Dostoievski

Opere în 11 volume

Editura pentru

Dostoievski

Volumul 1

Studiu introductiv de
Tudor Vianu

Aparatul critic de
Tamara Gane

București — 1966
Literatură Universală

Coperta de *V. Socolinc*

După ediția :
Ф. М. ДОСТОЕВСКИЙ
Собрание сочинений
Том первый
Гослитиздат
Москва 1956

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În cursul ultimului deceniu (1955—1965) au apărut în versiune românească principalele romane și nuvele ale lui F. M. Dostoievski, după cum urmează : *Oameni sărmani* — 1955 ; *Netoșka Nezvanova* — 1956 ; *Nopți albe* și *Smerita* — 1956 ; *Crocodilul* — 1956 ; *Crimă și pedeapsă* — 1957, reeditare — 1962 ; *Umiliți și obidiți* — 1957 ; *Idiotul* — 1959, reeditare — 1961, 1965 ; *Amintiri din Casa morților* — 1960, reeditare — 1963 ; *Adolescentul* — 1961 ; *Frații Karamazov* — 1964, ediție bibliofilă — 1965.

Ediția de față oferă pentru prima oară cititorilor din țara noastră seria de OPERE ale marelui scriitor rus, profilată pe 11 volume.

Pentru traducerea textelor beletristice și structura de ansamblu a prezentei ediții românești a fost luată ca bază cea mai recentă ediție de *Opere* în limba rusă, în 10 volume (*Goslitizdat*, Moscova, 1956—1958, ediție îngrijită de un colectiv), care înglobează toate operele definitivate de F. M. Dostoievski.

În completare, vol. XI va cuprinde *Pagini din jurnal* și o selecție de scrisori din corespondența scriitorului (după ediția F. M. Dostoievski — *Scrisori*, în 4 volume, *Goslitizdat*, 1928—1959), care întregesc profilul său spiritual și elucidează unele aspecte ale procesului de creație, fiind axate cu precădere pe probleme literare.

Sumarul fiecărui volum este alcătuit după principiul cronologic.

În volumul I sînt incluse următoarele opere scrise în anii 1846—1848 : *Oameni sărmani, Dublul, Un roman în nouă scrisori, Domnul Proharcin, Gazda, Polzunkov, Inimă slabă, Un hoț cinstit, Un pom de Crăciun și o*

nuntă, Nevasta altuia şi un soţ sub pat. Volumul II va cuprinde opere datînd din perioada 1848—1859 : *Nopţi albe, Netoşka Nezvanova, Micul erou, Visul unchiului, Stepancikovo şi locuitorii săi.* Volumul III — *Umiliţi şi obidiţi şi Amintiri din Casa morţilor.* Volumul IV — nuvele şi povestiri, scrise între anii 1862—1874 : *O întîmplare penibilă, Însemnări din subterană, Însemnări de iarnă despre impresii de vară, Crocodilul, Jucătorul, Eternul soţ.* Volumul V — *Crimă şi pedeapsă.* Volumul VI — *Idiotul.* Volumul VII — *Demonii.* Volumul VIII — *Adolescentul.* Volumele IX şi X — *Fraţii Karamazov.*

Volumul XI va cuprinde cuvîntarea lui F. M. Dostoievski despre Puşkin, rostită la 8 iunie 1880 în cadrul festivităţii solemne organizate de *Societatea iubitorilor de literatură rusă,* cu prilejul dezvelirii monumentului închinat marelui poet, la Moscova. În componenţa volumului vor intra cîteva schiţe şi povestiri publicate în *Jurnalul unui scriitor* între anii 1871—1876 : *Visul unui om ridicol, Bobok, Smerita, Poveste de Crăciun, Mujicul Marei, Centenara.* De asemenea, în ultimul volum al ediţiei de faţă vor figura pagini din jurnal şi scrisori, selectate din corespondenţa lui Dostoievski cu confraţii săi de breaslă, cu diferiţi publicişti şi redacţiile unor edituri sau reviste cu profil literar, cu rude şi prieteni, cu soţia sa — Anna Grigorievna Dostoievskaia.

Fiecare volum va fi însoţit de un aparat critic complex, conţinînd : *Prezentări şi Comentarii, Date bibliografice* şi *Note explicative.*

Comemorarea lui Feodor Mihailovici Dostoievski *, de la a cărui moarte s-au împlinit de curînd trei sferturi de veac, găseşte reputaţia acestui scriitor într-unul din momentele cele mai interesante ale evoluţiei ei. Cînd Rusia, şi apoi întreaga lume, au luat cunoştinţă de operele lui Dostoievski, impresia generală a fost atît de puternică, atît de nouă şi de originală, încît toată lumea a fost de acord că în autorul *Amintirilor din Casa morţilor,* al romanelor *Crimă şi pedeapsă, Idiotul* şi *Fraţii Karamazov,* realismul rus şi european cîştigase pe unul din reprezentanţii lui cei mai de seamă, un scriitor genial căruia nu-i puteau fi alăturate decît puţine alte figuri din întreaga galerie a literaturii moderne. Adîncimea şi precizia cunoaşterii sale psihologice, intensitatea zguduitoare a situaţiilor evocate de el, însemnătatea dobîndită pentru fiecare din cititorii lui de analizele sale morale au dat operelor lui Dostoievski caracterul unor mari evenimente ale secolului. Numeroşii lor cititori, în toate părţile lumii, s-au simţit răscoliţi şi modificaţi. Omul modern a dobîndit o nouă adîncime a conştiinţei de sine prin operele lui Dostoievski. Slava lui a fost la sfîrşitul secolului trecut şi la începutul secolului nostru deopotrivă cu a lui Lev Tolstoi şi aceşti doi scriitori au contribuit în măsura cea mai mare la deschiderea căilor pe care au păşit apoi, pentru cea mai întinsă răspîndire a lor, operele celorlalţi mari scriitori ruşi ai secolului al XIX-lea.

* Studiu scris în anul 1956.

Cînd însă Revoluția din Octombrie a triumfat și cînd au fost supuse unui nou examen toate valorile tradiției literare ruse, renumele lui Dostoievski a trebuit să intre, în propria patrie a poetului, în conul de umbră. Dostoievski era un scriitor pe care Revoluția nu-l putea asocia cu năzuințele ei de transformare a omului și a societății. Acest moralist genial nu înțelesese de loc socialismul, dovedise adeseori o obediență îngustă față de puterile constituite ale împilării și exploatării, favorizase răspîndirea unui misticism bolnăvicios. Revoluția dorea dezvoltarea unui tip omenesc sănătos și activ, orientat cu toate puterile voinței către lumea exterioară, pe care urma s-o îndrumeze spre orînduiri sociale mai drepte, capabile a fi obținute și prin dezvoltarea rațiunii puse în serviciul aspirațiilor populare, prin cunoașterea și aplicarea legilor naturii și ale societății. Un astfel de program se ridica pe temelia celei mai largi simpatii și solidarități umane, pe o vie reprezentare a durerilor omenești, dar și pe hotărîrea de a le elimina, într-o nouă orînduire a societății, prin lumina rațiunii și prin energia voinței. Stările de spirit din care se alimentase acțiunea conducătorilor Revoluției din Octombrie fuseseră pregătite și de marii scriitori ruși ai secolului al XIX-lea. Dostoievski își dăduse și el partea lui de contribuție în formarea acelor stări ale spiritului public. Imaginația durerii fusese una din cele mai puternice în formula genialității lui Dostoievski. Puțini alți scriitori ai lumii își reprezentaseră cu o forță egală durerea omului condamnat de vechile orînduiri la mizerie, la rușine și la singurătate. Chinurile foamei, dar mai cu seamă spasmul conștiinței umilite și ofensate, tresăririle orgoliului uman în fața agresiunii brutale a prostiei îmbuibate și a egoismului, nu aflaseră multe alte minți mai lucide și alte glasuri, în lungul trecut al literaturii, pentru a le descrie și a le denunța. Cînd citim romanele lui Dostoievski, un singur alt nume vine să i se alăture, ca reprezentantul noii serii la sfîrșitul căreia stă marele scriitor rus. Acest nume este al lui Dante, a cărui imaginație a durerii în *Infernul* este singura cu care putem compara pe aceea a autorului *Crimei și pedepsei*. Lui Ugolino i se asociază peste veacuri Raskolnikov. Cîtă deosebire însă față de durerea omenească în atitudinea celor doi poeți! Crima își găsește pedeapsa ei, la Dante, într-un alt plan al lumii. În concepția medievală a *Divinei Comedii*, echilibrul moral al lumii, tulburat prin fapta criminală și prin suferința pe care aceasta o provoacă, se restabilește dincolo de limitele acestei lumi, prin sancțiunea infernală aplicată criminalilor, prin ascensiunea în gloria paradisiacă a sufletelor drepte și nobile. Nici o crimă și nici un păcat nu rămîn deci nepedepsite și nici un merit nu rămîne nerecunoscut, încît interesul de a

înlătura lăcomia, avariția, violența, înșelătoria, ipocrizia, hoția sau trădarea devine, fără îndoială, mai mic, inspiră în mai slabă măsură voința de a le face imposibile în lumea noastră, de vreme ce ele sînt neapărat sancționate în lumea de dincolo. Față de existența răului și a durerii, modernul Dostoievski a luat o altă atitudine, deși gîndul restituțiilor într-altă lume nu i-a fost nici lui străin. Nouă cu adevărat este la Dostoievski atitudinea de proslăvire a suferinței și credința în puterea ei de regenerare morală a omului. A fost mult comentată scena în care Raskolnikov, în *Crimă și pedeapsă*, îngenunche în fața Soniei, o biată fată care se prostituează pentru a-și întreține familia nenorocită. „Nu îngenunchez în fața ta, rostește Raskolnikov, ci în fața întregii suferinți omenești." Suferința acordă deci omului un nimb de sfințenie, căci prin suferința lui orice om se unește cu nesfîrșita armată a tuturor celor înfometați, loviți, înșelați, mințiți și trădați. Durerea individuală se detașează pe fondul suferinței omenești generale și apare ca un efect al acesteia, al nedreptei întocmiri a lumii. Gradul atît de înaintat al sensibilității morale a lui Dostoievski, larga perspectivă a chipului în care a înțeles problema durerii în lume, fac din acest scriitor una din cele mai mari personalități morale ale epocii moderne. Limitele lui Dostoievski apar însă atunci cînd ne gîndim că acest scriitor n-a conceput nici o soluție pentru înlăturarea suferinței omenești. A proslăvit-o și a arătat, după cum vom vedea, puterea ei de a înălța și de a purifica pe om; dar n-a oferit omenirii nici o soluție generală, capabilă s-o mîntuie de multele și feluritele dureri care o covîrșesc. Căci chiar dacă într-un loc apare un individ cu destulă fecunditate morală pentru a transforma suferința sa în argintul curat al bucuriei, suferința omenească se reface alături, în forma unei alte împilări, a unei alte înjosiri a omului. Cum ar putea fi stîrpită teribila proliferare a răului în lume, nenumăratele și atît de rodnicele semințe ale florei ei înspăimîntătoare? Dostoievski n-a meditat la această problemă și n-a întrezărit față de existența suferinței și a răului decît soluția acceptării ei și a regenerării morale prin durere. Mitea Karamazov se lasă condamnat fără să fi săvîrșit paricidul de care era acuzat și simte cum o lume de simțiri curate, o mare jubilare se trezește în sufletul său. Dar alături de Mitea Karamazov se vor naște mereu alți oameni stăpîniți de pasiuni violente ca ale lui, se vor reface tot alte și alte erori judiciare, mereu alți judecători înguști și nedrepți. Sacrificiul lui Mitea îl va izbăvi cel mult pe el, dar nu pe nenumăratele alte ființe care suferă sau asupresc. Atitudinea lui Dostoievski nu putea deci mulțumi Revoluția, descătușată pentru a găsi o soluție generală față de existența răului în lume, o soluție întocmită

pe temelia cunoașterii cauzelor adînci ale răului și pe o transformare a orînduirii sociale în care toate acele cauze să fie eliminate. Dezacordul între Dostoievski și Revoluție, în acest punct esențial al năzuințelor lor, explică alunecarea în impopularitate a marelui scriitor, timp de mai multe decenii.

Și totuși, în bogata lume de idei a lui Dostoievski există și locuri în care scriitorul însuși se îndoiește de valoarea eticii sale. Gîndul limitelor de care se izbește perspectiva sa morală a luminat de cîteva ori în mintea genială a lui Dostoievski. Ivan Karamazov, scepticul însetat de certitudini, povestește o dată o scenă de bestialitate săvîrșită de un aristocrat în epoca cea mai neagră a iobăgiei. Un copil, fiul unui iobag, azvîrlise cu piatra și rănise piciorul unui ogar. Nobilul, un general, care se pregătea să plece la vînătoare, află pricina pentru care ogarul lui șchiopătează. Poruncește ca băiatul să fie dezbrăcat și asmunte împotriva copilului haita cîinilor de vînătoare, care-l sfîșie imediat. Ivan mărturisește perplexitatea lui. Cum a putut deveni posibilă o astfel de întîmplare? „Mărturisesc cu umilință că nu pot înțelege rațiunea unei astfel de stări de lucruri", spune Ivan. În zadar credincioșii ar veni să-i spună că, în organizarea morală a lumii, fapta aceasta își va găsi sancțiunea. În zadar i se va adăuga că durerea s-ar putea transforma în bucurie și puritate. Poate un suflet omenesc să admită sacrificarea unui copil, folosirea lui ca materie primă a armoniei morale a lumii? „Ce mă privesc toate acestea? se întreabă Ivan. Ceea ce îmi trebuie este o compensație, altfel mă duc de rîpă. Și nu o compensație oferită undeva, în infinit, ci aici pe pămînt, pe care s-o văd cu ochii. Vreau să fiu martorul ei și dacă atunci aș fi mort, ar trebui să fiu înviat, căci ar fi prea dureros dacă lucrurile s-ar petrece în lipsa mea. Nu pot accepta ca trupul meu cu suferințele și păcatele lui să nu slujească decît pentru a forma armonia universală... Și, dacă toți oamenii trebuie să sufere pentru a contribui la armonia eternă, care poate fi rolul copiilor?... De ce să slujească ei ca materiale menite să pregătească armonia?... Refuz să accept această armonie... Îmi vei spune că toți călăii vor ajunge în iad. Dar la ce slujește pedeapsa, dacă copiii au fost și ei în infern încă de pe lumea aceasta? Eu vreau îmbrățișarea universală, suprimarea suferinței. De altfel, ce valoare are armonia universală dacă ea presupune un infern... Din iubire pentru omenire nu vreau acea armonie și n-am ce face cu ea." Este greu de spus care dintre personajele unei mari opere epice vorbește în numele creatorului ei. Mai sigur este că fiecare din aceste personaje reprezintă cîte una din tendințele poetului și că, în conflictele operei, se oglindesc propriile lupte morale ale autorului. Ivan Karamazov vor-

beşte şi el în numele unei părţi a conştiinţei scriitorului. Morala imanentă, aceea care urmăreşte ameliorarea lumii noastre, s-a opus deci, uneori, în sufletul lui Dostoievski, moralei transcendente, aceleia care nu oferă prezenţei răului în lumea noastră decît soluţia restituţiilor în eternitate. Prin această parte a conştiinţei lui, Dostoievski se alătură deci revoluţionarilor. Li se alătură apoi prin o seamă de alte tendinţe de care urmează să vorbim, dar li se alătură şi îi poate sprijini prin cea mai adîncă înţelegere a sufletului omenesc. Orice revoluţie trebuie să se întemeieze pe cea mai întinsă şi mai adîncă ştiinţă a omului, căci orice faptă binefăcătoare îşi găseşte întemeierea ei în cunoaştere. Fapta oarbă, lipsită de lumina conştiinţei, nu-şi poate reprezenta bine nici scopurile, nici căile ei. De aceea, poate, marile revoluţii, a puritanilor în Anglia, a burgheziei franceze, au fost precedate de epoci de activă cercetare a omului şi a împrejurărilor lui. Numele unui mare învăţat şi al unui mare artist, prin extinderea extraordinară a orizontului inteligenţei omeneşti produsă de ei, se găseşte totdeauna în preajma unei mari revoluţii şi o anunţă. Shakespeare şi Bacon sînt aproape contemporanii lui Cromwell. Voltaire, dar mai cu seamă Rousseau, au fost învăţătorii lui Robespierre. Tolstoi şi Dostoievski stau la începutul epocii lui Lenin. Nu se poate presupune că marea contribuţie pe care a dat-o acest scriitor în direcţia ascuţirii sensibilităţii morale a omului modern, tablourile în care el a zugrăvit stările sociale şi soarta individului uman în orînduirea vremii lui, adînca frămîntare de gînduri pe care a impus-o tuturor contemporanilor, să nu fi avut un anumit rol în pregătirea revoluţiei, deşi soluţiile lui Dostoievski nu erau revoluţionare şi au fost folosite adeseori împotriva acesteia. Începem să înţelegem mai bine aceste lucruri şi, în noua considerare a operei lui Dostoievski, prilejuită de evenimentul comemorării, figura lui ne apare într-o lumină nouă.

S-a povestit de mai multe ori viaţa scriitorului, născut în 1821, ca fiul unui medic militar. Un frate mai mare, Mihail, se va consacra şi el carierei literare, ca traducător al lui Schiller şi al lui Goethe şi ca redactor al revistelor *Timpul* şi *Epoca*. Feodor Mihailovici urmează o şcoală de geniu, pe care o termină cu titlul de inginer. Vocaţia literară se precizează însă curînd şi, într-o zi, tînărul inginer se hotărăşte să-i comunice lui Nekrasov manuscrisul unei opere narative. Era micul roman în scrisori *Oameni sărmani*. Nekrasov are o impresie dintre cele mai puternice şi simte nevoia să se consulte cu Bielinski. Criticul confirmă impresia lui Nekrasov. Apăruse un talent asemănător cu al lui Gogol. Makar Devuşkin este ruda bună a lui Akaki Akakievici din *Mantaua* lui Gogol. „Am ieşit cu toţii din *Mantaua* lui Gogol", va

spune Dostoievski mai tîrziu. „Eroul" tînărului scriitor era şi el un personaj sensibil şi stîngaci, faţă de care autorul simte ironie şi tandreţe. Este un om mărunt, ca şi Akaki, în care se luminează chipul curat al umanităţii eterne. Spre deosebire de personajul lui Gogol, Makar Devuşkin simte o nevoie de sacrificiu, un elan al dăruirii de sine, pe care o vor păstra multe alte creaţii de mai tîrziu ale scriitorului.

Oamenii sărmani apar în revista lui Nekrasov şi numele lui Dostoievski devine îndată cunoscut. Tînărul scriitor ia parte la viaţa literară a capitalei, a Petersburgului. Pregăteşte şi publică opere noi. Frecventează cercul lui Petraşevski, gînditor social cu tendinţe socialist-utopice, inspirat de Saint-Simon, Fourier şi Proudhon, autorul unui dicţionar ideologic apărut sub titlul *Dicţionar de neologisme,* comparat uneori cu *Dicţionarul filozofic* al lui Voltaire. Cercul lui Petraşevski n-avea un caracter revoluţionar. Se discutau acolo idei generale în spiritul tinerei intelectualităţi ruse a vremii, dar nu se organiza nici o acţiune menită să smulgă puterea politică. Dostoievski reprezenta, în discuţiile cercului, părerea că Rusia se putea lipsi de orice model occidental, deoarece prin vechea instituţie a *artelelor* şi prin responsabilitatea reciprocă a plăţii impozitelor, societatea rusă tradiţională realizase mai demult unele din formele organizării socialiste. Într-o seară, Dostoievski recită oda lui Puşkin despre desfiinţarea iobăgiei şi cum cineva din asistenţă face observaţia că aceasta n-ar putea fi obţinută decît pe calea unei revoluţii, Dostoievski replică : „Ei bine, fie şi prin revoluţie !" Desfiinţarea iobăgiei va fi legiferată în 1861, dar deocamdată proiectarea unei astfel de reforme şi mai cu seamă atmosfera de libere discuţii din cercul lui Petraşevski par atît de subversive, încît conducătorul cercului şi treizeci şi patru dintre aderenţii lui sînt arestaţi şi judecaţi de către regimului lui Nicolae I. Împotriva a douăzeci şi unu dintre aceştia se pronunţă sentinţa pedepsei cu moartea. Dostoievski făcea parte dintre ei. La 22 decembrie 1849, după opt luni de închisoare, condamnaţii sînt conduşi în piaţa Semionovski. Scena care urmează a fost povestită de Feodor Mihailovici într-o scrisoare adresată fratelui său, în seara acelei zile de pomină : „Ni s-a citit sentinţa de condamnare la moarte, ni s-a dat crucea s-o sărutăm, s-au frînt nişte săbii deasupra capetelor noastre şi am fost îmbrăcaţi în cămăşi albe. Trei dintre noi au fost legaţi la stîlp în vederea execuţiei. Eram al şaselea, căci eram chemaţi trei cîte trei, făceam parte dintr-a doua serie şi nu mai aveam de trăit decît cîteva clipe. Mi-am adus atunci aminte de tine, frate, şi de toţi ai tăi. În ultimul moment, numai tu erai în mintea mea şi am înţeles atunci cît te iubesc. Am mai avut timp să îmbrăţişez pe Pleşceev şi pe

Durov, care erau lîngă mine, şi să-mi iau rămas bun de la ei. S-au auzit atunci trîmbiţele sunînd retragerea, cei legaţi la stîlp au fost dezlegaţi şi ni s-a citit că Majestatea-sa imperială ne dăruise viaţa." Această scenă de sadism bestial, una din cele mai ruşinoase din regimul ţarist, a avut o mare înrîurire asupra lui Dostoievski. Amintirea ei revine în mai multe opere ale scriitorului, împreună cu reflecţia cu privire la perspectivele deschise asupra vieţii în sufletul cuiva care a stat într-o apropiere atît de mare de moarte. Aş spune chiar că felul însuşi de a gîndi al lui Dostoievski, conducerea cugetării sale pînă la limitele extreme, acea consecvenţă a procesului intelectual cu puţine alte analogii în literatura lumii şi care face din el unul din gînditorii ei cei mai profunzi, sînt, într-un anumit fel, o urmare a teribilei lui experienţe. Tortura morală a acelei clipe a avut consecinţe nefaste şi asupra sănătăţii scriitorului. Supus la accese de epilepsie încă din anii copilăriei, boala lui Dostoievski s-a agravat în urma scenei din piaţa Semionovski.

Pedeapsa cu moartea fusese comutată în muncă silnică. Dostoievski este trimis în ocnele Siberiei. I se pun lanţuri de mîini şi de picioare. Traversează în sanie Petersburgul. Era în ajunul Crăciunului şi casele erau luminate sărbătoreşte. Aerul rece şi curat îl înviorează. În zorii zilei următoare era la Schlüsselburg, unde condamnaţii se opresc la un han. Li se serveşte ceai. Dostoievski notează o stare voioasă de spirit, în scrisoarea pe care o va trimite mai tîrziu fratelui său. Însoţitorul său, un soldat bătrîn, este un om plin de bunătate. Traversează Novgorodul şi Iaroslav. În gubernia Perm frigul coboară pînă la 40° sub zero. În trecătorile Uralilor viscoleşte puternic. Săniile se înfundă în zăpadă. După o călătorie de aproape trei săptămîni condamnaţii ajung la Tobolsk. Simpatia care li se arată este atît de generală, încît se simt fericiţi. După şase zile, călătoria continuă spre Omsk. Dostoievski începe viaţa de ocnaş, în regimul condamnaţilor de drept comun. Muncile în ocnă sînt istovitoare. Gerul se menţine luni de zile. Într-un rînd, îi degeră un picior. Are din cînd în cînd accese de epilepsie. După patru ani, cînd ajunge să scrie prima scrisoare lui Mihail, bilanţul tuturor experienţelor sale este uimitor: „Am ajuns să descopăr printre tîlhari oameni adevăraţi, caractere profunde, puternice şi frumoase. Aur sub murdărie. Erau unii, care prin anumite aspecte ale firii lor, te sileau să-i stimezi. Alţii erau frumoşi în întregime, în chip absolut. Am învăţat să citească pe un tînăr circazian trimis la ocnă pentru acte de tîlhărie; l-am învăţat limba rusă. Nu voi uita niciodată recunoştinţa pe care mi-o arăta. Un alt ocnaş plîngea cînd s-a despărţit de mine... Ce tipuri omeneşti minunate am putut observa

la ocnă!" Cînd, eliberat din puşcărie, este încorporat ca simplu soldat într-un regiment siberian, planurile literare se refac în mintea scriitorului, împreună cu o extraordinară nevoie de a studia. Îi cere fratelui său *Coranul, Critica raţiunii pure* a lui Kant, *Istoria filozofiei* a lui Hegel, scrierile părinţilor bisericii, pe ale economiştilor, pe ale istoricilor antichităţii, ale lui Herodot şi Tucidide, ale lui Tacit, Flavius, Plutarh şi Diodor, *Fizica* lui Pisarev, un tratat de fiziologie. Obţine în cele din urmă gradul de ofiţer şi este mutat la Tver, apoi la Petersburg.

În 1860, apare, în *Timpul*, revista condusă de Mihail, noul roman al lui Dostoievski, *Umiliţi şi obidiţi*, o povestire a oamenilor blînzi şi resemnaţi, care fac tot timpul acte opuse înclinaţiei lor şi se complac în sacrificii. După doi ani apare *Amintiri din casa morţilor*, prima mare carte a scriitorului. Sub masca, de altfel destul de transparentă, a însemnărilor unui surghiunit în Siberia, al cărui manuscris cade din întîmplare în mîna scriitorului, Dostoievski povesteşte propriile lui experienţe siberiene. Regimul penitenciarelor siberiene nu făcea, în epoca ţarismului, nici o deosebire între condamnaţii politici şi condamnaţii de rînd. Dostoievski trăieşte deci viaţa acestora, deşi provenienţa lui din rîndurile intelectualilor se vădeşte în lipsa lui de îndemînare la muncă, îndată observată de ceilalţi deţinuţi, oameni din popor. Năzuinţa statornică a scriitorului este să se integreze în rîndurile acestora din urmă. Viaţa se reface în închisorile siberiene, reproducînd raporturile sociale, tipurile omului din viaţa liberă. Alături de caracterele bestiale, oameni ai mîniei şi ai violenţei, pentru care crima este o vocaţie, apar naturile cele mai umane. Uneori, astfel de însuşiri se întîlnesc în acelaşi exemplar omenesc, astfel încît sub înfăţişarea aspră a silniciei irupe deodată firea cea mai generoasă. Dostoievski nu se comportă niciodată ca un martir, primeşte pedeapsa ce i-a fost impusă şi pare a recunoaşte legitimitatea ei. Ne găsim în al şaptelea deceniu al secolului, cînd avîntul revoluţionar al cercurilor intelectuale ruse se prăbuşise aproape cu totul. Scriitorul manifesta, în aceste împrejurări, o atitudine de supunere faţă de opresiune, care va caracteriza de aci înainte o parte însemnată a ideilor lui. Dar, în închisorile Siberiei, Dostoievski descoperise încă puterea de înjosire legată de exerciţiul abuziv şi bestial al puterii. Descriind o scenă de tortură, faimoasa *cale verde*, în care nenorociţii prizonieri cădeau sub loviturile de vergi ale torţionarilor aşezaţi pe două rînduri, scriitorul reflectează: „Nu este mult de cînd existau încă boieri care simţeau o plăcere neînchipuită bătînd cu biciul vreo victimă nenorocită; aceşti boieri îţi aminteau de marchizul de Sade. Îmi închipui că plăcerea aceasta consista într-o volup-

tate ameţitoare a inimii şi că boierii simţeau în acelaşi timp suferinţă şi plăcere. Există oameni deopotrivă cu tigrii lacomi de sînge. Aceia care au posedat o dată această putere nelimitată asupra cărnii, sîngelui şi sufletului semenilor, a fraţilor lor, după legea lui Cristos, aceia care au simţit această putere şi au avut facultatea de a zdrobi o altă fiinţă făcută după chipul Domnului, prin suprema ei umilire, aceia devin incapabili de a rezista dorinţei lor, setei lor de senzaţie. Tirania este un obicei care prinde lesne rădăcini şi cu vremea poate să devină o boală. Afirm că cel mai bun om din lume poate să se înrăiască şi să se abrutizeze în aşa hal, încît nimic să nu-l mai poată distinge de o fiară sălbatică. Sîngele şi puterea te ameţesc ; ele ajută la dezvoltarea asprimii şi a destrăbălării vitioase ; spiritul şi raţiunea pot aluneca atunci către fenomenele cele mai anormale, simţite ca plăceri. Omul şi cetăţeanul dispar totdeauna în tiran şi întoarcerea la demnitatea omenească, remuşcarea, reînvierea morală devin atunci aproape irealizabile. Să adăugăm că posibilitatea unei astfel de libertăţi influenţează, prin contagiune, societatea întreagă. Societatea care priveşte aceste lucruri cu nepăsare este infectată pînă în măduva oaselor. Într-un cuvînt, dreptul acordat unui om de a pedepsi fizic pe semenii lui este una din plăgile noastre, este mijlocul cel mai sigur de a zdrobi în om spiritul civismului, şi acest drept conţine în general elementele unei putreziciuni inevitabile şi sigure." Reflecţiile acestea nu privesc doar obiceiul atît de răspîndit al bătăii în regimul iobăgiei, în care scriitorul denunţă primejdia unei înjosiri generale. Rechizitoriul de mai sus se aplică tuturor formelor tiraniei, exerciţiului abuziv al tuturor manifestărilor silniciei.

După publicarea *Amintirilor din casa morţilor*, Dostoievski călătoreşte în străinătate. În Germania, la Baden-Baden, uită de sine, la masa de joc. În Italia, se opreşte cîtva timp la Florenţa, unde preferă tezaurelor de artă adunate în galeria Uffizi paginile patetice ale *Mizerabililor* lui Victor Hugo, apărute atunci în prima lor ediţie, şi pe care le devorează rămînînd cu ceasurile într-o cafenea a oraşului. În 1863, cînd se înapoiază la Petersburg, are durerea s-o piardă pe prima lui soţie, pe Maria Dmitrievna. În anul următor, moare şi fratele, Mihail. Dostoievski rămîne singur în fruntea revistei *Timpul* şi, cum priceperea lui administrativă şi financiară este cu totul mediocră, întreprinderile lui editoriale sfîrşesc în dezastru. Situaţia i se ameliorează abia în 1866, cînd apare *Crimă şi pedeapsă*. Romanul este curînd tradus în mai multe limbi străine şi creează reputaţia mondială a autorului. A fost ca o revelaţie generală citirea acestei compuneri unice, în care pătrunderea în cutele cele mai ascunse ale sufletului,

arătarea felului în care ideile şi sentimentele se înlănţuiesc, vădesc rigoarea şi claritatea marilor cărţi de analiză morală a omului, a *Eticii* lui Aristot sau a lui Spinoza. Studentul sărac Raskolnikov, eroul romanului, este un napoleonid, unul din tipurile care cred că exemplul îndrăznelii şi al succesului lui Napoleon îi poate autoriza să săvîrşească fapte mai presus de legea morală. Raskolnikov este fratele bun al lui Julien Sorel, eroul lui Stendhal ; el anunţă „supraomul" lui Nietzsche. Dacă face parte dintre „aleşi", îi este îngăduit să ucidă pe o bătrînă şi odioasă cămătăreasă, pentru a pune averea acesteia la dispoziţia omenirii suferinde, pentru a ajuta pe propria lui soră, frumoasa şi curata Dunia, care urmează să facă o căsătorie înjositoare. Ideea crimei pune stăpînire pe Raskolnikov, care o realizează în cele din urmă. Dar cînd remuşcarea grozavă îi arată că nu face parte dintre „aleşii" care-şi pot îngădui transgresarea legii morale, Raskolnikov se gîndeşte să-şi ia viaţa. În Sofia Marmeladova, el are revelaţia suferinţei şi a iubirii. Un drum de viaţă i se deschide atunci, şi, după ce se denunţă din îndemnul Soniei, porneşte să-şi ispăşească crima în Siberia, în bucuria curată a unui început de viaţă. Este o eliberare explozivă, o mare revărsare de clarităţi morale, după sumbra mişunare a stărilor de subconştient, a obsesiilor, a halucinaţiilor şi a visurilor maladive. Regiuni sufleteşti noi, nedescrise mai înainte în literatură, sînt anexate de scriitor. Apoi ce forfotă de figuri omeneşti din lumea micii burghezii trăind în cartierele sărăcăcioase ale capitalei, cu cîrciumile şi casele lor leproase, cu ganguri umede, pe străzile şi în pieţele învălmăşite, unde omul rămîne totuşi atît de singur ! Rechizitoriul vechii orînduiri, cu soarta de solitudine pe care aceasta o impune omului exclus de la masa îmbelşugată a exploatării, fusese rareori pronunţat cu accente mai răscolitoare. Ecourile lui sînt înregistrate în toate părţile lumii.

După *Crimă şi pedeapsă* apar, pe rînd, în cei cincisprezece ani de viaţă pe care mai avea să-i trăiască, împreună cu alte opere de mai mică notorietate, celelalte trei mari romane ale lui Dostoievski, *Idiotul*, în 1868, *Demonii*, în 1872, *Fraţii Karamazov*, în 1880. Ancheta socială şi psihologică se extinde şi se adînceşte treptat, dar se dezvoltă şi aceea a răscumpărării şi a înălţării prin suferinţă. Dostoievski accentuează puternic contrastul dintre oamenii silniciei şi ai violenţei — bătrînul Feodor Karamazov şi fiul său Mitea, Rogojin din *Idiotul*, Verhovenski din *Demonii* — şi caracterele simple şi curate, prinţul Mîşkin din *Idiotul*, starеţul Zosima şi Alioşa din *Fraţii Karamazov*. Idealul lui Dostoievski este cel evanghelic. Scriitorul se lasă din ce în ce mai cîştigat de curentele mistice şi contrarevoluţionare. Drumul pe care îl întrevede pentru dezvoltarea viitoare a poporului său, de care

se simte legat printr-o afecțiune sinceră și profundă, este acela al evangheliei, al iubirii și al iertării. Năzuința revoluționară este retezată cu totul în sufletul său. În *Demonii* întreprinde satira caricaturală și sumbră, plină de teroare, a mediilor revoluționare. În marea dezbatere purtată în a doua jumătate a veacului trecut între „occidentaliști" și „slavofili", scriitorul se rînduiește de partea celor din urmă. Raționalismul culturii moderne manifestat în cuceririle științei și în formele mai drepte de organizare ale vieții sociale nu găsește nici o înțelegere din partea lui Dostoievski. Sensul creștin al vieții i se pare însă că a rămas viu în sufletul poporului său și de la acesta așteaptă el mîntuirea lumii. Este un complex tulbure de idei și sentimente, caracteristic pentru momentul contrarevoluționar de după 1860.

Nu este cu putință a caracteriza aici, decît în chip cu totul general, unele din marile romane ale lui Dostoievski în ultima epocă a creației lui. În *Idiotul,* romancierul a pus în centrul narațiunii sale un personaj care alcătuiește oarecum contraponderea lui Raskolnikov din *Crimă și pedeapsă.* Dacă acesta din urmă este un om al *hybrisului,* al orgoliului nemăsurat, prăbușit de altfel curînd, prințul Mîșkin este o ființă plină de blîndețe, puritate și înțelepciune. I se spune *Idiotul,* pentru că, suferind încă din anii copilăriei de o boală nervoasă pe care creatorul lui o cunoștea prea bine, trăise de-a lungul întregii lui copilării într-o stare de prostrație, din care se lămurea acum o ființă curată, cum este chipul naturii odihnit de întunericul nopții, spălat de roua dimineții. Altădată, cu un secol mai înainte, J. J. Rousseau opusese civilizației vremii sale figura *bunului sălbatic (le bon sauvage),* liber încă de egoismul cu multele lui consecințe, adus de apariția proprietății private. Prințul Mîșkin este, într-un anumit fel, *le bon sauvage,* înțeles cu datele fiziologiei moderne și prezentat cu metodele mai noi ale realismului critic și psihologie. Dezinteresarea, modestia, răbdarea, lipsa lui de convenționalism, bunătatea, înțelepciunea, onoarea fără nici o agresivitate, fac din prințul Mîșkin o figură în care toate formele egoismului sînt eliminate, o restituție integrală a naturii bune în om, după preceptul rousseauist. Evoluează, după înapoierea lui din străinătate, unde crescuse cu greutate, într-o lume de indivizi feroci sau interlopi, în care copiii, cărora el le semăna, alcătuiesc o insulă. Reacțiunile lui Mîșkin în mediul său sînt totdeauna pilduitoare. Ar putea deveni fericit lîngă Nastasia Filippovna, o orfană ca și el, înflorită în împrejurări grele, ca o floare rară, ca o minune a creației. Nastasia Filippovna devenise însă un obiect de tranzacții sau o pradă rîvnită de pofta cea mai bestială. Societatea vremii cumpără sau ucide o ființă ca Nastasia Filippovna. În jurul ei roiesc lăcomiile de toate

felurile, toate dorințele orientate spre posesiune, intrigile indivizilor din „societatea bună" sau privirile fixe, enigmatice ale lui Rogojin. Nimeni nu pricepe și nu poate simți că ceea ce este mai curat, mai delicat și mai frumos în lume, eflorescența cea mai înaltă a naturii în om, ar trebui să rămînă dincolo de posesiune. Numai Mîșkin pricepe și simte lucrul acesta, și cînd Nastasia cade sub cuțitul lui Rogojin, durerea sfîșietoare a eroului, în noaptea de veghe lîngă trupul celei ucise, se întoarce cu blîndețe și către ucigaș, ființa bestială a începuturilor, exclusă de la sensurile lămurite celui înălțat dincolo de patima ancestrală a posesiunii.

Este sigur că *Idiotul* este un mare roman, dar nu unul revoluționar. Idealul scriitorului este legat de o formă mai veche a culturii omenești; este idealul evangheliei, care ne îndeamnă să fim deopotrivă cu copiii. Dar înțeles în cadrul timpului și în condițiile societății în care a apărut, priceput în jocul contrastelor care-l alcătuiesc, în simbolismul lui adînc, nu alcătuiește oare *Idiotul* una din dezvăluirile cele mai patetice ale soartei de înstrăinare a omului, a transformării lui într-un bun oarecum material, în societatea stăpînită de egoism? Ca la toți marii scriitori, mari pentru că sînt profund umani, sensurile creației lor se refac uneori în ciuda și dincolo de tendința lor declarată. În zarea romanului *Idiotul* se întrezărește deci o altă umanitate, liberă de persecuțiile atavice, purificată. O astfel de zare mi se pare că se lămurește și în *Frații Karamazov*.

Acest roman a fost plănuit de autorul lui încă din 1870, în timpul unei călătorii în Germania, la Dresda. Urma să aibă mai multe părți, cuprinzînd întreaga biografie a lui Alioșa, dar n-a fost realizată decît în cea dintîi dintre ele. Este cronica unor întîmplări dintr-un mic oraș de provincie, în care este folosită schema naturalistă a povestirii despre o familie în două generații, ca și ideea, de aceeași proveniență, a eredității. Este povestea unui paricid, perpetrat împotriva bătrînului destrăbălat, avar și cinic, Feodor Karamazov. Fiii lui, impulsivul Mitea și scepticul blazat Ivan, ca și Smerdiakov, fiul natural care trăiește ca servitor în casa tatălui său, îl urăsc deopotrivă pe bătrîn, deși sau tocmai pentru că sînt stăpîniți de unele din tarele paterne. Numai fiul cel mai mic, Alioșa, crescut sub influența starețului Zosima, este liber de moștenirea fatală a caracterului tatălui. Totul contribuie să producă ură și vrajbă în familia Karamazov. Bătrînul Feodor și fiul lui, Mitea, iubesc deopotrivă pe capricioasa Grușenka. Ivan iubește pe frumoasa și mîndra Katerina, logodnica respinsă a lui Mitea. Este ca un viespar de porniri impulsive, răsărite în toate aceste suflete violente ale familiei Karamazov. Gîndul paricidului încolțește în ele, dar este

realizat de josnicul Smerdiakov. Bănuiala cade asupra lui Mitea, împotriva căruia conspiră toate aparențele. În zadar vrea Ivan să-și salveze fratele, Mitea este condamnat și acceptă sentința, pe care o merita, dacă nu pentru fapta ce i se pusese în sarcină, cel puțin pentru întreg trecutul lui de violență și destrăbălare. Dar suferința îi aduce și lui Mitea, ca și altor eroi dostoievskieni, purificarea și bucuria.

Narațiunea despre întîmplările familiei Karamazov este deci romanul unei crime și, ca în toate operele genului, întrebarea care înlănțuie pe cititor este : *cine e criminalul ?* Răspunsul acestei întrebări constituie marea originalitate a operei lui Dostoievski. Întîmplările grozave din *Frații Karamazov* se detașează pe fondul responsabilității colective a tuturor oamenilor. Dacă se întîmplă paricidiuri, dacă există caractere corupte ca acel al bătrînului Feodor Karamazov, oameni orgolioși și cruzi ca Mitea, naturi abjecte ca Smerdiakov, și dacă din firea lor pornesc acțiuni josnice, perfide sau criminale, vinovați sînt oamenii, întreaga așezare a lumii și a societății. Cînd se întîmplă o crimă, judecătorii caută pe ucigaș și, după ce îl descoperă, îl izolează de restul societății, pentru ca fapta lui să nu se mai repete. Dar judecătorii uită că ucigașul este și el un produs al societății care izolează pe oameni prin sălbăticia egoismului lor, în loc să-i unească în sentimentul solidarității unanime. Crima este produsul nefericit al izolării, al singurătății sociale și numai înlăturarea acestora o poate face imposibilă. Gîndul acesta revine necontenit în *Frații Karamazov*. Îl exprimă Markel, fratele mort în vîrstă tînără al viitorului stareț Zosima. „Fiecare este vinovat în fața tuturor și eu mai mult decît toți ceilalți." Mama tînărului îi răspunde : „Cum poți tu fi vinovat mai mult decît toți ceilalți oameni ? Există în lume ucigași și tîlhari ; ce crime ai comis tu pentru a te învinovăți mai mult decît pe alții ?" „Află, îi răspunde Markel, că în adevăr, fiecare este vinovat față de toți oamenii și pentru tot ce se întîmplă." În anii hotărîtori ai formației sale, Zosima primea din cînd în cînd vizita unui om enigmatic. Era cineva care comisese o crimă, dar reușise s-o țină ascunsă și trăia în micul lui oraș de provincie, ca un om de onoare, înconjurat de respectul general. Acest om se va denunța pînă la urmă, dar în marea frămîntare de gînduri provocată de secretul său, un adevăr mare i se lămurise : „vinovăția tuturor față de toți și pentru totul." „Atîta timp, spune vizitatorul enigmatic al lui Zosima, atîta timp cît fiecare nu va fi cu adevărat fratele semenului său, nu va exista fraternitate. În numele științei și al interesului, oamenii nu vor ști niciodată să împartă în pace proprietatea și drepturile lor. Nimeni nu va considera că posedă îndeajuns și oamenii vor murmura, se vor pizmui și se vor ex-

termina unii pe alții. Mă întrebi cînd se vor sfîrși toate acestea ? Se vor sfîrși atunci cînd se va termina perioada *izolării* umane."

Lipsa iubirii este pricina adîncă a răului în lume, și răsărirea ei într-un suflet îl umple cu bucuria întrezăririi unei alte lumi, mai bune și mai drepte. Acesta este înțelesul scenei, una din cele mai grandioase ale *Fraților Karamazov,* la sfîrșitul capitolului consacrat instrucției judiciare a lui Mitea. Acuzatul este istovit, se întinde pe o laviță, în așteptarea redactării procesului-verbal, și adoarme. Are atunci un vis, din care se trezește cu sentimentul admirabil al regenerării. „Se făcea că era în stepă, într-o regiune unde mai călătorise o dată, pe cînd își făcea serviciul militar. Un mujic îl ducea într-o brișcă, de-a lungul unei cîmpii noroioase. Era frig, se găsea pe la începutul lunii noiembrie, și zăpada cădea cu fulgi mari care se topeau îndată. Mujicul își biciuiește caii, are o haină lungă și roșie ; este un om de vreo cincizeci și doi de ani și e îmbrăcat cu un caftan cenușiu, zdrențuit. Se apropie de un sat și zăresc izbele negre, foarte negre ; o jumătate din ele au ars și se văd numai bîrnele lor prefăcute în cărbune. Pe drum, la intrarea satului, s-au rînduit o mulțime de femei ; numai pielea și osul, cu figurile negre. Iacă pe una, la margine, osoasă, înaltă, pare de patruzeci de ani, dar poate că n-are decît douăzeci, cu figura lungă și ostenită ; ține în brațe un copil care plînge, sînii mamei s-au uscat și copilul plînge ; își întinde brațele goale, mînuțele albastre de frig. „De ce plîng ăștia ?" întreabă Mitea în timp ce brișca aleargă. „Țîncul, răspunde vizitiul, țîncul plînge." Mitea este izbit că vizitiul zice „țîncul" ca mujicii și nu copilul. Îi place, arată mila lui. „Dar de ce plînge țîncul ? se încăpățînează să întrebe Mitea. De ce e gol, de ce nu-l învelește nimeni ?" „E rebegit de frig, i-au înghețat scutecele și nu se mai poate încălzi." „Dar de ce ? insistă Mitea, stupid." „Păi, sînt săraci, le-au ars izbele, n-au pîine." „Nu, nu, continuă Mitea, care tot pare că nu înțelege, spune-mi de ce stăteau acolo femeile alea nenorocite, de ce chinul ăsta, de ce plînge copilul, de ce este stepa atît de pustie, de ce oamenii ăștia nu se îmbrățișează, de ce nu cîntă cîntece vesele, de ce sînt așa de negri, de ce nu dau mîncare țîncului ?" Mitea simte că întrebările lui sînt absurde — dar nu se poate împiedica să le pună — și că are dreptate. Simte totdeodată că îl cuprinde o înduioșare, că o să plîngă ; ar vrea să mîngîie pe copil și pe mama acestuia cu sînii ei uscați ; ar vrea să șteargă lacrimile tuturor oamenilor, îndată, fără să țină seamă de nimic, cu pornirea impulsivă a unui Karamazov. „Sînt cu tine, n-o să te părăsesc, îi spune cu dragoste Grușenka." Inima lui Mitea se învăpăiază și tremură privind către o lumină îndepărtată, vrea să trăiască, să meargă pe dru-

mul care duce către acea lumină nouă, către lumina care îl cheamă. „Ce e ? Unde sînt ?" strigă Mitea, deschizînd ochii. Se ridică de pe laviță, ca și cum ar fi ieșit dintr-un leșin, cu un surîs radios. În fața lui stă Nikolai Parfenovici, care îl invită să asculte procesul-verbal și să-l semneze. Mitea își dădu seama că dormise o oră sau, poate, mai mult, dar nu-l asculta pe judecător. „Cine mi-a pus perna asta ? Cine a fost atît de bun cu mine ?" strigă Mitea cu exaltare, cu o voce mișcată, ca și cum ar fi fost vorba de o binefacere neprețuită. Inima bună care avusese această atenție rămase necunoscută, dar Mitea era mișcat pînă la lacrimi. Se apropie de masă și declară că va semna orice : „Am visat un vis frumos, domnilor, zise el cu o voce stranie, cu fața luminată de bucurie."

Posibilitatea oamenilor de a se regenera, fecunditatea lor morală este una din trăsăturile cele mai caracteristice ale eroilor lui Dostoievski. Această posibilitate stă în legătură cu întreaga întocmire sufletească a acestor eroi și cu modul scriitorului de a-i înțelege. S-ar putea spune că în Dostoievski se lichidează noțiunea tradițională de „caracter", aceea cu care literatura a lucrat timp de milenii. Un „caracter" este în drama și narațiunea clasică totalitatea statornică a dispozițiilor intelectuale și afective, acelea prin care individul uman, distingîndu-se de alți indivizi, rămîne deopotrivă cu sine. Întreaga literatură, dezvoltată pe temeliile așternute de antichitate, a operat cu ideea de „caracter". Tragediile și comediile, snoavele, poemele eroice și toate celelalte narațiuni ale unei lungi tradiții au înfățișat mereu oameni deosebiți unii de alții, dar asemănători cu ei înșiși, organizați unitar și statornic. Dostoievski este, poate, cel dintîi mare scriitor care prezintă oameni contradictorii, alcătuiți din tendințe antagoniste, oameni care continuă să se deosebească de alții, dar care nu rămîn mereu identici cu ei înșiși. Tendințele în luptă care compun psihologia eroilor dostoievskieni nu apar numai succesiv, dar uneori simultan, sau la scurte intervale unele după altele. Cînd Raskolnikov se hotărăște să-i mărturisească Soniei crima pe care o săvîrșise, el începe prin încercarea de a o face să declare necesitatea unei crime, în anumite împrejurări. Ce-ar face Sonia, dacă, din pricina detestatului Lujin, ar trebui să piară mama și frații ei ? Ar trebui lăsat Lujin să-și îndeplinească planurile infame ? Sonia ezită, nu poate răspunde ; izbucnește în lacrimi. „Deodată, Raskolnikov crezu a-și da seama că o urăște pe Sonia. Surprins, ba chiar speriat de o descoperire atît de ciudată, înălță capul și privi cu atenție pe fată : aceasta fixa asupra lui o privire neliniștită în care citi iubire. Ura dispăru îndată din inima lui Raskolnikov." Se înșelase cu privire la natura sentimentului încercat. Însemna numai că

sosise „momentul fatal", adică al mărturisirii. Ura care scînteiază o clipă în sufletul lui Raskolnikov, anulînd toate sentimentele lui anterioare, provine din teama eroului de a nu afla în Sonia iertarea așteptată; dar această ură este alungată îndată ce eroul înțelege din privirile Soniei că așteptarea lui va fi împlinită. Alt caz: Rogojin, în *Idiotul*, știe că piedica principală în drumul către iubirea Nastasiei Filippovna este prințul Mîșkin care robește toate inimile prin lumina curată a sufletului său. Rogojin este el însuși cucerit de Mîșkin, dar dorește în același timp să-l ucidă, aținîndu-se adesea cu priviri ciudate în preajma lui. Într-un rînd, cei doi îndrăgostiți de Nastasia își schimbă crucile care le atîrnă de gît, se fac frați de cruce, și Rogojin cere mamei lui bătrîne să-i binecuvînteze prietenul. Cînd sosește momentul despărțirii lor, după ce pacea, încrederea și iubirea par a se fi statornicit în sufletul lui Rogojin, vechea ură fulgeră deodată și Rogojin se desparte de prietenul său cu o bruschețe în care ghicim fuga de sine a omului puțin stăpîn pe sentimentele sale: „Vezi, bătrîna nu înțelege nimic, spune Rogojin după ce obținuse binecuvîntarea mamei pentru Mîșkin, cuvintele sale au rămas literă moartă pentru ea; dar te-a binecuvîntat, fiindcă a vrut s-o facă. Aide, adio, a sosit momentul să ne despărțim. — Rogojin deschise ușa apartamentului. Prințul fixă asupra lui o privire încărcată de învinuiri drăgăstoase. — Lasă-mă să te îmbrățișez înainte de a ne despărți, om ciudat ce ești! strigă Mîșkin și îi întinse brațele. Rogojin își ridică și el brațele, dar aproape îndată le lăsă să cadă. Se dădea o luptă în el și, nevrînd să-l îmbrățișeze pe prinț, evita să-l privească în față. — Nu-ți fie frică! Deși ți-am luat crucea, n-aș putea ucide pentru un ceasornic (aluzie la un episod povestit mai înainte! — *n.n.*), murmură Rogojin cu un rîset ciudat. Dar deodată o transformare completă se ivi în fizionomia lui: deveni groaznic de palid, buzele începură să-i tremure și ochii să i se învăpăieze. Ridicînd brațele, strînse la piept pe prinț și zise cu o voce gîtuită: — Ia-o, ia-o, fiindcă soarta vrea asta! Este a ta! Ți-o dau... Amintește-ți de Rogojin! Apoi se îndepărtă în grabă de Mîșkin și, fără să-l mai privească, se năpusti în casă, trîntind ușa cu zgomot."

Această mobilitate a sentimentelor, această luptă continuă a motivelor în sufletul eroilor dostoievskieni, le acordă acestora contururi greu de definit. Dostoievski nu zugrăvește deci „caractere" în înțelesul dat acestui cuvînt în literaturile clasice. Sufletul oamenilor lui Dostoievski este, mai degrabă, terenul unei lupte continue, al luptei dintre bine și rău, cu victorii și înfrîngeri succesive a uneia sau alteia dintre aceste tendințe. Nelegați de o formă fixă, închegată și stabilă, oamenii dostoievskieni sînt expuși căderilor celor mai adînci, dar au și posibi-

lităţi de regenerări înalte. Povesteşte starețul Zosima o întîmplare din tinereţea sa îndepărtată. Era, pe atunci, ofiţer într-un oraş de provincie, şi insultase, din gelozie, pe un camarad cu care urma să se bată în duel. Înapoiat acasă, în prada unei mari agitaţii, îşi loveşte cu sălbăticie ordonanţa. A doua zi de dimineaţă încearcă ceva ca sentimentul unei mari josnicii. Era oare determinat acest sentiment de faptul că se pregătea să verse sînge nevinovat ? Nu, apăsarea morală încercată de Zosima provenea din amintirea loviturilor aplicate lui Afanasi. Se duce în odăiţa acestuia şi, îngenunchind, îi cere iertare. Afanasi i-o acordă, zguduit el însuşi de plînsu. Deodată, totul se limpezeşte în sufletul ofiţerului şi în afară de el. Soarele străluceşte ; ciripesc păsările. În întîlnirea care are loc după cîteva momente, Zosima lasă pe adversar să tragă în el, dar refuză să tragă el însuşi. Întreaga evocaţie a lui Dostoievski este străbătută de patosul învierii morale, al recuceririi sensului înalt şi pur al vieţii. S-ar putea spune că, înaintea lui Dostoievski, marii romantici au înfăţişat şi ei, adeseori, procesul regenerării morale a omului. De sub învelişul diform sau sălbatic, din prăpastia căderii şi a rătăcirii, din crimă, viţiu sau corupţie, ocnaşul, bufonul şi curtezana, Jean Valjean, Triboulet şi Marion Delorme găsesc, la Victor Hugo, calea străbaterii către lumină şi puritate. Umanitatea se poate afirma în exemplarul cel mai degradat. Romanticii erau rousseauişti : „Omul se naşte bun şi societatea îl corupe". Dar în ciuda societăţii, omul are facultatea de a-şi afirma natura lui de-a pururi bună şi curată. Dintr-un anumit punct de vedere şi în cadrul istoriei universale a literaturii, Dostoievski continuă linia romanului romantic şi a viziunii lui despre om, dar cu o ştiinţă într-atît mai adîncă a sufletului omenesc, a laturilor lui celor mai obscure, încît psihologia eroilor romantici apare în comparaţie mult mai schematică şi mai convenţională.

Eliberarea omului în sentimentul fericit al valorii lui morale recîştigate aduce pentru eroii dostoievskieni înţelegerea cea mai delicată pentru tot ce este pur, graţios şi tineresc. Puţini sînt scriitorii care au zugrăvit cu trăsături mai delicate portretul omului tînăr, al adolescentului şi al copilului. Sentimentul juvenilului era unul din cele mai puternice în sufletul lui Dostoievski. În această privinţă, nu putem lăsa neamintit episodul final al *Fraţilor Karamazov*, publicat uneori separat, sub titlul *Precocii*, şi care, astfel desprins din întregul lui, a fost citit şi de publicul nostru, într-o traducere făcută acum cîteva decenii. Alioşa a strîns în jurul său o ceată de băieţi de şcoală. Îngrijesc cu toţii pe unul din camarazii lor, pe Iliuşa, fiul unui tată decăzut şi al unei mame nebune. Orgoliul ofensat al lui Iliuşa îl dusese altădată la acte copilăreşti de violenţă şi răutate. Remuşcarea

îl chinuie acum pe Iliușa, căzut bolnav fără scăpare. Ceata lui Alioșa aduce consolare micului bolnav și familiei lui nenorocite. Observația societății de copii din jurul patului lui Iliușa este una din marile realizări ale realismului psihologic. Este o galerie de portrete zugrăvite cu o mare artă a diferenței individualităților și cu cea mai adîncă știință a motivelor care lucrează în sufletele tinere, a timidității mîndre, a bunătății neștiutoare de sine, a emulației morale, a dorinței de a plăcea aceluia pe care-l stimezi mai mult, o dorință din care se dezvoltă între Kolea Krasotkin și Alioșa o prietenie cum nu se poate ivi decît în sufletele cele mai înalte. Iliușa moare. Ceata băieților îl duce la locul odihnei lui. Și în jurul pietrei, sub care Iliușa dorise să fie așezat, Alioșa rostește copiilor o cuvîntare. Nu sînt cuvinte de jale, ci cuvinte senine ale prieteniei și speranței. Amintirea durerii, căreia îi fuseseră martori, va deveni pentru toți prietenii lui Iliușa o forță a binelui. „Copii, rostește Alioșa, nu vă temeți de viață! E frumoasă atunci cînd săvîrșești binele și cunoști adevărul." Copiii aclamă pe Alioșa: „Te iubim, te iubim cu toții. Ura! Trăiască Alioșa!" Sumbra dramă a Karamazovilor sfîrșește astfel într-o mare revărsare de nădejde și claritate.

În 1880, Dostoievski era unul din scriitorii cei mai citiți și mai admirați ai Rusiei. Cu prilejul comemorării lui Pușkin, rostește un discurs care stîrnește un larg și răscolitor ecou. Dostoievski recunoaște marea însemnătate națională a poetului și, comentînd opera și personalitatea lui literară, degajează îndemnuri pentru întreaga dezvoltare a țării sale. Pușkin este cel dintîi scriitor care a dat poporului rus o deplină încredere în geniul său național. Rezonanța universală a operei sale indică rușilor din vremea sa calea înțelegerii și integrării în întreaga cultură a lumii. Pot fi, desigur, discutate unele din ideile discursului despre Pușkin, dar, prin concluziile sale, acest discurs nu este mai puțin unul din punctele cele mai înaintate ale formării acelei conștiințe de universalitate a culturii ruse, pe care Dostoievski însuși a făcut-o să înainteze prin opera sa. La începutul anului următor, Dostoievski moare. Consternarea este mare în întreaga țară. În ziua înmormîntării, studenții universitari doresc să însoțească convoiul funerar ducînd lanțurile pe care scriitorul le purta în Siberia. Guvernul interzice manifestația, dar o mulțime imensă, cum nu se adunase de mult pe străzile Petersburgului, conduce trupul lui Dostoievski la locul odihnei lui de veci.

A fost unul din cei mai mari scriitori ruși, unul din strălucita serie a realismului critic, aceea care a stabilit faima și influența mondială a literaturii ruse după Pușkin, Lermontov și Gogol, împreună cu

Tolstoi, Turgheniev, Saltîkov-Şcedrin, Goncearov, Al. Ostrovski, Cehov şi Gorki. Particularitatea lui în această serie a fost că, spre deosebire de Tolstoi şi Turgheniev, care au dat un mare loc în opera lor descrierii claselor nobiliare, marilor proprietari de pămînt şi ţărănimii, spre deosebire de Ostrovski şi Goncearov, care au zugrăvit mai cu seamă burghezia negustorească şi clasele avute, Dostoievski a înfăţişat sărăcimea marilor oraşe, dar mai cu seamă pe intelectualul care trăieşte cu nervii zdruncinaţi contradicţiile societăţii sale, căutînd drumul către armonie şi lumină. Din acest punct de vedere, Dostoievski stă mai aproape de Gogol din *Povestirile din Petersburg* şi de Cehov. În jurul eroilor dostoievskieni se desfăşoară vîrtejul ameţitor al unei lumi care nu şi-a găsit ţinta, dar care o doreşte cu toată puterea unor suflete pasionate. În romanele sale, Dostoievski începe totdeauna prin a stabili grupul omenesc de care naraţiunea se va ocupa, apoi o urmăreşte evoluînd împreună, în cursul unei acţiuni în care evenimentele cele mai de seamă sînt cele interioare. Personajele romanelor lui Dostoievski se găsesc mai tot timpul împreună şi, pînă cînd unele fapte să se producă, toţi acei oameni discută, schimbă idei, cu acea pornire nemiloasă de a pătrunde în fundul sentimentelor omeneşti şi cu îndemnul de a răspunde întrebărilor esenţiale ale omului, caracteristice pentru dezbaterile intelectualilor tineri. Oamenii care discută astfel fac din cînd în cînd observaţii revelatoare, citesc cu teribilă luciditate în ei înşişi şi în alţii şi cuvintele lor sînt urmate îndată de hotărîrile cele mai radicale. Cîndirea este pentru eroii dostoievskieni o formă a existenţei, cea mai însemnată şi mai hotărîtoare. Ascultînd discuţiile oamenilor în romanele lui Dostoievski, înţelegem mai bine felul de a fi al unor intelectuali ruşi din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care, prin seriozitate şi adîncime, prin tendinţa de a examina, în spiritul celei mai mari consecvenţe intelectuale, principiile şi finalitatea coexistenţei sociale, se pregătesc să secondeze marele eveniment al Revoluţiei din Octombrie. Romanele lui Dostoievski poartă adînc gravată marca timpului lor, a acelui timp de mare febrilitate intelectuală, cînd omenirea contemporană, într-o foarte întinsă parte a ei, se pregătea să intre într-o nouă orînduire.

Din punctul de vedere al istoriei universale a literaturii, opera lui Dostoievski, construită între 1850 şi 1880, aparţine realismului critic european, în epoca încrucişării lui cu naturalismul. Dostoievski este contemporanul lui Flaubert, al fraţilor Goncourt şi al lui Zola. Este, ca şi aceştia un observator al societăţii contemporane, cu mari interese pentru exemplarele umane avariate prin viţiu sau boală. În toată li-

teratura acelei vremi, clinica intra în roman grație marilor progrese ale culturii științifice și ale formării convingerii că, în orînduirea contemporană a lumii, substanța biologică a omenirii intrase într-un proces de degenerare, care trebuia neapărat întrerupt prin schimbarea orînduirii sociale. Am spus că *Frații Karamazov* este un roman al eredității maladive, ca ciclul *Les Rougon-Macquart* al lui Zola. Obsesiile, degenerarea intelectuală și morală, prin intoxicația alcoolică, procesele descompunerii fizice prin boală dețin un loc vast în romanele lui Dostoievski. Cunoștințele și observațiile sociale și medicale ale romancierului sînt atît de întinse, încît la apariția *Amintirilor din casa morților*, penaliștii ruși au recunoscut în el un confrate de geniu, iar filozofii și psihiatrii au folosit adeseori operele lui, ca pe acelea ale lui Shakespeare, drept izvor de atestări pentru propriile lor observații și explicări.

Cu toate aceste înrudiri, care-l leagă pe Dostoievski de numeroși scriitori ai vremii sale, sursele principale ale culturii sale literare aparțin generațiilor anterioare de scriitori. În tinerețe se entuziasmase de Schiller, de idealurile umanitare ale acestuia. Referințele atît de dese la Shakespeare și Goethe vădesc lunga frecventare a acestor poeți. Se știe că a fost cititorul pasionat al lui Victor Hugo, George Sand, Eugène Sue și Dickens. În formația lui literară s-au încrucișat, deci, în afară de influențele interne, cele mai puternice provenind de la Pușkin, Lermontov și Gogol, acelea provenite de la scriitorii apuseni care s-au aplecat cu înțelegere și iubire către straturile populare umile și suferitoare. Simpatia pentru popor, în condițiile specifice ale societății ruse din a doua jumătate a veacului trecut, l-au apropiat pe Dostoievski de toți acei înaintași. Au rezultat astfel alăturări cu atît mai interesante de făcut, cu cît ele ne pot vădi mai bine puterea genială a imaginației și a simpatiei umane a scriitorului rus. Marmeladov, din *Crimă și pedeapsă*, generalul Ivolghin, din *Idiotul*, căpitanul, tatăl lui Iliușa, sînt un fel de Micawber-i tragici. Prin jactanța în proclamarea nenorocirilor lor, prin sentimentul convențional al onoarei, rizibil la niște oameni atît de decăzuți, personajele acestea ale lui Dostoievski amintesc oarecum de Micawber al lui Dickens, în *David Copperfield*. Dar, totuși, cîtă deosebire între ei și creațiunea scriitorului englez! Comparația arată limpede dimensiunea adîncă dobîndită de oamenii lui Dostoievski. Sub masca lor respectuoasă de convenții, păstrînd formele onorabilității pierdute de fapt, se deschide deodată o prăpastie care ne duce pînă la punctul cel mai adînc al suferinței umane. O afinitate remarcabilă l-a făcut pe Dostoievski să se oprească

cu interes în fața operei romanticului german E. Th. A. Hoffmann, a cărui inspirație fantastică, uneori plină de teroare, alteori împerechind straniul cu umoristicul, se învecinează adeseori cu inspirația lui Dostoievski în marile lui romane, dar și în operele lui mai puțin cunoscute, nu însă mai puțin semnificative, ca *Dublul, Însemnări din subterană* și *Eternul soț*. Ca în povestirile scriitorului german, apar și la Dostoievski oameni demonici și viziunile lor. Dar pe cînd fantasticul are de obicei la Hoffmann rolul pe care-l deține în basmul popular, el devine la Dostoievski un mijloc al analizei morale, al investigației celei mai profunde a conștiinței. Așa se întîmplă, de pildă, în paginile în care Ivan Karamazov are halucinații și stă de vorbă cu diavolul care este un gentleman elegant, poartă ochelari și recurge adeseori la locuțiuni franceze, ca oamenii din „lumea bună". „Ascultă, îi spune Ivan Feodorovici diavolului, mi se pare că aiurez, spune ce vrei, mi-e totuna... Din cînd în cînd, nici nu te mai văd, nici nu te mai aud, dar ghicesc ce vrei să spui, fiindcă eu vorbesc, și nu tu..."

Prin numeroasele izvoare ale culturii sale, prin legăturile sale cu întreaga literatură a secolului, Dostoievski a fost o apariție europeană. Influența lui asupra tuturor literaturilor moderne a fost de asemenea dintre cele mai puternice. Dostoievski a indicat tuturor scriitorilor mai noi regiuni ale sufletului puțin cunoscute mai înainte și viziunea modernă a omului s-a modificat puternic prin contribuția lui. Din opera lui s-a degajat un îndemn de adîncire a investigației psihologice, de care au ascultat toți marii scriitori ai ultimelor trei sferturi de veac. Unul dintre cei mai iluștri, Thomas Mann, în prefața scrisă în 1916 pentru ediția americană a operelor lui Dostoievski, a vorbit despre acestea ca despre una din experiențele cărora le-a rămas mai mult îndatorat și care „după ce i-au zguduit tinerețea, n-a încetat să le reia și să le adîncească în anii săi mai bătrîni".

Ne lipsește încă cercetarea asupra înrîuririlor dostoievskiene în literatura mondială mai nouă. În așteptarea acestei cercetări, ale cărei rezultate le putem doar bănui, pot aduce aici un ecou din dezvoltarea mai nouă a literaturii noastre. Cunoașterea lui Dostoievski a început să se răspîndească la noi destul de devreme. C. Dobrogeanu-Gherea a semnalat operele lui cititorilor români încă din epoca *Contemporanului*. *Românul* a tipărit tot pe atunci, foiletonul său, *Umiliții și obidiții*. Stefania Theodoru a publicat ceva mai tîrziu *Amintiri din casa morților*. După 1900, traducerile din Dostoievski se înmulțesc, dar și mai înainte, cunoștința operelor lui, uneori în alte versiuni decît cele românești, poate fi semnalată pe alocuri în memoriile referitoare la acele tim-

puri. N. Iorga își amintește în *O viață de om*, evocînd anii studiilor sale universitare la Iași, despre lectura lui Tolstoi, a lui Turgheniev, și „a celui de al treilea mare rus, Dostoievski, cu dureri atît de grozave, într-o atmosferă morală atît de tulbure".

Dostoievski a fost mult citit la noi și dacă unii au fost atenți mai ales la ceea ce este tulbure în el, la ceea ce este nebulos și maladiv, n-au lipsit nici aceia care au primit influența atît de umană a mesajului său. Astăzi, cînd citim opera lui Dostoievski în condiții atît de deosebite de acelea în care a fost scrisă, într-un alt moment decît acela cînd trebuia luată o poziție față de antagonismele și controversele vremii lui, putem aprecia mai bine fondul permanent al acestei opere uriașe și putem înțelege mai limpede marele ei rol în formarea unora din stările spiritului public, în care înrîurirea ei a pătruns, deși limitele acestei opere ne apar destul de limpede și astăzi. Marele rol al lui Dostoievski ni se pare a fi fost faptul că a sporit enorm, în lumea modernă, imaginația durerii, puterea de a-ți reprezenta suferința omului împilat și înjosit. Umiliții și obiditii lumii au găsit în acest scriitor vocea lor cea mai elocventă. Dezvăluirea suferinței omenești în toate formele ei este însă prima treaptă a acțiunii de a o înlătura. Pentru a obține acest rezultat, Dostoievski a arătat că societatea trebuie să-și recunoască o răspundere colectivă față de toate căderile omului în sînul ei. Pentru a combate egoismul în societate, starea de izolare a indivizilor, a celor bogați și puternici, închiși în sfera cupidității lor, a celor umili și obiditi, abandonați durerii și singurătății, Dostoievski a crezut că este suficientă recomandarea iubirii și frăției între oameni. Căile propriu-zis sociale și, mai ales, cele revoluționare, menite să conducă spre acest rezultat, nu i-au apărut niciodată cu limpezime. A întrevăzut însă țintele. A recunoscut vocațiunea spre fericire a omului. Fratele bolnav al lui Zosima, în timp ce agonizează, îi spune mamei sale : „Nu plînge, mamă, voi trăi, voi fi vesel, voios". „Cum să fii vesel, îi răspunde mama, cînd nu te lasă căldurile, cînd tușești de ți se rupe pieptul ?" „Nu plînge, mamă, nu plînge, viața este un rai în care ne aflăm cu toții, numai că noi nu vrem să știm lucrul ăsta, altfel pînă mîine pămîntul ar deveni un rai." Năzuința și putința omului de a fi fericit a fost ilustrată de marele scriitor prin zugrăvirea eroilor lui, oameni înzestrați cu acea fecunditate morală care le dă puterea să se regenereze, ridicîndu-se din abisul căderii și al suferinței către inocență și bucurie. Cei vechi spuneau că esența poeziei tragice este prezentarea unor întîmplări care, stîrnind în sufletele oamenilor groază și milă, conduc

apoi către purificarea lor. În acest înțeles se poate spune că Dostoievski a fost unul din cei mai mari poeți tragici ai omenirii, egalul lui Eschil și Sofocle, al lui Dante și Shakespeare, căci a zguduit sufletele omenești prin înfățișarea durerilor celor mai grozave, vrednice de compasiunea cea mai cutremurătoare, dar le-a înălțat și le-a curățat apoi, prin evocarea zărilor celor mai senine ale omenirii. Numai cine nu parcurge întregul ciclu al sentimentelor inspirate de operele lui Dostoievski se simte apăsat și copleșit la lectura scrierilor sale. Din adîncimea crizei morale provocate de aceste scrieri, cititorul lor găsește pînă la urmă un drum către lumină. A fost unul din spiritele cele mai pătrunzătoare ale vremii lui. Știința lui cu privire la sufletul omenesc, în împrejurările sociale contemporane, a fost una din cele mai bogate și adînci. Acea știință s-a însoțit cu o conștiință.

TUDOR VIANU

ROMANE, NUVELE ŞI POVESTIRI (1846 — 1848)

OAMENI SĂRMANI

Roman

„Ce ți-e și cu povestitorii ăștia! În loc să scrie lucruri utile, plăcute, desfătătoare, se apucă să dea în vileag toate dedesubturile vieții!... Eu unul i-aș opri să mai scrie! Treabă-i asta? Citești și... fără să vrei, te lași furat de gînduri și nici nu știi cînd îți intră în cap te miri ce bazaconii! Nu, zău, eu i-aș opri să mai scrie! Uite-așa, foarte frumos, i-aș opri cu desăvîrșire, și pace bună!"

Prinț V. F. Odoievski [1]

8 aprilie

Nepreţuita mea Varvara Alexeevna!

Ieri am fost fericit, nespus de fericit, peste măsură de fericit! Măcar o dată în viaţă mi-ai dat ascultare, îndărătnico! Mă trezesc aşa, pe la opt seara (ştii şi dumneata, măicuţă, meteahna mea: îmi place să trag un pui de somn cîte un ceas-două, după slujbă), scot luminarea, pregătesc hîrtia, îmi ascut pana şi, deodată, ridic întîmplător ochii şi... crede-mă, inima începe să-mi bată, mai-mai să-mi spargă pieptul! Va să zică, ai înţeles dorinţa mea, dorul inimii mele! Colţişorul perdelei de la fereastra matale era îndoit şi prins de ghiveciul cu balsamine, chiar aşa cum te-am făcut eu atunci să înţelegi; şi numaidecît mi s-a părut că-ţi văd o clipă chipul la fereastră, mi s-a părut că şi dumneata te uiţi la mine din odăiţa dumitale şi că te gîndeşti la mine cum mă gîndesc şi eu la dumneata, şi cît mi-a părut de rău, sufleţelule, că nu ţi-am putut deslui bine chipul drăgălaş! Pe vremuri, vedeam şi eu de minune, draga mea. Bătrîneţe, haine grele, sufleţelule [2]! Uite, şi acum parcă-mi joacă toate înaintea ochilor; dacă lucrez niţeluş seara, dacă scriu te miri ce acolo, dimineaţa mi-s ochii roşii şi lăcrimează, de mi-e şi ruşine faţă de străini! Cum-necum, dar în închipuirea mea tot ţi-am văzut zîmbetul luminos, îngeraşul meu, zîmbetul dumitale blînd şi dulce, şi inima mea a încercat acelaşi simţămînt ca atunci cînd te-am sărutat, Varenka. Mai ţii

minte oare ? Mi s-a părut chiar, sufletelul meu, că m-ai amenințat cu degetul. Așa să fie, fetiță neastîmpărată ? Să-mi scrii negreșit despre toate astea, și cît mai pe larg, în scrisoarea dumitale.

Ei, dar ce zici ce bine ne-am gîndit la istorioara asta cu perdeluța, Varenka ? Drăguț de tot, nu-i așa ? Fie că lucrez, fie că mă culc ori mă deștept din somn, știu că și dumneata te gîndești la mine, că nu m-ai uitat și că ești sănătoasă și plină de voie bună. De cobori perdeluța, asta înseamnă : „Cu bine, Makar Alexeevici, e timpul să te culci !" Iar de-o ridici, înseamnă : „Bună dimineața, Makar Alexeevici, cum ai dormit ?" Sau : „Cum o duci cu sănătatea, Makar Alexeevici ? Cît despre mine, sînt bine sănătoasă, mulțumesc lui Dumnezeu !" Vezi și dumneata, sufletelule, cît de bine e ticluit totul ! Nu ne trebuie nici scrisori ! E strașnic, nu-i așa ? Și cine a scornit-o ? Eu ! Ce zici, ce dibaci sînt în de-alde astea, Varvara Alexeevna ?

Îți aduc la cunoștință, măicuță [2] dragă, Varvara Alexeevna, că în noaptea asta, împotriva tuturor așteptărilor, am dormit tun, ceea ce m-a bucurat nespus ; pentru că, de obicei, cînd te muți în casă nouă, nu prea dormi. Parcă nu te simți în apele tale ! Azi-dimineață m-am deșteptat voinic, sănătos, șoim, nu alta, de ți-era mai mare dragul ! Și ce dimineață frumoasă, măicuță ! Am stat în fața ferestrei deschise : soarele strălucește, păsărelele ciripesc, aerul e plin de miresmele primăverii, toată firea s-a înviorat — și, bineînțeles, și celelalte sînt așa cum se cuvine să fie primăvara. Am și visat azi, cît se poate de frumos, și toate visările mele au fost în legătură cu dumneata, Varenka. Te-am asemuit cu o păsăruică pogorîtă din cer întru mîngîierea oamenilor și înfrumusețarea firii. Și îndată m-am gîndit că noi, oamenii, care trăim în griji și zbucium, Varenka, ar trebui să invidiem fericirea senină și nevinovată a păsărilor cerului și... altele de felul acesta, adică vreau să zic că făceam asemuiri de-astea, mai pe departe. Mai am și o cărticică, Varenka, în care lucrurile de soiul acesta sînt descrise în amănunțime. Toate astea ți le spun, măicuță, ca să vezi că sînt pe lume vise și vise. Acum, că-i primăvară și gîndurile noastre-s plăcute, vii, bogate-n năsoociri, și visările-s pline de duioșie, toate le vezi într-o lumină trandafirie. De aceea m-am și apucat să ți le scriu ; de altfel, drept să spun, le-am luat din carte ! Acolo, scriitorul își dezvăluie și el aceeași dorință și scrie în versuri :

De ce nu-s pasăre, o pasăre de pradă...

ei, şi aşa mai departe. Mai sînt acolo şi alte gînduri, fel de fel, dar să le lăsăm în plata Domnului! Spune-mi mai bine, unde mi-ai fost azi-dimineaţă, Varvara Alexeevna? Eu încă nici nu mă pregăteam să mă duc la birou, cînd dumneata, ca o adevărată păsăruică a primăverii, ţi-ai şi luat zborul din odăiţă şi ai trecut prin curte, plină de voie bună. Îţi închipui, cred, ce voios m-am simţit şi eu, privindu-te! Ah, Varenka, Varenka! Nu mai fi tristă! Lacrimile nu ajută la nimic; asta o ştiu din cele îndurate de mine, măicuţă dragă. Acum te-ai liniştit doar, şi cu sănătatea parcă stai mai bine. Dar cu Fedora dumitale cum te-mpaci? Ce femeie de treabă! Să-mi scrii neapărat, Varenka dragă, cum te-mpaci cu dînsa şi dacă eşti întru totul mulţumită?! Că Fedorei, ştii... îi cam place să bombăne; dar dumneata să n-o bagi în seamă, Varenka. Las-o în voia ei, că-i tare bună la suflet!

Ţi-am mai scris, Varenka, despre Tereza noastră de aici, care-i şi ea o femeie bună şi de nădejde. De-ai şti ce griji mi-am făcut din pricina scrisorilor noastre! Cum o să ni le trimitem? îmi ziceam eu. Şi uite că bunul Dumnezeu mi-a scos-o în cale — spre norocul nostru — pe Tereza, o femeie bună, blîndă şi tăcută. Dar proprietăreasa noastră e lipsită de inimă, altfel nici nu pot să-i spun! O munceşte toată ziua, de-i scoate sufletul!

Vai, în ce vizuină am nimerit, Varvara Alexeevna! Halal casă! Înainte vreme trăiam atît de singuratic, ştii şi dumneata: linişte şi pace! O muscă de se-ntîmpla să treacă în zbor, şi pe aceea o auzeam. Pe cînd aici — gălăgie, ceartă, scandal! Stai, că nici nu ţi-am spus încă de casă, cum sînt rînduite toate. Închipuie-ţi un coridor lung, întunecos de tot şi murdar. Pe dreapta — un perete fără nici o uşă; în schimb pe stînga, numai uşi, uşi şi iar uşi, ca la hotel, un şir întreg. Iar oamenii vin aici şi închiriază locuinţe alcătuite dintr-o singură cămăruţă, în care stau cîte doi şi uneori cîte trei inşi. Cît despre buna rînduială — nici pomeneală. Cu adevărat arca lui Noe. Oamenii, de altfel, par a fi cumsecade: toţi cu carte, învăţaţi! E aici un slujbaş (are ceva, pe undeva, din partea literaturii), se vede că-i tobă de carte! Îţi vorbeşte şi de Homer, şi de Brambeus [3] şi de alţi autori d-ăştia de-ai lor; dar de cîte nu-ţi vorbeşte! E deştept — foc! Mai stau aici doi ofiţeri care joacă toată ziua cărţi, apoi un miciman şi un profesor englez. Stai puţin, măicuţă, că o să te fac să rîzi: o să ţi-i descriu în scrisoarea viitoare într-un fel satiric, adică aşa cum e fiecare, în amănunţime. Gazda noastră e o bătrînă, puţintică la trup şi murdară; umblă cît îi ziulica

de mare în halat şi papuci şi o ocărăşte pe Tereza. Eu locuiesc în bucătărie ; ba nu, dacă e să vorbim mai pe dreptate, uite cum : lîngă bucătărie mai este o odaie (trebuie să-ţi spun că bucătăria noastră e curată, luminoasă, adică foarte bună) ; cămăruţa, ce-i drept, nu prea e mare : un colţişor, acolo, sau, mai bine zis, cum bucătăria e mare şi are trei ferestre, am şi eu un perete despărţitor de-a lungul zidului celui scurt, şi uite-aşa se face încă o odăiţă, pe lîngă celelalte ; dar am loc de ajuns şi mă simt la largul meu, am şi fereastră, şi altele — într-un cuvînt, toate sînt cum nu se poate mai bine. Aşa e colţişorul meu ! Să nu-ţi închipui cumva, măicuţă, că aici e ceva la mijloc şi că cele ce ţi-am spus au şi un înţeles ascuns. Adică, uite, frate, stă în bucătărie ! Eu, ce-i drept, chiar că stau în acea încăpere, după o despărţitură, dar ce-i cu asta ? Sînt departe de toţi ceilalţi, şi-mi văd liniştit şi cum pot de-ale mele. Mi-am pus aici un pat, o masă, un scrin, două scaune, o icoană în perete... Sînt pe lumea asta şi case mai bune, nu zic ba, sînt poate unele chiar cu mult mai bune, dar lucrul cel mai de seamă e să te simţi bine în ele, şi, crede-mă, numai pentru asta m-am mutat aici — pentru nimic altceva ! Fereastra dumitale o am în faţă, de cealaltă parte a curţii, iar curtea e îngustă şi, cînd te zăresc uneori, măcar şi în treacăt, mi se înseninează sufletul, amărîtul de mine ; ş-apoi este şi mai ieftină decît altele. Dintre toate odăile de aici, cea mai proastă costă 35 de ruble de hîrtie, cu mîncare cu tot. Prea scump pentru mine ! Iar a mea mă costă 7 ruble de hîrtie, şi masa 5 ruble de argint *, în total douăzeci şi patru ruble şi cincizeci de copeici. Altădată plăteam 30 de ruble în cap, însă mă lipseam de multe : ceaiul, de pildă, nu-l beam chiar în fiecare zi. Acum îmi rămîne şi de ceai, şi de zahăr. Pentru că ştii, Varenka mea dragă, mi-e — cum să spun ? — ruşine să nu beau ceai ; chiriaşii ceilalţi se vede că nu prea sînt la strîmtoare şi de aceea mi-e ruşine. Din pricina celorlalţi îl beau şi eu, Varenka, de ochii lor, aşa, de bonton. Dacă ar fi după mine, mi-e totuna ; mă mulţumesc cu puţin. Mai adaugă la asta ceva bani de buzunar — cît de cît tot îţi trebuie — apoi o pereche de cizme, fie ele cît de proaste, haine... de unde să mai şi rămînă ? Iaca toată leafa mea. Nu cîrtesc, sînt mulţumit cu cît am.

* Prin anii 1840—1850, o rublă de argint valora 3 ruble şi 50 copeici de hîrtie (asignate).

Îmi ajunge. De cîtiva ani îmi ajunge leafa. Mai pică şi cîte o gratificaţie, din cînd în cînd. Şi acum, rămîi cu bine, îngeraşule! Ţi-am cumpărat două ghivece cu balsamine şi o muşcată — costă o nimica toată. Îţi place, poate, şi rezeda? Am văzut că aveau. Să-mi scrii neapărat, dar să-mi scrii cît se poate de amănunţit. Să nu care cumva să-ţi faci gînduri sau griji pentru mine, că am închiriat o astfel de odaie. Mă simt bine aici şi numai asta m-a făcut s-o iau. Să ştii, măicuţă, că strîng ceva bănuţi: îi pun deoparte, aşa că nu duc lipsă de bani. Nu te uita, măicuţă, că-s pricăjit, de-ţi pare că şi o muscă poate să-mi facă rău, dacă mă atinge cu aripa. Da de unde! Eu îmi cunosc interesul şi am o fire cum îi şade mai bine unui om cu suflet dîrz şi fără prihană. Rămîi cu bine, îngeraşul meu! M-am întins cu scrisoarea mea aproape pe două file şi trebuia de mult să plec la slujbă. Îţi sărut degeţelele, măicuţă dragă, şi rămîn

Al dumitale preasupus servitor şi preacredincios prieten

Makar Devuşkin [1]

P.S. Un lucru te rog: răspunde-mi, îngeraşule, cît se poate mai pe larg. Îţi trimit, Varenka, o dată cu aceasta, un funt de bomboane; mănîncă-le sănătoasă, nu te supăra pentru darul meu şi — pentru numele lui Dumnezeu — nu fi îngrijorată din pricina mea. Şi acum, rămîi cu bine, măicuţă.

8 aprilie

Mult stimate Makar Alexeevici!

Să ştii că pînă la urmă o să mă supăr rău de tot pe dumneata. Îţi dau cuvîntul, bunul meu Makar Alexeevici, că-mi vine greu să primesc darurile dumitale. Ştiu bine ce te costă aceste daruri, pentru care te lipseşti pînă şi de lucrurile cele mai trebuincioase. De cîte ori trebuie să-ţi spun că n-am nevoie de nimic — înţelegi? — şi că nu sînt în stare să te răsplătesc nici pentru acele binefaceri cu care m-ai copleşit pînă acum. La ce bun ghivecele cu flori? De balsamine nu zic, treacă-meargă; dar muşcata — pentru ce? E de ajuns să scapi o singură vorbă pe negîndite, cum a fost, de pildă, cu muşcata asta, că dumneata te şi repezi să cumperi; spune drept, e scumpă, nu? Dar ce flori minunate are! Parcă ar fi nişte cruciuliţe roşii ca focul. Unde ai găsit o muşcată atît de frumoasă? Am aşezat-o pe prichiciul

ferestrei drept în mijloc, unde se vede mai bine ; jos, pe podea, am să pun o bancă, iar pe bancă alte ghivece ; așteaptă numai să mă îmbogățesc și eu un pic ! Fedora nu mai poate de bucurie : în cămăruța noastră e ca în rai — curat, multă lumină ! Dar bomboanele pentru ce mi le-ai trimis ? Și, crede-mă : de cum ți-am citit scrisoarea, am ghicit pe loc că e ceva care nu merge la dumneata... Raiul, primăvara, miresmele, ciripitul păsărelelor... Ce-o fi asta, mi-am zis eu, oare n-or fi aici și niscaiva versuri ? Drept să-ți spun, din scrisoarea dumitale mai lipseau numai versurile, Makar Alexeevici. Văd că ai de toate în ea : și simțăminte duioase, și visuri trandafirii !... Cît despre perdea — nici prin minte nu mi-a trecut ! Se vede că s-a agățat întîmplător cînd am mutat ghivecele. Așa, vezi ? Ca să te pedepsesc !

Ah, Makar Alexeevici ! Orice-ai spune, oricît ai sta să-mi înșiri cîștigurile dumitale, ca să mă minți și să-mi arăți că le cheltuiești numai pentru dumneata, să știi că mie nu poți să-mi ascunzi, să-mi tăinuiești nimic. E limpede că te lipsești, pentru mine, pînă și de lucrurile cele mai trebuincioase. Uite, de pildă, ce te-a făcut să închiriezi o astfel de locuință ? Acolo n-ai liniște, toată lumea te supără, n-ai nici loc, și nici nu te simți la largul dumitale. Doar știu că-ți place să fii singur, pe cînd aici, cine vrei și cine nu vrei e în jurul dumitale ! Judecînd după leafa pe care o primești, ai fi putut să trăiești mult mai bine. Fedora zice că înainte stăteai neasemuit mai bine ca acum. Se poate oare să fi trăit toată viața de unul singur, în lipsuri, fără bucurii, fără o vorbă bună, de mîngîiere, mereu în cîte o cămăruță pe la străini ? De-ai ști ce rău îmi pare pentru dumneata, bunul meu prieten ! Cruță-ți măcar sănătatea ! Îmi spui, de pildă, Makar Alexeevici, că-ți slăbește vederea. Caută să nu mai scrii la lumina lumînării ; pentru ce s-o faci ? Îmi închipui că, și fără asta, șefii dumitale știu cîtă tragere de inimă ai pentru slujbă !

Încă o dată te rog să nu mai cheltuiești atîția bani pentru sufletul meu. Știu că ții la mine, dar mai știu că nu ești bogat... Astăzi m-am sculat și eu plină de voioșie. Mi-era atît de bine ! Fedora trebăluia de multă vreme. Știi că mi-a găsit și mie de lucru ! Îmi pare așa de bine ! Am ieșit doar ca să cumpăr ceva ibrișim și m-am apucat numaidecît de cusut. Toată dimineața mi-am simțit sufletul ușor și am fost nespus de veselă ! Acum însă m-au năpădit iar gîndurile negre și mă apasă urîtul.

Doamne, oare ce mă așteaptă de aici înainte, care mi-o fi soarta ? Greu îmi vine, mai ales că nu știu nimic, că n-am nici

un viitor, că nu pot nici măcar să-mi închipui ce-o să mi se întîmple. Mi-e şi frică să-mi întorc privirile spre trecut. E atît de jalnic, că mi se rupe inima numai cînd mă gîndesc la el. Toată viaţa n-o să contenesc a mă plînge de oamenii haini care m-au nenorocit.

Amurgeşte. E vremea să mă apuc de lucru. Aş fi vrut să-ţi scriu multe, dar n-am timp ; trebuie să isprăvesc repede lucrul şi dau zor. Fără îndoială că scrisorile sînt un lucru bun : parcă alungă un pic urîtul. Totuşi, de ce nu vrei să treci într-o zi pe la noi ? De ce, oare, Makar Alexeevici ? Acum sîntem la doi paşi de dumneata şi ştiu că, uneori, ai timp liber. Te rog să vii neapărat ! Am văzut-o pe Tereza dumitale : arăta atît de bolnavă ! Mi-a fost tare milă de ea ! I-am dat douăzeci de copeici. Da, era cît pe-aci să uit : scrie-mi neapărat totul, şi cît se poate mai pe larg, despre viaţa pe care o duci. Ce fel de oameni sînt în jurul dumitale ? Te înţelegi bine cu ei ? Ţin mult să ştiu toate astea ! Nu uita să mi le scrii, negreşit. Astăzi o să ridic anume colţul perdelei. Dar să te culci mai devreme ! Aseară am văzut pînă la miezul nopţii lumină în odaia dumitale. Şi acum, cu bine ! Iar m-a cuprins urîtul, şi plictiseala, şi tristeţea ! Ce să-i faci, se vede că aşa a fost să fie ziua de azi ! Rămîi cu bine.

A dumitale
Varvara Dobroselova [5]

8 aprilie

Preastimată Varvara Alexeevna !

Ai dreptate, măicuţă, ai dreptate, draga mea ! Se vede că aşa a fost să fie ziua de azi pentru amărîtul de mine : o zi tristă ! Da ! Ţi-ai cam rîs de mine, bătrînul, Varvara Alexeevna ! De altfel, vina e a mea, numai a mea, şi în toate. La anii mei şi cu un singur smoc de păr în cap, nu trebuia să mă gîndesc la „amoruri" şi „echivocuri"... Şi aş vrea să mai spun, măicuţă, că uneori omul e tare ciudat, tare ciudat. Doamne, Maica Domnului, ce-i mai trece uneori prin minte să spună ! Şi ce iese din toate astea ? Ce se alege ? Nu se alege nimic şi iese o aiureală, să te ferească Dumnezeu ! Eu, măicuţă, nu mă supăr, dar mi-e ciudă cînd îmi amintesc de toate astea, mi-e ciudă că ţi-am scris atît

de înflorat şi atît de prosteşte. Pînă şi la birou m-am dus astăzi înfoiat şi împăunat, atît îmi era de plină inima de lumină! Iar în sufletul meu era sărbătoare şi eram vesel. M-am apucat cu toată sîrguinţa de hîrtiile mele... dar ce-a ieşit de aici? Abia mai tîrziu, cînd mi-am mai venit în fire, toate mi-au părut iar cenuşii şi întunecate, ca de obicei. Aceleaşi pete de cerneală, aceleaşi mese cu hîrtii pe ele şi... la fel şi eu... acelaşi din totdeauna! Cum am fost, aşa am rămas. Atunci, la ce bun să-l încalec pe Pegas? Şi din ce mi-au venit toate astea? Că a zîmbit soarele printre nori şi cerul s-a făcut albastru? Oare numai din pricina asta? Şi-apoi, despre ce miresme poate fi vorba, cînd în curtea noastră, pe sub ferestre, se întîmplă să fie de toate! Se vede că mi s-a năzărit numai, din prostie. Ca să vezi că omul poate să se încurce uneori într-atîta în simţămintele lui, că îndrugă te miri ce năzdrăvănii! Asta se-ntîmplă numai şi numai cînd ai o inimă prea înflăcărată, prosteşte de înflăcărată! Cînd a fost să mă întorc acasă, n-am mers, ci m-am tîrît! Şi deodată, ca din senin, m-a apucat durerea de cap, asta-mi mai lipsea. (M-o fi tras curentul la spate, cine ştie?) De bucuros ce-am fost c-a venit primăvara, ieşisem, prostul de mine, cu mantaua subţire. Şi în ceea ce priveşte simţămintele mele, te-ai înşelat, măicuţă! Mi-ai răstălmăcit în alt chip mărturisirile! Ceea ce m-a însufleţit, Varvara Alexeevna, a fost o dragoste de părinte, numai şi numai o dragoste curată de părinte, pentru că am luat pe lîngă dumneata, orfană obijduită de soartă, locul tăicuţului dumitale. Ţi-o spun din tot sufletul meu, din toată inima, ca o rudă adevărată. Orice-ai spune, cu toate că-ţi sînt rudă cam de departe, chiar de spiţa a şaptea, să zicem, tot rudă se cheamă că-ţi sînt, iar acum — singura rudă mai apropiată şi, pe deasupra, îţi mai sînt şi ocrotitor. Pentru că acolo unde aveai dreptul că cauţi ocrotire şi sprijin, ai găsit numai înşelăciune şi jignire. Cît despre versuri, trebuie să-ţi spun, măicuţă, că nu-mi şade bine acum, la bătrîneţe, să mă îndeletnicesc cu de-alde astea. Versurile sînt un fleac! Pentru ele, pînă şi copiii din şcoli mănîncă azi bătaie cu vergile... Aşa vezi, scumpa mea!

Şi ce-mi tot sorii, Varvara Alexeevna, de viaţă bună, de linişte şi de altele de acest fel? Să ştii, măicuţă, că nu-s nici mofturos, nici răsfăţat de felul meu. Niciciînd n-am trăit mai bine ca acum. Atunci, de ce m-aş apuca tocmai la bătrîneţe să fac nazuri? Sătul sînt, îmbrăcat şi încălţat sînt, la ce-aş face mofturi? Că doar nu-s os de conte! Părintele meu n-a fost

de neam boieresc, şi el cu toată familia lui la un loc n-avea nici măcar venitul pe care-l am eu. Şi nici răsfăţat nu sînt. Adică, dacă ar fi să vorbim dschis, vechea mea locuinţă era cu mult mai bună ; acolo mă simţeam mai la largul meu, măicuţă. Fără îndoială că nici cea de acum nu e rea ; ba în unele privinţe e mai veselă şi, dacă vrei, mă plictisesc mai puţin în ea. Asta aşa e, nu zic ba, dar tot îmi pare rău de cea veche. Noi, bătrînii, adică oamenii în vîrstă, ne obişnuim cu lucrurile vechi, parcă ar fi o părticică din noi. Căsuţa ceea era mititică, ştii, cu nişte pereţi... ei, da ce să mai vorbim ! Nişte pereţi ca toţi pereţii, şi nu de ei este vorba ; dar amintirile vieţii de atunci aduc cu ele atîta dor... Şi vezi cît e de ciudat : mi-e inima grea, cu toate că-mi amintesc de lucruri plăcute ! Pînă şi ce-a fost rău şi mă înciuda uneori, acum, cînd mă gîndesc, se curăţă parcă de acel rău şi se înfăţişează închipuirii mele într-un fel cît se poate de atrăgător. Am trăit tihnit, liniştit, Varenka, eu şi gazda mea, răposata bătrînică ! Uite, şi de ea îmi amintesc acum cu tristeţe. Tare bună femeie era şi nu-mi lua nici mult pe căsuţă. Împletea la nesfîrşit pături din fel .de fel de zdrenţe, cu nişte andrele cît toate zilele Numai asta făcea tot timpul. Lumina o plăteam pe din două şi uite-aşa, lucram la aceeaşi masă. Avea gazda o nepoţică, îi zicea Maşa ; mi-o amintesc cînd era mică de tot. Acum trebuie să fie ca de vreo treisprezece anişori. Neastîmpărată era şi veselă nevoie mare ! Tot mereu ne făcea să rîdem. Aşa ne trăiam viaţa, tustrei laolaltă. În serile lungi de iarnă ne aşezam de obicei în jurul mesei noastre rotunde, beam cîte un ceai, apoi ne apucam fiecare de treburile lui. Bătrîna, ca să-i mai ţie de urît Maşei şi s-o abată de la ştrengării, începea să povestească. Să fi auzit ce basme erau acelea ! Nu numai un copil, ci şi un om mare, cu scaun la cap, le-ar fi ascultat cu nesaţ. Ehei ! Pînă şi eu îmi aprindeam uneori pipa şi, tot ascultîndu-le, uitam de lucru. Iar copilaşul, fetiţa noastră neastîmpărată, cădea pe gînduri, îşi sprijinea obrazul trandafiriu în pumnişori, deschidea guriţa drăgălaşă, iar dacă basmul era de groază, se lipea strîns de bătrînică... Nouă ne era tare drag s-o privim atunci ; lumînarea fumega uneori, afară viscolul urla turbat, zăpada se învolbura ; noi însă nu vedeam şi nu auzeam nimic. Bine o duceam pe atunci, Varenka ; şi uite-aşa, ne-am făcut veacul împreună aproape douăzeci de ani. Ei, dar ce m-am întins la palavre ! Dumitale poate că nici nu-ţi plac lucrurile de soiul acesta şi nici mie nu mi-e uşor să le depăn amintirea. Mai ales acum, că

amurgește. Tereza nu știu ce moșmonește pe alături ; pe mine mă doare capul și parcă mă încearcă puțin și spatele, și-apoi și gîndurile îmi sînt iarăși atît de ciudate, de parcă m-ar durea și ele. Sînt trist azi, Varenka ! Ce tot scrii, draga mea, să trec pe la dumneata ? Ce-ar zice lumea, măicuță scumpă ? Ar trebui să traversez curticica, vecinii mei m-ar vedea, s-ar apuca să mă iscodească și de aici ar ieși vorbe, bîrfeli ; oamenii ar răstălmăci în felul lor toate acestea ! Nu, îngerașule, mai bine te văd mîine la vecernie ; așa o să fie mai cuminte și mai sănătos pentru amîndoi. Și să nu fii supărată pe mine, măicuță dragă, că ți-am scris o asemenea scrisoare. Am recitit-o acum și am văzut cît sînt fără de șir gîndurile mele. Eu, Varenka, sînt bătrîn și nu prea am cine știe ce carte ; în tinerețe nu m-am ținut de ea, iar acum, chiar dacă m-aș apuca de învățătură, știu că n-o să-mi intre în cap. Mărturisesc că nu-s meșter la scris și știu, măicuță, chiar fără să mi-o spună altcineva și fără să mă ia peste picior, că dacă mă apuc să aștern pe hîrtie ceva mai întortocheat, scriu numai prostii. Te-am văzut azi la fereastră, cînd lăsai storul în jos. Rămîi cu bine, Dumnezeu să te ocrotească ! Rămîi cu bine, Varvara Alexeevna.

Al dumitale prieten dezinteresat
Makar Devușkin

P.S. Eu, draga mea, n-o să scriu acum nici o satiră despre nimeni. Am îmbătrînit, Varvara Alexeevna, și nu-mi șade bine să-mi arăt colții degeaba. O să rîdă și alții de mine dacă o să rîd și eu de ei. Știi și dumneata proverbul care spune că „cine sapă groapa altuia... cade singur într-însa".

9 aprilie

Stimate domn, Makar Alexeevici !

Nu ți-ar fi rușine, bunul meu prieten și binefăcător, să te-ntristezi atîta și să faci asemenea mofturi ! E oare cu putință să te fi supărat pe mine ? O, mi se întîmplă într-adevăr să fac uneori cîte ceva necugetat, dar nici prin gînd nu mi-a trecut că ai să-mi iei vorbele drept o glumă usturătoare pe socoteala dumitale. Te rog să mă crezi că n-aș îndrăzni niciodată să iau în bătaie de joc vîrsta sau firea dumitale. Toate acestea s-au întîmplat pentru că sînt ușuratică, și mai ales pentru că mi-e urît de nu mai pot, iar la plictiseală, ce nu face omul ?

Apoi mi-am închipuit că şi dumneata, cînd mi-ai scris, aveai chef de glumă. Dar cînd am văzut că eşti supărat pe mine, mi-a părut tare rău ! Nu, bunul meu prieten şi binefăcător ! Greşeşti dacă ai să mă bănuieşti de lipsă de simţire, sau nerecunoştinţă. Ştiu să preţuiesc în inima mea tot ce-ai făcut pentru mine, ocrotindu-mă împotriva celor răi, care mă prigoneau şi mă urau. O să mă rog veşnic pentru dumneata ; şi dacă ruga mea are trecere la Dumnezeu şi cerul o ascultă, ai să fii fericit.

Astăzi nu mă simt de loc bine ! Mă ia cînd cu cald, cînd cu frig. Fedora e foarte îngrijorată din pricina mea. Faci rău că te fereşti să vii la noi, Makar Alexeevici. Ce ne pasă de lume ? Ne cunoşti, şi gata socoteala !... Rămîi cu bine, Makar Alexeevici ! Mai mult n-am ce-ţi scrie acum şi nici nu pot ; mi-e tare rău. Te mai rog încă o dată să nu fii supărat pe mine şi să fii încredinţat de veşnicul respect şi de prietenia

cu care am cinstea să rămîn cea mai credincioasă şi cea mai supusă, a dumitale, oricînd gata să te slujească,

Varvara Dobroselova

12 aprilie

Mult stimată Varvara Alexeevna !

Of, măicuţă, ce-i cu dumneata ?! De fiecare dată îmi faci spaime de-astea ! De fiecare dată îţi scriu să te păzeşti, să te îmbraci bine, să nu ieşi din casă pe timp urît, să fii cu băgare de seamă — iar dumneata, îngeraşule, nu mă asculţi ! Ah, scumpa mea, parcă ai fi un copilaş, zău aşa ! Eşti firavă ca un firicel de iarbă, las' că ştiu eu ! La cea mai uşoară adiere de vînt, te-ai şi îmbolnăvit. Dacă-i aşa, trebuie să te păzeşti, să ai grijă să ocoleşti primejdia şi să nu-ţi amărăşti prietenii, să nu-i faci să plîngă.

Îţi arăţi dorinţa, măicuţă dragă, să cunoşti cu de-amănuntul viaţa pe care o duc şi tot ce mă-nconjoară. Mă grăbesc să ţi-o împlinesc cu bucurie, draga mea. S-o iau de la început, măicuţă : aşa o să am, poate, mai mult şir în ceea ce scriu. Mai întîi şi-ntîi, ţin să-ţi spun că la intrarea din faţă avem scări destul de arătoase ; mai cu seamă cea de zile mari e curată, luminoasă, largă, numai fier forjat şi mahon. În schimb, scara de

din dos... nu mai întreba ; e întortocheată, alunecoasă, murdară, cu treptele tocite şi cu pereţii aşa de slinoşi, că ţi se lipeşte mîna dacă te sprijini de ei. La fiecare oprire sînt grămădite lăzi, scaune şi dulapuri stricate, peste tot atîrnă cîrpe vechi, iar geamurile sînt sparte ; mai vezi şi copăi cu toate murdăriile din lume : gunoi, coji de ouă şi măruntaie de peşte ; miroase urît... într-un cuvînt, aşa cum e, nu e bine !

De aşezarea odăilor ţi-am vorbit mai înainte ; de rău, n-ar fi rău, nimic de zis, dar parcă te-năbuşi în ele. Adică nu vreau să spun că miroase urît, dar aerul e cam muced, ca să zic aşa, cam dulceag, nu ştiu cum. La început nu prea-ţi place, dar asta nu e nimic : după vreo două minute te obişnuieşti şi nu-l mai simţi ; te obişnuieşti cu totul, pentru că te pătrunzi şi tu de acest miros urît ; îţi miroşi şi hainele, şi mîinile, într-un cuvînt miroşi tot şi, uite-aşa, te-nveţi. Aici, la noi, mor toţi scatiii. Micimanul şi-a cumpărat acum al cincilea ; nu trăiesc, şi pace, în aerul ăsta al nostru. Bucătăria e mare, încăpătoare, luminoasă. Dimineaţa, ce-i drept, se cam umple de fum cînd se prăjeşte carnea sau peştele şi apoi e ud pretutindeni din pricina apei vărsate pe jos ; în schimb, seara, e un adevărat rai. Tot aici, în bucătărie, stau atîrnate pe frînghii tot soiul de rufe vechi şi, pentru că odăiţa mea e aproape, adică lipită de bucătărie, mirosul acestor rufe mă cam supără. Dar nu-i nimic : omul se obişnuieşte cu toate, după o vreme.

De cum se crapă de ziuă, Varenka, începe la noi un du-te-vino nesfîrşit ; oamenii se scoală, umblă, bocănesc... Sînt cei care pleacă la slujbă sau care se trezesc numai aşa, că vor ei. Apoi încep cu toţii să bea ceai. Samovarele sînt mai toate ale gazdei, şi nu ajung ; de aceea ţinem rîndul la ele. Cine intră peste rînd, cu ceainicul lui, capătă o săpuneală pe cinste. Prima oară am păţit şi eu la fel, şi... ei, da ce să mai scriu ?! Cu acel prilej, însă, i-am cunoscut pe toţi vecinii mei. Mai întîi l-am cunoscut pe miciman ; e un om cu sufletul deschis. Mi-a povestit tot : despre taică-său, despre maică-sa, despre soră-sa măritată cu un magistrat la Tula şi despre oraşul Kronstadt. Mi-a făgăduit să mă sprijine în toate şi m-a poftit pe loc să iau ceaiul cu el. L-am găsit în odaia în care ai casei joacă de obicei cărţi. Cei de acolo mi-au dat ceai şi au vrut neapărat să iau parte şi eu la nu ştiu ce joc de noroc. Poate că şi-au rîs de mine, poate nu, cine ştie? Ei însă erau după o noapte întreagă de joc şi cînd am intrat acolo, tot mai jucau. Pretutindeni era cretă, cărţi de joc, toate învăluite într-un fum

atît de gros, că-ţi lăcrimau ochii. Eu, bineînţeles, n-am vrut să joc şi ei mi-au spus numaidecît că fac filozofie. Mai pe urmă, nimeni n-a schimbat o vorbă cu mine în tot timpul cît am stat acolo ; eu, drept să spun, am fost chiar bucuros de asta. De aci înainte, nici n-o să mă mai duc pe la dînşii, că-şi pierd capul la joc şi alta nimic ! Slujbaşul acela care-i cu literatura are şi el adunări seara. Dar adunările lui sînt frumoase : liniştite, nevinovate, delicate ; ca la oameni subţiri.

Trebuie să-ţi spun în treacăt, Varenka, despre gazda noastră, că-i o femeie cît se poate de rea : o adevărată mumă a pădurii. Ai văzut-o pe Tereza ? Spune şi dumneata cum arată ? E slabă ca un pui de bogdaproste. Şi apoi, în toată casa sînt numai doi oameni de serviciu : Tereza şi Faldoni [6], care-i şi dînsul slugă de-a proprietăresei. O fi avînd el şi un alt nume, nu ştiu ; dar văd că răspunde şi la acesta. Toţi îl strigă aşa. E roşcovan, un finlandez sau aşa ceva, chior, cîrn, grosolan la vorbă. Se ceartă toată ziua cu Tereza, mai-mai să se ia la bătaie. Într-un cuvînt, ce să spun ? Nu-mi vine chiar aşa de uşor să trăiesc aici... Şi nu se-ntîmplă niciodată, seara, să se culce cu toţii odată, frumuşel, şi să se liniştească ! Cîte cineva joacă neapărat cărţi, iar uneori se petrec nişte lucruri de mi-e ruşine să spun ! Acum, m-am obişnuit, cît de cît ; mă mir numai că într-o Sodomă ca asta pot trăi şi oameni cu familie. Bunăoară, o familie de oameni săraci a închiriat o odaie la gazda noastră ; numai că odaia lor nu e în rînd cu celelalte, ci în faţă, mai la o parte, într-un colţ. Nişte oameni tare liniştiţi ! Nu-i auzi, nu-i vezi. Stau cu toţii într-o singură odaie ; şi-au făcut o despărţitură acolo. El a avut nu ştiu ce slujbă, dar acum vreo şapte ani a fost dat afară, Dumnezeu ştie pentru ce, şi acum nu lucrează nicăieri. Numele lui de familie e Gorşkov ; e puţintel de stat şi are părul cărunt ; umblă într-o haină atît de lustruită şi atît de roasă, că ţi se rupe inima privindu-l. A mea e nou-nouţă pe lîngă a lui ! E firav şi nenorocit, nevoie mare (îl întîlnesc uneori pe sală) ; genunchii îi tremură, mîinile îi tremură, capul îi tremură... O fi bolnav, poate ? Dumnezeu ştie ! E tare sfios, se teme de toţi, se fereşte de toţi ; sînt şi eu sfios cîteodată, dar omul acesta întrece măsura. Familia lui e alcătuită din nevastă şi trei copii. Băiatul cel mai mare seamănă leit cu taică-său şi e la fel de firav. Nevasta a fost odată femeie frumoasă — se vede şi acum — dar umblă cu nişte zdrenţe pe ea, de ţi-e mai mare mila. Am auzit c-ar fi datori gazdei şi dînsa nu prea se poartă

frumos cu ei. Am mai auzit iarăşi că Gorşkov ăsta are neplăceri, din pricina cărora şi-a pierdut şi slujba... Ori că are un proces cu cineva, ori că a fost dat dînsul în judecată, ori că e cercetat pentru ceva, n-aş şti să ţi-o spun lămurit. Şi sînt săraci!... Doamne, Dumnezeule, ce săraci sînt! În odaia lor e întotdeauna atîta linişte, de parcă n-ar sta nimeni acolo. Nici copiii nu-i auzi! O dată nu i-am văzut zburdînd sau jucîndu-se, şi ăsta-i semn rău. Într-o seară am trecut întîmplător prin faţa uşii lor; s-a nimerit tocmai să fie mai multă linişte în casă ca de obicei; deodată am auzit nişte sughiţuri de plîns, apoi o şoaptă, apoi iar sughiţuri, de parcă plîngea cineva, dar atît de încetişor, atît de jalnic, că mi s-a strîns inima. Toată noaptea m-am gîndit apoi la nenorociţii aceia. Nici de dormit n-am mai dormit ca lumea.

Şi acum, rămîi cu bine, Varenka, prietenă nepreţuită! Ţi le-am descris pe toate cum m-am priceput mai bine. Astăzi, toată ziua numai la dumneata m-am gîndit. Mi se rupe inima din pricina dumitale! Că ştiu doar, ştiu bine, sufleţelul meu, că n-ai o haină îmblănită. Şi primăverile astea din Petersburg, cu vînt, ploi şi burniţe, sînt o nenorocire, Varenka! O frumuseţe de vreme, n-am ce zice! Ferească Dumnezeu! Iartă-mă pentru felul cum scriu; n-am stil, Varenka, n-am stil, şi pace! De l-aş avea măcar cît de cît! Scriu şi eu ce-mi trece prin minte, numai şi numai ca să te înveselesc puţin. De-aş fi învăţat ceva carte, ar fi fost cu totul altfel. Dar aşa, ce învăţătură a mai fost şi a mea? Nici măcar dintr-acelea... de Doamne ajută!

Prietenul dumitale credincios de totdeauna
Makar Devuşkin

25 aprilie

Mult stimate domn, Makar Alexeevici!

Azi am întîlnit-o pe verişoara mea Saşa. Ce grozăvie! O să se nenorocească şi ea, sărăcuţa! Apoi mi-a ajuns la urechi vestea că Anna Feodorovna tot iscodeşte cum şi ce-i cu mine. Mi se pare că n-o să conteneasc niciodată a mă prigoni. Ea spune că vrea *să mă ierte*, să uite tot ce-a fost şi că va veni neapărat să mă vadă. Mai spune iarăşi că dumneata nu-mi eşti de fel rudă, că dînsa mi-i ruda cea mai apropiată, că nu ai nici un drept să

te amesteci în treburile noastre de familie şi că e o ruşine şi o ocară pentru mine să trăiesc din mila şi pe spinarea dumitale... mai spune că am uitat bunătatea cu care m-a primit, că dînsa ne-a scăpat, pe mama şi pe mine, cînd era să murim de foame, că ne-a ţinut pe mîncare şi pe băutură, că a cheltuit cu noi vreme de peste doi ani şi jumătate şi că, pe deasupra, ne-a mai iertat şi datoria ce o aveam la dînsa. Nici pe măicuţa mea n-a cruţat-o ! De-ar şti, sărăcuţa de ea, ce mi-au făcut ei mie ! Numai Dumnezeu ştie !... Anna Feodorovna spune că numai pentru că-s proastă n-am ştiut să-mi păstrez fericirea, că ea m-a călăuzit spre această fericire şi că de celelalte nu-i vinovată cu nimic, pentru că numai eu sînt aceea care n-am ştiut, sau poate n-am vrut, să-mi apăr cinstea. Dar atunci, cine-i vinovatul, Dumnezeule mare ? Ea spune că domnul Bîkov are dreptate şi că un bărbat nu poate să se însoare cu orice fată, care... Ei, da ce să mai vorbim ! Mă doare să aud astfel de vorbe nedrepte, Makar Alexeevici ! Nici nu ştiu ce-i cu mine ! Tremur toată, plîng, bocesc ! Mă trudesc de două ceasuri la scrisoarea asta. Credeam că o să-şi recunoască cel puţin vina faţă de mine, şi cînd colo, uite-o ce face !

Pentru numele lui Dumnezeu, nu fi îngrijorat din pricina mea, prietene, singurul meu prieten care-mi doreşte binele. Fedora le cam înfloreşte : nu-s bolnavă ! Am răcit doar puţin ieri cînd m-am dus la cimitirul Volkovo ca să-i fac parastas măicuţei. De ce n-ai venit cu mine ? Te-am rugat atîta ! Sărmana, biata mea măicuţă ! Dacă te-ai scula acum din groapă, dacă ai şti, dacă ai vedea ce-au făcut ei cu mine !...

V. D.

20 mai

Scumpa mea Varenka !

Îţi trimit cîţiva struguri, draga mea ; se zice că-s foarte buni după boală şi apoi şi doctorul îi prescrie pentru potolirea setei ; chiar pentru asta : pentru potolirea setei. Ai vrut deunăzi, măicuţă dragă, chifle, îţi trimit şi chifle. Spune-mi, ai poftă de mîncare, sufleţelul meu ? Că doar ăsta-i lucrul cel mai de seamă. De altfel, mulţumesc lui Dumnezeu că toate au trecut şi s-au sfîrşit şi că necazurile noastre se isprăvesc şi ele cu totul şi cu

totul. Să mulţumim cerului ! Cît priveşte cărţile, n-am putut să găsesc deocamdată nicăieri nimic. Se zice c-ar fi pe la noi o carte bună, scrisă într-un stil frumos ; am auzit că-i interesantă ; eu n-am citit-o, dar vecinii mei o laudă mult. Am cerut-o, ca pentru mine şi au făgăduit să mi-o dea. Nu ştiu numai dacă ai vrea s-o citeşti, că nu-ţi place orice ; e cam greu să găsească omul o carte după gustul dumitale ; las' că te cunosc eu bine, scumpa mea ; pesemne că-ţi place numai poezia, suspine şi poveşti de dragoste ! Nu-i nimic ! Îţi fac rost şi de poezie şi de toate ; este pe aici un caiet copiat de mînă.

Cît despre mine, o duc bine, nu-mi purta de grijă, măicuţă dragă, te rog ! Iar despre cele ce ţi-a trăncănit Fedora în legătură cu mine, să ştii că-s minciuni. Chiar aşa să-i spui de la obraz că minte ! Să i-o spui neapărat ! Auzi ce pîrîtoare !... N-am vîndut nici o haină de uniformă, nouă. De ce era s-o vînd ? Judecă şi dumneata, pentru ce ? Am auzit că vor să-mi dea o gratificaţie de patruzeci de ruble de argint. Atunci, de ce era să vînd haina ? Să nu-ţi faci griji, măicuţă dragă ! Să ştii că i s-a năzărit Fedorei ; i s-a năzărit ! O s-o ducem bine, sufleţelul meu ! Numai dumneata să te întremezi, îngeraşule, pentru numele lui Dumnezeu, şi să nu-l mai amărăşti pe bătrînul dumitale prieten. Şi cine ţi-a mai spus că am slăbit ? Scorneli ! Iar şi iar scorneli ! Sînt sănătos tun şi m-am îngrăşat, că mi-e şi ruşine de mine ! Sînt sătul şi îndestulat pînă în gît. Numai de te-ai face dumneata bine ! Şi acum, la revedere, îngeraşule !

Îţi sărut toate degeţelele şi rămîn

al dumitale veşnic şi neschimbat prieten
Makar Devuşkin

P. S. Vai, sufleţelul meu, ce te-a găsit să-mi scrii iar una ca asta, zău aşa !... Ce-ţi trece prin minte ? Cum să viu pe la dumneata atît de des, măicuţă dragă ? Cum ? Te întreb eu ! Doar dacă m-aş folosi de întunecimea nopţilor ! Dar acum, aproape că nici n-avem nopţi în vremea asta a anului. Şi aşa, am stat aproape tot timpul lîngă dumneata cît ai fost bolnavă şi ai zăcut în nesimţire ; dar nici atunci nu ştiu cum am făcut asta ; pe urmă n-am mai venit de loc pe la dumneata, pentru că oamenii au început să fie curioşi şi să mă descoasă... Pe aici au şi pornit bîrfelile. În Tereza însă am încredere ; ea nu trăncăneşte. Totuşi, stai şi judecă bine, măicuţă, ce o să se întîmple cînd ei o să afle totul despre noi ? Ce-o să-şi închipuie şi ce-au să zică ? Aşadar,

fii tare, măicuță, și așteaptă pînă te faci bine de tot, că atunci o să potrivim noi ca să ne dăm „randevu" undeva în afară de casă.

1 iunie

Dragul meu Makar Alexeevici !

Simt o dorință atît de mare să-ți fac o plăcere, o bucurie, pentru toată grija și strădania dumitale, pentru toată dragostea ce mi-ai arătat-o, încît m-am hotărît, în sfîrșit, acum că-s așa de plictisită, să scotocesc prin scrin și să-mi caut jurnalul, pe care ți-l și trimit. L-am început încă în zilele fericite ale vieții mele ! M-ai întrebat adeseori cu multă stăruință despre viața pe care am dus-o în treeut, despre măicuța mea, despre Pokrovski, despre șederea mea la Anna Feodorovna și, în sfîrșit, despre nenorocirile care m-au lovit de curînd ; erai atît de nerăbdător să citești acest caiet, unde, Dumnezeu știe pentru ce, mi s-a năzărit să trec unele clipe din viața mea — încît nu mă îndoiesc că-ți fac o mare bucurie trimițîndu-ți-l. Pe mine însă m-a cuprins tristețea cînd l-am recitit. Mi s-a părut că sînt de două ori mai bătrînă decît atunci cînd am scris ultimele rînduri. Cele scrise aici sînt notate la epoci diferite. Rămîi cu bine, Makar Alexeevici. Mă apasă urîtul și foarte adesea nu pot să dorm noaptea. Ce însănătoșire tristă !

V. D.

I

Aveam doar paisprezece ani cînd a murit tata. Copilăria a fost vremea cea mai fericită din viața mea. Nu mi-am petrecut-o aici, ci departe, într-un fund de provincie. Tata era administratorul uriașei moșii a prințului P. din gubernia T. Trăiam pe atunci în unul din satele prințului și viața noastră se scurgea tihnit, molcom, fericit... În copilărie eram tare zburdalnică ; alergam cît era ziua de mare prin cîmpii, dumbrăvi și livezi, și nimeni nu se sinchisea de mine. Tata era veșnic cople-

şit de treburile lui, iar mama îşi vedea de gospodărie. Cu învăţătura mea nu-şi bătea nimeni capul, şi mie îmi părea bine. Cîteodată fugeam dis-de-dimineaţă pe malul lacului, în dumbravă sau în fineţe, ori la secerătorii de pe lanuri şi nici nu-mi păsa că arde soarele, că am ajuns cine ştie la ce depărtare de sat, că m-am zgîriat în tufişuri şi că mi-am rupt rochiţa ; cei de acasă mă certau după aceea, dar nici de asta nu-mi păsa.

Şi cred că m-aş fi simţit fericită dacă aş fi rămas o viaţă întreagă la ţară. Dar am fost nevoită să părăsesc încă de copil locurile dragi. Abia împlinisem doisprezece ani cînd ne-am mutat la Petersburg. Cîtă amărăciune mă cuprinde şi acum, la amintirea tristelor noastre pregătiri de plecare ! Cîte lacrimi am vărsat cînd mi-am luat rămas bun de la tot ce mi-a fost atît de drag ! Îmi aduc aminte că m-am aruncat de gîtul tatii şi i-am cerut, plîngînd, să mai rămînem măcar puţin în satul nostru ! Tata a ţipat la mine, mama s-a pornit şi ea pe plîns, şi mi-a spus că aşa trebuie, că aşa cer împrejurările. Bătrînul prinţ P. murise, iar moştenitorii lui nu vroiau să-l mai ţină pe tatăl meu. Tata avea ceva bani, pe care-i dăduse unor oameni de afaceri din Petersburg. Vroind să-şi îmbunătăţească situaţia materială, el a socotit că trebuie să se ducă neapărat la Petersburg. Toate astea le-am aflat mai tîrziu, de la mama. Cînd am sosit aici, am luat o casă în cartierul Peterburgskaia storona, în care am locuit pînă la moartea tatii.

Ce greu îmi venea să mă obişnuiesc cu noua noastră viaţă ! Era toamnă cînd am sosit la Petersburg. Cînd am plecat de la ţară era o zi luminoasă, caldă, strălucitoare. Muncile cîmpului erau pe sfîrşite. Pe arii se înălţau clăi mari de grîu, în jurul cărora se grămădeau stoluri de păsări gureşe. Totul era scăldat în soare şi plin de veselie. Pe cînd aici, de cum am intrat în oraş, am dat de ploi, de o burniţă rece de toamnă, de vreme urîtă, de noroi şi peste tot numai de oameni străini, neprimitori, înăcriţi şi încruntaţi ! Apoi, cu chiu, cu vai, ne-am aşezat. Îmi amintesc cîtă alergătură, cîtă frămîntare pe noi toţi pînă ne-am făcut rost de cele trebuincioase unei gospodării noi. Tata era mereu plecat, mama nu-şi vedea capul de treburi ; şi nimeni nu mă lua în seamă. Ce tristă a fost deşteptarea mea după cea dintîi noapte în noua noastră locuinţă ! Ferestrele odăii dădeau spre un gard vopsit în galben. Strada era veşnic plină de noroi. Rarii trecători pe care-i vedeam erau rebegiţi de frig, se înfofoleau în hainele lor.

Acasă la noi zilele se scurgeau triste şi mohorîte. Aveam foarte puţine neamuri sau cunoştinţe mai apropiate. Cu Anna Feodorovna tata era certat (ştiu că-i datora nişte bani). Veneau, ce e drept, adeseori oameni de afaceri, care mai întotdeauna se ciorovăiau între ei, strigau, făceau gălăgie. De fiecare dată după ce plecau, tata era nemulţumit, încruntat ; se plimba uneori ceasuri în şir de colo pînă colo prin odaie, posomorît, fără să scoată o vorbă. Cînd îl vedea aşa, mama nu îndrăznea să-i spună nimic. Tăcea. Eu mă ghemuiam într-un colţişor, cu o carte în mînă, şi stăteam acolo, tăcută. Mi-era şi frică să mă mişc.

La trei luni după ce am sosit la Petersburg, părinţii m-au dat la pension. Cît de amărîtă m-am simţit la început printre oameni străini ! Toate îmi păreau reci şi neprietenoase ; monitoarele prea certăreţe, fetele prea batjocoritoare, iar eu — prea sălbatică. Şi cîtă asprime ! Ce de lucruri ni se cereau ! Viaţa rînduită după ceas, mesele împreună cu toată lumea, profesorii plicticoşi ; la început, toate astea mă chinuiau pînă la istovire. Ajunsesem nici să nu mai dorm. Plîngeam uneori nopţi în şir, nopţi nesfîrşite, urîte, reci. Cîteodată, seara, fetele îşi repetau lecţiile sau îşi făceau temele, iar eu îmi vedeam de chestionare sau de cuvinte şi nu îndrăzneam să mă mişc ; dar gîndurile îmi zburau la căsuţa noastră, la tata, la măicuţa, la bătrîna mea dădacă, la poveştile ei... Şi mă apuca o jale !... Îmi aminteam cu drag pînă şi de lucruşoarele cele mai mici. „Ce bine ar fi să fiu acum acasă !“ îmi ziceam eu. „Aş sta în odăiţa cea mică, lîngă samovar, cu toţi ai noştri ! Mi-ar fi aşa de cald, aşa de bine, printre toate lucrurile pe care le ştiu şi care-mi sînt dragi ! Şi aş îmbrăţişa-o pe măicuţa mea, tare-tare, fierbinte-fierbinte !“ Tot gîndindu-mă aşa, începeam să plîng încetişor de atîta dor. Apoi îmi înăbuşeam în piept lacrimile, dar cuvintele pe care le aveam de învăţat tot nu-mi intrau în cap. Nu ştiam nici o boabă pentru a doua zi ; toată noaptea visam profesori, pedagoge, colege, visam că tocesc lecţiile, dar dimineaţa nu ştiam nimic. Profesoarele mă puneau în genunchi, iar la masă căpătam numai un singur fel. Eram mereu tristă, abătută ! La început, fetele rîdeau de mine, mă necăjeau, mă încurcau cînd răspundeam la lecţie, mă ciupeau cînd mergeam perechi-perechi la masa de prînz sau la ceai şi se plîngeau de mine monitoarelor, pentru te miri ce lucru. În schimb, ce fericire pe mine, cînd venea dădaca să mă ia acasă sîmbătă seara ! O strîngeam tare, tare, la

piept pe bătrînica mea, în bucuria nebună ce mă cuprindea ; dînsa mă îmbrăca, plină de grijă, şi pe drum abia se putea ţine după mine, iar eu îi tot vorbeam, îi tot povesteam. Cînd ajungeam acasă, eram veselă, bucuroasă, şi-i îmbrăţişam pe părinţi cu atîta foc, de parcă nu i-aş fi văzut de zece ani ! Apoi ne aşterneam pe vorbă, pe povestit... Le spuneam tuturor bun găsit, rîdeam, alergam, săream. Cu tata vorbeam lucruri serioase : despre învăţătură, despre profesori, despre limba franceză, despre gramatica lui Lhomond [7] şi eram cu toţii tare veseli şi mulţumiţi. Şi acum îmi face plăcere să mă gîndesc la acele clipe. Mă străduiam din răsputeri să învăţ bine şi să-i fac bucurie tatii. Vedeam că-şi dă ultimul ban pentru mine şi că se zbate, Dumnezeu ştie cum. Dar pe zi ce trecea, tata se întuneca mai mult la chip, părea tot mai nemulţumit, tot mai supărat. Parcă nu mai era acelaşi om : treburile lui nu mergeau şi avea datorii pînă peste cap. Măicuţa se temea uneori să şi plîngă ori să scoată o vorbă, ca să nu-l supere şi se simţea din ce în ce mai rău. Slăbea, slăbea într-una şi o chinuia o tuse rea. Cînd mă întorceam acum de la pension, vedeam numai chipuri întristate : măicuţa plîngea pe ascuns, tata vorbea răstit. Începeau dojenile, vorbele grele. Tata spunea că n-are nici o bucurie de pe urma mea, nici o mîngîiere ; mai spunea că el şi cu mama îşi rup bucăţica de la gură pentru învăţătura mea şi că eu nici pînă acum nu vorbesc franţuzeşte. Într-un cuvînt, toate nemulţumirile, toate nenorocirile se spărgeau în capul meu şi al mamei. Şi cum se îndura s-o chinuie pe biata mama ? Numai la vederea ei ţi se rupea inima. Obrajii i se scofîlciseră, ochii îi ardeau adînc în cap, iar pe faţă i se ivise roşeaţa nesănătoasă a celor bolnavi de piept. Eu aveam parte de cele mai multe ocări. Totul începea din te miri ce fleac şi ajungea la nişte lucruri... să ferească Dumnezeu ! Adeseori nici nu înţelegeam despre ce e vorba. Cîte-mi mai spunea ! Cîte mai înşira ! Pomenea şi de franceză, spunea că-s proastă de dau în gropi şi că directoarea pensionului nostru nu-şi dă nici o osteneală cu noi, că e o tîmpită, că nu se îngrijeşte de fel de moralitatea noastră, că el, tata, nu poate să-şi găsească o slujbă şi că gramatica lui Lhomond nu face nici două parale, iar cea a lui Zapolski e, dimpotrivă, foarte bună, că iroseşte cu mine o groază de parale şi că eu sînt de bună seamă o fiinţă fără suflet, cu inima de piatră... Într-un cuvînt, eu, săraca de mine, mă chinuiam din răsputeri tocind la cuvinte şi răspunzînd la chestionare, şi totuşi eram vinovată de toate, pur-

tam toată răspunderea. Şi asta nu pentru că tata nu mă iubea! Dimpotrivă, ne iubea din tot sufletul, pe mine şi pe mama. Dar aşa era firea lui.

Necazurile, amărăciunile şi insuccesele în afaceri îl istoviseră de tot pe tata; îşi pierduse încrederea în oameni, se făcuse rău, ajungea adesea la deznădejde... Apoi începu să-şi bată joc de sănătatea lui şi într-o zi a răcit, a căzut la pat şi după o scurtă suferinţă s-a prăpădit atît de repede, atît de neaşteptat, încît noi am umblat năuce cîteva zile de pe urma acestei lovituri. Mama era ca împietrită; mă temeam chiar să nu-şi piardă minţile. De abia a apucat tata să închidă ochii, că ne-au şi năpădit creditorii; veneau în cete, răsăreau ca din pămînt. Le-am dat tot ce ne rămăsese. Am vîndut şi căsuţa din cartierul Peterburgskaia storona pe care o cumpărase tata la vreo jumătate de an după ce ne-am mutat aici. Cum a rămas cu treburile tatii, asta n-o ştiu; dar ştiu în schimb că nu mai aveam nici acoperiş şi nici ce mînca. Măicuţa suferea de o boală chinuitoare, de hrănit nu ne puteam hrăni, mijloace de trai n-aveam — într-un cuvînt, ne aştepta o moarte groaznică. Pe atunci abia împlinisem paisprezece ani. Şi, într-o zi, a venit la noi Anna Feodorovna. Ea tot spunea că are o moşie nu ştiu pe unde şi că ne e un fel de rudă, mai îndepărtată. Mama zicea şi ea că e neam cu noi, dar foarte de departe. Cît a trăit tata, n-a călcat o dată în casa noastră. A venit cu lacrimi în ochi şi ne-a spus că o doare sufletul pentru noi; ne-a mai spus cuvinte de mîngîiere pentru pierderea pe care o suferisem şi pentru starea jalnică în care ne aflam, şi a adăugat că tata singur a fost de vină, că a dus un trai nepotrivit cu mijloacele pe care le avea, că a ţintit prea departe şi că s-a bizuit prea mult pe puterile lui. Apoi şi-a arătat dorinţa de a se împrieteni cu noi şi ne-a spus că ar fi bine să uităm neînţelegerile din trecut; iar cînd mama i-a răspuns că nu i-a purtat niciodată duşmănie, a prins a lăcrima, apoi a dus-o pe mama la biserică şi a plătit un parastas pentru „drăguţul de el" (aşa l-a numit pe tata), după care s-a împăcat foarte solemn cu mama.

După lungi introduceri şi alte ocoluri, după ce ne-a înfăţişat cît se poate de viu starea jalnică în care ne aflam ca două orfane ce eram, deznădejdea şi neputinţa noastră de a ieşi din nevoie, Anna Feodorovna ne-a poftit „să ne aciuiem" la dînsa, după cum a zis chiar ea. Mama i-a mulţumit, dar multă vreme a stat în cumpănă; totuşi, pentru că n-aveam încotro şi nu

puteam face nimic altceva, i-a spus pînă la urmă Annei Feodorovna că primim cu recunoştinţă propunerea ei. Mi-aduc aminte, ca acum, dimineaţa în care ne-am mutat din cartierul Peterburgskaia storona în Vasilievski Ostrov. Era o dimineaţă de toamnă, senină, uscată, geroasă. Mama plîngea. Eu eram nespus de tristă ; îmi simţeam inima strînsă şi sufletul chinuit de o durere adîncă, nelămurită... Da, a fost o vreme foarte grea.

. . . . . .

II

La început, pînă ne-am mai obişnuit cu noua noastră viaţă, amîndouă, şi eu, şi mama, simţeam un fel de teamă, de stinghereală în locuinţa Annei Feodorovna. Stătea în casă proprie, pe strada a şasea. Casa avea cu totul cinci camere de locuit. În trei dintre ele şedea Anna Feodorovna împreună cu verişoara mea Saşa — orfană şi de mamă şi de tată — care creştea sub oblăduirea ei. Într-o altă încăpere locuiam noi două şi, în sfîrşit, în cea din urmă, alături de noi, un student sărac, Pokrovski, chiriaşul Annei Feodorovna. Gazda noastră trăia foarte bine, mai bine chiar decît ne închipuisem, dar averea ei nu se ştia de unde vine, cum nu se ştia nici ce fel de treburi învîrtea. Veşnic grăbită, veşnic prinsă, pleca de mai multe ori pe zi de acasă, fie pe jos, fie cu trăsura. Dar ce anume făcea, care erau treburile şi grijile ei — asta n-o puteam afla de fel ! Avea cunoştinţe multe şi de tot soiul. Toată ziua casa îi era plină de musafiri — Dumnezeu ştie ce fel de oameni — care aveau mereu treabă cu dînsa şi nu stăteau decît foarte puţin. De abia suna clopoţelul de la intrare, că mama mă lua în odaia noastră. Anna Feodorovna era foarte supărată pe mama din pricina asta şi nu mai contenea să spună că prea sîntem cu nasul pe sus, că mîndria asta a noastră e nepotrivită cu starea în care ne aflăm, că măcar de-am avea de ce să ne ţinem atît de mîndre, şi nu se mai potolea ceasuri întregi. Pe atunci nu înţelegeam de ce ne dojeneşte atîta pentru mîndria noastră ; tot aşa cum înţeleg abia acum — sau cel puţin bănuiesc numai — pentru ce nu se hotăra măicuţa mea să stea la Anna Feodorovna. Era o femeie rea Anna Feodorovna şi ne

chinuia fără încetare. Nici pînă azi nu pot să pricep pentru ce a stăruit atîta să venim la dînsa. La început, s-a purtat totuşi destul de frumos cu noi ; abia pe urmă, cînd a văzut că sîntem cu totul neajutorate şi nu avem unde merge, şi-a dat arama pe faţă. Mult mai tîrziu, a fost din nou drăguţă cu mine ; blîndeţea ei, care avea ceva grosolan în ea, mergea pînă la linguşire ; dar la început am răbdat deopotrivă cu mama. Mereu ne scotea ochii cu binele pe care ni-l făcea şi toată ziua nu vorbea decît de asta. Cînd venea cîte cineva străin, spunea de noi că sîntem nişte rude sărace, o văduvă şi o orfană neajutorate, şi că ne-a luat la dînsa numai din milă şi dragoste creştinească. La masă, petrecea din ochi fiecare bucată pe care o luam, iar de nu mîncam, începea altă poveste ; ne era silă, cică, de pîinea ei ! „Să avem iertare ! Asta ne-a dat Dumnezeu, asta mîncăm ! Măcar de-aţi avea voi mai mult !" zicea dînsa. Şi mereu îl ocăra pe tata. Spunea că vroia să ajungă mai bine decît alţii şi a ajuns mai rău ; şi-a lăsat, cică, nevasta şi fata pe drumuri şi de nu se găsea o rubedenie milostivă, cu suflet de creştină, ar fi murit, poate, de foame în mijlocul străzii. Şi cîte şi mai cîte ! La auzul vorbelor ei, simţeai nu atît amărăciune, cît lehamite ! Măicuţa plîngea mereu şi sănătatea ei se şubrezea tot mai rău. Se topea văzînd cu ochii şi totuşi, atît ea cît şi eu, lucram zi şi noapte — coseam pentru străini, ceea ce nu-i plăcea de loc Annei Feodorovna, care ne spunea cu orice prilej că locuinţa ei nu-i atelier de croitorie. Noi însă trebuia să ne îmbrăcăm, trebuia să punem ceva deoparte pentru cheltuieli neprevăzute — într-un cuvînt, aveam nevoie de un ban al nostru. Strîngeam cît puteam, nădăjduind că o să ajungem cu timpul să închiriem o căsuţă pe undeva. Dar tot lucrînd aşa, măicuţa şi-a irosit şi bruma de sănătate ce o mai avea : puterile ei se topeau zi cu zi. Boala îi rodea ca un vierme viaţa şi o apropia de mormînt. Eu vedeam tot, simţeam tot şi trăiam toată această suferinţă care se desfăşura în faţa ochilor mei.

Zilele treceau şirag şi fiecare semăna cu cea dinainte. Duceam o viaţă retrasă, departe de lume, de parcă nici n-am fi locuit în oraş. Anna Feodorovna se domolea încetul cu încetul, pe măsură ce-şi dădea tot mai mult seama de atotputernicia sa. De altfel, nimeni nu avusese vreodată de gînd să-i stea împotrivă. Odaia noastră era despărţită de ale ei printr-o sală, iar alături de noi locuia, după cum am mai spus, Pokrovski. El îi preda Saşei franceza şi germana, istoria şi geografia — într-un cuvînt,

îi preda toate științele, după cum spunea Anna Feodorovna, primind în schimb pentru asta locuință și masă. Saşa era o fetiță foarte isteață la carte, cu toate că era neastîmpărată și se ținea de șotii. Avea pe atunci vreo treisprezece ani. Anna Feodorovna i-a spus într-o zi mamei că n-ar fi rău să mai învăț și eu ceva carte, întrucît la pension nu căpătasem cine știe ce învățătură. Mama a primit cu bucurie și un an întreg am luat lecții cu Pokrovski, alături de Saşa.

Pokrovski era un tînăr sărac, chiar foarte sărac. Sănătatea lui șubredă nu-i îngăduia să se ducă mereu la cursuri și mai mult din obișnuință i se spunea la noi „studentul". Era liniștit, modest, tăcut ; nici nu-l auzeam din odaia noastră. Avea o înfățișare destul de ciudată : se mișca stîngaci, se înclina stîngaci și vorbea, nu știu cum, așa de caraghios, încît la început mă umfla rîsul ori de cîte ori îl priveam. Saşa își bătea joc de dînsul în fel și chip, mai cu seamă la lecții. Pokrovski își mai ieșea — pe deasupra — foarte lesne din fire, se înfuria, își pierdea cumpătul pentru orice fleac, țipa la noi, se plîngea de purtarea noastră și adeseori pleca supărat în odaia lui, fără să mai isprăvească lecția. Acolo, la el, stătea zile întregi aplecat peste cărți. Avea o groază de cărți și toate foarte rare și scumpe. Mai dădea el și în oraș ici-colo cîte o lecție, mai primea un ban-doi și cum îi avea în mînă, se ducea și cumpăra cărți.

Cu timpul, l-am cunoscut mai bine, mai îndeaproape. Era cel mai bun și cel mai destoinic dintre toți oamenii pe care mi-a fost dat să-i întîlnesc pe atunci. Și mama îl prețuia foarte mult. Mai tîrziu, a ajuns și pentru mine cel mai bun prieten — firește, după mama.

La început însă, eu, așa mare cum eram, îmi făceam de cap împreună cu Saşa ; uneori ne băteam capul ceasuri întregi cum să-l necăjim mai tare și să-l scoatem din sărite. Era așa de caraghios cînd își ieșea din fire și petreceam atît de bine pe socoteala lui ! (Mi-e rușine și acum cînd mă gîndesc la asta.) Într-o zi, l-am supărat aproape pînă la lacrimi și atunci am auzit cu urechile mele cum a șoptit : „Ce copii răi !" Pe mine, vorbele lui m-au tulburat : am simțit deodată că mă copleșește rușinea, amărăciunea și mila pentru el. Îmi amintesc că am roșit pînă în vîrful urechilor și l-am rugat cu lacrimi în ochi să se liniștească, să nu ia în seamă glumele noastre prostești, dar el a închis cartea, n-a mai isprăvit lecția și s-a dus în odăița lui. Toată ziua am umblat năucă de părere de rău. Gîndul că noi,

copiii, am fost atît de lipsiţi de inimă, încît l-am făcut aproape să plîngă, nu mă părăsea o clipă. Aşadar, asta am căutat noi : să-i stoarcem lacrimi ! Am dorit-o cu tot dinadinsul ! Şi uite că am izbutit să-l scoatem din răbdări şi să-l facem, bietul, nenorocitul de el, să-şi amintească încă o dată de soarta lui nemiloasă ! Toată noaptea n-am închis ochii de durere, de tristeţe şi de căinţă. Se zice că dacă te căieşti, îţi simţi inima mai uşoară. Dimpotrivă ! Şi apoi, nu ştiu cum, dar la durerea mea se mai adăuga şi mîndria : nu vroiam să mă mai creadă copil. Doar împlinisem cincisprezece ani !

Din ziua aceea, mi-am stors mintea tot gîndindu-mă în fel şi chip cum să-l fac pe Pokrovski să-şi schimbe dintr-o dată părerea despre mine. Cum însă eram adeseori sfioasă şi ruşinoasă, nu mă puteam hotărî la nimic, nici în împrejurările astea, şi mă mărgineam numai la visări (şi Dumnezeu ştie ce visări !). Am încetat însă, şi eu, şi Saşa, de a ne mai ţine de prostii, şi Pokrovski nu se mai supăra pe noi ; dar era prea puţin pentru amorul meu propriu !

Acum aş vrea să spun cîteva cuvinte despre omul cel mai ciudat, cel mai neobişnuit şi cel mai vrednic de milă, din cîţi am văzut vreodată pe lume. Vorbesc despre el abia acum şi-l pomenesc abia aici, în însemnările mele, numai pentru că pînă la acea vreme aproape că nici nu l-am băgat în seamă. Abia atunci tot ce avea vreo legătură cît de mică cu Pokrovski a început să mă atragă.

Venea uneori în casa noastră un bătrînel soios, îmbrăcat ca vai de lume, puţintel, cărunţel, stîngaci, timid, într-un cuvînt — ciudat, nevoie mare. De la prima vedere, ţi-ai fi putut închipui că-i e ruşine de ceva, sau, poate, chiar de el însuşi, atît de mult se ghemuia şi se strîmba ; avea nişte apucături şi un fel de a se ţine, că-ţi spuneai îndată, aproape fără greş, că nu-i în toate ale lui. Venea uneori pe la noi şi se oprea în tindă, la uşa cu geam, fără a îndrăzni să intre în casă. Dacă treceam eu, Saşa, sau vreuna dintre slugile mai binevoitoare cu el, ridica mîna, ne chema la dînsul sau făcea alte semne, şi numai dacă-i arătam din cap — cum ne înţelesesem dinainte — că nu e nimeni străin în casă şi că poate să intre — abia atunci deschidea încetişor uşa, zîmbea fericit, îşi freca mîinile mulţumit şi se îndrepta în vîrful degetelor spre odaia lui Pokrovski. Era tatăl lui.

Mai tîrziu, am aflat cu de-amănuntul toată povestea sărmanului bătrîn. A avut odată şi el o slujbă oarecare, cum însă

n-avea nici o înclinaţie deosebită, slujba asta era cea mai de pe urmă, cea mai neînsemnată. După ce i-a murit nevasta dintîi (mama studentului Pokrovski), s-a gîndit să se însoare pentru a doua oară, şi a luat o fată de tîrgoveţ. Această nouă nevastă a răsturnat numaidecît toată casa cu susul în jos ; nimeni nu mai avea tihnă din pricina ei : pe toţi îi ţinea sub papuc. Studentul Pokrovski era pe atunci copil, n-avea decît zece ani. Mama lui vitregă îl ura din tot sufletul. Dar micul Pokrovski a avut noroc. Moşierul Bîkov, care-l cunoscuse îndeaproape pe slujbaşul Pokrovski şi fusese pe vremuri chiar binefăcătorul lui, a luat copilul sub oblăduirea sa şi l-a dat la nu ştiu ce şcoală. Avea grijă de copil, pentru că o cunoscuse pe răposata lui mamă, care, ca tînără fată, fusese ajutată de Anna Feodorovna şi măritată de dînsa cu slujbaşul Pokrovski. Domnul Bîkov, care o cunoştea îndeaproape pe Anna Feodorovna şi îi era chiar prieten, i-a dăruit fetei, numai din mărinimie, cinci mii de ruble drept zestre. Ce s-au făcut aceşti bani — nimeni nu ştie. Povestea asta am auzit-o chiar din gura Annei Feodorovna ; cît despre studentul Pokrovski, nu prea-i plăcea să istorisească lucruri privitoare la familia lui. Am auzit că maică-sa fusese foarte frumoasă şi mă mir cum de s-a măritat atît de prost, cu un om atît de neînsemnat... A murit tînără, la vreo patru ani după căsătorie.

După ce a isprăvit şcoala, tînărul Pokrovski a intrat la liceu, apoi la universitate. Domnul Bîkov, care venea adeseori la Petersburg, îl ajuta mereu. Dar din pricina sănătăţii sale şubrede, Pokrovski nu putea să-şi vadă de învăţătură. Atunci domnul Bîkov l-a adus la Anna Feodorovna, a pus o vorbă bună pentru el, şi tînărul Pokrovski a fost primit cu casă şi masă de Anna Feodorovna, care i-a cerut în schimb s-o înveţe pe Saşa tot ce se cuvine.

Iar bătrînul Pokrovski, adus la deznădejde de răutatea noii lui neveste, s-a dedat celui mai rău dintre rele şi umbla aproape întotdeauna ameţit de băutură. Nevastă-sa îl bătea şi-l ţinea numai la bucătărie ; în cele din urmă l-a adus în aşa hal, încît nu-i mai păsa nici de bătăi, nici de purtarea ei neomenoasă cu dînsul, aşa că bătrînul nu se mai jeluia. Nu era prea bătrîn, dar din pricina patimii lui îşi pierduse aproape mintea. Singurul simţămînt înalt, de care dădea dovadă, era dragostea neţărmurită faţă de fiul lui. Cei din jur spuneau că tînărul Pokrovski seamănă ca două picături de apă cu răposata maică-sa. Poate că tocmai amintirea blîndei lui soţii de odinioară aprinsese în inima bătrî-

nului, pornit pe drumul pierzaniei, această dragoste nemărginită față de fiul său ?! Nici de vorbit nu vorbea despre nimic altceva decît numai despre băiatul lui și venea să-l vadă negreșit de două ori pe săptămînă. Ar fi venit și mai des, dar nu îndrăznea, pentru că tînărul Pokrovski nu putea să sufere vizitele tatălui său. Dintre toate lipsurile studentului, cea dintîi și cea mai de seamă era, fără îndoială, lipsa de respect față de tatăl lui. De altfel, și bătrînul era adesea plicticos de n-avea pereche. În primul rînd, era peste măsură de curios, în al doilea rînd, nu-l lăsa să învețe, pentru că trăncănea într-una și punea întrebări prosteşti, lipsite de noimă și, pe deasupra, mai venea uneori și beat. Fiul își dezvăța încetul cu încetul părintele de aceste păcate, adică de obiceiul de a-și vîrî nasul peste tot și de a trăncăni verzi și uscate ; în cele din urmă, izbuti să-l facă pe bătrîn să-l asculte ca pe un oracol și să nu deschidă gura fără îngăduința lui.

Bietul bătrîn nu mai contenea să se minuneze și să se bucure de Petenka al lui (așa-i spunea el). Cînd venea să-l vadă, era întotdeauna sfios și neliniștit, neștiind, pesemne, cum o să-l primească fiul și nu îndrăznea multă vreme să-i treacă pragul ; dacă dădea întîmplător de mine, mă descosea pe puțin vreo douăzeci de minute, întrebîndu-mă cum e cu Petenka al lui ? Dacă-i sănătos, în ce ape se scaldă și dacă nu lucrează cumva la ceva cu totul deosebit ? Și ce anume face : scrie, citește sau cugetă ? Dacă-l îmbărbătam și-l liniștem îndeajuns, bătrînul își lua în cele din urmă inima în dinți și intra tiptil-tiptil, deschizînd încetinel ușa, prin care vîra mai întîi capul ; dacă vedea că băiatul lui nu se supără și-i face un semn, pășea binișor în odaie, își lepăda paltonul sărăcăcios și pălăria veșnic boțită, găurită și cu marginile rupte ; le atîrna în cuier, cu multă băgare de seamă, fără zgomot ; apoi se așeza într-un colț, pe scaun, tot atît de încetișor, și-l mînca din ochi pe Petenka al lui, prinzîndu-i toate mișcările și căutînd să ghicească în ce toane e. Dacă Petenka nu era cît de cît în apele lui și bătrînul o vedea, se ridica numaidecît și spunea : „Eu, Petenka, doar așa... am trecut numai pentru o clipă. Să vezi... am fost departe și cum tot mă întorceam pe aici, am intrat să mă odihnesc." Apoi, tăcut și supus, își lua paltonul și pălăria ponosită, deschidea iar ușa, fără zgomot, și pleca, cu un zîmbet silit, ca să înăbușe durerea adunată în suflet și să nu i-o arate fiului.

Dar cînd se-ntîmpla ca fiul să-şi primească bine tatăl, acesta nu mai putea de bucurie. Mulţumirea i se citea pe faţă, în atitudine, în mişcări. De cîte ori îi vorbea băiatul, bătrînul se sălta puţin de pe scaun şi-i răspundea încet, slugarnic, aproape cu evlavie, căutînd vorbele cele mai alese, adică cele mai caraghioase. Dar, hotărît lucru, vorbirea aleasă nu prea era de el: se încurca şi se fîstîcea în aşa hal, că nu ştia ce să mai facă cu mîinile şi ce să se facă el însuşi, şi multă vreme după ce isprăvea, mai bolborosea ca pentru el răspunsul cuvenit, căutînd parcă să-şi îndrepte greşeala. Dacă izbutea să răspundă cum trebuie, se umfla în pene, şi-şi îndrepta, pe rînd, jiletca, cravata şi haina şi lua înfăţişarea unui om care-şi cunoaşte preţul. Uneori, prindea atîta curaj, îndrăzneala lui mergea atît de departe, încît se ridica încetişor de pe scaun, se apropia de raftul cu cărţi, îşi alegea un volum şi citea pe loc cîte ceva, aşa, la nimereală. Toate astea le făcea cu un sînge rece şi o nepăsare prefăcută, de parcă ar fi avut libertatea să umble întotdeauna în voie prin cărţile fiului său, de parcă ar fi fost obişnuit de cînd lumea cu vorba mîngîietoare a acestuia. Am văzut o dată cu ochii mei cum s-a speriat bietul de el, cînd Pokrovski l-a rugat să nu se mai atingă de cărţi. Bătrînul s-a pierdut de tot cu firea, s-a grăbit, a pus cartea de-a-ndoaselea, apoi a dat să-şi îndrepte greşeala, a întors-o, dar a băgat-o cu cotorul înăuntru; toate astea le făcea zîmbind, înroşindu-se şi căutînd să steargă, cum se pricepea mai bine, urmele fărădelegii. Pokrovski îl dezvăţa puţin cîte puţin, cu sfatul, de proastele lui obiceiuri, şi dacă-l vedea treaz de vreo trei ori la rînd, după aceea, cînd venea iarăşi la el, îi dădea, la despărţire, cîte douăzeci şi cinci de copeici, o jumătate de rublă sau chiar mai mult. Alteori îi cumpăra o pereche de cizme, o cravată sau o jiletcă nouă. Iar bătrînul se fudulea cu darul primit, ca un cocoş. Uneori se abătea şi pe la noi; ne aducea, Saşei, şi mie, cocoşei de turtă dulce, mere, şi vorbea cu noi numai şi numai de Petenka al lui. Ne ruga să învăţăm cu toată sîrguinţa, să ascultăm de Petenka şi spunea că e un fiu bun, că e o pildă de copil şi, pe deasupra, mai e şi tare învăţat. Spunînd astea, ne făcea atît de hazliu cu ochiul stîng şi se strîmba atît de caraghios, încît nu ne mai puteam ţine de rîs şi hohoteam cît ne ţinea gura. Măicuţa mea îl îndrăgise foarte mult. Pe Anna Feodorovna bătrînul o ura din adîncul sufletului, cu toate că în faţa ei nu crîcnea.

Curînd, am început să iau lecţii cu Pokrovski. El mă socotea tot copil, o fetiţă zburdalnică, deopotrivă cu Saşa. Pe mine asta mă durea mult, pentru că eu căutam cu tot dinadinsul să şterg amintirea purtării mele din trecut. Dar el nu mă lua în seamă şi asta mă scotea tot mai mult din sărite. Aproape niciodată nu vorbeam cu Pokrovski în afara lecţiilor noastre şi nici n-aş fi putut să-i vorbesc : roşeam numaidecît, mă pierdeam şi pe urmă plîngeam de ciudă, ascunsă undeva în vreun ungher.

Nu ştiu cum s-ar fi sfîrşit toate astea, dacă o întîmplare neprevăzută nu ne-ar fi împrietenit. Într-o seară, pe cînd măicuţa era la Anna Feodorovna, am intrat pe furiş în odaia lui Pokrovski. Ştiam că nu-i acasă şi, drept să spun, nu ştiu cum de mi-a dat în gînd să intru la el. Pînă atunci nu-i călcasem pragul, deşi eram vecini de mai bine de un an. De data asta, inima îmi bătea cu atîta putere, de parcă ar fi vrut să-mi spargă pieptul şi să sară afară. Priveam cu nesaţ în jurul meu. Odaia lui Pokrovski era destul de sărăcăcioasă şi fără multă rînduială. Pe pereţi erau bătute cinci polițe lungi, pline cu cărţi. Pe masă şi pe scaune, o sumedenie de hîrtii. Cărţi şi hîrtii ! Un gînd năstruşnic, amestecat cu un fel de ciudă, a pus atunci stăpînire pe mine. Îmi ziceam că prietenia mea, inima mea iubitoare, însemnau prea puţin pentru Pokrovski. El era învăţat, iar eu o proastă, care nu ştia nimic, nu citise nimic, nici o carte măcar... Atunci m-am uitat cu jind la polițele lungi ce se îndoiau sub greutatea cărţilor. Ciuda, deznădejdea şi un fel de furie au pus stăpînire pe inima mea. Am simţit deodată dorinţa să citesc cărţile lui, toate, pînă la una, şi m-am hotărît s-o fac cît mai repede. Nu ştiu, poate că-mi închipuiam că dacă o să învăţ şi eu tot ce-a învăţat el, o să fiu mai vrednică de prietenia lui. M-am repezit la primul raft, am înşfăcat la nimereală, pe negîndite, cea dintîi carte ce mi-a căzut în mînă ; un volum vechi şi prăfuit şi, făcînd feţe-feţe de tulburată şi speriată ce eram, am dus cartea furată la mine, hotărîtă s-o citesc noaptea, la lumina opaiţului, cînd o adormi mama.

Dar mare mi-a fost dezamăgirea cînd, întorcîndu-mă în odaia noastră şi deschizînd grăbită cartea, am văzut că e în limba latină, o carte străveche, pe jumătate putrezită şi mîncată de viermi. Atunci m-am întors îndată la Pokrovski. Cînd să aşez cartea în raft, am auzit pe sală zgomotul unor paşi ce se apropiau. M-am grăbit, m-am iuţit, dar nesuferita aceea de carte fusese atît de înghesuită printre celelalte, încît, după ce am

scos-o, vecinele ei s-au lăţit de la sine şi şedeau acum atît de strîns lipite unele de altele, că fosta lor vecină nu-şi mai găsea cu nici un chip loc printre ele. N-aveam destulă putere ca s-o îndes în raft ; totuşi, am împins-o cît am putut mai tare. Dar unul din cuiele ruginite pe care se ţinea raftul şi care parcă aşteptase anume clipa aceea, se rupse ! Raftul căzu, rămînînd atîrnat numai de cuiul celălalt, şi cărţile se prăbuşiră cu zgomot la pămînt. Uşa se deschise şi... Pokrovski intră în odaie.

Trebuie să spun că Pokrovski nu suferea să cotrobăiască cineva prin împărăţia lui. Vai de acela care-i atingea vreo carte ! Puteţi să vă închipuiţi, dar, spaima ce mă cuprinse cînd cărţile — mari şi mici, de toate formatele, de toate mărimile şi grosimile — alunecară dintr-o dată de pe poliţă şi se răspîndiră pe sub masă, pe sub scaune, prin toată odaia. Primul meu gînd a fost să fug, dar era prea tîrziu. „S-a sfîrşit cu mine, s-a sfîrşit ! mi-am zis eu. Sînt pierdută, pierdută ! Mă joc şi mă zbengui ca un copil de zece ani ! Sînt o fetişcană fără minte ! o proastă !" Pokrovski s-a supărat foc. „Asta-mi mai lipsea acum ! strigă el. Nu ţi-e ruşine să te ţii de năzdrăvănii ?... O să-ţi vină vreodată mintea la cap ?" Şi se repezi numaidecît să adune cărţile de pe jos. M-am apucat şi eu să-l ajut, dar el a strigat din nou : „Lasă-mă, n-am nevoie ! Ai face mai bine să nu mai intri nepoftită prin casele oamenilor !" Dar pe urmă, domolit puţin de supunerea ce-o arătam, urmă mai încet, pe un ton sfătos, folosindu-se de autoritatea de profesor pe care o avusese pînă mai deunăzi : „Ia spune, cînd ai de gînd să te astîmperi, să te gîndeşti la ceea ce faci ? Uită-te în oglindă ! Nu mai eşti copil, o fetiţă mică, ai cincisprezece ani !" Şi vrînd, pesemne, să se încredinţeze că are dreptate cînd spune că nu mai sînt mică, se uită la mine şi roşi pînă la urechi. Nu înţelegeam nimic. Stăteam în faţa lui şi-l priveam uimită, cu ochi mari. Atunci se ridică de jos, se apropie de mine foarte stînjenit şi încurcat şi dădu să zică ceva ; mi se pare că-şi cerea iertare, dar pentru ce ? Poate pentru că şi-a dat seama abia atunci că nu mai sînt într-adevăr copil. În sfîrşit, am înţeles. Nu ştiu nici acum ce s-a petrecut cu mine : m-am pierdut cu firea, m-am încurcat, am roşit şi mai tare ca dînsul şi am ieşit fuga din odaie, acoperindu-mi faţa cu mîinile.

Nu ştiam ce să fac, unde să mă ascund de ruşine. Dacă n-ar fi decît faptul că m-a găsit în odaia lui !... Timp de trei zile mi-a fost cu neputinţă să mă uit la el. De fiecare dată roşeam

pînă la lacrimi. Cele mai ciudate, cele mai caraghioase gînduri îmi treceau prin cap. Unul dintre ele, cel mai năstruşnic, mă îndemna să mă duc la dînsul să-i lămuresc totul, să-i mărturisesc totul, să-i povestesc totul cu inima deschisă şi să-l încredinţez că purtarea mea n-a fost de fetişcană nesăbuită, dar că am vrut să fac un lucru bun. Eram gata să mă duc la el ; din fericire, însă, n-am îndrăznit s-o fac. Îmi închipui ce s-ar fi întîmplat ! Mi-e ruşine şi acum cînd mă gîndesc la toate astea.

Foarte curînd după aceea, măicuţa mea s-a îmbolnăvit rău de tot. Două zile a zăcut, fără să se poată ridica din pat, iar a treia noapte a făcut febră mare şi a început să aiureze. Eu mai stătusem de veghe cu o noapte înainte la căpătîiul ei, potolindu-i setea şi dîndu-i doctorii la orele cuvenite. Acum era a doua noapte şi mă simţeam grozav de istovită. Picoteam de somn, mi se făcea negru înaintea ochilor, capul îmi vîjîia şi eram gata să cad de oboseală ; dar gemetele slabe ale măicuţei mele mă trezeau ; deschideam ochii, tresăream, apoi, numaidecît, mă lăsam iar pradă oboselii. M-am chinuit nespus. Nu-mi amintesc prea bine acum, dar ştiu că un vis înspăimîntător, o arătare de groază s-a zămislit în capul meu frămîntat în clipa chinuitoare cînd se luptă somnul cu veghea. M-am deşteptat înfricoşată... În odaie era aproape întuneric ; opaiţul, gata să se stingă, arunca dîre slabe de lumină ce se răsfrîngeau uneori în toată încăperea, iar alteori se aşterneau pe pereţi, licăreau o clipă şi mureau. Deodată m-a cuprins o teamă nedesluşită, o adevărată groază ; închipuirea mea era răscolită de visul cel urît ; o presimţire grea îmi apăsa inima... Am sărit de pe scaun şi, fără să vreau, am scos un ţipăt, atît era de chinuitor simţămîntul acesta de apăsare. În clipa aceea s-a deschis uşa şi a intrat Pokrovski.

Îmi amintesc doar atît : că m-am trezit în braţele lui. El m-a aşezat cu grijă în jilţ, mi-a dat apă şi m-a copleşit cu întrebări. Nu mai ştiu ce i-am răspuns. „Eşti bolnavă ! Eşti foarte bolnavă, mi-a zis el luîndu-mă de mînă. Arzi toată ! În felul ăsta ai să te omori ; nu-ţi cruţi de fel sănătatea ! Linişteşte-te. Culcă-te şi dormi. O să te scol eu peste două ceasuri, dar acum trebuie să te odihneşti puţin... Haide, culcă-te, culcă-te odată !“ tot zicea el fără să mă lase să spun măcar o vorbă de împotrivire. Oboseala secase cu totul slabele-mi puteri ; ochii mi se închideau de istovire. M-am întins în fotoliu cu gîndul să aţipesc doar o jumătate de ceas, şi am dormit pînă dimineaţa. Pokrovski m-a trezit numai cînd a venit vremea să-i dau măicuţei doctoria.

A doua zi, după ce m-am odihnit puţin înainte, mă pregăteam tocmai să stau în jilţ la căpătîiul măicuţei, hotărîtă să nu mai adorm de data asta pentru nimic în lume, cînd, deodată, pe la unsprezece, Pokrovski a bătut iar la uşa noastră. I-am deschis. „Ţi-o fi greu să stai singură, mi-a zis el ; uite o carte. Ia-o, poate o să-ţi ţină puţin de urît." Am luat-o ; nu-mi amintesc ce carte era aceea, şi nu cred s-o fi deschis măcar, cu toate că n-am dormit toată noaptea. O tulburare lăuntrică ciudată nu mă lăsa să închid ochii ; n-aveam răbdare nici să stau pe loc ; de cîteva ori m-am ridicat din jilţ şi am umblat de colo pînă colo prin odaie. Un fel de mulţumire lăuntrică mi se răspîndea în toată fiinţa. Îmi părea nespus de bine că Pokrovski se gîndise la mine. Eram mîndră că se îngrijea şi se frămînta pentru mine. Toată noaptea m-am lăsat furată de gînduri şi de visuri. Pokrovski n-a mai trecut pe la noi ; ştiam că n-o să mai vină şi căutam să ghicesc cum o să fie în seara următoare.

În seara următoare, după ce toţi cei din casă s-au culcat, Pokrovski a deschis uşa şi mi-a vorbit din prag. N-aş putea să-mi amintesc acum nici o vorbă din cele pe care le-am schimbat atunci ; ştiu numai că mă ruşinam, mă încurcam, îmi era ciudă pe mine şi aşteptam cu nerăbdare să plece, deşi toată ziua dorisem din adîncul sufletului să vină şi-mi pregătisem în gînd toate întrebările şi răspunsurile pe care urma să i le dau... Din seara aceea s-a legat prietenia noastră. Tot timpul cît a fost bolnavă măicuţa, am petrecut împreună cîteva ceasuri în fiecare noapte. Încetul cu încetul mi-am înfrînt sfiala, deşi, după fiecare convorbire cu Pokrovski, tot îmi era ciudă pe mine. De altfel, vedeam cu o tainică bucurie şi cu mîndrie că, pentru mine, Pokrovski îşi uită nesuferitele lui de cărţi. Într-o zi veni vorba, mai mult în glumă, despre raftul prăbuşit. A fost o clipă ciudată : eram, nu ştiu cum, *prea* sinceră şi mi-am deschis prea de tot inima ; lăsîndu-mă dusă de înflăcărare şi de o exaltare neobişnuită, i-am mărturisit totul... I-am spus că vroiam să învăţ, să ştiu ceva, că mi-a fost ciudă cînd vedeam că mă ia drept un copil... Repet că mă aflam într-o stare sufletească neobişnuită ; îmi simţeam inima înduioşată şi ochii plini de lacrimi ; nu i-am tăinuit nimic. I-am spus tot, tot : despre prietenia mea pentru el, despre dorinţa de a-l iubi, de a simţi laolaltă cu el, de a-l mîngîia, de a-l linişti. El m-a privit ciudat, încurcat, uimit, şi nu mi-a răspuns nici un cuvînt. Asta m-a durut, m-a întristat. Mi s-a părut atunci că nu mă înţelege şi poate chiar îşi bate

joc de mine. Am izbucnit în plîns, ca un copil, într-un plîns cu sughiţuri din care nu mă puteam opri. Am avut un fel de criză. Atunci Pokrovski mi-a apucat mîinile într-ale lui, mi le-a acoperit de sărutări, le-a strîns la pieptul său, m-a liniştit, m-a împăcat. Era din cale-afară de mişcat ; nu ştiu ce-mi spunea, dar ştiu că plîngeam şi rîdeam, mă îmbujoram şi nu puteam să rostesc o vorbă, de bucurie. De altfel, cu toată tulburarea mea, îmi dădeam seama că Pokrovski e cam încurcat şi stînjenit. Cred că nu-şi putea veni în fire de atîta pasiune şi încîntare din partea mea, de această izbucnire a unei prietenii neaşteptate, atît de fierbinte, înflăcărată. Poate că la început era numai nedumerit ; mai tîrziu însă, şovăiala i s-a risipit şi mi-a primit prietenia, vorbele calde şi grija ce i-o purtam, cu aceeaşi simplitate şi sinceritate cu care i le dădeam eu, răspunzîndu-mi cu grija, bunăvoinţa şi duioşia unui adevărat prieten, a unui frate bun. Îmi simţeam inima plină de bucurie, de căldură !... Nu-i ascundeam nimic, nu-i tăinuiam nimic. El vedea asta şi, pe zi ce trecea, ţinea tot mai mult la mine.

Despre cîte n-am vorbit cu el în orele chinuitoare şi, în acelaşi timp, negrăit de dulci, ale întîlnirilor noastre din timpul nopţii, la lumina tremurătoare a candelei, la căpătîiul bietei mele măicuţe bolnave !... Despre tot ce ne-a trecut prin minte, ce ne-a stat pe inimă, ce se cerea să fie spus... Şi eram aproape fericiţi... A fost o vreme de tristeţe şi bucurie totodată. Amintirile, fie ele dulci, fie dureroase, sînt întotdeauna chinuitoare ; cel puţin aşa simt eu ; dar şi chinul acesta e plăcut. Şi cînd inima-i grea, îndurerată, istovită de tristeţe, amintirile o înviorează şi o împrospătează, cum împrospătează picurii de rouă şi boarea umedă o sărmană floare vlăguită, arsă de suflarea unei zile dogorîtoare.

Măicuţa mea era mai bine, dar eu tot îmi mai petreceam nopţile la căpătîiul ei. Pokrovski îmi dădea adeseori cărţi ; la început le citeam ca să nu adorm ; pe urmă le-am citit cu luare-aminte şi mai tîrziu cu nesaţ. În faţa mea s-a deschis ca prin farmec o lume nouă, necunoscută pînă atunci. Gînduri şi simţiri noi m-au năpădit dintr-o dată, ca un şuvoi puternic. Şi cu cît simţirile noi stîrneau în mine mai multă tulburare, cu cît mă răscoleau mai mult şi cu cît mai greu îmi venea să le primesc, cu atît mai dragi îmi erau, cu atît mai dulce era zbuciumul sufletului meu. Toate s-au grămădit dintr-o dată în inima mea, fără să-i lase o clipă de răgaz. Un haos ciudat pusese stăpînire pe toată fiinţa mea. Dar acest noian de simţiri n-a putut, n-a

fost în stare să mă doboare cu totul. Eram prea visătoare şi asta a fost scăparea mea.

Cînd măicuţa mea s-a simţit mai bine, s-a sfîrşit şi cu întîlnirile noastre de fiecare seară şi cu convorbirile noastre îndelungate ; izbuteam doar cînd şi cînd să schimbăm cîte o vorbă-două, de cele mai multe ori despre lucruri lipsite de importanţă, care nu spuneau nimic, dar mie îmi plăcea să le găsesc o însemnătate anumită, un tîlc ascuns. Viaţa mea era plină, mă simţeam fericită, liniştită ; era o linişte molcomă, potolită. Aşa au trecut cîteva săptămîni...

Într-o zi, a venit să ne vadă bătrînul Pokrovski. A stat de vorbă îndelung cu noi de una, de alta şi a fost neobişnuit de vesel, bine dispus şi guraliv ; a rîs mult, a glumit şi, în cele din urmă, ne-a dezlegat taina marii lui bucurii, spunîndu-ne că peste o săptămînă avea să fie ziua de naştere a lui Petenka şi că o să vină neapărat cu acest prilej să-şi vadă feciorul ; ne-a mai spus că o să-şi pună jiletca cea nouă şi că nevasta îi făgăduise o pereche de cizme noi. Într-un cuvînt, bătrînul era pe deplin fericit şi trăncănea vrute şi nevrute.

Ziua lui de naştere ! Gîndul la această sărbătoare nu-mi dădea pace nici zi, nici noapte. M-am hotărît să-i dovedesc încă o dată lui Pokrovski prietenia mea pentru el şi să-i dăruiesc ceva. Dar ce ? În cele din urmă am găsit : o să-i dăruiesc cărţi. Ştiam că-şi dorea operele complete ale lui Puşkin [8], ultima ediţie, şi am hotărît să i le cumpăr. Aveam vreo treizeci de ruble ale mele, cîştigate cu lucrul de mînă. Le pusesem deoparte pentru o rochie nouă. Fără să mai stau pe gînduri, am trimis-o pe bătrîna Matriona, bucătăreasa noastră, să afle cît costă Puşkin complet. Dar vai ! Costul celor unsprezece volume, legate, era pe puţin şaizeci de ruble. De unde atîţia bani ? M-am gîndit în fel şi chip, dar n-am ajuns la nimic. Mamei nu vroiam să-i cer. Fără îndoială că mi i-ar fi dat ; atunci însă toţi cei din casă ar fi aflat despre darul nostru ; şi apoi însuşi darul s-ar fi prefăcut într-un dar de mulţumire, într-o răsplată a muncii lui Pokrovski de un an întreg. Pe cînd eu aş fi vrut să-i fac un dar numai de la mine şi fără să ştie nimeni. Cît despre osteneala pe care şi-a dat-o cu mine, aş fi vrut să-i rămîn datoare toată viaţa, fără nici o altă răsplată în afară de prietenia mea. Într-un tîrziu, am găsit cum să ies din încurcătură.

Ştiam că la anticarii de la Gostinîi Dvor [9] poţi cumpăra o carte cu jumătate de preţ, dacă te tocmeşti puţin, şi adesea chiar

o carte în stare bună, aproape nouă. Şi m-am hotărît să mă duc acolo. Zis şi făcut. Chiar a doua zi am avut nu ştiu ce treabă prin oraş, atît noi cît şi Anna Feodorovna. Dar măicuţa nu se simţea prea bine, iar Anna Feodorovna n-avea chef să iasă — ceea ce mi-a prins de minune — şi toate cumpărăturile au căzut în seama mea, aşa că am ieşit în oraş împreună cu Matriona.

Din fericire, am găsit destul de repede ediţia Puşkin şi chiar foarte frumos legată. Am început să mă tocmesc. Mai întîi vînzătorul mi-a cerut mai mult decît la librărie, dar pe urmă — de altfel, a trebuit să plec de cîteva ori şi iar să mă-ntorc — l-am făcut să mai lase din preţ şi să-mi dea volumele cu zece ruble de argint. Cu cîtă plăcere mă tocmeam !... Matriona, sărmana, nu pricepea ce-i cu mine şi la ce-mi trebuie atîtea cărţi ? ! Dar vai ! Toată averea mea erau treizeci de ruble de hîrtie, iar negustorul nu vroia să lase mai ieftin şi pace ! În cele din urmă, am început să mă rog de el şi l-am rugat atîta, pînă l-am înduplecat. El mi-a mai lăsat din preţ două ruble şi jumătate, dar numai atît şi s-a jurat că a făcut-o doar pentru o domnişoară atît de cumsecade cum eram eu şi că n-ar fi lăsat nici o copeică dacă ar fi fost vorba de altcineva. Nu-mi mai lipseau decît două ruble şi jumătate ! Eram gata să plîng de ciudă, cînd, deodată, cea mai neaşteptată întîmplare m-a scos din încurcătură.

Foarte aproape de mine, la o altă masă cu cărţi, l-am zărit pe bătrînul Pokrovski. În jurul lui stăteau grămadă vreo patru sau cinci anticari şi bătrînul părea din cale-afară de zăpăcit şi aiurit de vorbăria lor. Îl îmbiau care mai de care cu marfa lor. Îi propuneau cîte şi mai cîte şi bătrînul ar fi vrut să le cumpere pe toate. Stătea, bietul de el, în mijlocul lor, fără să priceapă nimic şi nu ştia la ce să se oprească din tot ce-i puneau negustorii dinainte. Atunci m-am apropiat de el şi l-am întrebat ce face acolo. Bătrînul se bucură nespus cînd mă văzu. Mă iubea din tot sufletul, poate tot atît de mult cît îl iubea şi pe Petenka. „Ce să fac, Varvara Alexeevna ? Cumpăr cărţi pentru Petenka. Se apropie ziua lui şi vreau să-i cumpăr... ştii doar cît ţine la cărţi..." Bătrînul vorbea el caraghios de felul lui, dar acum mai era pe deasupra şi grozav de încurcat ! Cum punea ochii pe-o carte, negustorii îi cereau o rublă de argint, ba chiar două şi trei ; de cele mai mari nici nu mai întreba — săracul de el ; se mulţumea doar să le privească cu jind, să le răsfoiască şi să le pună la loc. „Nu, nu, asta-i prea scumpă, spunea el cu glasul stins, poate s-aleg ceva de aici !" Şi se apuca să scotocească prin cărticele, prin cu-

legeri de cîntece şi almanahuri ; astea erau ieftine de tot ! „Pentru ce vrei să cumperi toate astea ? l-am întrebat eu. Nu fac două parale !“ „Vai, se poate ? mi-a răspuns el. Priveşte numai ce cărţi bune sînt printre ele ! Foarte, foarte bune !“ Vorbele din urmă sunau atît de jalnic şi de tărăgănat, încît mi s-a părut că bătrînul e gata să plîngă de ciudă, din pricină că-s aşa de scumpe cărţile bune ; mă aşteptam că, uite-acum, o să-i lunece o lacrimă de pe obrajii gălbejiţi, drept pe nasul roşu. L-am întrebat atunci cîţi bani are ? „Uite, şi sărmanul de el şi-a scos la iveală toţi bănuţii, înfăşuraţi cu grijă într-o bucată slinoasă de ziar. Uite, un ban de cincizeci de copeici, uite încă unul de douăzeci şi vreo douăzeci de copeici de aramă...“ Atunci l-am dus repede la anticarul meu. „Priveşte aici : unsprezece cărţi ! şi costă numai treizeci şi două de ruble şi jumătate ; eu am treizeci, mai pune dumneata două ruble şi jumătate ; o să cumpărăm toate cărţile astea şi o să i le dăm împreună.“ Bătrînul mai-mai să-şi piardă minţile de bucurie : răsturnă pe tejghea toţi banii pe care-i avea, şi negustorul îl încărcă cu toată biblioteca noastră. Bietul bătrînel îşi umplu cu cărţi buzunarele, mîinile, subsuorile, şi le duse pe toate acasă la el, făgăduindu-mi să le aducă pe ascuns a doua zi.

A doua zi, bătrînul a venit la fiul său, a stat acolo cam un ceas — ca de obicei — apoi s-a abătut şi pe la noi şi s-a aşezat alături de mine, cu o înfăţişare misterioasă, de-ţi venea să mori de rîs. Mai întîi şi-ntîi mi-a spus, zîmbind şi frecîndu-şi mîinile cu mîndria şi mulţumirea omului care are o taină, că a adus toate cărţile şi le-a pus într-un colţ la bucătărie, în paza Matrionei, şi că nu l-a văzut nici un suflet de om. Pe urmă a venit vorba, bineînţeles, de sărbătoarea mult aşteptată ; tot vorbind aşa, bătrînul a început să facă planuri cum o să-i dăruim cărţile lui Petenka, şi cu cît vorbeam mai mult despre asta, cu atît îmi dădeam mai bine seama că are ceva pe suflet, un lucru pe care nu poate, nu îndrăzneşte, ba chiar se teme să-l dea în vileag. Eu aşteptam şi tăceam. Bucuria tainică şi plăcerea ascunsă pe care le întrezăream în comportarea lui ciudată, în strîmbăturile lui — îmi făcea mereu cu ochiul — toate au pierit încetul cu încetul. Bătrînul era cu fiecare clipă mai neliniştit, mai trist ; în cele din urmă, n-a mai putut răbda şi mi-a spus sfios, cu jumătate de glas :

— Ascultă-mă, Varvara Alexeevna... Ştii ceva, Varavara Alexeevna ?... — Era grozav de tulburat ! — Să vezi : cînd o fi ziua lui, dumneata ia zece cărţi şi dă-i-le singură, adică din partea dumitale, şi atunci o să iau şi eu o carte, pe cea de-a unspre-

zecea, şi am să i-o dăruiesc din partea mea, adică numai de la mine! Aşa o să ai şi dumneata un dar pentru el şi o să am şi eu unul; adică o să avem fiecare cîte un dar... Şi bătrînul tăcu încurcat. M-am uitat la el: îmi aştepta hotărîrea cu sfială şi supunere. „Şi de ce nu vrei să i le dăruim împreună, Zahar Petrovici?" „Păi, cum să zic... Varvara Alexeevna... eu... să vezi..." într-un cuvînt, se fîstîcise rău de tot, se înroşise, se împotmolise în fraza începută şi nu mai ştia cum să se descurce.

— Stai să vezi, mă lămuri dînsul în cele din urmă. Eu, Varvara Alexeevna, îmi cam fac de cap uneori... Adică vreau să-ţi aduc la cunoştinţă că-mi fac de cap aproape întotdeauna, şi mereu... mă ţin de rele... adică, vezi matale, cîteodată e frig afară, apoi, alteori, am neplăceri sau mă apucă o tristeţe, ceva, sau dă peste mine cîte un necaz, şi atunci nu pot să mă stăpînesc şi-mi fac de cap: beau cîte un păhărel mai mult... Şi Petruşa-i tare nemulţumit. El, Varvara Alexeevna, se supără, mă ceartă şi-mi ţine tot felul de predici. De aceea aş vrea să-i dovedesc acum, prin darul meu, că m-am îndreptat şi am să mă port bine, că am strîns bănuţi ca să cumpăr o carte, i-am strîns îndelung, pentru că, să vezi, eu nu prea am bani: doar ce-mi pică uneori de la dînsul, şi el o ştie, şi uite-aşa o să vadă pe ce cheltuiesc eu banii şi o să afle că toate astea le fac numai de dragul lui.

Atunci m-a apucat o milă nespusă pentru bătrîn. N-am stat mult pe gînduri. El mă privea cu nelinişte. „Ascultă, Zahar Petrovici, i-am spus eu, dăruieşte-i-le pe toate!" „Cum adică, pe toate? De cărţi vorbeşti?..." „Da, toate cărţile!" „Numai de la mine?" „De la dumneata!" „De la mine singur? Adică numai şi numai în numele meu?" „Se-nţelege! În numele dumitale!..." Cred că vorbeam destul de limpede, dar bătrînului i-a trebuit mult pînă să mă priceapă.

— Ei, da, spuse el, dus pe gînduri. Da, asta ar fi bine, chiar bine de tot, dar cu dumneata cum rămîne, Varvara Alexeevna? „Uite-aşa! N-o să-i dăruiesc nimic." „Cum? a strigat atunci bătrînul aproape speriat. N-ai să-i dăruieşti nimic lui Petenka, nu vrei să-i dăruieşti nimic?..." Părea înspăimîntat; în clipa aceea, cred că era gata să se lepede pînă şi de gîndul lui, numai ca să-i dăruiesc şi eu ceva fiului său. Era bun ca pîinea caldă, moşul! Eu l-am încredinţat că mi-ar face plăcere să-i dau ceva lui Petenka, dar că nu vreau să stîrbesc cu nimic bucuria lui. „Dacă fiul dumitale o să fie mulţumit, am adăugat eu, şi dumneata de asemenea, o să fiu şi eu mulţumită, pentru că în adîncul inimii

mele o să simt atîta bucurie, ca şi cum i-aş fi dăruit şi eu ceva." Şi bătrînul s-a liniştit de tot. După asta a mai rămas la noi încă două ceasuri, dar în tot acest răstimp nu şi-a mai găsit astîmpăr : se ridica mereu de pe locul lui, umbla de colo pînă colo, făcea zgomot, se hîrjonea cu Saşa, mă săruta pe furiş, mă ciupea de braţ şi-i făcea într-ascuns mutre Annei Feodorovna, pînă cînd, în cele din urmă, aceasta l-a dat pe uşă afară. Într-un cuvînt, de bucuros ce era, îşi dăduse drumul cum nu i se mai întîmplase pînă atunci.

În ziua cu pricina, a venit exact la ora unsprezece, de-a dreptul de la liturghie, îmbrăcat cu un frac ţîrîit cu grijă, cu cizme şi cu jiletcă nou-nouţe. În fiecare mînă ţinea cîte un pachet de cărţi. Noi, ai casei, eram strînşi cu toţii în salonul Annei Feodorovna, la cafeaua cu lapte (era duminică). Bătrînul începu prin a spune — pe cît îmi aduc aminte — că Puşkin a fost un poet foarte bun ; apoi, încurcîndu-se şi pierzînd şirul, trecu deodată la cu totul alteeva şi anume că trebuie să te porţi bine şi dacă nu te porţi bine, înseamnă că îţi faci de cap ; că pornirile rele îl distrug pe om, îl duc la pierzare ; apoi dădu chiar cîteva pilde de oameni care s-au dus de rîpă din pricină că nu s-au putut stăpîni la vreme, şi încheie spunînd că el, unul, de la un timp încoace, se poartă cum nu se poate mai bine, că şi înainte simţise el că sfaturile fiului său sînt drepte, că ştia de mult acest lucru şi că-şi punea totul la inimă, dar acum a început cu adevărat să se împotrivească răului. Şi ca dovadă, îi dăruieşte aceste cărţi, cumpărate pe banii adunaţi multă vreme.

Nu-mi puteam stăpîni lacrimile şi rîsul totodată, ascultîndu-l pe bietul bătrîn. Ca să vezi cum s-a priceput să mintă cînd a trebuit ! Apoi cărţile au fost duse în odaia lui Pokrovski şi aşezate pe raft. Pokrovski a ghicit numaidecît adevărul. Bătrînul a fost poftit la masă. În ziua aceea, eram cu toţii tare veseli. După masă, am jucat cărţi şi gajuri. Saşa era foarte vioaie, dar nici eu nu mă lăsam mai prejos. Pokrovski se purta drăguţ cu mine şi căuta mereu prilejul să-mi vorbească între patru ochi, dar eu nu mă lăsam. A fost cea mai frumoasă zi a mea din patru ani de viaţă.

De aci înainte o să depăn numai amintiri triste, apăsătoare ; începe povestea zilelor mele negre. Poate de aceea pana mea se mişcă anevoie, de parcă nici n-ar vrea să scrie mai departe. De aceea, poate, am prefirat în minte cu atîta încîntare şi dragoste cele mai mici amănunte ale zilelor fericite din biata mea viaţă !

Şi cît de puţine au fost ! În locul lor au venit durerea şi amărăciunea fără seamăn, care Dumnezeu ştie cînd o să se sfîrşească.

Nenorocirile mele au început cînd s-a îmbolnăvit şi a murit Pokrovski.

A căzut la pat după două luni de la întîmplările povestite de mine. În cele două luni, a alergat într-una ca să-şi găsească mijloace de trai, pentru că pînă atunci nu avusese încă o slujbă. Ca orice bolnav de piept, Pokrovski nutrea pînă în cea din urmă clipă nădejdea că o să mai trăiască mulţi ani. Ar fi fost pentru el un loc de profesor la nu mai ştiu ce şcoală, dar el nu putea suferi această îndeletnicire, iar ca să fie slujbaş la vreo instituţie de stat, iarăşi nu era în stare, din pricina sănătăţii sale şubrede. Şi-apoi ar fi trebuit să aştepte prea mult pînă la cea dintîi leafă. Pe scurt, pretutindeni i se năruiau nădejdile. Pe zi ce trecea, era mai nervos, sănătatea i se şubrezea din ce în ce, dar el nu-şi dădea seama. Veni toamna... Pokrovski ieşea în fiecare zi, tot cu treburile lui, îmbrăcat numai cu o manta subţire, şi umbla să se căciulească pe la toţi pentru o slujbă ; asta-l chinuia nespus. Şi pentru că mergea într-una cu picioarele ude şi muiat de ploaie, pînă la urmă a căzut la pat şi nu s-a mai sculat... A murit toamna tîrziu, pe la sfîrşitul lui octombrie...

Cît a durat boala, aproape că n-am ieşit din odaia lui şi l-am îngrijit necontenit. Adeseori n-am închis ochii nopţi întregi. Era aproape tot timpul în nesimţire ; de multe ori aiura şi vorbea de toate : de slujbă, de cărţi, de mine, de taică-său... şi abia atunci am aflat multe din viaţa lui, pe care nu le ştiusem pînă atunci, şi nici măcar nu le bănuisem. La început, cînd s-a îmbolnăvit, ai casei mă priveau chiorîş şi Anna Feodorovna clătina din cap a dojană. Dar eu mă uitam senină în ochii lor şi, în curînd, oamenii — cel puţin de măicuţa sînt sigură — nu m-au mai osîndit pentru grija ce i-o purtam.

Uneori Pokrovski mă recunoştea, dar asta se întîmpla rar : zăcea aproape tot timpul fără cunoştinţă. Alteori, vorbea nopţi întregi cu cineva, rostind cuvinte încurcate, neînţelese, iar glasul lui răguşit răbufnea surd în încăperea îngustă, ca într-un coşciug. Atunci mă apuca teama. Mai cu seamă în ultima noapte ! Era ca scos din minţi. Se chinuia îngrozitor, nu-şi găsea locul şi gemetele lui îmi sfîşiau inima. Toţi ai casei erau speriaţi. Anna Feodorovna se ruga mereu să-l ia Dumnezeu mai repede. I-am che-

mat un doctor. Acesta a spus că bolnavul avea să moară cu siguranță spre dimineață.

Bătrînul Pokrovski a stat toată noaptea pe sală, la ușa fiului său ; cineva i-a așternut acolo o rogojină. Intra mereu în odaia băiatului și ți se strîngea inima cînd te uitai la dînsul. Era atît de copleșit de durere, încît părea cu totul lipsit de simțiri și de gînduri. Capul îi tremura de groază ; trupul i se scutura, bolborosea ceva și parcă vorbea cu el însuși. Mi se părea că o să înnebunească de durere.

Înspre ziuă, istovit de marea-i suferință, bătrînul căzu într-un somn adînc pe rogojina lui. Puțin după șapte, Pokrovski intră în agonie. L-am trezit și pe bătrîn. Feciorul lui era cu mintea limpede și și-a luat rămas bun de la noi toți. Ciudat ! Nu puteam plînge, deși mi se rupea inima de jale.

Dar și mai mult mi-au sfîșiat sufletul cele din urmă clipe ale lui. Pokrovski cerea mereu ceva, cerea stăruitor, vorbind împleticit, cu limba încătușată de moarte, iar eu nu pricepeam nimic din vorbele lui. Inima mi se frîngea de durere ! Un ceas întreg s-a zbătut așa, chinuit de o dorință ; se trudea să facă un semn cu mîinile-i răcite și iar începea să ceară jalnic, cu glasul răgușit și surd... Dar vorbele lui nu erau altceva decît un șir de bîiguieli fără nici un înțeles, și iar nu pricepeam nimic. Rînd pe rînd, îi aduceam lîngă pat pe fiecare dintre cei ai casei, îi dădeam apă, dar el clătina trist din cap. În cele din urmă, am înțeles ce vroia : mă ruga să ridic storul de la fereastră și să deschid obloanele. Vroia — pesemne — să se mai uite o dată la lumina zilei, la soare. Am tras storul ; dar ziua care abia începea era tristă și mohorîtă ca și viața nefericită a celui de pe patul de moarte, gata să se stingă. Nici pomeneală de soare ! Cerul era acoperit de pîcla deasă a norilor, un cer ploios, mohorît, rece. O ploaie mărunță bătea în fereastră și se prelingea pe geam în șiroaie reci și murdare. O zi cenușie, întunecată. Lumina ei slabă abia pătrundea în odaie, luptînd din greu cu flacăra tremurătoare a candelei din fața icoanei. Muribundul îmi aruncă o privire plină de o nespusă tristețe și clătină din cap. Peste o clipă își dădu sufletul.

Anna Feodorovna a luat asupră-și grijile înmormîntării. I-a cumpărat lui Pokrovski coșciugul cel mai de rînd și a tocmit un cărăuș ca să-l ducă. Dar ca să nu rămînă cumva păgubită de chel-

tuielile pe care le făcea, a pus mîna pe toate cărţile şi pe toate lucrurile răposatului. Bătrînul a făcut gură, s-a certat cu ea şi la urmă i-a smuls un teanc de cărţi, pe care le-a vîrît în buzunare, în pălărie, pe unde a putut, şi nu s-a despărţit de ele în toate cele trei zile dinaintea înmormîntării, şi chiar şi atunci cînd a trebuit să se ducă la biserică. În tot acest timp, s-a purtat ca un ieşit din minţi, învîrtindu-se mereu, cu o grijă duioasă, pe lîngă sicriu : ba îndrepta cununiţa cu rugăciunea de dezlegare a mortului, ba aprindea cîte o lumînare sau schimba alta. Se vedea cît de colo că nu-şi poate opri gîndul asupra nici unui lucru. Nici măicuţa şi nici Anna Feodorovna n-au fost în biserică la prohod. Măicuţa era bolnavă, iar Anna Feodorovna se pregătise să meargă, dar în ultima clipă s-a certat cu bătrînul Pokrovski şi a rămas acasă. Nu ne-am dus decît bătrînul şi cu mine. În timpul slujbei, m-a cuprins dintr-o dată o teamă ciudată, un fel de presimţire a viitorului. Abia de am putut rămîne pînă la urmă în biserică. În sfîrşit, coşciugul a fost închis, bătut în cuie, apoi l-au pus în căruţă şi l-au dus. L-am petrecut numai pînă la capătul străzii. Căruţaşul a pornit-o la trap. Bătrînul s-a luat în fugă după el, plîngînd cu hohote. Plînsul lui tremura şi se frîngea din pricina alergăturii. Sărmanul şi-a pierdut şi pălăria, dar nu s-a oprit ca să şi-o ridice. Ploaia îi uda capul, se stîrnise vîntul, măzărichea rece îi biciuia şi-i înţepa obrazul. Dar bătrînul părea să nu simtă nimic şi alerga cînd de o parte, cînd de alta a căruţei, plîngînd într-una. Poalele hainei lui vechi fîlfîiau în bătaia vîntului ca nişte aripi. Din toate buzunarele îi ieşeau colţuri de cărţi. În mîini avea iarăşi o carte mare, pe care o strîngea cu putere. Trecătorii se descopereau şi-şi făceau cruce. Unii se opreau în loc şi priveau cu uimire la sărmanul bătrîn. Cărţile îi cădeau mereu din buzunare, în noroi. Oamenii îl opreau şi-i arătau cartea pierdută ; el o ridica şi pornea iarăşi în fugă pe urma sicriului. La colţul străzii i s-a alăturat o bătrînă cerşetoare, care vroia şi dînsa să petreacă mortul... Apoi căruţa a cotit şi n-am mai văzut nimic. M-am întors acasă şi, cu sufletul plin de o negrăită jale, m-am aruncat la pieptul măicuţei mele. Am strîns-o tare de tot în braţe, am sărutat-o şi am plîns cu hohote, înfricoşată, ghemuită la sînul ei ; căutam parcă să opresc în strînsoarea braţelor mele pe singurul prieten care-mi mai rămăsese şi să nu-l las pradă morţii... Dar moartea se şi oprise deasupra bietei mele măicuţe. . . . . .
. . . . . .

11 iunie

Cît de recunoscătoare îţi sînt pentru plimbarea de ieri la ostroave, Makar Alexeevici! Ce răcoare şi ce frumos e acolo! Şi cîtă verdeaţă! Cînd eram bolnavă, mi se părea într-una că am să mor, că am să mor negreşit. Judecă şi dumneata, aşadar, ce-am putut să simt, ce-am simţit eu ieri! Să nu fii supărat pe mine că am fost atît de tristă! Mi-era nespus de bine, aveam inima uşoară, dar în clipele cele mai frumoase ale vieţii mele sînt întotdeauna tristă. Că am plîns? Nu-i nimic. Nu ştiu nici eu de ce, dar plîng într-una. Nervii, simţurile îmi sînt dureros de încordate, simt totul într-un chip bolnăvicios. Cerul acela, fără pic de nori, de un albastru-şters, apusul soarelui, liniştea serii — toate astea... nu ştiu cum, parcă mă dureau şi mă apăsau; din preaplinul inimii mele au izvorît acele lacrimi. Dar pentru ce-ţi scriu toate astea? E greu să ţi le mărturiseşti ţie însăţi, şi cu atît mai greu să le spui altcuiva. Totuşi poate că ai să mă înţelegi! Îmi vine să şi rîd, să şi plîng! Ce suflet bun ai, Makar Alexeevici! Ieri te uitai mereu în ochii mei, ca să citeşti în ei ce simt şi te bucurai atîta de încîntarea mea! Cum întîlneam o tufă, o alee sau o şuviţă de apă, veneai lîngă mine, îţi îndreptai frumos hainele şi mă priveai drept în ochi, de parcă mi-ai fi arătat domeniile dumitale! Asta dovedeşte că ai inima bună, Makar Alexeevici, şi pentru asta te iubesc. Şi acum, rămîi cu bine. Azi mă simt iar prost, ieri am umblat cu încălţămintea udă şi am răcit. Fedora e şi ea bolnavă şi iată-ne pe amîndouă la pat. Nu mă uita, adică vino mai des pe la noi.

A dumitale *V.D.*

12 iunie

Draga mea Varvara Alexeevna!

Şi eu care credeam, măicuţă, că ai să-mi scrii o adevărată poezie, zugrăvindu-mi toate cele de ieri. Cînd colo, te-ai mărginit doar la o păginuţă, şi atît! Îţi spun asta, pentru că, deşi mi-ai scris puţin, în acea păginuţă mi-ai înfăţişat totul nespus de frumos şi de gingaş. Şi natura, şi priveliştile rustice, şi simţămintele — într-un cuvînt, despre toate ai scris foarte frumos. Eu însă n-am talent! Pot să mîzgălesc şi zece pagini, şi tot nu iese ni-

mic, nici o descriere. Am încercat eu, n-ai grijă ! Îmi scrii, draga mea, că-s om bun, că n-aş fi în stare să fac vreun rău aproapelui meu, că ştiu să văd în toată firea nemărginita bunătate a lui Dumnezeu — într-un cuvînt, îmi aduci tot soiul de laude. Toate astea-s adevărate, măicuţă, foarte adevărate. Sînt aşa cum zici dumneata şi o ştiu şi eu. Cînd citesc cîte ceva asemenea celor scrise de dumneata, fără să vreau mă cuprinde înduioşarea, şi apoi îmi vin în cap tot felul de gînduri dureroase. Şi acum... ascultă, măicuţă, să-ţi povestesc ceva, draga mea.

Întîi şi-ntîi trebuie să-ţi spun că aveam numai şaptesprezece anişori cînd am intrat în slujbă şi uite, în curînd se împlinesc treizeci de ani de cînd tot slujesc. Ce să mai vorbim ? Am rupt destule uniforme ; am crescut, m-am cuminţit, am văzut oameni ; am trăit de ajuns pe lumea asta şi pot spune că am trăit în aşa fel, încît o dată era cît pe ce să fiu chiar propus pentru o decoraţie. Poate nu mă crezi ? Să ştii însă că nu te mint ! Şi ce să vezi, măicuţă ! S-au găsit şi oameni răi !... Trebuie să ştii, scumpa mea, măcar că-s om fără carte multă, şi poate chiar prost, dar sufletul mi-e la fel cu al celorlalţi. Şi ştii, Varenka, ce mi-au făcut oamenii răi ? Mi-e şi ruşine să-ţi spun ce mi-au făcut. Ai să mă întrebi : pentru ce ? Numai pentru că sînt mic, pentru că sînt liniştit, pentru că nu supăr pe nimeni ! Nu le-am fost pe plac şi... dă-i şi dă-i ! Au început mai întîi prin a spune că „dumneata — cică — Makar Alexeevici, aşa şi pe dincolo" ; apoi, „de la unul ca Makar Alexeevici ce să ceri ?" Şi acum, la urmă, o ţin una şi bună : „Zi-i Makar Alexeevici, şi pace !" Vezi şi dumneata, măicuţă, cum s-au brodit lucrurile : toate relele se sparg în capul lui Makar Alexeevici ; ei la atîta s-au priceput : au făcut din numele lui Makar Alexeevici o batjocură, de mi-a mers buhul prin toată instituţia. Şi nu le-a fost de ajuns că au făcut din numele meu o batjocură, aproape o vorbă de ocară, dar mi-au luat în rîs pînă şi cizmele, haina, părul şi statura ! După ei, toate trebuie schimbate ! Şi cînd te gîndeşti că povestea asta ţine de ani şi ani de zile şi se repetă în fiecare zi lăsată de Dumnezeu ! M-am obişnuit, fiindcă mă obişnuiesc cu orice, fiindcă-s un om paşnic, un om mic ; mă întreb totuşi, pentru ce toate astea ? Am făcut eu oare vreun rău cuiva ? I-am luat-o cuiva înainte în slujbă ? Am pîrît pe cineva la şefi ? Am luat gratificaţia altuia ? Am urzit vreo intrigă ? Ar fi păcat să crezi aşa ceva, măicuţă ! Cum să fac eu una ca asta ? Uită-te bine la mine, draga mea, şi

spune-mi: sînt eu în stare de vreo răutate, de vreo urzeală pornită din dorința de mărire ? Atunci, de ce atîta năpastă pe capul meu, Doamne iartă-mă ! Uite, dumneata găsești că-s un om vrednic de cinste, dumneata care ești cu mult, cu mult deasupra lor, a tuturor, măicuță ! Căci care e cea mai de seamă virtute civică ? Adineauri, la slujbă, Evstafi Ivanovici a zis că cea mai de seamă virtute civică e să știi să faci parale. A zis-o în glumă (știu eu bine că a fost doar o glumă), dar învățătura care se desprinde de aici e că în viață nu trebuie să fii povară nimănui. Păi eu nici nu sînt ! Doar am bucata mea de pîine, poate uneori neagră și uscată, dar o am ! Și e cîștigată cu trudă, în lege, și o mănînc în toată cinstea ! Ce să-i faci ! Parcă eu nu știu că nu-i mare lucru să copiezi hîrtii ! Dar sînt mîndru și de asta : mă trudesc în sudoarea frunții ! Și ce-i dacă copiez hîrtii ? Ce ? Fac un păcat ? „Dumnealui, cică, nu face decît să copieze !" „Ce mai șoarece de cancelarie ! Copiază !" Dar nu văd în asta nimic rău sau necinstit ! Am scrisul citeț, frumos, de ți-e mai mare dragul, și excelența-sa e mulțumit ! Eu copiez hîrtiile cele mai de seamă pentru domnia-sa ! Stil n-am ! Ce să zic ! Asta o știu și singur : nu-l am, afurisitul de el ! De aceea, nici la slujbă n-am înaintat ; ba chiar și acum, cînd îți scriu dumitale, draga mea, scriu și eu cum dă Dumnezeu, fără floricele, așa cum îmi trec și mie gîndurile prin cap... Toate astea le știu eu. Și iarăși, cînd te gîndești, dacă toată lumea ar sta să compună, cine ar mai copia ? Uite ce întrebare îmi pun și te rog și pe dumneata, măicuță, să-mi răspunzi la ea. Așadar, ziceam că acum îmi dau seama că e nevoie de mine, că nu se poate fără unul ca mine și că-i păcat să zăpăcești un om cu tot felul de fleacuri ! Șoarece ? Mă rog ! Las' să fiu șoarece, dacă mi-au găsit asemănare cu dînsul. Dar vezi că fără șoarecele ăsta nu se poate ; îți aduce folos și nu te poți lipsi de el ! Și apoi, șoarecele ăsta mai primește și cîte o gratificație — precum ca să se știe ce fel de șoarece este ! Dar să lăsăm asta, draga mea ! Că despre altceva vroiam să-ți vorbesc, dar m-am înfierbîntat și... Știi, uneori îți face plăcere să-ți dai singur un pic de dreptate ! Cu bine, draga mea, sufletul meu, mîngîierea mea ! O să trec, o să trec neapărat să te văd, luminița mea ! Dar pînă una alta, nu fi amărîtă. O să-ți aduc și o carte. Și acum, rămîi cu bine, Varenka !

Al dumitale cu tot sufletul
Makar Devușkin

Mult stimate Makar Alexeevici!

Îţi scriu în mare grabă. Sînt zorită. Mi-am găsit de lucru şi trebuie să isprăvesc repede. Uite ce vreau să-ţi spun: am putea să facem o cumpărătură bună. Fedora zice că un cunoscut de-al ei vinde o uniformă nou-nouţă: pantaloni, jiletcă şi chipiu şi cere, cică, foarte puţin. Ai face bine să ţi le cumperi. Acum nu eşti strîmtorat, ai ceva bani; nu mi-ai spus-o chiar dumneata? Te rog mult, nu te scumpi, zău aşa! Că doar sînt lucruri trebuincioase. Uită-te numai în ce haină veche umbli! Mai mare ruşinea! E toată numai petice, şi alta mai bună n-ai! Ştiu bine că n-ai, cu toate că-mi spui că ai! Numai Dumnezeu ştie ce ai făcut cu ea. Te rog să-mi dai ascultare şi s-o cumperi. Fă-o pentru mine! Cumpăr-o, dacă ţii la mine.

Mi-ai trimis nişte albituri în dar. Ascultă-mă, Makar Alexeevici, în felul ăsta, ai să ajungi la sapă de lemn! Ce, e glumă cît ai cheltuit cu mine? O groază de bani! Doamne, ce risipitor eşti! Şi nici n-aveam nevoie! Toate astea-s de prisos! Ştiu, sînt încredinţată că ţii la mine şi nu e nevoie să mi-o aminteşti prin daruri. Ş-apoi mi-e greu să le primesc, cînd ştiu cît te-au costat! O dată şi pentru totdeauna îţi spun să te astîmperi. Ai înţeles? Te rog, te rog din tot sufletul! Îmi ceri, Makar Alexeevici, să-ţi trimit mai departe însemnările mele; ai vrea să le isprăvesc. Dar nici eu nu ştiu cum de-am scris chiar şi ceea ce am scris! Acum însă n-aş avea putere să mai vorbesc despre trecutul meu. Nu vreau nici măcar să mă gîndesc la el. Mă apucă groaza cînd răscolesc amintirile acelea. Şi ca să vorbesc de sărmana mea măicuţă, care şi-a lăsat copilul pradă acestor jivine, ar fi mai greu decît orice. Îmi sîngerează inima, cînd mă gîndesc la toate astea! Sînt încă atît de proaspete în amintire! Nici nu mi-am venit bine în fire, necum să mă liniştesc, cu toate că s-a scurs un an şi mai bine de atunci. Dar dumneata cunoşti toată povestea!

Şi apoi ţi-am mai spus despre cele ce gîndeşte în clipa de faţă Anna Feodorovna: tot pe mine mă învinuieşte, zicînd că n-am ştiut să-i mulţumesc pentru binele pe care mi l-a făcut şi nu recunoaşte nici în ruptul capului că ar fi avut vreo înţelegere cu domnul Bîkov. Mă cheamă la dînsa. Zice că umblu cu „bogdaproste" şi că am apucat-o pe căi greşite. Zice că dacă mă întorc, o să ştie dînsa să descurce cum e mai bine toată povestea

cu domnul Bikov şi o să-l facă să-şi răscumpere vina faţă de mine. Mai zice că domnul Bîkov ar vrea să-mi dea zestre. Să şi-o păstreze! Eu mă simt bine aici, cu dumneata, cu buna mea Fedora care ţine atît de mult la mine, că-mi aminteşte de răposata mea dădacă. Dumneata, cu toate că mi-eşti neam mai de departe, dar mă aperi cu numele dumitale. Cît despre ei, pe ei nu-i cunosc! O să-i uit de mi-o fi cu putinţă. Ce mai vor de la mine? Fedora zice că toate astea-s vorbe de clacă şi că, pînă la urmă, o să mă lase în pace. Să dea Dumnezeu!

V.D.

21 iunie

Sufleţelul meu, măicuţă dragă!

Aş vrea să scriu, dar nu ştiu cu ce să încep. Ciudat lucru mai e şi viaţa pe care o ducem noi doi acum, măicuţă dragă! Adică vreau să spun că niciodată zilele mele nu s-au scurs în atîta bucurie. Parcă mi-ar fi hărăzit bunul Dumnezeu un cămin şi o familie! Fetiţa mea dragă, ce atîta vorbă pentru cele patru cămăşuţe pe care ţi le-am trimis! Ştiu eu bine că aveai nevoie de ele: am aflat de la Fedora. Pentru mine, măicuţă dragă, e o bucurie neînchipuit de mare să-ţi fac o mulţumire! Asta-i plăcerea mea şi te rog să mi-o laşi. Nu mai deschide vorba şi nu te mai împotrivi. Niciodată în viaţă nu mi s-a mai întîmplat una ca asta! Am început şi eu să cunosc ce-i lumea! Mai întîi şi-ntîi, nu mă mai simt singur, pentru că dumneata eşti aici, la doi paşi de mine, întru desfătarea mea; în al doilea rînd, m-a poftit azi la ceai un chiriaş de aici, vecin cu mine, Ratazeaev, slujbaşul acela de care ţi-am spus că face la el acasă şezători literare. Astăzi are iar adunare; o să citim literatură. Vezi ce viaţă duc eu acum, măicuţă?! Te las cu bine. Ţi le-am scris toate astea aşa, fără vreun ţel anume, doar ca să te înştiinţez că-mi merge bine. Ai trimis vorbă prin Tereza, sufleţelul meu, că ai nevoie de mătase colorată, pentru brodat; am să-ţi cumpăr, măicuţă, am să-ţi cumpăr şi mătase. Chiar mîine o să am plăcerea să-ţi îndeplinesc întru totul voia. Ştiu şi unde pot s-o găsesc. Şi acum rămîn

Al dumitale cu tot sufletul,
Makar Devuşkin

Mult stimată Varvara Alexeevna!

Ţin să te încunoştinţez, draga mea, că în casă la noi s-a întîmplat ceva trist de tot! Ceva cu adevărat, dar cu adevărat vrednic de toată mila! Azi, cam pe la cinci de dimineaţă, a murit mezinul lui Gorşkov. Nu ştiu bine ce-a avut: scarlatină, poate, ori altceva, Dumnezeu ştie! M-am dus pe la ei. Să vezi acolo sărăcie, măicuţă! Şi ce harababură! Dar ce mă mir eu? Toată familia stă într-o singură odaie, despărţită doar printr-un paravan, ca să fie mai cuviincios. Le-au şi adus sicriaşul. E simplu de tot, dar destul de drăguţ; l-au cumpărat gata făcut. Băieţelul lor era de vreo nouă anişori. Promitea, cică, micuţul. Ce jale te apucă să-i priveşti, Varenka! Mama băiatului nu plînge, dar e atît de tristă, săraca! Poate că aşa o să le vină mai uşor: unul mai puţin... Le-au mai rămas doi: unul mic de tot, la sîn, şi o fetiţă, tot mică, de vreo şase ani şi ceva. Ce trebuie să simţi, zău aşa, cînd vezi că ţi se chinuie copilaşul, copilaşul tău, şi-ţi dai seama că nu poţi să-l ajuţi! Tatăl, îmbrăcat cu un frac vechi, soios, stă pe un scaun rupt şi lacrimile îi curg şiroaie pe obraji. Poate că nu-s de durere, poate că-i curg ochii, aşa, ca de obicei. Şi ce om ciudat e! Dacă-i spui o vorbă, roşeşte, se încurcă şi nu ştie ce trebuie să răspundă. Fetiţa cea mică stă rezemată de coşciug, galbenă la faţă, biata de ea, tăcută, gînditoare! Tare nu-mi place, Varenka, măicuţă, să văd un copilaş dus pe gînduri. Îmi face şi rău să-l privesc. Jos, lîngă dînsa, zace aruncată o păpuşică din cîrpe, dar fetiţa nu se joacă! Ţine degeţelul pe buze şi stă aşa, fără să se clintească. Gazda noastră i-a dat o bombonică. Fetiţa a luat-o, dar n-a mîncat-o. Ce dureroase-s toate astea, Varenka! Ce zici?

Makar Devuşkin

25 iunie

Scumpul meu Makar Alexeevici! Îţi trimit cartea înapoi. E o carte cît se poate de urîtă! Mi-e şi silă s-o ating. De unde ai dezgropat o asemenea comoară? Nu, zău! Să lăsăm gluma la o parte: e oare cu putinţă să-ţi placă asemenea cărţi, Makar Ale-

xcevici ? Mi-a făgăduit cineva o carte cu adevărat bună de citit şi am să ţi-o împrumut şi dumitale, dacă vrei. Acum însă te las cu bine. N-am vreme de scris, crede-mă.

V.D.

26 iunie

Draga mea Varenka, trebuie să-ţi spun un adevăr : n-am citit cartea ceea, măicuţă. Am răsfoit, ce e drept, cîteva file şi am văzut că-s nişte nimicuri, scrise, se vede treaba, numai ca să rîzi, şi ce mi-am zis ? Uite o carte veselă. Poate i-o plăcea şi Varenkăi ! Şi uite aşa, ţi-am trimis-o dumitale.

Să ştii însă că mi-a făgăduit Ratazeaev să-mi dea să citesc cîte ceva cu adevărat literar ! Atunci chiar că o să ai cărţi bune, măicuţă. Că Ratazeaev se pricepe ! E un cunoscător ; şi apoi, e şi dînsul scriitor, şi încă ce scriitor, ehei ! Are o pană isteaţă foc, şi un stil... o minunăţie ! Mă rog, în orice vorbă, cît de neînsemnată, cît de obişnuită, grosolană chiar, într-o vorbă pe care eu, de pildă, i-aş spune-o lui Faldoni sau Terezei, pînă şi în asta are stil ! Ştii doar că mă duc şi la şezătorile lui literare. Noi stăm şi fumăm, iar dînsul ne citeşte cîte cinci ceasuri în şir şi noi ascultăm. O literatură !... Un deliciu, nu altceva ! Minune ! Flori ! Zi-i flori, şi pace ! Pe fiece pagină cîte un mănunchi ! Şi el, ce om prietenos, drăguţ, binevoitor ! Ce sînt eu, bunăoară, pe lîngă dînsul ? Nimic ! El e un om despre care se vorbeşte. Pe cînd eu ? Ca şi cum nici n-aş fi pe lume ! Şi uite, poftim : şi cu mine e drăguţ. Şi eu, bineînţeles, îi mai copiez cîte ceva. Dar să nu care cumva să-ţi închipui, Varenka dragă, că aici îi aici, că de aceea e drăguţ cu mine, pentru că-i copiez unele lucruri. Să nu pleci urechea la clevetiri, măicuţă, la clevetiri murdare. Nu, eu îi copiez numai pentru că aşa vreau eu şi pentru plăcerea lui ; iar dînsul, dacă-i drăguţ cu mine, o face pentru plăcerea mea. Şi eu ştiu să preţuiesc o purtare subţire, măicuţă ! E un om bun, foarte bun chiar şi un scriitor de mare preţ.

Şi ce lucru însemnat e literatura, Varenka ! Un lucru foarte însemnat ! Asta tot de la ei am aflat-o, alaltăieri. Un lucru adînc ! Întăreşte inimile oamenilor, îi învaţă, şi cîte şi mai cîte scria despre asta în cărticica ceea a lor ! Şi ce frumos scria ! Literatura — cică — e un tablou. Adică, mai bine zis un tablou şi o

oglindă ; ea înfățișează patimile, tot ea e o critică subțire, o culegere de sfaturi și un document. Toate astea le-am prins de la ei. Să-ți spun cu mîna pe inimă, măicuță : uite, stau cu acolo, printre dînșii, ascult (mai trag din pipă, cum fac și ei), dar cînd încep să se măsoare cu vorba și să se certe pe felurite probleme de ale lor, apoi atunci mă dau bătut cu totul, măicuță ! Acolo, draga mea, alde noi trebuie să se dea bătuți fără vorbă multă ! Mă uit ca un prost și mi-e și rușine de mine. Stau toată seara și-mi storc creierii cum să strecor și eu măcar un cuvințel cît de mic în convorbirea lor, dar parcă-i un făcut : cuvințelul acela ia-l de unde nu-i. Și mă apucă, Varenka, o mare părere de rău că sînt un neisprăvit și că nu le știu pe toate cîte trebuie, că am crescut lung — cum zice proverbul — da mintea mi-a rămas scurtă... Ce fac eu, de pildă, cînd am vreme liberă ? Dorm ca un nătărău ! Pe cînd dacă eram altfel, în loc de îndeletnicirea asta nefolositoare aș fi putut să fac ceva foarte plăcut : să mă așez la masă și să scriu. Bine și pentru mine, bine și pentru alții. Uită-te numai, draga mea, cîți bani iau ăștia, Doamne iartă-mă ! Chiar și Ratazeaev, de pildă, să vezi ce ia ! Crezi că-i mare lucru pentru el să scrie o coală ? Păi sînt zile cînd scrie cîte cinci, și știi cît ia ? Trei sute de ruble pe una. O anecdotă, acolo, sau așa ceva, mai interesant, face cîte cinci sute ! Și crezi că nu-i dă ? Că sucită, că-nvîrtită, dar pînă la urmă îi dă cum te văd și cum mă vezi ! Alteori pune în buzunar cîte un miar întreg ! Ei, ce zici de asta, Varvara Alexeevna ? Ehei, ce să mai vorbim ! Are dînsul un caiețel cu poezioare ! Și-s mititele poezioarele celea, și cît crezi că cere pe ele ? Șapte mii, măicuță, șapte mii ! Gîndește-te numai ! Păi atîta costă un imobil, o casă mare ! Zice că i s-au oferit cinci mii pe ele, da nu vrea ! Am căutat să-i bag mințile în cap și i-am zis : „Ia, nene, cinci mii de la dînșii și să fie sănătoși ! Că-s bani, nu glumă !“ „Ba nu iau de loc, zice, o să-mi dea ei și șapte, tîlharii !“ E tare descurcăreț, zău așa !

Și pentru că veni vorba, măicuță, hai să-ți copiez și dumitale un fragment din *Patimile italiene* [10]. Are el o operă cu titlul ăsta. Citește-o, Varenka, și judecă singură !

„...Vladimir tresări și patimile începură să clocotească nebune în pieptul lui, iar sîngele să-i fiarbă în vine...

— Contesă, strigă dînsul, contesă ! Îți dai oare seama cît de nimicitoare e pasiunea mea, cît de nemărginită e nebunia mea ? Nu, visurile mele nu m-au înșelat ! Iubesc, iubesc, cu înflăcărare, cu înverșunare, fără minte ! Tot sîngele bărbatului tău n-o

să poată îneca extazul năprasnic şi clocotitor al sufletului meu! Piedicile meschine din faţă-mi n-o să zăgăzuiască focul atoatenimicitor şi infernal, care-mi brăzdează pieptul istovit de suferinţe. O, Zinaida, Zinaida!...

— Vladimir! şopti contesa pierdută, culcîndu-şi capul pe umărul lui...

— Zinaida! strigă Smelski extaziat.

Din pieptul lui se evaporă un oftat. Şi focul izbucni cu vîlvătăi mistuitoare pe altarul iubirii, brăzdînd piepturile nefericiţilor chinuiţi.

— Vladimir! şopti contesa plină de încîntare. Sînul îi săltă năprasnic, obrajii i se făcură stacojii, iar ochii îi ardeau.

O nouă unire îngrozitoare se săvîrşise!

Peste o jumătate de ceas, bătrînul conte intră în budoarul soţiei sale.

— Ce zici, sufleţelule, n-ar fi bine să poruncim să se pună samovarul, în cinstea preaiubitului oaspe? îi spuse el nevestei, mîngîind-o pe obraz."

Şi acum, aş vrea să te întreb, măicuţă, după toate astea: cum le găseşti? E cam... liber exprimat, e drept, nu zic ba, dar în schimb e bine! Că de bine, e bine, n-ai ce-i face! Acum, dă-mi voie să-ţi mai copiez o bucată din nuvela *Ermak şi Zuleika* [11].

Închipuie-ţi, măicuţă, că Ermak, cruntul şi temutul cuceritor al Siberiei, e îndrăgostit de Zuleika, fata împăratului Kucium al Siberiei, pe care a luat-o ca roabă. Întîmplarea e chiar din vremea lui Ivan cel Groaznic, după cîte vezi. Iată o convorbire dintre Ermak şi Zuleika:

„— Mă iubeşti, Zuleika? O, mai spune-mi-o, mai spune-mi-o o dată!...

— Te iubesc, Ermak, şopti Zuleika.

— O, cerule, şi tu, pămînt, vă mulţumesc! Sînt fericit!... Voi mi-aţi dat tot la ce a năzuit duhul meu zbuciumat încă din anii crudei mele tinereţi. Aşadar, încoace mă chemai tu, steaua mea călăuzitoare! Iată, dar, pentru ce m-ai adus aici, dincolo de Brîul de Piatră! Am să i-o arăt lumii întregi pe Zuleika mea, şi oamenii, aceşti monştri turbaţi, n-o să cuteze să-mi arunce vreo învinuire. O, dacă ar fi pe înţelesul lor chinurile tainice ale sufletului ei gingaş! O, dacă ar fi în stare să vadă un poem întreg într-o singură lacrimă de-a Zuleikii mele! O, lasă-mă să şterg cu o sărutare această lacrimă, lasă-mă să sorb această lacrimă cerească... tu, fiinţă nepămînteană!

— Ermak, răspunse Zuleika, lumea-i rea, oamenii sînt nedrepți! Ei au să ne alunge și au să ne osîndească, dragul meu Ermak! Ce-o să se facă sărmana fecioară — crescută în mijlocul zăpezilor dragi ale Siberiei, în iurta tatălui ei — în lumea voastră rece, înghețată, lipsită de suflet și mîndră? Oamenii n-au să mă-nțeleagă, doritul meu, iubitul meu.

— Atunci sabia mea căzăcească o să se ridice și o să șuiere deasupra lor! strigă Ermak, aruncînd în jur căutături sălbatice..."

Și acum, Varenka, să-l vedem pe Ermak cînd află că Zuleika lui a fost înjunghiată. Kucium, bătrînul orb, folosindu-se de întunecimea nopții, s-a strecurat în lipsa lui Ermak în cortul acestuia și și-a înjunghiat copila, vrînd să-i dea o lovitură de moarte lui Ermak, care i-a luat sceptrul și coroana.

„— Drag mi-e să aud scrîșnetul fierului lovit de piatră! strigă Ermak, cuprins de o furie nebună, ascuțindu-și pumnalul de oțel pe piatra vrăjitorilor. Vreau sînge! Sîngele lor! Trebuie să-i fac bucăți, bucăți, bucăți!!!"

Și după toate astea, Ermak, nemaiputînd să supraviețuiască Zuleikii lui, se aruncă în Irtîș și aici se sfîrșește toată povestea.

Și acum, o frîntură dintr-o descriere glumeață, scrisă numai ca să stîrnească rîsul:

„Îl cunoașteți pe Ivan Prokofievici Jeltopuz? Ei bine, el e acela care l-a mușcat de picior pe Prokofi Ivanovici! Ivan Prokofievici nu știe de glumă, dar în schimb are virtuți rare. Prokofi Ivanovici, dimpotrivă, moare după ridichi cu miere. Pe vremuri, cînd era bine cu Pelagheia Antonovna... Dar pe Pelagheia Antonovna o cunoașteți? E aceea care-și pune întotdeauna fusta pe dos."

Să mori de rîs, Varenka, și alta nimic! Ne tăvăleam pe jos de rîs, cînd ne-a citit-o! Ca să vezi ce poate! Doamne ferește! De altfel, măicuță dragă, cu toate că e întortocheată și cam prea jucăușă, e nevinovată și n-are pic de idei liberale sau lunecări liber-cugetătoare. Trebuie să-ți mai spun, măicuță, că Ratazeaev are o purtare desăvîrșită și de aceea e un scriitor minunat, nu ca alți scriitori.

Dar ce-ar fi, zău așa — Doamne, ce gînduri îi vin uneori în cap omului — ...ce-ar fi, zic, dacă aș scrie și eu ceva? Ei, ce s-ar întîmpla atunci? Să zicem, de pildă, că deodată, netam-nesam, ar apărea o cărticică cu titlul *Poezii* de *Makar Devușkin*. Ce-ai spune atunci, îngerașul meu? Ce ți-ai închipui, ce-ai gîndi?

Eu unul știu despre mine, măicuță, că dacă mi-ar ieși cărticica, atunci chiar că n-aș îndrăzni să mă arăt pe Nevski. Cum ar fi, zău, dacă fiecare ar spune că, uite, vine acela care scrie literatură, poetul Devușkin și că, uitați-vă, chiar dumnealui e Devușkin ?! Ei, ce m-aș face eu atunci cu cizmele mele ? Căci trebuie să-ți pomenesc în treacăt, măicuță, că cizmele mele sînt aproape totdeauna peticite, iar tălpile, drept să spun, mi se dezlipesc uneori într-un chip chiar cu totul ruşinos. Ei, zi și dumneata, ce s-ar întîmpla dacă toți ar afla că poetul Devușkin are cizmele peticite ? Dacă ar afla-o, de pildă, vreo contesă-ducesă, ce-ar spune, draga mea ? Dînsa poate nici nu le-ar lua în seamă, pentru că eu așa îmi închipui că ducesele nu se uită la cizme, mai ales la cele funcționărești (că sînt cizme și cizme pe lume), dar dacă i-ar povesti altii toate astea ? Dacă prietenii mei m-ar da de gol ? Ratazeaev ar fi cel dintîi care ar face-o, pentru că el se duce pe la contesa V. ; zice că se duce des, ca un vechi prieten. Zice că-i o bomboană contesa aceea, o doamnă „literată" ! Mare șmecher e și Ratazeaev ăsta !

De altfel, să sfîrșim cu tema asta. Dacă ți le-am înșirat pe toate, apoi am făcut-o numai așa, îngerașule, ca să te mai înveselesc, să te fac să rîzi. Cu bine, sufletul meu ! Ți-am scris o grămadă, dar numai pentru că sînt astăzi cît se poate de bine dispus. Masa am luat-o cu toții la Ratazeaev (să-i fi văzut cît de ghiduși sînt, măicuță !) și am pus acolo la cale un roman !... Ei, dar ce să-ți mai scriu ! Vezi numai să nu-ți închipui ceva despre mine, Varenka ! Eu, știi... numai așa ! Iar cărți o să-ți trimit, o să-ți trimit neapărat !... Umblă pe aici, din mînă-n mînă, o carte de a lui Paul de Kock [12]. Dar Paul de Kock n-o să ajungă la dumneata. Nu, nu ! Nu merge pentru dumneata ! Se spune despre el, măicuță, că stîrnește nobila indignare a tuturor criticilor din Petersburg. Îți trimit un funt de bomboane, pe care le-am cumpărat anume pentru dumneata. Mănîncă-le, sufletelul meu și la fiecare bombonică, gîndește-te la mine. Dar vezi să nu rontăi acadelele ! Să le sugi numai, că altfel au să te doară dințișorii. Îți plac poate și fructele glasate ? Scrie-mi neapărat. Și acum cu bine, cu bine ! Hristos să te aibă în pază, drăguța mea. Iar eu rămîn ca întotdeauna

al dumitale pe veci credincios prieten,
Makar Devușkin

Stimate domn Makar Alexeevici!

Fedora spune că, dac-aş vrea, s-ar găsi oameni care m-ar ajuta cu plăcere şi mi-ar face rost de un loc de guvernantă într-o casă foarte bună. Ce zici, prietenul meu, să mă duc, ori ba? Se-nţelege că aşa n-o să mai fiu o povară pentru dumneata şi slujba mi se pare într-adevăr bună. Pe de altă parte însă, mi-e cam frică să intru într-o casă necunoscută. Ei, cică, sînt moşieri. O să înceapă să întrebe despre mine, să mă descoasă de una, de alta; ce-o să le spun atunci? Şi, pe deasupra, mi-e atît de dragă singurătatea, sînt atît de sălbatică! Îmi place să-mi fac un rost în colţişorul meu şi să nu-l schimb multă vreme. Parcă tot e mai bine acolo unde te-ai obişnuit; chiar cînd o duci ca vai de capul tău, tot e mai bine! Şi apoi, ar trebui să plec de aici şi numai Dumnezeu ştie cum ar fi slujba; poate o să mă pună să dădăcesc prunci, nici mai mult, nici mai puţin! Şi oamenii aceia cum or fi? Că, uite, schimbă a treia guvernantă în doi ani! Dă-mi şi dumneata un sfat, Makar Alexeevici, pentru Dumnezeu: să mă duc, să nu mă duc? Şi de ce nu vii niciodată pe la noi? Cînd şi cînd te arăţi pentru o clipă şi gata. Ne vedem aproape numai duminica, la liturghie! Vai, ce sălbatic eşti! La fel ca şi mine! Ce e drept, îţi sînt cam rudă! Nu mă iubeşti, Makar Alexeevici; iar pe mine mă apasă uneori urîtul de atîta singurătate! Cîteodată, mai ales în amurg, stau singură-singurică. Fedora e dusă pe undeva... Stau şi mă gîndesc şi mă tot gîndesc, fără sfîrşit, îmi amintesc tot ce-a fost, şi bun, şi rău, toate îmi lunecă pe dinaintea ochilor, pe toate le zăresc ca prin ceaţă. Îmi apar deodată chipuri cunoscute (încep să le văd aproape aievea), iar pe măicuţa o văd mai des decît pe toţi... Dar ce vise am uneori! Simt că stau prost de tot cu sănătatea; abia mă ţin pe picioare; azi, cînd m-am ridicat dimineaţa din pat, mi-a venit ameţeală; şi, pe deasupra, mă mai chinuie şi tusea asta rea! Presimt, ştiu că în curînd am să mor. Cine o să mă îngroape, oare? Cine o să meargă după coşciugul meu? Cine o să mă plîngă... Şi uite aşa mă gîndesc că poate o să mor într-un loc necunoscut, într-o casă străină, într-un ungher străin!... Doamne, ce tristă-i viaţa, Makar Alexeevici! Ce mă tot hrăneşti cu bomboane, prietene? Nu ştiu, zău, de unde iei atîţia bani! Ah, păstrează-ţi banii, prietene! Pune-i bine, pentru Dumnezeu!

Fedora vinde covorul pe care l-am brodat eu. Cineva ne-a şi oferit cincizeci de ruble de hîrtie. Socotesc că-i foarte bine. Credeam că o să luăm mai puţin. O să-i dau Fedorei trei ruble şi mie o să-mi fac o rochiţă simplă de tot, dar călduroasă. Iar dumitale am să-ţi fac o jiletcă ; am să ţi-o cos cu mîna mea şi am să aleg o stofă bună.

Fedora mi-a adus o carte : *Povestirile lui Belkin*, pe care ţi-o trimit şi dumitale, dacă ai să vrei s-o citeşti. Te rog numai să n-o murdăreşti şi să n-o ţii prea mult, pentru că-i carte străină ; e scrisă de Puşkin. Acum doi ani, am citit aceste povestiri împreună cu măicuţa mea, şi mi-a venit tare greu să le recitesc. Dacă ai ceva cărţi, trimite-mi-le, te rog, şi mie, dar numai dacă nu le ai de la Ratazeaev, care o să-ţi dea, bineînţeles, vreo operă de-a lui, dacă cineva i-a tipărit-o vreodată. Cum poate să-ţi placă ceea ce scrie el, Makar Alexeevici ? Dumnezeule, ce nimicuri ! Şi acum, te las cu bine ; prea m-am întins la vorbă ! Cînd sînt tristă, îmi face plăcere să flecăresc despre te miri ce ! E ca o doctorie ! Numaidecît mă simt mai bine, mai ales dacă izbutesc să spun tot ce am pe suflet. Rămîi sănătos, prietenul meu.

A dumitale *V. D.*

28 iunie

Varvara Alexeevna, măicuţă !

Dă-o-ncolo de tristeţe ! Cum se poate una ca asta ? Haide, haide, îngeraşul meu ! Cum de ţi-au intrat în cap asemenea gînduri ? Nu eşti bolnavă, sufleţelul meu ! Nu eşti bolnavă de loc ! Dimpotrivă, înfloreşti, zău că-nfloreşti ! Ce e drept, eşti cam gălbioară la obraz, dar tot ca o floare ! Şi ce sînt visele şi vedeniile de care-mi vorbeşti ! Mai mare ruşinea, sufleţelul meu, zău aşa. Dă-le-ncolo de vise, şi gata ! Eu de ce dorm bine ? De ce nu mi se întîmplă mie nimic ? Uită-te la mine, măicuţă ! Trăiesc ca tot omul, dorm liniştit, sînt sănătos tun, într-un cuvînt, zdravăn şi voinic de ţi-e mai mare dragul. Linişteşte-te şi dumneata, sufletul meu, că-i ruşine, zău ! Caută de te schimbă. Că ştiu eu bine de ce-i în stare căpşorul matale : cum îţi intră ceva în el, începi numaidecît să visezi şi te laşi pradă tristeţii. Înceteză măcar de dragul meu ! Să te duci la stăpîn ? Niciodată ! Nu, nu şi iar nu ! Ce ţi s-a mai năzărit, ce te-a găsit ? Şi, pe

deasupra, să mai pleci şi de-aici ? Nu, măicuţă ! Asta n-o pot îngădui ! O să mă înarmez cum o să pot mai bine împotriva unei astfel de hotărîri. O să-mi vînd fracul cel vechi, o să umblu numai în cămaşă pe străzi, iar dumneata n-ai să duci lipsă de nimic. Nu, Varenka, nu ! Te cunosc eu bine ! Asta-i aiureală, curată aiureală ! Şi numai Fedora e de vină ! Se vede că ea, neghioaba, ţi-a băgat în cap toate astea. Să n-o asculţi, măicuţă ! Poate că nu ştii tot adevărul despre ea ?... E o muiere proastă, cîrcotaşă, certăreaţă ! Tot ea l-a băgat în groapă şi pe răposatul bărbatu-său. Sau, poate, te-a supărat cu ceva ? Nu, măicuţă, nu, pentru nimic în lume ! Eu cum rămîn atunci ? Ce-o să mă fac ? Nu, Varenka, sufletul meu, scoate-ţi asta din minte. Ce-ţi lipseşte aici, la noi ? Ne eşti dragă ca lumina ochilor şi văd că şi dumneata ţii la noi. Atunci, stai acolo liniştită, coase, citeşte ; sau, ar fi mai bine să nu coşi ; mă rog, cum vrei, dar stai aici, cu noi. Judecă şi dumneata : treabă-i asta ?... Uite, o să-ţi fac rost de-o cărticică şi pe urmă ne vom duce iar la plimbare pe undeva ! Dar mata să nu te mai gîndeşti la toate astea, măicuţă ! Bagă-ţi minţile în cap şi lasă prostiile ! O să viu şi pe la dumneata şi încă foarte curînd, dar te rog să primeşti vorba asta pe care ţi-o spun cinstit, din toată inima : nu-i frumos ce faci, sufletul meu, nu-i frumos ! Eu, se-nţelege, sînt un om fără carte, o ştiu prea bine ; şi mai ştiu că bruma de învăţătură pe care am căpătat-o e dintre acelea de Doamne-ajută, dar nu ăsta-i lucrul cel mai de seamă şi nu despre mine-i vorba, ci despre Ratazeaev, a cărui apărare o iau cu tot dinadinsul, vrei nu vrei ! Mi-e prieten şi de aceea mă ridic pentru el ! El scrie bine, foarte, foarte bine şi iar foarte bine ! Nu sînt de părerea dumitale şi, oricît ai vrea, nu pot s-o împărtăşesc, şi pace ! Scrisul lui e plin de viaţă, are frazele scurte, înflorate cu tot felul de idei prin ele... Într-un cuvînt, foarte bine ! Poate că n-ai citit cu toată luarea-aminte cuvenită, Varenka, sau nu erai în apele dumitale : te-o fi supărat Fedora ori poate că ai avut vreo altă neplăcere ! Nu, zău, citeşte cu mai multă simţire şi luare-aminte, cînd eşti veselă şi bine dispusă ; uite, de pildă, cînd iei o bomboniică în gură, atunci ar fi clipa potrivită ! Sînt pe lumea asta şi scriitori mai de seamă decît Ratazeaev ! Nu zic ba ! Spune cineva ceva ? Sînt unii chiar cu mult mai buni ! Dar ei sînt buni în felul lor, iar Ratazeaev e în felul lui ! Şi ei scriu bine, şi Ratazeaev scrie bine ! Mă rog, el scrie aşa, cînd îi vine lui, şi foarte bine face că scrie ! Şi acum, la revedere, măicuţă ! Nu mai pot să-ţi scriu ! Am treabă şi mă grăbesc. Vezi

de te liniştește, măicuță dragă, lumina ochilor mei! Dumnezeu să te aibă în paza lui. Iar eu rămîn

al dumitale credincios prieten
Makar Devuşkin

P. S. Mulţumesc pentru carte, sufletul meu! O să-l citesc şi pe Puşkin; diseară trec neapărat să te văd.

1 iulie

Dragul meu Makar Alexeevici!

Nu, prietenul meu, n-am s-o duc eu multă vreme aici, printre voi! M-am gîndit mai bine şi am găsit că rău fac cînd dau cu piciorul unui loc atît de bun! Acolo o să am cel puţin bucata de pîine asigurată. Şi-apoi, o să-mi dau silinţa să cîştig dragostea acelor oameni străini; iar, de-o trebui, o să-mi schimb şi firea. Ştiu că-i greu şi amar să trăieşti printre străini, să fii la cheremul lor, să-ţi tăinuieşti şi să-ţi înfrîngi simţămintele, dar o să mă ajute Dumnezeu! Doar n-o să rămîn toată viaţa o sălbatică! Mi s-a mai întîmplat şi altădată! Mi-aduc aminte cînd eram mică şi mă duceam la pension... Duminica mă jucam şi mă zbenguiam acasă, de mă certa uneori şi mama. Dar mie puţin îmi păsa! Aveam inima uşoară şi sufletul plin de lumină. Dar cînd se apropia seara, mă cuprindea deodată o tristeţe de moarte. La nouă trebuia să mă întorc la pension şi acolo toate erau străine, reci, aspre... Luni guvernantele erau întotdeauna supărate... Eram cu inima pierită şi-mi venea să plîng. Uneori mă ascundeam în cîte un ungher şi plîngeam acolo singură-singurică; mă temeam să nu mă vadă cineva şi să zică de mine că-s leneşă. Dar eu nu plîngeam pentru că trebuia să învăţ! Şi ce să vezi? Pînă la urmă, m-am obişnuit cu pensionul şi la plecare am plîns cînd m-am despărţit de prietenele mele. Şi-apoi, nu-i frumos să vă fiu povară, dumitale şi Fedorei. Gîndul acesta mă chinuie într-una. Toate astea ţi le spun fără ocol, pentru că m-am deprins să-ţi vorbesc cu inima deschisă. Crezi că nu văd că Fedora se scoală în fiecare zi cu noaptea-n cap şi se apucă de rufele ei şi roboteşte pînă noaptea tîrziu? Şi doar oasele ei bătrîne cer odihnă! Crezi că nu văd că dumneata îţi cheltuieşti ultimul bănuţ cu mine? E oare drept asta, cu mijloacele pe care le ai? Îmi scrii că o să vinzi şi cămaşa

de pe dumneata ca să nu mă laşi în nevoie. Cred, prietenul meu ! Nu mă îndoiesc de bunătatea inimii dumitale ! Dar asta o spui acum ! Acum, cînd ai bani la care nu te aşteptai : cînd ai primit gratificaţia. Dar pe urmă ? Ce o să se întîmple mai tîrziu ? Ştii foarte bine că sînt mereu bolnavă. Nu pot lucra aşa cum lucrezi dumneata, deşi aş vrea din tot sufletul ; şi-apoi, nici nu se găseşte întotdeauna de lucru. Atunci, ce-mi rămîne de făcut ? Să mor de inimă rea, privindu-vă pe voi amîndoi, dragii mei ? Cu ce vă pot fi de folos, măcar cît de cît ? Şi de ce spui că nu poţi trăi fără mine ? Ce bine ţi-am făcut ? Este adevărat că ţin la dumneata din adîncul sufletului, că te iubesc mult, din toată inima, dar amară mi-e soarta ! Ştiu să iubesc, pot să iubesc, dar atîta tot ! Nu pot nici să fac bine, nici să te răsplătesc pentru binele pe care mi l-ai făcut. Atunci, de ce nu mă laşi să plec ? Mai gîndeşte-te şi spune-mi ultimul cuvînt. În aşteptare, rămîn a dumitale

V. D.
care te iubeşte

1 iulie

Fleacuri, Varenka, fleacuri şi nimic mai mult ! Dacă te lasă omul în voia dumitale, cine ştie ce-ţi mai trece prin căpşorul cela zbuciumat ! Nici asta nu-ţi place, nici ailaltă nu-i bună ! Numai că eu îmi dau acum seama că astea-s toate fleacuri. Spune şi dumneata, măicuţă, ce-ţi lipseşte aici, la noi ? Şi noi te iubim, şi mata ne iubeşti, sîntem cu toţii mulţumiţi şi fericiţi ; ce mai vrei ? Şi ce-ai să te faci la stăpîn, printre oameni străini ? Cred că nu ştii încă ce-nseamnă străinii ! Întreabă-mă pe mine, că o să-ţi spun eu ! Ştiu prea bine ce-nseamnă să fii la străini, şi am gustat din pîinea lor ! E rău străinul, Varenka ! Rău şi hain ! Dacă nu poate să-ţi sfîşie altfel inima, ţi-o sfîşie cu vorbe de dojană, cu ocară şi cu priviri ucigătoare. La noi, aici, ţi-e cald, ţi-e bine de parcă ai sta într-un cuibuşor. Şi dacă pleci, noi cui rămînem ? Ce-o să ne facem fără dumneata ? Mai ales eu, bătrîn cum sînt ? Crezi că n-avem nevoie de dumneata ? Crezi că nu ne eşti de folos ? Cum adică ? Spune şi dumneata, măicuţă, cum adică nu eşti de folos ? Dimpotrivă, Varenka, îmi aduci un mare folos ! Ai asupra mea o înrîurire binefăcătoare... Chiar şi acum,

bunăoară : mă gîndesc la dumneata şi-mi simt sufletul mai luminat... Cînd îţi scriu cîte o scrisoare, îmi pun toată inima în ea, dar şi de la mata primesc răspuns la toate... Ţi-am cumpărat şi cîte ceva de purtat, ţi-am făcut şi o pălărioară... cînd îmi dai cîte o treabă, ţi-o fac fără greş... Nu, zău ! Cum poţi să spui că nu-mi eşti de folos ? Ce-o să mă fac singur, la bătrîneţe ? La ce-o să fiu bun ? La asta nu te-ai gîndit, Varenka ? Atunci, te rog să te gîndeşti şi încă bine de tot ! Întreabă-te : „la ce-o să mai fie bun omul ăsta fără mine ?" M-am obişnuit atît de mult cu dumneata, draga mea ! Ce-o să mă fac dacă pleci ? N-o să-mi rămînă decît să mă arunc în Neva şi... gata socoteala. Îţi dau cuvîntul meu de onoare că aşa o să se întîmple, Varenka ! Altfel nu văd ce-aş putea face fără dumneata ! Of, of, Varenka, sufletul meu ! Văd că vrei cu tot dinadinsul să mă ducă şi pe mine un căruţaş la ţintirimul Volkovo, cu o singură babă-bocitoare în urma sicriului, să mă coboare în groapă, să arunce ţărînă peste mine şi să mă lase apoi singur. Mare păcat îţi faci cu mine, măicuţă dragă ! Mare păcat, zău aşa ! Îţi înapoiez cărticica pe care mi-ai trimis-o şi dacă vrei să-mi ştii părerea, sufleţele, pot să-ţi spun că niciodată în viaţa mea n-am citit o carte mai frumoasă. Şi, uite, mă întreb, măicuţă, cum de-am trăit pînă acum pe lume, aşa, ca un prost ? Doamne, iartă-mă ! Ce am făcut ? Din ce desiş de codru viu ? Că doar nu ştiu nimic ! Chiar nimic ! Ce mai la deal la vale, Varenka ; sînt un om fără carte. Am citit pînă acum foarte puţin, pot să spun că o nimica toată : *Imaginea omului* [13], o compunere deşteaptă, am citit-o ! Apoi *Băieţaşul care cîntă din clopoţei* [14], şi *Cocorii lui Ibicus* [15]. Şi asta-i tot. Altceva n-am mai citit. Acum, am citit *Căpitanul de poştă* [16] din cărticica pe care mi-ai trimis-o ! Vezi cum se-ntîmplă uneori pe lumea asta, măicuţă ? Trăieşti, trăieşti şi nu ştii că-i de ajuns să-ntinzi mîna ca să iei o cărticică în care-i zugrăvită de-a fir-a-păr viaţa ta ! Şi de abia începi s-o citeşti, că tot ce nu înţelegeai înainte ţi se limpezeşte parcă în minte, ţi se luminează şi-ţi dai seama că aşa trebuie să fie ! Şi apoi, uite pentru ce am mai îndrăgit eu cartea dumitale : alta, o citeşti uneori şi o răscitesti pînă înnebuneşti, dar e aşa de întortocheată, că nu pricepi nimic. Eu, unul, de pildă, sînt greu de cap. Aşa-s eu din fire ; greu de cap ! De aceea, nu pot citi cărţi prea dibăcite. Pe asta, însă, o citesc, de parcă eu aş fi scris-o ! Cum să-ţi spun mai bine ? Parcă ar fi inima mea, bună, rea, cum este, pe care am deschis-o în faţa oamenilor, povestindu-le cu de-amănuntul tot, tot ! Ş-apoi, ce în-

tîmplare simplă! Zău c-aş fi scris-o şi eu la fel! De ce n-aş scrie-o? Că de simţit, o simt întocmai ca în cartea asta şi m-am aflat în împrejurări asemănătoare celor ale lui Samson Vîrin, de pildă, săracul de el! Ş-apoi cîţi Samsoni de-ăştia, nenorociţi ca vai de lume, umblă printre noi! Şi cu cîtă pricepere sînt înfăţişate toate! Abia mi-am putut stăpîni lacrimile, măicuţă dragă, cînd am citit că s-a dat la beţie, sărmanul de el, că şi-a băut mintea şi dormea cît era ziulica de mare, învelit cu cojocul lui de oaie, iar durerea şi-o îneca în vin... Iar cînd îşi amintea de fie-sa, Duniaşa, oiţa rătăcită, vărsa lacrimi amare, ştergîndu-şi ochii cu poala hainei soioase... Curat ca în viaţă! Nu, zău, citeşte-o şi dumneata: parcă-i viaţa însăşi! Parcă trăieşte! Am văzut şi eu toate astea, în jurul meu. Tereza, de pildă. Sau... de ce am căta în altă parte? Slujbaşul nostru! Nu-i şi el un Samson Vîrin? Atîta doar că se numeşte altfel: *Gorşkov*. Pentru toţi se potrivesc cele scrise acolo, măicuţă, şi tuturor li se poate întîmpla; şi dumitale, şi mie! Pînă şi vreun conte dintre aceia care stau pe Nevski sau pe malul Nevei, şi el poate avea aceeaşi soartă, deşi la prima vedere s-ar părea că-i altceva, pentru că la alde ei toate sînt altfel — mai simandicoase! Dar pînă la urmă, e acelaşi lucru: ceea ce scrie acolo i se poate întîmpla şi lui, cum mi se poate întîmpla şi mie. Iac-aşa, măicuţă! Iar dumneata vrei să pleci de la noi! Păi aşa, n-ar fi de mirare să cad în păcat, Varenka! Ai să ne pierzi: şi pe mine, şi pe dumneata! Of, luminiţa mea dragă, scoate-ţi din căpşor toate gîndurile astea năstruşnice şi nu mă mai chinui degeaba! Cum ai să poţi mata, puişor gingaş şi fără aripioare, cum ai să poţi, zic, să-ţi cîştigi singură pîinea, să te fereşti din calea pierzării şi să te aperi de oameni răi?! Ei, haide, haide, Varenka! Vezi de te face bine şi nu mai da ascultare sfaturilor prosteşti sau bîrfelilor! Iar cărticica asta, a dumitale, mai citeşte-o o dată, mai citeşte-o cu luare-aminte, că o să-ţi folosească!

I-am vorbit şi lui Ratazeaev despre *Căpitanul de poştă*. Dar el mi-a spus că astea-s vechituri şi că acum ies cărticele cu poze şi cu tot felul de descrieri; de fapt, nu prea am priceput ce a vrut să zică cu asta. Ca încheiere, însă, mi-a spus că Puşkin e un scriitor de seamă şi că a fost fala Rusiei şi cîte şi mai cîte! De bună, e bună cărticica, n-am ce zice. Mai citeşte-o, Varenka, încă o dată, cu toată luarea-aminte; fă după cum te sfătuiesc eu, iar supunerea şi ascultarea matale o să fericească pe bătrînul de

mine ! Atunci o să te răsplătească şi Dumnezeu, draga mea ! O să te răsplătească negreşit, ai să vezi.

Bunul dumitale prieten, *Makar Devuşkin*

5 iulie

Mult stimate Makar Alexeevici !

Fedora mi-a adus astăzi cincisprezece ruble de argint. Ce mult s-a bucurat, săraca de ea, cînd i-am dat şi ei trei ruble ! Îţi scriu în grabă, pentru că tocmai îţi croiesc jiletca. Stofa e o minune : galbenă cu floricele. Îţi mai trimit o carte, în care sînt adunate tot felul de povestiri. Unele din ele le-am citit. Vezi de citeşte neapărat *Mantaua* [17]. Mă tot rogi să vin cu dumneata la teatru. Oare n-o să fie prea scump ? Poate doar aşa, undeva, la balcon. Ce-i drept, n-am fost de mult la teatru ; nici nu-mi amintesc de cînd. Numai că mă tem să nu coste prea mult ! Fedora doar clatină din cap. Spune că felul de viaţă pe care îl duci acum nu e de loc pe potriva venitului dumitale. Mi se pare şi mie că are dreptate. Ce de bani ai cheltuit numai pentru mine ! Vezi, prietenul meu bun, să nu iasă rău ! Fedora mi-a mai spus de nişte vorbe pe care le-a auzit, cum că te-ai fi certat cu proprietăreasa dumitale pentru că nu i-ai plătit chiria. Mi-e frică pentru dumneata ! Şi acum, cu bine ! Mă grăbesc, am puţină treabă — schimb panglicile la pălărie.

V. D.

P.S. Dacă ne ducem la teatru, o să-mi pun pălăriuţa cea nouă, iar pe umeri pelerina neagră. Crezi că o să-mi stea bine ?

7 iulie

Mult stimată Varvara Alexeevna !

...Eu tot la ce vorbeam ieri mă întorc. Da, măicuţă, pe atunci îmi umblau şi mie tot felul de aiureli prin cap. M-am îndrăgostit lulea de actriţa ceea ! Şi asta încă n-ar fi fost cine ştie ce ; mai grozav e că n-am văzut-o aproape de loc şi la teatru n-am fost

decît o singură dată, şi totuşi eram amorezat ! Aveam pe atunci vecini de cameră vreo cinci tineri, tot băieţi de viaţă. M-am împrietenit cu ei, mai de voie, mai de nevoie, deşi mă ţinusem mereu la o oarecare depărtare de dînşii. Ca să nu creadă însă că mă las mai prejos, le ţineam hangul în toate. Şi ce mi-au mai împuiat urechile cu actriţa ceea ! În fiecare seară, de cîte ori era un spectacol, toată ceata — care pentru cele trebuincioase n-avea de obicei nici o leţcaie — se ducea la teatru, la galerie, şi atîta băteau din palme, atîta o chemau la rampă pe actriţa ceea, de ziceai că şi-au ieşit din minţi. Pe urmă, toată noaptea nu mă lăsau să închid ochii ; pînă în zori numai despre dînsa vorbeau, din „Glaşa mea" n-o scoteau cu toţii, numai de ea erau îndrăgostiţi, numai ea era focul inimii lor. Şi ce să spun ? Mi-au împuiat şi mie capul, că eram tinerel pe atunci, fără apărare. Nu ştiu nici eu cum, dar m-am trezit la teatru, împreună cu ei, tocmai la al patrulea balcon. De văzut, n-am văzut decît un colţ de cortină, în schimb am auzit totul. Avea actriţa aceea, într-adevăr, un glăscior drăguţ şi răsunător ca o privighetoare, de-ţi mergea drept la inimă. Ne-am rupt mîinile, atîta am bătut din palme, şi am strigat ! Într-un cuvînt, era cît pe-aci să ne dea şi afară ! Pe unul dintre noi l-a şi scos din sală. Am venit acasă ameţit, nu alta ! N-aveam în buzunar decît o rublă, mare şi lată, iar pînă la leafă mai erau pe puţin zece zile. Şi ce crezi c-am făcut, măicuţă ? A doua zi dimineaţa, înainte de birou, m-am abătut pe la franţuzul care ţinea parfumeria, am cumpărat de la dînsul parfum şi nu ştiu ce săpun binemirositor şi am dat pe asta toţi banii pe care-i aveam. Crede-mă că nici eu nu ştiu pentru ce am făcut atunci toate astea ! La prînz nu m-am mai dus pe-acasă, ci am umblat mereu pe sub ferestrele ei. Stătea pe Nevski, la etajul trei. Pe urmă m-am dus acasă, m-am odihnit un ceas şi hai înapoi pe Nevski, numai şi numai ca să trec iar pe sub ferestrele ei. Şi uite-aşa, am umblat după dînsa vreo lună şi jumătate. Tocmeam nu ştiu cîţi birjari unul după altul şi zburam ţanţoş încoace şi încolo prin faţa casei ei. M-am istovit ca vai de lume şi m-am îndatorat pînă peste cap, iar la urmă mi-a trecut şi amorul : mi se făcuse lehamite ! Asta numai ca să vezi, măicuţă, ce poate face o actriţă dintr-un om cumsecade. De altfel, eram crud, crud de tot pe atunci !...

M. D.

Mult stimată Varvara Alexeevna,

Mă grăbesc să-ţi înapoiez cartea pe care mi-ai trimis-o pe ziua de şase a acestei luni, şi, o dată cu asta, mă grăbesc să-ţi spun ce gîndesc. E urît, e foarte urît din partea dumitale că m-ai pus într-o astfel de situaţie ! Dă-mi voie, măicuţă dragă ! Orice om îşi are soarta lui, hărăzită de Dumnezeu. Unuia îi e scris să poarte epoleţi de general, altuia să fie consilier titular, unora să poruncească, iar altora să se supună cu teamă şi fără să crîcnească. Şi toate astea sînt rînduite după însuşirile fiecăruia ; unul e mai înzestrat pentru cutare lucru, altul pentru altceva, iar înzestrarea vine şi ea de la Dumnezeu. Iaca, eu sînt de treizeci de ani în slujba statului ; datoria mi-o fac fără greş, beat nu m-a văzut nimeni şi nici alte încălcări n-am săvîrşit în viaţa mea. Ca cetăţean socotesc, cu mîna pe conştiinţă, că am şi eu unele lipsuri, dar am şi virtuţi. Şefii mei mă stimează şi însuşi excelenţa-sa e mulţumit de mine ; cu toate că pînă în ziua de azi nu mi-a arătat-o prin vreun semn mai deosebit, ştiu bine că-i mulţumit. Am ajuns să încărunţesc fără să mă ştiu vinovat de vreun păcat mai mare. De unele păcate mai mărunte, nu zic, dar cine nu greşeşte ? Fiecare are cîte un păcat, chiar şi dumneata, măicuţă ! Dar ca să am vreo vină sau să fi făcut vreo greşeală mai mare, asta nu ! Să calc într-un fel sau altul vreo legiuire, sau ordinea publică, de asta nu mă poate învinui nimeni ; asta nu mi s-a întîmplat ; era să primesc chiar şi o decoraţie... Ei dar ce să mai vorbim ! Toate astea, dumneata, măicuţă, ar fi trebuit să le cunoşti, şi el de asemeni ! Dacă s-a apucat să le pună într-o carte, trebuia să le ştie cu de-amănuntul. Nu, zău, la una ca asta nu m-am aşteptat din partea dumitale, măicuţă ! Dacă e cineva care n-ar fi trebuit să mi-o facă, păi asta eşti dumneata, Varenka.

Aşa va să zică ! Şi cum vrei, după asta, ca omul să-şi vadă liniştit de treburi în colţişorul lui — bun ori rău, cum o fi — să trăiască cinstit şi frumos, fără să facă vreun rău cuiva, cu teamă de Dumnezeu, să trăiască aşa, încît să-şi cunoască lungul nasului, ca şi alţii să-l lase în pace şi să nu se vîre în cocioaba lui, să nu tragă cu ochiul... Adică... „aşa arăţi matale între cei patru pereţi", sau „ia să vedem dacă ai vreo jiletcă mai acătării sau rufele trebuincioase... Da cizme ai ? Da pingele ? Ia să văd ce

mănînci, ce bei, ce copiezi acolo ?..." Ş-apoi ce-i cu asta, măicuţă, dacă unul... hai să zicem chiar eu, trece în vîrful degetelor pe unde-i caldarîmul ştirbit, pentru că-i pare rău de cizme ! Pe urmă, iarăşi, de ce să scrie despre altul că nu se-ajunge cu banii într-atît, încît nici ceai nu bea ? Ce, parcă toată lumea trebuie să bea neapărat ceai ? Eu, unul, de ce nu mă uit în gura fiecăruia ca să văd ce mănîncă ? Am supărat oare pe cineva făcîndu-i ocara asta ? Nu, măicuţă ! De ce să te legi de altul, dacă nimeni nu se leagă de tine ? Şi na, poftim, o pildă frumoasă ! Ca să vezi cum se-ntîmplă pe lume, Varvara Alexeevna : îţi vezi de slujbă cu sîrg şi tragere de inimă, şefii tăi te respectă (orice-ai zice, tot respect e !) şi deodată se apucă unul să-ţi joace un renghi, fără să ştii pentru ce ? Netam-nesam ! Uneori, ce e drept, îţi faci cîte un lucru nou, te bucuri de el, nu dormi noaptea de fericire. O pereche de cizme, de pildă, pe care ţi le pui cu cea mai grozavă plăcere... Asta aşa e ! Am încercat-o chiar eu. Îţi pare bine să-ţi vezi piciorul încălţat cu o cizmă frumoasă ! Partea asta e descrisă întocmai ca în viaţă ! Totuşi, mă prinde mirarea cum de a lăsat Feodor Feodorovici să se răspîndească o asemenea carte şi n-a cerut socoteală pentru ceea ce s-a scris despre el. Este cam tînăr în dregătoria lui, asta aşa-i, şi-i cam place să ţipe ; dar de ce n-ar ţipa ? De ce să nu facă de două parale pe unul ca mine, dacă o merită ? Hai să zicem că n-ar face decît ca să-şi dea aere ! Foarte bine, n-are decît s-o facă ! Trebuie să ne deprindă, să ne bage-n sperieţi ! Pentru că — hai să vorbim pe faţă, Varenka ! Alde noi nu facem nimic dacă nu ne e frică ! Fiecare numai asta caută : să intre într-o slujbă şi să zică : sînt în cutare sau cutare loc, dar de treabă se fereşte cum poate şi cum ştie mai bine ! Şi pentru că sînt ranguri felurite la slujbaşi, iar pentru fiecare rang se cere o săpuneală corespunzătoare, se-nţelege că, de fiecare dată, şi felul săpunelii e altul ! La mintea cocoşului ! Păi aşa-i de cînd lumea, măicuţă, că fiecare caută să se grozăvească faţă de altul şi fiecare îl săpuneşte pe celălalt ! Fără o asemenea măsură de prevedere nici lumea n-ar fi lume şi nici bună rînduială n-ar fi nicăieri ! Zău că nu-mi vin în fire de mirare că Feodor Feodorovici n-a luat în seamă o astfel de jignire !

La ce bun să scrii toate astea ? Cui foloseşte ? Ori poate crede dumnealui, scriitorul, că vreunul dintre cititori o să-i facă o manta pentru povestirea asta ? Ori o pereche de cizme ? Nici gînd, Varenka ! O să citească povestirea şi o să-i ceară urmarea,

ai să vezi! Uite-așa, uneori te ascunzi, te ferești să nu iasă la iveală ce te doare, ți-e teamă pînă și să scoți nasul afară, fiindcă știi că începe bîrfeala și că oamenii te iau în derîdere pentru te miri ce fleac și iată că toată viața ta de cetățean și familist intră în literatură! Toate alea sînt date în vileag, se tipăresc, se citesc, sînt luate în rîs, judecate! Păi, așa nu mai poate omul să iasă în stradă! Atît de limpede le-a ticluit dumnealui în carte, că oricine poate să ne recunoască pe alde noi chiar și după umblet! Înțeleg să se fi dat pe brazdă măcar la sfîrșit, să fi îndulcit cele scrise înainte, să fi strecurat, de pildă, măcar după fraza aceea unde se spune că i-au aruncat hîrtiuțe pe cap, că uite, cică, omul nostru era, cu toate astea, plin de virtuți, un bun cetățean și nu merita o asemenea ocară din partea colegilor slujbași; că a fost supus față de cei mari (aici putea s-aducă și o pildă, la nevoie), că n-a făcut nici un rău nimănui, că a crezut în Dumnezeu și că a murit (dacă a vrut neapărat să-l facă să moară) regretat de toată lumea! Dar și mai bine era să nu-l lase să moară, bietul de el, și s-o întoarcă în așa fel, ca mantaua lui să se găsească; iar generalul, aflînd mai îndeaproape de virtuțile lui, să-l cheme în cancelarie, să-l urce în grad și să-i dea o leafă mai bună! Știi cum ar fi fost atunci? Răul ar fi fost pedepsit, iar binele ar fi fost biruitor, și colegii lui de birou ar fi rămas cu buzele umflate. Eu unul așa aș fi scris-o! Dar așa cum e acum, ce are deosebit și ce are bun în ea? O pildă, acolo, o pildă nefolositoare din viața noastră ticăloasă de fiecare zi! Și-apoi, nu pricep cum ți-a venit să-mi trimiți o astfel de carte, draga mea! E o carte scrisă cu gînd rău, Varenka! Și nu seamănă cu adevărul, pentru că nici nu poate fi pe lume un astfel de slujbaș! Știi ce-ar merita? Să ne plîngem, să facem o plîngere oficială!

Al dumitale preasupus servitor
Makar Devușkin

27 iulie

Mult stimate Makar Alexeevici!

Întîmplările din urmă, ca și scrisorile dumitale, m-au speriat, m-au uluit și m-au lăsat pradă nedumeririi, dar cele ce mi-a spus Fedora mi-au mai limpezit unele lucruri. Dar de ce atîta deznădejde? De ce-ai căzut dintr-o dată în prăpastia asta adîncă,

Makar Alexeevici ? Lămuririle pe care mi le-ai dat nu m-au mulțumit de fel. Vezi cîtă dreptate am avut cînd am stăruit să iau locul acela bun care mi s-a oferit ? Pe deasupra, mă mai sperie rău de tot și cele ce mi s-au întîmplat acum, în urmă ! Dumneata îmi spui că numai dragostea ce mi-o porți te-a făcut să-mi ascunzi adevărul. Și atunci, demult, cînd îmi ziceai că-ți cheltuiești cu mine numai banii puși deoparte, pe care îi aveai, cică, la Casa de depuneri, pentru orice întîmplare, și atunci, zic, știam că faci prea mult pentru mine. Acum, însă, cînd am aflat că n-ai avut nici un ban pus deoparte, că, auzind întîmplător de nenorocirea în care mă aflu, te-ai simțit mișcat și ai cheltuit cu mine toată leafa luată înainte, că ți-ai vîndut pînă și haina cînd am fost bolnavă — toate astea m-au făcut să mă frămînt atît de mult, încît nu știu nici pînă acum în ce chip să le primesc și ce să gîndesc despre ele ? Ah, Makar Alexeevici ! Trebuia să te mărginești la cele dintîi binefaceri pe care ți le insuflau mila și dragostea de rudă, și să nu mai irosești banii pe fleacuri, cum ai făcut mai tîrziu. Ai înșelat prietenia noastră, Makar Alexeevici, pentru că n-ai fost sincer cu mine și acum, cînd văd că ultimul dumitale ban s-a dus pe rochii, bomboane, plimbări, teatru și cărți, cît de scump le plătesc pe toate prin mustrările de cuget pe care le am pentru ușurința mea de neiertat (căci am primit de la dumneata totul, fără să mă gîndesc la dumneata) ; în felul acesta, toate lucrurile cu care ai vrut să mă bucuri înseamnă pentru mine o suferință, căci îmi lasă în inimă o părere de rău care nu folosește la nimic. Vedeam eu că în vremea din urmă ești frămîntat de un gînd, și, cu toate că simțeam și eu o neliniște de parcă aș fi așteptat ceva, nici măcar nu mi-a dat prin gînd că o să se întîmple una ca asta ! Cum de te-ai putut lăsa în halul acesta pradă deznădejdii, Makar Alexeevici ! Ce-o să-și închipuie, ce-o să spună acum toți acei care te-au cunoscut ? Dumneata, pe care eu și toți ceilalți te-am prețuit atît de mult pentru inima dumitale bună, pentru simplitate și cumințenie, ai căzut dintr-o dată la această patimă urîtă de care — pare-mi-se, nimeni nu te știa vinovat pînă acum ! Nu pot să-ți spun ce-a fost cu mine cînd Fedora mi-a povestit că cineva te-a găsit pe stradă beat și te-a adus acasă cu poliția ! Am rămas mută de uimire, cu toate că mă așteptam la ceva neobișnuit, de vreme ce timp de patru zile ai dispărut cu totul. Nu te-ai întrebat oare, Makar Alexeevici, ce o să spună șefii dumitale cînd o să afle adevărata pricină pen-

tru care ai lipsit de la slujbă ? Zici că toată lumea rîde de dumneata, că toţi au aflat despre legătura pe care o ai şi că vecinii îmi pomenesc numele cînd te iau în bătaie de joc. Nu-i băga în seamă, Makar Alexeevici, şi vino-ţi în fire, pentru numele lui Dumnezeu ! Ş-apoi, de-ai şti cît mă sperie toată povestea asta a dumitale cu ofiţerii ! Am auzit-o doar în treacăt ! Lămureşte-mă cum s-a întîmplat. Îmi scrii că te-ai temut să-mi destăinuieşti totul, crezînd că în urma acestei mărturisiri ai să pierzi prietenia mea ; îmi mai scrii că ai fost deznădăjduit pentru că nu ştiai cum să mă ajuţi mai bine cînd eram bolnavă şi că ai vîndut totul ca să-mi dai cele de trebuinţă, ca să nu fiu dusă la spital ; îmi mai scrii iarăşi că te-ai îndatorat unde şi cum ai putut şi că ai în fiecare zi neplăceri cu proprietăreasa ; dar ascunzîndu-mi toate acestea, ai făcut mai rău ! Uite, acum ştiu totul. Nu vroiai s-asculţi cînd îţi spuneam că eu sînt pricina nenorocirilor dumitale, iar acum m-ai făcut de două ori mai nenorocită prin purtările dumitale. Toate astea m-au uimit nespus, Makar Alexeevici ! Ah, prietene ! Nenorocirea e o boală molipsitoare. Nenorociţii şi săracii trebuie să se ferească unii de alţii, ca să nu ajungă şi mai rău. Ţi-am adus pe cap nenorociri pe care nu le-ai încercat înainte, în viaţa modestă şi retrasă pe care ai dus-o. Şi asta mă chinuie nespus, mă omoară !

Să-mi scrii acum cu sufletul deschis ce ţi s-a întîmplat şi cum de te-ai hotărît la o faptă ca asta. Liniştește-mă, de-i cu putinţă. Nu mîndria mă face să-ţi scriu despre liniştea mea, ci prietenia şi dragostea pe care ţi le port şi care nu mi se vor şterge niciodată din inimă. Cu bine ! Aştept cu nerăbdare răspunsul dumitale. Ai avut o părere greşită despre mine, Makar Alexeevici.

Varvara Dobroselova
care te iubeşte din toată inima

28 iulie

Nepreţuita mea Varvara Alexeevna !

Pentru că toate s-au sfîrşit acum şi lucrurile intră puţin cîte puţin pe vechiul lor făgaş, uite ce vreau să-ţi spun, măicuţă ; te îngrijorezi gîndindu-te ce o să creadă oamenii despre mine, la

care mă grăbesc să-ţi răspund, Varvara Alexeevna, că ambiţia mea mi-e mai scumpă decît orice. Drept care, aducîndu-ţi la cunoştinţă nenorocirile mele şi neorînduielile ce s-au petrecut în viaţa mea, te înştiinţez totodată că şefii mei n-au aflat nimic şi nici n-o să afle, aşa încît o să mă stimeze şi de-aci înainte. De un singur lucru mi-e teamă : de bîrfeli. Acasă la mine proprietăreasa a făcut gură, dar acum, cînd i-am plătit o parte din datorie, cu ajutorul celor zece ruble primite de la dumneata, se mulţumeşte să bombăne şi nimic mai mult. Cît despre ceilalţi, de ei nu mi-e teamă ; dacă nu le ceri bani cu împrumut, te lasă în pace. Drept încheiere a lămuririlor pe care ţi le dau, vreau să-ţi spun, măicuţă, că stima ce mi-o porţi o socot mai presus de orice pe lume şi ea e singura mea mîngîiere acum, cînd trec prin aceste vremelnice tulburări. Mulţumesc lui Dumnezeu că prima lovitură şi primele încercări au trecut şi dumneata le-ai primit fără să-ţi închipui despre mine că aş fi călcat legea prieteniei şi că nu m-aş fi gîndit decît la mine, cînd te-am oprit aici şi te-am minţit. Am făcut-o, nefiind în stare să mă despart de dumneata — fiinţa pe care o iubesc ca pe îngeraşul meu păzitor. Acum m-am apucat cu o deosebită sîrguinţă de slujbă şi-mi împlinesc bine îndatoririle. Evstafi Ivanovici nu mi-a spus nici o vorbă cînd am trecut ieri pe lîngă dînsul. Nu-ţi ascund, măicuţă, că mă omoară datoriile şi starea jalnică a garderobei mele, dar nici asta nu-i nimic, şi te rog din suflet să nu fii deznădăjduită, măicuţă ! Mi-ai trimis azi cincizeci de copeici, Varenka, şi bănuţii ăştia mi-au străpuns inima. Va să zică aşa merge acum ! Adicătelea nu eu, un bătrîn prost, te ajut pe dumneata, îngeraşul meu, ci dumneata, biata mea orfană, mă ajuţi pe mine ! Foarte frumos din partea Fedorei că a făcut rost de ceva bani. Eu, deocamdată, n-am nici o nădejde, măicuţă, dar dacă s-o ivi măcar una cît de mică, o să-ţi scriu cu de-amănuntul. Numai bîrfeala, bîrfeala mă nelinişteşte mai mult ca orice. Rămîi sănătoasă, îngeraşul meu ! Îţi sărut mînuţa şi te rog mult de tot să te faci bine. Nu-ţi scriu mai pe larg, pentru că mă grăbesc la slujbă ; vreau ca prin silinţă şi tragere de inimă să ispăşesc vina pe care o am de a fi fost nesîrguincios în serviciu ; despre toate celelalte păţanii ale mele, precum şi despre povestea aceea cu ofiţerii o să-ţi scriu diseară.

Makar Devuşkin

care te respectă şi te iubeşte din tot sufletul

Ah, Varenka, Varenka ! Acum, chiar că păcatul este al dumitale şi o să-l ai pe conştiinţă. M-ai zăpăcit atît de tare şi m-ai pus aşa de mult pe gînduri cu scrisorica pe care mi-ai trimis-o, că numai acum, cînd am privit în liniştе pînă în fundul inimii mele, am văzut că dreptatea e numai şi numai de partea mea. Nu vorbesc de păcatul în care am căzut (ferească sfîntul, măicuţă), dar de dragostea mea pentru dumneata şi spun că nu-i nimic rău în faptul că te iubesc, nimic rău ! Mata, măicuţă, nu ştii ! Dar dacă ai şti totul şi mai ales pentru ce trebuie să te iubesc, ai vorbi altfel ! Sînt încredinţat, de altminteri, că-mi faci morală numai aşa, dar în sufletul dumitale simţi altceva.

Măicuţă dragă ! Nu ştiu nici eu, nu-mi amintesc prea bine ce a fost cu ofiţerii. Trebuie să-ţi spun, îngeraşul meu, că pînă în ziua aceea eram grozav de tulburat. Închipuie-ţi că o lună în şir m-am ţinut numai de-un fir de aţă, ca să zic aşa. Eram într-o stare cît se poate de jalnică. Mă ascundeam de dumneata, ba chiar şi de vecini, dar proprietăreasa a făcut un tărăboi !... Şi asta încă n-ar fi fost nimic ! N-avea decît să zbiere, afurisita de ea, dar mai întîi şi mai întîi mi-era ruşine, iar în al doilea rînd, dînsa a făcut ce-a făcut — Dumnezeu ştie ce — şi a aflat de prietenia noastră. Şi-atunci să fi văzut ce-a fost în stare să urle-n toată casa !... Am rămas trăsnit şi mi-am astupat urechile. Dar alţii, vezi mata, nu şi le-au astupat de loc, ci, dimpotrivă, şi le-au ciulit mai bine. Nici acum nu ştiu, măicuţă, unde să mă ascund de ruşine !...

Şi uite-aşa, măicuţă, cînd au tăbărît pe mine toate nenorocirile astea deodată, m-au şi dat gata. Apoi, într-o bună zi, mi-a fost dat să aud de la Fedora un lucru ciudat : cum că în casă la dumneata ar fi venit un nemernic şi te-ar fi jignit cu o propunere neruşinată ; mi-a spus că te-ar fi jignit adînc, dureros ! Asta o judec şi după mine, măicuţă, pentru că şi eu m-am simţit adînc jignit. Cum am auzit cele întîmplate, mi s-a întunecat mintea, n-am mai ştiut de mine, şi am fost ca pierdut. M-am năpustit, Varenka dragă, orbit de o mînie cumplită, gata să mă duc la păcătosul acela. Nu ştiu ce aveam de gînd să fac, pentru că eu nu vreau ca cineva să-ţi pricinuiască nici cel mai mic rău, îngeraşul meu ! Ce trist mă simţeam ! Se nimerise tocmai o vreme ploioasă, umedă, dintr-acelea care-ţi sfîşie sufletul !... Eram gata să mă întorc şi... atunci am căzut în păcat. L-am întîlnit pe Emelea [18], pe

Emelian Ilici, un funcţionar, adică un fost funcţionar — că acum nu mai e, pentru că l-au dat afară de la noi. Nici nu mai ştiu ce face el de atunci, în ce chip îşi amărăşte zilele... Cu el m-am dus... şi uite-aşa... Nu, zău, Varenka, îţi face oare plăcere să citeşti despre nenorocirile prietenului dumitale şi să afli istoria ispitelor prin care a trecut ? A treia zi, seara, Emelea a fost acela care m-a îndemnat să mă duc la ofiţer. Adresa am aflat-o de la portarul nostru. Şi dacă tot a venit vorba despre dînsul, trebuie să-ţi spun, măicuţă, că-l luasem de mult la ochi pe voinicosul acela, încă de pe vremea cînd locuia în casă la noi. Abia acum îmi dau seama că fapta mea a fost necuviincioasă, pentru că eram băut cînd i s-a adus la cunoştinţă că vreau să-l văd. Ca să fiu drept, Varenka, trebuie să-ţi spun că nu-mi amintesc de nimic ; atîta ştiu, că avea casa plină de ofiţeri, ori, poate, vedeam eu dublu. Dumnezeu ştie ! Nu-mi amintesc, iarăşi, nici ce-am vorbit, dar ştiu c-am vorbit mult, cuprins de o mînie dreaptă. Dar cînd vorbeam mai cu foc, m-au dat afară, m-au scos în brînci pe scări, adică nu chiar în brînci, dar de împins, tot m-au împins. Cum m-am întors — ştii şi dumneata, Varenka. Asta e tot. Fără îndoială că m-am înjosit, şi mîndria mea a avut de suferit, dar asta n-o ştie nimeni din cei străini, nimeni afară de dumneata ; iar dacă-i aşa, e ca şi cum nici nu s-ar fi întîmplat. Poate că judecata mea e bună. Dumneata ce zici, Varenka ? Un lucru îl ştiu fără greş şi anume, că anul trecut Axenti Osipovici de la noi a avut o ieşire faţă de Piotr Petrovici, dar în mare taină ; a făcut-o pe ascuns. L-a chemat în camera portarului — am văzut asta printr-o crăpătură — şi acolo i-a făcut ce a găsit de cuviinţă, dar totul s-a sfîrşit cît se poate de bine, pentru că nimeni în afară de mine n-a văzut nimic, iar eu ? Nici eu n-am văzut. Adică, vreau să spun că n-am suflat nimănui o vorbă. Şi după toate astea, între Piotr Petrovici şi Axenti Osipovici parcă tot nimic nu s-ar fi petrecut ! Ştii, Piotr Petrovici e om cu ambiţie, şi de aceea n-a povestit nimănui cele întîmplate, iar acum ei doi îşi dau bună ziua şi-şi strîng mîinile. Eu, Varenka, nu zic ba şi nici n-aş îndrăzni să mă împotrivesc părerii dumitale ; ai dreptate, am decăzut rău de tot, şi, ceea ce e mai grav, am căzut chiar în propriii mei ochi ! Dar se vede că aşa mi-a fost scris, că aşa-i soarta mea, şi de soartă nu poţi fugi, asta o ştii şi dumneata ! Iaca ! Ţi-am povestit aici cu de-amănuntul toate nenorocirile şi chinurile mele, Varenka, adică lucruri pe care ar fi

fost mai nimerit să nu le citeşti. Sînt cam bolnav, măicuţă, şi mi-a pierit toată veselia. Şi acum te încredinţez de prietenia, dragostea şi respectul meu şi rămîn, mult stimată Varvara Alexeevna,

preacredinciosul dumitale servitor
Makar Devuşkin

29 iulie

Mult stimate Makar Alexeevici!

Am citit amîndouă scrisorile pe care mi le-ai trimis şi m-am luat cu mîinile de cap! Ascultă, prietenul meu! Dumneata, fie că-mi ascunzi ceva şi nu-mi vorbeşti despre toate nenorocirile dumitale, fie că... nu, zău, Makar Alexeevici, scrisorile dumitale mai poartă încă urma unei descumpăniri. Vino la mine, pentru Dumnezeu! Vino chiar azi, şi, ştii ceva? Vino la masă, şi gata! Pentru că eu nu ştiu cum îţi duci zilele şi dacă te-ai împăcat cu proprietăreasa. Nu-mi scrii nimic despre asta, parcă ai vrea dinadins să treci totul sub tăcere. Cu bine, prietene! Să vii azi neapărat la noi. Zău, ai face mai bine să vii mereu la masă. Fedora găteşte minunat. Rămîi cu bine.

A dumitale
Varvara Dobroselova

1 august

Varvara Alexeevna, măicuţă!

Ce bucurie pe dumneata, măicuţă, că ţi-a dat Dumnezeu prilejul să răsplăteşti binele cu bine şi să-ţi arăţi recunoştinţa faţă de mine! Toate astea le cred eu, Varenka, cum cred în bunătatea inimioarei dumitale îngereşti, şi te rog — numai să nu mi-o iei în nume de rău — să nu mă mai certi ca atunci, zicîndu-mi că mi-am dat în petic acum, la bătrîneţe. Am păcătuit, ce să-i faci! dacă vrei cu tot dinadinsul să vezi în asta un păcat. Dar mă costă prea mult să aud astfel de vorbe din partea dumitale! Ştiu că te superi cînd ţi-o spun, dar inima mea, măicuţă, e o rană vie! Omul sărac e mofturos! Aşa-i stă în fire! Am simţit-o şi

înainte, dar acum o simt şi mai mult. Omul sărac e pretenţios! Altfel priveşte el lumea: se uită chiorîş la orice trecător, cată stînjenit în jur şi ciuleşte mereu urechile — nu cumva se vorbeşte despre el? De pildă, de ce o fi ăsta aşa de pîrlit? Şi ce-o fi gîndind? Şi cum o fi arătînd pe o faţă, dar pe cealaltă? Şi fiecare ştie, draga mea, că omul sărac nu face nici două parale şi că nimeni nu-i arată nici un pic de respect, orice-ai zice! După bîrfitorii ăştia, cu omul sărac toate rămîn cum au fost! Dar de ce rămîn neschimbate? Pentru că, după părerea dumnealor, la cel sărac toate trebuie să fie pe dos şi el n-are voie să aibă nimic sfînt, nici mîndrie, nimic, nimic, nimic! Uite, mi-a spus Emelea adineauri că i-au strîns bani pe-o listă! Şi ce crezi? Pentru fiecare zece copeici, l-au cercetat pe toate feţele! Ei ziceau că-i dau de pomană copeicile lor. Da de unde! Au plătit pentru ca să vadă un om sărac ca la panoramă! În ziua de azi, măicuţă, pînă şi binefacerile se fac într-un chip ciudat. Sau, cine ştie, poate că aşa a fost dintotdeauna? Ori nu se pricep oamenii să le facă, ori le fac prea iscusit, una din două! Poate că n-ai ştiut-o pînă acum? Atunci s-o ştii de la mine! La altele nu prea ne pricepem noi, da la asta sîntem meşteri, nevoie mare! Şi de ce crezi că le ştie săracul toate astea şi le rumegă în gînd? De ce? Păi, pentru că le-a încercat pe pielea lui! Sau pentru că, ştie că, de pildă, se găseşte neapărat în preajma lui unul care, ducîndu-se la restaurant, să se-ntrebe: „Da ce-o mînca azi coate-goale ăsta? Eu o să mănînc *sauté-papillotes*, iar dînsul poate numai un terci gol, fără unt." Da ce-l priveşte pe el, mă rog, că o să mănînc terci gol? Şi crezi că nu sînt oameni care să gîndească astfel? Umblă ei, pamfletarii necuviincioşi, şi se uită la alde noi cum călcăm pe pietre: cu toată talpa sau numai cu vîrful cizmei? Sau că funcţionarului cutare de la cutare instituţie — consilier titular [19] — i se văd degetele goale prin găurile cizmelor ori îi ies coatele prin haină — şi pe urmă se apucă să aştearnă totul pe hîrtie şi mai şi tipăresc porcăria asta!... Îl priveşte pe el că sînt rupt în coate? Te rog să mă ierţi, Varenka, pentru vorba grosolană, dar trebuie să-ţi spun că săracul se ruşinează, cum vă ruşinaţi, bunăoară, voi, fetele. Că doar voi n-o să vă despuiaţi de faţă cu toată lumea — îţi cer iarăşi iertare pentru vorba grosolană! Tot aşa nici săracului nu-i place să-şi bage cineva nasul în cocioaba lui, ca să vadă cum îi el acasă la dînsul. Aşa, vezi! Atunci, pentru ce m-ai jignit, Varenka, la fel cum mă

jignesc vrăjmaşii mei, care caută să-mi rănească cinstea şi ambiţiunea de om cinstit !

La birou iarăşi am stat azi ca un urs, sau ca o curcă plouată, gata-gata să mor de ruşine. Doamne, ce ruşine mi-a fost, Varenka ! Şi este firesc să fie aşa, cînd ţi se văd coatele prin ţesătura subţiată şi cînd nasturii îţi atîrnă doar de un firicel de aţă. Iar la mine, parcă-i un făcut, toate erau într-o neorînduială îngrozitoare ! Cum să nu mă simt abătut ? Şi să vezi : însuşi Stepan Karlovici a vrut să-mi spună azi ceva privitor la serviciu, a vorbit cît a vorbit şi apoi a adăugat ca din întîmplare : „Ehei, Makar Alexeevici, taică !..." şi nu şi-a sfîrşit gîndul, dar eu am înţeles totul şi pînă şi chelia mi s-a înroşit. De fapt, n-a spus nimic deosebit, dar tot m-am neliniştit niţeluş şi m-au năpădit gînduri triste. Să fi aflat ei, oare, ceva ? Ferească sfîntul dacă au aflat ! Trebuie să-ţi mărturisesc că bănuiesc, tare de tot, un om. Ce-i costă pe tîlharii ăştia să te vîndă ? Nimic ! Îţi dau în vileag toată viaţa particulară şi prea puţin le pasă. N-au nimic sfînt.

Ştiu acum cine a făcut isprava asta ! Ratazeaev. El cunoaşte pe cineva de la instituţia noastră şi, stînd de vorbă cu dînsul, i-o fi spus în treacăt toată povestea, la care se-nţelege că o mai fi adăugat şi cîte ceva de la el. Sau, poate o fi povestit la instituţia lui, şi de acolo vestea a răzbit pînă la noi. Acasă la mine nu mai spun : fiecare ştie totul şi arată cu degetul spre fereastra dumitale ; ştiu bine că arată ! Ieri, cînd mă duceam la dumneata, la masă, s-au zgîit cu toţii pe la geamuri, iar proprietăreasa a zis că cică „s-a încurcat dracul cu pruncul", iar la urmă a spus o vorbă de ocară la adresa dumitale. Dar toate astea sînt un fleac faţă de ceea ce şi-a pus în gînd Ratazeaev, şi anume să ne bage în literatură şi să ne încondeieze într-o satiră subţire. A spus-o chiar el şi s-a găsit un suflet bun dintre vecinii mei, care mi-a repetat vorbele lui. De atunci, n-am alt gînd, măicuţă, şi nu ştiu ce hotărîre să iau. Ce să ne mai ascundem după degete, îngeraşul meu ? Se vede că l-am mîniat tare pe Dumnezeu ! Ai vrut să-mi trimiţi o carte, măicuţă, care să-mi mai ţină de urît. Mai dă-o-ncolo de carte, draga mea ! Ce-i o carte ? O scorneală pusă pe socoteala oamenilor ! Pînă şi un roman e o minciună, scrisă de dragul huzurului şi citită de cei ce n-au nici o altă treabă. Crede-mă, măicuţă ! Crede-mă, pentru că am trăit ani îndelungaţi pe lume şi ştiu ! Şi chiar dacă-ţi împoaie careva

urechile cu vreun Shakespeare, zicîndu-ţi, de pildă, că „există un Shakespeare în literatură!", să ştii de la mine că şi Shakespeare e un fleac! Toate sînt fleacuri, scrise numai pentru bătaie de joc!

Al dumitale
Makar Devuşkin

2 august

Mult stimate Makar Alexeevici!

Nu te mai pierde aşa cu firea! Las' că dă Dumnezeu şi o să se liniştească toate! Fedora a găsit mult de lucru şi pentru ea, şi pentru mine, şi ne-am apucat de treabă cu tragere de inimă; poate că o să dregem totul. Ea bănuieşte că neplăcerile pe care le-am avut eu în ultima vreme au o legătură oarecare cu Anna Feodorovna. Acum, însă, nu-mi mai pasă. Îmi simt astăzi sufletul nespus de uşor! Mi-ai spus că vrei să iei bani cu împrumut. Să te ferească Dumnezeu! Să vezi în ce bucluc intri cînd trebuie să-i dai înapoi! Mai bine fă-ţi viaţa mai mult cu noi, vino mai des pe aici şi n-o mai lua în seamă pe proprietăreasă! Cît priveşte pe ceilalţi duşmani şi răuvoitori ai dumitale, cred că te chinuieşti degeaba, Makar Alexeevici. Bagă de seamă, ţi-am spus doar şi rîndul trecut că sari mereu de la un lucru la altul! Şi acum, cu bine! La revedere! Te aştept neapărat.

A dumitale
V. D.

3 august

Varvara Alexeevna, îngeraşul meu!

Mă grăbesc să-ţi spun, viaţa mea, că am oarecare nădejdi. Îmi scrii, copila mea, îngeraşul meu, să nu mă împrumut. Dar nu se poate, sufleţelule! Şi eu o duc prost de tot şi cu mata s-ar putea să nu meargă toate chiar atît de bine, ferească Dumnezeu! Că doar eşti firavă! Astea ţi le scriu numai şi numai ca să-ţi dovedesc că am neapărată nevoie să mă împrumut. Şi acum — mai departe.

Trebuie să-ţi spun, Varvara Alexeevna, că la birou stau alături de Emelian Ivanovici. Nu-i acelaşi Emelian pe care-l cunoşti dumneata. Acesta-i consilier titular, ca şi mine, şi noi doi sîntem, cred, cei mai vechi slujbaşi: stîlpii! Are un suflet bun şi cinstit, numai că-i ursuz şi se uită la tine veşnic pe sub sprîncene. În schimb, e vrednic nevoie-mare! Are un scris cu adevărat englezesc şi, dacă e să vorbim pe drept, scrisul lui nu-i cu nimic mai prejos decît al meu! Într-un cuvînt, e un om destoinic. Prieteni n-am fost niciodată. Doar un bună ziua sau la revedere, cum se obişnuieşte, şi, dacă se întîmpla uneori să am nevoie de un briceag, mă rugam de el: „Dă-mi, Emelian Ivanovici, briceagul dumitale!" Într-un cuvînt, numai ca între nişte colegi de serviciu! Astăzi, însă, numai ce-l aud că-mi spune: „Ce-ai căzut pe gînduri, Makar Alexeevici?" Am văzut numaidecît că omul îmi vrea binele şi mi-am deschis inima: aşa şi aşa, zic, Emelian Ivanovici; adică nu i-am spus chiar totul, ferit-a sfîntul, şi n-am să-i spun niciodată, pentru că n-aş avea putere s-o fac, dar i-am mărturisit unele lucruri: cum că sînt strîmtorat şi altele de acelaşi fel. „Păi de ce nu te împrumuţi, taică, mi-a zis el. Chiar de la Piotr Petrovici, că ştiu că dă cu dobîndă; m-am împrumutat chiar eu de la dînsul. Şi nu ia mult, aşa, ca să poţi plăti!" Şi am simţit, Varenka, am simţit că-mi bate inima mai tare. „Poate, mi-am zis eu, îi dă Dumnezeu gîndul cel bun lui Piotr Petrovici şi o să-mi împrumute ceva bani." Îmi şi făceam socoteala că o să-i plătesc gazdei, o să te ajut pe dumneata şi o să-mi fac şi eu cîte ceva, că-i mai mare ruşinea; mă simt prost chiar cînd stau pe scaun. Nu mai vorbesc de rînjiţii aceia care-şi bat mereu joc de mine; îi las în plata Domnului. Dar şi excelenţa-sa trece uneori pe lîngă masa noastră. Ce-ar fi să-şi arunce, Doamne fereşte, o căutătură spre mine şi să vadă în ce hal au ajuns hainele mele! Că dumnealui preţuieşte mai mult ca orice curăţenia şi ţinuta corectă. Poate că nici n-o să-mi spună nimic, dar eu o să mor de ruşine, o să mor negreşit! Drept care mi-am luat inima în dinţi, am ascuns ruşinea în buzunarul meu cel găurit şi m-am dus la Piotr Petrovici, plin de nădejdi, mai mult mort decît viu, din pricina aşteptării. Ei, ce să-ţi spun, Varenka? Am rămas cu buzele umflate! El era ocupat. Vorbea cu Fedosei Ivanovici. M-am apropiat mai dintr-o parte şi l-am tras de mînecă, adică: „Piotr Petrovici! Ei, Piotr Petrovici!" Atunci dînsul a întors capul, iar eu i-am spus că uite, aşa şi pe dincolo... vreo treizeci

de ruble ş.a.m.d. Întîi n-a înţeles, dar cînd i-am tălmăcit, s-a pornit pe rîs şi n-a răspuns nimic. Eu — iarăşi. Atunci dînsul m-a întrebat : „Da garanţie ai ?" Şi şi-a băgat nasul în hîrtii. Scria şi nici nu se uita la mine. Eu m-am îstîcit. „Nu, zic, Piotr Petrovici, garanţie n-am !" Şi m-am pornit să-i tălmăcesc că o să-i dau din leafă, că o să-i dau neapărat, că o să socot drept cea dintîi datorie a mea... Dar tocmai atunci l-a chemat cineva. L-am aşteptat să se întoarcă, dar dînsul, cînd a venit, s-a apucat să-şi ascută pana, de parcă nici n-aş fi fost acolo. Eu însă ţineam la ce ştiam eu, adică : „Piotr Petrovici, nu s-ar putea, totuşi ?..." Dar el tăcea şi se prefăcea că nu mă aude. Am stat aşa o vreme lîngă el, apoi mi-am zis : hai să mai încerc o dată — şi l-am tras de mînecă. Dar el n-a scos o vorbă ! Şi-a ascuţit frumos pana şi s-a apucat de scris. Atunci m-am depărtat şi eu. Dînşii, măicuţă, ar fi, poate, nişte oameni cumsecade, da prea sînt mîndri. Nu ca mine. Noi, ăştia, nu le ajungem nici cu prăjina la nas, Varenka ! Pentru asta ţi-am şi povestit-o. Emelian Ivanovici a rîs şi el şi a clătinat din cap, dar la urmă tot mi-a dat o speranţă, drăguţul de el. Emelian Ivanovici e un om tare de treabă şi mi-a făgăduit să pună o vorbă bună pentru mine la cineva ; omul acela stă în cartierul Vîborgskaia storona şi dă şi el bani cu dobîndă, e unul de clasa a 14-a. Emelian Ivanovici spune că o să-mi dea neapărat. O să mă duc chiar mîine la el. Ce zici ? Că-i nenorocire mare dacă nu mă împrumut ! Proprietăreasa mai-mai că nu mă azvîrle afară din casă şi nu vrea să-mi mai dea de mîncare. Ş-apoi şi cizmele mele sînt tare rupte, măicuţă, şi n-am nasturi... Da parcă numai asta-mi lipseşte ? Dacă ar vedea vreunul din şefii mei în ce hal umblu ! E jale, Varenka, mare jale !

Makar Devuşkin

4 august

Bunul meu Makar Alexeevici !

Pentru Dumnezeu, împrumută cît poţi mai repede ceva bani ; pentru nimic în lume nu ţi-aş fi cerut un ajutor în împrejurările de faţă, dar... de-ai şti ce mi s-a întîmplat ! Nu e chip să mai rămînem în casa asta ! Mi s-a întîmplat o mare neplăcere şi acum sînt nespus de tulburată şi neliniştită ! Închipuie-ţi,

prietene, că azi-dimineaţă vine la noi un necunoscut, un om în vîrstă, aproape bătrîn, plin de decoraţii. Am rămas foarte uimită, neştiind ce vrea. Fedora era dusă la băcănie. El a început să mă descoasă cum trăiesc şi ce fac şi, fără să mai aştepte răspunsul meu, a spus deodată că e unchiul acelui ofiţer, că e foarte supărat pe nepotul său pentru felul cum s-a purtat şi pentru că, din pricina lui, am ajuns în gura tuturor vecinilor ; a mai spus că nepotul lui e un băietan fără minte, un fluieră-vînt şi că dînsul e gata să mă ia sub ocrotirea lui ; m-a sfătuit să nu dau ascultare tinerilor, a zis că-l doare sufletul pentru mine, de parcă aş fi fata lui, că nutreşte faţă de mine simţăminte părinteşti şi e gata să mă ajute în toate. Eu eram roşie ca para focului şi nu ştiam ce să mai cred, dar pregetam să-i mulţumesc. El m-a luat cu de-a sila de mînă, m-a mîngîiat pe obraz şi a spus că sînt drăguţă şi că-i plac nespus gropiţele mele (Dumnezeu ştie ce a mai spus). Apoi a vrut să mă sărute, zicînd că-i bătrîn (era atît de respingător !). Atunci s-a întors Fedora. Necunoscutul s-a ruşinat puţin şi a început să spună iarăşi că mă respectă pentru sfiala şi purtarea mea frumoasă şi că ar vrea mult de tot să nu mă mai feresc de dînsul. Apoi a chemat-o pe Fedora deoparte şi a căutat să-i dea bani, născocind o poveste cît se poate de ciudată. Dar Fedora nu i-a luat, se-nţelege. În sfîrşit, s-a pregătit să plece, m-a mai încredinţat o dată de simţămintele lui şi a spus că o să mai vină şi o să-mi aducă o pereche de cercei (părea şi el destul de stînjenit) ; m-a sfătuit să-mi schimb locuinţa şi să mă mut într-una frumoasă de tot, pe care a găsit-o dînsul şi care n-o să mă coste nici un ban ; a zis că m-a îndrăgit pentru că sînt o fată cinstită şi cuminte, că ar fi bine să mă feresc de tineretul stricat şi, la urmă, a mai adăugat că o cunoaşte pe Anna Feodorovna şi că dînsa l-a rugat să-mi spună că o să treacă şi ea să mă vadă. Atunci am înţeles totul. Nu mai ştiu ce-a fost cu mine ! Pentru prima oară în viaţa mea am simţit ce-am simţit atunci ! Mi-am ieşit cu totul din fire şi l-am făcut de două parale. Fedora m-a ajutat şi dînsa şi aproape că l-a alungat din casă. Amîndouă sîntem de părere că toate astea le-a pus la cale Anna Feodorovna ; altfel, cum de ar fi aflat despre noi ?

Acum, la dumneata mi-e toată nădejdea, Makar Alexeevici, şi te rog din suflet să mă ajuţi ! Nu mă lăsa în situaţia asta. Împrumută-te cu ce poţi, te rog ! Găseşte ceva bani ! N-avem cu ce să ne mutăm, iar de rămas aici nu poate fi vorba ! Fedora

e de aceeaşi părere. Ne trebuie cel puţin douăzeci şi cinci de ruble. O să ţi le dau înapoi, o să le cîştig! Fedora o să-mi găsească iar de lucru, peste cîteva zile, aşa că nu te speria că dobînda e mare şi primeşte orice condiţie. O să-ţi înapoiez tot, dar nu mă lăsa, pentru Dumnezeu! Îmi vine nespus de greu să te necăjesc, acum, cînd ai atîtea neplăceri, dar la dumneata mi-i toată nădejdea! Cu bine, Makar Alexeevici! Gîndeşte-te la mine şi Dumnezeu să te ajute!

V. D.

4 august

Varvara Alexeevna, drăguţa mea!

Loviturile astea neaşteptate mă doboară! Toate nenorocirile astea grozave mă omoară cu zile! Toţi aceşti linge-blide şi moşneguţi nemernici, care vor cu tot dinadinsul să te-aducă pe patul de suferinţă, mai vor, tot ei — vorbesc de linge-blide — să mă nimicească şi pe mine şi o să mă nimicească, pun mîna-n foc c-o să mă nimicească! Uite, acum, de pildă, mai bine mor decît să te las fără ajutor! Dacă n-o să te ajut, Varenka, atunci pot să mor! Atunci e curată moarte pentru mine! Iar dacă o să te ajut, o să-ţi iei zborul, Varenka, cum zboară din cuibul ei o păsărică pe care vor s-o omoare păsările de pradă, cu cloncţul lor nemilos! Asta mă chinuieşte nespus, Varenka! Dar şi dumneata, măicuţă, ce crudă eşti! Cum de spui toate astea? Ei te chinuiesc şi te necăjesc, mata suferi, şi pe deasupra te mai amărăşti că trebuie să mă superi pe mine, şi mai şi făgăduieşti că ai să cîştigi banii pe care mi-i datorezi! Adică, dacă e să vorbim pe şleau, ai să te omori muncind, aşa şubredă cum eşti, ca să mă ajuţi la sorocul hotărît! Dar gîndeşte-te, Varenka, ce spui! Cum să coşi, cum să lucrezi, cum să-ţi frămînţi căpşorul, bietul de el, cu atîtea griji, cum să-ţi strici ochişorii, cum să-ţi baţi joc de sănătatea matale? Ah, Varenka, Varenka! Eu nu-s bun de nimic, sufletul meu, şi ştiu asta, ştiu că nu-s bun de nimic, dar o să fac aşa, ca să fiu bun, n-avea grijă! O să învinge toate greutăţile, o să-mi găsesc ceva de lucru dinafară, o să copiez tot felul de hîrtii pentru diferiţi condeieri, o să mă duc la ei, da, da, am să umblu şi am să stărui să-mi dea de lucru! Pentru că ei, măieuţă, caută copişti buni, ştiu eu bine asta! Iar pe

dumneata n-o să te las să te osteneşti ! N-o să îngădui să-ţi împlineşti acest gînd aducător de nenorociri — o să mă împrumut, îngeraşul meu, o să mă împrumut neapărat ! Mai degrabă mor decît să nu găsesc bani ! Îmi mai scrii, draga mea, să nu-mi fie teamă de dobîndă mare. N-o să-mi fie, măicuţă. N-o să mă sperii de nimic. O să cer patruzeci de ruble de hîrtie. Că nu-i mult, Varenka, ce zici ? O să-mi dea oare patruzeci de ruble pe cuvînt ? O să aibă atîta încredere în mine ? Adică, vreau să te întreb dacă socoteşti că înfăţişarea mea ar fi în stare să facă pe cineva să se încreadă în mine de la prima vedere ? Adică, dacă se uită omul la mine, poate să-şi facă o părere bună despre mine, ori ba ? Te rog să te gîndeşti bine, îngeraşule, şi să-ţi aminteşti dacă sînt în stare să impun cuiva ? Ce părere ai ? Ştii, mă încearcă o teamă, de mă şi sfiesc s-o spun, zău aşa ! Din patruzeci de ruble, douăzeci şi cinci sînt pentru dumneata, Varenka, două pentru proprietăreasă, iar restul pentru cheltuielile mele. Să vezi, proprietăresei ar trebui să-i dau mai mult, chiar se cuvine, dar judecă şi dumneata, măicuţă, vezi cîte nevoi am şi o să înţelegi că nu-i chip să-i dau mai mult şi deci nu face să mai vorbim despre asta ; s-o uităm mai bine. O rublă de argint îmi trebuie pentru cizme ; nici nu ştiu dacă o să mă pot duce mîine la serviciu cu cele vechi. Un fular, iarăşi mi-ar trebui, pentru că cel vechi a împlinit anul ; cum însă dumneata mi-ai făgăduit că-mi faci dintr-un şorţuleţ vechi nu numai un fular, dar şi un pieptăraş, las fularul la o parte. Aşadar, o să am cizme şi fular ! Acum vin nasturii, drăguţa mea ! Cred că înţelegi şi dumneata că nu pot umbla fără nasturi ! Şi, cînd colo, mi-a căzut aproape un şir întreg de la haină. Tremur la gîndul că excelenţa-sa ar putea să vadă această neorînduială şi ar putea să zică... Dar ce n-ar putea să zică ! Eu, măicuţă, nici n-o să aud ce zice, pentru că o să mor, o să mor pe loc ! Nici mai mult, nici mai puţin : o să mor de ruşine, numai la gîndul ăsta ! Of, măicuţă ! După ce cumpăr tot ce-mi trebuie, o să-mi mai rămînă trei ruble. Asta o să fie pentru traiul zilnic şi tot din ei o să cumpăr o jumătate de funt de tutun, fiindcă eu, îngeraşule, nu pot trăi fără tutun, şi de nouă zile nu mi-am mai fumat luleaua. Drept să-ţi spun, aş fi putut să-mi cumpăr tutun fără să ştii dumneata, dar mi-a fost ruşine. Cum adică, dumneata eşti în nevoie, te lipseşti de orice, iar eu să mă bucur de toate plăcerile ? Ţi-o spun mai mult ca să nu mă mustre cugetul. Îţi mărturisesc cu inima deschisă că-mi vine atît

de greu acum, mai greu ca niciodată : adică n-am mai fost în viaţa mea atît de strîmtorat ! Proprietăreasa mă dispreţuieşte, nimeni n-are stimă pentru mine, sărăcie cumplită, datorii... iar la birou, unde fraţii mei, funcţionarii, nici înainte nu mă purtau în palme, acum, măicuţă... ei, da ce să mai vorbim ! Caut să nu afle nimeni nimic, fac totul ca să nu se ştie, ba mă ascund şi eu cît pot şi nu intru la birou decît cu fereală, ca să nu prea fiu văzut. Numai dumitale am avut puterea să-mi deschid inima !... Da ce-o să mă fac dacă nu-mi dă ? Nu, nu, Varenka, mai bine nici să nu mă gîndesc la una ca asta şi să nu-mi amărăsc inima înainte de vreme. Ţi-o spun numai ca să te feresc pe dumneata de acest gînd, ca să nu te chinuieşti cumva cu îndoiala asta cumplită. Doamne, ce ţi s-ar întîmpla atunci ! Ce e drept, n-ai mai pleca din locuinţa asta şi ai fi în preajma mea, dar nu ! Mai bine să nu mă întorc fără bani ! Mai bine să pier, să mă înghită pămîntul ! M-am întins la scris şi s-ar cuveni să mă bărbieresc, că aşa arăt mai îngrijit, iar înfăţişarea îngrijită are totdeauna trecere. Ei, Doamne-ajută ! Să mă închin şi — la drum !

M. Devuşkin

5 august

Bunul meu Makar Alexeevici !

Ce bine ar fi dacă nu te-ai pierde cu firea măcar dumneata ! Că de amărăciuni nu ducem noi lipsă ! Îţi trimit treizeci de copeici de argint. Mai mult n-am de unde. Cumpără-ţi ceva de care ai neapărată nevoie, ca să ne descurcăm măcar deocamdată. Nici nouă nu ne-a rămas aproape nimic, iar ce-o să fie mîine, numai Dumnezeu ştie ! Mare jale, Makar Alexeevici ! Totuşi, nu te amărî atîta ! N-ai izbutit — n-ai izbutit ! Ce să-i faci ? Fedora zice că nenorocirea nu-i prea mare, că mai putem rămîne o vreme în locuinţa asta, că şi dacă ne-am fi mutat, n-am fi cîştigat mare lucru, pentru că ei, dacă-şi pun mintea cu noi, ne găsesc oriunde am fi. Totuşi, parcă nu prea-mi vine să mai rămîn aici, după cele întîmplate. Dacă nu mi-ar fi inima atît de grea, ţi-aş mai spune şi altceva.

Ce fire ciudată ai, Makar Alexeevici ! Prea le pui pe toate la suflet ! Asta o să te facă întotdeauna cel mai nefericit dintre

oameni. Îţi citesc cu multă luare-aminte scrisorile şi văd în fiecare atîta grijă şi atîta durere pentru mine, cîtă n-ai avut, de bună seamă, nicicînd pentru dumneata. Oricine ar spune că ai inimă bună. Eu însă pot să spun că e chiar prea bună. Îţi dau un sfat prietenesc, Makar Alexeevici! Simt cu tot sufletul ce-ai făcut pentru mine şi-ţi mulţumesc pentru toate; dar judecă şi dumneata! Crezi oare că-mi vine uşor să văd că şi acum, după toate nenorocirile pe care le-ai îndurat şi a căror pricină — fără să vreau — am fost eu, că şi acum, zic, simţi adînc bucuriile şi durerile mele, nu trăieşti decît prin simţirile mele! Dacă pui la inimă atît de mult supărările altora, dacă suferi atît de mult pentru orice, atunci cum să nu fii cel mai nenorocit dintre oameni? Astăzi, cînd ai venit la mine după slujbă, m-am speriat cînd te-am văzut cum arăţi. Erai atît de palid la faţă, îngrozit, deznădăjduit! Păreai cu totul pierdut, şi asta numai pentru că ţi-era teamă să-mi spui că n-ai izbutit! Ţi-era teamă să mă amărăşti, să mă sperii! Dar cînd ai văzut că-mi venea aproape să rîd, ţi-a trecut şi dumitale spaima! Nu fi abătut, Makar Alexeevici! Nu-ţi pierde cumpătul! Priveşte mai liniştit lucrurile. Te rog, te rog din suflet! Ai să vezi că toate or să fie bune, că totul o să se schimbe spre bine! Altminteri, dacă te doare mereu inima din pricina necazurilor altora, ai s-o duci prea greu în viaţă. Rămîi cu bine, prietenul meu. Încă o dată, te rog, nu te nelinişti prea mult pentru soarta mea.

V. D.

5 august

Varenka, sufleţelul meu!

Bine, îngeraşule, bine! Zici că nu-i chiar o nenorocire atît de mare că n-am găsit bani. Bine! M-am liniştit şi mă simt chiar fericit în ceea ce te priveşte. Pot să spun că mă bucur că n-ai să mă părăseşti şi că ai să rămîi în locuinţa asta. Şi dacă e să vorbim deschis, apoi inima mea s-a umplut toată de fericire cînd am văzut ce drăguţ scrii despre mine în scrisoarea dumitale şi cît de frumos vorbeşti de simţămintele mele. Nu c-aş fi mîndru, dar îmi pare bine că mă iubeşti atîta şi că ai grijă de sufletul meu. Ei, da ce să mai vorbim de suflet! Sufletu-i suflet, iar dumneata, măicuţă, îmi spui să nu-mi pierd

curajul. Păi, eu, îngeraşul meu, sînt de aceeaşi părere — că nu trebuie să mi-l pierd! Şi totuşi... judecă şi dumneata, măicuţă, cu ce cizme o să mă duc mîine la birou? Ei, aici e aici! Uite, un gînd ca ăsta e în stare să înnebunească un om, zău aşa! Şi nu pentru mine mă frămînt, draga mea, nu pentru mine sufăr. Mi-e totuna. Pot merge pe un ger de crapă pietrele, fără manta, fără cizme; am să rabd, am să îndur! Nu-mi pasă! Sînt un om mic, nu-s năzuros. Dar ce o să zică ceilalţi? Duşmanii mei, gurile rele, ce o să spună cînd o să mă vadă fără manta? Că doar de ochii lumii purtăm manta, umblăm încălţaţi cu cizme. Iar mie, măicuţă scumpă, sufleţelul meu, cizmele îmi trebuiesc pentru ca să fiu respectat, pentru bunul meu nume! Dacă cizmele-s găurite, s-a sfîrşit şi cu una, şi cu alta! Crede-mă, draga mea, că o ştiu din anii îndelungaţi ai vieţii mele; ascultă un bătrîn care cunoaşte lumea şi oamenii! Nu da crezare nemernicilor şi bîrfitorilor!

De fapt, nici nu ţi-am povestit încă în amănunţime cum s-au petrecut astăzi lucrurile, măicuţă, şi ce a trebuit să îndur. Că de îndurat, am îndurat atîta durere sufletească într-o singură dimineaţă, cîtă nu îndură altul într-un an întreg! Uite cum a fost: M-am dus cu noaptea-n cap, ca să-l găsesc şi pe dînsul acasă şi să nu întîrzii nici eu de la slujbă. Turna cu găleata şi era o fleşcăraie... M-am înfăşurat cît mai bine în manta şi am pornit-o la drum, tot rugîndu-mă în gînd: „Doamne, Dumnezeule, iartă-mi păcatele cele grele şi fă să mi se împlinească vrerea!" Iar cînd am trecut pe lîngă o biserică, mi-am făcut cruce şi m-am căit iar de păcatele săvîrşite, dar pe urmă mi-am zis că nu se cade să mă tocmesc cu Dumnezeu. M-am cufundat adînc în gînduri; nu vroiam să privesc nici în dreapta, nici în stînga, şi mi-am urmat calea, fără să mă mai uit pe unde calc. Străzile erau pustii. Chiar dacă mai trecea cîte cineva, părea tare grăbit, supărat şi plin de griji! Şi nu era de mirare, că doar oamenii aceia nu plecaseră la plimbare de cu noapte şi pe o vreme ca asta! Apoi mi-a ieşit în cale un pîlc de lucrători în straie mînjite. Mai-mai să mă calce în picioare, necioplţii! Şi m-a cuprins îndoiala, teama! La bani nici că vroiam să mă mai gîndesc, drept să spun! Mergeam şi eu aşa, la noroc! Cînd s-ajung la podul Voskresenski, mi s-a desprins talpa la o cizmă! Nu ştiu nici eu cum am mers mai departe! Pe deasupra, l-am mai întîlnit şi pe Ermolaev, conţopistul nostru, care s-a oprit şi a stat smirna cînd m-a văzut, iar apoi m-a

urmărit din ochi, de parcă-mi cerea de-o votcă. „Ehei, frăţioare, mi-am zis eu, de ce rachiu mai poate fi vorba acum ?!" Apoi m-a răzbit oboseala. M-am oprit o clipă, mi-am tras sufletul şi hai iar la drum. Mă tot uitam în stînga şi-n dreapta, căutam la ce-aş putea să-mi opresc gîndul ca să mă mai înveselesc, să prind un pic de inimă. Dar nu mă puteam gîndi la nimic altceva şi, pe deasupra, mai eram şi aşa de plin de glod, că-mi era silă de mine. În cele din urmă, am zărit în depărtare o casă de lemn, galbenă, cu un mezanin care semăna cu un fel de foişor ! „Asta o fi, mi-am zis eu, asta-i casa lui Markov, despre care mi-a vorbit Emelian Ivanovici. (Markov e acela care dă bani cu dobîndă, măicuţă !) Cînd am văzut-o, m-am pierdut de-a binelea cu firea şi, cu toate că ştiam că-i casa lui Markov, am întrebat pe un vardist : cine şade acolo ? Vardistul s-a nimerit a fi tare grosolan : vorbea în silă, de parcă ocăra şi strecura vorbele printre dinţi, cu scîrbă, dar pînă la urmă mi-a spus totuşi că-i casa lui Markov. Vardiştii ăştia sînt de obicei cu totul nesimţitori la durerile altora. Zici că de ce să-mi pese mie de un vardist ? Ei da, iată că mi-a rămas în suflet un simţămînt amar şi greu ! Într-un cuvînt, venea colac peste pupăză ! Ce e drept, omul cată să lege toate celea de durerea lui ! Aşa se întîmplă totdeauna... M-am plimbat întîi de trei ori încoace şi încolo pe dinaintea casei lui Markov, şi cu cît umblam mai mult, cu atît mă simţeam mai prost : „Nu, îmi ziceam eu, n-o să-mi dea, n-o să-mi dea pentru nimic în lume ! De cunoscut, nu mă cunoaşte, treaba cu care am venit e foarte încurcată şi nici înfăţişarea mea nu-i dintre acelea care să-ţi ia ochii... Acum, ce-o vrea Dumnezeu ! mi-am spus apoi. Să nu zic pe urmă că n-am fost ! Încercarea moarte n-are !" Şi am deschis încetişor portiţa. Cînd colo — altă belea : s-a legat de mine o javră de căţeluşă păcătoasă, din curte ! Lătra de se îneca, nu alta ! O întîmplare ca asta, măruntă şi ticăloasă, e în stare să scoată din fire un om, măicuţă, să-l facă sfios şi să-i zădărnicească orice hotărîre dinainte luată ! Am intrat în casă mai mult mort decît viu ! Şi n-am apucat bine să intru, că am dat de alt bucluc : era cam întuneric acolo şi n-am băgat de seamă că jos, lîngă prag, e o muiere, şi m-am împiedicat de dînsa. Muierea aceea strecura lapte dintr-o doniţă în ulcioare, şi numai bine l-a vărsat pe jos ! Şi cînd mi ţi-a dat drumul la gură şi a prins a ţipa, proasta de ea, că adică „Un' te vîri, taică, ce cauţi aici ?" Şi dă-i, şi dă-i... L-a pomenit şi pe ucigă-l

toaca! Ţi le spun pe toate, măicuţă, pentru că în treburi de-astea am păţit totdeauna eam la fel! Se vede că aşa mi-a fost scris: să mă împiedic de cîte ceva în viaţă. Cînd a auzit gălăgia asta, a ieşit şi gazda, o bătrînă care aducea cu muma pădurii. M-am repezit atunci la dînsa şi am întrebat-o dacă aici şade Markov. „Nu!" a răspuns dînsa. Apoi a stat ce-a stat, m-a cercetat cu de-amănuntul din ochi şi m-a întrebat: „Da ce vrei cu dînsul?" Eu m-am apucat să-i spun că uite aşa şi pe dincolo, Emelian Ivanovici... şi aşa mai departe. „Am o treabă cu dumnealui", zic. Bătrîna a chemat-o atunci pe fie-sa. A ieşit şi fata, coaptă de ani, în picioarele goale, şi bătrîna i-a zis: „Cheamă-l încoace pe taică-tău! E sus, la chiriaşi! Iar mata poftim în casă!" Am intrat într-o odaie destul de frumoasă, cu poze pe pereţi — aproape toate numai portrete de generali — cu o canapea, o masă rotundă, ghivece cu rezeda şi balsamine... „N-ar fi oare mai bine să mă car cît mai iute de aici? îmi ziceam eu. Să plec ori ba?" Ţi dau cuvîntul meu de onoare, măicuţă, că am vrut să dau bir cu fugiţii! „Mai bine vin mîine, o să fie şi vremea mai frumoasă, şi o să mă mai liniştesc... Că azi şi laptele l-am vărsat, şi generalii din perete se uită urît la mine..." Am şi pornit-o spre uşă, dar tocmai atunci a intrat şi el... Un om aşa şi aşa: cărunt, cu ochi mici şi vicleni, îmbrăcat cu un halat soios şi încins la brîu cu o frînghie. M-a întrebat ce vînt mă aduce, iar eu i-am zis că uite aşa şi pe dincolo... Emelian Ivanovici... vreo patruzeci de ruble, zic, mi-ar trebui... şi n-am mai isprăvit. Am văzut după ochii lui că pierdusem! „Nu, nici vorbă nu poate să fie, mi-a răspuns dînsul. N-am bani. Dar... ce zălog ai adus?" Atunci i-am spus că zălog n-am, că mă cunoaşte Emelian Ivanovici, într-un cuvînt, i-am lămurit toate cîte vroia să le ştie. El m-a ascultat şi pe urmă a zis: „Nu! Ce-i tot dai zor cu Emelian Ivanovici? N-am bani!" „Întocmai cum mi-am închipuit, îmi ziceam eu. Ştiam dinainte, presimţeam!" Într-un cuvînt, Varenka, mai bine mă înghiţea pămîntul în clipa aceea! Deodată am simţit că mă ia cu frig, picioarele mi-au amorţit şi mă furnica pe şira spinării. Mă uitam în ochii lui, iar dînsul se uita la mine, şi vedeam că-i stă pe limbă să-mi spună: „Ci mai cară-te odată, frăţioare, că la mine n-ai ce căta". Mai pe scurt, dacă mi s-ar fi întîmplat una ca asta în altă parte, aş fi murit de ruşine. „Şi la ce-ţi trebuie banii?" (Ca să vezi ce m-a întrebat, măicuţă!) Am deschis şi eu gura, mai mult ca să nu tac, dar el

nici n-a vrut să mă audă: „N-am bani, zice, şi pace! Altfel, ţi-aş da cu plăcere." I-am spus şi i-am tot spus cum că nu cer mult, că „o să ţi-i dau, zic, o să ţi-i dau în ziua cuvenită, ba chiar şi mai înainte", că poate să-mi ia o dobîndă cît de mare, că o să i-o dau, zău că o să i-o dau. În clipa aceea, măicuţă, mi-am amintit de dumneata, de toate necazurile şi nevoile dumitale, de cele cincizeci de copeici pe care mi le-ai dat. „Nu, a zis dînsul, ce-i tot dai zor cu dobînda? Dacă mi-ai fi adus vreo garanţie, mai treacă-meargă! Aşa, n-am bani, zău că n-am. Altminteri, îţi dădeam cu plăcere!" A mai spus şi „zău", ticălosul!

Nici nu mai ştiu, draga mea, cum am ieşit de la dînsul, cum am trecut de cartierul Viborg, cum am ajuns la podul Voskresenski. Eram din cale-afară de obosit şi rebegit de frig pînă în măduva oaselor; la slujbă am ajuns abia pe la zece şi am vrut să mă mai curăţ de glod, dar Sneghirev, paznicul, nu m-a lăsat; a zis că-i stric peria, „iar peria, boierule, e a statului!" Ca să vezi cum se poartă cu mine, măicuţă! Am ajuns şi pentru alde dumnealui mai rău ca o cîrpă de care-ţi ştergi picioarele. Ştii ce mă omoară pe mine, Varenka? Nu atît lipsa de bani, cît toate necazurile de pe lumea asta, toate şuşotelile, zîmbetele şi glumele ce se fac pe socoteala mea. Şi excelenţa-sa ar putea să zică în treacăt o vorbă mai nu ştiu cum despre mine! Of, măicuţă, s-au dus zilele mele frumoase, s-au dus! Azi am recitit toate scrisorile dumitale! Ce trist sînt, măicuţă! Cu bine, draga mea! Dumnezeu să te aibă în pază!

M. Devuşkin

P.S. Am vrut să-ţi povestesc necazul meu mai mult în glumă, dar văd că gluma nu prea mi-a izbutit. Ei, ce să-i faci? Vroiam să te mai înveselesc! Dar o să trec pe la dumneata, măicuţă, o să trec neapărat, chiar mîine.

11 august

Varvara Alexeevna, draga mea, măicuţă!

S-a isprăvit cu mine, s-a isprăvit cu noi amîndoi, s-a isprăvit pentru totdeauna! Bunul meu nume, mîndria mea, toate au

fost pătate, toate s-au dus pe copcă. Sînt un om pierdut, măicuţă, şi dumneata împreună cu mine ! Sîntem pierduţi pe vecie ! Eu, numai eu te-am nenorocit ! Toată lumea mă alungă, măicuţă, mă ia în rîs, iar gazda mă ocărăşte cu vorbe urîte, fără pic de ruşine ! Astăzi a ţipat la mine, m-a făcut de două parale, de parcă aş fi fost cel mai de pe urmă netrebnic ! Iar seara, la Ratazeaev, cineva dintre chiriaşi a început să citească cu voce tare o ciornă de scrisoare pe care ţi-am scris-o eu dumitale, şi care mi-a căzut nu ştiu cum din buzunar. Vai, ce haz au făcut, măicuţă dragă, de-ai şti numai ! Ce de porecle ne-au dat, cum au rîs cu hohote, nemernicii ! Atunci, m-am dus la ei şi i-am spus lui Ratazeaev că e un mişel, un trădător. Ratazeaev mi-a răspuns că trădător sînt eu şi că mă ţin de tot felul de conchete *. „Dumneata, zice, te-ai ascuns de noi ! Eşti, zice, un crai, un Lovelace [20] !" Şi acum toată lumea din „Lovelace" nu mă mai scoate, de parcă nici n-aş avea alt nume ! Mă auzi, îngeraşule ? Ei ştiu acum totul, au aflat totul despre noi şi despre cele în legătură cu dumneata, într-un cuvînt — totul ! Da ce zic eu ? Pînă şi Faldoni a prins grai, pînă şi el ţine cu dînşii. L-am trimis azi la mezelărie să-mi aducă ceva de acolo şi n-a vrut să se ducă ! N-a vrut, şi pace ! Zicea că are treabă. „Eşti dator s-o faci !" i-am zis eu. „Ba nu-s dator de fel, mi-a răspuns dînsul. Dumneata nu-i plăteşti cucoanei mele, se cheamă că nici eu nu-ţi sînt dator cu nimic !" N-am mai putut răbda o asemenea jignire din partea unui mujic necioplit şi i-am zis : „Prostule !" Iar dînsul : „Cine spune ăla este !" Eu mi-am închipuit că-i băut şi de aceea îmi spune o asemenea obrăznicie. I-am zis : „Eşti beat, neghiobule !" Iar dînsul : „Da ce, mi-ai dat dumneata de rachiu ? Mi-e că nu prea ai nici dumneata cu ce să-ţi plăteşti un păhărel ! Te milogeşti la o... nu ştiu cine pentru cîteva copeici !" Şi pe urmă a adăugat : „Halal boier, n-am ce zice !" Ca să vezi, măicuţă, unde au ajuns lucrurile ! Mi-e şi ruşine să trăiesc, Varenka ! Parcă m-ar arăta cu degetul toată lumea. Mai rău decît un vagabond fără acte ! Ce de necazuri amare, măicuţă ! Sînt pierdut, pierdut pentru totdeauna !

M. D.

* Cuceriri — scris fonetic (în limba franceză). Corect : *conquêtes*.

13 august

Mult stimatul meu Makar Alexeevici!

Toate nenorocirile de pe lume cad pe capul nostru! Nu mai ştiu nici eu ce să fac! La dumneata mă gîndesc, cum o să te descurci; că la mine, slabă nădejde. M-am ars la mîna stîngă cu fierul de călcat. L-am scăpat, nici eu nu ştiu cum, şi m-am lovit şi m-am ars, toate la un loc! Acum nu pot lucra, iar Fedora e de trei zile în pat. Sînt nespus de îngrijorată! Îţi trimit treizeci de copeici de argint; e aproape tot ce ne-a rămas şi numai Dumnezeu ştie cît de mult aş vrea să te ajut acum, cînd eşti la strîmtoare. Îmi vine să plîng de ciudă! Rămîi cu bine, prietene! Dacă ai trece azi pe la noi, ar fi pentru mine o mare mîngîiere!

V. D.

14 august

Makar Alexeevici, ce-i cu dumneata? Nu ţi-e teamă de Dumnezeu? Ai să mă scoţi din minţi! Nu ţi-e ruşine? Îţi cauţi singur pieirea! Gîndeşte-te la bunul dumitale nume! Eşti un om cinstit, cu suflet nobil, cu ambiţie! Ce-ai să te faci, dacă află lumea de isprăvile dumitale? Ai să mori de ruşine, nu alta! Nu te gîndeşti la părul dumitale cărunt? Nu ţi-e frică de Dumnezeu? Fedora a zis că n-o să te mai ajute niciodată şi nici de la mine n-o să mai vezi un ban de aci înainte! Ce faci cu mine, Makar Alexeevici? Ori crezi, poate, că nu-mi pasă de purtarea dumitale? Habar n-ai cîte îndur din pricina ei, Makar Alexeevici! Mi-e cu neputinţă să cobor scara aici la noi: toată lumea se zgîieşte la mine, mă arată cu degetul şi spune nişte lucruri de mă apucă groaza! Da, chiar aşa: spune că *m-am încurcat cu un beţivan!* Crezi că-mi face plăcere s-o aud? Cînd te-aduce cu trăsura acasă, chiriaşii se uită cu scîrbă la dumneata şi spun: „Ia te uită! L-a adus pe slujbaşul acela de colo!" Iar mie îmi crapă obrazul de ruşine pentru dumneata. Îţi dau cuvîntul meu că o să mă mut de aici! O să mă tocmesc fată în casă ori spălătoreasă, da aici nu mai rămîn. Ţi-am scris să treci pe la mine şi n-ai trecut. Se vede că puţin îţi pasă de lacrimile şi rugăminţile mele, Makar

Alexeevici ! Şi de unde ai găsit bani ? Pentru numele lui Dumnezeu, fereşte-te ! Ai să te duci de rîpă, aşa, de pomană ! Ce ruşine, ce ocară ! Ieri, proprietăreasa nici n-a vrut să te primească în casă ! Ai dormit în antreu ! Am aflat totul ! De-ai şti numai cît de greu mi-a fost pe suflet cînd am auzit ! Să vii la mine ! Ai să vezi ce bine o să te simţi cu noi ! O să citim împreună, o să ne amintim de zilele demult apuse. Fedora o să ne povestească şi ea cum a umblat pe la locurile sfinte. Dacă ţii la mine, dragul meu, nu te lăsa dus pe calea pierzaniei şi nu mă pierde şi pe mine ! Că doar pentru dumneata mai trăiesc pe lumea asta şi tot pentru dumneata stau aici, ca să-ţi fiu aproape ! Asta s-o ştii ! Fii om întreg, fii tare şi cinstit. Nu uita că sărăcia nu-i un păcat. Şi-apoi, de ce te pierzi atîta cu firea ? Toate astea sînt vremelnice ! Cu ajutorul lui Dumnezeu o să se îndrepte lucrurile ! Dar stăpîneşte-te ! Îţi trimit douăzeci de copeici ! Cumpără-ţi tutun ori altceva, ce-ţi poftește inima, dar, pentru Dumnezeu, nu-i cheltui cu lucruri rele. Şi vino pe la noi, vino neapărat ! Poate că o să-ţi fie iar ruşine, dar nu trebuie ! Ruşinea asta n-are nici un temei. Numai de te-ai căi sincer de cele întîmplate. Nu-ţi pierde nădejdea în Dumnezeu. El o să le orînduiască pe toate cum e mai bine !

V. D.

19 august

Varvara Alexeevna, măicuţă !

Mi-e ruşine, lumina ochilor mei, mor de ruşine, Varvara Alexeevna ! De altfel, am făcut oare într-adevăr ceva atît de rău ? De ce să nu-mi veselesc puţin inima ? Aşa uit şi de tălpile cizmelor mele, şi nu mă mai gîndesc la ele ; o talpă e un fleac şi întotdeauna o să rămînă doar o talpă ticăloasă şi murdară — nimic mai mult ! Şi cizmele tot un fleac sînt ! Pînă şi înţelepţii greci umblau fără cizme. Atunci, noi de ce ne batem atîta capul cu un lucru care nu merită grija noastră ? Atunci, pentru ce rîd oamenii de mine şi mă disprețuiesc ? Ah, măicuţă dragă, ce te-ai găsit să-mi scrii şi mata ! Fedorei să-i spui că-i o mincinoasă, o zăpăcită, o scandalagioaică şi, pe deasupra, o proastă fără pereche ! Cît priveşte părul meu cărunt, şi aici greşeşti, draga mea ! Nu-s de fel aşa de bătrîn cum mă crezi.

Emelea îţi trimite închinăciuni. Îmi scrii că te-ai amărît şi ai plîns. Pot să-ţi spun şi eu că m-am amărît şi am plîns. Închei, dorindu-ţi sănătate şi noroc. Cît despre mine, sînt şi eu bine, sănătos şi rămîn, îngeraşule, al dumitale prieten

Makar Devuşkin

21 august

Mult stimata şi buna mea prietenă Varvara Alexeevna !

Simt că sînt vinovat, simt că am păcătuit faţă de dumneata, dar cred că nu foloseşte la nimic, măicuţă, că simt toate astea ! Orice-ai zice, dar aşa e ! Le-am simţit eu şi mai înainte de a face ce-am făcut, şi totuşi m-am lăsat copleşit de tristeţe şi am păcătuit, cu toate că-mi dădeam seama că sînt vinovat. Nu-s nici rău şi n-am nici inimă de piatră, iar ca să-ţi sfîşie cineva inimioara, scumpa mea, trebuie să fie nici mai mult, nici mai puţin decît un tigru sîngeros ! Eu însă sînt blînd ca un miel şi, după cîte ştii, n-am nici un fel de porniri sîngeroase şi, prin urmare, nu-s chiar atît de vinovat, îngeraşule, de fapta mea, cum nu-s vinovat nici în inimă, nici în cuget. Şi, dacă-i aşa, nu ştiu nici eu cu ce-s vinovat. E o poveste tare încurcată, măicuţă ! Mi-ai trimis treizeci de copeici de argint şi pe urmă iarăşi douăzeci de copeici. Şi, cînd am văzut bănuţii matale de orfană, mi s-a strîns inima de durere ! Ţi-ai ars mînuţa, curînd n-o să ai ce mînca, şi-mi scrii să-mi cumpăr tutun ! Spune şi dumneata ! Ce trebuia să fac ? Ori, poate, te gîndeşti că trebuia să te jefuiesc ca un tîlhar, fără pic de ruşine, pe dumneata, o biată orfană ? ! Şi uite-aşa s-a întîmplat, măicuţă, că am decăzut atît de rău ; adică nu ! Mai întîi am simţit că nu-s bun de nimic şi că nu fac mai mult decît talpa aceea a mea şi am început să cred că nici nu-i bine să mă socot un om de preţ, ci, mai degrabă, un netrebnic şi chiar — într-o oarecare măsură — un neruşinat. Ei, şi cînd am pierdut stima faţă de mine însumi, cînd mi-am zis că n-am nici un fel de calităţi şi nici demnitate nu mai am, atunci s-a sfîrşit cu mine ! Trebuia să decad, trebuia neapărat ! Aşa mi-a fost scris şi nu-s vinovat ! La început am ieşit să iau puţin aer. Şi atunci toate s-au potrivit parcă anume : firea însăşi vărsa lacrimi, era frig şi ploua ! Iar Emelea s-a nimerit şi el pe aproape. El, Varenka, a amane-

tat tot ce-a avut şi banii i-a cheltuit mereu în acelaşi fel, iar cînd l-am întîlnit eu, mi-a zis că de două zile n-a pus strop de băutură-n gură şi că vrea să zălogească un lucru pe care nu-l primeşte nimeni, cu nici un chip, pentru că nu-i prevăzută nici o plată pentru el! Şi atunci, Varenka, m-am lăsat înduplecat, mai mult din milă decît din vreo pornire de-a mea. Aşa am căzut în păcat, măicuţă! Şi ce de lacrimi am vărsat amîndoi! Am vorbit de dumneata. E un om bun Emelea, chiar foarte bun şi simţitor; şi eu, măicuţă, am inima simţitoare, şi mi se întîmplă de-astea tocmai pentru că le pun pe toate la inimă. Ştiu foarte bine ce-ţi datorez dumitale, draga mea. De cînd te-am cunoscut, am început să mă cunosc şi pe mine mai bine şi să te iubesc pe dumneata. Pînă atunci, fusesem tare singuratic, îngeraşule; cred că nici nu trăiam cu adevărat: dormeam! Nemernicii ăştia din jurul meu ziceau că pînă şi înfăţişarea mea e respingătoare şi se fereau de mine; aşa am început şi eu să mă scîrbesc de mine însumi; ei mai ziceau că-s tîmpit şi atunci am început şi eu să cred că-s tîmpit cu adevărat; dar dumneata, de cum te-ai ivit în viaţa mea mohorîtă, ai şi revărsat lumină peste ea, şi atunci inima mi s-a umplut de acea lumină, mi-am găsit pacea sufletească şi am aflat că nu-s mai rău decît alţii. E adevărat că n-am nimic deosebit, că n-am strălucire, că n-am „maniere". Dar sînt om, cu inima şi cugetul meu. Şi dacă am simţit că sînt prigonit de soartă, înjosit de ea, mi-am zis iarăşi că n-am demnitate şi m-am amărît atît de rău, încît mi s-au spulberat toate nădejdile. Şi acum, pentru că ţi-am spus totul, măicuţă, te rog şi eu pe dumneata, cu lacrimi în ochi, să nu mă mai descoşi despre cele petrecute! Că mi se frînge inima şi mi se umple sufletul de amărăciune grea.

Te încredinţez, măicuţă, de tot respectul meu, şi rămîn al dumitale preacredincios

Makar Devuşkin

3 septembrie

Makar Alexeevici, nu mi-am sfîrşit scrisoarea de rîndul trecut, pentru că mi-a venit greu să-ţi scriu. Uneori, am clipe cînd vreau să fiu singură. Să plîng singură, să fiu tristă, să fiu îndurerată, fără ca cineva să mă mîngîie; şi astfel de clipe sînt tot mai dese în viaţa mea. Atunci amintirile au pentru mine

un farmec nelămurit, care mă fură pe de-a-ntregul, astfel încît ceasuri în şir rămîn rece faţă de tot ce-i în jurul meu şi uit de ceea ce se petrece în realitate. Tot ce mă mişcă în viaţa de acum — o bucurie, o tristeţe, o durere — îmi aduce aminte de cîte un lucru asemănător din trecut şi mai ales din copilărie, din vremea de aur a copilăriei mele! Întotdeauna, după asemenea clipe, mi-e sufletul greu. Mă simt istovită de parcă m-ar secătui visările, iar sănătatea mi se şubrezeşte şi aşa pe zi ce trece.

Astăzi, însă, dimineaţa e atît de proaspătă, de luminoasă şi strălucitoare, cum rar am pomenit prin părţile astea, toamna! Ea m-a înviorat şi am întîmpinat-o cu bucurie. Da, a sosit şi toamna! Cît de mult îmi plăcea acest anotimp la ţară! Eram copil pe-atunci, dar de simţit, simţeam multe! Seara îmi plăcea mai mult decît dimineaţa. Îmi amintesc de un lac care se găsea la doi paşi de noi, la poalele unui deal. Lacul acela — parcă-l văd şi acum — lacul acela era mare, limpede şi curat ca cleştarul. În serile liniştite, şi lacul era liniştit; nici o frunză nu se mişca pe copacii din jur, pînza apei era neclintită ca o oglindă, şi aerul răcoros, chiar rece. Iarba se acoperea de rouă, ferestruicile căsuţelor din jur se luminau una cîte una, cirezile se întorceau în sat... În ceasul acela o zbugheam pe nesimţite de-acasă şi mă duceam să privesc îndelung faţa lacului. Jos, pe mal, ardea cîte un braţ de vreascuri strîns de pescari, şi flăcările se oglindeau pînă departe în apă. Cerul era de un albastru rece, tivit pe margini cu un roşu aprins, care pălea din ce în ce. Apoi răsărea luna; aerul era atît de limpede, că se auzea orice zgomot, cît de slab: foşnetul aripilor unei păsări speriate, cîntecul păpurişului fremătînd sub adierea blîndă a vîntului, plescăitul apei în care se zbenguiau peştişorii. Din apa albastră se ridica uşor un abur albicios, străveziu. Zarea se întuneca, totul se cufunda în neguri, în timp ce lucrurile din apropiere — barca, malul, ostroavele — se desluşeau, dimpotrivă, atît de viu, de parcă ar fi fost anume dăltuite. Cîte un butoi aruncat sau uitat pe apă sălta uşurel, legănat de undă, sălciile pletoase îşi amestecau frunzele ruginii printre firele de păpuriş, iar cîte un pescăruş întîrziat se cufunda o clipă în apa rece, apoi se înălţa iarăşi bătînd grăbit din aripi şi pierea în neguri... Eram numai ochi şi urechi şi mă simţeam nespus de fericită. Şi cînd te gîndeşti că eram doar o fetişcană, un copil!...

Îmi plăcea atît de mult toamna, toamna tîrzie, cînd se isprăvesc secerişul şi muncile cîmpului, cînd încep şezătorile, cînd toţi aşteaptă venirea iernii... atunci cerul se posomorăşte din pricina norilor, frunzele galbene se aştern cărări-cărări la marginea pădurii cu crengile dezgolite, iar pădurea pare albastră, apoi neagră, mai ales seara, cînd o învăluie negurile de nepătruns... Prin vălul lor, copacii se întrezăresc ca nişte arătări uriaşe, înfricoşătoare. Uneori, întîrziam la plimbare, mă răzleţeam de ceilalţi şi hoinăream singură ; deodată, o luam la goană : mi-era teamă ! Tremuram ca varga şi-mi ziceam : „Ce-ar fi să se ivească o nălucă înspăimîntătoare din scorbura aceea ?“ Deodată se stîrnea vîntul care străbătea în goană pădurea şi o făcea să vîjîie, să freamăte, să se vaiete cu glas jalnic ; sau smulgea smocuri întregi de frunze de pe crengile istovite, le învolbura prin aer, iar în urma lor se ridicau stoluri mari şi gălăgioase de păsări care împînzeau şi întunecau tot cerul. Spaima punea stăpînire pe mine ! Şi deodată auzeam parcă un glas care-mi şoptea : „Fugi, fugi, copilă, nu mai zăbovi aici în ceasul acesta de groază ! Fugi, fugi !“ Îmi pierea inima de frică şi fugeam de rupeam pămîntul. Ajungeam acasă cu sufletul la gură şi acolo dădeam de lume, de veselie... Nouă, copiilor, ni se dădea fiecăruia să facem cîte ceva : dezghiocam mazăre sau curăţam mac. În sobă sfîrîiau lemnele umede, măicuţa veghea plină de voie bună asupra lucrului nostru, Uliana, bătrîna dădacă [21], ne povestea din trecute vremi sau ne spunea basme de groază cu vrăjitori şi morţi, iar noi, copiii, ascultînd-o, cu tot zîmbetul de pe buze, ne ghemuiam unii în alţii. Apoi, deodată, se lăsa o clipă de tăcere... I-auzi ! un zgomot ! Parcă bate cineva la uşă ! Nici gînd ! Sfîrîie fusul bătrînei Frolovna. Şi ne porneam pe un rîs !... Dar nu puteam dormi de frică. Visam cîte ceva de groază... Mă trezeam uneori şi nu îndrăzneam să mă mişc ; tremuram pînă în zori, ghemuită sub plapumă. Dimineaţa, însă, mă sculam voioasă şi proaspătă ca o floare, priveam afară şi — ce să vezi ? Cîmpul era prins de cel dintîi ger ; crengile desfrunzite erau îmbrăcate în promoroacă uşoară, faţa lacului prindea o pojghiţă subţire ca o foaie de hîrtie, iar deasupra ei pluteau nori alburii. Pretutindeni răsuna ciripitul vesel al păsărilor. Razele soarelui scăldau totul în strălucirea lor şi mistuiau puţin cîte puţin pojghiţa subţire de gheaţă. Cîtă lumină, cîtă strălucire, cîtă veselie ! În sobă trosneau iar lemnele. Ne aşezam cu toţii în jurul samovarului.

Polkan, ciinele nostru cel mare şi negru, se uita la noi pe geam, rebegit încă de frigul nopţii şi dădea prietenos din coadă. Cîte un ţăran trecea pe dinaintea ferestrei într-o sanie trasă de un căluţ sprinten : se ducea la pădure, după lemne. Toţi erau veseli şi plini de voie bună ! Doamne, ce copilărie frumoasă am avut !...

Uite, plîng ca un copil cînd mă fură amintirile ! Cît de viu îmi apar toate în faţa ochilor, cît de limpede văd trecutul şi cît de tulbure şi întunecat mi se pare prezentul !... Cum o să se sfîrşească toate ? Ştii, am o presimţire, ba mai mult, o credinţă, că o să mor chiar în toamna asta ! Sînt foarte rău bolnavă ! Mă gîndesc adeseori la moarte, dar parcă n-aş vrea să mor şi să fiu îngropată aici ! Poate o să cad din nou la pat, ca atunci, primăvara. Şi cînd te gîndeşti că nici n-am avut vreme să mă refac cum se cuvine. Astăzi simt iarăşi că mă apasă ceva ! Fedora s-a dus nu ştiu unde, pentru toată ziua, şi sînt singură. De la o vreme, însă, mi-e frică să rămîn singură. Mi se pare mereu că în odaie mai e cineva care-mi vorbeşte, mai ales atunci cînd mă fură gîndurile, şi apoi, cînd mă trezesc din visări, mă apucă frica. Iată de ce ţi-am scris o scrisoare atît de lungă : cînd scriu, îmi trece. Rămîi cu bine. Sfîrşesc, pentru că nu mai am nici hîrtie, nici vreme. Din banii pe care i-am luat pe rochiile şi pe pălărioara mea, nu mi-a rămas decît o rublă de argint. Spui că i-ai dat proprietăresei dumitale două ruble de argint. Foarte bine ai făcut ! Acum o să se potolească pentru o vreme.

Vezi de-ţi drege într-un fel hainele. Cu bine ! Mă simt nespus de obosită. Nu înţeleg de ce, pe zi ce trece mă simt tot mai slăbită. Dacă muncesc cît de puţin, obosesc pe dată. Dacă o să-mi pice ceva de lucru, nici nu ştiu cum o să fac faţă !

V. D.

5 septembrie

Varenka, scumpa mea !

De-ai şti prin cîte am trecut azi, îngeraşul meu ! Mai întîi, m-a durut toată ziua capul ! Ca să mă mai răcoresc puţin, am ieşit să mă plimb pe Fontanka. Era întuneric şi frig. Nu trece bine de cinci şi se întunecă ! Aşa-i acum ! De plouat, nu

ploua, dar era o ceaţă care făcea cît o ploaie în lege. Nori grei se tîrau pe cer în smocuri lungi şi late. Pe chei era puzderie de lume, dar parcă dinadins toţi aveau feţele atît de îngrozitoare, de te apuca jalea cînd îi priveai ; mujici beţi, femei fineze cu nasul cîrn, încălţate cu cizme şi cu capul gol, lucrători, birjari, slujbaşi ca mine care aveau cîte o treabă ; apoi băieţi, cîte un ucenic lăcătuş în halat vărgat, slab, cu faţa suptă şi mînjită de ulei, cu un lacăt în mînă ; cîte un soldat întors la vatră, lung cît o prăjină... Iată ce fel de oameni erau pe-acolo ! Se vede că nimerisem şi ora cînd nu se plimbă altfel de lume. Uite şi canalul navigabil Fontanka. Erau atîtea bărci pe apă, că te prindea mirarea cum de puteau încăpea toate ! Pe poduri şedeau femei care vindeau turtă dulce umflată de umezeală şi nişte mere putrede. Dar ce murdare şi muiate de ploaie erau femeile acelea ! Plimbarea pe Fontanka e tare urîtă ! Jos — granitul ud, de o parte şi de alta — case înalte, întunecate, înnegrite de fum. La picioare — ceaţă, deasupra capului — ceaţă. Doamne, ce seară tristă şi mohorîtă a fost cea de azi !

Cînd am cotit pe Gorohovaia, se întunecase de tot şi lampagiii aprindeau gazul. De mult n-am mai fost pe Gorohovaia. Nu prea trec eu pe-acolo ! Ce stradă gălăgioasă ! Ce de prăvălii şi de magazine bogate ! Totul străluceşte în mii de culori : stofele, florile apărate de geamuri, pălărioarele cu funde. Îţi vine să crezi că toate astea sînt arătate numai aşa, de frumuseţe ! Aş, de unde ! Sînt oameni care le cumpără şi le duc în dar nevestelor ! Într-un cuvînt, o stradă bogată. Acolo îşi au prăvăliile o mulţime de brutari nemţi. Pesemne că sînt foarte bogaţi şi ei ! Şi ce de caleşti trec în fiecare clipă ! Cum de le ţine caldarîmul ? Şi numai caleşti bogate, cu geamuri ca oglinda şi căptuşite pe dinăuntru cu catifea şi mătase. Iar feciorii se vede că-s boiereşti : poartă epoleţi şi săbii. Am tras cu ochiul la trăsurile acelea şi am văzut numai femei grozav de gătite : se vede că erau prinţese sau contese. Cred că nimerisem ora cînd toţi se grăbesc la baluri şi la sindrofii. Mult aş da să văd de aproape o prinţesă sau o doamnă dintr-astea, simandicoase. Trebuie să fie tare plăcut. Nu le-am văzut niciodată ; poate doar aşa, în fugă, ca azi, cînd am privit pe furiş la caleşti. Şi mi-am amintit de dumneata. Sufleţelul meu, draga mea ! De cîte ori mă gîndesc acum la dumneata, mi se rupe inima. De ce eşti atît de nefericită, Varenka ? Îngeraşul meu, cu ce eşti mai pre-

jos decît ele ? Eşti bună, frumoasă, învăţată. De ce-i soarta atît de vitregă cu dumneata ? De ce se întîmplă aşa pe lume, că un om bun trăieşte în sărăcie, iar peste altul dă norocul fără să-l caute ? Ştiu, ştiu, măicuţă, că nu-i bine să mă gîndesc la toate astea, că asta înseamnă să fii liber-cugetător ; totuşi, dacă e să vorbim deschis şi după dreptate, pentru ce unuia, încă de pe cînd e în pîntecele mamei, soarta cea nedreaptă îi hărăzeşte norocul, iar calea altuia în viaţă trece prin orfelinat ? Se întîmplă doar ca un *Ivanuşka-duraciok* [22] să aibă în viaţă un noroc orb ! Vine cam aşa : Tu, Ivanuşka-prostăvanul, umblă cît pofteşti prin sacul cu galbeni al bunicului, mănîncă, bea şi te veseleşte, iar tu, celălalt, stai şi înghite în sec, că doar pentru asta eşti bun, frăţioare ! E păcat, mare păcat, măicuţă, să cugeţi astfel, dar azi nu ştiu cum se face că-mi roiesc gînduri păcătoase prin cap, fără să vreau ! Ai fi putut şi dumneata, luminiţa mea, să te plimbi într-o asemenea caleaşcă. Şi nu unul ca mine, ci chiar generalii ar fi umblat să-ţi prindă măcar o privire binevoitoare, din zbor ! Ai fi purtat nu rochiţe de pînză, vechi şi ponosite, ci numai mătase şi aur. Şi n-ai mai fi fost slăbuţă şi sfrijită ca acum, ci rumenă, frumoasă şi împlinită ca o păpuşă de zahăr. Iar eu m-aş fi socotit mulţumit să te zăresc cînd şi cînd prin ferestrele scăldate de lumină şi să-ţi văd măcar umbra. Numai la gîndul că eşti fericită şi veselă, m-aş fi simţit şi eu mulţumit, păsărica mea scumpă. Dar aşa ? N-ajunge că nişte oameni răi ţi-au nenorocit viaţa, dar te-a mai supărat şi un nemernic de beţivan ! Ce crede el ? Dacă s-a împopoţonat cu un frac şi se uită la lume printr-o lornetă înrămată în aur, neruşinatul, toate îi sînt îngăduite, şi trebuie să ascultăm cu bunăvoinţă pînă şi vorbele lui necuviincioase ? Oare aşa să fie, preaonoraţilor ? Şi pentru ce ? Pentru că eşti orfană, fără apărare, pentru că n-ai un prieten puternic, care să-ţi fie pavăză de nădejde. Şi ce fel de om e dînsul, ce fel de oameni sînt ei toţi, de nu pregetă să-i facă rău unei orfane ? Nişte nemernici, nu oameni ! Nemernici şi nimic mai mult. Zic ei că-s oameni, dar de fapt nu e aşa. Sînt încredinţat de asta. Uite cum sînt oamenii ăştia ! După mine, măicuţă, flaşnetarul pe care l-am întîlnit azi pe Gorohovaia este mai vrednic de cinstire decît ei. Dînsul, cel puţin, umblă cît îi ziulica de mare, se osteneşte, aşteaptă cîte un bănuţ nenorocit pentru pîine, dar îşi agoniseşte singur hrana. Nu cere de pomană, ci se oboseşte pentru plăcerea oamenilor, la fel ca şi

cutia lui cu muzică : „Vă înveselesc şi eu, oameni buni, cu ce pot", pare să spună dînsul. Cerşetor e şi el, ce-i drept ! Tot un cerşetor, dar în schimb unul cu suflet cinstit. Se trudeşte, tremură de frig, dar munceşte înainte, oricum ar fi munca aceea a lui ! Şi cîţi sînt ca el, măicuţă, oameni cinstiţi care, deşi cîştigă puţin faţă de munca lor şi de folosul pe care-l aduc, nu se ploconesc înaintea nimănui şi nu cer de pomană o bucată de pîine. Uite, fac şi eu ca flaşnetarul ! Adică nu, e cu totul altceva ; dar în felul meu, adică în înţelesul mai subţire, mai boieresc, sînt la fel cu dînsul : muncesc pe măsura puterilor mele, adică fac şi eu ce pot. Mai multe nu ştiu. Şi de unde nu e, nici Dumnezeu nu cere.

Am adus vorba de flaşnetar, măicuţă, pentru că astăzi mi-a fost dat să-mi simt sărăcia de două ori mai dureros. M-am oprit să mă uit la dînsul. Mă chinuiau tot felul de gînduri şi m-am oprit ca să mi le mai alung. S-au mai oprit şi nişte birjari, o tînără şi o fetiţă mică şi murdară. Flaşnetarul cînta în faţa unei ferestre. Deodată, am văzut un băieţel, un pici ca de vreo zece anişori ; ar fi fost el drăgălaş, dar părea bolnăvicios, sfrijit... n-avea decît o cămăşuţă pe el şi nu mai ştiu ce pe deasupra ; parcă era chiar desculţ şi stătea şi el acolo şi asculta cu gura căscată cîntecelul. Ce vrei, copil ! Îşi pironise ochii la păpuşile neamţului care jucau frumos, şi nu simţea că i-au îngheţat picioruşele, că tremură tot şi că-şi morfoleşte capătul mînecii în gură. Am văzut că are în mînă o hîrtiuţă. Tocmai atunci trecu un domn şi-i aruncă flaşnetarului un bănuţ. Bănuţul căzu drept în cutia cu marginile frumos lucrate, unde se vedea un franţuz ce dănţuieşte cu nişte cucoane. Cînd se auzi clinchetul bănuţului, copilaşul tresări, se uită sfios în jur şi, crezînd pesemne că eu am zvîrlit banul, se repezi spre mine... mînuţele îi tremurau, glăsciorul îi tremura ; îmi întinse hîrtiuţa şi-mi spuse : citeşte. Am despăturit-o... mereu aceeaşi poveste : „Binefăcătorilor, mama e pe moarte... trei copii flămînzi... Ajutaţi-ne ! Iar eu, cum oi muri, n-o să uit de voi pe lumea cealaltă, cum n-aţi uitat nici voi de copilaşii mei, aici !" Ce să mai vorbesc ? Totul e atît de cunoscut şi de omenesc, dar puteam eu să-i ajut ? Şi... nu i-am dat nimic. Mi se rupea inima de milă ! Băieţaşul se învineţise de frig ! Trebuie să fi fost şi flămînd, că doar nu mînţea, nu, nu mînţea ! Îmi dau bine seama ! De ce nu şi-or fi cruţînd copiii mamele astea rele ? De ce i-or fi trimiţînd aproape goi, în frig, cu astfel de

scrisorele ? Poate că n-are suflet muierea asta neghioabă ! Dar poate că n-are pe nimeni care să muncească pentru ea şi o fi stînd ghemuită şi bolnavă cu adevărat ! Tot ar fi putut să ceară ajutor unde se cuvine ! Ori poate că e o tîlhăroaică şi şi-a trimis copilaşul flămînd şi bolnav, anume ca să-i înşele pe oameni şi să-i înduioşeze ! Ce poate să înveţe un biet copilaş umblînd cu scrisorele de-astea ? O să-şi împietrească inima, şi atît. Aleargă, umblă, cere... Iar oamenii trec pe lîngă el şi n-au vreme, inimile lor sînt de piatră, iar vorba aspră. „Pleacă ! Minţi ! Cară-te !" Asta aude copilaşul, şi sufletul i se înrăieşte, şi tremură în zadar, sărăcuţul de el, speriat ca un puişor căzut din cuibul sfărîmat. Mînuţele şi picioruşele îi sînt sloi de gheaţă, pînă şi răsuflarea îi îngheaţă. Nu trece mult, şi începe să tuşească şi pe urmă totul merge repede : boala, ca un şarpe veninos, i se strecoară în piept şi, cît ai bate din palme, moartea se apleacă peste el, undeva, într-un ungher puturos, unde zace fără căutare, fără îngrijire... Şi asta a fost toată viaţa lui ! Ca să vezi ce poate fi viaţa unui om ! Cît de chinuitor e, Varenka, să auzi „pentru numele lui Hristos" şi să treci fără să dai nimic, spunînd doar : „Domnul o să-ţi dea !" Cîte un „pentru numele lui Hristos" mai e cum e. (Pentru că şi astea sînt felurite, măicuţă.) Cîte unul, ziceam, e prelung, tărăgănat, dintre acelea obişnuite, învăţate pe de rost, într-un cuvînt — cerşetoresc. Acestuia, dacă nu-i dai nimic, parcă nu te chinuie atîta cugetul ! El e cerşetor de mult, cerşetor de meserie, cerşeşte de cînd lumea şi s-a deprins cu asta ! Îţi spui : „Ăsta o să mai rabde, ştie să rabde !" Dar alteori, acest : „pentru numele lui Hristos" e spus de cîte unul neobişnuit să-l rostească, e spus aspru şi-ţi face frică ; uite, ca azi, de pildă, cînd am luat hîrtiuţa aceea din mîna băiatului, tot pe-acolo, lîngă un gard, stătea unul care nu cerea la toţi, dar care mi-a zis : „Dă-mi, boierule, un bănuţ, pentru numele lui Hristos !" şi mi-a zis-o cu un glas atît de repezit, atît de aspru, că m-am cutremurat de groază. Dar bănuţul nu i l-am dat, că n-am avut. Celor bogaţi nu le place cînd săracii se plîng cu voce tare de soarta lor nenorocită : îi supără, cică, şi-i plictisesc, fiindcă sărăcia, vezi Doamne, e întotdeauna plicticoasă. Le-or fi tulburînd somnul gemetele celor flămînzi.

Trebuie să-ţi mărturisesc, draga mea, că ţi le-am zugrăvit toate astea, pe de o parte ca să-mi mai uşurez inima, dar mai mult ca să-ţi arăt că pot să scriu şi eu frumos. Pentru că îmi

închipui că ţi-ai dat seama şi dumneata că de la un timp încoace am şi eu stil. Acum însă, m-a cuprins o tristeţe atît de mare, că am început să mă înduioşez singur de gîndurile mele ; şi cu toate că ştiu, măicuţă, că nu fac nimic cu înduioşarea, totuşi, într-un fel, îmi dau oarecare dreptate. Într-adevăr, draga mea, adeseori mă nimicesc singur, spun că nu fac două parale şi mă socotesc mai prejos de oricine. Dacă ar fi să le tălmăcesc mai înflorat, aş spune că toate astea se întîmplă pentru că cei din jur m-au băgat în sperieţi şi m-au prigonit, întocmai ca pe băieţaşul acela nenorocit care mi-a cerut de pomană.

Şi-acum, să-ţi vorbesc alegoric, măicuţă. Ascultă ! Mi se-ntîmplă, draga mea, dis-de-dimineaţă, cînd mă grăbesc la serviciu, să privesc cum se deşteaptă oraşul, cum prinde viaţă, cum fumegă, fierbe, uruie... Şi atunci, mă simt uneori atît de mic în faţa acestei privelişti, de parcă mi-ar fi dat cineva un bobîrnac peste nasul pe care mi l-am vîrît unde nu-mi fierbe oala... Dau din mînă a lehamite şi-mi văd mai departe de drum, umil şi neînsemnat... Şi acum, poftim de te uită îndeaproape ce se petrece în acele case mari, negre şi afumate, judecă bine şi vezi dacă e drept să mă categorisesc aşa cum am făcut eu şi să mă tulbur fără pricină ? Bagă de seamă, Varenka dragă, că toate astea ţi le spun în alegorie ! Ei, hai să vedem ce-i acolo, în casele acelea ?! Acolo, într-un ungher plin de fum, într-o cotineaţă care la nevoie poate fi socotită drept casă, se trezeşte un meseriaş ! Toată noaptea a visat, de pildă, cizmele pe care le croise greşit în ajun, ca şi cum un asemenea fleac merită să fie visat de un om ! Mă rog ! El e meseriaş, e cizmar şi să zicem că pentru el e de înţeles că se gîndeşte la meşteşugul lui. Şi-apoi, îi plîng copiii, femeia îi e flămîndă. Dar nu numai cizmarii îşi încep astfel ziua, draga mea. Asta încă n-ar fi nimic, şi nici n-ar merita să fie descris, dar uite ce se mai întîmplă, măicuţă : în aceeaşi casă, cu un cat mai sus sau mai jos, în odăi aurite, cîte un domn putred de bogat visează şi el tot cizme ; poate într-alt fel, poate un alt model, dar se cheamă că tot cizme sînt ; pentru că în înţelesul pe care-l dau eu aici, noi toţi, drăguţa mea, sîntem mai mult sau mai puţin cizmari. Şi asta n-ar fi nimic, dar uite care-i răul : că nu se află nimeni pe lîngă bogătaşul acela, nimeni care să-i sufle la ureche : „Mai încetează, frate, să te gîndeşti numai la tine, şi să trăieşti numai pentru tine. Că doar nu eşti cizmar ! Copiii ţi-s sănătoşi, iar femeia ta nu duce lipsă de mîncare. Mai uită-te şi în jur, că poate găseşti

un lucru mai vrednic de luare-aminte decît cizmele!" Asta am vrut eu să-ţi spun în alegorie, Varenka! Poate că-i o cugetare prea liberă, draga mea, dar o asemenea cugetare se naşte uneori, îi vine omului în cap, şi atunci, vrei, nu vrei, izbucneşte din inimă în vorbe fierbinţi. De aceea nu trebuia să mă socotesc drept un nimic, numai pentru că m-am speriat de zgomot şi de uruit! Închei spunîndu-ţi, măicuţă, că poate crezi despre mine că bîrfesc sau că m-a apucat ipohondria sau că, poate, le-am copiat toate astea din vreo carte? Nu, măicuţă, să n-o crezi! Nu-i aşa! De bîrfeli mi-e scîrbă, ipohondria nu m-a apucat şi nici din carte n-am copiat nimic!

M-am întors acasă trist, m-am aşezat la masă, am încălzit ceainicul şi mă pregăteam tocmai să beau un pahar-două de ceai, cînd deodată văd că intră la mine Gorşkov, chiriaşul nostru cel sărac. Băgasem de seamă încă de dimineaţă că se tot da pe lîngă ceilalţi chiriaşi şi că vroia să se apropie şi de mine. Trebuie să-ţi spun în treacăt, măicuţă, că el şi cu ai lui o duc cu mult mai rău decît mine! Sigur, mult mai rău! El are nevastă, copii! Dacă aş fi fost în locul lui, nici nu ştiu ce m-aş fi făcut! Şi, cum îţi spuneam, a intrat în odaie Gorşkov al nostru şi mi-a făcut o plecăciune... Avea, ca de obicei, o lacrimă aninată de gene şi se lăsa cînd pe un picior, cînd pe altul, dar nu putea să scoată o vorbă. L-am poftit să ia loc pe un scaun — pe unul stricat, că altul n-aveam — şi i-am oferit un ceai. El şi-a cerut iertare îndelung, dar în cele din urmă a luat paharul. Întîi a vrut să bea fără zahăr, dar cînd am încercat să-l încredinţez că trebuie să ia neapărat zahăr, a început să-şi ceară din nou iertare, să spună că nu vrea, că nu trebuie, şi pînă la urmă şi-a pus cea mai mică bucăţică pe care a găsit-o, încercînd pe dată să mă încredinţeze că ceaiul e nespus de dulce. Ca să vezi în ce hal de umilinţă îi aduce sărăcia pe oameni! „Ei, ce mai spui, taică?" l-am întrebat eu. „Uite aşa-şi-aşa, zice, Makar Alexeevici, binefăcătorule, fii mărinimos şi ajută o familie nenorocită! Soţia şi copilaşii îmi mor de foame. Gîndeşte-te ce trebuie să simtă un tată, adică eu!" Am dat să spun ceva, dar el m-a oprit: „Eu, zice, mă tem de toţi cei de-aici, Makar Alexeevici! Adică, «mă tem» poate nu-i cuvîntul, dar mi-e ruşine, înţelegi? Ei toţi sînt prea mîndri şi se ţin cu nasul pe sus. Eu, zice, nu te-aş supăra, taică, binefăcătorule, pentru că ştiu că ai avut neplăceri şi mai ştiu că mult nu poţi să-mi dai, dar poate măcar ceva, aşa, cu împrumut; am îndrăznit, zice, să te rog, pentru

că ştiu că ai inimă bună, că ai fost şi dumneata la strîmtoare şi că înduri şi acum multe necazuri, şi tocmai din pricina asta sufletul dumitale ştie ce-i mila faţă de aproapele." Iar drept încheiere mi-a zis să-l iert pentru îndrăzneală şi necuviinţă. I-am răspuns că m-aş bucura din tot sufletul să-i pot da ceva, dar că n-am nimic, chiar nimic! „Nici nu-ţi cer mult, Makar Alexeevici, tăicuţule, mi-a tăiat el vorba (să-l fi văzut cum a roşit!) dar ştii, nevasta, copiii, foamea... măcar douăzeci de copeici!" Atunci am simţit că mi se rupe inima! Ăsta m-a întrecut cu mult, mi-am zis eu! Îmi rămăseseră cu totul şi cu totul douăzeci de copeici, şi îmi făcusem socoteala că o să le cheltuiesc a doua zi pentru lucrurile cele mai de trebuinţă. „Nu, drăguţule! Zău nu pot, că uite aşa şi pe dincolo!" i-am zis eu. „Makar Alexeevici, taică, dă-mi ce te lasă inima", mi-a răspuns dînsul. „Dă-mi măcar zece copeici!" Atunci am deschis cutia mesei, măicuţă, şi i-am dat cele douăzeci de copeici ale mele, că oricum se cheamă că tot am făcut o faptă bună! Ehei, sărăcie, sărăcie! Apoi ne-am luat cu vorba: „Cum se face, taică, l-am întrebat eu, că te-ai îndatorat atît de mult şi încă mai locuieşti într-o cameră cu o chirie de cinci ruble de argint?" El m-a lămurit că a închiriat-o acum o jumătate de an şi că a plătit pe trei luni înainte. Pe urmă, însă, treburile s-au brodit în aşa fel, că nici tu încoace, nici tu încolo, sărmanul de el! A tot aşteptat să i se sfîrşească procesul, şi trebuie să-ţi spun că pricina lui e tare neplăcută. Trebuie să răspundă, Varenka, nu ştiu pentru ce în faţa judecăţii. E vorba de o tărăşenie cu un negustor care a păcălit vistieria statului la o lucrare. Înşelăciunea a fost descoperită, iar negustorul dat pe mîna justiţiei; numai că dînsul a încurcat în tîlhăria lui şi pe Gorşkov care, nu ştiu cum, e amestecat şi el în treaba asta. La drept vorbind, însă, Gorşkov s-a făcut vinovat numai de nepăsare, de lipsă de grijă, şi pentru că n-a păzit cum se cuvine interesele statului, ceea ce e de neiertat! Pricina lui tărăgănează de cîţiva ani: se ivesc tot mereu piedici în calea lui Gorşkov. „Cît despre necinstea de care sînt învinovăţit, mi-a zis el, n-am nici o pată şi nici o vină şi nici de vicleşug ori tîlhărie nu sînt vinovat." Pricina asta însă i-a pătat cinstea. A fost dat afară din slujbă, cu toate că nu s-a dovedit întru totul vinovat, cum însă n-a ieşit basma curată, n-a putut nici pînă în ziua de azi să scoată de la negustor nu ştiu ce sumă însemnată de bani care i se cuvine, şi pe care acesta, în faţa judecăţii, susţine că nu i-o datorează.

Eu îl cred, dar judecătorul, din păcate, nu-l crede pe cuvînt; vezi că treaba-i atît de încurcată, că-i toată numai noduri şi ochiuri, de nu-i dai de capăt nici într-o sută de ani. Cînd crezi că au descurcat-o cît de cît, negustorul îi mai face un nod, şi încă unul! Eu îmi pun mult de tot la inimă nenorocirea lui Gorşkov şi ţin cu el, draga mea, pentru că omul e fără slujbă şi nu-l primeşte nimeni nicăieri, fiindcă nimeni n-are încredere într-însul. Tot ce au avut pus deoparte au mîncat. Pricina e încurcată, dar de trăit, trebuie să trăieşti. Apoi, colac peste pupăză, le-a mai venit un copilaş. Alte cheltuieli. Li s-a îmbolnăvit băieţelul — iarăşi cheltuieli. A murit — alte cheltuieli. Nevasta îi e şi ea bolnavă, iar el suferă de nu ştiu ce boală cronică. Într-un cuvînt, toate nenorocirile pe capul lui! De altfel spune că aşteaptă într-una din aceste zile să se sfîrşească procesul cu bine şi că nu mai are nici o îndoială în această privinţă. Păcat de el, măicuţă, mare păcat! L-am mîngîiat cum am putut. S-a pierdut cu totul şi se teme şi de umbra lui! Caută un sprijin şi de aceea am şi căutat să-l mîngîi. Şi acum, cu bine, măicuţă! Hristos să te aibă în pază. Fii sănătoasă, sufletul meu! Cînd îmi amintesc de dumneata, parcă aş pune o alifie tămăduitoare pe inimă şi cu toate că mă chinuiesc pentru dumneata, dar pînă şi chinul ăsta mi-e plăcut.

Al dumitale prieten credincios
Makar Devuşkin

9 septembrie

Măicuţă, Varvara Alexeevna!

Îţi scriu într-o stare cu totul neobişnuită. Sînt peste măsură de tulburat din pricina unei întîmplări groaznice! Sînt ameţit, simt că lumea se învîrte împreună cu mine! Ah, draga mea, ce o să-ţi povestesc! Nici prin minte nu ne-a trecut una ca asta. Ba nu! Mie cred că mi-a trecut. Am presimţit totul. Îmi spunea parcă inima ceva. Pînă şi în vis am văzut mai adineauri ceva asemănător.

Iată ce s-a întîmplat. Am să-ţi povestesc fără stil, aşa, cum o da Dumnezeu. M-am dus azi-dimineaţă la birou, am intrat şi m-am apucat de scris. Trebuie să ştii, măicuţă, că am scris şi ieri. Şi uite, ieri s-a apropiat de mine Timofei Ivanovici şi mi-a

spus chiar dumnealui că „ține, cică, o hîrtie urgentă". „Copiaz-o, zice, Makar Alexeevici, dar cît mai curat, cît mai repede și cît mai frumos, că merge la semnat chiar azi." În treacăt fie zis, îngerașul meu, ieri eram într-o stare sufletească atît de proastă, încît n-aveam chef nici măcar să trăiesc, de trist și amărît ce eram. Îmi simțeam inima strînsă, sufletul întunecat! Mă tot gîndeam la dumneata, biata mea luminiță! Și uite-așa m-am apucat de scris, și am copiat hîrtia curat, citeț, numai că... nici nu știu cum să ți-o tălmăcesc mai bine, fie că mi-a întunecat necuratul mintea, fie că astfel mi-a fost hărăzit de o soartă tainică sau numai pentru că așa a fost să fie, dar am sărit un rînd întreg și a ieșit un înțeles... Dumnezeu știe care, ori mai bine zis n-a ieșit nici unul. Ieri au întîrziat să i-o mai dea excelenței-sale la semnat și i-au dat-o abia azi. Eu am venit de dimineață fără să bănuiesc nimic și m-am așezat ca de obicei lîngă Emelian Ivanovici. Trebuie să-ți spun, draga mea, că de la o vreme-ncoace mă simt mult mai stînjenit și mă rușinez mult mai mult față de ceilalți. Nici ochii nu mi-i ridic la nimeni. Dacă aud vreun scaun scîrțîind, mi se face inima cît un purice, de spaimă. Tot așa de mic mă țineam și astăzi și stăteam cuminte și ascuns, astfel încît Efim Akimovici (unul care se leagă de om cum n-am mai pomenit), a zis în gura mare: „Ce tot stai acolo, Makar Alexeevici, ca un bursuc!" Și zicînd așa, a făcut o mutră, că toți cei din jurul lui și al meu s-au prăpădit de rîs, bineînțeles, pe socoteala mea. Apoi au început, care mai de care... Eu căutam să n-aud nimic, să nu văd nimic și stăteam fără să fac nici o mișcare. Așa-i obiceiul meu și, în felul acesta, și ei se potolesc mai repede. Deodată, am auzit zarvă mare, alergături, gălăgie... Apoi — nici nu mi-a venit să cred — am auzit cum mă strigă cineva pe nume, îl strigă pe Devușkin! Inima a început să-mi bată mai-mai să-mi spargă pieptul și, nu știu nici eu de ce, dar m-am speriat, și m-am speriat așa de tare, cum nu mi s-a mai întîmplat de cînd sînt. Simțeam că m-am lipit de scaun, însă ședeam de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, de parcă n-ar fi fost vorba de mine! Dar strigătele nu mai conteneau: se auzeau tot mai aproape. Apoi au răsunat chiar la urechea mea: „Devușkin! Să vină Devușkin! Unde-i Devușkin?" Am ridicat ochii și l-am văzut înaintea mea pe Evstafi Ivanovici, care mi-a zis: „Makar Alexeevici, la excelența-sa! Iute! ai făcut-o boacănă cu hîrtia aceea!" Atîta mi-a spus, dar a fost de ajuns. Nu-i așa că a fost de ajuns, măicuță? Am simțit că amorțesc, că încremenesc, că

nu mai știu ce-i cu mine. M-am dus, mai mult mort decît viu. Am trecut printr-o încăpere, două, trei și am ajuns drept în biroul excelenței-sale. N-aș putea să-ți spun limpede la ce mă gîndeam atunci. L-am văzut pe excelența-sa, înconjurat de alții și pare-mi-se că nu i-am făcut plecăciunea cuvenită, dar nu mai știu nici eu prea bine. Eram așa de aiurit, că-mi tremurau și genunchii, și buzele. Aveam și de ce, măicuță! Mai întîi și mai întîi, mi-era rușine; am aruncat o privire la dreapta, spre oglindă și... mai-mai să-mi pierd mințile de ce am văzut în ea. În al doilea rînd, eu m-am ținut întotdeauna așa, de parcă nici n-aș fi trăit pe lumea asta și cred că excelența-sa nu prea știa de mine. O fi auzit, poate, în treacăt, că în instituția lui este unul pe care-l cheamă Devușkin, dar ca să-l cunoască mai de aproape, asta nu!

„Cum s-a întîmplat, domnul meu? a început dumnealui mînios. Unde ți-au fost ochii? O hîrtie ca asta, și încă urgentă, dumneata mi-o strici?! Ce te-a găsit?" Și, zicînd așa, s-a întors către Evstafi Ivanovici. Auzeam doar frînturi de vorbă: „Nebăgare de seamă! Nepăsare! Mă bagi în bucluc!" Am deschis gura, am dat să cer iertare, dar n-am putut! Am vrut să fug, dar n-am îndrăznit. Și atunci... atunci, măicuță, mi s-a întîmplat ceva... de-mi crapă obrazul de rușine și acum, cînd îmi amintesc. Năsturașul meu — lua-l-ar dracu de năsturaș — acela care abia se ținea de un firicel de ață, s-a desprins deodată, a căzut jos și s-a dus de-a dura (se vede că m-am agățat de ceva)... zăngănind și rostogolindu-se, drept la picioarele excelenței-sale! Și asta într-o tăcere de mormînt! Iată care a fost dezvinovățirea mea, rugămintea de iertare, răspunsul — într-un cuvînt, tot ce mă pregăteam să-i spun excelenței-sale! Urmările au fost groaznice! Excelența-sa și-a aruncat numaidecît privirile asupra mea și a hainei mele. Într-o clipă, mi-am amintit ce-am văzut în oglindă: m-am repezit că culeg năsturașul! Ca să vezi ce prostie! M-am aplecat să-l ridic, dar năsturașul luneca, îmi scăpa printre degete... N-am putut să pun mîna pe el, și pace! Ba pe deasupra le-am arătat tuturor cît sînt de dibaci! Simțeam că mă părăsesc puterile și că totul e pierdut, pierdut cu desăvîrșire. S-a dus bunul meu nume! S-a sfîrșit cu mine! Și, nu știu de ce, au început să-mi țiuie amîndouă urechile. O auzeam și pe Tereza, îl auzeam și pe Faldoni, și un fel de dangăt ca de clopot! În sfîrșit, am izbutit să culeg năsturașul, m-am ridicat, am făcut drepți și, dacă n-aș fi fost prost, aș fi rămas smirna cu mîinile

pe vîpușca pantalonului. Aș, de unde! Am început să potrivesc năsturașul la ața ruptă, de parcă era chip să-l prind la loc! Ba pe deasupra mai și zîmbeam, mai zîmbeam, auzi? Excelența-sa și-a întors întîi privirea, apoi s-a uitat iar la mine, și l-am auzit spunîndu-i lui Evstafi Ivanovici: „Ce-i asta? L-ai văzut în ce hal e? Ce-i cu dînsul? Ce i s-a întîmplat?"... Of, draga mea, mai era nevoie să întrebe: „Ce-i cu dînsul, ce s-a întîmplat?" M-am făcut de pomină, ce mai! Apoi l-am auzit pe Evstafi Ivanovici cum îi răspunde: „Nu l-am prins niciodată cu nimic rău. Are o purtare frumoasă, leafă cît i se cuvine..." „Atunci, ajutați-l într-un chip oarecare, a mai zis excelența-sa. Dați-i leafa înainte"... „Păi, a luat, a luat pe atîta și atîta vreme înainte! Se vede că are ceva încurcături acasă, că de purtat, se poartă frumos și nu l-am prins niciodată cu nimic!" Eu, îngerașule, ardeam ca în focul iadului. Muream, nu altceva! „Bine, a zis apoi excelența-sa cu voce tare, să-mi copiezi din nou hîrtia și cît mai repede. Apropie-te, Devușkin! Să scrii totul din nou, dar vezi să nu mai greșești și ascultă..." Aici excelența-sa s-a întors către ceilalți, le-a spus ce au de făcut și ei au plecat. De-abia au ieșit din odaie că excelența-sa a scos în grabă din buzunar portofelul, iar din portofel o hîrtie de o sută de ruble. „Iată, a zis el. Cît pot și eu... Socotește-o cum vrei, dar ia banii", și mi i-a îndesat în mînă. Eu am tresărit, îngerașule, și am simțit că mi se zguduie tot sufletul. Nici nu știu ce a fost cu mine. Am vrut să-i apuc mîna, dar el a roșit, drăguțul, și — să știi că-ți spun acum adevărul gol-goluț, draga mea — mi-a luat el mîna mea cea nevrednică și a strîns-o tare! Chiar așa cum îți spun: mi-a strîns-o, de parcă i-aș fi fost pe potrivă, de parcă aș fi fost și eu general. „Du-te acum, mi-a zis el, fac și eu ce pot... Să nu mai greșești la copiat, iar ceea ce a fost, treacă de la mine!"

Și acum uite ce am hotărît, măicuță: te rog pe dumneata și pe Fedora să vă rugați lui Dumnezeu pentru el! Și copiilor mei, dacă i-aș avea, le-aș spune să se roage pentru el, în fiece zi și toată viața, mai fierbinte decît se roagă pentru tatăl lor. Și încă ceva îți spun, măicuță, și ți-o spun din toată inima! Ascultă-mă bine, măicuță! Îți jur că deși mă prăpădeam atîta de durere sufletească în zilele amare de restriște prin care am trecut amîndoi, privind la dumneata și la chinurile pe care le înduri, privindu-mă pe mine și neputința mea, ți-o jur, cu toate acestea că nu atît suta de ruble mi-e scumpă, cît faptul că excelența-sa a binevoit să-mi strîngă mîna, mie, un nimic, un bețivan, un ne-

mernic ! Prin asta el m-a făcut să-mi recapăt încrederea în mine. Prin asta a întors la viaţă sufletul meu, mi-a făcut traiul mai dulce pe vecie şi am credinţa nestrămutată că oricît de păcătos aş fi faţă de cel Atotputernic, ruga mea pentru fericirea şi bunăstarea excelenţei-sale o să ajungă pînă la Dumnezeu !...

Măicuţă dragă ! Mă aflu acum într-o stare de tulburare sufletească şi de negrăită frămîntare. Inima-mi bate gata să-mi spargă pieptul — nu alta, şi simt o slăbiciune ciudată. Îţi trimit patruzeci şi cinci de ruble de hîrtie. O să-i dau douăzeci de ruble proprietăresei, iar mie o să-mi păstrez treizeci şi cinci. Cu douăzeci din ele o să-mi dreg haina, iar cincisprezece le las pentru trai. Toate întîmplările astea, prin care am trecut de dimineaţă, m-au răzbit abia acum. Vreau să mă culc puţin. De altfel, sînt liniştit, chiar foarte liniştit. Doar în inimă simt aşa, ca o durere, şi acolo, în fundul ei, parcă tremură, se zbate şi se frămîntă ceva. O să viu neapărat pe la dumneata ; acum însă sînt ca beat din pricina celor prin care am trecut... Dumnezeu le vede pe toate, măicuţa mea, scumpa mea nepreţuită !

Prietenul dumitale vrednic
Makar Devuşkin

10 septembrie

Dragul meu Makar Alexeevici !

Sînt nespus de fericită din pricina bucuriei pe care ai avut-o şi ştiu, prietenul meu, să preţuiesc bunătatea şefului dumitale. Aşadar, acum o să te mai odihneşti după atîtea necazuri. Vezi numai să nu iroseşti iar banii pe fleacuri. Trăieşte cumpănit. Mulţumeşte-te cu puţin şi, începînd de azi, pune deoparte măcar cîte ceva de fiecare dată, astfel ca nici o nenorocirie să nu te găsească nepregătit. Nouă nu ne purta de grijă, te rog mult. Fedora şi cu mine o să ne descurcăm cumva. Pentru ce ne-ai trimis atîţia bani, Makar Alexeevici ? Nu ne trebuiesc, crede-mă ! Ne mulţumim cu ce avem. Drept e că în curînd o să avem nevoie de bani ca să ne mutăm de aici, dar Fedora nădăjduieşte să capete bani de la cineva care îi e dator mai de mult. Îmi opresc douăzeci de ruble pentru lucrurile cele mai trebuincioase, iar restul ţi-l înapoiez. Păstrează-i bine, Makar Alexeevici. La revedere ! Fii liniştit, vesel şi sănătos ! Ţi-aş scrie

mai mult, dar mă simt grozav de obosită ; ieri nu m-am putut scula toată ziua din pat. Bine faci că vrei să treci pe la noi ! Vino neapărat să mă vezi, Makar Alexeevici !

V. D.

11 septembrie

Draga mea Varvara Alexeevna !

Te rog din tot sufletul, nu pleca de lîngă mine acum, cînd sînt pe deplin fericit şi mulţumit.

N-o asculta pe Fedora, sufletul meu ! Eu o să fac tot ce doreşti dumneata : o să mă port frumos şi cumsecade, fie numai din stimă pentru excelenţa-sa ; o să ne scriem iarăşi scrisori fericite, o să ne împărtăşim unul celuilalt gîndurile, bucuriile şi grijile noastre, dacă vom avea şi griji. Într-un cuvînt, o să ducem o viaţă plină de înţelegere şi mulţumire. O să ne îndeletnicim cu literatura... Îngeraşul meu ! Soarta mea s-a schimbat şi s-a schimbat în bine. Proprietăreasa s-a mai îmblînzit, Tereza şi-a băgat minţile-n cap, şi pînă şi Faldoni se mişcă mai repede. Şi cu Ratazeaev m-am împăcat. De bucuros ce-am fost, m-am dus eu la dînsul mai întîi. Zău că nu-i om rău, măicuţă, şi tot ce s-a vorbit pe socoteala lui sînt clevetiri ! Abia acum am văzut că a fost o clevetire, şi atît. Nici prin gînd nu i-a trecut să scrie despre noi ! Mi-a spus-o chiar el. Apoi mi-a citit dintr-o nouă operă de-a lui. Iar dacă mi-a zis atunci „craiul", asta nu e nici vorbă de ocară şi nici una de ruşine. M-a lămurit el ! Zice că înseamnă băiat descurcăreţ, iar dacă ar fi s-o spunem mai frumos, mai literar, înseamnă „un băiat şi jumătate !" Iac-aşa ! Şi nicidecum altceva. A fost o glumă nevinovată, îngeraşule ! Eu însă m-am supărat de prost ce sînt ! Ce-nseamnă să n-ai destulă învăţătură ! Acum mi-am cerut iertare... Şi ce vreme frumoasă a fost azi, Varenka ! Foarte frumoasă vreme. Dimineaţa, ce e drept, a căzut o măzăriche măruntă, parcă cernută prin sită. Dar nu-i nimic ! S-a mai curăţat aerul. Am fost să-mi cumpăr cizme şi am cumpărat nişte cizme minunate. Am dat o raită şi pe Nevski. Am citit *Pciolka* [23]... Da, uitam lucrul cel mai de seamă.

Să vezi !

Azi-dimineaţă am stat de vorbă cu Emelian Ivanovici şi cu Axenti Mihailovici despre excelenţa-sa. Să ştii, Varenka dragă,

că dumnealui s-a purtat așa de mărinimos nu numai cu mine. A fost un binefăcător și pentru alții și e cunoscut de toți pentru inima sa bună. Din toate părțile i se ridică imnuri de slavă și multe lacrimi de mulțumire se varsă pentru el. A crescut, cică, pe lîngă el o biată orfană, pe care a binevoit s-o căpătuiască : a măritat-o cu un om de vază, un slujbaș care împlinea sarcini osebite pe lîngă dumnealui. Apoi a băgat în slujbă pe fiul unei văduve și multe alte binefaceri de acest soi. Eu, măicuță, am socotit de a mea datorie să aduc prinosul laudei mele, alături de celelalte, și am povestit cu glas tare fapta excelenței-sale, ca să fie auzită și de ei. Le-am spus tot, n-am tăinuit nimic. Am băgat rușinea în sac. Mai putea fi vorbă de rușine, ori de mîndrie deșartă, într-o asemenea împrejurare ? Cu voce tare am povestit totul, da ! Să fie slăvite faptele excelenței-sale ! Am vorbit cu avînt, cu înflăcărare și n-am roșit ; dimpotrivă, eram mîndru că mi-a fost dat să povestesc o asemenea faptă.

Am istorisit totul (numai despre dumneata, măicuță, am găsit că e mai cuminte să tac) : și despre gazda mea, și despre Faldoni și despre Ratazeaev, și despre cizme, și despre Markov — într-un cuvînt, despre tot. Cîte unul mai chicotea pe înfundate, ascultîndu-mă ; ba, ca să spun drept, chicoteau toți. Dar cred că din pricina înfățișării mele pe care o găseau caraghioasă, ori din pricina cizmelor. Da, da, fără doar și poate, din pricina lor. Că doar n-aveau de ce s-o facă din răutate ! Rîdeau pentru că-s tineri sau pentru că-s bogați, dar ca să-și bată joc cu răutate sau cu vreun gînd ascuns de povestirea mea, asta nu se poate, și pace ! Adică vreau să zic că nu puteau să rîdă în nici un chip de excelența-sa. Nu-i așa, Varenka ?

Nici pînă acum nu pot să-mi vin în fire, măicuță. Toate întîmplările astea m-au tulburat nespus. Ai lemne, Varenka ? Vezi să nu răcești, că răceala te prinde fără veste ! Of, măicuță ! Mă omori cu tristețea dumitale ! Mă tot rog lui Dumnezeu, numai eu știu cum mă rog pentru dumneata ! Dar ciorăpei de lînă, de pildă, ai ? Sau alte lucruri calde de purtat ? Bagă de seamă, draga mea ! De ți-o trebui ceva, să nu mă ocolești, pentru Dumnezeu, că mă superi, Varenka ! Să vii la mine, uite-așa, fără mofturi ! Au trecut vremurile grele ! Iar de mine n-avea grijă. Toate sînt așa de luminoase și frumoase înaintea mea !

Ce zile triste am trăit, Varenka ! Acum, însă, ce să mai vorbim ? S-au dus ! Vor trece anii și o să ne pară rău pînă și de zilele acelea ! Îmi aduc aminte de tinerețele mele. Uneori n-a-

veam în buzunar o para chioară. Răbdam de frig şi de foame, dar eram vesel, nevoie-mare ! Dimineaţa trăgeam o raită pe Nevski, întîlneam în cale cîte un obrăjor drăgălaş şi eram fericit toată ziua. Ce zile frumoase au fost acelea, măicuţă ! E bine să trăieşti, Varenka ! Şi mai ales la Petersburg. M-am căit ieri cu lacrimi în ochi înaintea lui Dumnezeu, rugîndu-l să-mi ierte toate păcatele săvîrşite de mine în vremurile astea grele : că am cîrtit, că mi-am îngăduit cugetări nesăbuite, că m-am dedat la patima aceea urîtă, că m-am lăsat tîrît de ea... În ruga mea, am pomenit cu duioşie de dumneata. Căci numai dumneata, îngeraşul meu, m-ai mîngîiat şi m-ai călăuzit cu sfatul şi cu vorba plină de înţelepciune. Asta n-am s-o uit niciodată ! Iar astăzi, am sărutat. una cîte una, toate scrisorelele pe care mi le-ai trimis. Şi acum. cu bine, măicuţă ! Am auzit că aici, prin apropiere, vinde cineva o haină. Mă duc s-o văd. Rămîi sănătoasă, îngeraşul meu ! Rămîi cu bine.

Al dumitale cu tot sufletul
Makar Devuşkin

15 septembrie

Stimate domn Makar Alexeevici !

Sînt nespus de tulburată. Ascultă ce mi s-a întîmplat. Am o presimţire rea. Judecă şi dumneata, prietenul meu nepreţuit. Domnul Bîkov e la Petersburg. L-a văzut Fedora. Trecea cu trăsura, dar s-a oprit, s-a apropiat de dînsa şi a început s-o descoasă unde stă. La început, Fedora n-a vrut să răspundă. El a zîmbit şi i-a spus că ştie cine stă la dînsa (se vede că i-a povestit Anna Feodorovna). Atunci Fedora şi-a ieşit din sărite şi acolo, pe stradă, a început să-l certe, să-l dojenească, i-a spus că e un nelegiuit şi că din pricina lui îndur eu ce îndur. Dînsul i-a răspuns că, bineînţeles, orice om e nenorocit cînd n-are bani, dar Fedora i-a întors vorba, zicînd că eu mi-aş fi putut agonisi traiul cu acul, aş fi putut să mă mărit ori să-mi găsesc un loc pe undeva, dar că acum fericirea mea e pierdută pentru totdeauna şi că, pe deasupra, mai sînt şi bolnavă şi o să mor curînd. La care dînsul i-a răspuns că eu mai sînt încă prea tînără, că-mi umblă prin cap tot soiul de prostii şi că „şi virtuţile noastre şi-au mai pierdut din strălucire“ (vorbele lui). Fedora şi cu mine cre-

deam că nu ştie unde stăm, dar ieri, de-abia plecasem după tîrguieli la Gostinîi Dvor, că a şi venit la noi. Se pare că nu vroia să mă găsească acasă. A descusut-o îndelung pe Fedora despre viaţa pe care o ducem, a cercetat toată încăperea, s-a uitat pînă şi la lucrul meu şi în cele din urmă a întrebat : „Cine-i slujbaşul acela, cunoştinţa voastră ?" Chiar în clipa aceea s-a nimerit să treci dumneata prin curte. Fedora i-a spus : „Iată-l" ; dînsul s-a uitat şi a zîmbit pe sub mustaţă. Fedora l-a tot rugat să plece şi i-a zis că eu sînt bolnavă din pricina atîtor neplăceri şi că o să fiu tare supărată dacă o să-l găsesc la noi. La asta, el a tăcut, dar pe urmă a spus că a trecut numai aşa, neavînd ce face, şi a vrut să-i dea Fedorei douăzeci şi cinci de ruble, dar ea, bineînţeles, nu le-a luat. Ce-o mai fi şi asta ? Pentru ce a venit ? Nu înţeleg de unde ştie totul despre noi ! Caut să ghicesc şi nu pot. Fedora zice că Axinia, cumnata ei care vine pe la noi, e prietenă cu spălătoreasa Nastasia, iar vărul Nastasiei e portar la instituţia unde-i slujbaş un prieten de-al nepotului Annei Feodorovna. Mă întreb dacă n-o fi ajuns cumva prin ei bîrfeala la urechile lui Bîkov ? De altfel, n-ar fi de mirare ca Fedora să se înşele. Nici nu mai ştim la ce să ne gîndim ! O să vină oare din nou ? Mă îngrozeşte pînă şi gîndul ! Cînd mi-a povestit ieri Fedora toate astea, m-am speriat aşa de tare, că eram gata-gata să leşin. Ce mai vor de la mine ? Eu, una, nici nu vreau să-i cunosc acum ! Ce treabă au cu mine, o biată nenorocită ! Doamne, în ce spaimă trăiesc ! Mereu mi se pare că uite-acum o să intre Bîkov în odaie. Ce o să mă fac atunci ? Ce-mi pregăteşte, oare, soarta ? Pentru Dumnezeu, Makar Alexeevici, vino neîntîrziat la mine. Vino, vino, neapărat !

V. D.

18 septembrie

Măicuţă, Varvara Alexeevna !

Pe ziua de astăzi s-a petrecut la noi în casă o întîmplare cît se poate de dureroasă, neaşteptată şi cu neputinţă de lămurit. Bietul nostru Gorşkov (trebuie să ţi-o spun, măicuţă) a fost găsit cu totul nevinovat la judecată. Hotărîrea s-a dat mai demult, dar el s-a dus azi ca să audă sentinţa cea mai de pe urmă. Procesul s-a sfîrşit foarte bine pentru el. Orice vină ar fi avut pentru ne-

păsare ori nebăgare de seamă, i s-a iertat cu desăvîrşire. Apoi judecata a mai hotărît ca negustorul să-i plătească o sumă mare de bani, aşa încît şi starea lui s-a îmbunătăţit simţitor, şi-apoi şi cinstea lui a rămas nepătată şi toate s-au îndreptat — într-un cuvînt, i s-au împlinit toate dorinţele. Azi la trei, cînd s-a întors acasă, era alb la faţă ca varul, buzele-i tremurau, dar zîmbea! Şi-a îmbrăţişat nevasta, copiii... Noi, chiriaşii, ne-am dus cu toţii la dînsul ca să-l felicităm. A fost foarte mişcat de purtarea noastră, a făcut plecăciuni în dreapta şi în stînga şi ne-a strîns tuturor mîna de cîteva ori. Mie mi s-a părut chiar că Gorşkov crescuse, că se îndreptase din şale şi că nu-i mai lăcrimau nici ochii! Dar să fi văzut ce tulburat era, săracul de el! Două minute nu putea sta locului; lua în mînă tot ce nimerea şi numaidecît lăsa iar din mînă obiectul luat, zîmbea şi făcea plecăciuni fără sfîrşit, se aşeza şi iar se ridica şi îndruga te miri ce. De pildă: „Cinstea mea, cinstea, bunul meu nume... copiii mei!" Să-l fi auzit cum spunea toate astea! Începuse chiar să plîngă şi celor mai mulţi dintre noi ne-au dat lacrimile. Ratazeaev se vede că a vrut să-l mai îmbărbăteze, pentru că i-a spus: „Cinstea, taică, nu face două parale cînd n-ai ce mînca! Banii sînt lucrul cel mai de seamă! Pentru ei să-i mulţumeşti lui Dumnezeu!" Şi l-a bătut prieteneşte pe umăr. Mie însă mi s-a părut că Gorşkov s-a supărat, adică nu i-a spus-o chiar pe faţă, dar l-a privit într-un chip ciudat şi i-a luat mîna de pe umărul său. Înainte vreme n-ar fi făcut el una ca asta, măicuţă! De altfel, sînt firi şi firi. Uite, eu, de pildă, într-o împrejurare ca asta, m-aş fi arătat mîndru, nevoie-mare! Că uneori, draga mea, fac o plecăciune mai mult şi mă arăt umil nu de altceva, decît numai de prea multă bunătate şi blîndeţe sufletească... Dar nu despre mine-i vorba! „Da, i-a zis dînsul pe urmă, şi banii sînt buni; slavă Domnului, slavă Domnului!..." Şi în tot timpul cît am stat la ei, a repetat într-una: „Slavă Domnului, slavă Domnului!" Nevasta lui a poruncit să li se gătească pentru prînz mîncare mai multă şi mai osebită, iar proprietăreasa le-a gătit-o cu mîna ei. Vezi că proprietăreasa nu-i chiar aşa de rea! Pînă să fiarbă mîncarea, Gorşkov nu-şi mai găsea astîmpăr. Se ducea pe la toţi chiriaşii, chemat ori nechemat. Intra, zîmbea, se aşeza o clipă, spunea o vorbă-două sau nu spunea nimic, apoi pleca. Cînd a intrat la aspirant, a pus mîna pe cărţile de joc şi cei de-acolo i-au spus să fie al patrulea la joc. El a primit, dar a încurcat numaidecît nu ştiu ce pe-acolo, a dat de vreo

trei sau patru ori cartea şi s-a lăsat păgubaş. „Nu, a zis dînsul. Eu numai aşa... numai aşa...“ şi a plecat. Pe mine m-a întîlnit pe sală, mi-a luat mîinile într-ale lui, m-a privit ţintă în ochi, cu o privire ciudată, apoi mi-a strîns mîna şi s-a depărtat, tot cu zîmbetul pe buze ; dar zîmbetul îi era şi el ciudat şi încremenit, ca de mort. Nevasta lui a plîns de bucurie, şi în casa lor a fost mare veselie şi o adevărată sărbătoare. Apoi au mîncat în grabă, iar după masă Gorşkov i-a spus nevestei sale : „Uite ce e, sufleţelul meu : aş vrea să mă culc un pic“, şi s-a întins pe pat. Apoi a chemat-o lîngă el pe fetiţa lor, i-a pus mîna pe creştet şi a mîngîiat-o îndelung pe păr. Şi iar s-a întors spre nevastă şi i-a zis : „Dar Petenka al nostru unde-i ? Unde-i Petenka ?“ Femeia şi-a făcut cruce şi i-a răspuns că doar ştie c-a murit băiatul. „Da, da, ştiu, ştiu tot ! Petenka e acum în împărăţia cerurilor !“ Soţia, dacă a văzut că parcă nu-i în toate ale lui din pricina întîmplării care l-a zguduit prea tare, i-a zis : „Ai face bine să dormi puţin, sufleţelul meu !“ „Da, bine, acum... chiar că o să dorm un pic !“ Şi s-a întors cu faţa la perete, a stat o vreme aşa, apoi s-a întors iar, a spus ceva... Nevasta n-a auzit prea bine şi l-a întrebat : „Ce spui, dragul meu ?“ Dar el n-a mai răspuns. Ea a aşteptat ce-a aşteptat, apoi şi-a zis că a adormit şi s-a dus pentru un ceas la proprietăreasă. Cînd s-a întors, a văzut că bărbatul ei tot nu s-a deşteptat şi stă liniştit, fără să facă vreo mişcare. Femeia a crezut că mai doarme încă şi s-a aşezat să coasă ceva. Spune că a lucrat ca la vreo jumătate de ceas şi că era aşa de cufundată în gînduri, că nici nu ştie bine la ce cugeta ; ştie atît, că de bărbat aproape că uitase. Dar deodată a tresărit din pricina unui simţămînt neplăcut. Cel dintîi lucru care a izbit-o a fost liniştea de mormînt ce domnea în odaie. Cînd s-a uitat spre pat, a văzut că bărbatul ei zace la fel cum s-a culcat. Atunci s-a apropiat de el, a smucit plapuma... şi ce să vezi ? Era rece de mult ! A murit, măicuţă, a murit Gorşkov, a murit pe neaşteptate, ca lovit de trăsnet. Dar de ce a murit, numai Dumnezeu ştie. Pe mine, Varenka, lucrul acesta m-a zdruncinat într-atîta, că nici pînă acum nu pot să-mi vin în fire. Nu înţeleg, cum poate să moară un om aşa, într-o clipă ! Sărmanul, nefericitul Gorşkov ! Ce soartă, Dumnezeule mare, ce soartă ! Nevasta lui plînge şi e tare speriată ! Fetiţa s-a ghemuit într-un ungher... E o zăpăceală la ei acolo !... A venit doctorul, o să se facă cercetări... n-aş şti să-ţi spun ce anume.

Ştiu că-mi pare rău. Vai, ce rău îmi pare ! Ce trist e să te gîndeşti că într-adevăr trăieşti fără să ştii ziua şi ceasul... Şi mori uite-aşa, dintr-un fleac...

Al dumitale
Makar Devuşkin

19 septembrie

Mult stimată Varvara Alexeevna !

Mă grăbesc să-ţi aduc la cunoştinţă, draga mea, că Ratazeaev mi-a găsit de lucru, la un scriitor. A venit unul pe la dînsul şi i-a adus un manuscris voluminos. Slavă Domnului, e destulă muncă ! Atîta doar că e scris aşa de neciteţ, că nu ştiu cum să mă apuc de el, şi mi-l cere cît mai repede. Şi scrie într-însul despre nişte lucruri pe care nici nu le pricep... M-am înţeles pe patruzeci de copeici pagina. Toate astea ţi le scriu, draga mea, ca să ştii că o să avem şi alţi bani acum ! Rămîi cu bine, măicuţă. Mă apuc numaidecît de lucru.

Prietenul dumitale credincios
Makar Devuşkin

23 septembrie

Dragul meu prieten, Makar Alexeevici !

De trei zile nu ţi-am mai scris, cu toate că am avut o mulţime de griji şi îndoieli.

Alaltăieri a fost pe la mine Bîkov. Eram singură : Fedora plecase nu ştiu unde. I-am deschis uşa şi, cînd l-am văzut, m-am speriat aşa de tare, că nu m-am putut clinti din loc. Simţeam că am pălit. El a intrat rîzînd în gura mare, după cum îi e obiceiul, a luat un scaun şi s-a aşezat. Eu am rămas multă vreme buimacă, dar pe urmă m-am aşezat şi eu, într-un colţişor, cu lucrul meu. N-a trecut mult, şi s-a oprit din rîs. Mi se pare că înfăţişarea mea l-a uimit cu adevărat. Am slăbit mult în ultima vreme. Obrajii mi s-au scofîlcit, ochii mi s-au dus în fundul capului şi sînt albă ca varul... Ce e drept, unuia care nu m-a mai văzut de un an nu prea-i vine uşor să mă recu-

ioască. El m-a privit multă vreme țintă și la urmă iar s-a înveselit, mi-a spus ceva, i-am răspuns și eu, nu mai țin minte ce, și s-a pornit din nou pe rîs. A stat la mine un ceas întreg, mi-a vorbit mult și m-a întrebat cîte ceva. Apoi, înainte de plecare, m-a luat de mînă și mi-a spus (îți scriu cuvînt cu cuvînt) : „Varvara Alexeevna ! Fie vorba între noi, Anna Feodorovna, ruda dumitale și buna mea cunoștință și prietenă, e o nemernică de n-are pereche !" (și a mai spus despre ea o vorbă de rușine). „Tot ea a îndemnat-o pe verișoara dumitale să calce pe căi greșite și tot ea te-a nenorocit și pe dumneata. Ce e drept, și eu m-am purtat ca un mișel în treaba asta, dar... ce să-i faci ? Așa-i omul !" Și iar a rîs cît îl ținea gura. Pe urmă mi-a zis că nu se pricepe să vorbească cu floricele și că mi-a spus lucrul cel mai de seamă pe care avea să mi-l spună și despre care datoria lui de om cinstit îi poruncea să-mi vorbească: așa fiind, trece acum la o altă chestiune pe care vrea să mi-o spună în cîteva vorbe. Și mi-a zis că-mi cere mîna, că socoate de datoria lui să-mi redea cinstea, că e bogat, că după nuntă o să mă ia cu dînsul în satul lui din stepă, unde se duce să vîneze iepuri ; mi-a mai spus că n-o să mai dea niciodată pe la Petersburg pentru că aici se petrec lucruri urîte și pentru că în acest oraș are un nepot nevrednic — chiar așa a zis — pe care s-a jurat să-l dezmoștenească și că, la drept vorbind, tocmai pentru asta, adică pentru a avea moștenitori legali, îmi cere el mîna și că asta e pricina cea mai de seamă pentru care mă pețește. Pe urmă a zis că eu trăiesc în mare sărăcie, că nu-i de mirare că-s bolnavă cînd îmi petrec zilele într-o astfel de cocioabă și mi-a prevestit o moarte neîndoielnică dacă mai rămîn măcar o lună aici ; mi-a mai spus că la Petersburg toate locuințele sînt proaste și m-a întrebat dacă n-am nevoie de ceva.

Eram așa de uluită de cererea pe care mi-o făcuse, că am început să plîng, nu știu nici eu de ce. Domnul Bîkov a luat lacrimile mele drept recunoștință față de el, a zis că m-a știut întotdeauna o fată bună, simțitoare și învățată, dar că, cu toate acestea, s-a hotărît la acest pas numai după ce a cercetat cu de-amănuntul cum mă port acum. Cînd a ajuns aici, m-a întrebat de dumneata și mi-a spus că a auzit că ești un om foarte cumsecade și că nici el n-ar vrea să-ți rămînă dator cu ceva și m-a întrebat dacă cinci sute de ruble o să fie de ajuns pentru tot ce ai făcut pentru mine. Iar cînd l-am lămurit că ceea ce ai făcut dumneata nu se poate plăti cu nici un fel de bani, mi-a

răspuns că vorbesc prostii, că așa se-ntîmplă numai în romane, că sînt prea tînără și am capul împuiat de poezii ; mi-a mai spus că romanele strică fetele tinere și că îndeobște cărțile îi îndreaptă pe oameni pe căi greșite și de aceea el unul nu poate suferi nici un fel de cărți ; apoi m-a sfătuit ca abia după ce am să ajung la anii lui, să m-apuc a judeca oamenii : „Abia atunci o să-i cunoști", a adăugat dînsul. La urmă a zis să mă gîndesc bine la propunerea lui, pentru că n-o să-i facă nici o plăcere dacă o să mă hotărăsc la un asemenea pas fără să cuget, și a adăugat că graba și fierbințeala duc la pieire tineretul neștiutor în ale vieții, dar că el dorește din inimă să primească din parte-mi un răspuns favorabil. În cazul cînd voi spune „nu" o să fie nevoit să se însoare cu o negustoreasă din Moscova, pentru că a jurat cu mîna pe cruce să dezmoștenească pe licheaua de nepotu-său. Apoi mi-a lăsat cu sila pe gherghef cinci sute de ruble „pentru bomboane" ; mi-a mai spus că la țară o să mă îngraș ca o butie, că am s-o duc la dînsul ca în sînul lui Avraam, că deocamdată nu-și vede capul de treburi și umblă toată ziua de colo pînă colo și că pe la mine s-a abătut între două drumuri. Pe urmă a plecat. Am stat și m-am gîndit, m-am gîndit mult, m-am gîndit pînă la istovire, prietenul meu, și la urmă m-am hotărît. O să mă mărit cu el, prietene ; trebuie să primesc cererea lui. Dacă se află pe lume un om care mă poate izbăvi de rușine, care îmi poate întoarce bunul meu nume și mă poate scăpa de sărăcie, de nevoi și de nenorociri în viitor, apoi omul acesta e numai el. Ce să mai aștept de la ziua de mîine, ce să-i mai cer soartei ? Fedora spune că nu-i bine să dai cu piciorul norocului. „Dacă nici ăsta nu-i noroc, zice dînsa, atunci care e ?" Eu cel puțin nu găsesc o altă cale pentru mine, neprețuitul meu prieten ! Ce să mă fac ? Am muncit pînă mi-am ruinat sănătatea. Nu pot nunci într-una. Să intru la stăpîn ? O să mor de inimă rea, și apoi nici n-o să știu să fiu pe placul altora. Pe de altă parte, sînt șubredă de felul meu și veșnic o să fiu o povară pentru cineva. Se-nțelege că nici acum nu mă duc în rai, dar ce să fac, prietenul meu, ce să fac ? N-am ce alege.

Nu ți-am cerut sfatul, pentru că vroiam să cumpănesc singură lucrurile. Hotărîrea pe care o citești acum n-o mai schimb și am să i-o spun fără întîrziere lui Bîkov, care, de altfel, mă zorește într-una. El spune că treburile lui nu așteaptă, că e nevoit să plece și că n-o să-și amîne plecarea pentru un fleac de

nimic. Numai Dumnezeu ştie dacă voi fi fericită : soarta mea e în puterea lui sfîntă şi de nepătruns, dar de hotărît, m-am hotărît. Despre Bîkov se spune că-i om bun ! O să mă respecte. Poate că şi eu o să-l respect. Mai trebuie să aştept altceva de la căsătoria noastră ?

Îţi aduc la cunoştinţă toate astea, Makar Alexeevici, şi sînt încredinţată că ai să pricepi întreaga durere a sufletului meu. Nu căuta să mă întorci de la hotărîrea luată. Străduinţele o să-ţi rămînă zadarnice. Cîntăreşte în inima dumitale tot ce m-a îndemnat să iau această hotărîre. La început, am fost tare tulburată, dar acum m-am mai liniştit. Ce mă aşteaptă de aici înainte — nu ştiu ! Ce-o fi, o fi ! Cum o vrea Dumnezeu !

A venit Bîkov. Las scrisoarea neterminată. Aş mai avea multe să-ţi spun. Bîkov a şi intrat.

V. D.

23 septembrie

Măicuţă, Varvara Alexeevna !

Mă grăbesc să-ţi răspund. Mă grăbesc să-ţi spun că sînt uluit. Toate astea... parcă nu-s cum ar trebui să fie. Ieri l-am înmormîntat pe Gorşkov. Da, e drept, Varenka, e drept, Bîkov s-a purtat ca un om cumsecade. Numai că... cum aşa ?... Ai şi primit, draga mea ? Se-nţelege că în toate-i voia lui Dumnezeu ! Aşa e, de bună seamă că-i aşa ! Adică aici trebuie să se facă negreşit voia Domnului, iar voia Celui de sus e, fără îndoială, dreaptă şi nepătrunsă, asemenea soartei omeneşti care este şi ea de nepătruns. Fedora ţine şi ea la dumneata ! Acum o să fii fericită, măicuţă, o să ai de toate, sufletul meu, luminiţa mea nepreţuită, îngeraşul meu ! Dar... nu ştiu cum, prea s-a făcut repede, Varenka ! Treburi ? Se-nţelege că domnul Bîkov are treburi ! Cine nu le are ? Atunci poate să le aibă şi dînsul... L-am văzut cînd ieşea de la dumneata ! E un bărbat arătos, chiar foarte arătos. Numai că, parcă nu ştiu cum, mi se pare... Nu e totul să fie bărbat arătos. Ş-apoi şi eu sînt acum ca năuc. Cum o să ne scriem scrisori de aici înainte, Varenka ? Şi cum o să rămîn singur, singurel pe lumea asta ? Eu, îngeraşule, stau şi cumpănesc în inima mea toate cîte mi-ai scris, le cumpănesc şi iar le cumpănesc. Sfîrşisem tocmai de copiat a douăzecea

pagină, cînd s-a întîmplat povestea asta! Măicuță dragă, acum că pleci, o să trebuiască să faci o groază de cumpărături: pantofiori, rochițe... Tocmai bine am și eu un magazin pe strada Gorohovaia, unde cunosc pe cineva. Îți mai aduci aminte cum ți le-am descris odinioară toate cele de pe strada Gorohovaia? Dar nu, măicuță, nu! Ce tot spui? Nu poți pleca acum! Nu se poate, și pace! Ai atîtea de cumpărat, și-ți trebuie și trăsură. Pe deasupra mai e și vremea asta așa de rea! Uită-te și dumneata cum toarnă cu găleata, o ploaie rece, care te pătrunde și mai e... mai e și frigul, îngerașul meu! Un frig care o să-ți înghețe inimioara! Știam că te temi de oameni străini, și totuși vrei să pleci cu unul din ei! Iar eu, eu cum o să rămîn singur? Da! Uite, Fedora zice că te așteaptă o mare fericire! Dar muierea asta are capul plin de bazaconii și pe deasupra mai vrea să mă piardă! Vii azi la vecernie, măicuță? Aș veni și eu, ca să te văd. E adevărat, măicuță, că ești o fată cu carte, o fată cinstită și simțitoare! Foarte adevărat! Totuși, tare bine ar face domnul Bîkov să se însoare cu negustoreasa aia a lui! Ce zici, măicuță? Nu-i așa că-i mai bine s-o ia pe negustoreasă? De cum s-o întuneca, Varenka, draga mea, o să viu neapărat la dumneata pentru un ceas. Acum se-ntunecă devreme și îndată o să viu! Chiar azi, pentru un ceas. Neapărat! Acum îl aștepți pe Bîkov. Dar de-ndată ce pleacă el, o să vin eu... Așteaptă-mă, că o să vin!...

Makar Devușkin

27 septembrie

Makar Alexeevici, prietenul meu!

Domnul Bîkov mi-a spus să cumpăr neapărat olandă pentru trei duzini de cămăși. Trebuie să căutăm lenjerese care să-mi facă două duzini din ele, pentru că mai avem foarte puțină vreme! Domnul Bîkov e supărat; zice că se pierde o grămadă de timp cu cîrpele astea! Peste cinci zile e nunta, iar a doua zi după nuntă — plecăm. Domnul Bîkov e grăbit și spune că nu trebuie să ne irosim timpul cu fleacuri! Eu m-am istovit de tot cu grijile astea și abia mă țin pe picioare. Am o mulțime de treabă, dar drept să-ți spun, mai bine n-o aveam! Și încă ceva: nu ne ajung broderiile și dantela; ar trebui să mai cumpăr, pentru că

domnul Bîkov spune că nevasta lui nu trebuie să se îmbrace ca o bucătăreasă, ci trebuie neapărat „să le facă praf" pe toate moşiereseie de prin partea locului. Astea sînt vorbele lui. De aceea, te rog, Makar Alexeevici, să te duci pe la „madam Şifon" de pe Gorohovaia şi să-i ceri mai întîi să-mi trimită cîteva lenjerese, iar pe urmă să fie aşa de bună şi să treacă chiar dînsa pe la mine. Eu sînt iar bolnavă azi. În noua noastră locuinţă e grozav de frig şi o neorînduială de nu-ţi vezi capul. Mătuşa domnului Bîkov abia îşi trage sufletul de bătrînă ce e. Mă tem că o să moară pînă la plecarea noastră, dar domnul Bîkov zice că nu-i nimic, că o să-şi vină ea în fire. În casă e un talmeş-balmeş îngrozitor. Domnul Bîkov nu stă cu noi şi de aceea servitorii îşi fac de cap, care mai de care. Uneori rămîne numai Fedora, care vede de noi ; feciorul domnului Bîkov, care trebuie să vegheze la toate, n-a mai dat pe acasă de trei zile. Domnul Bîkov trece în fiecare zi să ne vadă, dar e mereu supărat, şi ieri l-a bătut pe administratorul casei, din care pricină a avut neplăceri cu poliţia. Nici n-am avut cu cine să-ţi trimit scrisoarea şi de aceea ţi-o trimit prin poştă. Dar era cît pe-aci să uit un lucru foarte însemnat : să-i spui lui „madam Şifon" să schimbe neapărat horbotele după modelul pe care l-am ales ieri şi să treacă pe la mine ca să mi le-arate pe cele noi. Mai spune-i că m-am răzgîndit în privinţa cămăşuţelor şi că vreau să fie brodate cu noduleţe. Spune-i că vreau ca monogramele la batiste să fie cu broderie plină şi nu cu druguleţ. Vezi să nu încurci ceva ! Cu broderie plină ! Da ! Era cît pe-aci să uit ! Mai spune-i, pentru numele lui Dumnezeu, că frunzuliţele de la pelerină trebuie să fie aplicate, codiţele şi rămurelele „cordonné", iar gulerul — cînd o fi gata — să aibă împrejur dantelă sau un volan lat. Te rog din suflet, Makar Alexeevici, să-i spui toate astea !

A dumitale *V. D.*

P.S. Mi-e şi ruşine că te necăjesc mereu cu treburile mele. Şi alaltăieri ai alergat pentru mine toată dimineaţa. Dar ce să fac ? În casă n-ai cu cine te-nţelege, iar eu sînt bolnavă. Nu fi supărat pe mine, Makar Alexeevici. Mi-e inima atît de grea ! Ce-o să se-ntîmple cu mine, ce-o să se-ntîmple cu mine, prietenul meu, dragul şi bunul meu Makar Alexeevici ? Mi-e şi groază să privesc viitorul ! Am mereu presimţiri rele şi trăiesc ca într-un vis urît.

P.S. Pentru Dumnezeu, bunul meu prieten, să nu uiți cumva ceva din ceea ce te-am rugat. Mi-e frică să nu le încurci. Ține bine minte : broderie plină, nu drugulet !

27 septembrie

Mult stimată Varvara Alexeevna !

Am îndeplinit cu sîrg tot ce mi-ai cerut. Madam Șifon zice că s-a gîndit și ea să facă broderie plină, pentru că-i mai „de bon ton", sau așa ceva ; nu prea am înțeles. Mi-ai mai scris și despre volan. Mi-a vorbit și despre el, dar să știi, măicuță, că am uitat ce mi-a spus. Știu doar atît : că a vorbit mult de tot ! Ce femeie îngrozitoare ! Ce naiba mi-o fi spus ? Ei, las-că o să-ți repete chiar dînsa. Eu, măicuță, m-am năucit de atîta treabă. Azi n-am fost nici la serviciu. Dar dumneata, draga mea, nu te pierde cu firea ! Pentru liniștea dumitale sînt gata să colind toate magazinele din oraș. Îmi scrii că ți-e teamă să privești viitorul în față. Dar azi, după orele șase seara, ai să afli totul. Madam Șifon o să treacă pe la dumneata. Nu mai fi deznădăjduită ! Nu-ți pierde speranța, măicuță ! Poate că toate o să iasă cum nu se poate mai bine. Și eu, care am capul împuiat numai cu volanul acela afurisit ! Ehei, volan, volănaș ! Aș fi trecut eu pe la dumneata, măicuță, aș fi trecut, neapărat aș fi trecut ! M-am apropiat chiar de vreo două ori de poarta dumitale. Dar Bîkov... adică vreau să spun domnul Bîkov e mereu supărat și... de aceea... Dar ce să mai vorbim ?

Makar Devușkin

28 septembrie

Stimate domn Makar Alexeevici !

Pentru Dumnezeu, dă fuga la bijutier și spune-i să nu mai facă cerceii aceia cu mărgăritare și smaragde. Domnul Bîkov spune că-s prea scumpi și că-l „ating la buzunar". Dumnealui e mereu supărat ; zice că i s-a golit punga și că noi îl jefuim ; ieri mi-a spus că dacă ar fi știut dinainte ce cheltuieli îl așteaptă, s-ar fi lăsat păgubaș de toate cele. Mai spune că îndată după cununie o să și plecăm, că n-o să chemăm nici un musafir și să

nu-mi închipui cumva că o să joc şi o să petrec ! „Mai e mult pînă la sărbători !“ Aşa a zis. Şi numai Dumnezeu ştie că nu-mi trebuie toate astea ! El, şi nimeni altul, a vrut-o la început. Dar nu îndrăznesc să-i răspund, că-i iute la mînie. Ce mă aşteaptă oare ?

V. D.

28 septembrie

Varvara Alexeevna, sufletul meu !

Eu, adică bijutierul a zis : bine ; iar pe mine mă bătea gîndul să-ţi spun la început că-s bolnav şi că nu mă pot scula din pat. Tocmai acum cînd ne-au năpădit atîtea griji, am răcit, lua-o-ar relele de răceală. Îţi mai aduc iarăşi la cunoştinţă că n-ajungeau toate cîte mi s-au întîmplat, căci pe deasupra excelenţa-sa a binevoit să se supere, s-a răstit şi a strigat la Emelian Ivanovici şi la urmă s-a istovit de tot, sărăcuţul de el ! Ţineam să te încunoştinţez despre toate astea. Şi mai vroiam să-ţi scriu ceva, dar mi-e că te supăr. Că eu, măicuţă, sînt prost şi nu ştiu multe : scriu ce-mi dă prin cap şi dumneata să nu care cumva... dar ce să mai vorbim ! ?

Al dumitale
Makar Devuşkin

29 septembrie

Varvara Alexeevna, draga mea !

Am văzut-o azi pe Fedora, sufleţelul meu ! Mi-a spus că mîine e cununia şi că poimîine plecaţi ; a zis că domnul Bîkov a şi tocmit caii. Despre excelenţa-sa ţi-am vorbit, măicuţă. Încă ceva : am controlat socoteala trimisă de magazinul de pe Gorohovaia : totul e bine, atîta doar că-i tare scump. Nu înţeleg însă pentru ce domnul Bîkov se supără pe dumneata ? Şi acum, îţi doresc fericire, măicuţă ! O să mă bucur, da, o să mă bucur să te ştiu fericită. Aş veni la biserică, măicuţă, dar nu pot : mă dor şalele. Mă întorc iarăşi la scrisori : cine o să ducă de aci înainte scrisorile noastre de la unul la altul ? Da ! Pe Fedora ai

răsplătit-o din belşug, draga mea. Ai făcut o faptă bună, chiar foarte bună. O faptă frumoasă. Şi orice faptă bună o să-ţi fie răsplătită de Dumnezeu. Faptele bune nu rămîn nerăsplătite şi virtutea va fi încununată mai devreme ori mai tîrziu cu cununa dreptăţii cereşti. Aş vrea să-ţi scriu multe, măicuţă! În fiecare ceas, în fiecare clipă ţi-aş scrie şi ţi-aş tot scrie! Mai am la mine o carte de-a dumitale — *Povestirile lui Belkin*. Dumneata, măicuţă, ştii... n-o lua de la mine! Dă-mi-o de tot, sufleţelule. Nu că aş ţine foarte mult s-o citesc, dar ştii şi dumneata că se apropie iarna cu serile ei lungi, că o să mă apese urîtul... şi atunci poate c-aş citi-o. Eu, măicuţă, o să mă mut în fosta dumitale locuinţă : o să închiriez la Fedora odaia unde ai stat dumneata. N-o să mă despart pentru nimic în lume de femeia asta cinstită şi atît de harnică. Am cercetat ieri cu de-amănuntul locuinţa asta a dumitale, acum rămasă goală. Ghergheful... cum l-ai lăsat, măicuţă, aşa stă, cu broderie cu tot : e neatins în colţişorul lui. Am privit îndelung şi cusătura la care ai lucrat. Mai sînt aici şi peticuţe de tot soiul. Dintr-o scrisoare de a mea văd că ai făcut un mosorel şi ai înfăşurat aţă pe el... în sertăraşul mesei am găsit o foaie de hîrtie şi pe ea stă scris : „Stimate Makar Alexeevici, mă grăbesc..." şi atît. Se vede că te-a întrerupt cineva cînd era mai interesant. În colţ, după paravan stă pătuţul dumitale... Drăguţa mea, sufletul meu! Şi acum, cu bine, cu bine. Răspunde-mi, pentru Dumnezeu, la scrisoarea asta măcar cîteva vorbe şi cît mai repede.

Makar Devuşkin

30 septembrie

Prietenul meu nepreţuit, Makar Alexeevici!

S-a săvîrşit! S-au înfăptuit cele ce mi-au fost hărăzite de soartă ; nu ştiu dacă-i bine ori rău, dar ştiu că mă plec în faţa voinţei Celui atotputernic. Mîine plecăm. Îmi iau pentru totdeauna rămas bun de la dumneata, prietenul meu nepreţuit, binefăcătorul meu, dragul meu! Să nu-ţi pară rău după mine! Fii fericit, nu mă uita şi Dumnezeu să te binecuvînteze! Iar eu o să te pomenesc adesea în gîndurile mele, în rugăciunile mele. Uite că s-a sfîrşit şi partea asta a vieţii! Cît de puţine amintiri luminoase iau din trecut în traiul nou ce mă aşteaptă! Dar

cu atît mai scumpă o să fie amintirea dumitale, cu atît mai drag o să fii dumneata inimii mele. Eşti singurul meu prieten ! Numai dumneata m-ai iubit aici ! Crezi că n-am văzut, crezi că nu ştiu cît m-ai iubit ? Erai fericit cu un singur zîmbet de-al meu, cu un singur rînd scris de mine. Acum va trebui să te obişnuieşti fără mine. Şi cum o să rămîi singur ? Cine o să vadă de dumneata, bunul meu, nepreţuitul meu, singurul meu prieten ! Îţi las şi cartea, şi ghergheful, şi scrisoarea aceea abia începută ; cînd o să te uiţi la rîndurile ei neisprăvite, gîndul dumitale să citească mai departe tot ceea ce ar fi vrut să audă sau să vadă scris de mîna mea, tot ceea ce nu ţi-aş fi scris atunci ; dar cîte ţi-aş fi scris acum ! Să-ţi aminteşti de biata Varenka a dumitale, care te-a iubit atît de mult. Toate scrisorile pe care mi le-ai scris au rămas în scrinul Fedorei, în cutia de sus. Îmi spui că eşti bolnav, dar domnul Bikov nu mă lasă astăzi nicăieri. O să-ţi scriu, prietenul meu, ţi-o făgăduiesc. Dar... numai Dumnezeu ştie ce are să se mai întîmple. De aceea să ne luăm rămas bun pentru totdeauna, prietenul meu, bunul meu, dragul meu ! Pentru totdeauna !... O, cum te-aş îmbrăţişa în clipa asta ! Adio, prietenul meu, adio, adio !... Rămîi fericit şi sănătos. O să mă rog neîncetat pentru dumneata. De-ai şti ce tristă sînt, cît de greu mi-e sufletul ! Mă cheamă domnul Bîkov. Adio !

V.

care te va iubi întotdeauna.

P.S. Mi-e inima plină... plină de lacrimi...

Lacrimile mă îneacă, mă înăbuşă ! Adio ! Doamne, cît sînt de tristă !

Nu uita, n-o uita pe biata dumitale Varenka !

Varenka, măicuţă, sufletul meu, scumpa mea ! Au să te ia de-aici ! Pleci !... Mai bine mi-ar smulge inima din piept decît să mi te ia ! Cum vine asta ? Plîngi, şi totuşi te duci ? Chiar acum am primit scrisorica dumitale, pătată toată de lacrimi. Va să zică nu vrei să pleci ? Va să zică eşti luată cu sila ! Va să zică îţi pare rău de mine ? Dar asta înseamnă că mă iubeşti ! Atunci cum... cu cine ai să-ţi petreci zilele de aci înainte ? Acolo o să-i fie urît inimioarei dumitale, o să-i fie silă, o să-i fie frig ! Are să ţi-o usuce dorul, are să ţi-o sfîşie durerea ! Ai să mori acolo şi or să te culce în pămîntul rece şi n-o să se găsească nici un suflet care să te plîngă ! Domnul Bîkov o să häituiască

iepurii lui... Ah, măicuţă, măicuţă ! Cum de te-ai hotărît, cum de te-ai putut hotărî la una ca asta ! ? Ce-ai făcut ? Ce-ai făcut, ce-ai făcut cu dumneata ? Au să te bage în mormînt acolo ! Au să te omoare cu zile, îngeraşul meu ! Că doar eşti slăbuţă ca un fulg, măicuţă dragă ! Dar eu ce-am păzit ? Unde mi-au fost ochii, prostul de mine ! Mi-am spus că face nazuri copilaşul... Şi în loc să fac ce trebuie, prostul de mine nici nu m-am gîndit la nimic şi nici n-am văzut nimic, de parcă aşa era bine, de parcă nici nu m-ar fi privit ! Ba mai mult chiar ! Am umblat năuc după volane !... Nu, Varenka, nu ! O să mă scol !... Pînă mîine am să mă fac bine şi am să mă scol ! Eu, măicuţă, o să mă arunc sub roţile trăsurii şi n-o să te las să pleci ! Ba nu, zău, ce-am păzit pînă acum ? Cu ce drept se petrec toate astea ? O să mă duc şi eu cu dumneata ! Dacă n-o să mă luaţi, o să alerg după trăsura voastră, o să fug cît m-or ţine puterile, pînă o să cad mort. Ştii oare, măicuţă dragă, ce te aşteaptă acolo unde pleci ? Dacă nu ştii, întreabă-mă pe mine ! Acolo-i numai stepă, dragă, numai stepă goală şi pustie, ca palma asta a mea ! Iar în stepa asta nu dai decît de ţărănci fără suflet şi de mujici beţi şi neştiutori de carte. Acum s-au mai scuturat şi frunzele copacilor, plouă, e frig, iar dumneata pleci într-acolo ! De domnul Bîkov nu zic, el are ce face : o să-şi vadă de iepurii lui, dar dumneata ? Dumneata vrei să te faci moşereasă ? Dar bine, îngeraşul meu ! Uită-te la dumneata şi spune-mi dacă semeni a moşereasă ? E oare cu putinţă una ca asta, Varenka ? Cui o să mai scriu scrisori de aci înainte ? Da, nu te întrebi, măicuţă : „Cui o să-i scrie de azi înainte omul ăsta ?" Cui o să-i spun „măicuţă" ? Pe cine am să mai alint cu o vorbă aşa de frumoasă ? Unde o să te mai găsesc, îngeraşul meu ? O să mor, Varenka, o să mor negreşit ! N-o să-ndure inima mea o asemenea nenorocire. Te-am iubit cum iubeşti lumina soarelui, te-am iubit ca pe copilul meu bun, am iubit totul la dumneata, Varenka, măicuţă ! Şi doar pentru dumneata am trăit pe lume ! Am lucrat, am copiat, am umblat, m-am plimbat şi mi-am aşternut gîndurile pe hîrtie, în scrisori prieteneşti, numai şi numai pentru că dumneata, măicuţă, ai stat în casa de peste drum, la doi paşi de mine ! Poate că n-ai ştiut-o, dar ăsta-i adevărul. Ascultă, măicuţă, gîndeşte-te şi dumneata, sufleţelul meu drag ! Cum se poate să pleci de la noi ? Scumpa mea, dar nu poţi să pleci, înţelege-mă, e cu neputinţă ! Cu neputinţă, şi gata ! Nu vezi că plouă ? Şubredă cum eşti, ai să răceşti neapărat ! Caleaşca o să se umple

de apă ! O să se umple, ştiu eu ! Ş-apoi, n-ai să treci bine de bariera oraşului, că o să i se rupă şi o roată ! Neapărat o să i se rupă ! Aici, la Petersburg, se fac nişte trăsuri ca vai de lume ! Crezi că nu-i cunosc eu pe toţi meşterii caretaşi de aici ? La ei, totul e să se fandosească, să facă o jucărioară frumuşică — şi atît ! Dar e treabă de mîntuială, crede-mă ! Pot să jur cu mîna pe cruce că nu-s trainice ! O să mă arunc în genunchi înaintea domnului Bîkov şi o să-i spun tot, o să-l fac să înţeleagă ! Şi dumneata, măicuţă, să-l lămureşti, să-i spui frumos totul, ca să-nţeleagă ! Spune-i că rămîi aici, că nu poţi să pleci ! O, Doamne ! De ce nu s-o fi însurat, oare, acolo, la Moscova, cu negustoreasa aceea a lui ? Tare bine era dacă o făcea ! Negustoreasa i-ar fi fost mai pe potrivă ! Crede-mă că i s-ar fi potrivit mai bine. Las-că ştiu eu ce spun ! În schimb, dumneata ai fi stat aici, cu mine ! La urma urmei, ce-i Bîkov pentru dumneata ? De cînd îţi este pe placul inimii ? Sau... poate numai pentru că-ţi cumpără volane şi altele de acest fel ? Dar ce-i un volan şi pentru ce ţi-o fi trebuind ? Fleacuri, măicuţă ! Aici e vorba de o viaţă de om, şi nu de-o cîrpă cum e volanul acela ! Că nu-i decît o cîrpă, volanul, o cîrpă, măicuţă, şi atîta tot ! Dar şi eu, şi eu de îndată ce o să iau leafa, o să-ţi cumpăr cîte volane vrei ! O să-ţi cumpăr, măicuţă, n-avea grijă ! Am şi un magazin unde mă cunoaşte lumea ! Aşteaptă numai să iau leafa, îngeraşul meu, Varenka ! O, Doamne, Dumnezeule ! Şi vrei cu tot dinadinsul să pleci în stepă, împreună cu domnul Bîkov ? Să pleci pentru totdeauna ? Ah, măicuţă, măicuţă ! Nu se poate aşa ! Mai scrie-mi încă o scrisorică despre toate, cînd pleci şi cînd o să-mi scrii de acolo ! Că altfel, îngerul meu, asta ar fi cea de pe urmă scrisoare. Şi doar nu-i cu putinţă să fie cea de pe urmă ! Cum aşa, netam-nesam — cea de pe urmă ? Nu se poate ! O să-ţi scriu şi eu, să-mi scrii şi dumneata !... Nu vezi că am început să am şi stil... Ehei, draga mea, ce tot vorbesc de stil ? Nici nu ştiu bine ce scriu ! Nu ştiu, şi pace, nu ştiu nimic ! Nici de recitit nu recitesc, nici stilul nu mi-l îndrept... Scriu şi eu numai ca să scriu, ca să-ţi scriu cît mai mult... Sufletul meu, draga mea, măicuţă !...

1846

DUBLUL

Poem petersburghez

Capitolul I

Nu bătuse încă ora opt dimineaţa, cînd Iakov Petrovici Goliadkin, subşef de birou cu gradul de consilier titular [1], se trezi dintr-un somn adînc, căscă prelung, se întinse şi abia după aceea deschise ochii mari. Rămase cîteva clipe nemişcat în aşternut, ca omul care nu e sigur dacă este treaz sau mai doarme încă, dacă e înconjurat de o lume reală, sau rătăceşte în sfera plăsmuirilor încîlcite ale unor vise. Treptat, simţurile domnului Goliadkin se dezmorţiră şi începură să recepteze mai precis şi mai limpede impresiile obişnuite ale existenţei sale cotidiene. Ca nişte vechi cunoştinţe, îl priveau pereţii odăiţei sale modeste, de un verde-murdar, îmbîcsiţi de praf şi de fum, scrinul din lemn de mahon, scaunele vopsite în roşu, imitînd acelaşi lemn, biroul dat şi el cu vopsea roşie, divanul turcesc îmbrăcat în muşama de culoare roşietică cu floricele verzui şi, în sfîrşit, hainele pe care le dezbrăcase aseară în grabă, aruncîndu-le vraişte pe divan. O zi cenuşie de toamnă, mohorîtă şi tristă, îl privi prin fereastra năclăită cu o schimă atît de acră şi ursuză, încît domnul Goliadkin nu mai avu îndoieli că nu se află într-o împărăţie din basme, de peste nouă mări şi nouă ţări, ci se regăsi cu toată certitudinea în oraşul Petersburg, capitala ţării, şi anume — în strada Şestilavoşnaia, la etajul trei al unei case mari, solide, în propria sa locuinţă. Făcînd această constatare importantă, domnul Goliadkin închise iar ochii, strîngînd convulsiv pleoapele, regretînd oare-

cum ultimul vis şi dorind vag reîntoarcerea lui, măcar pentru o singură clipă. Dar în clipa următoare sări brusc din pat, prinzînd probabil firul ideii în jurul căreia se învîrtiseră pînă atunci gîndurile lui incoherente şi în care nu reuşise deocamdată să facă ordinea cuvenită. După ce sări din pat, alergă la oglinjoara rotundă de pe scrin. Deşi chipul cam somnoros, cu ochii miopi şi cu ţeasta aproape pleşuvă, care i se înfăţişă în oglindă, nu-i oferi cine ştie ce privelişte deosebită, mai ales că la prima vedere nici nu putea atrage în mod special atenţia nimănui, posesorul lui rămase totuşi foarte mulţumit de imaginea din oglindă. „Urîtă treabă ar fi, îşi zise domnul Goliadkin cu jumătate glas, urîtă treabă ar fi, dacă tocmai astăzi aş arăta altfel decît se cuvine, dacă intervenea ceva neprevăzut — bunăoară să-mi fi răsărit pe faţă un coş, o bubuliţă caraghioasă, ori să mă fi pocnit cine ştie ce altă pacoste ; deocamdată însă, toate par să fie în perfectă ordine ; totul merge strună." Fericit că totul merge strună, domnul Goliadkin puse oglinda la loc şi, aşa cum era, desculţ şi în ţinuta sumară de peste noapte, alergă la fereastră şi se apucă să cerceteze, cu un aer preocupat, curtea spre care dădeau ferestrele locuinţei sale. Şi ceea ce zări el în curte îl mulţumi, probabil, pe deplin, căci pe faţă i se aşternu un zîmbet satisfăcut. Apoi, după ce mai întîi îşi vîrî discret capul după despărţitura de scînduri în cămăruţa lacheului său Petruşka [2] şi se convinse că acesta nu era acolo, se apropie tiptil de birou, descuie un sertar, cotrobăi în colţul din fund şi scoase, în sfîrşit, de sub un maldăr de hîrtii îngălbenite şi tot felul de mărunţişuri inutile, un portofel verde, uzat, îl deschise încetişor, şi, căscînd cu grijă despărţitura cea mai ascunsă, privi încîntat conţinutul. Se pare că şi teancul de bancnote verzi, cenuşii, albastre, roşii şi de felurite alte culori îl privi, la rîndul său, cu o încuviinţare complice, căci domnul Goliadkin aşeză tacticos portofelul deschis pe masă şi, cu faţa radiind de bucurie, îşi frecă mîinile în semn de negrăită mulţumire. În sfîrşit, scoase mîngîietorul teanc de bancnote şi, pentru a suta oară în ultimele două zile numai, se apucă să numere banii, pipăind de cîte două-trei ori fiecare foiţă între degetul mare şi cel arătător. „Şapte sute cincizeci de ruble în asignate ! şopti el abia perceptibil terminînd în sfîrşit numărătoarea. Şapte sute cincizeci de ruble... E o sumă ! O sumă frumuşică şi, orice s-ar spune, destul de agreabilă ! continuă el cu glas tremurător şi uşor moleşit de plăcere, strîngînd pachetul în mîini şi zîmbind cu înţeles. Ba aş zice că este o sumă cît se

poate de plăcută ! Plăcută pentru orișicine ! Aș vrea să văd omul pentru care această sumă să nu însemne ceva ? O sumă ca asta îl poate sălta pe om departe de tot..."

„Dar ce-o fi cu Petruşka ? se alarmă domnul Goliadkin, iar a dispărut !" Rămînînd în aceeași ținută matinală, își vîrî pentru a doua oară capul după paravan. Nici de data aceasta nu-l descoperi în cămăruță pe servitor, ci zări doar samovarul care clocotea furios pe dușumea, amenințînd în orice clipă să-și iasă din sărite, s-o ia razna, și bolborosind în limbajul lui ciudat, sîsîit și gîlgîit, nu se știe ce anume, dar care ar fi vrut, probabil, să-i spună domnului Goliadkin : Ia-mă odată de aici, omule ! Nu vezi că fierb și sînt gata de mult ?

„Lua-l-ar naiba ! se necăji domnul Goliadkin, dobitocul ăsta puturos e în stare să-l scoată pe om din țîțîni ; pe unde o fi umblînd ?" Indignat la culme, și pe bună dreptate, ieși în antreiașul îngust care ducea spre culoar, întredeschise ușa și-l zări pe servitorul său înconjurat de o adunătură de slugi și gură-cască. Petruşka vorbea, ceilalți ascultau. Cum se vede, nici subiectul conversației, și nici faptul că se adunase acolo atîta lume la taclale nu-i plăcură de loc domnului Goliadkin. Își strigă îndată omul și se reîntoarse în odaie extrem de nemulțumit, ba chiar indispus. „Dobitocul ăsta e în stare să-l vîndă pe om pentru o nimica toată, dar mai ales pe stăpînul său, își zise el în gînd ; și m-a vîndut, sînt sigur că m-a vîndut, pun rămășag că m-a vîndut pentru o para chioară. Ei ?..."

— Mi-au adus livreaua, domnule.

— Îmbrac-o și înfățișează-te imediat !

Petruşka își puse livreaua și, zîmbind prosteşte, se înfățișă în camera stăpînului. Arăta foarte ciudat. Îmbrăcat într-o livrea verde, uzată, cu fireturi roase de vreme, croită, probabil, pentru o statură cu cel puțin un arșin mai înaltă decît Petruşka, ținea în mîini o pălărie tot cu fireturi și cu pene verzi, iar pe șold îi atîrna caraghios un paloș în teacă de piele. Și, în sfîrșit, pentru întregirea imaginii, Petruşka, credincios obiceiului său de a umbla neglijent, ca la el acasă, era și de data aceasta desculț. Domnul Goliadkin îl măsură din cap pînă în picioare, îl examină apoi de jur împrejur și rămase, probabil, mulțumit de echipamentul lui Petruşka. Livreaua fusese închiriată, desigur, pentru o împrejurare foarte solemnă. Se mai putuse observa cu acest prilej că, în tot timpul examenului, atît de minuțios, Petruşka își privea stă-

pînul cu negrăită curiozitate, urmărindu-i cu interes toate mişcările, ceea ce părea a-l stînjeni grozav pe domnul Goliadkin.

— Şi cupeul ?

— A sosit şi cupeul.

— L-ai închiriat pentru toată ziua ?

— Pentru toată ziua. Costă douăzeci şi cinci de ruble, în asignate.

— Dar cizmele ?

— Sînt gata şi cizmele.

— Nătărăule ! Nu ştii să spui „gata, să trăiţi" ? Adu-le încoace !

Exprimîndu-şi satisfacţia pentru faptul că cizmele îi vin bine, domnul Goliadkin ceru să i se pregătească cele necesare pentru spălat şi bărbierit şi să i se servească ceaiul. După ce se bărbieri cu multă grijă şi se spălă la fel de meticulos, înghiţi dintr-o sorbitură ceaiul şi se apucă apoi de partea cea mai importantă — îmbrăcatul cu tot dichisul cuvenit : îşi puse o pereche de pantaloni aproape noi ; apoi un plastron cu năsturaşi de bronz, o vestă cu floricele în culori vii, foarte plăcute ; îşi legă la gît o cravată pestriţă de mătase şi, la urmă, îmbrăcă redingota de uniformă, de asemenea nou-nouţă şi periată cu grijă. În timp ce se îmbrăca, îşi privi de cîteva ori, cu admiraţie, cizmele, săltînd mereu ba un picior, ba celălalt, încîntat de model ; murmura mereu ceva sub nas, clipind şiret la un gînd al său tăinuit. De altfel, în dimineaţa aceea, domnul Goliadkin părea foarte distrat, de vreme ce aproape că nici nu observă privirea şi mimica ironică a lui Petruşka, şi nici strîmbăturile pe care le făcea acesta pe seama sa, în timp ce-l ajuta să se îmbrace. În sfîrşit, complet îmbrăcat şi pus la punct, domnul Goliadkin îşi vîrî portofelul în buzunar, aruncă o ultimă privire exigentă asupra ţinutei lui Petruşka — între timp acesta îşi încălţase cizmele, fiind şi el complet echipat — şi constatînd, astfel, că totul este în perfectă ordine şi că, deci, nu mai era nici un motiv de zăbovit, se alarmă brusc, şi, cu inima ticăind năprasnic, alergă afară şi coborî în goană scările. Un cupeu albastru de piaţă, cu nişte blazoane vechi pe uşă, trase huruind în faţa intrării principale. Făcînd cu ochiul birjarului şi cîtorva gură-cască, Petruşka îşi instală stăpînul în cupeu ; sări apoi pe scăriţa de la spate şi, cu o voce nefirească, abia stăpînindu-şi rîsul prostesc, strigă : *„Dă-i drumu !"* Cupeul se puse în mişcare majestuos, şi, cu un zgomot infernal, zdrăngănind şi trosnind din toate încheieturile şi balamalele pe caldarîmul străzii, o luă spre bulevardul Nevski. În momentul cînd vehiculul albastru ieşi pe poartă

afară în stradă, domnul Goliadkin se puse pe un chicotit molcom, aproape fără glas, frecîndu-şi mîinile scurt şi apăsat, ca omul mucalit, care, izbutind să joace o festă grozavă, se amuză copios în sinea lui. Curînd, însă, accesul de veselie cedă locul unei expresii ciudate de îngrijorare, care întunecă faţa domnului Goliadkin. Cu toate că vremea era închisă şi umedă, el coborî amîndouă geamurile cupeului ; începea să scruteze cu grijă, în dreapta şi în stînga, chipurile trecătorilor, şi, de îndată ce surprindea vreo privire îndreptată spre dînsul, arbora un aer grav şi ceremonios. La o intersecţie, înainte de a coti de pe Liteinaia spre Nevski, îl izbi o senzaţie neplăcută şi, cu strîmbătura ghinionistului care se pomeneşte călcat brusc pe bătătură, se trase speriat în colţul cel mai întunecos al trăsurii. Zărise doi funcţionari de la departamentul său, doi tineri colegi de birou. Cei doi funcţionari, la rîndul lor, se arătară — după cum i se păru domnului Goliadkin — foarte surprinşi, văzîndu-l pe colegul lor de serviciu în acest echipaj ; ba unul din ei avu chiar neobrăzarea să-l arate cu degetul, iar celălalt pare-se că îl şi strigă pe domnul Goliadkin pe nume, ceea ce, în plină stradă, era, desigur, cu totul deplasat. De aceea, eroul nostru se trase în fundul cupeului şi nu răspunse. „Ce derbedei ! îi judecă el în gînd. Şi ce mare lucru, mă rog ? Un ins oarecare în trăsură ; a avut nevoie omul de trăsură, şi şi-a luat omul o trăsură. Ia, nişte mizerabili ! Îi cunosc eu — nişte puşlamale care ar merita să li se tragă cîteva la spate ! Nu sînt în stare de nimic altceva decît să joace rişca, cînd iau leafa, şi să umble teleleu. Le-aş fi spus eu cîteva vorbuliţe, numai că..." Domnul Goliadkin nu-şi mai isprăvi gîndul, rămînînd trăsnit. O pereche de cai iuţi, tătăreşti, pe care o cunoştea prea bine, înhămaţi la o trăsurică elegantă, întrecea din dreapta careta lui. Domnul din trăsurică, zărind întîmplător chipul domnului Goliadkin, care avusese imprudenţa să-şi scoată capul pe fereastra cupeului, rămase şi el, se vede, uimit de întîlnirea aceasta surprinzătoare, căci, aplecîndu-se cît putea, privi intrigat şi extrem de curios în colţul ferit în care eroul nostru se grăbise să se ascundă. Domnul din trăsurică era Andrei Filippovici, şeful serviciului la care lucra şi domnul Goliadkin, în calitate de subşef de birou. Domnul Goliadkin, văzînd că Andrei Filippovici l-a recunoscut fără doar şi poate, că îl priveşte cu ochi mari drept în faţă şi că, prin urmare, nu mai era chip să se ascundă, roşi pînă în vîrful urechilor. „Să-l salut, ori ba ? Să-i dau un semn de viaţă, sau nu ? Să mă dau pe faţă, sau nu ? se frămînta eroul

nostru. Ori să mă prefac că eu nu sînt eu, ci altcineva — unul care, să zicem, seamănă cu mine, şi să rămîn, deci, indiferent ? Adică, nu sînt eu, şi pace ! îşi spunea domnul Goliadkin, în timp ce cu mîna ridica automat pălăria, descoperindu-se în faţa lui Andrei Filippovici şi salutîndu-l fără a-şi lua ochii de la el. Eu... eu... numai aşa, şoptea el, abia mişcîndu-şi buzele învineţite. Eu... nimic, nici gînd ; de fapt, eu nu sînt eu, Andrei Filippovici ; nici pe departe nu sînt eu, să ştiţi !" Curînd, însă, trăsurica depăşi cupeul şi puterea magnetică a privirii şefului încetă. Cu toate acestea, domnul Goliadkin continua să roşească, zîmbind şi bîiguind ceva sub nas... „Am fost un nătărău că nu i-am spus nimic, chibzui el, în sfîrşit, mai limpede ; trebuia să-i spun cu toată demnitatea, hotărît şi răspicat : că adică, aşa şi pe dincolo, Andrei Filippovici, sînt şi eu invitat la masă, şi asta-i tot !" Dar aducîndu-şi aminte imediat de fistîceala sa, eroul nostru se făcu şi mai roşu la faţă, încruntă sprîncenele şi aruncă o privire plină de sfidare spre colţul din stînga al cupeului — o privire aprigă, menită să-i prefacă în pulbere şi scrum pe toţi duşmanii săi. În sfîrşit, străfulgerat de o inspiraţie subită, trase şnurul legat de cotul birjarului, opri cupeul şi porunci să întoarcă înapoi pe Liteinaia. Îi veni în cap că trebuie negreşit, şi chiar acum, îndată, probabil pentru liniştea lui personală, să comunice ceva absolut important şi de un interes presant medicului său, Krestian Ivanovici. Şi cu toate că îl cunoscuse pe Krestian Ivanovici de abia de curînd, vizitîndu-l doar o singură dată săptămîna trecută pentru o consultaţie neînsemnată — un doctor, se spune, e ca şi un confesor, şi ar fi deci o prostie să se ascundă lui, în timp ce, pentru doctor, este o datorie să-şi cunoască pacientul. „Aşa vor decurge lucrurile, oare ? se întrebă în gînd eroul nostru, coborînd din cupeu la intrarea unei case cu patru etaje de pe Liteinaia, în dreptul cărcia îşi oprise trăsura. Oare e bine ce fac ? N-o să par nepoliticos ? E potrivit momentul ? Şi, adică, de ce nu ? continua el să-şi frămînte creierul, urcînd scara cu răsuflarea tăiată şi căutînd să-şi stăpînească bătăile inimii, care luase obiceiul de a se agita la toate scările străine. Şi, adică, de ce nu ? Îi spun ce am, şi nu-i nimic condamnabil în asta... Ar fi o prostie să mă ascund. Uite aşa, îmi iau aerul că eu, mă rog... nimic, că eu... adică, numai aşa, numai în treacăt... Şi o să priceapă omul că aşa este."

Chibzuind astfel, domnul Goliadkin urcă pînă la etajul doi şi se opri în dreptul apartamentului cinci, pe uşa căruia era bătută o frumoasă placă de alamă cu următoarea inscripţie :

Krestian Ivanovici Rutenspitz

Doctor în Medicină şi Chirurgie

Oprindu-se, eroul nostru se grăbi să-şi impună o fizionomie de rigoare, degajată, fără a fi însă lipsită de oarecare amabilitate, şi se pregăti să tragă de şnurul clopoţelului. În timp ce se pregătea să tragă de şnurul clopoţelului, îi veni subit şi foarte oportun gîndul dacă n-ar fi cumva mai bine să treacă mîine, deoarece nu-l zorea nimic şi nimeni să facă această vizită neapărat astăzi. Auzind însă chiar atunci paşi pe scară, domnul Goliadkin schimbă pe loc noua lui hotărîre şi, cu aerul cel mai decis, sună la uşa lui Krestian Ivanovici.

Capitolul II

Krestian Ivanovici Rutenspitz, doctor în medicină şi chirurgie, un bărbat corpolent, deşi destul de înaintat în vîrstă, înzestrat cu nişte sprîncene stufoase şi favoriţi groşi, cu un început de cărunţeală în păr şi cu nişte ochi sclipitori, ageri şi expresivi, a căror privire pătrunzătoare era suficientă, probabil, ea singură, ca să alunge toate bolile, împodobit şi cu o decoraţie impunătoare, şedea în dimineaţa aceea în cabinetul său, într-un fotoliu comod, sorbea din cafeaua preparată şi servită personal de soţia sa, fuma o ţigară de foi şi scria reţete pacienţilor pe care îi consulta. După ce prescrise cuvenitul flaconaş de mixtură unui bătrînel suferind de hemoroizi şi îl conduse pe acest bătrînel suferind prin uşa laterală, Krestian Ivanovici se aşeză în fotoliul său, în aşteptarea pacientului următor. Intră domnul Goliadkin.

Krestian Ivanovici nu se aştepta, desigur, şi nici nu dorea, probabil, să-l vadă apărînd pe domnul Goliadkin, deoarece păru cam surprins, şi faţa lui, fără să vrea, luă o expresie ciudată, s-ar putea spune chiar nemulţumită. Şi deoarece, la rîndul său, domnul Goliadkin aproape totdeauna îşi pierdea cumpătul în momentul

cel mai nepotrivit, cînd trebuia să abordeze în faţa cuiva o chestiune personală, şi de data aceasta, neavînd pregătită dinainte cea dintîi frază, care în asemenea ocazii constituia un adevărat obstacol, se fîstîci groaznic, bîigui ceva nedesluşit — un fel de scuză probabil, şi, neştiind ce să mai facă, luă un scaun şi se aşeză. Aducîndu-şi aminte însă că se aşezase fără să fie poftit, îşi dădu seama de greşeala gravă pe care o comisese împotriva regulilor de politeţe şi de bonton şi, ca s-o repare, sări ca ars de pe scaunul pe care se aşezase fără a fi invitat. Revenindu-şi puţin, avu pe loc sentimentul vag că făcuse două gafe dintr-o dată şi, drept urmare, se decise fără întîrziere şi pentru a treia, încercînd să se justifice : mormăi ceva zîmbind, roşi, se zăpăci iar, tăcu promiţător, dar în cele din urmă se aşeză definitiv şi nu se mai urni din loc, asigurîndu-se, pentru orice eventualitate, prin acea privire sfidătoare, care, în gîndul lui, avea o teribilă forţă de a desfiinţa, de a nimici, făcîndu-i praf şi pulbere pe toţi duşmanii ştiuţi şi neştiuţi ai domnului Goliadkin. Unde mai pui că privirea aceasta mai exprima şi deplina independenţă a domnului Goliadkin, arătînd limpede că domnul Goliadkin nu e cu nimic mai prejos de ceilalţi, că el îşi vede de-ale sale, că e de capul lui ca şi toţi ceilalţi, că el e cu totul de bască şi că, în orice caz, nu se bagă, nu se amestecă... Krestian Ivanovici tuşi, scoase un hm ! evident, în semn de aprobare şi acord deplin pentru toate astea, şi, fixîndu-l pe domnul Goliadkin cu o privire scrutătoare, interogativă, rămase în aşteptare.

— Eu, Krestian Ivanovici, începu domnul Goliadkin zîmbind, am venit să vă deranjez pentru a doua oară şi acum, pentru a doua oară, îndrăznesc să vă rog a binevoi... domnul Goliadkin, evident, nu găsea cuvintele trebuincioase.

— Hm... da ! făcu Krestian Ivanovici, slobozind din piept o dîră de fum şi punînd trabucul pe scrumieră. Trebuie totuşi să-mi urmezi recomandările şi să respecţi întocmai ceea ce ţi-am prescris ; ţi-am explicat, doar, că tratamentul dumitale constă în a-ţi schimba felul de viaţă, deprinderile... Sînt indicate : distracţii cît mai variate, întîlniri cu prietenii şi cunoscuţii, chiar şi la un pahar de vin ; nu trebuie să fii un adversar atît de aprig al băuturii ; adică să cauţi compania unor oameni de viaţă.

Domnul Goliadkin, cu acelaşi zîmbet pe faţă, se grăbi să arate că, după cum i se pare, el duce o viaţă normală, la fel cu ceilalţi, distracţiile lui sînt ca şi ale celorlalţi... că el, desigur, poate să meargă şi la teatru, pentru că dispune, ca şi ceilalţi, de mij-

loace, că ziua şi-o petrece la serviciu, iar serile acasă ; că, de fapt, el... mă rog ; ba adăugă, în treacăt, şi faptul că, după cum i se pare, nu este cu nimic mai prejos decît ceilalţi ; că acasă la el ocupă un apartament întreg şi că, în sfîrşit, îl are şi pe Petruşka. Aci domnul Goliadkin se poticni.

— Hm, regimul acesta de viaţă nu este tocmai potrivit, şi aş vrea să te întreb altceva. Mă interesează, în general, dacă îţi place o societate agreabilă, dacă obişnuieşti să iei parte la cîte o petrecere... dacă duci, adică, şi acum o viaţă retrasă, tristă, sau ai început să te distrezi, să petreci ?

— Eu, Krestian Ivanovici...

— Hm... Ziceam, îl întrerupse doctorul, că ai nevoie de o schimbare radicală a felului de viaţă de pînă acum ; ar trebui întrucîtva să-ţi forţezi caracterul. (Krestian Ivanovici accentuă cuvîntul „forţezi", zăbovind asupră-i cu înţeles.) Să nu te fereşti de petreceri ; să te duci la cîte un spectacol, la club şi, în orice caz, să te împrieteneşti şi cu băuturica. Nu e de loc bine să stai singur cuc, închis în casă... Pentru dumneata nu e de loc bine.

— Eu, Krestian Ivanovici... mie îmi place liniştea, bîigui domnul Goliadkin, privindu-l, la rîndul său, cu înţeles pe Krestian Ivanovici şi căutînd, evident, cuvîntul cel mai potrivit pentru a-şi exprima gîndul. În locuinţa mea sîntem numai eu şi Petruşka... vreau să spun, servitorul meu, Krestian Ivanovici. Vreau să spun, Krestian Ivanovici, că îmi urmez drumul meu, drumul meu propriu, Krestian Ivanovici. Îmi văd de-ale mele, sînt de capul meu şi, pe cît mi se pare, nu depind de nimeni. Eu, Krestian Ivanovici, mai ies şi la plimbare...

— Poftim ?... Da ! Să zicem că astăzi n-ar fi nici o plăcere să te plimbi ; e cam urît afară.

— Întocmai, Krestian Ivanovici. Eu, Krestian Ivanovici, deşi sînt un om modest, după cum am avut mi se pare onoarea să vă explic, dar am un drum al meu, aparte, Krestian Ivanovici. Drumul vieţii e larg... Vreau... vreau să spun, Krestian Ivanovici... Iertaţi-mă, Krestian Ivanovici, nu prea sînt iscusit la vorbă.

— Hm... Spuneai...

— Spuneam să mă iertaţi, Krestian Ivanovici, pentru faptul că, precum mi se pare, nu sînt iscusit la vorbă, preciză domnul Goliadkin pe un ton oarecum ofensat, zăpăcindu-se şi încurcîndu-se tot mai mult. În această privinţă, eu, Krestian Ivanovici, nu sînt ca alţii, adăugă el surîzînd cam ciudat, şi nu mă pricep să vorbesc mult ; n-am învăţat să ticluiesc cuvîntări meşteşugite.

În schimb, eu, Krestian Ivanovici, acționez ; în schimb, acționez, Krestian Ivanovici !

— Hm... Și cum acționezi... mă rog ? întrebă Krestian Ivanovici. Urmă o scurtă pauză. Doctorul îl privi pe domnul Goliadkin oarecum surprins și nedumerit. La rîndul său, și domnul Goliadkin îl privi pe doctor cu oarecare suspiciune, uitîndu-se la el pieziș.

— Eu, Krestian Ivanovici, reluă domnul Goliadkin pe același ton jignit, dar și întrucîtva iritat de faptul că doctorul se încăpățînează atîta să nu-l înțeleagă ; eu, Krestian Ivanovici, prefer liniștea și nu sînt ahtiat după taclalele lumii din saloane. La ei, acolo, vreau să zic, în lumea mare, Krestian Ivanovici, trebuie să știi să lustruiești parchetul cu pingeluța... (aci, domnul Goliadkin își frecă de cîteva ori pingeaua de podea) ; acolo se cere așa ceva ; să știi să faci calambururi... și să ticluiești complimente galante... Asta se cere acolo, la ei. Eu n-am învățat așa ceva, Krestian Ivanovici, nu știu să umblu cu astfel de tertipuri ; n-am avut timp pentru așa ceva. Sînt un om simplu, fără pretenții și mofturi, și nici lustru de fațadă nu am. În această privință, Krestian Ivanovici, eu depun armele ; le depun, zic, în această privință. Domnul Goliadkin rosti toate acestea, firește, cu un aer care dădea a înțelege limpede că eroul nostru nu regretă cîtuși de puțin că depune armele în această privință și că n-a învățat nici un fel de tertipuri, ba din contra. Krestian Ivanovici îl asculta cu ochii în pămînt și cu o schimă foarte neplăcută pe față, ca și cum ar fi avut o presimțire proastă. După tirada domnului Goliadkin, se așternu o tăcere destul de lungă și semnificativă.

— Mi se pare că ai cam deviat de la subiectul nostru, rosti, în sfîrșit, Krestian Ivanovici cu glas scăzut, mărturisesc că nu prea te-am înțeles bine.

— Nu sînt meșter la vorbă, Krestian Ivanovici ; am mai avut adineauri onoarea să vă raportez, Krestian Ivanovici, că nu sînt meșter la vorbă, repetă domnul Goliadkin, de data aceasta cu accente hotărîte și aspre.

— Hm...

— Krestian Ivanovici ! reîncepu domnul Goliadkin tărăgănat, pe un ton solemn și grav, subliniind prin mici pauze fiecare punct al expunerii sale. Krestian Ivanovici ! Intrînd aici, am început prin a-mi cere scuze ; acum repet același lucru și vă cer încă o dată o clipă de îngăduință. Eu, Krestian Ivanovici, n-am ce să vă ascund ; după cum știți, sînt un om modest, mic ; spre feri-

cirea mea, însă, nu-mi pare de loc rău că sînt un om mic ; dimpotrivă, Krestian Ivanovici ; şi, ca să ştiţi totul, mă şi mîndresc de faptul că nu sînt un om mare, ci mic. Nu sînt un intrigant, mă mîndresc şi cu asta. Nu umblu cu ascunzişuri, ci acţionez deschis, fără ocolişuri ; şi cu toate că aş putea, la rîndu-mi, să fac rău altora — şi încă cum aş mai putea — foarte mult rău, ştiu şi cui şi cum să fac acest rău, Krestian Ivanovici, dar nu vreau să mă murdăresc şi, în acest sens, mă spăl pe mîini. În acest sens, zic, mă spăl pe mîini, Krestian Ivanovici ! Domnul Goliadkin făcu o pauză plină de înţeles. Vorbise cu elan şi cu o blîndă înflăcărare.

— Eu, Krestian Ivanovici, merg drept, continuă eroul nostru, acţionez pe faţă, fără ocolişuri, pentru că le disprețuiesc şi le las pe seama altora. Nu caut să umilesc pe cei care poate că sînt mai însemnaţi decît noi... vreau să spun — decît mine şi alţii, Krestian Ivanovici, n-am vrut să spun : şi dumneavoastră. Nu-mi plac jumătăţile de vorbă ; ticăloşia făţarnicilor mă dezgustă ; urăsc calomnia şi bîrfa. Port mască numai la mascaradă, nu-mi pun mască în fiece zi, faţă de oameni. Dar vreau să vă întreb un lucru, Krestian Ivanovici, cum v-aţi răzbuna pe duşmanul dumneavoastră, pe cel mai aprig duşman — pe unul pe care l-aţi considera astfel ? încheie pe neaşteptate domnul Goliadkin, aruncînd lui Krestian Ivanovici o privire provocătoare.

Domnul Goliadkin rostise toate acestea cu convingere, limpede şi răspicat, cumpănind fiecare cuvînt şi scontînd un efect sigur ; şi totuşi, se uita cu neliniște, cu mare neliniște, cu foarte mare neliniște la Krestian Ivanovici. Cu ochii ţintă în ochii lui, aştepta încordat, cu o nerăbdare chinuitoare, abia stăpînită, răspunsul lui Krestian Ivanovici. Spre dezamăgirea şi disperarea totală a domnului Goliadkin, însă, Krestian Ivanovici bolborosi ceva sub nas, îşi trase apoi fotoliul mai aproape de birou şi, pe un ton sec, politicos de altfel, mormăi ceva ce ar fi vrut să însemne că timpul lui este preţios, că unele lucruri, e drept, nu prea a reuşit să le înţeleagă, că este gata să facă tot ce-i stă în putere, dar că nu se poate ocupa de unele chestiuni care nu sînt direct legate de medicină. Punînd apoi mîna pe condei, trase o foaie de hîrtie, tăie din ea o fîşie în formă de reţetă şi declară că va prescrie îndată ceea ce trebuie.

— Ba nu ! Nu trebuie, Krestian Ivanovici ! Nu trebuie de loc ! strigă domnul Goliadkin, ridicîndu-se tulburat de pe scaun

şi apucîndu-l pe Krestian Ivanovici de mîna dreaptă, nu este de loc nevoie de aşa ceva, Krestian Ivanovici...

Dar în timp ce articula aceste cuvinte, se petrecu o schimbare ciudată cu domnul Goliadkin. În ochii săi cenuşii scăpără o fulgerare stranie, buzele îi tremurară, toţi muşchii, toate trăsăturile feţei se schimonosiră în contracţii spasmodice. Tremura din tot corpul. Supunîndu-se primului impuls, domnul Goliadkin reţinuse mîna lui Krestian Ivanovici, şi acum stătea încremenit, nevenindu-i să creadă că o făptuise chiar el şi aşteptînd acum o nouă inspiraţie pentru ceea ce ar urma să mai facă.

Atunci se petrecu o scenă curioasă.

Oarecum surprins, Krestian Ivanovici rămase şi el pentru moment pironit locului în fotoliul său, uitîndu-se buimac la domnul Goliadkin, care, la rîndu-i, îl privea tot atît de buimac. Dar iată că, în sfîrşit, Krestian Ivanovici izbuti să se ridice în picioare, ţinîndu-se uşor de cuta hainei domnului Goliadkin, şi acum stăteau faţă în faţă, amîndoi nemişcaţi, holbîndu-se unul la altul. În clipa următoare, de altfel, într-un mod cu totul straniu, interveni şi cealaltă mişcare a domnului Goliadkin. Buzele-i tremurară, bărbia i se săltă şi eroul nostru izbucni neaşteptat în hohote de plîns. Plîngînd în sughiţuri, care făceau să-i tresară capul ca la un copil, şi lovindu-se în piept cu mîna dreaptă, iar cu cea stîngă ţinîndu-se de reverul hainei lui Krestian Ivanovici, domnul Goliadkin încerca să vorbească vrînd cu tot dinadinsul să explice ceva, dar nu izbuti să scoată nici un cuvînt. Şi abia atunci Krestian Ivanovici izbuti să-şi revină din uimirea care îl imobilizase.

— Dar, te rog, linişteşte-te... ia loc ! zise el în sfîrşit, încercînd să-l aşeze pe domnul Goliadkin în fotoliu.

— Am duşmani, Krestian Ivanovici, am duşmani ; nişte duşmani primejdioşi, care au jurat să mă distrugă... împărtăşi domnul Goliadkin în şoaptă înfricoşată.

— Cum se poate, nu te gîndi la aşa ceva, lasă asta ! Ce fel de duşmani ? Să nu vorbim despre duşmani ! Să-ţi iasă asta din cap. Şezi, şezi, stărui Krestian Ivanovici, izbutind să-l aşeze pe domnul Goliadkin în fotoliu.

Domnul Goliadkin se lăsă aşezat, fără a-şi lua privirile de la Krestian Ivanovici. Krestian Ivanovici, cu aer preocupat şi vădit nemulţumit, începu să se plimbe prin cabinet de la un capăt la altul. Se aşternu o tăcere lungă.

— Vă sînt recunoscător, Krestian Ivanovici, nespus de recunoscător, şi-mi dau prea bine seama de tot ce-aţi făcut acum pentru mine. N-am să uit cîte zile voi avea bunăvoinţa dumneavoastră, Krestian Ivanovici, zise în cele din urmă domnul Goliadkin, ridicîndu-se de pe scaun cu un aer ofensat.

— Ei, asta-i acum, încetează! Ajunge, îţi spun! puse capăt cu asprime Krestian Ivanovici acestei efuziuni tot atît de neaşteptate a domnului Goliadkin, reaşezîndu-l în fotoliu. Hai, spune, ce te frămîntă? Povesteşte-mi necazurile dumitale, îl luă Krestian Ivanovici mai cu binişorul, despre ce duşmani vorbeşti, şi ce se întîmplă la dumneata acolo?

— Nu, Krestian Ivanovici, să lăsăm asta acum, răspunse domnul Goliadkin coborînd privirea în pămînt, mai bine să lăsăm asta pînă una, alta... să amînăm deocamdată... să aşteptăm un alt moment... un moment mai prielnic, Krestian Ivanovici, cînd totul va fi dat în vileag şi masca va cădea de pe feţele unora şi se vor dezvălui anumite lucruri. Acum însă, deocamdată bineînţeles, după cele întîmplate între noi... cred că veţi fi de acord şi dumneavoastră, Krestian Ivanovici... Daţi-mi voie să vă salut, Krestian Ivanovici, încheie domnul Goliadkin, ridicîndu-se de data aceasta grav şi cu toată hotărîrea de pe fotoliu şi punînd mîna pe pălărie.

— De... cum doreşti... Hm... (şi după o scurtă pauză): În ce mă priveşte, te rog să mă crezi că tot ce-mi stă în puteri... şi îţi doresc sincer binele...

— Vă înţeleg, Krestian Ivanovici, vă înţeleg acum, vă înţeleg prea bine... În orice caz, vă rog să mă scuzaţi că v-am deranjat, Krestian Ivanovici.

— Hm... Nu asta am vrut să spun. De altfel, cum vrei. Urmează mai departe tratamentul prescris...

— Am să urmez tratamentul aşa cum mi-aţi spus, Krestian Ivanovici. Am să-l urmez, şi medicamentele am să le procur de la aceeaşi farmacie... În zilele noastre, Krestian Ivanovici, e mare lucru să fii farmacist...

— Poftim? Adică în ce sens?

— În sensul cel mai obişnuit, Krestian Ivanovici. Vreau să spun, că lumea de astăzi...

— Hm...

— Cînd orice băieţandru — şi nu numai cei de la farmacie — îşi dă aere în faţa unui om onorabil...

— Hm... Ce vrei să spui cu asta?

— Vreau să spun, Krestian Ivanovici, despre o anumită persoană... O cunoştinţă de-a noastră comună, Krestian Ivanovici, de pildă, despre Vladimir Semionovici...

— A !...

— Da, Krestian Ivanovici ! Şi eu unul cunosc persoane, Krestian Ivanovici, care nu prea vor să se ţină de obiceiul cam înrădăcinat la noi şi spun uneori adevărul verde în ochi.

— A !... Cum adică ?

— Uite aşa ; de altfel e o chestiune, ca să zicem aşa, subsidiară ; se pricep uneori, la o adică, să servească un hap cu dulceaţă de coacăze.

— Poftim ? Ce să servească ?

— Un hap cu dulceaţă de coacăze, Krestian Ivanovici, vorba ceea. Se pricep uneori, la momentul potrivit, să felicite, de pildă, pe cineva ; există şi oameni din aceştia, Krestian Ivanovici.

— Să felicite ?

— Da, să felicite, Krestian Ivanovici, cum a făcut zilele trecute un bun cunoscut al meu...

— Un bun cunoscut al dumitale ?... hm ! Şi adică cum ? se interesă Krestian Ivanovici, privindu-l atent pe domnul Goliadkin.

— Precum am zis, un bun cunoscut de-al meu a felicitat cu ocazia avansării la gradul de asesor pe un alt bun cunoscut şi prieten totodată, cum se spune — un prieten la cataramă. A venit vorba şi i-a servit-o. „Sînt, adică, foarte fericit, zice, că am prilejul a vă adresa, Vladimir Semionovici, felicitări, *sincerele* mele felicitări cu ocazia avansării. Şi sînt cu atît mai fericit, cu cît astăzi, după cum ştie toată lumea, nu mai există bătrîne vrăjitoare." Aci domnul Goliadkin dădu din cap ştrengăreşte şi, cu ochii mijiţi, îl privi şiret pe Krestian Ivanovici...

— Hm... A spus deci...

— A spus-o, Krestian Ivanovici, a spus-o şi în aceeaşi clipă s-a uitat la Andrei Filippovici, la unchiul omului nostru, al lui Vladimir Semionovici. Dar la urma urmei ce mă interesează pe mine, Krestian Ivanovici, că el a fost avansat asesor ? Prea puţin îmi pasă ! Gîndiţi-vă însă că şi-a pus în cap să se însoare, cînd nu i-a căzut încă nici caşul de la gură, să-mi fie iertat c-o spun, un papă-lapte acolo. Exact aşa i-am spus : daţi-mi voie, zic, Vladimir Semionovici !... Acum ştiţi totul ; daţi-mi voie să plec.

— Hm...

— Da, Krestian Ivanovici, şi-acum, zic, daţi-mi voie să plec.

Şi, pe loc, ca să prind doi iepuri deodată, îi servesc cavalerului chestia cu bătrînele şi mă adresez apoi Klarei Olsufievna (lucrurile s-au petrecut alaltăieri la Olsufi Ivanovici), care tocmai cîntase o romanţă sentimentală ; zic, adică, „aţi binevoit să cîntaţi cu mult sentiment, numai că nu toată lumea vă ascultă sincer, din toată inima". Am dat a înţelege clar, pricepeţi, Krestian Ivanovici, am dat a înţelege clar că interesul lor nu este atît pentru dînsa, cît mai ales pentru alte cele...

— Aha ! Şi el ?...

— A înghiţit hapul, Krestian Ivanovici, vorba ceea...

— Hm...

— Da, Krestian Ivanovici. I-am spus şi bătrînului ; aşa şi pe dincolo, zic, Olsufi Ivanovici, îmi dau seama cît sînt de îndatorat faţă de dumneavoastră, apreciez din plin binefacerile şi bunăvoinţa dumneavoastră, pe care mi le-aţi arătat aproape de cînd eram copil. Dar deschideţi ochii, Olsufi Ivanovici. Uitaţi-vă, zic, mai bine ! Eu lucrez cinstit şi deschis, Olsufi Ivanovici.

— Aşa, va să zică !

— Întocmai, Krestian Ivanovici. Aşa stau lucrurile...

— Şi el ?

— Ce era să facă el, Krestian Ivanovici ? A bîiguit ceva acolo — şi că pe tine te cunosc, adică, şi că excelenţa-sa e un om mărinimos şi bun — şi dă-i, şi dă-i tot aşa înainte... La ce te poţi aştepta de la un om bătrîn şi ramolit ?

— Aşa, va să zică !

— Da, Krestian Ivanovici. Cam toţi sîntem aşa, ce mai ! E bătrîn rău ! Cu un picior în groapă ! Vorba ceea, mîine-poimîine dă ortul popii ; ei, dar cum aude o bîrfeală muierească oarecare, e numai ochi şi urechi ; fără el nu se poate...

— Bîrfeală ai zis ?

— Da, Krestian Ivanovici, au scornit nişte bîrfeli. Şi-au vîrît coada şi ursul nostru, şi nepotul său, papă-lapte al nostru ; s-au luat după nişte palavragioaice bătrîne, bineînţeles, şi au ticluit totul. Ei bine, ce credeţi că au născocit ei ca să ucidă un om ?...

— Să ucidă un om ?

— Da, Krestian Ivanovici, să ucidă un om ; să-l ucidă moraliceşte. Au răspîndit despre el... vorbesc tot despre persoana pe care o cunosc bine...

Krestian Ivanovici dădu din cap.

— Au răspîndit despre el zvonul... Mărturisesc că mi-e şi ruşine să spun, Krestian Ivanovici...

— Hm...

— Au răspîndit zvonul, cum că el ar fi dat în scris că o să se însoare, că este logodit în toată legea... Şi ce credeţi, Krestian Ivanovici, cu cine ?

— Deh !

— Cu bucătăreasa, cu o nemţoaică de condiţie proastă, de la care ia prînzuri acasă : ca să nu-şi plătească datoriile, adică, îi oferă mîna.

— Aşa spun ei ?

— Vă închipuiţi, Krestian Ivanovici ! O nemţoaică mizerabilă şi păcătoasă, o nemţoaică neruşinată, Karolina Ivanovna, dacă cunoaşteţi...

— Mărturisesc că în ce mă priveşte...

— Vă înţeleg, Krestian Ivanovici, vă înţeleg prea bine şi îmi dau perfect de bine seama...

— Spune-mi, te rog, unde stai acum ?

— Unde stau acum, Krestian Ivanovici ?

— Da... aş vrea... Ai trăit * mi se pare...

— Am trăit, Krestian Ivanovici, am trăit ; am trăit şi înainte. Cum să nu fi trăit ? răspunse domnul Goliadkin, cu un rîs chicotit, punîndu-l pe Krestian Ivanovici în încurcătură cu acest răspuns.

— Dar nu m-ai înţeles bine ; am vrut, la rîndu-mi...

— Şi eu am vrut, Krestian Ivanovici, la rîndu-mi, şi eu am vrut, continuă rîzînd domnul Goliadkin ; dar cum văd, Krestian Ivanovici, am zăbovit prea mult la dumneavoastră. Sper că-mi permiteţi acum... să vă salut...

— Hm...

— Da, Krestian Ivanovici, vă înţeleg ; vă înţeleg acum perfect, zise eroul nostru oarecum pozînd în faţa lui Krestian Ivanovici. Aşadar, îngăduiţi-mi să vă spun bună ziua.

Cu aceste cuvinte, eroul nostru îşi trase scurt şi hîrşîit picior la picior, îşi lipi călcîiele şi se înclină ceremonios, după care părăsi încăperea, lăsîndu-l pe Krestian Ivanovici în mare nedumerire. Coborî scara zîmbind şi frecîndu-şi mîinile fericit. Jos, la scară, trase adînc în piept aerul curat, simţindu-se complet liber ;

* În vorbirea uzuală rusă cuvîntul *a trăi* înseamnă şi a sta cu domiciliul, a locui. În cazul de faţă, expresia improprie *a trăi* trebuie păstrată pentru justificarea răspunsului şi a comportării lui Goliadkin, caracteristice evoluţiei psihice a personajului.

era gata să se considere omul cel mai fericit din lume şi să pornească direct la departament, cînd, deodată, trase la scară, huruind, un cupeu albastru ; la vederea echipajului, îşi reaminti totul... Petruşka deschise portiera. O senzaţie ciudată şi foarte neplăcută puse brusc stăpînire pe domnul Goliadkin şi sîngele-i năvăli pentru un moment în obraz. În clipa cînd dădu să pună piciorul pe scăriţa cupeului, simţi ca un fel de împunsătură de ac în ceafă. În aceeaşi clipă, întoarse capul şi privi spre ferestrele lui Krestian Ivanovici. Nu se înşelase ! Krestian Ivanovici se uita prin geam, mîngîindu-şi favoriţii cu mîna dreaptă şi-l cerceta cu mult interes pe eroul nostru.

„Doctorul acesta e un prost, gîndi domnul Goliadkin intrînd în cupeu, tare prost. S-o fi pricepînd el să-şi trateze bine bolnavii, dar... e prost de dă în gropi." Domnul Goliadkin se aşeză, Petruşka zbieră : *„Dă-i drumu !"* şi cupeul porni iar spre bulevardul Nevski.

Capitolul III

În dimineaţa aceea, domnul Goliadkin desfăşură o activitate febrilă. Ajuns pe Nevski, porunci vizitiului să oprească în faţa galeriilor Gostinnîi Dvor. Sărind din cupeu, eroul nostru, însoţit de Petruşka, alergă sub arcade şi intră de-a dreptul într-un magazin de bijuterii. Se vedea după înfăţişarea domnului Goliadkin că este copleşit de griji şi de nenumărate treburi. Tîrgui un serviciu complet de masă şi unul de ceai în valoare de peste o mie cinci sute de ruble în asignate ; îşi alese apoi un portţigaret filigranat şi cu totul original ca formă şi o trusă completă de bărbierit cam de aceeaşi valoare ; se tocmi apoi pentru alte cîteva obiecte plăcute şi utile totodată ; isprăvind cu alegerea, domnul Goliadkin făgădui să treacă negreşit chiar a doua zi, ori să trimeată eventual chiar astăzi după cumpărăturile făcute, îşi notă numărul magazinului şi, ascultînd cît se poate de atent rugămintea negustorului să-i avanseze un aconto, promise să trimeată în timp util şi acontul necesar. Foarte grăbit şi preocupat, îşi luă rămas bun de la negustorul nedumerit şi porni de-a lungul şirului de prăvălii, urmărit de o mulţime de prăvăliaşi,

întorcînd mereu capul spre Petruşka şi căutînd atent un alt magazin. Se abătu în treacăt pe la un zaraf şi schimbă o bancnotă mare în altele mai mici, şi, cu toate că pierdu ceva la acest schimb, ieşi de acolo extrem de mulţumit, deoarece îşi simţea portofelul doldora de bani, ceea ce îl încînta nespus. În sfîrşit, se opri la o prăvălie de stofe pentru costume de damă. Reţinu şi aici mărfuri pentru o sumă considerabilă, promiţînd negustorului să treacă mai tîrziu ; îşi notă numărul magazinului şi, la aluzia pentru acont, repetă acelaşi răspuns — că va veni şi acontul în timp util. Vizită apoi alte cîteva prăvălii în care tîrgui numeroase obiecte, în unele cazuri insistînd mult asupra preţului, căutînd să obţină o reducere, plecînd din magazin şi reîntorcîndu-se o dată, şi încă o dată, şi aşa de vreo cîteva ori — într-un cuvînt, dovedi un zel prodigios. De la Gostinnîi Dvor eroul nostru se deplasă la un magazin vestit de mobilă, unde îşi alese mobilier pentru şase camere, admiră o măsuţă de toaletă de damă, modernă, foarte elegantă — ultimul cuvînt al modei, şi, asigurîndu-l pe negustor că va trimite negreşit după cumpărătură, părăsi magazinul fără a uita, bineînţeles, să promită şi avansul la timp, după care mai trecu şi pe la alte magazine, tîrguind cîte ceva. Într-un cuvînt, era limpede că avea griji pînă peste cap. În cele din urmă, toate acestea începură, pare-se, să-l cam plictisească pe domnul Goliadkin. Ba încă nu se ştie de ce şi prin ce împrejurare, simţi pe neaşteptate şi un fel de mustrări de cuget. N-ar fi vrut în ruptul capului să-l întîlnească acum pe Andrei Filippovici, bunăoară, şi nici chiar pe Krestian Ivanovici. Dar iată că orologiul din turn bătu ora trei. Cînd se instală definitiv în cupeu, domnul Goliadkin constată că din toate tîrguielile pe care le făcuse în dimineaţa aceea se afla în posesia unei perechi de mănuşi şi a unui flaconaş de parfum în valoare totală de o rublă şi jumătate, în bancnote. Întrucît domnul Goliadkin mai avea timp destul pînă la programul următor al zilei, porunci vizitiului să oprească lîngă un restaurant vestit de pe bulevardul Nevski, despre care pînă atunci ştia numai din auzite. Coborî din cupeu şi intră să ia o gustare, să mai răsufle şi să mai adaste un anumit timp.

După ce luă o gustare frugală, ca omul care se aşteaptă la o masă copioasă, cu alte cuvinte după ce îmbucă ceva uşor sorbind şi un păhărel de rachiu, numai ca să-şi astîmpere puţin foamea, domnul Goliadkin se aşeză comod în fotoliu şi, aruncînd o scurtă privire în jurul său, puse mîna preocupat pe un ziar subţirel de

nuanță naționalistă [4]. Parcurse cîteva rînduri, apoi se ridică, se privi în oglindă, controlîndu-și ținuta ; se duse la fereastră ca să vadă dacă îl așteaptă cupeul... apoi se așeză iar și luă ziarul în mînă. Evident, eroul nostru era tare emoționat. Se uită la ceas și văzînd că e abia trei și un sfert și că, deci, mai are de așteptat destul, și chibzuind totodată că nu era frumos să stea așa, fără să consume ceva, domnul Goliadkin ceru să i se aducă o ciocolată, pentru care, de altfel, nu simțea nici un fel de poftă în momentul acela. După ce-și bău ciocolata, încredințîndu-se că timpul a mai înaintat, se duse să achite consumația. Deodată cineva îl bătu pe umăr.

Se întoarse și-i văzu pe cei doi colegi de serviciu pe care îi mai întîlnise în dimineața aceea pe Liteinaia — doi tinerei și ca vîrstă, și ca grad. Eroul nostru nu întreținea cu ei cine știe ce relații de prietenie, dar nici nu se dușmăneau. De ambele părți raporturile acestea se mențineau în limitele bunei-cuviințe obișnuite, fără a da loc la relații mai strînse. În momentul de față însă, întîlnirea era cu totul inoportună și-l indispuse pe domnul Goliadkin. Încruntă ușor sprîncenele și rămase o clipă încurcat.

— Iakov Petrovici, Iakov Petrovici ! îl asaltară cei doi impiegați. Prin ce împrejurare ?...

— A ! Dumneavoastră sînteți, domnilor ! îi întrerupse domnul Goliadkin, jenat și chiar puțin scandalizat de mirarea celor doi funcționari și totodată de tonul prea familiar cu care i se adresară ; căută, de altfel, contrar firii sale, să se arate cît mai volubil și mai degajat. Ați dezertat, domnilor ? He, he, he !... Iar pentru a nu-și știrbi cu nimic din prestigiu prin conversația aceasta cu niște funcționari imberbi, și ținînd să rămînă în limita raporturilor cuvenite, încercă să-l bată pe unul din ei pe umăr, dar aerul de superioritate condescendentă pe care voi să-l afișeze cu acest prilej nu-i reuși de loc și gestul său, care trebuia să fie schițat cu respectarea anumitor limite, a apărut cu totul nefiresc și caraghios.

— Ei, dar ursul nostru ce mai face ? Își păzește scaunul ?...

— Despre care urs e vorba, Iakov Petrovici ?

— Ia nu vă mai prefaceți că nu știți cui i se zice la noi ursul... Domnul Goliadkin rîse și se întoarse să-și ia restul de la chelner. Vorbesc de Andrei Filippovici, domnilor, continuă el, terminînd cu chelnerul, și adresîndu-se de data aceasta cu o înfățișare gravă celor doi funcționari. Impiegații își făcură cu ochiul.

— E la birou, şi a întrebat de dumneata, Iakov Petrovici, răspunse unul dintre ei.

— E la birou, hai ? Foarte bine, n-are decît să stea acolo, domnilor. Şi ziceţi c-a întrebat de mine, hai ?

— A întrebat, Iakov Petrovici. Dar ce-i cu dumneata ? Parfumat, ferchezuit, de o eleganţă...

— De, domnilor, cum să vă spun ! Dar să lăsăm asta, răspunse domnul Goliadkin, privind într-o parte cu un surîs înţepenit pe faţă. Acest surîs ciudat al domnului Goliadkin îi făcu pe cei doi impiegaţi să izbucnească în rîs. Domnul Goliadkin se bosumflă.

— Trebuie să vă spun, domnilor, prieteneşte, rosti după o scurtă tăcere eroul nostru, ca şi cum (fie ce o fi) s-ar fi hotărît să destăinuie impiegaţilor ceva foarte important, mă cunoaşteţi cu toţii, domnilor, nu-i aşa ? Dar m-aţi cunoscut pînă acum numai sub un singur aspect. Nu e cazul să căutăm vinovaţii, deşi, în parte, mărturisesc, vina este şi a mea.

Domnul Goliadkin strînse buzele şi se uită cu înţeles la cei doi impiegaţi. Tinerii schimbară iar priviri.

— Pînă în prezent, domnilor, de fapt, nu m-aţi cunoscut. Nu e timpul şi locul potrivit pentru explicaţii. Voi căuta să vă spun cîte ceva pe scurt şi în treacăt. Unii oameni, domnilor — există şi astfel de oameni — detestă ocolişurile şi poartă măşti numai la mascarade. Există oameni care nu sînt de părere că principala îndeletnicire şi menire a omului este să ştie a lustrui parchetul şi pingelele. Există şi astfel de oameni, domnilor, care nu vor susţine că sînt cît se poate de fericiţi şi că duc o viaţă plină numai pentru că, bunăoară, poartă pantaloni bine croiţi. Există, în sfîrşit, oameni cărora nu le place să ţopăie şi să se fîţîie de colo pînă colo cu aerul că se află în treabă, să se gudure şi să se linguşească, dar, mai ales, domnilor, să-şi bage nasul unde nu le fierbe oala... Domnilor, v-am spus aproape totul ; permiteţi-mi, dar, să mă retrag...

Domnul Goliadkin tăcu. Pe deplin satisfăcuţi în aşteptările lor, cei doi impiegaţi izbucniră în hohote de rîs insolent. Domnul Goliadkin se aprinse.

— Rîdeţi, domnilor, rîdeţi, dar vom trăi şi vom vedea ! îi puse el la punct cu aerul omului atins în sentimentul demnităţii sale personale, luîndu-şi pălăria şi dînd să plece.

— Mai mult, domnilor, adăugă el adresîndu-li-se pentru ultima oară, vă spun mai mult, amîndoi sînteţi cu mine între patru ochi. Iată, domnilor, principiile mele, linia mea de conduită : n-am reuşit — mă ţin tare şi rabd ; am reuşit — mă ţin dîrz, nu mă las ; şi în orice caz nu sap pe nimeni. Nu sînt intrigant — şi mă mîndresc cu asta. N-aş fi bun pentru funcţia de diplomat. Se mai spune, domnilor, că vînatul aleargă singur spre vînător. Este adevărat şi sînt gata s-o recunosc. Dar cine-i vînătorul, domnilor ? Şi cine-i vînatul ? Rămîne de văzut, domnilor !

Domnul Goliadkin se întrerupse cu subînţeles şi cu un aer extrem de grav, important şi enigmatic, cu alte cuvinte, arcuindu-şi sprîncenele şi strîngînd buzele la maximum, salută pe cei doi impiegaţi şi părăsi localul, lăsîndu-i pe aceştia în culmea uimirii.

— Încotro mergem ? întrebă cam aspru Petruşka, plictisit, probabil, de atîta aşteptare în frig. Încotro mergem ? întrebă el pe domnul Goliadkin întîlnindu-i privirea cumplită, nimicitoare, cu care eroul nostru se înarmase de două ori în dimineaţa aceea şi la care recurgea acum pentru a treia oară coborînd scara.

— Spre podul Izmailovski.

— Podul Izmailovski ! Dă-i drumu !

„Nu se aşază la masă decît pe la ora patru şi ceva, sau chiar pe la cinci, chibzuia domnul Goliadkin, n-o fi prea devreme ? De altfel, aş putea să ajung şi mai devreme ; e vorba doar de un prînz intim, într-un cerc de familie. Aş putea să vin *sans-façons* *, ca între nişte oameni onorabili, cum se spune. Şi de ce, adică, n-aş putea să vin şi eu *sans-façons* ? Şi ursul nostru spunea că totul va fi *sans-façons* ; prin urmare, şi eu..." Astfel chibzuia domnul Goliadkin, şi cu toate acestea devenea din ce în ce mai neliniştit. Era limpede că se pregătise pentru ceva foarte important, ca să nu zicem mai mult ; perora în sinea lui, gesticula cu mîna dreaptă, se uita mereu prin fereastra cupeului, încît, văzîndu-l astfel pe domnul Goliadkin, nimeni n-ar fi spus că merge să ia masa într-un cerc intim de familie, *sans-façons*, cum se spune între oameni onorabili. În sfîrşit, ajungînd aproape de podul Izmailovski, domnul Goliadkin indică o anumită casă ;

* Fără ceremonii (fr.).

cupeul pătrunse huruind pe poartă şi se opri în faţa intrării corpului principal. Zărind un chip de femeie la fereastra de la etaj, domnul Goliadkin îi trimise o bezea. De altfel, nu prea îşi dădea seama ce face, pentru că în clipa aceea era literalmente mai mult mort decît viu. Coborî din cupeu palid, zăpăcit ; urcă treptele de la intrare, îşi scoase pălăria, încercă automat să-şi controleze ţinuta, şi, cu un tremur uşor sub genunchi, porni pe scară în sus.

— Olsufi Ivanovici e acasă ? îl întrebă el pe servitorul care-i deschisese.

— Acasă, să trăiţi, adică nu este acasă, să trăiţi.

— Cum adică ? Ce-i cu tine, frăţioare ? Eu — eu vin la masă, frăţioare. Că doar mă cunoşti !

— Cum să nu vă cunosc, să trăiţi ! Am ordin să nu vă primesc.

— Ce... Ce spui, omule ?... Greşeşti, desigur. Sînt eu, doar. Sînt invitat, măi frate ; invitat la masă — aruncă din mers domnul Goliadkin, lepădîndu-şi mantaua şi manifestînd intenţia hotărîtă de a pătrunde în interior.

— Iertaţi-mă, nu se poate. Am ordin să nu vă primesc ; mi s-a poruncit să nu vă dau drumul înăuntru. Aşa să ştiţi !

Domnul Goliadkin păli. În aceeaşi clipă uşa spre interior se deschise şi apăru Gherasimîci, bătrînul valet al lui Olsufi Ivanovici.

— Auziţi, Emelian Gherasimovici, dumnealui vrea să intre, iar eu...

— Iar dumneata, Alexeici, eşti un prost. Treci înăuntru, şi trimite-mi-l pe ticălosul de Semionîci. Nu e voie, zise el politicos, dar hotărît, adresîndu-se domnului Goliadkin. Nu puteţi intra. Vă roagă să-i scuzaţi, dar dumnealor nu pot să vă primească.

— Chiar aşa au spus, că nu pot să mă primească ? întrebă nehotărît domnul Goliadkin. Scuză-mă, Gherasimîci. Dar de ce nu se poate să intru ?

— Hotărît, nu se poate. Am anunţat ; mi s-a spus : cere scuze că, adică, nu pot să vă primească.

— Dar de ce ? Cum vine asta ? Cum adică...

— Permiteţi, permiteţi !...

— Dar ce înseamnă asta ? Nu se poate ! Anunţă-mă... Cum vine asta ? Sînt invitat la masă...

— Permiteţi, permiteţi !...

— Bine, să zicem că mi se cer scuze, aşa mai merge ; şi totuşi, cum vine asta, Gherasimîci, ce înseamnă asta, Gherasimîci ?

— Faceţi loc, permiteţi, faceţi loc ! zise Gherasimîci, dîndu-l hotărît la o parte pe domnul Goliadkin, pentru a face loc să treacă doi domni, care tocmai intrau în vestibul.

Cei doi musafiri erau Andrei Filippovici şi nepotul său Vladimir Semionovici. Amîndoi îl priviră nedumeriţi pe domnul Goliadkin, care, schimbînd feţe-feţe, stătea aiurit lîngă perete. Andrei Filippovici voi să-i spună ceva, dar domnul Goliadkin între timp se hotărîse : părăsea vestibulul lui Olsufi Ivanovici cu ochii în pămînt, cu un surîs încremenit pe faţa-i descompusă pe care se întipărise o profundă dezorientare.

— Trec mai tîrziu, Gherasimîci, să lămuresc lucrurile ; sper ca totul să fie lămurit la timp, bîigui el din prag.

— Iakov Petrovici, Iakov Petrovici !... se auzi din urmă glasul lui Andrei Filippovici.

Domnul Goliadkin tocmai ajunsese la primul palier. Se întoarse brusc spre Andrei Filippovici.

— Ce doriţi, Andrei Filippovici ? zise el pe un ton destul de energic.

— Ce-i cu dumneata, Iakov Petrovici ? Prin ce împrejurare ?...

— Uite aşa, Andrei Filippovici. Am venit într-o chestiune personală. E o chestiune strict personală, Andrei Filippovici.

— Poftim ?

— E un lucru care priveşte viaţa mea personală, Andrei Filippovici, şi cred că nu contravine cu nimic raporturilor mele oficiale.

— Ce amestec au aici raporturile oficiale ?... Ce-i cu dumneata, domnule ?

— Nimic, Andrei Filippovici, absolut nimic ; o copilă obraznică şi atîta tot...

— Cum... cum ? ! Andrei Filippovici părea uluit. Domnul Goliadkin, care vorbea de jos, de pe palier, se uita la Andrei Filippovici cu nişte ochi, de parcă era gata să-l sugrume. Observînd privirea uluită a şefului său, făcu aproape involun-

tar un pas înainte. Andrei Filippovici se trase înapoi. Domnul Goliadkin urcă încă o treaptă. Andrei Filippovici se uită neliniştit în jurul său. Atunci domnul Goliadkin începu să urce repede, sărind peste două trepte deodată. Dar Andrei Filippovici sări şi mai repede, refugiindu-se înăuntru şi trîntind uşa după el. Domnul Goliadkin rămase singur. Ochii i se împăienjeniră. Era complet aiurit şi stătea dus pe gînduri, într-o postură stupidă, încercînd parcă să-şi aducă aminte despre un caz tot atît de absurd întîmplat nu demult. „Deh", şopti el cu un zîmbet silit. De jos se auziră voci şi paşi urcînd scara, probabil, ai unor musafiri, invitaţi de Olsufi Ivanovici. Revenindu-şi puţin în fire, domnul Goliadkin se grăbi să-şi ridice cît mai sus gulerul de raton şi, la adăpostul lui, porni cu paşi mărunţi şi nesiguri, grăbindu-se şi poticnindu-se, pe scară în jos. Simţea că-l părăsesc puterile şi-i înţepeneşte tot corpul. Era atît de absorbit în gîndurile lui, încît, ajungînd la ieşire, nu-şi mai aşteptă trăsura, ci traversă curtea murdară pînă la cupeu. Ajungînd la cupeu, şi pregătindu-se să urce, domnul Goliadkin simţi o dorinţă nestăpînită să intre în pămînt, ori să se ascundă într-o gaură de şarpe cu trăsură cu tot. Simţea că tot ce este suflare omenească în casa lui Olsufi Ivanovici îl priveşte acum prin toate ferestrele apartamentului. Ştia de asemenea că, dacă va întoarce capul, va muri pe loc, negreşit.

— Şi tu, de ce rîzi, idiotule ? se răsti el la Petruşka, care se pregătea să-l ajute să se urce în cupeu.

— De ce să rîd ? Nici gînd ; încotro mergem acum ?

— Mergem acasă, dă-i drumul...

— Dă-i drumu acasă ! strigă Petruşka, luîndu-şi locul pe scăriţa din spate.

„Ce gîtlej de cioroi !" gîndi domnul Goliadkin. Între timp, cupeul ajunsese dincolo de podul Izmailovski. Deodată, eroul nostru trase cu putere de şnur şi strigă birjarului să întoarcă imediat înapoi. Birjarul întoarse trăsura şi peste cîteva minute intră iar în curtea lui Olsufi Ivanovici. „Ce faci, nătărăule, ce faci ? Întoarce !" zbieră domnul Goliadkin. Ca şi cum s-ar fi aşteptat la acest ordin, birjarul, fără a scoate o vorbă, făcu ocolul curţii prin faţa intrării principale şi, luînd-o iar spre poartă, ieşi în stradă.

Domnul Goliadkin nu se mai duse acasă, ci, trecînd de podul Semionovski, porunci birjarului să apuce pe o străduţă laterală şi

să oprească lîngă un tractir modest după înfăţişare. Coborînd din cupeu, eroul nostru îi plăti birjarului şi în felul acesta scăpă, în sfîrşit, de echipajul său. Porunci lui Petruşka să plece acasă şi să-l aştepte, iar el intră în local, ceru un separeu şi comandă masa. Se simţea foarte prost ; în capul lui totul se învălmăşise. Se plimbă îndelung prin încăpere, după care se aşeză pe un scaun şi-şi sprijini fruntea în palmă, silindu-se să-şi adune gîndurile şi să se concentreze cît de cît asupra situaţiei imposibile în care se afla, încercînd să găsească o soluţie.

Capitolul IV

Ziua onomastică a Klarei Olsufievna, fiica legitimă a consilierului de stat Berendeiev — binefăcătorul de odinioară al domnului Goliadkin — zi solemnă, a fost sărbătorită printr-o masă magnifică, fastuoasă, cu numeroşi invitaţi ; o masă cum nu s-a mai pomenit de mult în interioarele locuinţelor de slujbaşi din preajma podului Izmailovski ; o masă îmbelşugată, care putea fi asemuită mai curînd cu un ospăţ al lui Balthazar decît cu oricare altă masă, oricît de bogată şi copioasă ; o masă, care, prin strălucirea, luxul, eticheta şi manierele alese ale comesenilor evoca splendorile babiloniene ; o masă cu şampanie Clicquot, cu stridii şi fructe exotice de la magazinele Eliseev şi Miliutin, cu participarea a numeroase făpturi durdulii şi cu reprezentarea largă a tabelei rangurilor ; această zi solemnă care a fost marcată, deci, printr-un festin nu mai puţin solemn, s-a încheiat printr-un splendid bal familial, redus ca proporţii şi totuşi neînchipuit de strălucitor prin bunul-gust, instrucţiunea şi ţinuta invitaţilor. Admit că au loc şi alte baluri asemănătoare, firește, dar ele sînt foarte rare. Aceste baluri, care seamănă mai mult cu niște reuniuni ocazionale de familie, pot avea loc numai în unele case, cum ar fi, de pildă, casa consilierului de stat Berendeiev. Şi încă mă îndoiesc că toţi consilierii de stat ar putea să ofere asemenea baluri. O, de ce nu sînt născut poet ! Bineînţeles, un poet cel puţin de talia unui Homer sau a lui Puşkin ; un talent mai mic n-ar ajunge. Aş fi zugrăvit, negreşit, o, cititorule, în culo-

rile cele mai vii şi cu trăsături largi de penel, ziua aceasta arhisolemnă. Dar aş începe poemul meu cu ospăţul, evocînd mai ales momentul emoţionant şi măreţ totodată, momentul magnific, cînd a fost ridicată prima cupă în cinstea reginei serbării. I-aş fi zugrăvit, în primul rînd, pe aceşti comeseni cufundaţi într-o cucernică tăcere a aşteptării care semăna mai mult cu o perlă a elocinţei demosteniene decît cu tăcerea. L-aş fi înfăţişat apoi pe Andrei Filippovici, cel mai în vîrstă dintre invitaţi, avînd chiar un anumit drept de întîietate, împodobit cu păr cărunt impunător şi cu ordine potrivite acestei venerabile podoabe, care, ridicîndu-se de pe scaun, a înălţat deasupra capului o cupă de vin scînteietor şi spumos -- vin adus anume dintr-o ţară îndepărtată ca să fie degustat numai în asemenea clipe, un vin ce pare mai degrabă nectar divin decît licoarea viţei de vie. I-aş fi înfăţişat pe invitaţi şi pe fericiţii părinţi ai reginei serbării, care şi-au ridicat de asemenea cupele, după exemplul lui Andrei Filippovici, aţintind asupră-i ochii plini de aşteptare. Aş fi arătat cum acest Andrei Filippovici, pomenit atît de des, a lăsat mai întîi să-i cadă o lacrimă în cupă şi apoi a rostit un toast vibrant cu felicitări şi urări şi a băut în sănătatea sărbătoritei... Mărturisesc însă, recunosc sincer, că n-aş fi fost totuşi în stare să descriu întreaga atmosferă festivă şi, mai ales, clipa supremă cînd însăşi regina serbării, Klara Olsufievna, împurpurîndu-se de fericire şi nevinovăţie ca un trandafir de primăvară, copleşită de emoţie, s-a lăsat galeş în braţele mamei sale drăgăstoase, cum ochii mamei înduioşate s-au umplut de lacrimi şi cum a izbucnit cu acest prilej fericit şi tatăl însuşi, consilierul de stat Olsufi Ivanovici, un bătrîn venerabil, anchilozat la picioare în serviciul îndelungat al statului şi recompensat de soartă pentru atare rîvnă printr-o avere frumuşică — ceva capital, o căscioară, cîteva moşioare şi o fiică frumoasă — cum a izbucnit el în hohote de plîns, ca un copil, şi a pomenit printre lacrimi că excelenţa-sa este un om mărinimos. N-aş fi fost capabil, ce mai, n-aş fi fost în stare să zugrăvesc nici elanul general, înălţător, al unor inimi înduioşate, care a cuprins întreaga asistenţă imediat după această clipă impresionantă — elan care s-a manifestat cu prisosinţă, fie chiar şi prin faptul că un tînăr impiegat (care în acele momente semăna mai mult cu un consilier de stat decît cu un impiegat la registratură) a lăcrimat şi el ascultîndu-l pe Andrei Filippovici. Nici Andrei

Filippovici nu mai semăna în această clipă solemnă cu un consilier de colegiu şi şef de secţie departamentală, ci părea cu totul altul... N-aş putea să spun cum anume, dar în orice caz nu mai semăna cu un consilier de colegiu. Părea mult superior! În sfîrşit... O, Doamne! De ce nu posed secretul stilului înalt, pregnant, al marelui stil, ca să descriu toate aceste momente sublime şi pilduitoare ale existenţei umane, create parcă anume pentru a demonstra cum triumfă uneori virtutea asupra neloialităţii şi liberalismului, asupra viciului şi zavistiei! Nu voi spune nimic, ci prin tăcerea mea, care va fi mai grăitoare decît orice elocinţă, voi atrage atenţia dumneavoastră asupra acestui tînăr radios ce păşeşte abia în a douăzeci şi şasea primăvară a vieţii sale fericite — asupra lui Vladimir Semionovici, nepotul lui Andrei Filippovici, care se ridică, la rîndul său, în picioare şi rosteşte, la rîndul său, un toast, în timp ce se aţintesc asupră-i ochii înlăcrimaţi ai părinţilor celei ce poate fi numită regina serbării, privirile pline de mîndrie ale lui Andrei Filippovici, ochii pudici ai reginei însăşi, ochii entuziasmaţi ai invitaţilor, ba chiar şi privirile decent invidioase ale cîtorva tineri colegi ai acestui june strălucit. Nu voi spune nimic, deşi mi-ar fi greu să nu remarc că totul la acest tînăr, care seamănă mai mult cu un bătrîn decît cu un june, bineînţeles în sensul cel mai favorabil pentru el — totul, începînd de la bujorii din obraji şi pînă la gradul de asesor pe care-l poartă, totul în această clipă solemnă părea că ar vrea să spună spre luare-aminte: „Iată pînă la ce trepte înalte îl poate înălţa virtutea pe om!" Nu voi căuta să descriu cum, în sfîrşit, Anton Antonovici Setoşkin, şef de birou la un alt departament, fost coleg cu Andrei Filippovici şi într-o vreme şi cu Olsufi Ivanovici, totodată şi prieten vechi al casei şi naşul Klarei Olsufievna — cum acest bătrînel cu plete albe, la rîndul său, ridicînd un toast, a cîntat cocoşeşte şi a rostit stihuri vesele; cum această eludare foarte cuviincioasă a convenienţelor, fie-ne îngăduit să ne exprimăm astfel, a înveselit pînă la lacrimi întreaga societate şi cum însăşi Klara Olsufievna, din îndemnul părinţilor, l-a sărutat pentru această voioşie şi amabilitate. Voi spune doar atît: că în cele din urmă, invitaţii, care după un asemenea prînz în mod firesc trebuiau să se simtă între ei ca nişte fraţi, se ridicară de la masă; că apoi bătrînii şi oamenii cu greutate, după o scurtă pauză folosită în conversaţii prieteneşti, ba şi pentru

unele, bineînţeles, foarte decente şi amabile intimităţi, trecură cu un aer grav şi preocupat într-o altă încăpere şi, fără a pierde din timpul preţios, împărţindu-se pe echipe, pătrunşi de sentimentul propriei lor demnităţi, se aşezară în jurul unor mese cu postav verde ; cum doamnele, luînd loc în salon, deveniră deodată toate foarte amabile şi vorbăreţe, abordînd în discuţii animate cele mai variate subiecte ; că, în sfîrşit, însuşi venerabilul amfitrion, care şi-a pierdut uzul picioarelor în serviciul credincios al statului şi s-a ales cu compensaţiile pomenite, veni să se plimbe printre musafiri, rezemat în cîrji şi susţinut de o parte şi de alta de Vladimir Semionovici şi de Klara Olsufievna, şi cum stăpînul casei deveni deodată tot atît de amabil şi de hotărît să improvizeze un mic şi modest bal, trecînd peste obligaţia de a suporta noi cheltuieli ; că în acest scop a fost delegat un tinerel priceput şi descurcăreţ (acelaşi care la masă semăna mai mult cu un consilier de stat decît cu un june) să aducă o orchestră de muzicanţi ; că sosiră şi muzicanţii în număr impresionant, unsprezece inşi, şi că, în sfîrşit, la ora opt şi jumătate fix a răsunat melodia îmbietoare a cadrilului francez, urmat apoi de felurite alte dansuri... Mai este oare nevoie să vă spun că pana mea este neputincioasă, prea slabă şi tocită pentru a descrie precum s-ar cuveni balul improvizat prin amabilitatea extraordinară a venerabilei gazde ? De altfel, cum aş putea, vă întreb, cum aş putea eu, un povestitor modest al unor aventuri ale domnului Goliadkin, ce-i drept, foarte curioase în felul lor — cum aş putea să descriu acest amestec neobişnuit şi discret de frumuseţe, strălucire, bună-creştere, voioşie, amabilitate gravă şi gravitate amabilă, exuberanţă, bucurie, toate jocurile şi rîsetele tuturor acestor doamne, neveste de înalţi funcţionari, care semănau mai mult cu nişte zîne decît cu nişte doamne pur şi simplu — vorbind într-un sens absolut favorabil lor — cu umerii şi feţele lor alb-trandafirii, cu taliile lor diafane, cu picioruşele zglobii-jucăuşe, homeopatice — ca să ne exprimăm într-un stil ales. Cum aş putea, în sfîrşit, să vi-i descriu pe aceşti cavaleri slujbaşi, străluciţi, veseli şi gravi, tineri şi vîrstnici, voioşi şi decent melancolici, fumători de pipe în pauzele dintre dansuri într-o încăpere mică, retrasă, cu tapete verzi sau alţii care nu fumează în pauze pipe — cavaleri purtînd absolut toţi grade şi nume respectabile — cavaleri pătrunşi de simţul eleganţei, curtoaziei şi al demnităţii personale ; cavaleri care vorbesc cu doamnele prin excelenţă în limba franceză, iar dacă spun ceva

şi în ruseşte, folosesc numai expresii alese, complimente şi fraze profunde ; cavaleri care poate numai în fumoar îşi permit unele abateri moderate de la acest limbaj select, sau unele fraze amicale de intimitate amabilă, ca de pildă : „ai fost grozav, măi Petka, fir-ai să fii, la polcă", sau : „cum văd, măi Vasea, fir-ai să fii, ţi-ai făcut mendrele cum ai vrut cu dameza aia a ta". Dar pentru toate acestea, o, cititorule, după cum am avut onoarea să-ţi explic mai sus, pana mea rămîne neputincioasă şi de aceea prefer să tac. Să ne întoarcem mai bine la domnul Goliadkin, singurul erou adevărat al povestirii noastre absolut adevărate.

Trebuie spus că în momentul de faţă el se află într-o situaţie foarte ciudată, ca să nu spunem mai mult. Şi el e prezent aici, domnilor, adică nu chiar în plin bal, ci în imediata apropiere, participă oarecum dinafară, ca să zicem aşa, el, domnilor... mă rog... nimic ; cu toate că ştie el ce ştie şi că e de capul lui, în clipa aceasta, totuşi, se află pe un drum nu tocmai drept ; se află în momentul de faţă — aproape că nici nu ştim cum s-o formulăm — oricît de ciudat ar fi, dar se află în vestibulul scării de serviciu a locuinţei lui Olsufi Ivanovici. Şi faptul că se află aici n-ar fi încă nimic — a intrat, şi atîta tot. Ci stă, domnilor, ascuns într-un colţişor nu prea cald, dar mai întunecos, ferit de un dulap imens şi de nişte draperii vechi, între tot felul de vechituri şi mobilă deteriorată, ascuns pentru un timp şi observînd cum decurg lucrurile în general, în calitate de spectator impasibil. Deocamdată nu face altceva, domnilor, decît să observe ; ar putea să intre şi el, domnilor... de ce să nu intre, adică ? N-are decît să facă un pas şi să intre ; şi va intra, desigur, nestînjenit. Deocamdată însă, stînd aşa aproape peste două ore în frig, adăpostit după dulap şi draperie, între tot felul de boarfe, vechituri şi mobilă stricată, invocă drept justificare o frază din discursul regretatului ministru francez Villele [5], fie-i ţărîna uşoară, că, adică, „totul vine la timp pentru cel ce ştie să aştepte". Domnul Goliadkin întîlnise cîndva fraza aceasta într-o cărţulie oarecare, acum însă îşi aduse aminte de ea la momentul potrivit. În primul rînd, fraza se potrivea de minune la situaţia în care se afla el în acel moment, în al doilea rînd, ce nu-i poate veni în cap omului care aşteaptă o dezlegare fericită a necazurilor sale, stînd aproape de trei ceasuri imobilizat într-un vestibul, în întuneric şi frig ? Citînd, după cum s-a spus, la un moment foarte potrivit fraza fostului ministru francez Villele, domnul Goliadkin îşi aduse aminte totodată, nu se ştie prin ce curioasă

asociație, și de fostul vizir turcesc Marțimiris[6], precum și de frumoasa contesă Luiza, a căror istorie o citise de asemenea într-o carte. Apoi îi veni în minte că iezuiții își făcuseră chiar o regulă de conduită din a considera toate mijloacele valabile, cînd e vorba ca omul să-și atingă scopul propus. Încurajat oarecum de aceste precedente istorice, domnul Goliadkin își spuse în gînd că toți acești iezuiți erau, de fapt, niște gugumani nemaipomeniți, toți pînă la unul; că el îi bagă pe toți în cofă, numai o clipă să rămînă oficiul gol (încăperea spre care ducea intrarea de serviciu prin vestibulul în care se afla el acum); și uite așa, ca să crape de necaz toți iezuiții, pornește deodată și intră direct, mai întîi din oficiu în sufrageria mică, pe urmă în camera unde se joacă cărți și, de acolo, drept în salon, unde se dansează acum polca. Va intra, negreșit va intra; orice s-ar întîmpla, el intră; se strecoară, și gata; nimeni nu va băga de seamă; iar mai departe, știe el ce are de făcut. În situația aceasta, așadar, îl găsim noi, domnilor, în momentul de față pe eroul povestirii noastre absolut adevărate, deși foarte greu ne-ar fi să explicăm ce se petrece în capul și în sufletul lui acum. De fapt, pînă în antreu și la scară știuse el să ajungă, pentru că, de ce adică n-ar fi putut să ajungă, de vreme ce toți știu să ajungă; mai departe, însă, nu îndrăznea să meargă, era evident că nu îndrăznea... și nu pentru că n-ar fi avut curaj în general, ci pentru că nu voia el, pentru că prefera să procedeze discret, să rămînă neobservat; iată-l, deci, așteptînd cu răbdare momentul prielnic, pe care îl așteaptă, domnilor, îl așteaptă de două ore și jumătate. Și de ce, adică, n-ar aștepta? Și Villele a așteptat. „Da ce spun eu Villele! cugeta domnul Goliadkin. Ce-mi pasă mie de Villele? Ce-ar fi, adică, să... să pătrund chiar acum?... Vai de capul tău, prăpăditule! șopti domnul Goliadkin, ciupindu-se cu degetele înțepenite de obrazul amorțit de frig, mare guguman mai ești! Goliadka[7] ce ești! Că și numele te arată ce poți, nenorocitule...“ De altfel, această apreciere prea puțin măgulitoare, dar și foarte înduioșătoare pe seama propriei sale persoane, în clipa de față, i-a venit oarecum în treacăt, fără un gînd anume. Iată-l însă tresărind și făcînd un pas înainte — sosise momentul; oficiul se golise, nu mai era nimeni acolo; domnul Goliadkin văzu toate acestea prin fereastră. În doi pași ajunse la ușă și puse mîna pe clanță. „Să intru sau să nu intru? Ei, ce fac, intru ori ba? Intru... De ce să nu intru? Îndrăzneala învinge totul!“ Încurajîndu-se astfel,

eroul nostru se retrase deodată, cu totul pe neașteptate, în dosul draperiei. „Ba nu, gîndi el, s-ar putea să vină cineva ! Exact, au și venit ! Ce naiba am căscat gura, cînd nu era nimeni ? Era foarte simplu, intram, și gata !... Dar cum s-o faci, cînd firea nu te lasă ! Păcătoasă fire ! Ce înclinare ticăloasă ! M-am speriat ca o găină. Atîta știm, să ne speriem, asta e ! Ca să facem o ticăloșie, ne pricepem, firește : de asta sîntem capabili oricînd. Și acum, stai aci ca o momîie, că altceva nu meriți ! Ce bine era să fiu acum acasă, la o ceșcuță de ceai... Simt o poftă grozavă de o ceșcuță de ceai. Dacă mă întorc prea tîrziu, te pomenești că Petruşka iar începe să mormăie. Ce-ar fi să plec acasă ? Las naibii toate astea ! Plec, și gata !“ Rezolvîndu-și în felul acesta, cu cea mai mare hotărîre, situația, domnul Goliadkin se smuci brusc din loc, ca și cum l-ar fi împins un resort invizibil și se repezi înainte ; în doi pași se pomeni în oficiu, își lepădă mantaua, scoase pălăria, vîrî toate astea într-un colț, își controlă în grabă ținuta și privi în jurul său ; apoi... apoi trecu în mica sufragerie, de acolo pătrunse și în încăperea următoare, se strecură aproape neobservat printre mesuțele cu jucători absorbiți de combinațiile lor pasionante ; pe urmă... pe urmă... Aci domnul Goliadkin nu mai știu ce se petrece în jurul său și se pomeni din senin în salonul de dans.

Ca un făcut, în momentul acela nu se dansa. Doamnele se plimbau prin sală în mici grupuri pitorești. Bărbații se adunau în cercuri, ori se foiau prin sală, angajînd partenere pentru dansurile următoare. Domnul Goliadkin nu observă nimic din toate astea. Nu o vedea decît pe Klara Olsufievna ; lîngă ea stăteau Andrei Filippovici, Vladimir Semionovici, vreo doi, trei ofițeri și alți cîțiva tineri de asemeni foarte interesanți, care promiteau să ajungă departe sau se și afirmaseră, judecînd după prima impresie... Mai zări încă pe cineva... Sau, mai bine zis, nu mai văzu pe nimeni. Nu se mai uită la nimeni... Purtat de același imbold care îl mînase să apară nepoftit la un bal străin, merse înainte, fără să se mai oprească ; se izbi în drum de un consilier, călcîndu-l pe picior ; agăță cu vîrful cizmei rochia unei venerabile bătrîne, sfîșiindu-i dantela, împinse un servitor cu tava în mînă, mai îmbrînci din mers pe careva și, fără să observe toate acestea, sau, mai bine zis, observîndu-le oarecum în ansamblu, tangențial, fără să se uite la nimeni, tot înaintînd mereu, se pomeni deodată în fața Klarei Olsufievna. În aceeași clipă, domnul Goliadkin simți o dorință aprigă să dispară fulgerător,

să se facă nevăzut, să intre în pămînt, dar ce-şi face omul singur nici dracul nu poate să desfacă. Nimic nu se mai putea îndrepta. Aşadar, ce-i mai rămînea să facă decît să-şi urmeze deviza : Nu reuşeşti ? Ţin-te şi rabdă ! Reuşeşti ? Ţin-te iarăşi, ţin-te bine, nu te lăsa ! Căci domnul Goliadkin, se ştie, nu era un intrigant sau meşter de a lustrui parchetul cu pingeaua... Aşa a fost să fie. De altfel, şi iezuiţii şi-au cam vîrît coada aici... Dar domnul Goliadkin n-avea acum vreme de ei ! Tot ce se aflase pînă atunci în plină mişcare în sală — vorbind, discutînd, rîzînd — deodată, ca prin farmec, amuţi şi lumea începu să se adune în jurul domnului Goliadkin. De altfel, domnul Goliadkin părea că nu vede şi nu aude nimic, nici nu era în stare să privească... pentru nimic în lume n-ar fi cutezat să privească ; lăsă ochii în jos şi rămase astfel cu privirea aţintită în podea, dîndu-şi în gînd cuvîntul de onoare să-şi tragă neapărat un glonte în cap chiar în noaptea aceea. O dată cu acest legămînt, domnul Goliadkin se pomeni zicîndu-şi : „Fie ce-o fi !" şi, deodată, spre surprinderea sa, prinse grai.

Domnul Goliadkin începu prin a aduce cuvenitele felicitări şi urări. Cu felicitările, eroul nostru se achită destul de onorabil ; dar cînd ajunse la urări, se poticni. Ştia el că, dacă se poticneşte, toate se duc dracului. Ceea ce se şi întîmplă — se poticni şi se fîstîci... Se fîstîci şi se făcu roşu la faţă ; se făcu roşu la faţă şi-şi pierdu cumpătul ; îşi pierdu cumpătul şi-şi ridică ochii ; îşi ridică ochii şi-şi roti privirea în jur ; îşi roti privirea în jur şi... încremeni... Toată lumea aştepta în tăcere ; unii, care stăteau mai de o parte, începură să şuşotească ; alţii, mai din apropiere, izbucniră în rîsete. Domnul Goliadkin se uită cu ochi umili, pierduţi, la Andrei Filippovici. Acesta îl străfulgeră pe domnul Goliadkin cu o privire, care, dacă eroul nostru nu ar fi fost cu totul distrus, l-ar fi nimicit, desigur, pentru a doua oară — dacă acest lucru ar fi fost cu putinţă. Tăcerea se prelungea.

— E o chestiune particulară, care priveşte viaţa mea personală, Andrei Filippovici, bîigui abia perceptibil domnul Goliadkin, mai mult mort decît viu ; o chestiune care nu are nici o legătură cu relaţiile mele de serviciu, Andrei Filippovici...

— Să-ţi fie ruşine, domnule, să-ţi fie ruşine ! strecură printre dinţi Andrei Filippovici, cu o mină ce exprima culmea indignării ; o luă de braţ pe Klara Olsufievna şi întoarse spatele domnului Goliadkin.

— N-are de ce să-mi fie ruşine, Andrei Filippovici, răspunse aproape în şoaptă domnul Goliadkin, plimbîndu-şi privirea chinuită pe feţele celor din jur, pierdut cu desăvîrşire şi căutînd în toată această mulţime consternată un mijloc de a-şi salva situaţia socială.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, domnilor ! Se întîmplă ! Se poate întîmpla oricui, murmura domnul Goliadkin, urnindu-se încetişor din loc şi dînd să iasă din cercul mulţimii. I se făcu loc să treacă. Eroul nostru izbuti, în sfîrşit, să răzbată prin două-trei rînduri de oaspeţi mai curioşi care îl priveau nedumeriţi. Fatalitatea, da, fatalitatea îl împingea. Domnul Goliadkin simţea şi el cum îi dă mereu ghes fatalitatea. Ce n-ar fi dat el să se afle acum, fără să fi contravenit regulilor bunei-cuviinţe, pe vechiul său locşor din antreiaşul de lîngă scara de serviciu ! Întrucît însă aşa ceva părea cu neputinţă, căută să se strecoare undeva într-un colţ mai retras, unde să stea discret, modest şi cuviincios, fără să se amestece în vorbă, fără să atragă atenţia cuiva, dar totodată cîştigîndu-şi simpatia şi bunăvoinţa musafirilor şi a gazdei. De altfel, domnul Goliadkin simţi un tremur şi o moliciune cu totul neobişnuite sub genunchi ; avu senzaţia că pămîntul îi fuge de sub picioare, că se clatină şi se prăbuşeşte. În sfîrşit, ajunse pînă la un colţ mai ferit şi rămase acolo ca un observator străin, oarecum impasibil ; îşi sprijini mîinile pe spetezele a două scaune, luîndu-le astfel în deplină stăpînire şi se străduí pe cît se putea să-i privească senin şi limpede pe oaspeţii lui Olsufi Ivanovici din preajma sa. Cel mai aproape stătea un ofiţer înalt şi chipeş, în faţa căruia domnul Goliadkin se simţi ca o gînganie neînsemnată.

— Aceste două scaune, domnule locotenent, sînt rezervate : unul pentru Klara Olsufievna, iar celălalt — pentru prinţesa Cevcehanova, care tocmai dansează ; le păzesc pentru dumnealor, domnule locotenent, bîigui domnul Goliadkin cu răsuflarea tăiată, privindu-l implorător pe locotenent. Acesta schiţă un zîmbet nimicitor şi-i întoarse spatele în tăcere. În urma acestui eşec, eroul nostru se gîndi să-şi încerce norocul în altă parte, adresîndu-se direct unui consilier de vază, care purta o decoraţie impunătoare. Dar consilierul îl măsură cu o privire atît de glacială, încît domnul Goliadkin avu senzaţia că un şuvoi de apă rece se abătu asupră-i, scăldîndu-l din cap pînă în picioare. Potolit, domnul Goliadkin hotărî de aci încolo să tacă mai bine, să nu angajeze discuţii cu nimeni, ca să-i convingă pe cei din jur că e şi el om la fel cu toţi ceilalţi şi că situaţia lui, pe cît se pare,

este cel puţin tot atît de onorabilă. În acest scop, îşi pironi ochii în faldurile redingotei de uniformă ; curînd, însă, înălţă capul şi se apucă să examineze pe un domn cu o înfăţişare foarte respectabilă. „Domnul acesta poartă perucă, reflecta acum domnul Goliadkin, dar dacă-i scoţi peruca, rămîne cu capul chel, chel ca palma mîinii mele." Făcînd această importantă descoperire, domnul Goliadkin se gîndi că dacă emirii arabi şi-ar lepăda turbanul verde pe care îl poartă pe cap, în semn de înrudire cu profetul lor Mohamet, ar rămîne şi ei cu capetele ca nişte bile. Apoi, printr-o asociaţie deosebită de idei, probabil, în legătură cu reprezentările lui despre turci, gîndul îi alunecă şi la papucii turceşti, amintindu-i totodată că Andrei Filippovici poartă încălţări care seamănă mai mult cu nişte papuci. Domnul Goliadkin începuse, evident, să se obişnuiască cu situaţia în care se afla. „Dacă ar cădea acum candelabrul acesta, miji în capul domnului Goliadkin un gînd teribil, dacă s-ar desprinde din tavan şi s-ar prăbuşi în mijlocul adunării, eu m-aş repezi îndată s-o salvez pe Klara Olsufievna, iar după ce aş salva-o, i-aş spune : «Nu vă neliniştiţi, stimată duduie ; nu-i nimic, eu v-am salvat». Pe urmă..." aci domnul Goliadkin îşi întoarse privirea, căutînd-o pe Klara Olsufievna, şi-l zări pe Gherasimîci, bătrînul camerier al lui Olsufi Ivanovici. Gherasimîci, cu aerul cel mai serios, protocolar, ba chiar solemn se îndrepta spre locul unde stătea domnul Goliadkin. Domnul Goliadkin tresări şi se încruntă, din pricina unui presentiment vag şi cît se poate de neplăcut. Rotindu-şi automat privirea prin sală, simţi un imbold puternic s-o ia din loc şi să se strecoare binişor pe lîngă pereţi, cît mai departe de primejdie ; uite-aşa, să se facă nevăzut, ca un om pe care nu-l privesc toate astea, ca şi cum n-ar fi fost tocmai el cel în cauză. Dar înainte ca eroul nostru să se fi hotărît să întreprindă ceva, Gherasimîci se şi postă în faţa lui.

— Ascultă, Gherasimîci, zise eroul nostru zîmbind, ar fi bine să dai ordin... vezi acolo, lumînarea aceea din candelabru... poate să cadă pe capul cuiva, Gherasimîci ; ar trebui, deci, să dai ordin să fie fixată mai bine ; căci o să cadă negreşit, crede-mă, Gherasimîci...

— Lumînarea ? Nici o grijă, lumînarea e înfiptă bine şi stă drept ; dar pe dumneavoastră vă cheamă cineva dincolo.

— Cine poate să mă cheme, Gherasimîci ?

— Asta n-o mai ştiu, cine anume. Un trimis din partea cuiva. A întrebat : „Aici se află Iakov Petrovici Goliadkin ?

Chemați-l, zice, pentru o chestiune importantă și urgentă..." Asta-i.

— Cred că greșești, Gherasimîci ; sînt convins că greșești, Gherasimîci.

— Mă îndoiesc...

— Ba nu, Gherasimîci, să nu te îndoiești ; nu e cazul de loc să te îndoiești, Gherasimîci. Nimeni nu întreabă de mine, Gherasimîci, n-are cine să întrebe de mine, iar eu sînt aici la mine, adică la locul meu, Gherasimîci...

Domnul Goliadkin trase adînc aerul în piept și privi în jurul său. Poftim ! Toată lumea din salon se întorsese spre el, numai ochi și urechi, într-o așteptare solemnă. Bărbații se îmbulzeau să ajungă cît mai aproape și să vadă mai bine. Ceva mai departe, doamnele șușoteau îngrijorate. Stăpînul casei apăru și el în preajma domnului Goliadkin și, cu toate că după înfățișarea sa nu se putea spune că, la rîndu-i, participă direct și nemijlocit la peripețiile domnului Goliadkin — deoarece totul se petrecea într-o manieră foarte delicată — eroul povestirii noastre își dădu prea bine seama că sosise clipa hotărîtoare. Domnul Goliadkin văzu limpede că sosise momentul loviturii îndrăznețe, momentul demascării tuturor dușmanilor săi. Domnul Goliadkin era tulburat la culme. Domnul Coliadkin simți elanul unei inspirații subite clocotindu-i în piept și, cu vocea tremurătoare și solemnă, își reluă discursul adresat lui Gherasimîci care rămăsese lîngă el în așteptare.

— Nu, prietene, nu mă cheamă nimeni. Te înșeli. Voi spune mai mult : te-ai înșelat și azi-dimineață încercînd să mă convingi... îndrăznind să mă convingi, zic (domnul Goliadkin ridică glasul), că Olsufi Ivanovici, binefăcătorul meu din timpuri imemoriale, și care, aș putea spune, mi-a fost ca un părinte, ar putea să-mi închidă ușa casei sale în clipele de cea mai mare și mai solemnă bucurie familială pentru inima lui de tată. (Mulțumit de sine, domnul Goliadkin plimbă prin sală o privire pătrunsă de emoție. Lacrimi îi sclipiră pe gene.) Repet, dragă prietene, încheie eroul nostru, te-ai înșelat, te-ai înșelat amarnic, crunt, de neiertat...

O clipă magnifică. Domnul Goliadkin simți că vorbirea lui produsese o impresie formidabilă, fără greș. Și domnul Goliadkin rămase cu privirea plecată modest, așteptînd îmbrățișările lui Olsufi Ivanovici. Musafirii păreau mișcați și nedumeriți ;

pînă şi neînduplecatul şi cumplitul Gherasimîci se poticni, încercînd să spună „mă îndoiesc"... Deodată, însă, orchestra cea fără de inimă inundă salonul cu larma stridentă a unei polci săltăreţe. Totul se nărui, se duse ca pe apă. Domnul Goliadkin tresări, Gherasimîci se trase înapoi şi mulţimea din sală tălăzui ca marea învolburată. Vladimir Semionovici îşi luă zborul, conducînd-o pe Klara Olsufievna în fruntea perechilor ; îi urmă frumosul locotenent, ţinînd-o de mînă pe principesa Cevcehanova. Spectatorii entuziasmaţi se strînseră roată ca să-i admire pe dansatorii de polcă, acest dans nou, la modă pe atunci, şi care îi pasiona pe toţi pînă la nebunie. Domnul Goliadkin fusese uitat un timp. Deodată, se produse o tulburare, o zăpăceală şi o agitaţie generală ; muzica amuţi... Intervenise o întîmplare extraordinară. Ameţită de dans, abia respirînd, cu obrajii arzînd şi pieptul săltînd de emoţie, Klara Olsufievna căzu în fotoliu, sleită de puteri. Toate inimile se avîntară spre această fiinţă încîntătoare, cu toţii se grăbeau să-i exprime admiraţie şi recunoştinţă pentru deliciul oferit, şi, deodată... în faţa ei apăru domnul Goliadkin. Domnul Goliadkin era palid şi tulburat la culme ; părea şi el la capătul puterilor — abia se mişca. Pe faţă i se aşternuse un zîmbet vag ; ţinea mîna dreaptă întinsă rugător. Klara Olsufievna, surprinsă de această apariţie neaşteptată, nu apucă să-şi tragă mîna şi, în mod automat, se ridică la invitaţia domnului Goliadkin. Domnul Goliadkin se clătină o dată, a doua oară, îşi săltă apoi picioruşul şi făcu un fel de compliment, apoi izbi cu tocul în parchet, apoi se poticni... vroise şi el să danseze cu Klara Olsufievna. Klara Olsufievna scoase un ţipăt ; toată lumea se repezi să-i elibereze degetele din mîna domnului Goliadkin şi, într-o clipă, eroul nostru fu împins de mulţime cel puţin la zece paşi depărtare de ea. În jurul lui, de asemenea, se formase un cerc. Se auzi ţipătul isteric a două bătrîne, pe care domnul Goliadkin era cît pe-aci să le răstoarne în retragerea sa. Se iscă o zăpăceală nemaipomenită : toată lumea întreba, striga, comenta. Orchestra tăcu. Eroul nostru se învîrtea în cercul său şi, cu un zîmbet înţepenit pe buze, mormăia în neştire ceva sub nas, ceva care ar fi vrut să însemne probabil „de ce nu, adică, doar este o polcă, cel puţin aşa i se pare, un dans nou şi foarte interesant, creat pentru plăcerea doamnelor... dar dacă aşa stau lucrurile, el este gata, poftim, să consimtă". Dar se pare că nimeni nu mai cerea consimţămîntul domnului Goliadkin. Eroul nostru

simţi cum o mînă îi prinse braţul, alta i se propti uşor în spate şi că este purtat astfel cu o deosebită grijă într-o anumită direcţie. În sfîrşit, băgă de seamă că merge de-a dreptul spre uşă. Domnul Goliadkin ar fi vrut să spună ceva, să întreprindă ceva... Ba nu, nu mai dorea nimic. Singura lui reacţie a fost un rîs chicotit, cu totul maşinal. Simţi apoi că cineva îi pune mantaua, că-i îndeasă pe cap pălăria pînă peste ochi ; că se află, în sfîrşit, în antreu, în întuneric şi în frig, apoi pe scară. Poticnindu-se la un moment dat, i se păru că se prăbuşeşte în abis ; ar fi vrut să ţipe, dar se pomeni afară. Simţi un val de aer rece şi se opri locului ; în aceeaşi clipă, izbucniră iarăşi sunetele orchestrei. Atunci domnul Goliadkin îşi aminti subit tot ce se întîmplase ; avu senzaţia că puterile-i amorţite îi revin brusc, cu maximă intensitate. Se smulse din locul în care stătuse înfipt pînă atunci şi porni în goană undeva spre aer, spre libertate, încotro vedea cu ochii...

Capitolul V

Toate orologiile din Petersburg care arată şi vestesc curgerea vremii bătuseră de miezul nopţii, cînd domnul Goliadkin o luă în neştire pe cheiul canalului Fontanka, în apropiere de podul Izmailovski, căutînd să scape de duşmani, de persecuţii, de grindina bobîrnacelor ce-i ţinteau ţeasta, de ţipetele bătrînelor speriate, de ofurile şi ahurile femeilor şi de privirile nimicitoare ale lui Andrei Filippovici. Domnul Goliadkin era distrus — distrus cu desăvîrşire, în adevăratul sens al cuvîntului, şi dacă mai păstrase în clipa aceea capacitatea de a fugi, aceasta se datora, desigur, unui miracol de care, la urma urmelor, avea el însuşi motive să se îndoiască şi în care refuza să mai creadă. Era o noapte îngrozitoare, o noapte de noiembrie, umedă, pîcloasă, cu ploaie măruntă şi fulgi de zăpadă ; o noapte aducătoare de dureri de măsele, guturaiuri, friguri, anghine, febre de tot felul, într-un cuvînt, bogată în darurile unui noiembrie petersburghez. Vîntul şuiera pe străzile pustii, stîrnind valuri turbate pe apa întunecată a Fontankăi pînă pe deasupra belciugelor cheiului şi încercînd cu furie rezistenţa felinarelor scheletice, înşirate de-a lungul trotuarului, care, la

rîndul lor, ţineau isonul acestui urlet cu scîrţîitul lor subţire, pătrunzător ; era un interminabil şi pătrunzător concert de scrîşnete şi tînguiri, atît de cunoscut oricărui locuitor al capitalei. Ploua şi ningea. Trîmbele de ploaie, repezite de rafalele vîntului, izbeau aproape orizontal, ca dintr-un furtun de incendiu, împungînd şi plesnind obrazul bietului domn Goliadkin cu mii de ţepi şi de şfichiuri usturătoare. În tăcerea nopţii, întreruptă din cînd în cînd de huruitul îndepărtat al unei trăsuri, de urletul vîntului şi de scîrţîitul felinarelor, răsuna trist clipocitul şi murmurul apei ce se scurgea de pe acoperişuri, marchize, cornişe şi din burlane pe granitul trotuarului. De jur împrejur nu se vedea ţipenie de om ; de altfel, era şi firesc pe o vreme ca asta. Aşadar, singur domnul Goliadkin, singur cu deznădejdea sa, rătăcea în paşi mărunţi şi zoriţi pe o astfel de vreme pe cheiul Fontankăi, cu mersu-i ţopăit şi trepădat, grăbindu-se să ajungă cît mai repede în apartamentul lui din strada Şestilavoşnaia, de la etajul trei al casei în care locuia.

Cu toate că ploaia şi ninsoarea — toată această izbucnire a stihiilor de nedescris, căreia nu i se poate găsi un nume cînd se dezlănţuie viforniţa sub cerul de noiembrie al Petersburgului — se năpustiră năprasnic asupra domnului Goliadkin, complet distrus de atîtea nenorociri, izbindu-l fără cruţare, fără pic de răgaz, pătrunzîndu-l pînă la oase, orbindu-l şi răsucindu-l în toate părţile, abătîndu-l din drum şi zăpăcindu-l — şi, ca un făcut, toate acestea veniră laolaltă şi, desigur, în înţelegere cu toţi vrăjmaşii săi, lovindu-l dintr-o dată ca să încununeze acea zi, seară şi noapte pline de groază ; cu toate acestea, domnul Goliadkin rămînea aproape insensibil şi la această ultimă dovadă de urgisire din partea destinului, într-atît fusese de zguduit şi de copleşit de tot ce i se întîmplase cu cîteva minute în urmă la domnul consilier de stat Berendeiev ! Dacă un observator anonim, cu totul străin de cauză, l-ar fi privit cum aleargă disperat şi abătut, s-ar fi pătruns şi el de nemaipomenita grozăvie a nenorocirilor domnului Goliadkin şi ar fi spus, negreşit, că domnul Goliadkin făcea acum impresia unui om care vrea să scape, să se ascundă undeva, să fugă de el însuşi. Şi, într-adevăr, aşa era. Mai mult : în acest moment, domnul Goliadkin nu numai că voia să fugă de el însuşi, dar ar fi vrut să dispară cu totul, să treacă în nefiinţă, să se prefacă în

pulbere. Nu lua seama la nimic ; nu auzea, nu pricepea nimic din ceea ce se petrecea în preajma lui şi privea în jur, ca şi cum pentru el n-ar fi existat aievea nici amintirea cumplită a încercărilor din acea seară, nici acest drum lung în noapte, nici ploaia, nici zăpada, nici vîntul, nici furia stihiilor dezlănţuite. Un galoş, desprinzîndu-se din cizma dreaptă, a rămas înfundat în noroiul şi în zăpada trotuarului, dar domnul Goliadkin nici nu s-a gîndit să se întoarcă pentru a-l căuta şi nici n-a băgat de seamă că l-a pierdut. Era atît de zdruncinat, încît, de cîteva ori, neluînd în seamă cele ce se petrec în jur, copleşit doar de gîndul recentei, groaznicei sale prăbuşiri, se oprise brusc, încremenit, în mijlocul trotuarului, cu senzaţia limpede că moare, că dispare cu totul în acele clipe ; apoi se smucea din loc, ca un nebun, şi pornea iar, în fugă ; fugea fără să se uite înapoi, ca şi cum ar fi vrut să scape de urmărirea unei nenorociri şi mai groaznice... Într-adevăr, era într-o situaţie înspăimîntătoare !... În cele din urmă, sleit de puteri, domnul Goliadkin se opri, sprijinindu-se de parapetul cheiului, ca un om căruia i-a venit deodată sîngele pe nas, şi rămase aşa, cu privirea pironită în valurile tulburi ale Fontankăi. Nimeni n-ar putea să spună cît timp anume a stat el astfel aplecat deasupra undelor negre. Se ştie doar că în acel moment domnul Goliadkin ajunsese în culmea deznădejdii şi a descumpănirii, cu inima sfîşiată şi atît de chinuită, cu sufletul atît de istovit şi golit de ultimele rămăşiţe de rezistenţă, încît uitase totul : şi podul Izmailovski, şi strada Şestilavoşnaia, şi prezentul nemilos... Într-adevăr, nu-i mai păsa de nimic : faptul se consumase, afacerea fusese încheiată, decizia aprobată şi semnată ; ce mai putea face ? Deodată... tot trupul i se înfioră ; fără voie, sări doi paşi în lături. Privi neliniştit în jur ; nu era nimeni, nu se vedea nimic extraordinar — şi totuşi... şi totuşi, avu senzaţia că cineva stătuse cu o clipă înainte aici, alături de el, tot aşa, rezemat de grilajul parapetului şi — lucru ciudat ! — îi şi spusese ceva, îi vorbise cu glas repezit, sacadat, ceva nu prea desluşit, dar despre lucruri foarte cunoscute, foarte apropiate şi care îl priveau direct. „Ce-i asta ? Mi s-a năzărit ? zise domnul Goliadkin uitîndu-se încă o dată în jur. Dar unde mă aflu ?... Eh ! eh !“ făcu el, clătinînd din cap, şi scrută îngrozit pîcla deasă a nopţii ; căuta încordat să pătrundă cu privirea-i mioapă întunecimea vrăjmaşă. Dar nu văzu nimic deosebit, privirea lui nu surprinse nimic neobişnuit. Totul părea în

ordine, aşa cum era firesc să fie ; acum ningea cu fulgi mari şi deşi ; la o distanţă de douăzeci de paşi nu se mai vedea nimic ; scrîşnetul felinarelor răsuna şi mai jalnic, iar vaietele vîntului semănau cu tînguirile unui cerşetor îndărătnic, care se ţine scai de tine, implorînd un gologan, ca să-şi cumpere un codru de pîine. „Eh-e-e ! Dar ce-i cu mine ?" clătină iar din cap domnul Goliadkin pornind din nou la drum şi uitîndu-se mereu în jurul său. Şi totuşi o senzaţie nouă i se furişă treptat în suflet, punînd stăpînire pe întreaga făptură a domnului Goliadkin : nu era nici tristeţe, nici frică... Un tremur febril îl scutură din cap pînă în picioare. O senzaţie insuportabilă ! „Ei, dar nu-i nimic, murmură el, ca să-şi mai dea curaj, nu-i nimic ; poate că, într-adevăr, nu s-a întîmplat nimic ireparabil şi n-a fost pătată onoarea nimănui. Poate că aşa a fost să fie, continua el fără să-şi dea seama ce spune, poate că totul se va aranja cu timpul cît se poate de bine, nimeni nu va avea de ce să se plîngă şi se va dovedi la urmă că toţi în felul lor au avut dreptate." Vorbind astfel şi încurajîndu-se prin aceste cuvinte, domnul Goliadkin se mai îndreptă din spate, scutură fulgii de zăpadă care formaseră o crustă albă pe guler, pe pălărie, pe manta, pe cravată, pe cizme şi peste tot ; dar nu putuse înlătura sentimentul ciudat de nelinişte, tulbure şi persistent, simţindu-i tot mai mult apăsarea. Undeva în depărtare se auzi o bubuitură de tun. „Ce timp păcătos, gîndi eroul nostru, pe o vreme ca asta e pericol de inundaţie ! S-o fi ridicat prea mult nivelul apei !" Nu apucă domnul Goliadkin să spună ori numai să gîndească aceasta, cînd zări silueta unui om venind din direcţia opusă, întîrziat probabil ca şi el din cine ştie ce motive. Ce poate fi mai simplu şi mai firesc decît apariţia unui trecător în stradă, fie chiar şi pe vreme urîtă. Dar nu se ştie de ce, pe domnul Goliadkin faptul acesta firesc şi simplu avu darul să-l zăpăcească, să-l tulbure groaznic, ba să-l înfricoşeze chiar. Nu că s-ar fi temut de apariţia unui răufăcător, deşi s-ar putea întîmpla şi asta... „De altfel... cine poate şti ce-i cu acest trecător întîrziat, îi trecu prin cap domnului Goliadkin, poate că şi el... poate că tocmai el este tartorul... că, doar, n-o fi umblînd aşa, fără rost, o fi urmărind el ceva, înadins mi-a ieşit în cale ca să se lege de mine." Se prea poate că domnul Goliadkin n-a gîndit întocmai aşa, ci a avut numai senzaţia fugară şi foarte neplăcută a acestor lucruri. Dar nu era timp de gîndit sau de simţit ; trecătorul se afla la

doi paşi. Ca întotdeauna, domnul Goliadkin se grăbi să arboreze aerul său obişnuit în asemenea cazuri, care voia să spună limpede că el, Goliadkin, nici gînd, că el, mă rog, este de capul lui şi-şi vede de drum, că trotuarul este destul de larg şi e loc de trecere pentru toţi, şi că doar el, Goliadkin, nu se leagă de nimeni. Şi deodată se opri brusc, lovit parcă de trăsnet, încremenit ca o stană de piatră, pentru ca în clipa următoare să se întoarcă privind ţintă în urma trecătorului care tocmai îl depăşise — să se întoarcă, de parcă ar fi fost răsucit pe loc de o mînă nevăzută, cum ar întoarce o rafală de vînt girueta. Trecătorul se pierdea în vîltoarea viforniţei. Se grăbea, ca şi domnul Goliadkin, era îmbrăcat ca şi el, încotoşmănat din cap pînă în picioare şi mergea în acelaşi pas trepădat, mărunt, puţin şontîcăit, pe trotuarul Fontankăi. „Ce-i asta ?" şopti contrariat domnul Goliadkin, schiţînd un zîmbet neîncrezător şi tresărind imediat din tot corpul. Fiori reci îi străbătură spinarea. Între timp, trecătorul se mistui în pînza deasă a ninsorii şi nu i se mai auziră paşii ; dar domnul Goliadkin, nemişcat, continua să privească în urma lui. Treptat, îşi reveni în fire. „Dar ce-i asta, gîndi el cu ciudă, ce-i cu mine, am înnebunit ?" Se întoarse şi-şi urmă drumul cu paşi mărunţi, tot mai grăbiţi, şi căutînd să nu mai cugete la nimic ; încercă chiar să închidă ochii. Dar iată că, prin larma viscolului iarăşi îi ajunse la ureche zgomotul unor paşi apropiaţi. Tresări şi deschise ochii. În faţa lui, la vreo douăzeci de paşi, zări iar silueta unui omuleţ care se apropia. Omuleţul era grăbit, zorea şi el în paşi mărunţi ; distanţa se micşora cu repeziciune. Domnul Goliadkin putu chiar să vadă şi faţa acestui nou trecător întîrziat — îi văzu faţa şi scoase un strigăt de uimire şi de groază ; picioarele i se muiară. Era acelaşi trecător pe care îl întîlnise şi-l urmărise cu privirea cu vreo zece minute în urmă şi care acum, cu totul neaşteptat, îi apărea iarăşi în faţă. Dar aceasta nu era singura ciudăţenie care îl izbise pe domnul Goliadkin, căci uluirea domnului Goliadkin era de aşa natură, încît se opri, scoase un strigăt, dădu să spună ceva, apoi se repezi să-l ajungă din urmă pe necunoscut, ba şi strigă ceva, voind, probabil, să-l oprească neapărat. Necunoscutul, într-adevăr, se opri la vreo zece paşi de domnul Goliadkin şi întîmplarea făcu să se nimerească sub lumina felinarului celui mai apropiat, astfel încît putea fi văzut bine ; se opri, se întoarse cu faţa spre domnul Goliadkin şi aşteptă preocupat şi nerăb-

dător să audă ce-i spune acesta. „Scuzați, mi se pare că am greșit", bîigui cu glas tremurător eroul nostru. Înciudat, necunoscutul se întoarse în tăcere și-și văzu de drum, grăbindu-se parcă să recîștige cele două secunde pierdute din pricina domnului Goliadkin. Cît despre domnul Goliadkin, începu să tremure tot, genunchii i se îndoiră și se așeză gemînd pe borna de la marginea trotuarului. Avea și de ce să fie atît de tulburat. Acum necunoscutul i se păru foarte cunoscut. Asta n-ar fi fost încă nimic. Dar îl și recunoscuse pe acest om, îl cunoștea parcă bine de tot. Îl văzuse de multe ori, și mai demult, și foarte recent ; dar unde ? Poate chiar ieri ? Și nici așta n-ar fi fost cine știe ce important, adică faptul că domnul Goliadkin îl văzuse de multe ori, ba chiar foarte de curînd. De altfel, nu găseai nimic deosebit, aproape nimic deosebit în acest om — la prima vedere nu atrăgea în mod special atenția nimănui. Era un om ca toți oamenii, un om cumsecade, firește, ca toți oamenii cumsecade, și poate că avea și el anumite însușiri destul de remarcabile — într-un cuvînt, era un om la fel ca și ceilalți. Domnul Goliadkin nu simțea nici ură, nici dușmănie, nici măcar cea mai mică animozitate față de acest om, ba s-ar putea spune chiar dimpotrivă — și totuși (faptul cel mai extraordinar) și totuși pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-l întîlnească, nici pentru toate comorile din lume, dar mai ales să-l întîlnească în împrejurări ca acestea, de acum. Mai mult : domnul Goliadkin îl cunoștea foarte bine pe omul acesta ; știa și cum îl cheamă, cunoștea și numele acestui om ; și totuși n-ar fi voit, pentru nimic în lume, chiar și pentru cele mai neprețuite comori, să-i spună pe nume, să consimtă a recunoaște, că adică, poftim, îl cheamă uite așa, că numele tatălui său e cutare și numele de familie este cutare. N-aș putea spune cît a durat starea aceasta de uluire a domnului Goliadkin și cît anume a stat el pe borna trotuarului — lucrul acesta îmi scapă ; știu însă că, revenindu-și puțin în fire, domnul Goliadkin sări ca ars și porni în goana mare, fără să se mai uite înapoi ; respirația i se tăia ; picioarele i se împleticeau, se poticni de două ori și era cît pe ce să cadă, cu care prilej și cealaltă cizmă a domnului Goliadkin rămase văduvită de galoșul respectiv. În cele din urmă, domnul Goliadkin încetini puțin pasul, ca să-și mai tragă sufletul, privi scurt în juru-i și constată că străbătuse, fără să observe, toată Fontanka, trecuse de podul Anicikov, parcursese o parte din Nevski și se afla acum la intersecția acestuia cu Liteinaia. Domnul Goliadkin coti după

colţ, pe Liteinaia. În clipa aceea era în situaţia omului care s-a pomenit călcînd pe marginea unei prăpăstii fără fund şi care simte că malul abrupt începe să i se mişte sub picioare, pornind la vale, şi, după o ultimă clătinare, se năruie, trăgîndu-l în abis, iar nenorocitul nu are nici forţă, nici prezenţă de spirit să se tragă înapoi, să-şi ia ochii de la hăul căscat ; bezna îl atrage şi omul sare, în cele din urmă, în prăpastie, grăbindu-şi singur pieirea. Domnul Goliadkin ştia, simţea, ba era absolut sigur că pe drum trebuia să i se mai întîmple ceva rău, că trebuia să se abată pe capul lui şi o altă nenorocire, că va întîlni iarăşi, de pildă, pe acest necunoscut al său ; dar — lucru ciudat — părea că el însuşi caută de fapt, că doreşte această întîlnire, că o consideră inevitabilă şi se roagă numai ca toate acestea să se termine cît mai repede, pentru ca situaţia lui să se lămurească odată într-un fel, indiferent cum, dar cît mai repede. Şi totuşi, continua să alerge fără oprire, ca împins de o forţă străină, căci înlăuntru, în tot corpul său, simţea o sfîrşeală de moarte ; nu era în stare să cugete la nimic, deşi gîndurile i se agăţau de orice, ca nişte scaieţi. Un căţel rătăcit, ud leoarcă şi tremurînd de frig, se luă după domnul Goliadkin, alergînd alături, zorit şi el, cu coada între picioare şi cu urechile pleoştite, privindu-l din cînd în cînd cu sfială şi cu înţelegere. Un gînd, cine ştie de cînd uitat — amintirea unei întîmplări de demult — răsări acum în capul domnului Goliadkin, izbindu-i creierul ca un ciocănaş şi sîcîindu-l, un gînd de care nu reuşea să scape. „O jigodie de căţeluş", repeta şoptit domnul Goliadkin, fără a participa mintal la sensul cuvintelor sale. Iată însă că la cotitura spre strada Italiană îl zăreşte iar pe necunoscutul de adineauri. Acum însă, necunoscutul nu-i mai venea în întîmpinare, ci mergea în aceeaşi direcţie, alergînd, ca şi el, numai la cîţiva paşi înaintea lui. Ajunseră în strada Şestilavoşnaia. Domnul Goliadkin simţi că i se taie răsuflarea. Necunoscutul se opri drept în faţa casei în care locuia şi domnul Goliadkin. Se auzi clopoţelul şi, aproape în aceeaşi clipă, scîrţîitul zăvorului. Portiţa se deschise, necunoscutul se aplecă şi dispăru înăuntru. Cam în acelaşi moment ajunse şi domnul Goliadkin în faţa porţii şi pătrunse în gang cu iuţeala unei săgeţi. Fără să ia în seamă bombănelile portarului, alergă în curte, gîfîind şi zări îndată pe ciudatul necunoscut, pe care-l pierduse pentru o clipă din ochi. Necunoscutul se strecură repede prin uşa intrării care ducea la locuinţa domnului Goliadkin. Domnul Goliadkin se repezi în urma lui. Scara era întunecoasă,

umedă şi murdară. Pe toate palierele şi cotiturile locatarii îngrămădiseră tot felul de vechituri, încît un om străin, nimerind pe această scară pe întuneric, trebuia să piardă cel puţin o jumătate de oră, ferindu-se să nu-şi frîngă picioarele şi blestemînd, o dată cu scara, şi pe cunoscuţii săi care stăteau într-o casă atît de incomodă. Dar tovarăşul de drum al domnului Goliadkin părea să fie un obişnuit al casei, căci se descurca uşor şi urca fără zăbavă, văzînd o perfectă cunoaştere a terenului. Domnul Goliadkin îl ajungea din urmă ; ba, de cîteva ori, pulpana mantalei necunoscutului îl lovi chiar peste nas. Inima domnului Goliadkin aproape încetă să mai bată. Misteriosul omuleţ se opri drept în faţa uşii apartamentului domnului Goliadkin, bătu şi (ceea ce, în alte împrejurări, l-ar fi mirat nespus pe domnul Goliadkin) Petruşka părea să-l aştepte, căci nu se culcase ; deschise uşa imediat şi-l urmă cu lumînarea aprinsă în mînă pe omul care intrase. Ieşindu-şi cu totul din fire, eroul povestirii noastre se năpusti şi el în apartamentul său ; fără să-şi scoată mantaua şi pălăria, străbătu culoarul şi se opri ca trăsnit în pragul camerei sale. Toate presimţirile domnului Goliadkin se adeveriră pe deplin. Tot ceea ce bănuise el, tremurînd de groază, se petrecea aievea. Răsuflarea i se opri şi-i veni ameţeală. Necunoscutul şedea pe patul lui, îmbrăcat ca şi el cu mantaua, cu pălăria pe cap, şi, zîmbind vag, cu ochii uşor mijiţi îl salută prietenește cu o uşoară înclinare a capului. Domnul Goliadkin vru să strige, dar nu izbuti ; să protesteze într-un fel oarecare, dar nu avu putere. Părul i se făcu măciucă în cap ; aproape leşinat de groază, domnul Goliadkin se prăbuşi pe un scaun. Avea şi de ce : îl recunoscuse foarte bine pe acest prieten nocturn. Prietenul său nocturn nu era altul decît el însuşi — domnul Goliadkin, un alt domn Goliadkin, dar absolut identic cu el — într-un cuvînt, ceea ce s-ar chema dublul său sub toate aspectele . . . . . .

Capitolul VI

A doua zi, la ora opt fix, domnul Goliadkin se deşteptă în patul său şi întîmplările extraordinare din ajun, ca şi aventurile aproape neverosimile din noaptea aceea nemaipomenit de mon-

struoasă, îi răsăriră brusc în închipuire şi în memorie în toată grozăvia lor. Această diabolică răutate a duşmanilor săi şi, mai ales, ultima dovadă a acestei răutăţi îngheţară inima domnului Goliadkin. Şi totuşi cele întîmplate păreau atît de ciudate, atît de nefireşti, de neînchipuit, absurde şi imposibile, încît era greu, într-adevăr, să dai crezare că s-ar fi petrecut aievea. Domnul Goliadkin ar fi fost gata el însuşi să le considere o nălucire absurdă, o tulburare de moment a închipuirii, o eclipsă de luciditate a minţii, dacă, din fericire, n-ar fi cunoscut din amara experienţă a vieţii pînă unde îl poate duce uneori răutatea pe om, unde poate să ajungă uneori înverşunarea unui duşman care se răzbună în numele onoarei şi al ambiţiei. De altfel, şi mădularele frînte de oboseală ale domnului Goliadkin, capul buimac, durerile în şale şi guturaiul violent erau tot atîtea dovezi palpabile care veneau să confirme veracitatea plimbării nocturne din ajun, deci în bună parte şi a tot ce se întîmplase în timpul acestei plimbări. De altfel, domnul Goliadkin mai ştia de multă vreme că cei de acolo uneltesc mereu şi pun ceva la cale împotrivă-i, că au pe altcineva în loc. Şi totuşi, stînd şi chibzuind mai bine, domnul Goliadkin hotărî să tacă, să se supună şi să nu protesteze deocamdată. „Poate că au vrut doar să mă sperie ; cînd vor vedea însă că eu... nimic... că nu protestez de loc, că mă plec şi suport resemnat totul, poate că atunci vor da înapoi, vor da înapoi singuri, chiar ei cei dintîi vor da înapoi."

Aşa cugeta domnul Goliadkin, în timp ce zăcea lungit în pat, întinzîndu-şi mădularele frînte şi aşteptînd, răbdător de astă dată, apariţia obişnuită a lui Petruşka. Aşteptă astfel, fără să-l strige, mai bine de un sfert de oră ; îl auzea pe indolentul Petruşca trebăluind în jurul samovarului şi totuşi nu se hotăra să-l cheme. Mai mult : domnul Goliadkin părea că se şi teme acum să dea ochi cu servitorul său. „Dumnezeu ştie, îşi zicea el, Dumnezeu ştie ce-o fi crezînd acest ticălos despre toate astea. Tace el, ce-i drept, dar cine ştie ce o fi în capul lui." Dar iată că se auzi uşa scîrţîind şi se ivi, în sfîrşit, Petruşka, cu o tavă în mînă. Domnul Goliadkin îl privi pieziş, cu sfială, aşteptînd încordat ce va urma, ce va spune servitorul său în legătură cu o anumită împrejurare cunoscută. Petruşka însă nu catadicsi să rostească nici un cuvînt. Părea şi mai ursuz, şi mai posomorît, şi mai acru ca de obicei, uitîndu-se pe sub sprîncene ; toată înfăţişarea lui trăda cea mai mare nemulţumire ; nu binevoi să se uite măcar o dată

la stăpînul său, să spună, acolo, o vorbă, măcar în treacăt, aşa, ca să-l înţepe, cel puţin, pe domnul Goliadkin ; aşează pe masă tot ce adusese, făcu roată împrejur şi plecă tăcut în cămăruţa sa. „Ştie, ştie, ştie totul, canalia !“ şopti domnul Goliadkin aşezîndu-se la ceai. Dar nu mai făcu nici o încercare să-l descoasă pe servitorul său, deşi Petruşka îşi mai găsi de cîteva ori de lucru prin cameră. Domnul Goliadkin era profund deprimat. Gîndul că va trebui să plece îndată la birou i se păru acum insuportabil. Presimţea că acolo îl aşteaptă o mare neplăcere. „Uite aşa, te duci, gîndea el, te duci, şi nici prin cap nu-ţi trece că dai acolo peste cine ştie ce năpastă ! N-ar fi mai bine să mai zăbovesc, să mai aştept pînă una, alta ? Facă ei ce-or vrea acolo. Rămîn mai bine acasă, îmi vin în fire, chibzuiesc totul cît se poate de bine, îmi adun puterile, prind o clipă prielnică şi pic pe neaşteptate în mijlocul lor, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.“ Cugetînd la toate astea, domnul Goliadkin fuma pipă după pipă. Timpul zbura ; orele erau aproape nouă şi jumătate. „E nouă şi jumătate, gîndi domnul Goliadkin, ar fi prea tîrziu să pornesc acum. De altfel, nici nu mă simt bine, ce mai — sînt bolnav, bolnav de-a binelea, e absolut sigur că sînt bolnav ; cine ar putea să spună că nu sînt bolnav ? Nici n-ar trebui să-mi pese ! Iar dacă s-or gîndi să trimită pe careva să mă vadă, n-are decît să poftească ! Ce-o să-mi facă ? Sînt răcit, mă doare spatele, tuşesc, am guturai ; în sfîrşit, n-am voie să ies pe o vreme ca asta, şi pace ; s-ar putea să cad la pat lovit de o boală foarte gravă, să mor chiar ; mai ales astăzi, cînd mortalitatea este atît de ridicată...“ Cu aceste justificări categorice, domnul Goliadkin izbuti, în sfîrşit, să-şi împace conştiinţa, potolindu-şi mustrările de cuget ce nu-i dădeau pace şi înlăturînd anticipat posibilitatea unei săpuneli din partea lui Andrei Filippovici pentru neglijenţă în serviciu. În general, eroului nostru îi plăcea în asemenea împrejurări să se justifice în propriii săi ochi prin tot felul de argumente peremptorii, care îi împăcau pe deplin conştiinţa tulburată. Aşadar, liniştindu-şi conştiinţa, îşi luă iarăşi luleaua, şi-o umplu tacticos, o aprinse cu grijă şi trase fumul cu nesaţ... În aceeaşi clipă, însă, se ridică dintr-o săritură din pat, aruncă pipa pe masă, se bărbieri, se aranjă grăbit, îşi puse uniforma, luă nişte hîrtii şi alergă la slujbă.

Domnul Goliadkin intră în birou sfios, cu sentimentul vag şi tulbure că trebuie să i se întîmple ceva foarte neplăcut — era o presimţire cu totul inconştientă, nedesluşită, dar penibilă şi apăsătoare. Se aşeză timid pe locu-i obişnuit, lîngă şeful de birou,

Anton Antonovici Setoşkin. Fără să se uite la nimeni şi la nimic care l-ar fi putut distrage, îşi vîrî nasul în teancul de hîrtii aflate înainte-i, căutînd să pătrundă conţinutul corespondenţei ce urma s-o lucreze. Hotărîse, făcuse legămînt, să se ţină cît mai departe de tot ce ar putea constitui o provocare, de tot ce l-ar putea compromite, să evite orice tatonări indiscrete, orice fel de glume, orice întrebare în doi peri sau aluzie necuviincioasă la seara din ajun ; hotărîse chiar să evite pînă şi frazele obişnuite de politeţe pe care le adresa colegilor săi de birou, întrebîndu-i de sănătate etc. Tactica aceasta se dovedi însă curînd cu totul insuportabilă pentru el. În chestiunile care îl priveau direct, neliniştea necunoaşterii îl chinuia întotdeauna mai mult decît cunoaşterea însăşi a faptului oricît de grav. De aceea, cu tot cuvîntul dat şi în ciuda hotărîrii ferme de a nu acorda atenţie nimănui şi de a rămîne deoparte, orice s-ar întîmpla, domnul Goliadkin ridica din cînd în cînd, pe furiş, capul şi trăgea cu coada ochiului în dreapta şi în stînga, cercetînd chipurile colegilor şi încercînd să ghicească dacă nu trădează cumva ceva nou, ceva deosebit, în legătură cu persoana lui şi ţinut ascuns din cine ştie ce motive perfide. Bănuia că trebuie să existe vreo legătură între cele întîmplate în ajun şi tot ce se petrece acum în jurul său. În sfîrşit, nemaiputînd suporta această chinuitoare incertitudine, începu să dorească o ieşire din necunoaştere, o soluţie oarecare, fie chiar şi cea mai nefavorabilă pentru el — nu-i mai păsa ! — dar cît mai rapidă, ca să scape odată... Perfidia soartei : nici n-apucă domnul Goliadkin să manifeste această dorinţă ascunsă, şi iată că îndoielile lui fură împrăştiate brusc, dar într-un chip foarte ciudat şi, în orice caz, cu totul neaşteptat.

Uşa ce dădea spre camera vecină scîrţîi încet, prelung şi sfios ; era ca şi cum ar fi anunţat că face loc unei persoane cu totul neînsemnate şi o figură, de altfel, prea bine cunoscută domnului Goliadkin, apăru modestă în faţa mesei la care lucra eroul nostru. Să nu vă închipuiţi cumva că, pentru a vedea toate acestea, domnul Goliadkin a trebuit să-şi ridice capul — nicidecum ! I-a fost de ajuns o singură ochire piezişă şi scurtă, ca o clipire, ca să afle totul, ca să înţeleagă absolut totul, pînă la cel mai mic detaliu. Copleşit de ruşine, îşi vîrî nasul în hîrtii exact în scopul pentru care îşi vîră capul în nisipul fierbinte un struţ urmărit de vînător.

Noul venit se înclină adînc în faţa lui Andrei Filippovici, după care se auzi un glas oficial şi totodată binevoitor al supe-

riorului ; aşa obişnuiesc să vorbească toţi şefii, din toate serviciile publice, cu subalternii nou-numiţi. „Ia loc, uite aici, zise Andrei Filippovici, arătînd slujbaşului nou venit spre masa lui Anton Antonovici — aici, în faţa domnului Goliadkin, îţi dăm imediat şi de lucru." Încheind procedura de instalare a noului funcţionar printr-un gest de îndemn amabil, dar şi autoritar totodată, Andrei Filippovici se cufundă îndată în studierea vrafului de hîrtii de pe biroul său.

Domnul Goliadkin se hotărî, în sfîrşit, să ridice ochii şi dacă nu leşină pe loc e numai pentru că presimţise dinainte totul, pentru că o intuiţie profund intimă anticipase asupra cunoaşterii lucrurilor care se întîmplau acum. Cea dintîi mişcare a domnului Goliadkin a fost să privească repede în jur, ca să vadă dacă ceilalţi funcţionari nu şuşotesc între ei, dacă nu se pune cumva la cale vreo glumă de birou ocazională, dacă nu surprinde vreun semn de uimire pe faţa cuiva, sau, în sfîrşit, dacă n-a căzut nimeni sub masă de spaimă. Spre mirarea domnului Goliadkin, însă, nu văzu nimic din toate astea. Comportarea domnilor colegi ai domnului Goliadkin îl înmărmurea. Părea de necrezut. Tăcerea aceasta surprinzătoare avu darul să-l înfricoşeze pe domnul Goliadkin. Faptele vorbeau de la sine, nu lăsau loc îndoielii ; cazul era ciudat, nemaipomenit, monstruos. Orice semn de surprindere sau de tulburare ar fi fost absolut justificat. Toate acestea, bineînţeles, trecură doar ca o sclipire de fulger prin capul domnului Goliadkin, în timp ce tot trupu-i înfiorat se perpelea în para unui foc nevăzut. Avea şi de ce, sărmanul. Omul care se aşezase în faţa domnului Goliadkin era spaima domnului Goliadkin, era ruşinea domnului Goliadkin — era coşmarul de aseară al domnului Goliadkin, într-un cuvînt, era însuşi domnul Goliadkin, dar nu acel domn Goliadkin care şedea acum pe scaun cu gura căscată şi cu condeiul înţepenit în mînă ; nu acela care îndeplinea funcţia de ajutor al şefului său de birou ; nu acela care avea obiceiul să se strecoare discret şi să se piardă în mulţime ; în sfîrşit, nu cel ce avea un mers ce părea a spune : „nu vă atingeţi de mine, că nici eu nu vă voi atinge", sau : „nu mă atingeţi, nici eu nu vă ating" — nu, omul acesta era un alt domn Goliadkin, absolut altul, dar şi întru totul asemănător celui dintîi : avea aceeaşi statură, aceeaşi conformaţie, aceeaşi îmbrăcăminte, aceeaşi chelie — într-un cuvînt, nu-i lipsea nimic, dar absolut nimic, pentru o asemănare perfectă, încît, dacă-i puneai alături, nimeni, dar absolut nimeni n-ar fi avut curajul să hotărască care anume dintre

ei este adevăratul Goliadkin şi care este Goliadkin cel fals, care este cel vechi şi care este cel nou, care este originalul şi care copia.

Eroul nostru se afla acum, dacă e posibilă o asemenea comparaţie, în situaţia omului pe socoteala căruia s-ar amuza un ghiduş obraznic îndreptînd pe furiş asupra lui reflexul unei oglinjoare. „Ce-i asta, visez cumva, se frămînta el, e realitate, sau continuarea celor de aseară ? Cum se poate una ca asta ? Prin ce împrejurare ? Cine a permis angajarea unui asemenea funcţionar ? Cu ce drept ? Oare dorm, sau sînt treaz ?" Domnul Goliadkin încercă să se ciupească, ba avu chiar intenţia să ciupească şi pe vecinul său de alături... Nu, nu era vis. Ce mai !... Simţi că-l trec toate năduşelile, că se petrece cu el ceva nemaipomenit, extraordinar şi, culmea nenorocirii, ceva cu totul scandalos, căci domnul Goliadkin începuse să-şi dea seama cît de ridicolă era situaţia de a constitui un caz nemaipomenit de soiul acesta. Apoi începu să aibă îndoieli chiar şi asupra propriei sale existenţe şi, cu toate că se aştepta la orice, dorind el însuşi ca totul să se rezolve într-un fel oarecare, eliberîndu-l de chinul îndoielilor şi al frămîntărilor, felul cum venea această rezolvare acum depăşea, desigur, orice închipuire. Rămase copleşit, pradă unor chinuri insuportabile. Erau clipe cînd simţea că pierde orice capacitate de înţelegere, orice putere de a gîndi. Revenindu-şi din asemenea clipe, băga de seamă că în mod automat şi inconştient îşi poartă condeiul pe hîrtia din faţa lui. Nemaiavînd încredere în ceea ce face, verifica, recitind, ceea ce scrisese, dar nu mai înţelegea nimic. Deodată, celălalt domn Goliadkin, care rămăsese în tot timpul acesta calm şi rezervat, se ridică şi dispăru prin uşa biroului de alături cu o hîrtie în mînă. Domnul Goliadkin privi cu bănuială în jurul său, dar nu observă nimic deosebit ; domnea liniştea obişnuită de totdeauna; nu se auzea decît scîrţîitul peniţelor, foşnetul filelor întoarse şi o conversaţie potolită undeva dincolo de biroul lui Andrei Filippovici. Domnul Goliadkin ridică ochii spre Anton Antonovici şi, întrucît fizionomia eroului nostru oglindea probabil tot zbuciumul său lăuntric, în deplină corespondenţă cu tîlcul împrejurărilor şi, deci, într-o anumită privinţă atrăgea atenţia, bunul Anton Antonovici lăsă condeiul din mînă şi-l întrebă îngrijorat de starea sănătăţii.

— Eu, Anton Antonovici, slavă Domnului, bîigui domnul Goliadkin. Eu, Anton Antonovici, mă simt cît se poate de bine ; eu, Anton Antonovici, acum... mă rog... n-am nimic, adăugă el, nehotărît, ezitînd încă să-şi deschidă inima superiorului său imediat, al cărui nume îl repeta atît de des.

— Da ? Mi s-a părut că eşti cam suferind ; de altfel, nici n-ar fi de mirare, se poate întîmpla oricui ! Bîntuie tot felul de epidemii. Ştii...

— Da, Anton Antonovici, ştiu că bîntuie tot felul de epidemii... Eu, însă, Anton Antonovici, nu despre asta... continuă domnul Goliadkin cu ochii ţintă în ochii lui Anton Antonovici, căci, să vedeţi, Anton Atonovici, nici nu ştiu cum să vă... adică vreau să spun că nu ştiu cum să vă prezint această chestiune, cum să încep, Anton Antonovici...

— Poftim ? Nu te... ştii... trebuie să-ţi mărturisesc că nu te înţeleg prea bine ; explică-te mai clar, în ce privinţă te simţi încurcat, zise Anton Antonovici, simţindu-se, la rîndu-i, pus oarecum în încurcătură, întrucît băgase de seamă că ochii lui Goliadkin se umpleau de lacrimi.

— Cum să vă spun... să vedeţi, Anton Antonovici... aici... aici avem un funcţionar, Anton Antonovici...

— Ei, şi mai departe ! Tot nu te înţeleg.

— Vreau să spun, Anton Antonovici, că a venit aici un funcţionar nou.

— Exact, avem un funcţionar nou, cu numele la fel cu al dumitale, Goliadkin.

— Cum ? strigă domunl Goliadkin.

— Am spus : îl cheamă tot Goliadkin, omonimul dumitale. Nu cumva ţi-e frate ?

— Nu, Anton Antonovici, eu...

— Ca să vezi ! Şi eu credeam că ţi-e rudă apropiată. Ştii, există unele asemănări, aerul de familie, ca să zic aşa.

Domnul Goliadkin, înlemnit de uimire, rămase o clipă fără grai. Cum e posibil să vorbească cineva cu atîta uşurinţă despre un lucru atît de monstruos, atît de extraordinar, un lucru cu totul nemaipomenit, un lucru care l-ar ului pînă şi pe observatorul cel mai impasibil : să vorbească despre o asemănare oarecare, despre un aer de familie, cînd realitatea e atît de izbitoare, ca şi cum te-ai vedea în oglindă !

— Ţi-aş da un sfat, Iakov Petrovici, continuă Anton Antonovici, mai bine du-te şi consultă un medic. Am impresia că nu

prea *arăţi* bine. Mai ales ochii... ştii, au o expresie cam neobişnuită.

— Nu. Anton Antonovici, eu mă simt, desigur... adică vreau să vă întreb : cum e cu acest funcţionar ?

— Ce anume ?

— N-aţi observat, Anton Antonovici, ceva neobişnuit la el... ceva izbitor din cale-afară ?

— Cum adică ? Nu înţeleg !

— Vreau să spun, adică, Anton Antonovici, o asemănare extraordinară cu cineva, de pildă, cu mine. Aţi spus chiar adineauri, Anton Antonovici, ceva despre aerul de familie, aţi făcut în treacăt o remarcă... Ştiţi, se întîmplă uneori ca doi fraţi gemeni să semene ca două picături de apă, încît nici nu-i poţi deosebi ! La asta mă refeream.

— Hm ! făcu Anton Antonovici, reflectînd puţin şi arătîndu-se oarecum uimit de această împrejurare neaşteptată. Cam aşa este ! Bine zici, asemănarea este izbitoare, într-adevăr, şi ai perfectă dreptate ; într-adevăr, îi poţi confunda, continuă el căscînd tot mai mult ochii. Ştii, Iakov Petrovici, asemănarea este uluitoare, fantastică, cum s-ar zice, adică ce mai — leit dumneata... Ai băgat de seamă, Iakov Petrovici ? Am vrut chiar să te întreb, dar, mă crezi, nu prea am dat atenţie la început. E un miracol, un adevărat miracol ! Ia spune, Iakov Petrovici, dumneata mi se pare că nu eşti de pe aici ?

— Nu.

— Nici el nu este de prin părţile astea. O fi din aceleaşi meleaguri cu dumneata. Mama dumitale, dacă-mi îngădui să întreb, unde a locuit mai mult ?

— Aţi spus... Aţi spus, Anton Antonovici, că nu e de pe aici ?

— Exact. Nu-i de prin partea locului. Ca să vezi, ce întîmplare ciudată ! continuă din ce în ce mai animat guralivul Anton Antonovici, pentru care orice prilej de a se mai întinde la vorbă cu cineva era o adevărată sărbătoare ; într-adevăr, poate stîrni curiozitatea oricui ; ca să vezi, treci uneori pe lîngă om, dai peste el, îl înghiontești, şi nu bagi de seamă. De altfel, nu-ţi face griji. Se întîmplă. Să-ţi povestesc cum s-a întîmplat, de pildă, cu mătuşa mea dinspre partea mamei ; înainte de a muri se văzuse şi ea în dublu...

— Eu însă, iertaţi-mă că vă întrerup, Anton Antonovici, eu, Anton Antonovici, aş fi vrut să aflu ce-i cu acest funcţionar, prin ce împrejurare, adică, a apărut aici ?

— Păi, a venit în locul defunctului Semion Ivanovici, pe locul rămas vacant : s-a declarat un loc vacant şi omul a fost numit. Ca să vezi, bietul Semion Ivanovici, se zice că a lăsat trei copii nevîrstnici. Văduva lui, cică, a fost pe la excelenţa-sa, i-a căzut la picioare implorînd ajutor. Se aude însă, deşi ea nu vrea să spună, că i-ar fi rămas totuşi şi ceva bănişori de la răposatul, dar îi ascunde...

— Eu însă, Anton Antonovici, aş vrea să ştiu cu ce drept...

— Adică ? Ei, da ! Nu-ţi mai bate capul cu asta. Îţi spun : să n-ai nici o grijă. E o soluţie oarecum provizorie. Ce-ţi pasă ? N-ai de ce să te necăjeşti ! Harul înţelepciunii Celui de sus. Zi : voia Domnului, şi pace. Dacă aşa a vrut Dumnezeu, ar fi păcat să crîcneşti. Căci dumneata, Iakov Petrovici, pe cît îmi este dat să înţeleg, n-ai nici o vină aci. Cîte minuni nu se întîmplă pe lume ! Dărnicia naturii-mame nu poate fi cuprinsă cu mintea ; nimeni nu poate să te tragă la răspundere pentru asta şi nici nu te va trage. Şi pentru că veni vorba, să-ţi dau un exemplu : cred că ai auzit despre, cum le zice, fraţii siamezi, gemenii lipiţi unul de altul spate în spate — trăiesc, mănîncă şi dorm împreună ; cîştigă, cică, la bani, nu glumă !

— Daţi-mi voie, Anton Antonovici...

— Te înţeleg, te înţeleg ! Ei, dar ce să-i faci ? Fii pe pace ! Ţi-o spun, pentru că aşa cum văd eu lucrurile, n-ai de ce să te frămînţi. Sigur. E şi el un funcţionar ca şi toţi ceilalţi, şi, pe cît se pare, un om de treabă ; îl cheamă, cică, Goliadkin ; nu-i de prin părţile noastre ; are, cică, gradul de consilier titular. Excelenţa-sa personal a stat de vorbă cu dînsul ; cică a ştiut să se prezinte foarte bine !

— Foarte bine ?

— Da-a-a ! A ştiut să dea toate explicaţiile necesare, să aducă argumentele trebuincioase ; cică ar fi spus, să vedeţi, excelenţa-voastră, n-am avere şi nici alte mijloace de trai, aş vrea să am o slujbă mai ales sub înalta dumneavoastră autoritate şi sub înţeleapta dumneavoastră conducere... Mă rog, şi toate cele cuvenite, a adus-o bine din vorbă. Pare să fie un om deştept. S-a prezentat, bineînţeles, cu o recomandaţie ; nu se poate să fi venit fără recomandaţie...

— Şi cine, mă rog... adică, vreau să spun, cine anume şi-a vîrît coada în această treabă scandaloasă ?

— Păi, se zice că cineva cu mare trecere ; se zice că excelenţa-sa şi cu Andrei Filippovici au zîmbit chiar.

— Au zîmbit excelenţa-sa şi cu Andrei Filippovici ?

— Da-a ; au zîmbit şi au spus că foarte bine şi că din partea lor n-au nimic împotrivă, numai să fie un slujbaş conştiincios...

— Şi — şi, mai departe ? Mă faceţi să prind curaj, Anton Antonovici, dar vă implor — cum a fost mai departe ?

— Dă-mi voie, mi se pare că iar nu prea te... adică, da ; mă rog, nu-i nimic ; un caz obişnuit. Atîta îţi spun : nu te nelinişti, căci la mijloc nu e nimic îngrijorător pentru dumneata...

— Ba nu. Eu, adică, vreau să vă întreb, Anton Antonovici, dacă excelenţa-sa n-au mai adăugat nimic... în legătură cu mine, de pildă ?

— Ei, bineînţeles ! Adică vreau să spun că nu, desigur, n-au spus nimic ; poţi fi absolut liniştit. Ştii, faptul în sine, fireşte, e bătător la ochi şi de la început... Da, uite, eu, de pildă, la început aproape că n-am observat nimic. Nici nu ştiu, zău, cum se face că n-am băgat de seamă, pînă cînd nu mi-ai atras atenţia dumneata. De altfel, poţi fi absolut liniştit. Nimic special, dar absolut nimic n-au spus... adăugă bunul Anton Antonovici, ridicîndu-se de pe scaun.

— Dar eu, Anton Antonovici...

— Acum te rog să mă scuzi. Am pălăvrăgit atîta, uitînd că mă aşteaptă o lucrare urgentă şi importantă. Trebuie s-o termin.

— Anton Antonovici ! se auzi glasul amabil şi totodată autoritar al lui Andrei Filippovici, excelenţa-sa a întrebat de dumneata.

— Da, da, Andrei Filippovici, mă duc îndată. Şi Anton Antonovici, apucînd un dosar gros de corespondenţă, se duse grăbit mai întîi la Andrei Filippovici, iar apoi trecu în cabinetul excelenţei-sale.

„Dar cum vine asta ? gîndi domnul Goliadkin. Aşa va să zică stau lucrurile ! Iată cum devine cazul va să zică ! Eh-he, vînt nou adie, aşadar... Nu e rău, nu e rău de loc ; înseamnă că lucrurile au căpătat o întorsătură bună de tot — îşi zicea eroul nostru, frecîndu-şi mîinile şi neputînd sta locului de bucurie. E ceva cu totul firesc, deci ; nimic anormal. Ei bine, cam aşa se termină de obicei toate : grozăviile cele mai cutremurătoare, în cele din urmă, se dovedesc a fi fost o nimica toată. Într-adevăr, toată lumea tace mîlc — nici un cuvinţel, stau hoţomanii la mesele lor şi îşi văd de treburi. Perfect ! Îmi plac oamenii de treabă, i-am stimat întotdeauna şi sînt gata oricînd să-i privesc cu cea mai mare dragoste şi consideraţie... Şi totuşi, cînd mă gîndesc că şi dumnealui, acest Anton Antonovici... parcă ce încredere aş

putea să am în el : un om bătrîn şi cam şubred. Cel mai important şi grozav lucru este însă că excelenţa-sa n-a spus nimic, n-a dat nici o atenţie. Şi foarte bine ! Aprob ! Numai că, de ce se mai bagă şi Andrei Filippovici ăsta cu zîmbetele lui ? Ce-l priveşte ? Sforar bătrîn ! Mereu mi se pune în cale, mereu caută să-mi taie drumul, ca o pisică neagră ; totdeauna se pune de-a curmezişul şi contra omului ; de-a curmezişul şi contra..."

Domnul Goliadkin mai privi o dată în jur, recăpătîndu-şi speranţele. Încercă totuşi neliniştea tulbure pe care i-o provoca un gînd depărtat, un gînd rău. Ba la un moment dat îi veni chiar să se dea cumva bine pe lîngă ceilalţi funcţionari, s-o ia înainte, să încerce o aluzie (la ieşirea de la serviciu sau chiar şi acum, pretextînd vreo chestiune de birou) şi, între altele, să arunce o vorbă în treacăt, că, adică, aşa şi pe dincolo, ca să vedeţi, domnilor, ce asemănare izbitoare, ce coincidenţă stranie, ce farsă stupidă — adică să-şi bată joc el singur de toată întîmplarea aceasta şi să sondeze astfel cît de mare este primejdia. Căci nu degeaba se spune că prin zăvoaie cu apă lină stau la pîndă dracii, conchise în gînd eroul nostru. Dar pornirea aceasta n-a fost decît o ispitire de cuget, căci domnul Goliadkin îşi luă seama la timp, răzgîndindu-se pe loc. Ar fi însemnat să meargă prea departe şi să-şi pună singur juvăţul la gît. „Ce fire păcătoasă ! îşi zise el, lovindu-şi uşor fruntea cu palma. Te-ai şi aprins bucuros şi nu mai poţi de fericire ! Suflet naiv ce eşti ! Ia să aşteptăm mai bine, Iakov Petrovici, să mai răbdăm şi să mai aşteptăm !" Şi totuşi, cum am mai spus, sufletul domnului Goliadkin se umplu de speranţă, el avînd sentimentul că învie din morţi. „Ce să spun — chibzuia el — parcă mi s-a luat o povară grea de o tonă din piept ! Ca să vezi numai ce încurcătură ! Cînd colo, sipetul cu încuietoarea cea secretă se deschidea simplu de tot. Are dreptate Krîlov. Are perfectă dreptate... E deştept foc acest Krîlov, şi mare fabulist ! Cît despre ăsta, n-are decît să-şi facă serviciul în voie, să şi-l facă sănătos, numai să nu-şi bage nasul unde nu-i fierbe oala şi să nu se lege de alţii ; lasă-l să-şi facă serviciul — sînt de acord şi aprob !"

Între timp, ceasurile se scurgeau şi, pe nesimţite, sosi ora patru. Programul zilei în instituţie se terminase ; Andrei Filippovici puse mîna pe pălărie pregătindu-se de plecare şi, ca de obicei, toţi îi urmară exemplul. Domnul Goliadkin mai zăbovi puţin, atît cît îi trebuia ca să iasă în urma tuturor. Ieşind în stradă ultimul, după ce toţi ceilalţi se împrăştiaseră în toate direcţiile, el se simţi

ca în paradis, astfel încît putu chiar să se abată din drumu-i obişnuit şi să facă o plimbare pe Nevski. „Ca să vezi ce înseamnă soarta, îşi spunea eroul nostru, ce întorsătură neaşteptată! Şi timpul a cam luat-o razna, a dat şi un geruleţ, vor apărea şi săniuţele. Cît despre ger — gerul îi prieşte rusului! Se împacă bine omul nostru cu gerul! Mi-e drag rusul! Uite că a şi nins, prima fulguire, cum spune vînătorul; grozav ar fi să întîlneşti acum un iepure pe această nea! Tiii, ce grozav ar fi! Dar nu-i nimic!"

Aşa se manifesta entuziasmul domnului Goliadkin în timp ce undeva, în adîncul creierului, mai stăruia un vag presentiment, care nu-l indispunea prea tare; simţea doar o strîngere de inimă pe care nu reuşea s-o împrăştie. „Mai nimerit ar fi, cred, să aşteptăm să sune ceasul şi abia atunci ne vom bucura din plin. De fapt, ce s-a întîmplat? Căci, dacă stai să te gîndeşti bine, nici nu s-a întîmplat cine ştie ce! Mă rog, să vedem, să cîntărim bine. Da, să chibzuim, tinere prieten, să chibzuim. Un om, să zicem, la fel cu tine, adică, un om care-ţi seamănă leit. Şi ce-i cu asta? Aşa a fost să fie! Să ţip, să urlu? Şi ce-mi pasă mie, în definitiv! Nu mă priveşte. Stau frumuşel deoparte, privesc şi fluier, asta-i tot! Aşa am hotărît, şi atîta tot! N-are decît să-şi facă serviciul! Mă rog, o fi ciudat, o fi nemaipomenit; ca nişte fraţi siamezi, zic ei... Şi ce-i cu asta? Mai întîi, ce amestec au aici siamezii? Şi apoi, chiar dacă ar fi, să zicem, gemeni; cîţi oameni mari n-au avut atîtea şi atîtea ciudăţenii! O ştim chiar din istorie că vestitul Suvorov cînta cocoşeşte... Bineînţeles, o făcea din motive politice. Şi marile căpetenii de oşti... dar ce-mi pasă mie de marile căpetenii? Eu sînt eu şi asta-i tot; nu vreau să cunosc pe nimeni şi de la înălţimea onestităţii mele îl privesc cu dispreţ pe duşman. Nu sînt intrigant şi mă mîndresc cu asta. Onest, nepătat, sincer, îngrijit, plăcut, blînd..."

Deodată domnul Goliadkin îşi curmă şirul gîndurilor şi începu să tremure ca varga; închise chiar ochii pentru o clipă. Sperînd totuşi că obiectul spaimei sale e doar o nălucire, redeschise ochii şi privi pieziş în dreapta sa. Nu, nu era o nălucire!... Alături de el ţopăia cu paşi mărunţi noua sa cunoştinţă din dimineaţa aceea, surîzînd şi căutîndu-i ochii, de parcă ar fi aşteptat ocazia să intre în vorbă. Dar conversaţia întîrzia. Făcură aşa, alături, vreo cincizeci de paşi. Domnul Goliadkin se străduia să-şi înfunde cît mai mult capul în guler şi să-şi ascundă faţa, îndesîndu-şi pălăria pînă peste ochi. Şi parcă anume, ca jignirea să fie cît mai adîncă,

pînă şi mantaua, ba şi pălăria însoţitorului său erau la fel, de parcă ar fi fost ale domnului Goliadkin.

— Stimate domn, rosti în sfîrşit eroul nostru, căutînd să vorbească aproape în şoaptă şi fără a-şi privi însoţitorul, dacă nu mă înşel, avem drumuri diferite... Ba chiar sînt convins de asta, adăugă el după o scurtă pauză. În sfîrşit, sînt convins că m-ai înţeles pe deplin, spuse el cu destulă severitate, drept încheiere.

— Aş dori, se hotărî în sfîrşit să deschidă gura însoţitorul domnului Goliadkin, aş dori... vă rog să fiţi mărinimos şi să mă scuzaţi... nu prea ştiu cui să mă adresez... împrejurările... sper că-mi veţi ierta îndrăzneala — am avut chiar impresia că dintr-o pornire umană mi-aţi acordat astăzi o mare atenţie, mi-aţi arătat mult interes. În ce mă priveşte, am simţit chiar din primul moment o atracţie deosebită faţă de dumneavoastră... Aci domnul Goliadkin îi ură în gînd noului său coleg să se ducă naibii. Dacă aş putea îndrăzni să sper, Iakov Petrovici, că mă veţi asculta cu îngăduinţă...

— Ne... ne aflăm aici... să mergem mai bine la mine, propuse domnul Goliadkin, o să traversăm îndată Nevski, o să ne fie mai uşor de mers pe partea cealaltă, pe urmă o s-o luăm prin ulicioară... e mai bine s-o luăm prin ulicioară.

— Foarte bine. Cum binevoiţi dumneavoastră. S-o luăm şi prin ulicioară, răspunse cu sfială docilul însoţitor al domnului Goliadkin, voind parcă să arate prin tonul răspunsului său că nici n-ar avea altă alegere şi că în situaţia lui este mulţumit să meargă şi prin ulicioară. Cît despre domnul Goliadkin, acesta pur şi simplu nu mai înţelegea ce se petrece cu el. Nu-i venea să-şi creadă ochilor. Nu-şi revenise încă din uimire.

Capitolul VII

Îşi veni puţin în fire pe scară, în faţa uşii apartamentului său. „Vai, ce dobitoc sînt ! se ocărî el în gînd. De ce l-am adus aici ? Îmi pun singur ştreangul de gît. Ce-o să zică Petruşka cînd o să ne vadă împreună ? Să-l vezi acum ce-o să îndrăznească, ticălosul, să-şi închipuie, bănuitor cum este..." Nu mai era însă timp pentru lamentări. Domnul Goliadkin bătu la uşă, Petruşka îi des-

chise şi se apucă îndată să scoată mantaua musafirului şi a stăpînului. Domnul Goliadkin îl cerceta cu coada ochiului, încercînd, dintr-o privire scurtă, piezişă, să-i ghicească gîndurile. Spre surprinderea lui însă, văzu că servitorul său nu numai că nu manifestă nici un fel de mirare, ci, dimpotrivă, părea că se aşteptase la aşa ceva. Tot cam lupeşte se uita Petruşka şi acum, nu-i vorbă, dar aşa avea el obiceiul să privească — cu ochii într-o parte, de parcă s-ar fi pregătit să sfîşie pe cineva. „I-o fi vrăjit cineva pe toţi astăzi ? se întrebă în gînd eroul nostru. Le-o fi dat tîrcoale vreun diavol ! S-a întîmplat ceva cu totul neobişnuit astăzi cu oamenii ăştia, fără doar şi poate ! Dracu să mă ia, dacă mai pricep ceva ! Ce chin, Dumnezeule !" Tot gîndindu-se şi chibzuind astfel, domnul Goliadkin îşi conduse musafirul în camera sa şi-l pofti amabil să ia loc. Musafirul părea extrem de încurcat, se fîstîcea mereu şi urmărea umil toate mişcările gazdei sale, căutîndu-i mereu privirea, ca să-i ghicească astfel intenţiile. Toate gesturile sale trădau o stare extremă de umilinţă, deprimare şi supunere, încît, dacă este permisă comparaţia, el amintea în clipa aceea un om care, neavînd haine proprii, s-ar fi îmbrăcat cu hainele altuia : mînecile îi erau prea scurte, talia îi ajungea pînă aproape de subsuori şi bietul om ba trăgea de vestuţa scurtă, ba se ferea din drumul celorlalţi, ba încerca să se ascundă undeva, ba căuta ochii celor din jur şi trăgea cu urechea dacă nu se face cumva vreo aluzie la starea lui jalnică, dacă nu-şi bate cineva joc de el, dacă nu se simt jenaţi ceilalţi din cauza lui — şi mereu roşea sărmanul, îşi pierdea cumpătul şi suferea din cauza orgoliului rănit... Domnul Goliadkin îşi puse pălăria pe pervazul ferestrei ; din cauza unei mişcări neîndemînatice, pălăria căzu jos. Musafirul se repezi îndată s-o ridice, scutură praful de pe ea şi o aşeză grijuliu la loc, iar pe a sa o puse jos, lîngă scaunul pe marginea căruia se aşeză umil. Acest fapt de mică importanţă avu întrucîtva darul să-i deschidă ochii domnului Goliadkin : înţelese că omul are nevoie de dînsul şi de aceea nu-şi mai bătu capul cum să înfiripeze o convorbire, lăsîndu-l pe oaspe s-o facă singur, după cum era şi cazul, de altfel. Dar musafirul nu se hotăra nici el să facă primul pas, fie din sfiicіune ori jenă, fie că aştepta, din politeţe, să înceapă mai întîi gazda — era greu de spus. În clipa aceea apăru Petruşka şi se opri în prag cu privirea aţintită în partea opusă aceleia în care se aflau musafirul şi stăpînul său.

— Porunciți să iau două porții de mîncare ? întrebă el degajat, cu vocea cam răgușită.

— Eu... eu nu știu... Dumneata... da, bineînțeles, două, ia două porții, drăguțule.

Petruška ieși. Domnul Goliadkin își privi musafirul. Acesta roși pînă în vîrful urechilor. Domnul Goliadkin avea o inimă bună, și, sub imboldul bunătății sale sufletești, formulă îndată în gînd următoarea teorie :

„Bietul om, e doar prima lui zi de serviciu ; cine știe cîte o fi avut el de îndurat la viața lui ! Poate că tot avutul lui se reduce la straiele astea destul de curățele, de altfel, și nu are nici o lețcaie în buzunar pentru masă. Tare-i năpăstuit, sărmanul ! Ei, dar nu-i nimic ; poate că-i mai bine așa..."

— Scuză-mă că... începu domnul Goliadkin, îngăduie-mi să te întreb : cum te cheamă ?...

— Eu... eu... mă cheamă Iakov Petrovici, răspunse aproape șoptit musafirul, ca și cum s-ar fi jenat sau i-ar fi fost rușine și ar fi vrut să ceară iertare că-l cheamă și pe el Iakov Petrovici.

— Iakov Petrovici ! repetă eroul nostru cam încurcat, nefiind în stare să-și ascundă tulburarea.

— Da, întocmai... Tizul dumneavoastră, confirmă umil musafirul domnului Goliadkin, îndrăznind să schițeze un surîs și să spună o vorbă mai glumeață. Dar se trase imediat înapoi pe scaun, luînd o înfățișare serioasă și oarecum jenat, fiindcă observase că gazdei nu-i prea ardea de glumă.

— Hm... dă-mi voie să te întreb, cărei împrejurări datorez onoarea...

— Cunoscînd mărinimia și virtuțile dumneavoastră, îl întrerupse repede musafirul, tot cu glas timid însă și săltîndu-se puțin pe scaun, am îndrăznit să mă adresez dumneavoastră și să cer... solicitudine și ocrotire... încheie musafirul, silindu-se, probabil, să găsească o formulare mai potrivită și să aleagă cuvinte care să nu pară prea lingușitoare și umile, pentru a nu-și răni orgoliul, dar nici prea îndrăznețe, încît să pară că-și tratează gazda pe picior de neîngăduită egalitate. În general, am putea spune că musafirul domnului Goliadkin se comporta ca un cerșetor plin de demnitate, în frac peticit și cu hrisovul de nobleță în buzunar, dar nedeprins încă să întindă mîna cum trebuie.

— Mă pui în încurcătură, răspunse domnul Goliadkin examinîndu-și hainele, rotindu-și apoi ochii prin cameră, cuprinzîn-

du-l în această privire şi pe musafir, cum aş putea eu... adică, vreau să spun, în ce fel anume aş putea să-ţi fiu de folos ?

— Eu, Iakov Petrovici, am simţit din primul moment o mare simpatie pentru dumneavoastră şi, să mă iertaţi mărinimos, mi-am pus nădejdea în dumneavoastră — am îndrăznit să nădăjduiesc, Iakov Petrovici. Eu... Eu mă simt stingher pe aici, Iakov Petrovici, sînt sărac, am avut foarte mult de suferit, Iakov Petrovici, şi sînt de puţin timp aici. Aflînd că, pe lîngă minunatele dumneavoastră calităţi sufleteşti înnăscute, sînteţi tizul meu...

Domnul Goliadkin îşi încruntă sprîncenele.

— Sînteţi omonimul meu, şi sînteţi originar de pe aceleaşi meleaguri ca şi mine, aşa că m-am hotărît să mă adresez dumneavoastră şi să vă arăt situaţia dificilă în care mă aflu.

— Bine, bine ; nici nu ştiu, zău, ce să-ţi spun, răspunse jenat domnul Goliadkin, lasă, mai vorbim noi după masă...

Musafirul se înclină. Petruşka aduse prînzul, puse tacîmurile pe masă — şi oaspele împreună cu gazda începură să mănînce. Prînzul dură puţin ; se grăbeau amîndoi : gazda — pentru că nu prea se simţea în apele lui şi, în plus, din pricină că mîncarea era proastă, iar el ar fi vrut să-şi ospăteze oaspele cum se cuvine, arătîndu-i că nu trăieşte în mizerie ; la rîndul său, musafirul se simţea tare jenat şi se încurca mereu. După ce luă o felie de pîine şi o mîncă, nu mai îndrăzni să întindă mîna şi pentru a doua felie ; se jena să ia bucăţile mai bune, şi susţinea într-una că nu-i e de loc foame, că masa a fost excelentă şi că, în ceea ce-l priveşte, este pe deplin mulţumit şi recunoscător pînă la sfîrşitul zilelor sale. După ce isprăviră de mîncat, domnul Goliadkin îşi aprinse pipa şi oferi musafirului o altă pipă, rezervată anume pentru vizita vreunui prieten ; apoi se aşezară faţă în faţă şi oaspele începu să-şi povestească viaţa.

Povestirea domnului Goliadkin-junior ţinu cam trei-patru ore. Istoria peregrinărilor sale era alcătuită, de altfel, dintr-o serie de întîmplări cu totul neinteresante, dintre cele mai meschine — fie-ne îngăduit să ne exprimăm astfel. Era vorba despre un serviciu undeva la o Curte de Apel gubernială, despre procurori şi preşedinţi, despre nişte intrigi de birou, despre imoralitatea şi ticăloşia unui funcţionar, despre o inspecţie, despre schimbarea neaşteptată a şefului şi despre faptul că domnul Goliadkin-secundul a avut de suferit absolut fără nici o vină ; apoi despre o mătuşă bătrînă, Pelagheia Semionovna ; cum, din cauza unor intrigi ţesute de duşmanii lui, a rămas fără slujbă şi a trebuit să

vină pe jos pînă la Petersburg ; cum a rătăcit fără căpătîi şi a cunoscut cea mai neagră mizerie la Petersburg ; cum a căutat multă vreme, dar fără succes, un serviciu oarecare şi, nemaiavînd nici un ban, a rămas aproape în stradă, mîncînd pîine uscată stropită cu lacrimi, dormind pe scînduri ; şi cum, în sfîrşit, cineva dintre cunoscuţii săi, un om mai inimos, a intervenit pentru el, recomandîndu-l să fie numit într-un post vacant. Povestind toate acestea, musafirul domnului Goliadkin plîngea şi-şi ştergea lacrimile cu o batistă albastră, cadrilată, ce semăna mult cu o muşama. Încheindu-şi povestirea, musafirul îi mărturisi deschis domnului Goliadkin că nu numai că nu are deocamdată din ce trăi şi nu are unde să se instaleze omeneşte, dar că nu are nici cu ce să-şi facă o uniformă ; căci, adăugă el, n-a avut nici bani ca să-şi cumpere încălţăminte, iar redingota de uniformă a împrumutat-o de la cineva pentru un timp scurt.

Domnul Goliadkin era mişcat, era profund înduioşat. Şi cu toate că povestea musafirului său era o poveste dintre cele mai banale şi nu părea prin nimic remarcabilă, fiecare cuvînt al istorisirii îi mersese drept la inimă ca un balsam tămăduitor. Căci ascultînd-o, domnul Goliadkin începu să uite de propria sa frămîntare, de îndoielile sale din ultimul timp, simţind o bucurie liberatoare ; îşi spuse în gînd că fusese un neghiob. Totul era atît de firesc ! Ce rost mai avea să se frămînte şi să facă atîta zarvă ! Mă rog, există, într-adevăr, o împrejurare delicată la mijloc, dar nu-i nici o nenorocire : ea nu poate să arunce o umbră asupra renumelui cuiva, să-i rănească amorul propriu, sau să-i compromită cariera, cînd omul n-are nici o vină, cînd se vede limpede că nu-i decît un capriciu al naturii. Pe de altă parte, musafirul îi solicita ocrotirea, musafirul plîngea, musafirul învinuia soarta şi părea atît de sincer, vorbind fără răutate, fără viclenie ; părea atît de umil şi nenorocit, ba şi ruşinat chiar, da — da, părea că se ruşinează, se jeneză, deşi, poate, din alte motive, din pricina acestei asemănări cu totul stranii a chipului său cu cel al gazdei. Se purta atît de cuviincios, străduindu-se vizibil să-i fie pe plac gazdei, şi avea privirea omului ros de remuşcări, de conştiinţa vinovăţiei sale în faţa unui semen al său. Cînd venea, bunăoară, vorba despre o chestiune oarecare, discutabilă, musafirul se declara îndată de acord cu părerea domnului Goliadkin. Iar dacă adopta cumva din greşeală o părere contrarie părerii domnului Goliadkin şi băga de seamă mai apoi că se abătuse de la drumul cel drept, căuta îndată să-şi repare greşeala, explicîn-

du-se şi lămurind că, de fapt, el înţelege lucrurile exact ca şi gazda lui, gîndeşte la fel ca şi dînsul şi vede totul exact prin prisma vederilor gazdei. Într-un cuvînt, musafirul făcea toate eforturile să anticipeze şi „să intuiască" gîndul domnului Goliadkin, încît, în cele din urmă, domnul Goliadkin hotărî că musafirul său trebuie să fie un om foarte agreabil în toate privinţele. Între timp, se servi ceaiul ; trecuse de ora opt. Domnul Goliadkin era în cea mai bună dispoziţie, se înveselise de-a binelea şi, înviorat, îşi dădu frîu liber, angajîndu-se, în sfîrşit, într-o conversaţie dintre cele mai amuzante şi însufleţite cu musafirul său. În clipele de bună dispoziţie, domnului Goliadkin îi plăcea uneori să povestească lucruri interesante. La fel şi acum : îi povesti musafirului o mulţime de întîmplări din viaţa capitalei ; îi vorbi despre distracţiile, plăcerile şi frumuseţile ei ; despre teatre şi cluburi ; despre tabloul lui Briullov [8] şi despre isprava a doi englezi care veniseră din Anglia la Petersburg anume ca să vadă grilajul Grădinii de Vară şi îndată după ce-l văzură, plecară înapoi ; despre serviciul său, despre Olsufi Ivanovici şi despre Andrei Filippovici ; despre propăşirea neîncetată a Rusiei, unde

„A literelor floare azi tot mai viu străluce",

despre o anecdotă citită recent în *Severnaia pcela ;* că în India e un şarpe boa, înzestrat cu o putere extraordinară ; în sfîrşit, despre baronul Brambeus [9] etc., etc. Într-un cuvînt, domnul Goliadkin era pe deplin mulţumit, în primul rînd, pentru că se simţea cît se poate de liniştit ; iar în al doilea rînd, nu numai că nu se mai temea de duşmanii săi, ci era gata să-i provoace pe toţi, chiar acum, la lupta decisivă ; în al treilea rînd, pentru că el însuşi apărea în rolul unei persoane care acorda ocrotire şi deci făcea un bine. E drept că undeva, în adîncul sufletului, îi mai stăruie parcă simţămîntul vag că nu este totuşi pe deplin fericit în această clipă, că îi mai roade inima un viermişor mic de tot. Îl chinuia nespus amintirea seratei din ajun de la Olsufi Ivanovici. Ce n-ar fi dat el acum ca să nu fi existat unele momente din cele întîmplate aseară ! „Dar nu-i nimic !" conchise în sfîrşit eroul nostru şi hotărî ferm în sinea lui să se comporte de aci încolo foarte bine şi să nu mai cadă în asemenea greşeli. Întrucît domnul Goliadkin îşi dăduse acum drumul şi devenise deodată aproape pe deplin fericit, se gîndi că ar fi momentul să se bucure puţin de viaţă şi să facă un chefuleţ. Petruşka fu trimis să cum-

pere rom şi se improvizâ un punch. Gazda şi musafirul goliră cîte un pahar, apoi încă unul. Musafirul devenea tot mai simpatic şi, la rîndul său, dădu repetate dovezi de sinceritate şi exuberanţă, participînd viu la mulţumirea sufletească a domnului Goliadkin şi bucurîndu-se de bucuria lui, văzînd în el pe adevăratul şi singurul său binefăcător. Luînd un condei şi o foaie de hîrtie, îl rugă pe domnul Goliadkin să nu se uite la ceea ce scrie şi, după ce isprăvi, îi întinse gazdei sale hîrtia. Era un catren sentimental, scris, de altfel, într-un stil emfatic, caligrafiat admirabil, compus, probabil, chiar de simpaticul musafir. Stihurile sunau astfel :

Chiar dacă tu mă vei uita,
Eu nu te voi uita pe tine ;
Niciînd, orice s-ar întîmpla,
Nu mă uita nici tu pe mine !

Cu ochii plini de lacrimi, domnul Goliadkin îşi îmbrăţişă oaspele şi, emoţionat la culme, îi împărtăşi şi unele secrete şi intimităţi, care se refereau mai ales la Andrei Filippovici şi Klara Olsufievna. „Ce mai, noi doi o să ne înţelegem de minune, Iakov Petrovici, îi spunea eroul nostru musafirului său, o să fim uniţi, Iakov Petrovici, ca peştele cu apa, ca doi fraţi buni ; noi amîndoi, dragă prietene, vom face cauză comună ; vom fi şmecheri, dragul meu, vom fi şmecheri şi la rîndul nostru vom urzi în contra lor intrigi... în contra lor... tot în contra lor vom ţese intrigi. Să nu te încrezi în ei. Căci te cunosc doar, Iakov Petrovici, îţi cunosc şi firea ; îndată te apuci să spui totul, suflet candid ce eşti ! Tu, frăţioare, să te fereşti de ei." Musafirul se declara absolut de acord şi cu lacrimi în ochi îi mulţumea domnului Goliadkin. „Ştii ceva, Iaşa, continuă domnul Goliadkin cu voce tremurată şi moleşită, rămîi la mine, dragă prietene, pentru un timp, sau chiar pentru totdeauna. Vom trăi în bună înţelegere. Ce zici, ai ? Nu te necăji şi nu te revolta împotriva faptului că între noi a intervenit o asemenea împrejurare ciudată : e păcat să crîcneşti, frate ; dacă aşa a vrut natura ! Natura-mumă este darnică, aşa să ştii, frate Iaşa ! Ţi-o spun, fiindcă te iubesc ; te iubesc ca pe un frate. Iar noi doi, dragă Iaşa, vom proceda cum ştim noi ; vom urzi, la rîndu-ne, cu toată şiretenia, şi vom arăta de ce sîntem în stare." Ajunseră, în sfîrşit, la al treilea şi la al patrulea pahar de punch şi atunci domnul Goliadkin avu sentimentul a două stări deodată : pe de o parte — aceea a unui om care e foarte fericit,

iar pe de altă parte — a unui om care nu se mai poate ţine pe picioare. Musafirul, bineînţeles, fu invitat să doarmă la el. Improvizară un culcuş din două rînduri de scaune. Domnul Goliadkin al doilea, să-i zicem — junior, declară că sub acoperişul unei case prieteneşti dormi bine şi pe duşumea, că, în ceea ce-l priveşte, este gata să doarmă supus şi recunoscător unde s-o nimeri ; că acum se simte ca în rai şi că, în sfîrşit, multe nenorociri şi amărăciuni i-a fost dat să încerce în viaţa lui, multe a văzut şi multe a îndurat şi cine ştie cîte îl mai aşteaptă şi în viitor ? Poate că mai avea destule de îndurat. Domnul Goliadkin-senior protestă energic, căutînd să-i demonstreze că omul trebuie să-şi pună speranţa în Dumnezeu. Musafirul se declară de acord, spunînd şi el că singura nădejde este Dumnezeu. Aci domnul Goliadkin-senior dădu întrucîtva dreptate turcilor, care şi în timpul somnului apelează la Dumnezeu. Apoi, în dezacord, de altfel, cu unii învăţaţi în ceea ce priveşte unele calomnii născocite împotriva profetului turc Mohamet şi recunoscîndu-i acestuia, într-un anumit sens, meritul de mare politician, domnul Goliadkin ajunse la o descriere foarte interesantă a unei bărbierii algeriene despre care citise la rubrica „Diverse" dintr-o publicaţie oarecare. Musafirul şi gazda rîseră cu poftă de naivitatea turcilor ; de altfel, fură nevoiţi să-şi aducă prinosul admiraţiei forţei fanatismului lor, exaltat de opium... În sfîrşit, musafirul începu să se dezbrace, iar domnul Goliadkin trecu în cămăruţa de alături, pe de o parte dintr-o delicateţe firească — că, adică, te pomeneşti că sărmanul n-are nici măcar o cămaşă ca lumea pe el şi n-ar fi bine, deci, să-l pună într-o situaţie umilitoare pe acest om mult încercat de nenorociri, iar pe de altă parte, ca să iniţieze o apropiere în raporturile sale cu Petruşka, cîştigîndu-l sufleteşte, înveselindu-l şi, de va fi posibil, spunîndu-i cîteva cuvinte amabile, şi astfel toată lumea să fie fericită şi să nu rămînă pe masă nici strop de sare vărsată. Trebuie spus că domnul Goliadkin tot mai simţea o oarecare jenă faţă de Petruşka.

— Eu zic, Piotr, să te culci acum, zise cu blîndeţe domnul Goliadkin intrînd în cămăruţa servitorului său ; culcă-te şi dormi, iar mîine la opt mă trezeşti. Ai înţeles, Petruşa ?

Domnul Goliadkin i se adresase cu o extraordinară blîndeţe şi cu multă prietenie. Dar Petruşka tăcea. Cotrobăia lîngă patul său şi nici nu se întoarse cu faţa spre stăpîn, ceea ce ar fi trebuit să facă în virtutea celui mai elementar respect.

— Mă auzi, Piotr ? continuă domnul Goliadkin. Acum culcă-te şi dormi, iar dimineaţa să mă trezeşti, Petruşa, la ora opt ; mă înţelegi ?

— Ştiu doar, ce mai ! mormăi sub nas Petruşka.

— Aşa, Petruşka ; o spun numai aşa, ca să te ştiu şi pe tine liniştit şi fericit. Acum cu toţii sîntem fericiţi şi vreau ca şi tu să fii liniştit şi fericit. Ei, îţi doresc noapte bună. Dormi, Petruşa, dormi ; cu toţii trebuie să muncim... Tu, frăţioare, vezi, să nu-ţi închipui cumva...

Domnul Goliadkin se opri. „Oare nu e prea mult, gîndi el, oare nu am mers prea departe ? Aşa mi se întîmplă întotdeauna — mă cam întrec cu măsura." Eroul nostru se întoarse de la Petruşka foarte nemulţumit de el însuşi. De altfel, îl jigniseră grosolănia şi lipsa de înţelegere a lui Petruşka. „Îi vorbeşti frumos, îi faci onoarea, tu, stăpîn, îi spui o vorbă bună, iar el — n-are nici un pic de simţire, e ca o buturugă, îşi zicea domnul Goliadkin ; dar aşa sînt ei toţi, firi ticăloase !" Clătinîndu-se uşor, reintră în camera sa şi văzînd că musafirul se şi culcase, se aşeză lîngă acesta. „Recunoaşte, totuşi, Iaşa, începu el în şoaptă şi aproape moţăind, recunoaşte, pezevenchiule, că eşti cam vinovat faţă de mine ! Căci, trebuie să-ţi spun, tizule, ştii, tu..." continuă el pe un ton familiar, încercînd să glumească cu oaspele său. În sfîrşit, urîndu-i prietenește noapte bună, domnul Goliadkin se duse la culcare. Între timp, musafirul începu să sforăie. Domnul Goliadkin se întinse şi el în patul său şi, chicotind şugubăţ, şopti : „Eşti cam afumat azi, amice, Iakov Petrovici, păcătosule, Goliadka ce eşti — pînă şi numele aşa te arată ! ! Şi ce te bucuri atîta, mă rog ? Parcă te văd cum iar ai să te pleoşteşti mîine, smiorcăitule ; nici nu mai ştiu ce să mă fac cu tine !" O senzaţie destul de ciudată puse stăpînire pe întreaga făptură a domnului Goliadkin, un fel de îndoială sau căinţă. „Ai cam exagerat, prietene, gîndea el, eşti ameţit, şi te doare capul ; te-ai cherchelit, ce mai... şi iar n-ai putut să te stăpîneşti, gugumanule ! Ai pălăvrăgit ca o muiere şi mai vrei s-o faci pe şiretul, zevzecule. Firește, iertarea şi uitarea jignirilor sînt dovezi de mare virtute, şi totuşi, nu-i de loc bine ! Asta e !" Domnul Goliadkin se ridică din pat, luă lumînarea şi se duse tiptil să-l mai vadă o dată pe musafirul adormit. Rămase multă vreme lîngă dînsul, profund îngîndurat. „Nesuferită privelişte ! Adevărată bătaie de joc !"

Într-un tîrziu, domnul Goliadkin se culcă. Capul îi vîjîia, trosnea, ţiuia. Încetul cu încetul, îl fură aţipeala... Încercă să

mai cugete, să-şi aducă aminte un lucru foarte interesant, să rezolve în gînd ceva foarte important, o chestiune extrem de delicată şi dificilă, dar nu izbuti. La urmă, somnul biruitor puse stăpînire pe trupu-i moleşit şi eroul nostru adormi, aşa cum adorm de obicei oamenii nedeprinşi cu băutura şi care, ocazional, au golit cinci pahare cu punch la o petrecere colegială.

Capitolul VIII

A doua zi, domnul Goliadkin se deşteptă, ca de obicei, la ora opt; trezindu-se, îşi aduse aminte de întîmplările din ajun, îşi aduse aminte şi se strîmbă scîrbit. „Am cam luat-o razna aseară şi am sărit peste cal, mi se pare, neghiob ce sînt!" gîndi el, ridicîndu-se în capul oaselor şi privind spre culcuşul musafirului său. Mare-i fu însă mirarea cînd nu-l mai văzu în cameră nu numai pe musafir, dar nici aşternutul în care îl culcase! „Ce-i asta? sări aproape ţipînd domnul Goliadkin. Ei, drăcie! Ce-o mai fi însemnînd şi această nouă aiureală?" În timp ce domnul Goliadkin, nedumerit şi cu gura căscată, stătea cu privirea aţintită spre locul gol, uşa scîrţîi şi intră Petruşka cu serviciul de ceai pe tavă. „Dar unde-i, unde-i?..." bîigui eroul nostru cu vocea stinsă şi arătînd cu degetul spre locul unde ştia că dormise peste noapte musafirul. Petruşka mai întîi nu catadicsi să răspundă nimic, nici nu se uită măcar la stăpînul său, ci întoarse privirea în lături, spre colţul din dreapta, încît şi domnul Goliadkin se simţi îndemnat să privească în colţul acela din dreapta. Apoi, după o scurtă tăcere, Petruşka anunţă cu glas răguşit şi aspru că „domnul nu este acasă".

— Ce vorbeşti, nenorocitule! Păi nu sînt eu stăpînul tău? Uită-te la mine, Petruşka! bîigui domnul Goliadkin, sufocîndu-se, cu ochii holbaţi la servitorul său.

Petruşka nu-i răspunse, dar îi aruncă o privire care îl făcu pe domnul Goliadkin să roşească pînă în vîrful urechilor — o privire plină de cea mai jignitoare dezaprobare, o adevărată ocară. Domnul Goliadkin simţi că se pierde, cum se spune. În sfîrşit, Petruşka raportă că *celălalt* s-a sculat acum o oră jumătate şi, nevrînd să aştepte, a plecat. Răspunsul părea verosimil, conţinea,

desigur, adevărul ; era limpede că Petruşka nu minţea, că privirea lui jignitoare ca şi cuvîntul *celălalt* pe care-l folosise erau doar urmarea acelei împrejurări ticăloase prea bine ştiute, şi totuşi simţea vag că e ceva necurat la mijloc şi că soarta îi mai pregăteşte o surpriză nu tocmai plăcută. „Bine, o să vedem, reflectă el. O să vedem ce-o să se mai întîmple. Voi căuta să dezleg la timp şi această enigmă... Doamne, Dumnezeule ! se lamentă el la urmă, de ce l-oi fi invitat la mine acasă, ce rost avea şi cum de am putut să fac una ca asta ? Ca să vezi, singur îmi vîr capul în laţul lor tîlhăresc ! Singur, cu mîna mea, îmi pun ştreangul de gît. Aşa-ţi trebuie, cap sec ce eşti ! Nu te poţi stăpîni să nu îndrugi vrute şi nevrute ; te-ai aşternut la palavre ca un băieţandru oarecare, ca un conţopist, ca un derbedeu, ca un neisprăvit, ca un gură-spartă oarecare, ca o cîrpă, o zdreanţă putredă oarecare, intrigantule, palavragiule !... Dumnezeule ! Mi-a scris şi versuri, canalia, mi-a făcut şi declaraţii cu efuziuni de dragoste şi de prietenie ! Cum naiba să fac... Cum să procedez mai civilizat ca să-i arăt nemernicului cumva aşa, mai delicat, uşa, dacă se întoarce ? Există, bineînţeles, tot felul de maniere şi procedee. Uite aşa şi aşa, adică, cu leafa mea modestă... sau să-l sperii cumva, că, adică, ţinînd seama de faptul că aşa şi pe dincolo, mă văd nevoit să-ţi atrag atenţia că trebuie să suportăm juma-juma şi chiria, şi masa, iar banii să-i dăm înainte. Hm ! nu merge, dracu să-l ia, nu e bine aşa ! Mă pune într-o lumină proastă şi nici nu-i delicat ! Sau, mai bine, să procedez aşa : să-l învăţ pe Petruşka să-i facă puţină mizerie, să-l neglijeze cumva, să-i spună vreo grosolănie, şi în felul acesta să fie silit să plece ? Să-i fac să se ia la harţă... Nu, lua-l-ar naiba ! Nici aşa nu merge ! E şi primejdios pe de o parte, iar pe de altă parte, dintr-un anumit punct de vedere, nu e bine de fel ! Hotărît lucru — nu e bine ! Şi dacă nu mai vine ? Iarăşi nu e bine, ba e chiar rău de tot. Am pălăvrăgit cam mult aseară !... I-am spus prea multe ! E cum nu se poate mai rău ! Cine m-a pus să mă bag într-o încurcătură ca asta ! Sînt un om de nimic ! Să nu fiu în stare să-mi vîr în cap o dată pentru totdeauna ce şi cum ! Să nu fiu în stare să-mi înfig un şurub în creier ! Dar dacă vine şi renunţă el singur ? Unde-i norocul acela ! Tare aş dori să vină ; mult aş da să vină..." Astfel chibzuia domnul Goliadkin, sorbindu-şi ceaiul şi uitîndu-se mereu la pendula din perete. „E nouă fără un sfert ; trebuie să plec. Ce-o să se întîmple, Doamne, ce-o să se întîmple ? Aş vrea să ştiu ce anume se ascunde în dosul

acestei intrigi — să zicem scopul, intenţiile şi toate dedesubturile. Bine ar fi să aflu ce anume urmăresc oamenii aceştia şi cu ce au de gînd să înceapă..." Nemaiputînd suporta această incertitudine, domnul Goliadkin aruncă pipa neterminată, se îmbrăcă şi se grăbi la serviciu cu intenţia fermă să-i surprindă pe uneltitori, să se convingă personal de primejdia care-l paşte. Căci exista asemenea primejdie : ştia el prea bine că exista această primejdie. „Vedem noi îndată... cum stau lucrurile, îşi spuse domnul Goliadkin, lepădîndu-şi mantaua şi galoşii în vestibul, las-că dibuim noi acuşi firul urzelilor şi vedem la faţa locului... ce şi cum." Hotărît să acţioneze astfel, eroul nostru îşi controlă ţinuta, arboră un aer grav şi oficial, dar în clipa cînd dădu să intre în camera de alături, se ciocni chiar în uşă cu bunul său cunoscut şi prieten de ieri. Domnul Goliadkin-junior păru să nu-l observe pe domnul Goliadkin-senior, deşi se întîlniseră faţă în faţă. Domnul Goliadkin-junior era, probabil, extrem de ocupat şi de grăbit ; avea un aer atît de oficial şi de preocupat, încît văzîndu-l, oricine ar fi spus : „O fi avînd vreo însărcinare specială..."

— A, îmi pare bine că te văd, Iakov Petrovici ! zise eroul nostru, apucîndu-l pe musafirul de aseară de braţ.

— Mai pe urmă, mai pe urmă, scuză-mă, vorbim mai tîrziu, strigă domnul Goliadkin-junior, dînd să treacă înainte.

— Bine, dar dă-mi voie să te întreb : dacă nu mă înşel, dumneata, Iakov Petrovici, ai vrut...

— Poftim ? Explică-te mai repede. Şi musafirul de aseară al domnului Goliadkin, neavînd încotro şi parcă în silă, se opri şi-şi apropie urechea chiar la nasul domnului Goliadkin.

— Vreau să-ţi spun, Iakov Petrovici, că mă surprinde felul cum mă întîmpini... nu m-aş fi aşteptat de fel.

— Orice lucru cere respectarea unor anumite forme. Prezintă-te la secretarul excelenţei-sale, adresează-te apoi domnului director al cancelariei. Soliciţi ceva ?...

— Nici nu ştiu ce să spun, Iakov Petrovici ! Sînt pur şi simplu uluit, Iakov Petrovici ! Îmi face impresia că nu mă recunoşti sau că-ţi place să glumeşti în virtutea înclinaţiei dumitale înnăscute spre ghiduşii.

— A, dumneata erai ! zise domnul Goliadkin-junior, ca şi cum abia atunci l-ar fi recunoscut pe domnul Goliadkin-senior ; dumneata erai ? Ei, cum te-ai odihnit ? şi domnul Goliadkin-junior schiţă un surîs — un surîs oficial, protocolar, deci nu tocmai aşa

cum se cuvenea (în orice caz, îi datora oarecare recunoştinţă domnului Goliadkin-senior), zîmbind, aşadar, oficial şi protocolar, adăugă că, în ceea ce-l priveşte, este încîntat că domnul Goliadkin s-a odihnit bine ; schiţînd apoi din cap un fel de salut, bătu pe loc cîţiva paşi mărunţi, privi în dreapta şi în stînga, îşi lăsă apoi privirea în jos, trase cu coada ochiului spre uşa laterală şi, şoptind grăbit că este chemat pentru nişte însărcinări speciale, dispăru în camera de alături.

— Asta-i bună !... îşi spuse eroul nostru, stupefiat... Asta-i bună ! Aşa stau lucrurile, va să zică !... Domnul Goliadkin simţi deodată un fior în spate. De altfel, îşi spuse el în gînd, continuîndu-şi drumul spre birou, de altfel am spus eu mai demult că aşa o să se întîmple ; am presimţit eu mai demult că omul ăsta are anumite însărcinări speciale şi chiar ieri spuneam că negreşit omul acesta a fost trimis aici cu un ordin special...

— Ai terminat, Iakov Petrovici, lucrarea de ieri ? îl întrebă Anton Antonovici Setoşkin pe domnul Goliadkin, cînd acesta se aşeză pe locul său la birou. O ai aici ?

— E aici, şopti domnul Goliadkin privindu-l năuc pe şeful său.

— Foarte bine. Te-am întrebat, fiindcă Andrei Filippovici s-a interesat de două ori de această lucrare. O fi cerut-o, poate, excelenţa-sa...

— Am terminat-o încă...

— Bine, bine.

— Eu, Anton Antonovici, dacă nu mă înşel, mi-am făcut întotdeauna datoria ; am cea mai mare grijă de lucrările pe care mi le încredinţează superiorii, le execut cu conştiinciozitate şi la timp.

— Da. Şi ce vrei să spui cu asta ?

— Eu... nimic, Anton Antonovici. Am vrut doar să explic, Anton Antonovici, că eu... am vrut, adică, să spun, că uneori răutatea şi invidia nu cruţă pe nimeni, urmărindu-şi oribila hrană zilnică...

— Iartă-mă, dar nu prea înţeleg ce vrei să spui. Adică, la cine faci aluzie ?

— Adică, am vrut numai să spun, Anton Antonovici, că mie-mi place să merg de-a dreptul, că disprețuiesc ocolişurile ; că nu sînt intrigant şi că, dacă mi-este îngăduit să mă exprim aşa, pot să mă mîndresc pe drept cuvînt...

— Da. Așa este, desigur, și, pe cît îmi este dat să judec, consider absolut just ceea ce spui dumneata ; dar dă-mi voie să-ți atrag atenția, Iakov Petrovici, că într-o societate de oameni binecrescuți, nu sînt îngăduite aluziile insolente ; sînt gata să tolerez, bunăoară, orice bîrfeli pe la spate — căci cine nu este bîrfit pe la spate ! — dar nu permit să mi se spună obrăznicii drept în față, așa să știi, domnul meu. Eu, domnul meu, am îmbătrînit în slujba statului și nu voi îngădui la bătrînețe să mi se spună obrăznicii...

— Dar eu nu... Anton Antonovici, să vedeți, Anton Antonovici, mi se pare că dumneavoastră, Anton Antonovici, nu m-ați înțeles bine. Să am iertare, Anton Antonovici, dar în ceea ce mă privește, socot drept o cinste...

— Atunci, îngăduiți, să avem și noi iertare. Am învățat așa cum era pe vremea noastră. Și e prea tîrziu să începem după moda voastră cea nouă. Am dovedit, mi se pare, destulă pricepere pînă acum în slujba patriei. După cum știi și dumneata, domnul meu, am căpătat și medalia de merit după un sfert de veac de serviciu credincios...

— Știu, Anton Antonovici, și-mi dau prea bine seama de asta. Dar vorbeam despre cu totul altceva, Anton Antonovici, vorbeam despre mască...

— Care mască ?

— Adică... Mi-e teamă să nu înțelegeți iarăși într-altfel sensul, adică tîlcul spuselor mele, așa cum ați binevoit să vă exprimați chiar dumneavoastră, Anton Antonovici. Eu dezvolt doar tema, adică las la o parte ideea, Anton Antonovici, că în ziua de astăzi sînt destui oameni care poartă mască și că este greu să-l recunoști pe omul care poartă mască...

— Ba eu cred că nu e chiar atît de greu ; uneori, e chiar foarte ușor ; nici n-ai nevoie să cauți prea departe pentru a-l găsi.

— Ba nu, Anton Antonovici, știți, eu vorbesc despre mine, despre mine însumi vorbesc, că eu, de pildă, nu port mască, decît atunci cînd e nevoie de așa ceva, adică la carnaval sau la cîte o serată, în sens direct vorbind, dar că nu port mască zilnic, față de oameni, adică, vorbind într-alt sens, într-un sens mai ascuns. Asta am vrut să spun, Anton Antonovici.

— Bine, bine, să lăsăm deocamdată asta ; de altfel nici n-am timp, zise Anton Antonovici, ridicîndu-se de pe scaun și strîngînd niște hîrtii pentru a le prezenta excelenței-sale ; iar chestiunea dumitale, cred eu, nu va întîrzia să fie lămurită în timp

util. Vei vedea atunci şi dumneata cine este de vină şi pe cine trebuie să acuzi şi, în sfîrşit, te rog să mă scuteşti pe viitor de explicaţiile şi presupunerile dumitale personale dăunătoare serviciului...

— Dar, Anton Antonovici, începu domnul Goliadkin pălind şi uitîndu-se uluit în urma şefului de birou care se depărta ; mie, Anton Antonovici, nici prin gînd... „Bine, dar ce-i asta ? îşi muncea creierul eroul nostru rămas acum singur. Ce vînt bate aici şi ce înseamnă bazaconia asta nouă ?" Chiar în clipa cînd domnul Goliadkin, cu totul descumpănit, aproape distrus, se pregătea să rezolve această nouă enigmă, se auzi în camera de alături o zarvă neobişnuită ; deodată, uşa se deschise şi Andrei Filippovici, care intrase cu cîteva minute înainte la excelenţa-sa, apăru gîfîind în prag şi-l strigă pe domnul Goliadkin. Bănuind despre ce era vorba şi nevrînd să-l facă pe Andrei Filippovici să aştepte, domnul Goliadkin sări ca ars de la locul său şi, ca de obicei, începu să se agite groaznic, pentru a pune în ordine dosarul necesar, aranjîndu-şi totodată şi ţinuta pentru a intra imediat în urma dosarului şi a lui Andrei Filippovici în cabinetul excelenţei-sale. Deodată, aproape pe sub cotul lui Andrei Filippovici care rămăsese în uşă, ţîşni în cameră cu sufletul la gură de rîvnă şi alergătură domnul Goliadkin-junior, şi ţopăi cu paşi hotărîţi şi cu un aer preocupat de-a dreptul spre domnul Goliadkin-senior, care numai la aşa ceva nu se aşteptase...

— Hîrtiile, Iakov Petrovici, lucrarea... O cere excelenţa-sa, este gata ? întrebă zorit, cu jumătate de glas prietenul domnului Goliadkin-senior. Andrei Filippovici te aşteaptă...

— Ştiu şi fără să mi-o spui dumneata că mă aşteaptă, zise tot atît de grăbit şi în şoaptă domnul Goliadkin-senior.

— Nu asta vreau să spun, Iakov Petrovici, ci altceva ; eu, Iakov Petrovici, vreau să-ţi spun cu totul altceva ; eu, Iakov Petrovici, aş vrea cu toată simpatia, din toată inima să-ţi dau o mînă de ajutor.

— Fă bine, te rog, şi scuteşte-mă de asta. Dă-mi voie, dă-mi voie...

— Pui hîrtiile într-o mapă, nu-i aşa, Iakov Petrovici, iar pagina a treia o marchezi cu un cartonaş, Iakov Petrovici...

— Dar dă-mi voie, te rog...

— Uite aici e o pată de cerneală, Iakov Petrovici, ai văzut pata de cerneală ?...

Andrei Filippovici îl strigă pentru a doua oară pe domnul Goliadkin.

— Vin îndată, Andrei Filippovici; numai să... uite aici... domnule, dumneata înţelegi cînd ţi se spune rusește ?

— Mai bine cu un briceguţ, Iakov Petrovici, lasă-mă s-o fac eu : nu pune mîna, Iakov Petrovici, lasă-mă pe mine — o rad îndată cu briceagul...

Andrei Filippovici îl strigă pentru a treia oară pe domnul Goliadkin.

— Dar dă-mi voie, unde vezi dumneata pată de cerneală ? Nu există nici un fel de pată !

— O pată destul de măricică, uite-o ! Adică, dă-mi voie, parcă aici am văzut-o ; lasă-mă... lasă-mă pe mine, Iakov Petrovici, o rad repejor cu briceguţul ; vreau să te ajut, Iakov Petrovici, s-o rad cu briceagul... Din toată inima... Uite aşa, şi acum sîntem gata...

Cu totul pe neaşteptate, după o luptă scurtă, aproape fulgerătoare, domnul Goliadkin-junior învinse rezistenţa domnului Goliadkin-senior, puse stăpînire pe dosarul cerut de excelenţa-sa şi, în loc să radă pretinsa pată cu briceagul şi să-l ajute cu gîndul curat — cum îl asigurase perfid pe domnul Goliadkin-senior — vîrî repede dosarul subsuoară şi din două sărituri ajunse lîngă Andrei Filippovici, care nu observase nici el, după cum nu observaseră nici toţi ceilalţi, matrapazlîcul său şi dispăru împreună cu acesta în cabinetul directorului. Domnul Goliadkin-senior rămase încremenit cu briceagul în mînă, în poziţia omului care se pregăteşte să radă o pată de pe o hîrtie oficială...

Eroul nostru nu prea îşi dădea încă seama de noua lui situaţie. Nu apucase încă să-şi vină în fire. Simţise lovitura, dar înclina încă să creadă că a fost o zăpăceală de moment. Deodată însă, simţindu-şi inima sfîşiată de un chin groaznic, se smulse din locul său şi se repezi spre cabinetul directorului, implorînd între timp cerul ca lucrurile să se aranjeze cumva în bine, să se constate că totul n-a fost decît aşa, că n-a fost, mă rog... nimic. În anticamera cabinetului excelenţei-sale se întîlni cu Andrei Filippovici şi cu omonimul său. Veneau de la excelenţa-sa : domnul Goliadkin se dădu în lături. Andrei Filippovici, vesel şi bine dispus, povestea ceva. Omonimul domnului Goliadkin-senior zîmbea şi el, trepădînd servil, la o distanţă cuviincioasă, în urma lui Andrei Filippovici şi şoptindu-i ceva la ureche cu un aer admirativ ; Andrei Filippovici dădea mereu din cap, extrem de

binevoitor. Eroul nostru pricepu dintr-o dată totul. Lucrarea sa (după cum află el mai tîrziu) aproape că întrecuse toate aşteptările excelenţei-sale şi fusese prezentată în termen, la momentul potrivit. Excelenţa-sa a rămas foarte mulţumit. Se spunea că excelenţa-sa i-a şi mulţumit domnului Goliadkin-junior, i-a mulţumit călduros, adăugînd că nu-i va uita zelul şi devotamentul şi că-l va avea în vedere cînd se va ivi prilejul... Firește că primul lucru pe care ar fi putut să-l facă domnul Goliadkin era să protesteze, să protesteze din răsputeri, cu toată vehemenţa. Disperat, cu faţa de o paloare cadaverică, se repezi el spre Andrei Filippovici. Dar Andrei Filippovici, aflînd că este vorba de o chestiune personală a domnului Goliadkin, refuză să-l asculte, declarînd că n-are o clipă liberă nici pentru nevoile sale personale.

Tonul sec şi refuzul categoric îl uluiră pe domnul Goliadkin. „Poate că-i mai bine s-o iau pe altă cale... Să mă adresez mai întîi lui Anton Antonovici." Din nefericire pentru domnul Goliadkin, Anton Antonovici lipsea din birou, fiind ocupat cu nişte treburi în altă parte. „Să ştii că nu degeaba mi-a cerut să-l scutesc de orice explicaţii şi discuţii ! gîndi eroul nostru. Acum văd încotro ţintea coţcarul bătrîn ! Dacă e aşa, îmi iau îndrăzneala şi mă duc să-l implor pe excelenţa-sa."

Livid la faţă, cu capul complet aiurit, neştiind ce să întreprindă, domnul Goliadkin se lăsă frînt pe un scaun. „Era mult mai bine dacă toate astea s-ar fi întîmplat numai aşa... îşi spunea el chinuit. Într-adevăr, un caz atît de tenebros părea absolut neverosimil. În primul rînd era absurd, iar în al doilea rînd nici nu era posibil. Mi s-a năzărit, probabil, ori s-a întîmplat cu totul altceva şi nu ceea ce părea a fi aievea ; sau poate că am fost chiar eu la excelenţa-sa... şi m-oi fi luat cumva eu însumi drept un altul... Într-un cuvînt, e ceva cu totul imposibil."

Dar în clipa în care domnul Goliadkin decise că e ceva cu totul imposibil, năvăli în cameră ca o vijelie domnul Goliadkin-junior, cu hîrtii în amîndouă mîinile şi cu o mapă subsuoară. Spunîndu-i cîteva cuvinte strict necesare lui Andrei Filippovici, schimbînd cîteva vorbe cu un alt slujbaş, adresînd o amabilitate unui al treilea şi mai zăbovind într-o conversaţie prietenească cu alţi doi colegi, domnul Goliadkin-junior, neavînd, probabil, vreme de pierdut, se pregăti să părăsească biroul ; spre norocul domnului Goliadkin-senior, se opri în faţa uşii şi schimbă cîteva cuvinte cu un grup de funcţionari tineri, care tocmai intraseră. Domnul Goliadkin-senior se repezi la dînsul. Observînd manevra

domnului Goliadkin-senior, domnul Goliadkin-junior se uită îngrijorat în jurul său, căutînd pe unde ar putea s-o şteargă. Dar eroul nostru îl şi apucase de mînecă pe musafirul său de aseară. Funcţionarii care se aflau în preajma celor doi consilieri titulari se dădură în lături, aşteptînd curioşi să vadă ce se va mai întîmpla. Domnul Goliadkin-senior înţelegea prea bine că în momentul de faţă opinia generală nu-i este favorabilă ; înţelegea prea bine că se unelteşte ceva împotriva lui şi de aceea, cu atît mai mult, era momentul să se dovedească tare. Clipa era hotărîtoare.

— Ei ? făcu domnul Goliadkin-junior privindu-l provocător pe domnul Goliadkin-senior.

Domnul Goliadkin-senior abia mai sufla.

— Nici nu ştiu, domnul meu, începu el, cum vei putea să-ţi explici purtarea ciudată faţă de mine.

— Aşa ! Şi mai departe ? Aici domnul Goliadkin-junior se uită în juru-i, făcînd mucalit cu ochiul funcţionarilor de lîngă ei, în semn că acum începe comedia.

— Procedeele dumitale insolente şi neruşinate, domnul meu, faţă de mine, în cazul de faţă, te demască şi mai bine... decît tot ce aş putea să-ţi spun. Să nu te bazezi pe jocul dumitale : e destul de minor...

— Şi acum, Iakov Petrovici, spune-mi cum te-ai odihnit ? zise Goliadkin-junior, cu privirea aţintită în ochii domnului Goliadkin-senior.

— Cum îţi permiţi, domnule ? îngăimă consilierul titular complet zăpăcit ; sper că vei găsi de cuviinţă să-ţi schimbi tonul...

— Bombonelule ! ! făcu domnul Goliadkin-junior, schiţînd o strîmbătură destul de necuviincioasă la adresa domnului Goliadkin-senior ; apoi, deodată, cu totul pe neaşteptate, simulînd un gest de efuziune amicală, îl ciupi ghiduş de obrazul bucălat. Eroul nostru se supără foc... Prietenul domnului Goliadkin-senior, observînd că preopinentul său tremură tot de nervi, că se roşise ca racul şi nu mai poate să scoată o vorbă — că a ajuns, deci, în culmea furiei şi ar putea să treacă şi la un atac direct, se grăbi să i-o ia cu neobrăzare înainte. Ciupindu-l încă de vreo două ori de obraz şi gîdilîndu-l de vreo două ori sub bărbie — după ce se mai jucă în felul acesta cîteva secunde cu adversarul său mut şi înnebunit de furie, domnul Goliadkin-junior, spre hazul de nedescris al tinerilor din jurul lor, îl mai bătu o dată cu o revoltătoare neruşinare peste burtică şi-i spuse cu un zîmbet ve-

ninos şi perfid : „Uşurel, uşurel, amice ! Ia seama, Iakov Petrovici ! Ce zici, prietene, Iakov Petrovici, o facem pe şmecherii noi doi ? Acţionăm cu vicleşug ? Uneltim împreună ?“ Apoi, înainte ca eroul nostru să-şi fi revenit cît de cît de pe urma ultimului atac, domnul Goliadkin-junior (după ce mai schiţă, în prealabil, un zîmbet graţios adresat spectatorilor) luă aerul unui om extrem de ocupat şi grăbit, arboră o expresie rigidă şi oficială, lăsă privirea în jos şi, aruncînd cu importanţă „o însărcinare specială“, îşi trase capul între umeri, se încovoie, zvîrli scurt din picioruşul său drept şi, în pas trepădat, dispăru în camera de alături. Eroului nostru nu-i venea să-şi creadă ochilor şi nici nu era încă în stare să se dezmeticească...

În sfîrşit, îşi reveni. Pricepînd deodată că este pierdut, oarecum desfiinţat într-un anumit sens, că s-a compromis şi că s-a lăsat dezonorat, că a fost umilit şi terfelit în prezenţa unor persoane străine, că a fost trădat şi batjocorit în mod perfid chiar de acela pe care abia ieri îl socotise cel mai bun şi mai de nădejde prieten al său, că suferise un fiasco lamentabil, domnul Goliadkin se repezi după adversarul său. Nu se mai sinchisi nici de martorii care asistaseră la batjocorirea sa. „Sînt înţeleşi între ei, îşi zise el, sînt cu toţii o apă şi un pămînt şi toţi sînt porniţi împotriva mea.“ Dar după ce făcu vreo zece paşi, eroul nostru văzu că urmărirea este zadarnică şi de aceea se întoarse. „Las-că nu scapi tu de mine, gîndi el, o să cazi tu odată şi odată sub o *surcoupe*, şi o să plăteşti atunci cu vîrf şi îndesat.“ Stăpînit de un calm înverşunat şi de cea mai energică hotărîre, domnul Goliadkin trecu la biroul său şi se trînti pe scaun. „Nu scapi !“ zise el încă o dată. Acum nu mai putea fi vorba de o apărare pasivă oarecare : mirosea a ofensivă energică şi cine l-a văzut pe domnul Goliadkin în acea clipă, roşind şi abia stăpînindu-şi tulburarea, vîrîndu-şi peniţa în călimară şi scriind furios, acela putea să-şi dea seama că lucrurile nu vor rămîne aici şi nici nu se vor încheia printr-o soluţie oarecare de moment. El zămisli o hotărîre în adîncul creierului, făcu legămînt în adîncul inimii că o va aduce la îndeplinire. La drept vorbind, nu prea ştia nici el ce anume trebuie să facă, mai bine zis, nu ştia chiar de loc ; acest aspect al problemei, însă, n-avea nici o importanţă ! „În secolul nostru, impostorii şi neruşinaţii, domnule, nu pot avea cîştig de cauză. Impostorii şi neruşinaţii, domnul meu, ajung la spînzurătoare. Singurul Grişka Otrepiev [10], impostorul, a izbutit oarecum să înşele poporul întunecat, dar nu pentru multă vreme.“

Cu toată referirea la această din urmă împrejurare, domnul Goliadkin decise totuşi să aştepte pînă cînd masca va cădea definitiv de pe obrazul anumitor persoane şi se vor dezvălui anumite lucruri. Pentru aceasta trebuia în primul rînd să aştepte terminarea orelor de serviciu ; pînă atunci, eroul nostru hotărî să nu întreprindă nimic. Iar după ce se vor termina orele de serviciu, el va lua o anumită măsură. După ce va lua această măsură, el va şti ce are de făcut mai departe, va şti cum să-şi desfăşoare tot planul de acţiune, ca să sfarme cornul trufiei şi să strivească şarpele care roade ţărînă în furia neputinţei sale. Dar domnul Goliadkin nu va îngădui să fie tratat ca o zdreanţă pentru şters cizmele pline de noroi. El nu putea admite aşa ceva, şi mai ales în cazul de faţă. Dacă nu intervenea această ultimă batjocură, poate că s-ar mai fi înduplecat puţin eroul nostru, călcîndu-şi pe inimă ; poate că ar fi acceptat să treacă cu vederea, să se mai îmbuneze şi să nu protesteze prea violent ; ar fi încercat o discuţie, aducînd pe tapet pretenţiile sale, ar fi demonstrat că este în dreptul său ; apoi, ar mai fi cedat puţintel, şi încă puţin poate ar mai fi cedat ; după aceea, ar fi acceptat totul şi, în cele din urmă, mai ales dacă partea adversă ar fi recunoscut formal că el este în dreptul său — la urmă de tot poate că s-ar fi împăcat, ba s-ar fi înduioşat chiar puţintel ; sau, poate, — cine ştie — poate că s-ar fi născut de aici o prietenie nouă, trainică, o prietenie înflăcărată, şi mai deplină decît cea de ieri, încît această nouă prietenie ar fi pus cu totul în umbră, în sfîrşit, neplăcerea asemănării supărătoare a două persoane, în aşa fel, încît cei doi consilieri titulari să fie deplin mulţumiţi şi să trăiască în pace şi bună înţelegere pînă la vîrsta de o sută de ani etc., etc. Şi, ca să fim sinceri de tot : domnul Goliadkin începu chiar să regrete oarecum faptul de a fi sărit să se apere, să-şi afirme dreptul cu atîta dîrzenie, din care pricină i s-a tras toată această neplăcere. „Dacă şi-ar exprima regretul, gîndea domnul Goliadkin, dacă ar recunoaşte că fusese doar o glumă, l-aş ierta ; mai mult, l-aş ierta şi dacă ar mărturisi-o în public. Dar să mă calce în picioare ca pe o otreapă — aşa ceva nu pot îngădui. Am avut eu de-a face şi cu oameni mai ceva decît el şi tot nu m-am lăsat călcat în picioare ; cu atît mai mult, nu pot să îngădui aşa ceva unui om imoral. Nu sînt o zdreanţă ; eu, domnule, nu sînt o zdreanţă !" Într-un cuvînt, eroul nostru luase o hotărîre. „Numai dumneata eşti de vină, domnule !" Cît despre hotărîrea lui, era categorică şi neclintită : să protesteze şi iar să protesteze, cu

toată vehemența, pînă la ultima energie. Iată ce fel de om era el! N-ar fi îngăduit nici în ruptul capului să fie jignit, cu atît mai puțin să fie călcat în picioare ca o zdreanță, și încă de cine, adică — de un om absolut imoral. Totuși, nu putem fi absolut siguri și nu punem mîna în foc. Poate că dacă cineva ar fi vrut, de pildă, dacă cineva și-ar fi pus în gînd să-l transforme cu tot dinadinsul pe domnul Goliadkin într-o zdreanță, cine știe, ar fi reușit poate, și ar fi făcut-o fără să întîmpine vreo rezistență ori să se expună vreunui pericol (domnul Goliadkin o simțea el însuși cîteodată); am fi avut de-a face atunci cu o zdreanță și nu cu domnul Goliadkin — cu o zdreanță ticăloasă, murdară, și totuși nu o zdreanță oarecare; ar fi fost o zdreanță cu orgoliu și ambiție, ar fi fost o zdreanță însuflețită de elanuri și sentimente; și cu toate că ambițiile și sentimentele lui ar fi fost modeste, inofensive și ascunse undeva între cutele ei murdare, ar fi fost totuși o zdreanță cu ambiție și sentimente...

Orele se scurgeau chinuitor de încet; în sfîrșit, bătu ora patru. În cîteva clipe, toți se ridicară de la birouri și porniră în urma șefului spre ieșire. Domnul Goliadkin se strecoară prin mulțime; ochii lui veghează ca să nu-i scape din cîmpul de vedere o anumită persoană. În sfîrșit, o zărește strecurîndu-se abil și țopăind după obiceiul său ticălos pe lîngă slujitorii de la garderobă ca să fie servit înaintea celorlalți. Momentul era hotărîtor. Făcîndu-și cu greu drum prin mulțime, de teamă să nu întîrzie, domnul Goliadkin, la rîndu-i, se agită ca să-și capete mantaua. Dar fu servit mai întîi amicul și prietenul domnului Goliadkin, pentru că și aici el izbuti, în virtutea năravului său mîrșav, să cîștige atenția și bunăvoința slujitorilor, șoptind, lingușind, bîrfind și gudurîndu-se pe lîngă ei.

Punîndu-și mantaua, domnul Goliadkin-junior aruncă o privire ironică, sfidătoare spre domnul Goliadkin-senior, făcîndu-i fățiș în necaz cu nerușinarea ce-l caracteriza; privi apoi în jurul său și trepădă în pași mărunți — probabil, pentru a face o impresie favorabilă — pe lîngă ceilalți funcționari, aruncînd o vorbă unuia, schimbînd o șoaptă cu altul, lingușindu-se pe lîngă un al treilea, surîzînd unui al patrulea, strîngînd mîna unui al cincilea și porni voios să coboare scara. Domnul Goliadkin-senior se repezi în urma lui și, spre marea sa mulțumire, izbuti să-l ajungă pe ultima treaptă; îl apucă de gulerul mantalei. Domnul Goliadkin-junior păru cam surprins și privi în jurul său perplex.

— Ce înseamnă asta ? şopti el, în sfîrşit, cu glasul pierit.

— Domnule, dacă te consideri un om onorabil, sper că-ţi aduci aminte de raporturile noastre prieteneşti de aseară, rosti eroul nostru.

— A, da, desigur. Aşadar, te-ai odihnit bine ?

Furia paralizează pentru o clipă limba domnului Goliadkin-senior.

— M-am odihnit eu bine, să n-ai nici o grijă... Dar îngăduie-mi să-ţi spun, domnule, că jocul dumitale e prea încîlcit...

— Cine poate să spună una ca asta ? O spun duşmanii mei ! răspunse răstit acela care se dădea drept domnul Goliadkin, reuşind totodată să se elibereze din strînsoarea slabă a mîinilor adevăratului domn Goliadkin. Eliberîndu-se, el se repezi în stradă, privi în dreapta şi în stînga, şi, zărind o birjă, sări în ea din mers şi într-o clipă dispăru din ochii domnului Goliadkin-senior. Rămas singur în stradă, consilierul titular privi deznădăjduit în juru-i, dar nu mai era nici o birjă prin apropiere. Dădu să alerge în urmărirea trăsurii dispărute, dar simţi că i se înmoaie picioarele. Cu faţa descompusă şi gura întredeschisă, complet distrus, se zgribuli, sprijinindu-se neputincios de un stîlp de felinar şi rămase astfel timp de cîteva minute în mijlocul trotuarului. Totul părea pierdut pentru domnul Goliadkin...

Capitolul IX

Totul părea să fie împotriva domnului Goliadkin, pînă şi natura i se arăta vrăjmaşă. Dar el rămînea în picioare dîrz şi neînvins. Îşi dădea seama că nu era încă învins. Se simţea în stare să înfrunte primejdia şi era gata de luptă. După ce îşi mai reveni din buimăceală, îşi frecă mîinile cu atîta energie şi fermitate, încît, fie şi numai după înfăţişarea domnului Goliadkin, oricine putea să-şi dea seama că el nu va ceda în ruptul capului. De altfel, primejdia era vădită şi foarte apropiată ; domnul Goliadkin n-avea de loc îndoieli în această privinţă. Întrebarea era însă, cum să facă faţă acestei primejdii ? O clipă îl ispiti chiar un gînd destul de precis : „Că adică, n-ar fi mai bine să lase totul baltă, pur şi simplu să se dea la o parte şi atîta tot ? Şi ce,

dacă ? Se întîmplă ceva ? Nimic. Rămîn deoparte, ca şi cum n-aş fi eu, chibzuia domnul Goliadkin, nu dau nici o importanţă, las să treacă totul pe lîngă mine ; nu sînt eu, şi pace ! Cînd s-o vedea singur, cu ale lui, poate că renunţă şi el ; mai încearcă, mai dă tîrcoale, canalia, o dată, de două ori, şi pînă la urmă se lasă păgubaş. Asta e ! Îl dau gata cu blîndeţea şi smerenia mea. De altfel, care este acea primejdie ? Despre ce primejdie poate fi vorba ? Aş vrea să-l văd pe acela care mi-ar dovedi că există în toată afacerea aceasta vreo primejdie ! O chestie banală ! Un caz dintre cele mai simple şi obişnuite !..." Aci însă, domnul Goliadkin simţi cum vorbele îi amorţiră în gură ; se dojeni aspru pentru acest gînd ; ba se învinui de laşitate şi josnicie pentru gîndul acesta ; şi totuşi nu izbuti să înainteze nici cu un pas în lămurirea situaţiei sale. Simţea că trebuie neapărat să ia o hotărîre imediată, absolut necesară şi că ar fi dat mult ca să-i sugereze cineva această hotărîre. Cum s-o ghicească ? De altfel, nici n-avea timp pentru aşa ceva. Deocamdată, ca să nu-şi piardă vremea, sări într-o birjă ; trebuia să ajungă cît mai repede acasă. „Ei, cum te mai simţi acum ? îşi zicea el. Cum binevoieşti să te mai simţi acum, stimate Iakov Petrovici ? Ce te faci acum ? Ce-ai de gînd să faci acum, om de nimic ce eşti, canalie ce eşti ! Te-ai lăsat să ajungi într-un hal fără de hal, şi acum te văicăreşti, acum boceşti ca o muiere !" Aşa îşi bătea joc de el însuşi domnul Goliadkin, scuturat de hurducăturile birjei hodorogite. În acele clipe, simţea o plăcere profundă, aproape voluptoasă de a se chinui, de a-şi zgîndări rănile. „Dacă ar fi să apară acum, gîndea el, un magician, să zicem, sau mi s-ar propune cumva pe cale oficială : sacrifică-ţi, Goliadkin, un deget de la mîna dreaptă, şi sîntem chit, totul s-ar putea aranja ; nu va mai exista un alt Goliadkin şi vei fi fericit, doar că îţi va lipsi un deget — m-aş fi lipsit, zău, de un deget ; l-aş fi dat să mi-l taie fără crîcnire, fără să clipesc. Ei, drăcie ! strigă domnul Goliadkin în culmea disperării. De unde naiba mi-au venit toate astea pe cap ? Ce mi-a trebuit, şi de ce tocmai asta a trebuit să mi se întîmple, numaidecît asta şi nu alta ; de ce, adică, nu se putea să fie altceva ! Şi ce bine era înainte, toată lumea se simţea mulţumită, fericită ; ba mi-a trebuit neapărat să mă pomenesc şi cu o belea ! Dar la ce-mi foloseşte toată vorbăria asta, cînd, de fapt, trebuie să acţionez."

Şi astfel, aproape decis să acţioneze într-un fel, domnul Goliadkin intră în apartamentul său, puse mîna hotărît pe lulea

şi, pufăind cu înverşunare, zvîrlind în dreapta şi în stînga rotocoale de fum, se porni agitat să măsoare camera de la un capăt la celălalt. Între timp, Petruşka punea masa pentru prînz. În sfîrşit, domnul Goliadkin se decise definitiv ; aruncă pipa, îşi puse mantaua şi, declarînd că nu mănîncă acasă, părăsi în grabă apartamentul. Pe scară îl ajunse din urmă gîfîind Petruşka, aducîndu-i pălăria pe care o uitase. Domnul Goliadkin luă pălăria, voi să se justifice cumva în faţa lui Petruşka, pentru ca acesta să nu-şi închipuie cine ştie ce — ca să vezi, adică, cum s-a întîmplat de şi-a uitat boierul pălăria etc. Întrucît însă Petruşka nici nu voi să se uite la el, plecînd imediat înapoi, domnul Goliadkin se lăsă păgubaş, nu mai dădu nici un fel de explicaţii, îşi puse pălăria pe cap şi coborî scara în goană, nutrind speranţa şi murmurîndu-şi că, poate, lucrurile se vor aranja cumva de la sine, deşi simţea cum îl trec fiorii din creştet pînă în tălpi ; ieşi în stradă, luă o birjă şi zbură la Andrei Filippovici. „N-ar fi mai bine, totuşi, să aştept pînă mîine ? gîndi domnul Goliadkin cu mîna pe şnurul clopoţelului de la uşa locuinţei lui Andrei Filippovici. În definitiv, ce anume aş putea să-i spun ? Nimic deosebit. Chiar că n-aş avea să-i spun nimic deosebit. E un caz fără importanţă ; într-adevăr, cînd stai să te gîndeşti bine, e un lucru cu totul lipsit de importanţă, dar absolut lipsit de importanţă, un fleac, adică aproape ca şi un fleac... Ca să vezi cum începe să devină cazul..." Şi, deodată, domnul Goliadkin trase de şnur şi clopoţelul zbîrnîi strident. Înlăuntru se auzi zgomot de paşi... Aci, domnul Goliadkin îşi blestemă graba şi îndrăzneala. Neplăcerile recente, despre care domnul Goliadkin aproape că uitase din cauza preocupărilor din urmă, precum şi ciocnirea cu Andrei Filippovici îi reînviară acum în memorie, în toată grozăvia lor. Era însă prea tîrziu să dea înapoi şi s-o ia la fugă : uşa se deschisese. Spre norocul domnului Goliadkin, i se spuse că Andrei Filippovici n-a mai trecut pe acasă de la serviciu şi că ia masa în altă parte. „Ştiu unde ia masa : lîngă podul Izmailovski ia masa", gîndi eroul nostru, fericit la culme. La întrebarea feciorului cum să fie anunţat, răspunse că, adică, lasă, drăguţule, că adică eu, drăguţule, trec mai tîrziu, după care, destul de voios şi sprinten, coborî scara. Ieşind în stradă, luă hotărîrea să dea drumul trăsurii, şi plăti birjarul, iar cînd acesta îi ceru şi un supliment — că adică, am aşteptat, domnule, destul de mult şi n-am cruţat calul pentru înălţimea-voastră, i-a dat un pitac, ba

i l-a dat chiar cu multă plăcere, continuîndu-şi apoi drumul pe jos.

„Chestiunea, într-adevăr, se prezintă astfel, cugeta domnul Goliadkin, încît nu poate fi lăsată aşa în nici un caz ; pe de altă parte, dacă stai să te gîndeşti bine, dacă te gîndeşti bine de tot, ce rost ar avea, de fapt, să fac atîta caz ? Chiar aşa, zău, şi insist asupra acestui punct : ce rost mai are să bat pragurile, să intervin ; de ce să-mi bat capul, să alerg, să mă zbat, să mă chinuiesc şi să mă omor atîta ? Mai întîi că ceea ce avea să se întîmple s-a întîmplat — e un fapt împlinit şi n-ai cum să mai îndrepţi lucrurile... N-ai cum să le îndrepţi, firește ! Dar să ne gîndim şi aşa : apare un om, vine cu protecţie şi cu recomandaţii suficiente, că este, adică, un funcţionar capabil, cu o conduită bună, atîta doar că e sărac şi a avut de suferit tot felul de neplăceri în urma unor intrigării. Dar sărăcia nu este un viciu. Iată, deci, că toate astea nu mă privesc de fel. Chiar aşa, zău, ce-s toate prostiile astea ? S-a întîmplat, s-a nimerit, însăşi natura a potrivit în aşa fel, ca omul acesta să semene leit, ca două picături de apă, cu un alt om, mă rog, copie fidelă a celuilalt : e un motiv să nu fie primit din pricina asta în serviciu la acest departament ? ! Dacă aşa a vrut soarta, dacă soarta este aceea care a rînduit totul, dacă nimeni nu-i de vină decît oarba Fortuna — este oare un motiv ca omul acesta să fie aruncat ca o zdreanţă, împiedicat să ia o slujbă ?... Cum rămîne atunci cu dreptatea ? Doar este un om sărac, fără nici un sprijin, timorat ; te doare inima cînd te gîndeşti la toate acestea ; mila şi compătimirea te îndeamnă să-i dai o mînă de ajutor ! Nimic de zis, grozavi ar fi fost şefii noştri într-adevăr, dacă ar fi judecat aşa cum judec eu, cap sec ce sînt ! Mare prost mai sînt ! Pentru zece căpăţîni seci ar ajunge, atîta prostie e în capul meu uneori ! Nu, nu ! Şi au procedat bine, şi bravo lor că au ocrotit pe un biet nenorocit... Dar să presupunem, de pildă, că sîntem gemeni cu adevărat, că aşa ne-am născut, fraţi gemeni sadea, căci se putea să fie şi aşa — da, da ! Şi ce-i cu asta ? Mare nenorocire ? Bineînţeles că nu ! Funcţionarii se vor obişnui... Iar oamenii dinafară, care ar intra în departament, n-ar socoti, desigur, faptul în sine jignitor sau nepotrivit într-un fel oarecare. Dimpotrivă. Aş zice că e de-a dreptul înduioşător ; că e o idee sublimă : că Dumnezeu, adică, a creat două făpturi întru totul asemănătoare, iar şefii generoşi, văzînd în aceasta semnele proniei cereşti, i-au ocrotit în instituţia lor pe cei doi gemeni. Bineînţeles, continuă domnul Goliadkin,

trăgînd aerul adînc în piept şi coborînd puţin vocea, bineînţeles... ar fi fost, bineînţeles, mult mai bine dacă nu se întîmpla acest lucru înduioşător şi dacă pronia cerească nu se apuca să încurce lucrurile cu tot felul de gemeni... Afurisită treabă ! La ce bun sînt toate astea ? Ce atîta nevoie extraordinară, neapărată şi urgentă de aşa ceva ? ! Doamne, Dumnezeule ! Poţi jura că dracul şi-a vîrît coada în toată afacerea asta ! De altfel, s-a şi văzut ce pramatie de omuleţ se ascunde sub înfăţişarea asta a lui înşelătoare : are un caracter mizerabil, e un ticălos, o lichea, un lingău, un netrebnic, un fluieră-vînt, un Goliadkin păcătos ! Cine ştie ce-ar mai fi în stare să facă ! Te pomeneşti că derbedeul ăsta, prin purtările lui ruşinoase, mă compromite pe mine ! Şi acum, stai cu ochii în patru şi ai grijă de el ! Mare pacoste pe capul meu ! Dar de ce, adică ? Nici n-ar trebui să-mi pese ! Ce-are a face ! Să zicem că e un ticălos, mă rog, n-are decît ; în schimb, celălalt e un om cinstit. Şi va fi el un ticălos, iar eu am să rămîn un om cinstit. Şi toată lumea va spune : băgaţi de seamă, acest Goliadkin e un ticălos, nu-l luaţi în seamă ; şi nu cumva să-l confundaţi cu celălalt Goliadkin — un om cinstit, cuminte şi blînd, un om de treabă, silitor şi de nădejde, devotat serviciului şi demn să fie avansat în grad ; aşa va spune toată lumea ! Bine, bine... dar dacă... dar dacă el încurcă lucrurile pe-acolo, dacă lumea o să ne confunde ! Te poţi aştepta la orice de la el ! Dumnezeule mare !... Se dă drept celălalt, ticălosul, şi gata — îl dă în lături ca pe o zdreanţă, şi nici nu se uită că omul nu este o zdreanţă. Doamne, Dumnezeule ! De ce-o fi venit nenorocirea asta pe capul meu ?...“

Cugetînd astfel şi căinîndu-se, eroul nostru alerga la voia întîmplării, fără să ştie pe unde şi încotro merge. Îşi reveni puţin pe Nevski, şi numai după ce se izbi de un trecător cu atîta putere, încît văzu stele verzi. Fără să ridice capul, bîigui o scuză, şi abia după ce trecătorul, care îi adresase cîteva cuvinte nu tocmai măgulitoare, se depărtase mult, domnul Goliadkin scoase nasul ca să vadă unde se află. Constatînd că se află chiar lîngă restaurantul în care zăbovise înainte de a pleca la masa sărbătorească a lui Olsufi Ivanovici, eroul nostru simţi deodată că-i ghiorăie maţele şi îşi aduse aminte că nu prînzise încă, iar o invitaţie la masă nu-l aştepta de nicăieri ; aşadar, fără a-şi mai pierde timpul preţios, urcă grăbit scara şi intră în restaurant ca să îmbuce ceva la repezeală, fără să întîrzie prea mult. Restaurantul era cam scump şi preţurile destul de pipărate, dar

de astă dată amănuntul acesta nu-l opri pe domnul Goliadkin; de altfel, acum nici n-avea timp să dea atenție unor asemenea nimicuri. În sala cea mare, puternic luminată, în fața bufetului încărcat cu tot felul de gustări din cele preferate ca aperitiv de oamenii care se respectă, se îmbulzeau o mulțime de consumatori. Bufetierul abia prididea să umple paharele, să servească, să primească banii. Domnul Goliadkin își aștepta rîndul și întinse apoi modest mîna spre tava cu pateuri. Luînd un pateu și întorcîndu-se cu spatele la public, își mîncă pateul cu multă poftă, după care se apropie iarăși de tejghea, depuse grijuliu farfurioara și, cunoscînd prețul, scoase o monedă de zece copeici de argint și o puse și pe aceasta pe tejghea, căutînd să prindă privirea vînzătorului ca să înțeleagă, adică, „poftim banii pentru pateul consumat" etc.

— Datorați o rublă și zece copeici, îi spuse scurt bufetierul.

Domnul Goliadkin îl privi mirat.

— Cu mine vorbești ?... N-am consumat decît un singur pateu.

— Ați servit unsprezece, preciză cu glas sigur vînzătorul.

— Dumneata... cred că... eu cred că greșești... N-am luat, mi se pare, decît un singur pateu.

— Am numărat bine : ați servit unsprezece bucăți. Trebuie să plătiți tot ce-ați consumat ; la noi nu se dă nimic pe gratis.

Domnul Goliadkin rămase perplex. „Ce vrăjitorie o mai fi și asta, ce se petrece cu mine ?" se întrebă el. Dar bufetierul aștepta plata ; în jurul domnului Goliadkin se adună lume ; domnul Goliadkin vîrî mîna în buzunar ca să scoată rubla cerută și să scape cît mai repede de situația penibilă în care se pomenise. „Fie și așa, fie și unsprezece, își zise el, roșu ca racul. Nu-i mare lucru dacă s-au consumat unsprezece pateuri ! I-a fost omului foame și a mîncat unsprezece bucăți ; să-i fie de bine ! Ce atîta mirare și haz ?..." Deodată, domnul Goliadkin simți împunsătura unei priviri ; ridică ochii și află pe loc dezlegarea misterului și a vrăjitoriei ; lucrurile se lămureau simplu de tot... În pragul ușii ce dădea spre sala de alături, aproape în spatele bufetierului și drept în fața domnului Goliadkin, în ușa pe care eroul nostru o luase pînă atunci drept oglindă, stătea un omuleț, stătea chiar el, domnul Goliadkin în persoană, dar nu vechiul domn Goliadkin, adică vechea noastră cunoștință — eroul povestirii noastre, ci noul domn Goliadkin, celălalt domn Goliadkin. Celălalt domn Goliadkin se afla probabil într-o dispoziție excelentă, deoarece îi zîmbea domnului Goliadkin-întîiul, îi făcea

semne din cap şi clipea mereu, ţopăia pe loc şi se uita la el cu nişte ochi după care se vedea limpede că la o adică el se va face nevăzut în camera de alături, iar de acolo va dispărea prin intrarea de serviciu, încît... orice urmărire ar fi zadarnică. Ţinea în mînă un rest din pateul al zecelea pe care îl vîrî în gură chiar în văzul domnului Goliadkin, plescăind din limbă de plăcere. „Uite că mi s-a substituit, ticălosul! gîndi domnul Goliadkin, roşind pînă la urechi de ruşine, nici nu-i pasă de publicitate! L-o fi văzut cineva? Pare-se că nu-l observă nimeni..." Domnul Goliadkin lepădă rubla de argint pe tejghea, de parcă i-ar fi fript degetele şi, fără să mai observe zîmbetul destul de impertinent al bufetierului — un zîmbet de triumf şi plin de conştiinţa puterii nezdruncinate — îşi croi drum prin mulţime şi părăsi în cea mai mare grabă restaurantul. „Bine că, cel puţin, nu m-a compromis mai rău! îşi zise el. Ba ar trebui să-i mai fiu şi recunoscător tîlharului şi să mulţumesc soartei că lucrurile s-au oprit aici şi că totul s-a terminat cu bine. E drept că bufetierul a fost cam obraznic. Dar ce poţi să-i pretinzi, dacă se simţea omul în dreptul lui! I se cuvenea o rublă şi zece copeici, aşa că era în dreptul lui. Dar de ce mai era nevoie să spună că «la noi nu se dă nimic pe gratis!» S-ar fi cuvenit să fie ceva mai politicos, bădăranul!..." Toate acestea şi le spuse în gînd domnul Goliadkin în timp ce cobora scara. Ajungînd însă la ultima treaptă, se opri brusc, ţintuit locului. Sîngele-i năvăli în obraz şi ochii i se umplură de lacrimi: se simţi dureros rănit în amorul său propriu. Rămase aşa, ca o stană de piatră, cam o jumătate de minut, apoi izbi năprasnic cu piciorul în pardoseala peronului, ajunse dintr-un salt în stradă şi porni în goana mare drept acasă, în Şestilavoşnaia, fără să se uite înapoi, abia suflînd, dar parcă fără să simtă oboseala. Ajuns acasă, nu-şi scoase nici măcar mantaua — contrar obiceiului său de a se face comod imediat — şi nici nu-şi întinse mai întîi mîna spre pipă, ci se aşeză îndată la birou, trase mai aproape călimara, luă un plic şi hîrtie de corespondenţă, apucă pana şi cu mîna tremurătoare din cauza emoţiei copleşitoare scrise următoarea misivă:

„Stimate domn,
Iakov Petrovici!

N-aş fi pus mîna pe condei, dacă împrejurările şi persoana dumitale, domnul meu, nu m-ar fi silit s-o fac. Crede-mă că numai nevoia mă obligă să am cu dumneata această explicaţie

şi de aceea te rog în primul rînd să nu vezi în acest demers al meu vreo intenţie ofensatoare, domnule, ci să-l consideri o urmare necesară a circumstanţelor care în prezent ne leagă."

„Mi se pare că e destul de bine, decent, politicos, deşi nu fără oarecare fermitate şi hotărîre... N-ar avea de ce să se supere. În sfîrşit, sînt în dreptul meu", reflectă domnul Goliadkin, recitind această introducere.

„Apariţia dumitale neaşteptată şi destul de stranie, domnul meu, în noaptea aceea furtunoasă, după cunoscuta manifestare brutală şi necuviincioasă a inamicilor mei — al căror nume nici nu-l menţionez dintr-un dispreţ total faţă de ei — a fost germenul tuturor neînţelegerilor care există în prezent între noi. Iar dorinţa dumitale stăruitoare, domnul meu, de a te introduce cu tot dinadinsul în sfera existenţei mele şi a tuturor relaţiilor mele de viaţă, întrece pînă şi limitele impuse de cea mai elementară politeţe şi de normele de comportare în societate. Este inutil, cred, domnul meu, să-ţi reamintesc aici despre insolenţa de a fi pus stăpînire, domnul meu, pe dosarul lucrat de mine, precum şi de a fi uzurpat numele meu onorabil, cu scopul de a-ţi cîştiga lauda superiorilor — laudă pe care nu ai meritat-o. Este inutil, cred, de asemenea să-ţi reamintesc aici şi despre faptul precugetat şi ofensator de a te fi eschivat de la orice explicaţie ce se impunea în mod necesar în acest caz. În sfîrşit, deşi n-aş vrea să omit nimic, nu mai amintesc aici nici despre ultima şi, aş putea spune, foarte ciudata comportare pe care ai avut-o în localul restaurantului. Nu regret cîtuşi de puţin pierderea nejustificată a unei ruble de argint ; dar nu pot să nu-mi exprim profunda indignare la amintirea acestui atentat împotriva onoarei mele, domnule, cu atît mai mult, cu cît odioasa întîmplare s-a petrecut în prezenţa unor persoane, deşi necunoscute mie, dar de condiţie absolut onorabilă..."

„Oare nu merg prea departe ? se opri domnul Goliadkin. Nu e prea tare ? N-o să pară oare prea ofensatoare această aluzie la condiţia onorabilă, de pildă ?... Dar nu face nimic ! Trebuie să dovedesc aci fermitate de caracter. Deşi, la urmă de tot, pentru a mai îndulci tonul, aş putea să-l mai dreg cu ceva măgulitor. Să încerc."

„Nu mi-aş fi permis, domnul meu, să te obosesc cu această scrisoare, dacă n-aş fi fost convins că sentimentele dumitale nobile, francheţea şi cinstea dumitale sufleteşti îţi vor sugera

mijloacele necesare pentru a remedia toate erorile şi a restabili situaţia de pînă acum.

Însufleţit de speranţă, îmi permit să rămîn convins că nu-mi vei lua în nume de rău misiva şi că nu vei refuza o explicaţie scrisă în această chestiune, prin aducătorul prezentei.

În aşteptare,
rămîn, domnul meu,
sluga dumitale preaplecată
I. Goliadkin"

— Va să zică aşa! Foarte bine. Am făcut-o şi pe asta; a trebuit să ajungem la explicaţii scrise. Şi cine-i de vină? Numai el: el m-a pus în situaţia de a-i cere explicaţii scrise. În ce mă priveşte, sînt în dreptul meu...

Domnul Goliadkin reciti încă o dată scrisoarea, o împături, o puse în plic şi îl lipi, după care îl strigă pe Petruşka. Petruşka apăru, ca de obicei, cu faţa somnoroasă şi foarte ursuz.

— Uite, drăguţule, scrisoarea asta... Înţelegi?

Petruşka tăcea.

— O iei şi o duci la departament; îl cauţi acolo pe funcţionarul de serviciu, secretarul gubernial Vahrameiev. El e astăzi de serviciu. Înţelegi?

— Înţeleg.

— Înţeleg! Nu ştii să spui: înţeleg, să trăiţi! Întrebi de funcţionarul Vahrameiev şi-i spui, că, adică, aşa şi aşa, că adică, stăpînul meu vă salută şi vă roagă să binevoiţi a căuta în registrul departamental de adrese: unde locuieşte consilierul titular Goliadkin?

Petruşka nu scoase nici o vorbă, dar domnului Goliadkin i se păru că-i surprinse un zîmbet.

— Aşadar, Piotr, întrebi de adresă, ca să afli unde, adică, locuieşte funcţionarul cel nou Goliadkin.

— Am înţeles.

— Afli adresa şi duci scrisoarea la această adresă; ai înţeles?

— Înţeles.

— Dacă acolo... acolo unde duci scrisoarea, domnul acela căruia o să-i predai scrisoarea, adieă domnul Goliadkin... De ce rîzi, neghiobule?

— Eu ? De ce să rîd ? Parcă ce mă priveşte ! Pentru alde noi, nimic nu e de rîs...

— Va să zică... dacă domnul acela te întreabă, adică, ce mai face stăpînul tău, cum o mai duce ; că, adică, va încerca... să te descoasă cumva, tu să taci şi să răspunzi, cum că, adică, stăpînul meu e bine, mă rog... şi că aşteaptă, adică, un răspuns scris de mîna dumneavoastră. Ai înţeles ?

— Înţeles, să trăiţi.

— Îi spui, va să zică : stăpînul meu, adică... mă rog... e bine sănătos şi se pregăteşte să plece într-o vizită ; iar de la dumneavoastră, adică, aşteaptă un răspuns scris. Ai înţeles ?

— Înţeles.

— Hai, du-te.

„Poftim, mai trebuie să-mi bat capul şi cu neghiobul ăsta ! Dumnealui rîde ! Dar ce era de rîs, mă rog ? Am ajuns la mare ananghie ; uite la ce ananghie am ajuns eu. Dar poate că totul se va sfîrşi cu bine... Acum păcătosul ăsta, sînt sigur, va pierde două ceasuri încheiate cu drumul, cine ştie pe unde o să umble ! Nici nu-ţi mai vine să-l trimiţi undeva. Ce nenorocire !... Mare pacoste pe capul meu !..."

Dîndu-şi prea bine seama de nenorocirea ce se abătuse asupra lui, eroul nostru se decise pentru un rol pasiv de două ore, în aşteptarea lui Petruşka. Aproape o oră se plimbă prin cameră, fumînd, apoi lăsă pipa şi luă o carte ; apoi se întinse pe divan, după care se apucă iarăşi de fumat ; pe urmă începu iar să alerge prin cameră. Simţea nevoia să mai chibzuiască, dar nu era în stare s-o facă, gîndurile refuzau hotărît să se lege într-un lanţ cît de cît închegat. Între timp, agonia stării lui pasive atinse ultima limită şi domnul Goliadkin hotărî să treacă la acţiune. „Petruşka se întoarce cam peste o oră, socoti el, aş putea să las cheia la portar, iar eu să mă duc şi... să cercetez personal terenul, ca să văd cum stau lucrurile în ceea ce mă priveşte." Fără a pierde nici o clipă, grăbindu-se să cerceteze personal terenul în chestiunea ce îl privea direct, domnul Goliadkin îşi luă pălăria şi ieşi din apartament ; încuie uşa de la intrare, trecu pe la portar, îi înmînă cheia împreună cu o piesă de zece copeici de argint — în ultimul timp domnul Goliadkin devenise neobişnuit de galanton — şi porni încotro ştia el. Domnul Goliadkin merse pe jos, mai întîi spre podul Izmailovski. Făcu acest drum într-o jumătate de ceas. Ajungînd la ţintă, intră drept în curtea unei case cunoscute şi se uită spre ferestrele locuinţei consilie-

rului de stat Berendeiev. Afară de cele trei ferestre drapate cu perdele roşii, celelalte erau întunecate. „Precum se vede, astăzi Olsufi Ivanovici nu are oaspeţi, îşi făcu socoteala domnul Goliadkin. Sînt acasă cu toţii, desigur." Rămînînd astfel cîtva timp în curte, eroul nostru voi să ia pe loc o hotărîre. Dar hotărîrea aceasta nu avea sorţi să se concretizeze, căci domnul Goliadkin, răzgîndindu-se probabil, dădu din mînă a pagubă şi se întoarse în stradă. „Nu, nu aici trebuia să vin. Ce rost avea, ce pot să fac aici ?... Mai bine să... să cercetez chestiunea personal." Luînd această nouă hotărîre, domnul Goliadkin porni spre departament. Trebuia să parcurgă o distanţă apreciabilă, pe străzi era noroi şi ningea cu fulgi mari şi deşi. Se pare însă că în clipa aceea pentru eroul nostru nu mai existau piedici. E drept că avea să ajungă ud şi plin de noroi, „dar cel puţin scopul va fi atins". Într-adevăr, domnul Goliadkin se apropia de ţintă. Silueta întunecoasă a unui edificiu public imens se profila în faţa lui. „Ia stai ! gîndi el ; de fapt, unde mă duc şi ce caut aici ? Să zicem că o să aflu unde stă ; între timp, Petruşka s-o fi întors, probabil, cu răspunsul. Degeaba îmi pierd timpul preţios, degeaba mi-am pierdut atîta timp preţios. Dar nu-i nimic, mai pot să îndrept greşeala. N-ar fi bine să trec, totuşi, pe la Vahrameiev ? Ba nu ! Mai bine mai pe urmă... Ca să vezi ! De fapt, nici n-ar fi trebuit, nu era de loc nevoie să plec de acasă. Tocmai eu ! Cu firea asta a mea păcătoasă ! Năravul dracului — caut s-o iau cumva mereu înainte, fie că este, fie că nu este nevoie... Hm... cît o fi ceasul ? O fi nouă. S-ar putea ca Petruşka să se fi întors şi să nu mă fi găsit. Mare prostie am făcut, să plec tam-nisam de acasă... Ce aiureală, Doamne !"

Recunoscînd sincer, aşadar, că făcuse o mare prostie, eroul nostru porni în mare grabă spre locuinţa sa, în strada Şestilavoşnaia. Ajunse acasă frînt de oboseală. Află de la portar că Petruşka nu se înapoiase încă. „Eram sigur ! gîndi eroul nostru. E trecut de ora nouă, şi tot n-a venit. Ce canalie ! O fi intrat iar în vreo crîşmă să se îmbete ! Dumnezeule mare ! Ce zi păcătoasă mi-a fost dat să trăiesc, Doamne ! Ce soartă nefericită !" Cugetînd astfel şi căinîndu-se, domnul Goliadkin îşi deschise uşa apartamentului său, aprinse o lumînare, se dezbrăcă, fumă o pipă, apoi, istovit, sleit de puteri, distrus, flămînd şi necăjit se întinse pe divan, aşteptînd întoarcerea lui Petruşka. Lumînarea pîlpîia trist, împrăştiind pe pereţi umbre tremurătoare... Domnul Goliadkin

privi cît privi, se frămîntă cît se frămîntă și, în cele din urmă, adormi buștean.

Se trezi tîrziu de tot. Lumînarea fumega: arsese pînă la capăt și era gata să se stingă. Domnul Goliadkin sări din pat, se scutură de buimăceală și își aduse aminte totul. De după paravan se auzea sforăitul gros al lui Petruška. Domnul Goliadkin alergă la fereastră — nu se vedea nici o luminiță nicăieri. Deschise un gemuleț — o liniște mormîntală; cufundat în somn, orașul părea neînsuflețit. Să fi fost ora două sau trei noaptea; exact: ceasul de perete din cămăruță se opinti și bătu de două ori. Domnul Goliadkin se repezi în cămăruță.

După multe sforțări, izbuti să-l trezească pe Petruška și să-l facă să se ridice în capul oaselor. În clipa aceea, lumînarea se stinse. Trecură vreo zece minute pînă cînd domnul Goliadkin izbuti să găsească altă lumînare și s-o aprindă — timp suficient ca Petruška să adoarmă iar. „Canalie ce ești, brută nesimțită ce ești, mormăi domnul Goliadkin, zgîlțîindu-l din nou; nu te scoli odată, ticălosule? N-o să te trezești odată, nenorocitule?" Cam după o jumătate de oră de sforțări stăruitoare, domnul Goliadkin izbuti să-l trezească și să-l readucă pe servitorul său în simțire, scoțîndu-l din cămăruță. Abia atunci văzu eroul nostru că Petruška era, cum se zice, beat turtă, abia se mai ținea pe picioare.

— Nemernicule! strigă domnul Goliadkin, tîlharule! M-ai nenorocit! Dumnezeule mare, ce-o fi făcut el cu scrisoarea? Dar dacă a nimerit cumva... Cine naiba m-a pus s-o scriu? Ce nevoie aveam să scriu! Păi sigur, om cu amor propriu! Mi-am dat drumul, ca prostul! Eu și amorul propriu! Na-ți amor propriu, nenorocitule, ticălosule; poftim amor propriu! Haide, vorbește! Ce-ai făcut cu scrisoarea, tîlharule? Cui ai dat-o?...

— N-am dat nimănui nici o scrisoare: nici n-am avut în mînă vreo scrisoare... Asta-i!

Disperat, domnul Goliadkin își frîngea mîinile.

— Ascultă Piotr... Ascultă-mă puțin, ascultă aici ce-ți spun...

— Ascult...

— Unde ai fost? Răspunde...

— Unde am fost?... La niște oameni cumsecade! Asta e!

— Dumnezeule mare! Unde ai fost mai întîi? Te-ai dus la departament? Ascultă, Piotr, poate că ești beat?

— Eu — beat? Să mă trăsnească pe loc... am pus o picătură... zău...

— Nu-i nimic dacă eşti beat... Am întrebat aşa, într-o doară ; foarte bine că eşti beat ; eu... mă rog... nu zic nimic, Petruşka... poate că ai uitat deocamdată, nu se poate să nu-ţi aminteşti totul. Încearcă să-ţi aduci aminte, ai fost la Vahrameiev, la funcţionarul acela — ai fost sau n-ai fost ?

— Nici n-am fost, şi nici n-am auzit de un funcţionar cu numele ăsta. Să mă trăsnească Dumnezeu !

— Ascultă, Piotr ! Să ştii, Petruşca, că eu... nimic... Vezi doar că nu zic absolut nimic... Ce mare lucru ! Afară e frig, umezeală ; ei, ai băut şi tu, ca omul, un păhăruţ-două, nu face nimic... Nu mă supăr. Am băut şi eu astăzi... Spune, încearcă să-ţi aduci aminte : ai fost la funcţionarul Vahrameiev ?

— Să mă trăsnească pe loc, uite aşa, zău, spun drept, am fost, cum să nu... Chiar acum...

— Foarte bine, Petruşa, foarte bine că ai fost. Vezi doar că nu mă supăr... Ce mare lucru, continuă eroul nostru, străduindu-se să-l îmbuneze pe servitor, bătîndu-l pe umăr şi zîmbindu-i ; ei, şi ai tras puţin la măsea, băiete, puţintel... De un pitac sau de zece ? Şmecherule ! Nu-i nimic, vezi doar că nu mă supăr... nu mă supăr, măi băiete, nu mă supăr...

— Voia dumneavoastră, numai că eu nu sînt şmecher... Am fost pe la nişte oameni cumsecade... eu nu sînt şmecher şi n-am fost niciodată şmecher...

— Bine, lasă asta, Petruşca ! Ascultă, Piotr : doar nu-ţi spun nimic, nu te-am făcut şmecher ca o vorbă de ocară. Ţi-am spus-o în semn de înţelegere, nu m-am gîndit la nimic rău. Asta înseamnă, Petruşa, să-i faci o plăcere omului, e ca şi cum i-ai spune că este un juvăţ, că-i dat naibii, că este un flăcău pe care nu-l duci cu una, cu două, care nu se lasă păcălit. Unora le place aşa ceva... Dar să lăsăm asta ! Să-mi spui tu, Petruşa, deschis şi sincer, ca unui prieten... Ai fost la funcţionarul Vahrameiev ? Ţi-a dat adresa ?

— Mi-a dat şi adresa, şi adresa mi-a dat-o. Ce om de treabă ! Şi stăpînul tău, zice, e om de treabă, un om foarte de treabă, zice ; transmite-i, zice, salutări, stăpînului tău, zice, mulţumeşte-i şi spune-i, că eu, adică, îl iubesc, aşa să ştii, că, adică, îl stimez pe stăpînul tău ! Pentru că, zice, dumneata, adică stăpînul tău, zice, Petruşa, este un om de treabă, zice, şi tu eşti, zice, un om de treabă, Petruşa — asta-i...

— Doamne, Dumnezeule ! dar adresa, adresa, păcătosule, Iuda ce eşti ! Ultimele cuvinte domnul Goliadkin le rosti aproape în şoaptă.

— Şi adresa... Mi-a dat şi adresa.

— Ţi-a dat-o ? Şi unde stă acel Goliadkin, funcţionarul acela Goliadkin, consilier titular ?

— Păi, zice, Goliadkin locuieşte în strada Şestilavoşnaia. Cum ajungi, zice, pe Şestilavoşnaia, pe partea dreaptă, urci scara la etajul trei. Acolo, zice, stă Goliadkin...

— Ticălosule ! strigă, în sfîrşit, eroul nostru, ieşindu-şi din fire. Tîlharule ! Păi ăsta sînt eu ; tu-mi spui despre mine. Acela însă e un alt Goliadkin ; e vorba despre celălalt Goliadkin, neisprăvitule !

— Cum credeţi ! Mie îmi este totuna ! Dacă vreţi aşa — să fie şi aşa !...

— Dar scrisoarea, scrisoarea...

— Care scrisoare ? N-a fost nici o scrisoare, nici n-am văzut vreo scrisoare.

— Ce-ai făcut cu scrisoarea pe care ţi-am dat-o eu, dobitocule ? !

— Am dat-o, am dat scrisoarea. Salută-l, zice, şi mulţumeşte-i ; un om de treabă este, zice, stăpînul tău. Salută-l, zice, din partea mea pe stăpînul tău...

— Cine a spus asta ? Goliadkin a spus-o ?

Petruşka tăcu un pic şi zîmbi larg, uitîndu-se ţintă în ochii stăpînului său.

— Ascultă, tîlharule ! începu domnul Goliadkin sufocîndu-se şi nemaiputînd să-şi stăpînească furia. Ce mi-ai făcut ? Ce mi-ai făcut tu ! M-ai omorît, asasinule ! M-ai nenorocit, Iuda ce eşti !

— Voia dumneavoastră, puteţi spune ce vreţi ! Puţin îmi pasă ! zise cu hotărîre Petruşka, retrăgîndu-se în bîrlogul lui.

— Vino-ncoa ! Vino, vino, tîlharule !...

— Nu vin, acum nu mai vin la dumneavoastră. Nici că-mi pasă ! Mă duc la oamenii mei cumsecade... Oamenii cumsecade trăiesc cinstit, oamenii cumsecade trăiesc fără minciuni şi nu umblă cu două feţe, nici unul din ei nu este în doi...

Domnul Goliadkin simţi că-i îngheaţă mîinile şi picioarele şi i se taie respiraţia...

— Aşa să ştiţi, continuă Petruşka, nici unul din ei nu este dublu, nu-l înşală pe Dumnezeu şi pe oamenii cinstiţi...

— Eşti beat, ticălosule ! Du-te şi te culcă acum, tîlharule ! Mai vorbim noi mîine, bîigui cu glasul stins domnul Goliadkin. Cît despre Petruşka, acesta mai mormăi ceva, apoi se auzi trîntindu-se pe pat, încît patul trosni din toate încheieturile, căscă prelung, se întinse şi adormi imediat, ca un prunc, cufundat, cum s-ar zice, în somnul nevinovăţiei. Domnul Goliadkin era mai mult mort decît viu. Purtarea lui Petruşka, aluziile lui foarte ciudate, deşi cam ocolite, pentru care n-avea cum să se supere, mai ales că erau făcute de un om beat şi, în general, întorsătura aceasta primejdioasă pe care o luară lucrurile — toate acestea îl zguduiră profund pe Goliadkin. „Naiba m-a pus să-l iau în răspăr în toiul nopţii, zise eroul nostru, tremurînd din tot corpul, de parcă ar fi fost greu bolnav. Ce mi-o fi venit să mă întind la vorbă cu un om beat ! La ce te poţi aştepta de la un om beat ! Orice vorbă pe care o scoate din gură e o minciună sfruntată. Şi totuşi, ce-o fi vrut să spună, canalia, cu toate apropourile astea ale lui ? Dumnezeule mare ! Ce mi-a trebuit să ticluiesc scrisori, guguman ce sînt, sinucigaş tîmpit ce sînt ! Nu era mai bine să mă fi stăpînit ? Nu, firește că nu, trebuia să-mi dau drumul ! Sigur ! În halul în care te găseşti, ca o vechitură, la un pas de pierzanie şi, poftim, avem şi noi ambiţie, că adică, daţi-mi voie, am fost atins în sentimentul cinstei mele personale, adică, ai sărit să-ţi salvezi onoarea primejduită, sinucigaş sinistru ce eşti !“

Aşa se căina în gînd domnul Goliadkin, stînd pe divan şi neîndrăznind să se clintească din loc, de frică. Deodată privirea lui se opri asupra unui obiect care îi atrase irezistibil atenţia. De teamă să nu fie o închipuire, o halucinaţie, întinse mîna spre obiectul care îi reţinuse atenţia, cu nemărginită speranţă, cu sfială şi curiozitate... Nu, nu era o iluzie ! Nu se înşela ! Era o scrisoare, o scrisoare adevărată, da, firește, era o scrisoare şi-i era adresată chiar lui... Domnul Goliadkin luă scrisoarea de pe masă. Inima îi bătea gata să spargă pieptul. „Nimeni altul decît ticălosul ăsta al meu a adus-o, gîndi el, a adus-o, a pus-o pe masă şi a uitat de ea ; cu siguranţă că aşa s-a întîmplat ; sînt convins că exact aşa s-a întîmplat...“ Scrisoarea era din partea funcţionarului Vahrameiev, tînărul coleg şi într-o vreme prieten al domnului Galiadkin. „De altfel, le-am presimţit toate astea, gîndi eroul nostru, am presimţit şi tot ce va cuprinde această scrisoare...“ Iată cuprinsul ei :

„Stimate domn,
Iakov Petrovici !

Omul dumitale e beat şi nu poţi înţelege nimic de la el ; de aceea, prefer să-ţi răspund în scris. Mă grăbesc să-ţi aduc la cunoştinţă că însărcinarea pe care mi-ai încredinţat-o, şi anume de a transmite persoanei cunoscute de noi scrisoarea dumitale, o voi îndeplini întocmai. Această persoană, foarte binecunoscută de dumneata — care mi-a înlocuit un prieten şi al cărei nume prefer să-l omit (pentru că n-aş vrea să denigrez inutil reputaţia unui om absolut nevinovat) — locuieşte împreună cu noi, în casa Karolinei Ivanovna, în camera unde locuia, pe vremea cînd stăteai şi dumneata cu noi, un ofiţer de infanterie din Tambov, aflat în trecere prin capitală. De altfel, persoana aceasta o poţi întîlni oricînd printre oamenii cinstiţi şi cu inima curată, ceea ce nu s-ar putea spune şi despre alţii. Relaţiile mele cu dumneata am de gînd să le întrerup începînd de astăzi ; nu mai putem rămîne în relaţiile de prietenie şi bună înţelegere de pînă acum ; de aceea, te rog, domnul meu, ca, îndată după primirea acestei scrisori sincere din partea mea, să-mi trimiţi două ruble pentru bricele de fabricaţie străină pe care ţi le-am vîndut, dacă îţi aduci aminte, acum şapte luni pe datorie, pe timpul cînd locuiai încă împreună cu noi la Karolina Ivanovna, pe care o respect şi o stimez. Procedez în felul acesta, pentru că dumneata, după spusa unor oameni serioşi şi inteligenţi, ţi-ai pierdut simţul demnităţii şi reputaţia de om onorabil şi ai devenit primejdios pentru moralitatea unor oameni inocenţi şi necontaminaţi, întrucît unele persoane se complac să trăiască pe-alături de adevăr şi dreptate şi toate spusele lor sînt false, iar înfăţişarea cuviincioasă este suspectă. Iar în ce priveşte onoarea Karolinei Ivanovna, care mai întîi, ca întotdeauna, a avut purtări foarte morale, iar în al doilea rînd este o femeie cinstită şi în plus neprihănită, deşi cam înaintată în vîrstă, dar în schimb dintr-o familie străină de bune condiţii — se vor găsi destui oameni capabili să-i ia apărarea oriunde şi oricînd, fapt asupra căruia unele persoane m-au rugat să-ţi atrag atenţia în această scrisoare, între altele, vorbind totodată şi în numele meu personal. În orice caz, vei afla despre tot ce trebuie în această privinţă, la timp, dacă n-ai aflat încă, cu toate că te-ai compromis groaznic, după spusa unor oameni serioşi şi inteligenţi, în toate părţile capitalei şi, prin urmare, ai fost în măsură, domnul meu, să culegi în diferite locuri informaţii corespunzătoare despre dumneata.

În încheierea scrisorii mele, ţin să te anunţ, domnul meu, că persoana cunoscută, al cărui nume omit să-l menţionez aici din motive nobile şi cu totul explicabile, persoana aceasta se bucură de respectul şi stima oamenilor cumsecade ; unde mai pui, că are un caracter plăcut şi vesel, are succese atît în serviciu cît şi în rîndul oamenilor cumsecade, este statornic în cuvîntul dat şi în relaţiile de prietenie şi nu jigneşte în lipsă pe acei pentru care în văzul lumii afişează sentimente de prietenie.

Rămîn, în orice caz,

sluga dumitale prea plecată
N. Vahrameiev"

P.S. Te sfătuiesc să-l dai afară pe servitorul dumitale : e un beţivan şi-ţi dă, probabil, destule griji şi bătaie de cap. Ia-l pe Evstafi, care pe vremuri a fost în serviciul nostru şi în prezent n-are nici o ocupaţie. Servitorul dumitale de astăzi însă nu numai că este un beţiv, dar e şi hoţ, pentru că săptămîna trecută a vîndut Karolinei Ivanovna un funt de zahăr bucăţi cu preţ redus, ceea ce nu putea să facă, socot eu, decît furîndu-te în ascuns, cîte puţin, în diferite ocazii. Îţi scriu asta, dorindu-ţi numai binele, cu toate că unele persoane nu ştiu decît să jignească şi să înşele pe ceilalţi, dar mai ales pe oamenii cinstiţi şi buni ; unde mai pui că-i vorbesc de rău pe la spate prezentîndu-i exact pe dos ; şi o fac numai din invidie şi pentru că nu pot să se considere la rîndul lor ca atare.

V."

După ce isprăvi de citit scrisoarea lui Vahrameiev, domnul Goliadkin rămase cîtva timp nemişcat pe divanul său. O lumină nouă începu să mijească prin pîcla deasă şi misterioasă care îl învăluia de două zile încoace. Părea că eroul nostru începe în sfîrşit să se dumirească... Încercă să se ridice de pe divan ca să-şi mai revină, şi să facă cîţiva paşi prin cameră, pentru a-şi limpezi şi aduna ideile destrămate, pentru a se concentra asupra subiectului binecunoscut şi a reflecta apoi cu sînge rece la situaţia sa. Dar recăzu sleit de puteri pe divan, în poziţia în care se aflase. „Ce-i drept, toate acestea le cam presimţisem eu dinainte; şi totuşi, cum se poate ca el să-mi scrie astfel şi care este adevăratul tîlc al vorbelor sale ? Să zicem că tîlcul l-am prins ; dar ce scop o fi urmărind ? Să fi spus clar şi precis, uite aşa şi aşa, va să zică, trebuie făcut cutare şi cutare lucru, şi m-aş fi

conformat. După cum văd, însă, lucrurile iau acum o altă întorsătură, o întorsătură foarte neplăcută ! De s-ar face mai curînd ziua, ca să pot trece mai repede la acţiune ! Ei, acum ştiu ce am de făcut. Că adică, aşa şi aşa, spun eu, admit rezoanele şi accept considerentele dumitale, dar onoarea nu mi-o vînd ; în ceea ce priveşte... mă rog ; dar ia să vedem, ce amestec are totuşi, ce caută aici persoana aceea prea bine ştiută, individul acela dezagreabil ? Şi de ce anume şi-o fi vîrît nasul şi aici ? Ah, de-ar veni odată ziua de mîine ! Ar fi în stare pînă atunci să mă terfelească, să mă împroaşte cu noroi, căci ei, acolo, fac tot timpul intrigi şi complotează împotriva mea ! Principalul este să nu-mi pierd timpul, şi chiar acuma, de pildă, ar fi cazul, pînă una-alta să le scriu o scrisoare în care să strecor deocamdată că, adică, uite aşa şi aşa, şi că sînt de acord, adică, cu cutare şi cutare lucru. Iar mîine dis-de-dimineaţă s-o expediez eu personal, cît mai devreme să... asta... pe de altă parte, să acţionez împotriva lor, ca să le-o iau puişorilor înainte... Vor să mă tăvălească în noroi... asta vor ei... asta !"

Domnul Goliadkin trase în faţa lui o coală de hîrtie, luă pana şi ticlui următoarea misivă — răspuns la scrisoarea secretarului gubernial Vahrameiev :

„Stimate domn,
Nestor Ignatievici !

Cu profundă uimire şi cu mîhnire în suflet am citit scrisoarea dumitale atît de jignitoare pentru mine, deoarece mi-am dat seama că, referindu-te la unele persoane de rea-credinţă şi lipsite de bun-simţ, m-ai vizat pe mine. Constat cu amărăciune ce repede, cu cît succes şi ce rădăcini adînci a prins calomnia îndreptată împotriva situaţiei, onoarei şi a bunului meu renume. Cu atît mai trist şi mai jignitor apare acest fapt, cu cît pînă şi oamenii cei mai cinstiţi, cu vederi realmente nobile, şi, îndeosebi, înzestraţi cu firi deschise şi oneste, nesocotesc interesele unor oameni de onoare, se leapădă de ei şi se ataşează, în virtutea celor mai bune însuşiri sufleteşti, unor paraziţi, unor elemente de rea-credinţă şi primejdioase, care, din nefericire, s-au răspîndit în număr atît de mare în vremurile noastre grele şi lipsite de orice temeiuri morale. În încheiere, te anunţ că în ceea ce priveşte datoria amintită de două ruble argint, voi considera drept obligaţia mea sacrosanctă de a o ţine la dispoziţia dumitale integral.

Cît despre aluziile dumitale, domnul meu, la o anumită persoană de sex feminin, la intenţiile, calculele şi proiectele acestei persoane, ţin să-ţi fac cunoscut, domnule, că nu le-am înţeles decît foarte vag şi că toate aceste aluzii mi-au rămas absolut neclare. Permite-mi, onorate domn, să-mi păstrez nepătat renumele meu onest şi intactă noblețea sentimentelor mele. În orice caz, sînt gata să mă cobor pînă la o explicaţie personală, preferînd siguranţa discuţiei directe celei prin corespondenţă, declarînd în plus că sînt gata să ajung la diferite înţelegeri amiabile, reciproce bineînţeles. În acest scop, te rog, stimate domn, să transmiţi persoanei sus-menţionate că sînt gata pentru pertractări personale şi, în plus, să-i ceri să binevoiască a fixa data şi locul întrevederii. Cu durere în inimă am citit, domnul meu, aluziile cum că te-aş fi jignit, trădînd prietenia noastră de altădată şi făcînd aprecieri nefavorabile despre dumneata. Atribui toate acestea unei neînţelegeri, unei calomnii ticăloase, invidiei şi răutăţii acelora pe care, cu drept cuvînt, aş putea să-i numesc fără exagerare duşmanii mei cei mai înverşunaţi. Dar ei nu ştiu, probabil, că inocenţa este puternică prin ea însăşi, prin însuşi faptul că este inocenţă, că neruşinarea arogantă şi familiaritatea neobrăzată a unor persoane, mai devreme sau mai tîrziu, îşi vor atrage stigmatul înfierării generale şi că aceste persoane vor cădea pradă propriei lor putreziciuni şi perversităţi. În încheiere, te rog, stimate domn, să transmiţi acestor persoane că pretenţiile lor ciudate şi dorinţa năstrușnică, meschină şi josnică de a scoate pe alţii din spaţiul ocupat de ei prin prezenţa lor pe lumea aceasta, luîndu-le locul, sînt demne de dezaprobare, dispreţ şi compătimire, ba şi de ospiciu de nebuni ; mai mult, că asemenea raporturi sînt strict interzise de legile în vigoare, ceea ce, după părerea mea, este absolut just, căci fiecare trebuie să se mulţumească cu locul pe care îl ocupă. Există o limită în toate, şi, dacă este vorba de o glumă, gluma aceasta este neruşinată, mai mult — este absolut imorală, pentru că, îmi permit să vă asigur, stimate domn, că ideile mele expuse mai sus în ce priveşte *locul fiecăruia* sînt de o înaltă ţinută morală.

În orice caz, am onoarea a rămîne
sluga dumitale preaplecată
I. Goliadkin"

Capitolul X

Era limpede că toate evenimentele din ajun îl zguduiseră profund pe domnul Goliadkin. Avu un somn tulbure, agitat şi nu dormi de fapt nici cinci minute ; se răsucea pe o parte şi pe alta, ca şi cum cine ştie ce şugubăţ i-ar fi presărat în aşternut fire de păr aspru, tăiate mărunt. Petrecu noaptea într-o chinuitoare toropeală, nici adormit, nici treaz, zvîrcolindu-se, gemînd şi suspinînd, aţipind pentru cîteva clipe şi trezindu-se apoi imediat. O neliniştе stranie, o apăsare nedesluşită şi stăruitoare, crîmpeie de amintiri vagi, de vedenii hidoase — într-un cuvînt tot ce putea fi mai neplăcut îl chinuiră toată noaptea... Ba îi apărea în faţă, într-o penumbră ciudată şi misterioasă, chipul lui Andrei Filippovici, cu privirea aspră, mînioasă, dojenindu-l cu o politeţe glacială... Iar în clipa cînd domnul Goliadkin încerca să se apropie de Andrei Filippovici, pentru a se justifica într-un fel oarecare şi a-i demonstra că, de fapt, el nu este aşa, că duşmanii lui îl prezintă astfel, că el, de fapt, este uite aşa şi aşa, ba posedă, peste calităţile sale obişnuite şi înnăscute, cutare şi cutare însuşire — cum apărea îndată persoana cunoscută prin apucăturile ei netrebnice şi printr-un mijloc oarecare, dintre cele mai revoltătoare, zădărnicea toate iniţiativele domnului Goliadkin, chiar aci, pe loc, sub nasul domnului Goliadkin, denigrînd totalmente reputaţia sa, călcîndu-i în picioare demnitatea, pentru ca, imediat după aceea, să-i ocupe locul la serviciu şi în societate. Ba simţea şi o usturime pe pielea capului exact în locul unde căpătase mai deunăzi bobîrnace, fie la pensiune — şi pe care le acceptase umil — fie în timpul serviciului la care era greu să protestezi... Şi în timp ce domnul Goliadkin îşi frămînta creierul că de ce, adică, era atît de greu să protesteze măcar împotriva unui anumit bobîrnac, acelaşi gînd despre bobîrnac lua, pe nesimţite, o altă formă oarecare — forma unei ticăloşii cunoscute, mai mici sau mai mari, văzute, auzite sau provocate recent de el însuşi, şi, de multe ori, făcute nu dintr-un motiv josnic şi nici măcar dintr-o pornire meschină oarecare, ci aşa — uneori, de pildă, întîmplător, din delicateţe ; alteori, din cauză că era cu totul neajutorat ; şi, în sfîrşit, pentru că... pentru că, într-un cuvînt, ştia el, domnul Goliadkin, prea bine *pentru ce !* Aci domnul Goliadkin simţea că roşeşte în somn şi, stăpînindu-şi roşeaţa, murmura în sinea lui că, adică, aci, de pildă, ar fi putut să-şi demonstreze tăria de caracter, şi încă foarte

bine ar fi putut să-şi demonstreze în acest caz tăria de caracter... după care conchidea că, „adică, ce rost are acum să se gîndească la tăria de caracter !... că, adică, n-are nici un rost să-şi mai amintească de ea !...“ Cel mai mult însă îl enerva şi îl înfuria pe domnul Goliadkin faptul că în asemenea clipe apărea de îndată şi fără greş, chemată sau nechemată, persoana cunoscută prin apucăturile ei ticăloase şi mîrşave, ca să declare şi ea, să mormăie cu un zîmbet neruşinat, deşi totul era cît se poate de limpede, că, „adică, ce rost mai are să pomenim despre tăria de caracter, că, adică, despre ce fel de tărie de caracter poate fi vorba la noi doi, iubite Iakov Petrovici !...“ Ba se făcea că domnul Goliadkin se află în mijlocul unei adunări selecte, ai cărei componenţi erau cunoscuţi prin inteligenţa şi manierele lor alese ; că domnul Goliadkin, la rîndu-i, a excelat prin amabilitate, vervă şi o conversaţie inteligentă, spirituală... că l-au îndrăgit toţi, pînă şi unii dintre inamicii săi, prezenţi acolo, şi că faptul acesta de a fi fost îndrăgit de toţi îl bucura nespus pe domnul Goliadkin ; că toată lumea era unanimă în a-i recunoaşte strălucitele calităţi şi că, în sfîrşit, domnul Goliadkin însuşi, trăgînd cu urechea, s-a simţit foarte măgulit, auzind cum gazda, luînd puţin deoparte pe careva dintre oaspeţi, îl elogiase pe domnul Goliadkin... Şi deodată, ca din senin, răsare iar omul binecunoscut prin reaua sa credinţă şi prin poznirile sale monstruoase, în persoana domnului Goliadkin-junior şi, pe loc, într-o clipită, prin însăşi apariţia sa, acest Goliadkin-junior spulbera tot triumful şi întreaga glorie a domnului Goliadkin-senior eclipsîndu-l pe Goliadkin-senior, împroşcîndu-l cu noroi pe Goliadkin-senior şi, în cele din urmă, demonstra cu toată evidenţa că domnul Goliadkin-senior, adică cel adevărat — nu este cîtuşi de puţin adevărat, ci unul fals, şi că, de fapt, el este cel adevărat, că, în sfîrşit, Goliadkin-senior nu este de loc ceea ce pare, ci aşa şi pe dincolo, şi, prin urmare, nu trebuie şi nu are dreptul să facă parte dintr-o societate selectă de oameni loiali şi de condiţie bună. Şi toate acestea s-au petrecut atît de vertiginos, încît domnul Goliadkin-senior nu apucă nici să deschidă gura măcar, cînd toţi cei de faţă se lăsară fără doar şi poate influenţaţi de insinuările monstruoase ale falsului domn Goliadkin, repudiindu-l cu cel mai profund dispreţ pe adevăratul şi inocentul domn Goliadkin, cu nimic vinovat. Nu mai rămînea nici o persoană a cărei părere să nu fi fost răsturnată într-o clipită în felul dorit de monstruosul domn Goliadkin. Nu rămînea o singură persoană, nici chiar din rîndul celor mai puţin marcante în această adunare, pe

care să nu o fi linguşit netrebnicul şi falsul domn Goliadkin în felul caracteristic lui, proferînd nenumărate dulcegării ; pe lîngă care să nu se fi gudurat în felul său, cîntîndu-i ditirambi după obiceiul său ticălos, adresîndu-i cuvinte mieroase şi măgulitoare, încît persoana adulată se îmbăta de mireasma tămîierilor şi sughiţa pînă la lacrimi de plăcere. Uluitoare era mai ales repeziciunea extraordinară cu care se deplasa acest individ suspect şi netrebnic, acest pretins domn Goliadkin. Iată-l gudurîndu-se pe lîngă unul ca să-i cîştige bunăvoinţa şi, cît ai clipi din ochi, îl şi vedeai trecînd la un altul. Se linge discret pe bot cu acesta, face o reverenţă trăgîndu-şi caraghios picioruşul scurt, rotund şi grosuţ şi lipindu-şi călcîiele milităreşte ; iată-l imediat lîngă un al treilea, cădelniţîndu-l şi pe acesta, pupîndu-se şi cu el prieteneşte în bot ; nici n-apucai să caşti gura de uimire, că el şi ajunsese lîngă un al patrulea cu aceleaşi tertipuri şi marafeturi — groaznic ! Curată vrăjitorie, nu altceva ! Şi se bucură cu toţii văzîndu-l, şi-i zîmbeşte toată lumea, şi-l laudă, îl laudă în cor, spunînd că amabilitatea, drăgălăşenia şi înclinaţia satirică a inteligenţei lui întrec cu mult amabilitatea, drăgălăşenia şi înclinaţia satirică a domnului Goliadkin cel adevărat, şi-i reproşează acest lucru inocentului domn Goliadkin, şi îl reneagă pe domnul Goliadkin cel iubitor de adevăr, ba acum îl şi hulesc şi-l alungă în brînci pe domnul Goliadkin cel loial ; iată-l pe adevăratul domn Goliadkin, cunoscut prin dragostea lui faţă de aproapele său înghiţind şi bobîrnace !... Îndurerat, îngrozit, furios, nefericitul domn Goliadkin fuge în stradă ca să ia o birjă şi să meargă cît mai repede la excelenţa-sa, sau de nu, cel puţin la Andrei Filippovici, dar — oroare ! Nici un birjar nu se învoieşte să-l transporte pe domnul Goliadkin : „că, adică, nu putem lua în trăsură, cuconaşule, doi oameni întru totul la fel ; că, adică, un om de treabă, boierule, caută să trăiască cinstit, fără vicleşug, şi nu umblă în dublu". Copleşit de ruşine, domnul Goliadkin cel absolut cinstit se uită în juru-i, convingîndu-se că, într-adevăr, şi birjarii, şi Petruşka — intrat în cîrdăşie cu ei — aveau, în felul lor, dreptate ; căci mizerabilul domn Goliadkin se afla într-adevăr aici, lîngă el, foarte aproape de el, şi, potrivit apucăturilor lui ticăloase, chiar şi acum, în momentul acesta critic, punea, desigur, la cale ceva foarte necuviincios, care nu ar fi vădit nicidecum nobleţe de caracter — ceea ce se dobîndeşte numai prin educaţie — nobleţe de caracter cu care obişnuia să se fălească infamul şi dezgustătorul domn Goliadkin al doilea cu

orice prilej. Nemaiputînd suporta această ruşine, complet distrus şi disperat, domnul Goliadkin cel absolut adevărat se smulse din loc şi porni în goana mare, luînd-o razna şi lăsîndu-se la voia întîmplării, oriunde va voi să-l ducă soarta ; dar cu fiecare pas, cu fiecare bocănit al cizmelor sale pe granitul trotuarului, răsărea ca din pămînt cîte un nou domn Goliadkin, absolut asemănător, cu apucături la fel de imorale şi cu inima la fel de perversă. Şi toţi aceşti indivizi care semănau leit porneau îndată să alerge unul după altul în şir neîntrerupt, ca un cîrd de gîşte, se ţineau şontîc-şontîc după domnul Goliadkin-senior, încît n-avea cum şi unde să se ascundă de aceste figuri absolut asemănătoare, încît domnul Goliadkin cel demn de toată compătimirea simţea că i se taie răsuflarea din pricina spaimei care îl cuprinsese ; şi astfel răsăriră o liotă de indivizi absolut identici şi toată capitala fu invadată de ei, toţi semănînd leit unul cu celălalt, încît, scandalizat, vardistul de stradă, văzînd o atare încălcare a ordinii, fu nevoit să-i prindă pe toţi aceşti oameni leit asemănători de guler şi să-i arunce în primul zdup ce-i veni la îndemînă... Înţepenind şi îngheţînd de groază se trezea eroul nostru, înţepenind şi îngheţînd de groază constata că nici aievea timpul său nu trecea mai plăcut... Simţea o sfîşiere chinuitoare în piept... Era ca şi cum cineva i-ar fi sfîrtecat inima cu dinţii...

Ei bine, domnul Goliadkin nu mai putu să rabde toate acestea. „Pînă aici !" strigă el hotărît, ridicîndu-se în aşternut şi, o dată cu acest strigăt, se smulse şi din toropeala somnului zbuciumat.

Trebuie să fi fost ziua-n amiaza mare, căci odaia lui era scăldată în lumină. Razele soarelui se prefirau în snopi deşi prin geamurile îngheţate, răspîndindu-se din belşug în interior, ceea ce îl mira nespus pe domnul Goliadkin : doar arareori şi numai pe la amiazi dacă mai răzbea o rază de soare în locuinţa lui ; altădată, cel puţin pe cît îşi aducea aminte domnul Goliadkin, nu prea se întîmplaseră asemenea excepţii în crugul farului ceresc. Nici nu apucă bine eroul nostru să se minuneze de acest lucru, cînd în cămăruţa de alături se auzi hîrîitul ceasornicului din perete, care se decisese, probabil, să bată cu adevărat. „Aha !" făcu domnul Goliadkin şi se pregăti să asculte, rămînînd într-o aşteptare încordată... Dar, spre nemărginita lui stupefacţie, spre consternarea domnului Goliadkin, orologiul, după atîta opinteală, bătu doar o singură dată. „Ce-o mai fi şi asta ?" strigă eroul nostru, sărind din pat. Aşa cum era, în ţinuta sumară de noapte, necrezîndu-şi urechilor, se repezi în cămăruţă. Ceasornicul arăta într-adevăr ora

unu. Domnul Goliadkin privi spre culcuşul lui Petruşka, dar ia-l pe Petruşka de unde nu-i : patul lui era, probabil, făcut de mult ; nu i se vedeau nici cizmele, nicăieri — dovadă sigură că servitorul plecase de acasă. Domnul Goliadkin se repezi la uşă : o găsi încuiată. „Bine, dar unde o fi Petruşka ?" se întrebă el în şoaptă, tulburat la culme şi tremurînd din tot corpul... Îl străfulgeră un gînd... se repezi la birou, căută peste tot — aşa era : scrisoarea lui de aseară către Vahrameiev lipsea... lipsea şi Petruşka... ceasul arăta unu ; iar în scrisoarea primită ieri de la Vahrameiev începură să se contureze acum nişte indicii noi pentru el, foarte confuze, de altfel, la prima vedere, dar care acum deveneau tot mai clare. Ce mai, era limpede ca bună ziua : îl mituiseră şi pe Petruşka ; era evident că Petruşka se lăsase cumpărat ! Să ştii că aşa este, da, da, este aşa !

„Va să zică acolo se află nodul principal al uneltirilor ! strigă domnul Goliadkin, lovindu-se peste frunte şi căscînd ochii din ce în ce mai mari — va să zică, în cuibul acestei nemţoaice sordide se ascunde acum principala forţă diavolească ! Va să zică, indicaţia pe care mi-a dat-o dînsa, cu podul Izmailovski, n-a fost decît o diversiune strategică, ca să mă îmbrobodească, ca să mă încurce (blestemată vrăjitoare !), urzindu-şi în felul acesta ticăloşiile ! ! ! Aşa este, ce mai ! Căci dacă privim lucrurile din acest punct de vedere, ele se prezintă exact aşa ! Şi apariţia acestui ticălos se explică acum foarte simplu, toate sînt strîns legate între ele. Îl aveau de mult în rezervă, îl pregăteau şi-l ţineau pentru momentul potrivit. Asta-i va să zică, acum e limpede totul ! Şi ce deznodămînt ! Dar nu-i nimic ! Încă nu e totul pierdut !..." Aci domnul Goliadkin îşi aduse aminte îngrozit că ceasurile erau aproape două după-amiază. „Dar dacă ei au şi izbutit pînă acum... un geamăt îi scăpă din piept... Ei bine, n-o să le meargă, o să vedem noi..." Se îmbrăcă la repezeală, puse mîna pe pană şi trăgînd o foaie de hîrtie, ticlui următoarea epistolă :

„Stimate domn,
Iakov Petrovici !

Ori dumneata, ori eu, dar amîndoi laolaltă — asta nu se mai poate ! De aceea îţi declar că dorinţa dumitale ciudată, ridicolă şi totodată imposibilă de a apărea drept geamănul meu şi de a te prezenta drept atare nu va duce decît la dezonorarea şi înfrîngerea dumitale totală. De aceea te rog, în interesul dumitale, să te dai în lături şi să laşi drum liber unor oameni cu adevărat no-

bili şi care urmăresc scopuri cinstite. În caz contrar, sînt gata să recurg şi la măsurile cele mai drastice. Las pana din mînă şi aştept... De altfel, rămîn gata la servicii şi — la pistoale.

I. Goliadkin"

Terminînd scrisoarea, eroul nostru îşi frecă energic mîinile. Apoi îşi puse mantaua, pălăria, deschise uşa cu cheia de rezervă şi porni la serviciu. Ajunse la departament destul de repede, dar nu se hotărî să intre pentru că, într-adevăr, era prea tîrziu ; ceasul domnului Goliadkin arăta două şi jumătate. Dar o împrejurare probabil cu totul neînsemnată avu darul neaşteptat să risipească unele îndoieli ale domnului Goliadkin : de după colţul clădirii departamentale apăru un omuleţ zorit, cu faţa congestionată, care, pe furiş, în mers de şobolan, se strecură prin uşă în vestibul. Era copistul Ostafiev, pe care domnul Goliadkin îl cunoştea prea bine, un om care în anumite împrejurări putea fi destul de util şi care pentru o piesă de zece copeici era gata să facă orice. Cunoscînd coarda sensibilă a lui Ostafiev şi făcîndu-şi socoteala că, după această escapadă pentru nişte nevoi gustative stringente, devenise probabil şi mai aplecat de a căpăta un bănuţ, eroul nostru se hotărî să nu se zgîrcească, se repezi şi el pe peron şi se strecură în urma lui Ostafiev în vestibul. Strigîndu-l pe nume, îl chemă cu aer misterios într-un colţ discret, după o sobă mare de fier. Atrăgîndu-l acolo, eroul nostru începu să-l descoasă :

— Ia spune, drăguţule, cum e pe acolo, adică... mă înţelegi ?...

— Ascult, domnule ; să trăiţi, domnule.

— Bine, bine, drăguţule ; te voi răsplăti, dragul meu. Haide spune, dragă prietene !

— Despre ce mă întrebaţi ? Aci Ostafiev îşi duse mîna la gura care i se căscase uşor, nepoftită.

— Eu, ca să vezi, dragă prietene, eu... adică, să nu-ţi închipui cumva... Andrei Filippovici e aici ?...

— Aici, să trăiţi.

— Şi funcţionarii toţi sînt aici ?

— Şi funcţionarii, ca de obicei, să trăiţi.

— Şi excelenţa-sa e aici ?

— Şi excelenţa-sa la fel, să trăiţi. Aici, copistul îşi duse iarăşi mîna la gură ca să acopere un nou căscat, şi se uită cam curios şi ciudat la domnul Goliadkin. Cel puţin aşa i se păru eroului nostru.

— Şi nu se observă nimic deosebit, dragă prietene ?

— Nu ; nimic, să trăiţi.

— Ceva în legătură cu mine, dragă prietene, n-a răsuflat cumva ceva pe-acolo, ceva care, mă rog... Hai ? Ce zici ? Dar numai aşa... dragă prietene, mă-nţelegi ?

— Nu, nu se aude nimic deocamdată. Copistul îşi acoperi iarăşi gura cu palma şi iarăşi îl privi cam ciudat pe domnul Goliadkin. Fapt este, că eroul nostru căuta acum să pătrundă gîndurile lui Ostafiev, să descifreze pe faţa lui dacă nu ascunde ceva ce nu vrea să-i spună. Şi, într-adevăr, părea că faţa lui Ostafiev ascunde ceva ; cert era că Ostafiev devenea tot mai rezervat, mai dur, şi nu mai arăta acelaşi interes viu pentru grijile domnului Goliadkin ca la începutul conversaţiei. „În felul lui, cam are dreptate, gîndi domnul Goliadkin, ce-i pasă lui de mine ? Poate că a şi ciupit ceva de la cei din tabăra adversă, de vreme ce a putut să se repeadă ca să-şi satisfacă imperioasele cerinţe. Ia să-i strecor ceva..." Domnul Goliadkin a înţeles că sosise momentul bacşişului.

— Ţine, drăguţă...

— Foarte mulţumesc, să trăiţi.

— Şi mai capeţi.

— Porunciţi, domnule.

— Chiar acum, îndată, mai capeţi, iar după ce afacerea se încheie, îţi mai dau încă pe atîta. Pricepi ?

Copistul tăcea şi, cum stătea în poziţie de drepţi, se uita ţintă în ochii domnului Goliadkin.

— Ia spune acum : despre mine n-ai auzit nimic ?...

— Mi se pare că, pînă în prezent... cum să spun... nimic deocamdată. Ostafiev vorbea acum tărăgănat, ca şi domnul Goliadkin, luînd un aer întrucîtva misterios, mişcînd din sprinceene, cu ochii în pămînt, căutînd să fie în tonul acestuia şi, într-un cuvînt, silindu-se să justifice suma făgăduită, căci banii primiţi îi considera cîştigaţi definitiv şi acoperiţi prin efortul de pînă acum.

— Şi nu se ştie nimic ?

— Deocamdată nu, să trăiţi.

— Dar, ia ascultă... Nu cumva... se ştie totuşi ?

— Pe urmă, firește, poate c-o să se ştie, să trăiţi.

„Semn rău !" gîndi eroul nostru.

— Ţine şi asta, drăguţă.

— Foarte mulţumesc, să trăiţi.

— Vahrameiev a fost ieri pe aici ?...

— A fost, să trăiţi.

— Dar altcineva n-a mai fost ?... Caută să-ţi aduci aminte, dragul meu.

Copistul îşi scotoci un timp prin memorie, dar nu-şi aminti nimic potrivit.

— Nu, altcineva n-a fost, să trăiţi.

— Hm !

Urmă o pauză.

— Ascultă, frăţioare, mai ţine şi asta, dar spune-mi tot, toate dedesubturile.

— Ascult, să trăiţi. Ostafiev era acum blînd ca un miculşel : tot ce voise domnul Goliadkin.

— Ce zici, dragul meu, cam ce hram poartă el acolo ?

— Păi, cum să vă spun, se pare că se poartă bine, răspunse copistul căscînd ochii la domnul Goliadkin.

— Adică cum bine ?

— Adică, aşa, bine, să trăiţi. Aci Ostafiev ridică sprincenele cu înţeles. De fapt el nu înţelegea absolut nimic şi nu ştia ce-ar mai putea să spună. „Semn rău !“ gîndi domnul Goliadkin.

— N-ai remarcat ceva special între ei şi Vahrameiev ?

— Totul e la fel ca şi înainte, să trăiţi.

— Ia gîndeşte-te mai bine.

— Se zice că ar fi ceva, să trăiţi.

— Şi ce, anume ?

Ostafiev îşi duse palma la gură.

— N-a venit de acolo vreo scrisoare pentru mine ?

— Păi, portarul Miheev s-a dus astăzi pe la Vahrameiev, la locuinţa lui, acolo, la nemţoaica dumnealor. Să mă duc să întreb dacă e nevoie.

— Fă-mi binele ăsta, dragul meu, pentru Dumnezeu !... Eu numai aşa... să nu-ţi închipui cumva cine ştie ce, dragul meu ; eu doar aşa. Vezi de întreabă pe acolo, dragul meu, află dacă nu cumva se plănuieşte ceva în legătură cu mine. Ce întreprinde el ? Asta aş vrea să ştiu ; să-mi afli toate astea, dragul meu, şi te voi răsplăti pe urmă, dragul meu...

— Am înţeles, să trăiţi ; iar pe scaunul dumneavoastră s-a aşezat astăzi Ivan Semionovici.

— Ivan Semionovici ? Aha ! Da ? Zău ?

— Andrei Filippovici i-a spus să se aşeze acolo, să trăiţi...

— Nu mai spune ! Oare de ce ? Vezi de află toate astea, dragul meu, pentru Dumnezeu, află toate astea — iar eu te voi răs-

plăti, dragul meu ; asta aş vrea să ştiu... dar să nu-ţi închipui cine ştie, dragul meu...

— Am înţeles, am înţeles, să trăiţi, mă întorc îndată. Dar dumneavoastră nu mai urcaţi la serviciu astăzi ?

— Nu, dragul meu ; am venit doar aşa, am venit numai aşa, să văd ce şi cum, dragul meu ; pe urmă te voi răsplăti, dragul meu.

— Am înţeles, să trăiţi. Copistul urcă repede şi sîrguincios scara, iar domnul Goliadkin rămase singur.

„Semn rău, gîndi el. Nu-mi place, nu-mi place de loc ! Cum văd, afacerea asta a noastră... nu prea merge bine ! Ce-or fi însemnînd toate astea ? Ce-or fi însemnînd aceste aluzii ale beţivanului bunăoară, şi cine şi-o fi vîrît coada aici ? Aha ! Acum ştiu cine-mi umblă cu şoalda. Negreşit, aşa trebuie să fie. Au aflat probabil, şi l-au instalat... adică ce zic eu : l-au instalat ! L-a instalat Andrei Filippovici ; ei, dar de ce l-o fi instalat, şi în ce scop anume ? Au aflat, probabil... Trebuie să fie mîna lui Vahrameiev. Adică, ce vorbesc eu : Vahrameiev ; e prost ca noaptea Vahrameiev ăsta ; se vede că toţi lucrează pentru dînsul, pentru mizerabilul acela pe care l-au şi montat în acest scop ; ca să vezi, nemţoaica dracului, s-a plîns, păcătoasa ! Am bănuit întotdeauna că toată intriga asta nu s-a iscat aşa, din senin, şi că toate bîrfelile lor muiereşti şi bărbeşti trebuie să ascundă ceva, negreşit ; acelaşi lucru l-am spus şi lui Krestian Ivanovici, că, adică, s-au jurat să mă asasineze, moralmente adică, şi s-au agăţat de Karolina Ivanovna. Ehei, precum văd eu, sînt mari meşteri ! Aici, domnule, e o mînă de maestru la mijloc, şi nu Vahrameiev. Am spus-o de mult că Vahrameiev ăsta e un prost ; dar acum... acum ştiu cine s-a pus în acţiune pentru ei toţi : intrusul acţionează, impostorul acţionează ! Cu asta se ţine el şi cea mai bună dovadă este chiar succesul de care se bucură în societatea aleasă. Într-adevăr, grozav aş vrea să ştiu care este acum poziţia lui acolo... Cum o fi văzut la ei, acolo ? De ce au recurs totuşi la Ivan Semionovici ? Ce nevoie aveau, naiba să-i ia, de Ivan Semionovici ? Ca şi cum nu s-ar fi putut găsi un altul. De altfel, pe oricare l-ar fi instalat, ar fi fost acelaşi lucru ; ştiu însă că el, Ivan Semionovici, adică, mi s-a părut de mult cam suspect. Îl observam de mult : un bătrînel păcătos, un nesuferit ; se zice că dă bani cu împrumut şi stoarce nişte dobînzi cămătăreşti. Dar cel ce trage toate sforile este ursul. El şi-a vîrît coada în toată afacerea asta. Şi iată cum a început. La podul Izmailovski a început ; de acolo se trage totul..." Aci domnul Goliadkin

schiță o strîmbătură, de parcă ar fi muşcat dintr-o lămîie, aducîndu-şi aminte, probabil, de ceva foarte neplăcut. „Ei, dar nu-i nimic ! gîndi el. Ce naiba îmi tot bat capul cu asta ? De ce o fi întîrziind atîta Ostafiev ? S-o fi întins la vorbă, sau l-o fi reţinut careva pe-acolo ? De altfel, nu e rău că am pus pe roate intriga asta şi că, la rîndul meu, acţionez. Cît despre Ostafiev, e de ajuns să-i pun în palmă cîţiva gologani, şi ar fi în stare... l-am şi cîştigat de partea mea ; dar poate că şi ei îl au la mînă... şi-l folosesc şi pe el în intriga asta. Are o privire cam suspectă... de lichea ! Nu vrea să spună nimic, tîlharul ! «Nu, nu-i nimic, zice, şi foarte mulţumesc, adică : să trăiţi, foarte mulţumesc», zice. Secătura !"

Se auzi zgomot de paşi... Domnul Goliadkin se zgribuli şi se trase repede după sobă. Cineva coborî scara şi ieşi în stradă. „Cine o fi plecînd la ora asta ?" se întrebă eroul nostru. După un minut, se auziră alţi paşi... Aci domnul Goliadkin nu mai putu să reziste şi-şi scoase vîrful nasului de după meterez — îl scoase şi se dădu îndată înapoi, de parcă cineva i-ar fi înţepat nasul cu un ac. De astă dată află cine a trecut : era chiar intrigantul, mizerabilul, mîrşavul Goliadkin-impostorul. Mergea, ca de obicei, cu pasul lui mărunt, trepădat şi ticălos, aruncînd uşor în lături călcîiul piciorului drept, de parcă ar fi ţintit să lovească pe cineva, ca un cal nărăvaş. „Canalia !" strecură printre dinţi eroul nostru. De altfel, domnul Goliadkin n-ar fi putut să nu bage de seamă că această canalie ţinea sub braţ o imensă servietă verde — servieta excelenţei-sale. „A primit iarăşi o însărcinare specială", gîndi domnul Goliadkin, roşind şi zgribulindu-se şi mai tare de necaz. Nici nu apucă domnul Goliadkin-junior să treacă bine pe lîngă domnul Goliadkin-senior, fără să-l observe, şi răsunară pentru a treia oară nişte paşi ; de data aceasta, domnul Goliadkin înţelese că sînt paşi de copist. Într-adevăr, o siluetă de conţopist cu părul lins îşi vîrî capul după sobă ; dar nu era Ostafiev, ci un alt copist cu numele de Pisarenko. Domnul Goliadkin rămase uluit. „De ce-o fi amestecînd şi pe alţii în taina noastră ? gîndi eroul nostru. Ce barbarie ! N-au nimic sfînt !"

— Ei, ce-ai să-mi spui, drăguţule ? îl întrebă el pe Pisarenko. Cine te-a trimis, dragul meu ?...

— Păi, în chestiunea dumneavoastră. Să ştiţi că nu s-a primit încă nici o ştire, de la nimeni. Cînd vine ceva, vă informăm, să trăiţi.

— Dar Ostafiev ?...

— Păi, să vedeţi, dînsul n-a putut să vină, să trăiţi. Excelenţa-sa a trecut pînă acum de două ori prin secţie, nici eu nu prea pot să întîrzii.

— Mulţumesc, dragul meu, mulţumesc... Să-mi spui numai...

— Nu pot, zău... Ne cheamă mereu... Dumneavoastră binevoiţi să mai rămîneţi aici şi cum vine ceva privitor la chestiunea dumneavoastră, vă dăm de ştire...

— Dar spune-mi, te rog...

— Scuzaţi-mă, n-am timp, bîigui Pisarenko, căutînd să scape de domnul Goliadkin care îl apucase de haină ; zău, nu pot. Binevoiţi să mai staţi puţin şi o să vă dăm noi de ştire.

— O clipă, o clipă, dragul meu ! Numai o clipă ! uite ce este : ai aici o scrisoare, dragul meu ; te voi răsplăti, scumpule.

— Ascult, să trăiţi.

— Ai grijă s-o predai, dragul meu, domnului Goliadkin.

— Goliadkin ?

— Da, scumpule, domnului Goliadkin.

— Bine ; cum termin, o duc. Iar dumneavoastră rămîneţi deocamdată aici. Nu vă vede nimeni...

— Aşa, dragul meu ; şi să nu crezi cumva... Nu, nu stau aici ca să nu mă vadă cineva. Acum n-o să mai stau aici... Voi fi în ulicioara aceea. E o cafenea, te aştept acolo, şi dacă se întîmplă ceva, să-mi dai de ştire, să-mi spui tot, înţelegi ?

— Am înţeles, să trăiţi. Daţi-mi drumul numai ; înţeleg...

— Am să te răsplătesc, dragul meu ! strigă domnul Goliadkin în urma lui Pisarenko, care, izbutind să scape, în sfîrşit, zorea în sus pe scară... „Ca să vezi, ce ticălos e şi ăsta ; a devenit şi el mai grosolan, gîndi eroul nostru, strecurîndu-se tiptil de după sobă. E ceva la mijloc. E limpede... Mai întîi a fost aşa şi pe dincolo... De altfel se şi grăbea ; o fi avînd multă treabă. Şi excelenţa-sa, care a trecut de două ori prin secţie... Care să fie cauza ?... Ei, dar nu-i nimic ! Chiar aşa, poate că într-adevăr, n-o fi nimic, o să vedem noi îndată..."

Domnul Goliadkin pusese mîna pe clanţa uşii ca să iasă în stradă, cînd deodată se auzi în faţa peronului huruitul cupeului excelenţei-sale. Mai înainte ca domnul Goliadkin să-şi fi revenit din uimire, portiera cupeului se deschise şi domnul care se afla înăuntru sări pe peron. Nu era nimeni altul decît acelaşi domn Goliadkin-junior, care plecase în urmă cu zece minute. Domnul Goliadkin-senior îşi aduse aminte că locuinţa directorului se afla la doi paşi. „A fost trimis cu vreo însărcinare specială", gîndi eroul

nostru. Între timp, domnul Goliadkin-junior, punînd mîna pe impunătoarea servietă verde şi pe nişte mape cu hîrtii, porunci ceva vizitiului, deschise uşa aproape împingîndu-l pe domnul Goliadkin-senior — prefăcîndu-se că nici nu-l observă şi procedînd deci înadins astfel, ca să-i facă în necaz — şi urcă în fugă scara vestibulului. „Nu-i a bine!" gîndi domnul Goliadkin. Ca să vezi ce întorsătură a putut să ia afacerea noastră! Ce complicaţii, Dumnezeule!" Rămase cîteva secunde nemişcat. În sfîrşit, se hotărî. Fără a mai sta mult pe gînduri, cu zvîcniri de inimă şi tremurînd din toate mădularele, se repezi în urma prietenului său. „Fie ce-o fi; nici că-mi pasă! Doar sînt parte în afacerea asta!" îşi zicea el, în timp ce-şi scotea pălăria, mantaua şi galoşii în vestibul.

Cînd domnul Goliadkin apăru în secţie, aproape se înserase. În birou nu mai erau nici Andrei Filippovici, nici Anton Antonovici. Se duseseră amîndoi în cabinetul directorului pentru a-şi prezenta rapoartele; se mai ştia că directorul, la rîndul lui, se grăbea să meargă la excelenţa-sa. Profitînd de împrejurare, la care se adăuga şi faptul înserării şi că, prin urmare, programul de serviciu se apropia de sfîrşit, unii dintre funcţionari, mai ales cei tineri, în clipa cînd eroul nostru intră în birou, se îndeletniceau cu un fel de inactivitate: adunaţi în grupuri, îşi petreceau timpul rămas pălăvrăgind, discutînd, rîzînd, iar cîţiva dintre cei mai tineri, adică cei mai nefuncţionari dintre toţi funcţionarii, organizaseră discret o partidă de rişcă într-un colţ, lîngă fereastră. În virtutea regulilor de bună-cuviinţă şi simţind în acel moment o nevoie stringentă de a-şi atrage simpatii, domnul Goliadkin trecu pe la unul şi altul, cu care se afla în relaţii mai bune, ca să-i salute etc. Dar colegii răspunseră cam ciudat la salutul domnului Goliadkin. Îl surprinse neplăcut mai ales atmosfera neobişnuită cu care a fost primit, un fel de rezervă, ba s-ar putea spune şi rigiditate din partea tuturor. Nimeni nu-i întinse mîna. Unii îi răspunseră pur şi simplu „bună ziua" depărtîndu-se apoi îndată; alţii se mulţumiră doar să dea din cap, cineva se întoarse, prefăcîndu-se că nu l-a observat; în sfîrşit, alţii — şi faptul acesta îi păru cel mai jignitor domnului Goliadkin — dintre tinerii cei mai nefuncţionari, de fapt, nişte băieţandri, care, după cum se exprimase pe bună dreptate domnul Goliadkin, nu ştiu decît să tragă chiulul şi să ardă gazul degeaba jucînd rişca şi hoinărind fără nici un rost pe străzi şi prin localuri — făcură treptat roată în jurul domnului Goliadkin, barîndu-i aproape complet drumul. Îl priveau cu toţii cu o curiozitate ofensatoare.

Era, desigur, un semn rău. Domnul Goliadkin simți acest lucru și se pregăti cu înțelepciune să nu observe nimic. Deodată, o împrejurare cu totul neașteptată îl scoase, cum se spune, din făgașul său pe domnul Goliadkin dîndu-i, cum se spune, lovitura de grație.

În cercul tinerilor colegi care îl înconjuraseră, ca un făcut, și în clipa cea mai penibilă pentru domnul Goliadkin-senior răsări ca din pămînt domnul Goliadkin-junior, vesel ca totdeauna, zîmbăreț și neastîmpărat ca totdeauna, într-un cuvînt : ghiduș, jovial, lingușitor și plin de haz, sprinten la vorbă și sprinten la picior ca întotdeauna, ca și mai înainte, ca și ieri, bunăoară. Rînjindu-se, izmenindu-se, arborînd mereu aceleași zîmbet care părea a spune tuturor „seara bună", se vîrî, trepădînd, în grupul de funcționari ; unuia îi strînse mîna, pe altul îl bătu pe umăr, pe un al treilea îl îmbrățișă ușor, unui al patrulea îi explică pentru ce fusese chemat și trimis de excelența-sa, unde a fost, ce-a făcut și ce-a dres, ce a adus cu el ; pe un al cincilea, probabil prietenul său cel mai bun, îl sărută pe buze — într-un cuvînt, totul se petrecu exact ca în visul domnului Goliadkin-senior. Cîștigîndu-i pe toți, într-o clipă, de partea lui, împărțind lingușiri, temenele, complimente și glume hazlii, fiecăruia după gustul lui, după ce se pupă cît îi pofti inima cu toți, fie că era, fie că nu era nevoie, deodată, probabil din greșeală și fără să-l fi observat pînă atunci pe vechiul său prieten, domnul Goliadkin-junior îi întinse mîna și domnului Goliadkin-senior. Probabil tot din greșeală, dar apucînd totuși să-l observe prea bine pe nesuferitul domn Goliadkin-junior, eroul nostru prinse bucuros mîna ce-i fusese întinsă atît de neașteptat și o strînse cu cea mai mare prietenie și cu un elan oarecum straniu, încercînd un sentiment de gratitudine, înduioșat aproape pînă la lacrimi. Fie că a fost surprins și derutat de gestul oarecum spontan al dușmanului său nerușinat, fie că i-a lipsit prezența de spirit necesară, fie că a simțit și a înțeles în adîncul sufletului său halul de neajutorare în care ajunsese — e greu de spus. Cert este că domnul Goliadkin-senior, în carne și oase, nesilit de nimeni și în prezența atîtor martori, a strîns solemn mîna aceluia pe care îl considera dușmanul său de moarte. Care nu i-a fost însă mirarea, revolta și furia ; care nu i-a fost groaza și rușinea, cînd adversarul și dușmanul său de moarte, nemernicul domn Goliadkin-junior, observînd greșeala celui persecutat de el, greșeala omului nevinovat și înșelat de el cu atîta viclenie, fără pic de rușine, fără milă, îndurare sau mustrări de cuget, își smulse deodată, cu o nemaipomenită brutalitate și obrăznicie, mîna din mîna domnului

Goliadkin-senior ; ba o mai şi scutură, de parcă şi-ar fi murdărit-o cu ceva dezgustător ; mai mult — scuipă într-o parte, însoţind mişcarea cu un gest din cele mai jignitoare ; mai mult, îşi scoase batista şi pe loc, în faţa tuturor, în modul cel mai neruşinat, îşi şterse degetele pe care i le ţinuse, cu o clipă înainte, în mîna sa domnul Goliadkin-senior. Procedînd astfel, domnul Goliadkin-junior, după obiceiul său ticălos, se uită înadins în jurul lui, ca să-i vadă toată lumea comportarea ; privi, pe rînd, în ochii fiecăruia, căutînd, probabil, să le sugereze lucrurile cele mai defavorabile în legătură cu domnul Goliadkin. Părea că atitudinea dezgustătorului domn Goliadkin-junior stîrnise indignarea tuturor funcţionarilor din jur ; pînă şi tineretul superficial îşi manifestă nemulţumirea. Se iscă un murmur şi larmă multă. Freamătul general nu putu să scape auzului domnului Goliadkin-senior ; dar o glumă venită la repezeală şi plasată abil de domnul Goliadkin-junior destrămă, spulberă pînă şi ultimele speranţe ale eroului nostru, aplecînd balanţa iarăşi în favoarea duşmanului său de moarte, în favoarea acestui netrebnic.

— Aveţi în faţa voastră pe un *Faublas* rus [11], domnilor ; îngăduiţi-mi să vi-l recomand pe tînărul *Faublas* ! strigă piţigăiat domnul Goliadkin-junior cu obrăznicia-i caracteristică, trepădînd şi învîrtindu-se printre funcţionari şi arătînd cu degetul spre domnul Goliadkin-senior, rămas complet nemişcat, înmărmurit, dar şi înfuriat la culme, totodată. „Hai să ne pupăm, bombonelule !" continuă neruşinatul cu o familiaritate revoltătoare, apropiindu-se de omul pe care-l jignise cu atîta perfidie. Gluma inutilului domn Goliadkin-junior părea că prinsese unde trebuie, cu atît mai mult, cu cît ascundea o aluzie ticăloasă la o anumită împrejurare, ajunsă, probabil, de notorietate publică. Eroul nostru simţi apăsarea grea a mîinii duşmanului pe umerii săi. De altfel se şi hotărîse. Cu privirea scînteietoare, cu faţa palidă, cu zîmbetul împietrit, se strecură prin mulţime şi cu paşi mărunţi, împleticiţi se îndreptă spre cabinetul excelenţei-sale. În anticameră se întîlni faţă în faţă cu Andrei Filippovici, care tocmai ieşea de la excelenţa-sa şi, cu toate că aici mai erau şi numeroase alte persoane, cu totul străine în acea clipă pentru domnul Goliadkin, eroul nostru nici nu voi să bage în seamă acest lucru. Hotărît, cu tot curajul, aproape minunîndu-se el însuşi şi lăudîndu-se în sinea lui pentru ceea ce face, îl acostă direct, fără a pierde o clipă, pe Andrei Filippovici rămas uluit de acest atac neaşteptat.

— Poftim !... Ce-i cu dumneata... Ce dorești ? întrebă șeful secției, fără să-l asculte pe domnul Goliadkin, care apucase între timp să se poticnească în vorbă.

— Andrei Filippovici, eu... aș putea, Andrei Filippovici, să am imediat o convorbire între patru ochi cu excelența-sa ? rosti răspicat și patetic eroul nostru, aținind o privire din cele mai hotărîte asupra lui Andrei Filippovici.

— Poftim ? Firește că nu ! Andrei Filippovici îl măsură din cap pînă în picioare pe domnul Goliadkin.

— O spun asta, Andrei Filippovici, pentru că văd că aici nimeni nici nu are de gînd să demaște pe un impostor și un ticălos.

— Cu-u-um ?

— Pe un ticălos, Andrei Filippovici.

— Și la cine, mă rog, binevoiești a te referi dumneata ?

— La o anumită persoană, Andrei Filippovici. Eu, Andrei Filippovici, mă refer la o anumită persoană ; sînt în dreptul meu... eu cred, Andrei Filippovici, că direcția trebuie să încurajeze asemenea imbolduri, adăugă domnul Goliadkin, evident ieșit din fire. Dumneavoastră, Andrei Filippovici... vă dați seama, probabil, și singur, Andrei Filippovici, că este un imbold nobil și o dovadă de cea mai bună credință și intenție din partea mea — să consider pe superiorul meu ca pe un părinte al meu, Andrei Filippovici, consider, adică, pe superiorul binevoitor ca pe un părinte și-i încredințez întreaga mea soartă. Așa și pe dincolo, adică... să vedeți cum stau lucrurile... Aci glasul domnului Goliadkin începu să tremure, fața i se roși și două lacrimi se prelinseră pe genele lui.

Andrei Filippovici îl ascultă uimit pe domnul Goliadkin și, fără să vrea, se dădu cîțiva pași înapoi. Apoi privi neliniștit în juru-i... E greu de spus cum s-ar fi încheiat acest demers al domnului Goliadkin... Deodată, ușa cabinetului excelenței-sale se deschise și apăru excelența-sa în persoană, însoțit de cîțiva funcționari superiori. Șeful departamentului fu urmat de toți cei prezenți în anticameră. Excelența-sa îl chemă pe Andrei Filippovici și discută cu el în mers cîteva chestiuni de serviciu. Cînd își reveni, în sfîrșit, și domnul Goliadkin, aproape toată lumea ieșise din anticameră. Intimidat, se aciuă sub aripa lui Anton Antonovici Setoșkin, care venea șontîcăit, în urma tuturor, cu o expresie severă și îngrijorată pe față, după cum i s-a părut domnului Goliadkin. „Am făcut-o boacănă și aici, își zise acesta, dar nu-i nimic."

— Sper, cel puțin, că dumneavoastră, Anton Antonovici, veți binevoi să mă ascultați și să examinați situația mea, zise el înce-

tișor și cu același glas sugrumat de emoție. Respins de toată lumea, mă adresez dumneavoastră. Nu m-am putut dumiri nici pînă acum, ce voiau să însemne cuvintele lui Andrei Filippovici, Anton Antonovici. Explicați-mi, dacă se poate...

— Totul se va explica la timpul potrivit, răspunse sever și răspicat Anton Antonovici, și, după cum i se păru domnului Goliadkin, cu aerul de a lăsa să se înțeleagă că Anton Antonovici nu dorește prelungirea conversației. Vei afla la timp tot ce trebuie. Chiar astăzi vei fi încunoștințat oficial despre toate.

— Despre ce anume voi fi încunoștințat oficial, Anton Antonovici, și de ce numaidecît oficial ? întrebă sfios eroul nostru.

— Noi, Iakov Petrovici, n-avem căderea să facem aprecieri asupra hotărîrilor luate de șefi.

— Dar de ce șefii, Anton Antonovici, bîigui domnul Goliadkin speriat rău de tot, de ce e nevoie să intervină șefii ? Nu văd nici un motiv ca să fie deranjați șefii, Anton Antonovici... Poate că vă referiți la cele întîmplate ieri, Anton Antonovici ?

— Nu, nu-i vorba de cele întîmplate ieri ; altceva șchiopătează la dumneata.

— Ce anume șchiopătează, Anton Antonovici ? Mie mi se pare, Anton Antonovici, că la mine nu șchiopătează nimic.

— Dar cu cine voiai să uneltești ? îl întrerupse aspru Anton Antonovici pe bietul domn Goliadkin. Domnul Goliadkin tresări și se făcu alb ca varul.

— Păi, Anton Antonovici, bîigui el abia auzit, dacă ne-am lua după calomniile dușmanilor noștri, fără să ascultăm și justificările celeilalte părți, atunci... bineînțeles, Anton Antonovici, atunci poate omul s-o și pățească, Anton Antonovici, cu totul nevinovat, să sufere fără nici o vină.

— Să zicem ! Dar cum rămîne cu fapta dumitale necuviincioasă față de reputația unei tinere pline de virtuți, a cărei familie binecunoscută, respectată și onorată de toată lumea îți acordase ocrotire, copleșindu-te generos cu binefacerile ei ?

— Dar ce anume faptă, Anton Antonovici ?

— Poftim ! Ai să mă întrebi, poate, și ce vină ai în purtarea dumitale față de cealaltă ființă, deși săracă și străină, dar de condiție onorabilă ? Te pomenești că tot n-ai nimic de spus ! Te-ai purtat cum trebuie ?

— Dați-mi voie, Anton Antonovici... Binevoiți să mă ascultați, Anton Antonovici...

— Dar atitudinea dumitale perfidă şi calomnia pe care ai născocit-o pe seama unei alte persoane — învinuirea unei alte persoane de nişte fapte pe care le-ai săvîrşit chiar dumneata ? Ce zici ? Cum se numeşte asta ?

— Eu, Anton Antonovici, nu l-am dat afară, bîigui tremurînd eroul nostru, şi nici pe Petruşka, adică pe servitorul meu, nu l-am îndemnat la aşa ceva... El a mîncat pîinea mea, Anton Antonovici ; s-a bucurat de ospitalitatea mea, adăugă eroul nostru cu aerul grav şi cu atîta tulburare în glas, încît începu să-i tremure bărbia şi-i veniră lacrimi în ochi.

— Asta o spui dumneata, Iakov Petrovici, că l-ai găzduit şi că ţi-a mîncat pîinea, răspunse rînjind Anton Antonovici pe un ton batjocoritor, ca o lovitură de cuţit în inima domnului Goliadkin.

— Dar permiteţi-mi să vă întreb respectuos, Anton Antonovici, dacă excelenţa-sa cunoaşte toată chestiunea aceasta ?

— Bineînţeles ! Acum însă, te rog să mă laşi, nu prea am timp... Vei afla chiar astăzi totul.

— Vă rog, numai o clipă, Anton Antonovici.

— Vorbim mai tîrziu...

— Vă rog, Anton Antonovici ; eu... să vedeţi... ascultaţi-mă puţin şi pe mine, Anton Antonovici... Nici nu mi-au trecut prin cap... cugetări din alea libere, Anton Antonovici ; mă feresc de aşa ceva, Anton Antonovici ; eu sînt absolut dispus, în ce mă priveşte, şi chiar purtam în cuget ideea...

— Bine, bine, am mai auzit asta...

— Nu, asta n-aţi auzit-o, Anton Antonovici. E cu totul altceva, Anton Antonovici. E ceva frumos, credeţi-mă, foarte frumos şi o să vă facă plăcere să auziţi... Purtam în cuget, după cum spuneam, următoarea idee, Anton Antonovici : că, uite, destinul a creat doi oameni absolut asemănători, iar şeful nostru generos şi binevoitor, văzînd în asta voia Domnului, i-a ocrotit pe cei doi gemeni. E ceva foarte frumos, Anton Antonovici, vedeţi cît de frumos este, Anton Antonovici, şi că, în ceea ce mă priveşte, sînt departe de orice liberalism. Pentru mine, şeful meu generos şi binevoitor e un adevărat părinte. Iată cum stă chestia, va să zică, excelenţă generoasă şi binefăcătoare, care cu toată bunăvoinţa... adică... şi un tînăr trebuie să capete serviciu... Daţi-mi un sprijin, Anton Antonovici, luaţi-mi apărarea, Anton Antonovici... Căci eu nici gînd... Anton Antonovici, pentru Dumnezeu, încă un cuvînt... Anton Antonovici...

Dar Anton Antonovici ajunsese departe de domnul Goliadkin... Eroul nostru nu mai ştiu nimic — nici unde se află, nici ce i se spune, nici ce face, nici ce i s-a întîmplat sau ce i se va mai întîmpla — atît de zguduit şi copleşit era de tot ce auzise şi ce văzuse.

Cu ochi implorători, îl căuta pe Anton Antonovici prin mulţimea de funcţionari, ca să se dezvinovăţească mai bine în faţa lui şi să-i spună ceva foarte loial, cu totul înălţător şi plăcut în ceea ce-l privea pe el... Treptat însă o lumină nouă începu să mijească în mintea tulbure a domnului Goliadkin ; o lumină nouă, cumplită, care îl făcu să întrezărească dintr-o dată o perspectivă întreagă de circumstanţe absolut necunoscute lui pînă atunci şi pe care nici nu le putea bănui... În acelaşi moment, eroul nostru, rămas cu totul aiurit, simţi că cineva îi dă un ghiont. Întorcînd capul, îl văzu alături pe copistul Pisarenko.

— O scrisoare, domnule.

— Aşa !... Ai şi fost acolo, dragul meu ?

— Da de unde ? Încă de dimineaţă la ora zece a fost adusă de Serghei Miheev, curierul ; a adus-o de la locuinţa secretarului gubernial Vahrameiev.

— Foarte bine, drăguţule, foarte bine, te voi răsplăti, dragul meu...

Domnul Goliadkin vîrî scrisoarea în buzunarul interior al hainei de uniformă pe care o încheie cu grijă la toţi nasturii ; privind apoi în jurul său, constată cu surprindere că se găsea în vestibulul departamentului, în mijlocul funcţionarilor, care, terminînd serviciul, se îmbulzeau spre ieşire. Domnul Goliadkin nu numai că nu observase pînă atunci această împrejurare, dar nu observase şi nu ţinea minte nici cum s-a pomenit deodată cu mantaua îmbrăcată, în galoşi şi cu pălăria în mînă. Toţi funcţionarii stăteau acum nemişcaţi într-o atitudine reverenţioasă. Excelenţa-sa se oprise jos, la capătul scării, în aşteptarea trăsurii care nu se ştie din ce pricină zăbovea, şi discuta cu însufleţire cu doi dintre consilierii săi şi cu Andrei Filippovici. La o distanţă cuviincioasă înapoia celor doi consilieri şi a lui Andrei Filippovici stătea Anton Antonovici Setoşkin şi alţi cîţiva funcţionari care zîmbeau, văzînd că excelenţa-sa a binevoit să glumească şi să rîdă. Funcţionarii îngrămădiţi sus pe scară zîmbeau şi ei, aşteptînd ca excelenţa-sa să rîdă iar. Nu zîmbea numai Fedoseici, portarul cel pîntecos, care stătea în poziţie de drepţi cu mîna pe clanţa uşii şi îşi aştepta cu nerăbdare porţia de plăcere cotidiană — aceea de a deschide cu

un gest larg uşa şi apoi, curbîndu-se într-o plecăciune adîncă, de a lăsa pe excelenţa-sa să treacă. Dar mai mult decît toţi ceilalţi părea că se bucură, simţindu-se în al şaptelea cer, nevrednicul şi impertinentul adversar al domnului Goliadkin. Uitase în clipa aceea de prezenţa tuturor celorlalţi funcţionari, renunţase chiar la obiceiul său ticălos de a umbla în paşi mărunţi, trepădaţi, printre ei, ba uitase chiar să se linguşească pe lîngă careva profitînd de acest prilej favorabil. Era numai ochi şi urechi, cu capul tras puţin între umeri, şi cu bărbia împinsă înainte, rămăsese într-o imobilitate ciudată, ca să audă, probabil, cît mai bine, nelăsînd să-i scape nimic, cu privirea aţintită la excelenţa-sa şi numai din cînd în cînd mîinile, picioarele sau capul tresăreau ciudat, convulsiv, abia perceptibil, trădînd vibraţiile strunelor tăinuite ale sufletului său.

„Uită-te la el ce se mai sclifoseşte ! gîndi eroul nostru. Ce atitudine de trepăduş ! Escrocul ! Tare aş fi vrut să ştiu cum reuşeşte el, prin ce anume reuşeşte să parvină în societatea celor suspuşi ! Nici tu inteligenţă, nici tu caracter, nici tu studii, nici măcar bun-simţ ; are pur şi simplu noroc, canalia ! Cînd mă gîndesc, Dumnezeule ! Cum poate izbuti atît de repede un om să aibă trecere pe lîngă toţi ! Şi să vezi că tot aşa o să meargă înainte, individul ; aş putea să jur pe orice că ajunge departe, ticălosul ; ajunge — cum să nu ajungă ! Să vezi numai cum o să-i meargă de aci încolo ! Aş mai vrea să aflu ce anume le şopteşte el tuturor ? Ce secrete poate să aibă cu toată omenirea asta, şi despre ce anume vorbesc ? Doamne ! Ce n-aş da ca să pot şi eu, oarecum... să mă dau bine pe lîngă ei oarecum... că, adică, aşa şi pe dincolo, să-l rog, adică, pe dînsul... că adică, uite aşa şi pe dincolo, mă leg să nu mai fac ; că, adică, îmi recunosc vina, sînt vinovat ; iar un tînăr, excelenţa-voastră, trebuie să aibă un serviciu în vremea noastră ; cît despre pocinogul meu, asemănarea aceea nenorocită nu mă încurcă de fel — aşa să se ştie ! Şi nici n-am de gînd să protestez într-un fel oarecare şi voi suporta totul umil şi resemnat — uite aşa ! Ce-ar fi să procedez astfel ?... Dar cum naiba aş face să priceapă, canalia, că de vorbă nu înţelege, degeaba i-aş spune ; cum să-l conving, cînd este aşa de îngust la minte şi îndărătnic... Să încercăm totuşi. Poate că îl prind într-un moment prielnic. Aşadar, să încerc..."

Zăpăcit, deprimat şi ros de nelinişte, simţind că lucrurile nu pot rămîne aşa, că se apropie clipa hotărîtoare, că trebuie, în orice caz, să se explice cu cineva, eroul nostru începu să se strecoare

încetişor spre locul unde stătea nevrednicul şi misteriosul său amic ; dar în clipa aceea a tras la scară, huruind, trăsura mult aşteptată a excelenţei-sale. Fedoseici smuci de canatul uşii şi, încovoindu-se pînă la pămînt, lăsă să treacă excelenţa-sa. Cei adunaţi la scară se îmbulziră toţi dintr-o dată spre ieşire şi-l împinseră pe domnul Goliadkin-senior, distanţîndu-l de domnul Goliadkin-junior. „N-ai să-mi scapi !" murmura eroul nostru încercînd să răzbească prin mulţime şi străduindu-se să nu scape din ochi pe cel urmărit. Treptat, mulţimea se risipi. Simţindu-se, în sfîrşit, liber, eroul nostru se repezi ca fulgerul în urmărirea inamicului său.

Capitolul XI

Cu răsuflarea tăiată, domnul Goliadkin zbura de parcă ar fi avut aripi pe urma adversarului care se depărta cu repeziciune. Simţea într-însul un flux de energie formidabilă. Dar cu toată această năvală de energie clocotitoare, domnul Goliadkin putea fi sigur că în clipa aceea chiar şi un biet ţînţar — dacă în acel anotimp ar fi putut vieţui la Petersburg o asemenea gînganie — ar fi fost în stare să-l frîngă în două printr-o simplă atingere de aripă. Simţea că puterile îl lasă de tot şi că e purtat de o forţă cu desăvîrşire străină, că mersul său nu-i aparţine, că nu derivă din efortul picioarelor sale, care, dimpotrivă, i se taie becisnice, refuzînd să-l mai servească. De altminteri, s-ar putea ca toate astea să se întoarcă spre bine. „Spre bine, sau cine mai ştie cum, cugeta domnul Goliadkin, aproape sufocîndu-se de atîta alergătură ; dar nu mai încape îndoială că totul e pierdut ; că sînt definitiv pierdut, este un lucru hotărît, aprobat şi semnat." Şi totuşi, eroul nostru părea că învie din morţi, ca unul ce a rezistat la o mare bătălie, cucerind o victorie, cînd izbuti să se agaţe de poala mantalei adversarului său, care tocmai îşi săltase piciorul ca să urce într-o birjă oprită din mers. „Stimate domn ! stimate domn ! strigă el în sfîrşit nesimţitului domn Goliadkin-junior, surprins în atare poziţie. Stimate domn, nădăjduiesc că..."

— Ba te rog să nu nădăjduieşti nimic, răspunse evaziv insensibilul adversar al domnului Goliadkin, stînd cu un picior pe scara trăsurii, încercînd să salte piciorul suspendat în aer în interiorul

trăsurii, păstrîndu-şi echilibrul şi căutînd totodată din răsputeri să-şi desprindă mantaua din mîna domnului Goliadkin-senior, care o prinsese de poală şi trăgea cu toate puterile ce-i fuseseră hărăzite de natură.

— Iakov Petrovici ! numai zece minute...

— Scuză-mă, n-am cînd...

— Dar fii bun, te rog, Iakov Petrovici... Pentru numele lui Dumnezeu, Iakov Petrovici... că, adică, uite aşa şi aşa... Să ne explicăm... Bărbăteşte... Doar o clipă, Iakov Petrovici !

— Dragul meu, înţelege că n-am vreme, răspunse cu o familiaritate impertinentă, afişînd în acelaşi timp un aer de bunătate sufletească pseudonobilul adversar al domnului Goliadkin ; cu altă ocazie, mă rog, din toată inima şi cu sufletul deschis îţi stau la dispoziţie ; dar acum, crede-mă, nu pot.

„Canalia !" gîndi eroul nostru.

— Iakov Petrovici ! strigă el disperat, eu nu ţi-am fost duşman niciodată. Nişte răuvoitori m-au ponegrit pe nedrept... În ce mă priveşte, sînt gata... Iakov Petrovici, dacă vrei, Iakov Petrovici, să intrăm chiar acum !... Şi acolo, cu inima curată, aşa cum ai spus foarte bine chiar acum, şi în cuvinte sincere şi generoase... Uite în cafeneaua asta : atunci totul se va lămuri de la sine — aşa să ştii, Iakov Petrovici ! Atunci negreşit totul se va lămuri de la sine...

— La cafenea ? Bine. N-am nimic împotrivă, să mergem la cafenea, dar cu o singură condiţie, bombonelule, cu o singură condiţie : ca acolo totul să se lămurească de la sine. Şi aşa, va să zică, drăguţule, zise domnul Goliadkin-junior, coborînd din trăsură şi bătîndu-l cu neruşinare pe umăr pe eroul nostru, prieten bun ce-mi eşti ; pentru tine, Iakov Petrovici, sînt gata şi prin ulicioară (cum drept ai binevoit să te exprimi adineauri, Iakov Petrovici). Ca să vezi ce şmecher, zău ; ce şi-a pus în gînd, aia face cu omul ! continuă falsul prieten al domnului Goliadkin, zîmbind mieros şi învîrtindu-se în jurul acestuia.

Ferită de larma străzilor zgomotoase, cafeneaua în care intrară cei doi domni Goliadkin era în acel moment complet goală. O nemţoaică durdulie apăru la tejghea de îndată ce răsună clopoţelul de la uşa de intrare. Domnul Goliadkin şi nevrednicul său adversar trecură într-o cameră mai dosnică, unde un băieţandru cu faţa buhăită şi tuns chilug îşi făcea de lucru cu un braţ de surcele, încercînd să aţiţe focul amorţit în sobă. La comanda domnului Goliadkin-junior, li se servi ciocolată.

— Apetisantă muieruşcă, zise domnul Goliadkin-junior făcînd şiret cu ochiul către domnul Goliadkin-senior.

Eroul nostru roşi şi nu zise nimic.

— A, da ; am uitat, scuză-mă. Cunosc gusturile dumitale. Nouă, domnule, ne plac nemţoaicele subţirele şi finuţe ; noi, adică, suflete candid ce eşti, dragă Iakov Petrovici, noi amîndoi ne prăpădim după nemţoaicele finuţe şi zvelte, care, de altfel, nu sînt lipsite şi de unele atribute plăcute ; stăm la ele cu chirie, le punem moralitatea la încercare ; pentru *Bier*-supă şi *Milch*-supă le dăruim inimile noastre şi iscălim tot felul de angajamente — iată cum sîntem noi, *Faublas* ce eşti, trădătorule !

Domnul Goliadkin-junior debită toate acestea cu o repeziciune uimitoare, făcînd astfel o aluzie absolut nelalocul ei, şi foarte perfidă, de altfel, la o anumită persoană de sex feminin, învîrtindu-se ca un titirez în jurul domnului Goliadkin, zîmbindu-i amabil, manifestînd în felul acesta falsa lui prietenie şi bucurie pentru această întîlnire. Observînd însă că domnul Goliadkin-senior nu este chiar atît de prost şi nici atît de lipsit de cultură şi de maniere alese, încît să creadă tot ce spune, omul acesta mîrşav hotărî să-şi schimbe tactica şi să discute pe şleau. După ce îşi rosti aluzia murdară, falsul domn Goliadkin încheie prin a-l bate pe respectabilul domn Goliadkin-senior pe umăr cu o neruşinare şi familiaritate revoltătoare, ba, nemulţumindu-se cu atît, se lansă în nişte glume cu totul inadmisibile într-o societate de oameni bine-crescuţi, intenţionînd să-şi repete gestul insolent de adineauri, adică încercînd, cu toată rezistenţa şi strigătele de protest ale domnului Goliadkin-senior, revoltat la culme, să-l ciupească de obraz. Faţă de această insolenţă, eroul nostru se aprinse, se înfurie şi înghiţi... de altfel, numai deocamdată.

— Este limbajul duşmanilor mei, răspunse el, în sfîrşit, cu voce tremurătoare, dar stăpînindu-se totuşi cu înţelepciune. În acelaşi timp, eroul nostru aruncă pe furiş o privire îngrijorată spre uşă. Era limpede că domnul Goliadkin-junior se afla într-o dispoziţie excelentă şi era, probabil, gata de orice şotii şi glume nepermise într-un local public şi, de fapt, reprobate de toate regulile bunei-cuviinţe, dar mai ales într-o societate selectă.

— Mă rog, în cazul acesta, cum doriţi, răspunse cu răceală domnul Goliadkin-junior la afirmaţia domnului Goliadkin-senior şi puse pe masă ceaşca goală pe care o golise cu o lăcomie indecentă. În cazul acesta, n-am de ce să-mi pierd vremea cu dumneata, deşi... Ei, cum o mai duci, Iakov Petrovici ?

— Un singur lucru aş vrea să ştii, Iakov Petrovici, răspunse calm şi cu demnitate eroul nostru, că nu te-am duşmănit niciodată.

— Hm... Dar Petruşka ? Se pare că Petruşka îl cheamă, nu-i aşa ? El ce mai face ? Ca de obicei ?

— Şi el e ca de obicei, Iakov Petrovici, răspunse cam surprins domnul Goliadkin-senior. Nici nu ştiu ce să spun, Iakov Petrovici... În ce mă priveşte... eu din toată inima şi cu sinceritate, Iakov Petrovici, mă înţelegi, Iakov Petrovici...

— Da, mă rog. Dar şi dumneata ştii prea bine, Iakov Petrovici, începu cu voce calmă, cu inflexiuni domnul Goliadkin-junior, afişînd un aer demn, plin de tristeţe, căinţă şi regret. Ştii şi dumneata că vremurile sînt grele... Să luăm, bunăoară, cazul dumitale, Iakov Petrovici ; eşti un om cu scaun la cap şi ai să judeci drept, strecură domnul Goliadkin-junior, linguşindu-l dezgustător pe domnul Goliadkin-senior. Viaţa nu-i o glumă, o ştii şi dumneata, Iakov Petrovici, încheie cu tîlc domnul Goliadkin-junior, străduindu-se să-şi dea o aparenţă de om inteligent şi cult, capabil să discute probleme dintre cele mai complexe.

— În ce mă priveşte, Iakov Petrovici, răspunse cu însufleţire eroul nostru, în ce mă priveşte, vorbind fără ocolişuri — pentru care am un total dispreţ — vorbind cinstit şi cu toată îndrăzneala, într-un limbaj sincer şi ales, punînd lucrurile pe tapet în chipul cel mai onorabil, trebuie să-ţi spun deschis şi să afirm cu toată tăria, Iakov Petrovici, că sînt în faţa dumitale cu inima absolut curată — ceea ce o ştii şi dumneata, Iakov Petrovici ; o eroare de ambele părţi — orice se poate întîmpla — judecata opiniei publice, părerea mulţimii linguşitoare... Îţi vorbesc sincer, Iakov Petrovici, orice se poate întîmpla. Şi-ţi mai spun, Iakov Petrovici, dacă stăm să judecăm bine, dacă privim lucrurile dintr-un punct de vedere superior şi nobil, ţi-o spun cu tot curajul, ţi-o spun fără falsă pudoare, Iakov Petrovici, aş fi fericit chiar să-ţi mărturisesc că am greşit, aş fi fericit să recunosc acest lucru. O ştii şi dumneata, doar eşti un om inteligent şi nobil pe deasupra... Fără nici o jenă, fără falsă pudoare, sînt gata s-o recunosc... conchise cu demnitate şi mărinimie eroul nostru.

— Soarta, destinul ! Iakov Petrovici... Dar să lăsăm asta, murmură cu un oftat domnul Goliadkin-junior. Să folosim mai bine puţinele clipe ale întîlnirii noastre pentru o discuţie mai utilă şi mai plăcută, aşa cum se cuvine între doi colegi... Nu ştiu cum se face, zău, dar n-am avut prilejul să schimb nici două vorbe cu

dumneata în tot timpul acesta... Dar nu sînt eu de vină, Iakov Petrovici...

— Şi nici eu, îl întrerupse cu însufleţire eroul nostru, nici eu! Inima îmi spune, Iakov Petrovici, că nu sînt eu de vină dacă s-a întîmplat aşa. Nu ne rămîne decît să învinuim soarta, Iakov Petrovici, adăugă domnul Goliadkin-senior pe un ton pe deplin împăciuitor. Vocea-i începuse treptat să se moaie şi să vibreze.

— Ei, dar cum îţi mai merge cu sănătatea? rosti cu glas mieros cel în rătăcire.

— Tuşesc puţin, răspunse şi mai mieros eroul nostru.

— Păzeşte-te. Astăzi bîntuie tot felul de molimi, nu este greu să faci o anghină; mărturisesc că şi eu am început să port şi flanelă.

— Într-adevăr, Iakov Petrovici, e aşa de uşor să faci anghină pe o vreme ca asta... Iakov Petrovici! zise după o scurtă tăcere eroul nostru. Iakov Petrovici! Îmi dau seama că am greşit... Păstrez amintirea duioasă a clipelor fericite pe care le-am petrecut împreună sub acoperişul meu sărăcăcios, dar îndrăznesc să afirm, ospitalier...

— Deşi în scrisoarea dumitale mi-ai adresat cu totul alte cuvinte, rosti oarecum cu reproş şi pe bună dreptate (de altfel, numai în această singură privinţă pe bună dreptate) domnul Goliadkin-junior.

— Iakov Petrovici! Recunosc, am greşit... Îmi dau seama acum că am greşit în cele ce am spus în această nefericită scrisoare, Iakov Petrovici. Mi-e ruşine să mă uit în ochii dumitale, Iakov Petrovici, poate că n-ai să mă crezi... Dă-mi această scrisoare s-o distrug în faţa dumitale, Iakov Petrovici, sau, dacă nu se mai poate, te implor, dă-i un sens contrariu, înţelege-o cu totul invers, adică într-un sens prietenesc, dînd un sens opus tuturor cuvintelor mele din această scrisoare. Am greşit. Iartă-mă, Iakov Petrovici. Am fost cu totul... am greşit amarnic, Iakov Petrovici.

— Cum ai spus? întrebă cu aer cam absent şi nepăsător vicleanul amic al domnului Goliadkin-senior.

— Spuneam că am greşit total, Iakov Petrovici, şi că, în ceea ce mă priveşte, absolut fără nici un fel de pudoare falsă...

— Bine, bine! Foarte bine că ai greşit, răspunse sec domnul Goliadkin-junior.

— M-am gîndit chiar, la un moment dat, Iakov Petrovici, adăugă cu însufleţire eroul nostru, cuprins de o nobilă pornire, fără să observe perfidia cumplită a falsului său prieten, mi-a venit

în cap ideea, că, uite cum se întîmplă, adică, să fie creaţi doi oameni absolut asemănători...

— Aha ! E ideea dumitale !...

În aceeaşi clipă, domnul Goliadkin-junior, cunoscut prin netrebnicia lui, se ridică de pe scaun şi puse mîna pe pălărie. Fără să observe nici acum înşelăciunea, se ridică şi domnul Goliadkin-senior, zîmbind sincer şi încrezător pseudo-prietenului său, însufleţit de aceeaşi pornire cinstită de a-i spune vorbe bune, de a şi-l apropia şi de a lega astfel o nouă prietenie...

— Adio, excelenţă ! strigă deodată domnul Goliadkin-junior.

Eroul nostru tresări, observînd pe faţa inamicului său o expresie bachică şi numai ca să scape de el vîrî în mîna întinsă a neruşinatului două degete ale mîinii drepte ; aici, însă... aici neobrăzarea domnului Goliadkin-junior întrecu orice măsură. Prinzînd degetele domnului Goliadkin-senior şi strîngîndu-le mai întîi, neruşinatul îşi permise să repete chiar aci, în văzul domnului Goliadkin, gluma necuviincioasă de dimineaţă. Orice măsură a răbdării omeneşti ajunsese la capăt...

Celălalt îşi vîrî în buzunar batista cu care îşi ştergea mîna, cînd domnul Goliadkin-senior izbuti să-şi vină în fire şi se repezi în urmă-i în sala vecină, unde după ticălosul său obicei se grăbise să dispară duşmanul lui neîmpăcat. Acesta se postase cu aerul cel mai nevinovat în faţa tejghelei şi înfuleca la pateuri ; în acelaşi timp, cu un calm absolut, ca un om cumsecade, făcea curte cofetăriţei nemţoaice. „Nu se poate în faţa unei doamne", îşi zise eroul nostru şi se apropie de tejghea, abia stăpînindu-şi tulburarea care îl cuprinsese.

— Să ştii că muieruşca asta nu-i de loc de lepădat ! Ce zici ? îşi reluă glumele deplasate domnul Goliadkin-junior, contînd, probabil, pe răbdarea fără margini a domnului Goliadkin. Nemţoaica cea dolofană se uita, la rîndul ei, la cei doi clienţi cu nişte ochi inexpresivi, neînţelegînd, probabil, o boabă ruseşte şi zîmbind cu amabilitate. La auzul cuvintelor neruşinatului domn Goliadkin-junior, eroul nostru roşi pînă în vîrful urechilor, şi, nemaiputîndu-se stăpîni, se repezi asupră-i cu intenţia vădită de a-l sfîşia şi a scăpa de el o dată pentru totdeauna. Dar domnul Goliadkin-junior, după obiceiul său ticălos, o şi luase din loc şi ajunsese într-o clipă pe peronul de la intrare. După un moment de firească buimăceală, domnul Goliadkin-senior îşi recăpătă cumpătul şi se repezi în urma ofensatorului său, care tocmai era gata să urce în trăsura ce-l aştepta, fiind angajată, probabil, încă dinainte. În

acelaşi timp, nemţoaica cea dolofană, văzînd că cei doi clienţi o şterg fără să plătească, scoase un ţipăt strident şi agită din răsputeri clopoţelul de pe tejghea. Eroul nostru se întoarse aproape din zbor, aruncă pe tejghea banii pentru el şi pentru neruşinatul acela, fără a mai cere restul şi, cu toată această zăbavă, izbuti tot aşa, din zbor, să-l ajungă pe adversar. Agăţîndu-se de aripa trăsurii din toate puterile sale, eroul nostru alergă un timp pe-alături de trăsură, încercînd să se caţăre în ea, cu toată opoziţia domnului Goliadkin-junior, care căuta să-l respingă. Între timp, birjarul se străduia cu tot zelul să-şi îndemne mîrţoaga, dîndu-i ghes şi cu biciul, şi cu hăţurile, şi cu piciorul, încît aceasta o luă pe neaşteptate la galop, muşcîndu-şi zăbala şi zvîrlind la fiecare trei paşi din picioarele dinapoi, după năravul ei păcătos. În cele din urmă, eroul nostru izbuti totuşi să se caţăre în trăsură ; se postă în faţa adversarului său, proptit cu spatele de birjar şi cu genunchii în genunchii neruşinatului, iar cu mîna dreaptă îl prinse cu putere de gulerul jerpelit de blană pe imoralul şi înverşunatul său duşman.

Un timp, cei doi duşmani au mers aşa, în tăcere. Eroul nostru respira adînc şi gîfîit, abia trăgîndu-şi sufletul ; drumul era desfundat şi trăsura îl sălta la fiecare hurducătură, punîndu-l în primejdia de a-şi frînge gîtul. Iar pe deasupra, adversarul său cel crunt tot nu se dădea încă bătut şi căuta din răsputeri să-l arunce în noroi. Pe lîngă toate acestea, se nimerise şi o vreme tare păcătoasă. Ningea şi fulgii mari de zăpadă se încăpăţînau, la rîndu-le, să pătrundă neapărat sub mantaua descheiată a adevăratului domn Goliadkin. Prin pînza deasă din jur nu se vedea nimic. Cu greu îşi putea da seama încotro şi pe ce străzi gonea trăsura... Domnul Goliadkin avu senzaţia că se petrece cu el ceva foarte cunoscut, că mai trăise ceva asemănător. O clipă încercă să-şi reamintească dacă nu presimţise aceasta chiar ieri... văzînd aşa ceva în vis, bunăoară... Aici exasperarea lui atinse ultimul grad. Proptindu-se cu toată greutatea în duşmanul său neîmpăcat, începu să strige. Dar strigătul i se stingea pe buze... O clipă, domnul Goliadkin uită de toate, zicîndu-şi că ceea ce se petrece nu înseamnă de fapt nimic, că totul se petrece într-un chip oarecum inexplicabil, că ar fi de prisos şi n-ar avea nici un rost să protesteze, că orice protest ar fi cu totul inutil... Deodată însă şi chiar în momentul cînd eroul nostru ajunsese la această concluzie, o mişcare imprudentă, pricinuită de o hurducătură puternică, răsturnă cu totul cursul afacerii. Domnul Goliadkin se rostogoli din trăsură ca un sac de făină recunoscînd pe bună dreptate în momentul căderii că se pripise,

într-adevăr, şi că nu era încă momentul potrivit ca să se înfurie într-atît. Ridicîndu-se, în sfîrşit, înţelese că ajunseseră undeva la destinaţie ; trăsura se oprise în mijlocul unei curţi şi eroul nostru putu să-şi dea seama, de la prima privire, că era curtea casei în care locuia Olsufi Ivanovici. În aceeaşi clipă, îl zări pe amicul său urcînd treptele peronului de la intrare. În culmea disperării, se repezi să-l ajungă din urmă pe inamic, dar, tot spre norocul său, îşi luă seama la timp. Fără a uita să-i plătească birjarului, domnul Goliadkin fugi în stradă şi o luă la goană de-a lungul trotuarului. Ningea la fel ca înainte, cu fulgi mari şi deşi ; în juru-i era aceeaşi pîclă umedă şi întunecoasă. Eroul nostru nu mergea în pas zorit sau în fugă, ci pur şi simplu zbura, răsturnînd totul în cale — ţărani, femei, copii şi, la rîndul său, sărea la o parte, ferindu-se cît putea de aceşti ţărani, femei şi copii. În jurul şi în urma lui se auzeau strigăte speriate, ţipete, exclamaţii... Dar părea că domnul Goliadkin nu-şi dă seama de nimic şi că nici nu-i mai pasă de nimic... Se dezmetici, de altfel, abia lîngă podul Semionovski şi numai datorită faptului că aici izbutise să răstoarne deodată două precupeţe cu tarabele lor şi, o dată cu ele, se rostogolise şi el pe jos. „Nu-i nimic, gîndi domnul Goliadkin, totul se poate încă aranja spre bine" şi vîrî mîna în buzunar, voind să le despăgubească cu o rublă de argint pe cele două precupeţe pentru turta dulce, merele, mazărea şi diferite alte mărfuri împrăştiate. Deodată o nouă rază de lumină îşi croi drum prin mintea tulbure a domnului Goliadkin ; dăduse în buzunar peste scrisoarea ce-i fusese înmînată în dimineaţa aceea de către conţopist. Amintindu-şi de un tractir cunoscut undeva prin apropiere, alergă într-acolo ; se aşează grăbit la o măsuţă luminată de o lumînare de seu şi, fără a da nici o atenţie ospătarului care venise să ia comanda, rupse sigiliul şi începu să citească uluit următoarea scrisoare :

„Suflete nobil şi om pururea drag inimii mele, care ai suferit atîtea pentru mine !

Sufăr cumplit şi sînt pierdută — salvează-mă ! Un clevetitor, un intrigant, un om cunoscut prin comportarea lui mizerabilă, m-a prins în mreje şi m-a nenorocit ! Am cedat ! Dar el îmi este odios, pe cînd tu !... Au făcut totul ca să ne despartă, scrisorile mele către tine au fost interceptate — şi toate acestea le-a făcut omul acela imoral, profitînd de însuşirea lui cea mai bună — asemănarea cu tine. În orice caz, poate să nu fie cineva frumos, dar să te cucerească prin inteligenţa sa, prin profunzimea sentimentelor,

prin eleganţa manierelor... Sînt pierdută ! Vor să mă mărite fără voia mea şi cel mai mult stăruie pentru aceasta părintele meu, binefăcătorul meu, consilierul de stat Olsufi Ivanovici, favorizînd intenţiile omului care vrea, probabil, să profite de poziţia şi relaţiile mele în societatea selectă... Dar hotărîrea mea este neclintită şi protestez prin toate puterile ce mi-au fost hărăzite de natură. Aşteaptă-mă în cupeul tău astăzi, la orele nouă precis, în faţa ferestrelor locuinţei lui Olsufi Ivanovici. O să avem iarăşi o petrecere la care va fi prezent şi frumosul locotenent. Voi ieşi şi ne vom lua zborul. Mai există şi alte servicii de stat unde un om poate să aducă foloase patriei sale. În orice caz, te conjur, dragul meu, să-ţi aminteşti că inocenţa este tare prin însuşi faptul că este inocenţă. Şi acum, la revedere, şi aşteaptă-mă în cupeu în dreptul uşii de la intrare. Mă voi arunca în braţele tale ocrotitoare în noaptea aceasta fix la ora două.

A ta pînă la ultima suflare
Klara Olsufievna"

După citirea scrisorii, eroul nostru rămase cîteva clipe înmărmurit. Cu sufletul răscolit, extrem de tulburat, alb ca varul, măsură de cîteva ori încăperea în lung şi în lat, ţinînd scrisoarea deschisă în mînă. Ca o culme a nenorocirii, în tulburarea lui nemărginită, eroul nostru nici nu observă că devenise în clipa aceea obiectul atenţiei exclusive a tuturor muşteriilor localului. Ţinuta lui dezordonată, emoţia nestăpînită, mersul, sau, mai bine zis, alergătura prin local, gesticulaţia dezordonată, poate că şi cele cîteva cuvinte stranii aruncate în vînt fără să-şi dea seama — toate acestea produseră probabil asupra celor de faţă o impresie extrem de nefavorabilă domnului Goliadkin. Pînă şi ospătarul începu să-l privească bănuitor. Revenindu-şi, eroul nostru băgă de seamă că stă în picioare în mijlocul încăperii, cu privirea aţintită în modul cel mai nepoliticos asupra unui bătrînel cu înfăţişarea foarte respectabilă, care, după ce mîncase şi se închinase în faţa icoanei, se aşezase iar la locul său şi acum, la rîndu-i, nu-şi mai lua ochii de pe chipul domnului Goliadkin. Eroul nostru îşi roti privirea prin sală şi băgă de seamă că toată lumea nu-l slăbea din ochi, privindu-l cu o funestă suspiciune. Deodată un militar în retragere, cu guler roşu la haină, ceru cu glas tunător să i se aducă *Buletinul poliţiei* [12]. Domnul Goliadkin tresări şi simţi cum îi năvăleşte sîngele în obraz : întîmplător, lăsînd privirea în jos,

constată cu surprindere că toată îmbrăcămintea sa era într-un hal nepermis nici măcar acasă, necum într-un local public. Încălţămintea, pantalonii şi toată partea stîngă erau pline de noroi, bentiţa pantalonului drept era ruptă, iar redingota sfîşiată în mai multe locuri. Deprimat la culme, eroul nostru se apropie de masa la care se aşezase şi citise scrisoarea şi atunci văzu apropiindu-se ospătarul cu o expresie cam ciudată pe faţă, insolentă şi ameninţătoare totodată. Pierzîndu-şi cumpătul şi complet deznădăjduit, eroul nostru se apucă să examineze masa la care stătea. Pe masă se aflau o mulţime de farfurii rămase de la altcineva, un şervet murdar şi un tacîm de curînd folosit. „Cine o fi mîncat aici ? se întrebă eroul nostru. Nu cumva eu ? Totul este cu putinţă ! Am mîncat fără să bag de seamă ; ce să fac acum ?" Ridicînd ochii, domnul Goliadkin văzu iar lîngă el pe ospătar care se pregătea să-i spună ceva.

— Cît am de plată, amice ? întrebă eroul nostru cu glas tremurător.

Un rîs zgomotos izbucni în jurul domnului Goliadkin ; zîmbi şi ospătarul. Domnul Goliadkin înţelese că şi de astă dată dăduse în gropi, spunînd cine ştie ce prostie. În faţa acestei situaţii, se simţi atît de jenat, încît trebui să-şi vîre mîna în buzunar ca să-şi scoată batista pentru a întreprinde măcar ceva şi a nu rămîne nemişcat ; dar spre surprinderea sa şi a tuturor celor de faţă, în loc de batistă, scoase un flaconaş cu medicamentul prescris acum patru zile de Krestian Ivanovici. „Medicamentele de la aceeaşi farmacie", trecu prin capul domnului Goliadkin... Dar tresări brusc şi abia se stăpîni să nu scoată un ţipăt de groază. O lumină nouă licări în capul lui... Lichidul tulbure, respingător, de culoare roşietică sclipi în reflexe sinistre sub ochii domnului Goliadkin... Sticluţa îi scăpă din mînă şi se sparse. Eroul nostru scoase un ţipăt şi sări doi paşi înapoi, ferindu-se de lichidul vărsat... Tremura din tot corpul şi o sudoare rece îi acoperi fruntea şi tîmplele. „Va să zică, mi-e viaţa în primejdie !" Întregul local se ridică în picioare ; se produse o agitaţie şi o hărmălaie nemaipomenite ; toată lumea se înghesui în jurul domnului Goliadkin ; toţi îi vorbeau domnului Goliadkin, toţi îl întrebau ceva, unii apucîndu-l chiar de mîini. Dar eroul nostru stătea încremenit şi mut : nu vedea, nu auzea, nu simţea nimic... apoi, deodată, se smulse din locu-i, se repezi spre ieşire, dînd la o parte pe oricine încerca să-l oprească şi se prăbuşi aproape în nesimţire în prima birjă ce-i

ieşise înainte, şi pe care o oprise, cerînd să fie dus acasă în goana mare.

În vestibulul apartamentului său dădu peste Miheev, curierul departamental, care ţinea un plic oficial în mînă. „Ştiu, dragul meu, ştiu totul, zise cu vocea stinsă şi tristă eroul nostru sleit de puteri, e un plic oficial..." În plic, într-adevăr, găsi ordinul semnat de Andrei Filippovici prin care era somat să predea colegului său Ivan Semionovici toate lucrările pe care le avea în seama sa. Luînd plicul şi vîrînd în mîna curierului o monedă de zece copeici, domnul Goliadkin intră în apartament unde îl găsi pe Petruşka adunîndu-şi lucrurile şi hainele într-o boccea, cu gîndul, probabil, de a-l părăsi pe domnul Goliadkin şi de a se muta la Karolina Ivanovna, care îl chemase în locul lui Evstafi.

Capitolul XII

Petruşka intră în mers legănat, nepăsător, cu mişcări voit degajate şi cu mina solemnă a slugii eliberate de orice obligaţii. Era limpede că-şi pusese ceva în gînd, că se simţea pe deplin în dreptul său şi în situaţia de om absolut dinafară, adică aflat acum în serviciul altcuiva, în orice caz, şi nicidecum în situaţia de pînă acum de servitor al domnului Goliadkin.

— Ei, bine, dragul meu, începu eroul nostru gîfîind. Cît e ceasul, dragul meu ?

Petruşka trecu în tăcere în cămăruţa de alături, apoi se întoarse şi pe un ton destul de degajat anunţă că orele sînt aproape şapte şi jumătate.

— Foarte bine, dragul meu, foarte bine. Uite ce, dragul meu... dă-mi voie să-ţi spun, dragul meu, că acum, între noi, se pare că totul s-a sfîrşit.

Petruşka tăcea.

— Şi acum, după ce că totul s-a sfîrşit între noi, spune-mi, te rog, deschis, ca unui prieten, pe unde mi-ai umblat, măi frăţioare ?

— Pe unde să umblu ? Pe la oameni cumsecade.

— Ştiu, ştiu asta, dragul meu. Întotdeauna am fost mulţumit de tine, dragul meu, şi am să-ţi dau şi o recomandare corespunzătoare... Ei, şi cum, te-ai aranjat la ei acum ?

— Ce era să fac, domnule? Ştiţi şi dumneavoastră. Bineînţeles, un om cumsecade n-o să te îndemne la rău.

— Ştiu, dragul meu, ştiu. Numai că, în ziua de astăzi, mai rar se găsesc oameni cumsecade, dragul meu; preţuieşte-i, dragul meu. Ei, şi cum e pe la ei?

— Păi, cum să fie... Numai că eu, domnule, nu mai pot să stau în serviciul dumneavoastră; ştiţi doar şi dumneavoastră.

— Ştiu, dragul meu, ştiu; îţi cunosc osîrdia şi vrednicia; mi-am dat seama de toate astea, dragul meu. Eu, dragul meu, te respect. Eu ştiu să respect un om de treabă şi cinstit, chiar dacă este servitor.

— De, aşa este! De-alde noi, fireşte, ştiţi şi dumneavoastră, caută unde-i mai bine. Aşa e de cînd lumea. Ce să-i faci! Ştiut este, domnule, că fără sprijinul unui om cumsecade e greu să răzbeşti.

— Bine, bine, dragul meu; îmi dau seama... Poftim banii care ţi se cuvin şi recomandarea. Acum să ne îmbrăţişăm frăţeşte şi să ne luăm rămas bun... Am să te rog totuşi să-mi mai faci un serviciu, un ultim serviciu, zise domnul Goliadkin pe un ton solemn. Mă înţelegi, dragul meu, unui om i se poate întîmpla orice. Nenorocirea, dragul meu, pătrunde şi în palatele aurite, şi n-ai cum să te ascunzi de ea. Doar ştii, dragul meu, că eu, dacă nu mă înşel, am fost totdeauna bun cu tine...

Petruşka tăcea.

— Mi se pare că am fost totdeauna bun cu tine, dragul meu... Ei, ia să vedem, ce lenjerie avem noi acum, dragul meu?

— Păi, toată lenjeria e aici. Şase cămăşi de pînză; trei perechi ciorapi, patru plastroane; o flanelă groasă; două perechi de izmene. Ştiţi şi dumneavoastră, asta-i tot. Eu, domnule, din lucrurile dumneavoastră, nu m-am atins de nimic... Eu, domnule, păzesc avutul stăpînului meu ca ochii din cap. Eu faţă de dumneavoastră, domnule, cum să spun... se ştie doar... Şi nu am păcătuit cu nimic... Asta niciodată, domnule; o ştiţi şi dumneavoastră, domnule...

— Te cred, dragul meu, aşa este. Dar nu despre asta e vorba, dragul meu; mă înţelegi, ce vreau să spun, dragul meu...

— Cum să nu, domnule? Înţeleg prea bine. Uite, cînd am fost în serviciul generalului Stolbneakov, cînd mi-a dat drumul, că pleca la Saratov... că avea acolo o moşie...

— Stai, dragul meu, nu-i vorba de asta; nici gînd... Să nu-ţi închipui cumva că eu, dragul meu...

— Păi, se știe. De-alde noi, știut este, e ușor să-i ponegrești. De mine au fost mulțumiți toți, oriunde am stat. Și miniștri, și generali, și senatori, și conți. La cine n-am stat : la prințul Svinciatkin, la colonelul Pereborkin, la generalul Nedobarov. Veneau des la moșia stăpînilor mei. Se știe...

— Așa este, prietene, așa este ; foarte bine, dragul meu, foarte bine. Uite că plec și eu acum, dragul meu... Fiecare cu drumul lui, dragul meu, și niciodată nu se știe pe ce drum nimerește. Și acum, dragul meu, ajută-mă să mă îmbrac ; să nu uiți să pui și uniforma... cealaltă pereche de pantaloni, cearșafurile, păturile, pernele...

— Le fac balot ?

— Da, dragul meu, da ; mai bine un balot... Cine știe ce i se poate întîmpla omului. Ei, și acuma, dragul meu, du-te și adă-mi un cupeu...

— Un cupeu ?...

— Da, dragul meu, un cupeu mai încăpător și tocmește-l pe un timp mai îndelungat. Să nu-ți închipui cumva, dragul meu, că...

— Plecați departe ?

— Nu știu, dragul meu, nici asta nu știu. Cred că ar trebui să pui și pilota aceea de puf. Tu ce zici, dragul meu ? Am toată nădejdea în tine, dragul meu.

— Păi, plecați chiar acuma ?

— Da, dragul meu, da ! Așa sînt împrejurările... Ca să vezi cum se întîmplă cîteodată, dragul meu, ca să vezi cum se întîmplă...

— Păi, știut este, domnule ; uite, la noi la regiment tot așa s-a întîmplat cu un locotenent ; de la un moșier... a răpit...

— A răpit ?... Cum adică, dragul meu ? Tu...

— Cum am spus, a răpit-o și la o altă moșie s-au cununat. Totul fusese pregătit dinainte. A fost trimisă și o poteră după ei ; dar s-a amestecat răposatul prinț și a împăcat lucrurile...

— S-au cununat, zici ? Păi... tu cum de știi, dragul meu ? De unde ai aflat, dragul meu ?

— Păi cum să nu știu, ce mare lucru ! Gura lumii, domnule. Am aflat și noi, domnule, noi știm tot... De, cu cine nu se întîmplă ! Numai că aș vrea să vă spun acum, domnule, să-mi dați voie să v-o spun așa, în prostia mea de slugă, domnule, dacă a ajuns treaba pînă aici, apoi să v-o spun deschis, domnule : aveți un dușman, un rival, domnule, un rival tare, așa să știți...

— Știu, dragul meu, știu ; o știi și tu, dragul meu... Așadar, am toată nădejdea în tine. Cum e mai bine să facem acum, dragul meu ? Ce sfat îmi dai ?

— Păi cum să fie, domnule, de vreme ce dumneavoastră acum ați apucat, ca să spunem așa, pe drumul acesta, domnule, atunci o să fie nevoie să cumpărați cîte ceva — să zicem, niște cearșafuri, perne, o altă pilotă pentru un pat dublu, o plapumă bună — s-ar putea găsi cîteva lucruri de astea la vecina noastră de jos : e tîrgoveață, domnule ; are o scurteică bună, de vulpe ; ați putea s-o vedeți și s-o cumpărați, se poate merge și acum. Ar fi nevoie acum, domnule, de o scurteică ; cu fața de atlaz, căptușită cu blană de vulpe...

— Bine, bine, dragul meu ; dacă zici tu, sînt și eu de acord, dragul meu, îmi pun toată nădejdea în tine, toată nădejdea, dragul meu ; fie și o scurteică, dragul meu... numai grăbește-te, te rog, grăbește-te ! Pentru Dumnezeu, fă-o cît mai repede ! Cumpăr și scurteica, numai, te rog, cît mai repede ! A rămas puțin pînă la ora opt, te rog, dragul meu, cît mai repede ! Grăbește-te, grăbește-te, dragul meu !...

Petruška lăsă nelegat balotul cu rufe, perne, plăpumi, cearșafuri și tot felul de boarfe pe care le adunase la un loc, și ieși în fugă din odaie. Între timp, domnul Goliadkin scoase repede scrisoarea ca s-o mai recitească — dar nu fu în stare. Punîndu-și mîinile în cap, se sprijini uimit de perete. Nu era în stare să se gîndească la nimic, nici să întreprindă ceva ; nu înțelegea ce se petrece cu el. În sfîrșit, văzînd că vremea trece, iar Petruška nu mai apare cu scurteica, domnul Goliadkin decise să meargă el singur. Deschizînd ușa spre vestibul, auzi jos, la intrare, o larmă neobișnuită, discuții, exclamații... Cîteva vecine flecăreau, strigau, discutau ceva cu multă însuflețire — ce anume, știa prea bine domnul Coliadkin. Se auzi glasul lui Petruška ; apoi niște pași.

„Doamne ! Toată lumea o să dea buzna aici !“ gemu domnul Goliadkin, frîngîndu-și mîinile deznădăjduit și alergă înapoi în camera sa, unde se prăbuși aproape fără simțire pe divan, îngropîndu-și fața în pernă. Zăcu un timp așa, apoi sări în picioare și, fără să-l mai aștepte pe Petruška, își puse galoșii, mantaua, pălăria, vîrî în buzunar portofelul și coborî în fugă scara. „Nu trebuie nimic, nu trebuie nimic, dragul meu ! Mă descurc eu și singur, fac totul singur. Deocamdată nu-i nevoie de tine, și poate că între timp lucrurile se vor aranja cum e mai bine“, murmură domnul Goliadkin adresîndu-se lui Petruška pe care-l întîlni pe scară ;

apoi fugi în curte şi de acolo în stradă ; inima i se strîngea dureros în piept ; tot nu se hotărîse încă... Ce să facă, cum să procedeze, cum să procedeze în acest moment atît de critic...

— Poftim ! Ce mă fac acum, Dumnezeule ? Şi ce nevoie era de toate astea ! strigă el, în sfîrşit, în culmea deznădejdii, mergînd şontîcăit pe stradă încotro vedea cu ochii. Ce nevoie era de toate astea ? Căci dacă nu se întîmpla asta, tocmai asta, lucrurile s-ar fi aranjat în bine ; dintr-o dată, dintr-o lovitură, dintr-o singură lovitură hotărîtă, energică, bine pregătită s-ar fi aranjat totul. Pot să pun mîna în foc că s-ar fi aranjat ! Ştiu şi cum anume s-ar fi aranjat. Iată cum ar fi decurs totul : aş fi spus, prin urmare, că, adică, aşa şi pe dincolo, dar eu, domnul meu, fie-mi îngăduit s-o spun, n-am încotro ; că, adică, în afaceri nu se procedează aşa ; că, adică, domnul meu, stimate domn, nu se procedează aşa, şi impostorii nu au la noi şanse de izbîndă ; impostorul, domnul meu, este un om, ca să zic aşa, nevrednic şi care nu aduce nici un folos patriei. Înţelegi dumneata ? Adică, înţelegi dumneata asta, stimate domn ? ! Uite, cam aşa, prin urmare... Deşi, adică, ce spun eu... căci nu e de loc aşa, dar de loc nu este aşa... O cam încurc eu, guguman ce sînt ! Sinucigaş ce sînt ! Că, adică, sinucigaşule, nu-i de loc aşa... Poftim, acum, om depravat ce eşti, poftim cum se procedează !... Ei bine, ce mă fac eu acum ? Ce trebuie să fac, de pildă, acum, în cazul acesta ? La ce mai sînt bun acum ? La ce mai eşti bun, omule, te întreb, la ce, Goliadkin ce eşti ; nepricopsitule, nevrednicule ! Şi acum, ce trebuie să fac ? Să caut o trăsură, asta trebuie să fac ; ia un cupeu, adică, şi prezintă-te la locul stabilit, ca să nu ne udăm cumva picioruşele... Şi cine şi-ar fi putut închipui aşa ceva ? Cum se poate aşa ceva, domnişoară, cum se poate aşa ceva, scumpă domnişoară ! Şi cînd te gîndeşti că e o fată cu creştere aleasă ! Virtutea întruchipată ! Bravo, n-am ce zice ! M-ai uimit, domnişoară, pur şi simplu, m-ai uimit !... Şi toate astea din pricina unei educaţii imorale ; după ce am văzut şi am înţeles atîtea, văd că toate astea se întîmplă numai din pricina imoralităţii. În loc s-o ia din copilărie cu toată strictreţea... ba şi cu nuieluşa cîteodată, ei o îndoapă cu bomboane şi cofeturi, cu tot felul de dulciuri, ba şi bătrînul însuşi, coşcogea om cu situaţie, îi dă nas cu răsfăţul : că, adică, aşa şi pe dincolo, splendoarea mea, bucuria mea, eşti cea mai frumoasă şi cîte şi mai cîte, că, adică, o să te mărit cu un conte !... Şi uite că le-a arătat ce poate, şi-a dat arama pe faţă ; le-a jucat festa : a dat cărţile pe faţă, că, adică, ăsta-i jocul meu ! În loc s-o ţină acasă, tînără cum

este, au dat-o la pension, la o *madame* franţuzoaică, la o emigrantă *Falbalas* oarecare [13] ; şi uite că a învăţat acolo fel de fel de la emigranta aia *Falbalas* — şi uite că acum lucrurile s-au întors cum s-au întors. Că, adică, pofteşte de te bucură ! Că, adică, să mă aştepţi cu trăsura-cupeu la ora cutare sub fereastră şi să-mi cînţi spanioleşte o romanţă sentimentală ; şi te aştept, adică, pentru că ştiu că mă iubeşti, şi să fugim împreună, şi să ne adăpostim într-o colibă. În definitiv, nici nu e permis aşa ceva ; căci, stimată domnişoară, dacă e vorba că lucrurile au ajuns pînă acolo — nici nu e permis aşa ceva, chiar şi legile interzic ca o fată cinstită şi nevinovată să fie răpită din casa părintească fără voia părinţilor ! Dar, la urma urmelor, de ce şi pentru ce ? Ce rost ar avea toate astea ? Să se fi măritat, acolo, cu cine se cuvine, cu omul pe care i l-a hărăzit soarta, şi pace ! Eu nu sînt decît un biet slujbaş ; s-ar putea să-mi pierd şi slujba din pricina asta ; s-ar putea să fiu dat şi în judecată din pricina asta, domnişoară ! Aşa să ştii ! Dacă n-ai ştiut-o pînă acum. Şi numai nemţoaica e de vină ; ea trage sforile. De la vrăjitoarea asta pornesc toate ; ea este capul răutăţilor. Pentru că au calomniat şi au ponegrit un om, pentru că au născocit despre el o bîrfeală josnică, o minciună ticăloasă, din îndemnul lui Andrei Filippovici, de-aia s-au întîmplat toate astea. Altminteri, cum de-ar fi amestecat şi Petruşka aici ? Ce-l privesc toate astea pe dînsul ? De ce-şi bagă nasul, nemernicul, în toată treaba asta ? Ba nu, domnişoară, nu pot, în nici un caz nu pot, în nici un caz... Iartă-mă, dar nu pot. Va trebui cumva să mă scuzi de data aceasta. De la dumneata au pornit toate, domnişoară, nu de la nemţoaică, nu de la vrăjitoare, ci numai de la dumneata ; pentru că vrăjitoarea este o femeie de treabă, pentru că vrăjitoarea nu are nici o vină, ci numai dumneata, domnişoară, eşti vinovată — aşa să ştii ! Dumneata, domnişoară, dumneata mă tîrăşti în cloaca clevetirilor... Pe mine... un om care şi aşa se pierde, un om care dispare prin el însuşi, din cauza lui însuşi, şi nu este în stare să se ţină în frîu pe el însuşi, nu este stăpîn nici pe propriile sale fapte — ce vorbă mai poate fi aici despre nuntă ! Şi cum se vor termina toate astea ? Cum se vor aranja ? Mult aş da să aflu acest lucru !"

Aşa cugeta în disperarea lui nemărginită eroul nostru. La un moment dat, venindu-şi în fire, constată că se află undeva pe Liteinaia. Era un timp groaznic : lapoviţă, ninsoare şi ploaie — exact ca în noaptea aceea de neuitat, în ceasul nefast de la miezul nopţii, cînd începuseră toate nenorocirile domnului Goliadkin.

„Numai în voiaj de nuntă nu poți pleca pe o vreme ca asta ! gîndea domnul Goliadkin, scrutînd cerul pîclos — prăpăd, nu alta... Doamne, Dumnezeule ! Unde găsești acum o trăsură, de pildă ? N-o fi punctulețul acela negru din colț, un cupeu ? Ia să vedem ! Să cercetăm... Doamne, Dumnezeule !“ se frămînta eroul nostru, îndreptîndu-și pașii slabi și nesiguri spre locul unde i se păruse că se zărește un cupeu. „Ba, uite ce am să fac : mă duc, cad la picioarele lui, dacă se poate, și îl rog umil. Că, adică, așa și pe dincolo, îmi încredințez soarta în mîinile dumneavoastră, ca un șef bun ce sînteți ; că, adică, excelența-voastră, ocrotiți și oblăduiți un om ; căci așa și așa, adică, uite cum stă chestia, o faptă potrivnică legilor ; nu mă lăsați pradă nenorocirii, sînteți pentru mine ca un părinte, nu mă lăsați... salvați-mi demnitatea, onoarea, numele și prenumele... de un ticălos, de un imoral și pervers, salvați-mă... El e altcineva, excelența-voastră, iar eu sînt altcineva ; el e bașca socoteală și eu sînt bașca socoteală ; credeți-mă, excelența-voastră, că eu sînt altul, un om întru totul diferit ; că, adică, așa să se știe. Că adică, nu mai pot suferi să semăn cu el ; faceți rectificarea cuvenită, binevoiți a da ordin să se facă rectificarea cuvenită — să fie anulată această substituire arbitrară și strigătoare la cer... ca exemplu pilduitor pentru oricine și pentru toate timpurile, excelența-voastră. Sînteți pentru mine ca un părinte ; un șef, bineînțeles, un șef ocrotitor și oblăduitor trebuie să încurajeze asemenea porniri... Ar fi și un gest cavaleresc. Că, adică, sînteți pentru mine un șef ocrotitor, un adevărat părinte și-mi încredințez soarta în mîinile dumneavoastră și nu voi ieși din cuvîntul dumneavoastră, îmi încredințez soarta... și mă retrag din toate... Precum ca să se știe !“

— Ascultă, prietene, ești birjar ?

— Birjar...

— Am nevoie de un cupeu, pentru o seară întreagă...

— Mergeți departe ?

— Pentru toată seara, pentru toată seara ; oriunde va fi nevoie, dragul meu, oriunde va fi nevoie.

— Vreți să mergeți afară din oraș ?

— Da, dragul meu ; poate că și afară din oraș. Nu sînt nici eu încă sigur, dragul meu, n-aș putea să-ți spun precis, dragul meu. Căci, să vezi, dragul meu, poate că lucrurile se aranjează spre mai bine. Știi doar, dragul meu...

— Știu, domnule, așa este ; deie Domnul fiecăruia.

— Aşa, dragul meu, aşa ; îţi mulţumesc, dragul meu ; ei, şi cît o să mă coste, dragul meu ?...

— Plecaţi acum ?

— Da, chiar acum, adică nu, ai să aştepţi într-un anumit loc... N-ai să aştepţi prea mult, dragul meu...

— Păi, dacă mă luaţi pentru o seară întreagă, vă costă cel puţin şase ruble. Altcum nu se poate pe o vreme ca asta...

— Bine, dragul meu, bine ; îţi mai dau ceva şi pe deasupra. Aşadar, du-mă chiar acum, dragul meu.

— Poftiţi, urcaţi-vă ; daţi-mi voie să îndrept aici puţin ; poftiţi. Încotro porunciţi ?

— Spre podul Izmailovski, dragul meu.

Birjarul se căţără pe capră şi îndemnă cele două mîrţoage numai pielea şi osul — pe care cu greu izbuti să le despartă de lada cu fîn — şi o luă spre podul Izmailovski. Deodată însă, domnul Goliadkin trase de sfoară, opri cupeul şi îl rugă cu glas implorător să întoarcă din drumul spre podul Izmailovski şi s-o ia pe o altă stradă. Birjarul coti pe o altă stradă şi după vreo zece minute cupeul tocmit de domnul Goliadkin se opri în faţa casei în care locuia excelenţa-sa. Domnul Goliadkin coborî, îl rugă stăruitor pe vizitiu să-l aştepte, apoi, cu inima pierită, urcă scara la etaj, trase de firul clopoţelului, uşa se deschise şi eroul nostru se văzu în vestibulul excelenţei-sale.

— Excelenţa-sa e acasă ? îl întrebă domnul Goliadkin pe fecior.

— Cine sînteţi dumneavoastră ? întrebă feciorul, măsurîndu-l din cap pînă în picioare.

— Eu sînt, dragul meu, eu sînt... Goliadkin, funcţionar, în gradul de consilier titular, consilierul titular Goliadkin, că, adică, am venit aşa şi pe dincolo, pentru explicaţii...

— Aşteptaţi ; nu se poate aşa...

— Dragul meu, eu nu pot să aştept : vin într-o chestiune importantă, care nu suferă nici o amînare...

— Dar din partea cui veniţi ? Aveţi vreo scrisoare ?

— Ba nu, dragul meu, vin personal... Anunţă-mă, dragul meu, că, aşa şi pe dincolo... pentru explicaţii. Îţi voi mulţumi pentru asta, dragul meu...

— Nu e voie. Am ordin să nu primesc pe nimeni ; excelenţa-sa are musafiri. Poftiţi mîine dimineaţă, la ora zece...

— Dar te rog, anunță-mă, dragul meu ; nu pot, mi-e cu neputință să mai aștept... Altfel, vei avea de dat socoteală, dragul meu...

— Ce atîta vorbărie, du-te și anunță ; doar n-o să ți se tocească ciubotele ! zise un alt fecior care ședea tolănit pe o bancă, fără să scoată o vorbă pînă atunci.

— Deștept mai ești ! Am ordin să nu primesc, ai înțeles ! Audiențele pentru dumnealor sînt numai dimineața.

— Anunță. Doar n-o să-ți cadă limba !

— Eu pot să anunț, și nici limba n-o să-mi cadă. Dar dacă am ordin să nu dau drumul la nimeni, înțelegi, am ordin ! Intrați în anticameră.

Domnul Goliadkin trecu în anticameră ; pe masă era o pendulă. Constată că era ora opt și jumătate. I se strînse inima de îngrijorare. Era gata să renunțe, să se întoarcă, dar în clipa aceea auzi glasul tunător al feciorului deșirat, care, oprindu-se în pragul încăperii de alături, anunță cu glas tare numele domnului Goliadkin. „Ce gîtlej ! gîndi eroul nostru cuprins de negrăită tristețe... — Cel costa să spună simplu : că, adică, așa și pe dincolo, a venit prea plecat pentru explicații — că, adică... binevoiți să-l ascultați... Dar așa, a stricat totul, mi-a zădărnicit tot planul ; dar să zicem... poate că nu-i nimic..." De altfel, nu prea a mai avut timp să-și continue reflecțiile, căci feciorul s-a întors, spunîndu-i „poftiți" și l-a condus pe domnul Goliadkin în cabinetul excelenței-sale.

Cînd trecu pragul cabinetului în care fusese poftit, eroul nostru nu mai văzu nimic, ca și cum ar fi orbit. Apoi desluși ca prin ceață două-trei siluete și apucă să-și spună doar atît : „oaspeți, probabil". În cele din urmă, eroul nostru izbuti totuși să vadă mai limpede steaua de pe fracul negru al excelenței-sale, apoi își plimbă privirea și peste frac și, în sfîrșit, își recăpătă capacitatea contemplării totale...

— Ce este ? auzi el glasul atît de binecunoscut al superiorului său.

— Consilierul titular Goliadkin, excelență.

— Vorbește !

— Am venit să mă explic...

— Poftim ?... Cum ?...

— Așa. Că, adică, așa și pe dincolo, am venit să mă explic, excelența-voastră...

— Da... Cine ești dumneata ?...

— Do-do-domnul Goliadkin, excelenţa-voastră — consilier titular.

— Şi ce vrei să-mi spui ?

— Că adică, aşa şi aşa, sînteţi pentru mine ca un părinte ; mă retrag de bunăvoie din cauză, şi vă rog să mă apăraţi împotriva duşmanului — aşa !

— Ce-ai spus ?...

— Se ştie...

— Ce se ştie ?

Domnul Goliadkin amuţi ; bărbia începuse să-i tremure...

— Ei ?

— Am crezut că o să fie cavalereşte, excelenţa-voastră... că, adică, aşa e cavalereşte şi sînteţi pentru mine ca un părinte... Că adică, aşa şi aşa, vă cer ocrotire, cu la... crimi în ochi vă... vă rog, şi că asemenea por... niri tre... buie... în... în... curajate...

Excelenţa-sa întoarse capul, iar eroul nostru, timp de cîteva secunde, nu mai văzu nimic.

I se tăiase respiraţia... Se înăbuşea. Nu mai ştia unde se află... se simţea copleşit de ruşine şi de o tristeţe apăsătoare. Şi nu mai ştiu ce a urmat după aceea. Revenindu-şi, eroul nostru constată că excelenţa-sa discuta cu musafirii săi pe un ton mai ridicat. Pe unul dintre oaspeţi domnul Goliadkin îl recunoscu îndată : era Andrei Filippovici. Pe celălalt interlocutor nu-l cunoştea ; deşi i se păru o figură oarecum cunoscută. Era un bărbat în vîrstă, înalt, voinic, cu sprîncene stufoase şi favoriţi impresionanţi, cu o privire expresivă. La gît purta o decoraţie, iar în gură ţinea o ţigaretă. Necunoscutul fuma şi, fără a scoate ţigara din gură, dădea din cap cu importanţă, aruncînd cîte o privire spre domnul Goliadkin. Domnul Goliadkin se simţi jenat ; îşi întoarse privirea în altă parte şi atunci zări încă un vizitator foarte ciudat. În pervazul uşii pe care pînă atunci eroul nostru o socotise oglindă, cum i se mai întîmplase şi altădată — apăru *el*, se ştie cine : cunoscutul său foarte apropiat, amicul domnului Goliadkin. Într-adevăr, domnul Goliadkin-junior se afla în camera alăturată şi scria de zor ; acum, terminînd probabil, venea cu nişte hîrtii subsuoară ; se apropie de excelenţa-sa şi, cu multă abilitate, aşteptînd să fie observat numaidecît, reuşi să intervină şi el în discuţie, postîndu-se respectuos în spatele lui Andrei Filippovici şi oarecum în umbra necunoscutului cu ţigara în gură. Părea că domnul Goliadkin-junior urmărea cu mult interes discuţia la care asista în acest moment, căci dădea din cap cu importanţă, îşi schimba mereu locul în paşi

mici, trepădați, căuta mereu privirea excelenței-sale, implorînd parcă permisiunea să spună și el o vorbă. „Canalia!" gîndi domnul Goliadkin și, fără voie, făcu un pas înainte. În răstimp, generalul se întoarse și, oarecum nehotărît, se apropie de domnul Goliadkin.

— Bine, bine ; poți să te retragi. Voi cerceta cazul dumitale, iar acum dau poruncă să fii condus... Generalul se uită întrebător la necunoscutul cu favoriți stufoși. Acesta dădu din cap în semn de aprobare.

Domnul Goliadkin simți fără greș că este considerat și tratat cu totul într-alt fel decît s-ar fi cuvenit și decît merita el în realitate ; că nu este privit așa cum trebuie. „Oricum, trebuie să mă explic, gîndi el, că, adică, așa și pe dincolo, excelența-voastră..." Cum își lăsase, zăpăcit, privirea în jos, zări spre surprinderea sa nemărginită pe încălțămintea excelenței-sale o pată destul de albă, destul de măricică. „Să fi crăpat oare ?" se întrebă domnul Goliadkin. Dar imediat făcu descoperirea că ghetele excelenței-sale nu erau crăpate, ci aveau niște luciri puternice — fenomen cu totul explicabil prin faptul că încălțămintea era de lac și răsfrîngea razele de lumină. „Asta se cheamă *reflex*, gîndi eroul nostru, dar această expresie este uzitată mai ales în atelierele pictorilor ; unii mai numesc aceste sclipiri *racursuri luminoase*." Aci domnul Goliadkin ridică privirea și înțelese că e momentul să vorbească, pentru că altminteri lucrurile puteau lua o întorsătură nefavorabilă... Eroul nostru făcu un pas înainte.

— Adică, așa și pe dincolo, excelența-voastră, zise el, în secolul nostru impostorii n-au nici o șansă de izbîndă.

Generalul nu răspunse nimic, ci trase cu putere firul clopoțelului. Eroul nostru mai înaintă un pas.

— El este un om ticălos și pervers, excelența-voastră, zise eroul nostru pierzîndu-și de tot cumpătul și tremurînd de frică, și în același timp arătînd cu degetul, cu multă îndrăzneală și hotărîre pe nevrednicul său geamăn, care tocmai trepăda în jurul excelenței-sale ; că, adică, mă refer la o anumită persoană cunoscută.

Aceste cuvinte ale domnului Goliadkin avură darul de a provoca o animație generală. Andrei Filippovici și persoana necunoscută dădură din cap aprobator ; excelența-sa trăgea energic de firul clopoțelului, chemînd servitorii. Iar domnul Goliadkin-junior, la rîndul său, făcu un pas înainte.

— Excelenţa-voastră, zise el, vă rog respectuos să-mi îngăduiţi şi mie o vorbă. Glasul domnului Goliadkin-junior răsună foarte hotărît ; se simţea evident absolut în dreptul său.

— Îngăduiţi-mi să vă întreb, începu el, anticipînd prin sîrguinţa sa răspunsul excelenţei-sale şi adresîndu-se de data aceasta domnului Goliadkin ; îngăduiţi-mi să vă întreb, în faţa cui vă permiteţi să vorbiţi astfel ? În faţa cui vă aflaţi, în cabinetul cui vă aflaţi ?... Domnul Goliadkin-junior părea extrem de tulburat ; era roşu la faţă de indignare şi mînie, iar ochii i se umpluseră de lacrimi.

— Domnii Bassavriukov ! anunţă cu glas tunător lacheul apărut în uşa cabinetului. „O familie cunoscută de nobili, originari din Ucraina", reflectă domnul Goliadkin, simţind în acelaşi timp că cineva, cu un gest prietenesc, şi-a pus mîna pe umerii săi şi totodată o altă mînă i s-a proptit în spate ; nemernicul geamăn al domnului Goliadkin trepăda înainte-i, arătînd drumul, şi astfel eroul nostru îşi dădu seama că este împins spre uşa impresionant de mare a cabinetului excelenţei-sale. „Exact ca la Olsufi Ivanovici", gîndi el şi se pomeni în vestibul. Întorcînd capul, văzu în preajma sa pe cei doi lachei ai excelenţei-sale şi pe geamănul său.

— Mantaua, mantaua, mantaua, mantaua prietenului meu ! mantaua celui mai bun prieten al meu ! se agita nemernicul, smulgînd din mîna unuia dintre lachei mantaua şi aruncînd-o, pentru o şi mai cruntă şi mai ticăloasă bătaie de joc, pe capul domnului Goliadkin. Încercînd să scape de mantaua astfel aruncată, domnul Goliadkin-senior auzi clar rîsetele celor doi lachei. Dar fără să mai asculte şi fără să mai fie atent la tot ce se petrece în juru-i, el părăsi vestibulul şi se pomeni pe scara luminată. Domnul Goliadkin-junior se ţinu după el.

— Adio, excelenţă ! strigă el în urma domnului Goliadkin-senior.

— Ticălosule ! strigă, la rîndul său, eroul nostru cu totul ieşit din fire.

— Fie şi ticălos...

— Desfrînatule...

— Fie şi desfrînat... aşa răspundea onestului domn Goliadkin necinstitul său adversar şi, după obiceiul său ticălos, se uita de sus, din capul scării, ţintă în ochii domnului Goliadkin, ca şi cum l-ar fi îndemnat să mai continue. Eroul nostru nu mai avu altă soluţie decît să scuipe de scîrbă şi să fugă afară ; zdrobit şi copleşit cum

era, nu mai știu nici cine și nici cum îl urcase în cupeu. Venindu-și în fire, înțelese că trăsura înaintează de-a lungul Fontankăi. „Va să zică, spre podul Izmailovski ?“ gîndi domnul Goliadkin... Aci eroul nostru ar fi vrut să mai cugete la un lucru foarte important, dar n-a mai fost chip ; părea să fie vorba de ceva atît de îngrozitor, încît ar fi fost imposibil de explicat... „Nu-i nimic !“ își zise eroul nostru și-și continuă drumul spre podul Izmailovski.

Capitolul XIII

...Vremea arăta semne de îndreptare. Într-adevăr, ninsoarea, care pînă atunci căzuse în fulgi mari, apoși și deși, începu să se rărească și la urmă încetă cu totul. Se mai însenină, și pe cer apărură ici-colo stele sclipitoare. Dar pe stradă era zloată, noroi, și atmosfera rămînea umedă și înăbușitoare, mai cu seamă pentru domnul Goliadkin, care și așa abia mai sufla. Mantaua pătrunsă de apă îi apăsa mădularele cu o umezeală aburită, neplăcută ; greutatea ei îl dărîma, picioarele îi erau și așa de mult istovite. Un tremur febril îi scutura neîncetat corpul — îl treceau fiori reci, înțepători ; extenuarea răzbea din trupu-i vlăguit într-o sudoare rece, de om bolnav, încît domnul Goliadkin uită de data aceasta să mai repete cu acest prilej nimerit și cu fermitatea și hotărîrea ce-l caracterizau, fraza lui preferată, că s-ar putea ca totul să se aranjeze deodată cum e mai bine, într-un fel sau într-altul, negreșit. „De altfel, nimic deosebit deocamdată“, adăugă eroul nostru cu toată convingerea și cu optimismul său din totdeauna, ștergînd picăturile reci care i se prelingeau pe față de pe borurile pălăriei sale rotunde, îmbibată de apă. Adăugînd că, deocamdată, nu era încă nimic deosebit, eroul nostru încercă să se așeze pe un buștean mai gros, care zăcea lîngă stiva de lemne din curtea lui Olsufi Ivanovici. Nu era cazul, bineînțeles, să se gîndească la serenade spaniole și scări de mătase ; trebuia să-și găsească totuși un colțișor mai retras, fie chiar și nu prea călduros, dar cît de cît comod și ferit de priviri indiscrete. Îl tenta mult, în treacăt fie spus, locșorul acela din antreiașul de serviciu al locuinței lui Olsufi Ivanovici, unde stătuse două ceasuri încheiate, pe la începutul acestei istorisiri adevărate, între dulapul

cel mare şi draperiile vechi, în mijlocul a tot felul de boarfe şi vechituri casnice netrebuincioase. Trebuie spus că şi acum domnul Goliadkin stătea şi aştepta mai bine de două ore încheiate în curtea lui Olsufi Ivanovici. Dar colţişorul acela discret şi primitor, unde se simţise atît de bine atunci, prezenta de data aceasta unele neajunsuri, inexistente mai înainte. Primul inconvenient era că locul fusese probabil între timp reperat, luîndu-se anumite măsuri preventive de cînd cu întîmplarea de la ultimul bal din casa lui Olsufi Ivanovici ; al doilea, — că trebuia să aştepte semnul convenit din partea Klarei Olsufievna, pentru că, oricum, un asemenea semn convenţional trebuia să existe negreşit ; doar aşa s-a procedat întotdeauna şi „de bună seamă, nu sîntem noi primii care să punem începutul la asemenea dandanale şi nici ultimii cu care se vor încheia". Domnul Goliadkin îşi mai aduse aminte cu acest prilej, tot în treacăt, şi de un roman pe care îl citise cîndva, unde eroina a făcut un semn convenit lui Alfred într-o împrejurare absolut asemănătoare, atîrnînd o panglică roz la fereastră. Dar o panglică roz acum, noaptea, şi în condiţiile climei petersburgheze, cunoscută prin umezeala şi instabilitatea ei, nu mai putea fi luată în considerare, într-un cuvînt, părea cu totul imposibilă. „A trecut vremea scărilor de mătase, cugetă eroul nostru, să mă aciuez mai bine într-un locşor discret şi neobservat... Uite aici, de pildă." Şi îşi alese un locşor în dreptul ferestrelor, lîngă stiva de lemne. Bineînţeles, prin curte treceau tot felul de persoane străine : vizitii, servitori ; se auzea huruit de roţi şi fornăit de cai etc. ; locşorul i se păru totuşi cel mai potrivit : dacă putea sau nu putea fi observat — aceasta era o altă chestiune ; deocamdată, avea avantajul de a şti, stînd în umbră şi nevăzut de nimeni, de a vedea totul. Ferestrele erau puternic luminate, semn că în casa lui Olsufi Ivanovici avea loc o reuniune. Nu se auzea însă muzică. „Înseamnă că nu e bal, ci s-au adunat cu un alt prilej oarecare, gîndi cu inima strînsă eroul nostru. Dar n-am greşit oare ziua ? îi fulgeră prin cap. Să fi greşit eu cumva data ? Se poate, tot ce se poate... Şi uite cum anume s-ar fi putut întîmpla... Scrisoarea o fi fost scrisă încă de ieri, iar la mine n-a ajuns ieri, şi n-a ajuns pentru că păcătosul acela de Petruşka a hoinărit cine ştie pe unde ! Ori a fost scrisă mîine şi... nu, ce spun eu !... Că mîine trebuie făcut totul, adică mîine trebuia s-o aştept aici, cu trăsura..." Aci eroul nostru simţi că-i îngheaţă sîngele în vine şi căută scrisoarea în buzunar ca să se convingă. Dar spre surprinderea sa nu mai găsi scrisoarea în buzunar. „Cum aşa ? şopti

domnul Goliadkin mai mult mort decît viu, unde am pus-o ? S-o fi pierdut ? Atît îmi mai lipsea ! gemu el disperat. Dar dacă nimerește în mîinile unui răuvoitor ? (poate că a și nimerit), Dumnezeule ! Ce o să se întîmple acum ! Se iscă un tămbălău de... Vai, ce soartă vitregă !" Și domnul Goliadkin începu să tremure ca varga la gîndul că tizul și geamănul lui nerușinat i-a sfeterisit scrisoarea în momentul cînd îi arunca mantaua în cap ; căci numai cu scopul acesta procedase așa, aflînd prin careva dintre dușmanii domnului Goliadkin despre scrisoare. „De aceea a căutat să pună mîna pe ea, își zise eroul nostru, drept dovadă... dar ce să mai căutăm dovezi !..." După șocul de groază și înmărmurirea de o clipă, sîngele îi năvăli vijiind în cap ; scrîșnind din dinți și gemînd, domnul Goliadkin își puse mîinile în cap și se lăsă deznădăjduit pe buștean, încercînd să-și adune gîndurile... Dar în creierul lui înfierbîntat nu se închega nici un gînd mai limpede. I se prefirau prin minte diferite chipuri, reînviau mai clar sau vag de tot niște întîmplări de mult uitate, năvăleau tot felul de melodii, niște cîntece stupide... Ce tînjală a inimii sfîșietor de nefirească ! „Doamne, Dumnezeule ! gîndi el, revenindu-și puțin, înăbușind un plîns amarnic în piept. Dă-mi tărie de cuget în abisul de nepătruns al nenorocirilor mele ! Că sînt pierdut, sfîrșit de tot — nu încape îndoială, și e firesc să fie așa, pentru că nici n-ar putea fi altfel. În primul rînd, că mi-am pierdut slujba, am pierdut-o sigur, este exclus să nu o fi pierdut... Dar să zicem că aceasta s-ar aranja într-un fel. Să zicem că pentru început mi-ar ajunge și bruma de bani pe care o am ; îmi caut o altă locuință, mai micuță, și de ceva mobilă va fi nevoie... Petruška, în orice caz, nu mai rămîne la mine. Mă descurc eu și fără păcătosul acela... Cumva cu ajutorul vecinilor ; nu e rău ! Vii și pleci cînd vrei ; nu te mai sîcîie Petruška mormăind că vii tîrziu — iar nu e rău ! Așadar, e mai bine cu ajutorul vecinilor... Să zicem că în privința asta lucrurile se vor aranja cumva. Dar de ce vorbesc eu despre cu totul altceva, de ce nu vorbesc despre ceea ce trebuie ?" Aci gîndul lui reveni la situația în care se afla în acel moment. Privi în jur. „Doamne, Dumnezeule ! Doamne, Dumnezeule ! Dar ce tot îndrug eu acum ?" gîndi el pierdut complet și luîndu-și iar capul înfierbîntat între mîini.

— Mai rămînem mult aici, boierule ? se auzi un glas deasupra lui. Domnul Goliadkin tresări ; birjarul stătea în fața lui, ud leoarcă și rebegit de frig ; pierzîndu-și răbdarea și împins de plictiseală

s-a gîndit să coboare pentru a vedea ce face domnul Goliadkin între stivele de lemne.

— Eu, dragul meu, nimic... uite, îndată, dragul meu, mai aşteaptă puţintel... mai aşteaptă...

Birjarul plecă mormăind sub nas. „De ce o fi bombănind şi el ? gîndea printre lacrimi domnul Goliadkin. Că doar l-am angajat pentru toată seara, sînt prin urmare, oarecum... în dreptul meu... Ce mai ! L-am angajat pentru toată seara, şi gata ! Chiar dacă stai locului, ce te interesează. Aşa vreau eu. Dacă vreau — mă urc în trăsură şi mergem, dacă nu vreau — nu mă urc şi stăm pe loc. Iar faptul că stau aici, în dosul stivei de lemne, nu înseamnă nimic... mă priveşte. Şi n-ai dreptul să spui nimic ; vrea boierul să stea lîngă stiva de lemne, şi stă acolo lîngă stiva de lemne... Atinge onoarea cuiva ? Nu. Aşadar ? Ce mai ! Uite aşa, domniţa mea, dacă vrei să ştii. Iar în ce priveşte traiul împreună în colibă, domniţa mea, adică, aşa şi pe dincolo, în secolul nostru nimeni nu e dornic să trăiască în colibă. Aşa să ştii ! Dar fără principii morale în secolul nostru industrial, domniţa mea, nu merge — dovadă, exemplul dumitale dăunător de acum... Că, adică, poate omul să lucreze şi ca impiegat undeva şi să stea în colibă, pe malul mării. În primul rînd, domniţa mea, pe malul mării nu există impiegaţi, în al doilea rînd — nici n-ai cum să obţii un asemenea post de impiegat. Căci să presupunem, de pildă, că fac o cerere, mă prezint — că adică, aşa şi pe dincolo, vreau să mă angajaţi impiegat, că, adică, cum să spun... şi apăraţi-mă de duşman... Iar ei ţi-or spune, stimată domniţă, că, adică, asta... impiegaţi sînt destui şi că nu vă aflaţi aici la emigranta *Falbalas*, unde aţi învăţat principii morale, la care sînteţi un exemplu dăunător. Principii morale, stimată domniţă, înseamnă să stai acasă, să-ţi respecţi părintele şi să nu te gîndeşti la măritişuri înainte de vreme. Va veni şi vremea măritişului, stimată domniţă, aşa să ştii ! Bineînţeles, trebuie să cultivi diferite talente, ca, de pildă : să cînţi din cînd în cînd la pian, să conversezi franţuzeşte, să cunoşti ceva istorie, geografie, catehismul şi aritmetica — aşa să ştii ! N-ai nevoie de mai mult. Şi-apoi, nu trebuie să uiţi nici de bucătărie. Domeniul de cunoştinţe al oricărei tinere binecrescute trebuie să cuprindă şi bucătăria ! Dar aşa, cum vine asta ? Ce mai vorbă ! În primul rînd, drăguţa mea, mult stimata mea domniţă, nu te lasă cei de acasă, iar dacă te lasă — trimit din urmă o poteră şi pe urmă, poftim după gratii, la mînăstire. Ei, şi atunci, stimată domniţă, ce ne facem ? Ce mă fac eu atunci ? Ai

să-mi spui, poate, domniţa mea, după exemplul unor romane stupide, să vin pe colnicul din apropiere şi să mă topesc în lacrimi privind zidurile reci ale temniţei dumitale şi la urmă să mor urmînd obiceiul unor poeţi şi romancieri germani caraghioşi, asta vrei, stimată domniţă ? Dar în primul rînd, dă-mi voie să-ţi spun prieteneşte că lucrurile astea nu se fac aşa ; în al doilea rînd, ştii ce-aş face eu ? V-aş da o învăţătură de minte cu nuiaua, şi dumitale, şi părinţilor dumitale, pentru că te-au lăsat să citeşti cărticele franţuzeşti, căci aceste cărticele franţuzeşti nu te învaţă lucruri bune. Ele conţin otravă... otrava descompunerii, domniţa mea ! Sau poate crezi, dă-mi voie să te întreb, îţi închipui cumva, că adică, aşa şi pe dincolo, fugim nepedepsiţi şi că... adică, ne tocmim o colibă pe malul mării şi ne apucăm să gîngurim despre tot felul de sentimente şi că toată viaţa numai asta vom face, trăind în bunăstare şi fericire ; că pe urmă apare şi un urmaş, şi că noi... adică, aşa şi pe dincolo, părintele nostru, domnule consilier de stat Olsufi Ivanovici, poftim, adică, vi s-a născut şi un urmaş şi, de aceea, cu acest prilej fericit, vă retrageţi blestemul şi binecuvîntaţi fericita pereche ? Nu, domniţă, repet, nu prea se întîmplă aşa ; şi mai întîi că n-o să fie nici o gîngureală, lasă-ţi orice nădejde. Astăzi, bărbatul, stimată domniţă, este stăpîn, şi o soţie bună şi binecrescută trebuie să-i facă totul pe plac. Tot felul de gingăşii, delicateţuri şi sentimentalisme, domniţa mea, nu au trecere astăzi, în secolul nostru industrial ; a trecut, adică, vremea lui Jean-Jacques Rousseau. Astăzi vine, de pildă, bărbatul flămînd de la serviciu — şi cere, adică : sufleţelule, n-ai ceva de mîncare, un răchiaş, colea, şi o scrumbioară pentru gustărică ? Şi dumneata, stimată domniţă, trebuie să fii gata şi cu răchiaşul şi cu scrumbioara. Soţul va mînca cu poftă şi nici nu se va uita măcar la dumneata, ci va spune : acum du-te, adică, şi vezi-ţi de bucătărie, drăguţo, şi ai grijă ca prînzul să fie gata la timp, şi doar o dată pe săptămînă dacă te va săruta, dar şi atunci cu indiferenţă... Uite cum vedem noi lucrurile astea, domniţa mea ! O dată pe săptămînă şi cu toate indiferenţa, va să zică !... Uite cum va fi, dacă e să vorbim pe şleau, dacă au ajuns lucrurile pînă acolo, dacă e să privim chestiunea în modul cuvenit... Şi, la urma urmei, ce mă privesc pe mine toate astea ? De ce mă amesteci, stimată domniţă, în mofturile acestea ale dumitale ? «Că, adică, omule drag inimii mele, care suferi pentru mine ş.a.m.d.» Dar în primul rînd, eu, stimată domniţă, nu sînt potrivit pentru dumneata ; o ştii doar, nu mă pricep la complimenturi, să înşir tot felul de fleacuri ga-

lante, atît de dragi inimilor femeieşti ; nu-mi plac filfizonii ; dar nici ca înfăţişare, recunosc, nu sînt potrivit. La mine nu găseşti falsă pudoare ori lăudăroşenie, ci sinceritate pură. Că, adică, aşa şi pe dincolo, vorbesc deschis, sînt franc şi drept din fire şi am o minte trează ; nu-mi plac intrigile. Nu sînt intrigant, adică, şi mă mîndresc cu asta, aşa să ştii... Nu port mască între oamenii de bine şi ca să fie spus totul..."

Domnul Goliadkin tresări. Barba roşcovană şi udă ciuciulete a birjarului său apăru iarăşi între stivele de lemne...

— Îndată, dragul meu, să ştii că vin îndată ; eu, dragul meu, vin îndată, zise domnul Goliadkin cu un tremur jalnic în glas.

Birjarul se scărpină la ceafă, îşi mîngîie îngîndurat barba, făcu un pas înainte... se opri şi se uită cu bănuială la domnul Goliadkin.

— Îndată, dragul meu ; să vezi... dragul meu... mai aşteaptă puţin, căci, să vezi, dragul meu, numai cîteva clipe mai am aici... auzi, dragul meu...

— Poate că nu mai mergeţi de loc ? zise în cele din urmă birjarul, apropiindu-se hotărît de domnul Goliadkin...

— Ba nu, dragul meu, vin numaidecît. Ştii, dragul meu, aştept...

— Aşa...

— Ştii, dragul meu... Din ce sat eşti, dragul meu ?

— Iobagi sîntem...

— Şi ai stăpîni buni ?...

— De...

— Aşa, dragul meu ; mai aşteaptă puţin, dragul meu. Eşti de mult la Petersburg, dragul meu ?

— Păi, cam de un an...

— Şi o duci bine, dragul meu ?

— N-am de ce să mă plîng.

— Aşa, dragul meu, aşa. Mulţumeşte providenţei, dragul meu. Să cauţi să dai de un om bun, dragul meu, în zilele noastre rar se întîlnesc oameni buni, dragul meu ; un om bun îţi potoleşte şi foamea, şi setea, dragul meu ; omul bun... iar uneori, o ştii doar, că şi de prea mare huzur şi prin aur curg lacrimi, dragul meu... Ai aici un exemplu dureros ; aşa să ştii, dragul meu...

Birjarului i se făcu milă de domnul Goliadkin.

— Păi, dacă ziceţi că e nevoie, să mai aştept. Dar o să staţi mult aici ?

— Ba nu, dragul meu, nu ; ştii, cred că... cred că n-am să mai aştept, dragul meu. Tu ce zici, dragul meu ? Fac ce spui tu. N-am să mai aştept aici...

— Poate că nu mai aveţi nevoie de mine ?

— Nu, dragul meu, nu ; şi îţi voi mulţumi, dragul meu... aşa să ştii. Cît îţi datorez, dragul meu ?

— Păi, cu cît ne-am tocmit, boierule, atîta să-mi daţi. Am aşteptat cam mult ; n-o să obijduiţi un om, boierule.

— Bine, bine, dragul meu, poftim. Domnul Goliadkin achită pe loc birjarului cele şase ruble şi se hotărî definitiv să nu mai piardă vreme, adică să plece de acolo, mai ales că problema fusese rezolvată definitiv fiind achitat şi birjarul şi, nemaiavînd, prin urmare, de ce să aştepte, ieşi din curte, o luă de la poartă la stînga şi, fără să se mai uite înapoi, sufocîndu-se de bucurie, o luă la fugă. „Poate că o să se aranjeze cumva totul cum e mai bine, îşi făcea el socoteala, iar eu am să scap în felul acesta de o mare primejdie." Într-adevăr, domnul Goliadkin se simţi deodată uşurat de o grea povară. „De s-ar aranja totul cu bine ! îşi zise iar eroul nostru, deşi în sinea lui nu prea era convins de sensul cuvintelor sale. Aşadar, iată cum... gîndea el, ba nu, mai bine ar fi să fac altfel... sau, şi mai bine, uite cum aş face..." Chinuit astfel de îndoieli şi tot căutînd cheia rezolvării acestor îndoieli, eroul nostru ajunse pînă la podul Semionovski, iar ajungînd la podul Semionovski, hotărî înţelepţeşte şi, bineînţeles, definitiv, să se reîntoarcă. „Va fi mai bine aşa, gîndi el, să procedez, adică, într-altfel, şi uite cum anume : să mă duc ca un observator dinafară... Exact. Zis şi făcut ; că, adică, sînt un observator dinafară, persoană străină de cauză — şi atît ; iar încolo, orice s-ar întîmpla, n-am nici o vină, nu mă priveşte ! Grozavă idee ! Uite aşa trebuie să decurgă totul."

Hotărînd să se înapoieze, eroul nostru s-a reîntors cu adevărat, mai ales că, potrivit inspiraţiei sale fericite, se vedea în situaţia unei persoane cu totul dinafară. „E chiar mai bine aşa : n-ai nici o răspundere, şi în acelaşi timp vezi tot ce trebuie... E mai bine aşa ! E mare lucru totuşi să chibzuieşti bine şi să-ţi faci calculele dinainte. Aşadar, totul este în regulă !" Liniştindu-se astfel, eroul nostru se adăposti iar la umbra protectoare a stivei de lemne care-i asigura aşteptarea şi observaţia liniştită, rămînînd cu privirea aţintită spre ferestrele locuinţei lui Olsufi Ivanovici. Acum însă nu trebui să aştepte mult. Deodată, observă la toate ferestrele o mişcare neobişnuită, perdelele se dădură la o parte, apărură

niște siluete și grupuri de oameni se îmbulziră la geamuri, cercetînd cu privirea interiorul curții. Convins că umbra stivei îl acoperă îndeajuns ca să nu fie văzut, eroul nostru, la rîndu-i, urmări cu interes toată această mișcare, întinzînd gîtul spre a vedea la dreapta și la stînga, atît cît îi permitea umbra scurtă și ocrotitoare a stivei. Deodată tresări și se trase speriat înapoi, aproape să se așeze la pămînt de spaimă. I se păru — în cîteva secunde urma să fie sigur de aceasta — că cei de la ferestre nu manifestau o curiozitate întîmplătoare, ci îl căutau pe el, pe domnul Goliadkin. Toată lumea privea și arăta cu mîna spre locul unde se afla el. Nu era chip să fugă : l-ar vedea... Îngrozit, domnul Goliadkin se lipi cît mai strîns de stivă și abia atunci băgă de seamă că umbra cea protectoare îl trădase, că nu-l acoperea de tot. Cu cîtă bucurie ar fi convenit acum eroul nostru să se vîre cumva între butuci, să se ascundă undeva chiar și într-o gaură de șoarece, printre lemne, și să stea acolo liniștit, dacă ar fi fost cu putință. Era limpede însă că așa ceva ar fi fost cu totul imposibil. Disperat, hotărî să-i înfrunte pe toți și privi cu sfidare spre ferestre, cuprinzîndu-le pe toate dintr-o dată ; era și mai bine așa... Dar în aceeași clipă simți că roșește de rușine. Fusese văzut, toată lumea îl văzuse, cu toții îi făceau semne cu mîna, dînd binevoitori din cap, îl chemau toți ; iată, se deschiseră cu zgomot cîteva gemulețe ; se auziră cîteva voci strigîndu-i ceva... „Mă mir, de ce aceste fetișcane nu sînt bătute încă din copilărie", murmură eroul nostru, contrariat la culme. Deodată, ușa de la intrare se deschise și pe peron apăru *el* (se știe cine), numai în redingotă de uniformă și cu capul gol, apoi coborî în grabă, cu pași mărunți, trepădați, în curte, exprimîndu-și zgomotos vicleana bucurie de a fi văzut în sfîrșit pe domnul Goliadkin.

— Iakov Petrovici, gînguri omul cunoscut prin netrebnicia sa. Iakov Petrovici, ești aici ? Ai să răcești. E frig afară, Iakov Petrovici. Vino înăuntru.

— Iakov Petrovici !... Adică, să lăsăm... nu-i nimic, Iakov Petrovici, îngăimă eroul nostru, resemnîndu-se.

— Cum așa ? Dar nu se poate, Iakov Petrovici : ești poftit să intri în casă, ești poftit stăruitor, toată lumea te așteaptă. „Fiți amabil, adică, și aduceți-l înăuntru pe Iakov Petrovici". Așa mi-au spus. Te rog să mă crezi.

— Nu, Iakov Petrovici ; eu cred... adică, aș prefera... mai bine să plec acasă, Iakov Petrovici... bîigui eroul nostru, perpelindu-se ca pe jăratic și totodată înghețînd de rușine și groază.

— Nu-nu-nu-nu ! se agită antipaticul individ — nu-nu-nu-nu, în nici un caz ! Să mergem ! zise el hotărît şi îl tîrî pe domnul Goliadkin-senior spre intrare. Domnul Goliadkin-senior n-ar fi vrut de loc să meargă ; întrucît însă toată lumea se uita la el şi ar fi fost caraghios să se împotrivească şi să se smulgă, eroul nostru porni, deşi acest cuvînt e cam impropriu în cazul de faţă, căci, fără îndoială, nu-şi mai dădea seama nici el ce face şi ce se petrece cu el.

Înainte de a fi apucat să-şi vină cît de cît în fire şi să-şi controleze ţinuta, eroul nostru se pomeni în salon. Era palid, cu părul răvăşit, descompus la faţă ; roti o privire tulbure prin salon şi se îngrozi ! Şi salonul, şi toate încăperile alăturate erau ticsite de lume : o mulţime de invitaţi, un adevărat buchet de doamne, toată lumea aceasta se îndrepta grăbită şi curioasă spre domnul Goliadkin, se îmbulzea în jurul domnului Goliadkin, îl purta în mişcarea ei pe domnul Goliadkin într-o anumită direcţie, după cum putu el să-şi dea seama în acel moment. „Nu spre uşă", licări în mintea domnului Goliadkin o constatare. Într-adevăr, nu era împins spre uşă, ci direct spre confortabilul fotoliu al lui Olsufi Ivanovici. Lîngă fotoliu, de o parte stătea Klara Olsufievna, palidă, melancolică, tristă, fermecătoare, îmbrăcată luxos şi elegant, gătită ca de sărbătoare. Atraseră în mod deosebit atenţia domnului Goliadkin nişte floricele albe, micuţe, în părul ei negru, care produceau un efect extraordinar. De cealaltă parte, cu mîna sprijinită pe speteaza fotoliului, stătea Vladimir Semionovici, în frac negru, cu o decoraţie nou-nouţă pe rever. Domnul Goliadkin, după cum am mai spus, era condus direct spre Olsufi Ivanovici ; dintr-o parte îl susţinea de braţ domnul Goliadkin-junior, care arborase un aer extrem de cuviincios şi binevoitor — ceea ce îl bucura nespus pe eroul nostru — iar de cealaltă parte de Andrei Filippovici care înainta cu aerul cel mai solemn cu putinţă. „Ce-o fi însemnînd asta ?" gîndi domnul Goliadkin. Cînd văzu însă că este dus spre Olsufi Ivanovici, îi veni un gînd înspăimîntător : gîndul la scrisoarea interceptată. Ca în agonie se înfăţişă eroul nostru înaintea lui Olsufi Ivanovici. „Ce mă fac acum ? se întrebă el disperat. Nu-mi rămîne decît să mărturisesc cu tot curajul, cu toată sinceritatea şi nu fără demnitate ; că adică, aşa şi pe dincolo, şi aşa mai departe." Dar teama eroului nostru nu se adeveri. Olsufi Ivanovici îl primi, se pare, cu foarte multă bunăvoinţă şi, cu toate că nu-i întinse mîna, în orice caz, uitîndu-se la domnul

Goliadkin, clătină din capu-i cărunt care inspira un nemărginit respect — clătină din cap cu un aer grav şi trist, dar şi binevoitor ; cel puţin aşa i se păru domnului Goliadkin. Ba i se păru că în ochii împăienjeniţi ai lui Olsufi Ivanovici sclipi şi o lacrimă ; domnul Goliadkin ridică ochii şi i se păru că şi pe genele Klarei Olsufievna, care stătea în picioare alături, zăreşte aşijderea sclipiri de lacrimi, ca şi în ochii lui Vladimir Semionovici ; că pînă şi ţinuta gravă, calmă şi imperturbabilă a lui Andrei Filippovici părea să fie în consens armonios cu această manifestare lacrimogenă a compasiunii generale ; că, în sfîrşit, tînărul, care semăna rîndul trecut cu un consilier impozant, plîngea amarnic, acoperindu-şi obrazul cu palmele, în această clipă atît de emoţionantă... Sau poate că aşa i s-a părut numai domnului Goliadkin, pentru că el însuşi stătea cu ochii împăienjeniţi şi simţea precis cum lacrimi mari, fierbinţi, îi curg şiroaie pe obrajii reci... Zguduit, cu glasul sugrumat de plîns, împăcat cu oamenii şi cu destinul său ingrat şi plin în acea clipă de o iubire nemărginită nu numai faţă de Olsufi Ivanovici, nu numai faţă de toţi oaspeţii adunaţi acolo laolaltă, dar şi faţă de răuvoitorul şi netrebnicul său geamăn, care evident acum nu mai era netrebnic şi răuvoitor şi nici geamănul domnului Goliadkin, ci un om cu desăvîrşire străin şi, de fapt, foarte amabil şi simpatic, eroul nostru voi să-i vorbească lui Olsufi Ivanovici, exprimînd tot ce simţea în acel moment inima lui mult încercată ; dar năvala de simţăminte ferecate de atîta vreme în sufletul său zbuciumat îi înecă cuvintele şi nu mai fu în stare decît să arate cu un gest grăitor spre inima sa... În cele din urmă, Andrei Filippovici, dorind, probabil, să cruţe sensibilitatea venerabilului bătrîn, îl duse pe domnul Goliadkin mai la o parte şi-l lăsă acolo absolut de capul lui. Zîmbind, murmurînd ceva sub nas, puţin nedumerit, dar în orice caz pe deplin împăcat cu oamenii şi cu soarta, eroul nostru porni mai departe, strecurîndu-se prin mulţime. Toţi îi făceau loc să treacă, privindu-l cu o stranie şi misterioasă curiozitate şi compasiune. Trecu în camera de alături : îl întîmpină şi acolo aceeaşi atenţie generală ; simţea freamătul surd al mulţimii în urma lui. Îşi dădea seama că fiecare pas al său este urmărit, că toţi vorbeau în şoaptă între ei despre ceva deosebit de interesant, dădeau din cap, schimbau păreri, comentau. Grozav ar fi vrut domnul Goliadkin să afle subiectul conversaţiei lor discrete, reţinute. Întorcînd capul, eroul nostru

îl văzu alături pe domnul Goliadkin-junior. Simţind nevoia de a-l prinde de mînă şi de a se retrage cu el ceva mai la o parte, domnul Goliadkin îl rugă pe celălalt Iakov Petrovici să-l ajute în toate acţiunile sale viitoare şi să nu-l părăsească în momentele critice. Domnul Goliadkin-junior dădu din cap cu un aer grav şi strînse cu putere mîna domnului Goliadkin-senior. Inima eroului nostru tresări sub năvala unui sentiment copleşitor. În aceeaşi clipă însă avu senzaţia unei greutăţi insuportabile în piept ; simţi că se sufocă, că toate privirile acestea întoarse spre el îl apasă şi-l strivesc... Zări în treacăt figura consilierului care purta perucă. Consilierul îl privea cu ochi severi, iscoditori, fără a fi cîtuşi de puţin îmblînziţi de manifestarea compasiunii generale... Eroul nostru hotărî să se ducă la el, să-i zîmbească şi să se explice cu el pe loc ; dar nu mai ştiu cum se întîmplă de nu izbuti s-o facă. Domnul Goliadkin se desprinse pentru un moment cu totul de realitate, rămînînd aproape în neştire ; pierduse memoria şi simţirea... Revenindu-şi, observă că se roteşte în mijlocul unui cerc larg de invitaţi adunaţi în jurul său. Deodată, dintr-o altă cameră cineva îl strigă pe domnul Goliadkin ; strigătul fu reluat subit de întreaga mulţime. Toată lumea fu cuprinsă de o agitaţie nemaipomenită, într-o larmă de nedescris se repeziră cu toţii spre uşa salonului din faţă ; îl conduseră aproape pe sus pe domnul Goliadkin, care se pomeni alături de consilierul cel cu inima aspră şi cu perucă pe cap. Acesta îl apucă de mînă şi-l aşeză alături de dînsul, faţă în faţă cu Olsufi Ivanovici, de altfel, la o distanţă destul de considerabilă de fotoliul acestuia. Toată lumea, din toate încăperile, se adunase aici, formînd rînduri compacte în jurul domnului Goliadkin şi al lui Olsufi Ivanovici. Se aşternuse o linişte desăvîrşită, o linişte solemnă ; toate privirile erau aţintite asupra lui Olsufi Ivanovici, probabil în aşteptarea unui eveniment cu totul neobişnuit. Domnul Goliadkin băgă de seamă că alături de fotoliul lui Olsufi Ivanovici şi tot în faţa consilierului, se aşezară celălalt domn Goliadkin şi Andrei Filippovici. Tăcerea se prelungea ; toată lumea era în aşteptare. „Exact ca într-o familie, cînd pleacă cineva la drum lung ; rămîne doar să ne sculăm cu toţii în picioare şi să ne spunem rugăciunea", gîndi eroul nostru. Deodată se stîrni iarăşi o agitaţie neobişnuită care curmă firul reflecţiilor domnului Goliadkin. Se produsese, probabil, evenimentul mult aşteptat. „Soseşte, soseşte !" se rostogoli zvon de glasuri prin mulţime. „Cine o fi sosind ?" se întrebă domnul Goliadkin tresărind ; îl încerca

o senzație bizară. „E timpul!" zise consilierul, privindu-l atent pe Andrei Filippovici. Andrei Filippovici, la rîndul său, privi spre Olsufi Ivanovici. Acesta încuviință grav și solemn cu o înclinare a capului. „Să ne ridicăm în picioare", zise consilierul, ajutîndu-l pe domnul Goliadkin să se scoale în picioare. Toată lumea se ridică în picioare. Atunci consilierul îl prinse de mînă pe domnul Goliadkin-senior, iar Andrei Filippovici pe domnul Goliadkin-junior și amîndoi îi alăturară în mod solemn pe cei doi absolut asemănători, în mijlocul mulțimii adunate în jur, într-o așteptare încordată. Eroul nostru se uită nedumerit în jurul său, dar fu oprit îndată, atrăgîndu-i-se atenția că domnul Goliadkin-junior îi întinsese mîna. „Vor să ne împace", gîndi eroul nostru și, înduioșat, îi întinse mîna domnului Goliadkin-junior ; apoi îi întinse și obrazul. Celălalt domn Goliadkin făcu la fel... Aci însă, domnul Goliadkin-senior avu impresia că surprinde pe fața vicleanului său amic un surîs perfid ; că acesta face cu ochiul, mucalit, spre mulțimea din jurul lor ; că vede ceva înspăimîntător pe fața nerușinatului domn Goliadkin-junior, că i-a surprins și o strîmbătură necuviincioasă în clipa sărutului său de Iuda... În capul domnului Goliadkin răsunară bătăi puternice de clopot, apoi se stîrni o larmă de sunete asurzitoare, și i se întunecă în fața ochilor ; avu senzația că o mulțime nenumărată, o liotă de Goliadkini absolut asemănători dau năvală, forțînd ușile încăperii, prea tîrziu însă... sărutarea trădătoare veni și...

Aci surveni o împrejurare cu totul neașteptată... Ușile salonului se deschiseră cu zgomot și în prag apăru un om, la a cărui vedere domnul Goliadkin îngheță. Picioarele i se pironiră în podea. Strigătul amuți sugrumat de strînsoarea apăsării din piept. De altfel, domnul Goliadkin știuse dinainte, presimțise de mult totul. Necunoscutul se apropia de dînsul grav și solemn... Domnul Goliadkin îl cunoștea foarte bine pe acest om. Îl văzuse, îl văzuse de multe ori, chiar și astăzi îl văzuse... Necunoscutul era un om înalt, voinic, în frac negru ; purta decorație impresionantă la rever și era împodobit cu niște favoriți negri, stufoși ; îi lipsea doar țigara din gură pentru ca asemănarea să fie perfectă. În schimb, privirea necunoscutului, după cum am mai spus, îl făcu pe domnul Goliadkin să înghețe de groază. Cu un aer grav și solemn omul acesta cumplit se apropie de bietul erou al povestirii noastre... domnul Goliadkin îi întinse mîna ; necunoscutul îl luă de mînă și îl duse cu el... Cu fața răvășită, eroul nostru își plimbă privirile rătăcite peste cei din jur...

— E Krestian Ivanovici Rutenspitz, doctor în medicină şi chirurgie, o veche cunoştinţă a dumitale, Iakov Petrovici ! sporovăi cineva, cu un glas antipatic chiar la urechea domnului Goliadkin. Întorcînd capul, domnul Goliadkin văzu că nu era altul decît geamănul său atît de odios prin însuşirile mîrşave ale sufletului său infam. O bucurie triumfătoare şi răutăcioasă, plină de cinism apăruse pe faţa-i ipocrită ; încîntat, îşi freca mîinile, îşi răsucea capul în toate părţile, ţopăia în jurul fiecăruia şi a tuturora ; de încîntare, părea gata să danseze ; iată-l acum sărind înainte, ca să smulgă lumînarea din mîinile unui servitor şi să lumineze mai bine calea domnului Goliadkin şi a lui Krestian Ivanovici. Domnul Goliadkin auzi clar cum toţi cei din salon se îmbulziră în urma sa, înghesuindu-se, strivindu-se ; cu toţii, într-un singur glas, începură să repete după domnul Goliadkin că „nu-i nimic ; nu te teme, Iakov Petrovici, e doar o veche cunoştinţă a dumitale, e prietenul dumitale Krestian Ivanovici Rutenspitz..." În sfîrşit, ieşiră pe scara principală puternic luminată, şi de asemeni ticsită de lume ; uşa de la ieşire se deschise cu zgomot şi domnul Goliadkin se pomeni pe peron împreună cu Krestian Ivanovici. În faţa peronului aştepta un cupeu cu patru cai voinici, care sforăiau bătînd nerăbdători din copite. Răutăciosul şi bicisnicul domn Goliadkin-junior coborî în trei salturi scara şi deschise uşa cupeului. Krestian Ivanovici, cu un gest al mîinii, îl pofti pe domnul Goliadkin să ia loc în cupeu. Gest inutil, de altfel, căci şi fără îndemnul lui sărise destulă lume să-l ajute la urcat... Amuţit de spaimă, domnul Goliadkin privi înapoi : scara sclipitor luminată era înţesată de lume ; de pretutindeni îl urmăreau ochi curioşi ; însuşi Olsufi Ivanovici trona în capul scării, aşezat în jilţul său comod, scos pe palier în acest scop, şi urmărea cu multă compasiune desfăşurarea ceremoniei. Toţi erau într-o aşteptare încordată. Un murmur de emoţie înfioră mulţimea nerăbdătoare, cînd domnul Goliadkin întoarse capul.

— Nădăjduiesc că, în cazul de faţă, nu există nimic... nimic condamnabil... sau de natură să atragă reprobarea... şi atenţia tuturor, în ce priveşte relaţiile mele oficiale... rosti aiurit eroul nostru. Rumoare generală, glasuri şi clătinări energice din cap exprimară asentimentul deplin al mulţimii. Lacrimi ţîşniră din ochii domnului Goliadkin.

— În cazul acesta, eu sînt gata... Mă las pe deplin în voia... şi îmi încredinţez soarta în mîinile lui Krestian Ivanovici...

Cuvintele domnului Goliadkin, că își încredințează soarta în mîinile lui Krestian Ivanovici, fură întîmpinate cu un entuziasm delirant : un strigăt asurzitor de bucurie izbucni din pieptul celor care îl înconjurau, plutind ca un ecou sinistru peste mulțimea adunată. În același timp, Krestian Ivanovici dintr-o parte, iar Andrei Filippovici din cealaltă parte, îl prinseră de subsuori pe domnul Goliadkin și îl urcară în cupeu ; celălalt, dublul său, după obiceiul lui ticălos, îl împingea de zor din spate. Nefericitul domn Goliadkin-senior aruncă o ultimă privire asupra oamenilor și lucrurilor din jur, și, tremurînd ca un pisoi nimerit sub un șuvoi de apă rece — fie-mi îngăduită comparația — intră în cupeu ; alături de el luă loc Krestian Ivanovici. Ușa cupeului se închise cu un zgomot sec, apoi răsună un pocnet de bici, caii se opintiră și trăsura porni... Totul se smuci în urma domnului Goliadkin. Strigătele asurzitoare, turbate ale tuturor dușmanilor săi se rostogoliră din urmă, ca o ultimă urare. Un timp, cîteva chipuri mai mijiră în jurul cupeului care-l ducea pe domnul Goliadkin ; treptat, însă, pe măsură ce caii se avîntau înainte, rămaseră în urmă, apoi dispărură cu totul. Cel mai mult a zăbovit chipul omonimului, al mizerabilului geamăn al domnului Goliadkin. Cu mîinile vîrîte în buzunarele pantalonilor săi verzi de uniformă, el alerga cu fața mulțumită, țopăind, cînd de o parte, cînd de cealaltă parte a trăsurii ; uneori, prinzîndu-se de cadrul ferestrei, își vîra capul înăuntru și, în semn de adio, îi trimitea domnului Goliadkin bezele ; curînd, însă, începu să obosească și el, apărînd tot mai rar în dreptul ferestrei ; în cele din urmă, dispăru definitiv. Inima domnului Goliadkin zvîcnea dureros în bătăi surde ; sîngele-i vîjîia în pulsații fierbinți pe la tîmple ; se înăbușea, ar fi vrut să se descheie la gît, să-și descopere pieptul, să și-l frece cu zăpadă, să-l expună sub șuvoaie de apă rece. În cele din urmă căzu în neștire... Cînd își reveni, văzu că trăsura aleargă cu mare viteză pe un drum necunoscut lui. În dreapta și în stînga străjuiau desișuri de pădure ; locurile păreau singuratice și pustii. Deodată, simți că încremenește : doi ochi scînteietori îl fixau din întuneric, sclipind de o bucurie diabolică, sinistră... Dar acesta nu este Krestian Ivanovici ! Atunci cine-i ? Sau poate că e el ? El este, desigur ! E Krestian Ivanovici, dar nu acela pe care îl cunoștea ; e un alt Krestian Ivanovici ! Un Krestian Ivanovici înspăimîntător !...

— Krestian Ivanovici, eu... eu, mi se pare că, nimic... Krestian Ivanovici, începu sfios şi tremurînd eroul nostru, sperînd ca, măcar prin supunere şi umilinţă, să-l îmbuneze cît de cît pe neînduplecatul şi cumplitul Krestian Ivanovici.

— Tumneavoastră capatat apartament gratis de la stat, cu mult lemn de foc, cu *Licht* * şi cu servitor, care tumneavoastră nu meritat te loc — răsună răspunsul domnului Krestian Ivanovici, aspru şi cumplit, ca un verdict.

Eroul nostru scoase un ţipăt şi-şi luă capul în mîini. O, presimţise el asta de multă vreme !...

* Lumină (germ.).

I

(Piotr Ivanîci către Ivan Petrovici)

Mult stimate domn şi preaiubite prieten Ivan Petrovici,

Sînt trei zile de cînd, ca să zic aşa, alerg după dumneata, preaiubite prietene, avînd a-ţi vorbi într-o chestiune de cea mai mare importanţă, şi nu te găsesc nicăieri. Aflîndu-ne ieri la Semion Alexeici, nevastă-mea a făcut o glumă foarte reuşită, zicînd că dumneata şi cu Tatiana Petrovna alcătuiţi o pereche de oameni care vă ţineţi numai de haimanalîcuri. N-au trecut nici trei luni de cînd v-aţi luat, şi iată că nu vă mai prinde omul pe-acasă. Am rîs toţi cu poftă, firește, pătrunşi de sincera simpatie pe care v-o purtăm ; dar, lăsînd gluma la o parte, ştiu că mi-ai dat de furcă, scumpul meu. Semion Alexeici mă întreabă dacă nu cumva te-ai dus la bal la clubul Societăţii Unite. Îmi las nevasta la consoarta lui Semion Alexeici şi dau fuga la Societatea Unită. Să rîzi şi să plîngi, nu alta ! Închipuie-ţi în ce situaţie m-am pus : să apar la bal singur, fără soţie ! Întîlnindu-mă în hol şi văzîndu-mă singur, Ivan Andreici şi-a spus numaidecît (nemernicul !) că mă prăpădesc după reuniunile dansante şi, luîndu-mă de braţ, a vrut să mă tîrască cu de-a sila în sala de dans, zicîndu-mi că nu se simte la largul lui în mediul acela, că virtutea lui n-are unde să-şi dea drumul şi că l-a apucat durerea de cap din pricina mirosului de paciuli şi rezedă. Nu dau nici de dumneata, nici de Tatiana Petrovna. Ivan Andreici mă asigură şi se jură pe toţi sfinţii că te

afli de bună seamă la Teatrul Alexandrinski, la „Prea multă minte strică".

Hai la Teatrul Alexandrinski, dar nici urmă de dumneata, nici acolo. Azi-dimineață mi-am zis c-o să te prind la Cistoganov, dar ți-ai găsit ! Cistoganov mă trimite la Perepalkin ; acolo, aceeași poveste. Pe scurt, sînt frînt de oboseală ; închipuie-ți ce alergătură ! Acuma îți scriu (n-am altă soluție !). Eu sînt departe de a mă îndeletnici cu literatura (îți dai seama) ; socot că ar fi mai bine să stăm de vorbă între patru ochi, e absolută nevoie să ne explicăm și de aceea te rog să poftești diseară la mine, la ceai, la o parolă, împreună cu Tatiana Petrovna. Anna Mihailovna va fi foarte bucuroasă să vă vadă la noi. Îți rămîn îndatorat, cum se zice, pînă la mormînt.

Și fiindcă tot am pus mîna pe condei, preaiubite prietene, mă văd oarecum nevoit să-ți reproșez și chiar să te mustru, stimabile, pentru figura cu totul nevinovată pe care mi-ai făcut-o... împelițat ce ești ! Pe la jumătatea lunii trecute, introduci în casa mea pe un cunoscut de-al dumitale, pe nume Evgheni Nikolaici, și îl assurezi * cu recomandația dumitale amicală, pentru mine, firește, sacră ; bucuros de prilej, îl primesc pe acest tînăr cu brațele deschise și în felul ăsta îmi vîr capul în laț. Laț-nelaț, fapt e că mi-ai făcut figura, ca să zic așa. N-am vreme acum să-ți explic totul și-mi cam vine peste mînă s-o fac cu condeiul, dar te rog din suflet, prietene răutăcios, poate găsești dumneata o modalitate să-i șoptești într-un chip cît mai delicat, așa, în treacăt, la ureche, fără să se bage de seamă, tînărului ăstuia al dumitale că mai există în Capitală multe alte case în afară de a noastră. Nu mai e chip, tăticule ! Mă închin înaintea dumitale pînă la pămînt, cum zice amicul Simonevici. Cînd o să ne vedem, am să-ți redau totul pe-ndelete. N-aș vrea să zic că tînărul nu ne-a plăcut, de pildă, ca înfățișare ori prin calitățile lui sufletești, ori că și-ar fi dat în petec într-alt chip. Dimpotrivă, se poartă drăguț și e simpatic ; dar las' că-ți spun eu cînd ne-om vedea. Pînă atunci, dacă-l întîlnești cumva, strecoară-i o vorbă, onorabile, pentru numele lui Dumnezeu ! Aș face-o eu însumi, dar îmi cunoști firea : nu pot, și basta. Dumneata mi l-ai recomandat. De altfel, diseară, o să ne lămurim în orice caz mai amănunțit. Și acum, la revedere ! Rămîn al dumitale, etc., etc.

* *Assurezi* (franțuzism) — asiguri.

P. S. Micuțul meu bolește de-o săptămînă și pe zi ce trece se simte tot mai prost. Îi ies dinților și are dureri. Nevastă-mea îl dădăcește într-una și e tare mîhnită, biata de ea. Vino. O să fim sincer bucuroși să vă vedem, preascumpe prietene.

II

(Ivan Petrovici către Piotr Ivanîci)

Preastimate domn Piotr Ivanîci,

Am primit ieri scrisoarea dumitale, am citit-o și am rămas nedumerit. Mă cauți Dumnezeu știe pe unde, și cînd colo eu mă aflu acasă. Aștept pînă la ceasurile zece pe Ivan Ivanîci Tolokonov. Apoi o iau pe nevastă-mea, ne suim într-o birjă, bag mîna în pungă și mă înfățișez la dumneata pe la vreo șase și jumătate. Nu ești acasă ; ne iese înainte soția dumitale. Te aștept pînă la zece și jumătate ; mai mult nu pot. Îmi iau nevasta, ne suim iar într-o birjă, bag iar mîna în pungă, duc nevasta acasă și după aceea pornesc spre Perepalkin, gîndindu-mă că poate te aflu acolo, dar iarăși mă înșel în socotelile mele. Întors acasă, nu închid un ochi toată noaptea, mă frămînt, a doua zi dimineața dau pe la dumneata de trei ori, la nouă, la zece și la unsprezece, de trei ori bag mîna în pungă, iau birje, și dumneata iarăși îmi faci figura.

Citindu-ți scrisoarea, am rămas mirat. Îmi scrii de Evgheni Nikolaici, mă rogi să-i șoptesc o vorbă, dar nu mă lămurești pentru ce. Îți apreciez prudența, dar există hîrtii și hîrtii, și eu, unul, nu dau hîrtiile de trebuință nevestei ca să-și facă bigudiuri. Sînt nedumerit, în sfîrșit, cu privire la motivele care te-au împins să-mi scrii toate astea. De altminteri, dacă e să vorbim pe șleau, nu văd de ce mă bagi pe mine în afacerea asta. Eu, unul, nu-mi vîr nasul unde nu-mi fierbe oala. Puteai să-l dai pe ușă afară și singur. Constat doar că între noi doi e nevoie de o explicație promptă și hotărîtă, și apoi nici timpul nu stă pe loc. În ce mă privește, mă simt stînjenit și nu știu la ce măsuri mă voi vedea silit să recurg, dacă dumneata vei trece cu vederea cele convenite între noi. Mă așteaptă un drum și drumul ăsta costă ceva parale, iar pe deasupra

mă mai şi sîcîie nevastă-mea : cică să-i fac un capot de catifea, aşa cum e moda acum. Cît despre Evgheni Nikolaici, ţin să-ţi aduc neîntîrziat la cunoştinţă următoarele : ieri, fără a mai pierde vremea de pomană, am cules toate informaţiile despre dînsul, pe cînd mă găseam la Pavel Semionîci Perepalkin. Stăpîneşte cinci sute de suflete în gubernia Iaroslavl şi trage nădejde să mai capete şi de la bunică-sa un sat cu trei sute de suflete în apropierea Moscovei. Cum stă cu banii, habar n-am, cred însă că asta o ştii mai bine dumneata. Te rog stăruitor să-mi fixezi un loc de întîlnire. Te-ai văzut ieri cu Ivan Andreici şi-mi scrii că ţi-a spus că m-aş fi dus cu nevastă-mea la Teatrul Alexandrinski. Află de la mine că e un mincinos şi cu atît mai mult nu-i poţi da crezare în astfel de treburi, cu cît, nu mai departe decît acum trei zile, a înşelat-o pe bunică-sa, şterpelindu-i opt sute de ruble în hîrtii de bancă. Al dumitale, cu toată stima...

P. S. Nevastă-mea e însărcinată ; în afară de asta, e cam sperioasă şi o cuprinde adesea o stare de melancolie. Iar la reprezentaţiile teatrale se trag uneori focuri de armă şi se produc cu diferite maşini tunete artificiale. De-aceea, de teamă să nu-mi sperii nevasta, n-o duc la teatru. În ceea ce mă priveşte, nu sînt prea mare amator de reprezentaţii teatrale.

III

(Piotr Ivanîci către Ivan Petrovici)

Nepreţuite prietene Ivan Petrovici,

Sînt vinovat, de o mie de ori vinovat, dar mă grăbesc să mă justific. Ieri, la ceasurile şase, tocmai cînd vorbeam de dumneata cu toată simpatia, a venit un curier de la unchiul Stepan Alexeici şi ne-a anunţat că mătuşă-mea se simte foarte rău. Temîndu-mă să n-o sperii pe nevastă-mea, nu-i spun nimic, pretextez o treabă urgentă şi plec la mătuşă-mea. O găsesc mai mult moartă decît vie. Chiar la cinci avusese un atac, al treilea în ultimii doi ani. Karl Feodorîci, medicul casei, ne-a anunţat că s-ar putea ca mă-

tușa să nu mai apuce dimineața. Închipuie-ți situația mea, dragă prietene. Toată noaptea în picioare, frămîntîndu-mă, îndurerat! Abia spre dimineață, istovit și abătut trupește și sufletește, m-am întins acolo pe o canapea, uitînd să spun să mă trezească la vreme, așa că m-am sculat tocmai la unsprezece și jumătate. Mătușa se simțea mai bine. Mă întorc acasă; nevastă-mea se chinuise cumplit, biata de ea, așteptîndu-mă. Am îmbucat ceva în grabă, l-am îmbrățișat pe micuț, am liniștit-o pe nevastă-mea și am pornit-o spre dumneata. Nu ești acasă. Îl găsesc însă la dumneata pe Evgheni Nikolaici. Mă întorc acasă, pun mîna pe condei și iată-mă că îți scriu. Nu cîrti împotrivă-mi și nu fi supărat pe mine, scumpul și bunul meu prieten. Bate-mă, taie-mi capul vinovat, dar nu mă lipsi de bunăvoința dumitale. De la soția dumitale am aflat că diseară ai să fii la familia Slavianov. Am să vin și eu neapărat. Aștept cu cea mai mare nerăbdare să ne revedem.

Rămîn al dumitale etc.

P. S. Micuțul nostru ne aduce la disperare. Karl Feodorîci i-a prescris rubarbă. Geme într-una, ieri nu mai recunoștea pe nimeni. Azi însă a început să ne recunoască și gungure mereu — tata, mama, bu... Nevastă-mea a plîns toată dimineața.

IV

(Ivan Petrovici către Piotr Ivanîci)

Stimate domn Piotr Ivanîci,

Îți scriu de la dumneata, din odaia dumitale, la biroul dumitale; înainte de a pune mîna pe condei, te-am așteptat mai bine de două ceasuri și jumătate. Acum îngăduie-mi să-ți spun de-a dreptul, Piotr Ivanîci, părerea mea sinceră despre toată chestia asta scîrnavă. Din ultima dumitale scrisoare am înțeles că ești așteptat la familia Slavianov și că mă chemi acolo; mă înfățișez, stau cinci ore și dumneata nu vii. Îți închipui oare că am ajuns de rîsul oamenilor?! Dă-mi voie, stimate domn... Mă înfățișez la dumneata acasă de dimineață, nădăjduind să te găsesc, fără a pro-

ceda în cazul de faţă ca acele persoane mincinoase, care-i caută pe oameni Dumnezeu mai ştie pe unde, în vreme ce i-ar putea găsi acasă la orice oră aleasă cu decenţă. Acasă — nici urmă de dumneata. Nu ştiu ce mă reţine acum să-ţi spun tot adevărul, oricît de crud. Îţi voi spune doar atît : am impresia că te eschivezi în privinţa celor convenite între noi. Abia acum, văzînd cum stau lucrurile, nu pot să nu mărturisesc că sînt de-a dreptul mirat de şiretenia minţii dumitale. Îmi dau acum limpede seama că nutreai de mult faţă de mine aceste simţăminte răuvoitoare. Drept dovadă că presupunerea mea e întemeiată, slujeşte faptul că încă săptămîna trecută ai pus stăpînire într-un chip aproape nepermis pe scrisoarea aceea a dumitale adresată mie în care ai expus singur, deşi destul de vag şi anapoda, cele convenite între noi în privinţa chestiunii binecunoscute. Ţi-e teamă de documente, le distrugi, iar pe mine vrei să mă prosteşti. Dar nu voi îngădui să fiu luat drept prost, pentru că pînă acum nimeni nu m-a tratat ca atare, ci, dimpotrivă, toţi mi-au dat respectul cuvenit. Acum însă mi s-au deschis ochii. Mă amăgeşti, mă baţi la cap cu acest Evgheni Nikolaici şi atunci cînd în urma scrisorii dumitale din şapte crt., pe care încă n-am înţeles-o bine, caut să mă explic cu dumneata, îmi dai întîlniri la care nu vii, te ascunzi de mine. Îţi închipui oare, stimate domn, că nu sînt în stare să observ toate astea ? Îmi promiţi că o să te revanşezi pentru serviciile foarte binecunoscute ce ţi-am făcut, recomandîndu-te la diferite persoane, dar în acelaşi timp, nu ştiu cum se face, cum le potriveşti, că tot dumneata iei bani de la mine fără chitanţă, şi încă sume serioase, aşa cum s-a întîmplat nu mai departe decît săptămîna trecută. Iar acum, după ce ai luat banii, te ascunzi, ba nici nu vrei să recunoşti serviciul pe care ţi l-am făcut în privinţa lui Evgheni Nikolaici. Contezi, poate, pe apropiata mea plecare la Simbirsk închipuindu-ţi că n-o să apucăm a mai încheia socotelile. Eu însă îţi declar solemn şi îţi dau cuvîntul meu de onoare că dacă-i pe-aşa, o să mai zăbovesc anume două luni la Petersburg, dar o să izbîndesc, o să-mi ating scopul şi o să dau de dumneata. Ştim şi noi uneori să răspundem cu aceeaşi monedă. În încheiere, îţi fac cunoscut că dacă n-o să-mi dai chiar azi explicaţii satisfăcătoare, mai întîi în scris, apoi personal, între patru ochi, şi n-o să expui din nou în scrisoarea dumitale tot ce am convenit împreună, şi n-o să lămureşti definitiv gîndurile

dumitale în privinţa lui Evgheni Nikolaici, voi fi nevoit să recurg la măsuri foarte neplăcute pentru dumneata şi odioase mie însumi.

Îngăduie-mi să rămîn al dumitale etc.

V

(Piotr Ivanîci către Ivan Petrovici)

Preaamabile şi preastimate prietene Ivan Petrovici,

Scrisoarea dumitale m-a mîhnit profund. Cum de te-a lăsat inima, scumpul dar nedreptul meu prieten, să procedezi astfel cu cel mai binevoitor amic al dumitale ? Să te pripeşti, fără a lămuri mai întîi totul, şi, în sfîrşit, să mă ofensezi cu bănuieli atît de jignitoare ? ! Dar mă grăbesc să răspund la acuzaţiile dumitale. Ieri, dragă Ivan Petrovici, nu m-ai găsit acasă, deoarece am fost chemat în chip cu totul neaşteptat la căpătîiul unei muribunde. Mătuşă-mea Evfimia Nikolavna s-a săvîrşit din viaţă aseară, la ceasurile unsprezece *post meridianum*. Rudele m-au însărcinat în unanimitate cu organizarea tristei şi dureroasei ceremonii. Am avut atîta treabă, încît n-am mai apucat să te văd nici azi-dimineaţă, şi nici măcar să te înştiinţez prin cîteva rînduri. Neînţelegerea ivită între noi mă mîhneşte adînc. Cele spuse de mine despre Evgheni Nikolaevici, spuse doar ca o glumă şi aşa, în treacăt, dumneata le-ai înţeles cu totul pe dos şi ai dat întregii chestiuni un sens care mă jigneşte adînc. Eu, însă, sînt gata, fără a sta mult pe gînduri, să satisfac toate dorinţele şi cerinţele dumitale, deşi, fiindcă veni vorba, nu pot să nu-ţi amintesc — în treacăt fie zis — că banii, adică cele trei sute cincizeci de ruble în monede de argint, i-am luat de la dumneata săptămîna trecută în condiţiile ştiute, şi nu cu împrumut. În acest din urmă caz, ar fi existat neapărat o chitanţă. Nu găsesc de cuviinţă să dau explicaţii referitor la celelalte puncte expuse în scrisoarea dumitale. Îmi dau seama că la mijloc e o neînţelegere şi recunosc în aceasta obişnuita dumitale pripeală, înfierbîntare şi caracterul dumitale franc. Ştiu bine însă, calmul şi francheţea nu vor îngădui îndoielii să rămînă în inima dumitale şi, în cele din urmă, dumneata însuţi îmi vei întinde cel dintîi mîna. Te-ai înşelat, Ivan Petrovici, te-ai înşelat amarnic !

Cu toate că scrisoarea dumitale m-a rănit adînc, aş fi fost gata să mă înfăţişez eu primul, chiar azi, la dumneata cu scuzele cuvenite, dar am alergat atîta încă de ieri, încît acum sînt cu desăvîrşire istovit şi abia mă mai ţin pe picioare. Peste toate aceste necazuri, a mai căzut şi nevastă-mea la pat ; teamă mi-e de o boală mai gravă. Cît despre micuţ, el, slavă Domnului, se simte mai bine. Dar las condeiul... mă aşteaptă treburile, o mulţime de treburi.

Îngăduie-mi, nepreţuite prieten, să rămîn al dumitale etc.

VI

(Ivan Petrovici către Piotr Ivanîci)

14 noiembrie

Stimate domn Piotr Ivanîci,

Am aşteptat trei zile, pe care m-am străduit să le întrebuinţez cu folos. Simţind că politeţea şi decenţa sînt cele dintîi virtuţi ale oricărui om, în acest răstimp, adică de la ultima mea scrisoare, de pe data de zece a lunii curente, nu ţi-am amintit de mine nici cu vorba, nici cu fapta, în parte pentru a-ţi îngădui să-ţi îndeplineşti netulburat datoria creştinească faţă de mătuşa dumitale, în parte pentru că aveam nevoie de timp ca să fac unele consideraţii şi investigaţii în chestiunea cunoscută. Acum, însă, mă grăbesc să mă explic cu dumneata în mod definitiv şi categoric.

Îţi mărturisesc fără ocol că la citirea primelor două scrisori ale dumitale m-am gîndit serios că nu înţelegi ce vreau ; iată mai cu seamă din ce motiv căutam o întîlnire cu dumneata şi o explicaţie între patru ochi, de ce îmi era teamă de condei şi mă învinuiam că nu mă pricep să-mi aştern limpede gîndurile pe hîrtie. Dumneata ştii că n-am avut parte de educaţie şi că-mi lipsesc manierele alese, şi sînt străin de fandoseala deşartă, deoarece am înţeles, în sfîrşit, din amara mea experienţă cît de înşelătoare sînt aparenţele şi că sub florile delicate se ascunde uneori un şarpe. Dar dumneata mă înţelegeai ; nu-mi răspundeai însă aşa cum

se cuvine pentru că, cu perfidia care-ţi este proprie, ţi-ai propus dinainte să-ţi calci cuvîntul de onoare şi să trădezi relaţiile de prietenie existente între noi. Lucrul acesta l-ai dovedit întru totul prin purtarea dumitale mîrşavă faţă de mine din ultima vreme, purtare dăunătoare intereselor mele, lucru la care nu m-am aşteptat şi pe care n-am vrut să-l cred pînă în clipa de faţă ; căci, fermecat de la începutul cunoştinţei noastre de manierele dumitale alese, de felul dumitale fin de a fi, de cunoştinţele dumitale şi de foloasele pe care aveam să le trag din legătura noastră, mi-am închipuit că am găsit un prieten şi un om cu adevărat binevoitor. Acum, însă, mi-am dat seama lămurit că sînt mulţi oameni care sub o înfăţişare atrăgătoare şi strălucitoare ascund otravă în inima lor, întrebuinţează mintea pe care o au pentru a unelti împotriva aproapelui şi a se deda la înşelăciuni de neîngăduit, şi de aceea se tem de condei şi de hîrtie, şi totodată folosesc cuvîntul lor nu spre binele aproapelui şi al societăţii, ci pentru a adormi şi vrăji judecata acelora care s-au legat cu ei în felurite chestiuni şi afaceri. Perfidia dumitale faţă de mine, stimate domn, se poate vedea lămurit din cele de mai jos.

În primul rînd, atunci cînd în scrisoarea mea ţi-am înfăţişat răspicat şi limpede, stimate domn, situaţia mea, şi totodată te întrebam în prima mea scrisoare ce vrei să înţelegi prin unele din expresiile şi atitudinile dumitale, îndeosebi referitor la Evgheni Nikolaici, dumneata ai căutat să treci lucrul sub tăcere şi după ce m-ai tulburat cu bănuieli şi îndoieli, te-ai dat liniştit la o parte. Apoi, după ce te-ai purtat cu mine într-un mod care nici nu poate fi calificat cu un cuvînt decent, mi-ai scris că eşti mîhnit. Cum pot fi calificate toate acestea, stimate domn ? Apoi, cînd fiecare minut era preţios pentru mine şi cînd m-ai făcut să alerg după dumneata de-a lungul şi de-a latul Capitalei, îmi scriai sub masca prieteniei scrisori în care, trecînd înadins sub tăcere chestiunea care mă ardea, vorbeai despre lucruri cu totul străine şi anume despre bolile soţiei dumitale, pe care în orice caz o stimez, şi despre faptul că micuţului dumitale i s-a dat rubarbă şi că, cu prilejul ăsta, i-a ieşit un dinte. Pomeneai în fiecare scrisoare despre toate acestea cu o regularitate odioasă şi jignitoare pentru mine. Desigur, sînt de acord că suferinţele copilului sfîşie inima părintelui, dar de ce să aminteşti despre asta atunci cînd aşteptam cu totul altceva, mult mai necesar şi mai interesant ? Am tăcut şi am răbdat, dar acum, după ce a trecut

atîta timp, am găsit de datoria mea să mă explic. În sfîrşit, după ce m-ai înşelat de cîteva ori în chip perfid, fixîndu-mi întîlniri la care nu veneai, m-ai pus, pare-se, să joc faţă de dumneata rolul unui prost şi al unui bufon, ceea ce nu am de gînd să fiu niciodată. Apoi, după ce mă inviţi la dumneata, înşelîndu-mă în prealabil de-a binelea, mă înştiinţezi că ai fost chemat la mătuşa dumitale aflată în suferinţă de pe urma unui atac survenit chiar la orele cinci, exprimîndu-te şi în acest caz cu o exactitate penibilă. Din fericire pentru mine, stimate domn, în aceste trei zile am izbutit să capăt unele informaţii din care am aflat că mătuşa dumitale a suferit un atac în ajunul datei de opt, cu puţin înainte de miezul nopţii. De-aici văd că dumneata ai făcut abuz de sfinţenia relaţiilor de familie pentru a înşela nişte oameni cu desăvîrşire străini. În sfîrşit, în ultima scrisoare vorbeşti şi de moartea rudei dumitale, survenită — chipurile — exact în momentul cînd eu trebuia să mă prezint la dumneata pentru a ne consfătui în chestiunile cunoscute. Dar aici mîrşăvia socotelilor şi născocirilor dumitale chiar că depăşeşte orice închipuire, deoarece, după informaţiile demne de încredere pe care le-am obţinut, din fericire, şi într-un chip foarte oportun, am aflat că mătuşa dumitale s-a săvîrşit din viaţă exact cu douăzeci şi patru de ore mai tîrziu decît data pe care ai indicat-o cu neruşinare în scrisoarea dumitale. N-aş mai sfîrşi dacă aş enumera toate semnele din care am aflat perfidia dumitale faţă de mine. Ajunge pentru un observator nepărtinitor chiar şi faptul că în fiecare din scrisorile dumitale mă califici drept un prieten sincer şi mi te adresezi în chipul cel mai amabil, ceea ce făceai, socot eu, nu pentru altceva decît ca să mă îmbeţi cu apă rece.

Trec acum la principala dumitale înşelăciune şi perfidie faţă de mine şi care constă tocmai în împrejurarea că ai tăcut chitic în timpul din urmă cu privire la tot ceea ce se leagă de interesele noastre comune, la care se adaugă furtul neruşinat al scrisorii unde îmi explicai, deşi confuz şi nu întru totul pe înţelesul meu, condiţiile şi învoielile noastre reciproce, apoi felul barbar în care m-ai silit să-ţi împrumut trei sute cincizeci de ruble în monede de argint, fără chitanţă, bani pe care mi i-ai smuls în calitatea dumitale de părtaş ; şi, în sfîrşit, modul mîrşav în care l-ai calomniat pe cunoscutul nostru comun, Evgheni Nikolaici. Acum văd limpede că voiai să-mi dovedeşti că n-ai cu ce te alege de la el, că e un om de nimic, aşa cum i-ai şi reproşat în scrisoarea dumitale

de pe data de şase a lunii curente. Eu însă îl cunosc pe Evgheni Nikolaici ca pe un tînăr modest şi cu purtări alese, însuşiri cu care poate să farmece şi să-şi cîştige respectul în societate. Ştiu, de asemenea, că dumneata ai pus seară de seară, timp de două săptămîni, în buzunar cîteva monede de argint de cîte zece ruble, ba uneori şi pînă la o sută, ţinînd banca lui Evgheni Nikolaici. Acum însă dumneata te faci că uiţi toate acestea şi nu numai că nu te învredniceşti să mă răsplăteşti pentru străduinţele pe care le-am depus, dar ţi-ai şi însuşit, fără intenţia de a-i restitui, propriii mei bani, ademenindu-mă în prealabil cu calitatea dumitale de părtaş şi ducîndu-mă cu zăhărelul prin înşirarea a tot felul de avantaje ce aveau, chipurile, să-mi revină. Iar acum că ţi-ai însuşit în chipul cel mai necinstit banii mei şi ai lui Evgheni Nikolaici, cauţi să scapi de obligaţia de a-mi mulţumi, folosind în acest scop calomnia, cu care l-ai şi denigrat prosteşte în ochii mei pe acela pe care m-am străduit şi m-am silit să-l introduc în casa dumitale. Iar pe de altă parte, după cum povestesc cunoscuţii, dumneata mai că te lingi cu el pe bot şi îl prezinţi tuturor ca pe cel mai bun prieten al dumitale, deşi nu există pe lume om atît de naiv care să nu ghicească numaidecît unde bat toate intenţiile dumitale şi ce înseamnă în realitate relaţiile dumitale amicale şi prieteneşti. Eu însă am să-ţi spun că ele înseamnă minciună, calomnie, neruşinare şi călcarea în picioare a îndatoririlor celor mai elementare, că sînt imorale şi pe de-a întregul vicioase. Ca dovadă mă dau pildă chiar pe mine. Cu ce te-am jignit şi pentru ce ai procedat cu mine într-un chip atît de neruşinat ?

Sfîrşesc scrisoarea. Am aşternut pe hîrtie tot ce-am avut de spus. Şi acum închei : dacă, stimate domn, în cel mai scurt timp de la primirea prezentei scrisori nu-mi vei restitui pe de-a întregul, în primul rînd, suma pe care ţi-am dat-o, trei sute cincizeci de ruble în monede de argint, şi, în al doilea rînd, toate sumele care mi se cuvin, aşa cum mi-ai făgăduit dumneata, voi recurge la toate mijloacele posibile pentru a le obţine, chiar şi la forţă ; voi recurge şi la protecţia legilor, şi, în sfîrşit, îţi aduc la cunoştinţă că deţin anumite mărturii care, rămînînd în mîinile servitorului dumitale preaplecat şi respectuos, pot să ştirbească şi să întineze numele dumitale în ochii întregii lumi.

Îngăduie-mi să rămîn al dumitale etc.

VII

(Piotr Ivanîci către Ivan Petrovici)

15 noiembrie

Ivan Petrovici,

Primind misiva dumitale atît de grosolan şi totodată straniu concepută, în primul moment am vrut s-o rup în bucăţi, dar am păstrat-o ca pe o raritate. De altminteri, regret sincer neînţelegerile şi neplăcerile ivite între noi. Nu voiam să-ţi răspund. Dar împrejurările mă silesc s-o fac. Prin aceste rînduri, anume, trebuie să-ţi aduc la cunoştinţă că va fi foarte neplăcut pentru mine să te văd vreodată în casa mea, la fel ca şi pentru soţia mea : are sănătatea şubrezită şi mirosul de catran îi dăunează.

Soţia mea restituie consoartei dumitale cartea acesteia, rămasă la noi, „Don Quijote de La Mancha", cu toate mulţumirile. Cît priveşte galoşii dumitale, pe care — chipurile — i-ai uitat la noi cînd ne-ai vizitat ultima oară, cu regret te înştiinţez că n-au fost găsiţi nicăieri. Deocamdată sînt căutaţi, dar dacă nu se vor găsi, am să-ţi cumpăr alţii noi.

De altfel, am onoarea să rămîn al dumitale etc.

VIII

La 16 noiembrie, Piotr Ivanîci primeşte prin poşta urbană două scrisori pe numele său. Deschizînd primul plic, scoate un bileţel împăturit cu dichis, din hîrtie roz-pal. Scrisul e al soţiei sale. Bileţelul e adresat lui Evgheni Nikolaici şi poartă data de 2 noiembrie. În plic nu s-a mai găsit nimic altceva. Piotr Ivanovici citeşte :

Scumpe *Eugène !* Ieri nu s-a putut cu nici un chip. Bărbatu-meu a stat acasă toată seara. Mîine să vii însă neapărat la unsprezece fix. La zece şi jumătate bărbatu-meu pleacă la Ţarskoie

şi se va întoarce abia la miezul nopţii. Toată noaptea am fost furioasă. Îţi mulţumesc pentru ştiri şi corespondenţa pe care mi-ai trimis-o. Cîtă hîrtie ! Oare ea să fi scris toate astea ? Trebuie să recunoaştem însă, are stil. Îţi mulţumesc ; văd că mă iubeşti. Nu fi supărat pentru ziua de ieri şi vino mîine, nu mă lăsa să mai aştept.

A.

Piotr Ivanîci deschide cea de-a doua scrisoare.

Piotr Ivanîci,

Şi aşa, piciorul meu n-ar mai fi călcat niciodată în casa dumitale ; degeaba te-ai ostenit să mîzgăleşti hîrtia.

Săptămîna viitoare plec la Simbirsk ; prieten nepreţuit şi amic preaiubit îţi va rămîne Evgheni Nikolaici : îţi doresc succes, iar în privinţa galoşilor nu-ţi mai face nici o grijă.

IX

La data de 17 noiembrie, Ivan Petrovici primeşte prin poşta urbană două scrisori pe numele său. Deschizînd primul plic, scoate din el un bileţel scris neglijent şi in grabă. Scrisul e al soţiei sale ; bileţelul e adresat lui Evgheni Nikolaici şi poartă data de 4 august. In plic nu mai era nimic altceva. Ivan Petrovici citeşte :

Adio, adio, Evgheni Nikolaici ! Dumnezeu să te răsplătească şi pentru atît. Fii fericit ; cît despre mine, ce soartă cumplită ! Mă înspăimînt ! Dar a fost voia dumitale. Dacă nu era mătuşica, m-aş fi încredinţat dumitale aşa. Să nu rîzi însă nici de mine, nici de mătuşica. Mîine avem cununia. Mătuşica e bucuroasă că s-a găsit un om de treabă să mă ia fără zestre. Azi m-am uitat pentru prima oară la el cu atenţie. Pare să fie un om bun la suflet. Sînt zorită. Adio, adio... scumpul meu ! ! Adu-ţi aminte cîndva de mine ;

eu, una, n-am să te uit niciodată. Adio. Semnez această ultimă scrisoare ca şi prima... îţi mai aduci aminte ?

Tatiana

Cea de-a doua scrisoare cuprindea următoarele :

Ivan Petrovici, mîine ai să primeşti o pereche de galoşi noi ; nu obişnuiesc să recurg la punga altuia şi nici nu-mi place să adun de pe stradă tot felul de zdrenţe.

Zilele acestea Evgheni Nikolaici pleacă la Simbirsk, pentru nişte treburi de-ale bunicului său şi m-a rugat să-i găsesc un tovarăş de drum ; n-ai fi cumva amator ?

DOMNUL PROHARCIN

Povestire

Semion Ivanovici Proharcin, om în vîrstă, cumpănit şi fără năravul băuturii, locuia în apartamentul Ustiniei Feodorovna, în colţişorul cel mai întunecat şi mai modest. Cum domnul Proharcin, mic slujbaş, avea o leafă exact pe măsura capacităţii sale funcţionăreşti, Ustiniei Feodorovna îi era peste putinţă să capete de la dînsul pentru locuinţă mai mult de cinci ruble pe lună. Gurile rele spuneau că era aici o anumită socoteală a ei. Oricum, domnul Proharcin, parcă anume în pofida bîrfitorilor săi, ajunsese într-adevăr favoritul gazdei, subînţelegînd această calitate în sens cinstit şi nobil. Trebuie să avem în vedere că Ustinia Feodorovna era o persoană foarte stimabilă şi zdravănă, care avea o deosebită înclinare pentru mîncărica de frupt şi pentru cafea, îndurînd cu greu zilele de post. Ţinea în gazdă cîteva exemplare de atare locatari, care îi plăteau o chirie chiar şi de două ori mai mare decît Semion Ivanovici. Dar aceştia nu erau oameni la locul lor, ci, dimpotrivă, toţi în păr nişte zeflemişti răutăcioşi, care se legau de treburile sale femeieşti ca şi de singurătatea-i fără apărare. De aceea pierdeau mult în ochii ei şi, dacă nu i-ar fi plătit o chirie aşa de mare, ea nu numai că nu le-ar fi dat locuinţă, dar n-ar fi vrut să-i vadă nici măcar trecîndu-i pragul. Semion Ivanovici ajunsese favoritul ei de pe vremea cînd conduseseră la cimitirul Volkovo pe un pensionar sau, mai bine zis, pe un licenţiat din slujbă din pricina beţiei. Acest pătimaş

izgonit, deşi avea un ochi vînăt dintr-un act de curaj, după spusele lui, şi un picior rupt tot din pricina unui fel de curaj, izbutise totuşi să-şi cîştige, şi încă cu folos, întreaga bunăvoinţă de care era capabilă Ustinia Feodorovna ; şi ar fi rămas, fără îndoială, cel mai credincios acolit şi linge-blide dacă nu şi-ar fi băut vacul, la urma urmei, în chipul cel mai ruşinos şi mai jalnic. Toate acestea se petrecuseră la Peski, unde Ustinia Feodorovna ţinuse doar trei chiriaşi în gazdă. O dată cu mutarea ei în altă locuinţă, întemeindu-şi o întreprindere mai mare, cu aproape zece locatari noi, dintre vechii pensionari rămăsese numai unul singur, domnul Proharcin.

E greu de spus dacă domnul Proharcin în persoană îşi avea cusururile sale statornice sau dacă colocatarii lui, fiecare în parte, veniseră cu metehnele lor — dar sigur este faptul că, chiar de la început, legăturile între cele două tabere prinseră să scîrţîie. Trebuie să avem în vedere că absolut toţi chiriaşii Ustiniei Feodorovna se aveau între dînşii ca fraţii. Unii lucrau în aceeaşi instituţie. Îndeobşte, la fiecare zi-ntîi, cîştigau cu toţii, rînd pe rînd, unul de la altul, întreaga lor leafă, jucînd bancioc, preferans sau biksa. Cînd erau cu chef, le plăcea tuturora să se desfete de-a valma cu clipele spumoase ale vieţii, după cum le numeau ei. Uneori sporovăiau cu plăcere şi despre chestiuni înalte : atunci, deşi discuţiile se sfîrşeau rareori fără sfadă, totuşi — în asemenea împrejurări — buna înţelegere dintre dînşii nu se strica niciodată, deoarece prejudecăţile fuseseră cu totul izgonite din societatea aceasta. Dintre locatari se remarcau în mod deosebit : Mark Ivanovici, un om înţelept şi citit ; apoi chiriaşul Oplevaniev [1] ; pe urmă Prepolovenko, şi el om modest şi cumsecade ; după aceea mai era unul, Zinovi Prokofievici, care ţintea să ajungă neapărat în înalta societate ; în sfîrşit, conţopistul Okeanov, care, la vremea lui, fusese cît pe ce să-i smulgă lui Semion Ivanovici laurii întîietăţii şi locul de favorit ; mai era un conţopist, Sudbin [2] ; apoi intelectualul Kantariov şi încă alţii. Dar Semion Ivanovici parcă nu se simţea tovarăş cu oamenii aceştia. Nimeni, bineînţeles, n-avea vreun gînd rău împotrivă-i, cu atît mai mult, cu cît chiar de la început toţi îi dădură dreptate lui Proharcin, recunoscînd — după spusele lui Mark Ivanovici — că Proharcin este un bărbat cumsecade, liniştit, deşi nu-i om de lume, însă devotat, şi nu ştie ce-i linguşirea. Are, desigur, şi cusururi. Iar dacă va avea vreodată de suferit ceva în viaţă — aceasta se va întîmpla numai din pricina lipsei sale

de imaginație. Ba mai mult : deși lipsit de imaginație, domnul Proharcin, atît prin întreaga sa înfățișare cît și prin manierele sale nu putea uimi pe nimeni, să zicem, într-un mod avantajos pentru dînsul (lucru de care se legau cu plăcere zeflemiștii) ; toate acestea îl lăsară nepăsător — de parcă nici n-ar fi existat. Totodată Mark Ivanovici, om înțelept, luase pe față apărarea lui Semion Ivanovici, declarînd cu temei, într-un stil preafrumos, colorat, că Proharcin este un bărbat serios, respectabil, în vîrstă, care — demult de tot — lăsase în urmă vremea elegiilor. Așa că, dacă Semion Ivanovici nu izbutea să conviețuiască în bună înțelegere cu lumea — aceasta se datora numai și numai lui.

Lucrul de căpetenie, care atrăsese atenția tuturora, fusese, fără îndoială, zgîrcenia, cărpănoșia lui Semion Ivanovici. Această trăsătură de caracter fusese numaidecît prinsă de toți și luată în considerare, fiindcă Semion Ivanovici — pentru nimic în lume — nu împrumuta nimănui, în nici un chip, ceainicul : chiar pentru un timp cît de scurt. Era cu atît mai nedrept în această privință, cu cît el însuși nu bea ceai aproape de loc. Își făcea, doar cînd avea nevoie, un fel de infuzie destul de bună la gust, preparată din flori de cîmp și din niște plante medicinale, de care avea totdeauna rezervă în cantitate însemnată. De altfel, nici de mîncat nu mînca așa cum obișnuiau ceilalți chiriași. De pildă : nu-și permitea niciodată să ia un prînz întreg, oferit zilnic tovarășilor săi de către Ustinia Feodorovna. Un prînz costa cincizeci de copeici. Semion Ivanovici cheltuia cu masa doar douăzeci și cinci de copeici de aramă. Nu depășea niciodată suma asta. De aceea, lua ori cîte o porție de ciorbă cu plăcintă, ori numai felul doi cu carne. Dar de cele mai multe ori nu mînca nici ciorbă, nici bucate cu carne, ci îmbuca pe săturate pîine cu ceapă, brînză de vacă, castraveți murați sau cu alte adaosuri, care erau incomparabil mai ieftine. Numai cînd îl toropea foamea, se întorcea iarăși la jumătatea lui de prînz...

Biograful mărturisește că nu s-ar fi hotărît cu nici un preț să vorbească despre aceste amănunte meschine, josnice și chiar delicate, ba, mai mult decît atît, chiar jignitoare pentru urechea vreunui adept al stilului distins, dacă aceste amănunte n-ar cuprinde o particularitate, o trăsătură dominantă de caracter a eroului acestei povestiri ; căci domnul Proharcin, departe de a fi atît de sărac — cum încerca uneori chiar el să-i asigure pe toți — încît să nu aibă nici hrană permanentă și sățioasă, proceda tocmai pe dos,

fără să se ruşineze şi să se teamă de judecata oamenilor, căutînd numai să-şi satisfacă ciudatele capricii, din zgîrcenie şi dintr-o prudenţă de prisos — ceea ce se va vedea, de altfel, mai limpede în rîndurile ce urmează. Dar ne vom feri să-l plictisim pe cititor cu descrierea tuturor toanelor lui Semion Ivanovici. Vom lăsa deoparte, bunăoară, nu numai descrierea, interesantă şi foarte hazlie pentru cititor, a tuturor toaletelor sale, dar — dacă n-ar fi fost iarăşi declaraţia Ustiniei Feodorovna — nu ştim dacă am fi pomenit faptul că Semion Ivanovici, în toată viaţa lui, nu s-a putut hotărî în ruptul capului să-şi dea rufele la spălat sau, chiar dacă s-a hotărît, acest eveniment s-a produs atît de rar, încît în intervalele de timp s-a putut uita cu totul că Semion Ivanovici ar fi avut cîndva rufe. Iar în declaraţia gazdei se spunea că „Semion Ivanovici, drăguţul de el — aibă-i sufletul tihnă veşnică ! — a mucezit douăzeci de ani într-un colţişor la mine, fără să se ruşineze că în tot timpul vieţii sale pămînteşti se ferise cu îndărătnicie nu numai de ciorapi, batiste şi alte asemenea obiecte, dar am văzut cu ochii mei, prin pînza găurită a paravanului, cum drăguţul de el n-avea uneori nici cu ce să-şi acopere trupuşorul său alb". Astfel de vorbe se stîrniră abia după moartea lui Semion Ivanovici. Dar în timpul vieţii sale (şi tocmai aceasta era pricina de căpetenie a neînţelegerilor), el nu îngăduia în nici un chip — cu toate excelentele relaţii de convieţuire dintre chiriaşi — ca din curiozitate, fără învoire, cineva să-şi bage nasul în ungherul lui, chiar cu concursul găurilor din paravan.

Era un om foarte îndărătnic, scump la vorbă şi neînduplecat împotriva discuţiilor fără rost. Avea silă de sfătuitori, iar pe obraznici nu-i ierta de loc. Se întîmpla să-l pună de îndată la punct pe cîte un zeflemist sau povăţuitor neîntrebat. Îl ruşina — şi basta ! „Eşti un fluieră-vînt, măi băiete. Lasă-te de sfaturi, ca să se ştie ! Ai face mai bine să-ţi cunoşti lungul nasului, domnule ! Socoteşte mai degrabă, băităraşule, din cîte fire de aţă ţi-s ţesute obielele — ca să se ştie !" Semion Ivanovici era un om simplu ; tuturora le spunea de-a dreptul : *tu*. Mai cu seamă nu putea suferi cînd vreun poznaş, ştiindu-i năravul nedezmînţit, se apuca strengăreşte să-l descoasă, întrebîndu-l : ce are ascuns în lădiţă ? Semion Ivanovici avea într-adevăr o lădiţă, pe care o ţinea sub pat, şi o păzea ca ochii din cap. Deşi toţi ştiau că înlăuntru nu era nimic decît doar nişte cîrpe vechi, două-trei perechi de cizme prăpădite şi, îndeobşte, tot felul de boarfe sau nimicuri întîmplătoare, totuşi

domnul Proharcin prețuia foarte mult această avere mobilă. Într-un rînd se auzise chiar că, nemulțumit de vechiul său lăcăt, încă destul de solid, adusese vorba despre procurarea unui altuia, lucru nemțesc, cu tot felul de marafeturi și cu un arc secret. Dar într-o zi, Zinovi Prokofievici, luat de mintea lui crudă, scăpă un gînd foarte nepoliticos și grosolan, și anume că Semion Ivanovici, pesemne, ar strînge și ar ascunde bani în lădița cu pricina, ca să-i lase moștenitorilor. Atunci toți cei de față rămaseră înmărmuriți de urmările neobișnuite ale purtării lui Zinovi Prokofievici. Mai întîi, domnul Proharcin nici nu putu găsi pe loc vorbe cuviincioase pentru o idee expusă atît de fățiș și de brutal. Din gura lui nu se auziră multă vreme decît niște vorbe fără șir. De abia în cele din urmă se putu desluși că Semion Ivanovici, în primul rînd, îi imputa lui Zinovi Prokofievici o veche dovadă de zgîrcenie. Apoi se află prezicerea lui Semion Ivanovici : că Zinovi Prokofievici nu va ajunge niciodată în înalta societate. Iar cît privește croitorul căruia îi datora bani pentru un costum, acesta are să-l ucidă, musai are să-l ucidă, fiindcă flăcăiandrul nostru nu-i plătește de mult banii datorați și, în sfîrșit, Semion Ivanovici adăugă : „Vezi tu, băiețașule, ții cu tot dinadinsul să ajungi iuncher de husari, ehei ! dar n-ai să izbutești, ai să înghiți hapul. Iar dacă mai-marii tăi au să afle toată tărășenia asta, or să te facă pisar. Ei, ai priceput acuma, băiețandrule, cum stă treaba ?" Pe urmă, Semion Ivanovici se liniști. Dar după ce șezu culcat în pat vreo cinci ceasuri, parcă i se coapseră între timp niscaiva gînduri și dintr-o dată, spre marea uimire a tuturora, mai întîi vorbind singur, iar apoi adresîndu-se lui Zinovi Prokofievici, începu să-l dojenească și să-l facă iarăși de rușine. Dar pricina nu se sfîrși cu asta, ci pe sub seară, cînd Mark Ivanovici și chiriașul Prepolovenko puseră de ceai, poftind pe contopistul Okeanov ; Semion Ivanovici se coborî din pat, se trase dinadins pe lîngă ei, dădu partea lui de douăzeci sau de cincisprezece copeici și, prefăcîndu-se că-i venise poftă de ceai, intră pe larg în fondul aceleiași chestiuni. Începu să le explice că-i un om sărac, un biet om sărac și nimic mai mult, iar ca atare sărăntoc nu poate strînge părăluțe. Ba domnul Proharcin mărturisi chiar că se plînsese de sărăcia lui numai și numai fiindcă venise vorba — și nu de alta. Nu mai mult decît acum trei zile, voise să împrumute o rublă de la obrăznicătura asta. Astăzi însă n-o să-i mai ceară nimic, ca să nu se fălească băiețoiul cu trebușoara asta. Cît privește leafa ce-o avea, nici pentru hrană nu-i era de ajuns. În sfîrșit, el, om sărac

cum îl vedeți, trimite lună de lună cîte cinci ruble cumnatei sale din Tver. Dacă nu i-ar fi trimis la Tver cele cinci ruble pe lună, cumnată-sa ar fi murit de foame. Iar dacă i-ar fi murit cumnata pe care o întreținea Semion Ivanovici, de mult și-ar fi putut face rost de niște haine noi... Și așa vorbi Semion Ivanovici îndelung și pe larg despre sărăcia lui, despre ruble și cumnată. Repetă la nesfîrșit același lucru, pentru a-i sugestiona cît mai puternic pe ascultători, încît, în cele din urmă, se încurcă de tot și tăcu din gură. Abia după trei zile, cînd nimeni nu se mai gîndea să-l zădărască, uitîndu-l cu toții, Semion Ivanovici adăugă drept încheiere, chipurile, că Zinovi Prokofievici se va face husar, iar la război obrăznicăturii i se va reteza un picior și i se va pune în loc unul de lemn. Și va veni Zinovi Prokofievici la dînsul, milogîndu-se : „Om al lui Dumnezeu, dă-mi o bucățică de pîine, Semion Ivanovici !" Iar Semion Ivanovici n-are să-i dea pîinică și nici n-o să se uite la nărăvașul acela de Zinovi Prokofievici. Așa are să i se întîmple, neapărat...

Toate acestea, cum se și cuvenea, părură tuturora foarte ciudate și, în același timp, grozav de hazlii. Fără a sta mult pe gînduri, chiriașii Ustiniei Feodorovna se uniră pentru a face noi investigații și, de fapt, numai din curiozitate, hotărîră să ia ofensiva împotriva lui Semion Ivanovici cu toții laolaltă și în mod definitiv. În ultima vreme, adică tocmai de cînd locuia împreună cu alți chiriași, domnul Proharcin ținea strașnic să afle toate cele, să descoasă pe oricine, ahtiat de curiozitate — făcînd aceasta, după cît se pare, din niscai motive personale cu totul tainice : de aceea, legăturile dintre cele două tabere vrăjmașe se stabiliseră fără nici un fel de pregătiri preliminare sau de sforțări inutile, ci oarecum întîmplător, ca de la sine. Pentru a intra în relații cu ceilalți chiriași, Semion Ivanovici avea totdeauna la îndemînă o anumită manevră, destul de vicleană și, de altfel, foarte întortocheată, cunoscută în parte de cititorul nostru : se cobora din pat către vremea ceaiului și, dacă vedea că se îmbulzesc și alții în jurul samovarului, se dădea pe lîngă dînșii și, ca un om modest, înțelept și blînd, plătea cele douăzeci de copeici rînduite și declara că vrea să ia parte, și el, la ceai. Tinerii își făceau cu ochiul și, înțelegîndu-se astfel între dînșii asupra participării lui Semion Ivanovici la reuniunea lor, se puneau la taclale — mai întîi cuviincioase și curtenitoare ; dar mai pe urmă, cîte unul mai șugubăț se pornea, într-o doară, să povestească fel de fel de noutăți, adesea născo-

cite, cu totul de necrezut. Aşa, unul îndrugă, de pildă, că cineva auzise în aceeaşi zi cum excelenţa-sa îi spusese lui Demid Vasilievici în persoană că, după părerea lui, slujbaşii însuraţi vor „ajunge" mai bine decît cei necăsătoriţi ; ba chiar vor fi preferaţi la avansare, fiindcă oamenii modeşti capătă în căsnicie încă şi mai multe aptitudini ; de aceea, el, povestitorul, ca să se distingă şi să se căpătuiască mai uşor, îşi va da silinţa să se însoare cît mai degrabă cu vreo Fevronie Prokofievna. Mai ales, s-ar fi observat că diferiţi inşi dintre colegii lor nu-s de loc oameni de lume şi habar n-au de bunele maniere. Prin urmare, ei nici nu pot plăcea doamnelor în societate. De aceea, pentru stîrpirea acestor racile, se va aplica numaidecît o poprire pe salarii. Iar din banii strînşi se va închiria o sală, unde se vor da lecţii de dans, se vor învăţa manierele distinse, politeţa, respectarea superiorilor, tăria de caracter, bunătatea şi recunoştinţa, precum şi felurite reguli de frumoasă comportare. În sfîrşit, se mai spunea că va ieşi, cică, o nouă rînduială, precum că unii funcţionari, începînd cu cei mai vechi, pentru a ajunge fără întîrziere instruiţi, vor trebui să dea nu ştiu ce examen la toate materiile[3] şi că, în modul acesta, multe lucruri vor ieşi la lumină, iar atîţia domni se vor vedea nevoiţi să dea cărţile pe faţă — într-un cuvînt, se povestiră mii de versiuni neghioabe, ca acestea sau altele de acelaşi soi. Toţi cei prezenţi se prefăceau a crede pe loc, se amestecau în vorbă, puneau fel de fel de întrebări, îşi făceau socotelile lor personale ; iar unii, luînd o înfăţişare abătută, clătinau din cap, cerînd sfaturi la dreapta şi la stînga — îngrijoraţi, chipurile : oare ce-o să li se întîmple şi lor, dacă va da peste dînşii asemenea pacoste ? Se înţelege de la sine că şi un om mult mai puţin blajin şi liniştit decît domnul Proharcin s-ar fi tulburat şi s-ar fi încurcat din pricina unor asemenea tîlcuiri. Afară de asta, se poate afirma fără greş, după toate aparenţele, că Semion Ivanovici, era extrem de mărginit şi de opac faţă de orice idee nouă, neobişnuită pentru mintea lui. Iar cînd afla, de pildă, o noutate oarecare, era nevoit totdeauna parcă s-o rumege mai înainte şi s-o mestece, căutîndu-i tîlcul ; se frămînta, se încurca şi, chiar dacă izbutea, în cele din urmă, s-o biruie, o făcea într-un fel cu totul aparte, propriu numai lui... Cu prilejul acesta, se vădiră la Semion Ivanovici fel de fel de însuşiri curioase, nebănuite pînă atunci... Se scornră bîrfeli şi vorbe, care — cu adaosurile de rigoare — ajunseră pe căile obişnuite pînă la serviciul lui Semion Ivanovici. Efectul a fost puternic şi datorită faptului că domnul Proharcin, care avea din vremuri imemoriale o

figură neschimbată, își transformă dintr-o dată fizionomia. Căpătă o mină neliniștită, arunca priviri sperioase, șovăielnice și cam bănuitoare ; începu să umble îngrijorat, tresărea și trăgea cu urechea. Iar ca o culme a tuturor însușirilor sale noi, fu cuprins de patima căutării adevărului. Dragostea lui pentru adevăr merse atît de departe, încît omul ajunse, în cele din urmă, să se expună a cere lămuriri în vreo două rînduri chiar lui Demid Vasilievici despre probabilitatea nenumăratelor noutăți, care îi veneau zilnic la ureche. Iar dacă trecem sub tăcere urmările extravaganței lui Semion Ivanovici, o facem numai și numai dintr-o sinceră compasiune pentru reputația lui. Astfel se iscă părerea că Semion Ivanovici e un mizantrop, care nu ia în seamă îndatoririle de politeță din societate. Se remarcă și faptul că era copleșit de fantasmagorii — ceea ce era, într-adevăr, perfect exact. Colegii săi băgară de seamă că Semion Ivanovici cădea adesea într-un fel de uitare și, stînd pe scaun, cu gura căscată și cu pana de scris ridicată în aer, rămînea ca înghețat sau încremenit, semănînd mai curînd cu umbra unei făpturi cugetătoare decît cu o ființă în carne și oase. Se întîmpla adesea că vreun domn, rămas fără voie pe gînduri, în momentul cînd îi întîlnea întîmplător privirea fugară, tulbure și rătăcită, se simțea cuprins de o înfiorare, se speria și așternea deodată pe hîrtia din față fie o pată de cerneală, fie un cuvînt într-aiuri. Lipsa de bună-cuviință în comportarea lui Semion Ivanovici îi scotea din sărite și chiar îi jignea pe oamenii cu adevărat distinși... În sfîrșit, nimeni nu se mai îndoia că mintea lui Semion Ivanovici apucase pe căi fanteziste. Dar, într-o bună dimineață, se răspîndi în tot biroul zvonul că domnul Proharcin îl sperie chiar și pe Demid Vasilievici, deoarece, întîlnindu-l pe culoar, Semion Ivanovici i se păru atît de nefiresc și de straniu, încît fu silit să se dea înapoi... Vestea despre rătăcirea lui Semion Ivanovici ajunse, în cele din urmă, și la el însuși. Auzind una ca asta, se sculă numaidecît de la locul lui, se strecură cu grijă printre mese și scaune, intră în vestibul, își luă singur mantaua, o îmbrăcă, ieși din instituție și se făcu nevăzut pentru cîtăva vreme. Se îngrijorase el însuși, sau, poate, fusese altceva la mijloc — nu știm. Dar nu se ivi cîtva timp nici acasă, nici la birou...

Nu vom încerca să explicăm soarta lui Semion Ivanovici numai prin faptul că o apucase pe calea fantasmagoriilor. Totuși nu putem să nu atragem luarea-aminte a cititorului că eroul nostru — un om simplu, foarte modest, care trăise într-o singurătate absolută, tainică, pînă la începutul convietuirii cu alți chiriași, era cunoscut ca

o persoană liniştită, ba chiar cam enigmatică. Căci în timpul ultimei sale şederi la Peski, obişnuia să stea întins în pat, după paravan. Nu scotea o vorbă şi nu avea relaţii cu nimeni. Ceilalţi doi colocatari ai săi îi semănau în totul : amîndoi păreau de asemeni misterioşi şi au stat culcaţi în pat, după paravan, cincisprezece ani. Zile, ceasuri — fericite şi somnolente — se scurseseră unele după altele într-o pace patriarhală. Şi cum totul de jur împrejur se desfăşurase într-o rînduială şi pe-o cale cît se poate de molcomă, nici Semion Ivanovici, nici Ustinia Feodorovna nu-şi mai aduceau prea bine aminte de cînd îi adunase soarta laolaltă. Ea spunea cîteodată noilor săi pensionari : „Or fi vreo zece anişori, ba poate chiar cincisprezece, dacă nu cumva douăzeci şi cinci, de cînd s-a statornicit la mine, drăguţul de el, aibă-l Domnul în paza lui ! De aceea socotim ca un lucru foarte firesc faptul că eroul povestirii noastre, neobişnuit cu hărmălaia, fusese foarte neplăcut surprins cînd, deodată, el — om serios şi potolit — s-a trezit exact acum un an în mijlocul unei cete gălăgioase şi zurbagii de zece flăcăiandri — noii săi colocatari şi colegi.

Dispariţia lui Semion Ivanovici aduse destulă zăpăceală în cotloanele pensiunii. Mai întîi prin faptul că el era favoritul casei ; iar în al doilea rînd, fiindcă buletinul său de identitate, depus în păstrarea gazdei, se rătăcise între timp. Ustinia Feodorovna se puse pe bocit — ceea ce făcea regulat în toate situaţiile critice. Două zile încheiate probozi şi boscorodi pe chiriaşi. Se jeli că „aceşti bîrfitori răi" i-au gonit chiriaşul ca pe-un pui de găină şi l-au prăpădit. Iar a treia zi îi puse pe fugă pe toţi pensionarii ca să-l caute şi să i-l aducă pe fugar, viu ori mort.

Pe sub seară, cel dintîi care s-a întors a fost conţopistul Sudbin. Acesta a declarat că a dat de urma fugarului. L-a văzut la tîrgul de vechituri şi în alte locuri. S-a luat după dînsul. S-a apropiat chiar de el, dar n-a îndrăznit să-i vorbească. S-a aflat în preajma lui chiar la un incendiu, cînd s-a aprins o casă pe ulicioara Strîmbă. Peste o jumătate de oră se întoarseră Okeanov şi surtucarul Kantariov, care adeveriră cuvînt cu cuvînt spusele lui Sudbin : şi ei s-au aflat nu departe de dînsul, s-au rotit pe aproape, nici la zece paşi în jurul lui, dar de vorbit — n-au avut, nici ei, îndrăzneală. Amîndoi au băgat de seamă că Semion Ivanovici era însoţit de un cerşetor beţivan. În sfîrşit, se strînseră şi ceilalţi chiriaşi. Ascultînd cu băgare de seamă veştile, ajunseră la încheierea că Proharcin trebuie să se afle acum undeva pe aproape şi că urmează să pice acasă din moment în moment. Dar cu toţii ştiau, încă dinainte, că

el se întovărăşise cu un calic beţiv. Acesta era un ticălos, un zurbagiu şi un lingău, care — după cum se vede — îl îmbrobodise pe Semion Ivanovici. Se pripăşise tocmai cu o săptămînă înainte de dispariţia lui Semion Ivanovici, împreună cu Remnev — un prieten de-al lui. Se aciuise un timp prin felurite cotloane. Istorisea că suferise pentru adevăr şi dreptate. Slujise în birouri prin provincie, împreună cu alţii. Dăduse un revizor peste dînşii. Îi scuturase, tot pentru adevăr, pe el împreună cu gaşca lui. Se înfiinţă apoi la Petersburg, căzu în genunchi la picioarele lui Porfiri Grigorievici, i se făcu loc într-un birou în urma unor stăruinţe, dar — prigonit cu cruzime de soartă — fu scos şi de acolo prin desfiinţarea cancelariilor, din pricina reorganizării. Dar în noua listă de slujbaşi nu fu inclus, atît datorită incapacităţii sale în serviciu, cît şi din pricina capacităţii lui pentru o altă ocupaţie, cu totul lăturalnică, precum, pe deasupra, mulţumită pasiunii sale pentru adevăr şi, în sfîrşit, uneltirii unor duşmani. Încheindu-se istorisirea, în cursul căreia îl pupă de repetate ori pe Remnev, amicul său sever şi nebărbierit, domnul Zimoveikin se închină adînc, pe rînd, înaintea tuturor celor prezenţi — fără s-o uite pe servitoarea Avdotia — îi numi pe toţi binefăcătorii săi şi le mărturisi că-i un netrebnic, un pisălog, un ticălos, un zurbagiu şi un prostănac — aşa că oamenii cumsecade nu trebuie să-i ia în nume de rău becisnicia şi soarta cea amărîtă. După ce ceru ocrotire, domnul Zimoveikin deveni glumeţ, radios de bucurie, sărută într-una mînuţele Ustiniei Feodorovna, cu toată modesta întîmpinare din partea acesteia că mîinile sale-s grosolane, nu nobile. În sfîrşit, el făgădui să arate întregii societăţi, pe sub seară, talentul său într-un minunat dans de caracter. Dar a doua zi, acţiunea lui se încheie printr-un deznodămînt jalnic. Fie că dansul său de caracter se dovedise mult prea de caracter, fie că Zimoveikin — după spusele Ustiniei Feodorovna — „ar fi făcut-o de ruşine şi ar fi prostit-o, deşi ea îl cunoaşte chiar pe Iaroslav Ilici şi, dacă ar fi vrut, de mult ar fi fost nevastă de ofiţer superior", dar Zimoveikin trebui să spele putina, îndreptîndu-şi cîrma spre meleagurile sale de baştină. Plecă, se întoarse din nou, fu izgonit iarăşi fără glorie, se vîrî pe sub pielea lui Semion Ivanovici, îi şterpeli pe nesimţite o pereche de nădragi noi şi, în sfîrşit, apăru din nou în calitate de seducător al lui Semion Ivanovici.

De îndată ce gazda află că Semion Ivanovici este viu-nevătămat şi că nu mai avea nici un rost să-i caute buletinul de identitate, se lăsă numaidecît de bocit şi se retrase ca să se li-

niștească. Între timp cîțiva chiriași hotărîră să facă fugarului o primire triumfală : stricară închizătoarea, dădură la o parte paravanul de lîngă patul dispărutului, răvășiră puțin așternutul, luară lădița cu pricina și o puseră în pat, la picioare, apoi o culcară în așternut pe „cumnată-sa", adică o păpușă sau mai bine zis o momîie, alcătuită dintr-un șal vechi al gazdei, cu bonetă și cu un palton ponosit — semănînd aidoma cu cumnata, așa că te puteai foarte lesne înșela. Isprăvind operația asta, chiriașii se puseră să-l aștepte pe Semion Ivanovici și să-i spună că sosise cumnată-sa din provincie, care se aciuise la dînsul după paravan. Dar îl așteptară pînă li se lungiră urechile... În așteptare, Mark Ivanovici — ținînd „banca" la cărți — îi curăți pe chiriașii Prepolovenko și pe Kantariov de leafa pe cîte o jumătate de lună. Iar lui Okeanov i se umflă și i se înroși trompa, jucînd „Ține-ți nasul" [4] și „Trei foițe". Între timp, servitoarea Avdotia trase un pui de somn, ba se și sculă de vreo două ori să care lemne și să aprindă focul în sobe. Iar pe Zinovi Prokofievici, care pe mică pe ceas ieșea în curte întru întîmpinarea lui Semion Ivanovici, ploaia îl mură pînă la piele. Dar nu se vedea nici Semion Ivanovici, nici cerșetorul bețivan. În sfîrșit, se duseră cu toții la culcare, lăsînd „cumnata" după paravan, pentru orice eventualitate. De abia pe la patru dimineața răsunară ciocănituri în poartă, atît de puternice, încît îi răsplătiră cu prisosință pe chiriașii care îl așteptaseră, trudiți peste măsură. Era el, în carne și oase, Semion Ivanovici, domnul Proharcin, dar într-o stare de plîns, încît tuturor chiriașilor le pieri graiul și nimeni nu se mai gîndi la cumnată. Rătăcitul se întoarse fără cunoștință. Îl conduse sau mai bine zis îl cără în spate un birjar de noapte, zdrențăros, ud pînă la piele și tremurînd de frig. La întrebarea gazdei : unde o fi tras la măsea amărîtul ? birjarul îi răspunse : „Nu-i beat, strop de băutură n-a pus în gură. Mă jur cu mîna pe cruce ! I-a venit pesemne un leșin sau o fi înlemnit așa, din senin, ori l-o fi pălit damblaua." Toți îl cercetară cu privirea pe împricinat, proptindu-l de sobă — ca să le fie mai la îndemînă. Văzură că nu era de loc cherchelit și nici nu-l lovise damblaua, ci altă pacoste căzuse peste dînsul, căci Semion Ivanovici nici nu-și putea mișca limba-n gură, și tot trupul îi era scuturat de spasme. Clipea doar din ochi, ațintindu-și nedumerit privirea cînd la unul, cînd la altul dintre spectatorii sumar îmbrăcați, ca pentru noapte. Lumea îl întrebă apoi pe birjar : de unde l-a luat ? „Hm, de unde să-l iau ? Ia, de la niște oameni din Kolomna, răspunse birjarul. Naiba știe dacă erau boieri ori ba. Dar păreau cu chef, veseli

domni ! Care vra să zică aşa mi l-au dat în primire. S-or fi bătut ? L-o fi lovit cataroiul ? Numai unul Dumnezeu ştie ce s-o fi întîmplat cu dînsul. Cît priveşte boierii, erau oameni veseli, buni băieţi !" Îl luară pe Semion Ivanovici, îl ridicară pe umeri vînjoşi şi îl duseră la pat. Dar Semion Ivanovici, cuibărindu-se în aşternut, cînd îşi simţi alături cumnata şi îşi propti picioarele în sacra lui lădiţă, scoase deodată un răcnet ca de fiară şi se puse în patru labe ; apoi, zguduit tot de fiori şi de tremur, începu să se frămînte şi, zbătîndu-se din răsputeri, îşi acoperi cu mîinile şi cu trupul patul său întreg — în timp ce privirea-i alarmată, ciudat de hotărîtă, care-i ţintuia pe cei de faţă, vroia parcă să arate tuturor că mai degrabă ar fi gata să moară decît să cedeze cuiva măcar o fărîmă din sărăcăciosul lui avut...

Semion Ivanovici zăcu două sau trei zile, izolat cu totul după paravan, despărţit astfel de restul lumii şi de zbuciumul ei zadarnic. Cum era de aşteptat, a doua zi toată lumea îl uită : iar timpul zbura, urmîndu-şi cursul obişnuit. Ceasuri treceau după ceasuri, ca şi zilele — una după alta. Capul greu şi înfierbîntat al bolnavului se afla între vis şi viaţă, aproape în aiureală. Semion Ivanovici zăcea liniştit, fără un geamăt. Nici nu se jeluia, ci, dimpotrivă, stătea potolit, tăcut şi se îmbărbăta singur, lipindu-se de pat ca iepurele care, auzind gonaşii, se face de groază una cu pămîntul. Din vreme în vreme, o tăcere prelungită, apăsătoare, stăruia în toată casa — semn că chiriaşii erau plecaţi la slujbă. Iar Semion Ivanovici, cînd se trezea, putea să-şi risipească în voie urîtul, trăgînd cu urechea la foşnetele apropiate din bucătărie, unde trebăluia stăpîna, sau la clempănitul cadenţat, adică la bocănitul botinelor tocite ale slujnicei Avdotia care trecea din odaie în odaie, oftînd şi gîfîind, pe cînd făcea curăţenie, ştergea praful şi deretica prin toate ungherele locuinţei pentru păstrarea ordinii. Ore întregi, una după alta, se scurgeau uniform, moţăind — leneşe, somnoroase, serbede, ca picul care cade sonor şi ritmic la bucătărie, în copaie. În sfîrşit, chiriaşii se întorceau de la slujbă, unul cîte unul sau în grup ; iar Semion Ivanovici îi auzea foarte lesne cum blestemau vremea cea rea, vroiau să stea la masă mai repede, făceau zgomot, fumau, se certau, se împăcau, jucau cărţi şi, la vremea ceaiului, se deslueşea ciocnit de căni. Semion Ivanovici făcea maşinal cîte o sforţare să se ridice din pat şi să se întovărăşească în toată regula cu dînşii la pregătirea ceaiului. Recădea însă bruse în somnolenţă şi aiura, părîndu-i-se că de mult şedea la masă cu ceaiul dinainte, bea împreună cu dînşii şi sporovăia, şi că Zinovi Prokofie-

vici, folosindu-se de vreun prilej ca să intre în vorbă, strecura cîte un proiect în privinţa cumnatelor şi vorbea despre comportarea morală a diferiţilor oameni cumsecade faţă de ele. Semion Ivanovici vru să se justifice şi să se împotrivească fără zăbavă, dar fraza : „S-a observat în repetate rînduri", imbatabilă ca formă, picată ca din senin de pe buzele tuturor, îi spulberă definitiv orice încercare de împotrivire. Semion Ivanovici nu putu născoci nimic mai bun decît să aiureze din nou, că ar fi zi-ntîi şi îşi va primi la slujbă leafa întreagă în piese de o rublă. Desfăşurînd parcă o hîrtie pe scară, el se uită în grabă de jur împrejur şi, cît putu de iute, puse deoparte o jumătate bătută din leafa legiuită, primită de dînsul, şi o ascunse în cizmă. Pe urmă, tot pe scară şi fără să-şi dea de loc seama că acţionează în vis, pe patul său, hotărî ca, la sosirea acasă, să înmîneze de îndată gazdei suma cuvenită pentru casă şi masă, iar după aceea să cumpere cîte ceva de trebuinţă şi să arate cui i se cuvine — dar fără să pară într-adins, ci doar aşa, ca din întîmplare — că i s-a făcut o reţinere din leafă, rămînîndu-i o nimica toată Nici pentru cumnată nu-i mai rămăsese ce să-i trimită, urmînd să pară îndurerat de trista ei soartă şi să vorbească mult despre dînsa în zilele următoare. Iar peste vreo zece zile să mai pomenească în treacăt de sărăcia ei, ca să n-o uite tovarăşii săi. Pe cînd îşi făcea astfel socoteala, Semion Ivanovici îl văzu pe Andrei Efimovici, omuleţul acela mărunt, chel şi veşnic tăcut, care lucra la serviciu în a treia cameră de la biroul său şi cu care, timp de douăzeci de ani, nu schimbase nici un cuvînt. Acesta se afla de asemeni pe scară, îşi număra şi el rublele de argint şi, scuturînd din cap, îi spuse : „Da, bănişorii !..." „N-ai parale, n-ai nici haleală", adăugă cu asprime, coborînd scara ; şi, ajuns jos, încheie : „Şapte am, domnule !" Atunci omuleţul cel chel, fără să-şi dea seama, pesemne, nici el, că se poartă ca o vedenie, şi nu aievea, în realitate, ridică mîna pînă la o înălţime de un arşin şi un verşok de la pămînt şi pe urmă o lăsă în jos, mormăind că băiatul cel mai mare învaţă la liceu. Apoi, aruncînd o privire mînioasă spre Semion Ivanovici, ca şi cum însuşi domnul Proharcin ar fi fost vinovat de gloata lui de şapte copii, Andrei Efimovici îşi trase pe ochi pălăria pleoştită, îşi flutură mantaua, o luă la stînga şi se mistui undeva. Semion Ivanovici se îngrozi şi, deşi era absolut convins de nevinovăţia sa în privinţa afluenţei celor şapte copii sub acelaşi acoperămînt, înţelese că, de fapt, reieşea nici mai mult, nici mai puţin, că nimeni altul nu era vinovat decît el însuşi. Speriat, o luă la goană, deoarece i se păru că domnul cel chel se în-

torsese, se luase după dînsul, îi cotrobăia prin buzunare, ca să-i smulgă toată leafa, bizuindu-se pe numărul sacrosanct de şapte şi negînd cu hotărîre orice legătură posibilă între cumnate şi Semion Ivanovici. Proharcin fugea, fugea în neştire, înăbuşindu-se... Iar alături de dînsul alergau o sumedenie de oameni, zornăindu-şi leafa în buzunarele de la spate ale straielor lor prea scurte. În sfîrşit, tot norodul acela o întinse la goană, trîmbiţau goarne de incendiu şi valuri întregi de lume îl scoaseră, aproape pe umeri, de la focul pe care-l văzuse ultima oară împreună cu cerşetorul cel beţiv. Beţivanul, cu alte cuvinte domnul Zimoveikin — care sosise acolo cu puţin mai înainte — îl întîmpină pe Semion Ivanovici şi, frămîntîndu-se cumplit, îl luă de mînă şi-l conduse în viermuiala de oameni. Ca şi atunci, aievea, cînd în jurul lor se ridica zgomotul tumultuos şi asurzitor al unei gloate fără număr, care zăgăzuise cheiul Fontanka între două poduri, precum şi toate străzile şi ulicioarele din vecinătate ; la fel ca şi atunci, Semion Ivanovici împreună cu beţivanul fură împinşi după un gard, înghesuiţi ca în cleşte într-o uriaşă curte cu lemne, plină de spectatori veniţi de pe străzi, de la tîrgul de vechituri, ca şi din toate casele, cîrciumile şi birturile apropiate. Semion Ivanovici vedea şi simţea totul ca şi atunci, în realitate. În prada fierbinţelii şi a aiurării sale, tot felul de chipuri ba se iveau, ba se pierdeau în beznă. Cîteva îi rămăseseră în minte : de pildă, acelaşi domn foarte impozant, înalt de un stînjen şi cu mustăţi lungi de un cot, care, în timpul incendiului, stătuse la spatele lui Semion Ivanovici şi-l încurajase cînd eroul nostru simţise la rîndu-i un fel de încîntare şi jucase bătuta, vrînd parcă să aplaude astfel voiniceasca muncă a pompierilor, pe care îi vedea ca-n palmă de pe dîmbul unde se afla. Alt chip era flăcăul cel zdravăn, de la care eroul nostru căpătase un ghiont cu prilejul escaladării unui alt gard, fiind gata parcă să se urce pe dînsul spre a se arunca pentru salvarea unui sinistrat. Îi fulgeră pe dinainte şi figura acelui bătrîn, cu faţa tîrşită, într-o zdreanţă de halat vătuit, încins cu nu ştiu ce, care se dusese înainte de incendiu la prăvălie ca să cumpere nişte pesmeţi şi tutun pentru un chiriaş, iar acum se strecura prin mulţime cu un vas de lapte şi cu patru ruble în mînă, în drum spre casa unde-i ardeau de vii soţia, fiica şi treizeci de ruble jumătate, pitite sub pernă, într-un cotlon. Dar mai desluşit decît toţi i se înfăţişă baba aceea sărmană şi păcătoasă, care i se mai ivise de multe ori, pe cînd aiura în timpul boalei sale. I se înfăţişă cum fusese pe atunci — în nişte opincuţe prăpădite, sprijinită în cîrjă, zdrenţăroasă, cu

o traistă împletită în spate. Ţipa mai tare decît pompierii şi decît mulţimea, agitîndu-şi mîinile şi cîrja, fiindcă copiii săi adevăraţi o dăduseră afară din casă, pierzînd cu acest prilej şi două hîrtii de cîte cinci ruble. Copiii şi rublele, rublele şi copiii i se bolmoşeau în gură, într-un amestec ciudat, lipsit de noimă. După zadarnice încercări de a pricepe ceva, oamenii o lăsară în plata Domnului. Baba însă nu se lăsa cu una, cu două, ţipa într-una, urla, dădea din mîini, parcă neluînd în seamă nici focul, la care fusese tîrîtă de şuvoiul mulţimii de pe uliţă, nici toată omenirea din juru-i, nici nenorocirea altora, nici chiar tăciunii şi scînteile presărate pretutindeni pe lîngă oameni. În sfîrşit, domnul Proharcin simţi că-l apucă groaza, zicîndu-şi că nu degeaba se întîmplau toate cele şi că, de data asta, nu va mai avea nici o scăpare. Şi, într-adevăr, nu departe de dînsul, se aburcă pe o stivă de lemne un ţăran într-un suman ferfeniţos, fără cingătoare, cu părul şi cu barba pîrlite, şi se puse să ţiţe toată lumea împotriva lui Semion Ivanovici. Gloata creştea, se îndesa ; ţăranul răcnea, iar domnul Proharcin, înlemnit de groază, îşi aminti că ţăranul acesta era chiar birjarul pe care-l păcălise într-un chip mîrşav tocmai acum cinci ani, cînd o ştersese din birjă fără să plătească, furişîndu-se într-o curte cu două ieşiri de-i sfîrîiau călcîiele : parcă alerga pe-o tablă încinsă. Deznădăjduit, domnul Proharcin vru să spună ceva, să răcnească, dar glasul îi amuţise. Simţea că gloata, cuprinsă de furie, îl învăluia ca un balaur pestriţ, strivindu-l şi înăbuşindu-l. Făcu o sforţare supraomenească — şi se trezi. Văzu că izbucnise parcă un incendiu, ardea tot cuibuşorul lui, se aprinsese paravanul, era în flăcări casa întreagă, împreună cu Ustinia Feodorovna şi cu toţi chiriaşii săi. Îi ardeau patul, perna, plapoma, lada şi chiar nepreţuita-i saltea. Semion Ivanovici sări ca ars în picioare, îşi înfipse mîinile în saltea şi o luă la fugă, tîrînd-o după dînsul. Dar eroul nostru, cînd dădu buzna în odaia gazdei — aşa cum se afla, necuviincios îmbrăcat, numai cu cămaşa pe el, desculţ — fu înhăţat, legat burduf şi dus în triumf îndărăt după paravanul care, de altfel, nu luase foc, ci mai degrabă se aprinsese însuşi capul lui Semion Ivanovici. Fu culcat în pat, după cum un saltimbanc-flaşnetar flenduros, neras şi sever, îşi aşază în lada de campanie un *Polichinelle* zurbagiu [5], care trăsese tuturor o mamă de bătaie, care îşi vînduse diavolului sufletul şi care îşi încheiase, în sfîrşit, existenţa, pînă la o nouă reprezentaţie, în aceeaşi ladă împreună cu dracul, arapii, Petruşka, mamzel Katerina [6] şi cu fericitul ei ibovnic — căpitanul ridicat la rangul de ispravnic.

Toţi ai casei, cu mic, cu mare, se adunară în preajma lui Semion Ivanovici, înghesuindu-se în jurul patului cu privirile îngrijorate, aţintite asupra feţei sale. Între timp, el îşi reveni, dar — fie de ruşine, fie din cine ştie ce altă pricină — începu numaidecît să-şi tragă din răsputeri plapoma peste dînsul, dorind pesemne să se ascundă de ochii celor ce-l compătimeau. În sfîrşit, Mark Ivanovici, ca om înţelept ce era, curmă cel dintîi tăcerea şi începu să spună duios că Semion Ivanovici trebuie să se liniştească bine de tot, boala fiind ceva urît şi ruşinos. Aşa se poartă numai copiii mici. Trebuie să se însănătoşească şi după aceea să se ducă la slujbă. Mark Ivanovici îşi încheie vorbirea cu o glumă nevinovată, adăugînd că încă nu se fixase definitiv leafa pe timp de boală. Ştie însă cu siguranţă că sînt şi grade foarte mici, şi că, crede dînsul, o asemenea funcţie şi situaţie nu i-ar putea aduce cine ştie ce avantagii. Într-un cuvînt, se vedea că toţi luau parte activă în privinţa soartei lui Semion Ivanovici şi îl compătimeau din tot sufletul. El însă, cu o grosolănie inexplicabilă, zăcea mai departe în pat, tăcea şi îşi trăgea cu încăpăţînare plapoma tot mai sus. Dar Mark Ivanovici nu se dădu bătut şi, făcîndu-şi curaj, îi spuse lui Semion Ivanovici ceva foarte plăcut, ştiind că aşa trebuie să te porţi cu un om bolnav. Dar Semion Ivanovici n-avea de loc înţelegere, ci, dimpotrivă, mîrîind ceva printre dinţi în semn de neîncredere totală, începu deodată să-şi rotească ochii pe sub sprîncene la dreapta şi la stînga, cu o expresie de vădită duşmănie, vrînd parcă — numai dintr-o privire — să-i facă praf şi pulbere pe toţi cei ce-l compătimeau. Aşa stînd lucrurile şi nemaifiind nimic de făcut, Mark Ivanovici, supărat şi adînc jignit, nu se mai putu stăpîni şi, văzînd că bolnavul şi-a pus în gînd numai să se încăpăţîneze, îi aduse de-a dreptul la cunoştinţă, fără ocolişuri diplomatice, că ar fi timpul să se scoale din pat, că n-are nici un rost să zacă pe coaste şi că-i un lucru prostesc, necuviincios şi ofensator pentru un om să ţipe zi şi noapte despre incendii, cumnate, beţivani, lacăte, lădiţe şi despre dracu mai ştie ce... Iar dacă Semion Ivanovici n-are chef să doarmă, cel puţin să nu tulbure somnul altora! Asta să binevoiască dumnealui a şi-o băga frumuşel în cap! Cuvîntarea aceasta îşi produse efectul, fiindcă Semion Ivanovici — întorcîndu-se numaidecît spre orator — cuvîntă, deşi cu voce încă slabă şi răguşită: „Ţie, băieţandrule, să-ţi tacă fleanca! Gură spurcată ce eşti! Bădăran necioplit! Nu cumva îi fi prinţ, hai! Şi cu asta, basta!" Auzind asemenea vorbe, Mark Ivanovici se aprinse; dar, dîndu-şi seama că are de-a face cu un bolnav, îşi stăpîni cu mărinimie mînia şi încercă să-l ruşineze cît de cît;

dădu greş şi de data aceasta. Căci Semion Ivanovici se burzului pe loc, făcîndu-i să înţeleagă că nu va îngădui nimănui să glumească pe socoteala sa, chiar dacă Mark Ivanovici ştie să ticluiască pozele. Urmară cîteva clipe de tăcere. În sfîrşit, dezmeticindu-se din uimire, Mark Ivanovici declară făţiş, răspicat, cît se poate de elocvent şi cu destulă fermitate că Semion Ivanovici trebuie să ţină seama de un lucru : că se află printre oameni distinşi. Va să zică : „Stimate domn, trebuie să pricepeţi cum se cuvine a vă purta cu o persoană distinsă". În anumite împrejurări, Mark Ivanovici ştia să se exprime cu destulă elocinţă, şi-i plăcea să se impună ascultătorilor. În schimb, Semion Ivanovici — pesemne datorită îndelungatei sale obişnuinţe de a tăcea — se comporta altfel şi vorbea sacadat, cu poticneli. Pe lîngă asta, cînd avea de rostit, de pildă, o frază mai lungă, atunci — pe măsură ce încerca s-o descurce — fiecare cuvînt parcă îl trăgea după sine pe următorul ; cel de-al doilea, imediat după născare, îl scotea pe cel de-al treilea, iar acesta — pe cel de-al patrulea şi aşa mai departe... aşa că vorbele i se înghesuiau şi i se încălecau în gură, rîcîindu-l în gît, şi, din învălmăşeala asta, îşi luau, în sfîrşit, zborul, într-o hărmălaie cît se poate de pitorească. Iată de ce Semion Ivanovici, deşi om cu scaun la cap, debita uneori nişte neghiobii gogonate. „Minţi, ţîncăule ! izbucni de astă dată Semion Ivanovici. Pierde-vară ce eşti ! Nu-ţi rămîne decît să porneşti cu traista în lume şi să te apuci de cerşit. Auzi, ce mai liber-cugetător ! O tîrîtură ! Na-ţi cu tifla, stihuitorule !"

— Ehei, dar matale văd că tot mai aiurezi, Semion Ivanovici !

— Ian ascultă ! se răţoi Semion Ivanovici. Aiurează omul cel prost, beţivanul aiurează, dulăul aiurează, iar care-i înţelept, judecă rezonabil, cumpătat. Ascultă aici, tîrîtură ! Habar n-ai de nimic ! Cică-i om învăţat, cărturar ! Iar dacă o să iei foc, o să arzi, nici n-ai să prinzi de veste cum are să ţi se mistuie capul în flăcări, înţelesu-m-ai ? Asta-i toată pătărania !

— Hm... oare ce ţi-a mai venit... cum poţi să spui, Semion Ivanovici, că are să-mi ardă capul ?...

Mark Ivanovici nu apucă să isprăvească vorba, fiindcă toţi îşi dădură perfect de bine seama că Semion Ivanovici nu se dezmeticise încă şi că tot mai aiura. Gazda însă nu se putu stăpîni şi spuse că în ulicioara Strîmbă o casă căzuse pradă incendiului, din pricina unei fete pleşuve. Fata asta cheală aprinsese o lumînare şi aşa luase foc cămara. Dar la dînsa n-o să se întîmple aşa ceva,

nici o grijă ! Toate ungherele din casa ei, în care stau locatarii, vor rămîne neatinse.

— Va să zică aşa, Semion Ivanovici ! începu să zbiere, scos din fire, Zinovi Prokofievici, întrerupînd-o pe gazdă. Ăsta-mi erai, Semion Ivanovici, om simplu, care ţi-ai trăit traiul, şi acum îţi arde de glume ? Ce ? Îţi închipui că avem chef de şuguit pe seama cumnatei tale sau în legătură cu examenele de dans ? Asta-i ? Cum îţi poate trece aşa ceva prin minte ?

— Mai bine destupă-ţi urechile, răspunse eroul nostru, săltîndu-se puţin din pat, după ce-şi adună ultimele puteri, şi-i fulgeră cu o privire mînioasă pe compătimitorii din juru-i. Mă rog, cine-i măscărici aicea ? Tu eşti măscărici, porc-de-cîine, lepădătură ! N-am să şuguiesc, stimabile, la porunca ta ! Auzi, mucosule, nu-s eu sluga ta, stimabile !

Semion Ivanovici vru să mai adauge ceva, dar se prăbuşi pe pat, istovit de puteri. Compătimitorii rămaseră încurcaţi, cu gura căscată, deoarece îşi dădură seama încotro bătea Semion Ivanovici şi nu ştiau cum să-l domolească. Deodată, uşa de la bucătărie scîrţîi, se deschise şi amicul beţivan — adică domnul Zimoveikin — îşi strecură sfios capul în încăpere, parcă adulmecînd, ca de obicei, grijuliu, cum se prezintă situaţia. S-ar fi zis că tocmai el fusese cel aşteptat. Toţi îi făcură dintr-o dată semn să intre mai repede în casă. Iar Zimoveikin, nemaiputînd de bucurie, fără să-şi scoată mantaua, grăbit şi prevenitor din cale-afară, îşi făcu loc spre patul lui Semion Ivanovici.

Se vedea cît de colo că Zimoveikin îşi petrecuse toată noaptea în deplină veghe, prins în cine ştie ce treabă foarte importantă. Pe obrazul drept avea lipit un fel de plasture. Pleoapele umflate îi erau umede din pricina ochilor purulenţi. Haina şi celelalte vestminte — ferfeniţă, iar toată partea stîngă a îmbrăcăminţii părea să fie stropită cu ceva foarte respingător, poate chiar cu noroi dintr-o băltoacă. Avea subsuoară o scripcă străină, pe care o ducea s-o vîndă undeva. Pesemne, chiriaşii nu se înşelaseră chemîndu-l într-ajutor, căci — aflînd cum anume stau lucrurile — el se întoarse numaidecît către năbădăiosul Semion Ivanovici şi, ca un om cu o superioritate vădită asupra celorlalţi, care, pe deasupra, îşi cunoştea şi branşa, îi spuse : „Ce-i cu tine, Senka ? Ce te-a apucat ? Hai, scoală-te ! Ei, Senka, tu, înţeleptul de Proharcin, nu mai face pe grozavul, că acuşi te trag jos din pat. Nu mai face pe grozavul !" O cuvîntare atît de scurtă, dar energică, îi uimi pe cei de faţă. Dar rămaseră cu toţii şi mai uimiţi cînd

observară că Semion Ivanovici, la auzul acestor vorbe şi văzînd în faţa lui asemenea figură, deodată se pierdu cu firea, şi rămase buimac, intimidat peste măsură, încît abia mai avea curajul să şoptească printre dinţi, mormăind o ripostă de rigoare : „Fă-te încolo, neisprăvitule ! Mă, bereehetule... mă, tilharule ! Auzi tu, mă-nţelegi ? Excelenţă, prinţule, faţă simandicoasă !"

— Ehei, frate, răspunse tărăgănat Zimoveikin, păstrîndu-şi prezenţa de spirit, nu-i bine ce faci, frate, înţeleptul de Proharcin ! Om de nimic şi nepricopsit ce eşti ![7] urmă el, parodiindu-l puţin pe Semion Ivanovici şi uitîndu-se cu satisfacţie de jur împrejur : Nu mai face pe grozavul ! Linişteşte-te, Senea, linişteşte-te ! Altfel, te torn, frăţioare, destăinuiesc ştii tu ce... Ai priceput ?

Semion Ivanovici desluşi pesemne totul, fiindcă se cutremură la auzul sfîrşitului cuvîntării şi deodată începu să-şi rotească grăbit privirile pierdute în jur. Mulţumit de efectul obţinut, domnul Zimoveikin vru să continue, dar Mark Ivanovici preveni pe loc acest zel al lui şi, aşteptînd un răstimp pînă ce Semion Ivanovici îşi reveni, se mai potoli niţel, şi chiar se linişti aproape cu totul, se puse să-l povăţuiască pe năbădăios, îndelung şi cu înţelepciune că „mai întîi, n-are nici un rost să se lase pradă unor asemenea gînduri ca acum ; iar în al doilea rînd, că aşa ceva nu-i numai fără folos, ba şi vătămător ; în sfîrşit, nu-i chiar atît de vătămător, pe cît e de imoral. Pricina-i că Semion Ivanovici îi duce pe toţi în ispită şi le dă un exemplu rău." Se aştepta ca asemenea cuvinte să aibă un deznodămînt rezonabil, mai ales că Semion Ivanovici se liniştise de-a binelea şi se opunea cu măsură. Se porni o discuţie potolită. Toţi i se adresară frăţeşte, întrebîndu-l de ce în ultimul timp l-a apucat teama ? Semion Ivanovici răspunse ceva fără noimă, dar cu un tîlc ascuns. I se făcură obiecţii. La rîndu-i, Semion Ivanovici ripostă şi el. Amîndouă taberele se înfruntară încă o dată, pentru ca pînă la urmă toată lumea să intre în horă, cu mic, cu mare, căci veni deodată vorba despre o chestiune atît de uimitoare şi de ciudată, încît nimeni nu mai ştia cum să-şi exprime gîndurile. Ciorovăiala a degenerat în cele din urmă într-o adevărată ceartă ; la un moment dat, toţi şi-au pierdut răbdarea, din care pricină se iscară ţipete, ba chiar şi lacrimi. În sfîrşit, Mark Ivanovici plecă cu spume la gură de mînie, exclamînd că nu mai cunoscuse pînă atunci un om atît de sucit. Oplevaniev scuipă de necaz, Okeanov era speriat de-a binelea, Zinovi Prokofievici începu să lăcrămeze, iar Ustinia Feodorovna se puse pe urlat în

lege, bocindu-se că-i „pleacă chiriaşul, care se scrîntise la minte, şi o să moară, sărmănelul, fără buletin de identitate — iar pe dînsa, orfana, au s-o nenorocească". Într-un cuvînt, toată lumea înţelese perfect în cele din urmă că semănătura fusese rodnică, şi că răsărise însutit orice le trăsnise prin cap să samene, că pămîntul fusese darnic şi că Semion Ivanovici, ajutat de tovărăşia lor, izbuti să-şi cultive de minune capul, şi încă într-o formă definitivă. Întreaga societate amuţi, văzînd că, dacă lui Semion Ivanovici îi era frică de te miri ce — atunci, de data aceasta, se îngroziseră înşişi compătimitorii săi...

— Cum! începu să răcnească Mark Ivanovici. Adică de ce ţi-e teamă? Oare de ce ţi-ai pierdut minţile? Cine se gîndeşte la dumneata, stimabile? Oare ai dreptul să-ţi fie frică? Cine eşti dumneata? Ce eşti? O nimica toată, domnule, o nulitate, asta eşti! De ce te zbaţi? Dacă a fost călcată pe uliţă o babă, înseamnă că şi dumneata vei fi strivit? Dacă un beţivan oarecare nu-şi păzeşte bine buzunarul, crezi că şi dumitale o să ţi se taie buleandra? A ars o casă: trebuie imediat să ţi se aprindă capul, hai? N-am dreptate, stimabile? Aşa-i, tătucule? Aşa-i?

— Tu, tu, tu eşti un nătărău! mormăi Semion Ivanovici. Au să-ţi mănînce nasul, ba ai să ţi-l înfuleci singur, cu pîine, şi nici n-ai să bagi de seamă... [8]

— Un nătărău, zici? O ciobotă?! răcni Mark Ivanovici, fără să-l asculte pînă la sfîrşit. Mă rog, oi fi, poate, şi eu ciobotă. Dar eu n-am de dat examen, nu-s candidat la însurătoare şi nu ţin să iau lecţii de dans. Eu nu mă tem, domnule, c-o să-mi fugă pămîntul de sub picioare, că o să-mi pierd locul. Ce-ai de zis, tătucule? N-ai loc destul în lumea asta? Te temi să nu se surpe duşumeaua sub tine, hai?

— Adică ce? Au să te întrebe pe tine? Îl desfiinţează, îl suprimă, şi basta!

— Şi basta! Pe cine să desfiinţeze, pe cine să suprime? Ce-ţi mai trece prin minte, hai?

— Dar pe beţivanul acela, ai văzut doar că l-au scos...

— L-au scos. Fiindcă-i beţivan, iar dumneata şi cu mine sîntem nişte oameni cumsecade!

— Moft, oameni cumsecade! Să vezi, există acum, iar într-o bună zi, te trezeşti că nu mai e... s-a zis cu ea...

— S-a zis cu ea! Şi cine este *ea*, mă rog?

— Cum, cine? Păi, cancelaria... can-ce-la-ri-a!!!

— Bine, omul lui Dumnezeu! Dar cancelariile sînt necesare... [9]

— Zici că-s necesare ? Or fi necesare azi, ori fi necesare mîine, dar poimîine n-o să mai fie necesare... Am aflat o istorie... [10]

— Dar ai să primeşti leafa pe tot anul ! Toma, tu eşti Toma necredinciosul ! Apoi, poate au să te şi avanseze cumva... Ţinînd seama de vechime.

— Leafa, zici ? Dar nu vezi că mi-au şi mîncat-o, sau cine ştie, vor veni nişte tîlhari şi-mi vor prăda banii. Şi-apoi, am o cumnată, mă-nţelegi ? O cumnată ! Nu te mai grozăvi atîta...

— Cumnată, da ! Eşti un om de suflet...

— Om de suflet... Într-adevăr, eu sînt om de suflet, pe cînd tu, cărturarule, eşti un nătărău care te grozăveşti, mă-nţelegi ? Numai grozăveala-i de capul tău, şi nimic mai mult. Mai bine să nu mai vorbim de glumele tale. Dar cît priveşte postul, azi există, iar mîine se apucă şefii de-l suprimă. Pînă şi Demid, mă-nţelegi, Demid Vasilievici, spune că posturile se desfiinţează...

— Uf ! şi dumneata, îi tot dai zor cu Demid, cum îi zice ? Demid... Ce-ţi mai trece prin cap ? Om păcătos ce eşti, doar...

— Ba da, te pocneşte odată — şi basta ! Te trezeşti pe drumuri. Du-te de te pune cu şeful, uite-aşa...

— Bine bine, dar dumneata, după cum se vede, sau minţi fără ruşine, sau te-ai ţicnit de tot. Mai degrabă să ne spui de-a dreptul : ce s-a întîmplat ? Mărturiseşte-ne fără teamă care ţi-i păcatul ? N-ai de ce să te ruşinezi ! Ai căpiat, tătucule, hai ?

— A căpiat. Şi-a pierdut minţile ! răsunară glasuri de jur împrejur. Toţi îşi frîngeau mîinile de deznădejde. Iar gazda îl şi cuprinse cu amîndouă braţele pe Mark Ivanovici, ca nu cumva să-l sfîşie pe Semion Ivanovici.

— Păgînule, inimă de cîine, înţeleptule ! izbucni Zimoveikin : Senea, eşti un om blajin, un om plăcut şi cumsecade ! Om simplu şi bun la suflet... m-auzi ? Toate ţi se trag de la bunătatea ta. Zurbagiu şi prostănac sînt eu. Linge-blide — tot eu. Tu, om bun, m-ai cules de pe drumuri. Nu vezi cîtă cinste mi se arată ? Le mulţumesc şi dumnealor, şi gazdei. Uite, vezi, mă închin pînă la pămînt. Ian priveşte ! Îmi fac datoria, numai datoria, faţă de mata, scumpă stăpînă !

Într-adevăr, cu o demnitate aproape pedantă, Zimoveikin făcu de îndată plecăciuni pînă la pămînt înaintea tuturor celor dimprejur. După aceea, Semion Ivanovici dădu să vorbească mai departe, dar cei prezenţi nu-l mai lăsară. Toţi interveniră, îl implorară, îi dădură asigurări, îi spuseră vorbe de alinare, încît pînă la

urmă, Semion Ivanovici se simți rușinat de-a binelea — și, cu voce slabă, ceru să fie lăsat a se justifica.

— Și așa, foarte bine, zise el, sînt un om cumsecade, potolit, mă-nțelegi, plin de virtuți, devotat și credincios... îmi dau, ca să zic așa, pînă și ultima picătură de sînge... mă-nțelegi, măi băiete, voinicosule... Să lăsăm postul în plata Domnului... eu însă sînt sărac, lipit pămîntului... iar dacă se apucă șefii... mă-nțelegi, persoană simandicoasă ce ești, acum taci din gură și bagă-ți-o în cap... dacă se apucă, zic, și, vorba ceea... postul, măi frate-miu, există și pe urmă ia-l de unde nu-i... mă-nțelegi ? Atunci, fîrtate, nu-mi rămîne decît să plec în lume cu traista în spinare, mă-nțelegi ?

— Senka ! urlă Zimoveikin, scos din fire, înăbușind de astă dată cu glasul său toată larma stîrnită. Auzi ce mai liber-cugetător ! Acuși am să te dau pe față ! Ce ești tu, mă rog ? Cine ești ? Zurbagiu sau cap de berbec ? Un zurbagiu, un dobitoc e dat afară din slujbă, mă rog, fără demisie. Iar tu cine ești ?

— Ei vezi, tocmai asta-i...

— Cum : asta-i ? ! Adică, s-a zis cu el !...

— Cum s-a zis ?

— Foarte bine : el e liber, eu sînt liber ; iar cînd zaci la pat, zaci... și, vorba ceea...

— Care vorbă ?

— Devii liber-cugetător...

— Li-ber-cu-ge-tă-tor ! Senka, tu ești liber-cugetător !

— Stai ! răcni domnul Proharcin și, făcînd un gest cu mîna, opri strigătele care se stîrniseră — eu nu-s... înțelege-mă numai, pricepe odată, berbec încăpățînat ce ești, că eu sînt îndeobște un om potolit, un om docil, supus azi, supus mîine, iar într-o bună zi nu mai sînt docil și le-o spun pe șleau, le-o spun verde în față, le torn o grosolănie, și atunci, atîta ți-a trebuit, te trezești pe loc și ți se și duce faima de liber-cugetător...

— Dar, în definitiv, ce-i fi fiind dumneata ? tună în sfîrșit Mark Ivanovici, sărind de pe scaunul pe care se așezase ca să se odihnească, și se repezi spre patul bolnavului, așa cum era : tulburat peste măsură, scos din fire, tremurînd de ciudă și de mînie : Ce-i fi fiind ? Ești un nătărău ! Un nepricopsit, fără căpătîi. Ce ? Ești singur pe lume ? Nu cumva ți se pare că lumea-i făcută numai pentru dumneata ? Te crezi, poate, vreun Napoleon oarecare ? Ce ești ? Cine ești ? Un Napoleon, hai ? Spune : ești Napoleon, ori ba ?...

Dar domnul Proharcin nu mai răspunse la întrebare. Şi nu că s-ar fi ruşinat de faptul că fusese luat drept Napoleon sau că s-ar fi temut de a-şi asuma o asemenea răspundere — nu, de loc, ci numai fiindcă nu mai era în stare nici să se sfădească, şi nici să discute despre astfel de materii serioase... Semion Ivanovici fu apucat de o criză. Lacrimi mărunte şi dese ţîşniră din ochii săi cenuşii, aprinşi de arşiţa febrei. Îşi acoperi capul înfierbîntat cu mîinile sale osoase, supte de boală. Se ridică puţin din pat şi, printre sughiţuri de plîns, prinse a spune că-i sărac lipit pămîntului — ia, un om atît de nenorocit, simplu, prost şi neştiutor, încît oamenii cumsecade ar trebui să-l ierte, să-l ocrotească, să-l apere, să-l hrănească şi să-i dea de băut, avînd grijă de dînsul în nenorocirea lui... şi numai Dumnezeu ştie pentru ce pacoste se mai boci Semion Ivanovici... Pe cînd se văicărea, el se uita în juru-i cu o privire îngrozită : parcă se aştepta ca din clipă în clipă să i se năruie tavanul în cap, ori să se scufunde duşumeaua sub dînsul. Privindu-l, tuturor li se făcu milă de acest om sărman şi li se înmuiară inimile. Plîngînd în hohote, ca o muiere ce era, şi jelindu-se că-i orfană, gazda îl culcă singură pe bolnav în pat. Văzînd că nu fusese de nici un folos evocarea amintirii lui Napoleon, Mark Ivanovici se înduioşă brusc şi dădu şi el o mînă de ajutor. Alţii, în dorinţa de a fi şi ei utili, la rîndul lor — barem cît de cît — propuseră să pregătească o infuzie de zmeură, spunînd că aceasta ajută imediat şi că bolnavul o să bea cu mare plăcere. Zimoveikin însă îi contrazise numaidecît pe toţi, declarînd că în astfel de cazuri cel mai bun leac este un ceai de muşeţel. Cît priveşte pe Zinovi Prokofievici, acesta — avînd inimă bună — plîngea cu hohote şi vărsa şiroaie de lacrimi, căindu-se că-l speriase pe Semion Ivanovici cu tot felul de născociri. El pătrunsese tîlcul ultimelor cuvinte rostite de bolnav — că-i sărac lipit pămîntului, avînd nevoie de întreţinere — şi întocmi pe loc o listă de subscripţie, mărginindu-se pînă una, alta la chiriaşii pensiunii. Toţi oftau, se văicăreau, întristaţi şi amărîţi, minunîndu-se mai ales cum e cu putinţă să se înspăimînte un om în halul acesta ? Şi de ce anume să se fi speriat atîta ? Barem să fi deţinut un post mare, să fi avut nevastă, să fi avut o casă plină de copii sau, cel puţin, să fi fost dat în judecată pentru vreo pricină, cît de mică. Pe cînd el nu-i, de fapt, decît un om de nimic, avînd numai o ladă cu lacăt nemţesc — un om care a zăcut peste douăzeci de ani pe după paravan, şi a tăcut chitic. N-a cunoscut lumea şi nici necazurile, ia, acolo, un cărpănos ; şi deodată i s-a năzărit omului cine ştie ce, dintr-un

cuvînt oarecare, fără noimă, încît şi-a pierdut minţile şi l-a apucat groaza că nu mai e de trăit pe lume... Şi nici nu s-a gîndit măcar că toţi o duc greu! „Să-i fi trecut prin minte numai atîta: că toată lumea trăieşte anevoie, şi i-ar fi rămas capul sănătos; n-ar mai fi făcut fel de fel de năzbîtii şi şi-ar fi dus zilele, şontîc-şontîc, mai departe, pe calea cuvenită", cum spuse mai tîrziu Okeanov. Toată ziulica nu s-a sporovăit decît despre Semion Ivanovici. Veneau oameni la dînsul, îl întrebau de sănătate, căutau să-i aline suferinţa. Dar pe sub seară nu-i mai ardea lui de mîngîieri. Sărmanului i se urcă temperatura. Începu să aiureze, îşi pierdu cunoştinţa. Cei din juru-i se gîndeau chiar să cheme un doctor. Chiriaşii se înţeleseră şi făgăduiră să-l privegheze cu rîndul, toată nopticica, pe Semion Ivanovici, liniştindu-l. Iar de s-ar întîmpla ceva, să fie treziţi cu toţii. Ca să nu adoarmă, colocatarii se aşezară la o partidă de cărţi, lăsînd lîngă bolnav pe amicul cel beţivan, care se cartiruise ziua întreagă prin cotloanele casei şi se rugase de chiriaşi să-i îngăduie a şi mînea acolo. Deoarece jocul se încinse pe veresie şi nu prezenta nici un interes, jucătorii se plictisiră repede. Se lăsară de cărţi, apoi se ciorovăiră nu se ştie de ce; pe urmă începură să facă zgomot şi să bocănească. După aceea se împrăştiară prin cotloanele lor, se strigară mînioşi unul pe altul şi îşi vorbiră încă multă vreme. Cum tuturor le sări dintr-o dată ţandăra, nimeni nu se mai învoi să stea de veghe şi pe toţi îi cuprinse somnul. În curînd, în toate colţişoarele se făcu linişte ca într-o pivniţă pustie, cu atît mai mult cu cît era şi un frig îngrozitor. Printre cei din urmă toropiţi de somn fu Okeanov, care povesti mai tîrziu: „Să tot fi fost în zori de zi cînd, parcă în somn, parcă aievea, mi se păru că lîngă mine stăteau de vorbă doi oameni". Okeanov istorisi că îl recunoscuse pe Zimoveikin, care se apucase să-l trezească pe vechiul său prieten, Remnev, de lîngă dînsul. Amîndoi se puseră la vorbă în şoaptă. Apoi Zimoveikin ieşi din cameră şi se auzea cum încerca să deschidă cu cheia uşa bucătăriei. Iar cheia — cum adeveri în urmă gazda — fusese pusă sub pernele sale şi dispăruse în aceeaşi noapte. În sfîrşit, declară Okeanov, auzi cum parcă amîndoi trecuseră la bolnav, după paravan şi aprinseră acolo o lumînare. „Altceva, povesti el, nu mai ştiu nimic, fiindcă îmi căzură pleoapele ca de plumb." După aceea, Okeanov se trezi împreună cu ceilalţi. Toţi săriră din paturi de prin colţişoarele lor, cînd răsunară nişte ţipete, care ar fi trezit morţii din groapă. Multora li se păru că se stinse o lumînare după paravan. Se iscă o învălmăşeală, care te făcea să-ţi sară inima din loc. Lumea

dădu buzna la ţipete. Între timp, de după paravan se desluşeau vînzoleală, răcnete, înjurături şi bătaie. Făcură lumină şi văzură că Zimoveikin şi Remnev se băteau între dînşii, ocărîndu-se şi certîndu-se. În lumină, unul dintre ei răcni : „Nu-s eu răufăcătorul, ci el !" ; iar celălalt, adică Zimoveikin, strigă : „Nu mă atinge, că nu-s vinovat ; depun numaidecît jurămînt !" Amîndoi numai chip de om nu aveau. Dar în primul moment nimeni nu se gîndea la dînşii, căci bolnavul dispăruse de la locul lui obişnuit de după paravan. Bătăuşii fură imediat despărţiţi şi traşi deoparte. Atunci se văzu că domnul Proharcin zăcea sub pat, pesemne fără cunoştinţă, cu perna şi cu plapoma trase peste dînsul, încît pe pat rămăsese numai salteaua goală, veche şi slinoasă (pe care nu fusese niciodată vreun cearceaf). Îl traseră pe Semion Ivanovici de sub pat şi îl culcară pe saltea, dar pe loc îşi dădură seama că bolnavul nu mai avea să le dea multă bătaie de cap, deoarece mai avea puţin de trăit. Îi înţepeniseră mîinile şi abia mai sufla. Îl înconjurară cu toţii. El se mai înfiora cîte puţin şi zvîcnea uneori din tot trupul. Se sforţa să facă ceva cu mîinile, nu putea să-şi mişte limba în gură, dar clipea încă din ochi, cum se spune că clipeşte un cap cald, scăldat în sînge, dar încă viu, sărit în clipa aceea de sub securea gîdelui.

În sfîrşit, ultimele licăriri de viaţă se stinseră într-însul, rînd pe rînd. Încetară şi tremurul, şi spasmele de dinaintea morţii. Domnul Proharcin îşi dete duhul şi porni spre ceea lume, unde nu-i durere, nici întristare. Se speriase oare de ceva Semion Ivanovici sau avusese un vis urît, cum susţinea după aceea Remnev, ori să fi fost la mijloc vreo altă pricină — asta nu se poate şti. Dar sigur este numai faptul că, în acel moment, dacă s-ar fi ivit în casă însuşi intendentul şi ar fi anunţat personal licenţierea lui Semion Ivanovici ca liber-cugetător, zurbagiu şi beţivan... dacă ar fi intrat în aceeaşi clipă pe cealaltă uşă vreo cerşetoare zdrenţăroasă, dîndu-se drept cumnata lui Semion Ivanovici... dacă chiar domnul Proharcin ar fi primit pe loc o gratificaţie de două sute de ruble... în sfîrşit, chiar dacă ar fi luat casa foc şi s-ar fi aprins însuşi capul lui Semion Ivanovici — chiar atunci, acesta, poate, n-ar fi mişcat nici un deget, fiind în atare situaţie. Pînă să se dezmeticească cei de faţă... pînă să le revină celor prezenţi graiul, să se învălmăşească, să-şi dea fiecare cu părerea, să-şi arate îndoielile şi să se pună pe urlat... în timp ce Ustinia Feodorovna trăgea lada de sub pat şi cotrobăia în grabă pe sub pernă, pe sub saltea şi chiar şi în cizmele lui Semion Ivanovici... pînă să fi fost

interogaţi Remnev şi Zimoveikin — chiriaşul Okeanov, care fusese mai înainte locatarul cel mai apropiat, cel mai cuminte şi mai liniştit, îşi recăpătă dintr-o dată întreaga prezenţă de spirit şi, descoperind adevăratul său dar şi talent, îşi înşfăcă şapca şi, fără zarvă, o şterse binişor din casă. Cînd toate grozăviile anarhiei atinseră culmea în colţişoarele agitate — pînă acum atît de liniştite — ale acestei case, deodată se deschise uşa şi, ca fulgerul într-un cer senin, se iviră mai întîi un domn cu înfăţişare distinsă şi cu faţa severă, dar cu un aer nemulţumit, iar în urma lui Iaroslav Ilici, după care intrară ajutorul său şi toţi cei de trebuinţă. La urmă de tot se arătă, jenat, domnul Okeanov. Domnul cu înfăţişare severă, dar distinsă, se duse de-a dreptul la Semion Ivanovici, îl pipăi, făcu o schimă, ridică din umeri şi anunţă ceva arhicunoscut — şi anume că mortul decedase, adăugînd de la dînsul că acelaşi lucru se petrecuse de curînd, în timpul somnului, cu o persoană foarte respectabilă şi importantă, care s-a apucat să-şi dea duhul tot aşa. Totodată domnul cu chip distins, dar cu un aer nemulţumit, se îndepărtă de pat, spuse că fusese deranjat degeaba şi plecă. Îi luă locul numaidecît Iaroslav Ilici şi (după ce Remnev şi Zimoveikin fură predaţi între timp în mîinile celor chemaţi) întrebă cîte ceva pe unii şi pe alţii, luă în primire cu dibăcie lada, pe care gazda încercase mai înainte s-o deschidă, aşeză cizmele la locul lor, remarcînd că erau rupte şi nu făceau nici două parale ; apoi ceru perna, îl chemă pe Okeanov, întrebă de cheia de la ladă, care din întîmplare se găsi în buzunarul amicului beţivan şi, în mod solemn, faţă de persoanele oficiale, dădu la lumină averea lui Semion Ivanovici. Toate lucrurile erau la locul lor : două cîrpe, o pereche de ciorapi, o basma, o pălărie veche, cîţiva nasturi, două tălpi prăpădite şi o tureatcă de cizmă, într-un cuvînt : o nimica toată, adică fleacuri, vechituri, gunoi, nimicuri, din care ieşea un iz stătut. Nu era bun decît lacătul nemţesc. Îl chemară pe Okeanov şi îl întrebară cu asprime : ce ştie ? El se arătă gata să jure. Aduseră perna pe care o cercetară cu de-amănuntul : nu era decît murdară, iar în celelalte privinţe semăna aidoma a pernă. Se apucară de saltea, dădură s-o ridice puţin, dar se opriră o clipă să chibzuiască. Dintr-o dată, cu totul pe neaşteptate, ceva greu şi sonor căzu pe duşumea. Se aplecară, căutară şi văzură un pachet înfăşurat în hîrtie, în care erau vreo zece bucăţi de cîte o rublă fiecare. „He-hei !" făcu Iaroslav Ilici, arătînd la saltea o ruptură din care ieşeau cîlţi şi fire de păr. Cercetară locul cu pricina şi îşi dădură seama că era o tăietură, făcută

de curînd cu cuţitul, în lungime de vreo jumătate de arşin. Băgară mîna pe gaură şi scoaseră dinlăuntru un cuţit de bucătărie al gazdei, uitat acolo pesemne din graba cu care fusese tăiată salteaua. N-apucă bine Iaroslav Ilici să scoată cuţitul din locul vulnerabil, şi făcu din nou „He-hei !", cînd dinlăuntru căzu alt pachet, după care se rostogoliră, una cîte una, două jumătăţi de rublă, un ban de douăzeci şi cinci de copeici, apoi nişte mărunţiş şi o enormă monedă străveche de cinci ruble. Tot ce cădea din saltea era strîns de mîini grijulii. Cineva dădu ideea de a se tăia cu foarfecele toată salteaua. Cerură un foarfece...

Între timp, opaiţul de seu, ars aproape în întregime, lumina o scenă extrem de curioasă pentru un spectator. Vreo zece chiriaşi, în vestmintele cele mai pitoreşti, stăteau împrejurul patului — toţi zbîrliţi, neraşi, nespălaţi, somnoroşi, aşa cum se aflau înainte de a se duce la culcare. Unii erau palizi ca varul, alţii aveau broboane de sudoare pe frunte — ba scuturaţi de fiori, ba cuprinşi de fierbinţeli. Gazda stătea ca prostită, fără să rostească o vorbă, cu braţele încrucişate, aşteptînd bunăvoinţa lui Iaroslav Ilici. De sus, de pe cuptor, servitoarea Avdotia şi pisica — favorita stăpînei — se uitau cu nişte ochi speriaţi, plini de curiozitate. De jur împrejur zăceau împrăştiate bucăţi din paravanul rupt şi spart. Lada deschisă îşi arăta măruntaiele scîrbavnice. Plapoma şi perna zăceau pe jos, acoperite de smocuri smulse din saltea şi, în sfîrşit, pe mesuţa de lemn în trei picioare strălucea grămada din ce în ce mai sporită, de argint şi de alte monezi felurite. Singur Semion Ivanovici îşi păstra inalterabilul său sînge rece, zăcea smerit în pat şi parcă nici nu bănuia ruina averii sale. După ce se aduseră foarfecele şi ajutorul lui Iaroslav Ilici, din exces de zel, scuturară salteaua cam zorit, ca s-o elibereze mai lesne de sub spinarea posesorului său, Semion Ivanovici, din politeţă, se dădu întîi un pic mai la o parte, rostogolindu-se pe-o rînă, cu spatele către căutători ; apoi, la a doua scuturătură, se întoarse cu faţa în jos ; în sfîrşit, mai făcu loc şi, cum lipsea ultima scîndură laterală a patului, execută deodată un plonjon neprevăzut, cu capul în jos, lăsînd la vedere numai două picioare slăbănoage şi vinete, care împungeau văzduhul ca două cioturi ale unui copac ars. Cum domnul Proharcin făcea a doua vizită sub pat în dimineaţa aceea, se iscară numaidecît unele bănuieli. De aceea, cîţiva chiriaşi, sub conducerea lui Zinovi Prokofievici, se vîrîră de-a buşilea sub pat cu gîndul de a cerceta dacă n-o fi ascuns şi acolo cîte ceva. Dar căutătorii numai se izbiră zdravăn cap în cap. Iaroslav Ilici îi

certă pe loc şi ordonă ca Semion Ivanovici să fie eliberat de urgenţă dintr-un loc atît de infam. Atunci doi dintre cei mai înţelepţi îl înhăţară fiecare cu amîndouă mîinile de cîte un picior, îl traseră la lumina zilei pe neaşteptatul capitalist şi-l aşezară de-a latul patului. Între timp, smocuri de păr şi scame zburau împrăştiindu-se de jur împrejur, grămada de arginţi creştea într-una şi — Doamne sfinte ! ce nu se găsea acolo !... Monezi nobile de o rublă, piese solide, forte, de o rublă şi jumătate, bănuţi frumuşei de cincizeci de copeici, plebei de un sfert de rublă, piştari de douăzeci de copeici, chiar mărunţiş neînsemnat, pentru cerşetori, ca bănuţi de zece şi cinci copeici de argint — totul înfăşurat în hîrtii deosebite, în ordinea cea mai metodică şi mai impunătoare. Mai erau acolo şi unele rarităţi : două jetoane necunoscute, un napoleon de aur, o mică monedă neidentificată, dar foarte rară... Erau şi unele ruble din timpuri străvechi, băncuţe roase şi zgîriate de pe vremea împărătesei Elisabeta, creiţari nemţeşti, monezi de la Petru cel Mare şi de la Ecaterina... Se aflau, de pildă, piese de cîte cincisprezece copeici foarte vechi, extrem de rare, găurite pentru a fi purtate ca cercei, roase cu totul, dar păstrîndu-şi numărul legal de puncte. Se găseau pînă şi gologani de aramă cocliţi, ruginiţi. Dădură şi peste o bancnotă de zece ruble — numai una singură. În sfîrşit, cînd se isprăviră toate operaţiile de disecţie anatomică, iar coşul saltelei fu scuturat de nenumărate ori, constatîndu-se că nu mai sună nimic, cercetătorii adunară toţi banii pe masă şi se puseră pe numărat. La prima vedere te puteai înşela de-a binelea, închipuindu-ţi că e vorba de un milion întreg — atît de învîrvorată era grămada de bani ! Un milion însă nu se adunase ; se văzu, totuşi, la urmă, că suma strînsă era extrem de importantă — două mii patru sute nouăzeci şi şapte de ruble în cap, aşa că, dacă s-ar fi realizat şi lista de subscripţie din ajun a lui Zinovi Prokofievici, s-ar fi ajuns, poate, în total exact la două mii cinci sute de ruble în bancnote.

Bănuţii fură ridicaţi, lada defunctului — sigilată... Autorităţile ascultară jalbele gazdei şi îi dădură lămuriri cînd şi unde să-şi prezinte cererea cu privire la mica datorie a decedatului. De la persoanele în chestiune s-au luat declaraţii. Se pomeni în treacăt şi despre cumnata răposatului. Dar lumea se încredinţă că toată povestea cu cumnata nu fusese decît un mit, adică o creaţie a sărmanei închipuiri cu care fusese înzestrat Semion Ivanovici, şi pentru care, după cum se spunea, defunctul primise destule reproşuri. De aceea, ideea fu numaidecît părăsită, ca inutilă, nocivă

şi compromiţătoare pentru reputaţia domnului Proharcin. Şi cu aceasta se lichidă chestiunea. După ce trecură primele momente de groază şi le veni tuturor mintea la loc, îşi dădură seama cu toţii ce fel de om fusese mortul. Colocatarii se potoliră, se domoliră şi începură să se uite unul la altul cu oarecare neîncredere. Unii îşi puseră la inimă, cu toată seriozitatea, purtarea lui Semion Ivanovici, simţindu-se chiar oarecum jigniţi... Ce capital ! Cît a putut să strîngă un om ! Mark Ivanovici, fără să-şi piardă prezenţa de spirit, era cît pe ce să-i lămurească de ce se speriase aşa de rău Semion Ivanovici, dar nimeni nu-l mai asculta. Zinovi Prokofievici căzu pe gînduri. Okeanov trase o duşcă de băutură. Ceilalţi rămaseră parcă cu o apăsare pe suflet. Iar omuleţul Kantariov, care avea drept semn distinctiv nasul ca un plisc de vrabie, plecă pe sub seară de acasă, încuind şi legînd cu foarte multă grijă toate lăditele şi bocceluţele sale. Explică cu sînge rece curioşilor că nu mai putea locui aici, vremurile fiind grele şi chiria prea mare pentru buzunarul său. Iar gazda se bocea neogoită, jelindu-se şi afurisindu-l pe Semion Ivanovici, fiindcă o păgubise în singurătatea ei de orfană. Îl întrebă pe Mark Ivanovici de ce răposatul nu-şi punea banii la o Casă de economii ? „Era un om prea simplu, măicuţă ! Îi lipsea imaginaţia chiar pentru atîta lucru !“ îi răspunse Mark Ivanovici.

— Dar şi dumneata, măicuţă, eşti o femeie simplă, adăugă Okeanov. Timp de douăzeci de ani s-a aciuit un bărbat la matale, care dintr-un bobîrnac s-a dus pe lumea cealaltă ; iar dumneata tot de coada cratiţei te-ai ţinut, n-ai avut vreme de alte cele... Eh, măicuţă !...

— Of, tinereţe-tinereţe ! urmă gazda. Ce Casă de economii ? Să-mi fi adus pumnişorul său de bani şi să-mi fi spus : „Uite, tinerico, Ustiniuşka, ia de la mine pomana asta. Ţine-mă pe mîncare cîtă vreme o să mă rabde pămîntul.“ Iată, mă jur la icoană, l-aş fi hrănit, l-aş fi dat de băut, l-aş fi îngrijit. Aoleu, păcătosul, înşelătorul ! A păcălit, a înşelat o orfană !

Toţi se apropiară din nou de Semion Ivanovici. Şedea întins, de data asta, aşa cum se şi cuvenea, îmbrăcat în cele mai bune haine ale sale — în treacăt fie zis : unicele — ascunzîndu-şi bărbia încremenită în dosul cravatei legate cam stîngaci, scăldat, pieptănat, doar neras proaspăt, fiindcă nu se găsea vreun brici în nici un colţişor al casei ; singurul brici, care aparţinuse lui Zinovi Prokofievici, se ştirbise încă de anul trecut şi fusese vîndut la tîrgul de vechituri. Ceilalţi chiriaşi se rădeau la bărbier. Ne-

orînduiala dăinuia încă în casă. Paravanul rupt zăcea tot pe podele, dezvăluind singurătatea lui Semion Ivanovici, ca o emblemă doveditoare a faptului că moartea ridică vălul de pe toate tainele, intrigile şi necazurile noastre. Măruntaiele saltelei rămăseseră, şi ele, nemăturate şi stăteau grămezi-grămezi de jur împrejur. Acest colţişor, înfrigurat pe neaşteptate, ar fi putut fi lesne comparat de către un poet cu un cuib dărîmat al unei rîndunele, „bună gospodină" : furtuna sfîşiase şi sfărîmase cuibul, ucisese puii împreună cu maica lor ; iar pătucul cald din fulgi, pene şi perişori fusese împrăştiat în toate părţile... Drept vorbind, Semion Ivanovici arăta mai degrabă ca un bătrîn vanitos sau ca lupul-vrăbiilor. Se domolise acum, parcă se pitise, ca şi cum n-ar fi avut nici o vină şi nu el s-ar fi ţinut de glume ca să înşele şi să păcălească, fără ruşine şi fără scrupule, în chipul cel mai necuviincios, pe toţi oamenii de bună-credinţă. Nu mai auzea acum plînsetele şi bocetele gazdei sale, jignită şi lăsată de izbeliţe. Dimpotrivă, semăna cu un capitalist încercat, trecut prin ciur şi prin dîrmon, care nici pe lumea cealaltă nu vroia să piardă vreo clipă în neactivitate, ci părea cufundat cu totul în nişte calcule speculative. Pe chipul lui se ivi un gînd adînc, iar buzele i se strînseră într-o schimă de importanţă, pe care nimeni n-ar fi putut-o bănui lui Semion Ivanovici cînd era în viaţă. Parcă se făcuse mai înţelept. Ochiul drept îi rămăsese întredeschis, cu şiretenie. Semion Ivanovici parcă vroia să spună ceva, să comunice un lucru foarte important şi să se explice, dar fără să piardă vremea, şi cît mai repede, fiindcă i se strînseseră o grămadă de treburi şi n-avea timp de pierdut... Şi parcă s-ar fi auzit : „Ce-i ? Oare ce-i cu tine ? Isprăveşte odată, mă-nţelegi, muiere proasă ce eşti ! Nu te mai boci ! Tu, mămucă, trezeşte-te, mă-nţelegi ? Eu, cum s-ar zice, am murit ; acum nu mai are nici un rost ; că e cu adevărat ! Ce bine-i să stai aşa întins... Eu, adică, mă-nţelegi, nu de asta îţi vorbesc ; tu eşti o muiere straşnică, grozavă, mă-nţelegi ; uite, eu am murit acum ; dar te pomeneşti deodată — deşi nu prea e cu putinţă aşa ceva — că n-am murit — mă-nţelegi, o să mă scol şi atunci ce-o să fie, hai ?"

1846

GAZDA

Nuvelă

Partea întîi

I

Ordînov se hotărî, în sfîrşit, să-şi schimbe locuinţa. Gazda lui, o femeie trecută de ani, foarte săracă, văduvă de funcţionar, la care stătea cu chirie într-o odaie, părăsise Petersburgul în împrejurări neprevăzute şi plecase undeva într-un fund de provincie, la nişte neamuri, fără să mai aştepte data de întîi, termenul chiriei. Aşteptînd expirarea termenului, tînărul se gîndea cu părere de rău la vechiul lui ungher şi era necăjit că trebuie să-l părăsească ; sărac cum era, chiria apartamentului întrecea posibilităţile sale. Chiar a doua zi după plecarea gazdei, şi-a luat şapca şi a pornit pe ulicioarele Petersburgului, cercetînd în hoinăreala lui toate biletele de închiriat prinse de porţile caselor : voia o casă mai obscură, mai populată, o casă *de raport*, unde putea cel mai lesne să găsească un colţişor potrivit la niscaiva chiriaşi săraci.

Căuta aşa de multă vreme, cu sîrg, dar curînd îl încercară senzaţii noi, aproape necunoscute. Începu să se uite în jurul său mai întîi distrat şi nepăsător, apoi cu atenţie şi, în sfîrşit, stăpînit de o mare curiozitate. Gloata şi viaţa străzii, larma, mişcarea, noutatea lucrurilor şi a stării sale — toată viaţa asta măruntă şi toate nimicurile cotidiene de care i s-a făcut de mult lehamite petersburghezului copleşit de treburi, ocupat pururi în căutarea zadarnică, dar febrilă a unor mijloace de a se împăca cu situaţia lui şi de a afla linişte undeva într-un cuib călduţ, dobîndit cu trudă, cu sudoare şi cu felurite alte mijloace, toată *proza* şi plictiseala asta vulgară treziră în el, dimpotrivă, o senzaţie calmă

şi luminoasă de bucurie. Obrajii palizi i se acoperiră de o uşoară roşeaţă, ochii îi străluciră luminaţi parcă de o nouă speranţă ; începu să tragă cu lăcomie, adînc, în piept, aerul rece şi proaspăt. Se simţi surprinzător de înviorat.

Dusese întotdeauna o viaţă tihnită, foarte retrasă. Cu vreo trei ani în urmă, terminîndu-şi studiile superioare şi devenind oarecum liber, se prezentase la un bătrînel pe care pînă atunci îl cunoştea numai din auzite şi unde aşteptase multă vreme pînă cînd lacheul în livrea a catadicsit să-l anunţe a doua oară. Pătrunsese apoi într-un salon cu tavanul înalt, întunecos, pustiu şi tare trist, aşa cum mai poţi întîlni încă în casele boierilor, casele acelea bătrîneşti, cruţate de vreme ; fusese primit aici de un bătrînel cu pieptul plin de decoraţii şi cu capul împodobit de un păr alb, prieten şi coleg de slujbă al tatălui, iar apoi tutorele său. Bătrînelul i-a înmînat un teanc subţire de bani. Suma era cu totul neînsemnată şi reprezenta tot ce mai rămăsese din moştenirea străbunicului vîndută la licitaţie pentru datorii. Ordînov a intrat cu indiferenţă în posesiunea banilor, şi-a luat pentru totdeauna rămas bun de la tutorele său şi a ieşit în stradă. Era o seară de toamnă, rece şi sumbră. Tînărul s-a cufundat în gînduri, cu inima strînsă, cuprins de o tulbure mîhnire. Ochii îi ardeau ; îşi simţea tot trupul năpădit de fierbinţeală. Pe drum şi-a făcut socoteala că mijloacele de care dispune i-ar permite să-şi ducă existenţa vreo doi-trei ani, ba chiar şi patru, însă mai mult nemîncat. Amurgea şi cernea o ploaie de toamnă. A închiriat primul ungher ce i-a ieşit în cale şi o oră mai tîrziu s-a mutat. Aici trăise ca într-o mînăstire, parcă s-ar fi lepădat de lume. În doi ani s-a sălbăticit de-a binelea.

S-a sălbăticit fără să bage de seamă ; pînă acum, nici prin cap nu-i trecuse vreodată că mai există o altă viaţă, o viaţă zgomotoasă, agitată, în continuă frămîntare, mereu în schimbare, o viaţă care pururi te cheamă şi care întotdeauna, mai devreme sau mai tîrziu, te prinde în mrejele ei. E drept, nu se putea ca el să nu fi auzit de viaţa aceasta, dar n-o cunoscuse şi n-o căutase niciodată. Din copilărie, a trăit într-un cadru singular, izolat de restul lumii, iar acum această solitudine căpătase o finalitate, canalizîndu-se într-o direcţie bine definită, îl mistuia o pasiune din cele mai intense, din cele mai nesăţioase, o patimă care vlăguieşte omul pentru toată viaţa şi nu mai îngăduie unor fiinţe ca Ordînov nici un contact cu sfera vreunei alte activităţi practice, a vieţii. Pasiunea aceasta era ştiinţa. Deocamdată, îi devorase tinereţea,

otrăvindu-i ca o licoare amară și îmbătătoare tihna nopților, răpindu-i hrana sănătoasă și aerul curat ce-i lipsea întotdeauna în ungherul lui înăbușitor, lucru pe care, orbit de pasiune, Ordînov nici nu voia să-l ia în seamă. Era tînăr și pentru moment nu pretindea mai mult. Pasiunea aceasta făcuse din el un prunc în fața vieții dinafară, care nu mai era în stare să-i silească pe ceilalți oameni de treabă să-i facă și lui loc, atunci cînd avea să simtă nevoia să-și statornicească și el între dînșii un locșor al său. În mîinile unor oameni dibaci, știința este un capital, pe cînd patima lui Ordînov ajunsese o armă îndreptată împotriva lui însuși.

Ceea ce îl îndemna să învețe și să știe era mai mult o atracție inconștientă decît un motiv logic, limpede, la fel ca și în oricare altă activitate, fie chiar și cea mai măruntă, care-l preocupase pînă atunci. Încă de pe cînd era copil, trecea drept un ins bizar și nu semăna de fel cu tovarășii săi de vîrstă. Nu-și cunoscuse părinții. Din pricina firii lui ciudate, închise, avusese de îndurat cruzimile și grosolăniile colegilor, ceea ce l-a făcut într-adevăr ursuz și sălbatic, ducîndu-l treptat-treptat la însingurare, la o solitudine deplină. În îndeletnicirile lui retrase n-a existat, însă, niciodată și nu exista nici chiar acum o ordine și un anumit sistem ; îl stăpînea doar primul entuziasm, prima înflăcărare, prima febrilitate a artistului. Își făurise singur un sistem, închegat în el de-a lungul anilor, și în sufletul lui se conturase, încetul cu încetul, imaginea încă obscură, vagă, dar parcă plină de încîntare a ideii întruchipate într-o formă nouă, străluminată, și forma aceasta încerca să răbufnească din sufletul lui, chinuindu-i-l ; simțea încă timid originalitatea, specificul și adevărul acestei forme : creația îi năpădea sufletul, creștea și prindea puteri. Dar ziua întruchipării și realizării era încă departe, poate foarte departe, poate că n-avea să vină niciodată !

Acum hoinărea pe străzi ca un înstrăinat, ca un pustnic, venit tam-nesam din schimnicia lui tăcută într-un oraș zgomotos și plin de mișcare. Totul i se părea nou și ciudat. Era însă atît de străin de lumea care clocotea și hăuia în juru-i, încît nici măcar nu-i trecea prin gînd să se mire de senzația lui ciudată. Părea că nici nu observă sălbăticia sa ; dimpotrivă, în făptura lui se înfiripase un simțămînt de bucurie, un fel de amețeală, ca la acei înfometați cărora, după un post îndelungat, li s-a dat de băut și de mîncat ; deși, firește, era ciudat faptul că o împrejurare nouă, atît de neînsemnată, ca schimbarea locuinței putea să amețească și să tulbure pe un locuitor al Petersburgului, fie chiar și pe Ordî-

nov ; nu e mai puțin adevărat, însă, că pînă atunci nu i se întîmplase aproape niciodată să iasă în oraș *cu treburi*.

Simțea o plăcere din ce în ce mai mare să hoinărească pe străzi. Holba ochii la tot ceea ce vedea ca un *flâneur* *.

Dar și de data aceasta, credincios stării lui de spirit dintotdeauna, deslușea tabloul luminos ce se deschidea înainte-i, ca și cum ar fi citit o carte printre rînduri. Totul îl uluia : nu lăsa să-i scape nici o impresie și se uita cu o privire meditativă la fețele oamenilor care treceau pe stradă, cerceta chipul a tot ceea ce-l înconjura, asculta cu drag larma mulțimii, confruntînd parcă în orice-i ieșea în cale gîndurile născute în tihna nopților de singurătate. Adeseori îl uimea cîte un lucru mărunt, iscînd o idee, și pentru întîia oară i se făcu ciudă că se îngropase de viu în chilia sa. Aici totul se desfășura cu repeziciune ; pulsul îi era mai plin și mai iute, mintea, covîrșită de singurătate, subțiată și înălțată doar pe culmile unei activități pline de tensiune și exaltare, lucra acum repede, calm și cu îndrăzneală. În afară de aceasta, simțea parcă inconștient dorința de a se integra și el cumva în viața asta străină lui, pe care pînă acum abia o cunoscuse sau, mai bine zis, o bănuise cu instinctul artistului. Inima începu, fără voie, să-i bată mai puternic, pătrunsă de nostalgia dragostei și a simpatiei. Se uita mai atent la cei care treceau pe lîngă dînsul ; dar oamenii erau străini, preocupați, cufundați în gîndurile lor... Așa că, fără voia lui Ordînov, starea aceasta de seninătate începu să scadă, puțin cîte puțin, din intensitate ; realitatea îl apăsa acum, sădind în el, împotriva voinței sale, un fel de teamă respectuoasă. Începu să se simtă obosit din pricina afluxului de impresii noi, necunoscute încă, întocmai ca un bolnav care s-a dat bucuros jos pentru întîia oară din patul lui de suferință și s-a prăbușit, istovit de lumină, de strălucirea și pulsația vieții, de larma mulțimii pestrițe ce freamătă lîngă el, tulburat și ametit de mișcarea din jurul său. Fu cuprins de regret și de mîhnire. Începu să se teamă de viața lui, de toată activitatea sa și chiar de viitor. Ideea cea nouă îi ucidea liniștea. Deodată își spuse că toată viața a fost un însingurat, că nu l-a iubit nimeni și că nici el n-a fost în stare să iubească pe cineva. Niște trecători cu care intrase în vorbă la începutul plimbării l-au privit aspru și ciudat. Își da seama că-l luau drept un nebun sau un om sucit, foarte original, ceea ce, de altfel, era întru

* *Hoinar (fr.).

totul adevărat. Şi-a adus aminte că întotdeauna cei din preajma lui se simţeau oarecum stînjeniţi de faţă cu el, că încă în copilărie fugeau toţi de dînsul pentru că prea era închis şi îndărătnic din fire, pentru că înţelegerea sufletească ce exista la el — omul a cărui alcătuire morală nu se lăsa niciodată întrezărită — se manifesta greu, chinuit, fără ca alţii să bage de seamă, şi asta l-a durut încă de mic, de pe vremea cînd s-a văzut că nu seamănă de loc cu ceilalţi copii de aceeaşi vîrstă cu el. Acum îi veneau în minte toate astea şi îşi dădea seama că de-a lungul întregii lui vieţi, toţi l-au părăsit şi l-au ocolit.

A ajuns astfel undeva, la o periferie, departe de inima oraşului. După ce a îmbucat ceva într-un birt retras, a pornit din nou, hoinar. A străbătut iarăşi o mulţime de străzi şi de pieţe. Apoi s-au înşiruit dinainte-i garduri lungi, galbene şi cenuşii. Întîlnea acum, în locul palatelor impozante, căsuţe părăduite şi în acelaşi timp nişte clădiri uriaşe, ocupate de fabrici, monstruoase, înnegrite, roşii, cu coşuri ce se lungeau către cer. Peste tot era pustiu şi nu zăreai ţipenie de om ; toate îl priveau parcă ursuz şi duşmănos : cel puţin aşa i se părea lui Ordînov. Se înserase. Strecurîndu-se pe o ulicioară lungă, a ieşit într-o piaţetă unde se afla o biserică modestă.

A intrat înăuntru cu gîndurile răvăşite. Slujba tocmai se sfîrşise ; biserica era aproape goală, numai două babe mai stăteau încă îngenuncheate la intrare. Ţîrcovnicul, un bătrînel cu părul alb, stingea lumînările. Razele soarelui ce scăpăta se revărsau într-un şuvoi larg de sus, printr-una din ferestruicile înguste ale turlei, scăldînd într-o mare de lumină una din laturile bisericii ; dar razele slăbeau din ce în ce şi cu cît se întunecau mai mult umbrele înserării sub bolţile bisericii, cu atît străluceau mai cu putere pe-alocuri icoanele aurite, luminate de pălălaia tremurată a candelelor şi a lumînărilor. Într-un acces de adîncă şi tulburătoare melancolie şi stăpînit de un simţămînt apăsător, Ordînov se rezemă de zid în ungherul cel mai întunecos al bisericii şi pentru o clipă îşi pierdu firul gîndurilor. Se dezmetici doar atunci cînd sub bolţi răsunară ritmic paşii înfundaţi a doi credincioşi care tocmai intraseră. Ridică ochii şi la vederea lor fu cuprins de o nestăpînită curiozitate. Noii veniţi erau un bătrîn şi o femeie tînără. Bătrînul, înalt, se ţinea încă drept şi bine, dar era slab şi avea o paloare bolnăvicioasă. După înfăţişare, puteai să-l iei drept un negustor venit de undeva de departe. Avea pe el un caftan lung, negru, îmblănit, ca de zile mari, pe care-l purta descheiat. De sub caftan se

zărea altă haină rusească, cu poalele lungi, încheiată de jos pînă sus. Gîtul liber era înfăşurat neglijent cu o basma de un roşu-aprins ; în mîini îşi ţinea căciula. Barba lungă, subţire, pe jumătate căruntă, îi cădea pe piept ; sub sprîncenele stufoase, încruntate, sticlea o privire de foc, trufaşă şi iscoditoare. Femeia avea vreo douăzeci de ani şi era minunat de frumoasă. Îmbrăcată într-o şubiţă scumpă, albastră, avea capul acoperit cu o basma albă de atlaz, legată sub bărbie. Mergea cu ochii în pămînt şi aerul de importanţă ce i se revărsa pe tot chipul, dîndu-i o înfăţişare gînditoare, se răsfrîngea strident şi trist pe conturul dulce al liniilor gingaşe — copilăreşti şi blînde — ale feţei. Perechea aceasta, picată pe neaşteptate, avea ceva bizar.

Bătrînul se opri în mijlocul bisericii şi făcu cîteva plecăciuni în toate părţile, deşi biserica era cu desăvîrşire goală ; însoţitoarea lui făcu aşişderi. Apoi bătrînul o luă de mînă şi o duse la icoana mare a Maicii Domnului, al cărei hram îl purta biserica şi care strălucea dinaintea altarului în luminile orbitoare ce scînteiau pe odăjdiile de aur bătute cu pietre scumpe. Ţîrcovnicul, ultimul care mai rămăsese în biserică, îl salută pe bătrîn cu o respectuoasă plecăciune ; acesta răspunse cu un semn din cap. Femeia se prosternă dinaintea icoanei. Bătrînul apucă de margine vălul ce atîrna sub icoană şi i-l puse pe cap. În biserică se auzi un hohot de plîns înfundat.

Ordînov rămase uluit de solemnitatea întregii scene şi aştepta nerăbdător sfîrşitul ei. După vreo cîteva minute, femeia îşi săltă capul şi lumina puternică a candelei se răsfrînse iarăşi pe chipul ei minunat. Ordînov tresări şi făcu un pas înainte. Femeia întinse mîna bătrînului şi amîndoi porniră încet spre ieşire. În ochii ei de un albastru-închis, adumbriţi de gene lungi, lăsate în jos, care străluceau pe faţa albă ca laptele, tremurau lacrimi, prelingîndu-se pe obrajii palizi. Pe buze îi flutura un surîs ; dar pe figură se desluşeau urmele unei spaime copilăreşti şi ale unei groaze tăinuite. Se lipise sfioasă de bătrîn şi se vedea că tremura toată de tulburare.

Uluit, pătruns de un simţămînt dulce şi stăruitor cum nu mai cunoscuse, Ordînov porni cu paşi repezi pe urma lor, şi în pridvorul bisericii le tăie calea. Bătrînul se uită la dînsul cu o privire duşmănoasă şi aspră ; femeia îl privi la rîndul ei — dar era o privire distrată, de loc curioasă, ca şi cum cu totul alte gînduri ar fi stăpînit-o atunci. Fără să-şi dea seama nici el ce face, Ordînov se luă după ei. Se întunecase de-a binelea ; Ordînov îi urma la oarecare depărtare. Bătrînul şi femeia cea tînără intrară într-o

stradă mare şi largă, murdară, plină de ateliere de tot felul, depozite de făină şi hanuri, şi care ducea drept la barieră, apoi cotiră într-o ulicioară îngustă şi lungă, mărginită de amîndouă părţile de garduri nesfîrşite, care dădea drept în zidul uriaş, înnegrit, al unei clădiri masive cu trei etaje, prevăzută cu un pasaj prin care se putea ieşi într-o altă stradă, la fel de mare şi de animată. Cei doi se apropiau de clădire, cînd deodată bătrînul se întoarse şi se uită nerăbdător la Ordînov. Tînărul încremeni locului ; toana asta a lui i se păru lui însuşi stranie. Bătrînul mai întoarse o dată capul, vrînd parcă să se încredinţeze că ameninţarea lui şi-a făcut efectul, după care, împreună cu femeia cea tînără, pătrunse prin poarta îngustă în curtea casei. Ordînov se întoarse din drum.

Era cît se poate de prost dispus şi nemulţumit de el însuşi, căci îşi dădea seama că a pierdut ziua degeaba, că degeaba ostenise, ba încă sfîrşise cu o prostie, dînd înţeles de aventură unei întîmplări mai mult decît banale.

Oricît se arătase de înciudat de dimineaţă pe viaţa lui de pustnic, instinctul îl îndemna totuşi să fugă de tot ceea ce putea să-l distragă, să-l tulbure, să-l zguduie în lumea plăsmuirilor dinafară, spre paguba celor lăuntrice. Acum se gîndea mîhnit şi oarecum căindu-se la ungherul lui plin de tihnă ; apoi îl cuprinse un simţămînt de regret şi se gîndi îngrijorat la situaţia sa nerezolvată, la alergătura ce-l aştepta, şi, în acelaşi timp, îi fu necaz că poate să-l frămînte un lucru atît de mărunt. În cele din urmă, obosit, fără a mai fi în stare să lege două idei, ajunse tîrziu de tot la locuinţa sa şi constată uimit că trecuse fără să bage de seamă pe lîngă casa în care locuia. Perplex, clătinînd din cap la gîndul că era atît de distrat, atribui această stare oboselii şi, urcînd scara, intră în sfîrşit în odaia lui de la mansardă. Aici aprinse lumînarea şi în clipa următoare chipul femeii care plîngea îi răsări în minte. Senzaţia era atît de vie, atît de puternică, inima lui reprodusese cu atîta dragoste trăsăturile acelea blînde şi calme ale feţei scăldate în lacrimi de veneraţie sau de căinţă copilărească, încît i se înceţoşară ochii şi simţi parcă un foc străbătîndu-i toate mădularele. Dar viziunea nu ţinu mult. După clipa de încîntare, urmă un moment de reflecţie, apoi un simţămînt de ciudă şi, în sfîrşit, un fel de furie neputincioasă ; fără să se dezbrace, se înfăşură în plapumă şi se trînti pe patul lui tare...

Se trezi dimineaţa destul de tîrziu, nervos, indispus şi deprimat, se pregăti zorit de plecare, străduindu-se aproape cu sila să se

gîndească la grijile de fiece zi, şi porni în direcţia cu totul opusă plimbării din ajun ; în cele din urmă, găsi o locuinţă, undeva la mezanin, la un neamţ sărac, poreclit Spiess, care stătea cu fiică-sa Tinchen. Frimind arvuna, Spiess scoase numaidecît biletul de închiriat de la poartă, lăudă pe Ordînov pentru că iubea ştiinţele şi-i făgădui că o să facă şi el cu toată osîrdia lecţii cu dînsul. Ordînov îi spuse că se mută pe seară. De-aici o porni spre casă, dar se răzgîndi şi coti în altă parte ; îşi recăpătase voioiciunea şi zîmbi singur la gîndul curiozităţii de care era însufleţit. Nerăbdător cum era, drumul i se păru peste măsură de lung ; în sfîrşit, ajunse la biserica unde intrase în ajun. Se slujea liturghia. Îşi alese un loc de unde putea să vadă aproape pe toţi credincioşii ; dar cei pe care îi căuta nu se aflau aici. După o lungă aşteptare, ieşi roşind. Înăbuşindu-şi cu îndărătnicie simţămîntul ce i se iscase în suflet, fără voia lui, se străduia din răsputeri, cu toată încăpăţînarea, să-şi schimbe firul gîndurilor. Zăbovi astfel asupra lucrurilor obişnuite ale vieţii de toate zilele şi îşi aduse aminte că e vremea să ia masa ; simţind că într-adevăr i s-a făcut foame, intră în acelaşi birt unde prînzise şi în ajun. Mai tîrziu nici nu-şi mai putea aminti cum a ieşit de-acolo. Hoinări mult, în neştire, pe străzi, pe ulicioare înţesate de oameni sau pustii, şi, în cele din urmă, ajunse departe, la marginea oraşului, unde se întindea în faţă-i cîmpul îngălbenit : se dezmetici doar cînd tăcerea desăvîrşită din partea locului îl izbi cu o impresie nouă, pe care n-o mai cunoscuse de multă vreme. Era o zi uscată şi geroasă, aşa cum se întîmplă adesea la Petersburg în octombrie. În apropiere se afla o căsuţă, lîngă care zăceau două căi de fîn ; un căluţ costeliv, cu capul plecat şi cu buza de jos răsfrîntă, aştepta deshămat lîngă un faeton cu două roţi. Căluţul părea dus pe gînduri. Lîngă o roată ruptă, un dulău rodea, mîrîind, un ciolan, iar un copilaş de vreo trei ani, numai în cămăşuţă, se uita mirat, scărpinîndu-şi capul bălai şi ciufulit, la orăşanul singuratic ce nimerise aici. În dosul casei se întindeau ţarini şi grădini de zarzavat. La marginea cerului albastru se desluşeau fîşii negre de pădure, iar din partea cealaltă se apropiau nori grei de zăpadă, gonind parcă din urmă un cîrd de păsări călătoare, care se înşiruiau în tăcere, una după alta, pe cer. Pretutindeni stăruia liniştea şi un fel de tristeţe solemnă, totul părea că încremenise în aşteptare... Ordînov porni mai departe, dar pustiul nu făcea decît să-l apese şi mai mult. Se întoarse şi o luă spre oraş, de unde răzbi deodată dangătul plin al clopotelor

care chemau la vecernie ; grăbi pasul şi curînd intră iarăşi în biserica atît de familiară din ajun.

Necunoscuta era acolo.

Stătea în genunchi chiar la intrare, în mijlocul mulţimii de credincioşi. Ordînov îşi făcu loc prin îmbulzeala de oameni sărmani, babe îmbrăcate în zdrenţe, betegi şi schilozi care aşteptau pomană în uşa bisericii şi se lăsă în genunchi lîngă dînsa. Hainele lui se atingeau de ale ei ; îi auzea răsuflarea întretăiată strecurîndu-se printre buzele ce şopteau o rugă fierbinte. Ca şi data trecută, chipul ei exprima cucernicie adîncă şi lacrimile şiroiau iar şi se uscau pe obrajii ei fierbinţi, spălînd parcă cine ştie ce fărădelege cumplită. În locul unde stăteau amîndoi era cu desăvîrşire întuneric şi doar în răstimpuri flacăra palidă şi tremurată a unei candele, legănată de vîntul ce răzbea printr-o ferestruică îngustă, deschisă, îi lumina faţa, ale cărei trăsături se întipăriseră puternic în memoria tînărului, tulburîndu-i vederea şi sfîşiindu-i nespus de dureros inima. Dar chinul acesta avea ceva îmbătător. În cele din urmă, nu se mai putu stăpîni : îşi simţi tot pieptul înfiorat de un freamăt adînc şi într-o clipă se lăsă biruit de o pornire nespus de dulce ; izbucnind în plîns, Ordînov îşi lipi capul înfierbîntat de pardoseala rece a bisericii. Nu auzea şi nu simţea nimic, afară de durerea din inima lui, ce se oprea parcă în loc, apăsată de dulci chinuri.

Poate că singurătatea făcuse să crească într-însul sensibilitatea aceasta nemaipomenită, lăsînd simţămintele descoperite şi lipsite de apărare ; ori poate că tăcerea apăsătoare, înăbuşitoare, deznădăjduită a nopţilor de veghe, cu năzuinţe tulburi şi cu irezistibila cutremurare a spiritului, a fost aceea care pregătise izbucnirea aceasta a inimii, gata, în sfîrşit, să se reverse toată ; aşa-i era dat ei să fie, precum într-o zi de arşiţă cumplită se întunecă deodată cerul şi furtuna revarsă ploaie şi foc pe pămîntul înfometat, agăţînd mărgăritarele ploii pe crengile de smaragd, răvăşind iarba şi holdele, aşternînd la pămînt cupele gingaşe ale florilor, pentru ca apoi, la primele raze ale soarelui, toate să prindă iarăşi viaţă, să se avînte şi să se ridice solemn în întîmpinarea lui, trimiţîndu-şi pînă la cer minunatele miresme dulci, veselindu-se şi bucurîndu-se de viaţa înnoită... Acum, însă, Ordînov nici nu s-ar fi putut gîndi la ceea ce se petrece cu el, căci abia mai ştia de dînsul...

Aproape că nici nu băgă de seamă cînd se sfîrşi slujba ; se dezmetici strecurîndu-se în urma necunoscutei prin mulţimea bulucită la ieşire. Din cînd în cînd, întîlnea privirea ei mirată şi lu-

minoasă. Nevoită să se oprească din clipă-n clipă în loc, din pricina mulțimii, ea întoarse de cîteva ori capul înspre Ordînov ; se vedea cum mirarea ei creşte tot mai mult şi deodată se aprinse toată, ca învăluită de o pălălaie. În clipa aceea, răsări iarăşi din mulțime bătrînul din ajun şi o luă de mînă. Ordînov întîlni din nou privirea lui răutăcioasă şi ironică, şi o furie ciudată îi prinse inima în ghearele ei. În cele din urmă, o pierdu din vedere în întuneric ; atunci, făcînd un efort suprem, se smuci înainte şi ieşi din biserică. Dar aerul proaspăt al înserării nu izbuti să-l învioreze : respirația se înecă şi se oprea în pieptul lui, şi inima începu să-i bată rar şi cu putere, ca şi cum ar fi vrut să-i străpungă pieptul. În sfîrşit, constată că pierduse într-adevăr pe cei doi necunoscuți ; nu se vedeau nici pe stradă, nici în ulicioară. Dar în capul lui Ordînov se şi născu o idee, se urzi unul din acele planuri precise şi stranii, care, deşi par întotdeauna extravagante, izbîndesc aproape întotdeauna, îndeplinite fiind cu hotărîre ; a doua zi, la ceasurile opt dimineața, se apropie de casa cu pricina dinspre ulicioară şi intră în curtea din dos, strîmtă şi murdară, ca un fel de groapă pentru gunoi. Rîndaşul, care trebăluia în curte, se opri din lucru, îşi rezemă bărbia de coada lopeții, îl măsură pe Ordînov din cap pînă-n picioare şi-l întrebă ce doreşte.

Era un om tînăr, de vreo douăzeci şi cinci de ani, mic de stat, cu fața grozav de bătrînicioasă, plină de creturi. Era tătar.

— Caut locuință, îi răspunse nerăbdător Ordînov.

— Ce fel ? întrebă tătarul cu un surîs batjocoritor. Se uita la Ordînov, de parcă ar fi ştiut despre ce era vorba.

— O cămăruță de închiriat, răspunse iar Ordînov.

— În curte aia nu estem nimic, spuse misterios omul.

— Dar aici ?

— Nu estem nici aici. Şi cu asta, puse mîna pe lopată.

— Poate găsesc totuşi la careva, stărui Ordînov, dîndu-i un gologan.

Tătarul se uită la Ordînov, luă gologanul, apoi se apucă iar de lopată şi după cîteva clipe de tăcere rosti un „nu, nu estem nimic de închiriat". Dar tînărul nu-l mai asculta ; el păşea acum pe scîndurile putregăite ce tremurau sub picioarele lui, întinse peste o băltoacă şi care duceau la singura ieşire ce dădea în această curte dintr-o aripă a clădirii, neagră şi hîdă, cufundată parcă în apa murdară. La parter locuia un dricar, un om sărac. Trecînd de atelierul cu iscusință orînduit al acestuia, Ordînov urcă pe o scară în spirală, dărăpănată şi alunecoasă, la primul etaj, dibui pe întu-

neric o uşă grea, lucrată ca din topor şi acoperită cu nişte rupturi de rogojini, găsi clanţa şi întredeschise uşa. Nu se înşelase. Dinaintea lui stătea bătrînul cu pricina, uitîndu-se la el ţintă, grozav de mirat.

— Ce doreşti ? întrebă acesta scurt, aproape în şoaptă.

— Aveţi ceva de închiriat ?... se interesă Ordînov, uitînd aproape cu desăvîrşire tot ce voia să spună. În spatele bătrînului o zări pe necunoscută.

Fără să răspundă, bătrînul dădu să închidă uşa, împingîndu-l afară pe Ordînov.

— Avem de închiriat, se auzi deodată vocea blîndă a tinerei femei.

Bătrînul lăsă uşa liberă.

— Am nevoie de un ungher, spuse Ordînov, intrînd repede în odaie şi adresîndu-se frumoasei femei.

Se opri însă zăpăcit, încremenit parcă, privindu-şi viitoarele gazde ; în ochii lui se desfăşură o uluitoare scenă mută. Pe faţa bătrînului se aşternuse o paloare cadaverică ; omul părea gata-gata să leşine. O învălui pe femeie cu o privire ca de plumb, fixă şi pătrunzătoare. La început, păli şi ea, dar apoi sîngele îi năvăli în obraji şi ochii ei sclipiră într-un chip ciudat. Femeia îl conduse pe Ordînov într-o odăiţă alăturată.

Toată locuinţa era alcătuită dintr-o încăpere destul de spaţioasă, împărţită prin doi pereţi de scînduri în trei încăperi mici ; din antreu dădeai pe o săliţă îngustă şi întunecoasă, drept înainte se făcea o uşă într-una din despărţituri, care dădea, pare-se, în dormitorul gazdelor. În dreapta, trecînd prin săliţă, dădeai în odăiţa de închiriat. Era lunguiaţă şi strîntă, îndesată de despărţitură lîngă două ferestruici joase. Se îngrămădeau acolo cele trebuincioase în orice locuinţă ; aspectul era sărăcăcios şi înghesuit, dar pe cît cu putinţă curat. Mobilierul era alcătuit dintr-o masă simplă, albă, două scaune la fel de simple şi o laiţă de-a lungul celor doi pereţi. O icoană mare, bătrînească, cu o cununiţă aurită, stătea deasupra unei policioare într-un colţ şi dinaintea ei ardea o candelă. În odaia asta, se afla o sobă rusească mare şi greoaie, răspunzînd şi în săliţă. Era limpede că într-o astfel de locuinţă nu puteau să convieţuiască trei persoane.

Începură să se tocmească, dar într-un chip dezlînat şi abia înţelegîndu-se între ei. La doi paşi de tînăra femeie, Ordînov îi auzea bătăile inimii ; o vedea cum tremură toată de emoţie, ori, poate, de spaimă. În cele din urmă, se învoiră într-un fel. Tînărul

spuse că se mută numaidecît şi îşi aruncă ochii la stăpînul casei. Bătrînul stătea în uşă, palid încă la faţă, dar zîmbind îngîndurat. Întîlnind privirea lui Ordînov, îşi încruntă iar sprîncenele.

— Act de identitate ai ? întrebă el deodată scurt, cu o voce puternică, deschizînd înaintea lui uşa care dădea în antreu.

— Am ! răspunse Ordînov, uşor nedumerit.

— Cum te cheamă ?

— Vasili Ordînov, nobil, nu am serviciu, îmi văd de treburile mele, răspunse el, imitînd tonul bătrînului.

— Şi eu la fel, îl informă la rîndu-i bătrînul. Mă numesc Ilia Murin, tîrgoveţ ; ţi-ajunge atîta ? La revedere...

O oră mai tîrziu, Ordînov se mută în locuinţa cea nouă, spre mirarea lui şi a neamţului care începuse să bănuiască, laolaltă cu docila Tinchen, că acest chiriaş picat din senin îi înşelase încrederea. Ordînov nu înţelegea nici el cum s-au petrecut toate astea şi nici nu voia să înţeleagă...

II

Inima îi bătea cu atîta putere, încît privirea i se înceţoşase şi îl cuprinse parcă o ameţeală. Se apucă maşinal să-şi aranjeze bagajul sărăcăcios în noua locuinţă, desfăcu bocceaua cu felurite lucruri de trebuinţă, deschise lada cu cărţi şi începu să le rînduiască pe masă ; dar curînd se lăsă de toate îndeletnicirile astea. Îi răsărea mereu în minte chipul femeii, care, ieşindu-i în cale, tulburase şi zguduise toată existenţa lui şi care îi umplea inima de o năvalnică şi înfrigurată bucurie ; în viaţa lui mizeră pătrunsese deodată atîta fericire, încît gîndurile i se întunecau şi, descumpănit, cuprins de o tulburătoare nostalgie, îşi simţea inima pierită. Luă buletinul de identitate şi îl duse stăpînului casei, în speranţa s-o vadă pe femeie. Dar Murin abia întredeschise uşa, luă actul, spunîndu-i : „Bine, vezi-ţi liniştit de treabă" şi se zăvorî iarăşi în odaia sa. Un sentiment neplăcut puse stăpînire pe Ordînov. Fără să ştie nici el de ce, îi venea greu să se uite la bătrînul acesta. Era ceva dispreţuitor şi răutăcios în privirea lui. Dar impresia asta neplăcută se risipi curînd. Ordînov trăia de trei zile ca într-un vîrtej, în comparaţie cu liniştea de mai înainte din viaţa lui ; dar nu putea să se gîndească la asta, ba se şi temea s-o facă. Totul se învălmăşise şi se amestecase în existenţa lui ; simţea vag că viaţa lui s-a frînt

parcă în două ; o singură năzuinţă, o singură aşteptare pusese stăpînire pe dînsul şi nici un alt gînd nu-l mai stînjenea.

Se întoarse în odăiţa lui nedumerit. Aici, lîngă vatra cuptorului, unde se gătea mîncarea, trebăluia o băbuţă mică şi încovoiată, atît de murdară şi îmbrăcată în nişte zdrenţe atît de respingătoare, încît ţi-era mai mare mila cînd te uitai la ea. Părea mînioasă şi în răstimpuri bombănea ceva, morfolindu-şi buzele. Era slujnica gazdelor. Ordînov încercă să intre în vorbă cu dînsa, dar bătrîna nu-i răspunse, se vede treaba din răutate. În sfîrşit, sosi ora mesei ; bătrîna scoase din cuptor oala cu ciorbă, plăcintele, fiertura de carne de vită, şi le duse stăpînilor. Apoi servi aceleaşi feluri şi lui Ordînov. După prînz, în casă se lăsă o linişte mormîntală.

Ordînov luă o carte şi o frunzări îndelung, silindu-se să pătrundă înţelesul celor citite de cîteva ori pînă acum. Nerăbdător, azvîrli cartea şi încercă din nou să pună ordine în lucrurile sale ; în cele din urmă, îşi luă şapca, aruncă mantaua pe umeri şi ieşi în stradă. Mergînd la întîmplare, fără să vadă drumul, se străduia, pe cît era cu putinţă, să se concentreze, să-şi adune gîndurile răvăşite şi să chibzuiască un pic asupra situaţiei sale. Dar sforţarea nu-l făcea decît să sufere, îl tortura. Cînd îl cuprindeau frigurile, cînd îl apuca fierbinţeala, iar în răstimpuri inima începea să-i bată cu atîta putere, încît se vedea nevoit să se rezeme de cîte un zid. „Nu, mai bine moartea, mai bine moartea", şoptea cu buzele arse, tremurătoare, gîndindu-se prea puţin la ceea ce spune. A mers aşa multă vreme ; în cele din urmă, simţind că l-a pătruns ploaia pînă la oase şi băgînd de seamă abia acum că toarnă cu găleata, se întoarse acasă. Aproape de casă îl zări pe rîndaş. I se păru că tătarul l-a privit o vreme atent şi curios, iar apoi, cînd a băgat de seamă că a fost observat, şi-a văzut mai departe de treabă.

— Să trăieşti, spuse Ordînov, ajungîndu-l din urmă. Cum te cheamă ?

— Rîndaş, aşa mă cheamă, răspunse omul rînjind.

— Eşti de mult în slujbă aici ?

— De mult.

— Gazda mea e tîrgoveţ ?

— Tîrgovăţ, dacă aşa a zis.

— Şi cu ce se ocupă ?

— Boleşte ; trăieşte şi se roagă lui Dumnezeu — asta face.

— Ea e nevasta lui ?

— Care nevastă ?

— Care stă cu el.

— Nevastă o fi, dacă așa a zis. Rămîi sănătos, cucoane.

Și, ducînd mîna la căciulă, tătarul intră în chilioara lui.

Ordînov intră și el în casă. Bătrîna îi deschise ușa, molfăind din buze și bodogănind, apoi puse zăvorul și se sui pe cuptorul unde-și ducea traiul. Amurgea. Ordînov se duse după foc și văzu că ușa de la odaia gazdelor avea lacătul pus. O strigă pe bătrînă, care, sprijinită într-un cot, se uita cu băgare de seamă la el de pe cuptor, întrebîndu-se parcă ce-o fi avînd omul ăsta cu lacătul stăpînilor ; fără să spună o vorbă, îi aruncă o cutie de chibrituri. Ordînov se întoarse în odaie și se apucă iar, pentru a suta oară, de lucrurile și de cărțile sale. Curînd însă, întrebîndu-se nedumerit ce-o fi cu el, se așeză pe laviță din odaie și se lăsă furat de somn. În răstimpuri se dezmeticea și își dădea seama că somnul lui n-a fost somn, ci un fel de piroteală chinuitoare, bolnăvicioasă. Auzi zgomotul ușii, o auzi deschizîndu-se și pricepu că s-au întors gazdele de la vecernie. Atunci îi veni în minte că trebuie să se ducă la ei după ceva. Se ridică și i se păru că a pornit-o spre dînșii, cînd, deodată, făcu un pas greșit și căzu peste grămada de lemne aruncate de bătrînă în mijlocul camerei. În clipa asta își pierdu cu desăvîrșire cunoștința și cînd deschise ochii după multă vreme, constată mirat că stătea întins pe aceeași laviță, așa îmbrăcat cum era, și că deasupra lui se aplecase cu grijă și duioșie fața unei femei nespus de frumoase, parcă umezită toată de niște lacrimi domoale de mamă. Simți cum îi punea cineva sub cap o pernă, cum punea pe el ceva călduros, și cum i se lipi de fruntea înfierbîntată o mînă gingașă. Vru să mulțumească, vru să apuce mîna asta și s-o ducă la buzele lui arse, s-o ude cu lacrimi și s-o sărute, s-o sărute o întreagă veșnicie. Ar fi vrut să-i spună multe — tare multe, dar ce anume nici el nu știa ; în clipa aceea simți un dor de moarte. Dar mîinile lui erau ca de plumb și nu era în stare să le miște ; amuțise parcă și n-auzea decît sîngele cum se împrăștie prin toate arterele, săltîndu-l parcă din pat. Cineva îi dădu apă... În cele din urmă, căzu în nesimțire.

Se deșteptă de dimineață, pe la ceasurile opt. Soarele își azvîrlea razele într-un snop de aur prin geamurile verzui, mucegăite, ale odăiței lui ; o stranie senzație de bucurie mîngîia toate mădularele bolnavului. Era calm și senin, nespus de fericit. I se părea că cineva fusese adineauri la căpătîiul lui. Se trezi, căutînd cu grijă în juru-i făptura aceea nevăzută ; ar fi vrut atît de mult să-și îmbrățișeze prietenul și să spună pentru întîia oară în viață : „Să trăiești, bună dimineața, dragul meu".

— Ce mult ai dormit ! rosti o voce duioasă de femeie.

Ordînov întoarse capul şi asupră-i se aplecă, cu un zîmbet prietenos şi luminos ca soarele, faţa frumoasei sale gazde.

— Ce multă vreme ai fost bolnav, spuse ea. Hai, scoală-te ; ce stai aşa legat de pat ? Libertatea e mai dulce ca pîinea şi mai frumoasă ca soarele. Scoală, scumpule, scoală !

Ordînov îi apucă mîna şi i-o strînse cu putere. I se părea că încă mai viseză.

— Stai că ţi-am fiert un ceai ; vrei ceai ? Să vrei, că o să-ţi facă bine. Am fost şi eu bolnavă şi mă pricep.

— Da, dă-mi să beau, zise Ordînov cu glasul stins şi se ridică în picioare. Era încă foarte slăbit. Îl trecu un fior prin spate ; îl dureau toate mădularele, de parcă ar fi fost zdrobite. Inima lui, însă, era uşoară şi razele soarelui păreau că-l încălzesc cu o bucurie luminoasă şi solemnă. Simţea că pentru el a început o viaţă nouă, năvalnică şi nevăzută. Capul îi fu prins de o uşoară ameţeală.

— Te cheamă Vasili, nu ? întrebă ea ; ori n-am auzit eu bine, ori parcă aşa-ţi spunea ieri dumnealui.

— Da, Vasili. Dar pe dumneata cum te cheamă ? întrebă Ordînov, şi se apropie de dînsa, abia ţinîndu-se pe picioare. Se clătină. Femeia îl apucă de mîini şi izbucni în rîs.

— Pe mine mă cheamă Katerina, spuse ea, uitîndu-se în ochii lui cu ochii ei mari, albaştri, limpezi. Amîndoi se ţineau de mîini.

— Vrei să-mi spui ceva ? rosti ea în cele din urmă.

— Nu ştiu, răspunse Ordînov cu vederea înceţoşată.

— Ian te uită la dumnealui ! Ei haide, haide, scumpule, nu te mai necăji ; şezi colea la masă, în bătaia soarelui ; şezi binişor şi nu te ţine după mine, adăugă tînăra femeie, văzînd că bolnavul făcuse o mişcare de parcă ar fi vrut s-o reţină. Las' că mă-ntorc numaidecît şi ai să te uiţi la mine cît îi vrea.

Cîteva clipe după aceea îi aduse un pahar de ceai, îl puse pe masă şi se aşează dinaintea lui Ordînov.

— Poftim, bea, zise. Ce, te doare capul ?

— Nu, acuma nu mă mai doare. Nu ştiu, poate că mă doare... nu vreau... ajunge, ajunge !... Nu ştiu ce-i cu mine, zise el, sufocîndu-se şi găsind, în sfîrşit, mîna femeii. Stai aici, nu pleca de lîngă mine ; dă-mi, dă-mi mîna dumitale... Mi se întunecă în faţa ochilor ; mă uit la dumneata ca la soare, zise apoi, smulgîndu-şi parcă cuvintele din inimă şi încremenind de încîntare în timp ce le rostea. Simţea un nod în gît şi era gata-gata să izbucnească în hohote de plîns.

— Sărmane, se vede că n-ai avut un om bun lîngă tine. Eşti singur-singurel. N-ai neamuri ?

— N-am pe nimeni, sînt singur... Dar nu-i nimic ! Acum mi-e mai bine... Mi-e bine acum ! spuse Ordînov, parcă în delir. I se părea că odaia se învîrte în jurul lui.

— Şi eu am stat mulţi ani fără să văd oameni. Te uiţi aşa la mine... rosti ea după o pauză.

— Şi... ce vrei să spui ?...

— Ochii mei parcă te încălzesc ! Ştii, cînd iubeşti pe cineva... Eu, una, te-am primit în inima mea de la cele dintîi cuvinte pe care le-ai rostit. Dacă o fi să te mai îmbolnăveşti, am să te îngrijesc iarăşi. Dar să nu te îmbolnăveşti, nu. Ai să te faci bine şi-o să trăim ca frate şi soră. Vrei ? Să ştii că e greu să dobîndeşti o soră, dacă nu ţi-a dat Dumnezeu o soră adevărată.

— Cine eşti tu ? De unde eşti ? rosti Ordînov cu glasul stins.

— Nu sînt de-aici... dar ce te priveşte asta ? Ştii, cică trăiau odată, într-un codru des, doisprezece fraţi, şi în codrul acela s-a rătăcit o fată frumoasă. Fata a intrat în casa lor şi a făcut rînduială acolo, punîndu-şi toată dragostea în treaba asta. Cînd au venit fraţii, au băgat de seamă că au avut musafir de o zi, pe fată. Au strigat-o şi ea li s-a înfăţişat. I-au spus soră şi au lăsat-o în voia ei, şi le-a fost ca o soră iubitoare la toţi doisprezece. Cunoşti povestea ?

— O cunosc, şopti Ordînov.

— E tare bine să trăieşti ; dumitale îţi place să trăieşti pe lumea asta ?

— Da, da ; să trăieşti o viaţă de om, să trăieşti mult, răspunse Ordînov.

— Nu ştiu, făcu gînditoare Katerina, eu mai că mi-aş dori moartea. E bine să iubeşti viaţa şi să iubeşti oamenii buni, da... Vezi că iar te-ai făcut alb ca varul !

— Da, se-nvîrteşte odaia cu mine...

— Stai să-ţi aduc aşternutul meu şi perna, altă pernă ; ţi-aştern aici. Ai să adormi şi ai să mă visezi, şi atunci o să-ţi treacă boala. Bătrîna noastră e beteagă şi ea...

Femeia mai vorbea încă în vreme ce făcea aşternutul şi în răstimpuri se uita zîmbitoare, peste umăr, la Ordînov.

— Ce de-a cărţi ai ! spuse ea, mişcînd lada din loc.

Se apropie de dînsul, îl apucă cu mîna dreaptă, îl duse la pat, îl culcă şi-l înveli cu plapuma.

— Cărţile îl strică pe om, aşa se spune, urmă femeia, clătinînd gînditoare din cap. Îţi place să citeşti cărţi ?

— Da, răspunse Ordînov, fără să ştie dacă a adormit ori nu şi strîngînd mai cu putere mîna Katerinei, ca să se încredinţeze că nu doarme.

— Dumnealui are multe cărţi ; şi ce cărţi ! Zice că sînt sfinte. Îmi citeşte mereu din ele. Am să ţi le arăt mai tîrziu ; ai să mă lămureşti şi pe mine pe urmă : ce-mi tot citeşte din ele ?

— Am să te lămuresc, şopti Ordînov, fără a-şi lua ochii de la dînsa.

— Îţi place să te rogi ? întrebă tînăra femeie după un răstimp. Ştii ceva ? Mie mi-e teamă mereu, mi-e teamă...

Nu-şi sfîrşi vorba, cu gîndul pierdut undeva. Pînă la urmă Ordînov duse mîna ei la buze.

— De ce-mi săruţi mîna ? (Obrajii i se îmbujorară uşor.) Poftim, sărută-le, adăugă femeia, rîzînd şi întinzîndu-i amîndouă mîinile ; apoi îşi retrase una şi o puse pe fruntea lui înfierbîntată, după care se apucă să-i îndrepte şi să-i netezească părul. Obrajii i se îmbujorau tot mai tare ; în cele din urmă, se aşeză pe podea, lîngă pat, şi îşi lipi obrazul de obrazul lui ; răsuflarea ei caldă şi jilavă îi foşnea pe faţă... Deodată Ordînov simţi cum din ochii ei se revarsă un potop de lacrimi fierbinţi, care cădeau ca plumbul topit pe obrajii lui. Slăbiciunea îl cuprindea tot mai mult ; nu mai putea să mişte mîna. În clipa aceea, se auzi o bătaie în uşă şi ţăcăni clanţa. Ordînov mai auzi o clipită cum bătrînul, gazda lui, a intrat în odaia cealaltă. O auzi apoi pe Katerina ridicîndu-se şi luîndu-şi cărţile fără grabă, cîtuşi de puţin tulburată, văzu cum face asupră-i semnul crucii la plecare, şi închise ochii. Deodată, un sărut fierbinte şi lung îi înfioră buzele arse ; era ca şi cum un cuţit i-ar fi străpuns inima. Scoase un ţipăt slab şi îşi pierdu cunoştinţa...

Apoi începu pentru el o viaţă ciudată.

Uneori, în clipele cînd îşi recăpăta puţin de tot cunoştinţa, i se năzărea că e osîndit să trăiască într-un somn lung, nesfîrşit, frămîntat de cumplite şi sterpe nelinişti, de luptă şi de suferinţă. Îngrozit, căuta să se împotrivească acestei fatalităţi ce-l apăsa, dar după o zbatere aprigă şi deznădăjduită, o putere necunoscută îl răpunea din nou, şi atunci simţea limpede cum se pierde iar, cum se cască înainte-i o beznă adîncă, de netrecut, şi el se aruncă într-însa cu un strigăt de jale şi de deznădejde. Cîteodată trăia clipe de nemaipomenită, nimicitoare fericire, ca şi atunci cînd puterea

de viață irumpe nestăvilită în toată făptura omului, cînd trecutul se limpezește, cînd răsună solemn și vesel clipa luminoasă a prezentului și apare în vis, ca aievea, viitorul necunoscut ; cînd, ca o rouă dătătoare de viață, se strecoară în suflet o speranță ce nu poate fi cuprinsă în cuvinte ; cînd îți vine să chiui de bucurie ; cînd ți se pare că trupul ți-e neputincios în fața acestui belșug de simțăminte, că tot firul existenței se destramă și cînd, totodată, îți binecuvîntezi viața care se înnoiește și se transfigurează. Uneori cădea într-o stare de toropeală și atunci tot ce i se întîmplase în ultimele zile revenea, perindîndu-i-se prin minte ca un roi răzvrătit și tulbure ; dar viziunea apărea ciudată și misterioasă. Alteori, bolnavul uita ce-a fost cu el și se mira că nu se află în vechea lui locuință, la vechea lui gazdă. Se întreba nedumerit de ce bătrînica aceea nu se apropie, așa cum făcea întotdeauna la ceasul tîrziu al amurgului, de soba ce sta să se stingă inundînd în răstimpuri cu o lumină slabă și tremurată tot colțul întunecos al odăii, și, așteptînd să se stingă focul, nu-și încălzește, ca de obicei, mîinile osoase și tremurînde la jarul mocnit, boscorodind și șușotindu-și mereu vorbe neînțelese, și uitîndu-se din cînd în cînd nedumerită la dînsul, chiriașul ciudat, pe care-l socotea zănatic din pricină că stă prea mult aplecat asupra cărților. Alteori își amintea că se mutase într-o altă locuință ; dar cum se făcuse, ce se întîmplase cu el și de ce se mutase, nu știa, cu toate că o neîntreruptă și nestăvilită năzuință îi oprea bătăile inimii... Dar încotro năzuia, ce anume îl chema și-l chinuia, cine azvîrlise într-însul flacăra asta îngrozitoare care-l înăbușea și-i mistuia tot sîngele ? Nu știa și nu-și aducea aminte. Adesea prindea lacom cu mîinile o umbră, adesea auzea foșnetul unor pași ușori, apropiați, lîngă patul lui și șoapta dulce, ca un viers, a unor vorbe gingașe și duioase, rostite de cineva ; pe fața lui luneca o răsuflare umedă și întretăiată, și atunci toată ființa i se înfiora de dragoste : lacrimi fierbinți îi ardeau obrajii încinși și deodată un sărut lung și suav îi încleștа buzele ; atunci viața lui se mistuia într-un chin fără sfîrșit ; părea că toată existența, că lumea întreagă se curmă, încremenind pentru veacuri și veacuri în jurul lui, și peste toate se așternea noaptea lungă a mileniilor...

Deodată se vedea parcă din nou în anii firavi și lipsiți de griji ai îndepărtatei copilării, cu bucuria lor luminoasă, cu fericirea lor nestinsă, cu primele înmuguriri uluitoare, dulci ale vieții, cu roiurile de duhuri bune ce-și luau zborul de sub fiecare floare pe care o rupea și se jucau cu el pe tăpșanul verde dinaintea căsuței îm-

prejmuite de salcîmi ; ele îi zîmbeau din necuprinsul lac de cleştar, pe al cărui ţărm zăbovea ceasuri întregi, ascultînd cum se izbesc valurile unele de altele, sau foşneau în jurul lui din aripi, împresurînd cu drag micu-i leagăn cu visuri senine şi voioase, atunci cînd maică-sa, aplecîndu-se asupra lui, îl binecuvînta, îl săruta, îngîna încetişor un cîntec de leagăn în nopţile lungi şi fără griji. Apoi i se înfăţişa brusc o făptură care-l tulbura, făcîndu-l să încerce un simţămînt de spaimă peste puterea de închipuire a unui copil ; făptura aceasta picura cea dintîi otravă a durerii şi a lacrimilor în viaţa lui. Simţea vag cum un bătrîn pe care nu-l cunoaşte ţine în puterea lui anii ce avea să-i trăiască de-aci înainte şi, înfiorat, nu-şi putea lua ochii de la dînsul. Bătrînul acesta îl urmărea cu răutatea lui pretutindeni. Se iţea şi-i făcea semne înşelătoare din cap de după fiecare tufă din crîng, rînjea la el ca să-l necăjească, lua chipul fiecărei păpuşi a copilului, schimonosindu-se şi hohotind de rîs în mîinile lui, ca un spiriduş rău şi urîcios ; asmuţea asupră-i pe colegii săi de şcoală, cei lipsiţi de omenie, sau, aşezîndu-se cu copiii în bancă şi scălîmbăindu-se, se iţea de după fiecare literă a manualului său de gramatică. Apoi, cînd somnul îi închidea ochii, bătrînul cel rău se aşeza la căpătîiul său... Mîna bătrînului a alungat roiul duhurilor bune ce-şi foşneau aripile de aur şi de safir în jurul leagănului, a îndepărtat-o pentru totdeauna de el pe biata maică-sa şi a început să-i înşire în şoaptă, nopţi de-a rîndul, o poveste lungă [1] şi minunată, cu neputinţă de pătruns pentru sufletul lui fraged, dar care-l chinuia şi-l tulbura, sădind în el groaza şi o patimă nefirească la un copil. Dar bătrînul cel rău nu asculta de plînsetele şi rugăminţile lui şi sporovăia într-una, pînă-l aducea într-o stare de toropeală, făcîndu-l să cadă în nesimţire. Apoi copilul se trezea deodată om în toată firea ; tiptil şi uşurel trecuseră pe deasupră-i ani şi ani. Îşi dădea dintr-o dată seama de toată starea lui de-acum, înţelegea dintr-o dată că e un singuratic, străin de lumea întreagă, părăsit într-un ungher întunecos, printre oameni ciudaţi şi dubioşi de care e mai bine să te păzeşti, printre duşmani, care se tot adună şi îşi şuşotesc prin colţurile odăii lui ferite de lumină, făcînd semne din cap babei chincite la gura sobei ca să-şi încălzească mîinile bătrîne şi uscate, şi arătîndu-li-l pe dînsul. Fîstîcit şi speriat, ar fi vrut să ştie cine sînt oamenii aceştia, ce caută aici, de ce se află el însuşi în odaia asta şi i se părea că a nimerit într-un cuib de răufăcători, unde-l ademenise o putere necunoscută şi nu cercetase înainte cine şi ce fel sînt locatarii şi cine sînt gazdele lui. Începea să-l chinuie în-

doiala şi, deodată, în noaptea neagră, se pornea iarăşi povestea aceea lungă, înşirată în şoaptă ; o pornea încetişor, că abia se auzea, ca şi cum şi-ar fi spus-o pentru sine, o bătrînă, clătinînd trist capul ei alb-colilie, dinaintea focului ce da să se stingă. Dar îl cuprindea iarăşi groaza, căci povestea prindea în faţa lui chip şi formă. Vedea cum totul, începînd cu visele lui nedesluşite din copilărie, toate gîndurile şi visele lui, toate prin cîte trecuse el în viaţă, tot ce citise în cărţi, tot ce dispăruse de mult din amintirea lui, totul învia, se rînduia, se închega, răsărea dinainte-i în forme şi chipuri uriaşe, se învîrtea şi roia în juru-i ; vedea cum se întindeau dinaintea lui grădini de vrajă, grele de culori, cum se înălţau şi se prăbuşeau sub ochii lui oraşe întregi, cum cimitirele îşi trimiteau la dînsul morţii lor, care se întorceau la viaţă, cum veneau, se năşteau şi dispăreau sub ochii lui neamuri şi popoare, cum, în sfîrşit, se întrupa acum, în jurul patului său de suferinţă, fiecare gînd al lui, fiecare vis neîntrerupt în clipa chiar în care lua naştere ; cum, în sfîrşit, i se închegau în minte nu idei dezlînate, ci lumi întregi, universuri întregi, cum zbura, ca un firicel de praf, prin lumea aceasta infinită, stranie, de necuprins, şi cum toată viaţa aceasta, cu răzvrătita ei neatîrnare, îl sugrumă, îl apasă şi-l urmăreşte cu batjocura ei veşnică, fără sfîrşit ; vedea cum se stinge, cum se destramă, prefăcîndu-se în praf şi pulbere, fără să mai poată învia vreodată, în vecii vecilor ; voia să fugă, dar nu exista colţişor în tot universul unde să se poată ascunde. În cele din urmă, într-o clipă de deznădejde, îşi încordă toate puterile, scoase un ţipăt şi se trezi...

Se trezi ud leoarcă, scăldat de o sudoare rece, ca de gheaţă. În jurul lui stăruia o linişte mormîntală ; era în puterea nopţii. I se părea însă mereu că undeva continuă povestea lui minunată, că o voce răguşită deapănă cu adevărat o poveste lungă, lucruri parcă cunoscute lui. Era vorba despre păduri întunecoase, despre tîlhari îndrăzneţi, despre un voinic plin de cutezanţă, poate chiar Stenka Razin, despre nişte edecari beţivi şi veseli, despre o fată frumoasă şi despre Măicuţa Volga. N-o fi cumva un basm, îl aude oare aievea ? Stătu aşa culcat o oră încheiată, cu ochii deschişi, fără a mişca nici un mădular, într-o amorţeală chinuitoare. În cele din urmă, se ridică cu băgare de seamă în capul oaselor şi simţi bucuros puterea ce nu i-o istovise cu totul cumplita boală. Delirul trecuse, începea viaţa adevărată. Îşi dete seama că era îmbrăcat la fel ca atunci cînd stătuse de vorbă cu Katerina şi că, prin urmare, nu trecuse multă vreme din dimineaţa aceea cînd ti-

nără femeie a plecat de lîngă dînsul. O pornire vie îi străbătu întreg trupul, ca un fior. Dibui cu mîinile pironul înfipt cine știe pentru ce în partea de sus a paravanului lîngă care se afla patul său, se apucă de el și, agățîndu-se de piron, izbuti să-și salte tot trupul și să ajungă la crăpătura prin care răzbea în odăița lui un fîșicel de lumină. Își lipi ochiul de această deschizătură și, cu răsuflarea tăiată de emoție, privi în odaia vecină.

Într-un colț al încăperii gazdelor se afla un pat, iar în fața patului — o masă acoperită cu un covor și încărcată de cărți voluminoase, bătrînești, cu scoarțe groase, semănînd cu cărțile sfinte. În același colț atîrna o icoană la fel de veche ca și cea din odaia lui Ordînov ; dinaintea icoanei ardea candela. În pat ședea lungit bătrînul Murin, bolnav, istovit de suferință, cu fața albă ca varul, acoperit cu o blană. Ținea pe genunchi o carte deschisă. Pe lavița de lîngă pat stătea întinsă Katerina ; cuprinsese cu o mînă pieptul bătrînului și-și aplecase capul pe umărul lui. Se uita la el cu o privire atentă și mirată, ca de copil, și părea să asculte ceea ce-i povestea Murin, stăpînită de o puternică curiozitate, încremenită în așteptare. În răstimpuri, glasul povestitorului se ridica și fața lui lividă prindea parcă viață ; își încrunta sprîncenele, ochii îi scînteiau și Katerina pălea de spaimă și emoție. Atunci pe chipul bătrînului flutura un fel de zîmbet și Katerina rîdea încetișor. Uneori în ochii ei răsăreau lacrimi ; atunci bătrînul o mîngîia duios pe cap, ca pe un copil, și ea îl cuprindea și mai strîns cu brațu-i dezgolit, alb ca zăpada, și se lipea și mai drăgăstoasă de pieptul lui.

Cîteodată, Ordînov își zicea că vede totul încă în vis, ba chiar era încredințat că așa este ; dar sîngele îi năvălise în cap și vinele de la tîmple îi zvîcneau dureros, ca niște corzi întinse. Dădu drumul la piron, se ridică din pat și, clătinîndu-se, strecurîndu-se ca un lunatic, fără să înțeleagă el însuși pornirea ce-i învăpăiase sîngele, se apropie de ușa gazdelor și izbi cu putere în ea ; zăvorul ruginit se desfăcu brusc și, făcînd un zgomot cumplit, Ordînov se pomeni în dormitorul gazdelor sale. O văzu pe Katerina tresărind speriată, văzu ochii bătrînului scăpărînd de mînie sub sprîncenele împreunate ; era desfigurat la față. Îl văzu apoi dibuind zorit cu mîna pușca din perete, fără a-și lua ochii de la dînsul ; văzu apoi cum sclipi țeava puștii îndreptată de mîna nesigură, tremurînd de turbare, spre pieptul lui... Răsună împușcătura, urmată de un țipăt sălbatic, aproape neomenesc, iar cînd se împrăștie fumul, o priveliște înspăimîntătoare îl făcu pe Ordînov să

se cutremure. Dîrdîind, se aplecă deasupra bătrînului. Murin zăcea întins pe podea ; se zbătea în spasme, cu fața schimonosită, chinuită, cu bale curgîndu-i printre buzele strîmbate dureros. Ordînov își dădu seama că nefericitul avea un groaznic acces de epilepsie. Împreună cu Katerina îi sări în ajutor...

III

A fost o noapte de zbucium pentru Ordînov. A doua zi, ieși dis-de-dimineață, cu toate că era slăbit și nu-l părăsiseră încă frigurile. În curte dădu iar peste rîndaș. De data aceasta, tătarul își săltă de departe șapca și se uită la el plin de curiozitate. Apoi, dezmeticindu-se parcă, puse mîna pe mătură și-l privi chiorîș pe Ordînov, care se apropia încet.

— Ia spune, n-ai auzit nimic azi-noapte ? îl întrebă Ordînov.

— Ba da, am auzit.

— Ce fel de om e gazda mea ? Cine e ?

— Dumneata chiriaș, dumneata trebuie știi ; eu nu știi nimic.

— Ia ascultă, ai de gînd să vorbești odată ? țipă Ordînov, ieșindu-și din fire, mînios peste măsură.

— Eu ce vinovat ? Vinovat ala al dumitale ; el speriat chiriași. Jos stai care face coșciuge ; el surd, dar auzit tot, nevasta la el surd și auzit tot. Și în curtea ailaltă, măcar că departe, tot a auzit, da. Am să mă duc la secția de poliție.

— Mă duc și eu acolo, răspunse Ordînov și se îndreptă spre poartă.

— Cum vrei ; dumneata închiriat... Boierule, boierule, stai puțin !

Ordînov întoarse capul ; tătarul își săltă iar, respectuos, șapca.

— Ei ?

— Dacă te duci, spun gazdei de la dumneata.

— Ei și ce ?

— Mai bine mută de aici.

— Ești un prost, făcu Ordînov și-și văzu de drum.

— Boierule, boierule, ia stai ! Rîndașul își săltă iar șapca și rînji. Ascultă, boierule, nu te mînia ; de ce gonești om sărman ? E păcat să gonești om sărman. Te oprește Dumnezeu — auzi ?

— Ascultă, ține asta ! Ei, și acum spune cine-i omul ăsta ?

— Cine e ?

— Da.

— Spun şi fără bani.

Zicînd acestea, rîndaşul apucă mătura, dădu de vreo două ori cu ea, apoi se opri şi se uită la Ordînov cu băgare de seamă, privindu-l parcă de sus.

— Dumneata boier bun. Dar dacă nu ţii să stai cu om de treabă, cum vrei ; eu aşa zic.

Tătarul îi aruncă o privire şi mai grăitoare şi, parcă supărat, puse iar mîna pe mătură. În cele din urmă, făcîndu-se că a isprăvit treaba, se apropie misterios de Ordînov şi, cu un gest foarte expresiv, spuse :

— Asta e la el !

— Ce ? Cum ?

— N-are mintea întreagă !

— Ce-e ?

— S-a dus ! Da, s-a dus ! repetă el pe un ton şi mai misterios. E beteag. Avut barcaz, barcaz mare, şi încă unul, şi încă unul ; mergeau pe Volga ; şi eu de pe Volga ; a avut şi fabrică, dar a ars şi el nu mai are cap.

— E nebun ?

— Ţţ !... răspune tătarul. Ţţ !... Nu nebun. Om deştept. Citeşte mereu, citit mult carte. Citea, citea mult carte şi spunea şi la alţii adevărul. Venea unul — două ruble, altul — trei ruble, altul — patruzeci de ruble. Care nu vrea dă bani, treaba lui. Se uită în carte, vede şi spune adevărul curat. Banii pe masă, numaidecît pe masă ; fără bani — ţţ !

Aici tătarul, pătrunzînd cu prea mult avînt în intimitatea lui Murin, rîse bucuros.

— Făcea vrăji, ghicea ?

— Hm... făcu rîndaşul, dînd repede din cap de cîteva ori. Spune adevăr. Dînsa se roagă, se roagă mult. Pe el îl apucă aşa cîteodată.

Zicînd acestea, tătarul repetă acelaşi gest grăitor.

În clipa aceea cineva îl strigă din curtea vecină, şi curînd după aceea se ivi un om mic de stat, gîrbov, cărunt, îmbrăcat cu un cojoc. Mergea icnind şi împiedicîndu-se, cu ochii în pămînt şi bolborosind ceva în şoaptă. Ai fi putut crede că şi-a ieşit din minţi din pricina bătrîneţii.

— Proprietar, proprietar ! rosti pripit tătarul, apoi, grăbit, făcu un semn din cap lui Ordînov şi, smulgîndu-şi şapca, se repezi la bătrînel, a cărui faţă îi părea cunoscută lui Ordînov ; oricum, îl

întîlnise undeva, de curînd. Dîndu-şi, de altminteri, seama că nu e nimic de mirare în asta, părăsi curtea. Rîndaşul i se păru un pungaş şi un şnapan de prima mînă. „Parcă se tocmea cu mine, netrebnicul ! îşi zise tînărul. Ştie Dumnezeu ce-o fi la mijloc aici !"

Rosti aceste cuvinte după ce ajunse în stradă.

Puţin cîte puţin, alte gînduri puseră stăpînire pe dînsul. Îl urmărea o senzaţie neplăcută ; ziua era închisă şi rece, fulguia. Tînărul simţi că l-a pătruns frigul şi că începe să tremure ; simţea, de asemenea, că pămîntul începe parcă să se clatine sub picioarele lui. Deodată o voce cunoscută, cu un timbru neplăcut de tenor, dulceag şi tremurat, îi dădu bună-dimineaţa.

— Iaroslav Ilici ! exclamă Ordînov.

În faţa lui stătea un om vioi, cu obrajii rumeni, de vreo treizeci de ani, de statură potrivită, cu ochii cenuşii, onctuoşi, cu un zîmbet mieros în colţul buzelor, îmbrăcat... aşa cum se purta întotdeauna Iaroslav Ilici ; omul acesta îi întinse mîna în chipul cel mai prietenos. Ordînov făcuse cunoştinţă cu Iaroslav Ilici exact cu un an în urmă, cu totul întîmplător, aproape în plină stradă. Cunoştinţa aceasta s-a legat foarte lesne nu numai datorită întîmplării, ci şi neobişnuitei înclinări a lui Iaroslav Ilici de a căuta pretutindeni oameni cumsecade şi binecrescuţi, înainte de toate instruiţi, vrednici de înalta societate cel puţin prin talentul şi eleganţa manierelor lor. Cu toate că Iaroslav Ilici avea o voce de tenor grozav de dulceagă, chiar şi în discuţiile cu cei mai buni prieteni, în glasul lui răsuna o neobişnuită seninătate, forţă şi autoritate, ceva ce nu îngăduia nici o zăbavă, ceea ce venea, poate, în urma obişnuinţei.

— Ce vînt te-aduce pe-aici ? strigă Iaroslav Ilici cu o expresie de sinceră şi mare bucurie pe faţă.

— Locuiesc pe-aproape.

— De mult ? urmă Iaroslav Ilici, subţiindu-şi tot mai mult glasul. Nu ştiam ! Va să zică sîntem vecini ! Acum stau şi eu aici. E o lună de cînd m-am întors din gubernia Riazan. Iată c-am pus mîna pe dumneata, vechiul şi preanobilul meu prieten ! Zicînd acestea, Iaroslav Ilici rîse nespus de binevoitor. Sergheev ! strigă el apoi cu multă însufleţire, aşteaptă-mă la Tarasov ; fără mine să nu mişte nimeni sacii din loc. Dă-i un brînci rîndaşului de la Olsufiev şi spune-i să se prezinte numaidecît la birou. Vin şi eu peste o oră...

Dînd zorit cuiva această poruncă, preadelicatul Iaroslav Ilici îl luă pe Ordînov de braţ şi-l duse la cîrciuma cea mai apropiată.

— N-o să-mi aflu liniștea pînă nu schimbăm și noi două vorbe în tihnă după atîta despărțire. Cum îți mai merg treburile ? adăugă el aproape pios, coborînd tainic glasul. Tot cu științele ?

— Păi, ca și mai înainte, răspunse Ordînov, luminat deodată de o idee.

— Foarte frumos, Vasili Mihailovici, foarte frumos ! Zicînd asta, Iaroslav Ilici strînse cu putere mîna lui Ordînov. Dumneata ai să fii o podoabă a societății noastre. Să-ți lumineze Dumnezeu calea pe tărîmul pe care ți l-ai ales... Doamne, cît mă bucur că te-am întîlnit ! De cîte ori îmi aduceam aminte de dumneata, mă întrebam : pe unde oare o mai fi bunul, mărinimosul și spiritualul nostru Vasili Mihailovici ?

Se instalară într-un separeu. Iaroslav Ilici comandă o gustare, ceru să li se servească votcă și se uită la Ordînov cît se poate de mișcat.

— De cînd nu te-am mai văzut, am citit mult, începu el cu o voce sfioasă, ușor insinuantă. L-am citit pe Pușkin din scoarță-n scoarță...

Ordînov îl privi cu un aer distrat.

— Înfățișează într-un chip de-a dreptul uimitor pasiunile omenești ! Dar înainte de toate îngăduie-mi să-ți fiu recunoscător. Ai făcut atît de mult pentru mine, sugerîndu-mi cu atîta noblețe un mod just de a gîndi...

— Te rog, te rog !

— Nu, nu, dă-mi voie. Îmi place întotdeauna să fiu drept și sînt mîndru că măcar acest simțămînt n-a amuțit în mine.

— Te rog, ești nedrept cu dumneata, iar eu, zău...

— Nu, sînt absolut drept, replică Iaroslav Ilici cu o surprinzătoare pornire. Ce sînt eu în comparație cu dumneata ? Nu-i așa ?

— Ah, Doamne !

— Mda...

Urmă o pauză.

— Dînd ascultare sfaturilor dumitale, am rupt-o cu mulți dintre cunoscuții mei mai vulgari și m-am mai lustruit un pic, începu iar Iaroslav Ilici cu o voce oarecum sfioasă, dar pătrunzătoare. În timpul liber stau mai mult acasă ; seara citesc cîte-o carte folositoare și... am o singură dorință, Vasili Mihailovici, să fiu de folos societății atît cît îmi stă în puteri...

— Eu, Iaroslav Ilici, te-am considerat întotdeauna un om plin de noblețe.

— Dumneata îmi dai întotdeauna un balsam... nobile tînăr... Iaroslav Ilici strînse cu căldură mîna lui Ordînov.

— Nu bei ? observă el, înăbuşindu-şi uşor emoţia.

— Nu pot ; sînt bolnav.

— Bolnav ? Zău ? De mult te-ai îmbolnăvit şi cum ? Dacă n-ai nimic împotrivă, am să-ţi spun... la ce medic te tratezi ? Dacă-mi îngădui, am să-i spun imediat medicului nostru particular[2]. Am să mă duc chiar eu la dînsul. E un om foarte priceput !

Iaroslav Ilici dădu să-şi ia pălăria.

— Foarte mulţumesc. Nu urmez nici un tratament şi nu-mi plac medicii...

— Vai de mine ! Se poate una ca asta ? Dar e un om foarte priceput, urmă Iaroslav Ilici pe un ton de rugă ; deunăzi — dă-mi voie, dragă Vasili Mihailovici — deunăzi vine un prăpădit de lăcătuş : „M-am înţepat la mînă cu unealta mea, zice ; vindecaţi-mă..." Semion Pafnutici, văzînd că nefericitul e ameninţat de o cangrenă, a hotărît să-i taie mădularul infectat. A făcut asta de faţă cu mine. Dar a făcut-o în aşa fel, cu atîta nob... vreau să zic într-un chip atît de admirabil, încît, dacă am trece peste compasiunea pentru omenirea în suferinţă, ar fi o plăcere să te uiţi numai aşa, de curiozitate. Dar spune-mi unde şi în ce fel te-ai îmbolnăvit ?

— În timp ce mă mutam în noua locuinţă... Abia m-am dat jos din pat.

— Dar eşti încă foarte bolnav şi nu s-ar fi cuvenit să ieşi. Aşadar, nu mai stai acolo unde stăteai înainte ? Şi ce te-a determinat să te muţi ?

— Gazda mea a plecat din Petersburg.

— Domna Savişna ? Ce vorbeşti ?... O bătrînică atît de cumsecade, atît de nobilă ! Ştii, îi purtam un respect aproape filial. Viaţa asta aproape sfîrşită era străluminată de ceva înălţător din vremurile străbune ; uitîndu-te la dînsa, vedeai parcă întrupîndu-se măreţele vremuri de altădată... adică poezia trecutului !... încheie Iaroslav Ilici, fîstîcindu-se cu totul şi roşind pînă-n vîrful urechilor.

— Da, era o femeie de treabă.

— Dacă-mi îngădui, te-aş întreba unde te-ai mutat.

— Aici pe-aproape, în casa lui Koşmarov.

— Îl cunosc. Impozant bătrîn ! Îndrăznesc să spun că sînt aproape prieten bun cu el. Magnifică bătrîneţe !

Buzele lui Iaroslav Ilici tremurau aproape de duioşie. Mai ceru un păhărel de votcă şi o pipă.

— Ai închiriat direct ?

— Nu, sînt subchiriaş.

— La cine ? Poate-l cunosc şi pe el.

— La Murin, un tîrgoveţ, bătrîn, înalt...

— Murin, Murin ; asta vine în curtea din fund, nu ? Deasupra aluia care face coşciuge ?

— Da, da, chiar în curtea din fund.

— Hm... şi ai linişte acolo ?

— Abia m-am mutat.

— Hm... voiam numai să spun, hm... deşi... dar spune-mi, n-ai observat nimic deosebit ?

— Drept să-ţi spun...

— Adică, sînt încredinţat că ai să stai bine la dînsul dacă o să-ţi convină locuinţa... Nu zic asta de altceva, sînt gata să te previn, dar cunoscîndu-ţi firea... Ce impresie ţi-a făcut tîrgoveţul ăsta bătrîn ?

— Se pare că e foarte rău bolnav.

— Da, e foarte bolnav. Spune-mi, n-ai observat nimic deosebit ? Ai stat de vorbă cu el ?

— Foarte puţin ; e atît de ursuz şi plin de venin...

— Hm... Iaroslav Ilici rămase pe gînduri. E un om nefericit ! spuse după o pauză.

— Murin ?

— Da, nefericit şi, în acelaşi timp, un om neînchipuit de ciudat şi interesant. De altminteri, dacă nu te deranjează... Iartă-mă dacă ţi-am atras atenţia asupra acestei chestiuni, dar eram curios ..

— Într-adevăr, m-ai făcut curios şi pe mine... Aş vrea foarte mult să ştiu cine e. Mai ales că locuim sub acelaşi acoperiş...

— Vezi dumneata, se zice că omul acesta a fost foarte bogat. Făcea negoţ, după cum, poate, ai auzit. Din pricina unor împrejurări nenorocite, a sărăcit ; în timpul unei furtuni i s-au sfărîmat cîteva barcazuri cu încărcătură. Fabrica pe care o avea şi pe care o încredinţase, pare-se, spre administrare, unei rude apropiate, la care ţinea mult, a fost lovită şi ea de o calamitate şi a ars ; în pîrjolul acela şi-a găsit moartea şi ruda de care vorbeam. Eşti de acord, cred, că a fost o pierdere îngrozitoare ! Atunci Murin, după cum se spune, a căzut într-o stare de melancolie vrednică de plîns. Se temeau să nu-şi fi pierdut minţile şi, într-adevăr, luîndu-se o dată la ceartă cu un alt negustor, şi el proprietar de barcazuri pe

Volga, s-a manifestat deodată într-un fel atît de bizar şi de surprinzător, încît toată întîmplarea a fost atribuită unei stări de nebunie, ceea ce înclin să cred şi eu. Am auzit eu însumi o serie de amănunte despre cîteva ciudăţenii de-ale lui ; în sfîrşit, într-o bună zi, s-a întîmplat ceva foarte straniu, aş putea zice fatal, şi care nu are altă explicaţie decît efectul îngrozitor al vicisitudinilor sorţii.

— Ce anume ? întrebă Ordînov.

— Se spune că într-un acces de nebunie ar fi încercat să ucidă pe un tînăr negustor la care mai înainte ţinuse extrem de mult. A rămas atît de uluit cînd şi-a venit în fire, încît era gata să-şi facă seama ; aşa se vorbeşte, cel puţin. N-aş putea să spun cu precizie ce s-a întîmplat după aceea, se ştie însă că a fost condamnat la cîţiva ani de pocăinţă... Dar ce-i cu dumneata, Vasili Mihailovici ? Nu cumva te obosesc poveştile mele fără haz ?

— O, nu, vai de mine... Zici că a fost la pocăinţă, dar nu a fost singur.

— Nu ştiu. Se zice că singur. În orice caz, n-a mai fost amestecat nimeni în afacerea asta. De altfel, n-am aflat ce s-a mai întîmplat după aceea ; ştiu numai...

— Da...

— Ştiu numai, adică nu e vorba de ceva deosebit... vreau doar să spun că dacă găseşti la el ceva curios şi în afara stărilor de lucruri normale, totul se trage numai din nenorocirile care s-au abătut asupră-i una după alta...

— Da, e atît de evlavios ; un bigot cum rar întîlneşti.

— Nu cred, Vasili Mihailovici ; a suferit atîta ! Cred că are inima curată.

— Dar acum şi-a revenit ; e în toate minţile.

— Fireşte, fireşte ; pot să garantez şi sînt gata să jur ; e în deplinătatea facultăţilor sale mintale. Doar că, aşa cum pe bună dreptate ai observat în treacăt, e extrem de bizar şi evlavios. Chiar un om cu multă judecată. Vorbeşte cu uşurinţă şi agerime şi cu multă şiretenie. Pe faţa lui se mai văd şi acum urmele vieţii furtunoase de altădată. E un om interesant şi foarte citit.

— Se pare că citeşte numai cărţi sfinte ?

— Da, e un mistic.

— Cum ?

— Un mistic. Dar asta să rămînă între noi. Şi mai adaug, tot între noi, că într-o vreme a fost supravegheat îndeaproape. Căci omul ăsta avea înrîurire teribilă asupra celor care îl frecventau.

— Ce fel anume ?

— N-ai să mă crezi ; vezi dumneata, pe-atunci nu locuia încă în cartierul acesta ; Alexandr Ignatici, cetăţean de onoare al oraşului, om de vază şi respectat de toţi, s-a dus la dînsul din curiozitate, însoţit de un locotenent. Ajungînd acolo, sînt primiţi, şi ciudatul om se apucă să-i cerceteze cu atenţie. Avea obiceiul să se uite atent la faţa omului, dacă voia să-i fie de folos ; în caz contrar, îi trimitea pe vizitatori acasă şi încă, după cum se spune, într-un chip foarte nepoliticos. Ce doriţi, domnilor ? i-a întrebat el. Uite, să vezi, îi răspunde Alexandr Ignatici : darul pe care-l posezi dumneata poate să ţi-o spună în locul nostru. Atunci, poftiţi cu mine în odaia de alături, zice el. Aici, a ghicit îndată care anume dintre ei avea nevoie de dînsul. Alexandr Ignatici n-a mărturisit niciodată ce s-a întîmplat cu el după aceea, dar a ieşit de acolo alb ca varul la faţă. Acelaşi lucru i s-a întîmplat şi unei doamne din înalta societate : a ieşit şi ea de la Murin albă ca varul, scăldată în lacrimi, năucită de prezicerile şi magia vorbirii lui.

— Ciudat. Dar acum nu se mai îndeletniceşte cu treburi de soiul ăsta, nu-i aşa ?

— I s-a interzis categoric. Au fost cîteva cazuri stranii. Un tînăr cornet, floarea şi nădejdea unei familii din lumea bună, uitîndu-se la el, a zîmbit ironic. „De ce rîzi ? l-a întrebat mînios bătrînul. Peste trei zile ai să zaci uite-aşa !“ şi şi-a încrucişat mîinile pe piept, ca la morţi.

— Şi ?

— Nu-mi vine să cred, dar se spune că prezicerea s-a împlinit. Are un har, Vasili Mihailovici... Ai zîmbit ascultîndu-mi povestirea naivă. Ştiu că eşti mult mai instruit decît mine, dar eu, unul, cred într-însul : nu e un şarlatan. Şi Puşkin aminteşte de ceva asemănător în scrierile sale.

— Hm. Nu vreau să te contrazic. Dacă nu mă-nşel, spuneai că nu stă singur.

— Nu ştiu... se pare că stă împreună cu fiică-sa.

— Fiica ?

— Da, sau, poate, nevasta ; ştiu doar că stă cu o femeie. Am văzut-o în treacăt şi n-am luat-o în seamă.

— Hm, ciudat...

Tînărul căzu pe gînduri ; Iaroslav Ilici se lăsă pradă unei dulcioase contemplaţii. Era mişcat şi de faptul că revăzuse un vechi prieten, şi pentru că povestise cum trebuie un lucru dintre cele

mai interesante. Şedea cu ochii ţintă la Vasili Mihailovici, trăgînd din pipă. Deodată, sări în picioare, agitat.

— A trecut o oră încheiată şi am uitat ! Dragă Vasili Mihailovici, mulţumesc încă o dată sorţii că mi te-a scos în cale, dar e timpul să plec. Îmi îngădui oare să te vizitez în acel lăcaş al ştiinţei unde stai ?

— Te rog să poftești, am să mă bucur să te văd. Am să te vizitez şi eu cînd o să am timp.

— Să dau oare crezare acestei veşti plăcute ? Îţi voi rămîne foarte, foarte îndatorat ! Nici nu-ţi poţi închipui cîtă bucurie mi-ai făcut !

Ieşiră din locantă. Sergheev se şi grăbi în întîmpinarea lor, anunţîndu-l la repezeală pe Iaroslav Ilici că Vilm Emelianovici binevoieşte să treacă pe-acolo. Într-adevăr, în depărtare se arătă o pereche de roibi ageri, înhămaţi la o droşcă uşoară. Deosebit de arătos era lăturaşul, un cal cu totul ieşit din comun. Iaroslav Ilici strînse cu putere, ca într-o menghină, mîna celui mai bun dintre prietenii săi, îşi duse mîna la pălărie şi se repezi în întîmpinarea trăsurii ce venea în goană. Se mai întoarse din fugă de vreo două ori şi făcu cu capul un semn de rămas bun lui Ordînov.

Acesta era atît de obosit, simţea o sfîrşeală atît de cumplită în toate mădularele, încît abia îşi mai trăgea picioarele. Cu chiu, cu vai, ajunse acasă. Îi ieşi iar înainte rîndaşul, care urmărise atent toată scena despărţirii lui de Iaroslav Ilici, şi îi făcu încă de departe un semn de chemare. Dar tînărul trecu pe lîngă el fără să se oprească. În uşa locuinţei se izbi zdravăn de o făptură scundă, cu părul cărunt, cu ochii în pămînt. Ieşea de la Murin.

— Doamne, iartă-mi păcatele ! şopti omuleţul, sărind în lături cu sprinteneala unui dop de plută.

— V-am lovit ?

— Nu ; foarte mulţumesc pentru atenţie... O, Doamne, Doamne!

Omuleţul cel sfios începu să coboare cu băgare de seamă scara, icnind şi oftînd, şi bolborosind ceva care aducea a povaţă. Era proprietarul casei, de care se speriase atîta portarul. Abia atunci îşi aduse aminte Ordînov că-l văzuse pentru prima oară tot aici, la Murin, cînd se mutase.

Îşi dădea seama că este nervos şi tulburat ; ştia că fantezia şi sensibilitatea lui sînt extrem de stîrnite şi se hotărî să n-aibă încredere în sine. Puţin cîte puţin, căzu într-o stare de amorţeală. În piept i se cuibări un simţămînt greu, apăsător. Îl durea inima, ca o rană vie, şi în suflet i se revărsau lacrimi grele, nesecate.

Se lungi iar în patul pe care i-l așternuse tînăra femeie și începu să tragă din nou cu urechea. Se puteau deosebi două suflări : una grea, zbuciumată, de om bolnav, alta liniștită, dar inegală, parcă tulburată și ea, ca și cînd în amîndouă piepturile inimile ar fi bătut stăpînite de una și aceeași dorință, de una și aceeași patimă. Auzea în răstimpuri un foșnet de rochie, tîrșîitul ușor al pașilor Katerinei, înfundați, moi, și pînă și fîșîitul acesta stîrnea în inima lui o durere surdă, însă chinuitor de dulce. În sfîrșit, desluși parcă sughițuri de plîns, un geamăt răzvrătit și apoi cuvintele unei rugăciuni. Știa că stă în genunchi înaintea icoanei, frîngîndu-și mîinile disperată !... Cine era, la urma urmei, femeia aceasta ? Pentru cine se ruga ea ? Ce patimă apăsătoare îi frămînta inima ? De ce suferea și se chinuia atîta, și de ce vărsa lacrimi atît de fierbinți și deznădăjduite ?...

Începu să-și aducă aminte de ceea ce-i spusese dînsa. Cuvintele ei răsunau încă în urechile lui ca o muzică și inima lui răspundea învăluită de dragoste cu cîte o lovitură grea și înfundată la fiecare aducere-aminte, la fiecare vorbă a ei, repetată cu evlavie... Pentru o clipă, îl străfulgeră gîndul că văzuse toate acestea în vis. Dar în aceeași clipă toată ființa lui fu cuprinsă de o dureroasă amorțeală atunci cînd amintirea lăsată de răsuflarea ei fierbinte, de cuvintele, de sărutarea ei îi aprinse iar închipuirea. Închise ochii și se pierdu în uitare. Undeva bătu un orologiu ; se făcuse tîrziu și se lăsa seara.

Deodată i se păru că tînăra femeie s-a aplecat din nou asupră-i și că-și scufundă în ochii lui ochii ei minunați, luminoși, umeziți de lacrimile scînteietoare ale unei bucurii înalte și nemărginite, calmi și limpezi ca necuprinsa boltă de peruzea a cerului, în zăduful amiezii. Fața ei radia atîta liniște solemnă, zîmbetul ei ascundea făgăduința unei fericiri atît de nesfîrșite și ea însăși își plecase capul pe umărul lui cu atîta compasiune și cu atîta avînt copilăresc, încît, de bucurie, lăsă să-i scape un geamăt din pieptul lui istovit. Ea voia să-i spună ceva ; îi împărtășea ceva cu duioșie în glas. Și iarăși o muzică tulburătoare îi izbi parcă auzul. Trăgea cu nesaț aer în piept, încălzit, electrizat de răsuflarea ei apropiată. Cuprins de dor, întinse mîinile, răsuflă adînc și deschise ochii... Ea stătea dinaintea lui, aplecată deasupra obrazului său, albă la față, ca și cînd s-ar fi speriat de ceva, scăldată în lacrimi, tremurînd toată de tulburare. Îi spunea ceva, îl ruga ceva, împreunîndu-și și frîngîndu-și mîinile. Avea brațele pe jumătate dezgolite. El o strînse la piept și o simți fremătînd toată...

I

— Ce este ? ce-i cu tine ? întrebă Ordînov, dezmeticit de-a binelea, strîngîndo încă în braţele lui puternice şi fierbinţi ; ce-i cu tine, Katerina ? ce-i cu tine, dragostea mea ?

Ea plîngea încetişor, cu ochii în pămînt, ascunzîndu-şi faţa înfierbîntată la pieptul lui. Multă vreme încă nu putu să rostească o vorbă şi tremura din tot trupul, cuprinsă parcă de groază.

— Nu ştiu, nu ştiu, spuse ea în cele din urmă, cu o voce abia auzită, sufocîndu-se şi rostind cu greu cuvintele. Nu-mi aduc aminte nici cum am intrat aici, la tine... Zicînd acestea, se lipi de el şi mai strîns, împinsă de o pornire şi mai adîncă, şi, cuprinsă de un simţămînt nestăvilit, îi săruta spasmodic umărul, mîinile, pieptul ; în sfîrşit, deznădăjduită parcă, îşi acoperi faţa cu palmele, căzu în genunchi şi îşi ascunse capul între genunchii lui. Iar atunci cînd Ordînov, copleşit de un dor nespus, o ridică nerăbdător şi o aşeză lîngă dînsul, faţa ei ardea de ruşine ca o pălălaie, ochii plîngeau, cerînd îndurare şi zîmbetul chinuit din colţul buzelor se străduia din răsputeri să înăbuşe forţa nestăvilită a senzaţiei acceleia noi care o copleşea. Acum era parcă iarăşi speriată de ceva, căuta să-l respingă, bănuitoare, cu mîna, abia de-i arunca cîte-o privire pe furiş şi, cu capul lăsat în pămînt, răspundea la întrebările lui precipitate cu şoapte speriate.

— Poate că ai visat urît, spuse Ordînov, poate că ai avut năluciri, nu-i aşa ? Nu cumva te-a speriat *el* ?... Aiurează, nu mai e în toate minţile... Poate a vorbit ceva care nu era pentru urechile tale ?... Ai auzit ceva, da ?

— Nu, n-am dormit, răspunse Katerina, stăpînindu-şi anevoie tulburarea. Nici nu-mi era somn. *El* tăcea într-una şi numai o dată m-a chemat. M-am dus lîngă dînsul, l-am strigat, i-am vorbit ; m-a cuprins spaima, pentru că nu se trezea şi nu mă auzea. E bolnav rău de tot, Dumnezeu să-l ajute ! Atunci mi-am simţit inima sfîşiată de un dor amar ! M-am tot rugat, m-am tot rugat şi uite că m-a apucat, aşa...

— Ei, haide, Katerina, ajunge. Ajunge, sufletul meu ! Asta e din pricină că te-ai speriat ieri...

— Nu, ieri nu m-am speriat !...

— Ţi se mai întîmplă ?

— Da, mi se întîmplă. Începu să tremure toată şi se lipi de el, ca un copil speriat. Vezi, zise ea printre sughiţurile de plîns, n-am venit la tine aşa, degeaba, n-am venit degeaba ; îmi era tare greu singură, urmă Katerina, strîngîndu-i mîinile cu recunoştinţă. Haide, ajunge, nu mai vărsa lacrimi pentru amarul altora ! Ţine-ţi-le pentru zile negre, cînd o să-ţi vină greu, că eşti singur şi n-o să ai pe nimeni lîngă tine !... Ia spune-mi, ai avut vreo iubită ?

— Nu... înaintea ta n-am cunoscut nici una...

— Înaintea mea... tu mă socoţi iubita ta ?

Se uită deodată la el mirată parcă şi vru să-i spună ceva, dar nu rosti nici o vorbă şi îşi plecă iarăşi ochii în pămînt. Puţin cîte puţin, faţa i se coloră din nou, îmbujorîndu-se ; printre lacrimile nemistuite încă, uitate printre gene, ochii îi străluciră cu putere şi se vedea că pe buzele ei stăruie o întrebare. Se uită de vreo două ori la el cu o privire şireată şi ruşinată totodată, apoi, deodată, îşi lăsă iarăşi ochii în pămînt.

— Nu, nu se poate să fiu eu întîia ta iubită, zise ea ; nu, nu, repetă apoi, clătinînd din cap îngîndurată, în vreme ce pe faţa ei se furişă iarăşi, încetişor, un zîmbet. Nu, zise, izbucnind în cele din urmă în rîs, nu mi-e dat mie, scumpule, să-ţi fiu iubită.

Zicînd acestea, se uită la dînsul ; dar pe faţa ei se oglindi dintr-o dată atîta mîhnire, atîta tristeţe cumplită îi încătuşă deodată toate trăsăturile, atît de neaşteptat izbucni din rărunchi, din inimă, deznădejdea ei, încît Ordînov se pomeni cuprins de un simţămînt neînţeles şi amarnic de milă faţă de o durere necunoscută lui şi se uită la ea cu o expresie neînchipuit de tristă.

— Ascultă-mă ce vreau să-ţi spun, zise Katerina cu o voce care-i străpungea inima, strîngîndu-i mîinile într-ale sale şi silindu-se să-şi înăbuşe sughiţurile de plîns. Ascultă-mă bine, ascultă-mă, bucuria ochilor mei ! Struneşte-ţi inima şi nu mă iubi aşa cum mă iubeşti acum. O să-ţi fie mai uşor, inima o să-ţi fie mai uşoară şi mai voioasă, şi aşa ai să te păzeşti de un duşman cumplit şi ai să dobîndeşti o soră dragă. O să vin la tine dacă ai să vrei, o să fiu bună cu tine şi nici n-o să mă ruşinez că te-am cunoscut. Am stat doar cu tine două zile, cît timp ai zăcut doborît de boala aceea cumplită ! Recunoaşte-ţi sora ! Nu degeaba ne-am înfrăţit noi doi, nu degeaba m-am rugat cu lacrimi în ochi pentru tine Maicii Domnului ! Alta ca mine n-ai să găseşti ! O lume întreagă de vei umbla, n-ai să găseşti altă iubită ca mine, dacă inima ta îşi

doreşte o iubită. O să te îndrăgesc din toată inima şi o să te iubesc întotdeauna ca şi acum, o să te iubesc pentru că ai sufletul curat şi luminos, în care se poate citi totul ; pentru că din clipa cînd te-am văzut întîia oară, mi-am dat seama că eşti oaspetele casei mele, un oaspete dorit şi nu în zadar ai venit aici la noi ; o să te iubesc pentru că atunci cînd te uiţi la mine, ochii tăi revarsă iubire şi răsfrîng inima ta, şi cînd începi să vorbească, eu aflu numaidecît toate simţămintele tale, şi de-aceea vreau să-mi închin viaţa şi libertatea iubirii tale, pentru că e dulce să fii şi roabă aceluia a cărui inimă ţi-e dragă... dar vezi că viaţa mea nu-i a mea, ci a altcuiva, şi libertatea mi-e încătuşată ! Primeşte-mă ca soră şi fii fratele meu, primeşte-mă în inima ta cînd mă va cuprinde iar aleanul şi cumplita sfîrşeală ; dar fă aşa ca să nu-mi fie ruşine să vin la tine şi să rămîn cu tine, ca acum, noaptea întreagă. Auzitu-m-ai ? Ţi-ai deschis inima pentru mine ? Oare ai priceput ce ţi-am spus ?... Vru să mai spună ceva, se uită la el, îi puse mîna pe umăr şi, în sfîrşit, căzu neputincioasă la pieptul lui. Glasul i se pierdu într-un hohot spasmodic de plîns, pieptul i se zbătea cumplit şi faţa i se aprinse ca geana înserării.

— Viaţa mea ! şopti Ordînov, cu ochii înceţoşaţi şi răsuflarea tăiată. Bucuria inimii mele ! spuse în neştire, fără să-şi dea seama ce cuvinte rosteşte, fără a se înţelege pe sine însuşi, tremurînd de teamă să nu destrame cu un singur suflu vraja, să nu sfarme tot ceea ce se petrecea cu el acum şi i se părea mai curînd vis decît realitate, într-atît se înnegurase totul dinaintea lui ! Nu ştiu cine eşti şi nu te înţeleg, nu-mi aminteşc ce mi-ai spus adineauri, mintea mi se întunecă şi-mi simt inima pierită, stăpîna mea !...

Aici glasul i se frînse iarăşi de emoţie. Katerina se lipea tot mai strîns, tot mai caldă, mai fierbinte de dînsul. Fără a se mai stăpîni, tînărul se ridică, zdrobit, apoi, istovit de extaz, căzu în genunchi. Din pieptul lui răzbiră, în sfîrşit, spasmodic şi dureros, hohote de plîns şi glasul, venind de-a dreptul din inimă, tremură ca o strună, pradă văpăilor, într-o beatitudine necunoscută încă lui.

— Cine eşti, cine eşti tu, scumpa mea ? De unde vii, draga mea dragă ? întrebă el silindu-se să-şi înăbuşe sughiţurile de plîns. Din ce tării ai coborît pe cerul meu ? Trăiesc parcă un vis ; nu pot să cred în tine. Nu mă mustra... lasă-mă să vorbesc, lasă-mă să-ţi spun tot, tot !... De mult voiam să vorbesc... Cine eşti, cine eşti tu, bucuria vieţii mele ?... Cum ai descoperit inima mea ? Spune-mi, de mult eşti tu surioara mea ?... Spune-mi tot despre tine, spune-mi unde ai fost pînă acum, spune-mi cum se chema locul unde

ai stat, ce ai îndrăgit acolo mai întîi, care-ţi erau bucuriile şi care-ţi erau dorurile ?... Era oare cald aerul acolo şi cerul era curat ?... Pe cine ai îndrăgit mai înainte, cine te-a iubit, după cine a tînjit pentru întîia oară sufletul tău ?... Ai avut o măicuţă care să te crească de copilă, ori, ca şi mine, ţi-ai deschis singură ochii în faţa vieţii ? Spune-mi, întotdeauna ai fost aşa ? Ce vise te-au legănat, ce gînduri ai împletit, ce ţi s-a împlinit şi ce nu ţi s-a împlinit — să-mi spui tot... După cine a tînjit întîia oară inima ta de fecioară şi cui ai dăruit-o ? Spune-mi ce să-ţi dau pentru ea, ce să dau pentru făptura ta ?... Spune-mi, scumpa mea, lumina mea, surioara mea, spune-mi cum aş putea să dobîndesc inima ta ?...

Aici glasul i se curmă şi Ordînov îşi plecă încet fruntea. Dar cînd îşi ridică ochii, o groază mută îi îngheţă toată fiinţa şi părul i se făcu măciucă pe cap.

Katerina stătea în faţa lui albă ca varul. Privea nemişcată, într-aiuri, buzele i se învineţiseră ca la o moartă şi ochii îi erau învăluiţi de un chin nespus. Se sculă încet, făcu doi paşi şi, scoţînd un ţipăt sfîşietor, se prăbuşi dinaintea icoanei... Din pieptul ei izbucniră cuvinte repezi, fără legătură. Căzu în nesimţire. Zguduit de groază, Ordînov o ridică şi o duse la patul său ; rămase aplecat asupră-i, pierdut. După cîteva clipe femeia deschise ochii, se ridică în capul oaselor, aruncă o privire prin încăpere şi luă mîna tînărului. Îl atrase spre dînsa, silindu-se să şoptească ceva cu buzele încă livide, dar glasul nu-i dădea ascultare. În cele din urmă, izbucni într-o ploaie de lacrimi ; picăturile fierbinţi frigeau mîna rece a lui Ordînov.

— Mi-e greu, mi-e greu acum, se apropie ceasul meu cel de pe urmă ! vorbi ea în sfîrşit, chinuită de o tristeţe fără leac.

Se străduí să mai spună ceva, dar limba înţepenită nu putea să mai rostească nici un cuvînt. Se uita deznădăjduită la Ordînov, care n-o înţelegea. Tînărul se aplecă mai aproape de ea, numai ochi şi urechi... În sfîrşit, o auzi şoptind desluşit :

— Sînt deocheată. Boala de care sufăr mi se trage din farmece. M-au nenorocit !

Ordînov ridică fruntea şi o privi sălbatic, uluit. Îl fulgeră un gînd hidos. Katerina îi văzu faţa spasmodic şi dureros schimonosită.

— Da ! M-au deocheat, urmă ea, m-a fermecat un om rău, *el* mi-a fost piază-rea !... I-am vîndut sufletul... De ce, de ce ai pomenit de măicuţa ? De ce trebuia să mă chinuieşti ? Domnul Dumnezeu să te judece !...

Apoi izbucni în plîns ; inima lui Ordînov se zbătea copleşită de un alean de moarte.

— Mi-a spus, şopti ea cu un glas stăpînit şi tainic, că atunci cînd o să moară, o să vină după sufletul meu cel încărcat de păcate... Sînt a lui, i-am vîndut sufletul... M-a chinuit, mi-a citit din cărţi... Uite, uite cartea lui ! Asta-i cartea lui. Zice că am săvîrşit un păcat de moarte... Uite, uite...

Şi îi arătă o carte ; Ordînov nici nu băgase de seamă de unde a luat-o. Era scrisă toată de mînă, ca vechile cărţi ale rascolnicilor pe care avusese prilejul să le vadă înainte. Acum însă nu avea putere s-o răsfoiască şi să-şi concentreze atenţia asupra slovelor. Cartea îi căzu din mîini. O cuprinse blînd pe Katerina, silindu-se s-o facă să-şi recapete judecata.

— Ei, haide, ajunge ! zise el ; te-au înspăimîntat ; acum sînt eu lîngă tine ; odihneşte-te alături de mine, scumpa mea, dragostea mea, lumina ochilor mei !

— Tu nu ştii nimic, nimic ! răspunse tînăra femeie, strîngîndu-i cu putere mîinile. Aşa sînt eu întotdeauna !... Mi-e teamă, într-una mi-e teamă... Haide, nu mă mai chinui !...

După cîteva clipe, trăgîndu-şi puţin răsuflarea, urmă :

— Cînd mi-e teamă, mă duc la el. Cîteodată mă vrăjeşte cu vorbele lui, alteori ia cartea cea mai mare şi-mi citeşte. Ce lucruri cumplite, înspăimîntătoare ! Nu ştiu ce anume şi nu înţeleg fiecare cuvînt, dar mă cuprinde spaima şi cînd îi ascult glasul, parcă n-ar vorbi el, ci altcineva — cineva rău, pe care nu-l poţi îmblînzi şi nu-l poţi îndupleca cu nimic. Mi se strînge inima şi parcă-mi trece un fier ars prin ea... Mi-e mai greu decît atunci cînd m-a cuprins dorul amar !

— Nu te mai duce la el ! De ce te duci la dînsul ? zise Ordînov, abia dîndu-şi seama de ceea ce spune.

— Dar pentru ce am venit la tine ? Dacă mă-ntrebi, n-aş şti să-ţi spun... El îmi zice mereu : roagă-te, roagă-te ! Uneori mă scol în puterea nopţii şi mă rog mult, ceasuri în şir ; adesea mă doboară somnul, dar tresar speriată şi atunci mi se pare că în jurul meu se adună nori negri prevestitori de furtună, că o să fie rău de mine, c-au să mă sfîşie şi-au să mă rupă în bucăţi oamenii răi, că n-am să pot îndupleca sfinţii din ceruri şi că n-au să mă scape de nenorocirea cumplită care mă pîndeşte. Mi se rupe inima, tot trupul parcă ar vrea să mi se desfacă în bucăţi de atîtea lacrimi... Atunci iar mă rog, şi mă tot rog pînă o văd pe Maica preacurată privindu-mă din icoană mai cu drag. Mă ridic apoi şi mă

duc să mă culc, frîntă, zdrobită toată ; cîteodată adorm pe podea, în genunchi, dinaintea icoanei. Atunci se trezește uneori și el, mă cheamă la dînsul, mă mîngîie și-mi spune vorbe liniștitoare și mi se face sufletul mai ușor ; și orice nenorocire ar veni, lîngă el nu mai mi-e teamă. Are putere ! Cuvîntul lui atîrnă greu !

— Dar ce nenorocire, ce nenorocire s-a abătut asupra ta ? Ordînov își frîngea mîinile deznădăjduit.

Katerina păli îngrozitor. Se uita la el ca o osîndită la moarte, care nu mai nădăjduiește îndurare.

— Asupra mea ?... Sînt o fiică blestemată, o ucigașă ; m-a ajuns blestemul părintesc ! Mi-am nenorocit mama !...

Ordînov o cuprinse în brațe fără să spună o vorbă. Ea se lipi fremătînd de dînsul. O simțea tremurînd toată și părea că sufletul i se desparte de trup.

— Am băgat-o în pămînt, urmă femeia, tulburată de aducerile-aminte, copleșită de nălucirile trecutului. Voiam de mult să vorbesc, dar el îmi poruncea mereu să tac, rugîndu-mă, mustrîndu-mă și mîniindu-se, ba uneori îmi stîrnea singur aleanul, ca un dușman înrăit. Dar pe mine mă tot bat gîndurile, ca și în noaptea asta... Ascultă, ascultă ! A fost demult, tare demult, că nici nu-mi mai aduc aminte cînd, dar parc-a fost ieri, parc-am avut ieri un vis care mi-a supt inima toată noaptea. Aleanul îndoiește vremea. Șezi, șezi colea lîngă mine ; am să-ți spun tot amarul meu ; să se abată asupră-mi blestemul mamei mele... Îți încredințez povestea vieții mele...

Ordînov vru s-o oprească, dar ea își împreună mîinile, rugîndu-l în numele dragostei lui să-i dea ascultare, apoi începu iar să vorbească, și mai tulburată încă. Vorbea parcă în neștire și din cuvintele ei răzbea furtuna ce-i zbuciuma sufletul ; dar Ordînov înțelegea totul, pentru că viața ei era acum și viața lui, durerea ei era și durerea lui, pentru că dușmanul lui stătea acum aievea în fața lui, întrupîndu-se și crescînd dinainte-i din fiece cuvînt rostit de ea, apăsîndu-i parcă cu putere neistovită inima și bătîndu-și joc de mînia lui. Sîngele îi clocotea în vine, potopindu-i inima și încîlcindu-i gîndurile. Bătrînul cel rău din vis (Ordînov credea în asta) stătea aievea înaintea lui.

— Era o noapte ca acum, începu Katerina, dar mai cumplită, și vîntul hăuia prin pădurea noastră așa cum nu mi-a mai fost dat niciînd să aud... poate pentru că în noaptea aceea începuse pierzania mea ! Sub fereastra noastră furtuna doborîse un stejar ; venea pe la noi un bătrîn cu părul alb, un om sărman, care spunea

că ţine minte stejarul acela încă de copil şi că pe-atunci fusese tot aşa ca şi în noaptea cînd l-a doborît vîntul... În aceeaşi noapte — ţin minte ca acum — furtuna a sfărîmat barcazurile tatei de pe fluviu şi el, cu toate că se simţea rău, s-a dus la locul nenorocirii de îndată ce au sosit în fugă pescarii la noi, la cherhana. Am rămas singure, măicuţa şi cu mine ; eu moţăiam, ea era mîhnită şi plîngea amar, nu ştiu de ce... ba da, ştiu de ce ! Fusese bolnavă, era albă la faţă şi îmi tot spunea să-i pregătesc giulgiul... Deodată, pe la miezul nopţii, am auzit o bătaie în poartă ; am sărit în sus şi sîngele mi-a năvălit în inimă ; măicuţa a scos un ţipăt... nu m-am uitat la dînsa, mi-era teamă ; am luat felinarul şi m-am dus să deschid eu poarta... Era *el* ! Mi s-a făcut frică, pentru că întotdeauna mi-era teamă cînd venea el, încă de mică, de cînd mă ţin aducerile-aminte ! Pe-atunci nu-i albise încă părul ; avea barba neagră ca smoala, ochii îi ardeau în cap ca doi tăciuni şi nu mă privise niciodată pînă atunci cu blîndeţe. M-a întrebat : „Acasă-i mama ?" Inchizînd portiţa, i-am spus : „Tata nu-i acasă". A zis : „Ştiu" şi s-a uitat o dată la mine... pentru întîia oară se uita aşa. Am pornit-o ; el stătea locului. „De ce nu vii ?" „Stau şi mă gîndesc." Cînd să intrăm înăuntru, zice : „De ce-ai spus că tata nu-i acasă, cînd eu te-am întrebat dacă-i mama acasă ?" Nu i-am răspuns... Măicuţa, mai mult moartă decît vie, s-a repezit la el... dar el abia s-a uitat la dînsa ; am văzut tot. Era loarcă de apă, din cap pînă-n picioare, rebegit de frig : l-a gonit furtuna douăzeci de verste ; nici măicuţa, nici eu nu ştiam de unde vine şi pe unde umblă ; nu-l mai văzusem de nouă săptămîni... Şi-a aruncat căciula, şi-a scos mănuşile şi fără să se închine nici la icoane, nici la gazde, s-a aşezat la gura sobei...

Katerina îşi trecu palma peste faţă, ca şi cînd ar fi apăsat-o ceva, dar după o clipă ridică iarăşi capul şi urmă :

— A început să vorbească cu mama pe tătăreşte. Mama ştia, dar eu nu pricepeam nici o iotă. Altă dată cînd venea, îmi spuneau să ies ; de rîndul ăsta mama n-a cutezat să spună o vorbă copilei sale. Necuratul mi-a cumpărat sufletul. Mă uitam la măicuţa minunîndu-mă eu însămi. Băgam de seamă că se tot uită la mine, că vorbea despre mine ; mama a început să plîngă. Deodată îl văd că pune mîna pe cuţit. Nu era întîia oară că punea mîna pe cuţit de faţă cu mine cînd stătea de vorbă cu mama. M-am ridicat şi l-am apucat de curea, vrînd să-i smulg din mînă cuţitul blestemat. A scrîşnit din dinţi, a urlat o dată, şi a dat să mă îmbrîncească ; m-a izbit în piept, dar nu m-a îmbrîncit. Credeam că

am să mor pe loc ; ochii mi s-au înceţoşat şi am căzut, dar n-am scos un ţipăt. Cînd mă uit, îl văd că-şi smuceşte cureaua, îşi suflecă mîneca de la mîna cu care m-a lovit, scoate cuţitul şi mi-l întinde : „Na, taie-o, veseleşte-te ; m-ai mîniat rău şi eu sînt un om mîndru, dar am să mă închin dinainte-ţi pînă la pămînt". Am pus cuţitul deoparte : clocotea sîngele în mine ; m-am uitat la dînsul şi-mi aduc aminte că am surîs, cu buzele strîns lipite, şi m-am uitat drept în ochii trişti ai mamei mele ; a fost o căutătură cumplită, iar pe buze îmi stăruia acelaşi zîmbet neruşinat ; mama şedea albă la faţă, mai mult moartă decît vie...

Ordînov asculta cu atenţia încordată povestirea aceasta dezlînată ; puţin cîte puţin însă, tulburarea Katerinei se potoli ; acum vorbea mai liniştit ; biata femeie se lăsase pradă aducerilor-aminte, care-i risipiră pe tot întinsul mării lor nemărginite alcanul.

— Şi-a luat căciula fără să rostească un cuvînt de bun rămas. Am luat şi eu felinarul ca să-l petrec, în locul mamei mele, care, deşi era bolnavă, voia să-l conducă. Am ajuns amîndoi la poartă : i-am deschis portiţa fără să scot o vorbă, după ce am alungat cîinii. Deodată îl văd că-şi scoate căciula şi se ploconeşte dinaintea mea. Îl văd pe urmă că vîră mîna în sîn, scoate un sipeţel roşu de safian şi-i dă la o parte zăvorelul ; mă uit şi zăresc înăuntru mărgăritare ; erau pentru mine. „Am, zice, la marginea oraşului, o ibovnică şi ei i le duceam, dar n-am mai ajuns la dînsa ; ia-le, frumoaso, să-ţi dezmierzi frumuseţea cu ele ; calcă-le în picioare dacă aşa ţi-i voia, dar ia-le". Le-am luat, dar să le calc în picioare nu mă înduram ; nici prea multă cinstire nu voiam să-i arăt, dar le-am luat, ca o năpîrcă, şi n-am scos o vorbă. M-am întors şi le-am pus pe masă dinaintea mamei mele, căci pentru asta le şi primisem. Măicuţa a rămas o vreme mută, albă ca varul la faţă, ca şi cînd i-ar fi fost teamă să vorbească cu mine. „Ce-i asta, Katia ?" „Ţi le-a adus negustorul matale, atîta ştiu", i-am răspuns eu. Mă uit şi văd că i-au dat lacrimile şi i s-a tăiat răsuflarea. „Nu mie, Katia ; nu mie, răutate ce eşti, nu mie". Îmi aduc aminte cu cîtă amărăciune a spus maică-mea asta, de parcă şi-ar fi vărsat tot amarul din suflet. Mi-am ridicat ochii şi voiam să cad la picioarele ei, cînd deodată mi-a şoptit ucigă-l-crucea : „Atuncea, dacă nu dumitale, înseamnă că i le-a adus lui tătuca ; am să i le dau lui cînd s-o întoarce şi am să-i spun că au fost pe la noi nişte neguţători, care şi-au uitat marfa aici..." Şi o văd cum o podidesc lacrimile... „Las' că-i spun eu ce fel de neguţători au fost şi ce fel de marfă căutau... Las' că-i spun eu a cui fiică eşti tu, nelegiuito !

Căci acuma tu nu mai eşti copilul meu, năpîrcă ! Blestemată să fii !"

Eu tăceam şi lacrimile îmi şiroiau pe obraz... Ah ! Eram toată ca un sloi de gheaţă... M-am dus la mine în odaie şi am ascultat noaptea întreagă vuietul furtunii, şi în vuietul ei mi-am adunat gîndurile.

Au trecut cinci zile. În seara celei de-a cincea zile, vine tătuca, încruntat şi mînios ; avea o vătămătură de pe drum. Cînd mă uit, văd că-i e mîna legată şi mi-am închipuit că i-a ieşit în cale vrăjmaşul lui şi l-a vătămat. Ştiam şi cine era vrăjmaşul, toate le ştiam. N-a schimbat o vorbă cu măicuţa, nici de mine n-a întrebat ; şi-a chemat toţi oamenii, a dat poruncă să oprească lucrul la cherhana şi să păzească de rele casa. În clipa aceea a simţit inima mea că în casa noastră ceva nu-i a bine. Am stat noi aşa, în aşteptare, mult, pînă-n puterea nopţii ; era o noapte tot aşa furtunoasă, viscolită, şi mi s-a încuibat neliniştea în suflet. Am deschis fereastra ; faţa îmi dogorea toată, ochii îmi lăcrimau, mă ardea la inimă. Parcă mă mistuia un foc şi îmi venea să ies afară şi să merg în neştire, pînă la capătul lumii, acolo unde se înfiripă trăsnetele şi furtuna. Pieptul mi se zbătea cumplit... cînd, deodată, tîrziu de tot — poate aţipisem, sau poate că o negură mi-a învăluit sufletul şi mi-a tulburat judecata — aud o bătaie în fereastră : „Deschide !" Cînd mă uit, văd un om căţărat pe o frînghie în dreptul ferestrei. L-am recunoscut numaidecît pe musafir, am deschis fereastra şi l-am lăsat să intre în odaia mea. Era *el* ! Fără să-şi scoată căciula, s-a aşezat pe laviţă, răsuflînd anevoie, de parcă ar fi fost hăituit. M-am proptit într-un cotlon şi numai eu ştiu cum mi-a fugit tot sîngele din obraz. „Acasă-i taică-tu ?" „Acasă". „Şi maică-ta ?" „Şi mama-i acasă". „Taci ! Auzi ?" „Aud". „Ce ?" „Aud un şuierat sub fereastră". „Şi-acuma, vrei, frumoaso, să-mi pierzi capul, să-l strigi pe tătuca, să mă nenoroceşti ? N-am să-ţi ies din voie ; uite frînghia, leagă-mă, dacă inima îţi porunceşte să speli obida pe care ţi-am făcut-o". Nu i-am răspuns. „Ei, ce zici ? Vorbeşte, bucuria vieţii mele !" „Ce vrei ?" „Trebuie să mă feresc de vrăjmaşul meu, să-mi iau rămas bun omeneşte de la iubita cea veche şi să mă închin dinaintea celei noi, tînără ca tine, frumoaso..." Am rîs ; nici eu nu ştiu cum de m-a ajuns la inimă vorba lui spurcată. „Lasă-mă, frumoaso, să cobor, să-mi descarc inima, să mă închin stăpînilor casei". Tremuram toată, îmi clănţăneau dinţii în gură şi inima mi-era ca fierul înroşit în foc. M-am dus de i-am deschis uşa şi l-am lăsat să intre înăuntru ; numai în prag am rostit ane-

voie : „Na, ia-ţi înapoi boabele astea şi să nu-mi mai faci daruri niciodată", şi i-am azvîrlit în urmă sipeţelul acela.

Katerina se opri să-şi mai tragă răsuflarea ; aci tresărea, tremurînd ca o frunză şi se făcea albă la faţă, aci îi năvălea tot sîngele în obraji. Acum, cînd contenise de vorbit, obrajii îi ardeau ca focul, ochii scînteiau printre lacrimi, şi răsuflarea grea, neregulată îi răscolea pieptul. Deodată păli iar şi glasul, tulburat şi trist, tremură şi se frînse.

— Am rămas singură atunci şi parcă m-a prins furtuna în vîrtejul ei. Deodată aud ţipete, aud oamenii alergînd prin curte, îi aud strigînd : „Arde cherhanaua". Stăteam cu sufletul la gură ; toţi fugiseră afară, nu rămăseserăm în casă decît eu şi cu măicuţa. Ştiam că îşi ia rămas bun de la viaţă, că de trei zile zace pe patul de moarte, ştiam, nemernica de mine !... Deodată aud un ţipăt sub odaia mea, un ţipăt slab ca al unui prunc speriat în somn. Pe urmă s-a făcut linişte. Am stins lumînarea şi simţind fiori de gheaţă în tot trupul, mi-am acoperit faţa cu mîinile ; nu mai îndrăzneam să mă uit în jurul meu. Un ţipăt răsună chiar în preajma mea, oamenii veneau fuga dinspre cherhana. Am scos capul pe fereastră şi am văzut cum îl duceau pe tata mort ; şi i-am auzit vorbind între ei : „A alunecat şi a căzut de pe scară în cazanul încins ; să ştii că necuratul l-a împins acolo". M-am trîntit pe pat ; încremenisem în aşteptare, fără să ştiu nici eu ce anume şi pe cine aşteptam ; ştiu doar atît : că mi-era greu pe suflet în clipele acelea. Nu mai ţin minte cît am aşteptat ; îmi amintesc că deodată am început să mă legăn toată, capul mi se făcuse greu, ochii mă usturau din pricina fumului ; mă bucuram că mi-i moartea aproape ! Cînd, iată, simt că mă ridică cineva de umeri. Mă uit cît îmi îngăduie vederile : era *el*, pîrlit tot, cu caftanul fierbinte, fumegînd.

„Am venit să te iau, frumoaso ; scapă-mă de primejdie, aşa cum adineauri m-ai împins în iad, căci din pricina ta mi-am pierdut sufletul. N-o să aflu iertare prin nici o rugăciune pentru noaptea asta blestemată. Poate numai dacă ne-om ruga laolaltă !" Rîdea, nemernicul ! „Arată-mi, zice, cum să ies de aici ca să nu mă vadă nimeni !" L-am luat de mînă şi l-am tras după mine. Am străbătut coridorul — aveam cheile la mine — am deschis uşa magaziei şi i-am arătat fereastra. Fereastra aceea dădea în grădină. M-a strîns şi m-a ridicat în braţele lui puternice şi a sărit cu mine pe fereastră. Am luat-o la fugă, ţinîndu-ne de mînă ; am fugit mult, pîn-am ajuns în pădurea deasă şi întunecoasă. A tras cu urechea : „S-au luat după noi, Katia ! S-au luat după noi, frumoaso, dar nu

e încă vremea să ne lăsăm doborîţi ! Sărută-mă, frumoaso, pentru dragostea noastră, pentru fericirea veşnică !" „Dar de ce ţi-s mîinile pline de sînge ?" „Zici că mi-s mîinile pline de sînge, iubito ? Am înjunghiat dulăii, că prea lătrau la oaspetele picat în puterea nopţii. Haidem !" Am luat-o iarăşi la fugă ; cînd ne uităm, zărim calul lui tătuca pe potecă ; rupsese căpăstrul şi fugise afară din grajd ; se vede că n-avea chef să ardă de viu ! „Vino cu mine, Katia ! Dumnezeul nostru ne-a venit în ajutor !" Eu tăceam. „Nu vrei ? Să ştii că nu sînt păgîn şi nu sînt un nemernic ; uite, dacă vrei tu, îmi fac cruce". Şi şi-a făcut semnul crucii. M-am urcat, m-am lipit de dînsul şi m-am cufundat în uitare la pieptul lui, ca în vis, iar cînd mi-am venit în fire, ne aflam pe malul unui rîu cu ape bogate ! S-a dat jos de pe cal, m-a coborît şi pe mine şi a intrat în păpuriş ; acolo îşi avea ascunsă luntrea. Cînd să ne urcăm în luntre, îl aud zicînd : „Rămîi cu bine, cal de ispravă ; du-te de-ţi caută un alt stăpîn, căci vechii tăi stăpîni te părăsesc !" M-am repezit la calul lui tătuca şi l-am îmbrăţişat cu putere, ca pentru despărţire. Pe urmă ne-am urcat în luntre, el a pus mîna pe vîsle şi, cît ai clipi, n-am mai văzut malul. Iar cînd a pierit malul, îl văd că ridică vîslele în luntre şi se uită de jur împrejur pe tot întinsul apei.

„Bine te-am găsit, zice, rîule năvalnic, care dai de băut la oameni şi mie îmi dai de mîncare ! Spune-mi, avut-ai grijă de bunul meu cît am lipsit, întregi-s mărfurile mele ?" Eu tăceam, cu capul în piept ; faţa-mi ardea toată de ruşine. Iar el de colo : „Poţi să-mi iei tot, năvalnic şi nesătul ce eşti, dar făgăduieşte-mi să-mi păzeşti şi să ai grijă de mărgăritarul meu nepreţuit ! Spune-mi măcar o vorbă, frumoaso, străluminează-ţi chipul ca soarele-n furtună, destramă cu lumina ta noaptea cea întunecată !" Zicea aşa şi rîdea ; îl ardea inima de dorul meu, dar nu voiam, de ruşine, să-i rabd zîmbetul acela ; aş fi vrut să rostesc cuvîntul, dar m-am pierdut cu firea şi n-am cutezat. „Ei, fie şi-aşa !" a răspuns el la gîndul meu sfios, cu un glas parcă plin de amar, ca şi cînd l-ar fi cuprins şi pe el mîhnirea. „Ştiut e că nu-i chip să faci nimic cu sila. Dumnezeu cu tine, porumbiţa mea trufaşă, fata mea frumoasă. Pesemne că tare mă mai urăşti, ori nu sînt eu pe placul ochilor tăi luminoşi. Ascultîndu-l, m-a apucat furia, o furie născută din dragoste ; mi-am călcat pe inimă şi am zis : „Nu mie îmi este dat să ştiu dacă-mi eşti drag ori ba, ci de bună seamă alteia, nesocotitei şi neruşinatei aceleia care şi-a batjocorit odaia de fecioară în bezna nopţii, şi-a vîndut sufletul pentru un păcat de moarte şi n-a

putut să-şi ţină în frîu inima smintită ; o ştiu însă bine ochii mei înfierbîntaţi, ca şi cel care se laudă ca un tîlhar cu nenorocul altora şi batjocoreşte o inimă de fecioară !" N-am mai putut răbda şi am izbucnit în plîns... A tăcut şi m-a învăluit cu o cătătură care m-a cutremurat. „Ascultă-mă, frumoaso, zice, şi ochii i se aprind în chip ciudat, ceea ce o să-ţi spun acum nu sînt vorbe aruncate în vînt, ci o mare făgăduială : o să-ţi fiu domn şi stăpîn pe măsura fericirii ce-mi vei dărui-o, iar cînd o fi să nu mă mai îndrăgeşti, nici să nu mi-o spui, să nu iroseşti vorbe în zadar, să nu te osteneşti degeaba ; saltă-ţi numai sprînceana de samur, scapără din ochii tăi întunecaţi, mişcă numai degetul cel mic de la mînă şi o să-ţi dau îndărăt dragostea ta, laolaltă cu libertatea cea de aur ; dar să ştii, frumoasa mea cea mîndră şi neîndurătoare, că atuncea s-or sfîrşi şi zilele mele !" La auzul acestor cuvinte, mi s-a cutremurat a batjocură toată fiinţa...

Katerina se opri, adînc tulburată ; îşi trase răsuflarea, zîmbi la gîndul ce-o bătea acum, apoi vru să-şi urmeze povestirea, cînd, deodată, privirea ei scînteietoare întîlni privirea tulbure a lui Ordînov, aţintită asupră-i. Tresări, vru să spună ceva, dar sîngele îi năvăli în obraz... Îşi înfundă faţa în palme, ca şi cînd ar fi căzut în nesimţire şi se trînti cu capul în perne. Ordînov era zdrobit ! Cu fiecare cuvînt rostit de Katerina, prin vinele lui se răspîndea ca o otravă, sporind necontenit, un simţămînt chinuitor, o tulburare cumplită, de neîndurat : o năzuinţă de neîmplinit şi o patimă lacomă şi copleşitoare îi încătuşaseră gîndurile şi-i tulburaseră simţurile. Dar în aceeaşi vreme o mîhnire grea şi fără leac îi apăsa tot mai mult inima. Uneori îi venea să strige Katerinei să tacă, ar fi vrut să cadă la picioarele ei şi s-o roage cu lacrimi în ochi să-i redea chinurile iubirii de mai înainte, dorurile lui curate şi gingaşe de mai înainte, şi-i păru rău de lacrimile ce-i secaseră de mult. Inima-i tînjea însîngerată, alungînd lacrimile din sufletul rănit. Nu înţelegea vorbele Katerinei şi dragostea lui se speria de simţămîntul ce-o răscolea pe biata femeie. În clipa aceea îşi blestemă patima, căci patima asta îl sugruma şi-l apăsa, şi tînărul simţea cum i se scurge prin vine plumb topit în loc de sînge.

— Dar vai, nu ceea ce ţi-am spus pînă acum m-apasă cel mai avan, zise Katerina, săltîndu-şi deodată capul ; nu asta mă apasă, urmă ea cu un glas căruia un nou şi neaşteptat simţămînt îi dădea răsunet de aramă, în timp ce lacrimile ascunse, deznădăjduite, îi sfîşiau inima ; nu asta mă apasă, nu asta mă chinuie, nu asta mă tulbură ! Puţin îmi pasă de măicuţa, cu toate că altă mamă nu

mai e chip să dobîndesc, de-aș umbla toată lumea ! Puțin îmi pasă de blestemul ei în ceasul acela greu, cel de pe urmă ! Puțin îmi pasă de viața mea de aur de altădată, de odaia mea călduță de fecioară slobodă ! Puțin îmi pasă că m-am vîndut necuratului și mi-am dat sufletul celui care m-a dus la pierzanie, că pentru fericirea aceasta m-am încărcat de un păcat veșnic ! Ah, nu asta mă apasă, măcar că și de-aici mi se trage nenorocirea cea mare ! Mă chinuie amarul și mi se sfîșie inima pentru că sînt roaba lui, batjocorită, pentru că mi-e dragă mie însămi rușinea asta a mea, nerușinata de mine, că inima-mi lacomă a păstrat cu drag amintirea nenorocirii mele ca și cînd ar fi vorba de bucurie și de fericire ; asta mă apasă — că n-am putere în nenorocirea care m-a ajuns și nu mă revolt împotriva obidei îndurate !...

De-abia mai vorbea, biata femeie, și un plîns isteric o făcu să-și curme povestirea. Răsuflarea-i fierbinte, grăbită, îi ardea buzele, pieptul i se ridica și cobora adînc, ochii îi sticleau vădind o neînțeleasă răzvrătire. Dar în clipa aceea atîta farmec îi lumină fața, fiecare trăsătură și fiecare mușchi al feței tresăriră sub imboldul unui atît de pătimaș șuvoi de simțăminte, iscînd atîta frumusețe nemaivăzută, de neîndurat, încît gîndurile negre ale lui Ordînov se mistuiră pe dată și mîhnirea curată din pieptul său conteni. Inima lui ardea de dorința să se lipească de a ei și să se piardă într-însa pătimaș, cuprinsă de o tulburare peste fire, să bată în ritmul aceleiași furtuni, sub imboldul aceleiași pasiuni neînțelese și chiar să-și oprească bătăile laolaltă cu ea. Katerina întîlni privirea tulbure a lui Ordînov și zîmbi în așa fel, încît îi învălui inima într-un și mai bogat șuvoi de foc. Tînărul abia își mai dădea seama ce se întîmplă cu dînsul.

— Fie-ți milă de mine, cruță-mă ! îi șopti, stăpînindu-și glasul tremurat, aplecîndu-se asupră-i, rezemîndu-se cu mîna de umărul ei și uitîndu-i-se în ochi atît de aproape, încît răsuflările lor se contopiră într-una singură. M-ai dat pierzării ! Neștiut mi-e amarul tău și tulburat mi-e sufletul... Puțin îmi pasă de toată povestea asta! Spune-mi ce vrei... și am să fac totul. Vino cu mine, nu-mi lua viața !...

Katerina se uita la dînsul cu o privire fixă ; lacrimile se uscaseră pe obrajii ei înfierbîntați. Vru să-l întrerupă, îl luă de mînă, încercînd să spună și ea ceva, dar nu găsea cuvintele de care avea nevoie. Pe buzele ei înflori încet un zîmbet straniu, prin care se străduia parcă să răzbească rîsul.

— Vezi că nu ţi-am spus încă tot, vorbi ea în sfîrşit, cu vocea întretăiată. Am să-ţi spun şi altele ; dar ai să mă asculţi oare, ai să mă asculţi, inimă înfierbîntată ? Ascultă ce are să-ţi spună surioara ta ! Bag de seamă că ai înţeles prea puţin din cumplita mea nenorocire ! Voiam să-ţi povestesc cum am trăit un an alături de dînsul, dar mai bine tac... După ce-a trecut un an, s-a dus cu tovarăşii lui pe rîu în jos, iar eu am rămas să-l aştept în port, la mamă-sa adoptivă. L-am aşteptat o lună, două. Pe urmă am întîlnit la marginea oraşului un tînăr neguţător şi cînd m-am uitat la el, mi-am adus aminte de anii cei de aur de altădată. „Surioară dragă, zice, după ce-am schimbat cîteva cuvinte, eu sînt Alioşa ; cînd eram noi doi mici, bătrînii ne-au juruit unul altuia ; ia adu-ţi aminte dacă m-ai uitat, că sîntem de pe-aceleaşi meleaguri..." „Şi ce se vorbeşte pe seama mea pe meleagurile noastre ?" „Zice lumea că ai apucat-o pe-o cale strîmbă, că ai uitat de cinstea ta de fată, că te-ai legat cu un tîlhar şi un ucigaş", îmi spune Alioşa rîzînd. „Dar tu ce ziceai despre mine ?" „Aş fi zis eu multe, venind încoace, rosteşte el cu inima tulburată, multe aş fi zis, dar de cum te-am văzut, a încremenit sufletul în mine ; m-a ajuns parcă o năpastă ! zice. Haide, cumpără şi sufletul meu, ia-l, chiar dacă o să-ţi baţi joc de inima şi de dragostea mea, frumoaso. Părinţi nu mai am, mi-s singur stăpîn şi sufletul meu e-al meu, nu-i al altuia, nu l-am vîndut nimănui, aşa cum a făcut ştiu eu cine, care a uitat de toate ; nu-i nevoie să-mi cumperi inima, ţi-o dau pe degeaba, căci se vede treaba că-i lucru de procopseală !" Am rîs. Mi-a tot vorbit aşa nu o dată ; stătea de-o lună singur cuc în casă, îşi lăsase mărfurile în părăsire şi dăduse drumul la oameni. Mi s-a făcut milă de lacrimile lui de orfan, aşa că i-am spus într-o dimineaţă : „Aşteaptă-mă, Alioşa, de cum s-o lăsa noaptea, mai la vale de chei ; să plecăm, să mergem la tine acasă, că mi s-a acrit de viaţa asta năpăstuită !" Noaptea, mi-am strîns bocceaua, cu sufletul tînjind şi zbuciumîndu-se. Cînd mă uit, îl văd pe stăpînu-meu intrînd pe nepusă masă. „Bine te-am găsit, zice : haidem, vine furtună pe rîu şi vremea nu aşteaptă." M-am dus cu el. Ne-am apropiat de rîu ; pînă la ai noştri aveam de mers mult cu luntrea. Cînd ne uităm, zărim o luntre ; luntraşul ne era cunoscut şi parcă aştepta pe cineva. „Să trăieşti, Alioşa, Doamne-ajută ! Ce, ai zăbovit pe chei şi acum eşti zorit să ajungi la barcazurile tale ? Du-mă, fă bine, omule, şi pe mine cu femeia mea la ai noştri, că am dat drumul la luntrea mea şi înot nu-i chip să ajungem." „Urcă, a zis Alioşa, şi cînd i-am auzit glasul, parcă m-a

împuns ceva în inimă. Urcă cu femeia ta, că vîntul e pus să ne slujească pe toţi şi s-o găsi loc şi pentru voi în bordeiul meu." Ne-am urcat în luntre. Era o noapte întunecoasă, stelele se ascunseseră, vîntul s-a pornit să urle şi pe rîu s-au stîrnit valuri. Ne-am depărtat cam o verstă de mal. Tăceam tustrei.

„Vine furtuna ! zice omul meu. Nu-i a bine furtuna asta ! De cînd mama m-a făcut n-am mai văzut pe rîu aşa furtună ca asta ce vine acum ! O să-i fie greu luntrii noastre ; n-o să ne ţină pe toţi trei !" „Da, n-o să ne ţină, a răspuns Alioşa. Unul din noi, vezi bine, e de prisos." Glasul îi tremura ca o strună. „Ia spune, Alioşa, te cunosc de mic copil, am fost bun prieten cu taică-tu ; ia spune, Alioşa, poţi tu să ajungi la mal fără luntre, ori ba ? Ori te duci pe copcă şi te prăpădeşti ?" „Nu-i chip de ajuns !" „Dar tu, omule, la o adică, de-ar fi să cazi în apă, ai ajunge oare la mal, ori ba ?" „N-aş ajunge ; m-aş prăpădi, căci n-aş putea să înfrunt vîltoarea !" „Şi acum, ascultă şi tu ce am să-ţi spun, Katerinuşka, mărgăritarul meu nepreţuit ! Mi-aduc aminte de-o noapte la fel ca şi asta, doar că atunci nu se zbuciuma valul, şi sclipeau stelele, şi strălucea luna... Vreau să te-ntreb, uite-aşa, dacă n-ai uitat cumva noaptea aceea ?" „N-am uitat-o", zic... „Ei, dacă n-ai uitat-o, înseamnă că n-ai uitat nici înţelegerea aceea, n-ai uitat cum a-nvăţat un voinic pe o preafrumoasă fată să-şi redobîndească libertatea de la omul care nu-i era drag, ai ?" „Nu, n-am uitat nici asta", zic, mai mult moartă decît vie. „Ei, dacă n-ai uitat, uite că acuma sîntem prea mulţi în luntrea asta. Oare nu cumva i-a sunat ceasul unuia din noi ? Spune, scumpo, spune, porumbiţo, gîngureşte cu glasul tău cel dulce ce ai de spus"...

— Nu mi-am spus atunci cuvîntul ! urmă în şoaptă Katerina, pălind...

Şi femeia n-apucă să-şi sfîrşească istorisirea.

— Katerina ! auziră deasupră-le un glas înfundat şi răguşit.

Ordînov tresări. În cadrul uşii stătea Murin. Cu blana pe umeri, palid ca un mort, învăluindu-i cu o privire rătăcită. Katerina pălea tot mai tare, şi se uita la el încremenită, vrăjită parcă.

— Vino aici, Katerina ! şopti bolnavul cu glasul stins şi părăsi încăperea. Katerina mai zăbovi cîteva clipe, cu ochii pierduţi în gol, ca şi cînd bătrînul s-ar mai fi aflat dinaintea ei. Deodată însă sîngele îi năvăli în obrajii palizi. Se ridică încet de pe pat. Ordînov îşi aduse aminte de prima lor întîlnire.

— Pe mîine, nenorocul meu ! zise ea surîzînd într-un chip straniu. Pe mîine ! Ţine minte unde m-am oprit : „Alege din doi,

frumoaso, care ţi-i drag şi care nu!" Ai să ţii minte, ai să mai aştepţi o noapte? repetă ea, punîndu-i mîinile pe umeri şi privindu-l cu duioşie.

— Katerina, nu te duce, nu te lăsa pradă năpastei! E nebun! şopti Ordînov, tremurînd pentru ea.

— Katerina! se auzi glasul de după despărţitură.

— Da ce, crezi că o să-mi facă seama? răspunse femeia rîzînd. Noapte bună, sufletul meu drag, scumpul meu cu inima fierbinte, fratele meu iubit! spuse ea, lipindu-i cu gingăşie capul de pieptul ei, în vreme ce lacrimile îi scăldară deodată faţa. Astea sînt lacrimile cele de pe urmă. Uită-ţi amarul în somn, scumpul meu, şi mîine ai să te trezeşti plin de bucurie. Zicînd acestea, îl sărută cu patimă.

— Katerina! Katerina! şopti Ordînov, căzînd în genunchi dinaintea ei şi încercînd s-o oprească.

Femeia se întoarse, îi făcu un semn din cap, zîmbi şi ieşi din odaie. Ordînov o auzi intrînd la Murin; îşi reţinu răsuflarea, trăgînd cu urechea; dar nu mai auzi nimic. Bătrînul tăcea, ori poate căzuse iar în nesimţire... Vru să treacă la ea, dincolo, dar i se tăiau picioarele... Se trînti sfîrşit pe pat...

II

Multă vreme nu şi-a putut da seama ce oră era cînd s-a trezit. Nu se putea dumiri dacă era în zori sau în amurg; în odaie stăruia încă întunericul. Nu-şi putea da seama cît a dormit, dar simţea că avusese un somn bolnăvicios. Venindu-şi în fire, îşi trecu palma peste faţă, dînd parcă la o parte somnul şi vedeniile nopţii. Dar cînd vru să pună piciorul pe duşumea, simţi o sfîrşeală în tot trupul şi picioarele istovite refuzară să-i dea ascultare. Îl durea capul, avea o senzaţie de ameţeală şi trupul i se zbătea într-un tremur mărunt sau ardea în vîlvătăi. O dată cu conştiinţa îi reveni şi memoria; în clipa cînd străfulgerară în el amintirile nopţii trecute, fu cuprins de panică. Inima îi bătea cu atîta putere ca răspuns la gîndurile lui, simţurile îi erau atît de înfierbîntate şi de vii, încît i se părea că de la plecarea Katerinei trecuse nu o noapte, nu cîteva ceasuri lungi, ci doar o secundă. Simţea că ochii nu i se uscaseră încă de lacrimi; ori poate ţîşniseră ca un izvor din sufletul lui înfierbîntat alte lacrimi, proaspete? Şi — ciudat lu-

cru ! — chinurile i se păreau chiar dulci, deşi presimţea în adînc că nu va mai putea îndura o asemenea încercare. La un moment dat, simţi moartea aproape ; era gata s-o întîmpine ca pe un oaspete binevenit : atît de mult i se încordaseră simţurile, atît de năvalnic izbucnise iar într-însul patima, cînd s-a trezit, atîta nespusă bucurie îi învălui sufletul, încît viaţa, supusă acestei tensiuni supreme, părea gata să se oprească, să se năruie, să se mistuie brusc şi să se stingă pe veci. Aproape în aceeaşi clipă, ca răspuns parcă la dorurile lui, ca un răspuns dat inimii care începuse să tremure, se auzi glasul ce-l cunoştea acum atît de bine, glasul bogat, cristalin al Katerinei, ca muzica aceea lăuntrică ce răsună în sufletul omului în clipele cînd simte bucuria vieţii, în clipele de nemărginită fericire. În preajmă-i, aproape de tot, parcă la căpătîiul lui, se auzi un cîntec, mai întîi încet şi trist... Glasul urca, apoi cobora, apoi amuţea într-un spasm, nevrînd parcă să se dea în vileag şi parcă desfătîndu-se cu chinul plin de zbucium al dorinţei neîmplinite, înăbuşite, ascunse adînc în inima îndurerată, pentru a se revărsa iar în triluri de privighetoare şi tremurînd, cuprins de văpăile patimii nestăvilite, se revărsa într-un ocean de neasemuite bucurii, într-un ocean de sunete puternice, de necuprins, ca ţîşnirea dintîi a fericirii pe care ţi-o dă dragostea. Ordînov desluşea şi cuvintele : simple, pornite din inimă, de mult alcătuite de un simţămînt sincer, calm, pur şi limpede. Dar le uita grabnic, căci n-auzea decît sunetele. Prin melodia simplă şi naivă a cîntecului răzbeau apoi alte cuvinte, pătrunse de năzuinţele ce-i umpleau pieptul, ca un ecou al celor mai tainice ascunzişuri, necunoscute lui însuşi, ale pasiunii sale, făcîndu-l s-o desluşească limpede în ele, cu toată făptura sa, pe Katerina. Auzea cînd ultimul geamăt al unei inimi încremenite în strînsoarea patimii, cînd bucuria libertăţii şi a spiritului care şi-a sfărîmat lanţurile şi s-a avîntat luminos şi slobod deasupra oceanului nesfîrşit al iubirii fără oprelişti ; era primul jurămînt al unei ibovnice cast îmbujorate, cu rugăminţi, cu lacrimi şi cu şoapte tainice şi sfioase ; era dorinţa unei bacante, mîndră şi bucuroasă de puterea ei, ce-şi destăinuie, lepădînd vălurile, cu un rîs scînteietor, privirea îmbătată...

Ordînov nu mai putu aştepta sfîrşitul cîntecului şi se dădu jos din pat. În aceeaşi clipă cîntecul încetă.

— Dimineaţa cea bună şi ziua cea bună au trecut, scumpul meu ! auzi glasul Katerinei. Aşadar : bună seara ! Scoală-te şi vino la noi, trezeşte-te întru bucurie ; te aşteptăm, eu şi stăpînul casei, ca nişte oameni buni, gata să se supună voii tale ; stinge ura cu

dragostea, dacă tot te mai încearcă obida din inimă. Spune o vorbă blîndă !...

Ordînov ieşise din odaie încă la prima ei chemare, abia dîndu-şi seama că intră la stăpînii casei. Uşa se deschise dinaintea lui. Scînteind ca lumina soarelui, i se înfăţişă zîmbetul de aur al minunatei sale gazde. În clipa aceea, nu vedea şi n-auzea decît pe femeia iubită. În aceeaşi clipă viaţa şi bucuria lui se contopiră într-un singur tot în inima sa — în chipul luminos al Katerinei sale.

— De două ori a asfinţit soarele de cînd ne-am luat rămas bun, spuse ea, întinzîndu-i mîinile ; acum asfinţeşte pentru a treia oară, uită-te prin fereastră. Ca două asfinţituri în sufletul unei frumoase, rosti zîmbind Katerina ; unul ce-i îmbujorează faţa cu sfiala celei dintîi zbateri a inimii singuratice de fată ; celălalt, care arde-n vîlvătăi, apăsîndu-i pieptul şi azvîrlindu-i în faţă sîngele rumen, atunci cînd uită cea dintîi sfială... Poftim, vino în casa noastră, voinicule ! De ce-ai rămas în prag ? Toată cinstea şi dragostea, şi plecăciunile stăpînului casei !

Izbucnind într-un rîs cristalin, luă mîna lui Ordînov şi-l atrase în odaie. În inima lui se cuibări teama. Toată vîlvătaia, tot focul ce se aprinsese în pieptul lui se mistuise parcă şi se stinsese într-o clipă şi pentru o clipă ; lăsă stînjenit ochii în pămînt, temîndu-se să se uite la dînsa. Simţea că e atît de minunat de frumoasă, încît inima lui n-o să poată îndura dogoarea privirilor ei. N-o mai văzuse încă niciodată aşa pe Katerina lui. Pe faţa ei scînteiau acum pentru întîia oară rîsul şi veselia, secînd lacrimile amare din genele-i negre. Mîna lui tremura într-a ei. Şi dacă şi-ar fi ridicat ochii, ar fi văzut pe Katerina cu un zîmbet biruitor, cu ochii luminoşi aţintiţi asupra feţei lui înceţoşate de tulburare şi de pasiune.

— Hai, scoală, bătrîne ! zise în cele din urmă Katerina, ca şi cînd atunci s-ar fi dezmeticit şi ea, şi spune un cuvînt de bun venit musafirului nostru. Musafirul acesta e ca un frate ! Hai, scoală odată, moşneag trufaş şi mîndru, ploconeşte-te, ia-l pe oaspete de mîinile lui albe şi aşază-l la masă !

Ordînov ridică ochii şi parcă abia acum îşi veni în fire. Abia acum se gîndi la Murin. Ochii bătrînului, gata parcă să se stingă în nostalgia din pragul morţii, îl priveau fix ; îşi aduse aminte cu durere în suflet de privirea aceasta pe care o văzuse scînteind ultima oară de sub nişte sprîncene negre şi stufoase, încruntate ca şi acum de alean şi de mînie. Simţi o uşoară ameţeală. Aruncă

o privire în jur și abia acum pricepu totul desluşit, limpede. Murin şedea încă lungit în pat, dar era îmbrăcat ca şi cum s-ar fi sculat de mult şi-ar fi ieşit în dimineaţa asta în oraş. Gîtul îi era înfăşurat, ca şi rîndul trecut, cu o basma roşie, în picioare avea pantofi. Boala părea să-i fi trecut, numai faţa lui era cumplit de palidă încă şi gălbejită. Katerina stătea lîngă pat, rezemată cu mîna de masă, şi se uita atentă la amîndoi. Pe faţa ei stăruia un zîmbet prietenos. Părea că totul se petrece ca la un semn al ei.

— A, dumneata eşti ! spuse Murin, ridicîndu-se pe jumătate în pat. Chiriaşul meu. Sînt vinovat faţă de dumneata, boierule, am greşit şi te-am supărat cînd m-am jucat deunăzi cu puşca. De unde era să ştiu că te apucă şi pe dumneata boala rea ! Pe mine mă necăjeşte mereu, adăugă el cu o voce răguşită, bolnăvicioasă, încruntîndu-se şi întorcîndu-şi fără să vrea ochii de la Ordînov. Nenorocirea, cînd vine, nu bate la poartă, se furişează ca un hoţ ! Şi ei era să-i înfig mai deunăzi cuţitul în piept... adăugă Murin, arătînd cu un semn din cap înspre Katerina. Sînt un om bolnav şi cînd mă apucă, asta-i ! Ce să-ţi mai spun ! Stai jos şi fii binevenit !

Ordînov nu-şi lua ochii de la el.

— Stai jos, stai jos ! strigă bătrînul nerăbdător, stai jos dacă aşa-i place ei ! Văd că vă aveţi ca fraţii ! V-aţi îndrăgit, de parc-aţi fi ibovnici !

Ordînov se aşeză.

— Ian te uită ce mai surioară ai, urmă bătrînul, izbucnind în rîs şi arătîndu-şi cele două rînduri de dinţi, albi şi întregi pînă la unul. Giugiuliţi-vă, dragii mei ! Ce zici, boierule, frumoasă surioară ai, nu ? Hai, răspunde ! Ia te uită cum i s-au aprins obrajii ! Da uită-te o dată, fă-i cinstea asta frumuseţii ! Arată-ne că te perpeleşti după dînsa !

Ordînov îşi încruntă sprîncenele şi se uită furios la bătrîn. Acesta tresări sub privirea lui. În pieptul lui Ordînov clocotea o turbare oarbă. Cu un fel de instinct animalic, simţea în preajmă-i un duşman de moarte. Nu putea să-şi dea nici el seama ce se petrece cu dînsul, raţiunea refuza să-l slujească.

— Nu te uita ! auzi o voce în spatele său.

Ordînov întoarse capul.

— Nu te uita, nu te uita, spuse rîzînd Katerina. Fie-ţi milă de draga ta, dacă te îndeamnă diavolul. Apoi, deodată, îi puse pe la spate palmele peste ochi ; şi le retrase însă numaidecît, şi-şi acoperi faţa. Dar roşeaţa din obraji părea să răzbată printre degetele ei. Îşi luă mîinile de la ochi şi, roşie ca para focului, în-

cercă să înfrunte, cu o privire luminoasă şi de loc înfrigurată, rîsetele şi privirile curioase ale celor doi bărbaţi. Amîndoi o priveau tăcuţi ; Ordînov — cu uimirea îndrăgostitului căruia pentru întîia oară i-a străpuns inima o frumuseţe nemaivăzută ; bătrînul — atent şi rece. Faţa lui lividă nu exprima nimic ; numai buzele i se învineţiseră şi tremurau uşor.

Katerina se apropie de masă, acum fără să mai rîdă, şi se apucă să strîngă cărţile, hîrtiile, călimara, tot ce se afla acolo, punînd apoi totul pe pervazul ferestrei. Răsufla iute, sacadat, şi în răstimpuri trăgea cu nesaţ aer în piept, ca şi cînd ar fi simţit o strînsoare la inimă. Pieptul ei plin se lăsa greu, ca valul la ţărm, apoi se sălta iarăşi. Îşi plecă ochii în pămînt şi genele ei negre ca smoala şi ascuţite ca nişte ace sclipiră pe obrajii albi...

— Frumoasa-frumoaselor ! spuse bătrînul.

— Stăpîna mea ! şopti Ordînov, tremurînd din tot trupul. Se dezmetici, simţind asupră-şi privirea bătrînului care-l străfulgerase o clipă, lacomă, rea, rece şi dispreţuitoare. Ordînov dădu să se ridice, dar o forţă nevăzută îi încătuşase parcă picioarele. Se aşeză din nou. Din cînd în cînd, îşi strîngea o mînă, ca şi cînd n-ar fi dat crezare realităţii. I se părea că e prada unui coşmar şi că pe ochii lui mai stăruie încă somnul chinuit, bolnăvicios. Dar — ciudat lucru ! — nu dorea să se trezească...

Katerina luă covorul vechi de pe masă, deschise sipetul, scoase o faţă de masă scumpă, brodată toată cu mătase în culori vii şi cu aur, şi o întinse ; apoi scoase din dulap un serviciu vechi de argint, îl puse în mijlocul mesei şi luă trei pahare — unul pentru stăpînul casei, unul pentru musafir şi unul pentru ea, după care se uită la bătrîn şi la oaspete cu o privire gravă, aproape gînditoare.

— Care dintre noi şi cui îi e drag ori ba ? spuse ea. Care nu-i e drag cuiva, mi-e drag mie şi o să-şi bea paharul cu mine. Mie îmi sînteţi dragi şi unul, şi altul ; să bem, dar, cu toţii pentru dragoste şi bună înţelegere !

— Să bem şi să ne înecăm gîndurile negre în vin ! spuse bătrînul cu vocea schimbată. Toarnă, Katerina !

— Şi tu ce zici, să torn ? întrebă Katerina, uitîndu-se la Ordînov.

Ordînov îi împinse paharul fără să spună o vorbă.

— Aşteaptă ! Cine are vreun gînd ascuns, să i se împlinească ! spuse bătrînul, ridicînd paharul.

Ciocniră tustrei şi băură.

— Şi acuma, hai să bem noi doi, bătrîne ! spuse Katerina, adresîndu-se stăpînului casei. Să bem, dacă inima ta bate pentru mine ! Să bem pentru fericirea pe care am trăit-o, să facem plecăciune anilor trăiţi, să ne închinăm din inimă şi cu dragoste fericirii ! Cere-mi să torn, dacă inima ta arde pentru mine !

— Vinul tău e tare, porumbiţo, dar văd că tu abia îţi înmoi buzele în el ! zise bătrînul rîzînd şi întinzîndu-i iar paharul.

— Sorb şi eu o înghiţitură, dar tu să bei pînă la fund !... Aşa e viaţa asta, bătrîne, împovărată de gînduri grele, şi gîndurile grele fac inima să tînjească ! Gîndurile de la amărăciune vin şi amărăciune aduc ; cînd eşti fericit, nu te bat nici un fel de gînduri ! Bea, bătrîne ! Îneacă-ţi gîndurile !

— Multă amărăciune ai mai strîns, se vede, de eşti atîta de pornită împotrivă-i ! Vrei, de bună seamă, s-o dai gata dintr-o dată, porumbiţa mea albă. Beau cu tine, Katia ! Ai şi dumneata vreo amărăciune, boierule, dacă-mi îngădui să te întreb ?

— Ce am, ce n-am, numai sufletul meu ştie, spuse în şoaptă Ordînov, fără a-şi lua ochii de la Katerina.

— Ai auzit, moşule ? Nici eu nu m-am cunoscut pe mine însămi multă vreme, nu-mi aduceam aminte de nimic, dar cînd a venit vremea, m-am cunoscut pe de-a întregul şi mi-am adus aminte de toate ; am retrăit cu nesaţ tot ce-a fost şi-a trecut.

— Da, e vai şi-amar cînd încerci să răzbeşti numai ce-a fost, spuse bătrînul gînditor. Ce-a trecut, e ca vinul băut ! Ce preţ are fericirea din trecut ? Caftanul purtat îl arunci...

— Iei unul nou ! zise Katerina, cu un rîs nervos, în vreme ce pe genele-i sclipitoare atîrnau două lacrimi ca două diamante. Ehei, viaţa n-o trăieşti cu o clipă de fericire, şi-apoi inima de fată bate vîrtos, greu să te potriveşti cu ea ! Priceput-ai, moşule ? Uite, mi-am înecat o lacrimă în paharul tău !

— Oare multă fericire ai dat ca să-ţi cumperi amarul ? întrebă Ordînov cu vocea tremurînd de emoţie.

— Dumneata, boierule, după cum se vede, ai multe de vînzare, de te bagi nepoftit ! răspunse bătrînul, chicotind uşor şi cu răutate, aruncîndu-i lui Ordînov o privire neruşinată.

— Cît am dat, am dat, răspunse şi Katerina cu o voce parcă nemulţumită, jignită. Unuia i se pare mult, altuia puţin. Unul vrea să dea totul şi să nu ia nimic, altul nu făgăduieşte nimic, dar inima îl urmează ascultătoare ! Tu nu mai necăji omul, adăugă ea, uitîndu-se cu tristeţe la Ordînov, un om e cum trebuie, altul nu ; parcă poţi să ştii de ce şi după cine tînjeşte sufletul ? Umple-ţi

paharul, moşule ! Bea pentru fericirea copilei tale, a iubitei, a roabei tale supuse şi ascultătoare, aşa cum a fost ea de la început de cînd te-a cunoscut. Ridică paharul !

— Fie ! Umple-ţi şi tu paharul ! zise bătrînul, luîndu-şi-l pe-al său.

— Stai, bătrîne, nu bea încă ! Lasă-mă mai întîi să spun o vorbă !...

Katerina se rezemă cu coatele de masă şi se uită ţintă în ochii bătrînului cu ochii ei aprinşi de patimă, în care strălucea o hotărîre stranie. Toate mişcările ei erau însă neliniştite, gesturile repezite, neaşteptate, agitate. Era parcă toată cuprinsă de vîlvătaie şi înfăţişarea asta părea bizară. Dar frumuseţea ei părea că sporeşte o dată cu tulburarea, cu starea de însufleţire ce pusese stăpînire pe dînsa. Pe buze îi înflorise un zîmbet care scotea la iveală două şiraguri de dinţi albi şi frumoşi ca mărgăritarele ; răsuflarea ei zbuciumată îi înfiora cu un tremur uşor nările. Pieptul îi tresălta ; cosiţa, răsucită de trei ori la ceafă, căzuse în uşoară neorînduială, pe urechea stîngă şi acoperea o parte din obrazul încins. La tîmple răzbeau broboane mici de sudoare.

— Ia ghiceşte-mi, bătrîne ! Ghiceşte-mi, scumpule, ghiceşte-mi înainte să ţi se tulbure minţile de băutură ; uite palma mea cea albă ! Ştiau ei oamenii de pe la noi ceva cînd ziceau că eşti un vrăjitor ! Vezi bine, ai învăţat din cărţi şi cunoşti tot felul de scrieri diavoleşti ! Uită-te, moşule, şi spune-mi ce soartă nefericită mă aşteaptă ; dar vezi, să nu mă minţi ! Ei, haide, spune-mi cum ştii, dac-o să aibă parte de fericire copila ta, ori n-ai s-o ierţi şi ai să-i cobeşti la drum numai amar şi jale ? Spune-mi, o să-mi fie oare cald ungherul, m-oi statornici undeva, ori, ca pasărea călătoare, o să umblu stingheră printre oameni, căutîndu-mi adăpost ? Spune-mi, cine mi-e duşman, cine îmi hărăzeşte dragoste şi cine îmi poartă gînd rău ? Spune-mi, dacă inima mea tînără şi fierbinte o să-şi trăiască pustie viaţa şi-o să se chircească înainte de vreme, ori o să-şi afle şi ea una pe seama ei şi s-o porni să bată a bucurie laolaltă cu ea... pînă-n clipa unui nou nenoroc ? Chiceşte-mi apoi, bătrîne, pe ce tărîm peste mări şi ţări, sub care cer albastru trăieşte şoimul meu cel frumos, pe unde-şi caută perechea, şi dacă o caută cu ochiul ager, dacă o aşteaptă cu drag şi o s-o-ndrăgească tare, dacă dragostea lui s-o mistui curînd, spune-mi dacă o să mă amăgească ori ba ? Aşijderea, dacă tot ghiceşti, spune-mi, moşule, pentru cea din urmă oară, dacă noi doi o s-o mai lungim aşa multă vreme, tot stînd în ungherul ăsta amărît şi tot

citind cărţile astea diavoleşti ; spune-mi, cînd să-mi iau rămas bun de la tine, bătrîne, aşa, omeneşte, să-ţi mulţumesc pentru pîine şi sare, pentru că mi-ai dat de băut şi de mîncare, pentru că mi-ai depănat poveşti ?... Bagă de seamă, să-mi spui tot adevărul, să nu mă minţi ; iată, a venit ceasul, ţine-te tare !

Însufleţirea ei crescuse treptat pînă la ultimul cuvînt, cînd deodată glasul i se frînse de tulburare, ca şi cînd un vîrtej i ar fi prins inima. Ochii îi scînteiară şi buza de sus tremură uşor. Se auzea cum se încolăceşte ca un şarpe şi se ascunde în fiecare cuvînt al ei batjocura răutăcioasă, dar rîsul ei avea parcă sunet de plîns. Se aplecase peste masă înspre bătrîn şi se uita ţintă, cu atenţie lacomă, în ochii lui tulburi. Ordînov auzi inima ei bătînd deodată cu putere atunci cînd sfîrşi de vorbit ; uitîndu-se la ea, scoase un ţipăt de admiraţie şi dădu să se ridice de pe bancă. Dar privirea neliniştită a bătrînului, oprindu-se o clipă asupră-i, îl ţintui iarăşi locului. În privirea aceasta neliniştită, fulgerătoare, care îl făcea de fiecare dată pe Ordînov să se cutremure, umplîndu-i inima de venin, de ciudă şi de furie neputincioasă, stăruia un amestec ciudat de dispreţ, ironie şi adîncă iritare, la care se adăuga o curiozitate răutăcioasă şi vicleană.

Bătrînul se uita la Katerina lui gînditor şi cu un fel de tristă curiozitate. Inima îi fusese rănită, cuvintele fuseseră rostite. Dar bătrînul nici măcar nu mişcă din sprîncene ! Se mulţumi să zîmbească atunci cînd femeia sfîrşi de vorbit.

— Prea multe vrei să afli dintr-o dată, puicuţa mea care-ai prins pene, păsăruica mea care ai început să baţi din aripi ! Umple-mi mai repede paharul adînc ; să bem mai întîi pentru despărţirea cea de bunăvoie, ca nu cumva să stric urarea cu vreun gînd negru, necurat. Diavolul e tare şi lesne te împinge la păcat !

Bătrînul ridică paharul şi bău. Cu cît bea mai mult, cu atît se făcea mai palid. Ochii i se înroşiseră ca doi tăciuni aprinşi. Era vădit că sclipirea lor înfrigurată şi vineţeala mortală care-i schimbă dintr-o dată chipul prevesteau un nou acces. Vinul era tare, aşa că şi lui Ordînov i se tulburau ochii tot mai mult, cu fiecare pahar. Sîngele îi dogorea în vine, nu mai putea fi ţinut în frîu : îi potopea inima şi-i tulbura mintea. Neliniştea ce-l cuprinsese sporea necontenit. Îşi turnă şi bău iar, fără să ştie el însuşi ce face şi cum să-şi domolească tulburarea tot mai puternică ; sîngele porni şi mai iute prin vinele lui. Ca în delir, abia mai putea urmări, încordîndu-şi toată atenţia, ceea ce se petrecea între straniile lui gazde.

Bătrînul izbi cu paharul de argint în masă.

— Toarnă, Katerina ! strigă el. Mai toarnă-mi, fiică rea ce eşti, toarnă pînă m-oi face praf ! Doboară pe moşneag, să se isprăvească cu el ! Uite-aşa, mai toarnă-mi, mai toarnă-mi, frumoaso ! Să bem ! De ce ai băut aşa de puţin ? Ori n-am văzut eu...

Katerina îi răspunse ceva, dar Ordînov nu auzi ce anume. Bătrînul n-o lăsă să-şi sfîrşească vorba ; o apucă de mînă, ca şi cum n-ar mai fi fost în putere să-şi stăvilească clocotul din piept. Avea faţa palidă ; ochii i se întunecau, apoi se aprindeau iar cu putere ; buzele livide îi tremurau ; i se adresă cu un glas şovăielnic, tulbure, din care răzbea în răstimpuri un straniu extaz :

— Dă-mi mînuţa, frumoaso ! Dă-mi-o să-ţi ghicesc şi să-ţi spun adevărul curat ! Să ştii că nu te-ai înşelat, Katerina ; da, sînt vrăjitor ! Drept a grăit inimioara ta de aur, cînd a spus că numai eu am vrăjit-o, şi inimii acesteia nevinovate n-am să-i ascund adevărul ! Un singur lucru n-ai priceput tu : că nu eu, vrăjitorul, trebuie să-ţi luminez mintea ! Judecata unei fete nu-i totuna cu voia ei, judecata prinde tot adevărul ; dar tu parcă n-ai fi ştiut şi n-ai fi aflat nimic ! Are şi ea cap pe umeri, şarpe viclean, măcar că inima i se scaldă în lacrimi ! Să găsească ea singură drumul, strecurîndu-se printre stîncile vieţii şi păzindu-şi voia cea vicleană ! Unde poate, răzbeşte cu mintea, iar unde nu poate răzbi cu mintea, ştie să tulbure cu frumuseţea ei, să îmbete cu ochiul ei cel negru, căci frumuseţea e în stare să frîngă puterea şi despică în două chiar şi o inimă de fier ! Ai să cunoşti tu oare jalea şi mîhnirea ? Grea e jalea omului ! Dar o inimă slabă nu ştie ce-i durerea ! Durerea trage la inima cea tare, o face să verse în tăcere lacrimi de sînge şi nu vrea să fie alinată de oameni cumsecade ; durerea ta, fată, e ca urma în nisip, pe care o spală ploaia, o usucă soarele şi o spulberă vîntul ! Hai să-ţi mai spun, să-ţi mai vrăjesc : cine-o să te îndrăgească pe tine, o să te aibă roabă ; singură ai să-ţi încătuşezi libertatea, ai s-o zălogeşti şi n-ai s-o mai iei înapoi ; n-ai să faci să tacă iubirea la vremea cuvenită ; tu ai să dai un bob, şi cel ce te va duce la pierzanie o să ia un spic întreg ! Copilul meu gingaş, căpşor de aur, tu ţi-ai înecat în paharul meu o lacrimă ca un bob de mărgăritar, dar nu te-a răbdat inima după ea şi ai mai vărsa încă o sută de lacrimi, ţi-ai prăpădit vorba cea frumoasă şi mi te-ai lăudat cu pacostea asta de căpşor. N-ai de ce să tînjeşti după lăcrimioara asta ca un bob de rouă, căci ai să simţi cu prisosinţă bobul de mărgăritar în noaptea

lungă şi amară cînd o să te roadă jalea şi gîndurile negre ; atunci, pentru bobul acela are să-ţi picure în inima fierbinte şi o altă lacrimă, a altcuiva — o lacrimă însîngerată, şi nu caldă, ci ca plumbul topit ; o să-ţi ardă pînă la sînge pieptul alb şi pînă dimineaţa, o dimineaţă posomorîtă şi apăsătoare care anunţă o zi mohorîtă, ai să te zbuciumi în aşternutul tău, secătuindu-ţi sîngele roşu ca focul, şi n-ai să-ţi tămăduieşti rana vie nici pînă în dimineaţa cealaltă ! Mai toarnă-mi, Katerina, toarnă-mi, porumbiţa mea, toarnă-mi pentru sfatul înţelept pe care ţi-l dau ; mai mult nu face să-mi ostenesc gura...

Glasul îi slăbise şi începuse să tremure ; pieptul i se zbuciuma, gata-gata să izbucnească în hohote de plîns... Îşi turnă vin şi bău cu sete încă un pahar ; pe urmă izbi din nou cu paharul în masă. Privirea tulbure i se mai învăpăie o dată.

— Trăieşte şi tu cum te taie capul ! strigă el. Ce-a fost, s-a dus ! Toarnă-mi, mai toarnă-mi, dă-mi paharul cel greu, ca să-mi ia minţile şi să-mi amorţească sufletul ! Afundă-mă în noaptea nesfîrşită, în care nu mai aştepţi dimineaţa ; vreau să alung aducerile-aminte. Ce-a fost, s-a dus ! Vezi bine, s-a învechit marfa negustorului şi o dă acum de pomană ! Şi n-ar fi vîndut-o de bunăvoie negustorul acela sub preţ, chiar de-ar fi fost să se verse sînge duşman şi sînge nevinovat, chiar de şi-ar fi dat cumpărătorul pe deasupra şi bietul lui suflet rătăcit ! Toarnă, mai toarnă-mi, Katerina !...

Dar mîna lui care ţinea paharul rămase nemişcată, încremenită parcă ; răsufla greu, anevoie, capul îi căzuse în neştire pe piept. Îşi mai aţinti o dată privirea înceţoşată asupra lui Ordînov, însă în cele din urmă se stinse şi privirea aceasta, pleoapele căzură grele ca plumbul peste ochi. O paloare mortală îi învălui faţa... Buzele mai tremurară o vreme, străduindu-se parcă să mai spună ceva, şi deodată o lacrimă mare şi fierbinte i se anină între gene, apoi se desprinse şi lunecă încet pe obrazul cadaveric... Ordînov nu mai putu îndura. Se ridică, făcu un pas înainte, clătinîndu-se, se apropie de Katerina şi o apucă de mînă ; dar ea nici măcar nu se uită la dînsul, ca şi cînd nu l-ar fi băgat în seamă, ca şi cînd nu l-ar mai fi recunoscut...

Părea că îşi pierde şi ea cunoştinţa, ca şi cînd un singur gînd, o singură idee nestrămutată ar fi pus stăpînire în întregime pe ea. Se lipi cu pieptul de bătrînul adormit, îi încolăci gîtul cu braţul ei alb şi îşi pironi ochii asupră-i într-o privire încinsă, de jăratic. Părea să nu-l fi simţit pe Ordînov cînd acesta o apucase de mînă.

În cele din urmă, își întoarse capul spre el și-l învălui cu o privire lungă și cercetătoare. Părea că înțelege, în sfîrșit ; pe buzele ei apăru anevoie, parcă, un zîmbet îndurerat, greu, plin de mirare...

— Pleacă, pleacă de-aici, spuse ea în șoaptă. Ești beat și ești rău ! Tu nu-mi ești oaspete !... Și se întoarse iar spre bătrîn, pironindu-și ochii asupră-i.

Părea că-i străjuiește fiecare răsuflare și că-i dezmiardă cu privirea ei somnul. Părea că se teme să răsufle ea însăși, stăpînindu-și clocotul inimii. Iar inima ei vădea atîta dăruire, încît Ordînov se simți cuprins de deznădejde, de ură și de o mînie cumplită...

— Katerina ! Katerina ! spuse el strîngîndu-i mîna cu putere.

Fața ei exprima durere. Își ridică iarăși capul și îl privi cu atîta ironie, cu atîta dispreț nerușinat, încît Ordînov fu cît pe ce să se prăbușească. Apoi arătă spre bătrînul adormit și-l învălui iarăși pe Ordînov cu o privire groaznică, de gheață, ca și cînd toată batjocura dușmanului lui ar fi trecut în ochii ei.

— Ce, are să-ți facă seama ? spuse Ordînov ieșindu-și din fire.

Parcă demonul lui i-ar fi șoptit la ureche că a înțeles-o... Inima toată i se umplu de bucurie la gîndul care o stăpînea pe Katerina...

— Am să te cumpăr, frumoasa mea, de la negustorul tău, dacă îți trebuie sufletul meu ! Las' că nu-ți face el seama !...

Pe fața Katerinei stăruia același surîs țeapăn care înfiora toată ființa lui Ordînov. Zîmbetul ei batjocoritor îi sfîșie inima. Ca și cum și-ar fi pierdut mințile, aproape fără a-și mai da seama ce-i cu el, se rezemă cu cotul de perete și scoase din cui cuțitul bătrînului, un cuțit vechi și scump. Pe fața Katerinei apăru o expresie de uimire ; dar în aceeași vreme în ochii ei se oglindiră parcă, întîia oară, cu toată puterea, mînia și disprețul. Uitîndu-se la dînsa, Ordînov simțea că-l cuprinde amețeala... Simțea că cineva îi smulge mîna scăpată de sub controlul lui și o îndeamnă să săvîrșească o nebunie. Luă cuțitul... Katerina îl urmărea nemișcată, ca și cînd ar fi încetat să mai răsufle...

Ordînov aruncă o privire bătrînului.

În clipa aceea i se păru că un ochi al lui Murin se deschide ușor și se uită la el rîzînd. Privirile lor se întîlniră. Cîteva clipe Ordînov se uită țintă la el... Deodată i se păru că toată fața bătrînului rînjește și că un hohot diabolic, groaznic și ucigător, răsună în odaie. Un gînd teribil, monstruos, îi tulbură mintea cu zvîrcoliri de șarpe. Începu să tremure ; cuțitul îi căzu din mînă,

izbindu-se cu zgomot de podea. Katerina scoase un țipăt, ca și cum s-ar fi dezmeticit, ca și cum ar fi scăpat de un coșmar, de o vedenie grea, apăsătoare... Palid la față, Murin se ridică încet din pat și aruncă furios cu piciorul cuțitul cît colo. Katerina stătea lividă, încremenită, cu ochii închiși ; pe figura ei în spasme se citea o durere surdă, înfiorătoare ; își acoperi fața cu palmele și, scoțînd un țipăt sfîșietor, pierzîndu-și aproape cu desăvîrșire simțirea, se prăbuși la picioarele bătrînului...

— Alioșa ! Alioșa ! izbucni un strigăt din pieptul ei prins în strînsoare...

Murin întinse brațele lui vînjoase și o cuprinse cu putere la pieptul său. Dar în clipa cînd ea își lipi capul de inima lui, trăsăturile bătrînului căpătară o expresie atît de batjocoritoare, încît Ordînov se îngrozi. Înșelăciune și perfidie, gelozie tiranică, o adevărată teroare exercitată asupra unei biete inimi zdrobite — iată ce se deslușea în expresia aceasta, batjocură dezvăluită acum fără rușine...

III

Cînd, palid și tulburat, fără a-și fi revenit încă de-a binelea după zbuciumul din ajun, Ordînov deschise a doua zi, pe la ceasurile opt dimineața, ușa lui Iaroslav Ilici, la care, de altminteri, se dusese fără să știe nici el de ce, făcu uluit un pas înapoi și rămase încremenit în prag, zărindu-l în cameră pe Murin. Bătrînul era și mai palid decît Ordînov, și părea atît de bolnav, încît abia se mai ținea pe picioare ; nu voia cu nici un chip să stea jos, în ciuda invitațiilor stăruitoare ale lui Iaroslav Ilici, cît se poate de fericit de această vizită. La vederea lui Ordînov, Iaroslav Ilici lăsă și el să-i scape o exclamație, dar aproape în aceeași clipă bucuria i se spulberă și, la jumătatea drumului dintre masă și scaunul cel mai apropiat, se pierdu deodată cu firea. Se vedea bine că nu știe ce să spună și ce să facă, și își dădea pe deplin seama că nu se cuvenea să tragă din ciubuc într-un astfel de moment complicat, lăsîndu-și oaspetele singur ; și totuși (era atîta de fîstîcit) trăgea din ciubuc chiar cu oarecare rîvnă. Ordînov pătrunse, în sfîrșit, în cameră. Aruncă o privire fugară lui Murin. Pe fața bătrînului flutură parcă zîmbetul acela răutăcios din ajun, care îi dădu și acum lui Ordînov un tremur de indignare. De

altminteri, dușmănia de pe fața bătrînului dispăru numaidecît, luîndu-i locul o expresie de nepătruns. Se înclină adînc dinaintea chiriașului său... Toată această scenă îl readuse, în sfîrșit, la realitate pe Ordînov. Se uită țintă la Iaroslav Ilici, vrînd să-și dea seama cum stau lucrurile. Iaroslav Ilici, emoționat, se fîstîci de-a binelea.

— Poftim, poftim, rosti el în cele din urmă. Poftim înăuntru, scumpe Vasili Mihailovici. Luminează-ne cu vizita dumitale și dă un înțeles... lucrurilor noastre obișnuite... spuse Iaroslav Ilici, arătînd cu brațul un ungher al camerei ; era roșu la față ca un trandafir involt, încurcîndu-se de ciudă că o frază din cele mai nobile se împotmolise fără să-și fi putut face efectul. Împinse cu zgomot un scaun pînă în mijlocul camerei.

— Nu vă deranjez, Iaroslav Ilici ? Voiam... două minute...

— Vai, dar dumneata nu mă poți deranja niciodată... Vasili Mihailovici ! Bei un ceai ? Hei, femeie !... Sînt încredințat că n-ai să refuzi nici dumneata încă o ceșcuță !

Murin dădu din cap, arătînd în felul acesta că nu refuză.

Iaroslav Ilici se răsti la femeia care intrase la porunca lui și-i ceru pe un ton foarte aspru să aducă încă trei pahare, apoi se așeză lîngă Ordînov. O vreme își tot suci capul, ca o jucărie din ghips, cînd în dreapta, cînd în stînga, de la Murin la Ordînov și de la Ordînov la Murin. Era pus într-o situație cît se poate de neplăcută. Voia, pare-se, să spună ceva, după părerea lui, foarte delicat, cel puțin pentru una din părți. Dar cu toate eforturile pe care le făcea, nu era în stare să rostească o vorbă... Ordînov părea și el nedumerit. La un moment dat, porniră să vorbească amîndoi deodată... Tăcutul Murin, care îi urmărea curios, deschise gura, arătîndu-și toți dinții...

— Am venit să-ți aduc la cunoștință, începu Ordînov, că în urma unei întîmplări cît se poate de neplăcute, mă văd nevoit să-mi părăsesc locuința și...

— Închipuie-ți ce lucru curios ! îl întrerupse Iaroslav Ilici. Mărturisesc că am rămas foarte surprins cînd acest venerabil bătrîn mi-a adus azi-dimineață la cunoștință hotărîrea dumitale. Dar...

— *Dînsul* te-a înștiințat ? întrebă uluit Ordînov, aruncînd o privire lui Murin.

Bătrînul îşi netezi barba şi rîse, ducîndu-şi mîneca la gură.

— Da, întări Iaroslav Ilici. De altfel, s-ar putea să mă înşel. Mărturisesc însă cu mîna pe inimă că n-am găsit nimic jignitor în cele spuse despre dumneata de acest venerabil bătrîn !...

Şi Iaroslav Ilici roşi iar, stăpînindu-şi anevoie tulburarea care-l cuprinsese. Parcă pe deplin satisfăcut, în sfîrşit, de confuzia gazdei şi a oaspetelui, Murin făcu un pas înainte.

— Eu, înălţimea-voastră, începu el, înclinîndu-se politicos în faţa lui Ordînov, am îndrăznit să supăr un pic pe înălţimea-sa... Adicătelea, domnule, după cum ştii şi dumneata, eu şi cu femeia mea am fi bucuroşi şi n-am îndrăzni să rostim un cuvînt... dar viaţa mea, ştii şi dumneata, domnule, vezi prea bine !... Atîta cît ne mai ţine Domnul în viaţă, pentru care lucru ne şi rugăm voii lui celei sfinte ; altfel, vezi şi dumneata, domnule, că-mi vine să urlu, nu alta ! Zicînd acestea, Murin îşi şterse iar barba cu mîneca hainei.

Ordînov simţea că-i vine rău.

— Da, da, ţi-am spus şi eu că dînsul e bolnav, *malheur*... voisem să mă exprim în franţuzeşte, dar, te rog să mă ierţi, nu stăpînesc prea bine franceza, aşa că...

— Mda...

— Mda, adică...

Ordînov şi Iaroslav Ilici îşi făcură reciproc cîte o plecăciune, ridicîndu-se fiecare pe jumătate şi puţin într-o parte de pe scaunul său, şi amîndoi încercară să ascundă nedumerirea ivită, zîmbind în chip de scuză. Om practic, Iaroslav Ilici se corectă numaidecît.

— De altminteri, începu el, l-am luat la întrebări amănunţite pe acest om cinstit, care mi-a spus că boala femeii...

Delicat de felul său, voind pesemne să mascheze expresia discretă de nedumerire ce se ivise iarăşi pe chipul lui, Iaroslav Ilici aruncă repede o privire întrebătoare lui Murin.

— Da, femeia mea... spuse acesta.

Delicatul Iaroslav Ilici nu mai stărui.

— Gazda, adică fosta dumitale gazdă... drept să-ţi spun... hm ! Trebuie să ştii că e o femeie bolnavă. Dînsul susţine că asta te stînjeneşte... îndeletnicirile dumitale... De altfel, şi dînsul... mi-ai ascuns un amănunt important, Vasili Mihailovici !

— Care anume ?

— Acela cu puşca, zise aproape în şoaptă, cît se poate de condescendent, Iaroslav Ilici, imprimînd tonului amical al gingaşei sale voci de tenor o fărîmă de reproş. Dar, se grăbi el să

adauge, ştiu tot, mi-a spus dînsul totul, şi socot că ai procedat foarte nobil iertîndu-l pentru gestul involuntar faţă de dumneata. Pe cinstea mea, am văzut lacrimi în ochii săi !

Iaroslav Ilici roşi din nou şi ochii i se luminară. Se suci în scaun foarte mişcat.

— Eu, adicătelea noi, înălţimea-voastră, domnule, adicătelea eu, ca să zic aşa, şi cu femeia mea, ne rugăm mult lui Dumnezeu pentru dumneata, începu Murin, întorcîndu-se spre Ordînov şi uitîndu-se ţintă în ochii lui, în vreme ce Iaroslav Ilici se străduia să-şi înăbuşe emoţia dintotdeauna. După cum ştii şi dumneata, domnule, e o muiere bolnavă şi proastă ; cît despre mine, abia mă mai ţin pe picioare...

— Mă rog, eu sînt gata, spuse nerăbdător Ordînov ; chiar acum !...

— Nu, adicătelea, domnule, noi sîntem, vezi bine, mulţumiţi de dumneata (aici Murin făcu o plecăciune). Altceva voiam să-ţi spun, domnule ; voiam să-ţi spun, domnule, că mi-e neam, adică neam de departe, a şaptea spiţă, cum se zice, dacă nu ţi-i cu supărare de vorba noastră, că noi sîntem oameni de jos ! Aşa se poartă ea de cînd era mică ! Are mintea cam aprinsă ; de, e de la ţară, a crescut în pădure, printre edecari şi lucrători de la cherhanea. Pe urmă le-a ars casa ; măicuţa *dînşii* s-a prăpădit şi ea în focul ăla ; taică-su n-a mai răzbit, vezi că ea ar putea să-ţi povestească cine ştie ce... Eu, unul, nu mă bag, dar să ştii că au văzut-o doftorii din Moscova... Ce mai, domnule, e beteagă rău, asta e ! Numai pe mine mă mai are ; stă cu mine. Trăim şi noi, şi ne rugăm lui Dumnezeu, şi ne punem nădejdea în puterea cea de sus ; eu, unul, nu mai ies din vorba ei...

Ordînov se schimbă la faţă. Iaroslav Ilici se uita cînd la unul, cînd la altul.

— Dar nu asta voiam să spun, domnule... nu ! se corectă Murin, clătinînd din cap cu un aer grav. Dînsa e, ca să zic aşa, ca un vînt, ca un vifor, capul ei numai la dragoste se gîndeşte, tot aşteaptă un ibovnic, să-mi fie cu iertare ; asta-i sminteala ei. O mai mîngîi şi eu cu poveştile. Că doar am văzut cu ochii mei, domnule — iartă-mi vorba asta proastă — urmă Murin, ştergîndu-şi barba cu mîneca, am văzut, care va să zică, cum te-a cunoscut pe dumneata ; şi dumneata, înălţimea-voastră, ca să zic aşa, ai binevoit s-o îndrăgeşti...

Iaroslav Ilici se făcu roşu ca focul şi aruncă o privire de reproş lui Murin. Ordînov abia mai stătea pe scaun.

— Nu... adicătelea, domnule, nu asta voiam să zic... Eu, domnule, am vorbit aşa, ca ţăranul, că de, n-aş ieşi din voia dumitale... Vezi bine, noi, domnule, sîntem oameni de jos, slugile domniei-tale, rosti Murin, făcînd o plecăciune adîncă. Ehei, ce-o să ne mai rugăm eu şi cu nevastă-mea lui Dumnezeu pentru milostivirea domniei-tale !... Nouă ce ne trebuie ? Să fim sătui şi sănătoşi, că de cîrtit, nu *cîrtim*. Şi-apoi, ce să fac, domnule, să-mi pun ştreangul de gît ? Vezi şi dumneata, domnule, aşa-i viaţa ; ai milă de noi, că, vezi bine, domnule, atîta i-ar mai lipsi — un ibovnic !... Fie-mi iertat, domnule, e un cuvînt cam din topor... sînt ţăran, domnule, dumneata eşti boier... dumneata, domnule, înălţimea-voastră, eşti un om tînăr, mîndru, înfierbîntat, pe cîtă vreme dînsa, domnule, ştii singur, e un copil fără minte ; lesne ajungi la păcat cu ea ! E o muiere pe cinste, rumănă şi frumoasă ; iar eu, de, cu bătrîneţile. Eu ce zic ? Vezi bine, domnia-ta, şi-o fi vîrît necuratul coada şi în viaţa dumitale ! O mîngîi şi eu cu poveşti, zău aşa. Şi ce-o să ne mai rugăm lui Dumnezeu, eu şi cu nevastă-mea, pentru domnia-ta ! Ce-o să ne mai rugăm ! Ce-ţi trebuie ea dumitale, înălţimea-voastră ! O fi frumoasă, nu zic ba, da tot ţărancă e ; ia, o nespălată, o proastă, pereche potrivită doar pentru un ţăran ca mine ! Nu se cade, boierule, ca domnia-ta să te ţii cu nişte ţărănci ! Ehei, ce ne-om mai ruga lui Dumnezeu pentru domnia-ta, ce ne-om mai ruga !...

Zicînd acestea, Murin făcu o plecăciune adîncă şi rămase multă vreme aşa încovoiat, ştergîndu-şi necontenit barba cu mîneca hainei. Iaroslav Ilici nu-şi mai găsea locul.

— Da, e un om tare cumsecade, observă el, fîstîcit de-a binelea. Mi-a vorbit despre niscaiva încurcături ce s-ar fi ivit între domniile-voastre, dar nu îndrăznesc să mă amestec, Vasili Mihailovici... Am auzit că tot mai eşti bolnav, urmă el grăbit, cu ochii înlăcrimaţi de emoţie, uitîndu-se năuc la Ordînov.

— Mda... Mă rog, cît îţi datorez ? îl întrebă repede Ordînov pe Murin.

— Vai de mine, boierule ! Se poate ? Doar nu sîntem de-alde... Ne jigneşti, boierule, zău ! Să-ţi fie ruşine, domnule ; cu ce te-om fi supărat eu şi cu nevastă-mea ? Vai de mine !

— E totuşi o împrejurare ciudată, prietene ; dumnealui ţi-a fost chiriaş ; nu-ţi dai seama că, refuzîndu-l, îl jigneşti ? găsi Iaroslav Ilici de cuviinţă să-i arate lui Murin cît de bizară şi nepotrivită era atitudinea lui.

— Păi cum aşa, nenişorule ! Zău, boierule ! Cu ce te-om fi supărat oare ? Că ne-am dat şi noi toată silinţa, zău aşa ! Hai, boierule, pentru numele lui Dumnezeu ! Ce, sîntem păgîni ? Să fi trăit la noi şi să fi mîncat sănătos din bucatele noastre ţărăneşti, să fi stat lungit în pat — o vorbă n-am fi zis ; dar vezi că şi-a vîrît necuratul coada şi eu îs om bolnav, femeia mea e beteagă şi ea — ce să-i faci ! N-ar avea cine să te slujească ; altfel am fi fost tare bucuroşi. Hei, şi ce-o să ne mai rugăm lui Dumnezeu, eu şi cu nevastă-mea, pentru domnia-ta, ce-o să ne mai rugăm !

Murin făcu o plecăciune adîncă. Două lacrimi picurară din ochii extaziaţi ai lui Iaroslav Ilici, care se uită entuziasmat la Ordînov.

— O, cîtă nobleţe ! Sfîntă ospitalitate a poporului rus !

Ordînov îi aruncă o privire sălbatică, măsurîndu-l aproape îngrozit din cap pînă-n picioare.

— Chiar aşa, domnia-ta, noi cinstim musafirii, chiar aşa, şi încă cum îi mai cinstim ! interveni Murin, acoperindu-şi barba cu mîneca. Mă bate un gînd, zău : să mai zăboveşti la noi, cucoane, urmă el, apropiindu-se de Ordînov. Zău, n-aş avea nimic împotrivă ; pentru o zi-două, zău că n-aş zice nimic. Dar vezi, păcatele noastre ; mi-e femeia beteagă ! De n-ar fi dînsa... Dac-aş fi, ca să zic aşa, singur, ehe ! cu toată cinstea, uite-aşa te-aş ţine. Păi cui altcuiva am putea noi să-i dăm cinstirea cuvenită ? Te-aş face bine, zău că te-aş face bine, pentru că ştiu şi leacul care-ţi trebuie domniei-tale... Ce-ar fi, zău, să mai zăboveşti, cucoane ? Mai stai la noi, chiar aşa !...

— Într-adevăr, există oare vreun remediu ? interveni Iaroslav Ilici, dar nu-şi sfîrşi vorba.

Ordînov exagerase cercetîndu-l adineauri din cap pînă-n picioare, uluit, pe Iaroslav Ilici. Acesta era, desigur, un om cît se poate de cinstit şi de nobil, dar acum pricepuse totul şi, ca să fim drepţi, se afla într-o situaţie cît se poate de dificilă ! Îi venea pur şi simplu să crape de rîs ! Dacă ar fi fost singur cu Ordînov — doi prieteni ca ei ! — de bună seamă că nu s-ar fi putut stăpîni şi ar fi izbucnit în hohote. În orice caz, ar fi făcut asta într-un chip cît se poate de demn, iar după cascada de rîs i-ar fi strîns cu căldură mîna lui Ordînov, asigurîndu-l sincer şi pe bună dreptate că simte pentru el un respect îndoit şi că în orice caz îl scuză... şi că, în sfîrşit, nici nu pune la socoteală împrejurarea tinereţii. În cazul de faţă, însă, cu delicateţa lui, se

vedea într-o situaţie din cele mai dificile şi aproape că-i venea să intre în pămînt...

— Leacurile, adicătelea dresurile! interveni iarăşi Murin, cu muşchii feţei tresăltînd în urma exclamaţiei stînjenitoare a lui Iaroslav Ilici. Eu, coane, aşa ţăran prost cum mă vezi, uite ce-aş zice... urmă el, făcînd încă un pas înainte. Prea multe cărţi ai citit domnia-ta; prea eşti deştept; cum zice o vorbă din popor, te-ai smintit de-atîta carte...

— Ajunge! îi curmă vorba Iaroslav Ilici cu asprime în glas.

— Am plecat, spuse Ordînov. Îţi mulţumesc, Iaroslav Ilici. Am să trec pe la dumneata, am să trec neapărat, făgădui el, drept răspuns la manifestările de politeţe ale lui Iaroslav Ilici, care nu mai era în stare să-l reţină. Rămîi cu bine...

— Multă sănătate, înălţimea-voastră, multă sănătate, şi nu ne uitaţi pe noi, păcătoşii; mai poftim pe la noi! zise Murin petrecîndu-l.

Ordînov nu mai auzea nimic; ieşi de acolo într-o stare de surescitare vecină cu nebunia.

Nu mai putea suporta; era frînt; abia mai lega două gînduri între ele. Simţea că-l sugrumă boala, iar în sufletul lui se cuibărise o disperare rece; simţea cum îl roade, cum îi mistuie inima o durere stăruitoare. În clipa aceea ar fi vrut să moară. Picioarele i se tăiară, încît fu nevoit să se aşeze sub un gard, fără să mai ia în seamă nici trecătorii, nici mulţimea care începuse să se adune în preajma lui, nici întrebările curioşilor din jurul său. Deodată însă din mulţimea de glasuri desluşi deasupră-i glasul lui Murin. Ordînov îşi ridică ochii la el. Într-adevăr, bătrînul stătea dinaintea lui cu faţa palidă, gînditoare, gravă. Părea cu totul alt om decît acela care-şi bătuse în chip atît de grosolan joc de el la Iaroslav Ilici. Ordînov se ridică, Murin îl luă de braţ şi-l scoase din mulţime...

— Trebuie să vii să-ţi iei calabalîcul, spuse el, uitîndu-se pieziş la Ordînov. Nu fi necăjit, boierule! exclamă apoi. Eşti tînăr, n-ai de ce să te amărăşti!

Ordînov nu-i răspunse.

— Eşti supărat, boierule? Ţi-e tare ciudă, vezi bine... dar n-ai de ce; fiecare îşi păzeşte ce-i al lui!

— Nu ştiu cine eşti, replică Ordînov, şi nu vreau să-ţi cunosc tainele. Dar ea! ea!... şi lacrimile îi şiroiră din belşug pe obraji, furate una după alta de vînt... Ordînov şi le ştergea cu mîna.

Gestul lui, privirea, tremurul involuntar al buzelor învineţite — toate prevesteau nebunia.

— Ţi-am mai spus, reluă Murin, încruntîndu-şi sprîncenele, că nu-i în toate minţile ! De ce şi cum s-a smintit... n-ai nevoie să ştii. Dar mie, unuia, mi-e dragă şi aşa ! Mi-e mai dragă decît viaţa şi n-am s-o dau nimănui. Pricepi acum ?

Ochii lui Ordînov scăpărară.

— Dar de ce... de ce mă simt acum ca şi cînd mi-aş fi pierdut viaţa ? De ce mă doare inima ? De ce-am cunoscut-o pe Katerina ?

— De ce ? Murin surîse şi, o clipă, rămase pe gînduri. Nu ştiu nici eu de ce, rosti în cele din urmă. Firea femeii nu-i ca adîncul mărilor ; de cunoscut, ajungi s-o cunoşti, dar e vicleană şi se ţine tare ! Ca şi cum ar vrea să spună : uită-te la mine, aşa sînt eu ! Să ştii c-a vrut într-adevăr să mă lase şi să fugă cu dumneata, boierule, urmă Murin, gînditor. I s-a făcut, vezi dumneata, lehamite de moşneag, după ce a luat de la dînsul tot ce a putut să ia ! La început, vezi bine, i-ai plăcut grozav ! Adicătelea ori că erai dumneata, ori că era altul... Eu, unul, nu mă pun niciodată împotrivă-i ; luna din cer de-ar vrea, luna din cer i-o aduc, orice s-ar întîmpla ! E tare trufaşă ! Vrea să fie slobodă şi nici ea nu ştie ce-i doreşte inima. Doar un lucru s-a văzut : că tot e mai bine cum a fost înainte ! Ehei, boierule, eşti tare tînăr ! Ţi-e inima încă fierbinte, ca de fată mare părăsită, care-şi şterge lacrimile cu mîneca ! Ascultă-mă pe mine, boierule, omul cel slab nu poate să se ţină singur ! Dă-i tot, că vine singur şi-ţi dă totul înapoi ; încearcă de-i dă o jumătate din împărăţia pămîntului, şi ce crezi ? Numaidecît se face mititel şi ţi se bagă sub papuc. Dă-i libertate omului slab, că o leagă singur fedeleş şi ţi-o aduce plocon. O inimă proastă n-are ce face cu libertatea ! Cu o astfel de fire nu-i chip de trăit ! De ce-ţi spun toate astea ? Pentru că eşti tare tinerel ! Ce-mi eşti dumneata mie ? Ai venit şi-ai plecat ; ori că ai fost dumneata, ori că a fost altul, tot aia e. Ştiam de la început că o să fie aşa. Dar nu-i chip să te pui împotrivă ! O vorbă împotrivă nu-i chip să rosteşti, dacă vrei să-ţi păstrezi fericirea. Ştii şi dumneata, boierule, urmă să filozofeze Murin, că ăsta-i adevărul ; dar cîte nu se întîmplă pe lume ! O fire ca asta, la mînie, pune mîna pe cuţit, şi dacă nu-l are, se repede cu mîinile goale, ca berbecul, şi rupe duşmanului beregata cu dinţii. Dar dacă ţi se dă cuţitul în mînă şi duşmanul îţi pune singur dinainte pieptul lui larg, vezi că s-ar putea să dai îndărăt !

Intrară în curte. Tătarul îl văzu încă de departe pe Murin şi îşi scoase căciula dinaintea lui, uitîndu-se ţintă, cu o privire vicleană, la Ordînov.

— E-acasă maică-ta ? strigă Murin la el.

— Acasă.

— Spune-i să-l ajute pe dumnealui să-şi care calabalîcul ! Du-te şi tu ; hai, mişcă !

Urcară scara. Bătrîna care slujea la Murin şi care era într-adevăr mama tătarului se căznea cu calabalîcul fostului chiriaş, strîngîndu-l într-o coşcogea boccea şi bombănind într-una.

— Aşteaptă un pic ; am să-ţi mai aduc ceva ce-a rămas dincolo...

Murin intră înăuntru. După un minut se întoarse şi îi întinse lui Ordînov o pernă frumoasă, brodată toată cu mătase şi lînă ; era perna pe care i-o pusese sub cap Katerina atunci cînd căzuse bolnav.

— E de la dînsa, spuse Murin. Şi acum, mergi sănătos şi fereşte-te să dai tîrcoale pe-aici, adăugă el cu glasul coborît, pe un ton părintesc, că altfel e de rău.

Se vedea că nu voia să-şi jignească chiriaşul. Dar cînd se uită la acesta pentru ultima oară, văzu pe faţa lui clocotind o furie cumplită. Închise uşa în urma lui Ordînov aproape cu scîrbă.

Două ore mai tîrziu Ordînov se mută la neamţul Spiess. La vederea lui, Tinchen lăsă să-i scape un strigăt de mirare. Îl întrebă numaidecît de sănătate şi aflînd cum stau lucrurile, se oferi să-l tămăduiască. Bătrînul neamţ îi arătă satisfăcut chiriaşului său biletul pe care voia să-l pună din nou la poartă, dat fiind că tocmai astăzi se împlinea termenul pînă la care era valabilă arvuna. Cu acest prilej bătrînul nu uită să ridice în slăvi punctualitatea şi cinstea nemţilor. În aceeaşi zi, Ordînov căzu bolnav şi nu se mai dădu jos din pat decît după trei luni.

Încetul cu încetul, se făcu bine şi începu să iasă. Viaţa pe care o ducea în casa lui Spiess era monotonă şi tihnită. Neamţul era un om potolit, iar drăguţa de Tinchen făcea de toate, fără a friza moralitatea. Pentru Ordînov, însă, viaţa parcă se ofilise ! Cădea mereu pe gînduri, era nervos : sensibilitatea lui luă proporţii de-a dreptul bolnăvicioase, făcîndu-l să cadă pe neobservate într-o ipohondrie cumplită. Treceau săptămîni întregi fără să deschidă o carte. Viitorul i se părea fără zare, banii erau pe sfîrşite ; se dădea dinainte bătut şi nici nu se mai gîndea la ziua de mîine. Uneori, patima lui de altădată pentru ştiinţă, sîrguinţa de odinioară,

idealurile trecutului, plăsmuite de el însuşi, i se înfăţişau limpede înainte, dar toate acestea nu făceau decît să-l apese, să-i sugrume energia. Gîndul nu se întrupa în faptă. Creaţia se sleise. Părea că toate aceste plăsmuiri i se înfăţişau înadins uriaşe, ca să-şi bată joc de neputinţa lui, neputinţa creatorului înfrînt. În clipele de deznădejde se asemuia, fără să vrea, cu lăudărosul ucenic de vrăjitor [3], care, furînd formula dascălului său, poruncise măturii să care apă şi se înecase apoi în ea, pentru că uitase cum să spună „opreşte-te". Poate ar fi fost în stare şi el, Ordînov, să ducă la desăvîrşire o idee mare şi originală. Poate că soarta îi hărăzise să fie un maestru al ştiinţei. În orice caz, mai demult crezuse el însuşi acest lucru ; iar credinţa sinceră este o chezăşie a viitorului. Acum, însă, rîdea singur cîteodată de convingerea lui oarbă de odinioară, căci nu mai era în stare să înfăptuiască nimic.

Cu o jumătate de an mai înainte, cînd se trezise din nou la viaţă, plăsmuise şi aşternuse pe hîrtie schiţa armonioasă a edificiului, în care (de vină fiind tinereţea) îşi punea în clipele de stagnare nădejdile cele mai reale. Lucrarea ţinea de domeniul istoriei bisericii. Autorul dăduse cuvînt celor mai aprinse şi mai fierbinţi convingeri ale sale. Acum recitise acest plan, îl refăcuse, meditase îndelung asupra lui, citise şi scotocise prin cărţi şi, în cele din urmă, înlăturâ ideea fără a fi construit nimic pe ruinele ei. În sufletul lui, însă, începuse să se strecoare ceva ce aducea a misticism, a predestinaţie şi mister. Nefericitul îşi trăia adînc suferinţele şi se ruga lui Dumnezeu să-l tămăduiască. Slujnica neamţului, o bătrînă evlavioasă, rusoaică, povestea cu desfătare cum se roagă chiriaşul cel cuminte, şi cum stă prosternat ceasuri în şir, parcă dus de pe lume, în faţa altarului...

Ordînov nu suflă nimănui o vorbă despre ceea ce i se întîmplase. Cîteodată, însă, mai cu seamă pe înserat, la ceasul cînd dangătul clopotelor îi amintea de clipa în care tot pieptul începuse să-i tremure şi să-l doară întîia oară, frămîntat de un simţămînt necunoscut pînă atunci, clipa în care căzuse în genunchi lîngă dînsa în lăcaşul Domnului, uitînd de toate şi auzind numai bătaia inimii ei sfioase, clipa în care îşi scăldase în lacrimi de bucurie şi extaz nădejdea luminoasă ce-i străfulgerase viaţa singuratică ; atunci în sufletul lui rănit pe vecie se isca furtuna. Atunci i se cutremura toată fiinţa şi chinul dragostei îl mistuia ca un foc lăuntric. Atunci inima îi zvîcnea dureros, cuprinsă de patimă şi de dor şi se părea că dragostea lui sporeşte o dată cu tristeţea. Ade-

sea, uitînd de el şi de viaţa lui cea de toate zilele, uitînd de toate cîte sînt pe lume, şedea ceasuri întregi într-un loc, singur, mîhnit, şi, clătinînd trist din cap, şoptea printre lacrimi : „Katerina, porumbiţa mea cea mult iubită ! Surioara mea singuratică !..."

Începu să-l chinuiască tot mai mult un gînd monstruos. Gîndul acesta îl urmărea din ce în ce mai stăruitor şi zi de zi se întrupa dinainte-i, viu şi real. I se părea — şi pînă la urmă ajunse să creadă el însuşi toate acestea — i se părea că mintea Katerinei era întreagă, dar că Murin avea în felul lui dreptate cînd vorbea de inima ei slabă. Ordînov avea impresia că pe Katerina o lega de bătrîn o taină, dar că ea, fără să-şi dea seama de nelegiuirea săvîrşită, trecuse curată ca o porumbiţă sub stăpînirea lui. Cine erau dînşii ? Iată ce nu ştia. Se gîndea mereu însă la robia neagră, fără ieşire, în care căzuse o sărmană făptură lipsită de apărare ; şi inima i se zbuciuma în piept, pradă unei răzvrătiri neputincioase. I se părea că dinaintea ochilor înfricoşaţi ai sufletului ei, care-şi recăpătase deodată vederea, cineva scotea cu perfidie la iveală propria ei prăbuşire, chinuind cu aceeaşi perfidie biata ei inimă *slabă*, răstălmăcind în fel şi chip adevărul, ca s-o ţină în orbire ; iar la nevoie, linguşea cu viclenie pornirile naive ale inimii ei avîntate şi neştiutoare, tăind puţin cîte puţin aripile unui suflet slobod şi care nu era în stare pînă la urmă nici să se răzvrătească, nici să-şi ia singur zborul spre viaţa cea adevărată...

Puţin cîte puţin, Ordînov se sălbătici şi mai rău ca înainte, şi, ca să fim drepţi, nemţii lui nu-l împiedicau de loc de la aceasta. Îi plăcea adesea să hoinărească pe străzi, îndelung şi fără ţintă. Îşi alegea cu precădere ceasul amurgului, iar ca loc de plimbare ulicioare depărtate, rar frecventate de trecători.

Într-o seară urîtă şi păcătoasă de primăvară, îl întîlni într-o astfel de hudiţă pe Iaroslav Ilici.

Acesta slăbise mult, ochii atrăgători îşi pierduseră din strălucire, el însuşi părea că decăzuse, dezamăgit. Alerga zorit cu o treabă care nu suferea amînare, ud leoarcă, plin de noroi, şi pe nasul lui cît se poate de bine alcătuit, acum însă vînăt, atîrna de cînd se lăsase seara, într-un chip aproape fantastic, o picătură de ploaie. Pe deasupra, îşi lăsase favoriţi. Favoriţii aceştia, cum şi faptul că Iaroslav Ilici se uită la el ca şi cînd ar fi vrut să evite o întîlnire cu vechea sa cunoştinţă, îl nedumeriră profund pe Ordînov... şi — ciudat lucru ! — rănind parcă şi jignind o inimă care pînă atunci nu avusese nevoie de mila nimănui. Găsea mai plăcut,

în sfîrşit, pe omul de altădată, simplu, blajin, naiv şi, în sfîrşit, ca să fim sinceri, cam prostuţ, dar fără pretenţii de dezamăgiri şi deşteptăciune. E dezagreabil, însă, foarte dezagreabil, cînd un om *prost,* la care mai înainte ai ţinut poate tocmai pentru prostia lui, *devine deodată deştept.* De altminteri, aerul bănuitor cu care îl privi el pe Ordînov se risipi numaidecît. Deşi trecuse prin atîtea, nu-şi părăsise cîtuşi de puţin apucăturile de altădată, apucături cu care omul, după cum se ştie, moare, şi se vîrî aşa cum era, simţind o desfătare deosebită, în sufletul lui Ordînov, deschis pentru prietenie. Mai întîi de toate spuse că are multă treabă, apoi că nu s-au mai văzut de lungă vreme ; deodată însă convorbirea luă iarăşi o întorsătură bizară. Iaroslav Ilici aduse vorba despre firea mincinoasă a oamenilor în general, despre nestatornicia lucrurilor bune de pe lumea asta, despre deşertăciunea deşertăciunilor, ba chiar nu zăbovi să pomenească în treacăt, cu un aer de deplină indiferenţă, de Puşkin, să vorbească cu oarecare cinism despre cîţiva cunoscuţi şi, în încheiere, făcu chiar o aluzie la falsitatea şi perfidia acelora care îşi zic pe lumea asta prieteni, atunci cînd, de fapt, prietenie adevărată nici n-a existat vreodată. Pe scurt, Iaroslav Ilici devenise mai deştept. Ordînov nu-l contrazise de fel, dar se simţi copleşit de tristeţe ; era ca şi cînd i-ar fi murit cel mai bun prieten !

— Ah, închipuie-ţi, uitam să-ţi spun o noutate ! vorbi deodată Iaroslav Ilici, aducîndu-şi parcă aminte de ceva foarte interesant. Am să-ţi spun un secret. Mai ţii minte casa unde ai stat ?

Ordînov tresări şi păli.

— Ei bine, închipuie-ţi, de curînd s-a descoperit în această casă o întreagă bandă de hoţi, o speluncă, un cuib de contrabandişti, de pungaşi şi de mai ştiu eu ce ! Pe unii i-au prins, pe alţii îi caută ; s-au dat ordine severe. Închipuie-ţi : îl mai ţii minte pe proprietarul casei, omul acela evlavios, venerabil şi nobil în aparenţă...

— Ce-i cu el ?

— Să judeci, după asta, toată omenirea ! Chiar el era şeful bandei, căpetenia lor ! Ei bine, nu e stupid ?

Iaroslav Ilici vorbea cu patimă şi din pricina unui individ condamnase întreaga omenire, pentru că Iaroslav Ilici nici nu putea să facă altfel ; asta era în firea lui.

— Şi cei doi ?... Murin ? întrebă Ordînov în şoaptă.

— Ah, Murin, Murin ! Nu, el e un bătrîn venerabil şi nobil. Dar, dă-mi voie, dumneata pui într-o lumină nouă...

— Cum, făcea şi el parte din bandă ?

Inima lui Ordînov era gata-gata să-i spargă pieptul de nerăbdare...

— A, cum ai putea să crezi ?... adăugă Iaroslav Ilici, aţintindu-şi ochii de plumb asupra lui Ordînov, semn că se gîndea [4]. Murin n-avea cum să fie printre ei. Exact cu trei săptămîni înainte plecase cu nevastă-sa acasă, pe meleagurile natale... Mi-a spus rîndaşul... tătarul acela, dacă-ţi mai aduci aminte de el.

POLZUNKOV [1]

M-am uitat cu băgare de seamă la omul acela. Pînă şi înfăţişarea lui exterioară avea ceva aparte, care te făcea, oricît de distrat ai fi fost, să-ţi aţinteşti deodată privirea asupră-i şi să izbucneşti numaidecît într-un rîs greu de reţinut. Aşa s-a întîmplat şi cu mine. Trebuie să notez că domnul acesta mărunţel avea nişte ochişori atît de vioi, sau că, în sfîrşit, era el însuşi, cu toată făptura lui, atît de receptiv la magnetismul oricărei priviri aţintite asupră-i, încît ghicea aproape instinctiv că e privit şi se întorcea îndată spre observatorul său, cercetîndu-i neliniştit privirea. Se agita mereu şi n-avea astîmpăr, ca o sfîrleză. Ciudat lucru, părea să-l sperie ironia, deşi s-ar putea spune că îşi cîştiga pîinea tocmai făcînd pe bufonul în faţa tuturora şi expunîndu-şi docil scăfîrlia tuturor bobîrnacelor de ordin moral şi chiar fizic, în funcţie de societatea în care se afla. Bufonii voluntari nici măcar nu sînt vrednici de milă. Eu însă am remarcat numaidecît că făptura asta ciudată, că omuleţul ăsta caraghios nu era de loc un bufon de profesie. Mai avea în el un pic de demnitate. Neliniştea pe care o vădea, veşnica teamă bolnăvicioasă pentru persoana sa constituiau în sine o mărturie în favoarea lui. Mi se părea că toată dorinţa lui de a face un serviciu pornea mai curînd din inimă decît din considerentul unor avantaje materiale. Îngăduia cu plăcere altora să rîdă în gura mare de dînsul şi să-l ia peste picior fără nici o sfială, dar în acelaşi timp — sînt gata s-o jur — inima lui suferea şi sîngera la gîndul că ascultătorii săi sînt atît de josnic de cruzi, încît pot să rîdă nu de

un fapt oarecare, ci de el anume, de toată făptura lui, de inima, de capul, de înfăţişarea lui exterioară, de trupul şi sufletul lui. Sînt încredinţat că în astfel de clipe simţea întreaga stupiditate a situaţiei sale ; dar protestul i se mistuia de îndată în piept, deşi de fiecare dată se isca din plin. Sînt încredinţat că toate acestea purcedeau doar din inimă şi nu din gîndul la dezavantajul material pe care-l prezenta perspectiva de a fi gonit în brînci şi de a fi lipsit de posibilitatea de a împrumuta bani de la cineva : domnul acesta se împrumuta mereu, adică cerea de pomană sub forma asta, atunci cînd, după o serie de strîmbături şi după ce-i făcea pe alţii să se amuze pe seama lui, simţea că şi-a cîştigat într-un fel dreptul de a se împrumuta. Dar, Doamne, ce fel de împrumut era acesta ! Şi cu ce mină îl făcea ! Nu mi-aş fi putut închipui că pe o suprafaţă atît de redusă ca figura zbîrcită şi colţuroasă a acestui omuleţ să-şi afle loc simultan atîtea grimase de tot felul, atîtea simţăminte ciudate şi cu caracter atît de felurit, atîtea expresii dintre cele mai îngrozitoare. Cîte nu descopereai aici ! Şi ruşine, şi falsă impertinenţă, şi ciuda care făcea să i se îmbujoreze dintr-o dată obrajii, şi mînie, şi sfială de teama unui eşec, şi rugămintea de a fi iertat eă a îndrăznit să inoportuneze, şi conştiinţa propriei sale demnităţi, ca şi conştiinţa cea mai deplină a propriei sale nimicnicii — toate acestea se perindau ca fulgerele pe faţa lui. Şase ani încheiaţi a dus-o aşa pe lumea asta şi nici pînă acum n-a izbutit să-şi creeze o figură cu desăvîrşire potrivită pentru momentele însemnate cînd cere bani împrumut ! Se înţelege de la sine că pînă la urmă tot n-a putut să se învîrtoşeze şi să se ticăloşească de-a binelea. Avea o inimă mult prea vioaie şi fierbinte ! Mai mult, aş zice chiar că, după socotinţa mea, era unul din cei mai cinstiţi şi mai nobili oameni din lume, dar avea o mică slăbiciune : era gata să săvîrşească o mîrşăvie la prima poruncă, sincer şi dezinteresat, numai pentru a face pe plac aproapelui său. Pe scurt, era, cum se zice, o cîrpă, în înţelesul deplin al acestui cuvînt. Cel mai caraghios era faptul că se purta îmbrăcat aproape la fel ca toată lumea, nici mai rău, şi nici mai bine, ba chiar cu oarecare distincţie, năzuind la o prestanţă şi o demnitate proprie. Această potrivire exterioară şi nepotrivirea lăuntrică, neliniştea pentru propria lui persoană şi, în acelaşi timp, o pornire necontenită de a se umili, constituiau un contrast din cele mai puternice şi erau vrednice de rîs şi de milă. Dacă inima l-ar fi încredinţat (ceea ce, în ciuda experienţei, i se întîmpla mereu) că toţi ascultătorii săi sînt oamenii cei mai cumse-

cade din lume, care rîd numai de faptul hazliu şi nu de persoana lui nenorocită, şi-ar fi scos cu plăcere fracul, l-ar fi îmbrăcat pe dos şi, înţolit aşa, ar fi luat-o pe străzi întru veselia altora şi desfătarea sa, numai ca să-şi amuze protectorii şi să le facă tuturor plăcere. Dar niciodată şi în nici un fel n-a putut să ajungă asemenea celorlalţi. Şi încă o trăsătură : caraghiosul avea amor propriu şi cîteodată, cînd nu întrezărea nici o primejdie, era chiar mărinimos. Trebuia să vezi şi să auzi cum ştia el uneori, fără a se cruţa pe sine şi deci riscînd aproape cu eroism, să tragă un perdaf cîte unuia dintre *protectorii* săi care-l scosese din sărite. Dar asta se întîmpla rar... Într-un cuvînt, era un martir [2], dar un martir dintre cei mai inutili şi, ca atare, dintre cei mai comici.

Oaspeţii se angajaseră într-o dispută generală. Deodată îl văzui pe caraghiosul meu urcîndu-se pe un scaun şi strigînd în gura mare, domic să i se dea cuvîntul numai lui.

— Ascultă, îmi şopti amfitrionul. Povesteşte cîteodată lucruri extrem de nostime... Te interesează cumva persoana lui ?

Dădui din cap şi mă strecurai în mulţime.

Într-adevăr, vederea unui domn bine îmbrăcat, care sărise pe scaun şi striga în gura mare, atrase atenţia tuturor. Mulţi dintre cei care nu-l cunoşteau pe caraghios schimbau priviri nedumerite, în vreme ce alţii rîdeau cu hohote.

— Îl cunosc pe Fedosei Nikolaici ! [3] Am motive să-l cunosc mai bine decît toţi pe Fedosei Nikolaici ! ţipa caraghiosul cocoţat pe postamentul său. Domnilor, daţi-mi voie să vă povestesc... Am să vă spun lucruri interesante despre Fedosei Nikolaici ! Cunosc o poveste pe cinste !

— Vorbeşte, Osip Mihailîci, vorbeşte !

— Hai, vorbeşte odată ! Dă-i drumul !

— Ascultaţi, dar...

— Ascultaţi, ascultaţi ! !

— Iacă încep. Da, domnilor, e o poveste cum n-aţi mai auzit...

— Bine, bine !

— O poveste comică.

— Foarte bine, perfect, minunat ! Treci la obiect !

— E un episod din viaţa preaplecatei slugi a domniilor-voastre...

— De ce te-ai mai ostenit atunci să spui că e o poveste comică ?

— Şi chiar niţeluş tragică !

— Aşa-a ? ? ? !

— Pe scurt, este povestea datorită căreia, domnilor, aveţi cu toţii fericirea de a mă asculta în clipa de faţă, este povestea datorită căreia am nimerit într-o societate atît de *interesantă* pentru mine.

— Lasă calambururile !

— E povestea care...

— Pe scurt, e o poveste — ia sfîrşeşte-ţi mai repede apologul — e o poveste care face cîteva parale, interveni cu o voce răguşită un tînăr blond şi mustăcios, vîrîndu-şi mîna în buzunarul surtucului şi scoţînd, ca din greşeală, în loc de batistă, portmoneul.

— E o poveste, scumpii mei domni, după care aş vrea să văd pe mulţi dintre dumneavoastră în locul meu. Şi, în sfîrşit, e o poveste datorită căreia nu m-am însurat !

— Însurat !... Nevastă !... Polzunkov a vrut să se însoare ! !

— Zău, ce n-aş da s-o văd acum pe *madame* Polzunkova !

— Spuneţi-mi, vă rog, cum o chema pe fosta *madame* Polzunkova ? ţipă strident un tînăr, strecurîndu-se mai aproape de povestitor.

— Aşadar, domnilor, capitolul întîi : Lucrurile s-au petrecut exact acum şase ani, în primăvară, la treizeci şi unu martie ; notaţi data, domnilor — în ajun de...

— Întîi aprilie ! strigă un tînăr cu zulufi.

— Eşti foarte perspicace !

Era în amurg. Deasupra oraşului X., capitală de judeţ, se lăsa întunericul, dădea să iasă luna... şi aşa mai departe. Ei bine, tîrziu, în amurg, m-am strecurat tiptil din mica mea locuinţă, după ce mi-am luat rămas bun de la răposata bunică-mea, o femeie care ducea o viaţă retrasă. Iertaţi-mă, domnilor, că folosesc o expresie atît de la modă, pe care am auzit-o ultima oară la Nikolai Nikolaici, dar bunică-mea era într-adevăr *retrasă*, căci era oarbă, mută, surdă şi proastă — tot ce doriţi !... Mărturisesc, tremura sufletul în mine, căci mă pregăteam să săvîrşesc un lucru de seamă ; inimioara mi se zbătea în piept ca la un motănel care simte că l-a înhăţat de grumaz o labă osoasă.

— Daţi-mi voie, *monsieur* Polzunkov !

— Doriţi ceva ?

— Vorbiţi mai simplu ; vă rog, lăsaţi zelul ăsta excesiv !

— Prea bine, rosti oarecum stînjenit Osip Mihailîci. Am intrat în căsuţa lui Fedosei Nikolaici (ridicată din truda dumisale). Fedosei Nikolaici, după cum se ştie, mi-e nu numai coleg de slujbă, dar şi totodată şef. Am fost anunţat şi apoi numaidecît introdus în

cabinet. Văd ca acum : o încăpere cu totul, aproape cu totul cufundată în întuneric, unde nu s-au adus încă lumînări. Îl văd apoi intrînd pe Fedosei Nikolaici. Rămînem amîndoi aşa, în întuneric...

— Şi ce s-a întîmplat ? întrebă un ofiţer.

— Dumneata ce crezi ? întrebă la rîndul său Polzunkov, adresîndu-se îndată, cu faţa crispată, tînărului cu zulufi.

Şi apoi :

— Ei bine, domnilor, atunci s-a petrecut un lucru ciudat. De fapt, nu era nimic ciudat, ci, ca să zic aşa, ceva cît se poate de obişnuit ; eu am scos din buzunar un teanc de hîrtii, iar el a scos din buzunarul său tot un teanc de hîrtiuţe, numai că acestea erau...

— Bilete de bancă ?

— Exact : bilete de bancă. Am făcut schimb.

— Pariez că mirosea a mită, spuse un tînăr domn bine îmbrăcat şi tuns scurt.

— Mită ! făcu Polzunkov. Eh !

Liberal să fiu numit,
Precum mulţi am întîlnit !

Să văd eu, dacă, ivindu-ţi-se prilejul să faci slujbă la gubernie, nu ţi-ai frige şi dumneata degetele... în vatra ţării... De-aia a spus un literat :

Şi fumul patriei ni-i dulce şi plăcut...[4]

Patria, domnilor, ne e mumă ; iar noi, puişorii ei, o sugem !...

Izbucniră cu toţii în rîs.

— Vă rog însă să mă credeţi, domnilor, că eu n-am luat niciodată mită, declară Polzunkov, privind asistenţa cu îndoială.

Un rîs homeric, nestăvilit, acoperi ultimele lui cuvinte.

— Zău, domnilor...

Se opri însă, continuînd să-i cerceteze pe toţi cu o expresie stranie pe faţă. Poate — cine ştie ? — poate în clipa aceea se gîndea că el e un pic mai cinstit decît mulţi din toată această onorabilă societate... Fapt e că expresia gravă de pe figura lui nu dispăru pînă nu se potoliră rîsetele.

— Aşadar, începu Polzunkov, după ce amuţiră cu toţii, deşi n-am luat niciodată mită, de data asta am păcătuit : am pus în buzunar mita luată de la... un şperţar... Vreau să zic că eram în

posesia unor hîrtiuţe pe care dacă aş fi vrut să le expediez cuiva, ar fi fost rău de Fedosei Nikolaici.

— Care va să zică le-a răscumpărat ?

— Le-a răscumpărat.

— Ţi-a dat mult ?

— Mi-a dat atîta cît i-ar face în zilele noastre pe unii să-şi vîndă în întregime conştiinţa, cu toate ascunzişurile ei... bineînţeles, dacă li s-ar oferi ceva. Numai că, vîrînd banii în buzunar, am simţit că mă trec toate năduşelile. Nu ştiu, zău, dar aşa mi se întîmplă întotdeauna, domnilor : stăteam mai mult mort decît viu, îmi tremurau buzele şi picioarele ; mă simţeam vinovat, mă mustra grozav conştiinţa şi eram gata să-i cer iertare lui Fedosei Nikolaici...

— Şi te-a iertat ?

— Păi nu i-am cerut... Zic aşa, pentru că aşa a fost atunci. Ştiţi, am o inimă fierbinte. Îl văd că mi se uită drept în ochi :

„Nu te temi de Dumnezeu, Osip Mihailîci !" zice.

Ce să-i faci ! Am dat şi eu din mîini, aşa, ca să fac un gest, şi mi-am întors capul într-o parte. „Ce te îndeamnă să zici că nu mă tem de Dumnezeu, Fedosei Nikolaici ?..." îl întreb. Ziceam aşa, ca să spun şi eu ceva, dar eram gata să intru în pămînt.

„După ce că eşti de atîta vreme prietenul familiei mele, aş putea zice că te socotim ca pe un fiu, şi... mai ştii ce-ar fi putut să aducă cerul, Osip Mihailîci !... Şi deodată, poftim, vrei să mă denunţi, şi acuma... Ce să mai crezi după toate astea despre oameni, Osip Mihailîci ?"

S-a apucat să-mi facă morală, domnilor ! „Spune-mi, zice, ce să mai crezi după toate astea despre oameni, Osip Mihailîci ?" „Ce să mai crezi ?" îmi zic. Mă rîcîia în gît şi-mi tremura glasul. Presimţindu-mi năravul ticălos, îmi luai pălăria...

„Încotro, Osip Mihailîci ? Chiar în ajunul unei asemenea zile... Oare şi-acuma îmi porţi pică ? Mă rog, cu ce ţi-am greşit ?..."

„Fedosei Nikolaici, zic ; Fedosei Nikolaici !"

Ei bine, domnilor, mă fleşcăisem cu totul. Încotro s-o iau ? ! Pachetul de bani din buzunar parcă striga şi el la mine : „Nerecunoscătorule, tîlharule, hoţ ticălos ce eşti !" Parcă ar fi cîntărit cinci puduri, aşa trăgea de mine... (Măcar să fi cîntărit într-adevăr cinci puduri !...)

„Văd, zice Fedosei Nikolaici, văd că te căieşti... Ştii că mîine..."

„E Maria Egipteanca..."

„Ei hai, nu plînge, zice Fedosei Nikolaici, ajunge : ai păcătuit şi te-ai căit ! Să mergem ! Poate c-am să izbutesc, zice, să te readuc pe calea cea dreaptă... Poate că modestul meu cămin (chiar aşa s-a exprimat, tîlharul) o să-ţi încălzească iarăşi inima învîr... n-aş vrea să zic învîrtoşată, ci rătăcită..."

M-a luat, domnilor, de braţ şi m-a dus la ai lui. Simţeam fiori reci în spate şi tremuram tot, căci mă gîndeam cu ce ochi am să mă înfăţişez... Trebuie să ştiţi, domnilor... cum să zic... era aici o chestiune delicată !

— N-o fi cumva vorba de doamna Polzunkova ?

— Da, Maria Fedoseevna... Se vede treaba că nu i-a fost dat să fie „doamnă", cum îi spuneţi domniile-voastre, n-a avut parte de cinstea asta ! Vedeţi dumneavoastră, Fedosei Nikolaici avea dreptate, spunînd că eram socotit ca un fel de fiu în casa lui. Chiar aşa şi era cu şase luni în urmă, pe cînd mai trăia încă un iuncher în retragere, pe nume Mihailo Maximîci Dvigailov. Dar, cu voia lui Dumnezeu, iuncherul cu pricina s-a săvîrşit din viaţă fără a mai fi apucat să-şi facă testamentul, aşa că am rămas cu buzele umflate.

— Tii ! ! !

— Dar n-are importanţă — ce să-i faci ? Domnilor, iertaţi-mi gluma cam stupidă, m-a luat gura pe dinainte ; mai stupid, însă, a fost faptul că m-am trezit, ca să zic aşa, fără nici o perspectivă, pentru că iuncherul acela în retragere, măcar că mie nu mi se îngăduia să-i calc în casă (trăia pe picior mare, pentru că avea mîinile lungi !), mă socotea, şi el, poate nu fără temei, ca pe un adevărat fiu [5].

— Aha ! !

— Asta e ! Ei bine, în casa lui Fedosei Nikolaici au cam început să-mi dea toţi cu tifla. Eu vedeam totul şi mă ţineam tare, cînd, deodată, din nefericire (ori, poate, din fericire !), a picat tam-nesam în tîrguşorul nostru un ofiţer trimis să cumpere nişte cai pentru regiment. E drept că treaba pe care o avea de făcut era o treabă care cerea să te învîrteşti, o treabă uşoară, o treabă de cavalerist, dar vezi că dumnealui mi s-a oploşit la Fedosei Nikolaici, de nu-l mai puteai clinti ! L-am luat şi eu pe bătrîn pe ocolite, ticălosul de mine : „Uite-aşa şi pe dincolo, Fedosei Nikolaici, zic, de ce să fiu jignit ? Sînt, pentru dumneata, aş putea zice, ca un fiu... Cît o să mai aştept binecuvîntarea părintească ?..." Şi unde prinde să-mi răspundă, dom'le ! Cînd se apuca să vorbească, ţîşnea dintr-însul un poem întreg, în douăsprezece cînturi şi în

versuri, de te lingeai pe buze ascultîndu-l şi dădeai din mîini a desfătare ; dar vezi că toate astea fără nici un rost ; adică nu era chip să pricep o iotă ; nu pricepeam, şi pace ! Stăteam ca un prostănac şi el mă ducea cu vorba, tot scăldînd-o uite-aşa. Talent, curat talent, un har — nu alta, de-ţi vine s-o iei la sănătoasa ! Eu, unul, mă chinuiam cumplit : veneam cu romanţe şi cu zaharicale, storceam din mine numai vorbe de duh, gemeam şi oftam, jeluindu-mă că mă doare inima din pricina amorului. Şi dă-i cu lacrimi, şi dă-i cu mărturisiri tainice ! Omul e prost ! Doar nu l-a întrebat el pe popa, ca să afle că am treizeci de ani ! Umblam cu şiretlicuri, dar nu s-a prins ! Mereu mă lua peste picior. Atunci m-a apucat ciuda, am şters-o şi n-am mai pus piciorul în casa aceea. M-am frămîntat eu ce m-am frămîntat şi, deodată, i-am trîntit un denunţ ! Am săvîrşit o ticăloşie, recunosc, îmi trădam un prieten, dar strînsesem atîta material, şi încă ce material ! Cînd am schimbat materialul ăsta laolaltă cu denunţul pe bani, mi-a adus o mie cinci sute de ruble în piese de argint !

— Ăsta da ciubuc !

— Da, domnul meu, a fost un ciubuc pe cinste ; mi-a plătit-o scump, şperţarul ! (Nu se poate spune că-i un păcat, zău că nu !) Şi acum, să vă povestesc mai departe : M-a dus — fiţi atenţi, vă rog — la ceai, mai mult mort decît viu. Ai săi m-au primit cu toţii cam supăraţi, adică ce supăraţi ? — amăriţi ca vai de lume... zdrobiţi, zdrobiţi cu desăvîrşire, dar în acelaşi timp cu un aer impozant şi ocrotitor pe faţă şi cu privirile grave, mă rog, ceva părintesc, ceva ca de rubedenie... ceva cam aşa : uite că s-a întors fiul rătăcitor ! M-au poftit la ceai, dar eu parcă aveam în piept un samovar care clocotea, înfierbîntîndu-mi tot corpul, în timp ce picioarele mi se făcuseră reci ca gheaţa ; ce mai, m-am înfricoşat de-a binelea şi m-am făcut mic de tot ! Maria Fominişna, nevastă-sa, soţie de consilier de birou (acum soţie de consilier de colegiu), m-a luat *per tu* de la început : „Ce-ai slăbit aşa, nenişorule ?“ zice. „Nu mă simt prea bine, Maria Fominişna...“ răspund eu cu glas tremurat. Iar ea de colo, abia aştepta, vipera, să mi-o plaseze : „Pare-mi-se, Osip Mihailici, scumpule, că te-au răzbit mustrările de conştiinţă ! Faţă de ospitalitatea noastră, glasul sîngelui s-a făcut auzit ! Te-au ajuns lacrimile mele amestecate cu sînge !“ Chiar aşa a zis, zău ; vrea să mă atingă la conştiinţă. Ce mai ? De cîte nu-i în stare, că-i dată naibii muierea ! Atunci însă şedea aşa şi turna ceai în pahare. Şi cînd te gîndeşti, mi-am zis, că

porumbiţa asta le-ar întrece la gură pe toate precupeţele din piaţă ! Ca să vezi ce nevastă avea consilierul ! Colac peste pupăză, apare şi Maria Fedoseevna, fie-sa, cu aerul ei neprihănit, cam palidă, cu ochii înroşiţi, chipurile, de lacrimi. Praf m-a făcut, prostul de mine. Mai tîrziu, însă, mi-am dat seama că plînsese după ofiţerul acela ; omul spălase putina, o tulise, pentru că (fiindcă veni vorba) sosise vremea să plece. Adică nu ştiu dacă îşi sfîrşise chiar treburile, dar... abia după aceea au băgat de seamă iubiţii părinţi şi au aflat toată tărăşenia, dar ce erau să facă ? Au muşamalizat-o, căci li se mărise familia. Ei bine, cînd am văzut-o, m-a dat gata ; m-am uitat pe furiş după pălărie, căci voiam s-o şterg cît mai repede, dar ţi-ai găsit ! Îmi ascunseseră pălăria... Eram gata să fug chiar şi cu capul gol, dar vezi că dumnealor puseseră cîrligul la uşă. Şi unde s-au pus pe mine cu apropourile, şi cu ocheadele, şi cu zeflemeaua, de m-am fîstîcit de-a binelea. Am turnat şi eu nişte minciuni, chestii de-astea de amor... Dumneaei, porumbiţa mea, s-a aşezat la clavicord şi mi-a cîntat pe-un ton jignit despre husarul acela rezemat în sabie. Să mori, nu alta ! „Ei, zice Fedosei Nikolaici, totul a fost dat uitării, aşa că vino, vino să te îmbrăţişez !" Eu mi-am şi lipit faţa de jiletca lui. „Binefăcătorul meu, părintele meu drag !" zic şi mi-au şi ţîşnit lacrimile. Şi-apoi — ţin-te frate ! El plîngea, nevastă-sa plîngea, Maşenka plîngea şi ea... Mai era de faţă una bălăioară ; plîngea şi asta... De prin toate ungherele au răsărit nişte copilaşi (i-a dat Dumnezeu prăsilă, nu glumă !) ; boceau şi ăştia... Ce de-a lacrimi, cîtă înduioşare, ce bucurie ! Mă rog, s-a întors fiul rătăcitor, ca soldatul care vine acasă de la oaste ! Aşa că dă-i cu trataţiile, pe urmă ne-am apucat să jucăm gajuri : ah, mă doare ! ce te doare ? inima ; după cine ? Dumneaei, porumbiţa, roşeşte toată ! Am băut punci cu bătrînul. Ce mai, m-am muiat cu totul...

M-am întors la bunica. Mi se învîrtea capul. Tot drumul am mers rîzînd în sinea mea, iar o dată ajuns acasă, două ceasuri încheiate am umblat încoace şi încolo prin odăiţa mea. Am trezit-o pe bătrînă şi i-am împărtăşit întreaga bucurie. „Da bani ţi-a dat, tîlharul ?" „Mi-a dat, bunicuţo, mi-a dat, draga mea ; avem la bani cu duiumul !" „Se cheamă că eşti bun de însurătoare ; însoară-te numaidecît, îmi zice bătrîna. Să ştii că mi-a ascultat Dumnezeu rugăciunile !" L-am trezit pe Sofron. „Sofron, zic, scoate-mi cizmele !" Sofron mi-a scos cizmele din picioare. „Ei, Sofroşa, poţi să mă feliciţi ; sărută-mă ! Mă însor, frăţioare ;

uite-așa, mă însor. Mîine să-i tragi o beție, zic, că se însoară boierul tău !" Rîdea inima în mine, voioasă nevoie mare !... Cînd să adorm, m-am sculat iar în picioare și am rămas pe gînduri. Și deodată — ce-mi trece prin cap ? Păi mîine e întîi aprilie — zi frumoasă și hazlie. Ce-aș putea oare să mai scornesc ? Și am găsit ! Ei bine, domnilor, mă dau jos din pat, aprind lumînarea, mă așez la masa de scris așa cum eram și-i dau drumul. Oho, domnilor, știți bine ce se-ntîmplă cînd își dă omul drumul !... M-am vîrît în mocirlă, stimabililor, cu cap cu tot ! De, așa mi-i firea : dacă cineva îți ia una, tu dă-i-o și pe cealaltă : na, ia-o și pe asta ! Dacă te mîngîie pe obraz, tu, de bucurie, arată-i dosul. Dacă te îmbie pe urmă cu ciozvîrta ca pe un cîine, tu apucă-l cu labele tale cele proaste, din toată inima și din tot sufletul, și linge-l pe bot ! Păi să vă iau, de pildă, pe dumneavoastră, domnilor ! Acuma faceți haz și vă șușotiți — după cum văd ! Dar mai tîrziu, după ce-o să-mi cunoașteți toate dedesubturile, tot pe mine o să mă luați peste picior și-o să-mi arătați ușa. Și totuși vă povestesc totul despre mine, tot, tot ! Dar cine m-a îndemnat ? Cine-mi dă ghes ? Cine stă în spatele meu și mă aține : dă-i nainte, dă-i nainte ! Și uite că vă ascult, și gura-mi turuie, mă vîr în sufletul dumneavoastră, ca și cînd mi-ați fi, vorba aia, frați, prieteni la cataramă... u-uf !...

Hohotele ce se iscaseră încetul cu încetul din toate părțile acoperiră cu desăvîrșire în cele din urmă glasul povestitorului, ajuns într-adevăr într-o stare de euforie ; acesta se opri, își plimbă cîteva clipe privirea asupra celor de față, apoi, deodată, prins parcă de un vîrtej, dădu din mînă și izbucni și el în hohote, ca și cînd ar fi găsit într-adevăr situația sa vrednică de rîs, după care își urmă povestirea :

— Abia dacă am închis un ochi în noaptea aceea, domnilor ; toată noaptea am scris. Păi, dac-ați ști, domnilor, ce idee mi-a venit ! Cînd mă gîndesc, mă mustră conștiința ! Barem s-o fi făcut într-o noapte cu beție, mă rog, o mai ia omul razna, le-ncurcă, mai trage o minciună ; ei bine, nu ! Dimineața m-am trezit devreme de tot, căci n-am dormit mai mult de-o oră-două, și dă-i mai departe ! M-am îmbrăcat, m-am spălat, mi-am încreștit părul, m-am pomădat, mi-am pus fracul cel nou și tunde-o drept la Fedosei Nikolaici, la petrecere, dar cu hîrtia în pălărie. Îmi iese chiar el înainte, cu brațele desfăcute, și iarăși mă cheamă să-mi lipesc fața de jiletca lui părintească ! O dată m-am umflat în pene, că vezi, mi se învîrtejeau încă în cap gîndurile din ajun ! Am făcut un

pas înapoi. „Nu, Fedosei Nikolaici, zic ; fă bine, rogu-te, şi citeşte hîrtiuţa asta." Şi-i dau hîrtia, o dată cu o cerere. Ştiţi ce zicea în cerere ? Zicea că, avînd în vedere şi luînd în consideraţie cutare şi cutare fapte, numitul Osip Mihailîci îşi prezintă demisia ; şi sub cerere mi se lăfăia gradul înşirat de-a fir a păr ! Ca să vezi idee, Doamne ! Nici că putea să-mi treacă ceva mai deştept prin cap ! Ce mi-am zis ? Azi e întîi aprilie ; ei bine, mă fac, aşa, în glumă, că supărarea nu mi-a trecut, că mi-am schimbat gîndul peste noapte, mi-am schimbat gîndul şi m-am zbîrlit, şi m-am supărat şi mai rău ca înainte ; adicătelea, poftim, dragii mei binefăcători, nu vreau să mai ştiu nici de voi, nici de odrasla voastră ; ieri am pus banii în buzunar, sînt asigurat şi — poftim cererea de demisie. Nu vreau să fac serviciu sub şefia unuia ca Fedosei Nikolaici ! Vreau să-mi iau altă slujbă şi, pe deasupra, păzea că vin cu un denunţ. M-am înfăţişat, uite-aşa, ca un mare ticălos ; voiam să-i bag în sperieţi ! Şi chiar că am găsit cu ce să-i bag în sperieţi ! Ce ziceţi, domnilor ; fain, nu ? Adicătelea mi s-a muiat inima de ieri şi mi-am zis să-i trag o glumă, aşa, ca în familie ; să-mi bat un pic joc de inimioara de părinte a lui Fedosei Nikolaici...

N-a apucat bine să ia hîrtia mea şi s-o despăturească, şi o dată îl văd schimbîndu-se la faţă. „Cum vine asta, Osip Mihailîci ?" Iar eu de colo, ca prostul : „Întîi aprilie ! La mulţi ani, Fedosei Nikolaici !", adică întocmai ca un băieţaş care s-a tupilat după jilţul bunicii şi pe urmă — ba-u ! în gura mare la urechea ei, cu gînd s-o sperie ! Da... mi-e şi ruşine să vă povestesc, domnilor ! Nu, nu vă mai spun nimic !

— Ba da, ba da ! Zi-i mai departe !

— Ba da, ba da ! Zi-i, haide, zi ! stăruiră din toate părţile.

— Şi dă-i, domnilor, cu explicaţii şi cu ţipete ! Auzi ce strengar, auzi ce i-am mai speriat ! De-atîtea vorbe mieroase, zău că mi se făcuse ruşine ; stăteam aşa şi mă gîndeam cu spaimă : cum de-l mai rabdă locul ăsta sfînt pe un păcătos ca ăsta ! „Vai, dragule, ce m-ai speriat ! unde-a ţipat o dată nevasta consilierului. Şi acuma îmi tremură genunchii, abia mă mai ţin ! Dau buzna ca o smintită la Maşa : Maşenka, zic, ce ne facem ? Ia vezi cine mi-a fost *omul tău !* Am greşit, deh, scumpule ; iartă-mă că m-am făcut de ruşine la bătrîneţe ! Ce mi-am zis ? Cînd a plecat ieri de la noi, a ajuns tîrziu acasă, o fi căzut pe gînduri şi poate i s-a părut că înadins l-am luat noi cu binişorul ieri, c-am vrut să-l ademenim, şi am rămas încremenită ! Lasă, Maşenka, nu mai clipi din ochi, că Osip Mihailîci nu e străin pentru noi ; doar îţi sînt mamă, n-o

să scot nici un cuvînt urît din gură ! Slavă Domnului, nu mai am douăzeci de ani ; trăiesc de patruzeci şi cinci de ani pe lumea asta !..."

Ce credeţi, domnilor ? Mai-mai să-i cad la picioare ! Şi dă-i cu lacrimi, şi dă-i cu pupături în bot şi dă-i cu rîsete ! Fedosei Nikolaici s-a gîndit să facă şi el o glumă de întîi aprilie ! Cică a venit o pasăre de foc, cu pliscul de diamante şi cu o scrisoare în plisc ! Voia şi el să-i tragă o păcăleală. Ce-am mai rîs ! Să ţi se rupă inima, nu alta ! Ptiu, mi-e şi ruşine să vă mai povestesc !

Ei, şi-acuma, stimabililor, să isprăvesc ! Am dus-o aşa o zi, două, trei, o săptămînă. Eram ca şi logodit, ce mai ! Se comandaseră şi inelele, fusese fixată şi ziua logodnei, atît că nu anunţaseră nimic pînă una alta, pentru că, vezi, trebuia să sosească un revizor. Eu, unul, aşteptam nerăbdător venirea revizorului, căci fericirea mea de el atîrna acum ! Mă gîndeam de-ar trece mai repede vizita revizorului ! Cît despre Fedosei Nikolaici, de bucurie, mi-a aruncat mie pe cap, aşa, pe neobservate, toate lucrările : încheie conturi, scrie rapoarte, verifică registrele, fă bilanţuri. Cînd mă uit, ce văd ? O dezordine cumplită, totul în delăsare, pretutindeni numai chiţibuşării şi matrapazlîcuri ! Ei, îmi zic, o să-mi dau şi eu silinţa pentru tata-socrul ! Dumnealui, vezi matale, bolea ; cu fiecare zi se simţea tot mai rău. Iar eu mă făcusem ca un ţîr, nu dormeam nopţile, mi-era teamă să nu cad dintr-o dată din picioare ! Totuşi am isprăvit treaba şi o făcusem pe cinste ! L-am servit taman la ţanc ! O dată văd că mă cheamă curierul. „Veniţi repede, că îi e rău lui Fedosei Nikolaici !" Dau fuga, să văd ce s-a întîmplat. Cînd mă uit, îl văd pe Fedosei Nikolaici al meu oblojit tot, cu o prişniţă de oţet pe cap, strîmbîndu-se, gemînd şi oftînd : o-of şi o-of ! „Scumpule, iubitule, îmi zice, o să mor şi cui vă las, puişorii mei ?" Vine şi nevastă-sa cu copiii ; Maşenka izbucneşte în plîns. Deh, am început să mă smiorcăi şi eu ! „Eh, zice, mare-i Dumnezeu ! N-o să plătiţi voi pentru păcatele mele !" Pe urmă le-a spus la toţi să iasă şi mie mi-a poruncit să închid uşa după dînşii. Am rămas numai noi doi, între patru ochi. „Am o rugăminte la tine", zice. „Ce anume ?" „Uite-aşa şi pe dincolo, frăţioare, nici pe patul de moarte n-am linişte, sînt la mare ananghie !" „Cum aşa ?" Mi-a năvălit tot sîngele-n obraji şi mi s-a tăiat limba în gură. „Uite-aşa, frăţioare, am dat din banii mei ca să acopăr nişte lipsuri ; căci eu, unul, nu precupeţesc nimic pentru binele public şi mi-aş da şi viaţa ! Dar să nu-ţi închipui cumva mai ştiu eu ce ! Mult mă doare că m-au ponegrit răuvoitorii faţă

de tine... Te-ai lăsat înşelat şi de-atîta amărăciune mi-a albit şi mie părul ! Revizorul trebuie să pice de la o zi la alta şi Matveev are o lipsă de şapte mii ; cine răspunde ? Eu ! Eu sînt acela care o să trebuiască să dau socoteală ; că, vorba aia, unde mi-au fost ochii ? De la Matveev ce să ia ? I-ajunge lui şi aşa cît a pătimit, ce să-i mai dea la cap !" Doamne, Dumnezeule, mi-am zis, ce om drept, ce suflet ! Iar el de colo : „N-aş vrea să iau din zestrea fetei ; ăia-s bani sfinţi ! Am şi eu bani, e drept, zice, dar îs risipiţi pe la oameni şi nu-i chip să-i adun !" Aşa cum eram am şi căzut în genunchi dinaintea lui. „O, binefăcătorul meu, unde izbucnesc eu odată, te-am jignit şi te-am supărat ; te-au pîrît răuvoitorii ; dar nu mă omorî de tot şi primeşte-ţi banii înapoi !" Se uită la mine şi-i dau lacrimile. „Asta şi aşteptam s-o aud de la tine, fiul meu. Ridică-te ! Atunci te-am iertat pentru lacrimile fie-mi ; acum te iartă şi inima mea ! Mi-ai tămăduit rănile ! zice. Fii binecuvîntat în vecii vecilor !" Ei bine, de îndată ce m-a binecuvîntat, am şi dat fuga acasă şi i-am adus banii : „Ia-i, taică ; sînt toţi, nu lipsesc decît cincizeci de ruble !" „Nu-i nimic, zice. Şi-acum, să lăsăm fleacurile astea, că timpul nu aşteaptă. Fă un raport cu dată din urmă că eşti la strîmtoare şi ceri înainte din leafă cincizeci de ruble. Am să raportez eu superiorilor că ţi se dă avans..." Ce crezi, domnilor ? Am făcut raport !

— Şi ? Şi cum s-a sfîrşit ?

— După ce am făcut raport, domnilor, uite cum s-a sfîrşit toată povestea. A doua zi, dis-de-dimineaţă, primesc un plic sigilat. Mă uit şi ce văd ? Demisia ! Cu alte cuvinte, sînt înştiinţat să dau în primire, să închei socotelile şi să mă duc unde-oi vedea cu ochii !

— Cum aşa ?

— Uite-aşa am strigat şi eu : cum aşa, domnilor ? Am simţit că-mi ţiuie-n urechi şi mi-am zis că ţiuitul ăsta e-aşa, aiurea, dar vezi dumneata că intrase revizorul în oraş. O dată mi-a sărit inima din loc ! Ehe, mi-am zis, nu degeaba mi-au ţiuit urechile ! şi aşa cum eram am şi dat fuga la Fedosei Nikolaici. „Ce-i asta ?" zic. „Ce anume ?" zice el. „Păi, demisia !" „Care demisie ?" „Da asta ce-i ?" „Mda, adevărat !" „Ce, am vrut eu să-mi dau demisia ?" „Păi nu ţi-ai dat-o dumneata, la întîi aprilie ?" (vezi că nu luasem hîrtia înapoi !) „Fedosei Nikolaici, pe dumneata te aud urechile mele, pe dumneata oare te văd ochii mei ?" „Pe mine ; da de ce mă-ntrebi ?" „Doamne, Dumnezeule !" „Îmi pare rău de dumneata, domnule, îmi pare tare rău că îţi laşi slujba aşa de timpuriu. Tinerii trebuie să muncească ; dumitale, însă, domnule, ţi-au intrat sticleţi

în cap. În ce privește caracterizarea, fii pe pace, o să am eu grijă. Dumneata, doar, te caracterizezi întotdeauna atît de bine singur!" „Bine, dar atunci am glumit, Fedosei Nikolaici ; eu nu voiam să demisionez, am făcut cerere numai așa, ca o glumă, între noi!..." „Așa! Care va să zică a fost o glumă, domnule! Păi astea-s hîrtii să glumești cu ele? Pentru astfel de glume o dată ai să ajungi în fundul Siberiei. Și-acum, la revedere, sînt ocupat, ne-a venit un revizor, îndatoririle serviciului înainte de toate ; dumneata tai frunză la cîini, iar noi avem de lucru. Cît privește caracterizarea... ți-o fac eu așa cum trebuie. Și încă ceva ; am cumpărat casa lui Matveev, zilele astea ne mutăm și nădăjduiesc că n-o să am plăcerea să te văd în casă nouă. Drum bun!" Am dat fuga acasă : „Sîntem pierduți, bunicuțo!" Ce-a mai bocit! După aia, vedem că vine un băiat de la Fedosei Nikolaici, cu un bilețel și cu o colivie cu un graur înăuntru ; era un graur vorbitor, pe care îl făcusem cadou de prea multă dragoste. În bilețel scria : *întîi aprilie* și nimic mai mult. Asta-i, domnilor! Ei, ce părere aveți?

— Și după aia? ? ?

— După aia... L-am întîlnit o dată pe Fedosei Nikolaici și voiam să-i spun în față că-i un ticălos...

— Și?

— Nu știu cum, domnilor, dar nu mi s-a întors limba-n gură!

INIMĂ SLABĂ

Nuvelă

Sub acelaşi acoperămînt, în aceeaşi locuinţă, la etajul trei, stăteau doi tineri colegi de birou : Arkadi Ivanovici Nefedevici şi Vasea Şumkov [1]. Se înţelege de la sine că autorul simte nevoia de a da o explicaţie cititorului : de ce unul dintre eroi este desemnat cu numele său întreg, iar celălalt printr-un diminutiv, chiar şi pentru ca nu cumva asemenea procedeu de exprimare să fie considerat, de pildă, ca nepoliticos şi, în parte, familiar.

Dar pentru aşa ceva ar fi fost necesar să se explice cu anticipaţie şi să se determine gradul, vîrsta, profesia, funcţia şi, în sfîrşit, caracterul celor două personagii. Cum există mulţi scriitori de soiul acesta, care îşi încep opera exact aşa, de aceea autorul povestirii de faţă, numai şi numai ca să nu semene cu dînşii (cu alte cuvinte, cum ar zice unii, din pricina nemărginitei sale vanităţi) s-a hotărît să pornească de-a dreptul cu acţiunea. Încheind această introducere, autorul începe astfel :

În ajunul Anului nou, Şumkov se întoarse acasă pe la orele şase seara. Arkadi Ivanovici, care era culcat în pat, se trezi şi cu ochii mijiţi îl privi pe prietenul său. Îl văzu îmbrăcat în cel mai elegant costum civil al său, cu un plastron alb ca neaua. Această împrejurare, bineînţeles, îl miră. „Oare unde are de gînd să se ducă Vasea, pus astfel la punct ? Şi nici n-a luat prînzul acasă !"

Între timp, Şumkov aprinse lumînarea, iar Arkadi Ivanovici ghici numaidecît că amicul său avea intenţia de a-l deştepta ca din întîmplare. Într-adevăr, Vasea tuşi de vreo două ori şi tot

de atîtea ori făcu ocolul odăii. Apoi, chiar ca din nebăgare de seamă, scăpă din mînă pipa, pe care se apucase, chipurile, s-o umple cu tutun, stînd în colţul de lîngă sobă. Arkadi Ivanovici de-abia se stăpîni să nu pufnească în rîs.

— Vasea, nu mai umbla cu şiretlicuri ! îi spuse el.

— Cum, nu dormi, Arkaşa ?

— Zău că n-aş putea să-ţi răspund exact ; dar parcă nu dorm.

— Ah, Arkaşa ! Bună seara, scumpul meu ! Ehei, frăţioare ! Ehei, frăţioare ! Nici nu-ţi trece prin minte ce am să-ţi spun !

— Hotărît că nu-mi trece. Ia, dă-te mai aproape !

Parcă atîta şi aştepta Vasea. Se apropie numaidecît de dînsul, fără să se aştepte cîtuşi de puţin la vreo viclenie din partea lui Arkadi Ivanovici, care îl apucă cu dibăcie de mînă, îl răsuci şi-l răsturnă în pat. Suindu-se peste dînsul, începu să-l buchisească cum se cuvine — ceea ce făcea, pare-se, o nespusă plăcere veselului Arkadi Ivanovici.

— Te-am găbjit, izbucni el. Am pus mîna pe tine !

— Arkaşa, Arkaşa, ce faci ? Lasă-mă în pace, pentru numele lui Dumnezeu, dă-mi drumul, îmi nenoroceşti fracul !

— N-ai nevoie de dînsul. Ce-ţi trebuie frac ? De ce eşti aşa de credul şi te prinzi atît de uşor în laţ ? Hai, spune-mi pe unde ai hoinărit ? Unde ai luat prînzul ?

— Uf, pentru Dumnezeu, lasă-mă odată în pace !

— Unde ai prînzit ?

— Tocmai despre asta şi vreau să-ţi povestesc.

— Atunci zi-i !

— Dar mai întîi dă-mi drumul !

— Ba nu-ţi dau drumul pînă nu-mi istoriseşti totul.

— Arkaşa, Arkaşa ! Nu-ţi dai seama că aşa nu pot, mi-e imposibil ! răcni firavul Vasea, zbătîndu-se ca să scape din puternicele labe ale amicului său. Există doar nişte subiecte...

— Ce fel de subiecte ?

— Nişte subiecte pe care dacă începi să le povesteşti în postura asta, pierzi orice demnitate. Mi-e peste putinţă aşa. Ar apărea ridicole, şi lucrul nu-i de loc ridicol, ci, dimpotrivă, foarte important.

— Dă-le încolo de lucruri importante ! Ce-i mai fi scornit ? Tu povesteşte-mi aşa ca să-mi vină a rîde, aşa să-mi povesteşti. Nici nu vreau să aud de lucruri importante. Altfel, ce prieten mi-ai fi ? Spune-mi, ce fel de prieten mi-ai fi, hai ?

— Arkaşa, zău că aşa nu merge !

— Altfel nici nu vreau să aud...

— Ei bine, fie şi aşa, Arkaşa, începu Vasea, aşezat de-a curmezişul patului, silindu-se din răsputeri să dea cît mai mare greutate cuvintelor sale. Arkaşa, o să-ţi spun, cred ; numai că...

— Ce mai e ?

— Află că m-am logodit !

Fără a scoate o vorbă, Arkadi Ivanovici îl înşfăcă pe Vasea în braţe ca pe-un copil, cu toate că acesta nu prea era scund, ci destul de lung, dar pirpiriu ; şi începu, pe tăcute, să-l poarte ca pe un fulg dintr-un colţ în altul prin odaie, prefăcîndu-se că-l leagănă.

— Află, logodnicule, că acuşi am să te înfăş ca pe-un ţînc. Văzînd însă că Vasea stă cuminte în braţele sale, fără să se mişte şi să spună nici pîs, se răzgîndi pe loc şi, pesemne, îşi dădu seama că mersese prea departe cu gluma. Îl aşeză în mijlocul camerei şi-l sărută pe obraz cu cea mai sinceră prietenie.

— Vasea, nu eşti supărat ?

— Ascultă-mă, Arkaşa...

— Am făcut-o, ca de Anul nou.

— Lasă asta, nu-i nimic. Dar oare de ce eşti aşa de nebunatic, ştrengarule ? De cîte ori nu ţi-am spus : Arkaşa, zău că n-ai nici un haz ; n-ai haz, şi pace !

— Dar nu-i aşa că nu te superi ?

— De loc ! De altfel, ştii prea bine că nu mă supăr niciodată, pe nimeni. Numai că tu m-ai amărît, mă-nţelegi ?

— Adică cum te-am amărît ? În ce fel ?

— Venisem la tine ca la un prieten, cu inima deschisă, ca să-mi revărs în faţa ta tot sufletul şi să-ţi povestesc despre fericirea mea...

— Despre ce fericire ? De ce nu-mi spui ?

— Bine, dar ţi-am spus doar că mă însor ! răspunse cu ciudă Vasea, căci era într-adevăr cam scos din sărite.

— Tu ? ! Tu te însori ! Va să zică e adevărat ? zbieră Arkaşa cît îl ţinea gura. Nu, nu... Dar ce-i asta ? Îmi vorbeşti şi-ţi curg lacrimi pe obraz ! Vasea, Vasiuk dragă, băieţaşul meu, linişteşte-te ! E adevărat, hai ? şi Arkadi Ivanovici se aruncă din nou spre dînsul, ca să-l cuprindă în braţe.

— Îţi dai seama, măcar acum, de natura celor întîmplate ? zise Vasea. Ştiu doar că eşti bun, că-mi eşti prieten. Eu vin la tine cu atîta bucurie, cu încîntare sufletească, şi deodată întreaga-mi

bucurie, tot avîntul inimii mele am fost nevoit să ţi le destăinuiesc tăvălindu-mă de-a curmezişul patului, fără pic de demnitate... Mă înţelegi, Arkaşa, urmă Vasea, rîzînd reţinut. Ţi-am povestit totul ca un măscărici, pe cînd eu — în clipele acelea — nici nu-mi aparţineam în întregime mie însumi. Doar nu puteam înjosi lucrul acesta... Mai lipsea să mă întrebi : cum o cheamă ? Uite, îţi jur că nici mort nu ţi-aş fi răspuns.

— Dar de ce ai tăcut atîta vreme, Vasea ? Dacă mi-ai fi spus totul mai înainte, nu m-aş fi apucat să şuguiesc, exclamă Arkadi Ivanovici într-un acces de sinceră deznădejde.

— Hai, ajunge acum, destul ! Eu, cum să-ţi spun... Doar îţi dai seama de ce s-au întîmplat aşa toate acestea, fiindcă am inimă bună. De aceea mi-e şi necaz că nu ţi le-am putut spune, cum aş fi vrut, ca să te fi bucurat şi să-ţi fi făcut plăcere, povestindu-ţi-le pe-ndelete şi împărtăşindu-ţi-le după cuviinţă... Zău, Arkaşa, te iubesc atît de mult, încît — dacă n-ai fi fost tu — poate nici nu m-aş fi însurat şi nici n-aş fi avut chef să mai trăiesc pe lumea asta !

Arkadi Ivanovici, care era extrem de sensibil, rîse şi plînse în acelaşi timp, ascultîndu-l pe Vasea. Acesta — la fel... Apoi amîndoi se aruncară din nou unul în braţele celuilalt şi dădură uitării cele ce se întîmplaseră.

— Cum aşa, tam-nesam ? Vasea, istoriseşte-mi, de-a fir-a-păr ! Măi frate-miu, iartă-mă, sînt uimit, nu mai pot de uimire ! Parcă m-a lovit un trăsnet, pe legea mea ! Dar nu se poate, frate, e cu neputinţă una ca asta, sînt numai scornituri de-ale tale, zău că tu le-ai născocit, ai minţit ! Nu ? răcni Arkadi Ivanovici şi se uită cu sinceră îndoială în ochii lui Vasea ; dar văzînd într-înşii o strălucită confirmare a unei intenţii ferme de a se însura cît se poate de curînd, se aruncă pe pat şi începu să facă tumbe de entuziasm, încît se cutremurară toţi pereţii.

— Vasea, şezi aici ! strigă la dînsul, aşezîndu-se, în sfîrşit, pe pat în capul oaselor.

— Nici nu ştiu, frate, nici nu ştiu cum să încep, şi nici cu ce ! Amîndoi, tulburaţi de bucurie, se priviră unul pe altul.

— Cine-i, Vasea ?

— Din familia Artemiev ! rosti Vasea cu glasul sugrumat de emoţie.

— Nu, zău ?

— Ştii doar că-ţi împuiasem urechile cu familia asta ; apoi, nu ţi-am mai pomenit de ea, iar tu n-ai băgat de seamă nimic. Vai, Arkaşa, dacă ai şti cît m-a costat faptul de a mă fi ascuns faţă de

tine ! Îmi era teamă să-ţi spun ceva ; da, mă temeam ! Mă gîndeam că totul s-ar putea strica ; iar eu sînt îndrăgostit, Arkaşa ! Doamne, Dumnezeule ! Asta-i povestea, începu Vasea, întrerupîndu-se mereu, de emoţie. Fata a mai avut un logodnic, acum un an. Acesta, pe neaşteptate, a fost trimis undeva în interes de serviciu. L-am cunoscut şi eu. Era unul, nu ştiu cum, Doamne iartă-mă ! Şi aşa, n-a mai scris de loc. I s-a prăpădit urma. L-au aşteptat cît l-au aşteptat. Ce-o fi însemnînd tăcerea lui ? Cînd, deodată, ce să vezi, cu vreo patru luni în urmă, logodnicul se întoarce, însurat gata, şi, bineînţeles, nici nu mai calcă pe la Artemievi. Ce grosolănie ! Ce josnicie ! Şi nici n-avea cine să le ia apărarea ! A plîns cît a plîns, sărmănica de ea ! Iar eu m-am îndrăgostit de dînsa. De fapt o îndrăgisem de mult. Totdeauna îmi fusese dragă. Am început s-o consolez, şi m-am tot dus pe la ei, m-am tot dus. Apoi, drept să-ţi spun, nici eu nu ştiu cum s-au petrecut lucrurile, că şi ea s-a îndrăgostit de mine. Acum o săptămînă nu m-am mai putut stăpîni, am început să plîng, am plîns chiar cu hohote şi i-am mărturisit totul — adică c-o iubesc, într-un cuvînt, totul !... „Şi eu sînt pe cale să mă îndrăgostesc de dumneata, Vasili Petrovici, dar îs o fată săracă şi — să nu rîzi de mine — nici nu cutez să iubesc pe careva." Înţelegi, frate ? Înţelegi ?... Pe loc ne-am şi juruit să ne logodim. M-am gîndit ce m-am gîndit, m-au frămîntat gîndurile şi în sfîrşit i-am vorbit : „Cum să-i spunem măicuţii ?" Ea-mi răspunse : „E greu de tot, mai aşteaptă puţin. I-i frică. Acum, poate nici nu va mai vrea să mă deie. Plînge şi ea, sărmana !" Iar eu, fără să fi suflat vreun cuvînt, tranc ! îi trîntesc bătrînei vestea. Lizanka îi cade în genunchi ; eu alături... şi ea — ce să facă ? — ne dă blagoslovenia. Arkaşa, Arkaşa ! Scumpule ! Vom locui împreună. Da-da. Eu de tine n-am să mă despart pentru nimic în lume.

— Vasea, cînd stau şi te privesc, zău că nici nu-mi vine a crede, îţi jur că-i aşa. Pe legea mea, parcă totul nu-i decît o părere... Ia ascultă. Cum ? Adică te însori cu adevărat ? Cum n-am ştiut şi eu, hai ? Într-adevăr, Vasea, trebuie să-ţi mărturisesc, măi frate, mă gîndisem şi eu să mă însor. Iar dacă te însori tu, atunci mi-i totuna. Ei, să fie într-un ceas bun cu noroc !...

— Frate, mi-i inima atît de împăcată, iar sufletul mi-i aşa de uşurat... zise Vasea, sculîndu-se şi păşind emoţionat prin odaie. Nu-i adevărat, nu-i aşa, nu-i adevărat ? Nu simţi şi tu acelaşi lucru ? Vom trăi, desigur, sărăcăcios ; dar vom fi fericiţi. Asta nu-i

o himeră. Fericirea noastră nu-i doar o poveste scoasă din cărţi, ci vom fi aievea fericiţi !

— Vasea, Vasea, ascultă ceva !

— Ce anume ? întrebă Vasea, oprindu-se în faţa lui Arkadi Ivanovici.

— Mi-a venit aşa, un gînd. Zău că mi-e şi teamă să ţi-l spun! Iartă-mă, dar fii bun şi împrăştie-mi îndoielile. Oare din ce ai să trăieşti ? Eu, după cum ai văzut, sînt încîntat că te însori. Sînt aşa de încîntat, bineînţeles, că nici nu mă pot stăpîni, dar — din ce ai să trăieşti ? Hai ?

— Ah, Doamne, Dumnezeule ! Ce fel de om mai eşti, Arkaşa ! zise Vasea, privindu-l pe Nefedevici cu adîncă uimire. Ce te-a apucat ? Chiar bătrîna n-a stat nici o clipă la îndoială, cînd i-am arătat lămurit situaţia. Mai degrabă întreabă-mă din ce trăiesc amîndouă ? Numai cinci sute de ruble pe an pentru trei persoane — asta-i toată pensia rămasă de pe urma răposatului. Au trăit din ea fata, bătrîna şi un frăţior. Şcoala acestuia din aceiaşi bănuţi se plăteşte. Vezi acuma cum o duc ! Pe lîngă acestea, tu şi cu mine sîntem adevăraţi capitalişti ! Iar eu, ştii bine, scot într-un an mai bun chiar şapte sute de ruble.

— Ascultă-mă, Vasea, iartă-mă, te rog. Dar eu stau aşa şi zău că mă gîndesc cum să nu se încurce lucrurile. De unde şapte sute ? Numai trei sute...

— Trei sute ? Dar Iulian Mastakovici ? [2] Pe dînsul la-i uitat ?

— Ei, şi tu : Iulian Mastakovici ! Dar asta-i, măi frate-miu, o afacere nesigură. Asta nu se potriveşte cu o leafă de trei sute de ruble, fiecare rublă din ea fiind ca un prieten de credinţă. Iulian Mastakovici, fără îndoială, este chiar un om mare. Îl stimez, îl înţeleg, cu toate că-i cocoţat atît de sus. Zău că-l şi iubesc, fiindcă şi el te iubeşte pe tine, ba te şi răsplăteşte pentru munca ta, deşi ar fi putut să nu cheltuiască nici o leţcaie, detaşînd de-a dreptul încă un slujbaş pe lîngă cabinetul său, dar recunoaşte şi tu, Vasea... ascultă-mă : eu doar nu vorbesc în vînt. Sînt de acord că-n tot Petersburgul n-ai să găseşti un scris mai frumos decît al tău... sînt gata oricînd să convin, încheie încîntat Nefedevici, dar, Doamne fereşte ! într-o bună zi poţi să nu-i mai placi, să nu-i mai intri în voie, să-i înceteze afacerile sau să ia pe un altul în locul tău... în sfîrşit, cîte nu se pot întîmpla ! Doar Iulian Mastakovici azi e, şi mîine nu-i, Vasea...

— Ascultă, Arkaşa, dacă judecăm aşa, atunci din clipă în clipă poate să ne cadă plafonul pe cap...

— Desigur, desigur... Vorbesc şi eu aşa, într-o doară...

— Ba nu, ascultă-mă, ascultă aici. Uite ce : în ce chip crezi că s-ar putea despărţi el de mine ? Nu, te rog, ascultă ce vreau să-ţi spun. Doar ştii că eu îndeplinesc toate cele cu mare hărnicie. Iar el e atît de bun ! Chiar azi, Arkaşa, mi-a dat cu mîna lui cinci ruble de argint !

— Nu mai spune, Vasea ? Înseamnă că ai primit o gratificaţie?

— Ce gratificaţie ? Mi-a dat din buzunarul său. Mi-a spus : „Tu de cinci luni, frate, n-ai mai primit nici un ban. Vrei să-i iei? Îţi mulţumesc, zice, îţi mulţumesc, sînt mulţumit... Nu lucrezi doar de pomană pentru mine — pe legea mea ! Asta mi-a spus. Iar mie mi s-au umplut ochii de lacrimi, Arkaşa, Dumnezeule mare !

— Ascultă, Vasea, ai isprăvit de scris hîrtiile acelea ?

— Nu... încă nu le-am isprăvit.

— Va... senka ! Îngeraşule ! Ce-ai făcut ?

— Ascultă, Arkadi, nu-i nimic. Mai am două zile pînă la termen. O să le mîntui...

— Cum se face că nu le-ai scris pînă acum ?

— Ei vezi, ei vezi ? Îmi arunci o privire atît de dojenitoare, încît mi se întorc pe dos toate măruntaiele şi simt o strîngere de inimă ! Şi ce-i cu asta ? Totdeauna mă dobori aşa ! Începi să ţipi : a-a-a !!! Stai şi chibzuieşte un pic. Ce-i cu asta ? Am să le sfîrşesc, zău că am să le sfîrşesc...

— Şi ce-i dacă n-ai să le termini ? răcni Arkadi, sărind din pat. Doar el ţi-a şi dat astăzi o gratificaţie ! Şi tu ai de gînd să te însori... Văleleu !...

— Nu-i nimic, nu-i nimic, începu să răcnească Şumkov. Îndată mă pun la scris, chiar în clipa asta mă aşez. Nu-i nimic !

— Cum de nu te-ai ţinut de lucru, Vasiutka ?

— Uf, Arkaşa ! Crezi c-am mai putut sta locului ? Nu ştii în ce hal eram ? Abia şedeam la birou. Nici inima nu mi-o simţeam în mine. Vai, vai ! Acum am să stau o noapte la scris, mîine altă noapte, iar poimîine încă una, şi gata !

— Ţi-a mai rămas mult ?

— Nu mă mai necăji, pentru numele lui Dumnezeu, nu mă mai necăji, taci din gură !

Arkadi Ivanovici se apropie de pat în vîrful degetelor şi se aşează. Apoi, brusc, dădu să se scoale ; dar se răzgîndi, amintindu-şi că şi-ar putea încurca prietenul, deşi, din pricina emoţiei, nu era în stare nici să şadă locului. Se vedea că vestea cea nouă

îi răscolise tot sufletul şi primul entuziasm încă nu i se potolise. Se uită la Şumkov, care, la rîndul său, aruncă o privire spre dînsul, zîmbi, îl ameninţă cu degetul şi pe urmă, încruntîndu-şi cu străşnicie sprîncenele (ca şi cum asta ar fi fost cheia întregii sale forţe şi a succesului lucrării), îşi pogorî ochii ţintă pe hîrtie.

Parcă nici Vasea nu-şi biruise tulburarea, îşi schimba într-una penele de scris, se foia pe scaun, îşi căuta o poziţie comodă, se apuca iarăşi de lucru, dar mîna îi tremura şi refuza să se mişte.

— Arkaşa, să ştii că le-am vorbit de tine, strigă dintr-o dată Vasea, ca şi cum în aceeaşi clipă şi-ar fi adus aminte.

— Da ? răcni la rîndu-i şi Arkadi. Tocmai asta vroiam să te întreb. Ei şi ? Spune !

— Ei, las-că ţi-oi povesti toate cele mai pe urmă. Zău că eu însumi sînt de vină. Dar mi-a ieşit cu totul din minte că îmi propusesem să nu mai deschid gura pînă n-oi scrie patru foi. Şi uite, mi-am amintit de tine şi de dînşii. Eu, frăţioare, parcă nici de scris nu mai am chef. Numai la voi mi-i gîndul... încheie Vasea cu un zîmbet.

Se făcu linişte.

— Ptiu ! ce pană proastă ! se răsti Şumkov, trîntind-o cu ciudă pe masă. Puse apoi mîna pe alta.

— Ştii ce, Vasea ! Numai un cuvinţel...

— Hai, dă-i drumul mai repede şi pentru ultima oară...

— Ţi-a mai rămas mult de scris ?

— Uf, frate ! Vasea se schimonosi aşa de tare la faţă, că parcă nimic pe lume n-ar fi fost mai groaznic şi mai catastrofal decît asemenea întrebare. Mult, straşnic de mult !

— Ştii ce ? Mi-a venit o idee...

— Ce anume ?

— Lasă, nu-i nimic, mai bine scrie înainte.

— Dar spune odată, omule ! Ce-i ?

— Acuma-i trecut de ora şase, Vasiuk !

Aici Nefedevici zîmbi şi făcu cu ochiul lui Vasea, strengăreşte, totuşi cu oarecare sfială, neştiind cum îi va fi primită propunerea.

— Şi ce-i cu asta ? zise Vasea şi, renunţînd la scris, îl privi drept în ochi, pălind chiar de emoţia aşteptării.

— Ştii ce ?

— Pentru numele lui Dumnezeu, spune odată !

— Ştii ce ? Eşti tulburat ! N-ai să poţi lucra ca lumea. Stai, stai, stai... văd, văd... ascultă-mă, urmă Nefedevici, sărind cu avînt din pat, întrerupînd ripostele lui Vasea şi căutînd din răsputeri să-i înlăture orice împotrivire : Mai întîi şi mai întîi trebuie să te linişteşti, trebuie să te reculegi, nu-i aşa ?

— Arkaşa, Arkaşa ! exclamă Vasea, sărind din fotoliu. O să stau toată noaptea la lucru, zău că o să stau !

— Hm, aşa-aşa ! Numai că spre ziuă ai să adormi...

— N-am să adorm, pentru nimic în lume n-am să adorm...

— Nu, nu se poate, ţi-i peste putinţă. Ai să adormi, cu siguranţă. La cinci ai să adormi. La opt am să te trezesc. Mîine-i sărbătoare : te aşezi şi-i dai bătaie toată ziua... apoi noaptea întreagă, dar — mult ţi-a mai rămas ?

— Uite, vezi şi tu !

Fremătînd de entuziasm şi de febra aşteptării, Vasea îi arătă un caiet :

— Iată !

— Dar bine, frate, asta n-ar fi prea mult...

— Dragă, mai am acolo încă ceva, zise Vasea, privindu-l cu mare sfială pe Nefedevici, ca şi cum de dînsul ar fi depins învoiala de a merge ori nu.

— Cît ?

— Ia, vreo două... file...

— Va să zică numai atîta ? Atunci haide, ascultă-mă ! Înseamnă că vom dovedi să terminăm, pe legea mea, vom izbuti.

— Arkaşa !

— Vasea ! Ascultă ! Acuma, în ajunul Anului nou, toată lumea se strînge în familie. Numai noi sîntem ca doi orfani, fără casă... Uf, Vasenka !

Nefedevici îl înşfăcă pe Vasea şi-l strînse în braţele sale puternice, ca de urs...

— Arkadi, gata, s-a făcut !

— Vasiuk, tocmai asta vroiam să-ţi şi spun. Vezi, Vasiuk, ursuleţule ! Ascultă ! Ascultă ! Doar...

Arkadi se opri cu gura căscată, fiindcă nu putea rosti nici un cuvînt de bucurie. Vasea îl ţinea de umeri, i se uita drept în ochi şi îşi muşca astfel buzele, ca şi cînd ar fi vrut să întregească el vorba lui.

— Hai !... rosti el, în sfîrşit.

— Prezintă-mă astăzi şi pe mine !

— Arkadi ! Să mergem acolo, la ceai ! Ştii ceva ? Ştii ceva ? N-o să stăm nici pînă la miezul nopţii, o să plecăm mai devreme, izbucni Vasea într-un elan de sinceră însufleţire.

— Adică două ore, nici mai mult, nici mai puţin !

— Pe urmă ne despărţim pînă isprăvesc lucrul.

— Vasiuk !...

— Arkadi !

În trei minute Arkadi se îmbrăcă ca de sărbătoare. Vasea însă numai se scutură, căci încă n-apucase să-şi scoată costumul cel bun : cu atîta ardoare se pusese la muncă.

Amîndoi ieşiră grăbiţi în stradă, unul mai bucuros decît celălalt. Drumul ducea din cartierul Peterburgskaia storona spre Kolomna. Arkadi Ivanovici întindea un pas vioi şi energic, încît numai după mersul său se putea măsura întreaga-i bucurie, datorată propăşirii prietenului său, care se simţea din ce în ce mai fericit. Vasea mergea repejor, cu paşi mărunţi, dar fără să-şi piardă nimic din demnitate. Dimpotrivă, Arkadi Ivanovici nu-l văzuse niciodată într-o lumină aşa de avantajoasă. În clipa aceea chiar îl stima, parcă, întrucîtva mai mult. Iar defectul fizic al lui Vasea, despre care cititorul încă nu ştie nimic (el era cam şoldiu), şi care trezea totdeauna un adînc simţămînt de compătimire afectuoasă în inima cea bună a lui Arkadi Ivanovici, contribuia acum şi mai mult la profunda înduioşare, simţită de dînsul mai ales în momentul acela faţă de amicul său care, bineînţeles, o merita pe deplin. Arkadi Ivanovici era cît pe ce să izbucnească în plîns de fericire, dar se stăpîni.

— Încotro, Vasea, încotro ? Pe aici e mai aproape ! strigă Nefedevici, văzînd că Vasea dădea s-o cîrmească spre bulevardul Voznesenski.

— Taci din gură, Arkaşa, taci...

— Vasea, zău că-i mai aproape pe aici.

— Arkaşa ! Ştii ce ? începu Vasea cu o voce enigmatică, sugrumată de bucurie. Ştii ce ? Aş vrea să duc Lizankăi un mic dar...

— Cam ce ?

— Aici, în colţ, *madame* Leroux are un magazin splendid !

— Atunci, hai acolo !

— O bonetă, dragă, o bonetă... Azi am văzut o bonetică tare drăgălaşă. Am şi întrebat. Modelul, mi-au spus, se cheamă „Ma-

non Lescaut"[3] — e o minune! Are panglici vișinii, și dacă n-o fi scump... Ba, Arkașa, chiar de-ar fi scump!...

— Vasea, tu, după mine, ești mai presus decît toți poeții. Haidem!

Amîndoi o luară la goană și peste două minute intrară în magazin. Îi întîmpină o franțuzoaică cu ochi negri și cu zulufi care, de îndată ce aruncă o privire la cei doi cumpărători, deveni numaidecît tot atît de veselă și de fericită ca și dînșii, ba încă și mai fericită, dacă s-ar putea spune... Lui Vasea îi venea chiar s-o sărute de încîntare pe *madame* Leroux...

— Arkașa! rosti Vasea cu jumătate de gură, aruncînd o căutătură indiferentă la superbele minunății, expuse pe suporturile de lemn de pe contuarul magazinului. Niște minuni! Oare ce-o fi aceea? Dar cealaltă? Ian te uită, de pildă, la asta. O vezi? Parcă-i o bombonică, îi șopti Vasea, arătîndu-i o bonetă frumușică, ultima din rînd, dar care nu semăna nici pe departe cu aceea, pe care vroia s-o cumpere, fiindcă din depărtare privise și își pironise ochii pe celălalt model, vestita și adevărata bonețică, așezată tocmai în partea opusă. Vasea o privea atît de stăruitor, încît ți-ar fi putut trece prin gînd că cineva se pregătea să pună mîna pe ea și s-o fure sau că însăși boneta era gata să-și ia singură zborul din loc — numai și numai ca să nu cadă în mîinile lui Vasea.

— Uite, zise Arkadi Ivanovici, arătînd un model: după mine, iată boneta cea mai elegantă.

— Așa, Arkașa! Asta-ți face cinste! De azi înainte, pe legea mea, am să încep a te prețui și mai mult pentru gustul tău, rosti Vasea cu o ștrengărească viclenie, înduioșîndu-se pînă în fundul inimii față de Arkașa: boneta ta e o încîntare; dar ia vino puțin încoace!

— Unde poți găsi, frate, una mai bună?

— Uite, aici!

— Asta? făcu Arkadi cu îndoială.

Dar cînd Vasea, nemaiputîndu-se stăpîni, smulse boneta de pe suportul său de lemn, de pe care ea parcă singură își luase zborul, bucuroasă de un cumpărător așa de bun, după atîta așteptare... cînd foșniră toate panglicuțele, volănașele și danteluțele sale, atunci din pieptul puternic al lui Arkadi Ivanovici izbucni o neobișnuită exclamație de încîntare. Chiar și *madame* Leroux, păstrîndu-și întreaga demnitate incontestabilă și avantajul său în

materie de gust în tot timpul alegerii modelului, şi care tăcuse în vremea asta numai din condescendenţă, îl răsplăti pe Vasea cu un larg surîs de aprobare. Astfel, şi privirea ei, şi gesturile, şi acel zîmbet — totul proclamă dintr-o dată : da ! Aţi ghicit şi sînteţi vrednic de fericirea ce vă aşteaptă.

— Ai cochetat aici, în singurătate ! exclamă Vasea, trecîndu-şi întreaga-i dragoste asupra bonetei celei drăguţe : dinadins te-ai pitit, ştrengăriţo, hulubiţo ! şi Şumkov o sărută, drept vorbind, sărută numai văzduhul care o împresura, temîndu-se să nu se atingă de juvaerul său.

— Aşa se ascund de văzul lumii adevăratele merite şi virtutea personală, adăugă entuziasmat Arkadi, citînd pentru haz o frază dintr-o gazetă foarte spirituală [4], pe care o răsfoia în fiecare dimineaţă. Ei, Vasea, ce zici ?

— *Vivat*, Arkaşa ! Eşti plin de duh astăzi. Ai să faci furori, cum se spune, în mijlocul doamnelor. Îţi prezic succes. *Madame* Leroux, *madame* Leroux !

— La dispoziţie !

— *Madame* Leroux, scumpa mea !

Madame Leroux aruncă o privire asupra lui Arkadi Ivanovici şi surîse cu îngăduinţă.

— Nici nu vă închipuiţi cît vă ador în clipa asta... Daţi-mi voie să vă sărut... şi Vasea o sărută pe patroana magazinului.

În asemenea împrejurare, trebuie să faci apel la întregul tău simţ de demnitate, ca să nu-ţi pierzi prestigiul faţă de un ştrengar ca acesta. Dar eu susţin că ai nevoie, în plus, de o amabilitate şi de o graţie — înnăscute, fireşte — cu care *madame* Leroux primi exploziile de entuziasm ale lui Vasea. Ea îl scuză şi ştiu, atît de înţelepţeşte şi de graţios, să-şi păstreze întreaga prezenţă de spirit în cazul de faţă. Dar oare te puteai supăra pe Vasea ?

— *Madame* Leroux, cît face ?

— Cinci ruble de argint, răspunse ea cu încă un surîs pe buze, potrivindu-şi cu demnitate ţinuta.

— Dar aceasta, *madame* Leroux ? întrebă Arkadi Ivanovici, arătînd boneta aleasă de dînsul.

— Asta-i opt ruble de argint.

— Hm, staţi puţin, daţi-mi voie ! Fiţi atît de amabilă, *madame* Leroux, spuneţi-mi care-i mai bună, mai şic, mai drăguţă şi care seamănă mai mult cu dumneavoastră ?

— Cealaltă bonetă e mai bogată, dar cea aleasă de dumneavoastră — *c'est plus coquet* *.

— Atunci pe asta o luăm !

Madame Leroux luă o foaie de hîrtie, subţire ca pînza de păianjen, înfăşură în ea boneta şi o prinse într-un ac cu gămălie — hîrtia cu boneta cu tot făcîndu-se parcă mai uşoară decît mai înainte, fără bonetă. Vasea apucă pachetul cu nespusă grijă, abia respirînd, îşi luă rămas bun de la *madame* Leroux, îi mai spuse ceva foarte curtenitor şi ieşi din magazin.

— Sînt un *viveur* **, Arkaşa. Îs născut să fiu un *viveur !* exclamă Vasea, hohotind. Se porni apoi pe un rîs mărunt, înfundat, nervos, ocolind în fugă pe trecătorii, bănuiţi de el toţi, fără excepţie, de intenţia unui atentat împotriva nestematei bonete, spre a o şifona cu orice preţ.

— Ascultă-mă, Arkadi, ascultă ! începu peste cîteva clipe Vasea, dînd vocii sale o tonalitate solemnă, cu accente de-o dragoste nesfîrşită : Arkadi, sînt aşa de fericit, aşa de fericit !

— Vasenka ! Şi eu sînt atît de fericit, scumpul meu prieten !

— Nu-i acelaşi lucru, Arkaşa. Iubirea ta faţă de mine este fără margini, ştiu asta. Dar tu nu poţi simţi nici a suta parte din ceea ce mă frămîntă pe mine în momentul acesta. Mi-e inima aşa de plină, aşa de plină ! Arkaşa ! Nici nu-s vrednic de fericirea asta ! Aud şi simt acest lucru. Cu ce-am meritat-o ? rosti el cu glas înăbuşit, printre sughiţuri de plîns. Ce-am făcut eu deosebit, spune-mi ! Priveşte în juru-ne : cîţi oameni, cîte lacrimi, cîtă durere, ce viaţă searbădă, fără sărbătoare ! Iar eu ce-s ? Pe mine mă iubeşte o fată încîntătoare — pe unul ca mine... În curînd, ai s-o vezi şi tu, ai să-i preţuieşti singur inima nobilă. M-am născut într-o familie umilă, acum am un grad în serviciu şi un venit propriu, leafă. M-am născut cu o meteahnă fizică, sînt puţin şoldiu. Totuşi, uite, ea m-a îndrăgit aşa cum sînt. Azi, Iulian Mastakovici a fost atît de duios cu mine, atît de atent, atît de binevoitor ! Rar stă de vorbă cu mine. Astăzi însă, s-a apropiat şi mi-a spus : „Ei, ce zici, Vasea (zău, aşa mi-a zis, chiar Vasea), ai să chefuieşti de sărbători, hai ?" (Şi a rîs singur.)

— Aşa şi-aşa, excelenţă, zic, am de lucru (îndată însă mi-am luat inima în dinţi şi am adăugat :) poate am să mă şi veselesc,

* E mai cochetă (fr.).

** Om de viaţă (fr.).

excelență ! Zău că așa i-am răspuns. El mi-a dat pe loc bani și mi-a mai spus două-trei cuvinte. Mie, frățioare, mi-a venit să plîng, pe legea mea ! M-au podidit lacrimile. Și el era parcă mișcat. M-a bătut pe umăr și a adăugat : „Aceeași simțire s-o ai mereu, Vasea, aceeași simțire pe care o ai acuma"...

Vasea tăcu o clipă. Arkadi Ivanovici își întoarse capul și își șterse, și el, o lacrimă cu pumnul.

— Și cîte, și mai cîte... urmă Vasea. Niciodată nu ți-am vorbit despre asta, Arkadi... Arkadi ! Tu mă fericești nespus de mult cu prietenia ta. Fără tine nici n-aș mai fi astăzi pe lume. Nu, nu, să nu rostești nici un cuvînt, Arkașa ! Dă-mi mîna să ți-o strîng. Dă-mi voie să-ți... mul... țu... mesc ! Vasea iarăși nu-și putu isprăvi vorba.

Arkadi Ivanovici era cît pe ce să se arunce de gîtul lui Vasea; dar, cum tocmai atunci treceau strada și le răsună drept în urechi un țipăt pițigăiat : „Dă-te la o parte !" amîndoi, speriați și emoționați, abia ajunseră în goană pînă la trotuar. Pe Arkadi Ivanovici îl bucură chiar întîmplarea asta. Iertă revărsarea de mulțumiri recunoscătoare ale lui Vasea numai datorită momentului cu totul excepțional. Lui însuși îi era necaz, dîndu-și seama că făcuse prea puțin pentru Vasea. I se făcu chiar rușine, cînd Vasea dădu să-i mulțumească pentru asemenea nimicuri ! Dar o viață întreagă îi aștepta înainte și Arkadi Ivanovici respiră mai ușurat...

Familia Artemiev renunțase de mult să-i mai aștepte ! Dovadă că erau cu toții la ceai. Într-adevăr, omul în vîrstă vede uneori mai bine decît tineretul, și încă ce tineret ! Lizanka susținea sus și tare că n-o să mai vină : „N-o să vină, mămico ; îmi spune inima că n-o să vină". Iar mămica o ținea una și bună, că inima ei, dimpotrivă, simțea că neapărat o să vină... El n-are să poată sta locului, va veni în fugă, în sfîrșit, nu-i de lucru nici la serviciu acum, că sîntem doar în ajunul Anului nou.

Chiar și cînd se deschise ușa, Lizanka nu se aștepta să-i vadă. Nu-i venea să-și creadă ochilor. Îi întîmpină cu sufletul la gură, cu inimioara zvîcnindu-i ca o vrabie captivă. Roși pînă-n vîrful urechilor, îmbujorată ca o vișină, cu care semăna aidoma. Doamne sfinte, ce surpriză ! Un „ah" de bucurie se desprinse în zbor de pe buzișoarele sale. „Mincinosule ! Dragul meu !" exclamă ea, încolăcindu-și mîinuțele pe după gîtul lui Vasea.

Închipuiți-vă uimirea-i extraordinară și valul de rușine ce-o cuprinse dintr-o dată, cînd — chiar în spatele lui Vasea — îl zări

pe Arkadi Ivanovici, cam fistîcit, vrînd parcă să se ascundă după dînsul. Trebuie să recunoaştem că el era stîngaci înaintea femeilor, ba chiar foarte stîngaci. Să vedeţi ce i s-a întîmplat odată, cînd... Dar despre asta, mai tîrziu.

Puneţi-vă însă acum în situaţia lui. Nu-i nimic de rîs aici. Stătea în antreu, în galoşi, manta, căciulă cu apărătoare pe care se grăbise să şi-o smulgă din cap, încotoşmănat în chip pitoresc într-un fular croşetat, galben, prăpădit, înnodat la spate pentru desăvîrşirea efectului. Şi cînd te gîndeşti că toate acestea trebuiau desfăcute şi deznodate, scoase cît mai degrabă, ca să se poată înfăţişa sub un aspect mai favorabil! De altfel, nu-i om care să nu dorească a se prezenta într-un mod cît mai avantajos. În aceeaşi clipă Vasea, poznaşul, imposibilul, în treacăt fie zis, acelaşi Vasea, bineînţeles, drag şi bun ca piinea caldă, dar, în sfîrşit, încurcă-lume şi fără menajamente, dădu drumul glasului:

— Uite, Lizanka, iată-l pe Arkadi al meu! Cum arată? Ăsta mi-i cel mai bun amic. Îmbrăţişează-l şi sărută-l, Lizanka, sărută-l imediat, ai să-l cunoşti mai bine pe urmă şi singură ai să-l săruţi! Ei, spuneţi, spuneţi şi voi, doar vă întreb: ce avea de făcut Arkadi Ivanovici? Iar el de-abia îşi desfăşurase jumătate din fular. Cu drept cuvînt, uneori mă şi ruşinez de excesivul entuziasm al lui Vasea. Acesta denotă o inimă bună, dar... nu-i la locul lui şi-i chiar supărător!

În sfîrşit, amîndoi intrară în casă. Bătrînica era nespus de bucuroasă de cunoştinţa cu Arkadi Ivanovici. Auzise atît de multe despre dînsul, atîtea... Dar ea nu-şi isprăvi vorba. Un „ah" de bucurie răsună în odaie şi o opri la jumătatea frazei. Doamne, Dumnezeule! Lizanka stătea în faţa bonetei scoase pe neaşteptate la lumină. Îşi împreunase copilăreşte mînuţele şi zîmbea, zîmbea atît de suav... O, Doamne, oare de ce n-a avut *madame* Leroux o bonetă încă şi mai bună!

Vai, pentru Dumnezeu, dar unde aţi fi putut găsi o bonetă mai bună? E din cale-afară de frumoasă! Unde aţi fi descoperit una mai elegantă? Vorbesc serios! Pe mine, la drept vorbind, mă supără în oarecare măsură şi chiar mă amărăşte puţin asemenea ingratitudine a îndrăgostiţilor. Hai, priviţi, domnilor, priviţi voi înşivă, şi spuneţi ce poate fi mai frumos decît acest amor de bonetă! Hai, zvîrliţi numai o aruncătură de ochi! Dar nu, nu... mustrările mele sînt inutile. Au căzut cu toţii de acord cu mine. A fost numai o rătăcire de o clipă, o începătoşare, o fierbinţeală a simţurilor. Sînt gata să-i iert... Dar, în schimb, luaţi seama! Ier-

taţi-mă, domnilor, că îi tot dau înainte numai cu boneta aceasta : făcută din tul, uşurică, iar o panglică vişinie, lată, acoperită cu dantelă, se întinde între calotă şi volănaşul înereţit ; la spate alte două panglici, late, lungi, care cad ceva mai jos de ceafă, pe gît. Hai, priviţi-o ! Am să vă întreb după aceea !... Dar văd că voi nici nu vă uitaţi la ea ! Vi se pare pesemne că-i totuna ! V-aţi întors ochii în altă parte. Priviţi cum au izbucnit dintr-o dată două lacrimi, mari-mari, ca nişte mărgăritare, din ochişorii negri ca smoala, au tremurat o clipită pe genele lungi şi apoi s-au rostogolit — pe tul, nu, mai degrabă pe aerul din care era alcătuită opera artistică a lui *madame* Leroux... Şi iarăşi mi-e necaz : că aceste două lăcrămioare aproape nu erau pentru bonetă. Nu ! După mine, un astfel de obiect trebuie dăruit cu sînge rece ! Numai aşa ar putea fi preţuit la adevărata valoare. Mărturisesc, domnilor, că tot pentru bonetă erau !

Vasea se aşează lîngă Lizanka, bătrînica alături de Arkadi Ivanovici. Se puseră la vorbă. Arkadi Ivanovici se dovedi la înălţime. Recunoscu bucuros şi cu obiectivitate acest lucru, greu de aşteptat de la dînsul. După două-trei cuvinte despre Vasea, el izbuti să treacă cu abilitate la Iulian Mastakovici, binefăcătorul acestuia. Şi vorbi atît de înţelepţeşte, atît de înţelepţeşte, încît discuţia, cu drept cuvînt, nu lîncezi nici peste o oră. Să fi văzut cu cîtă dibăcie şi cu cît tact atinse Arkadi Ivanovici unele particularităţi ale lui Iulian Mastakovici care aveau o legătură directă sau indirectă cu Vasea ! În schimb, bătrînica era fermecată, într-adevăr fermecată. Ea însăşi recunoscu acest lucru : îl chemă într-adins la o parte pe Vasea şi îi spuse că prietenul său e un tînăr admirabil, foarte politicos şi — ceea ce-i mai de preţ — o persoană serioasă şi respectabilă. Vasea cît pe ce să izbucnească în hohote de fericire, aducîndu-şi aminte cum îl buchisise în pat timp de un sfert de ceas respectabilul Arkaşa ! Pe urmă, bătrînica îi făcu cu ochiul lui Vasea şi-i spuse să treacă uşurel şi cu grijă după dînsa în odaia de alături. Trebuie să recunoaştem că ea se purtă cam nedelicat faţă de Lizanka. Dintr-un exces de sinceritate, ea o trăda, desigur, pe fiică-sa, născocind să arate pe ascuns lui Vasea ce-i pregătise Lizanka de Anul nou. Era un portofel cusut cu mărgeluşe şi cu fir de aur, avînd un desen superb : pe-o parte era reprezentat un cerb — de-ai fi zis că-i viu — în plină goană, şi atît de bine semăna, leit cerb ! Iar pe cealaltă parte era portretul unui vestit general, meşterit cu artă şi cu o asemănare perfectă. Nici nu mai vorbesc de încîntarea lui Vasea. Între timp,

nici în sufragerie vremea nu trecu în zadar. Lizanka se apropie de-a dreptul de Arkadi Ivanovici, îi strînse amîndouă mîinile şi-i mulţumi pentru ceva. Arkadi Ivanovici ghici, în sfîrşit, că era vorba tot de nepreţuitul Vasea.

Lizanka era adînc mişcată. Auzise că Arkadi Ivanovici era un prieten atît de sincer al logodnicului său. Îl iubea aşa de mult, avea atîta grijă de dînsul. La fiecare pas îi dădea sfaturi salvatoare, încît Lizanka, cu drept cuvînt, nu putea decît să-i mulţumească şi nu se putu reţine de a-i arăta toată recunoştinţa. În sfîrşit, ea îşi exprimă nădejdea că Arkadi Ivanovici o va îndrăgi şi pe dînsa, barem pe jumătate cît îl iubeşte pe Vasea.

Apoi îl întrebă dacă Vasea îşi păzeşte sănătatea. Schiţă unele temeri în legătură cu caracterul său, extrem de expansiv, înfocat, ca şi cu insuficienta cunoaştere a oamenilor şi a vieţii practice. Adăugă că-l va îngriji cu sfinţenie, îl va păstra şi-l va păzi ca ochii din cap. În sfîrşit, speră că Arkadi Ivanovici nu numai că nu-i va părăsi, ci chiar va locui împreună cu dînşii.

— Vom fi tustrei ca un singur om ! exclamă ea într-o pornire cît se poate de naivă.

În sfîrşit, sosi timpul de plecare. Se înţelege că gazdele insistară, invitîndu-i să mai rămînă. Dar Vasea declară fără putinţă de tăgadă că nu se mai putea. Arkadi Ivanovici confirmă acelaşi lucru. Fură întrebaţi, se-nţelege : care-i pricina ? Se află numaidecît că Vasea avea o lucrare, încredinţată de Iulian Mastakovici — o lucrare urgentă, importantă şi teribilă, care trebuie prezentată poimîine dimineaţă ; iar Vasea nu numai că n-o terminase, dar o neglijase cu totul.

Cînd aflară cum stau lucrurile, mămica îl jeli, iar Lizanka se sperie pur şi simplu, se îngrijoră şi chiar îl goni pe Vasea. Din pricina aceasta, tinerii nu-şi pierdură, bineînţeles, ultima sărutare — mai scurtă şi mai grăbită, în schimb, mai focoasă şi mai puternică. În cele din urmă, se despărţiră şi cei doi prieteni porniră spre casă.

Cum ajunseră în stradă, amîndoi începură — care mai de care — să-şi destăinuiască unul altuia impresiile. De altfel, aşa trebuia să se şi întîmple : Arkadi Ivanovici se îndrăgostise, se îndrăgostise lulea de Lizanka ! Şi cine altul să creadă mai lesne lucrul acesta decît însuşi fericitul de Vasea ? Aşa şi făcu, nu se ruşină şi, numaidecît, mărturisi lui Vasea totul. Vasea se tăvăli de rîs şi se bucură la culme. Ba observă că nu vede aici nimic de prisos şi că de-acum vor fi încă şi mai buni prieteni.

— M-ai ghicit, Vasea, zise Arkadi Ivanovici : da. O iubesc la fel ca şi pe tine. Ea va fi îngerul meu ca şi al tău, fiindcă fericirea voastră se va revărsa şi asupră-mi, încălzindu-mă şi pe mine. Vasea, ea va fi şi gospodina mea ; în mîinile sale se va afla fericirea mea. Să ne gospodărească pe amîndoi — atît pe tine, cît şi pe mine. Da, prietenie faţă de tine — prietenie şi faţă de dînsa. Acum nu vă pot despărţi în sufletul meu. Atîta numai : de azi înainte voi avea două fiinţe ca tine, în loc de una singură...

Arkadi tăcu, copleşit de sentimente. Cuvintele lui îl cutremurară pe Vasea pînă-n adîncul sufletului. Căci nu se aşteptase niciodată la asemenea vorbe din partea lui Arkadi. Îndeobşte, Arkadi Ivanovici nu prea ştia să vorbească şi nici nu-i plăcea să se avînte în lumea viselor. De data asta, se pierdu în visurile cele mai vesele, mai tinereşti şi mai trandafirii.

— Cum o să vă priveghez pe amîndoi, cum o să vă răsfăţ ! urmă el. În primul rînd, Vasea, o să-ţi botez toţi copiii, pe toţi, pînă la unul ; iar în al doilea rînd, Vasea, trebuie să ne îngrijim şi de viitor. Va fi nevoie de cumpărat mobilă, de închiriat o locuinţă — aşa ca ea, tu şi cu mine să avem cîte o cămăruţă aparte. Ştii ce, Vasea, chiar de mîine voi da o raită ca să văd anunţurile de închiriere afişate pe la porţi. Trei camere... nu, de fapt numai două, n-avem nevoie de mai multe. M-am şi gîndit, Vasea, că azi am spus prostii ; au să ne ajungă banii — şi încă cum ! Cînd m-am uitat în ochişorii săi, mi-am dat seama pe dată că au să ne ajungă. Totul va fi pentru ea. Văleleu, cu ce foc vom munci ! Acuma, Vasea, vom putea risca să dăm chiar vreo douăzeci şi cinci de ruble pentru locuinţă. De altfel, frate, locuinţa-i totul. Într-o casă bună, şi omul este mai vesel, are numai vise frumoase ! Apoi, Lizanka va fi casierul nostru comun : nici o copeică de prisos ! Ferit-a sfîntul să mai dau de-acum încolo pe la vreo crîşmă ! Drept cine mă iei ? Drept o nimica toată, hai ? Pe urmă, are să mai cadă vreun spor la leafă, vreo gratificaţie, căci o să muncim pe brînci la slujbă, o-ho-ho ! Vom trage ca bivolii la plug !... Ce-ai zice — şi vocea lui Arkadi Ivanovici se înmuie de plăcere — să ne pice aşa, din senin, cîte treizeci sau douăzeci şi cinci de ruble-argint pe cap de om !... Rămîne stabilit : din orice gratificaţie — ba o bonetă, ba un fular drăguţ, ba nişte ciorăpiori ! Ea trebuie să-mi împletească neapărat un fular. Uite ce prăpădit e fularul meu : galben, urît, mi-a făcut astăzi destule necazuri ! Dar şi tu, Vasea, ştii că ai avut haz : tu mă recomanzi, iar eu — cu harnaşamentul pe mine... Dar nu-i ăsta lucrul de căpetenie !

Uite la ce m-am gîndit : toată argintăria o iau pe seama mea ! Doar sînt dator să vă fac un dar, cît de mic : asta-i o cinste pentru mine, amorul propriu mi-e în joc !... Gratificaţia mea e sigură. Doar n-au s-o deie lui Skorohodov ! N-o să putrezească în guşa acestui bîtlan. Am să vă cumpăr, măi frate, linguri de argint, cuţite bune — nu de argint, dar solide. Am să iau şi o vestă, dar asta pentru mine. Doar o să-ţi fiu cavaler de onoare la nuntă ! Numai că de-acuma ţine-te bine, ţine-te, frate ; de aci înainte, şi azi, şi mîine, toată noaptea, o să stau cu bîta pe tine. Am să scot untul din tine la lucru ; termină odată ! Termină, frate, mai repede ! Iar după aceea, serile, iarăşi la ea şi amîndoi vom fi fericiţi. O să ne punem pe jucat loton ! În fiecare seară, vom sta împreună. Doamne, ce bine o să ne fie ! Straşnic de bine ! Mare necaz am că nu te pot ajuta. M-aş apuca şi aş scrie tot-tot în locul tău... Păcat că nu avem acelaşi scris !

— Da ! răspunse Vasea. Da ! Trebuie să ne grăbim. Or fi ceasurile unsprezece. Să ne grăbim. La lucru !

După vorbele acestea, Vasea — care tot timpul ba surîdea, ba se străduia fel şi chip să întrerupă printr-o oarecare observaţie entuziastă torentul simţămintelor de prietenie ale lui Nefedevici şi, într-un cuvînt, manifestase cea mai deplină însufleţire — se potoli ca prin farmec, tăcu din gură şi o luă aproape la goană pe stradă. Parcă un gînd greu, ca de plumb, îi îngheţă brusc capul înfierbîntat şi îi dădu o strîngere de inimă.

Arkadi Ivanovici chiar se nelinişti. La întrebările sale zorite, el nu primea aproape nici un răspuns de la Vasea, care se descotorosea cu două-trei cuvinţele, uneori printr-o exclamaţie, adesea fără de nici o legătură cu subiectul.

— Ce-i cu tine, Vasea ! strigă în sfîrşit Nefedevici, abia ţinîndu-se de dînsul. Nu cumva te tulbură atîta...

— Ah, frate, destul cu palavrele ! răspunse Vasea, oarecum ciudos.

— Nu te necăji, Vasea, ajunge ! îl întrerupse Arkadi. Am văzut eu cum ai scris infinit mai mult într-un răstimp foarte scurt... Ce-i cu tine ? Eşti cu adevărat plin de talent ! La nevoie ai putea scrie chiar mai repede. Doar n-o să ţi se litografieze manuscrisul. Ai să izbuteşti ! Poate, unde eşti emoţionat acum, chiar distrat. De aceea are să-ţi meargă treaba mai greu. Vasea nu răspunse sau mormăi ceva în barbă şi amîndoi, alarmaţi de-a binelea, ajunseră în goană acasă.

Şumkov se aşeză numaidecît la scris. Arkadi Ivanovici se potoli şi se linişti, se dezbrăcă molcom şi se culcă în pat, fără să-l scape din ochi pe Vasea... Îl cuprinse un fel de teamă. „Oare ce-i cu dînsul ? îşi spuse în sine, cătînd la faţa palidă a lui Vasea, la ochii săi învăpăiaţi, la neliniştea trădată de orice mişcare a lui — chiar mîna îi tremura... Vai, pe legea mea ! Oare n-ar fi bine să-l sfătuiesc a aţipi o oră sau două ? O să-şi potolească enervarea, dormind un pic."

Vasea tocmai isprăvi o pagină, îşi ridică ochii, îl privi ca din întîmplare pe Arkadi şi, lăsîndu-şi numaidecît privirea în jos, se repezi din nou la pana de scris.

— Ascultă, Vasea, începu deodată Arkadi Ivanovici : oare n-ar fi bine să-ţi laşi puţin capul pe pernă ? Ia vezi cum te scutură frigurile...

Vasea se uită la Arkadi cu necaz, chiar cu răutate şi nu răspunse nici un cuvînt.

— Zău, Vasea, unde vrei s-ajungi ?

Şumkov îşi reveni pe loc.

— Ce-ar fi să bem un ceişor, Arkaşa, îi spuse el.

— Cum adică ? De ce ?

— Ca să mă mai întărească. Nu mi-e somn, n-am să dorm. O să scriu într-una. Bînd ceai, m-aş mai odihni olecuţă şi clipa critică ar trece.

— Perfect, frate Vasea, minunat ! Tocmai asta vroiam să-ţi propun. Mă mir numai cum nu mi-a venit mai înainte gîndul acesta ! Dar ştii ce ? Mavra n-are să se scoale ; n-o să se trezească pentru nimic în lume...

— Aşa-i !

— Dar nu-i nimic, ăsta-i un fleac ! izbucni Arkadi Ivanovici, sărind desculţ din pat. Am să pun singur samovarul. Parcă-i pentru prima oară ?

Arkadi Ivanovici alergă la bucătărie şi trebălui pe lîngă samovar. Vasea îşi văzu mai departe de scris. Pe lîngă asta, Arkadi Ivanovici se îmbrăcă şi dădu o fugă pînă la franzelărie, pentru ca Vasea să se poată fortifica pe deplin pentru noapte. Peste un sfert de ceas, samovarul se afla pe masă. Începură să bea ceai, dar conversaţia nu se lega. Vasea era tot timpul pe gînduri.

— Hm, mîine trebuie să mă duc cu felicitările, rosti în sfîrşit Vasea, revenindu-şi puţin în fire.

— Nu-i nevoie să te duci neapărat tu.

— Imposibil, frate, zise Vasea...

— Las-pe mine, te semnez eu în condică la toţi... Să n-ai nici o grijă ! Lucrează mîine toată ziua. Acuma stai pînă la cinci dimineaţa, cum ţi-am spus, iar după aceea trage-i un pui de somn. Altfel, în ce hal ai să fii mîine ? Eu te-aş trezi la opt fix...

— Dar oare ar merge ca să mă semnezi tu ? zise Vasea, pe jumătate convins.

— Şi de ce nu ? Toţi fac la fel !...

— Dar eu mă tem, pe legea mea...

— De ce să te temi, de ce ?

— La alţii să zicem că ar mai merge, dar la Iulian Mastakovici... el este binefăcătorul meu, Arkaşa. Ce-ar zice dacă ar observa un scris străin...

— Cum să observe ? Ce om mai eşti şi tu, Vasiuk ! Cum ar putea să observe ? Doar ştii ce bine-ţi imit eu semnătura, chiar înfloritura o fac la fel, zău !

Fără să răspundă, Vasea îşi bău în grabă paharul. Apoi dădu din cap cu îndoială.

— Vasea, dragul meu ! Ah, dacă am izbuti ! Dar ce-i cu tine, Vasea ? Chiar mă sperii ! Atunci n-am să mă culc nici eu, Vasea, şi nici n-am să dorm. Ia arată-mi ! Ţi-a mai rămas mult ?

Vasea îi aruncă o căutătură atît de duşmănoasă, încît Arkadi Ivanovici îşi pierdu graiul şi îngheţă inima într-însul.

— Vasea ! Ce-i cu tine ? Ce ai ? De ce mă priveşti aşa ?

— Arkadi, drept să-ţi spun, mîine mă duc să-l felicit pe Iulian Mastakovici.

— N-ai decît, poftim, du-te ! spuse Arkadi, uitîndu-se la dînsul cu ochii în patru, într-o penibilă aşteptare. Ascultă, Vasea, scrie şi tu mai repede. Nu te sfătuiesc de rău, zău aşa ! De cîte ori n-a spus chiar Iulian Mastakovici că-n scrisul tău, cel mai mult, îi place claritatea. Numai lui Skoropliohin îi place ca manuscrisul să fie citeţ şi frumos, căutînd pe urmă să pună cumva mîna pe hîrtie ca s-o ducă acasă copiilor, pentru transcriere. Nu poate, dobitocul, să cumpere niscaiva modele de caligrafie ! Iar Iulian Mastakovici cere numai una şi bună : citeţ, citeţ şi iar citeţ !... Ce mai vrei ? Vasea, zău că nici nu mai ştiu cum să vorbesc cu tine. Sînt chiar îngrijorat... Mă bagi în mormînt cu tristeţea ta.

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! rosti Vasea şi, istovit, căzu pe scaun. Arkadi se alarmă.

— Nu vrei cumva apă ? Vasea ! Vasea !

— Lasă, lasă, zise Vasea, strîngîndu-i mîna. N-am nimic. Mă simt numai tare mîlmit, Arkadi. Nici eu singur n-aş putea spune : de ce ? Vorbeşte-mi mai bine de altăceva. Nu-mi mai aduce aminte...

— Linişteşte-te, Vasea, pentru numele lui Dumnezeu ! Ai să termini, zău că ai să termini ! Şi chiar dacă n-ai să isprăveşti, ce mare nenorocire-i aici ? Parc-ar fi cine ştie ce crimă !

— Arkadi, spuse Vasea, privindu-şi atît de semnificativ prietenul, încît acesta se îngrozi de-a binelea ; nu-l văzuse pe Vasea niciodată atît de alarmat. Dacă aş fi fost singur, ca mai înainte ! Dar, nu ! Nu-ţi spun ceea ce ar trebui. Îmi vine într-una să-ţi vorbesc, să-ţi încredinţez totul, ca unui prieten... Dar de ce să-ţi tulbur liniştea ? Aşa-i lumea, Arkadi, unora li-i hărăzit mai mult, alţii însă nu fac decît lucruri mărunte, ca mine. Iar dacă ţi s-ar cere recunoştinţă, gratitudine şi tu n-ai putea răspunde cum se cuvine ?

— Vasea ! Hotărît lucru : nu te mai înţeleg de fel !

— Niciodată n-am fost nerecunoscător, rosti încet Vasea, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi. Dar dacă nu-s în stare să exprim tot ceea ce simt, atunci parcă nu-s în apele mele... Mă tem să nu iasă, Arkadi, că într-adevăr n-aş fi recunoscător, şi asta m-ar distruge sufleteşte.

— Ce vrei să spui ? Ce anume ? Nu cumva toată recunoştinţa ai să ţi-o manifeşti sfîrşind la soroc manuscrisul ? Gîndeşte-te, Vasea, la ceea ce vorbeşti. Oare aşa se arată recunoştinţa ?

Vasea tăcu brusc din gură şi îl privi cu ochi mari pe Arkadi, ca şi cum argumentul lui neaşteptat i-ar fi dărîmat toate îndoielile. Surîse chiar, dar numaidecît îşi recăpătă aceeaşi expresie de îngîndurare de mai înainte. Arkadi luă zîmbetul lui Vasea drept o lichidare a tuturor temerilor sale, iar noua-i nelinişte ca o hotărîre pentru o acţiune mai bună şi nu mai putu de bucurie.

— Ei, Arkaşa, cînd ai să te trezeşti, frate, din somn, să te uiţi la mine. Dacă cumva am să dorm, va fi o nenorocire. Iar acuma mă aşez iarăşi la lucru... Arkaşa !

— Ce-i ?

— Nu, nu-i nimic, vroiam numai... Vroiam...

Vasea se aşeză şi tăcu, iar Arkadi se culcă. Nici unul, nici altul nu rostiră vreo vorbă despre cele petrecute la Kolomna. Poate amîndoi simţiseră că se făcuseră puţin vinovaţi, veselindu-se la o vreme nepotrivită. În curînd Arkadi Ivanovici se gîndi cu inima

tîngă la Vasea. Spre uimirea lui, se trezi exact la orele opt dimineaţa. Vasea dormea în fotoliu, cu pana de scris în mînă. Era palid, istovit. Lumînarea arsese pînă la capăt. În bucătărie, Mavra trebăluia pe lîngă samovar.

— Vasea, Vasea ! îl strigă speriat Arkadi. Cînd ai adormit ?

Şumkov deschise ochii şi sări din fotoliu.

— Uf ! făcu el. Va să zică, tot am adormit.

Vasea se repezi numaidecît la hîrtii. Nu se întîmplase nimic. Manuscrisul era în bună rînduială. Nu-l mînjise cu cerneală şi nici seul lumînării nu picurase asupră-i.

— Cred c-am adormit pe la şase, zise Vasea. Ce frig se face noaptea ! Hai să bem un pahar de ceai şi m-apuc iar de lucru...

— Te-ai mai întărit un pic ?

— Da, da, mi-i mai bine, acuma mi-i mai bine !

— La mulţi ani, frate Vasea !

— Să fii sănătos, frate, multă sănătate, şi ţie la fel ! dragul meu.

Se îmbrăţişară. Lui Vasea îi tremura bărbia şi i se umeziră ochii. Arkadi Ivanovici tăcea : simţea o strîngere de inimă. Amîndoi băură ceaiul în grabă...

— Arkadi ! Am hotărît să mă duc singur la Iulian Mastakovici...

— Doar n-o să observe...

— Eu însă, frate, aproape aş avea mustrări de conştiinţă.

— Dar tu pentru el stai aici, pentru dînsul te omori. Hai, lasă fleacurile ! Iar eu, mă-nţelegi, frăţioare, am să trec şi pe acolo...

— Pe unde ? întrebă Vasea.

— Pe la familia Artemiev ca să-i felicit din partea mea şi a ta.

— Scumpule ! Ehei ! Iar eu am să rămîn acasă. Văd că te-ai gîndit foarte bine. Eu doar şed aici şi lucrez. Nu-mi petrec vremea în distracţii. Aşteaptă o clipă ca să le trimit o scrisoare.

— Scrie, frate, scrie ! Ai tot timpul. Eu mai am să mă spăl, să mă bărbieresc şi să-mi perii fracul. Ehei, frate Vasea, o să fim mulţumiţi şi fericiţi ! Îmbrăţişează-mă, Vasea !

— Uf, frate, numai de n-ar fi...

— Aici locuieşte domnul funcţionar Şumkov ? răsună pe scară glăsciorul unui copil.

— Aici, tătucule, aici, zise Mavra, dînd drumul musafirului.

— Ce-i acolo ? Ce-i, ce-i ? strigă Vasea, sărind ars de pe scaun şi dînd buzna în antreu. Petinka, tu eşti ?

— Bună ziua ! Am cinstea să vă spun : „La mulţi ani !", Vasili Petrovici, rosti un băieţandru frumuşel, cu păr negru, numai

cîrlionți, de vreo zece ani, surioara vă trimite multe salutări, de asemeni mămica ; iar surioara mi-a mai dat în grijă să vă sărut din partea ei...

Vasea săltă în văzduh pe micuțul sol și imprimă cu avînt pe buzișoarele sale, care semănau straşnic de bine cu cele ale Lizankăi, un sărut prelung, dulce ca mierea.

— Sărută-l, Arkadi ! îi spuse Vasea, trecîndu-i-l pe Petea care, fără să atingă pămîntul, zbură în brațele puternice și avide, cu drept cuvînt, ale lui Arkadi Ivanovici.

— Puiule scump, vrei un ceișor ?

— Mulțumesc frumos ! Dar noi am luat ceaiul. Azi ne-am sculat devreme. Ai noștri au plecat la sfînta liturghie. Surioara mi-a făcut zulufii două ceasuri bătute, m-a dat cu pomadă, m-a spălat, mi-a cusut pantalonașii, fiindcă îi rupsesem aseară cu Saşka pe uliță. Începusem să ne batem cu bulgări de zăpadă...

— Ei, haide, haide !

— Va să zică m-a dichisit pentru vizita la dumneavoastră ; m-a pomădat, m-a acoperit de sărutări, spunîndu-mi : Dă fuga la Vasea, spune-i la mulți ani ! Și întreabă-l dacă e mulțumit, dacă s-a odihnit în liniște... și încă ceva... să vă întreb încă un lucru, bineînțeles, despre treburile de care, aseară, erați... am uitat cum... dar nu-i nimic... am scris totul aici, zise băiatul și citi de pe hîrtia pe care o scoase din buzunar : a, da — ...„erați îngrijorat".

— Va fi gata la timp. Va fi ! Așa să-i și spui, voi isprăvi lucrarea neapărat, pe cuvîntul meu de onoare !

— Și încă ceva... Vai, cum am uitat ! Surioara v-a mai trimis o scrisorică și un mic dar, însă îmi ieșiseră din minte !

— O, Doamne ! Haide, guguștiucule ! Unde-s ? Unde ? Unde ? Iată ! Ah ! Ia uite, frate, uite ce-mi scrie. Scumpa, draga de ea ! Știi că aseară am văzut la ea un portofel pentru mine. Încă nu-i gata. Dar, zice, îți trimit o buclă din părul meu ; iar cît despre portofel, să n-ai nici o grijă : va fi al dumitale. Uite aici, frate, privește !

Zguduit de emoție și încîntare, Vasea arătă lui Arkadi Ivanovici o buclă din părul cel mai des și mai negru de pe lume, apoi o sărută cu pasiune și o ascunse în buzunarul de dinlăuntru al hainei, cît mai aproape de inimă.

— Am să-ți comand un medalion pentru bucla asta de păr, spuse hotărît Arkadi Ivanovici.

— Noi o să avem astăzi friptură de viţel, iar mîine creier. Măicuţa vrea să ne facă şi pişcoţi... iar kaşă de mei n-o să fie, spuse băiatul după o clipă de gîndire, ca să-şi încheie povestirea.

— Ptiu, ce băiat frumuşel! exclamă Arkadi Ivanovici, Vasea, tu eşti cel mai fericit muritor!

Băiatul isprăvi de băut ceaiul, căpătă o scrisorică şi o mie de sărutări; apoi ieşi fericit şi vioi ca şi mai înainte.

— Ehei, frate, începu bucuros Arkadi Ivanovici. Nu vezi ce bine-i, ce bine! Toate s-au rînduit de minune. Nu te mai amărî, nu te mai alarma! Înainte! Dă-i bătaie cu lucrul, Vasea, dă-i bătaie! La două mă întorc acasă. Am să trec întîi pe la ele, apoi la Iulian Mastakovici.

— Ei, la revedere, frate, la revedere! Of, dacă n-ar fi fost... Bine, du-te, bine, spuse Vasea. Să ştii, frate, că m-am hotărît definitiv: nu mă mai duc la Iulian Mastakovici.

— La revedere!

— Stai, frăţioare, stai! Spune-le... ba îndrugă şi tu ce ţi-o trece prin minte. Pe dînsa s-o săruţi. Apoi povesteşte-i, frăţioare, tot ce ştii, povesteşte-i...

— Ei lasă, lasă! Cunoaştem cum stau lucrurile. Ştim noi! De bună seamă, fericirea ţi-a răscolit tot sufletul! A venit atît de neaşteptat! De aseară nu mai eşti în apele tale. Încă nici nu ţi-ai revenit cumsecade după impresiile de ieri. Dar — gata! Refă-te, Vasea, dragule! Rămîi cu bine, rămîi cu bine!

În sfîrşit, amicii se despărţiră. Toată dimineaţa Arkadi Ivanovici rămase pe gînduri: nu-i mai ieşea din minte Vasea. Îi cunoştea firea slabă şi irascibilă. „Da, fericirea asta l-a descumpănit, nu m-am înşelat! îşi spuse în sine. O, Doamne! Tînga lui mi-a insuflat-o şi mie. Şi cînd te gîndeşti că omul acesta, dintr-o nimica toată, a fost în stare să dureze o întreagă tragedie! Ce înfrigurare l-a apucat! Ah, trebuie să-l salvez. Trebuie să-l salvez!" îşi zise Arkadi fără să-şi dea seama că el însuşi dăduse în inima lui proporţii de nenorocire, după cum se vede, unor mici neplăceri casnice, cu totul neînsemnate în fond. Ajunse abia pe la unsprezece în camera portarului de pe lîngă locuinţa lui Iulian Mastakovici ca să-şi adauge modestul său nume la lungul şir de feţe simandicoase, semnate pe-o listă pătată şi acoperită cu tot felul de scrisuri. Dar care nu-i fu mirarea, cînd îi sări în ochi semnătura proprie a lui Vasea Şumkov! Rămase ca trăsnit. „Oare ce-o fi cu dînsul?" îşi spuse el. Arkadi Ivanovici, care pînă-n ultimul moment nutrise tot

felul de nădejdi, ieşi de-acolo profund emoţionat. Într-adevăr, se pregătea o nenorocire. Dar de unde ? În ce fel ?

Sosi la Kolomna cu gînduri întunecate, distrat la început, dar, după ce stătu de vorbă cu Lizanka, plecă cu lacrimi în ochi, foarte alarmat din pricina lui Vasea. Porni în goană spre casă, însă pe malul Nevei se ciocni nas în nas cu Şumkov, care de asemenea alerga.

— Încotro ? îl strigă Arkadi Ivanovici.

Vasea se opri, ca un om surprins la locul crimei.

— Eu, frate, numai aşa... am vrut doar să iau puţin aer.

— Nu te-a răbdat inima. O apucaseşi spre Kolomna, hai ? Of, Vasea, Vasea, de ce te-ai mai dus la Iulian Mastakovici ?

Vasea nu răspunse. Pe urmă făcu un gest cu mîna a lehamite şi zise :

— Arkadi ! Nici eu însumi nu ştiu ce se petrece cu mine. Eu...

— Ajunge, Vasea, destul ! Îmi dau perfect seama ce se petrece cu tine. Linişteşte-te ! Eşti emoţionat şi zguduit sufleteşte de ieri ! Stai şi te gîndeşte : cum să poţi trece prin dordora asta ! Doar toţi te iubesc, toţi îţi poartă de grijă, lucrul tău avansează, ai să-l isprăveşti, neapărat, ştiu asta. Ţi s-a năzărit ceva şi te-ai alarmat...

— Nu. Nu-i nimic, nu-i nimic...

— Îţi mai aminteşti, Vasea ? Ţii minte cum ţi s-a mai întîmplat o dată acelaşi lucru ? Cînd ai fost avansat, ai uitat că de fericire şi de recunoştinţă ţi-ai dublat sforţările şi, timp de o săptămînă întreagă, ai stricat toate lucrările... Acelaşi caz se petrece şi acum cu tine...

— Da, da, Arkadi ! Numai că acum e altăceva... e cu totul altăceva...

— Cum adică altăceva ? Ba să mă ierţi ! Poate lucrarea nici nu-i chiar aşa de urgentă, iar tu îţi faci de-a dreptul seama...

— Nu-i nimic, nu-i nimic... eu doar aşa... Hai mai bine să mergem !

— Încotro ? Acasă — nu la ele ?

— Nu, frate. Cum m-aş arăta acolo în halul în care sînt ? M-am răzgîndit. Nu puteam suporta să rămîn singur acasă, fără tine. Acum că sîntem împreună, o să mă aşez la scris. Haidem !

Amîndoi porniră şi tăcură o bucată de vreme. Vasea era grăbit.

— Cum de nu mă întrebi despre ele ? rosti Arkadi Ivanovici.

— A, da... Zi-i, Arkaşenka, ce mai nou pe acolo ?

— Vasea, eşti de nerecunoscut !

— Lasă, nu-i nimic, nu-i nimic. Hai, povestește-mi totul, Arkașa ! îl imploră Vasea, căutînd parcă să ocolească alte explicații. Arkadi Ivanovici oftă. Își pierdu cu totul cumpătul, privindu-l pe Vasea.

Povestirea despre cei din Kolomna îl învioră puțin. Prinse chiar chef de sporovăit. Prînziră. Bătrînica umpluse cu pișcoți buzunarele lui Arkadi Ivanovici. Amicii, mîncîndu-i, se înveseliră. Vasea făgădui să se culce puțin după prînz, ca să poată sta toată noaptea. Se culcă, într-adevăr. Încă de dimineață, Arkadi Ivanovici fu invitat la ceai de cineva, pe care nu-l putea refuza. Amicii se despărțiră. Arkadi Ivanovici își propuse să se întoarcă cît mai devreme, dacă se va putea chiar către orele opt seara. Trei ore de despărțire trecură pentru dînsul ca trei ani. Scăpă, în cele din urmă, și se repezi acasă la Vasea. Intră în cameră — întuneric beznă ! Vasea nu era acasă. O întrebă pe Mavra, care-i spuse că „Șumkov scrisese într-una și nu dormise de loc ; apoi se plimbase prin odaie, iar mai tîrziu, cu vreo oră mai înainte, ieși în goană, spunînd că se va înapoia într-o jumătate de ceas. «Iar cînd o veni Arkadi Ivanovici, o rugase Vasea, spune-i, mătușă, încheie Mavra, c-am plecat la plimbare» și repetă același lucru de trei sau chiar de patru ori."

„E la familia Artemiev !" își zise Arkadi Ivanovici și, pe gînduri, dădu din cap.

După cîteva clipe, Nefedevici sări ars, înviorat de o speranță. „Să știi c-a sfîrșit, pur și simplu, se gîndi, asta-i explicația. Nu l-a răbdat inima și a tras o fugă pînă acolo. Dar nu poate fi asta. M-ar fi așteptat... Ia să mă uit ce are pe masă."

Arkadi Ivanovici aprinse lumînarea și se așeză la masa de scris a lui Vasea. Lucrul mergea bine și sfîrșitul parcă nu era departe. Nefedevici era gata să-și urmeze cercetările, cînd Vasea intră brusc în odaie.

— A ! Aici îmi erai ? exclamă el, tresărind de spaimă.

Arkadi Ivanovici rămase tăcut, temîndu-se să-i pună întrebări. Vasea își pironi ochii în pămînt și, tot în tăcere, începu să-și răsfoiască hîrtiile. În sfîrșit, li se întîlniră ochii. Privirea lui Vasea exprima atîta rugă, implorare și deznădejde, încît Arkadi se cutremură cînd i-o întîlni. Inima îi tresări și nu mai putu răbda...

— Vasea, frățioare, ce-i cu tine ? Ce înseamnă asta ? exclamă el, aruncîndu-se spre dînsul și îmbrățișîndu-l. Lămurește-mă și pe mine. Nu te înțeleg și nici nu-ți pricep tristețea. Ce ți s-a în-

tîmplat, sărmanul de tine ? Ce ? Destăinuieşte-mi totul, fără nici un ascunziş. Nu poate să fie la mijloc numai atîta...

Vasea se strînse din răsputeri în braţele sale şi nu putu scoate nici un cuvînt. I se tăiase respiraţia.

— Destul, Vasea, linişteşte-te ! Să zicem că n-ai să isprăveşti lucrarea, şi ce-i cu asta ? Nu te înţeleg, şi pace ! dezvăluie-mi chinurile tale. Vezi tu, eu, pentru tine... Vai, Doamne, Doamne, rosti el păşind prin odaie şi apucînd tot ce-i ieşea în cale, ca şi cum ar fi căutat în grabă vreun leac pentru Vasea. Să ştii că mîine am să mă duc eu însumi, în locul tău, la Iulian Mastakovici ca să-l rog şi să-l implor a-ţi mai da o zi de amînare. Am să-i explic totul, totul — dacă numai asta te chinuie într-atît...

— Doamne fereşte ! izbucni Vasea şi se făcu alb ca varul, abia ţinîndu-se pe picioare.

— Vasea, Vasea !

Şumkov îşi veni în fire. Îi tremurau buzele. Vroia să rostească ceva, dar nu putea decît să strîngă spasmodic mîna lui Arkadi, în tăcere... Mîna-i era rece. Arkadi stătea în faţa lui într-o aşteptare tristă, chinuitoare... Vasea îşi ridică din nou ochii spre dînsul.

— Vasea ! Pentru Dumnezeu, Vasea ! Mi-ai zdrobit inima, prietenul meu, dragul meu !

Şiroaie de lacrimi ţîşniră din ochii lui Vasea, care se aruncă la pieptul lui Arkadi.

— Te-am minţit, Arkadi ! spuse el. Te-am minţit. Iartă-mă, iartă-mă ! Ţi-am înşelat prietenia...

— Cum anume, Vasea, ce-i ? Ce s-a întîmplat ? îl întrebă Arkadi, în culmea groazei.

— Asta-i !...

Şi Vasea, cu un gest deznădăjduit, scoase din sertar şi aruncă pe masă şase caiete, unul mai gros decît altul, pe măsura aceluia pe care-l transcria.

— Ce-i asta ?

— Iată ce am de dat gata pentru poimîine. N-am făcut nici a patra parte ! Şi să nu mă întrebi, să nu-mi pui nici o întrebare : cum s-a putut ajunge la asta ? urmă Vasea, începînd singur să vorbească despre ceea ce îl chinuise atîta. Arkadi, dragul meu prieten ! Nici eu nu ştiu ce s-a petrecut cu mine ! Parcă m-am trezit acuma din cine ştie ce vis. Am pierdut degeaba trei săptămîni. Am tot... eu... am tot bătut drumul la dînsa... Mi se sfîşia inima, mă chinuia îngrozitor... îndoiala... nu eram în stare să scriu.

Nici nu mă gîndeam la aşa ceva. Abia acum, cînd mi-a surîs fericirea, m-am trezit.

— Vasea ! începu cu hotărîre Arkadi Ivanovici. Vasea, am să te salvez eu. Înţeleg ce s-a întîmplat. Într-adevăr, nu-i de glumă. Dar te salvez eu. Ascultă, ascultă-mă pe mine ! Chiar mîine am să mă duc la Iulian Mastakovici... nu da din cap, nu, fii atent ! Am să-i povestesc de-a fir-a-păr tot ce s-a întîmplat. Dă-mi voie să iau calea asta... Am să-l lămuresc ! Sînt gata de orice ! Am să-i spun cît eşti de zdrobit, cum te torturezi.

— Îţi dai seama că chiar în momentul de faţă îmi tragi lovitura de graţie ? rosti Vasea îngrozit, pătruns de fiori reci ca gheaţa.

Arkadi Ivanovici păli, dar îşi reveni repede şi izbucni în rîs.

— Numai atît ? Doar asta-i ? zise el. Scuză-mă, Vasea, iartă-mă ! Dar nu-ţi crapă obrazul de ruşine ? Stai mai bine şi ascultă ! Văd că te amărăsc. Dar nu-ţi dai seama că te înţeleg ? Eu ştiu ce se petrece în sufletul tău. Ce Dumnezeu ! Doar locuim împreună de cinci anişori. Tu eşti un om bun şi delicat, dar slab, ruşinos de slab. Chiar şi Lizaveta Mihailovna a remarcat asta. Pe deasupra, mai eşti şi visător : ceea ce, de asemeni, nu-i bine — poţi să te şi scrînteşti, frate, într-o bună zi ! Ascultă, eu ştiu ce-ţi doreşte inima. Ai vrea, de pildă, ca Iulian Mastakovici să nu mai poată de fericire şi, de bucurie, să dea chiar un bal în cinstea nunţii tale... Dar, ia stai, stai puţin ! Văd că te încrunţi. Numai dintr-un cuvînt al meu te-ai şi supărat pentru Iulian Mastakovici ! Dar să-l lăsăm în pace ! Şi eu îl stimez, cel puţin tot atîta ca şi tine ! Dar să nu mă contrazici şi nici să nu mă opreşti a gîndi, că — după dorinţa ta — n-ar mai fi trebuit să existe oameni nefericiţi pe lume o dată ce tu te însori... Da, frate, te rog să recunoşti că tare te-ai bucura, de pildă, dacă mie, cel mai bun prieten al tău, mi-ar cădea din senin pe cap vreo sută de mii de ruble... de asemeni, dacă toţi vrăjmaşii de pe lume s-ar împăca dintr-o dată, aşa, tam-nesam, şi s-ar îmbrăţişa de bucurie în mijlocul uliţei — venind pe urmă ca oaspeţi acasă la tine. Prietene ! Dragul meu ! Nu-i nimic de rîs — acesta-i adevărul adevărat. De multă vreme, cam aşa îmi prezinţi tu lumea, în fel şi chip. Fiindcă tu eşti fericit, ai vrea morţiş ca toţi oamenii, pînă la unul, să devină fericiţi. Te doare inima, simţi o greutate pe suflet — fiind fericit numai tu însuţi. Pesemne de aceea vrei din răsputeri să fii vrednic de fericirea aceasta şi, pentru împăcarea conştiinţei tale, ţii să săvîrşeşti, neapărat, o faptă eroică oarecare ! Înţeleg de ce eşti gata să te chinuieşti acum, fiindcă ţi-ai neglijat înda-

toririle tocmai față de aceia, cărora trebuia să-ți arăți sîrguința, priceperea, ba — mă rog — chiar recunoștința, cum spui tu. Te torturează gîndul că Iulian Mastakovici se va posomorî, poate chiar se va supăra, că n-ai îndreptățit speranțele puse de dînsul în tine. Te simți copleșit de durere, cînd te gîndești că vei auzi mustrări tocmai de la acela, pe care îl socoți ca binefăcătorul tău — și încă în ce momente! Mai cu seamă cînd ți-i inima plină de bucurie și cînd nici nu știi asupra cui să-ți reversi recunoștința... Asta-i! Nu-i așa? Nu-i adevărat?

Arkadi Ivanovici rosti ultimele cuvinte cu glas tremurat, tăcu și își recăpătă în sfîrșit răsuflarea.

Vasea își privi cu iubire prietenul. Un surîs îi flutură pe buze. Fața i se învioră parcă în așteptarea unei licăriri de nădejde.

— Așa că dă-mi ascultare, începu din nou Arkadi, însuflețit încă și mai mult de speranță. Nici nu-i nevoie ca Iulian Mastakovici să-și schimbe bunăvoința față de tine. Nu-i așa, scumpul meu? Aici e nodul chestiunii? Iar dacă astfel stau lucrurile, zise Arkadi sărind de la locul său, atunci eu am să mă jertfesc pentru tine. Am să mă duc chiar mîine la Iulian Mastakovici... Nu mă contrazice! Tu, Vasea, faci din țînțar armăsar. Iar el, Iulian Mastakovici, este un om mărinimos și bun și nu seamănă cu tine! El, frate Vasea, are să ne asculte pe amîndoi și o să ne scoată din bocluc. Ei, te-ai liniștit?

Vasea, cu lacrimi în ochi, strînse puternic mîna lui Arkadi.

— Destul, Arkadi, sfîrșește-o! îi spuse el. Situația-i limpede. Eu n-am isprăvit, și basta! N-am terminat, și pace! Iar tu n-ai de ce să te duci. Am să mă duc eu însumi și am să-i povestesc totul. M-am liniștit acum, sînt pe deplin liniștit. Numai tu să nu te duci... Și încă ceva.

— Vasea, dragul meu! exclamă de bucurie Arkadi Ivanovici. Înseamnă că am vorbit cu cuvintele tale. Mă bucur că te-ai răzgîndit și că ți-ai venit în fire. Dar orice-ai pătimi, orice ți s-ar întîmpla, să știi că eu voi fi alături de tine. Să-ți intre asta în cap! Văd că te torturează gîndul ca să nu-i spun ceva lui Iulian Mastakovici. N-am să-i vorbesc, n-am să suflu nici un cuvînt. Tu singur să-i povestești. Știi ce? Du-te mîine... Ori nu, nu te du, șezi aici și scrie, mă-nțelegi? Iar eu am să iscodesc pe acolo: cam ce fel de lucrare-i asta, dacă-i foarte urgentă sau nu, dacă trebuie să fie predată neapărat la termen ori ba și, intervenind o întîrziere, ce-ar putea să se întîmple? Pe urmă voi veni într-un suflet la tine... Ei, vezi, vezi! Avem o speranță. Închipuie-ți că

nu-i urgentă lucrarea — atunci vom putea cîştiga timp. Iulian Mastakovici poate nici nu-şi mai aduce aminte de dînsa ; în cazul acesta, situaţia-i salvată.

Vasea dădu din cap în semn de îndoială. Dar privirea-i recunoscătoare nu se putea desprinde de pe figura prietenului său :

— Ei, destul, ajunge ! Sînt atît de slăbit, atît de ostenit, rosti el cu respiraţia întretăiată, încît nu-mi vine nici mie însumi să mă gîndesc la asta. Mai bine, hai să vorbim de altăceva ! Vezi tu, cred că acum nici n-am să pot scrie. De-aş isprăvi doar de formă vreo două păginuţe pînă la vreun punct oarecare. Ascultă, de mult vroiam să te întreb : cum se face că mă cunoşti aşa de bine ?

Lacrimi picurară din ochii lui Vasea pe mîinile lui Arkadi.

— Dacă ai fi ştiut, Vasea, cît de mult te iubesc, nici nu mi-ai fi pus această întrebare. Da-da !

— Într-adevăr, Arkadi, nu ştiu, fiindcă... fiindcă nu-mi dau seama de ce mă iubeşti atîta ! Da, Arkadi, ştii tu că chiar iubirea aceasta mă zdrobeşte ? Ştii tu că adesea, mai ales cînd mă duceam la culcare şi mă gîndeam la tine (fiindcă totdeauna mă gîndesc la tine înainte de a adormi), lacrimi îmi şiroiau pe faţă şi inima îmi palpita, deoarece... Deoarece... hai să-ţi spun : deoarece tu mă iubeai atîta, iar eu nu-mi puteam uşura de loc sufletul, nu eram în stare să te răsplătesc cu nimic...

— Vezi, Vasea, vezi ce fel de om îmi eşti ! Uite ce tulburare te stăpîneşte, zise Arkadi, care simţi în clipa aceea o mare greutate pe inimă şi îşi aminti scena din ajun de pe stradă.

— Lasă, lasă ! Tu vrei să mă liniştesc, dar eu n-am fost niciodată atît de liniştit şi de fericit ca acum ! Ştii tu... Ascultă, aş dori să-ţi povestesc totul, dar mă tem să nu te amărăsc... Tu veşnic te necăjeşti şi mă dojeneşti ; iar eu mă înspăimînt... Priveşte-mă cum tremur acuma fără să ştiu : de ce ? Vezi tu, uite ce-aş vrea să-ţi spun. Mi se pare că mai înainte eu nu mă cunoşteam, da-da ! Dar şi pe alţii de abia ieri i-am cunoscut. Eu, frate, nu-mi dădeam seama şi nu-i preţuiam la justa valoare. Aveam o inimă aspră... De aceea, poate, s-a întîmplat că n-am făcut nici un bine, nimănui pe lume, absolut nimănui, fiindcă nu eram în stare — de altfel, chiar am o înfăţişare neplăcută... Iar alţii — oricare — numai bine mi-au făcut ! Tu — cel dintîi : parcă nu văd ? Eu însă numai am tăcut, numai am tăcut !

— Vasea, lasă astea !

— De ce, Arkaşa ? Ce-i ? N-am doar nimic, îl întrerupse Vasea, abia rostind cuvintele printre lacrimi. Ţi-am vorbit ieri despre

Iulian Mastakovici. Îl ştii şi tu ce sever şi ce aspru este. Chiar şi tu ai căpătat de cîteva ori mustrări de la dînsul. Iar cu mine ieri i s-a abătut să şuguiască şi să mă alinte, ba chiar şi-a deschis în faţa mea inima lui cea bună, pe care şi-o ascunde înţelepţeşte de toţi ceilalţi.

— Şi ce-i cu asta, Vasea ? Înseamnă numai că eşti vrednic de fericirea ta.

— Vai, Arkaşa ! Cît de mult aş dori să isprăvesc toată lucrarea asta ! Dar nu, am să-mi nimicesc fericirea ! Am o presimţire. Nu însă din pricina lucrării... Vasea se întrerupse, pentru ca Arkadi să se uite chiorîş la manuscrisul enorm, urgent, de pe masă, asta nu-i nimic, numai hîrtie mîzgălită... nişte fleacuri ! Asta-i o problemă rezolvată... Eu... Arkaşa, am fost astăzi acolo, pe la ele... Dar n-am intrat înlăuntru. Mi-a fost peste putinţă. Eram tare amărît ! Am stat numai la uşa casei. Ea cînta la pian. Am ascultat-o. Mă-nţelegi, Arkadi, rosti Vasea, coborîndu-şi vocea, n-am îndrăznit să intru...

— Ascultă, Vasea, ce-i cu tine ? Mă priveşti aşa de ciudat !

— Ce ? Nu-i nimic ! Mi-a venit o uşoară ameţeală. Îmi tremură picioarele — pesemne unde n-am dormit toată noaptea şi am lucrat. Mi se împăienjenesc ochii. Aici, aici mă doare.

Vasea arătă spre inimă şi căzu leşinat.

Cînd îşi veni în fire, Arkadi căută să ia măsuri de constrîngere împotrivă-i. Vru să-l culce cu de-a sila în pat, dar Vasea se opuse cu înverşunare. Plîngea, îşi frîngea mîinile, vroia să scrie mai departe, vroia să isprăvească neapărat cele două pagini ce-şi propusese. Ca să nu-l irite, Arkadi îl lăsă la scris.

— Vezi ! spuse Vasea, aşezîndu-se la locul său. Uite, mi-a venit şi mie o idee. Am o nădejde.

Şi-i zîmbi lui Arkadi. O adevărată rază de speranţă îi învioră faţa palidă.

— Uite ce-o să fac : poimîine am să-i duc o parte din lucrare, nu totul. Despre rest am să-i trag o minciună. Îi voi spune că a ars, am udat-o din greşeală, am pierdut-o... în sfîrşit, că n-am terminat-o. Eu nu pot minţi. Singur o să-i explic totul. Ştii ce ? Am să-i lămuresc toate cele. O să-i spun : aşa şi aşa, n-am dovedit-o... Am să-i povestesc despre dragostea mea. Doar el singur s-a însurat de curînd şi are să mă înţeleagă. Am să mă port, bineînţeles, cuviincios, am să-i vorbesc cu voce scăzută. Are să-mi vadă lacrimile. Ele îl vor mişca...

— Da, firește, du-te la dînsul să te explici... De altfel, nici nu-i nevoie de lacrimi. Adică de ce ? Vasea, zău că m-ai băgat și pe mine în toți sperieții.

— Da, am să mă duc, am să mă duc. Iar acuma lasă-mă să scriu, Arkașa ! N-am să supăr pe nimeni, lasă-mă să scriu !

Arkadi se trînti pe pat. Nu prea avea însă încredere în Vasea — ba chiar de loc. Vasea era capabil de orice. Dar să-și ceară iertare ? De ce ? Cum ? Necazul nu-i venea de aici, ci fiindcă nu-și îndeplinise îndatoririle. Vasea se simțea vinovat *față de sine însuși*. Se socotea nerecunoscător înaintea sorții. Zguduit și strivit de fericire, se considera nedemn de ea. Născocise, în sfîrșit, un pretext pentru a luneca pe panta asta. De ieri nu-și revenise încă din surpriză, — asta era toată explicația, se gîndi Arkadi Ivanovici. Trebuie salvat ! Trebuie împăcat cu sine însuși. El singur își îngînă prohodul. Se gîndi ce se gîndi ; și, în cele din urmă, hotărî să se ducă neîntîrziat la Iulian Mastakovici. Chiar mîine o să se ducă și are să-i povestească tot-tot.

Vasea ședea și scria. Arkadi Ivanovici, vlăguit de atîta zbucium, se întinse pe pat ca să mai dezbată în minte situația și se trezi înainte de revărsatul zorilor.

— Uf, drace ! Iarăși ! exclamă el, privindu-l pe Vasea, care ședea și scria într-una.

Arkadi se repezi la dînsul, îl înșfăcă în brațe și-l culcă cu de-a sila în pat. Vasea zîmbea. Pleoapele îi căzeau de istovire. Abia putu să rostească :

— Tocmai vroiam și eu să mă culc. Știi ce, Arkașa ? Am o idee : o să isprăvesc lucrarea. Am început să-i dau zor la scris. Nu eram în stare să șed la lucru mai mult. Trezește-mă la opt.

Fără să-și fi încheiat fraza, Vasea adormi buștean.

— Mavra ! îi spuse în șoaptă Arkadi Ivanovici femeii care aducea ceaiul. El ne-a rugat să-l trezim peste un ceas. Cu nici un preț ! Lasă-l să doarmă chiar zece ore, mă-nțelegi ?

— Cum de nu, tătucule !

— Pentru prînz să nu gătești nimic, cu lemnele să nu te foiești prea mult, să nu faci zgomot, că-i vai de capul tău ! Dacă dumnealui va întreba de mine, să-i spui că m-am dus la slujbă. Înțelesu-m-ai ?

— 'Nțeles, tătucule ! N-are decît să se odihnească cît i-o plăcea ! Ce treabă am eu ? Mă bucură cînd boierii dorm și priveghez cu grijă bunul boieresc. Iar deunăzi, cînd am spart o cană și ați binevoit să mă ocărîți, atunci să știți că n-am fost eu de vină,

ci mîţa a spart-o. Atîta doar că n-am ţinut-o din scurt : Zît, i-am strigat, blestemato !

— Sst ! Tacă-ţi gura !

Arkadi Ivanovici o petrecu pe Mavra pînă la bucătărie, îi ceru cheia şi o încuie acolo sub lacăt. Plecă apoi la slujbă. Pe drum îşi bătu capul cum să se înfăţişeze înaintea lui Iulian Mastakovici. Ar fi oare o faptă convenabilă sau ar fi privită ca o necuviinţă din parte-i ?

Sosi la servici cu oarecare teamă şi se informă îngrijorat dacă excelenţa-sa se afla acolo. I se spuse că lipseşte şi că nici nu va veni. Arkadi Ivanovici se gîndi numaidecît să se ducă la dînsul acasă ; dar chibzui la vreme că dacă Iulian Mastakovici nu venise la slujbă, înseamnă că, de bună seamă, era ocupat şi acasă. Rămase pe loc. Ceasurile i se păreau nesfîrşite. Iscodi pe furiş despre lucrarea încredinţată lui Şumkov. Dar nimeni nu ştia nimic. Se spunea numai că Iulian Mastakovici binevoise să-i încredinţeze nişte însărcinări speciale, dar ce anume — nu ştia nimeni. În sfîrşit, bătură ceasurile trei şi Arkadi Ivanovici dădu s-o zbughească acasă. În antreu însă îl opri un conţopist, care-i spuse că Vasili Petrovici Şumkov trecuse pe acolo — să tot fi fost orele unu — şi întrebase, adăugă slujbaşul : „Dacă sînteţi dumneavoastră aici şi dacă n-a fost la servici Iulian Mastakovici". La auzul acestor ştiri, Arkadi Ivanovici tocmi o birjă şi ajunse acasă speriat din cale-afară.

Şumkov era acasă. Se plimba prin odaie straşnic de surescitat. Dînd cu ochii de Arkadi Ivanovici, îşi veni numaidecît în fire, îşi luă de seamă şi se grăbi să-şi ascundă tulburarea. Se puse pe tăcute la masa de scris. Evita parcă întrebările amicului său, care erau ca o povară pentru dînsul ; chibzui ceva în sinea lui şi hotărî să nu-i dezvăluie planul — deoarece nu se mai putea bizui nici pe prietenie. Toate acestea îl uimiră pe Arkadi, care simţi în inimă săgetătura unei dureri grele şi adînci. Se aşeză pe pat şi deschise o cărţulie, singura din patrimoniul său, fără să-şi ia însă ochii de la bietul Vasea, care tăcea cu încăpăţînare şi scria fără să-şi ridice capul de pe manuscris. Trecură aşa cîteva ore şi chinurile lui Arkadi ajunseră la culme. În sfîrşit, către ceasurile unsprezece, Vasea îşi înălţă fruntea şi, cu o căutătură fixă, ştearsă, îl privi pe Arkadi, care rămase în aşteptare. Trecură două-trei minute. Vasea tăcea mai departe. „Vasea !" strigă Arkadi. Şumkov nu răspunse. „Vasea !" repetă el, sărind din pat. „Vasea, ce-i cu tine ? Ce ai ?" ţipă Arkadi, apropiindu-se dintr-un salt de prie-

tenul său. Vasea ridică fruntea şi îl privi din nou cu aceeaşi căutătură fixă şi ştearsă. „Parcă ar fi cataleptic!" se gîndi Arkadi, tremurînd de spaimă. Înşfăcă o carafă cu apă, îl sălta puţin pe Vasea, îi turnă apă în cap, îi udă tîmplele, îi frecă mîinile între palmele sale. Vasea îşi mai reveni puţin. „Vasea, Vasea! striga Arkadi şi vărsa şiroaie de lacrimi, nemaiputîndu-se stăpîni: Vasea, nu te prăpădi. Vino-ţi în fire! Vino-ţi în fire!..." Fără să-şi sfîrşească fraza, Arkadi îl strînse cu putere în braţe. O senzaţie de durere trecu pe faţa lui Vasea, care îşi şterse fruntea şi se apucă de cap, temîndu-se parcă să nu i se spargă în ţăndări.

— Nu ştiu ce se petrece cu mine! rosti în cele din urmă Vasea. Mi se pare că m-am istovit. Ei, bine, bine! Ajunge, Arkadi, nu te întrista, destul! repetă el, privindu-l cu o căutătură sleită, mohorîtă. De ce eşti îngrijorat? Lasă, destul!

— Cum? Tu, tu însuţi mă consolezi pe mine, exclamă Arkadi, cu inima zdrobită. Vasea, îngăimă el, în sfîrşit. Întinde-te pe pat şi dormi un pic. Nu vrei? Nu te mai chinui în zadar! Mai bine apucă-te de lucru mai tîrziu!

— Da, da! încuviinţă Vasea. Poftim! Am să mă culc. Bine! Vezi tu, voiesem să termin lucrarea; acum, însă, m-am răzgîndit, da...

Arkadi îl duse în braţe la pat.

— Ascultă, Vasea, îi spuse el cu hotărîre. Trebuie rezolvată definitiv chestiunea asta. Spune-mi, ce ţi-ai băgat în cap?

— Ah! oftă Vasea, făcînd un gest de lehamite cu mîna-i slăbită, şi îşi întoarse capul în altă parte.

— Destul, Vasea, ajunge! Hotărăşte-te odată! Nu vreau să fiu ucigaşul tău. Nu mai pot tăcea. N-ai să adormi pînă nu te hotărăşti să-mi spui totul, te cunosc eu.

— Cum vrei tu, cum vrei tu, repetă enigmatic Vasea.

„Se predă!" se gîndi Arkadi Ivanovici.

— Urmăreşte-mă, Vasea, îi spuse Nefedevici. Adu-ţi aminte ce ţi-am mai spus, că mîine te voi salva. Mîine o să-ţi hotărăsc soarta! Dar ce vorbesc eu despre soartă! M-ai speriat atît de cumplit, Vasea, încît am ajuns să mă exprim cu cuvintele tale. Ce soartă! Astea-s în fond nişte fleacuri — o nimica toată! Tu ţii să nu pierzi bunăvoinţa şi, dacă vrei, iubirea lui Iulian Mastakovici, da! Şi n-ai să le pierzi, vei vedea... Eu...

Arkadi Ivanovici ar mai fi vorbit încă mult şi bine, dar Vasea îl întrerupse. Se sălta niţeluş din pat, cuprinse în tăcere, cu amîndouă braţele, gîtul lui Arkadi Ivanovici şi-l sărută.

— Ajunge ! rosti el cu o voce stinsă. Destul ! Să nu mai vorbim despre asta !

Şi Vasea se întoarse din nou cu faţa la perete.

„O, Doamne ! îşi zise Arkadi. O, Doamne ! Oare ce se petrece cu dînsul ? S-a zăpăcit de tot. Oare ce hotărîre o fi luat ? Are să se nenorocească."

Arkadi îl privea deznădăjduit.

„Dacă s-ar îmbolnăvi, se gîndi Arkadi, poate că ar fi spre binele lui. O dată cu boala, i-ar trece şi grijile, iar chestiunea lui s-ar lichida în modul cel mai favorabil. Dar ce prostii îndrug ! Ah, Ziditorule !..."

Între timp, Vasea parcă aţipise. Arkadi Ivanovici se bucură. „Semn bun !" îşi zise şi hotărî să vegheze toată noaptea la căpătîiul lui. Dar Vasea era neliniştit. Tresărea mereu, se zvîrcolea în pat şi îşi deschidea ochii pentru cîte-o clipă. În sfîrşit, istovirea îl birui. Parcă adormi tun. Se făcuseră orele două noaptea. Arkadi Ivanovici moţăia pe scaun, cu cotul rezemat de masă.

Se cufundă într-un vis neliniştit şi ciudat. I se părea că nu doarme şi că Vasea şade culcat în pat, ca şi mai înainte. Dar curios lucru ! Avea impresia că Vasea se preface, că-l minte chiar, şi-i gata-gata să se scoale încetişor şi, crăpîndu-şi uşor ochii, în urmărirea lui, vrea să se furişeze spre masa de scris. O durere năprasnică săgetă inima lui Arkadi. Îl cuprinseră necazul, jalea şi regretul, văzînd că Vasea nu mai are încredere în el, ci umblă cu ascunzişuri şi se fereşte de dînsul. Vru să-l cuprindă, să ţipe, să-l ducă la pat... Atunci Vasea, din braţele sale, începu să răcnească ; iar el parcă purta spre pat un trup neînsufleţit. O sudoare rece îmbrobonea fruntea lui Arkadi, inima îi bătea sălbatic. Deschise ochii şi se trezi. Vasea şedea la masă, în faţa sa, şi scria.

Fără să mai aibă încredere în simţurile sale, Arkadi îşi aruncă ochii la pat. Vasea nu era acolo. Nefedevici sări speriat, încă sub impresia visului. Vasea nici nu se clintise din loc. Scria într-una. Atunci Arkadi văzu cu groază cum purta Vasea pana uscată pe hîrtie, cum întorcea foile albe, nescrise, şi se grăbea, se grăbea să umple pagina, ca şi cum ar fi săvîrşit operaţia în mod perfect, cu deplin succes ! „Nu, asta nu-i catalepsie !" se gîndi Arkadi Ivanovici şi un tremur nervos îi trecu prin tot corpul. „Vasea, Vasea, răspunde-mi !" răcni el şi îl apucă de umăr. Dar Şumkov tăcea şi urma să scrie, zorit, purtîndu-şi pana uscată pe hîrtie.

— În sfîrşit, am început *să scriu repede*, rosti Vasea fără să ridice capul spre Arkadi.

Arkadi îl înşfăcă de mînă şi-i smulse pana.

Un geamăt izbucni din pieptul lui Vasea. Lăsă să-i cadă mîna în jos şi-şi înălţă ochii spre Arkadi ; apoi, cu un simţămînt de chinuitoare tristeţe, îşi trecu palma pe frunte, ca şi cum ar fi vrut să înlăture o povară de plumb, care-i apăsa întreaga fiinţă ; după aceea, încetişor, i se lăsă capul în piept.

— Vasea, Vasea, strigă deznădăjduit Arkadi Ivanovici. Vasea !

Peste un minut, Şumkov îl privi. Lacrimi îi umplură ochii mari, albaştri. Iar faţa lui, palidă şi blajină, exprima un chin fără margini... Şopti ceva neînţeles.

— Ce-i, ce-i ? izbucni Arkadi, aplecîndu-se asupra lui.

— De ce ? De ce vor să mă ia ? şopti Vasea. De ce ? Ce-am făcut ?

— Vasea, ce-i cu tine ? De ce te temi, Vasea ? Ce ai ? exclamă Arkadi, frîngîndu-şi mîinile de deznădejde.

— De ce mă dau la oaste ? spuse Vasea, privindu-şi prietenul drept în ochi. De ce ? Ce-am făptuit ?

Lui Arkadi i se făcu părul măciucă în cap. Nu-i venea să creadă. Stătea înmărmurit deasupra lui.

Peste cîteva clipe îşi luă de seamă. „Nu-i nimic, pesemne-i ceva trecător !" îşi zise Arkadi, palid, cu buzele vinete tremurînde şi dădu repede să se îmbrace. Vroia să alerge în goană după doctor. Deodată, Vasea îl strigă ; atunci Arkadi se aruncă spre dînsul şi îl îmbrăţişă, ca o mamă căreia i se smulge copilul său drag.

— Arkadi, Arkadi, să nu spui la nimeni. M-auzi ? Pacostea asta-i a mea ! Eu singur trebuie s-o suport...

— Ce-i cu tine ? Ce-i cu tine ? Vino-ţi în fire, Vasea, vino-ţi în fire !

Vasea oftă şi lacrimi liniştite şiroiră pe obrajii săi.

— De ce s-o omor pe dînsa ? Adică cu ce-i vinovată ea ? Cu ce ? mormăi Şumkov cu o voce chinuită, sfîşietoare. Păcatul e al meu, păcatul e numai al meu !...

Vasea tăcu cîteva clipe.

— Adio, iubita mea ! Adio, iubita mea ! şopti bietul, clătinînd din cap. Arkadi se cutremură, îşi veni în fire şi dădu să se repeadă după doctor. Haidem ! A sosit ceasul ! răcni Vasea, îndemnat de ultima mişcare a lui Arkadi. Să mergem, frate, să mergem. Sînt gata ! Tu să mă conduci ! Vasea tăcu şi-i aruncă lui Arkadi o privire dezolată, neîncrezătoare.

— Vasea, să nu vii după mine, pentru numele lui Dumnezeu ! Aşteaptă-mă aici. Acuşi, acuşi mă întorc la tine, zise Arkadi Iva-

novici şi, pierzîndu-şi şi el capul, îşi înşfăcă şapca ca să alerge după doctor.

Şumkov se aşează numaidecît. Era tăcut şi ascultător. Numai în ochii săi lucea o hotărîre îndîrjită. Arkadi se întoarse, luă de pe masă briceagul deschis, se mai uită o dată la sărmanul său prieten, apoi ieşi în goană din casă.

Erau orele opt dimineaţa. Lumina gonise de mult semiîntunericul din odaie.

Nefedevici nu găsi pe nimeni. Alergă un ceas bătut. Află cîteva adrese de la portarii caselor pe la care întreba dacă nu locuieşte cumva acolo vreun medic ? Dar toţi doctorii erau plecaţi — care la slujbă, care pe la alte treburi de-ale lor. Găsi un singur medic care tocmai primea pacienţi. Acesta îl chestionă îndelung şi amănunţit pe servitorul care-l anunţase pe Nefedevici : din partea cui vine, cum şi ce fel de persoană este, ce nevoie îl aduce şi ce semnalmente are acest vizitator matinal... pentru ca, la urmă, să încheie că nu-l poate primi, avînd mult de lucru, că-i este imposibil să se deplaseze — mai ales că asemenea bolnavi trebuiesc duşi la spital.

Atunci Arkadi, distrus, zguduit pînă-n fundul sufletului, neaşteptîndu-se de loc la asemenea deznodămînt, lăsă baltă orice, în frunte cu toţi doctorii de pe lume, şi porni fuga acasă, speriat la culme din pricina sănătăţii lui Vasea. Dădu buzna în locuinţă. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, Mavra mătura pe jos, făcea surcele şi se pregătea să aţîţe focul în sobă. Arkadi intră în odaie. Iar Vasea — ia-l de unde nu-i... Plecase de acasă.

„Încotro ? Unde ? În ce parte o fi luat-o nefericitul ?“ îşi zise Arkadi, cu sufletul îngheţat de groază. Începu s-o descoasă pe Mavra. Ea nu ştia şi nu văzuse nimic. Nici nu-l auzise pe Vasea ieşind, Doamne iartă-mă ! Nefedevici o luă la goană spre Kolomna.

Cine ştie de ce îi trecu prin cap că acolo trebuie să se afle.

Cînd sosi Arkadi la familia Artemiev, bătuse ora zece. Vasea nu era aşteptat acolo, nu fusese văzut şi nu se ştia nimic de dînsul. Adînc tulburat, cuprins de spaimă, Nefedevici stătea în faţa gazdelor, întrebînd : unde-i Vasea ? Bătrînei parcă i se tăiaseră picioarele şi se prăvăli pe divan. Lizanka, tremurînd de groază, începu să-l întrebe despre cele întîmplate. Ce mai puteau vorbi ? Arkadi Ivanovici scăpă repede de ele : născoci o minciună şi porni la goană, lăsînd pe toţi pradă alarmei şi chinurilor.

Nefedevici o luă la fugă spre departamentul său, ca să nu întîrzie, cel puţin, la slujbă şi să anunţe acolo pentru a se lua măsuri grabnice. Îşi zise că Vasea ar putea fi la Iulian Mastakovici. Aceasta era presupunerea cea mai plauzibilă. Înainte de orice, chiar înainte de a se duce la Kolomna, Arkadi se gîndise la posibilitatea asta. Trecînd cu birja pe lîngă casa excelenţei-sale, el vru să se oprească ; dar porunci numaidecît vizitiului să ţină drumul mai departe. Hotărî să se informeze mai întîi dacă nu se ştie ceva la instituţia unde lucra ; şi numai după aceea, dacă nu-l va găsi acolo, să se prezinte excelenţei-sale, cel puţin pentru a raporta în privinţa lui Vasea.

Încă din vestibul, colegii săi mai tineri, cei mai mulţi egali în grad cu dînsul, îl înconjurară pe Arkadi Ivanovici şi, într-un glas, îl întrebară : ce se întîmplase cu Vasea ? Aceştia, vorbind toţi deodată, spuneau că Vasea îşi pierduse minţile. Înnebunise şi-l urmărea ideea că vroiau, cică, să-l trimită la oaste pentru neîndeplinirea corectă a îndatoririlor sale.

Arkadi Ivanovici răspundea la stînga şi la dreapta sau, mai bine zis, nu dădea nimănui un răspuns precis, străduindu-se să pătrundă în birourile dinlăuntru. Află din mers că Vasea se găsea în cabinetul lui Iulian Mastakovici, unde intraseră cu toţii. Acolo se dusese şi Esper Ivanovici. Nefedevici se opri o clipă. Cineva dintre superiori îl întrebă : încotro a apucat şi ce treabă are ? Fără să distingă figura acestuia, Arkadi mormăi ceva despre Vasea şi apucă de-a dreptul spre cabinet. De acolo se şi auzi vocea lui Iulian Mastakovici. „Încotro ?" îl întrebă cineva chiar la uşă. Arkadi Ivanovici aproape se pierdu cu firea. Era cît pe ce să se întoarcă, dar prin uşa întredeschisă îl văzu pe bietul său Vasea. Atunci deschise uşa şi se strecură, cu chiu, cu vai, în cameră. Acolo era învălmăşeală şi uimire, pesemne, unde Iulian Mastakovici se arăta foarte necăjit. Lîngă dînsul se găseau funcţionarii mai de vază ; îşi dădeau cu părerea, fără să se ia vreo hotărîre. Ceva mai la o parte stătea Vasea. Cînd se uită la dînsul, lui Arkadi i se tăie răsuflarea. Palid, cu capul în sus, Şumkov stătea în poziţia de drepţi, ca un recrut înaintea comandanţilor, cu călcîiele lipite, cu palmele întinse pe vipuşca pantalonilor. Îl privea ţintă în ochi pe Iulian Mastakovici.

Nefedevici fu numaidecît observat şi cineva, ştiindu-i colegi de cameră, raportă acest amănunt excelenţei-sale. Îl aduseră pe Arkadi mai aproape. El vru să răspundă ceva la întrebările puse de unii, dar — cînd se uită la Iulian Mastakovici şi văzu în-

tipărită pe fața acestuia o sinceră compătimire — se cutremură și izbucni în hohote de plîns, ca un copil. Ba, mai mult : se repezi la șeful său, îi apucă mîna și o duse la ochi, scăldînd-o în lacrimi — așa că însuși Iulian Mastakovici se văzu nevoit să și-o retragă în grabă, făcînd un gest cu ea în aer ; apoi adăugă : „Ei, lasă, frate, destul ! Văd că ai inimă bună."

Arkadi plîngea cu hohote, aruncînd tuturor priviri rugătoare. I se părea că toți sînt frați cu bietul Vasea și, doborîți de durere, îl deplîng. „Ce-a fost ? Cum s-a întîmplat una ca asta cu el ? îl întrebă Iulian Mastakovici. Din ce pricină și-a pierdut mințile ?"

— Din re-cu-noș-tință ! abia putu să articuleze Arkadi Ivanovici.

Toată lumea primi răspunsul cu uimire. Explicația le păru tuturor stranie și neverosimilă : oare cum și-ar putea pierde mințile un om numai din recunoștință ? Arkadi îi lămuri, pe cît se pricepu și el.

— Ce păcat, Doamne, Dumnezeule ! rosti, în sfîrșit, Iulian Mastakovici. De altfel, lucrarea pe care i-am încredințat-o nu era nici prea importantă, și nici urgentă. Uite cum, din nimica toată, se poate prăpădi un om ! Ce putem face ? Duceți-l de aici !...

Iulian Mastakovici se adresă apoi din nou lui Arkadi Ivanovici și-l întrebă : „Ne roagă, zise excelența-sa, arătîndu-l pe Vasea, să nu spunem nimic despre asta unei fete. Cine-i ea ? Logodnica lui ?"

Arkadi îi dădu explicații. Între timp, Vasea se frămînta ca și cum ar fi încercat, cu o supraomenească încordare, să-și amintească un lucru important și necesar, care i-ar putea fi de folos tocmai acum. Din cînd în cînd, își rotea chinuit ochii, parcă sperînd că cineva din asistență i-ar putea aminti ceea ce uitase el. Își plimbă ochii asupra lui Arkadi. În sfîrșit, dintr-o dată, cu un licăr de nădejde în ochi, Șumkov se urni din loc ; porni cu stîngul, bătu cu talpa de pămînt trei pași ostășești cît putu mai îndemînatic și își lovi chiar călcîiul cu cizma dreaptă, ca soldații care se apropie, chemați de ofițerul comandant.

— Am un defect fizic, excelență, sînt slab și mic de statură, nu-s bun de armată, rosti el, sacadat.

Cei din cameră, toți pînă la unul, simțiră o strîngere de inimă. Chiar Iulian Mastakovici, cu toată tăria lui de caracter, lăsă să-i cadă o lacrimă din ochi. „Duceți-l !" rosti el, făcînd un gest de regret cu mîna.

— Capul la ras ! rosti Vasea cu jumătate de gură, făcu stînga-mprejur şi ieşi din cameră. Se năpustiră după dînsul toţi cei pe care-i interesa soarta lui. Arkadi se înghesui printre ceilalţi. Şumkov fu aşezat în vestibul în aşteptarea internării şi a ambulanţei care urma să-l ducă la spital. Şedea tăcut şi părea foarte îngrijorat. Făcea cîte un semn din cap cunoscuţilor : ca şi cum şi-ar fi luat rămas bun de la dînşii. Arunca din clipă în clipă priviri spre uşă, pregătindu-se pentru momentul cînd i se va spune : „A sosit timpul". În jurul lui se strînsese multă lume. Oamenii clătinau din cap, tînguindu-l. Mulţi rămaseră uimiţi de povestea lui, care se răspîndi ca fulgerul. Unii dezbăteau cazul. Alţii îl compătimeau şi îl lăudau pe Vasea. Spuneau că fusese un tînăr aşa de modest şi de liniştit : promitea foarte mult. Povesteau cît de stăruitor fusese la învăţătură. Era însetat de cunoştinţe, dornic să se instruiască. „Prin propriile sale puteri s-a ridicat dintr-o stare socială umilă !" remarcă cineva. Se vorbea cu înduioşare despre afecţiunea excelenţei-sale faţă de dînsul. Unii se apucară să lămurească chestiunea : de unde şi pînă unde i-a venit în cap gîndul — care l-a şi făcut să-şi piardă minţile — că va fi trimis la militărie, fiindcă nu-şi terminase lucrarea ? Se spunea că sărmanul, ieşit de curînd din clasa birnicilor, căpătase postul de slujbaş cu primul său grad numai şi numai prin stăruinţa lui Iulian Mastakovici, care ştiuse să descopere la dînsul talent, supunere şi o rară blîndeţe.

Într-un cuvînt, se făcură multe tîlcuri de tot felul şi se dădură diferite păreri. Printre slujbaşii impresionaţi mai profund de eveniment, se distingea îndeosebi un coleg de birou al lui Vasea Şumkov. Era un om foarte mic de statură şi nu prea tînăr, ci aşa, cam la vreo treizeci de ani. Palid, alb ca varul, tremura din tot trupul şi surîdea într-un chip straniu, fiindcă îndeobşte orice trebuşoară scandaloasă sau vreo scenă de groază sperie şi totodată distrează oarecum pe un spectator străin. Alerga într-una împrejurul cercului de oameni din preajma lui Şumkov ; şi, cum era mărunt, se înălţa în vîrful degetelor, apuca de cîte un nasture pe oricine îi cădea sub mînă (adică pe care avea dreptul să-l apuce) şi le spunea tuturor că el cunoaşte ţiţele acestei afaceri, că nu-i la mijloc o chestiune simplă, ci destul de importantă, care nu poate fi lăsată aşa... Se sălta pe urmă tot aşa în vîrful picioarelor, şoptea ceva la urechea ascultătorului, dădea iarăşi de două-trei ori din cap şi alerga din nou mai departe.

În sfîrşit, spectacolul se isprăvi : se iviră un paznic şi un felcer de la spital, se apropiară de Vasea şi-i spuseră că a sosit vremea de plecare. El sări ars în sus, se frămîntă o clipă şi plecă cu dinşii, rotindu-şi privirea de jur împrejur. Căuta cu ochii pe cineva ! „Vasea, Vasea !" îl strigă Arkadi Ivanovici, într-un hohot de plîns. Vasea se opri, iar Arkadi, înghesuindu-se, răzbătu pînă lîngă dînsul. Se aruncară unul în braţele altuia, pentru ultima oară şi se strînseră cu putere... Îţi făcea milă să-i vezi. Ce himerică nenorocire le smulgea lacrimi din ochi ! De ce plîngeau ? Unde era nenorocirea ? De ce nu se înţelegeau — unul pe celălalt ?

— Ţine asta ! S-o păstrezi, îi spuse Şumkov, vîrînd o hîrtiuţă în mîna lui Arkadi. Să nu mi-o ia. Mi-o aduci tu pe urmă ! Să mi-o aduci ! S-o păstrezi... Vasea nu-şi isprăvi vorba : îl chemară însoţitorii. Şumkov coborî în goană scara, dînd din cap tuturora în semn de rămas bun. Pe faţă i se citea deznădejdea. În sfîrşit, îl suiră în ambulanţă, şi îl duseră. Arkadi desfăcu în grabă hîrtia : era bucla din părul negru al Lizei, de care Şumkov nu se despărţise niciodată. Lacrimi fierbinţi izvorîră din ochii lui Arkadi. „Ah, sărmana Liza !" [5]

După orele de birou, Arkadi Ivanovici se duse la cei din Kolomna. E greu de descris ce-a fost acolo ! Pînă şi Petea, micuţul Petea, care nici nu înţelegea în totul ce se petrecuse cu bunul Vanea — chiar el se ascunse într-un ungher, îşi acoperi faţa cu mînuţele şi plînse cu hohote din adîncul inimioarei lui de copil.

Se lăsase de mult amurgul, cînd Arkadi se întorcea acasă. Apropiindu-se de malul Nevei, se opri o clipă şi aruncă o privire, ca un jungher, de-a lungul fluviului, în depărtările fumurii, tulburi, îngheţate, pe care dintr-o dată le împurpură apusul însîngerat, stingîndu-se pe bolta cuprinsă de neguri. Noaptea se aşternea peste oraş şi peste lunca întinsă a Nevei, umflată de zăpada încremenită de ger, deasupra căreia, în cele din urmă pîlpîiri ale soarelui — promoroaca împrăştiase miriade de ace scăpărătoare.

Se întărise un ger de vreo douăzeci de grade. Aburi îngheţaţi învăluiau caii mînaţi în goană, pînă la istovire, şi pe oamenii care alergau. Văzduhul dens vibra la cel mai slab zvon, iar trîmbele de fum care se ridicau ca nişte uriaşi din hogeagurile acoperişurilor de pe amîndouă malurile Nevei se înălţau spre cerul îngheţat — ba împletindu-se, ba despletindu-se — îngrămădind parcă clădării de case unele peste altele, ca şi cum un nou oraş s-ar fi zidit în văzduhuri... În sfîrşit, lumea aceasta întreagă, cu toţi locuitorii săi, pu-

ternici şi slabi, cu toate sălaşurile lor, aziluri de cerşetori sau palate aurite — desfătarea puternicilor acestei lumi — totul, în amurgul acela, părea o iluzie fantastică, magică, un vis care se va împrăştia şi se va mistui ca aburul către cerul siniliu-închis. Prietenul însingurat al sărmanului Vasea surprinse un gînd straniu cuibărindu-se în cap. Se cutremură ; iar în inima lui, în clipa aceea, parcă se năpusti un şuvoi de sînge clocotitor, înfierbîntat de fluxul unei puternice senzaţii, necunoscute încă de dînsul. I se păru că abia atunci înţelese toată neliniştea prietenului său şi află de ce îşi pierduse minţile bietul Vasea, care nu şi-a putut suporta fericirea. Buzele începură să-i tremure, ochii i se aprinseră, păli şi parcă în clipa aceea pătrunse cu mintea ceva nou...

Nefedevici ajunse posomorît şi morocănos. Îşi pierdu toată veselia. Vechea-i locuinţă îi deveni nesuferită. Se mută în altă parte. La cei din Kolomna nu vroia şi nici nu putea să se mai ducă. Peste doi ani se întîlni la biserică cu Lizanka. Se măritase. În urma ei venea doica purtînd un prunc în braţe. Se salutară şi mult timp evitară să răscolească trecutul. Liza-i spuse că, slavă Domnului, e fericită, că nu trăieşte în sărăcie. Are un soţ bun, pe care îl iubeşte... Dar dintr-o dată, pe cînd vorbea, lacrimi îi izbucniră din ochi, i se frînse glasul, se întoarse brusc şi se lăsă în genunchi în faţa altarului ca să-şi ascundă durerea de ochii oamenilor...

UN HOŢ CINSTIT

Din însemnările unui necunoscut

Într-o dimineaţă, pe cînd mă pregăteam să mă duc la serviciu, a venit la mine Agrafena, bucătăreasa, spălătoreasa şi jupîneasa mea, şi, spre marea mea mirare, a intrat în vorbă cu mine.

Pînă atunci se arătase a fi o femeie atît de tăcută şi de simplă, încît, în afară de cele cîteva cuvinte rostite în fiecare zi în legătură cu masa de prînz, n-a mai scos aproape nici o vorbă în răstimp de şase ani. Oricum, mie nu mi-a fost dat să aud nimic altceva din gura ei.

— Am venit să vă spun, domnule, începu ea tam-nesam, că aţi face bine să închiriaţi cămăruţa.

— Care cămăruţă ?

— Ei, care : aia de lîngă bucătărie.

— De ce ?

— De ce ! Pentru că aşa e obiceiul, ca oamenii să ţină chiriaşi.

— Cine s-o ia cu chirie ?

— Cine s-o ia cu chirie ! Un chiriaş. Parcă mataie nu ştii.

— Păi bine, femeie, dar acolo e aşa de strîmt, că nici n-ar încăpea un pat. Cine să stea acolo ?

— De ce să stea ? Numai să aibă unde să doarmă, că de stat o să stea pe prichiciul ferestrei.

— Care fereastră ?

— Ei, care ; parcă matale nu ştii ! Aia din antreu. O să stea acolo şi o să coasă, ori să facă mai ştiu eu ce altă treabă. Poate să stea şi pe scaun. Are scaun, are şi masă, are acolo de toate.

— Şi cine e, mă rog, dumnealui ?

— Un om cumsecade, un om umblat. Eu am să-i gătesc şi am să-i iau pentru casă şi masă numai trei ruble de argint pe lună...

În cele din urmă, după îndelungi străduinţe, am aflat că un ins oarecare, un om mai în vîrstă, a convins-o pe Agrafena sau a făcut-o într-un fel să-l accepte în bucătărie ca chiriaş, cu masă cu tot. Ce-i trecea prin cap Agrafenei trebuia neapărat să se împlinească, deoarece ştiam că altminteri n-o să mă mai lase-n pace. Cînd se întîmpla cîte ceva ce nu-i era pe plac, numaidecît cădea pe gînduri şi devenea profund melancolică, iar starea asta ţinea vreo două-trei săptămîni. În acest răstimp, mîncarea se făcea mai proastă, din rufărie lipsea mereu cîte ceva, duşumelele rămîneau nespălate, pe scurt — se iveau o mulţime de neplăceri. Băgasem de seamă încă mai de mult că femeia asta atît de tăcută nu era în stare să ia o hotărîre, să stăruie asupra unei idei care să-i fi aparţinut ei înseşi. Dar dacă totuşi în creierul ei plăpînd se înfiripa cine ştie cum cîte ceva ce semăna cu o idee, cu o acţiune, oprind-o să-şi ducă la îndeplinire ideea însemna să-i dai pentru o bucată de vreme o cumplită lovitură morală. Iată de ce, ţinînd mai mult ca la orice la propria mea linişte, m-am învoit numaidecît.

— Măcar e ceva de capul lui ; are buletin de indentitate sau ceva de felul ăsta ?

— Cum să nu ! E limpede că are. E un om de treabă, un om umblat ; zice că dă trei ruble.

A doua zi, în modesta mea locuinţă de burlac şi-a făcut apariţia noul chiriaş, lucru care, departe de a mă supăra, mi-a dat prilej chiar să mă bucur în sinea mea. Duc în genere o existenţă retrasă, ca de schimnic. Cunoştinţe nu am aproape de loc ; ies din casă rar. După zece ani de viaţă solitară, m-am obişnuit, desigur, cu singurătatea. Dar nu mă încînta, firește, cîtuşi de puţin perspectiva altor zece, cincisprezece ani, sau poate şi mai mulţi, în tovărăşia aceleiaşi Agrafena şi în aceeaşi locuinţă de burlac ! Iată de ce, aşa stînd lucrurile, un om liniştit în plus însemna pentru mine curată mană cerească !

Agrafena nu minţise : chiriaşul meu era un om umblat. Din buletinul său am văzut că a fost la viaţa lui ostaş, lucru pe care, de altfel, l-am observat şi fără a mă uita în buletin, de la prima vedere. E destul de lesne de ghicit. Printre cei din mediul său, Astafi Ivanovici, chiriaşul meu, era un om deosebit. Ne înţelegeam de minune. Lucrul cel mai bun era că lui Astafi Ivanovici îi plăcea cîteodată să povestească tot felul de istorii, întîmplări din viaţa sa. În

existența mea atît de plictisitoare, un astfel de povestitor apărea de-a dreptul ca o comoară. Într-un rînd, mi-a povestit o istorie de-a lui, care într-o oarecare măsură m-a tulburat. Dar iată în ce împrejurări mi-a povestit istoria cu pricina.

O dată am rămas singur acasă : și Astafi, și Agrafena plecaseră la treburile lor. Pe neașteptate aud din odaia cealaltă că a intrat cineva și mi s-a părut că era un străin ; am ieșit : într-adevăr, în antreu stătea un străin — un om scund, numai în haină, deși era toamnă și se făcuse frig.

— Pe cine cauți ?

— Aici stă funcționarul Alexandrov ?

— Nu amice ; la revedere.

— Păi, portarul zicea că stă aici, a mai stăruit vizitatorul, retrăgîndu-se sfios spre ușă.

— Hai, întinde-o amice ; pleacă.

A doua zi, după prînz, în timp ce Astafi Ivanovici îmi proba surtucul pe care i-l dăduserm să mi-l transforme, a intrat iarăși cineva în antreu. Am întredeschis ușa.

Chiar sub ochii mei, individul de ieri a luat foarte calm din cuier căftănelul meu îmblănit, l-a pus la subțioară și a rupt-o la fugă. În tot acest timp, Agrafena s-a uitat țintă la el cu ochii holbați de mirare și n-a mai făcut nimic altceva pentru salvarea căftănelului. Astafi Ivanovici a întins-o după pungaș și după zece minute s-a întors cu mîinile goale, gîfîind. Individul parcă intrase în pămînt !

— Ghinion, Astafi Ivanovici ! Bine că n-a luat mantaua ! Mă nenorocea, pungașul !

Dar întîmplarea l-a tulburat atît de mult pe Astafi Ivanovici, încît, uitîndu-mă la dînsul, am și uitat de pagubă. Nu putea să-și mai vină în fire. Lăsa mereu acul și se apuca să povestească iar și iar cum s-au petrecut lucrurile, cum stătea el, uite-așa, cum a luat hoțul, sub ochii lui, la doi pași de dînsul, căftănelul, și cum s-a întîmplat de nici nu l-a putut prinde. După aceea se apuca iarăși de lucru, ca apoi să-l lase iarăși. În cele din urmă, l-am văzut că s-a dus la portar să-i povestească întîmplarea și să-l mustre pentru că îngăduie să se petreacă una ca asta în curtea lui. Apoi s-a întors și a prins s-o certe pe Agrafena. Pe urmă s-a apucat iar de lucru și multă vreme a tot bombănit, repetînd aceeași istorie, cum stătea el colea, și eu dincolo, cum a luat hoțul sub ochii noștri, numai la doi pași de noi, căftănelul etc. Pe scurt, deși iscusit la

treabă, Astafi Ivanovici avea obiceiul să se moşmondească şi să se foiască într-una.

— Ne-a prostit pe amîndoi, Astafi Ivanîci ! i-am zis seara, oferindu-i un pahar de ceai şi dorind, de plictiseală, să-l fac să povestească iar întîmplarea cu furtul căftănelului, povestire care, datorită desei ei repetări şi sincerităţii profunde a povestitorului, devenise foarte amuzantă.

— Ne-a prostit, domnule ! Tare mi-e ciudă, mă iau toţi dracii, măcar că nu era haina mea. Eu aşa zic, că nu există pe lunea asta nemernic mai mare decît hoţul. Altul te păgubeşte barem pe nimica, dar ăsta îţi fură munca, sudoarea ce-ai vărsat-o muncind, îţi fură timpul... Ptiu, ce porcărie ! De necaz, nici nu-mi vine să mai vorbesc despre asta. Mă întreb cum de nu vă pare rău, domnule, după bunul dumneavoastră ?

— Asta aşa e, Astafi Ivanîci ; mai bine să-ţi ia foc un lucru decît să i-l laşi unui hoţ — ţi-e ciudă, nu-ţi vine la socoteală.

— Cred şi eu că nu-ţi vine la socoteală ! Bun-înţeles, sînt hoţi şi hoţi... Eu, domnule, am dat o dată şi peste un hoţ cinstit.

— Cum adică, cinstit ? Ce, sînt şi hoţi cinstiţi, Astafi Ivanîci ?

— Adevărat, domnule ! Cum poate să fie un hoţ cinstit ? Voiam numai să spun că omul cu pricina părea să fie cinstit, şi totuşi a furat. Mi-era mai mare mila de el.

— Ia spune, cum s-a întîmplat, Astafi Ivanîci ?

— S-a întîmplat, domnule, acum doi ani. Pe-atunci rămăsesem aproape un an fără slujbă. Pe cînd aveam încă slujbă, făcusem cunoştinţă cu un om căzut cu totul la pămînt. Ne-am cunoscut într-o cîrciumă. Era mare beţivan, un stricat şi un trîntor. Avusese mai înainte o slujbă nu ştiu pe unde, dar îl daseră de mult afară din pricina beţiei. Era o tîrîtură ! Umbla îmbrăcat ca vai de lume ! Uneori mă întrebam dacă are cămaşă pe sub manta ; îşi cheltuia ultimul bănuţ pe băutură. Nu era un zurbagiu ; avea o fire liniştită, blîndă şi miloasă, şi se ruşina să cerşească, dar băgai îndată de seamă că tare ar mai vrea să tragă o duşcă sărmanul, şi-l cinsteai. Nu ştiu cum s-a întîmplat că ne-am împrietenit, mai bine zis s-a lipit el de mine... că mie îmi era totuna. Ce om ! Se lipea ca un căţeluş şi se ţinea scai de tine ; şi cînd te gîndeşti că nu ne văzuserăm decît o dată, amărîtul de el ! Mai întîi m-a rugat să-l las să doarmă la mine, şi l-am lăsat ; avea buletinul în regulă şi părea un om cumsecade ! Pe urmă, a doua zi, s-a rugat iarăşi să-l las să doarmă, iar a treia zi a venit din nou, a stat toată ziua pe pervazul ferestrei

şi iarăşi a rămas peste noapte. Ei, acum nu mai scap de el, mi-am zis : dă-i de băut şi de mîncat, ba mai dă-i şi adăpost peste noapte ; după ce că sînt sărac, mi-am mai luat şi un trîntor în cîrcă ! Mai înainte se ducea tot aşa, ca şi la mine, la un slujbaş, se legase de dînsul şi beau tot ce aveau împreună ; acela însă a dat cu totul în patima beţiei şi a murit din nu mai ştiu ce necaz. Pe ăsta îl chema Emelea. Emelian Ilici. Mă tot gîndeam ce să mă fac cu el. Să-l izgonesc nu mă lăsa inima, mi-era milă de dînsul, că prea era prăpădit şi nenorocit ! Nu scotea o vorbă, nu cerea nimic ; numai şedea aşa şi se uita în ochii tăi, ca un căţeluş. Ca să vezi cum îl strică băutura pe om ! Mă gîndeam în sinea mea cum aş putea oare să-i spun : pleacă de la mine, Emelianuşka, că n-ai ce face aici, nu sînt eu omul pe care-l cauţi ; vezi că mîine-poimîine n-o să am nici eu ce pune în gură ; darămite să te mai ţin şi pe tine ? Şedeam aşa şi mă frămîntam, întrebîndu-mă ce-o să facă atunci cînd i-oi spune una ca asta. Parcă-l vedeam cum o să se uite lung la mine cînd o să mă audă vorbindu-i, cum o să stea multă vreme aşa fără să priceapă nici un cuvînt, cum, pe urmă, cînd o să priceapă, o să se ridice de pe pervaz şi o să-şi ia bocceluţa aceea a lui — parcă o văd ! — roşie, în pătrăţele, găurită, în care Dumnezeu ştie ce punea şi pe care o căra pretutindeni cu el, cum o să-şi potrivească prăpădita de manta asa ca să vină cît de cît pe umerii lui, şi să-i ţie şi cald, şi nici găurile să nu i se prea vadă — căci era un om tare delicat ! — cum o să deschidă pe urmă uşa şi o să iasă pe scară cu ochii înlăcrimaţi. Mi s-a făcut milă... doar nu puteam să las omul să se prăpădească cu zile ! Apoi iar m-am gîndit la mine. Ei, lasă, Emelianuşka, mi-am zis, multă vreme n-ai să mai hălăduieşti tu la mine ; ca mîine mă mut şi n-ai să mai dai de mine. Şi m-am mutat, domnule. Mi-a zis atunci boierul meu, Alexandr Filimonovici (acuma a răposat, Dumnezeu să-l ierte) : sînt foarte mulţumit de tine, Astafi, şi cînd ne-om întoarce de la ţară, n-o să te uităm şi-o să te luăm iarăşi la noi. Fusesem chelar în casa lui. Ce om ! Dar vezi că a murit chiar în acelaşi an. După ce l-am petrecut la groapă, mi-am luat calabalîcul, bănuţii ce-i agonisisem şi m-am mutat la o bătrînică, cu gîndul să mă odihnesc şi eu. Am închiriat un ungher, singurul liber pe care-l avea. Fusese şi ea dădacă undeva şi acuma trăia singură dintr-o pensioară. Ei, mi-am zis, rămîi cu bine, Emelianuşka, scumpule ; acuma n-ai să mă mai găseşti ! Şi ce credeţi, domnule ? Cînd mă întorc pe seară (fusesem la un cunoscut), îl văd şi pe Emelea ; şedea pe lada mea, cu o legăturică din pînză cadrilată alături ; şedea cu mantaua

pe el şi mă aştepta... ba încă, aşa, ca să-i treacă urîtul, luase o carte bisericească de la bătrîna, pe care o ţinea de-a-ndoaselea ! Uite că m-a găsit ! Am rămas buimac. Deh, mi-am zis, dacă nu l-am gonit de la bun început, nu mai e chip să scap de dînsul ! Aşa că l-am întrebat de-a dreptul : „Ai buletinul la tine, Emelea ?"

Am stat pe urmă, domnule, şi m-am gîndit : adică, ce mare bucluc o să-mi facă pribeagul ăsta ? Şi tot gîndindu-mă aşa, am găsit că buclucul ăsta n-o să mă păgubească prea tare. Trebuie să-i dau de mîncare, mi-am zis. Mă rog — un coltuc de pîine dimineaţa şi, ca să fie mai cu spor, cumpăr şi ceva ceapă. La prînz îi dau iarăşi un coltuc de pîine cu ceapă. La cină — iar ceapă, cvas, şi-un coltuc de pîine dacă o pofti. Iar cînd s-o nimeri şi cîte-o ciorbă, înseamnă c-o să ne săturăm amîndoi de-a binelea. Eu unul mănînc puţin, iar omul băutor, după cum se ştie, nu pune nimic în gură : îl mulţumeşti cu rachiu şi cu vin. O să mă dea gata cu băutura lui, mi-am zis, dar numaidecît mi-a venit în minte încă ceva, domnule, şi gata, m-am prins ! M-am gîndit că dacă ar fi să plece Emelea, viaţa n-ar mai avea nici un haz... Şi m-am hotărît atunci să-i fiu părinte şi binefăcător. N-am să-l las să piară, mi-am zis, şi-am să-l dezvăţ de băutură ! Ei, las că te fac eu om ! Fie, Emelea, zic, rămîi, dar vezi să te ţii bine şi să mă asculţi !

Ce mi-am zis ? M-apuc să-l învăţ să muncească, dar nu aşa dintr-o dată ; îl las mai întîi să se satură de hoinărit, şi în timpul ăsta caut şi chitesc cam la ce-ar fi bun Emelea al meu. Pentru că, domnule, la orice soi de muncă se cere mai întîi ca omul să aibă anumite însuşiri. Aşa că m-am apucat să-l cercetez pe-ascuns. Văd că Emelianuşka al meu e un om tare înverşunat ! Şi-am început-o, domnule, cu vorbă bună : uite-aşa şi pe dincolo, Emelian Ilici, zic, ar trebui să-ţi dai seama şi tu în ce hal ai ajuns şi să încerci să mai semeni a om.

— Destul cu chefurile, zic ! Uite, curg zdrenţele pe tine, mantaua ta, să-mi fie cu iertare, numai de ciur mai e bună. Nu-i bine aşa, zău ! Cred că a venit vremea să-ţi vîri minţile-n cap. Emelianuşka şedea şi mă asculta cu capul plecat. Păi ce credeţi, domnule ? A ajuns pînă acolo, că şi limba şi-a băut-o şi nu mai putea scoate o vorbă mai de Doamne-ajută. Tu îi spuneai de una, şi el îţi răspundea Dumnezeu mai ştie ce ! M-a ascultat el ce m-a ascultat, şi pe urmă a oftat o dată din rărunchi.

— De ce oftezi, Emelian Ilici ? îl întreb.

— Așa, Astafi Ivanîci ; nu-ți face griji dumneata. Știi, Astafi Ivanîci, azi două muieri s-au luat la harță în stradă ; una, fără să vrea, a răsturnat coșulețul cu răchițele al celeilalte.

— Ei, și ce-i cu asta ?

— Ailantă i-a vărsat și ea înadins coșulețul cu răchițele, ba încă s-a apucat să le strivească cu piciorul.

— Și ce-i cu asta, Emelian Ilici ?

— Nimic, Astafi Ivanîci ; spun și eu, așa...

„Nimic, spun și eu, așa. O-of, Emelea, Emelianușka ! mi-am zis. Ți-ai băut mințile !...“

— Un boier a pierdut o bancnotă pe trotuar, pe Gorohovaia, ba nu, pe Sadovaia. Un țăran dă cu ochii de ea și zice : norocul meu ; dar a zărit-o și altul, și zice și el : nu, e norocul meu ! Eu am văzut-o mai întîi...

— Ei și, Emelian Ilici ?

— Și-au prins țăranii să se chelfănească, Astafi Ivanîci. În vremea asta iacă un vardist, a ridicat hîrtia de jos și i-a dat-o boierului, iar pe cei doi țărani i-a amenințat că-i vîră la răcoare.

— Și ce-i cu asta ? Ce găsești tu aici vrednic de luat aminte, Emelianușka ?...

— Păi, nimica. Făcea haz lumea, Astafi Ivanîci.

— O-of, Emelianușka ! Lumea ! Ți-ai vîndut sufletul pe-un pitac de aramă. Știi ceva, Emelian Ilici ?

— Ce, Astafi Ivanîci ?

— Caută-ți și tu ceva de lucru, zău. Ți-o spun pentru a suta oară, caută de lucru, aibi milă de tine.

— Ce-aș putea să găsesc de lucru, Astafi Ivanîci ? Nici nu mai știu ce-aș putea să caut de lucru, și apoi nici nu m-ar tocmi nimeni, Astafi Ivanîci.

— De-aia te-au și dat afară din slujbă, Emelea, bețivanule !

— Astafi Ivanîci, azi l-au chemat la birou pe Vlas, sufragiul.

— Și de ce, mă rog, l-au chemat, Emelianușka ?

— Asta nu mai știu, Astafi Ivanîci. O fi fost de trebuință pe acolo, de-aia l-au chemat...

„O-of ! mi-am zis. Sîntem pierduți amîndoi, Emelianușka ! Ne pedepsește Dumnezeu pentru păcatele noastre !“ Ei bine, domnule, ce poți să faci cu un astfel de om ?

Dar vezi că era al naibii de șiret ! Mă asculta el cît mă asculta, pe urmă însă se vede treaba că i se făcea lehamite și cum mă vedea mînios, își lua mantaua, o ștergea și dus era ! Umbla teleleu

toată ziua şi se-ntorcea pe seară cherchelit. Dumnezeu mai ştie cine-i dădea de băut, de unde făcea rost de bani ; eu unul ştiu că nu purtam nici o vină !...

— Ehei, Emelian Ilici, zic, ai s-o sfîrşeşti rău ! Isprăveşte cu băutura — auzi ? — isprăveşte ! Altă dată, dacă mai vii beat, te las să dormi pe scară. Nu te primesc în casă !...

Auzindu-mi ameninţarea, s-a ţinut Emelea o zi, două, dar a treia zi iar a şters-o. Stau eu şi-l aştept ; nu vine ! Zău că m-am şi speriat ; m-a năpădit mila. Ce-am făcut cu el ? mi-am zis. Am vîrît spaima într-însul. Pe unde-o fi rătăcind acum, amărîtul ăsta ? Te pomeneşti că se prăpădeşte, o, Doamne ! S-a lăsat noaptea : Emelea nicăieri ! A doua zi dimineaţa ies în antreu şi cînd mă uit, îl văd culcat acolo, cu capul pe o treaptă, amorţit de frig.

— Ce-i cu tine, Emelea ? Ei, asta-i bună ? Unde mi-ai fost ?

— Păi, mai deunăzi, Astafi Ivanîci, te-ai supărat şi te-ai mîniat, şi ai zis să mă culc în antreu ; de-aia nici n-am mai îndrăznit să intru, Astafi Ivanîci, şi-am pus capul acilea...

Mi-era şi necaz, şi milă de el !

— Decît să păzeşti scara, Emelian, zic, mai bine ţi-ai lua altă slujbă mai acătării !...

— Ce altă slujbă mai acătării, Astafi Ivanîci ?

— Păi, zic, nefericitule (mă apucase ciuda !), măcar să înveţi şi tu meşteşugul croitoriei. Ia te uită la mantaua ta ! N-ajunge că-i toată numai găuri, dar mai şi mături scara cu ea ! Pune şi tu mîna pe ac şi mai cîrpeşte-ţi găurile, ca omul. O-of, beţivanule.

Ei bine, domnule, a luat acul în mînă. Eu unul i-o spusesem numai aşa în glumă, dar el s-a speriat şi a pus mîna pe ac. Şi-a scos mantaua şi s-a apucat să vîre aţa în ac. Mă uit la dînsul : bine-înţeles, ochii i s-au tulburat şi i s-au înroşit, mîinile îi tremurau de ziceai ce-i aia ! S-a chinuit el cît s-a chinuit, dar aţa nu voia să intre cu nici un chip ; o tot muia şi o tot răsucea — aş ! Pînă la urmă, s-a lăsat păgubaş. Stătea şi căsca ochii la mine...

— Ehei, Emelea, da ştii că-mi placi ! Dacă mai era cineva p-acilea, o păţeai ! Păi bine, omule, eu ţi-am spus-o în glumă, aşa ca o mustrare... Hai, lasă-te păgubaş ! Stai binişor acolo şi nu te mai ţine de pozne, nu mai dormi pe scări, nu mă face de rîs !...

— Vai de mine, Astafi Ivanîci ! Ştiu prea bine că umblu mereu afumat şi nu-s bun de nimic !... Doar că te supăr degeaba pe dumneata... bi-binefăcătorul meu...

Şi deodată văd că încep să-i tremure buzele vinete, o lacrimă i se prelinge pe obrazul alb şi-i sticleşte în barba nerasă, şi unde mi

se pune Emelian pe un plîns... Doamne-Doamne ! Parcă mi-ar fi intrat un cuţit în inimă.

„Ehe, nici nu-mi închipuiam să fii chiar atît de simţitor ! Cui să-i fi trecut prin minte ?... Nu, Emelea, mi-am zis, să ştii că te las în plata Domnului ; du-te la pierzanie, ca un prăpădit ce eşti !..."

Ce s-o mai lungesc, domnule ! Toată povestea asta e aşa de zadarnică şi de nenorocită, că nici nu merită să vorbeşti despre ea ; dumneavoastră, domnule, vorba ceea, n-aţi da doi bani pe ea, dar eu aş fi dat cu amîndouă mîinile dacă aş fi avut ce da, numai să nu se fi întîmplat ceea ce s-a întîmplat ! Aveam, domnule, o pereche de pantaloni de călărie, alege-s-ar praful de ei, nişte nădragi ştrașnici, pe cinste, albaştri, în pătrăţele. Îi comandase un moşier care venise la oraş, şi pe urmă i-a refuzat ; zicea că-l strînge. Aşa că mi-au rămas mie. Făceau ceva parale ! Mi-am zis că aş putea să iau pe ei la tîrgul de vechituri vreo cinci ruble, şi, dacă nu, croiesc din ei două perechi de pantaloni din ăia strîmţi, pentru domnii din Petersburg, şi-mi mai rămîne şi mie un capăt de-o jiletcă. La de-alde ăştia ca noi, oamenii sărmani, ne prinde bine orice ! În vremea aceea, Emelianuşka era tare necăjit şi abătut. Îl văd că nu bea o zi, nu bea două şi încă o zi după aceea nu pune nici un strop de băutură în gură ; se fleşcăise de tot şi şedea amărît, de-ţi era mai mare mila să te uiţi la dînsul. Ehe, mi-am zis : ori că n-ai leţcaie-n buzunar, băiete, ori că ai apucat-o singur pe calea cea dreaptă, ai ascultat de glasul judecăţii şi-ai pus cruce la ce-a fost. Uite aşa stăteau lucrurile, domnule. Taman atunci s-a nimerit să fie o mare sărbătoare. M-am dus şi eu la vecernie şi cînd m-am întors, îl văd pe Emelea aşteptînd pe pervazul ferestrei cherchelit şi clătinîndu-se. Ehe ! mi-am zis. Care va să zică de ăştia mi-eşti, băiete ! Pe urmă m-am apucat să caut ceva în ladă. Cînd mă uit — nădragii cu pricina ia-i de unde nu-s !... Caut eu şi caut : parc-au intrat în pămînt ! După ce-am cotrobăit peste tot şi am văzut că nu-s, parcă m-a rîcîit la inimă ! Am luat-o mai întîi la rost pe bătrînica şi-am învinuit-o degeaba ; am păcătuit, deh ! La Emelea, măcar că putea da de bănuit, pentru că îl vedeam beat, nici nu m-am gîndit ! „Vai de mine, nenişorule, îmi zice bătrînica, ce-mi trebuie mie nădragi din ăştia ? Ce, am să-i port eu ? Mai zilele trecute văd că-mi lipseşte şi mie o fustă ; mi-a luat-o, cred, tot un om bun ca alde matale... Ce mai tura-vura, nu ştiu, n-am văzut", zice. „Cine-a fost pe-aici ? întreb eu. A venit cineva ?" „N-a fost nimeni, n-a venit nimeni, nenişorule, zice ; eu am stat acasă toată vremea. Emelian Ilici a ieşit, dar pe urmă s-a întors ;

uite-l colea ! Întreabă-l pe dînsul." „Emelea, zic, n-ai luat cumva nădragii mei ăia noi ; ţii minte, ăia pe care i-am făcut pentru moşierul acela ? Poate că ai avut nevoie de ei !" „Nu, Astafi Ivanîci, zice, nu i-am luat."

I-auzi, domnule ! Dă-i iar cu căutatul ; caut eu ce caut, dar pantalonii nicăieri ! Emelea şade şi se tot clatină. Şedeam şi eu, domnule, uite-aşa pe vine, dinaintea lui, aplecat deasupra lăzii, şi deodată mă uit cu coada ochiului la dînsul... Hait ! mă gîndesc şi odată simt că mi se aprinde inima în piept ; m-am şi roşit tot. Şi iată că se uită şi Emelea la mine.

— Nu, Astafi Ivanîci, nu ţi-am luat eu nădragii... Poate ţi-oi fi închipuind cine ştie ce, da să ştii că eu unul nu ţi i-am luat.

— Doar nu i-o fi înghiţit pămîntul, Emelian Ilici ?

— Nu, Astafi Ivanîci, zice, nici nu i-am văzut.

— Deh, Emelian Ilici, atunci poate că au făcut singuri picioare, nu ?

— Poate că au făcut singuri picioare, Astafi Ivanîci.

Cînd l-am auzit vorbind aşa, m-am ridicat, m-am dus la fereastră, am săltat fitilul la lampă şi m-am apucat de lucru. Aveam de prefăcut jiletca slujbaşului care locuia sub noi. Mă ardea în piept şi mă durea. Zău dacă nu era mai bine să-mi fi aruncat toată hăinăria pe foc. Emelea a simţit, se vede treaba, că-mi ieşisem din fire. Aşa e, domnule ; omul care a săvîrşit o faptă rea simte de departe nenorocirea, aşa cum simte pasărea cerului furtuna.

— Auzi, Astafi Ivanîci, a început Emeliuşka cu glas tremurat, Antip Prohorîci, felcerul, s-a însurat astăzi cu nevasta birjarului care-a murit mai deunăzi...

M-am uitat o dată la el, vezi bine, negru la faţă... Emelea a priceput. Iacătă-l că se ridică, se apropie de pat şi se apucă să scotocească prin preajmă. Aştept. S-a foit mult, vorbind într-una ca pentru el : „Nu-s, şi pace ; unde-or fi pierit, fir-ar să fie de nădragi !" Aştept eu, aştept şi odată îl văd pe Emelea că se vîră sub pat, în patru labe. N-am mai putut răbda.

— Ce te-a apucat, Emelian Ilici, de umbli-n patru labe ? zic.

— Caut nădragii, Astafi Ivanîci. Poate-or fi pe undeva.

— Lasă, domnule, zic (necăjit cum eram, îl iau de sus), nu te mai osteni şi dumneata pentru fitece ; nu-ţi mai roade genunchii degeaba !

— Nu-i nimic, Astafi Ivanîci... Poate s-or găsi, dacă i-om mai căuta.

— Hm !... zic. Ascultă, Emelian Ilici !

— Ce e, Astafi Ivanîci ?

— Nu cumva mi i-ai furat tu, ca un tîlhar, ca un nemernic, drept răsplată pentru că te-am miluit cu o bucată de pîine ? Mă apucaseră toţi dracii, domnule, cînd l-am văzut tîrîndu-se pe jos, în genunchi, înaintea mea.

— Nu... Astafi Ivanîci...

A zis aşa şi acolo a rămas, sub pat, cu faţa la pămînt. A stat mult aşa culcat ; pe urmă a ieşit. Se făcuse alb ca varul. S-a ridicat, s-a aşezat lîngă mine pe pervazul ferestrei şi a zăbovit aşa preţ de vreo zece minute.

— Nu, Astafi Ivanîci, zice, şi deodată se proţăpeşte dinaintea mea, înspăimîntător ca păcatul însuşi ; parcă-l văd şi acum. Nu, Astafi Ivanîci, zice ; nu eu ţi-am luat nădragii...

Dîrdîia din tot trupul şi se împungea într-una cu degetul în piept, iar glasul îi tremura în aşa hal, că mi-am pierdut şi eu cumpătul şi am rămas încremenit pe pervaz.

— Cum vrei, Emelian Ilici, zic ; iartă-mă, dacă din prostie te-am învinuit pe degeaba. Cît despre nădragi, mai dă-i încolo ; ne-om descurca noi şi fără ei. Braţe avem, slavă Domnului, n-o să ne apucăm de furat... şi n-o să păgubim oamenii sărmani ; ne-om cîştiga noi cumva un codru de pîine...

M-a ascultat Emelea cu luare-aminte, a mai zăbovit aşa o vreme dinainte-mi şi pe urmă s-a aşezat. Şi a stat aşa, neclintit, toată seara ; cînd m-am dus la culcare, Emelea tot acolo şedea. A doua zi dimineaţă, cînd mă uit, îl zăresc culcat pe duşumeaua goală, încovrigat sub măntăluţa lui ; de-atîta umilinţă, nici n-a mai îndrăznit să se culce în pat. Ei bine, domnule, de-atuncea nu l-am mai putut suferi, ba încă în primele zile îl uram de-a binelea. Era, ca să zic aşa, ca şi cum m-ar fi furat propriul meu fecior şi mi-ar fi pricinuit o supărare cumplită. Eh, Emelea, Emelea ! mi-am zis. Cît despre Emelea, domnule, de vreo două săptămîni bea de stingea. Se înverşunase cu totul la băutură. Pornea de dimineaţă şi se-ntorcea tîrziu noaptea. Două săptămîni n-am auzit o vorbă de la el. De bună seamă că-l rodea amarul, ori şi-o fi pus în gînd să-şi facă seama în felul ăsta. În cele din urmă s-a potolit ; şi-o fi băut toţi banii. S-a statornicit iarăşi pe pervazul ferestrei. Ţin minte că a stat aşa, fără să scoată o vorbă, trei zile încheiate ; cînd deodată iată-l că plînge. Plîngea, domnule, şi încă cum ! Îi curgeau lacrimile gîrlă şi parcă nici nu simţea că varsă lacrimi.

Trebuie să ştiţi, domnule, că e tare greu să vezi plîngînd de amar şi de alean un om în toată firea, ba încă un moşneag ca Emelea.

— Ce-i cu tine, Emelea ? zic.

Odată a tresărit. Dîrdîia din tot trupul. Vezi bine, era întîia oară că-i vorbeam, de la întîmplarea cu pricina.

— Nimic... Astafi Ivanîci.

— Nu te mai necăji, Emelea. Ia mai dă-le încolo de prostii ! Ce stai aşa îmbufnat ? Mi se făcuse milă de el.

— Aşa, Astafi Ivanîci ; nu la asta mă gîndeam. Aş vrea să-mi găsesc ceva de lucru, Astafi Ivanîci.

— Ce anume să-ţi găseşti de lucru, Emelian Ilici ?

— Ia, ceva acolo. Poate o slujbă, cum aveam mai înainte ; m-am şi dus şi m-am rugat de Fedosei Ivanîci... N-aş vrea să te supăr, Astafi Ivanîci. Poate mi-oi găsi o slujbă, Astafi Ivanîci, şi atunci am să-ţi dau dumitale tot şi am să mă răsplătesc pentru toată îmbucătura cu care m-ai miluit.

— Lasă, Emelea, lasă ; dac-a fost un păcat, s-a dus ! Alege-s-ar praful de el ! Hai să trăim iar ca mai înainte.

— Nu, Astafi Ivanîci, dumneata poate te gîndeşti tot la aia... dar să ştii că eu nu ţi-am luat nădragii...

— Fie şi aşa ; Dumnezeu cu tine, Emelianuşka !

— Nu, Astafi Ivanîci. Văd că nu mai e chip să stau la dumneata. Te rog să mă ierţi, Astafi Ivanîci.

— Vezi-ţi de treabă, Emelian Ilici, zic ; da oare cine te supără, cine te goneşte — eu ?

— Nu, dar nu se cuvine să mai hălăduiesc aşa la dumneata, Astafi Ivanîci... Mai bine plec...

Care va să zică s-a supărat omul şi o ţine una şi bună. Mă uit la el şi văd că într-adevăr s-a ridicat şi îşi pune mănăluţa.

— Încotro, Emelian Ilici ? Fii cuminte ! Ce faci, unde o să te duci ?

— Nu, nu ; rămîi cu bine, Astafi Ivanîci, şi nu mă mai ţine (iar scîncea) ; mai bine să mă feresc de păcat, Astafi Ivanîci. Nu mai eşti nici dumneata cum erai.

— Cum să nu mai fiu ? Tot aşa sînt ! Ai să te prăpădeşti singur, Emelian Ilici, ca un copil fără minte.

— Nu, Astafi Ivanîci. Acuma, Astafi Ivanîci, de cîte ori pleci, dumneata încui lada ; cînd văd asta, mă podidesc lacrimile... Nu, mai bine lasă-mă să plec, Astafi Ivanîci, şi iartă-mi toate supărările pe care ţi le-am pricinuit cît am stat împreună.

Ei bine, domnule, a plecat. Îl aştept o zi, gîndindu-mă că are să se întoarcă pe seară. Nu s-a întors ! N-a venit nici a doua şi nici a treia zi. M-am speriat ; mă apăsa urîtul — nu beam, nu mîncam, nu dormeam. Mă dăduse gata omul meu ! A patra zi, am pornit-o pe la toate cîrciumile, întrebînd de dînsul ; dar pe Emelianuşka nu era chip să-l găseşti ! „Să te fi prăpădit oare ? mi-am zis. Poate ţi-ai dat sufletul pe sub vreun gard, criţă cum erai, şi acuma zaci ca o buturugă putredă." M-am întors acasă mai mult mort decît viu. A doua zi aveam de gînd să colind iar după dînsul. Mă blestemam că l-am lăsat să plece aşa, de capul lui, prostul de el. În cea de-a cincea zi (era sărbătoare), aud deodată uşa scîrţîind şi-l văd pe Emelea intrînd : vînăt la faţă, cu părul plin de noroi, ca şi cînd ar fi dormit în uliţă, se scofîlcise şi se făcuse ca o surcică. Şi-a scos mănăluţa, s-a aşezat pe ladă lîngă mine, cu ochii ţintă în ochii mei. M-am bucurat, de bună seamă, dar în aceeaşi vreme mă rodea la inimă şi mai avan ca înainte. Vedeţi dumneavoastră, domnule, să fi făcut eu un păcat omenesc ca ăsta, apăi mai bine mă prăpădeam ca un cîine, decît să mă mai întorc. Dar Emelea s-a întors ! Fireşte, nu e lucru uşor să vezi un om în halul ăsta. M-am apucat să-l mîngîi, să-l liniştesc. „Îmi pare bine că te-ai întors, Emelianuşka, zic. Dacă mai zăboveai un pic, mă duceam şi azi să te caut prin cîrciumi. Ai luat ceva în gură ?"

— Am luat, Astafi Ivanîci.

— Şi zici c-ai mîncat ? Uite, frăţioare, a mai rămas ceva din ciorbiţa de ieri ; e cu carne. Uite colea şi nişte ceapă cu pîine. Mănîncă, zic, că nu strică.

I-am dat să mănînce şi atunci am înţeles că poate n-a pus nimic în gură de trei zile ; cu atîta poftă mînca. Ei, va să zică foamea l-a mînat încoace. M-am muiat cu totul, uitîndu-mă la el, sărmanul. Ia să dau o fugă pînă la dugheană, să-i aduc ceva pentru sufleţelul lui şi s-o sfîrşim cu ce-a fost ! Nu mai sînt supărat pe tine, Emelianuşka ! Ţi-am adus vinişor. Hai, Emelian Ilici, zic, să-i tragem o duşcă, doar e zi de sărbătoare. Vrei să bei ? Face bine.

A întins mîna lacom, a luat paharul şi s-a oprit ; a stat aşa cîteva clipe, apoi a dus paharul la gură ; vinul i-a curs pe mînecă. A dus paharul la gură, dar numaidecît l-a pus pe masă.

— Ce-i, Emelianuşka ?

— Nimic, Astafi Ivanîci.

— Nu bei ?

— Păi, Astafi Ivanîci... nu mai beau, Astafi Ivanîci.

— Vrei să te laşi cu totul, Emeliuşka, ori numai azi nu bei ?

A rămas o vreme tăcut, pe urmă îl văd că-şi lasă capul pe braţ.

— Nu cumva eşti bolnav, Emelea ?

— Nu prea mă simt bine, Astafi Ivanîci.

L-am culcat în pat. Într-adevăr, îi ardea capul şi-l scuturau frigurile. Am stat toată ziua la căpătîiul lui ; spre seară i s-a făcut mai rău. I-am dat cvas amestecat cu ulei şi cu ceapă, şi cu firimituri de pîine. Na, zic, mănîncă un pic de papară, poate c-o să-ţi facă bine ! A clătinat din cap. „Nu, zice, azi nu mai mănînc, Astafi Ivanîci". I-am pregătit un ceai. S-a spetit bătrînica de atîta alergătură. Starea lui însă nu se îmbunătăţea de loc. Proastă treabă ! mi-am zis. A mai trecut o zi şi în dimineaţa zilei următoare m-am dus la doctor. Nu departe de noi locuia un doctor pe care-l ştiam, pe nume Kostopravov. Îl cunoscusem mai demult, cînd eram încă în serviciu la familia Bosomiaghin ; mă îngrijise şi pe mine. Doctorul a venit şi l-a văzut. „Stă prost, zice. Nici nu mai făcea să trimiţi după mine. Să-i dăm totuşi nişte prafuri." Nu i-am dat prafurile ; mi-am zis că sînt mofturi de-ale doctorului. Aşa am intrat în a cincea zi de boală.

Emelea se sfîrşea, întins pe pat, sub ochii mei. Şedeam pe pervaz cu lucrul în mînă. Bătrînica făcea focul în sobă. Tăceam cu toţii. Mi se rupea inima, domnule, după el, după beţivan, ca şi cînd ar fi murit un copil de-al meu. Ştiam că Emelea se uită acum la mine ; băgasem de seamă încă de dimineaţă că se luptă cu el însuşi, că are ceva pe suflet, dar nu îndrăzneşte să-mi spună. În cele din urmă, m-am uitat la dînsul ; nu-şi mai lua ochii de la mine şi i se citea în priviri o mîhnire cumplită. Cînd şi-a dat şi el seama că mă uit în ochii lui, i-a lăsat numaidecît în jos.

— Astafi Ivanîci !

— Ce e, Emeliuşka ?

— Dacă, să zic aşa, Astafi Ivanîci, am duce mănătăluţa mea la tîrgul de vechituri, cam cît am putea să luăm pe ea ?

— Nu ştiu dacă am lua mare lucru, Emelian Ilici. Poate o hîrtie de trei ruble.

Dacă aş fi dus-o într-adevăr la tîrgul de vechituri, n-ar fi fost chip să iau nimic pe ea, ba încă mi-ar fi rîs oamenii în nas că umblu să vînd asemenea zdreanţă. I-am spus şi eu numai aşa, ca să-l mîngîi, ştiindu-l sărac cu duhul.

— Eu socoteam, Astafi Ivanîci, că s-ar putea lua trei ruble de argint ; oricum, e din postav, Astafi Ivanîci. Cum să iei numai o hîrtie de trei ruble, dacă e din postav ?

— Nu ştiu, Emelian Ilici, zic ; dacă vrei s-o duci, fireşte, trebuie să ceri de la început trei ruble.

O vreme Emelea a rămas tăcut, pe urmă m-a strigat iar :

— Astafi Ivanîci !

— Ce e, Emelianuşka ? îl întreb.

— Cînd oi închide ochii, să vinzi mantaua. Să nu mă îngropaţi într-însa, că o să zac eu şi aşa. E un lucru bun, poate ţi-o fi de folos.

Odată mi s-a strîns inima, domnule, aşa cum nici nu-i chip de spus în cuvinte. Mi-am dat cu socoteala că l-a cuprins aleanul morţii. Am tăcut iar cu toţii. S-a scurs aşa un ceas. Cînd m-am uitat iarăşi la dînsul, era tot cu ochii la mine, şi cînd mi-a întîlnit privirea, i-a lăsat în jos.

— Nu vrei apă, Emelian Ilici ?

— Dă-mi, Astafi Ivanîci, dacă te lasă inima.

I-am dat să bea.

— Mulţumesc, Astafi Ivanîci, zice.

— Mai vrei ceva, Emelianuşka ?

— Nu, Astafi Ivanîci, nu mai vreau nimic ; vreau numai...

— Ce ?

— Vreau...

— Ce vrei, Emeliuşka ?

— Nădragii ăia... eu i-am luat atunci... Astafi Ivanîci...

— Las-că te iartă Dumnezeu, Emelianuşka, sărmanule ! zic. Mori liniştit... Mi se tăiase răsuflarea, domnule, şi mi-au dat lacrimile. Am întors capul o clipă.

— Astafi Ivanîci...

Mă uit la el : Emelea voia să-mi spună ceva — se săltase în capul oaselor şi se trudea, mişca din buze... S-a roşit la faţă deodată, cu ochii ţintă la mine... Cum îl privesc, văd că păleşte iar. Într-o clipită, s-a mistuit tot ; şi-a răsturnat capul pe spate, a oftat o dată şi şi-a dat duhul.

. . . . . .

UN POM DE CRĂCIUN ŞI O NUNTĂ

Din însemnările unui necunoscut

Zilele trecute, am văzut o nuntă... Ei, dar să vă povestesc mai bine despre un pom de Crăciun. Nunta a fost frumoasă ; mi-a plăcut foarte mult. Însă o altă întîmplare a fost mai interesantă. Nu ştiu de ce, privind nunta, mi-am amintit de un pom de Crăciun. Iată cum s-au petrecut lucrurile :

Acum cinci ani, în ajunul Anului nou, am fost poftit la un bal de copii. Persoana care m-a invitat era un personaj cunoscut, un om de afaceri, cu relaţii, cunoştinţe şi cu intrigi, încît se putea crede că balul de copii era un pretext pentru părinţi de a se aduna laolaltă şi de a sta de vorbă, ca dintr-o întîmplare nevinovată, pe alte teme interesante. Eu eram o persoană străină. N-aveam de dezbătut nici un fel de teme asemănătoare. De aceea mi-am petrecut seara nestingherit de preocupări lăturalnice. Se mai afla acolo încă un domn, care părea singur cuc şi care, ca şi mine, nimerise în mijlocul fericirii familiale... Acesta mi-a sărit în ochi înaintea tuturora. Era un bărbat înalt, uscăţiv, foarte serios, cît se poate de bine îmbrăcat. Dar se vedea cît de colo că nu-l interesau nici bucuriile, nici fericirea familială. Cînd se retrăgea în vreun ungher, i se ştergea numaidecît surîsul de pe buze ; ba chiar îşi încrunta sprîncenele negre şi stufoase. Afară de gazdă, n-avea nici un cunoscut în tot balul. Se vedea că se plictisea de moarte, dar juca eroic pînă la sfîrşit rolul unui om pe deplin amuzat şi fericit.

Ulterior am aflat că era un provincial care venise în capitală într-o chestiune importantă şi foarte încurcată. Adusese o scrisoare de recomandaţie gazdei noastre, care nu-l proteja de loc *con amore* şi-l invitase numai din politeţe la balul de copii. Cărţi nu se jucau ; trabucuri nu i se oferiră. Nimeni nu intră în vorbă cu dînsul, dîndu-şi seama pesemne de la distanţă cu ce tacîm aveau de-a face. De aceea, ca să dea o atribuţie mîinilor sale, domnul meu îşi netezea toată seara favoriţii, ce-i drept, foarte frumoşi. Îi mîngîia cu atîta rîvnă, încît — uitîndu-te la dînsul — îţi putea veni negreşit gîndul că mai întîi apăruseră pe lume aceşti favoriţi şi numai după aceea li se adăugase un domn, ca să-i netezească.

În afară de acest participant, în felul său, la fericirea familială a gazdei care avea cinci băieţi dolofani, mi-a plăcut încă un domn. Acesta însă avea cu totul altă factură. Era o personalitate. Se numea Iulian Mastakovici.

Dintr-o singură privire îţi puteai da seama că era un musafir de onoare şi se afla cu stăpînul casei în aceleaşi raporturi, în care acesta se găsea cu domnul ce-şi dezmierda favoriţii. Stăpînul şi stăpîna casei îi spuneau o sumedenie de amabilităţi, aveau grijă de dînsul, îl serveau cu băuturi, îl răsfăţau, îi aduceau pe toţi ceilalţi oaspeţi pentru a-i prezenta ; iar pe el nu-l conduceau la nimeni. Am observat chiar o lacrimă scînteind în ochii gazdei, cînd Iulian Mastakovici — referindu-se la serată — spuse că rareori i se întîmplase să-şi petreacă timpul într-un mod atît de plăcut. Eu am avut parcă o înfiorare în prezenţa unui asemenea personaj şi, de aceea, după ce m-am desfătat admirînd copiii, m-am retras într-un salonaş, gol de tot, şi m-am aşezat în chioşcul de flori al stăpînei, care ocupa aproape jumătate din cameră.

Toţi copiii erau extraordinar de drăguţi şi nu vroiau cu nici un preţ să semene cu *cei mari*, cu toate dojenile guvernantelor şi ale mămicuţelor. Desfăcură într-o clipă întreg pomul de Crăciun, pînă la ultima bomboană, şi izbutiră să strice jumătate din jucării — înainte chiar de a se şti cui aparţine fiecare din ele. Drăguţ îndeosebi era un băieţel cu ochi negri, cu părul numai cîrlionţi, care ţine cu tot dinadinsul să mă împuşte cu arma lui de lemn. Dar mai mult decît toţi ceilalţi atrase atenţia asupră-i surioara lui, o fetiţă de vreo unsprezece ani, frumoasă ca un cupidon, tăcută, visătoare, cu ochi mari, îngînduraţi, cam bolditi. Copiii o supărară într-un rînd. De aceea se retrase în acelaşi salon unde şedeam şi eu, ca să se îndeletnicească într-un colţişor cu păpuşa ei.

Oaspeţii făceau semn, cu respect, către un otcupciu bogat, tatăl fetiţei ; ba unii remarcau chiar, în şoaptă, că i se şi puseseră deoparte, ca zestre, trei sute de mii de ruble. M-am întors ca să arunc o căutătură spre cei ce-şi manifestau curiozitatea în această chestiune. Privirea-mi căzu asupra lui Iulian Mastakovici, care, cu mîinile la spate şi cu capul niţeluş aplecat într-o parte, trăgea cu urechea, extrem de atent, la flecăreala acestor domni. Ceva mai tîrziu, n-am putut să nu mă minunez de înţelepciunea gazdelor cu prilejul împărţirii darurilor. Fetiţa, care avea încă de pe acum o zestre de trei sute de mii de ruble, căpătă păpuşa cea mai scumpă. Urmară daruri de valoare descrescîndă pentru aceşti copii fericiţi, după rangul, din ce în ce mai mic, al părinţilor lor. În sfîrşit, ultimul copil, un băieţaş de zece ani, pirpiriu, mărunt, pistruiat, roşcovan, primi doar o cărţulie cu povestiri despre măreţia naturii, despre lacrimi de înduioşare şi aşa mai departe, fără poze şi chiar fără vreo vinietă. Acesta era un băiat cît se poate de oropsit şi de sperios, fiul guvernantei copiilor de gazdă — o sărmană văduvă. Purta o tunicuţă sărăcăcioasă de nanchin. Căpătîndu-şi cărţulia, el se învîrti multă vreme pe lîngă celelalte jucării. Straşnic ar fi vrut să se joace cu alţi copii, dar nu îndrăznea. Îşi dădea probabil seama de situaţia lui, pe care o înţelegea încă de pe acum. Am o deosebită plăcere să-i observ pe copii. Este extraordinar de interesantă prima lor manifestare de independenţă în viaţă. Am băgat de seamă că băieţelul roşcovan era atît de tare ispitit de jucăriile scumpe ale celorlalţi copii, îndeosebi de teatru, în care vroia să capete un rol, încît hotărî să se poarte slugarnic. Zîmbea tuturor şi-i linguşea pe ceilalţi copii. Îşi dădu mărul unui băieţandru puhav, care avea o basma întreagă plină de daruri. Se învoi chiar să poarte pe un băiat în cîrcă, numai să nu fie alungat din preajma teatrului. Dar peste cîteva clipe, un ştrengar îl zvîntă în bătaie. Copilul nici nu îndrăzni să plîngă. Apăru guvernanta, mămica lui, şi-i porunci să nu-i încurce la joacă pe ceilalţi copii. Băieţelul se duse în acelaşi salon unde se afla şi fetiţa. Ea îl lăsă să se aşeze alături de dînsa şi amîndoi se apucară să îmbrace păpuşa cea scumpă.

Şedeam aproape de o oră în chioşcul îmbrăcat cu iederă şi aproape aţipisem, trăgînd cu urechea la sporovăiala băieţelului roşcovan şi a fetiţei celei frumoase cu zestre de trei sute de mii de ruble, care se îngrijeau de păpuşă — cînd intră deodată în cameră Iulian Mastakovici. Se folosise de scena turbulentă cu cearta dintre copii şi se strecurase pe tăcute din sală. Observasem

că, numai cu cîteva momente mai înainte, stătuse de vorbă foarte aprins cu tăticul viitoarei mirese bogate, pe care îl cunoscuse tocmai atunci, despre avantajele unei slujbe față de o alta. Se oprise locului îngîndurat și parcă socotea ceva pe degete.

— Trei sute... trei sute, șoptea el. Unsprezece... doisprezece... treisprezece și așa mai departe. Șaisprezece — cinci ani ! Să zicem cu patru la sută fac doisprezece, de cinci ori doisprezece fac șaizeci și la acești șaizeci... hai să socotim în total, după cinci ani vom avea patru sute. Da ! Iată... Și n-o fi luînd pungașul numai patru la sută ! Poate ia opt sau chiar zece la sută. Atunci fac cinci sute, să zicem pe puțin cinci sute, asta-i sigur... și ce-o mai fi în plus pentru tot felul de cîrpe, hm... hm...

Iulian Mastakovici își isprăvi socotelile, își suflă nasul și era cît pe ce să iasă din salonaș — cînd deodată o zări pe fetiță și se opri. Pe mine, care mă găseam dincolo de ghiveciurile de flori, nu mă putea vedea. Mi se păru extrem de emoționat. Poate că socotelile îșI făcuseră efectul asupra lui sau poate că era altceva. Dar el își freca mîinile și nu-și găsea astîmpăr. Tulburarea crescu pînă la *nec plus ultra* *, cînd se opri și aruncă încă o privire fermă asupra viitoarei mirese. Era gata să treacă înainte, dar se uită mai întîi de jur împrejur. Apoi, în vîrful degetelor, simțindu-se parcă vinovat, porni încetișor către copilă. Cu un zîmbet timid pe buze, se apropie de ea, se aplecă și o sărută în creștetul capului. Neașteptîndu-se la asemenea atac, fata dădu un țipăt de spaimă.

— Ce faci aici, copilă dragă ? o întrebă în șoaptă, aruncînd priviri în juru-i și mîngîind fetița pe obraz.

— Ne jucăm...

— Cum ? Cu dînsul ? și Iulian Mastakovici se uită chiorîș la băiat. Iar tu, puișorule, mai bine te-ai duce în salon, îi spuse băiețașului.

Băiatul îl privea în tăcere, cu niște ochi holbați. Iulian Mastakovici se uită din nou împrejuru-i și se aplecă iarăși spre fetiță.

— Dar ce ai aici, copilă dragă ? O păpușică ? o întrebă.

— Da, o păpușică, răspunse fetița, încruntîndu-se și sfiindu-se puțin.

— O păpușică... Dar știi tu oare, dragă copiliță, din ce-i făcută păpușica asta ?

— Nu știu... răspunse fetița în șoaptă, lăsîndu-și capul în piept.

— Din cîrpușoare, puișorule ! Iar tu, măi băiete, mai bine te-ai

* Dincolo de orice limită (lat.).

duce în salon la cei de-o seamă cu tine, zise Iulian Mastakovici, privindu-l aspru pe copil. Fetiţa şi băieţelul îşi încreţiră frunţile şi se apucară de mîini, unul cu altul. Nu vroiau să se despartă.

— Şi ştii de ce ţi-a fost dăruită această păpuşică ? o întrebă Iulian Mastakovici, coborîndu-şi tot mai mult vocea.

— Nu ştiu.

— Fiindcă toată săptămîna trecută ai fost o copilă bună şi cuminte.

Aici, Iulian Mastakovici, tulburat la culme, privi în juru-i ; şi, coborînd din ce în ce mai mult vocea, întrebă în cele din urmă cu un glas de-abia auzit, aproape stins de emoţie şi de nerăbdare :

— Ai să mă iubeşti, copilă dragă, cînd am să vin în vizită la părinţii tăi ?

După ce rosti aceste cuvinte, Iulian Mastakovici vru s-o sărute încă o dată pe fetiţa cea drăguţă ; dar băiatul roşcovan, văzînd-o gata să izbucnească în plîns, o prinse de mîini şi dădu drumul unui scîncet în semn de deplină compasiune faţă de dînsa. Iulian Mastakovici se înfurie de-a binelea.

— Pleacă, ieşi, marş de aici ! se răsti la băiat, du-te în salon ! Du-te la cei de-o seamă cu tine.

— Nu ! Nu pleca ! Stai pe loc ! Plecaţi dumneavoastră de aici, spuse fetiţa, lăsaţi-l, lăsaţi-l pe dînsul ! adăugă ea aproape plîngînd.

Se auzi zgomot la uşă. Iulian Mastakovici, speriat, îşi înălţă numaidecît statura-i măreaţă. Dar băieţelul cel rocoşvan se înfricoşă încă şi mai mult decît Iulian Mastakovici, dădu drumul fetiţei şi încetişor, sprijinindu-se de pereţi, trecu din salonaş în sufragerie. Pentru a nu da loc la bănuieli, Iulian Mastakovici trecu şi el în sufragerie. Era stacojiu la faţă, ca un rac, şi, aruncînd o privire în oglindă, se ruşină parcă de el însuşi. Poate se necăji de nerăbdarea şi de pripeala lui. Fusese, poate, din capul locului, atît de ispitit şi înflăcărat de socoteala făcută pe degete, încît — cu toată prestanţa şi seriozitatea sa — îşi permisese să se poarte ca un băieţandru şi să abordeze de-a dreptul subiectul său, deşi acesta ar fi putut deveni un adevărat subiect cel puţin peste cinci ani. L-am urmat în sufragerie pe acest onorabil domn şi am asistat la un spectacol original. Iulian Mastakovici, roşu la faţă de necaz şi de mînie, îl ameninţa pe băieţelul cel roşcovan care, retrăgîndu-se din ce în ce mai mult dinaintea lui, nu ştia unde să se ascundă de groază.

— Ce cauţi aici, lipseşte din faţa mea, netrebnicule ! Şterge-o ! Ai venit să furi fructe, hai ? Şterpeleşti fructe ? Pleacă, nevrednicule, marş, mucosule, marş, du-te la cei de-o seamă cu tine !

Băiatul, înfricoşat, era cît pe ce să se folosească de un mijloc deznădăjduit, încercînd să se vîre sub masă. Atunci, urmăritorul său, iritat la culme, scoase o lungă batistă de pînză fină şi, fluturînd-o, căută să-l gonească de sub masă pe băiatul înlemnit de groază. Trebuie să avem în vedere că Iulian Mastakovici era cam îndesat — bine hrănit, rumeior, rotofei, cu burticică, cu osînză pe coapse, într-un cuvînt, vîrtos şi rotund ca o nucă. Asudase, gîfîia şi se îmbujorase ca focul. Clocotea de înverşunare, atît de năprasnică îi era furia şi, poate (cine ştie ?), chiar gelozia. Izbucnii în hohote de rîs. Iulian Mastakovici se întoarse spre mine, şi, cu toată grandoarea lui, se fîstîci peste măsură. În aceeaşi clipă, stăpînul casei intră prin uşa de vizavi. Băieţaşul ţîşni de sub masă şi se puse să-şi şteargă genunchii şi coatele. Iulian Mastakovici se grăbi să-şi ducă la nas batista, pe care o ţinea de-un colţ în mînă.

Gazda se uită cu oarecare surprindere la noi, tustrei. Dar, cunoscător al vieţii pe care o privea cu toată seriozitatea, folosi numaidecît prilejul de a-şi fi prins oaspetele între patru ochi, ca să zic aşa.

— Acesta-i băieţaşul pentru care am avut onoarea să vă rog, spuse el arătînd spre copilul roşcovan...

— A ! răspunse Iulian Mastakovici, revenindu-şi greu în fire.

— E fiul guvernantei copiilor mei, urmă pe un ton rugător gazda — o femeie sărmană, văduva unui slujbaş cinstit ; de aceea, Iulian Mastakovici, dacă se poate...

— A, nu, nu ! izbucni grăbit Iulian Mastakovici, vă rog să mă iertaţi, Filip Alexeevici, e absolut imposibil ! M-am şi interesat, dar nu există locuri libere şi, chiar dacă ar fi vreunul, sînt de pe acum zece candidaţi cu drepturi mult mai mari decît dînsul... Îmi pare rău, foarte rău...

— Îmi pare rău, repetă gazda, e un băieţaş foarte modest, liniştit...

— Mare ştrengar, după cît bag de seamă, răspunse Iulian Mastakovici, şi o grimasă isterică îi strîmbă gura. Pleacă, măi băiete, ce te-ai proţăpit aici ? Du-te la cei de-o seamă cu tine, adăugă el adresîndu-se copilului.

Totuşi pe Iulian Mastakovici nu-l răbdă inima şi se uită la mine cu coada ochiului. Nici eu nu m-am putut stăpîni şi i-am rîs în nas, cu hohote. Iulian Mastakovici s-a întors brusc şi am înţeles

foarte uşor că îl întrebă pe gazdă despre mine : cine-i acest tînăr ciudat ? Îşi urmară apoi în şoaptă convorbirea şi ieşiră din cameră. După aceea, am văzut cum Iulian Mastakovici, pe cînd îl asculta pe stăpînul casei, clătina cu neîncredere din cap.

Săturîndu-mă de rîs, m-am întors în sală. Acolo, această mare personalitate, înconjurat de către taţi şi mame ca şi de gazde, debita ceva, cu multă căldură, unei doamne, la care tocmai fusese condus. Ea o ţinea de mînă pe fetiţa cu care Iulian Mastakovici avusese cu zece minute mai înainte scena din salonaş. Acum nu mai pridideа cu laudele şi cu exclamaţiile admirative pentru frumuseţea, talentele, graţia şi educaţia aleasă a copiliţei. Se gudura vădit pe lîngă mamiţică. Aceasta îl asculta cu lacrimi de încîntare în ochi. Un surîs flutura pe buzele tatălui. Pe stăpîn îl bucura afluxul general de bucurie. Toţi oaspeţii erau înţelegători. Chiar jocurile copiilor se opriră, ca să nu tulbure convorbirea. Întreaga atmosferă era plină de veneraţie. O auzii pe mămica frumoasei fetiţe, mişcată pînă-n adîncul inimii, cum îl ruga cu expresii alese pe Iulian Mastakovici să le facă deosebita cinste de a le onora casa prin nepreţuita sa prezenţă. Îl auzii pe Iulian Mastakovici cu cîtă sinceră încîntare primi invitaţia şi cum oaspeţii, împrăştiindu-se prin colţuri — aşa cum cerea buna-cuviinţă, nu mai pridideau cu laudele duioase, adresate otcupciului, otcupciţei, copilei şi, îndeosebi, lui Iulian Mastakovici.

— E însurat domnul acesta ? îl întrebai aproape cu glas tare pe un cunoscut al meu care şedea foarte aproape de Iulian Mastakovici. Acesta îmi aruncă o privire iscoditoare şi mînioasă.

— Nu ! îmi răspunse cunoscutul, amărît pînă-n fundul sufletului de neabilitatea mea, manifestată într-adins...

Mai deunăzi treceam pe lîngă biserica X. Mulţimea de invitaţi şi de gură-cască mă surprinse. În jurul meu se vorbea despre o nuntă. Era o zi mohorîtă. Începuse să bureze. Urmînd mulţimea, intrai în biserică şi îl văzui pe mire. Era un omuleţ scund, rotunjor, bine hrănit, cu burticică, foarte împopoţonat. Alerga în toate părţile, aferat, dînd dispoziţii la dreapta şi la stînga. În sfîrşit, se auziră voci : sosise mireasa. Îmi făcui loc cu greu prin înghesuiala de oameni şi văzui o frumuseţe de fată, pentru care abia sosise întîia-i primăvară. Dar mîndreţea asta era palidă şi tristă. Avea privirile rătăcite. Ochii săi îmi părură învăpăiaţi de lacrimi proaspete. Fiecare trăsătură a feţei sale, prin severitatea-i clasică, imprima acestei frumuseţi un aer de măreţie şi solemnitate. Dar

prin această măreție și severitate, prin tristețea figurii, se întrezărea primul chip — copilăresc, nevinovat, trăsăturile unei desăvîrșite naivități ale adolescenței și frăgezimii care, parcă fără rugăminți, implorau îndurare.

Se spunea că mireasa de abia împlinise șaisprezece ani. Uitîndu-mă cu luare-aminte la mire, îl recunoscui dintr-o dată pe Iulian Mastakovici, pe care nu-l mai văzusem exact de cinci ani. O privii și pe dînsa... Doamne, Doamne! O luai în grabă spre ieșirea din biserică, înghesuindu-mă prin mulțime. Oamenii spuneau că mireasa este bogată: are o zestre de cinci sute de mii... și nu se mai știe cît — în boarfe...

„Da, nu greșise socoteala!" mă gîndii, zbughind-o în stradă...

NEVASTA ALTUIA ŞI UN SOŢ SUB PAT

O întîmplare neobişnuită

I

— Fiţi atît de bun, stimate domn, permiteţi-mi, vă rog, să vă întreb ceva...

Trecătorul tresări şi se uită oarecum speriat la domnul cu blană de raton, care-l oprise tam-nesam în mijlocul străzii, pe la orele opt seara. De altfel, se ştie că dacă un domn din Petersburg intră intempestiv în vorbă, pe stradă, cu o persoană cu totul necunoscută, aceasta se sperie fără doar şi poate.

Aşa că trecătorul tresări şi se sperie niţeluş.

— Scuzaţi-mă că vă inoportunez, zise domnul în blană de raton, dar eu... eu, drept vorbind, nu ştiu... sper că mă veţi ierta... după cum vedeţi, mă aflu într-o proastă dispoziţie sufletească...

Tînărul, într-o scurtă blănită, abia atunci băgă de seamă că domnul cu blană de raton era într-adevăr surescitat. Faţa lui zbîrcită era cam palidă, îi tremura glasul, gîndurile pesemne i se învălmăşeau, iar cuvintele nu se legau între ele. Era clar că făcea din răsputeri o imensă sforţare de a adresa o umilă rugăminte unei persoane, inferioare poate ca grad şi ca stare socială, căreia te vedeai constrîns a-i face asemenea rugă. Într-adevăr, rugămintea era nepoliticoasă, bizară şi lipsită de seriozitate, venind din partea unui domn care purta o blană atît de impozantă, un frac atît de respectabil, de o minunată culoare verde-închis, împestriţat de atîtea podoabe foarte semnificative. Se vedea cît de colo că toate acestea îl stînjeneau pe domnul cu blană de raton ; în cele din urmă, surescitat cum era, nu mai putu răbda şi hotărî să-şi înăbuşe

tulburarea şi să pună capăt, în mod onorabil, acestei scene neplăcute, pe care el însuşi o provocase.

— Scuzaţi-mă, vă rog, nu-s în apele mele ; dar dumneavoastră, într-adevăr, nu mă cunoaşteţi... iertaţi-mă că v-am deranjat... m-am răzgîndit.

În acelaşi timp, îşi ridică respectuos pălăria şi o luă la fugă mai departe.

— Dar fiţi atît de bun şi permiteţi-mi...

Totuşi omuleţul se mistui în beznă, lăsînd încremenit pe domnul cu scurta de blană.

„Ce om sucit!" se gîndi tînărul. Apoi, minunîndu-se la oulme, îşi veni în fire din starea de prostraţie, îşi aduse aminte de ale lui şi începu să se plimbe înainte şi înapoi, cu ochii ţintă la poarta unei case cu nenumărate etaje. Se lăsa ceaţă şi tînărul se bucură întrucîtva, deoarece plimbarea lui prin pîclă era mai puţin vizibilă — deşi, în treacăt fie zis, nu l-ar fi zărit poate decît vreun birjar care şi-ar fi aşteptat în zadar, o zi întreagă, muşteriii.

— Scuzaţi!

Trecătorul tresări din nou : în faţa lui se ivi iarăşi domnul în blană de raton.

— Iertaţi-mă că vă deranjez încă o dată... începu el vorba ; dar dumneavoastră sînteţi desigur o persoană distinsă! Să nu mă luaţi drept un ins oarecare din punct de vedere social ; de altfel, mă cam încurc... dar vă rog să priviţi lucrurile în fond, omeneşte... în faţa dumneavoastră, domnule, se află un om nevoit să vă facă o umilă rugăminte...

— Dacă-mi stă în puteri... Şi ce doriţi?

— Vă gîndiţi, poate, c-o să vă cer bani! rosti enigmaticul domn, strîmbîndu-şi gura într-un rîs isteric, şi pălind la faţă.

— Da de unde, nici vorbă!...

— Ba nu, nu! Văd că vă inoportunez! Iertaţi-mă, dar nu mai pot răbda. Să aveţi în vedere că mă găsesc într-o tensiune nervoasă, aproape scos din minţi, şi să nu trageţi cine ştie ce concluzii...

— Treceţi la subiect, vă rog, la subiect! răspunse tînărul, dînd din cap încurajator, cu nerăbdare.

— A! Va să zică, aşa! Sînteţi un om atît de tînăr şi mă chemaţi la ordine ca pe un băieţandru prostuţ! Hotărît că am dat în mintea copiilor! Spuneţi-mi sincer, cum vă par acum, în starea mea de înjosire?

Tînărul se fîstîci şi nu răspunse.

— Permiteţi-mi să vă întreb deschis : n-aţi văzut cumva o doamnă ? Asta-i toată rugămintea mea ! rosti în sfîrşit cu hotărîre domnul în blană de raton.

— O doamnă ?

— Da, o doamnă.

— Am văzut... dar, trebuie să recunosc, au trecut atîtea...

— Exact ! răspunse omul enigmatic, cu un surîs amar pe buze. M-am încurcat, nu asta am vrut să întreb, scuzaţi ! Am vrut să spun : dacă n-aţi văzut întîmplător o doamnă în blană de vulpe cu un capişon de catifea neagră şi cu o voaletă de aceeaşi culoare ?

— Nu, n-am văzut una ca asta... nu, parcă n-am observat.

— În cazul acesta, scuzele mele, domnule !

Tînărul dădu să mai întrebe ceva, dar domnul în blană de rator se şi făcu nevăzut, lăsînd din nou înmărmurit pe interlocutorul său răbdător. „Lua-l-ar dracul !" se gîndi tînărul, vădit contrariat.

Îşi ridică cu ciudă gulerul de biber şi, respectînd unele precauţiuni, începu din nou să se plimbe pe lîngă poarta casei cu nenumărate etaje. Se înfuriase de-a binelea.

„Oare de ce nu mai iese ? îşi zise. E aproape opt !"

Chiar atunci ornicul din turn bătu opt ceasuri.

— Ah ! Naiba să te ia, la urma urmei !

— Scuzaţi !

— Ba pe mine să mă scuzaţi că v-am zis aşa... Dar aţi răsărit atît de neaşteptat în faţa mea, că m-am speriat rău de tot, spuse trecătorul, încruntîndu-se şi cerîndu-şi iertăciune.

— Vin iarăşi la dumneavoastră. De bună seamă trebuie să vă par agitat şi straniu.

— Fiţi bun şi lăsaţi la o parte fleacurile. Explicaţi-vă cît mai repede. Încă nu ştiu în ce constă dorinţa dumneavoastră !...

— Vă grăbiţi ? Ştiţi ce, domnule ? Am să vă povestesc totul, deschis, fără înfloriturі. Ce să-i faci ! Împrejurările leagă uneori oameni cu caractere diferite... Dar văd că sînteţi nerăbdător, tinere domn ! Şi aşa... de altfel nici nu ştiu cum să încep : caut o doamnă (am hotărît să dau totul pe faţă). Eu musai vreau să aflu unde a intrat doamna asta ! Cine-i anume ? Cred, tinere, că n-aveţi nevoie să ştiţi cum o cheamă.

— Nu, nu, spuneţi mai departe.

— Mai departe, tinere domn ! Dar cu ce ton îmi vorbiţi ! Iertaţi-mă, poate v-am jignit, spunîndu-vă „tinere"... n-am avut însă

nici o... într-un cuvînt, dacă doriţi să-mi faceţi un imens serviciu, aflaţi că o cucoană, adică o femeie cumsecade, vreau să spun, dintr-o familie excelentă, nişte cunoscuţi ai mei... mi s-a încredinţat, ca să zic aşa... doar trebuie să aveţi în vedere că eu nu-s familist...

— Ei şi ?

— Puneţi-vă în pielea mea, tinere (ah ! iarăşi ! scuzaţi-mă ; veşnic vă spun mereu „tinere"). Fiecare minut mi-i scump... Închipuiţi-vă că doamna asta... dar nu puteţi să-mi spuneţi cine locuieşte în casa de aici ?

— Hm ! locuieşte doar multă lume.

— Aşa-i, aveţi perfectă dreptate, răspunse domnul în blană de raton, zîmbind a rîde pentru salvarea bunei-cuviinţe, simt că o iau niţel razna... dar de ce-mi vorbiţi cu asemenea ton ? După cum vedeţi, eu recunosc din adîncul inimii că o iau razna şi, dacă sînteţi un om trufaş, vă daţi seama cît de mult m-am înjosit... După cum v-am spus, o doamnă cu purtări distinse, adică cu un fond cam facil — iertaţi-mă, iarăşi o iau pe de lături : parcă aş vorbi de-un soi de literatură. Aşa au scornit unii, de pildă, că Paul de Kock are un fond facil. [1] De altfel, tot necazul mi se trage de la Paul de Kock... asta-i...

Tînărul îl privea cu compătimire pe domnul în blană de raton care parcă bătea rău de tot cîmpii, iar după ce isprăvi de vorbit, rămase cu ochii pironiţi la dînsul, cu un surîs fără noimă şi, cu mîna tremurătoare, îl trăgea din senin de reverul scurtei.

— Întrebaţi cine locuieşte aici ? spuse tînărul, dîndu-se puţin înapoi.

— Da, locuieşte multă lume, mi-aţi şi spus adineauri.

— Aici... ştiu că locuieşte şi Sofia Ostafievna, rosti tînărul în şoaptă şi chiar cu un ton de compasiune.

— Ei, vedeţi, vedeţi ? ! Înseamnă, tinere, că totuşi ştiţi ceva !

— Vă asigur că nu ştiu nimic, absolut nimic... Mi-am închipuit după surescitarea dumneavoastră.

— Am aflat numaidecît de la bucătăreasă că ea vine aici. Dar n-aţi nimerit, fiindcă nu vine la Sofia Ostafievna... De altfel nici n-o cunoaşteţi.

— Nu ? Atunci, scuzaţi-mă...

— Pesemne, tinere, toate acestea nu vă prea interesează, zise ciudatul domn cu o amară ironie.

— Ascultaţi, spuse tînărul, oarecum încurcat. Eu nu cunosc în fond pricina stării dumneavoastră sufleteşti. Aţi fost, probabil, înşelat ? Spuneţi-mi pe şleau.

Tînărul surîse încurajator.

— Cel puţin ne vom înţelege amîndoi, adăugă el, şi întreaga sa persoană exprimă o mărinimoasă înclinare de a-i face o reverenţă.

— M-aţi distrus ! Dar — vă mărturisesc cu toată sinceritatea — e-ntocmai aşa... cu cine însă nu se întîmplă la fel !... Sînt mişcat pînă-n adîncul sufletului de participarea domniei-voastre la necazul meu. Trebuie să recunoaştem, noi între noi, tinerii... Deşi nu mai sînt aşa de tînăr, cunosc viaţa de becher, ştiţi, din obişnuinţă, tot printre holtei... ştiu doar...

— Ei, bine, se ştie, se ştie ! Dar cu ce v-aş putea fi de folos ?

— Iată ce ! Vă rog să consimţiţi că vizitarea Sofiei Ostafievna... De altfel, eu încă nu ştiu cu siguranţă la cine s-a dus cucoana asta. Ştiu numai că se află în casa de aici. Dar cînd v-am văzut plimbîndu-vă şi cum eu mă plimbam pe partea cealaltă, mi-am zis : Eu, uite, o aştept pe doamna asta, ştiu că ea-i aici. Aş fi vrut s-o întîlnesc şi să-i explic cît este de necuviincios şi de mîrşav faptul de a... într-un cuvînt, mă înţelegeţi...

— Hm ! Ei, bine ?

— Şi cînd te gîndeşti că demersul acesta nu-l fac pentru mine! Nici să nu vă treacă prin minte. E vorba doar de nevasta altuia ! Bărbatul său se află colea, pe podul Voznesenski. El vrea s-o surprindă, dar nu se poate hotărî. Încă nu crede, ca orice soţ... (aici, domnul în blană de raton dădu să surîdă). Iar eu sînt amicul lui. Conveniţi şi dumneavoastră, sînt un om care mă bucur de oarecare consideraţie, eu nu pot fi acela drept care mă luaţi...

— Bineînţeles, ei şi ? Ce mai e ?...

— Şi aşa, eu o tot urmăresc, ca s-o surprind (m-a însărcinat chiar nefericitul soţ !). Dar ştiu ce vicleană-i doamna asta tînără (veşnic se culca doar cu Paul de Kock sub pernă) şi sînt sigur că are să se strecoare pe nevăzute... Mie mi-a suflat bucătăreasa că ea vine aici. Am pornit ca un nebun într-acoace, cum am avut ştirea la mînă. Vreau s-o prind. De mult am bănuit-o. De aceea am vrut să vă rog, cum tot vă plimbaţi pe aici, ca dumneavoastră, dumneavoastră... nu ştiu cum să vă spun...

— Dar haide odată ! Ce doriţi ?

— Da-a... Însă n-am avut onoarea să fi făcut cunoştinţă. De aceea nu îndrăznesc să vă descos : ce şi cum ?... În orice caz, permiteţi-mi să facem cunoştinţă ; e un prilej plăcut !

Domnul în blană de raton, vibrînd de emoţie, scuturâ cu efuziune mîna tînărului.

— Asta ar fi trebuit s-o fac chiar de la început, adăugă el, dar am uitat toate regulile de politeţă.

Pe cînd vorbea, domnul în blană de raton nu putea sta potolit, arunca priviri neliniştite în juru-i, tropăia mărunţel pe loc şi, pe mică pe ceas, îl apuca cu mîna pe tînăr, ca un om în primejdie de înec.

— Vedeţi, urmă el, vroiam să mă adresez dumneavoastră, ca unui prieten... iertaţi-mi această libertate... v-aş ruga să umblaţi pe partea cealaltă şi înspre ulicioară, unde dă ieşirea de serviciu. Dacă nu-i nimic, circulaţi ca şi cum aţi face pe stradă litera U. Eu, din parte-mi, am să circul prin faţa intrării principale — aşa că n-are să ne scape. Tot timpul mi-a fost teamă să nu mi se strecoare printre degete. Nu vreau să-mi zboare din palmă. Cum veţi vedea-o, opriţi-o şi daţi-mi glas... Dar nebun mai sînt ! De-abia acum văd toată prostia şi necuviinţa propunerii mele !

— Ce mai e şi asta ? Nu, vă rog !...

— Nu merit nici un menajament. Sînt într-o proastă dispoziţie sufletească şi mă pierd, cum nu m-am pierdut niciodată ! Parcă aş fi fost tîrît înaintea judecăţii ! Vă mărturisesc că vă voi fi recunoscător, tinere, şi mă voi purta cu inima deschisă faţă de dumneavoastră. Chiar vă luasem drept amantul ei !

— Cu alte cuvinte, vreţi să aflaţi ce hram port eu aici ?

— Nobile şi preacinstite domn, departe de mine gîndul că dumneavoastră aţi fi *el*. Nu vă voi întina cu bănuiala asta, dar... dar daţi-mi cuvîntul de onoare că nu sînteţi amantul ei !...

— Prea bine, vă dau cuvîntul meu de onoare că sînt amant, dar nu amantul nevestei dumneavoastră. Altfel, n-aş fi în stradă, ci m-aş afla înlăuntru, împreună cu dînsa.

— Amantul nevestei mele ? Dar, tinere, cine v-a spus că am soţie ? Sînt holtei, eu, adică, însuşi amantul...

— Aţi spus că există un soţ... la podul Voznesenski...

— Desigur, fără îndoială, spun şi eu verzi şi uscate ; dar sînt pe lume şi alte relaţii între oameni ! Şi vă rog să conveniţi, tinere, că există o oarecare uşurătate a caracterelor, adică...

— Ei, haide-haide, bine-bine !...

— Rămîne stabilit că eu nu-s de loc soţ...

— Vă cred. Dar vă declar cu toată sinceritatea că, încercînd să vă schimb convingerile, eu însumi vreau să mă liniştesc şi, de aceea, drept vorbind, sînt şi eu sincer cu dumneavoastră : m-aţi indispus şi mă încurcaţi. Vă făgăduiesc că am să vă chem. Dar vă rog frumos să-mi lăsaţi mie locul de aici şi să vă depărtaţi cît mai mult. Căci aştept şi eu pe cineva.

— Vai de mine, vai de mine, plec numaidecît, respect pătimaşa impacienţă a inimii domniei-voastre. Înţeleg asta, tinere. Ah, cît de bine vă înţeleg acum !

— Bine, bine...

— La revedere !... Dar, scuzaţi-mă, tinere, mai am încă ceva... Nu ştiu cum să spun... Daţi-mi cuvîntul de om nobil şi de onoare că nu sînteţi amantul ei !

— Pentru numele lui Dumnezeu !

— Şi încă o întrebare — ultima : cunoaşteţi numele de familie al soţului aceleia... care constituie, cum să zic, obiectul aşteptării domniei-voastre ?

— Bineînţeles că-l cunosc : nu-i numele domniei-voastre, şi basta !

— Dar de unde îmi cunoaşteţi numele ?

— Daţi-mi un moment ascultare şi vedeţi-vă de drum ! Vă pierdeţi vremea degeaba ! Are să vă scape ea între timp printre degete de o mie de ori... Ce mai staţi ? Ei bine, dama dumneavoastră are blană de vulpe şi glugă, iar a mea pardesiu în carouri şi pălărioară bleu de catifea... Ce vă mai trebuie ? Ce vreţi mai mult ?

— Pălărioară bleu de catifea ! Are şi pardesiu în carouri, şi pălărioară bleu, exclamă domnul cel inoportun, întorcîndu-se brusc din drum.

— Uf, la dracu' ! Dar se pot întîmpla asemenea coincidenţe... În definitiv, ce-aveţi cu mine ? A mea doar nu se duce acolo !

— Dar unde-i cea — a domniei-voastre ?

— Vreţi neapărat să ştiţi unde se află ? Ce vă priveşte ?

— Trebuie să recunosc că şi eu tot despre...

— Uf, Doamne ! Dar n-aveţi pic de ruşine ! Ei bine, a mea are nişte cunoştinţe la etajul doi, spre stradă. Ce mai vreţi ? Să vă indic persoanele, cu numele lor, hai ?

— Sfinte Dumnezeule ! Şi eu am cunoscuţi la etajul doi, cu ferestrele tot la stradă... De pildă, generalul...

— Cum ? Un general ?

— Da, un general. De altfel, pot să vă spun şi care general : ei bine, îi vorba de generalul Poloviţîn.

— Bună treabă ! Nu, nu-i el ! (Ah, dracu' să-l ia, dracu' să-l ia !)

— Nu sînt ei ?

— Nu-s ei !

Amîndoi tăcură şi se priviră încurcaţi unul pe altul.

— Mă rog, adică de ce mă tot priviţi aşa ? izbucni domnul cel tînăr, căutînd, înciudat, să-şi alunge starea de încremenire şi de îngîndurare care-l cuprinsese.

Domnul începu să se frămînte :

— Eu, eu, recunosc...

— Nu, staţi, permiteţi-mi, vă rog, mai bine să stăm de vorbă rezonabil. E un interes comun. Lămuriţi-mă... Pe cine aveţi acolo?...

— Adică, ce cunoştinţe ?

— Da, ce cunoştinţe...

— Ei, vedeţi, vedeţi... După ochi îmi dau seama că am ghicit !

— La dracu' ! Ei bine, nu, nu, la dracu' ! Ce ? Sînteţi orb ? Eu doar stau aici în faţa dumneavoastră, nu mă aflu împreună cu dînsa. Ei ? Atunci, cum vine treaba ? Hm, drept vorbind, mie mi-i totuna : îmi spuneţi, ori nu-mi spuneţi !

Domnul cel tînăr, turbat de mînie, făcu de vreo două ori stînga-mprejur şi schiţă cu mîna un gest a lehamite.

— Dar eu n-am nici o pretenţie, vai de mine ! Ca om de onoare, am să vă povestesc totul. Mai întîi, soţia venea aici singură. E rudă cu dînşii. Şi nici n-am bănuit nimic. Ieri, îl întîlnesc pe excelenţa-sa, care-mi spune că de trei săptămîni s-a mutat de aici în alt apartament ; iar soţia... adică nu a mea (ci soţia domnului de pe podul Voznesenski), va să zică cucoana aceasta spusese bărbatului său că acum trei zile fusese la dînşii în apartamentul de aici... Pe de altă parte, bucătăreasa mi-a povestit că apartamentul locuit de excelenţa-sa a fost închiriat de un oarecare tînăr cu numele de Bobînîţîn...

— Ah, ducă-se dracului, ducă-se dracului !

— Stimate domn, sînt înfricoşat, sînt îngrozit !

— Uf, ducă-se dracului ! Mie, drept să vă spun, nu-mi face nici cald, nici rece înfricoşarea sau groaza dumneavoastră. Vai, uite-uite, parcă s-a zărit ceva, colea...

— Unde ? Unde ? Numai strigaţi odată : Ivan Andreici ! şi zbor...

— Bine, bine ! Ah, la dracu', la dracu' ! Ivan Andreici ! !

— Aici ! strigă Ivan Andreici, cu sufletul la gură. Ei, ce-i ? Ce-i ? Unde ?

— Nu. te-am strigat numai aşa... am vrut doar să ştiu cum se numeşte doamna asta ?

— Glaf...

— Glafira ?

— Nu, nu chiar Glafira... scuzaţi-mă, dar nu vă pot spune numele ei.

Rostind vorba asta, stimabilul domn se făcu alb ca varul.

— Da, bineînţeles, nu-i Glafira ; ştiu şi eu că nu-i Glafira ; nici aceea nu-i Glafira. Dar vorba e : cu cine-i acum ?

— Unde ?

— Acolo ! Ah, la dracu' ! la dracu' ! (Tînărul nu-şi afla locul de turbare.)

— A, ia te uită ! Cum aţi ştiut că o cheamă Glafira ?

— Dar, la urma urmei, ce dracu' ! Pe deasupra mai am tevatură şi cu dumneavoastră ! Spuneaţi doar că pe dama dumneavoastră n-o cheamă Glafira !...

— Stimabile, cu ce ton îmi vorbiţi !

— Uf, la dracu' ! De ton îmi arde mie acum ? Dar ce-i cu dînsa ? Vi-i soţie ori ba ?

— Nu ! V-am spus doar că nu-s însurat !... N-aş fi pomenit de dracu' la fiecare pas faţă de o persoană respectabilă, căzută într-un necaz — o persoană, zic, dacă nu demnă de toată stima şi consideraţiunea, cel puţin binecrescută. Văd că rostiţi într-una : La dracu' ! Ducă-se dracului !

— Ei şi ! La dracu' ! Asta-i, acum aţi priceput ?

— Dumneavoastră sînteţi orbit de mînie, iar eu tac chitic. Doamne sfinte, dar cine-o fi oare ?

— Unde ?

Răsunară zgomote, hohote de rîs... Două fete drăguţe ieşiră din pridvorul casei. Amîndoi bărbaţii se repeziră spre ele.

— Aha, cine-mi sînteţi ? Ce-i cu voi ?

— Ce vă priveşte ?

— Nu-s ele !

— Ce ? N-aţi nimerit pe cele căutate ? Birjar !

— Încotro mergem, mamzel ?

— La Pokrov. Urcă-te, Annuşka, te duc pînă acasă.

— Eu mă aşez de partea cealaltă. Dă-i drumul ! Vezi să mîi repede...

Birjarul plecă.

— De unde or fi venit ?

— Doamne Dumnezeule, oare n-ar fi bine să ne ducem noi acolo ?

— Unde ?

— Cum unde ? La Bobîniţîn...

— Nu, nu se poate...

— De ce ?

— Eu m-aş duce, bineînţeles ; dar ea ar spune altăceva ; ea... mi-ar lua-o înainte : doar o cunosc eu cîte parale face ! Va spune că a venit dinadins, ca să mă prindă pe mine cu careva, şi va arunca toată beleaua asupra mea !

— Să ştiţi că ea ar putea fi acolo ! Parcă îmi spune inima că dumneavoastră ar trebui să vă duceţi la general...

— Păi, s-a mutat !

— N-are a face, nu mă înţelegeţi ? Ea s-a dus, chipurile, la dînsul, iar dumneavoastră — la fel. Acum aţi priceput ? Procedaţi aşa, ca şi cum n-aţi fi ştiut că generalul s-ar fi mutat şi aţi venit, adică, să vă luaţi soţia, şi aşa mai departe.

— Şi pe urmă ?

— Pe urmă puneţi gabja la Bobîniţîn pe cine trebuie. Uf, drace, dar greu de cap mai...

— Dumneavoastră însă de ce ţineţi atîta ca eu să pun gabja pe cine trebuie ? Ia să vedem, de ce ?...

— De ce, de ce, tătucule ? De ce ? Iar o luaţi de la început ? Of, Doamne, Doamne ! Vă faceţi de rîs, ce ridicol, ce greu de cap mai sînteţi !

— Atunci de ce vă interesaţi aşa de mult ? Vreţi să aflaţi...

— Ce să aflu ? Ce ? Ei, la dracu' ! Nu-mi arde acum de dumneavoastră ! Am să mă duc singur, luaţi-o din loc, ştergeţi-o de aici, pîndiţi-o, porniţi la goană, hai !

— Stimabile, v-aţi cam obrăznicit ! exclamă deznădăjduit domnul în blană de raton.

— Cum adică ? Cum ? M-am obrăznicit ? zise tînărul, cu dinţii încleştaţi, turbat de mînie, apropiindu-se de domnul în blană de raton : Cum adică, hai ? Faţă de cine m-am obrăznicit ? răcni el cu voce tunătoare, strîngîndu-şi pumnii.

— Dar, stimate domn, permiteţi-mi...

— Adică cine îi fi fiind dumneata, faţă de care m-am obrăznicit ? Ce nume de familie ai ?

— Nu înţeleg, tinere, cum vine vorba. Ce nevoie ai de numele meu ? Eu nu-l pot declara... Mai bine merg cu dumneata.

Haidem, n-o să mă las, sînt gata de orice... Dar, crede-mă, merit expresii mai politicoase ! Nu trebuie să-ţi pierzi prezenţa de spirit în nici o împrejurare. Chiar dacă te-a indispus ceva — şi bănuiesc ce anume — atunci nu trebuie, totuşi, să întreci măsura... Eşti un domn încă foarte, foarte tînăr !...

— Şi ce contează în ochii mei că dumneata eşti bătrîn ? Mare scofală ! Ia-ţi tălpăşiţa, domnule, ce te tot învîrteşti pe aici ?

— Cum adică bătrîn ? Cum ? Eu sînt bătrîn ? Bătrîn doar ca grad. Apoi, eu nu mă învîrt de loc pe aici...

— Se şi vede ! Te rog însă s-o iei la sănătoasa...

— Nu, nu, rămîn cu dumneata. Nu-mi poţi interzice. Mai ales că şi eu sînt amestecat în afacerea asta... de altfel, eu şi cu dumneata...

— Atunci mai încet, linişte, taci din gură !

Amîndoi pătrunseră pe uşa de la intrare şi suiră scara pînă la etajul al doilea. Era întuneric beznă.

— Stai pe loc ! N-ai cumva chibrituri ?

— Chibrituri ? Ce fel de chibrituri ?

— Nu fumezi trabuc ?

— A, da ! Am, am. Sînt aici. Iată-le, stai...

Domnul în blană de raton se agită.

— Uf, ce om fără cap... drace ! Parcă asta-i uşa...

— Asta — asta — asta — asta — asta...

— Asta — asta — asta... ce tot urli ? Mai încet !...

— Stimabile, eu mi-am călcat pe inimă... dar dumneata eşti un obraznic. Asta eşti !

Sclipi o lumină.

— Ei, aici e : uite tăbliţa de aramă ! Iată, scrie ! Nu vezi : Bobîniţîn ? !...

— Văd, văd !

— Mai încet ! Ce, s-a stins ?

— S-a stins.

— Trebuie să batem la uşă ?

— Da, trebuie ! răspunse domnul în blană de raton.

— Bate în uşă !

— Nu vreau, de ce să bat eu ? Începe dumneata, bate dumneata întîi...

— Fricosule !

— Ba dumneata eşti un fricos !

— Şterge-o de a-ici !

— Aproape mă căiesc că ţi-am încredinţat secretul meu. Dumneata eşti un...

— Eu ? Adică ce sînt eu ?

— Un profitor de pe urma tulburării mele sufleteşti : ai văzut că mă aflu într-o stare de deprimare morală...

— Doi bani nu dau pe aşa ceva. Zău că-mi vine să şi rîd. Şi cu asta — basta !

— Atunci, ce cauţi aici ?

— Dar dumneata ?

— Splendidă moralitate ! remarcă mînios domnul în blană de raton.

— Ce tot trăncăneşti despre moralitate ? Ce te-a apucat ?

— Dar asta-i curat imoral !

— Ce anume ?

— După dumneata, orice soţ jignit este un găgăuţă.

— Dar dumneata nu eşti soţul ! Nu mi-ai spus că soţul se află acum pe podul Voznesenski ? Atunci, dumneata ce hram porţi ? Ce te legi de mine, ca scaiul ?

— Fiindcă mi se pare că tocmai dumneata eşti amantul !...

— Ia ascultă, domnule, dacă o ţii mereu una şi bună, voi fi nevoit să recunosc că dumneata eşti un găgăuţă. Adică ştii cine-i acela ?

— Vrei să zici, prin urmare, că eu sînt soţul ! rosti domnul cu blană de raton cu un ton, de parcă l-ar fi opărit cineva cu apă clocotită şi zvîcni îndărăt.

— Ssst ! Taci din gură ! M-auzi...

— Asta-i ea.

— Ba nu !

— Uf, ce întuneric ! Beznă !

Se aşternu o linişte adîncă. Din apartamentul lui Bobînişîn se auziră zgomote.

— Adică ce rost are să ne certăm, stimate domn ! şopti persoana în blană de raton.

— Dar, mii de draci ! dumneata singur te-ai ofensat.

— Bine, dar dumneata m-ai scos din ţîţîni.

— Taci din gură !

— Recunoaşte că eşti încă foarte tînăr...

— Taci o-da-tă din gu-ră !

— Sînt de acord, bineînţeles, cu părerea dumitale că soţul care se găseşte într-o asemenea situaţie este un găgăuţă !

— N-ai să taci odată din gură ? A-a-a !

— Nu înțeleg de loc prigoana asta îndîrjită a unui soț nefericit !

— Asta-i ea !

Dar între timp zgomotul se stinse.

— E ea ?

— Ea ! Ea ! Ea ! Adică, dumneata de ce te afli în treabă ? Nu-i doar pacostea dumitale !

— Stimabile, stimabile ! mormăi domnul în blană de raton, pălind și sughițînd a plîns. Eu sînt, fără îndoială, într-o proastă dispoziție sufletească... ai văzut îndeajuns cum m-am înjosit. Acuma-i noapte, bineînțeles, dar mîine... Probabil mîine nici n-o să ne mai întîlnim, deși nu mă sfiesc a mă întîlni cu dumneata. De altfel, nici nu sînt eu în cauză, ci amicul meu, cel de pe podul Voznesenski. Zău că el îi la mijloc ! Nevasta lui e cu pricina. E vorba deci de soția altuia. Bietul om ! Te asigur, că-i un bun cunoscut al meu. Dă-mi voie să-ți povestesc totul. După cum îți poți da seama și singur, sîntem adevărați prieteni. Altfel nu mi-aș fi făcut atîta sînge rău, îți dai seama și dumneata. De atîtea ori i-am spus : Ce ți s-a abătut cu însurătoarea, dragul meu amic ? Ai un titlu, ești om cu stare, onorabil ! De ce să schimbi toate acestea pe un capriciu de cochetărie ? Spune și dumneata, n-am dreptate ? Nu și nu, mă-nsor, zise el. Vreau fericire familială !... A și dat acum peste fericirea familială ! Odinioară, el însuși încornora pe soți, iar acum soarbe singur cupa amărăciunilor... Te rog să mă ierți, căci explicația mea a fost impusă de necesități !... E un om nenorocit, care-și bea pînă la fund cupa amărăciunilor, asta-i !

Domnul în blană de raton sughiță : parc-ar fi izbucnit de-a binelea în hohote de plîns.

— N-are decît să-i ia dracu' pe toți ! Pe lume sînt proști cu ghiotura ! Dar dumneata, în definitiv, cine ești ?

Domnul cel tînăr, în culmea furiei, scrîșni din dinți :

— După toate acestea, vă rog să recunoașteți... că m-am purtat cu dumneavoastră cu noblețe și cu inima deschisă... și drept răspuns — un asemenea ton !

— Vai de mine ! Permiteți-mi... scuzați-mă... vă rog... Dar cum vă cheamă ?

— Asta nu ! Ce nevoie aveți de numele meu ?

— A ! !

— Nu vă pot spune numele...

— Mă rog, îl cunoaşteţi pe Şabrin ? îl întrebă repede domnul cel tînăr.

— Şabrin ! ! !

— Da, Şabrin ! A ! ! ! (Aici, domnul cel tînăr îl tachină pe domnul în blană de raton.) Aţi înţeles cum stă afacerea ?

— Nu-l cunosc, dar mă rog : care Şabrin ? răspunse buimăcit domnul în blană de raton. Nu-i vorba de Şabrin. E o persoană respectabilă ! Vă iert nepoliteţa provocată de chinurile geloziei dumneavoastră.

— E un pungaş, un suflet corupt, un mitarnic, un escroc, un delapidator de bani publici. În curînd are să fie tras la judecată !

— Scuzaţi-mă, zise domnul în blană de raton, îngălbenindu-se la faţă. Dar nu-l cunoaşteţi. După cum văd, vi-i cu totul necunoscut.

— Într-adevăr, nu ştiu cum arată la faţă. În schimb, din surse foarte apropiate de dînsul, îl cunosc prea bine.

— Cam din ce surse, stimate domn ? Am rămas descumpănit, după cum vedeţi...

— Un dobitoc, un gelos, care nu-i în stare să-şi păzească nevasta ! Acesta-i el, în carne şi oase, dacă vă face plăcere să-l cunoaşteţi !

— Iertaţi-mă, tinere, dar în înverşunarea dumneavoastră sînteţi pe-o cale cu totul greşită...

— Ah !

— Ah !

În apartamentul lui Bobînițîn se auzi din nou zgomot. O cheie se întoarse în broasca uşii. Răsunară voci.

— Ah, nu-i ea ; nu-i ea ! O cunosc după voce. Acum am descoperit totul : nu-i ea, zise domnul în blană de raton, îngălbenindu-se ca ceara.

— Tăcere !

Tînărul se lipi de perete.

— Stimate domn, eu o iau la sănătoasa : nu-i ea, sînt foarte bucuros.

— Foarte bine, n-aveţi decît, călătorie sprîncenată !

— Dar dumneavoastră de ce mai staţi aici ?

— Ce-ţi fi avînd cu mine ?

Uşa se deschise şi domnul în blană de raton, fără să mai aştepte, se năpusti valvîrtej pe scară în jos.

Un bărbat şi o femeie trecură pe lîngă tînăr, care avu o strîngere de inimă. Se auzi un glas cunoscut de femeie ; apoi hîrîi o voce răguşită de bărbat, cu totul necunoscută.

— Nu-i nimic, voi da poruncă să tragă sania la scară, rosti vocea răguşită.

— Ah, aşa ? foarte bine, de acord ! Dă poruncă...

— Este acolo, mă întorc îndată.

Doamna rămase singură.

— Glafira ! Cum ? Ţi-ai călcat jurămintele ? răcni tînărul, apucînd-o de mînă pe doamnă.

— Vai, cine-i ? Dumneata eşti, Tvorogov ? Dumnezeule ! Ce faci aici ?

— Cu cine-ai fost aici ?

— Dar ăsta-i soţul meu ! Hai, pleacă, pleacă imediat ! Are să iasă acuşi de acolo... de la familia Poloviţîn. Pleacă, pentru numele lui Dumnezeu, pleacă !

— Poloviţîn s-a mutat de aici de trei săptămîni. Ştiu tot !

— Vai ! Şi doamna dădu buzna spre ieşire. Tînărul o ajunse din urmă.

— Cine ţi-a spus ? îl întrebă ea.

— Chiar soţul dumneavoastră, doamnă, Ivan Andreici. E aici, înaintea dumneavoastră, doamnă...

Ivan Andreici se afla într-adevăr în faţa uşii de la intrare.

— A, dumneata-mi erai ? exclamă domnul în blană de raton.

— Ah ! *C'est vous* * ? izbucni Glafira Petrovna, năpustindu-se spre dînsul cu o sinceră bucurie. Vai, Doamne, să vezi ce mi s-a întîmplat ! Am fost la familia Poloviţîn... Închipuie-ţi... ştii că ei locuiesc acum lîngă podul Izmailovski... doar ţi-am spus, mai ţii minte ? Am luat de acolo o sanie. Caii s-au speriat, au luat-o la goană, au sfărîmat sania, iar pe mine m-au răsturnat la vreo sută de paşi de aici ; birjarul a fost arestat, iar eu de groază îmi pierdusem minţile. Noroc de *monsieur* Tvorogov...

— Cum ?

Monsieur Tvorogov semăna mai degrabă cu o stană de piatră decît cu *monsieur* Tvorogov.

— *Monsieur* Tvorogov m-a văzut aici şi s-a oferit să mă conducă. Dar acuma, cum te afli dumneata de faţă, nu pot decît să-ţi exprim călduroase mulţumiri, Ivan Ilici...

* Dumneata erai ? (Fr.)

Doamna întinse mîna lui Ivan Ilici, care înlemnise de surprindere, şi mai mult îi ciupi mîna decît i-o strînse.

— *Monsieur* Tvorogov e o cunoştinţă de-a mea. Am avut plăcerea să ne vedem la un bal, la familia Skorlupov. Parcă ţi-am povestit, nu ? Cum de ai uitat, *Coco ?*

— Ah, da, desigur ! Cum să nu ! Îmi aduc aminte ! zise domnul în blană de raton, supranumit *Coco*. Îmi pare foarte, foarte bine de cunoştinţă — şi strînse cu efuziune mîna domnului Tvorogov.

— Cu cine stai de vorbă ? Ce înseamnă asta ? Eu stau şi te aştept... răsună o voce răguşită.

În faţa acestui grup de persoane se arătă un domn lung cît o prăjină care îşi scoase lornionul şi îl privi atent pe domnul în blană de raton.

— Ah, *monsieur* Bobîniţîn ! ciripi doamna. De unde veniţi ? Ce întîlnire neaşteptată ! Închipuiţi-vă, m-a răsturnat sania cu puţin mai înainte... dar iată-l şi pe soţul meu ! *Jean ! Monsieur* Bobîniţîn, ştii, de la balul Karpovilor...

— O, îmi pare foarte, foarte bine !... Dar, draga mea, aduc un cupeu, numaidecît !

— Adă, *Jean*, adă ! Nu mai pot de spaimă. Tremur toată. Mă ia cu un fel de leşin... Pe diseară, la balul mascat, îi şopti lui Tvorogov... Rămîneţi cu bine, domnule Bobîniţîn, rămîneţi cu bine ! Ne vom întîlni, probabil, mîine, la balul dat de familia Karpov...

— Nu-nu, scuzaţi, dar mîine n-o să pot. Mîine, vorba ceea, dacă azi n-a prea fost... Domnul Bobîniţîn mai mormăi ceva printre dinţi, bătu zgomotos din călcîiele cizmelor, se urcă în sania lui şi plecă.

Cupeul trase la scară. Doamna luă loc. Domnul în blană de raton se opri un moment. Parcă nu era capabil să facă vreo mişcare şi numai îl privea fără noimă pe domnul cel tînăr. Iar acesta zîmbi tîmp.

— Nici nu ştiu cum...

— Scuzaţi-mă, sînt foarte bucuros de cunoştinţă, îi tăie vorba domnul cel tînăr, înclinîndu-se pătruns de curiozitate şi de oarecare teamă.

— Sînt şi eu cît se poate de bucuros...

— Mi se pare că v-a căzut un galoş din picior...

— Mie ? A, da ! Mulţumesc, mulţumesc... Tot vroiam să-mi cumpăr o pereche, de cauciuc...

— În galoşii de cauciuc cam asudă piciorul, rosti domnul cel tînăr cu o nemărginită bunăvoinţă, după toate aparenţele.

— *Jean !* Mai ai mult ?

— Într-adevăr, asudă... Numaidecît, puişorule, numaidecît ! Am o discuţie interesantă ! Tocmai, cum aţi binevoit a observa, asudă piciorul... De altfel, scuzaţi-mă, eu...

— Vai de mine !

— Bucuros de cunoştinţă, foarte bucuros...

Domnul în şubă de raton se urcă şi el în cupeul care porni imediat. Tînărul rămase îndelung pe loc, petrecînd careta cu ochii plini de uimire.

II

Chiar în seara următoare se dădea un spectacol la opera italiană. Ivan Andreevici năvăli în sală ca o bombă. Niciodată nu se remarcase la dînsul pînă atunci asemenea *furore* *, asemenea pasiune pentru muzică. Se ştia cel puţin, cu certitudine, că Ivan Andreevici era mare amator să tragă un puişor de somn de vreo oră sau două la opera italiană. Se şi pronunţase în cîteva rînduri că la operă e plăcut şi chiar dulce somnul. „Pînă şi primadona, spunea el amicilor, miaună — ca o pisicuţă albişoară — un cîntecel de leagăn."

Dar aceste aprecieri fuseseră făcute de dînsul mai demult, încă în timpul stagiunii trecute. Acum însă, vai ! Ivan Andreevici nu-şi mai găsea somnul nici acasă, în timpul nopţii. Totuşi, dădu buzna ca un vifor în sala ticsită de lume. Chiar şi plasatorul se înfioră în faţa lui şi pe loc aruncă o privire bănuitoare cu coada ochiului spre buzunarul său lateral, aşteptîndu-se să vadă cu siguranţă mînerul unui pumnal, ascuns pentru orice eventualitate.

Trebuie să adăugăm că pe vremea aceea erau în floare două tabere, fiecare fiind adepta unei primadone. Unii se numeau ****işti alţii* ****ini.* [2] Amîndouă taberele erau atît de mari admiratoare de muzică, încît plasatorii se temeau cu drept cuvînt de vreo manifestare prea accentuată de iubire faţă de frumosul şi de superiorul acumulate în cele două primadone. Iată de ce, cînd văzu

* Patimă nebună (it.).

o năvalnică izbucnire juvenilă în sala teatrului chiar din partea unui bătrîn cărunt, deşi — în treacăt fie zis — nu cărunt de tot... om aşa, cam de vreo cincizeci de ani, cam pleşuv şi în genere respectabil ca înfăţişare, plasatorul îşi aduse aminte fără voie de superbele cuvinte ale lui Hamlet, prinţul danez :

„Cînd bătrîneţea freamătă năprasnic,
Ce-nseamnă tinereţea ?..."

şi — după cum am spus mai înainte — se uită chiorîş la buzunarul lateral al fracului, nădăjduind să zărească un pumnal. Dar acolo era numai portofelul şi nimic mai mult.

Intrînd ca o furtună în teatru, Ivan Andreevici făcu într-o clipă, cu privirea, ocolul tuturor lojilor de rangul al doilea, şi — grozăvie ! Inima i se opri într-o zvîcnire : ea era acolo ! Şedea într-o lojă. Tot acolo se afla şi generalul Poloviţîn, împreună cu soţia şi cu cumnata lui, precum şi aghiotantul său, un tînăr extrem de abil. De asemenea se găsea cu ei şi un civil oarecare... Ivan Andreevici îşi încordă atenţia la maximum, îşi ascuţi vederea, dar — catastrofă ! Civilul se ascunsese mişeleşte la spatele aghiotantului şi rămase în negura anonimatului.

Ea era aici, deşi spusese că va fi cu totul în altă parte !

Tocmai această duplicitate care, de la o vreme, se manifesta la fiecare pas al Glafirei Petrovna, îl distrugea pe Ivan Andreevici. Iar tînărul acela în haine civile îl făcu să ajungă la culmea disperării. Se lăsă în fotoliu zdrobit de-a binelea. Oare de ce ? Cazul era foarte simplu...

Trebuie să menţionăm că fotoliul lui Ivan Andreevici se afla drept lîngă lojile de la parter şi, afară de asta, loja trădătoare de rangul al doilea se afla chiar deasupra fotoliului său — aşa că, spre imensa lui nemulţumire, nu putea să vadă absolut nimic din ceea ce se petrecea deasupra lui. De aceea se înfurie şi începu să fiarbă ca un samovar.

Actul întîi, în întregime, trecu neobservat pentru dînsul, care nu auzi, adică, nici o notă. Avantajul muzicii ar consta, după unii, în faptul că impresiile muzicale se pot pune de acord cu orice fel de simţăminte. Omul vesel va găsi în sunete bucurie, iar cel mohorît — tristeţe... În urechile lui Ivan Andreevici vuia o adevărată furtună. Iar drept culme a necazului său, răsunau voci atît de puternice de la spate, din faţă, de pe de lături, încît Ivan Andreevici îşi ieşi din fire. În sfîrşit se încheie actul întîi. Dar în clipa

cînd se lăsă cortina, eroul nostru avu o aventură aşa de extraordinară, că nici o pană n-ar fi în stare s-o descrie.

Se întîmplă uneori să cadă cîte un program din lojile rangurilor de sus. Cînd se joacă o piesă plictisitoare, iar spectatorii cască de urît, lucrul acesta ia pentru dînşii proporţiile unui adevărat eveniment. Cu un deosebit interes ei urmăresc zborul hîrtioarei extrem de subţirele, privind-o cum pică de la rangul superior, şi găsesc o plăcere a-i însoţi călătoria în zigzaguri pînă la fotoliile de la parter, unde ea se aşază neapărat pe capul cuiva cu totul nepregătit pentru asemenea întîmplare. Într-adevăr, este foarte interesant să te uiţi cum se fîstîceşte persoana cu pricina (căci trebuie să se fîstîcească, fără doar şi poate). Pe mine mă înspăimîntă totdeauna binoclurile doamnelor, aşezate pe bordura lojilor. Am impresia că au să cadă din moment în moment pe capul cuiva, care nu se aşteaptă de loc la o astfel de întîmplare. Dar îmi dau seama că n-ar fi locul să fac asemenea observaţie tragică şi de aceea o las pe seama foiletoanelor din gazetele care ne apără împotriva înşelătoriilor, a relei-credinţe şi a gîndacilor (dacă-i aveţi prin casă), recomandînd pe celebrul domn Principe, teribilul inamic şi adversar al tuturor gîndacilor din lume, nu numai ruseşti, ci şi străini, cum sînt, de pildă, „şvabii" şi alţii.

Dar ceea ce s-a întîmplat cu Ivan Andreevici n-a mai fost descris nicăieri pînă acum. Căzu din zbor pe capul său — destul de pleşuv, cum v-am mai spus — nu un program. Recunosc că am chiar mustrări de conştiinţă spunînd ce i se lăsă pe cap, fiindcă e într-adevăr cam ruşinos să afirmi că pe capul respectabil şi dezgolit, adică lipsit în parte de păr, al gelosului şi iritatului Ivan Andreevici — a căzut din văzduh un obiect atît de imoral, de pildă, ca un bileţel de amor, intens parfumat. Bietul Ivan Andreevici, cu totul nepregătit pentru acest caz neprevăzut şi infam, se cutremură ca şi cum ar fi prins pe capul său un şoarece sau vreo fiară sălbatică.

În privinţa caracterului amoros al bileţelului nu putea fi nici o îndoială. Era scris pe o hîrtie foarte parfumată, exact cum se scriu bileţelele în roman, şi îndoit într-un format suspect de mic pentru a putea fi ascuns într-o mănuşă de damă. Căzuse pesemne din întîmplare în timpul transmiterii. Ceruse probabil cineva programul, iar bileţelul fusese introdus cu dibăcie înlăuntru şi era pe cale de a fi predat în mîini sigure. Dar în clipa următoare, poate un ghiont din nebăgare de seamă al aghiotantului, care se scuză cu o extremă abilitate de stîngăcia sa — şi bileţelul lunecă

din mînuţa care tremura de tulburare ; iar tînărul civil, care-şi întinse între timp mîna nerăbdătoare, căpătă tam-nesam, în loc de scrisorică, numai programul — cu care nu mai ştiu ce să facă. A fost o întîmplare neplăcută, stranie — acesta-i purul adevăr. Dar pentru Ivan Andreevici, trebuie să conveniţi, cazul acesta a fost încă şi mai displăcut.

— *Prédestiné* *, şopti el scăldat de-o sudoare rece, strîngînd bileţelul în amîndouă mîinile, *prédestiné !* Glonţul îl va nimici pe vinovat ! îi fulgeră prin minte. Ba nu, nu aşa ! Ce-s eu de vină ? Mai ales că mai este o vorbă : se găseşte totdeauna cîte un ţap ispăşitor...

Dar puţine gînduri pot trece printr-un cap buimăcit de o întîmplare atît de neaşteptată ? ! Ivan Andreevici înlemnise pe scaun, cum se spune, mai mult mort decît viu... Era sigur că păţania lui fusese observată de jur împrejur, deşi între timp începuse o forfoteală în toată sala, care chema cîntăreaţa la rampă. Şedea în fotoliu atît de ruşinat, aşa de tare roşise la faţă, neîndrăznind să ridice ochii din pămînt, ca şi cum i s-ar fi întîmplat o neaşteptată neplăcere sau vreo neînţelegere într-o societate distinsă şi numeroasă. În sfîrşit, se hotărî să-şi înalţe privirile.

— Au cîntat plăcut ! rosti el, adresîndu-se unui tînăr spilcuit care avea loc în stînga lui.

Fantele, care era în culmea entuziasmului, bătea din palme, dar mai cu seamă tropăia din picioare, aruncă asupra lui Ivan Andreevici o căutătură fugară şi distrată ; apoi, făcînd imediat o pîlnie din amîndouă mîinile la gură, ca să se audă mai bine, strigă numele cîntăreţei. Ivan Andreevici, care nu auzise încă niciodată o voce atît de puternică, rămase încîntat. „N-a observat nimic !" îşi zise şi se întoarse spre cei dindărăt. Domnul cel gras, care şedea în dosul său, se sculase, la rîndu-i, stînd cu spatele spre Ivan Andreevici şi se uita la loji cu lornionul. „E bine şi din partea asta !" se gîndi Ivan Andreevici. Se înţelege de la sine că cei din faţă nu puteau vedea nimic. Se uită sfios, cu coada ochiului, dar cu o îmbucurătoare rază de speranţă spre loja de la parter, în dreptul căreia se afla fotoliul său şi se cutremură de-o senzaţie foarte dezagreabilă. Acolo şedea o doamnă splendidă care, acoperindu-şi gura cu batista şi răsturnîndu-se pe speteaza fotoliului, rîdea cu hohote, ca apucată.

* Predestinat (fr.).

— Uf, şi femeile astea ! şopti Ivan Andreevici şi se năpusti spre ieşire, călcînd pe picioarele spectatorilor.

Acum propun cititorilor să hotărască ei înşişi. Îi rog să fie arbitri în procesul dintre mine şi Ivan Andreevici. Avea el dreptate oare să procedeze astfel în momentul acela ? După cum se ştie, un mare teatru are patru ranguri de loji, ba chiar şi cel de-al cincilea — galeria. Atunci, de ce să presupui neapărat că bileţelul căzuse tocmai dintr-o lojă, şi anume : din cea cu pricina, şi nu din altă lojă — de pildă, de la galerie, unde de asemeni se află femei. Dar pasiunea este exclusivistă, iar gelozia este pasiunea cea mai exclusivistă de pe lume.

Ivan Andreevici dădu buzna în foaier, se aşeză lîngă o lampă, rupse sigiliul şi citi :

„Astăzi, imediat după spectacol, pe strada G., colţ cu stradela X., în casa K., la etajul al doilea, pe dreapta scării. Intrarea prin uşa principală. Vino acolo, *sans faute* *, pentru numele lui Dumnezeu !"

Ivan Andreevici nu recunoscu scrisul, dar nu începea nici o îndoială : se fixa o întîlnire. „S-o surprind, să pun mîna pe ea asupra faptului şi să tai răul de la rădăcină !" — acesta fu primul gînd al lui Ivan Andreevici. Îi veni în minte să dea totul pe faţă chiar acum, aici, pe loc. Dar cum să procedeze ? Ivan Andreevici se urcă în goană pînă la lojile de rangul al doilea, dar se întoarse în mod rezonabil. Hotărît lucru : nu ştia încotro să se repeadă. Neavînd ce face, alergă în partea opusă şi, prin uşa deschisă a unei loji străine, privi spre rangul dimpotrivă. Aşa, aşa ! În cele cinci ranguri de loji suprapuse din faţă, şedeau doamne şi domni — numai tineret. Scrisorica putea să cadă de la orice lojă din cele cinci ranguri, căci Ivan Andreevici bănuia absolut toate lojile de conspiraţie contra lui. Dar nici un fapt evident, nimic care să-l aducă la realitate !

În tot timpul actului al doilea, alergă pe toate culoarele, dar nicăieri nu-şi găsi liniştea sufletească. Se duse şi la casa teatrului, în speranţa de a afla numele persoanelor care ocupau lojile celor tuspatru ranguri, dar casa era închisă. În sfîrşit, izbucniră aclamaţii şi aplauze frenetice. Spectacolul se terminase. Începură chemările la rampă. Tunau mai cu seamă două voci de la galerie : capii celor două tabere. Dar nu de dînşii îi ardea lui Ivan Andreevici, căruia îi şi fulgerase prin minte un gînd cu privire la comportarea

* Negreşit (fr.).

sa în viitor. Îmbrăcă scurta de blană şi porni într-un suflet în strada G., ca să zăpsească, să prindă şi să dea în vileag totul, într-un cuvînt, să procedeze ceva mai energic decît în ziua precedentă. Găsi repede casa şi, cînd dădu să intre pe uşa principală, i se strecură pe dinainte silueta unui filfizon îmbrăcat în palton, care îl întrecu şi o luă la goană pe scară spre etajul al doilea. Lui Ivan Andreevici i se păru că era acelaşi tînăr sclivisit, deşi nici atunci nu izbutise să-i distingă figura. Inima îi zvîcni. Fantele însă i-o luă înainte cu două paliere de scară. Auzi în cele din urmă cum se deschise o uşă de la etajul doi fără să se fi sunat, gazda fiind parcă în aşteptarea musafirului. Tînărul se şi furişă în apartament. Ivan Andreevici ajunse la etajul al doilea, cînd încă nu apucase să se închidă uşa. Vru să stea puţin în faţa uşii pentru a-şi cumpăni bine demersul, să şovăie un pic, urmînd ca după aceea să ia hotărîrea definitivă. Dar în aceeaşi clipă răsună la intrarea principală hîrşcîitul roţilor unui cupeu, uşa din faţă se deschise cu zgomot şi cineva, cu paşi grei, gîfîind şi tuşind, îşi începu urcuşul la etajul de sus. Ivan Andreevici nu se mai putu stăpîni, deschise uşa şi se trezi într-un apartament, cu aerul solemn al unui soţ ofensat.

În întîmpinarea lui sări jupîneasa, foarte emoţionată ; apoi apăru un servitor. Dar nici o forţă din lume nu-l mai putu opri pe Ivan Andreevici. Dădu năvală ca un vifor în odăi şi, după ce străbătu două camere întunecoase, se trezi deodată în dormitor, faţă în faţă cu o doamnă, tînără şi splendidă, care tremura ca varga de spaimă, privindu-l cu adevărată groază, fără să-şi dea seama ce se petrecea în juru-i. În aceeaşi clipă, răsunară paşi grei în odaia de alături, îndreptîndu-se direct spre dormitor ; aceiaşi paşi care urcaseră scara.

— Dumnezeule ! E soţul meu ! exclamă doamna, plesnindu-şi palmele şi făcîndu-se mai albă decît capotul său.

Ivan Andreevici îşi dădu seama de realitate : nu nimerise la ţel, avusese o ieşire prostească, copilăroasă, nu-şi cumpănise îndestul demersul, şi nu şovăise îndeajuns pe scară. Dar ce era de făcut ! Uşa se şi deschise, iar soţul (judecînd după paşii săi apăsaţi) dădea să intre în cameră... Nu ştiu drept cine se socotea Ivan Andreevici în clipa aceea ! Nu înţeleg ce l-a împiedecat să iasă de-a dreptul în întîmpinarea soţului şi să declare că nimerise într-o încurcătură, recunoscîndu-şi comportarea într-adevăr necuviincioasă, dar fără voie, cerîndu-şi iertare şi luîndu-şi tălpăşiţa.

Această plecare ar fi fost, bineînțeles, lipsită de cine știe ce onoare și de glorie, însă ar fi fost cel puțin cinstită și francă.

Dar nu se întîmplă așa. Ivan Andreevici se purtă din nou ca un băiețandru, ca și cînd s-ar fi socotit un Don Juan sau un craidon ! Se ascunse la început după perdelele de lîngă pat ; iar după aceea, simțindu-se descurajat cu totul, se lăsă pe podea și se vîrî fără noimă sub pat. Spaima acționă asupră-i mai puternic decît rațiunea. Ivan Andreevici, fiind el însuși un soț ofensat, sau care, cel puțin, se socotea în sine ca atare — nu putea suporta întîlnirea cu alt soț, temîndu-se, poate, să nu-l jignească prin propria-i prezență. Oricum ar fi, el se trezi sub pat fără să-și dea seama cum devenise cazul. Dar mai surprinzător decît orice fu faptul că doamna nu făcu nici un gest de opunere. Nici nu țipă cînd văzu un domn în vîrstă, extraordinar de straniu, căutînd adăpost în dormitorul său. Fusese atît de înspăimîntată, de bună seamă, încît — după toate probabilitățile — își pierduse graiul.

Soțul intră, oftînd și gîfîind ; dădu nevestei sale : „bună seara !" cu glas cîntător, bătrînește, și se răsturnă în fotoliu ca și cum ar fi adus în spate o sarcină de lemne. Răsună o tuse surdă și prelungă. Ivan Andreevici, care se prefăcuse din tigru furios în mieluțel, înfricoșat și cuminte ca un șoricuț la botul motanului, de abia îndrăznea să răsufle de spaimă — deși ar fi putut ști, din proprie experiență, că nu toți soții jigniți sînt primejdioși. Dar asta nu-i veni în minte, fie din lipsa imaginației, fie datorită cine știe cărei crize lăuntrice. Începu să se cuibărească sub pat cu grijă, încetișor, pe pipăite — ca să se poată întinde barem mai comod. Dar mare-i fu mirarea cînd simți, bîjbîind, un obiect care — spre imensa lui uimire — se mișcă de asemeni și, la rîndu-i, îl apucă de mînă ! Sub pat se afla o altă ființă omenească...

— Cine ești ? șopti Ivan Andreevici.

— Ei, chiar am să mă și grăbesc a-ți spune cine-s ! răspunse în șoaptă chisnovatul necunoscut. Șezi acolo și taci din gură, dacă ai pățit-o !

— Totuși...

— Zît !

Bărbatul străin de sub pat (unde abia era loc pentru unul), strînse în pumn mîna lui Ivan Andreevici cu atîta putere, încît acesta era cît pe ce să țipe de durere.

— Stimabile...

— Ssst !

— Nu mă mai strînge așa, că țip...

— Ian să te văd țipînd ! Hai, încearcă !

Ivan Andreevici roși de rușine. Necunoscutul era aspru și furios. Poate că domnul acesta suferise adesea rigorile soartei și nu numai o dată se aflase la strîmtoare. Ivan Andreevici însă era novice și se sufoca la înghesuială. Sîngele îi năvăli la cap. Totuși n-avea ce face. Se văzu nevoit să rămînă întins pe podele. Ivan Andreevici se supuse soartei și tăcu din gură.

— Eu, bombonico, începu soțul, eu, bombonico, am fost la Pavel Ivanîci. Ne-am pus la jucat preferans, și așa, ci-ha, ci-ha, ci-ha (se porni pe-o tuse rebelă) așa... ci-ha ! Așa m-a apucat spina... ci-ha ! Dă-o dracului... Ci-ha, ci-ha, ci-ha !...

Bătrînelul se înecă în tusea lui.

— Spinarea... rosti, în sfîrșit, cu lacrimi în ochi ; spinarea a început să mă doară... pe urmă blestemații de trînji. Nu pot nici să stau în picioare, nici să șed jos... nici jos ! Ci-ha, ci-ha, ci-ha !...

Tusea care-l apucase era parcă sortită să dăinuiască mai îndelungată vreme decît însuși bătrînelul, posesorul acestei afecțiuni. Moșneguțul mormăia ceva printre chintele de tuse, dar nu se putea desluși absolut nimic.

— Stimabile, pentru numele lui Dumnezeu, dați-vă puțin mai încolo ! șopti nefericitul Ivan Andreevici.

— Încotro dispuneți ? Nu-i loc.

— Totuși vă rog să conveniți că mi-i imposibil să rămîn așa. Pe lîngă asta, mă aflu pentru prima oară în viață într-o atare situație neplăcută.

— Iar eu într-o societate atît de neplăcută.

— Totuși, tinere domn...

— Taci din gură !

— Să tac ? Totuși, tinere, te porți extrem de nepoliticos... Dacă nu mă înșel, ești încă foarte june ; sînt ceva mai în vîrstă decît dumneata.

— Tacă-ți gura !

— Stimabile ! Te întreci cu gluma ! Nici nu știi cu cine ai de-a face !

— Cu un domn de sub pat...

— Pe mine m-a adus aici o surpriză, o greșeală ; iar pe dumneata, dacă nu mă înșel, imoralitatea.

— Tocmai aici te și înșeli.

— Stimabile ! Sînt mai în vîrstă decît dumneata, eu îți spun...

— Onorate domn ! Trebuie să ştii că aici amîndoi sîntem egali. Te rog să nu-ţi mai bagi mîna în nasul meu !

— Stimabile ! Nu disting nimic. Scuză-mă, n-am loc.

— De ce eşti aşa de gras !

— O, Doamne ! Niciodată nu m-am aflat într-o situaţie atît de înjositoare.

— Ce-i drept, nu-i păcat. Mai jos nici nu se poate şedea.

— Stimabile, stimabile ! Eu habar n-am cine eşti dumneata, nici nu-mi dau seama cum s-au întîmplat lucrurile. Dar eu mă găsesc aici dintr-o eroare. Eu nu-s ceea ce îţi închipui dumneata...

— Drept să-ţi spun, nu mi-aş închipui nimic despre dumneata, dacă nu te-ai îndesa aşa în mine. Dar taci odată din gură !

— Stimabile ! dacă n-ai să te dai puţin la o parte, am să capăt o congestie cerebrală. Dumneata vei fi răspunzător de moartea mea. Te asigur... Sînt un om onorabil, părinte de familie. Nu pot să rămîn în asemenea situaţie !

— Singur te-ai băgat în asemenea situaţie. Ei, hai, apropie-te ! Îţi fac un pic de loc. Mai mult — imposibil !

— Tinere domn, stimabile ! Văd că mă înşelasem în privinţa dumitale, rosti Ivan Andreevici într-un elan de recunoştinţă pentru cedarea unui locşor, ca să-şi poată întinde mîinile şi picioarele amorţite. Îmi dau seama de dificultatea strîmtorării dumitale. Dar ce-i de făcut ? Văd că ai o părere proastă despre mine. Permite-mi să mă reabilitez în ochii dumitale ; dă-mi voie să-ţi spun cine sînt şi te încredinţez că am venit aici împotriva voinţei mele. N-am venit aici pentru ceea ce crezi dumneata... Sînt în culmea groazei.

— N-are să-ţi tacă gura odată ? Nu-nţelegi că dacă ne-o auzi, va fi rău de noi ? Ssst ! A început să vorbească. Într-adevăr, tusea parcă îl mai lăsase pe bătrîn.

— Şi cum îţi spuneam, bombonico, hîrîi bătrînul pe un ton foarte plîngăreţ, uite aşa, bombonico, ci-ha ! Vai ! Mare pacoste ! Iar Fedosei Ivanovici mă îndemna : Mai bine ai încerca să bei ceai de coada-şoricelului. Auzi, bombonico ?

— Aud, dragă.

— Şi aşa mă povăţuieşte : Încearcă să bei, zice, ceai de coada-şoricelului. Iar eu îi răspund : Mi-am luat şi sînge cu lipitori. Dar el nu se lasă : Nu, Alexandr Demianovici, e mai bună coada-şoricelului, că te şi descuie, pe cuvîntul meu... ci-ha ! Of, Doamne sfinte ! Tu ce zici, bombonico ? Ci-ha ! Ah, Ziditorule ! Ci-ha ! O fi mai bună coada-şoricelului, ce zici ? Ci-ha, ci-ha, ci-ha ! Ah, ci-ha...

— Cred că n-ar fi rău să încercăm şi leacul ăsta, răspunse consoarta.

— Da-da, n-ar fi rău ! Pesemne dumneata, zice, ai oftică, ci-ha, ci-ha ! Iar eu îi spun : am podagră şi iritaţie la stomac, ci-ha, ci-ha ! Dînsul o întoarce : poate ai pe deasupra şi oftică. Tu ce crezi ? Ci-ha, ci-ha ! Ce zici, bombonico, să fie oftică ?

— Of, Doamne, sfinte, ce tot îndrugi mata ?

— Hm, oftică. Da tu, bombonico, mai bine te-ai dezbrăca şi te-ai culca, ci-ha, ci-ha ! Că peste mine, ci-ha, a dat azi şi un guturai.

— Uf ! făcu Ivan Andreevici. Pentru numele lui Dumnezeu, dă-te oleacă mai încolo.

— Zău că mă şi mir ce-i cu dumneata. Nu poţi şedea liniştit nici un moment, hai ?

— Tinere, văd că eşti îndîrjit împotriva mea. Veşnic vrei să mă jigneşti. Înţeleg asta prea bine. Pesemne eşti amantul doamnei acesteia.

— Tacă-ţi gura !

— Ba n-am să tac ! Nu-ţi dau voie să comanzi aici. A-ha, desigur, eşti amantul ! Dacă au să ne descopere, eu n-am nici o vină, eu nu ştiu nimic nici cu spatele.

— Dacă n-ai să taci, rosti tînărul scrîşnind din dinţi, am să spun că dumneata m-ai adus aici. O să adaug că eşti unchiul meu, care şi-a tocat averea. Atunci nimeni n-are să creadă, cel puţin, că eu sînt amantul acestei doamne.

— Stimabile ! Dumneata îţi baţi joc de mine. Mă scoţi din răbdări.

— Zît ! Altfel am să te forţez să taci ! Dumneata îmi porţi ghinion ! Ia spune-mi : ce mi-a trebuit să te afli aici ? Dacă n-ai fi venit, eu aş fi rămas aici pînă în ziuă, cum o fi dat Dumnezeu, şi pe urmă aş fi ieşit la lumină.

— Dar eu nu pot să zac sub pat pînă dimineaţa, sînt doar om rezonabil. Eu, vezi bine, am relaţii... Ce crezi ? Nu cumva are să mîie aici ?

— Cine ?

— Ei, bătrînul ăsta...

— Bineînţeles ! Doar nu toţi soţii sînt de teapa dumitale. Unii mai dorm şi pe-acasă.

— Stimabile, stimabile ! exclamă Ivan Andreevici, îngheţînd de spaimă. Poţi fi sigur că şi eu tot acasă dorm. Asta-i pentru prima oară. Dar... O, Doamne ! văd că mă cunoşti. Tinere, cine eşti ?

Spune-mi imediat numele dumitale, te implor din prietenie dezinteresată : cum te cheamă ?

— Ia ascultă ! Vrei să trec la represalii ?

— Dar dă-mi voie, permite-mi să-ţi povestesc, stimabile ; lasă-mă să-ţi explic pătărania asta dezagreabilă...

— Nu ascult nici un fel de explicaţii, nu vreau să ştiu nimic. Tacă-ţi gura, ori...

— Totuşi, nu pot...

Sub pat se încinse o mică încăierare şi Ivan Andreevici tăcu.

— Bombonico, parcă se aud nişte motani şoşotind ?

— Ce motani ? Ce ţi se mai năzare...

Pesemne soţia nu găsea subiect de vorbă cu bărbatul său. Fusese atît de uluită, încît nu-şi mai putuse veni în fire. Acum tresări şi-şi ciuli urechile.

— Despre ce motani vorbeşti ?

— Despre motani ca toţi motanii, bombonico ! Mai deunăzi, intru în casă, motanul şade în birou şi toarce ; sfîr, sfîr, sfîr... Îi spun : Ce-i cu tine, pisoiule ? Iar el din nou : sfîr, sfîr, sfîr... Ca şi cum mi-ar şopti ceva. Stau şi mă gîndesc : aoleu, sfinţilor părinţi ! Oare nu-mi şopteşte despre moarte ?

— Ce bazaconii vorbeşti azi ! Cum nu ţi-i ruşine !

— Ei, nu-i nimic, nu te supăra, bombonico ! Văd că te îndurerează gîndul c-o să mor. Nu fi supărată ! Vorbesc şi eu aşa, într-o doară. Tu, bombonico, mai bine te-ai dezbrăca şi te-ai culca ; iar eu aş rămîne aici pînă t-ei fi culcat.

— Pentru numele lui Dumnezeu, destul ! După...

— Zău, nu te supăra, nu fi supărată ! Numai că, pe legea mea, parcă ar umbla şoarecii pe aici.

— Alta ! Cînd motani, cînd şoareci... Drept să-ţi spun, nici nu ştiu ce se petrece cu dumneata.

— Lasă, lasă, eu... numai aşa... ci-ha, ci-ha ! N-am nimic, ci-ha, ci-ha, ci-ha, ci-ha, ci-ha ! Uf, Doamne, Doamne ! Ci-ha !

— Nu vezi, domnule, atîta te vînzoleşti, că a auzit şi el, şopti tînărul.

— Dacă ai şti ce se petrece cu mine ! Îmi curge sînge din nas.

— Las' să curgă. Tacă-ţi gura ! Aşteaptă-l să plece.

— Dar, tinere, pune-te, mă rog, în pielea mea. Nici nu ştiu măcar alături de cine zac sub pat.

— Dac-ai şti, ţi-ar fi mai bine, hai ? De altfel pe mine nu mă interesează numele dumitale. Dar, apropo, cum te cheamă ?

— Nu-ţi spun ! Ce nevoie ai de numele meu ?... Mă interesează numai să-ţi lămuresc chipul prostesc în care...

— Ssst ! Iar vorbeşte bătrînul...

— Zău, bombonico, parcă se aud nişte şoapte...

— Da de unde... pesemne ţi-ai vîrît prost vata în urechi.

— A, da... cît despre vată... nu ştii că aici, deasupra... ci-ha, ci-ha ! Deasupra noastră, ci-ha, ci-ha !...

— Deasupra ! şopti tînărul. Uf, drace ! Iar eu credeam că aceasta-i ultimul etaj. Sîntem la etajul întîi ?

— Tinere, şopti tresărind Ivan Andreevici. Ce spui ? Pentru Dumnezeu, de ce vă interesează împrejurarea asta ? Şi eu mi-am închipuit că sîntem la ultimul etaj. Doamne, Doamne ! Oare mai există încă un etaj ?

— Zău că se foieşte cineva pe aici, spuse bătrînul, stăpînindu-şi, în sfîrşit, tusea.

— Ssst ! Auzi ? şopti tînărul, aproape strivind amîndouă mîinile lui Ivan Andreevici.

— Stimabile, îmi violentezi mîinile. Dă-mi drumul !

— Zît !

Urmă o mică încăierare ; apoi se făcu iarăşi tăcere.

— Aşadar, mă întîlnesc cu o doamnă frumuşică... începu bătrînul.

— Cum frumuşică ? îl întrerupse soţia.

— Uite aşa... doar ţi-am spus mai înainte că m-am întîlnit pe scară cu o doamnă frumuşică, ori poate am uitat ? Mi-a cam slăbit memoria. Nişte ceai de sunătoare... ci-ha, ci-ha !

— Ce ?

— Trebuie să beau ceai de sunătoare : cică ar face bine... ci-ha, ci-ha, ci-ha ! Ar face bine !

— Dumneata l-ai întrerupt, rosti tînărul, scrîşnind iarăşi din dinţi.

— Începuseşi să spui că ai întîlnit astăzi o doamnă frumuşică ? îl îndemnă soţia.

— Hai ?

— Ai întîlnit una frumuşică ?

— Care anume ?

— Doar mata îmi spuneai.

— Eu ? Cînd ? Da, ce spuneam eu !...

— În sfîrşit ! Ce mumie ! Ei şi ? şopti tînărul, încercînd să-l îmboldească telepatic pe bătrînul cel uituc.

— Stimabile ! Tremur tot de groază. Doamne, Dumnezeule ! Ce-mi aud urechile ? Ca şi ieri, exact ca şi ieri !

— Ssst !

— Da, da, da ! Mi-am adus aminte. O ştrengăriţă fără pereche! Cu nişte ochişori... Purta o pălărioară albastră...

— Pălărioară albastră ! Vai, vai !

— Ea-i ! Ea poartă pălărioară albastră. Doamne, Dumnezeule ! exclamă Ivan Andreevici.

— Ea ? Care ea ? şopti tînărul, strîngînd ca într-un cleşte mîinile lui Ivan Andreevici.

— Ssst ! făcu la rîndu-i Ivan Andreevici. Vorbeşte bătrînul !

— Ah, Doamne, Doamne !

— Bine-bine, dar... de altfel, cine n-are pălărioară albastră ! Ei şi ?

— O ştrengăriţă şi jumătate ! urmă bătrînul. Vine aici la nişte cunoscuţi. Îşi dă mereu ochii peste cap. Iar la aceia vin şi alţi cunoscuţi...

— Uf, ce lucruri plicticoase ! îl întrerupse soţia. Mă rog, ce te interesează acestea ?

— Ei, bine, lasă, lasă ! Nu te supăra ! psalmodie bătrînelul. N-am să-ţi mai povestesc, dacă nu doreşti. Dar parcă nu prea eşti în apele tale azi...

— Dar dumneata cum ai nimerit aici ? îl întrebă tînărul pe Ivan Andreevici.

— Vezi, vezi ? ! Acum te interesezi, iar înainte nici nu vroiai să auzi !

— Haida de ! În privinţa mea, mi-i totuna. N-ai decît să nu-mi spui, poftim ! Ah, la dracu' ! Ce poveste o mai fi şi asta ? !

— Tinere, nu te supăra... Nici nu ştiu ce vorbesc... Trăncănesc şi eu într-o doară... Vroiam să spun că tot ce se întîmplă aici, o fi avînd, desigur, un rost, la care participi şi dumneata. Dar cine eşti, tinere ? Văd că eşti străin. Însă nu am habar cine eşti în realitate. Dumnezeule, nici nu ştiu ce vorbesc !...

— Ehei, ia stai niţel, rogu-te ! îi tăie vorba tînărul, ca şi cînd ar fi avut ceva în vedere.

— Am să-ţi povestesc totul, totul. Îţi închipui, poate, că n-am să-ţi povestesc, că am pică pe dumneata. Ei bine, nu ! Ţine mîna mea, în semn că-ţi vorbesc din inimă. Am numai moralul scăzut, asta-i, şi nimic mai mult. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, istoriseşte-mi totul de la început : cum ai ajuns aici ? Cu ce ocazie ? În ce mă priveşte pe mine, eu nu mă supăr, zău că nu mă supăr

— ai mîna mea drept dovadă. Numai că-i cam praf aici şi am murdărit-o niţeluş. Dar asta n-are nici o importanţă cînd este vorba de înalte sentimente.

— Ei, mai lasă-mă cu mîna dumitale ! Aici n-ai unde te învîrti, iar el se bagă cu mîna lui !

— Dar, stimabile, te porţi cu mine, parcă aş fi — iartă-mi expresia — un galoş vechi, rosti Ivan Andreevici cu o voce rugătoare, cuprins de o deznădejde potolită. Poartă-te cu mine mai cuviincios, barem niţeluş mai dulce, şi îţi voi povesti totul. Ne-om împrieteni chiar. Sînt gata să te invit pentru prînz acasă la mine. Dar, drept să-ţi spun, nu-i îngăduit să zăcem aşa sub pat. Te înşeli, tinere ! Nici nu-ţi dai seama !...

— Cînd o fi întîlnit-o ? bolborosi tînărul, după toate aparenţele, extrem de emoţionat. Ea mă aşteaptă, poate, acum... Trebuie să ies neapărat de aici !

— Ea ? Care ea ? Of, Doamne ! Despre cine vorbeşti, tinere ? Te gîndeşti că acolo sus... O, Doamne sfinte ! Doamne sfinte ! De ce-s aşa de crunt pedepsit ?

Ivan Andreevici încercă să se întoarcă pe spate în semn de deznădejde.

— Dar dumneata ce interes ai să ştii anume : cine-i ea ? Uf, drace ! Fie ce-o fi, trebuie să ies neapărat de aici !...

— Stimabile, ce ţi-a venit ? Dar cu mine, cu mine — nu te gîndeşti ce are să se întîmple ? şopti Ivan Andreevici şi, într-o criză de disperare, înşfăcă faldurii de la fracul vecinului său.

— Ce-mi pasă de dumneata ! N-ai decît să rămîi singur. Iar dacă nu vrei, atunci am să spun că eşti unchiul meu care şi-a tocat averea — ca să nu-şi închipuie bătrînul că eu sînt amantul nevestei lui.

— Dar aşa ceva nu-i cu putinţă, tinere. E nefiresc să-ţi fiu unchi. Nimeni n-are să te creadă. N-ai să înşeli cu asta nici pe-un copilaş, şopti Ivan Andreevici în culmea deznădejdii.

— Atunci, nu mai pălăvrăgi atîta, ci şezi smirna lungit pe podele. N-ai decît să mîi aici, iar mîine ai să ieşi cumva pe burtă la lumină. Nimeni n-are să te observe. Cine ar fi în stare să-şi închipuie că, dacă a ieşit unul de sub pat, ar mai putea fi acolo şi altul. Chiar dacă ar fi hălăduit sub pat o duzină întreagă. De altfel, dumneata singur faci cît o duzină. Mişcă-te puţin sau zbughesc afară !

— Scuză-mă, tinere. Dar ce-ar fi dacă m-ar apuca şi pe mine tusea ? Trebuie să prevedem totul !

— Zît !

— Ce-i asta ? Parcă aud din nou o vînzoleală sus, rosti bătrînelul care, între timp, apucase să aţipească.

— Sus ?

— Auzi, tinere ? Eu am să ies de aici.

— Ei bine, aud !

— Doamne, Dumnezeule, tinere, o să ies neapărat.

— Ba eu n-o să ies. Mi-i totuna. Dacă mi s-au încurcat socotelile, mi-i indiferent. Dar ştii ce presupunere am ? Bănuiesc că dumneata eşti tocmai un soţ încornorat — asta-i !

— Doamne, ce cinism ! Cum este cu putinţă să presupui aşa ceva ? De ce taman soţ... Eu nu-s însurat.

— Cum, nu eşti însurat ? Aş !

— Poate că eu însumi sînt amant !

— Halal amant !

— Stimabile, stimate domn ! Ei bine, am să-ţi istorisesc totul. Să ai însă înţelegere pentru deznădăjduirea mea. Nu-i vorba de mine ; eu nu-s însurat. Sînt şi eu holtei, ca şi dumneata. În cauză e un amic al meu, prieten din copilărie... iar eu sînt amantul... Îmi spune acesta : „Sînt un om nefericit... eu, zice, îmi beau pînă-n fund cupa amărăciunilor : îmi tem nevasta". Iar eu îi vorbesc rezonabil : „De ce o bănuieşti ?"... Dar văd că nu m-asculţi. Ascultă! Ascultă-mă ! „Gelozia e ridicolă, zic, gelozia e un viţiu!..." „Nu, zice, sînt un om nefericit. Eu, vorba ceea : cupa amărăciunilor, adică-telea, o tem." „Tu, zic, mi-eşti prieten. Ai fost tovarăşul duioasei mele copilării. Împreună doar am cules florile plăcerilor, am adormit pe perina de puf a desfătărilor." Doamne, nici nu mai ştiu ce spun. Iar dumneata, tinere, rîzi de mine. Mă vei face să înnebunesc.

— Ce să te mai fac ? Că eşti nebun gata !...

— Aşa, aşa. Prevedeam ce ai să spui, cînd am vorbit de nebunie. Rîzi, tinere, rîzi ! Eram şi eu în floare la vremea mea, ademeneam şi eu... Ah, am să capăt o congestie cerebrală !

— Ce să fie asta, bombonico ? Mi se pare că strănută cineva la noi, psalmodie bătrînelul. Tu ai strănutat, bombonico ?

— O, Doamne sfinte ! rosti soţia.

— Ssst ! se auzi de sub pat.

— Pesemne ciocănesc cei de sus, observă soţia, speriindu-se, fiindcă, într-adevăr, se stîrni sub pat gălăgie.

— Da, cei de sus ! rosti soțul. Cei de sus. Ți-am spus că am întîlnit un craidon, ci-ha ! Un craidon cu mustăcioară, ci-ha ! Vai, Doamne, cum mă doare spinarea ! Am întîlnit adineauri un craidon cu mustăcioară !

— Cu mustăcioară ! Doamne sfinte ! Să știi că-i vorba de dumneata, șopti Ivan Andreevici.

— O, Ziditorule, ce feleșag de om mai ești ! Doar eu mă aflu aici, aici ! Zac întins pe podele, alături de dumneata. Cum putea să mă fi întîlnit ? Și nu mă mai apuca cu mîinile de obraji !

— Sfinte Dumnezeule, îmi vine să leșin !

Între timp, deasupra se auziră, într-adevăr, zgomote.

— Oare ce să fie acolo ? șopti tînărul.

— Stimate domn ! Sînt înspăimîntat, îngrozit ! Vino-mi în ajutor.

— Ssst !

— Într-adevăr, bombonico, se aude zgomot. E o adevărată hărmălaie sus, și încă deasupra dormitorului tău. Oare n-ar fi bine să trimit pe cineva după lămuriri ?

— Asta-i bună ! Ce-ți mai trece prin cap !

— Bine, n-o să trimit. Dar azi ești, ce-i drept, așa de nervoasă !...

— O, Doamne, du-te mai bine la culcare.

— Liza ! Tu nu mă iubești de loc.

— Ah, te iubesc ! Pentru numele lui Dumnezeu, sînt așa de obosită !

— Ei, haide, haide, am să plec.

— Vai, nu, nu, nu pleca ! țipă soția. Ba nu, mai bine du-te, du-te !

— Dar ce-i cu tine, de fapt ? Ba du-te, ba nu pleca ! Ci-ha ! Drept să-ți spun, de dormit... ci-ha ! La fetița lui Panafidin... ci-ha! La fetița... ci-ha ! La fetița asta am văzut o păpușă din Nürenberg, ci-ha !...

— Acuma de păpuși îți arde !

— Ci-ha ! Frumoasă păpușă, ci-ha !

— Își ia rămas bun, rosti tînărul ; pleacă, iar noi vom lua-o din loc numaidecît. N-auzi ? Bucură-te !

— O, dă, Doamne ! Dă, Doamne !

— Asta să-ți fie o lecție bună...

— Tinere, adică de ce să-mi fie mie lecție ? Pricep eu foarte bine... Dar dumneata ești încă tînăr... nu-mi poți da lecții.

— Totuși am să-ți dau... Ia ascultă.

— Dumnezeule mare ! Îmi vine să strănut !...

— Zît ! Numai să îndrăzneşti !

— Ce să mă ştiu eu face ? Aici miroase urît a şoareci. Nu mai pot suporta. Scoate-mi din buzunar batista, pentru numele lui Dumnezeu ! Nu-mi pot mişca nici un deget... O, Doamne, Doamne ! Cu ce-am greşit pentru asemenea pedeapsă ?

— Poftim batista ! Iar cît priveşte vina, am să-ţi spun numai-decît de ce ai fost pedepsit. Eşti gelos. Plecînd de la Dumnezeu ştie ce fapte, alergi ca un nebun, dai buzna într-o locuinţă străină, produci dezordine...

— Tinere, eu n-am produs nici o dezordine.

— Taci din gură !

— Tinere, n-ai dreptul să-mi dai lecţii de moralitate ; eu sînt mai moral decît dumneata.

— Tacă-ţi gura !

— O, Doamne ! Doamne !

— Provoci dezordine, sperii o tînără doamnă, o femeie fricoasă care şi-a pierdut minţile de groază, poate chiar o să se şi îmbolnăvească. Tulburi viaţa unui bătrîn onorabil, sîcîit de trînji, care mai întîi de toate are nevoie de linişte — şi de ce toate acestea ? Fiindcă ţi s-a năzărit o neghiobie, după care alergi prin toate cotloanele ! Înţelegi, înţelegi dumneata, în ce situaţie penibilă te afli ? Îţi dai seama de acest lucru ?

— Stimabile, foarte bine ! Îmi dau seama, dar dumneata n-ai dreptul...

— Să taci din gură ! Despre ce drept poate fi vorba aici ? Pricepi că toate acestea pot avea un sfîrşit tragic ? Înţelegi că bătrînul, care-şi iubeşte soţia, şi-ar putea pierde minţile, văzîn-du-te cum ai să apari tîrîş de sub pat ? Dar nu ! Dumneata nu eşti destoinic să dezlănţui o tragedie. Cînd vei ieşi de-a buşilea de sub pat, cred că oricine te va privi va izbucni în hohote de rîs. Eu unul straşnic aş dori să te văd la lumina lumînărilor : vei fi, desigur, foarte caraghios.

— Dar dumneata ? Şi dumneata vei fi caraghios în aceeaşi postură. Şi eu aş vrea să te privesc.

— Tocmai dumneata ?

— Tinere, porţi pesemne stigmatul imoralităţii !

— Aha ! Tocmai dumneata vorbeşti despre moralitate ? ! Şi de unde ştii datorită cărei împrejurări mă găsesc aici ? Eu mă aflu aici din eroare. Am greşit un etaj. Dracu' ştie de ce mi s-a dat

voie să intru. Pesemne doamna aştepta într-adevăr pe cineva (nu pe dumneata, se-nţelege de la sine). M-am ascuns sub pat cînd ţi-am auzit pasul prostesc şi cînd am văzut spaima doamnei. Iar pe deasupra se mai adăuga şi întunericul beznă. Şi ce scuză ar putea fi pentru dumneata ? Dumneata, domnul meu, eşti un bătrîn ridicol şi gelos. De ce nu ies eu de sub pat ? Îţi închipui, poate, că mă tem să ies de aici ? Nu, domnul meu, de mult aş fi ieşit, dar numai din compasiune pentru dumneata şed sub pat. Cum ai putea să rămîi aici fără ajutorul meu ? Ai sta ca o buturugă în faţa lor, fiindcă ţi-ai pierde numaidecît capul...

— Ba de loc ! De ce aş sta ca o buturugă ? De ce ai ales asemenea obiect ? N-ai putut, tinere, să mă compari cu altăceva ? De ce crezi c-o să-mi pierd capul ? Nu, n-o să mi-l pierd.

— O, Doamne, cum mai latră căţeluşul ăsta !

— Ssst ! Vai, într-adevăr... Asta-i din pricină că pălăvrăgeşti într-una. Nu vezi c-ai trezit căţeluşul ? Alt necaz pe capul nostru !

Într-adevăr, căţeluşa stăpînei, care dormise tot timpul pe o pernă într-un colţ, se trezi dintr-o dată, adulmecă miros de străin în casă şi, cu un lătrat răsunător, se năpusti sub pat.

— O, Doamne ! ce căţel tîmpit ! şopti Ivan Andreevici. Are să ne dea de gol. Are să dea totul în vileag ! Mare pacoste !

— Dîrdîi în aşa hal, încît asta se va întîmpla cu siguranţă !

— Amie, Amie, aici ! o strigă stăpîna, *ici, ici* * !

Dar căţeluşa n-o ascultă şi se năpusti de-a dreptul asupra lui Ivan Andreevici.

— Ce-o mai fi şi asta, bombonico : Amişka latră într-una, zise bătrînelul. Pesemne mişună şoareci, ori s-o fi băgat acolo motanul. De aceea aud că strănută cineva, strănută mereu. Iar cotoiul e guturăit astăzi.

— Stai liniştit ! şopti tînărul. Nu te mai vînzoli atîta ! Poate o să se astîmpere.

— Stimabile, stimabile, dă-mi drumul la mîini ! De ce mă ţii ?

— Ssst ! Taci din gură !

— Să-mi fie cu iertare, tinere. Mă muşcă de nas. Vrei să rămîn cîrn ?

Urmă o vînzoleală şi Ivan Andreevici izbuti să-şi elibereze mîinile. Căţeluşa lătra cît o ţinea gura. Deodată, încetă să mai latre şi schelălăi strident.

— Vai ! ţipă doamna.

* aici, aici (fr.).

— Căpcăunule ! Ce faci ? şopti tînărul. Ne nenoroceşti pe amîndoi ! De ce ai înşfăcat-o ? O, Dumnezeule ! O strînge de gît ! N-o sugruma ! Dă-i drumul ! Căpcăunule ! Înseamnă că nu cunoşti inima femeii. Are să ne divulge pe amîndoi dacă îi sugrumi căţelul.

Dar Ivan Andreevici nu mai auzea nimic. Izbutise să captureze căţeluşa şi, într-un acces de autoapărare, o strînse de gît. Căţeluşa schelălăi jalnic şi îşi dădu duhul.

— Sîntem pierduţi ! şopti tînărul.

— Amişka ! Amişka ! o strigă doamna. O, Dumnezeule ! Oare ce fac ei cu Amişka mea ? Amişka ! Amişka ! *Ici !* O, monştrii ! Barbarii ! Doamne, mi-i rău !

— Ce s-a întîmplat ? Ce anume ? exclamă bătrînelul, sărind ars din fotoliu. Ce-i cu tine, bombonico ? Amişka, vin'aici ! Amişka, Amişka, Amişka ! răcni bătrînelul, plesnind din degete, ţocăind din buze şi chemînd-o pe Amişka de sub pat. Amişka ! *Ici ! Ici !* Nu-i admisibil s-o fi mîncat motanul. Trebuie să-i tragem, dragă, o mamă de bătaie. Hoţomanul ăsta de-o lună n-a mai fost bătut. Ce zici ? Să mă sfătuiesc mîine cu Praskovia Zaharievna. Dar, o, Doamne ! Ce-i cu tine ? Te-ai îngălbenit ca ceara. Vai de mine ! Săriţi, oameni buni, săriţi !

Moşneguţul începu să alerge încoace şi încolo prin cameră.

— Ticăloşii ! Monştrii ! ţipă doamna, răsturnîndu-se pe sofa.

— Cine ? Cine ? Anume care ? strigă bătrînul.

— Acolo sînt nişte oameni străini ! Sub pat ! Vai, Doamne ! Amişka ! Amişka ! Ce-au făcut cu tine ?

— Vai, Doamne, Dumnezeule ! Ce fel de oameni ? Amişka... Săriţi, oameni buni, veniţi aici ! Cine-i acolo ? Care-i acolo ? izbucni bătrînul, apucînd lumînarea şi aplecîndu-se sub pat. Care-i acolo ? Săriţi, oameni buni !...

Ivan Andreevici zăcea mai mult mort decît viu, lîngă trupul neînsufleţit al Amişkăi. În schimb, tînărul urmărea orice mişcare a moşului. Deodată, bătrînul trecu de cealaltă parte, spre perete, şi se aplecă. Într-o clipă, tînărul ţîşni de sub pat şi o luă la fugă, pe cînd soţul îşi căuta musafirii de cealaltă parte a patului conjugal.

— Doamne, rosti în şoaptă doamna, aţintindu-şi privirile asupra tînărului. Cine eşti ? Şi eu care credeam că...

— Căpcăunul acela a rămas, şopti tînărul. El e vinovat de moartea Amişkăi.

— Vai ! scoase un ţipăt doamna.

Dar tînărul se şi mistuise din cameră.

— Aha ! Aici se află careva. Văd cizma cuiva ! zbieră soţul, prinzîndu-l de picior pe Ivan Andreevici.

— Ucigaşule ! Ucigaşule ! răcni doamna. O, Amie ! Amie !

— Ieşi afară de acolo, afară ! strigă moşneguţul, tropăind cu picioarele pe covor. Ieşi afară ! Cine eşti ? Spune : cine eşti ? Doamne ! Ce om chisnovat !

— Ăştia-s bandiţi !...

— Pentru numele lui Dumnezeu, pentru numele lui Dumnezeu ! exclamă Ivan Andreevici, ieşind tîrîş de sub pat, pentru Dumnezeu, excelenţă, nu chemaţi oamenii dumneavoastră în ajutor. Excelenţă, nu chemaţi pe nimeni. E de prisos ! Nu mă puteţi scoate cu forţa de aici ! Nu sînt un terchea-berchea ! Eu singur am să vă... Excelenţă, totul s-a întîmplat dintr-o eroare ! O să vă explic imediat, excelenţă, urmă Ivan Andreevici, plîngînd cu sughiţuri. Totul s-a petrecut din pricina soţiei... nu-i vorba de nevasta mea, ci a altuia, eu, de altfel, nu-s însurat... şi am venit numai aşa... E-n joc amicul şi prietenul meu din copilărie...

— Ce prieten din copilărie ! urlă moşneguţul, tropăind din picioare. Eşti un tîlhar, ai venit să prazi... ce-mi umbli cu prietenul din copilărie...

— Nu, nu-s tîlhar, excelenţă ; sînt într-adevăr tovarăş din copilărie... am făcut numai o greşeală din nebăgare de seamă şi am nimerit pe altă poartă de intrare.

— Da, domnul meu, văd prea bine prin ce poartă de ieşire te-ai strecurat de-a buşilea afară.

— Excelenţă, nu-s ceea ce credeţi. Vă înşelaţi. Vă declar, excelenţă, că sînteţi cu desăvîrşire greşit. Uitaţi-vă la mine şi priviţi-mă atent. Puteţi vedea după anumite semne şi particularităţi că nu pot fi un hoţ. Excelenţă ! izbucni Ivan Andreevici, apoi îşi împreună mîinile şi se adresă tinerei doamne : Dumneavoastră sînteţi femeie, şi vă rog să mă înţelegeţi... Eu am omorît-o pe Amişka... dar nu-s vinovat... zău că nu-s vinovat... Soţia mea poartă toată vina. Eu sînt un biet om nefericit... beau cupa...

— Mă rog, mă rog, ce mă interesează pe mine că dumneata ai băut o cupă... poate ai băut chiar mai multe, se şi vede, după starea în care te găseşti ; dar spune-mi şi mie : cum ai pătruns aici, stimate domn ? exclamă bătrînul, fremătînd de emoţie, dar încredinţat, după anumite semne şi particularităţi, că nu putea fi vorba de un hoţ. Te întreb însă : cum ai intrat aici, ca un bandit...

— Nu-s bandit, excelenţă ! Am greşit numai poarta. Dar nu-s bandit, pe legea mea ! Totul s-a întîmplat fiindcă-s gelos. Am să vă povestesc totul, excelenţă, cu inima deschisă, ca unui adevărat părinte — căci, după vîrsta pe care o aveţi, îmi puteţi fi tată.

— Cum ? Care vîrstă ?

— Excelenţă, poate v-am ofensat ? Într-adevăr, o doamnă aşa de tînără... la anii domniei-voastre... e plăcut să vezi, excelenţă, e plăcut să vezi, ce-i drept, asemenea pereche... în floarea vîrstei... Dar nu chemaţi slugile în ajutor... pentru numele lui Dumnezeu... nu chemaţi slugile... ele ar rîde numai... le cunosc eu... Nu vreau să zic, adică, prin asta că am cunoştinţe doar printre lachei. Am şi eu lachei, excelenţă, şi toţi rîd... măgarii ! Luminăţia-voastră ! Mi se pare că nu mă înşel, vorbesc cu un prinţ !

— Nu, nu-s prinţ ; eu, stimate domn, sînt cum s-ar zice... dar te rog să nu cauţi a mă îmbuna cu „luminăţia-voastră". Cum ai ajuns aici, stimabile ? Cum ai ajuns ?

— Luminăţia-voastră, adică excelenţă ! Scuzaţi-mă, am crezut că sînteţi luminăţia-voastră. Am greşit... m-am încurcat — se întîmplă uneori. Semănaţi leit cu prinţul Korotkouhov, cu care am avut onoarea să mă întîlnesc la cunoştinţa mea, domnul Puzîriov... Vedeţi, şi eu cunosc prinţi. M-am întîlnit cu un prinţ la un cunoscut al meu. Deci nu mă puteţi lua drept ceea ce mă luaţi. Nu-s hoţ. Excelenţă, nu daţi alarma ! Şi chiar dacă aţi chema slugile aici, ce-ar ieşi din asta ?

— Dar cum ai picat la noi ? ţipă doamna. Cine eşti ?

— Da, da, cine eşti ? reluă soţul ; iar eu credeam, bombonico, că motanul se vîrîse sub pat şi strănuta. Cînd colo, el era. Ah, tîrîtură ! Cine eşti ? Spune odată !

Moşneguţul tropăi din nou pe covor.

— Dar nici nu mă lăsaţi să vorbesc, excelenţă. Aştept să isprăviţi dumneavoastră... Vă urmăresc cu plăcere glumele spirituale. În ce mă priveşte, excelenţă, e o istorie caraghioasă la mijloc. Vă voi povesti de-a fir-a-păr toată pătărania. Toate se vor lămuri, excelenţă, fără să daţi, adică, alarma ! Comportaţi-vă cu mine într-un chip mărinimos... N-are nici o importanţă că am stat un pic sub pat... Nu mi-am pierdut prin asta ighemoniconul. Asta-i o istorie extrem de comică ! izbucni Ivan Andreevici, adresîndu-se soţiei cu o mină rugătoare. Mai cu seamă dumneavoastră o să rîdeţi cu poftă ! Vedeţi pe scenă un soţ gelos. Vedeţi cum mă

înjosesc, şi mă înjosesc singur, de bunăvoie. Desigur, eu am omorît-o pe Amişka, dar... Doamne sfinte, nici nu mai ştiu ce spun.

— Dar cum ai intrat aici ? Cum ?

— Profitînd de întunecimea nopţii, excelenţă, folosindu-mă deci de bezna asta... Sînt vinovat ! Iertaţi-mă, excelenţă ! Vă cer, cu capul plecat, iertare ! Nu sînt decît un soţ ofensat, şi nimic mai mult. Nici să nu vă treacă prin minte că aş fi fost amant ! Eu nu-s amant. Soţia dumneavoastră este foarte virtuoasă, dacă pot îndrăzni să mă exprim astfel. Este pură şi nevinovată !

— Ce ? Ce ? Ce îndrăzneşti să spui ? izbucni bătrînul, tropăind iarăşi. Ai înnebunit, hai ? Cum cutezi să te exprimi astfel despre soţia mea ?

— Ticălosul ăsta, ucigaşul care a omorît-o pe Amişka ! începu să ţipe doamna, înecîndu-se în lacrimi. Cum mai are curaj !

— Excelenţă, excelenţă ! M-a luat gura pe dinainte, exclamă buimăcit Ivan Andreevici. M-a luat gura pe dinainte, şi atîta tot ! Ziceţi că nu-s în toate minţile... Mă închin cu smerenie şi vă rog să fiţi atît de bun şi s-o ziceţi. V-aş da şi mîna, dar nu îndrăznesc. N-am fost singur, eu eram unchiul... vreau să spun, adică, că nu pot fi luat drept amant... Doamne, Dumnezeule ! Iar mă ia gura pe dinainte... Fără supărare, excelenţă ! exclamă Ivan Andreevici către soţie. Sînteţi femeie, înţelegeţi prin urmare ce-i amorul, adică un sentiment delicat... Dar ce-i cu mine ? Iar o iau pe de lături ! Vreau să spun, cu alte cuvinte, că sînt bătrîn, drept vorbind, un om în vîrstă, un bătrîn, dar care nu poate fi amantul dumneavoastră... amant este Richardson, prin urmare craidonul... deraiez din nou. Dar dumneavoastră vă daţi seama că eu sînt o persoană instruită, cunosc literatura. Rîdeţi, excelenţă ! Mă bucur, şi încă nespus, excelenţă, că v-am provocat rîsul. Vai, ce bucuros sînt că v-am provocat rîsul !

— Doamne Dumnezeule ! Ce om distractiv ! exclamă doamna, izbucnind în hohote de rîs.

— Da, curat distractiv, şi ce colbăit ! zise bătrînul, bucuros că soţia sa îşi descreţise fruntea. Bombonico, dînsul nu poate fi hoţ. Dar cum a intrat aici ?

— Într-un mod cam straniu, recunosc. Într-adevăr, straniu, excelenţă, ca-n romane. Cum ? În puterea nopţii, în capitala unei ţări, un om sub pat ! E ceva straniu, de rîs. Un fel de Rinaldo Rinaldini. [3] Dar asta nu-i nimic. De altfel, totul e un fleac, excelenţă. Am să vă povestesc totul — totul... Am să vă fac rost, ex-

celenţă, de un nou căţeluş — un giuvaer ! Are blana ia atîta de lungă şi nişte lăbuţe scurte, scurte de tot : nu poate face nici doi paşi — o ia la fugă, dar se încurcă în propriul său păr, şi se rostogoleşte la pămînt. Se hrăneşte numai cu zahăr. Am să vi-l aduc, excelenţă, neapărat o să vi-l aduc.

— Ha-ha-ha-ha-ha ! Doamna se tăvălea de rîs pe sofa. Dumnezeule mare, are să mă apuce toate istericalele... Vai, ce distractiv !

— Da, da ! Ha-ha-ha ! Ci-ha, ci-ha, ci-ha ! Ce distractiv, ce colbăit, ci-ha, ci-ha, ci-ha !

— Excelenţă, sînt în al nouălea cer de fericire, excelenţă ! V-aş oferi mîna, dar nu îndrăznesc, excelenţă. Îmi dau seama că-mi pierdusem capul. Acum, însă, parcă mi se deschid ochii. Sînt convins că soţia mea este pură şi nevinovată. Degeaba o bănuiam.

— Soţia, soţia lui ! exclamă doamna, rîzînd cu lacrimi.

— E însurat ! Cu a-de-vă-rat ? Asta nu mi-ar fi trecut prin cap pentru nimic în lume, adăugă moşul.

— Excelenţă, nevastă-mea — ea poartă toată vina, adicătelea eu sînt adevăratul vinovat. Am bănuit-o de infidelitate. Am aflat că aici se aranjase un *rendez-vous* — aici sus. Am interceptat o scrisorică în acest sens. Am greşit etajul şi m-am trezit sub pat...

— He-he-he-he !

— Ha-ha-ha-ha-ha !

— Ha-ha-ha-ha ! izbucni în sfîrşit în hohote şi Ivan Andreevici. Ah, cît sînt de fericit ! Ah, cît sînt de înduioşat, văzînd că toţi am căzut de acord şi sîntem fericiţi. Soţia mea e absolut nevinovată. De asta sînt aproape sigur. Trebuie neapărat să fie aşa. N-am dreptate, excelenţă ?

— Ha-ha-ha ! Ci-ha, ci-ha ! Ştii cine-i asta, bombonico ? izbuti în sfîrşit să adauge bătrînul, oprindu-se din rîs.

— Cine ? Ha-ha-ha ! Cine ?

— Asta-i dama cea drăguţă, care face ochi dulci şi umblă c-un craidon. Pun rămăşag că asta-i soţia lui.

— Nu, excelenţă ! Sînt încredinţat că nu-i ea. Am deplină certitudine.

— Dar, Doamne, Dumnezeule ! îţi pierzi degeaba vremea aici, izbucni doamna, întrerupîndu-şi rîsul. Dă fuga sus, trap ! Poate mai apuci să-i prinzi...

— Bine, excelenţă, zbor ! Dar sînt încredinţat că n-am să prind pe nimeni, excelenţă. Nu-i ea. Dinainte sînt sigur. Ea-i acasă

acuma. Numai eu îs de vină ! Sînt gelos, şi atîta tot ! Ce ziceţi, excelenţă, e cu putinţă oare, să-i prind acolo, sus ?

— Ha-ha-ha !

— He-he-he ! Ci-ha, ci-ha !

— Repede-te sus, repede-te ! Iar la plecare, treci pe la noi ca să ne povesteşti, exclamă doamna. Sau, ştii ce ? Mai bine mîine dimineaţă. Adă-o şi pe ea, ţin s-o cunosc.

— Rămîneţi cu bine, excelenţă, rămîneţi cu bine ! Am s-o aduc, neapărat. Sînt încîntat de cunoştinţă. Sînt fericit şi bucuros că totul s-a rezolvat pe neaşteptate, şi încă aşa de bine.

— Şi căţelul, să nu-l uiţi : înainte de toate, să-mi aduci căţelul!

— Îl aduc, excelenţă, neapărat îl aduc ! reluă Ivan Andreevici, intrînd iarăşi ca furtuna în odaie, după ce îşi luase o dată rămas bun şi ieşise.Îl aduc negreşit ! E aşa de drăguţ ! Parcă-i făcut de cofetar din zaharicale. Şi aşa e ; merge, dar se încurcă în laţele sale şi buf ! la pămînt. Zău aşa ! Îi şi spun soţiei : „Oare de ce cade mereu, mămiţico ?“ „Fiindcă-i mititel şi drăguţ !“ îmi răspunde ea. Parcă-i făcut din zahăr, zău aşa, din zahăr ! Cu bine, excelenţă, bucuros de cunoştinţă, foarte încîntat de cunoştinţă !

Ivan Andreevici făcu o reverenţă şi ieşi.

— Ehei, stimate domn ! Mai stai puţin. Întoarce-te din nou ! strigă bătrînelul după Ivan Andreevici care plecase.

Ivan Andreevici se întoarse pentru a treia oară.

— Ascultă, îl caut pretutindeni pe motan şi nu-l găsesc. Nu cumva te-ai întîlnit cu dînsul cît ai stat sub pat ?

— Nu, nu m-am întîlnit, excelenţă. De altfel, sînt încîntat de cunoştinţă... Socot că e o mare cinste pentru mine...

— Acuma e gutunărit şi strănută, strănută mereu ! Trebuie bătut.

— Da, excelenţă, de bună seamă. Măsurile de corecţiune sînt necesare pentru animalele domestice.

— Ce zici ?

— Zic, excelenţă, că pedepsele de corecţiune sînt necesare pentru infiltrarea spiritului de supunere în animalele domestice.

— Aha ! Bine, bine ! Umblă sănătos, umblă sănătos ! Numai atîta am avut să-ţi spun.

Ieşind în stradă, Ivan Andreevici rămase multă vreme ca-n aşteptarea unei congestii cerebrale iminente. Îşi scoase pălăria din cap, îşi şterse sudoarea rece de pe frunte, îşi miji ochii, rămase o clipă pe gînduri şi după aceea o luă spre casă.

Mare-i fu uimirea cînd află acasă că Glafira Petrovna se întorsese demult de la teatru. O apucase durerea de măsele, trimisese la doctor şi după lipitori. Iar acum şedea în pat, aşteptîndu-l pe Ivan Andreevici.

Ivan Andreevici se plesni mai întîi cu palma peste frunte ; apoi porunci să i se deie de spălat şi de curăţat ; în sfîrşit, se hotărî să intre în dormitorul soţiei sale.

— Mă rog, ia spune-mi, pe unde îţi petreci dumneata vremea ? Ian te uită în ce hal eşti ! Şi ce mutră ! Pe unde ai hălăduit brambura ? Bravo, domnul meu : soţia ţi se zbate în chinurile morţii, iar dumneata nu eşti de găsit în tot oraşul. Unde ai fost ? Nu cumva ai umblat ca să mă prinzi din nou ? Ai vrut să împiedici un *rendez-vous*, pe care eu l-aş fi fixat nu ştiu cui ? Ruşine, domnul meu ! Halal soţ mai eşti ! În curînd, are să te arate lumea cu degetul.

— Mămiţico ! rosti Ivan Andreevici.

Încercînd în clipa aceea un sentiment de adîncă tulburare, el simţi nevoia de a vîrî mîna în buzunar după batistă şi îşi întrerupse vorbirea în lipsă de cuvinte, gînduri şi curaj... Dar uimirea, spaima şi groaza îl cuprinseră, cînd — o dată cu batista — îi pică din buzunar şi trupul răposatei Amişka ! Ivan Andreevici nu băgase de seamă, în culmea disperării, cînd era nevoit să iasă de sub pat, că vîrîse în buzunar pe Amişka, într-un moment de panică, cu vaga speranţă de a şterge urmele crimei, de a ascunde corpul delict şi de a evita astfel pedeapsa meritată.

— Ce-i asta ? ţipă soţia. Un căţeluş mort ! O, Doamne ! De unde-i ? Ce-i cu dumneata ? Unde ai fost ? Răspunde odată : unde ai fost ?

— Mămiţico ! răspunse Ivan Andreevici, înlemnind mai rău decît Amişka. Mămiţico !...

Dar aici îl vom părăsi pe eroul nostru pentru altă dată — deoarece cu asta începe o aventură cu totul nouă şi aparte. Cîndva, domnilor, vă vom povesti aceste nenorociri şi prigoniri ale soartei. Dar vă rog să conveniţi că gelozia este o patimă de neiertat, ba mai mult decît atît : e o adevărată pacoste !...

PREZENTĂRI ŞI COMENTARII
DATE BIBLIOGRAFICE
NOTE EXPLICATIVE

Volumul întîi al prezentei ediții include scrierile de debut ale lui F. M. Dostoievski, datînd din perioada 1846—1848. În literatura rusă din această perioadă se afirmau din ce în ce mai temeinic principiile „școlii naturale" gogoliene, teoretic postulate de către Bielinski, inițiator al orientării democrat-revoluționare în domeniul esteticii și al criticii literare. Pe acest făgaș al realismului critic, în etapa lui inițială, pășesc tinerii scriitori de talent, precum A. I. Herzen, I. S. Turgheniev, A. N. Nekrasov, I. A. Goncearov, D. V. Grigorovici, care, prin operele lor inspirate de realitatea contemporană, fructifică tradițiile prozei lui Pușkin și Gogol, definind cu pregnanță viitoarele direcții ale romanului și ale nuvelei realiste ruse.

În critica literară a vremii are loc o luptă acerbă de opinii în jurul noii orientări între două tabere adverse, reprezentate pe de o parte de Bielinski și Herzen, pe de altă parte — de exponenții ideologiei oficiale : Șevîriov, Bulgarin, Polevoi ș.a. După apariția primului volum al *Sufletelor moarte* de Gogol (1842), anacronismul reminiscențelor unui romantism epigonic, alimentat de așa-numita „școală pseudograndioasă" a lui Bestujev-Marlinski, a devenit un fenomen incontestabil pentru opinia publică progresistă. Literatura modernă se dezvolta impetuos în Rusia, ca și în țările din Apus (Dickens, Thackeray, Stendhal, Balzac etc.), spre realism critic, după ce trecuse prin experiența așa-numitei „schițe fiziologice".

Numai în cîțiva ani din deceniul al 5-lea, în direcția inițiată de Gogol apar o serie de opere valoroase în proză — romane și nuvele — cu mesaj social și cu o rezonanță de stringentă actualitate : *Cine-i de vină ?* (1845—1846) de Herzen, *O poveste obișnuită* (1847) de Concearov, *Satul* de Grigorovici, *Caleașca* de V. A. Sollogub, culegerile de schițe *Fiziologia Petersburgului* editate de Nekrasov, *Culmi petersburgheze* de I. A. Butkov, primele povestiri *(Ermolai și morărița, Hor și Kalinîci, Burmistrul)* din ciclul *Povestirile unui vînător* ale tînărului Turgheniev.

În acest climat literar se integrează debutul lui Dostoievski, ale cărui opere din prima etapă de creație (1846—1848), cuprinse în volumul de față, poartă amprenta personalității sale contradictorii și conțin în germene, abia schițate, problemele fundamentale ce vor fi dezbătute în marile romane de mai tîrziu *(Crimă și pedeapsă, Idiotul, Adolescentul, Frații Karamazov).*

Cu toată varietatea tematică și diversitatea manierei artistice care diferențiază atît de categoric romanul epistolar *Oameni sărmani* de romanul *Dublul* și mai cu seamă de nuvela *Gazda,* există o dominantă comună, un sîmbure unic aproape în toate scrierile lui Dostoievski din această perioadă, excepție făcînd, poate, bizara „Scenă de stradă" intitulată cu o malițioasă ironie *Nevasta altuia și un soț sub pat.*

Această trăsătură dominantă, specifică pentru întreaga operă a lui Dostoievski, rezultă din dezbaterea pasionată a problemelor condiției umane în complexitatea lor socială și psihologică, în centrul dezbaterii fiind soarta „omului mic", a omului mărunt, apăsat de nevoi, strivit de anomaliile unei strîmbe întocmiri sociale. Aspectul acesta, atît de caracteristic pentru literatura rusă, nu apare pentru prima oară în tratarea lui Dostoievski. Premisele fuseseră puse de Pușkin (în ciclul *Povestirile lui Belkin,* cu deosebire în *Căpitanul de poștă)* și de Gogol (în *Povestiri petersburgheze,* mai cu seamă în nuvela *Mantaua).* Dostoievski aduce o nouă viziune și o investigare mai adîncită în planul analizei psihologice, care va potența umanismul creației sale în ansamblu cu generoase accente democratice.

Decorul adecvat al universului uman ce populează aceste opere de început ale scriitorului îl formează mediul citadin, capitala nordică a Rusiei țariste — Petersburgul — în care stridența contrastelor antagonice era deosebit de pregnantă. Fenomenul a fost remarcat și consemnat cu exactitate și cu o vervă amară de către publicistul și pasionatul călător francez Xavier de Marmier care, la începutul deceniului al 5-lea, după ce vizitase Rusia și alte țări din nord-estul Europei, a caracterizat Petersburgul drept „un oraș al celor mai surprin-

zătoare contraste" (*Lettres sur la Russie, la Finlande et la Pologne*, t. I, Paris, 1843).

În ceea ce privește „laboratorul de creație" al lui Dostoievski, încă din timpul vieții sale se acreditase părerea, întemeiată de altfel, fiind atestată chiar de scriitor, anume că el nu obișnuia să-și revadă manuscrisele, că cizelarea stilului nu a constituit pentru el o preocupare de prim ordin. Această afirmație rămîne valabilă pentru operele scrise după reîntoarcerea scriitorului din ocna siberiană și deportare (1859), cînd, presat de termene contractuale, dar mai ales sub impulsul unei elaborări febrile și a stării de mare tensiune nervoasă, își așternea pe hîrtie „fără răsuflare" capodoperele, după ce trecuseră în prealabil printr-o îndelungată perioadă de gestație.

Nu același lucru se poate spune despre scrierile de debut, pe care le recitea cu migală și cu o laborioasă tenacitate, făcînd modificări de substanță, transcriind manuscrisele în repetate rînduri, uneori integral, înainte de a fi predate la tipar, iar mai tîrziu — ori de cîte ori le finisa pentru o nouă reeditare. Ele reprezintă, așadar, rezultatul unor repetate reluări și atente revizuiri la care era supus textul fiecărei opere în parte, de pe urma cărei operații s-au păstrat numeroase variante (în cazul *Dublului* în special), redactate succesiv, evidențiind metamorfozele substanțiale prin care au trecut pînă la faza definitivă, atît din punctul de vedere al formei artistice, cît și sub raportul conținutului.

Găsim nenumărate mărturii ale autorului însuși (în *Corespondența* sa, ca și în *Jurnalul unui scriitor*), care dovedesc un foarte dezvoltat simț al răspunderii și o exigență maximă față de primele sale scrieri. Cu privire la romanul *Oameni sărmani*, la care a lucrat timp de doi ani aproape (1844—1846), comunica fratelui său, M. M. Dostoievski, în scrisoarea din 4 mai 1845, că, transformîndu-l mereu, a ajuns să fie obsedat de ideea perfecționării lui : „...mi-a dat atît de mult de furcă, încît, dacă știam, nici nu mă mai apucam de el (...) Aceasta este întotdeauna soarta primelor opere — le modifici la infinit" (*Scrisori, Gosizdat*, 1928, I, 77).

Încă de atunci, fructificînd experiența lui Pușkin, Gogol, Sterne și Balzac, autorul *Oamenilor sărmani* a preferat forma concentrată a romanului redus la proporțiile nuvelei, nefiind de acord cu „pînzele vaste" ale romancierilor contemporani, pe care îi numea foiletoniști de tipul „scriitorului minor Eugène Sue". „Vreau ca fiecare operă a mea să fie desăvîrșită în toate articulațiile ei", astfel definea Dostoievski, la vîrsta de 24 ani, programul său artistic, într-o scrisoare din martie 1845 către fratele mai mare, de care îl legau cele dintîi preocupări

literare. „Gîndește-te la Pușkin, la Gogol. Ei n-au scris mult, dar amîndoi și-au binemeritat monumentul (...) Vechile școli sînt pe cale de dispariție. Cele noi nu mai pictează, ci mîzgălesc. Tot talentul se irosește dintr-o singură mișcare largă de penel, lăsînd să transpară monstruozitatea ideii lipsite de întruchiparea artistică... Béranger spunea, pe bună dreptate, despre foiletoniștii de azi că sînt aidoma «unei sticle de *Chambertin* diluată într-o căldare de apă». Imitatori ai acestora există și la noi. Rafael își picta tablourile ani de-a rîndul, perfecționîndu-le, migălind detaliu cu detaliu, și ajunse astfel să creeze minuni ; cu mîna lui au fost făuriți zei. În schimb, Vernet pictează în fiecare lună cîte un tablou, pentru care sînt amenajate săli de dimensiuni speciale, perspectiva este bogată, contururile largi, conținutul însă e nul, nu face nici două parale. Nu sînt decît niște decoratori !... Să știi, frate, că în ce privește literatura nu mai sînt *aceleași* care am fost acum doi ani. Atunci nu erau decît elanuri copilărești, pure inepții. Doi ani de studiu mi-au adus mult și multe lucruri au fost depășite" (*Scrisori*, I, 75, 76). Apoi, într-o altă scrisoare, două luni mai tîrziu : „Dacă nu reușesc să-mi public romanul, nu-mi rămîne decît să mă arunc în Neva. Ce altceva aș putea face ? Am reflectat la toate posibilitățile ! Simt că nu voi putea supraviețui morții acestei *idée fixe*, care mă obsedează" (Ibidem, 79).

Pentru Dostoievski, procesul creației era o problemă de viață și de moarte. Lucrînd în același timp și la *Dublul*, se simțea fericit că i s-au născut „două idei și o situație nouă (...) În prezent, nici nu sînt în stare să mă gîndesc la nimic altceva... Mi-au slăbit mult puterile... Oare ce-mi rezervă viitorul ? Ce păcat că trebuie să lucrezi pentru a trăi ! Munca mea nu suportă constrîngere" (Ibidem, 80).

Curînd după apariția romanului epistolar *Oameni sărmani*, în toamna 1846, Dostoievski intenționează să-și reediteze primele opere în volum separat, cu care prilej comunică la 17 octombrie fratelui său că amînă acest proiect, deoarece „ar trebui să mai trudesc la șlefuirea lor pentru a scoate două volumașe deodată" (Ibidem, 96—98).

În același an, spre sfîrșitul lunii octombrie, scriitorul se gîndește la un alt proiect, anume de a edita cu propriile sale mijloace (întrucît condițiile oferite de cîțiva editori, inclusiv și de Nekrasov, nu-l satisfăceau) și în volume separate două opere : *Oameni sărmani* și *Dublul* substanțial transformat, urmînd ca peste doi ani abia să publice prima culegere de *Opere*. Dar nici acest proiect nu a fost realizat decît în parte : la sfîrșitul anului 1847 a apărut în volum romanul *Oameni sărmani*.

În general, scrierile din prima perioadă de creație (deceniul al 5-lea) au văzut lumina tiparului în timpul vieții scriitorului în două ediții de *Opere*. Prima culegere a fost proiectată în trei volume, din care au apărut numai două în 1860, curînd după întoarcerea scriitorului din Siberia (1859). Într-o scrisoare către fratele său, preciza că în afară de *Oameni sărmani* și de *Dublul* (complet transformat), toate celelalte opere „ar mai trebui cît de cît lucrate" (*Scrisori*, vol. I, p. 256), rugîndu-l totodată să facă rost de vechile publicații în care îi fuseseră tipărite scrierile din tinerețe și să i le trimeată de urgență pentru ca să poată pregăti noua ediție pînă la sfîrșitul anului 1859.

Ediția următoare, antumă, de *Opere* va apărea cinci ani mai tîrziu, în împrejurări triste. Constrîns de o situație materială extrem de grea, împovărat de datorii în urma interzicerii revistelor *Vremea* și *Epoha*, pe care le edita împreună cu fratele său Mihail, iar după moartea acestuia, în 1865, preluînd asupra sa atît datoriile decedatului cît și grija familiei rămase fără sprijin, Dostoievski nu găsește altă soluție decît să cedeze contra unei sume derizorii dreptul de editare a culegerii proiectate de *Opere* unui editor din Petersburg, pe nume F. Stellovski, pe care îl considera „speculant... un om destul de rău și un editor cu totul nepriceput" (*Scrisori*, vol. I, p. 437). În aceeași scrisoare din 17 iunie 1866 către A. V. Korvin-Krukovskaia, Dostoievski relatează cu amară ironie clauzele contractului care prevedea, pe lîngă reeditarea operelor tipărite anterior, și elaborarea unui nou roman inedit, numărînd 12 coli de tipar, pe care, conform angajamentului, trebuia să-l termine pînă la 1 noiembrie 1866. „Îmi vine să întreprind ceva cu totul neobișnuit și excentric : să scriu în 4 luni 30 de coli de tipar, lucrînd concomitent la 2 romane diferite, diminețile — la unul, serile — la celălalt (...) Mă întreb, ce fel de literatură va fi aceea ? Sînt convins că nici unul dintre literații noștri, dinainte vreme și de acuma, nu scria sub apăsarea unor asemenea condiții, în care eu sînt nevoit să scriu *permanent*. Turgheniev ar fi murit numai la gîndul că este obligat să creeze în astfel de împrejurări" (*Scrisori*, vol. I, p. 438).

Într-adevăr, în cazul nerespectării contractului și nepredării în termenul stabilit a romanului cerut de Stellovski, acesta din urmă căpăta dreptul asupra tuturor operelor pe care Dostoievski le-ar fi scris în decurs de 9 ani. Este explicabilă de aceea reflecția plină de amărăciune cu care își încheie scrisoarea : „Dacă ați ști cît de greu e să denaturezi ideea ce ți s-a plămădit în minte, ideea care te-a entuziasmat, pe care ai îndrăgit-o, considerînd-o valoroasă — cît de greu e să fii constrîns s-o masacrezi, și încă în mod conștient !" (Ibidem.)

În anii 1865—1866, Stellovski a editat în asemenea condiții de înrobire pentru marele scriitor trei volume de *Opere*, realizînd un profit fabulos, deoarece, pe lîngă ediția menționată, fiecare operă în parte a fost publicată și în broșuri separate, circulînd în tiraje considerabile pentru acea vreme.

Pentru ediția Stellovski, autorul și-a revizuit integral textul operelor din tinerețe, făcînd modificări substanțiale, fapt specificat pe coperta interioară a fiecărui volum din seria de *Opere*, precum și în edițiile separate : „Ediție nouă, revăzută, completată și modificată de autor". Respectiva culegere, cuprinzînd aproape toate operele scrise de Dostoievski în deceniul al 5-lea (cu excepția *Romanului în nouă scrisori* și a povestirii *Polzunkov*), este ultima apărută în timpul vieții autorului și, ca atare, ea exprimă pe deplin voința și intențiile lui din punct de vedere textologic. Manuscrisele acestor opere nu s-au păstrat.

Trebuie menționat că Dostoievski nu a ținut seama de principiul cronologic în alcătuirea edițiilor din 1860 și 1865—66, grupîndu-le după criteriul unității profilului lor tematic. Ordinea sumarului din edițiile postume de *Opere* a fost stabilită de soția sa, A. G. Dostoievskaia, care, orientîndu-se după datele primelor apariții, din reviste, a distribuit într-o succesiune cronologică operele aparținînd primei perioade de creație a scriitorului, ordine menținută și în ediția sovietică din 1956—1958, în 10 volume, care stă la baza prezentei ediții în limba română, cu un adaus selectiv de scrisori din corespondența lui Dostoievski, și pagini din Jurnalul său, care vor forma conținutul volumului XI.

Majoritatea operelor cuprinse în volumul de față au fost tălmăcite în limbile franceză, germană, engleză, italiană și în alte limbi europene încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind reeditate sau transpuse în noi versiuni de la începutul veacului nostru și pînă în prezent, circulînd în ediții separate, precum și în serii de *Opere alese* sau *Opere complete* (lb. engl. : 12 vol. — 1912—1920 ; lb. germ. : 22 vol. — 1922—1923 ; lb. fr. : 5 vol. — 1950—1953, reed. ed. bibliofilă, Bibl. *Plëiade* — 1957).

În decursul unei jumătăți de veac (1887—1937), aceste scrieri din perioada inițială a creației lui Dostoievski, cu excepția povestirii *Domnul Proharcin*, au apărut în numeroase traduceri românești, publicate în diferite reviste (*Românul, Tribuna, Democrația, Familia, Independentul, Munca, Lumea nouă, Viața nouă, Universul literar, Gazeta*

politică și literară, Adevărul ilustrat etc.), în colecții populare (Biblioteca *Lumen, Rampa, Biblioteca pentru toți, Dimineața*), precum și în cîteva culegeri separate.

Cele mai multe versiuni și reeditări au înregistrat în țara noastră, pe lîngă nuvela *Gazda*, povestirile : *Un pom de Crăciun și o nuntă, Un hoț cinstit, Poveste de Crăciun* — transpuse sub titluri variate și uneori inexacte.

În comentariile la fiecare titlu în parte, se vor menționa, în limita surselor bibliografice ce ne-au stat la dispoziție, acele ediții care au avut o largă răspîndire în diferite țări, fiind consacrate prin calitatea traducerii, deoarece, după cum semnalează numeroși biografi și comentatori ai lui Dostoievski, multe opere au circulat în versiuni improvizate, foarte aproximative sau total defectuoase, și, ca atare, nu figurează în nici o sursă autorizată, de notorietate științifică.

OAMENI SĂRMANI

Prima operă publicată a lui F. M. Dostoievski „care a adus dintr-o dată o mare faimă unui nume pînă ieri cu totul necunoscut în literatură" (Bielinski — *Opere filozofice alese,* vol. II, Ed. Cartea Rusă, 1957, *Privire asupra literaturii ruse din 1846,* p. 309) a fost romanul *Oameni sărmani.* Relevînd „vigoarea, profunzimea şi originalitatea" acestui talent „cu totul ieşit din comun" („Literatura rusă nu cunoaşte nici un exemplu de glorie atît de repede cîştigată ca aceea a domnului Dostoievski" — Ibidem), Bielinski preciza că „Talentul d-lui Dostoievski este dintr-acelea care nu sînt înţelese şi recunoscute dintr-o dată". Criticul a prevăzut de pe atunci evoluţia lui ascendentă : „Cît va mai scrie, vor apărea încă multe talente care îi vor fi opuse, dar pînă la urmă ele vor fi uitate tocmai cînd Dostoievski va atinge apogeul gloriei sale... Cinste şi slavă tînărului poet... a cărui muză se apleacă cu dragoste asupra celor ce se cuibăresc în poduri şi beciuri, spunînd celor ce-şi petrec viaţa în palate aurite : «sînt şi ei oameni, sînt fraţii voştri !»" (Bielinski, *Opere complete,* 1914, S.Pb., v. X, pp. 203, 205).

Aceste aprecieri defineau orientarea tînărului scriitor, delimitînd coordonatele inspiraţiei sale, puternicul filon democratic şi profunda umanitate care se degajă din opera lui de debut.

Ca modalitate artistică, *Oameni sărmani* este un roman epistolar — situîndu-se, sub acest raport, pe filiera unei tradiţii literare mai vechi, iniţiată şi consacrată de şcoala sentimentalistă europeană în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu ramificaţii în romantismul prime-

lor decenii ale celui de-al XIX-lea veac. Dar această specie tradițională a romanului „în scrisori", înrudit cu tipul „romanului-jurnal" sau al „romanului-confesiune" și cultivat cu strălucire de scriitori sentimentaliști precum: Richardson *(Pamela, Clarissa),* J. J. Rousseau *(Noua Eloiză),* Diderot *(Călugărița),* Goethe *(Suferințele tînărului Werther),* reluat apoi de unii romantici (George Sand în romanul *Jacques,* 1834) dobîndește la Dostoievski o amprentă cu totul originală, vădind alte resurse genetice și o viziune proprie distinctă. În timp ce proza creată de curentul sentimentalist urmărea îndeobște obiective didactice, avînd în consecință un caracter mai mult sau mai puțin moralizator, romanul lui Dostoievski (spre deosebire de faimoasele *Legături primejdioase* — operă epistolară a preromanticului Laclos — și, poate, o replică indirectă la acest adevărat Tratat *sui-generis* al Răului) dezvăluie drama unor oameni striviți de condițiile obiective, ostile liberei dezvoltări a personalității umane, și care nu găsesc o soluție salvatoare pentru a ieși din situația lor mizeră.

Richardson, Goldsmith sau Sterne, Rousseau sau Diderot, preconizînd calea regenerării morale a omului ca factor al progresului istoric, puneau accentul, în spiritul idealurilor iluministe, pe afirmarea virtuții și condamnarea viciului. Întoarcerea la viața simplă, neviciată de civilizația citadină, cît mai aproape de natură, în mijlocul căreia omul își poate cultiva fondul lui originar bun și sentimentele „firești" înăbușite de convenientele sociale — această concepție utopică, dominantă în opera celor mai mulți scriitori sentimentaliști din ultima etapă iluministă a secolului al XVIII-lea, nu este caracteristică pentru scriitorul rus.

Protagoniștii romanului dostoievskian, tipici pentru o întreagă categorie de oameni sortiți să trăiască la periferia vieții și a societății, sînt departe de a fi o simplă ilustrare a ceea ce numeau sentimentaliștii „structura naturală" a sufletului omenesc. Ei reprezintă acel univers al mizeriei umane din aglomerația hibridă a marilor orașe, care populează multe romane ale lui Dickens sau Balzac, devenind la Dostoievski obiectul principal al observației și al analizei psihologice. Spre deosebire de eroii tradiționalelor romane epistolare, de obicei niște tineri și exaltați amorezi cu sufletul răscolit de pasiuni puternice, care rămîn virtuoși în opoziție cu mediul înconjurător viciat, ostil elanurilor lor romantice, înălțătoare, cei doi eroi principali ai romanului *Oameni sărmani* nu au, în aparență, nimic remarcabil, sînt niște oameni simpli, de rînd, cu totul neînsemnați. Drama lor sufletească este receptată prin același resort emoțional, propriu așa-numitei specii a „romanului epistolar". Însă nici stilul sentimental al scrisorilor, nici

intensitatea „senzitivă" a trăirilor lăuntrice nu justifică părerea care se acreditase datorită unor critici (lansată inițial de eseistul rus Apollon Grigoriev, apoi îmbrățișată de criticul francez Mélchior de Vogüé) și anume că Dostoievski ar fi debutat în literatură ca un emul tardiv al tradițiilor curentului sentimentalist. Păstrînd cadrul formal al acestor tradiții, care îmbină narațiunea propriu-zisă cu descrierea detalizată a împrejurărilor vieții într-un context învăluit de un cald lirism, romanul *Oameni sărmani* evită stilul patetic, convențional al „sentimentelor elevate", al speculațiilor abstracte de factură romantică. Din schimbul de scrisori între cei doi protagoniști, cititorul ia cunoștință nu numai de condiția lor umilă, dar și de obedienta mediului înconjurător în care nenumărate alte drame se consumă neștiute de nimeni. Aceste scrisori nu sînt numai un prilej de efuziune a sentimentelor ce-i animă ; ele constituie totodată o modalitate de comunicare a nenumăratelor amănunte cotidiene, a faptelor și împrejurărilor care întregesc tabloul existenței celor doi eroi, cuprinzînd incursiuni în trecutul lor (jurnalul Varvarei Dobroselova) și episoade din viața de toate zilele, cu relațiile ei inumane, generate de un monstruos mecanism social (destinul tragic al studentului Pokrovski, soarta amară a funcționarului Gorșkov etc.). Cu aceeași pregnanță se conturează portretul lor fizic și cel spiritual, lăsînd să se străvadă o mare bogăție sufletească și emoționanta generozitate cu care sînt înzestrați.

Ducîndu-și existența în „ungherul" unei bucătării pe care îl închiriază într-o clădire sumbră, locuită de oameni nevoiași de la periferia Petersburgului, Makar Devușkin își petrece timpul recopiind și acasă hîrtiile de birou din departamentul unde funcționează ca umil impiegat, fără nici o perspectivă. Ca înfățișare exterioară, el nu are nimic din farmecul tinerilor eroi îndrăgostiți care populează romanele sentimentaliste. Dar acest om năpăstuit, cu fața ștearsă, gîrbovit de povara vîrstei și a necazurilor, nutrește sentimente nobile, pline de abnegație altruistă, față de o tînără fată, modestă și cu nimic remarcabilă, Varenka, rămasă orfană, fără nici un sprijin, și silită să-și cîștige din greu existența cu meseria cusutului. Conștiința neputinței de a-i fi de folos, de a o salva de mizeria în care se cufundă, îi pricinuiește lui Devușkin suferințe cumplite. Aceste chinuri, însă, n-au nimic comun cu suferințele tînărului Werther, de pildă, eroul goethean exaltat, a cărui dragoste îl duce la sinucidere, după ce își dă seama de imposibilitatea de a cunoaște și îmbrățișa infinitul.

Personajul dostoievskian, cu toată puritatea lui sufletească, este, desigur, inferior sub raportul intelectului și al culturii față de Varvara Dobroselova care, așa cum rezultă din jurnalul ei, a primit o educație

mai aleasă. Spre deosebire de Varenka, pentru care prietenia şi compasiunea micului funcţionar reprezintă un sprijin moral în viaţa ei apăsată de nevoi, pentru Devuşkin însăşi posibilitatea de a coresponda cu ea constituie o adevărată împlinire, unicul prilej de a-şi manifesta personalitatea, un scop în sine. („Cui o să mai scriu scrisori de aci înainte ?") De aceea, el nu poate concepe pierderea acestei posibilităţi şi ajunge la disperare atunci cînd fiinţa iubită se hotărăşte să se mărite cu negustorul Bîkov, un om odios, în bună măsură vinovat de soarta ei amară.

Povestea acestei iubiri neîmplinite se termină cu plecarea Varenkăi, care, cu acest prilej, îşi dă în vileag o bună doză de egoism şi cruzime, copleşindu-l pe nefericitul Devuşkin cu tot felul de comisioane în vederea căsătoriei („cămăşuţe brodate cu nodulete, dantele şi volănaşe" etc.), în timp ce acesta rămîne singur, neconsolat, cu sufletul pustiit de durere. („Eu, măicuţă, o să mă arunc sub roţile trăsurii... doar pentru dumneata am trăit pe lume !... Aici e vorba de o viaţă de om, şi nu de o cîrpă cum e volanul acela... Sufletul meu, scumpa mea, măicuţa mea dragă...") Corespondenţa dintre ei, susţinută cu o emoţionantă simplitate şi spontaneitate, s-a desfăşurat într-un interval scurt de timp, din primăvară (aprilie) pînă în toamnă (septembrie) şi totuşi cîtă bogăţie de fapte, cîte amănunte aflăm nu numai din viaţa personală a eroilor şi cea a mediului înconjurător, dar, ceea ce este mai important, se constituie în toată complexitatea lor datele psihologiei „omului mic" pe care Dostoievski le-a adîncit ca nimeni altul pînă la el. Îndeobşte, critica a stabilit genealogia artistică a romanului *Oameni sărmani* şi a eroului său principal, ca fiind descendentă din nuvelele *Căpitanul de poştă* de Puşkin şi *Mantaua* de Gogol. Aproape toţi cercetătorii ruşi şi străini au relevat înrudirea dintre Devuşkin şi personajul gogolian — Akaki Akakievici Başmacikin. Dar aşa cum s-a remarcat : „...aceste asemănări nu sînt decît aparente, deoarece realismul lui Dostoievski nu este supraîncărcat de elemente groteşti care abundă la Gogol" *(Dictionnaire des oeuvres*, Laffont-Bompiani, S.E.O.E., 1962, vol. III, p. 685).

În această privinţă, împărtăşind părerile lui Bielinski despre prezenţa unui puternic filon al tradiţiilor „şcolii gogoliene" în romanul dostoievskian, criticul rus V. Maikov scotea în evidenţă cu multă pătrundere nota specifică diferenţială în maniera artistică a celor doi scriitori : „Dl. Gogol este cu precădere un poet social, în timp ce dl. Dostoievski este prin definiţie un psiholog" (V. Maikov, *Eseuri critice*, S. Pb., 1891, p. 325).

Romanul *Oameni sărmani* este cea dintîi operă a lui Dostoievski care a văzut lumina tiparului, fiind publicată prima oară în almanahul editat în 1846 de N. A. Nekrasov — *Peterburgski sbornik (Almanah petersburghez).*

În același almanah, avînd semnificația unui manifest-program al „școlii naturale", au fost incluse opere socotite ca modele ale realismului în cele mai diverse genuri și specii literare : poema *Moșierul* și povestirea *Trei portrete* de Turgheniev, *Capricii și reflecții* de Herzen, *Gînduri și însemnări despre literatura rusă* de Bielinski, poemul *Mașenka* și două poezii de A. N. Maikov, patru mici poeme ale lui Nekrasov, traducerea dramei shakespeareene *Macbeth,* semnată de A. Kronberg, schițe, nuvele și articole aparținînd lui I. I. Panaev, V. F. Odoievski, A. V. Nikitenko, V. A. Sollogub. Almanahul se deschidea cu romanul lui Dostoievski *Oameni sărmani,* acordîndu-i-se astfel locul de frunte.

Încă în toamna anului 1844, cînd era pe punctul de a-l termina, scriitorul își împărtășea gîndurile fratelui său Mihail în legătură cu demisia din postul de inginer (în armata de geniu) și cu situația sa materială extrem de precară : „...Dar am o speranță. Termin acum un *roman* care, ca dimensiuni, se apropie de *Eugénie Grandet.* Romanul e destul de original. Am și început să-l transcriu (...) Mă gîndesc să-l predau la *Otecestvennîie zapiski*... Sînt cît se poate de mulțumit de romanul meu. Nu mă mai satur de bucurie". *(Scrisori,* I, pp. 73, 74.)

Cu toate că se declara încîntat de primul său roman, munca de finisare s-a prelungit încă aproape opt luni de zile, iar în martie 1845, după numeroase modificări și transcrieri, mărturisea aceluiași : „E o lucrare riguroasă și bine închegată. Mai are totuși imperfecțiuni groaznice." Îl frămîntau totodată problemele existenței în perspectiva meseriei literare pe care o îmbrățișase („Ce rost să aspir la Glorie, cînd scriu pentru pîine ?") și cu acest prilej făcea reflecții amare referitor la piedicile inerente oricărui început, cînd un scriitor fără nume nu era luat în seamă, iar manuscrisele zăceau la *Otecestvennîie zapiski,* de pildă, cîte șase luni, fără a fi citite, deoarece acolo domnea „un fel de oligarhie", iar accesul la reviste, în general, depindea „nu de un singur dictator (aluzie la editorul și redactorul-șef al revistei amintite, A. A. Kraevski — *n.n.*), ci de vreo douăzeci (...) Dacă nu reușesc să-l public, cred că am să mă spînzur". (Ibidem, pp. 75—76.)

Independent de toate aceste vicisitudini și în pofida dorinței aprige de a-și vedea cît mai curînd opera tipărită, tînărul scriitor a continuat, cu exigența-i caracteristică față de sine, să-și perfecționeze romanul pînă în luna mai („Mi-a venit din nou ideea de a-l transforma și,

crede-mă, spre bine ; acum a ieşit cel puţin de două ori mai bun" Ibidem, p. 77).

Din amintirile lui Dostoievski, ca şi din relatările contemporanilor săi, aflăm în ce împrejurări a ajuns manuscrisul romanului său epistolar în mîinile lui Bielinski. După ce într-o dimineaţă de mai 1845, i l-a citit dintr-o răsuflare lui D. V. Grigorovici, fostul său coleg de Institut, cu care locuia în aceeaşi clădire, acesta reluase lectura în aceeaşi seară împreună cu Nekrasov. Au urmat momente emoţionante. La sfîrşitul uneia din acele splendide „nopţi albe" petersburgheze (erau orele 4 dimineaţa), „Grigorovici şi Nekrasov dau buzna în casă şi mă îmbrăţişează într-un entuziasm de nedescris, mai-mai să plîngă de bucurie". Ducînd apoi manuscrisul lui Bielinski, poetul Nekrasov exclamă : „A apărut un nou Gogol !", la care acesta îi ripostă cu asprime : „La dumneata Gogolii răsar ca ciupercile !" A doua zi a avut loc prima întîlnire între Dostoievski şi Bielinski, cînd „freneticul" Vissarion îi vorbi cu înflăcărare, în timp ce ochii îi ardeau : „Îţi dai oare seama, îmi repetă el de cîteva ori, cu glasul ridicat cum îi era obiceiul, îţi dai oare seama ce ai scris ? Numai datorită intuiţiei de artist ai fost în stare să scrii asemenea pagini, dar mă întreb dacă ai gîndit conştient acel groaznic adevăr pe care mi l-ai dezvăluit ? E cu neputinţă cu cei douăzeci de ani ai dumitale să fi înţeles pe deplin toate acestea... E o tragedie ! Ai pătruns însuşi miezul lucrurilor, ai arătat esenţialul." Şi în încheiere : „Aici e misterul creaţiei artistice, iată adevărul în artă !... Dumitale adevărul ţi se revelează ca unui artist, ţi-a fost hărăzit ca un dar ; de aceea, trebuie să-l preţuieşti, să-i rămîi credincios şi vei fi un mare scriitor !..." „A fost cea mai minunată clipă din întreaga mea viaţă", îşi va aminti Dostoievski mai tîrziu. „În timp ce eram la ocnă, o retrăiam şi amintirea ei mă întărea sufleteşte. Şi acum încă evoc acele momente cu mult elan" (*Jurnalul unui scriitor*, 1877, ianuarie, cap. II, parag. III).

Imediat după apariţie, romanul „a fost întîmpinat cu nişte ocări groaznice... S-au pornit nişte *débats* înverşunate. Nu mai prididesc cu ocările şi totuşi îl citesc. (Almanahul se răspîndeşte într-un ritm cu totul nefiresc. Sînt speranţe că în 2 săptămîni nu se va mai găsi nici un exemplar.) ...Închipuie-ţi că toţi ai noştri, chiar şi Bielinski, consideră că l-am depăşit mult pe Gogol... Ei (Bielinski şi ceilalţi) îmi atribuie o filieră nouă şi originală care constă în aceea că eu operez cu Analiză, şi nu cu Sinteză, cu alte cuvinte, pătrund în adîncime şi, disociind în atomi, descopăr întregul. În timp ce Gogol merge direct la întreg şi de aceea nu este atît de profund ca mine... Mi se prevede un viitor dintre cele mai strălucite, frăţioare !" (v. Scrisoarea către

M. M. Dostoievski, din 1 februarie 1846.) Amețit de succesul fulgerător și neașteptat, tînărul autor, lăsînd deoparte modestia, încerca să definească atributele propriului său talent.

Într-adevăr, romanul *Oameni sărmani* a stîrnit dezbateri polemice puțin obișnuite, atacuri și elogii, care însă nu l-au pus în derută. Revistele oficioase de orientare conservatoare-slavofilă *(Severnaia pcela, Iliustrația, Moskviteanin)* fără a-i nega talentul, îi reproșau tendențiozitatea net socială a operei în spiritul „școlii naturale", socotindu-l un emul prea fervent al lui Gogol, însă de o nuanță „filantropică" (Șevîriov).

Gloria i-a fost consacrată de Bielinski, care în articolul-recenzie *Peterburgski sbornik,* publicat în *Otecestvennîie zapiski* pe 1846, a făcut primul o analiză minuțioasă a romanului, apreciind talentul „viguros și autentic" al autorului, subliniind „originalitatea lui de sine stătătoare" în comparație cu Gogol, care „va rămîne desigur pentru totdeauna, ca să zicem așa, părintele său întru creație... aici însă nu există nici cea mai mică aluzie la imitație". Particularitatea fundamentală a talentului lui Dostoievski în *Oameni sărmani,* criticul o întrevedea în „elementul profund uman și patetic îmbinat cu cel umoristic". Un an mai tîrziu, în *Privire asupra literaturii ruse din 1846,* Bielinski, revenind asupra valorii incontestabile a romanului, releva și unele imperfecțiuni datorate „lungimilor" obositoare și „repetărilor inutile" (cf. V. G. Bielinski, *Opere filozofice alese,* Ed. Cartea Rusă, 1957, p. 310).

Mai tîrziu, Dobroliubov, în studiul său *Oameni năpăstuiți,* recunoscînd că „romanul este scris sub influența proaspătă a celor mai bune laturi ale lui Gogol și a ideilor celor mai viabile și eficiente ale lui Bielinski", stăruia asupra complexității caracterelor și asupra „idealului umanitar" care potențează mesajul operei (cf. N. A. Dobroliubov, *Opere alese,* vol. II, E.L.U., 1964, pp. 380—382).

Critica occidentală a acordat mai puțină atenție acestui roman epistolar, care consacrase numele lui Dostoievski în literatura rusă, referindu-se la el doar tangențial și într-un context istorico-literar (André Gide, Suarès, Georg Brandes). În schimb, Mélchior de Vogüé, fixînd trei momente fundamentale în evoluția talentului dostoievskian : *Oameni sărmani, Amintiri din casa morților* și *Crimă și pedeapsă* — operă „de apogeu" — considera că arta în care a excelat scriitorul rus, anume aceea „de a trezi printr-un singur rînd, cu un singur cuvînt, rezonanțe infinite, sentimente și idei multiple" și-a găsit în romanul lui de debut „o expresie deplină" (Vte E.-M. de Vogüé, *Le roman russe,* Paris, Librairie Plon, 1886, p. 215). Analiza detailată și pertinentă

a romanului o găsim în monografia lui Henri Troyat *(Dostoievsky, L'homme et son oeuvre,* Librairie Arthème Fayard, 1940), în cartea lui Serge Persky, *La vie et l'oeuvre de Dostoievsky. Ouvrage couronné par l'Académie française* (Payot, Paris, 1924), ca şi în *Littérature russe* de K. Waliszewski (Armand Colin et Cie, Editeurs, Paris, 1900).

În Franţa, romanul *Oameni sărmani* a apărut în 1888 (*Les Pauvres Gens,* trad. Victor Dérely, Plon et Nourrit; în lb. germană *Arme Leute* (1887, 1959), în lb. italiană (1883), în lb. engleză (1889).

In versiune românească a fost publicat numai un fragment: *Manuscrisul Varvarei Dobroseloff,* trad. de D. Negreanu *(Viaţa nouă,* 1903, nr. 1, pp. 11—13). Versiunea recentă a fost editată de *Cartea rusă,* 1955, trad. de Xenia Stroe. Aşa se explică puţinătatea referirilor şi a comentariilor la această operă în critica românească de la începutul veacului, în afara cîtorva consideraţii generale. Nefiind cunoscut la noi de la sursă directă, acest roman a figurat în diferite articole sub cele mai inexacte şi uneori fanteziste titluri: *Sărmanii, Sărman popor* şi chiar cu titlul în limba franceză *Pauvres feus (Sărmanii răposaţi).* În al său „Cuvînt începător" la versiunea românească a *Amintirilor din casa morţilor* (ed. 1912), Tudor Arghezi foloseşte *Bieţii oameni* (la fel şi Cezar Petrescu în *Gîndirea,* 1921, an I, nr. 12).

Un comentariu mai amplu, axat pe două opere: *Oameni sărmani* şi *Crimă şi pedeapsă* este cuprins în articolul *Dostoievski* semnat de C. V. Gerota (*Năzuinţa,* I, 1922, nr. 2, pp. 3—8), în care se încearcă o paralelă cu autorul epopeii *Război şi pace,* formulîndu-se următoarea concluzie: „Dacă Tolstoi ne-a dat romanul cu acţiune epică în stil mare — Dostoievski ne dă romanul cu o migăloasă acţiune sufletească".

Trecînd succesiv (după prima apariţie, în 1846) prin mai multe faze de transformări substanţiale pentru ediţiile din 1847, 1860 şi 1865, această ultimă formă a romanului *Oameni sărmani* a rămas definitivă. Modificările făcute pe parcurs priveau unele lungimi şi balasturi în descriere, eludarea pasajelor în care apărea într-o lumină idilică viaţa ţăranilor iobagi, sau era idealizată figura „înălţimii sale" generalul. Mai cu seamă, însă, textul a fost supus unei „epurări" şi cizelări minuţioase în vederea eliminării expresiilor frecvent repetate, a pronumelor folosite din abundenţă, a conjuncţiilor parazitare şi, îndeosebi, a diminutivelor şi apelativelor de alintare cu care era supraîncărcat.

1. (p. 33) *Odoievski, V. F.* (1804—1869) — scriitor şi critic muzical rus, autor al unor nuvele fantastice cu conţinut filozofic în ciclul

Nopți ruse (1844). În romanele sale realiste (*Prințesa Mimi, Prințesa Zizi* ș.a.) biciuiește moravurile înaltei societăți mondene, superficialitatea și amoralitatea ei. Epigraful *„Ce ți-e și cu povestitorii ăștia! În loc să scrie lucruri utile"* etc. este luat în povestirea lui Odoievski *Mortul viu* (1833) și are o semnificație ironică, vizînd pe amatorii de literatură romantică-sentimentalistă, dulceagă și desuetă.

2. (p. 33, 34 și altele) Expresia *matoșka,* frecvent folosită în scrisorile lui Devușkin către Varvara Dobroselova, apare în versiune românească tradusă sub diferite forme: *sufletelule, măicuță, draga mea, scumpa mea* etc. În limba rusă, cuvîntul, avînd înțelesul biologic direct de *femelă,* prin nuanțarea accepțiilor semantice, înseamnă în plan figurativ: *femeie iubită, ființă scumpă* etc. În cele mai multe versiuni ale romanului în alte limbi străine (franceză, germană, italiană), acest apelativ de alintare este reprodus în forma lui originală: *matochica,* pentru a-i păstra tonalitatea specifică și coloritul național.

3. (p. 35) *„...și de Brambeus"* — Baronul Brambeus este pseudonimul literatului și publicistului rus cu vederi conservatoare, *O. I. Senkovski* (1800—1858), totodată istoric și filolog orientalist. Împreună cu A. F. Smirdin, a înființat (1834) și condus revista *Biblioteka dlia citenia (Biblioteca de lectură)* unde își publica producțiile beletristice. Unele scrieri ale sale au fost traduse și prelucrate în românește de Costache Stamati. Citarea acestui nume obscur alături de Homer are darul să sugereze orizontul cultural redus al lui Devușkin.

4. (p. 37) *Devușkin,* numele personajului principal, provine etimologic de la *devușka* — fată, fecioară. Procedeul folosirii numelor cu tîlc, a numelor simbol, a fost consacrat de literatura clasicismului, devenind o tradiție, al cărei ecou îl întîlnim în opera multor scriitori realiști ruși (Gogol, Saltîkov-Șcedrin, Dostoievski, Cehov). Este prezent și în dramaturgia lui I. L. Caragiale. În cazul de față, numele personajului *Devușkin* ar corespunde prin echivalență în românește cu: *feciorelnic,* deci Fecioreșcu, avînd semnificația, pe care i-o conferă autorul, de puritate naivă, neîntinată.

5. (p. 39) *Dobroselova* — nume propriu cu aceeași amprentă clasicizantă; cuvînt compus derivînd din *dobro — binele* și *selo — sat, așezare, locaș,* în românește — ființa în care sălășluiește binele, simbol al virtuții.

6. (p. 45) *„...Tereza și Faldoni"* — nume a doi servitori, personaje principale din romanul sentimentalist cu același titlu (sfîrșitul secolului

al XVIII-lea), aparţinînd scriitorului francez obscur Léonard (trad. în lb. rusă în 1804). Revenirea frecventă a celor două nume în scrisorile lui Devuşkin ilustrează preferinţele sale literare minore.

7. (p. 52) *Lhomond, Charles-François* (1727—1794) — filolog francez, celebru prin tratatul său de gramatică a limbii franceze, care a avut o largă răspîndire în Rusia, în primele decenii ale secolului trecut.

8. (p. 66) *„...îşi dorea operele complete ale lui Puşkin"* — este vorba de prima ediţie postumă de *Opere complete de Alexandr Puşkin* în 11 volume, publicată între 1838 şi 1841.

9. (p. 66) *Gostinîi dvor* — cartier comercial în mai multe oraşe mari din Rusia, amenajat cu prăvălii, pieţe de desfacere şi hanuri pentru negustorii veniţi din provincie.

10. (p. 81) *„...Un fragment din Patimile italiene"* — citînd din opera literatului minor Ratazeaev, autorul parodiază stilul melodramatic al romanelor lui Polevoi, Bestujev-Marlinski şi ale altor scriitori ruşi, aparţinînd şcolii pseudoromantice.

11. (p. 82) *„...din nuvela Ermak şi Zuleika"* — prin fragmentul citat, Dostoievski ironizează stilul romanelor pseudoistorice de aventuri senzaţionale, care au avut o largă răspîndire în Rusia în prima jumătate a secolului trecut şi au constituit obiectul unor aprecieri sarcastice din partea lui V. G. Bielinski.

12. (p. 84) *Paul de Kock* (1794—1871) — scriitor francez, autor al unor romane care înfăţişau cu precădere moravurile micii burghezii pariziene şi provinciale. Avînd faima de scriitor frivol, a stîrnit „nobila indignare" a unor publicişti ruşi ultraconservatori ca F. V. Bulgarin, O. I. Senkovski, N. A. Polevoi, grupaţi în jurul revistei *Maiak (Farul).* Recunoscînd că romanele lui Paul de Kock reprezintă „tot ce e mărginit şi trivial în spiritul francez şi sînt o adevărată otravă pentru tineretul lipsit de experienţă" (V. G. Bielinski, *Opere filozofice alese,* vol. II, *Cartea Rusă,* 1957, p. 250), criticul democrat-revoluţionar nu-i nega talentul, capacitatea de a zugrăvi veridic şi pregnant aspectele negative ale realităţii.

13. (p. 90) *Imaginea omului, o compunere deşteaptă, am citit-o!* — este vorba de cartea *Imaginea omului, încercare de lectură instructivă despre disciplinele cunoaşterii de sine, destinată păturilor culte, întocmită de A. Galici* — lucrare publicată în 1834 de A. Galici (1783—1848),

filozof şi pedagog, fost profesor al lui Puşkin la Colegiul din Ţarskoie Selo. In lucrarea la care se referă Dostoievski, autorul tratează antropologia în spiritul filozofiei idealiste, omul fiind considerat „prin raţiunea naturii generale".

14. (p. 90) *Băieţaşul care cîntă din clopoţei* — titlul unui roman al scriitorului francez Ducray-Duminil (1761—1819). Romanul, înfăţişînd soarta unui băieţel care dintr-un muzicant ambulant devine un om bogat, un conte-filantrop, s-a bucurat în Rusia de un răsunător succes la începutul secolului al XIX-lea.

15. (p. 90) *Cocorii lui Ibicus* — baladă de Schiller (1759—1805). Autorul are în vedere cunoscuta traducere rusă a poetului V. A. Jukovski, apărută în 1813.

16. (p. 90) *Căpitanul de poştă* — nuvelă de Puşkin din ciclul *Povestirile răposatului Belkin* (1830), care abordează, pentru prima oară în literatura rusă, tema „omului mic", năpăstuit şi umilit, iniţiind astfel orientarea ei democratică şi umanistă.

17. (p. 92) *Mantaua* — cunoscuta nuvelă de Gogol, apărută în culegerea *Povestiri din Petersburg* (1842). Referindu-se la scriitorii ruşi din generaţia sa, Dostoievski spunea : „Noi toţi am ieşit din *Mantaua* lui Gogol".

18. (p. 100) *„L-am întîlnit pe Emelea..."* — se referă la personajul Emelian Ilici, tipul micului funcţionar abrutizat, care, după ce e scos din slujbă, decade definitiv. Abia schiţîndu-l în *Oameni sărmani*, Dostoievski se va întoarce la acelaşi tip în povestirea *Un hoţ cinstit* (v. notele explicative la respectiva povestire din prezentul volum, pp. 611—614).

19. (p. 103) *Consilier titular* — grad civil inferior (de clasa a IX-a) după *Tabela rangurilor civile* din Rusia prerevoluţionară, instituită de Petru I (ultima clasă a acestei *Tabele* era a XIV-a).

20. (p. 117) *Lovelace* — personaj central negativ din romanul *Clarissa* (1748) al scriitorului englez sentimentalist Richardson. A devenit un nume comun, în sens generic de curtezan, afemeiat, tip de om profund imoral, lipsit de scrupule. Citîndu-l în sens pozitiv, măgulit de epitetul de *lovelace*, Devuşkin îşi dezvăluie naivitatea şi ignoranţa (v. scrisoarea din 11 septembrie).

21. (p. 123) *„...Uliana, bătrîna dădacă..."* — In această scrisoare din 3 septembrie a Varvarei Dobroselova şi-au găsit ecou amintirile lui

Dostoievski despre anii copilăriei, petrecuți în cătunul Darovoie, de pe moșia tatălui său.

22. (p. 126) *Ivanuşka-duraciok (Ivanuşka-prostăvanul)* — erou binecunoscut din basmele populare ruseşti, un tip de mucalit ager la minte, un fel de Păcală din folclorul românesc.

23. (p. 137) *„Am citit P c i o l k a"* — diminutiv prescurtat după *Severnaia pcela (Albina Nordului)*, revistă editată la Petersburg între anii 1825 şi 1854 de către publicistul F. Bulgarin, exponent al politicii şi ideologiei oficiale.

DUBLUL

Cea de-a doua operă a lui Dostoievski, romanul *Dublul* (*Dvoinik*), purta inițial, la prima apariție în revistă, subtitlul *Pățaniile domnului Goliadkin*, pe care autorul l-a eliminat ulterior, înlocuindu-l cu specificarea : *Poem petersburghez*. Fără a avea semnificația unei delimitări în domeniul clasificării genurilor şi a speciilor, această specificare sugera în mod indirect intenția unei replici la *Suflete moarte* cu subtitlul *Peripețiile domnului Cicikov*, operă pe care Gogol o denumise *Poem*. In acest paralelism vom descifra nu atît substratul unor apropieri sau filiații între cele două opere, de factură şi cu o problematică diferită, cît, mai curînd, dorința discipolului de a-şi confrunta forțele cu un maestru de mare prestigiu, promotor al „şcolii naturale", cel mai reputat nume în mişcarea literară din acea vreme în Rusia. Asocierea celor două nume apărea frecvent, poate chiar prea persuasiv, în critica vremii, în paginile tuturor revistelor, imediat după publicarea *Oamenilor sărmani*, creația gogoliană oferind, de fapt, singurul termen de comparație, la treapta cea mai înaltă în ierarhia valorilor literaturii ruse de atunci. Acest lucru nu putea să nu-l obsedeze pe tînărul Dostoievski, a cărui carte de căpătîi era *Suflete moarte*.

Mărturia o găsim într-o scrisoare (din 1 februarie 1846) către fratele său Mihail, confidentul permanent al scriitorului, pe care acesta îl încredința, anunțîndu-i cu entuziasm apariția romanului : *„Goliadkin* e de zece ori superior *Oamenilor sărmani*. Ai noştri (cercul de scriitori grupați în jurul lui Bielinski şi al revistei *Otecestvennîie zapiski — n.n.)* spun că după *Suflete moarte* n-a mai apărut în Rusia nimic asemănător, că este o operă genială, şi tot felul de lucruri de soiul aces-

tora! Cu ce speranţe mă privesc toţi! Într-adevăr, *Goliadkin* mi-a reuşit cum nu se poate mai bine. Ţie o să-ţi placă grozav! O să-ţi placă mai mult decît *Suflete moarte,* sînt convins!" (Scrisori, I, 87.)

Cu cîteva luni înainte (la 16 noiembrie 1845), sperînd să termine romanul cît mai curînd, scria aceluiaşi: „Goliadkin avansează de minune; va fi, desigur, un *chef-d'oeuvre* al meu".

În ciuda atacurilor vehemente, a aprecierilor aproape unanim negative cu care a fost întîmpinat *Dublul,* această convingere nu l-a părăsit niciodată, cu toate concesiile pe care le-a făcut opiniei critice şi publicului cititor, deoarece de la început încă atribuise acestei opere o importanţă uriaşă. Pregătind în 1859, după întoarcerea din Siberia, o nouă ediţie (revăzută şi prefaţată) a romanului, Dostoievski îşi asigura fratele că „...va fi, de fapt, *un roman nou.* Vor vedea ei, în sfîrşit, ce înseamnă *Dublul!...* Într-un cuvînt, îi provoc pe toţi la bătălie (şi dacă n-am să-l perfecţionez acum, cînd am să-l mai perfecţionez? La ce bun să pierd *o idee admirabilă, un tip colosal ca semnificaţie socială, pe care eu l-am descoperit cel dintîi, al cărui promotor am fost?") (S.n.* — v. *Scrisori,* I, 257.) Şi mai tîrziu, în perioada deplinei maturităţi, mărturisea (în *Jurnalul unui scriitor,* 1877, noiembrie, cap. I) cu obiectivitate: „Romanul acesta nu mi-a reuşit, e cert, însă ideea sa era destul de luminoasă şi *niciodată n-am dezvoltat în literatură o idee care s-o întrecă în seriozitate pe aceasta* (*s.n.*). În schimb, forma romanului am ratat-o cu desăvîrşire."

Dublul se înscrie pe linia tematică de mare actualitate în literatura rusă de atunci, consacrată anume „omului mărunt", neînsemnat, din tagma funcţionărească. Un asemenea om este slujbaşul modest, subşef de birou cu gradul de consilier titular la un departament de stat, Iakov Petrovici Goliadkin. El are o situaţie materială mai avantajoasă decît Devuşkin din *Oameni sărmani.* Locuieşte într-un apartament destul de bine amenajat, ţine un servitor, nu duce grija zilei de mîine, fiind chiar posesorul unui „teanc de bancnote... o sumă frumuşică" numărînd „şapte sute cincizeci de ruble în asignate" pe care cu ascunsă voluptate îi numără în fiecare zi.

Cu toate acestea, el este pe deplin conştient de ambiguitatea şi şubrezenia poziţiei sale sociale, care nu cadrează cu aspiraţiile lui de a fi un om respectat, luat în consideraţie — un om stăpînit de „ambiţia nemăsurată" să ajungă în rînd cu „cei sus-puşi", într-o societate aleasă unde domneşte „bontonul". Tocmai această ambiţie, ca produs monstruos, patologic al exaltării sentimentului de demnitate lezată, călcată în picioare, sau pur şi simplu complet nesocotită (pînă şi servitorul Petruşka nu-i dă respectul cuvenit), îi va fi fatală. Ea îi va alimenta

suspiciunea excesivă, predispoziția bolnăvicioasă spre bănuială („am dușmani ; niște dușmani primejdioși care s-au jurat să mă distrugă... toți sînt împotriva mea..."), care treptat se transformă într-o manie a persecuției, luînd forme delirante de nebunie, cu pierderea totală a echilibrului sufletesc și mental. Toate manifestările lui Goliadkin de-a lungul primelor patru capitole (vizita și comportarea la doctorul Krestian Ivanovici, plimbarea cu trăsura în centrul orașului, cumpărăturile fictive în care se angajează la diferite magazine, discuțiile cu Petruška, reflecțiile sale bizare, monologurile interioare haotice și dialogurile cu sine însuși, în care-și analizează în mod obsedant situația nesigură, „iluzorie") constituie tot atîtea indicii certe ale dezechilibrului pricinuit de contradicțiile ce destramă conștiința unui om complexat de starea lui umilitoare, degradantă, fără perspective ; sau, cum definise Dobroliubov, „îl irită discordanța dintre rămășițele mizere ale demnității sale și cerințele oficiale ale situației pe care o are" (Dobroliubov, *Opere alese*, vol. II, E.L.U., 1964, pp. 304—305). Lovitura care declanșează criza sufletească vine în momentul cînd i se refuză accesul în casa consilierului de stat Berendeev, persoană marcantă, a cărui fiică era sărbătorită cu prilejul zilei onomastice. De aici, după scena alungării lui brutale din această casă „onorabilă", se produce iremediabilul — pierderea „reputației" sale de om cu demnitate, la care ținea atît de mult — și existența domnului Goliadkin se dedublează. Începe *infernul*. Stările de febrilitate halucinantă din ce în ce mai intensificată, imaginația lui bolnavă generează acea apariție fantomatică, deși atît de concret conturată, a *dublului* său : „un alt domn Goliadkin, dar absolut identic cu el" (finalul cap. IV).

Această apariție a domnului Goliadkin-junior, care îl va urmări pas cu pas pe Goliadkin-senior, însoțindu-l pretutindeni, subminîndu-i și, mai mult, „terfelindu-i" reputația, pînă în clipa cînd va fi dus la un ospiciu de alienați, are o subtilă motivare psihologică (mai exact — psihopatologică), cu o antecedență fixată într-un *moment simptomatic* foarte precis. Sentimentul însingurării („eu sînt singur, iar ei sînt totalitatea") într-o societate dominată de legea de fier a egoismului și a rapacității, groaza permanentă în fața neprevăzutului sînt atît de puternic imprimate în psihologia omului umil, încît chiar de la începutul narațiunii (cap. I), deci înainte de toate eșecurile suferite, îl vedem pe Goliadkin frămîntîndu-se dacă trebuie sau nu să-l salute pe șeful său Andrei Filippovici, care se plimba într-o *trăsurică*, în timp ce el era într-un *cupeu* : „Să-l salut, ori ba ?... Să mă dau pe față, sau nu ?... Ori să mă prefac *că eu nu sînt eu, ci altcineva — unul care*, să zicem, *seamănă ca două picături de apă cu mine*,

şi să rămîn, deci, indiferent ? Adică, *nu sînt eu acesta, nu sînt, şi pace !*" *(s.n.)*. Dorinţa aproape chinuitoare să se facă nevăzut, să dispară, „să se dea la fund" în faţa unei primejdii „atotamenințătoare", în faţa imaginarului complot urzit de nişte duşmani la fel de imaginari (deşi virtualmente existenţi) se transformă în necesitatea imperioasă de *a fi substituit* (cuvîntul apare deseori în cugetările lui Goliadkin), de a-şi ceda locul altuia — „celuilalt", care va fi „intrusul", „impostorul", „uzurpatorul" — materializat în persoana *dublului*. De altfel, eroul se îndoieşte continuu de propria sa identitate. În coşmarul cu „vedenii hidoase" (aici este semnificativă funcţia estetică a visului, modalitate atît de caracteristică lui Dostoievski, prefigurînd visul lui Raskolnikov, al lui Mîşkin, al lui Ivan Karamazov), tocmai cînd se vedea admirat şi adulat „în mijlocul unei adunări selecte", apare „domnul Goliadkin-junior şi, pe loc, într-o clipită, prin însăşi apariţia sa, acest Goliadkin-junior spulberă tot triumful şi întreaga glorie a domnului Goliadkin-senior, eclipsîndu-l pe Goliadkin-senior, împroşcîndu-l cu noroi pe Goliadkin-senior şi, în cele din urmă, demonstrînd cu toată evidenţa că *„domnul Goliadkin-senior — adică cel adevărat — nu este cîtuşi de puţin cel adevărat, ci unul fals, şi că, de fapt, el este cel adevărat,* că, în sfîrşit, *Goliadkin-senior nu este de loc ceea ce pare,* ci aşa şi pe dincolo şi, prin urmare..." *(s.n.)*. Nu este un simplu delir al unui dement, aşa cum interpretează mulţi comentatori literari, precum şi unii medici psihiatri (cf. de pildă, lucrarea *Procesul de evoluţie a alienării lui Goliadkin* de Dr. Cij, în culegerea de studii istorico-literare *F. M. Dostoievski. Viaţa şi opera sa,* Partea a II-a, alcătuită de V. I. Pokrovski, Moscova, 1912). Dostoievski urmăreşte aici, cu minuţie şi cu o putere de analiză impresionantă, mecanismul relaţiilor care duc la *despersonalizarea* omului şi, spre deosebire de *Oameni sărmani,* unde, după observaţia lui P. V. Annenkov, există tendinţa spre „recuperarea *(réhabilitation)* personalităţii umane", în *Dublul* problema fundamentală este aceea *a distrugerii personalităţii,* pînă la limita ei extremă. Antinomia „eu — non-eu" devenise pentru Goliadkin o dilemă insolubilă, iar de ea depindea, în esenţă, problema *locului* său în viaţă, loc ce-i era disputat de falsul Goliadkin, opusul său, pe care duşmanii „îl aveau de mult în rezervă, îl pregăteau şi-l ţineau pentru momentul potrivit". Nu este vorba, aşadar, de un *alter-ego,* aşa cum a fost deseori tradus titlul romanului şi interpretat personajul dostoievskian. *Dublul* se constituie ca o proiecţie fantastică subiectivă în sfera exterioară, într-un plan obiectivat deci, a trăirilor interioare, a tuturor antinomiilor din conştiinţa unui om cu amorul propriu exacerbat, reflectînd de fapt,

printr-o imagine deformată, anomaliile și antagonismele ordinii sociale existente. Este vorba, în ultima analiză, de o subiectivitate care iese din limitele normalului, o subiectivitate morbidă.

Structura *fantastică* a acestei proiecții, sugerînd în unele momente *absurdul*, atestă sub anumite aspecte o certă ascendență romantică a operei lui Dostoievski și anume pe linia filiației hoffmanniene. Mai mult chiar. Încercînd să-i descoperim izvoarele genetice, le vom găsi în așa-numitul roman „negru" sau gotic, a cărui patrie, cronologic vorbind, poate fi socotită Anglia, adevăratul model al genului fiind stabilit de Horace Walpole cu romanul său *Castel din Otranto*. Cu rădăcinile pornind din mitologie și folclor, fantasticul, ca o componentă organică a romanului gotic, se manifestă pe la jumătatea secolului al XVIII-lea ca una din formele reacției preromantice împotriva raționalismului iluminist. Optimismul acestui curent filozofic, cu toate implicațiile lui în diferitele ramuri ale artei, nu mai poate rezista la confruntarea cu o realitate socială agitată de grave contradicții. Progresul tehnic, așa-numita „revoluție industrială" a însemnat pentru păturile cele mai largi o imensă tragedie. (În sensul acesta trebuie înțeleasă și formula *„în veacul nostru industrial"*, la care revine stăruitor eroul dostoievskian, deoarece situația din Rusia acelei vremi, cu dezvoltare mai tardivă, prezenta aspecte similare sub raportul procesului istorico-social.)

Exprimînd neîncrederea în idealul etic și estetic al realismului iluminist, romanul gotic și, mai tîrziu, fantasticul romantic cultivă gustul pentru terifiant, pentru enigmatic, acea fascinație a straniului, în aparență neverosimil, uneori direct absurd la modul oniric, frizînd domeniul iraționalului. Nume ca Mathew Gregory Lewis cu al său faimos *Călugăr*, sau C. R. Maturin cu *Melmoth răutăciosul* ilustrează genul, prelungindu-i existența pînă în plin romantism, căci *Melmoth*, ultimul roman gotic mai important, apare în 1820. El a fost curînd tradus în Rusia și figura în biblioteca lui Dostoievski, alături de alte cărți atribuite aceluiași autor ca, de pildă : *Spovedania unui englez care se droga cu opium* (aparținînd, de fapt, lui Thomas de Quinsy), alături de *Memoriile unui diavol* de Frédéric Soulié, de *Astrologul* lui Walter Scott, de *Lacul Ontario* de Fenimore Cooper, de romanele lui Eugène Sue și altele de acest gen.

Influența romanului negru s-a întins nu numai în Europa, dar și în America, contribuind în mare măsură la impunerea categoriei fantasticului în romantism, care (în romantismul german în special) se va asocia frecvent cu filozoficul, întrupînd idei și idealuri etice, metafizice etc. transpuse în simboluri sugestive. (Această nouă dimensiune a

fantasticului o descoperim, de pildă, în mitul umbrei pierdute din *Peter Schlemihl* al lui Chamisso, în sensul filozofic al metamorfozelor individului din *Sărmanul Dionis* sau *Avatarii faraonului Tlà* de Eminescu etc.).

În literatura americană, formula gotică, introdusă de către Charles Brockden Brown, autor al tenebroaselor romane *Wieland san Transformarea* (1798), *Ormond sau Martorul secret* (1799) și *Arthur Merwyn* (1801) a pregătit terenul pentru apariția unor mari artiști, continuatori ai tradițiilor literaturii fantastice, ca Nathaniel Hawthorne și Edgar Allan Poe. Ca precursor direct al lui Poe pe linia fantasticului gotic trebuie amintit și Washington Irving (1783—1859), primul scriitor american care obține o reputație europeană, ca autor al unor proze pline de vervă umoristică cu efecte uneori de grotesc *(Istoria New York-ului* de Knickerbocker — 1809 și celebrul *Album de schițe* — 1819) publicat în traducerea rusă la începutul deceniului al 4-lea. Asemenea povestiri savuroase ca : *Rip, Van Winkle* sau *Legenda Văii-somnului* și mai ales *Mirele-fantomă,* amintind foarte mult vestita baladă a lui Bürger, *Leonora,* l-au captivat pe adolescentul Lermontov și nu puteau fi necunoscute lui Dostoievski. În schimb, avem mărturii certe cu privire la pasiunea lui juvenilă pentru celebrele romane ale scriitoarei engleze Ann Radcliffe (1764—1823), care se înscriu în aceeași tradiție a romanului negru. În 1861, proiectînd o călătorie în Italia, Dostoievski scria poetului I. P. Polonski : „Începînd cu romanele [Annei] Radcliffe pe care le-am savurat de la vîrsta de opt ani, mi s-au întipărit în cap tot felul de Alfonsi, Katharine și Lucii..." *(Scrisori,* I, 302.) Într-adevăr, în Rusia aveau un succes aproape senzațional nu numai principalele opere ale romancierei engleze, care a exercitat o influență substanțială asupra lui Byron și Walter Scott (*Misterele din Udolfo, Italianul sau confesiunea penitenților negri* etc.), dar și numeroase alte cărți scrise de epigonii ei obscuri *(Mortul viu sau Napolitanul, Castelul lui Albert* sau *Scheletul ambulant, Misterele turnului negru* ș.a.) care apăreau sub semnătura Annei Radcliffe. Nu pot fi omise nici numeroasele valențe ale fantasticului din opera lui Edgar Poe (populată de oameni obsedați, de maniaci halucinați) care, prin forța de penetrație analitică în sferele tenebroase ale psihicului omenesc, ale proceselor patologice, poate fi socotit unul din precursorii lui Dostoievski. Într-un articol consacrat (în 1861) scriitorului american, autorul *Dublului* definea cu o intuiție remarcabilă esența fantasticului poesc, care nu este „un gen propriu-zis fantastic", deoarece „toate detaliile imaginii sau ale evenimentului" sînt redate atît de pregnant, „încît nu se va putea să nu vă convingeți de verosimilitatea lor..." Și în concluzie : „La Poe, chiar dacă există fantasticul, este un fel de fantastic material, dacă ne

putem exprima așa" (Dostoievski, *Opere complete* în 13 volume, Gosizdat, 1926—1930, vol. XIII, p. 524). Încă din tinerețe, Dostoievski fusese intens preocupat de problemele acestei formule literare, iar mai tîrziu, vorbind despre propria sa creație, el o consideră un exemplu de ceea ce numea *realism fantastic*. Este firesc, deci, ca interesul său să se îndrepte de timpuriu spre personalitatea romanticului german E. T. A. Hoffmann. La 17 ani mărturisea (în scrisoarea din 9 august 1838) că-l citise pe Hoffmann „în întregime... în original și în versiune rusă". Mai jos, în post-scriptum : „Am un proiect : să mă prefac nebun... N-au decît să turbeze oamenii ca să mă vindece, să mă readucă în mințile mele." Desigur, fenomene ca dedublarea personalității, ipostazele nebuniei, analizate de Edgar Poe (începînd cu nuvela *William Wilson*), prin prisma fantasticului psihologic, a zbaterilor unei conștiințe bolnave, formează, într-un amalgam diferit, miezul literaturii și la Hoffmann (e suficient să amintim *Elixirul diavolului*, *Frații lui Serapion*, *Dublul*, ciclul *Povestiri nocturne*, *Micuța Zaches*, *Magnetizatorul* și mai cu seamă *Prințesa Brambilla*), la care însă Dostoievski respingea imixtiunile pur supranaturale, înclinația spre miraculos și ireal. Din elemente similare este construită nuvela lui N. F. Pavlov *Demonul* (1839), descendența lor fiind identificabilă în cunoscutul roman al lui Stevenson *Istoria doctorului Jekill și a lui Mister Hyde* (1887).

Anumite relații cu *Dublul* sugerează și metamorfozele eroului pe linia dedublării din nuvela *Teverino* de George Sand, despre care Dostoievski scria cu un entuziasm fără rezerve tocmai în perioada cînd lucra la romanul său : „În veacul nostru nu s-a mai scris nimic asemănător. Aici, oamenii sînt arhetipuri". *(Scrisori*, I, 83.) De altfel, în perioada începuturilor sale scriitoricești, el o considera pe prozatoarea franceză „una din cele mai remarcabile figuri din pleiada scriitorilor contemporani". Mulți cercetători stabileau asemănări între *Oameni sărmani* și nuvela *Jacques*. Se știe că Dostoievski a tradus în tinerețe romanul *Ultima Aldini* de George Sand.

Toate aceste filoane și experiențe artistice, inclusiv literatura satanică, cultivată de romantism, pe care o cunoștea, au concurat în bună măsură la cristalizarea viziunii artistice a marelui scriitor rus. Nu lipsesc filiații și în planul literaturii ruse. Deseori, numele lui Goliadkin a fost asociat de cel al lui Poprișcin (din *Însemnările unui nebun*) sau al lui Kovaliov (din *Nasul)*. La Gogol, însă, fantasticul se transformă în grotesc, cu o funcție satirică mai virulentă în comparație cu cel hoffmannian, care, pentru a traduce contradicția dintre vis și realitatea socială meschină, sancționată prin rîs, se împletește deseori cu umoristicul (în *Prințesa Brambilla*, de pildă).

În *Dublul* sînt prezente, de asemenea, vîna satirică şi o doză de umor cu accente de sarcasm, în descrierea balului (cap. IV), a galeriei de personaje din protipendada funcţionărească, la care se adaugă situaţiile comice în care e pus Goliadkin ca pretendent la mîna Klarei Olsufievna.

Pare puţin convingătoare afirmaţia lui Henri Troyat că „*Dublul* n-ar fi numai inspirat de *Nasul* lui Gogol, ci este propriu-zis o pastişare a lui Gogol" (*Dostoievsky. L'homme et son oeuvre*, Paris, Librairie Arthème Fayard, 1940, p. 126), propunînd ca argument frecvenţa cuvîntului „nas" în nuvela lui Dostoievski („şi-a vîrît nasul", „s-au întîlnit nas în nas", „i-a dat peste nas", „să-şi vadă de lungul nasului" etc.). Desigur, argumentul, lipsit de orice greutate, este preluat de către exegetul francez din critica rusă slavofilă, care, în frunte cu Şevîriov şi K. S. Aksakov, jubila de eşecul aparent al acestei opere atît de remarcabile şi originale, rămasă din păcate un fel de „enigmă" de nedezlegat pentru contemporani.

Nici o operă a lui Dostoievski nu a dezlănţuit discuţii atît de controversate şi totodată pătimaşe din partea acelora care îi negau orice valoare. În schimb, Bielinski, formulîndu-şi anumite rezerve, reproşîndu-i „coloritul fantastic", recunoştea că în această operă „autorul a dat dovadă de o uriaşă putere de creaţie ; caractorul eroului face parte din concepţiile cele mai profunde şi mai îndrăzneţe cu care se poate mîndri literatura rusă ; această operă conţine spirit şi adevăr cu carul, măiestrie artistică de asemenea..." (op. cit., p. 310). În continuare, Bielinski releva că insuccesul nuvelei „nu constituie un motiv temeinic pentru a declara că cea de-a doua operă a domnului Dostoievski nu este izbutită şi, cu atît mai puţin, că este lipsită de valoare". Cu o putere de pătrundere remarcabilă, criticul explică în ce constau defectele ce i se imputau autorului : „De fapt, toate aceste defecte se rezumă la un singur lucru : la incapacitatea unui talent prea dotat de a stabili un hotar, o măsură raţională dezvoltării artistice a ideii de el concepute" (Ibidem). Desigur că Bielinski nu considera pe acelaşi plan de egalitate *Dublul* cu *Oameni sărmani*, operă pe care o apreciase drept „cea dintîi încercare de roman social" în literatura rusă (cf. P. V. Annenkov, *Amintiri literare*, *Akademia*, 1928, p. 447).

Insuccesul *Dublului*, tocmai atunci cînd se simţea în culmea gloriei, i-a pricinuit lui Dostoievski mari frămîntări şi deziluzii, mergînd pînă la adevărate crize sufleteşti : „Ceea ce mă chinuieşte şi mă exasperează este faptul că ai noştri, Bielinski şi ceilalţi, sînt nemulţumiţi de mine din pricina lui Goliadkin. Prima lor reacţie a fost un entuziasm fără rezerve... (aici, Dostoievski se referă la impresia favorabilă pe care a

produs-o în cercul amintit, mai ales asupra lui Bielinski, lectura primelor trei capitole în manuscris — *n.n.*). A urmat apoi critica. Toți într-un glas... spun că Goliadkin e atît de plictisitor și lipsit de vlagă, atît de dezlînat, încît nu-i chip să-l citești. Ceea ce e mai comic însă — toți sînt furioși pe mine pentru că ar fi dezlînat și toți, pînă la unul, îl citesc și-l recitesc cu frenezie." Și în continuare : „Numai gîndul că am înșelat așteptările publicului și am stricat o operă care putea să fie ceva măreț, literalmente mă distruge. Goliadkin a început să mă dezguste. Multe pagini sînt scrise în grabă — și în stare de oboseală — prima jumătate e mai bună decît a doua... Toate acestea mi-au creat pentru o vreme un adevărat infern, m-am și îmbolnăvit de disperare." *(Scrisori,* I, 89.)

Opinia critică, aproape unanimă, reducea în cel mai bun caz *Dublul* la un simplu experiment literar, la un joc al fanteziei. Singurul care a descifrat adevărata semnificație a romanului, acordîndu-i o exegeză substanțială, a fost Valerian Maikov.

Mai tîrziu Dobroliubov, în studiul *Oameni năpăstuiți,* va combate părerea ce se acreditase, și anume că *Dublul* ar fi „un simplu eseu psihologic și nu un roman" și, reliefînd semnificația tipică generalizată a personajului central, observă că nebunia lui este o formă a protestului împotriva „teoriilor împăciuitoare". Evident, acest personaj nu conține nici un potențial de protest sau aspirații înalte (în această privință fiind inferior lui Devușkin), în măsura în care criteriile lui etice se aliniază normelor de viață ale superiorilor săi.

După structura sa intimă, *Dublul* este o operă de tip confesional, cum o considera și autorul, deși narațiunea nu se face la persoana întîi, ci este impersonală, alternînd cu tiradele și reflecțiile eroului, observat în permanență din două unghiuri : interior și exterior ; în acest sens, ea poate fi încadrată în tipologia romanelor „obiective". De aceea, pare cu totul improprie, oțioasă și minimalizantă interpretarea dată de același Troyat, după care personajul Goliadkin se identifică în toate ipostazele cu însuși autorul, că este un fel de „confesiune" a tendințelor ascunse în psihologia lui Dostoievski (op. cit., pp. 124—125), servindu-i ca argument o frază dintr-o scrisoare în care scriitorul se plîngea fratelui său de singurătate, de nesiguranța viitorului ce-l așteaptă : „Sînt acum un adevărat Goliadkin, de care, de altfel, încep să mă ocup chiar de mîine". Iar în post-scriptum : „Goliadkin a cîștigat mult din cauza *spleen*-ului meu. S-au zămislit două idei și o situație nouă." *(Scrisori,* I, 80.) De altfel, acest roman, una dintre cele mai dificile și insuficient înțelese opere ale lui Dostoievski, a polarizat în jurul lui, atît în critica occidentală cît și în cea rusă, opinii de

multe ori controversate, interpretări unilaterale sau chiar arbitrare. Pînă în prezent, dăinuie părerea statornicită de-a lungul deceniilor, după care romanul ar fi lipsit de maturitate artistică, neînchegat — un simplu experiment de debut, cu toate că autorul investise în el mari speranțe și un proiect, după expresia lui, colosal. Nici mai tîrziu, considerîndu-și retrospectiv romanul, Dostoievski nu a încetat să apere valabilitatea și semnificația ideii pe care a pus-o la baza lui, explicîndu-i scăderile ce au dus la insucces exclusiv prin unicul motiv, acela al formei dezlînate și invocînd reproșul formulat de contemporani cu privire la pretinsa „monotonie și lîncezeală" a acțiunii. Această prejudecată literară s-a perpetuat pînă în zilele noastre, soldîndu-se fie cu aprecieri evazive, fie cu unele categoric negative, care justifică, după părerea criticilor, eșecul inițial al romanului. Este vorba, propriu-zis, de un eșec de ordin pur conjunctural. Speculată intens în unele lucrări de critică din Occident, această împrejurare a dat naștere unor generalizări și absolutizări improprii pentru aprecierea valorică obiectivă și pertinentă a unei opere de artă, sancționată arbitrar prin verdictul de „psihologism excesiv", cultivat în dauna tradițiilor realiste care se afirmau atunci în literatura rusă.

Un asemenea punct de vedere, sprijinind teza „începutului de criză ideologică și de confuzii artistice" în evoluția scriitorului, se face simțit cu prisosință și în articolul consacrat lui Dostoievski în *Marea enciclopedie sovietică* (1952, ed. a 2-a, v. 15, p. 149) : „...Începînd chiar cu romanul următor, *Dvoinik. Păținile domnului Goliadkin* (1846), se manifestă la Dostoievski tendința de a renunța la orientarea social-umanistă a *Oamenilor sărmani*, la principiile democratice ale lui Gogol și Bielinski. Postulînd ideea pesimistă și reacționară despre natura umană, căreia i-ar fi proprie o dualitate eternă și imuabilă, scriitorul demonstra că în om, alături de tendințe etice pozitive coexistă, în mod obligatoriu, principiul primordial al răului și al orgoliului nemăsurat. Această concepție reacționară a căpătat ulterior o dezvoltare amplificată în romanele lui Dostoievski. Apariția *Dublului*, care suscitase o apreciere negativă din partea lui Bielinski, a determinat ruptura ideologică dintre acesta și Dostoievski." (Trebuie precizat că afirmația din urmă contrazice evidența unor date de certitudine istorico-literară, ruptura intervenind mai tîrziu și din alte motive. — *T.G.*)

Dar și în lucrările sovietice publicate mai recent, majoritatea exegeților lui Dostoievski pedalează pe „laturile negative" ale creației sale, oferind ca model romanul *Dublul*, deși s-ar putea vorbi astăzi despre o nouă fază în reconsiderarea marelui scriitor rus prin prisma criteriilor estetice obiective care, evitînd simplificările și vulgarizările,

tind să-i valorifice opera în întreaga ei complexitate, explicitînd totodată, în contextul epocii respective, esența contradicțiilor specifice acestei personalități care acoperă o zonă importantă în istoria literaturii universale.

De pildă, V. V. Ermilov descifrează în *Dublul* o anume „minimalizare a omului", tendința „de a se rupe de baza socială, de a substitui *socialului psihopatologicul*". După părerea sa, în roman s-a manifestat înclinația lui Dostoievski „de a savura capacitatea de dedublare a omului". (*F. M. Dostoievski*, Goslitizdat, M. 1956, pp. 66, 70—72.) Un alt cercetător, M. S. Gus constată că principalul defect al romanului este tocmai „ideea dualității omului, ca fiind o însușire primordială a naturii sale" (*Ideile și personajele lui Dostoievski*, Goslitizdat, 1962, pp. 57, 70, 504). Același punct de vedere îl exprimă în monografiile lor A. Grossman (1962) și V. S. Kirpotin (1960), acesta din urmă ceva mai atenuat, semnalînd „scepticismul lui Dostoievski față de om, care tocmai în romanul *Dublul* s-a manifestat cu o violență excepțională". De aici se deduce că „sensul antropologic" al *Dublului*, „este opus «sensului antropologic» al *Oamenilor sărmani*" (pp. 269, 283, 294, 295). Pe o poziție total negativistă se situează în studiul său monografic („*Otecestvennîie zapiski* și literatura deceniului al cincilea din sec. XIX". Ed. Universității din Moscova, 1959), V. S. Kuleșov vorbind despre „patosul antiumanist" al romanului, în care Dostoievski în mod intenționat „degradează umanismul, demonstrînd că omul este ticălos prin însăși natura sa" (p. 231).

Împotriva unor asemenea prejudecăți literare și atitudine reprobativă F. Evnin, într-un articol publicat în revista leningrădeană *Russkaia literatura*, nr. 3, 1965 : *Despre o legendă istorico-literară (privind romanul lui Dostoievski D u b l u l)*. Criticul sovietic formulează obiecții de principiu pentru a demonstra inconsistența și netemeinicia tezei tradiționale în interpretarea acestei opere dostoievskiene ca fiind exclusiv zugrăvirea procesului de dedublare interioară a eroului. „Această concepție tradițională, susține autorul, reducînd conținutul fundamental al romanului la lupta *interioară* din sufletul eroului între elemente opuse, ignoră în mod nejustificat (sau subestimează cu desăvîrșire) conflictul *exterior*, generat de viața însăși și pus la baza operei, anume ciocnirea tragică a lui Goliadkin cu o lume în care prosperă oameni ca Berendeev, Andrei Filippovici, Vladimir Semionovici. Este vorba, în fond, de o ciocnire între totul reală, care nu apare condiționată de nebunia eroului, ci, dimpotrivă, așa cum am arătat înainte, alienarea eroului este generată de acest conflict." (Art. cit., p. 15.)

Punctul de vedere al lui F. Evnin se află în opoziție flagrantă cu cel emis de G. M. Fridlender într-un tratat fundamental cum este *Istoria romanului rus* în 2 volume (Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1962), autorul studiului *Drumul lui Dostoievski de la O a m e n i s ă r m a n i la romanele deceniului al 7-lea* (v. tratatul menționat, vol. I, partea a 3-a, cap. V), formulînd o concluzie absolutizantă, și deci limitativă, în ceea ce privește semnificația romanului („Caracterul anecdotic al subiectului ; îmbinarea în *Dublul* a planului real cu cel ireal, fantastic, concentrarea acțiunii în jurul figurii unui singur erou principal, tema «spiritului subteran» — toate acestea sustrăgeau «poemul petersburghez» al lui Dostoievski în afara liniei principale de dezvoltare a romanului și nuvelei ruse din anii patruzeci" (p. 419). O asemenea concluzie nu se acordă cu aprecierile aceluiași autor, făcute pe parcurs, după care „Dostoievski a folosit în *Dublul* acest subiect fantastic-grotesc pentru a dezvălui caracterul lăuntric contradictoriu al conștiinței eroului său, generat de situația lui socială umilitoare, de absurditatea și inechitatea lumii funcționărești, cu ierarhia ei birocratică strict diferențiată..." (p. 418). În continuare, Fridlender încearcă să desprindă semnificațiile personajului dostoievskian „om obișnuit, «din mulțime», simplu funcționar", în timp ce „scriitorii romantici E. T. A. Hoffmann și E. Poe utilizau motivul «dublului» lugubru pentru a arăta înfruntările tragice între bine și rău în sufletul unei personalități neobișnuite, excepționale, care se opune «mulțimii»". Fără a se referi la părerea lui Fridlender (care reduce de altfel sensul și structura fantasticului în opera lui Hoffmann și Poe la același numitor comun), F. Evnin acordă „dublurilor" hoffmanniene (în afară de *Concepțiile de viață ale motanului Mourr* și *Elixirul diavolului)* același substrat de substituire și nu de dedublare a conștiinței ca și în *Dublul* lui Dostoievski (se citează în sprijinul acestei păreri *Micuța Zaches, Dublul* și *Alegerea miresei* — acest din urmă model fiind cel mai convingător — *n.n.*). În argumentarea tezelor sale interesante, Evnin invocă strădaniile lui Goliadkin-senior de a-și apăra drepturile, „locul în viață", conflictul deplasîndu-se în plan exterior, întrucît „dublul" său, Goliadkin-junior, întruchipează în reprezentarea primului „ura înverșunată, infernală a dușmanilor săi" (începutul cap. VI).

S-ar putea aduce ca argument în favoarea tezei despre semnificația socială generalizată a „dublului" scena în care Goliadkin, sub imperiul halucinației, se vede urmărit de „o liotă de indivizi absolut identici, așa încît toată capitala fu invadată..." de exemplare multiplicate ale aceluiași Goliadkin (cap. X). Este evident că Dostoievski conferă *Dublului* semnificații mult mai complexe care nu se pot încadra în-

în-o singură schemă, iar dacă teza lui Evnin, care deschide o nouă discuție, pare acceptabilă, ea nu poate exclude total aspectul psihologic al problemei, acea „anatomie a sufletului, care piere avînd conștiința discrepanței dintre interesele personale și cele generale într-o societate cu norme de viață statornicite". (V. Maikov, *Eseuri critice*, p. 103.)

Vorbind despre acea „afinitate remarcabilă" ce-l leagă pe Dostoievski de opera „romanticului german E. T. A. Hoffmann, a cărui inspirație fantastică, uneori plină de teroare, alteori împerechind straniul cu umoristicul, se învecinează adeseori cu ispirația lui Dostoievski în marile lui romane, dar și în operele lui mai puțin cunoscute, nu însă mai puțin semnificative, ca *Dublul*, *Însemnări din subterană* și *Eternul soț*", Tudor Vianu precizează cu pătrundere : „Ca în povestirile scriitorului german, apar și la Dostoievski oameni demonici și viziunile lor. Dar pe cînd fantasticul are de obicei la Hoffmann rolul pe care-l deține în basmul popular, el devine la Dostoievski un mijloc al analizei morale, al investigației celei mai profunde a conștiinței" *(Studii de literatură universală și comparată*, Ed. Academiei R.P.R., 1960, pp. 215—216).

În acest sens, se poate vorbi despre *Dublul* ca despre o operă de investigație social-psihologică, în care „realismul psihologic al lui Dostoievski atinge efecte puternice de teroare și compasiune" *(Dictionnaire des oeuvres*, Laffont-Bompiani, 1962, vol. II, p. 95). Fără „a se desprinde de făgașul școlii naturale gogoliene" (teza tradiționalistă), Dostoievski sondează în romanul său sfera psihologiei abisale și sub acest unghi opera se constituie ca o prefigurare abia schițată a marilor sale romane, a spiritului subteran, iar Goliadkin, într-un anumit sens, poate fi considerat un avatar în germene (lipsit de atributele reflexivității intelectualizate) al lui Raskolnikov, Stavroghin, Kirilov, Versilov, ca și al scepticului însetat de certitudini — Ivan Karamazov (punct de vedere respins categoric de către F. Evnin).

Desigur, și *Dublul* se integrează în categoria acelor opere care au prilejuit lui Paul Claudel să-l considere pe Dostoievski „inventatorul caracterului polimorf", scriitorul care a făcut „o descoperire în psihologie", descoperire ce poate fi definită prin teoria „mutației spontanee" aplicată de către De Vries în domeniul *Istoriei naturale* („Un caracter ajunge deodată la o mutație, adică descoperă în sine multe impulsuri noi care nu au existat pînă atunci. Este acel imprevizibil, acel necunoscut al naturii umane, care se află în centrul observației lui Dostoievski", trăsătură relevantă pe care André Gide o numește „inconsecvența interioară permanentă"). La fel și formula lui Nietzsche „Dostoievski este singurul de la care am învățat ceva în materie de

psihologie" se referă, deşi indirect, dar implicit, şi la acest roman, din care se trage prin nenumărate fire metoda sondajelor psihologice în străfundurile subconştientului.

In fond, problema dedublării personalităţii omului, care nu poate fi sustrasă din interpretarea *Dublului,* fiind la Dostoievski o modalitate şi nu un scop în sine, a fost sugerată în treacăt încă de către Dobroliubov în studiul său *Oameni năpăstuiţi,* dezvoltată apoi de V. Soloviov şi, într-un sens negativ, de criticul narodnic N. K. Mihailovski (în studiul *Un talent crunt),* supralicitată de către D. S. Merejkovski (*Tolstoi şi Dostoievski*) şi de L. Chestov (în *La philosophie de la tragédie, Dostoiewski et Nietzsche).* Teoretician fervent al acestei probleme rămîne cunoscutul scriitor şi eseist francez André Gide (în op. cit.) tezâ susţinută de numeroşi comentatori ai operei dostoievskiene (H. Troyat, Suarès, Faure, Serge Persky, Bem, Oxman, St. Zweig, M. M. Hoffmann, Georg Lukacs).

Romanul *Dublul* a circulat în versiune franceză întîi sub titlul *La Sosie,* mai tîrziu *Le Double* (trad. Bienstock et Werth., Mercure, 1906 ; ultima ed. în traducerea lui G. Aucouturier, *Mercure de France,* 1965) ; în limba germană : *Der Doppelgänger* (1883, 1961). Pînă în prezent, la noi în ţară a fost publicată o singură traducere a romanului, intitulată *Nebunul* (Roman. În româneşte de Th. Constant, Bucureşti, Tip. Finanţe şi Industrie, 1937). Referiri în critică, puţine la număr şi nesemnificative, se pot găsi sumar în diferite studii de sinteză. Fără a se opri în mod special asupra acestei opere, în studiul său *Umiliţi şi ofensaţi* (publicat iniţial în *Românul,* 1885). Dobrogeanu-Gherea constata : „Chiar în cele dintîi scrieri ale sale, se vede o tragere de inimă pentru analiza psihică a suferinţelor morale şi materiale ale dezmoşteniţilor". Şi mai departe : „În adevăr, nimeni nu zugrăveşte mai bine ca dînsul suferinţele sufleteşti ale tuturor dezmoşteniţilor din această lume, nici un romancier rus sau străin nu s-a putut măsura cu el în arta de a descoperi aceste cîteva scîntei ale focului sacru, care strălucesc în întunericul sufletelor celor mai degradate prin viciu şi mizerie" *(Studii critice,* E.S.P.L.A., 1956, pp. 328—329).

Romanul *Dublul,* publicat prima oară în *Otecestvennîie zapiski,* februarie 1846, a necesitat un efort de creaţie ce depăşise proiectele iniţiale ale scriitorului. Ideea operei, după datele existente, a fost zămislită încă în luna mai (1845), cînd Dostoievski lucra la finisarea *Oamenilor sărmani.* Îi consacrase întreaga vară cu intenţia de a termina romanul la începutul toamnei. Dar la 8 octombrie 1845, printre

altele, comunica fratelui său : „Iakov Petrovici Goliadkin se ţine dîrz şi nu-şi dezminte caracterul. E un ticălos nemaipomenit şi nu se dă pe brazdă : nu vrea nici în ruptul capului să avanseze, sub pretextul că deocamdată nu este gata încă şi că, de fapt, el... mă rog... e de capul lui... şi cîte şi mai cîte... Înainte de mijlocul lunii noiembrie nu e de acord, şi pace, să-şi încheie cariera. Chiar acum a avut o explicaţie cu Excelenţa-sa şi parcă s-ar fi decis (şi de ce nu ?) să-şi dea demisia. Iar pe mine, creatorul său, mă pune într-o situaţie extrem de penibilă". *(Scrisori,* I, 81.)

Elaborarea romanului a fost încheiată abia la sfîrşitul lunii ianuarie 1846, cu care prilej autorul făcea următoarea reflecţie : „...pînă în ultima clipă, adică pînă la data de 28, m-am tot căznit să-l dau gata pe mizerabilul meu de Goliadkin. Groaznic ! Iată cum se răstoarnă socotelile omului : intenţionam să-l termin pînă în august, şi am lungit-o pînă în februarie (Ibid., 88).

O dată cu publicarea *Dublului* începe colaborarea scriitorului la revista lui Kraevski *(Otecestvennîie zapiski)* şi totodată dependenţa lui materială de acest editor, care, după expresia lui Dostoievski „datorită unui sistem de îndatorire permanentă prin avansuri", i-a creat „un sistem de înrobire şi dependenţă literară".

Ecoul nefavorabil, pe care acest roman l-a stîrnit în opinia publică şi în critica vremii (deşi Bielinski observa că *Dublul* conţine mai mult talent creator şi o mai mare adîncime a gîndirii decît *Oameni sărmani*) a pus în faţa scriitorului problema necesităţii de a-şi „perfecţiona" opera, lucru pe care nu l-a putut realiza pentru ediţia culegerii de *Opere* din 1860. Cît de mult îl preocupa pe Dostoievski această problemă o dovedesc numeroase variante şi episoade noi care figurează în caietele sale de notiţe din anii 1861—1864. Din ele rezultă că autorul intenţiona să-l facă pe Goliadkin un adept al fourierismului, să-l introducă în cercul Petraşevski, să-i atribuie idei libertare şi visuri de a participa la răscoală, implicînd tendinţele mîrşave de trădător ale lui Goliadkin-junior în planul activităţii politice. Filonul satiric în aceste însemnări este mai accentuat.

Cum însă pregătirea ediţiei de *Opere* din 1865—1866 a coincis cu o muncă intensă şi încordată de elaborare a două romane *(Crimă şi pedeapsă* şi *Jucătorul),* Dostoievski a renunţat la proiectul unei transformări structurale a *Dublului,* operînd unele reducţii, eliminînd mai multe episoade şi făcînd numeroase retuşuri de ordin stilistic.

De asemenea, a renunţat la expunerea rezumativă a conţinutului capitolelor în fiecare titlu de capitol, manieră frecvent cultivată în literatura vremii, caracteristică în special romanelor hoffmanniene

(Prințesa Brambilla, Micuța Zaches, Alegerea miresei ș.a.). Reproducem în continuare varianta inițială a titlurilor de capitole, desfășurate sub formă de adnotări, având caracter rezumativ și o nuanță ușor ironică.

DUBLUL

Păţaniile Domnului Goliadkin

(Titluri de capitole din varianta inițială a romanului)

Capitolul I

În care ni se înfățișează consilierul titular Goliadkin și din care se vede cum s-a trezit dumnealui la un ceas anumit de dimineață ; cum s-a îmbrăcat foarte tacticos și a pornit într-acolo unde avea de făcut neapărat un drum ; cum încerca să se justifice în propriii săi ochi și cum a dedus regula nestrămutată că cel mai binc este să acționeze cu tot curajul și cu o nobilă sinceritate ; și, în sfîrșit, pe unde s-a mai abătut domnul Goliadkin în drumul său.

Capitolul II

În care se arată cum domnul Goliadkin l-a vizitat pe Krestian Ivanovici. Ce anume a discutat cu el ; cum l-au podidit lacrimile ; și cum a dovedit apoi într-un mod cu totul evident că este înzestrat cu anumite virtuți, foarte remarcabile, ba chiar necesare în viață, din punct de vedere practic, și că unele persoane se pricep deseori foarte bine să servească la momentul oportun „cîte un hap cu dulceață de coacăze", cum spune proverbul ; cum, în sfîrșit, și-a cerut permisiunea de a se retrage și obținînd-o a plecat, lăsîndu-l pe Krestian Ivanovici în culmea nedumeririi. Părerea domnului Goliadkin despre Krestian Ivanovici.

Capitolul III

Din care reiese valoarea totală a mărfurilor alese și tîrguite de domnul Goliadkin și valoarea cumpărăturilor efectiv făcute ; ce anume

a demonstrat el apoi celor doi colegi de serviciu ; în ce consta, de fapt, viaţa particulară a domnului Goliadkin şi ce reprezenta viaţa lui oficială ; cum, în sfîrşit, se pregătea domnul Goliadkin să stea la masă *sans façons*, cum se obişnuieşte să se spună între oamenii de condiţie onorabilă şi cum, în cele din urmă, s-au încheiat toate astea.

Capitolul IV

În care se vede ce fel de masă şi ce fel de bal a oferit invitaţilor săi consilierul de stat Berendeev. Se confirmă o dată în plus utilitatea scărilor de serviciu. Domnul Goliadkin dă în vileag faptul că-l cunoaşte pe fostul ministru francez Villele şi-şi exprimă părerea despre iezuiţi. Cum apoi domnul Goliadkin, cu ajutorul iezuiţilor, îşi atinge în sfîrşit scopul şi cum după aceea îşi caută mediul — un loc potrivit propriei lui situaţii sociale, încercînd să cîştige bunăvoinţa gazdei ; cum îşi aduce aminte, cu acest prilej, despre unii chelboşi şi despre emirii arabi. Polca şi încheierea acestui capitol absolut verosimil.

Capitolul V

O întîmplare cu totul inexplicabilă.

Capitolul VI

În care se arată cum încearcă domnul Goliadkin să-şi explice această întîmplare inexplicabilă şi cum, după multe strădanii, reuşeşte în parte să-i găsească o explicaţie. Hotărîrea domnului Goliadkin. Cîteva reflecţii despre fraţii siamezi. Cum, în cele din urmă, domnul Goliadkin aproape că se împacă cu fraţii siamezi şi, între altele, se declară de acord că I. A. Krîlov este un mare fabulist. O întîlnire şi situaţia dificilă în care se pomeneşte domnul Goliadkin.

Capitolul VII

Cei doi domni Goliadkin. Cum au dezbătut ei diferite probleme. Cum unul din ei plîngea, iar celălalt compunea versuri. Domnul Goliadkin se consideră cît se poate de fericit şi-şi dă cuvîntul de

onoare să se poarte de-acum înainte cum se cuvine. Părerea domnului Goliadkin-junior despre adăpost şi ospitalitate prietenească. Domnul Goliadkin-senior protestează şi încearcă să reabiliteze reputaţia întrucîtva terfelită a profetului Muhammed. Purtarea necuviincioasă a lui Petruşka. Cum anume se pregăteşte domnul Goliadkin pentru somn.

Capitolul VIII

Din care aflăm ce i s-a întîmplat domnului Goliadkin cînd se trezise dimineaţă şi cum a fost cuprins de teamă. Întîlnirea dintre cei doi domni Goliadkin. Cum unul din domnii Goliadkin caută să arunce praf în ochii celuilalt domn Goliadkin. Trădarea perfidă a domnului Goliadkin-junior. Ignoranţa şi lipsa de bun-simţ a domnului Goliadkin-junior. Monstruozitatea domnului Goldiakin-junior. Reflecţiile domnului Goliadkin-senior despre zdrenţe, ambiţii şi reputaţii ; şi, în sfîrşit, cum se încheie acest capitol.

Capitolul IX

Hotărîrea domnului Goliadkin. Cugetările domnului Goliadkin, îndeosebi reflecţiile dumisale despre gemeni şi tot felul de ticăloşi cîţi există pe lumea aceasta. Cum a devorat domnul Goliadkin unsprezece plăcinţele „poale-n brîu", fără a găsi în acest fapt nimic compromiţător pentru reputaţiunea sa. Scrisoarea domnului Goliadkin adresată unui individ cunoscut prin purtările sale revoltătoare şi prin tendinţele sale nemaipomenit de perfide. Cum, după aceea, domnul Goliadkin a alergat cu sufletul la gură şi, la urmă, sleit de puteri, s-a culcat. Cum s-a trezit apoi şi i-a demonstrat servitorului său că acesta e un mare cotcar în sensul nobil al acestui cuvînt. Schimbul de scrisori şi ultima hotărîre definitivă a domnului Goliadkin.

Capitolul X

Părerea şi consideraţiile domnului Goliadkin asupra a ceea ce va să zică un joc cu atuuri şi unul fără atuuri. Un om pervers se substituie domnului Goliadkin în activitatea practică a acestuia. Felul cum a fost tălmăcit acest din urmă fapt de unii birjari şi chiar de Petruşka, în cîrdăşie cu aceştia. Domnul Goliadkin se trezeşte şi scrie o epistolă în care, între altele, atinge oarecum şi reputaţia lui Grişka Otrepiev.

Domnul Goliadkin păşeşte pe calea intrigii. Cum a decis apoi domnul Goliadkin să renunţe la asemenea uneltiri şi ce anume hotărîre definitivă a luat el.

Capitolul XII *

Aci duşmanii domnului Goliadkin acţionează pe faţă, aşa că măştile cad definitiv de pe feţele unor persoane şi ies la iveală multe lucruri, de altfel absolut inutile. Domnul Goliadkin demonstrează cu acest prilej favorabil că omul poate avea simţăminte care ar trebui să se bucure din partea oricărui şef de o maximă înţelegere şi solicitudine ; dar Anton Antonovici Setoşkin, trecînd de partea duşmanilor domnului Goliadkin, demonstrează exact contrariul. Apare apoi cu toată evidenţa poziţia loială a domnului Goliadkin. Şi totuşi, nimeni nu-l înţelege pe domnul Goliadkin, care, din această cauză, este pur şi simplu lipsit de posibilitatea de a se explica.

Capitolul XIII

Într-o cafenea. Cum s-a manifestat gradul extrem de imoralitate a domnului Goliadkin-junior şi cum s-a apărat domnul Goliadkin-senior. Perfidie şi înşelăciune. Vîrtejul, vijelia, viforniţa şi căderea domnului Goliadkin-senior. Asemuirea domnului Goliadkin-senior cu un sac de făină ; deşi, domnul Goliadkin-senior conchide că n-are a face şi că totul s-ar mai putea aranja cumva spre bine. Cum descoperă domnul Goliadkin, cu ajutorul celor două ţaţe, al unui rîndaş de la ospătărie şi al unui domn care citea *Buletinul poliţiei,* că se pune la cale otrăvirea lui. Ultima lovitură dată domnului Goliadkin.

Capitolul XIV

În care se vede cum domnul Goliadkin se decide s-o răpească pe Klara Olsufievna, constatînd totodată că o educaţie vicioasă duce fetele

* În revista *Otecestvenniie zapiski* capitolul imediat următor capitolului X a fost consemnat din eroare drept capitolul XII, ceea ce s-a răsfrînt în mod inevitabil asupra numerotării capitolelor următoare. În versiunea definitivă, capitolul X a fost contopit cu cel imediat următor şi, în felul acesta, numărul total de capitole apare cu unul mai puţin decît în revistă.

fără experienţă pe calea pierzaniei. Ceva despre serenadele spaniole şi cîte şi mai cîte, improprii pentru condiţiile climei noastre atît de aspre. Cum se străduia domnul Goliadkin în fel şi chip să se lămurească. Unele reflecţii despre atelierele pictorilor şi despre familiile de viţă nobilă, originare din Malorusia. Domnul Goliadkin porneşte spre podul Izmailovski.

Capitolul XV

Din care aflăm cum domnul Goliadkin o răpeşte pe Klara Olsufievna ; cum toate s-au întîmplat întocmai după presimţirile domnului Goliadkin, precum şi sfîrşitul acestei istorii cu totul neverosimile.

1. (p. 155) *Consilier titular* — v. nota la *Oameni sărmani* (p. 560).

2. (p. 156) *Petruşka* — numele servitorului lui Goliadkin sugerează o corespondenţă semnificativă cu numele servitorului lui Cicikov din *Suflete moarte* de Gogol.

3. (p. 172) *Gostinnîi dvor* (v. nota la *Oameni sărmani*, p. 559).

4. (p. 173) *„...puse mîna preocupat pe un ziar subţirel de nuanţă naţionalistă"* — După toate probabilităţile, aici se face aluzie la *Severnaia pcela*, ziar editat de F. Bulgarin care, fiind un agent al Secţiei a III-a secrete, promova cu mult zel aşa-zisul program „naţional", în esenţă profund reacţionar, postulat prin tripla formulă a lui Uvarov : „ortodoxism, autocraţie şi poporaneitate".

5. (p. 183) *„...discursul regretatului ministru francez Villele..."* — Villele, Joseph (1773—1854), om de stat francez, de nuanţă retrogradă, din timpul Restauraţiei. A rămas cunoscut prin opera sa memorialistică. Amintirile lui Goliadkin se referă la perioada deceniului al 3-lea, cînd numele lui Villele era deseori citat în presa rusă oficială.

6. (p. 184) *„...îşi aduse aminte... şi de fostul vizir turcesc Marţimiris..."* — personaj din *Povestire despre aventurile lordului englez Georg şi despre contesa de Brandemburg Frederica Luiza, cu participarea la această istorie a fostului vizir turcesc Marţimiris şi a reginei de Sardinia Tereza* — operă de Matvei Komarov, obscur autor de literatură de aventuri. Prima ediţie a acestei cărţi a apărut în 1782. În 1839 apăruse ediţia a noua.

7. (p. 184) *Goliadka* — aici în sens de *sărman, prăpădit, bicisnic, om de izbeliște,* fiind un cuvînt arhaic din dialectul novgorodian, format în sec. al XII-lea și deseori întîlnit în folclor. Provine de la *golîi* care înseamnă la propriu : *gol,* iar în sens figurat : sărac, oropsit, golpușcă. Numele personajului principal, Goliadkin, sugerează situația lui mizeră în societate, situația omului umil, oropsit.

8. (p. 215) *„...despre tabloul lui Briullov..."* — este vorba de celebrul tablou al pictorului K. Briullov *Ultima zi a orașului Pompei,* pe care îl terminase în Italia, în 1833. În anul următor, 1834, tabloul a fost expus în saloanele Academiei de arte plastice din Petersburg, fiind elogios apreciat în presa vremii, ca model al „stilului academic" promovat de Briullov în pictura rusă. Personajul dostoievskian citează tabloul pentru a-și etala „cultura" multilaterală, deși nu-l văzuse.

9. (p. 215) *„...despre baronul Brambeus..."* — (v. nota la *Oameni sărmani,* p. 558).

10. (p. 228) *„Singurul Grișka Otrepiev impostorul..."* — cunoscut în istorie sub numele de Falsul Dmitri I, Grigori Otrepiev, fost călugăr la mănăstirea Ciudovo din Kremlin, care s-a declarat drept moștenitor al țarului, pretextînd că este țareviciul Dmitri, fiul țarului Ivan al IV-lea. Pușkin pune în miezul dramei sale de tip shakespearean *Boris Godunov* (1826) acest moment istoric. Evocarea acestui nume în cugetările lui Goliadkin se referă la ideea ce se desprinde din subtextul romanului cu privire la *drepturile și locul fiecărui individ* în societate și în viață (v. scrisoarea lui Goliadkin-senior către Goliadkin-junior, cap. IX) și, implicit, la culpabilitatea monstruoasă a impostorilor și a uzurpatorilor, simbolizați în persoana *dublului* (Goliadkin-junior).

11. (p. 263) *„Aveți în fața voastră un Faublas rus..."* — *Faublas,* eroul principal al romanului de aventuri *Viața și aventurile amoroase ale cavalerului de Faublas* de scriitorul francez de literatură ușoară Louvet de Couvray. Versiunea rusă a romanului (în 13 părți) a fost publicată între 1792 și 1796.

12. (p. 277) *Buletinul poliției* — Buletinul editat de Direcția generală a Poliției orașului Petersburg, începînd din 1839, în timpul regimului ultra-despotic al lui Nicolae I. Din 1844, buletinul a avut o apariție cotidiană.

13. (p. 284) *„...la pension... la o emigrantă Falbalas oarecare..."* Autorul face aici o relație cu eroina Natalia Pavlovna din poemul satiric al lui Pușkin *Contele Nulin*, despre care poetul spune :

Ea n-a fost educată la
Al datinilor vechi canon,
Ci-ntr-un celebru pension
Al emigrantei Falbalà.

(Pușkin, *Poeme*, Ed. *Cartea Rusă*, 1957, p. 235. În românește de Ioanichie Olteanu.)

UN ROMAN ÎN NOUĂ SCRISORI

Publicată prima oară în *Sovremennik* (1847, nr. 1, ianuarie), această parodie satirică, purtînd titlul de „roman", a fost improvizată într-o singură noapte, cu destinația precisă de a fi introdusă în paginile primului număr al unui almanah umoristic — *Zuboskal (Rînjet)* pe care intenționa să-l editeze Nekrasov. Dintr-o scrisoare a lui Dostoievski (din 16 noiembrie 1845) aflăm : „Zilele acestea, fiind în pană de bani, am trecut pe la Nekrasov. În timp ce stăteam de vorbă cu el, mi-a venit ideea unui roman în nouă scrisori. Revenind acasă, am așternut pe hîrtie romanul în aceeași noapte. Însumează o jumătate coală de tipar. A doua zi dimineața, i-am dus lui Nekrasov manuscrisul, pentru care am primit 125 ruble, adică o coală scrisă de mine se prețuiește la *Zuboskal* cu 250 ruble. Seara, la Turgheniev, romanul meu a fost citit în cercul nostru, numărînd vreo 20 de persoane cel puțin, și a făcut furori. Va fi publicat în numărul 1 din *Zuboskal*. Îți voi trimite un exemplar pe la începutul lui decembrie și te vei convinge singur dacă e mai slab decît *Cearta* lui Gogol, bunăoară (este vorba de nuvela *Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici — n.n.*). Bielinski a spus cu acest prilej că acum are toată încrederea în mine, deoarece sînt în stare să abordez elementele cele mai diverse" *(Scrisori*, I, pp. 84—85).

Această supralicitare, cu totul nejustificată, a unei opere mai puțin semnificative se explică, desigur, prin starea de exaltație în care se afla Dostoievski în urma succesului răsunător obținut cu *Oameni sărmani*, în timp ce lucra încă la *Dublul*. Căci în aceeași scrisoare, rela-

tînd fratelui său că toţi îl adulează şi-l privesc ca „pe un miracol", că peste tot se bucură „de o consideraţie nemaipomenită", exclamă: „Ei, frate, niciodată, cred eu, gloria mea nu va atinge asemenea culmi ca acum... Prinţul Odoievski mă roagă să-i fac plăcerea de a-l vizita, iar contele Sollogub îşi smulge părul din cap de disperare. Panaev i-a declarat că există un talent care îi va eclipsa pe toţi... Bielinski mă iubeşte cum nu se mai poate."

Dar şi de data aceasta, ca în cazul *Dublului*, aşteptările sale nu s-au adeverit. *Romanul în nouă scrisori* a fost primit cu răceală, rămînînd aproape neobservat după apariţia lui, care, de altfel, a întîrziat timp de peste un an din pricină că almanahul proiectat de Nekrasov fusese oprit şi interzis de cenzură. După cum rezultă din *Amintirile* lui Grigorovici, această măsură a fost determinată în special de conţinutul zeflemist, vizînd anumite personalităţi oficiale din tabăra slavofililor, al Anunţului-Program, redactat chiar de Dostoievski şi difuzat prin presă pentru a face reclamă noului almanah umoristic. În legătură cu aceasta, scriitorul comunica fratelui său (în aceeaşi scrisoare): „Anunţul a făcut mare vîlvă; deoarece e un fenomen inedit de vervă spumoasă şi umor în asemenea gen de publicaţie. Cînd îl scriam, îmi amintea primul foileton al lui Lucien de Rubempré (personaj) din romanul lui Balzac *Illusions perdues — n.n.*).

Aşa se explică faptul că această „bagatelă literară" (nu întîmplător i s-a făcut loc la rubrica „Fel de fel" a *Sovremennik*-ului), pe care H. Troyat o numeşte „o partidă de scrimă epistolară între două canalii" (op. cit., p. 130) n-a fost inclusă nici în almanahul *1 aprilie*, pe care Nekrasov a început să-l editeze în anul următor (1846), publicînd în primul număr materialul pregătit pentru *Zuboskal*. Fapt este că o asemenea operă sarcastică, cu accente naturaliste, care dezgolea de vălul lor convenţional moravurile societăţii mondene, lăsînd să i se vadă ipocrizia, practica celui mai vulgar şantaj, nu a fost pe placul criticii oficioase şi a publicului cititor; de altfel, nici critica progresistă nu a primit pozitiv această operă, considerînd că latura socială a fenomenului reprobabil este estompată de hipertrofierea elementului senzaţional. Dovadă, aprecierea dată de Bielinski: „Schimbul de scrisori dintre cei doi escroci ai lui Dostoievski, spre uimirea mea, nu mi-a plăcut de loc. Aceasta este şi impresia generală" (Scrisoare către I. S. Turgheniev din 19 februarie 1847).

Există motive să presupunem că ideea de a-şi intitula, în sens parodistic, drept roman un asemenea pamflet epistolar foarte corosiv, sub aparenţa unui comic amuzant (cei doi corespondenţi: Piotr Ivanîci şi Ivan Petrovici reprezentînd două faţete ale aceluiaşi tip social), i-a

fost sugerată lui Dostoievski de *Cele şapte păcate de moarte* (roman pe 3 pagini) de Eugène Sue — un fel de parodie la propriile lui romane de proporţii uriaşe, scrise în stilul „romantismului terifiant", la care Dostoievski se referea într-o scrisoare anterioară (din 8 octombrie 1845), recomandîndu-l pentru primul număr al almanahului *Zuboskal*.

Romanul în nouă scrisori a fost reeditat prima dată după moartea scriitorului, fiind inclus de soţia sa în culegerea de *Nuvele şi povestiri*, apărută în 1882. În alte limbi a circulat, dat fiind dimensiunile restrînse, fie sub formă de foileton de revistă, fie în culegeri de *Opere*, fără a suscita opinii critice demne de semnalat. La noi în ţară, a înregistrat 5 ediţii, dintre care 4 în traduceri diferite. Prima apare în *Biblioteca de popularizare pentru literatură, ştiinţă şi artă*, 1896, nr. 22, Craiova, trad. de I. Husar (din nemţeşte). Urmează în *Lectura*, Ed. Alcalay, 1911 (*Biblioteca pentru toţi*, nr. 629), trad. de B. Marian, reeditată în colecţia *Romane alese*, Ed. *Eminescu*, 1927, ultima traducere, cea mai izbutită, aparţinînd lui B. Rareş (Ed. *Cultura Românească*, 1929).

DOMNUL PROHARCIN

În mai multe scrisori consecutive, adresate fratelui său Mihail în cursul anilor 1845—1846, Dostoievski repeta cu insistenţă că are „o sumedenie de idei", că nu mai pridideşte cu scrisul („scriu şi nu mai văd nici un capăt") fiindcă îl copleşesc „imagini şi idei noi". Într-adevăr, lucra aproape concomitent la mai multe nuvele şi romane, atunci cînd se zămislise ideea de a fixa psihologia avariţiei aproape patologice, generată de o permanentă anxietate în faţa vieţii, de nesiguranţa zilei de mîine, deci psihologia aceluiaşi om umil din lumea micilor slujbaşi, dar într-o altă ipostază, aceea a setei de acumulare într-o societate în care începea să acţioneze intens puterea banului.

După cum în spatele lui Makar Devuşkin (din *Oameni sărmani*) aproape toţi criticii vremii au întrevăzut figura lui Akaki Akakievici Başmacikin (din *Mantaua* lui Gogol), iar pentru drama lui Goliadkin (*Dublul*) se căutau corespondenţe cu Poprişcin (din *Însemnările unui nebun* de acelaşi autor), tot aşa şi în cazul lui Proharcin s-au emis de-a lungul deceniilor diferite păreri în legătură cu eventualele pro-

totipuri : Harpagon al lui Molière, *Cavalerul avar* al lui Puşkin, la care s-ar putea, desigur, adăuga şi alte modele clasice, precum gogolianul Pliuşkin (din *Suflete moarte*) sau chiar tragicul Shylock al lui Shakespeare. Toate aceste asocieri nu fac decît să fixeze în contextul literaturii universale unicitatea inedită a tipului de avar, căruia Dostoievski îi conferă, în persoana lui Proharcin, alte atribute psihice şi o circumstanţiere socială diferită. O filiaţie mai directă, în sensul sferei de investigare artistică, ar fi cea balzaciană, autorul *Comediei umane* fiind în acea vreme pentru tînărul Dostoievski un antipod al ficţiunilor romantic-sentimentale şi idilice despre om, care îl orientau, prin anumite antene sufleteşti, spre George Sand. Universul lui Balzac descoperea contemporanilor existenţa unui nou factor-motor al mecanismului social în condiţiunile de ascensiune a burgheziei — egoismul rapace cu expresia lui condensată în setea de înavuţire. De aici răsturnarea şi falimentul tuturor criteriilor etice în viaţa personală, ca şi în relaţiile dintre oameni. „Nu ne rămîne decît un singur sentiment legitim, sădit în noi de natura însăşi, postulează Gobseck, şi acesta este instinctul de autoapărare. În Europa noastră acest instinct se numeşte *interes personal.*"

Semnificativ este faptul că încă în decembrie 1843, Dostoievski traduce romanul *Eugénie Grandet*, împărtăşind cu acest prilej fratelui său : „E o minune ! O minune ! Traducerea (mea) este admirabilă (*Scrisori*, I, p. 69). Într-adevăr, versiunea rusă a romanului, realizată de Dostoievski (publicată în revista *Repertoriul şi Pantheonul*, 1844, vol. VI şi VII) are virtuţile unui model de traducere artistică (a fost reeditată în 1935, Ed. *Akademia*, URSS.). Aropierile şi relaţiile între romanul lui Balzac şi *Domnul Proharcin* pe care L. P. Grossman le sugerează în studiul său comparativ *Hoffmann, Balzac şi Dostoievski* (*Biblioteca lui Dostoievski*, Odesa, 1919), sînt interesante şi revelatoare.

S-a insistat foarte mult în critică asupra „sursei genetice" a lui Proharcin, care ar fi *Cavalerul avar* de Puşkin. Or, Dostoievski respinge *de plano* posibilitatea oricărei asocieri, concepţia celor doi scriitori cu privire la mobilul avariţiei şi la efectele ei asupra psihologiei omului fiind diferite. În foiletonul său din 1861 *Visări petersburgheze în versuri şi în proză*, Dostoievski relatează, printre alte „visări", despre un nou Pliuşkin sau Harpagon — anume un cerşetor octogenar, fost consilier titular, pe nume Soloviov, după moartea căruia s-a constatat că fusese posesorul unei averi apreciabile, în bani de argint. Această „figură fantastică" şi totodată „colosală", după expresia scriitorului, nu se poate asocia cu „cavalerul avar", pentru care acumularea era un scop în sine şi, dîndu-i conştiinţa puterii nelimitate, îl situa „deasupra oricăror pa-

siuni şi dorinţi", în timp ce „zgîrcitul" său, fără a fi un acaparator rapace, este coborît pe treapta condiţiei umane mizere, a umilirii şi degradării totale sub impulsul unor factori de ordin obiectiv. Aşa cum Devuşkin trăieşte drama omului care încearcă să-şi afirme ultimele rămăşiţe ale demnităţii umane, iar nebunia lui Goliadkin, obsedat de a-şi apăra „drepturile şi locul în viaţă" reprezintă, în fond, o dramă socială, la fel şi Proharcin — întrupare a zgîrceniei patologice pînă la alienare mintală — este un fenomen tipic pentru o anumită categorie a dezmoştenitilor. De aceea, nu pare întemeiată teza emisă de V. Komarovici în studiul său *Articolul necunoscut al lui Dostoievski „Visări petersburgheze în versuri şi în proză"*, publicat în *Russkaia mîsl* (*Gîndirea rusă*), 1916, care încearcă să descifreze în acest tip dostoievskian premisele viitoarei teorii din *Adolescentul* — acea idee „rotschildeană" de care este stăpînit eroul principal, Arkadi Dolgoruki, afiliat şi el concepţiei puşkiniene din *Cavalerul avar*.

Dacă ar fi să identificăm afinităţi şi prototipuri în literatura rusă, personajul Gherman din *Dama de pică* de Puşkin, despre care Dostoievski scria că este „o figură colosală, un tip extraordinar, întru totul petersburghez..." (Ed. cit. de *Opere complete*, v. VIII, p. 116), ar oferi, de bună seamă, un termen de comparaţie („Banii — iată de ce era însetat sufletul său"), nebunia lui însă avînd alte resorturi psihice şi sociale.

Adevărata sursă care defineşte, din punct de vedere tipologic, esenţa personajului dostoievskian, este realitatea însăşi cu antagonismele ei stridente, cînd omul sărman „începe să fie obsedat de ideea *şubrezeniei* situaţiei sale, de ideea că *nu are asigurată ziua de mîine*" (Dobroliubov, op. cit., p. 431), cu atît mai mult, cu cît cei din jur — „glumeţi din fire" — alimentează teama lui Proharcin, scornind tot felul de zvonuri (despre reducerea proiectată a personalului, despre desfiinţarea cancelariilor, despre nişte examene obligatorii pentru toţi funcţionarii mai vîrstnici, despre intenţia Excelenţei-sale de a concedia pe toţi slujbaşii cu înfăţişare neprezentabilă şi multe altele...).

Într-o scurtă notă-comunicare, publicată în *Russkaia literatura* nr. 1, 1965 (pp. 157—158), V. Neceaeva constată existenţa unei surse concrete care i-ar fi putut sugera lui Dostoievski, de atunci încă observator atent al vieţii celor „umiliţi şi obidiţi" de la periferiile Petersburgului, subiectul acestei nuvele. Este vorba de o notiţă informativă inserată la rubrica „Fel de fel" a revistei *Severnaia pcela* (nr. 129 din 9 iunie 1844, p. 513) sub titlul: *Nemaipomenită avariţie*. Reproducînd în întregime această notiţă, cercetătoarea sovietică semnalează o serie de coincidenţe între descrierea felului în care a trăit şi a murit

un mărunt împiegat, Nikifor Brovkin, personaj real, şi aceea care ni-l înfăţişează pe Semion Ivanovici Proharcin. Cîteva detalii şi situaţii identice, dar foarte exacte (chiria lunară de cinci ruble pentru un ungher sărăcăcios pe care îl ocupa la o văduvă într-un cartier mărginaş ; obiceiul gazdei de a-l observa prin crăpătura paravanului, hrana redusă la minimum şi aproape niciodată mîncare caldă ; în sfîrşit, suma de bani apropiată ca valoare de cea pe care o strînsese Proharcin, descoperită la fel în salteaua zdrenţuită a numitului slujbaş) ; de asemenea, şi unele expresii similare constituie indicii certe că atenţia lui Dostoievski a fost atrasă de această întîmplare, prezentată în revistă ca o bizarerie, ca o simplă extravaganţă a unui om ciudat. Decurge de aici o concluzie logică şi semnificativă pentru portretul scriitorului, care nu numai în romanele sale capitale (*Crimă şi pedeapsă, Idiotul, Fraţii Karamazov*) opera cu materialul oferit de realitatea cotidiană, de actualitatea oglindită în presa vremii, dar proceda la fel şi în multe opere de început, printre care şi în *Domnul Proharcin*. O succintă şi cu totul amorfă notiţă de ziar a găsit o transfigurare artistică impresionantă prin forţa ei zguduitoare în paginile nuvelei *Domnul Proharcin*.

Dar şi această operă (după *Dublul*) nu a fost apreciată la adevărata ei valoare, rămînînd pentru contemporani o enigmă greu de dezlegat, tocmai prin ceea ce numeşte Bielinski „tendinţa spre subtilitate sau spre preţiozitate", care o face „atît de afectată, atît de artificială, atît de neinteligibilă...". Dar tot el, anunţînd că noua nuvelă a lui Dostoievski „i-a stupefiat pe toţi admiratorii talentului său", relevă cu pătrundere : „În această operă strălucesc scîntei vii ale unui mare talent, dar ele sînt învăluite într-o ceaţă atît de deasă, încît, în ciuda luminii ce-o răspîndesc, cititorul nu poate distinge nimic" (op. cit., p. 311).

Nuvela *Domnul Proharcin* a fost publicată prima oară în *Otecestvennîie zapiski* din octombrie 1846 şi reeditată în timpul vieţii scriitorului de 2 ori (ediţie separată din 1865 şi tot atunci în primul volum al seriei de *Opere complete*). Începută în primăvara aceluiaşi an cu destinaţia de a fi predată revistei lui Kraevski în contul unei datorii, în luna septembrie a trecut prin cenzură, cu care prilej au fost scoase fragmente întregi, numeroase expresii înlocuite, aşa încît Dostoievski, văzîndu-şi opera trunchiată şi mutilată, scria cu disperare fratelui său : „Proharcin a fost desfigurat într-un mod barbar de un anumit for. Domnii aceştia din forul binecunoscut au interzis pînă şi

cuvîntul *cinovnik* (slujbaş — *n.n.*) şi Dumnezeu ştie de ce, doar şi aşa totul se prezenta destul de inofensiv, iar ei l-au eliminat cu desăvîrşire. *Tot ce era viu a dispărut. N-a rămas decît un schelet din aceea ce ţi-am citit.* Mă dezic de această nuvelă" (*s.n.*) (*Scrisori*, I, p. 95).

Faptul că în această nuvelă, închinată soartei slujbaşilor, cenzura a eliminat pînă şi cuvîntul „cinovnik", pe lîngă alte denaturări, a îngreuiat, desigur, înţelegerea ideii ei fundamentale. La aceasta se adaugă, de bună seamă, şi maniera în general greoaie de expunere a subiectului, lucru consemnat de Bielinski. Poate tocmai de aceea, nuvela a avut o circulaţie redusă în alte limbi (numai în culegeri de *Opere*), iar în limba română nu a fost tradusă pînă în prezent.

În general, critica din acea vreme şi de mai tîrziu (Annenkov, Bulici, Mihailovski) a considerat-o drept un eseu asupra nebuniei, dat fiind înclinaţia lui Dostoievski de a investiga cazuri morbide, patologice. În schimb, în opinia publică au existat şi aprecieri pozitive, la care se referă Dostoievski, scriind : „Proharcin este foarte lăudat. Mi s-au relatat multe păreri în acest sens" (Ibid., p. 99). N. A. Dobroliubov a fost cel dintîi care a dezvăluit ideea de bază a nuvelei : „Mai găsim la d-l Dostoievski un alt personaj, nebun şi el, sau, mai curînd, monoman, şi anume d-l Proharcin (...). Încadrîndu-se pe sine în categoria cea mai de jos, îşi închiriază un ungher şi trăieşte fără a încerca să-şi schimbe soarta. Totuşi, sufletul nu-i este liniştit. E temător din fire şi, deşi crede ferm în infailibilitatea filozofiei sale, vede pe de altă parte că pe lume există tot felul de întîmplări : boli, incendii, concedieri neaşteptate din slujbă, din capriciul vreunui şef (...). Într-un cuvînt, d-l Proharcin devine un adevărat liber-cugetător : şi nu numai că ajunge să nu mai creadă în stabilitatea postului său, dar începe să se îndoiască şi de trăinicia propriei sale docilităţi" (op. cit., pp. 400—402). Acesta este, de fapt, motivul principal al nebuniei lui Proharcin, care culminează cu sfîrşitul său dramatic — anume teama că a devenit „liber-cugetător", că ar putea fi bănuit măcar de acest păcat.

În nuvela sa, Dostoievski ridică o problemă esenţială : este oare posibil să se împace pentru fiecare individ interesele personale cu interesele generale ale societăţii ? De aici întrebarea pe care i-o pune lui Proharcin „cărturarul" Mark Ivanovici : „Nu cumva ţi se pare că lumea-i făcută pentru dumneata ?" După care urmează ideea „napoleonismului" („Te crezi, poate, vreun Napoleon oarecare ? Ce eşti ? Cine eşti ? Un Napoleon, hai ? Spune : eşti Napoleon, ori ba ?..."). Această teză a „supraomului", abia sugerată, abia schiţată în această

nuvelă, va deveni un motiv preferat în marile romane dostoievskiene. Raskolnikov (din *Crimă şi pedeapsă*) fiind un „napoleonid" prin definiţie.

Concepţia nuvelei *Domnul Proharcin* care, după intenţiile autorului, trebuia să capete o dimensionare neobişnuită prin dramatismul şi coloritul său sumbru, rembrandtian, a rămas neîmplinită, sau doar schiţată fugar şi prea condensat, fapt care îl va frămînta ulterior. În 1847, lucrînd concomitent la nuvela *Gazda* şi *romanul Netoşka Nezvanova*, scria : „Condeiul meu e parcă mînat de o inspiraţie spontană, care, asemenea unei fîntîni arteziene, ţîşneşte direct din suflet. Nu aşa cum s-a întîmplat cu *Proharcin, de care am fost bolnav o vară întreagă*" *(s.n.) (Scrisori,* I, p. 108).

Nuvela conţine pagini de o forţă remarcabilă. Visul lui Proharcin, acel coşmar apocaliptic în care, avar cărpănos şi înfricoşat, se vede cuprins de flăcările incendiului, strivit de mulţimea care îl împrejmuieşte ca „un şarpe tărcat" — toate aceste momente prefigurează *Amintiri din casa morţilor*, visul lui Raskolnikov despre mulţimea deşănţată într-un cimitir, incendiile care mistuiau sate întregi din *Fraţii Karamazov.*

1. (p. 321) *Oplevaniev* — numele provine de la verbul *oplevati* — a scuipa pe cineva ; corespunde în româneşte cu *Scuipatu.*

2. (p. 321) *Sudbin* — de la substantivul *sudba* — soartă, destin, ursită, numele conţopistului avînd semnificaţie de om împăcat cu soarta sa. În româneşte ar fi — *Ursitu.*

3. (p. 326) *„...unii funcţionari, începînd cu cei mai vechi... vor trebui să dea nu ştiu ce examen la toate materiile..."* Este vorba de un ucaz din 1809, elaborat de M. M. Speranski, prin care s-a introdus obligativitatea unor examene profesionale pentru toţi slujbaşii în vederea definitivării gradelor funcţionăreşti. Această măsură reprezenta o piedică de avansare pe scara ierarhică pentru marea masă a micilor funcţionari cu stagiu îndelungat, dar fără studii.

4. (p. 330) *„Ţine-ţi nasul"* — joc de cărţi, în care cel ce pierde este lovit peste nas cu cărţile de către ceilalţi parteneri.

5. (p. 334) *„...un Polichinelle zurbagiu..."* — personaj comic din teatrul popular francez, tip de paiaţă, de bufon. În textul original se foloseşte forma rusificată *pulcinel* de la echivalentul italian al aceluiaşi personaj *(pulcinella).*

6. (p. 334) *„...împreună cu dracul, arapii, Petruşka, mamzel Katerina...“* — personaje din teatrul popular rus de păpuşi, un gen de „Vasilache“ din folclorul românesc ; tip generic de mucalit isteţ, eroul principal al unui ciclu de producţii dramatice, întruchipînd curajul, dragostea de dreptate, agerimea minţii. Petruşka iese întotdeauna învingător din încăierările lui cu dracul, cu arapii, cu ispravnicul etc.

7. (p. 338) *„...înţeleptul de Proharcin ! Om de nimic şi nepricopsit ce eşti !“* — în original este folosită forma adjectivată *(proharcinski celovek)*, neuzitată de altfel, a verbului *proharciti* (forma reflexivă — *proharcitsia)* care înseamnă *a-şi mînca toţi banii, a rămîne lefter cheltuind toţi banii pe casă şi masă.* În sens mai general : *„a fi un nepricopsit, cu mijloace de trai foarte reduse,* de unde şi semnificaţia pe care autorul a dat-o personajului principal — *Proharcin,* adică : *nepricopsit, lefter, cărpănos.* În românește, deci, numele ar corespunde cu *Nepricopsitu* sau *Cărpănosu.*

8. (p. 339) *„Au să-ţi mănînce nasul, ba ai să ţi-l înfuleci singur, cu pîine, şi nici n-ai să bagi de seamă...“* — În cazul de faţă, se face aluzie la o temă literară foarte populară în Rusia din acea vreme (1830—1850), care şi-a găsit o expresie strălucită în nuvela *Nasul* de Gogol.

9. (p. 339) *„Dar cancelariile sînt necesare...“* — Această frază şi întreg dialogul despre posturile care „se desfiinţează“, despre locul pentru care tremură Proharcin, constituie miezul problematicii din care se desprinde motivul nebuniei personajului principal.

10. (p. 340) *„Am aflat o istorie...“* — Aici Proharcin are în vedere povestea cerşetorului beţivan care şi-a pierdut slujba „prin desfiinţarea cancelariilor din pricina reorganizării“ (cf. p. 329), dar şi tot felul de zvonuri ce-l obsedau cu privire la suprimarea de posturi şi noile rînduieli ce urmau să se introducă în aparatul birocratic. Această problemă îl preocupa pe Dostoievski înainte de a fi conceput nuvela *Domnul Proharcin.* El proiecta să scrie o *Poveste despre cancelariile desfiinţate* pentru almanahul *Leviathan,* pe care îl pregătea Bielinski : „În prezent, scriu pentru el două nuvele : 1) *Favoriţii raşi,* 2) *Poveste despre nişte cancelarii desfiinţate,* ambele cu un subiect tragic zguduitor şi — garantez de pe acum — concentrate la maximum“ *(Scrisori,* I, p. 89). Proiectul nu a fost însă realizat. Putem presupune că anumite aspecte, situaţii şi chiar reflecţii au intrat în textura nuvelei *Domnul Proharcin.*

După apariția *Domnului Proharcin*, Dostoievski se orientează spre un nou făgaș, în afara tradițiilor „școlii naturale" : „Am abandonat tot ce proiectasem (este vorba de cele două nuvele nerealizate : *Favoriții rași* și *Poveste despre cancelariile desființate* — *n.n.*), deoarece nu era altceva decît repetarea aceloraşi vechi motive, pe care le-am epuizat de mult. Acum, idei mult mai originale, mai vii şi mai luminoase se cer aşternute pe hîrtie" (*Scrisori*, I, 100). Iar în rîndurile următoare își preciza noile proiecte : „Scriu acum o altă nuvelă şi lucrul merge ca odinioară, la *Oameni sărmani* — cu spor, cu prospețime şi uşurință. Intenționez s-o termin pînă în ianuarie şi, timp de un an, să nu mai public nimic, întrucît am în lucru şi un roman, care de pe acum nu-mi dă pace" (este vorba de *Gazda* şi *Netoşka Nezvanova*, la care lucra paralel — *n.n.*).

Trei luni mai tîrziu, revine din nou la aceste opere, în care investise mari speranțe, anunțîndu-l pe fratele său Mihail că în curînd va citi *Netoşka Nezvanova* („Va fi o confesiune...") şi exprimîndu-şi totodată convingerea neclintită în reuşita *Gazdei* : „Urează-mi succes. Scriu acum *Gazda*. De pe acum se anunță a fi superioară *Oamenilor sărmani*. E în acelaşi gen" (Ibid., 108).

Scriitorul trecea în perioada aceea printr-o acută criză spirituală. De pe atunci încă au început să-l preocupe „blestematele probleme" ale vieții şi, investigînd regiunile tenebroase ale psihicului omenesc, cu reacțiile lui în aparență nemotivate, anticipase datele unor cercetări asidui ale științei moderne de la sfîrşitul veacului trecut, atît în domeniul sociologiei, cît şi în ramura aşa-numitei „psihologii onirice", abisale. În aceeaşi scrisoare, citată mai sus (din ianuarie-februarie 1847), își destăinuia gîndurile şi îndoielile : „Vezi tu, cu cît vom avea în noi înşine mai mult spirit şi conținut interior, cu atît va fi mai frumos colțişorul nostru intim şi viața în general. Desigur, este înspăimîntătoare acea discordanță, este groaznic acel dezechilibru în care ni se înfățişează imaginea societății actuale. Ceea ce e *în afara* noastră trebuie să se acorde cu ceea ce este *în interior*. Altminteri, desprinse de fenomenele vieții exterioare, trăirile noastre lăuntrice vor căpăta o ascendență primejdioasă. Nervii şi plăsmuirile imaginației vor copleşi ființa umană. Orice fenomen exterior, din lipsa unei deprinderi, îl percepem ca pe ceva uriaş, colosal, care stîrneşte groaza în fața necunoscutului. Viața începe să te înspăimînte" (Ibid., 106).

Această stare de spirit, vădind tendința spre introspecție și interiorizare, s-a răsfrînt într-o formă nebuloasă, neînchegată încă, în nuvela *Gazda*, care, sub acest raport, fixează în creația lui Dostoievski un moment de răscruce. Este rezultatul unor tatonări, al unor căutări febrile de a se desprinde din „monotonia ucigătoare" a existenței micilor slujbași, care au populat operele sale precedente (*Oameni sărmani, Dublul, Domnul Proharcin*) și, printr-un efort de voință creatoare, a răzbate în lumea marilor pasiuni, a problemelor etice fundamentale și a contradicțiilor insolubile — lumea pe care o va descoperi în romanele sale de apogeu.

Acțiunea nuvelei *Gazda* se desfășoară pe un fundal cotidian al Petersburgului, mai precis — în ambianța periferiilor capitalei ruseşti, care, cu tot coloritul ei romantic, obscur și nebulos (fapt care l-a făcut pe Bielinski să implice în analiza acestei opere numele lui Hoffmann și al „romanticului" rus Marlinski, autorul unor romane „de groază" și aventuri misterioase), păstrează detaliile precise de contur, proprii așa-numitei „schițe fiziologice", de factură balzaciană, de la care a pornit inițial „școala naturală", ca fenomen, prin definiție, specific literaturii ruse.

Subiectul nuvelei este simplu, nu însă și elementele fabulative din care se încheagă, cu toate implicațiile lor grave, de un dramatism apocaliptic. Descarnat de aceste implicații, subiectul prezintă o schemă triunghiulară, constituită din ciocnirea a trei personaje : un tînăr cercetător în domeniul științei (Ordînov), femeia de o frumusețe răpitoare, ca „din basme" (Katerina), și bătrînul negustor, cu un trecut obscur și un prezent nu mai puțin dubios (Murin). Din disputa dramatică și violentă pentru dragostea „gazdei" lui Ordînov, Katerina, care, la cei douăzeci de ani ai ei, se simte legată prin mii de lanțuri oculte de tiranicul bătrîn, învingător va ieși acesta din urmă, în timp ce tînărul îndrăgostit Ordînov, înfrînt și dezabuzat, se va refugia din nou în lumea cercetărilor sale confuze, oscilînd între misticism și aspirația spre o activitate eficientă, spre un ideal pozitiv, pentru a deveni în cele din urmă un mizantrop și un ipohondru, căci „Gîndul nu se întrupa în faptă", el „nu mai era în stare să înfăptuiască nimic".

În acest sens, *Gazda* este cea dintîi încercare a scriitorului (fie și lacunară ca formulă artistică, dar semnificativă prin originalitatea și forța ei potențială) de a rezolva prin mijloacele artei și într-o viziune proprie una din temele fundamentale ale romantismului : raportul dintre vis și realitate. Nuvela deschide seria așa-numiților „eroi visători" în creația lui Dostoievski, tipul preferat cu care se încheie prima etapă a activității sale literare (*Nopți albe, Netoșka Nezvanova, Micul erou*).

Pe de altă parte, „visătorul" Ordînov, personaj de factură psihică nouă, marchează în opera marelui scriitor apariția tipului de intelectual-raznocinеț, a cărui conștiință este chinuită de aceeași dilemă care îl frămînta pe autor, și anume : cum ar putea fi realizat acel echilibru necesar între fenomenele realității obiective și aspirațiile universului lăuntric complex al omului.

De-aici nu decurge, desigur, concluzia că Ordînov ar fi un personaj autobiografic, așa cum înclină să creadă unii cercetători. M. Gus, de pildă, constată că în respectivul personaj se pot lesne identifica unele elemente ale biografiei autorului (op. cit., p. 72) ; la fel și V. V. Ermilov, în ampla sa monografie. În schimb, H. Troyat merge mai departe și, speculînd elementul senzațional, anecdotic, vulgarizează problema, afirmînd că „Ordînov, gînditorul... prin caracterul său bizar și solitar este însuși Dostoievski". Mai mult decît atît, criticul francez este convins că „...pasiunea tînărului erou pentru Katerina este, de fapt, aceea a lui Feodor Mihailovici pentru *Mme* Panaeva, separată de el prin bariera conveniențelor sociale" (op. cit., p. 134). Manifestînd un interes hipertrofiat față de biografia scriitorului, cercetătorul englez R. Hingley, în recenta sa carte „Dostoievski neexplorat" (*The undiscovered Dostoyevsky*, London, 1962) recurge la o metodă paradoxală, ineficientă din punct de vedere științific, de identificare aproape mecanică a tuturor eroilor dostoievskieni cu persoana autorului, inclusiv a celor din creația lui de început, printre care : Devușkin, Goliadkin-senior, Ordînov etc. Chiar și în cazul *Gazdei*, operă prin definiție romantică, atît structural cît și sub raportul viziunii artistice, străbătută de lirism (Dostoievski însuși releva filonul liric al acestui poem în proză, în timp ce îl așternea pe hîrtie : „Condeiul meu e parcă mînat de o inspirație spontană, care, asemenea unei fîntîni arteziene, țîșnește direct din suflet" — *Scrisori*, I, 108), nu se poate pune semn de egalitate între erou și autor, după cum Jean Valjean nu este o întrupare a lui Victor Hugo, Adolphe — a lui Benjamin Constant etc., excepție făcînd, desigur, genul „confesiunilor" propriu-zise (J. J. Rousseau, Alfred de Musset).

Putem urmări în roman o permanentă alternare a două planuri. Un plan *„real"*, al existenței cotidiene (descrierea periferiilor Petersburgului, scene cu tătarul-rîndaș, incursiuni episodice cu figura satirică a polițaiului Iaroslav Ilici, a neamțului Spiess și a fiicei sale Tinchen, la care se mută Ordînov după catastrofa lui sentimentală) și un plan *„fantastic"* (visul delirant al lui Ordînov, amintirile exaltate ale Katerinei, întreaga atmosferă încordată, dincolo de limita normalului, între cele trei personaje). Există, de asemenea, o deplasare a ponderii

pe care o au personajele în structura compoziţională a nuvelei. Deşi Ordînov este acela care deschide şi încheie paginile acestei bizare naraţiuni, pe măsura desfăşurării acţiunii, el va fi estompat de ceilalţi doi (Katerina şi Murin), conferindu-i-se funcţia unui personaj convenţional. În cele din urmă, el devine un fel de manechin, purtătorul unei idei sau, mai exact, un pretext literar. Cu toată reflexivitatea lui Ordînov, nu există temeiuri de a-l încadra în tipologia aşa-numitelor „personaje-idei", pe care M. Bahtin o stabileşte în cartea sa *Problemele poeticii lui Dostoievski (Sovietski Pisatel,* Moscova, 1963). În primul rînd, *Gazda* nu încifrează, ca celelalte romane dostoievskiene cu eroi intelectuali, o „dramă a ideilor", ci o „dramă a pasiunilor" sau, aşa cum se exprimă André Gide „un fenomen fecundat de o idee". Imaginea pe care o evocă nu este aceea a unui „infern *intelectual*", ci a unui „infern *moral*", cu accente dantești şi colorit sumbru, rembrandtian, pentru a folosi sugestiva formulă metaforică a lui I. S. Golosovker (din cartea sa *Dostoievski şi Kant. Reflecţiile unui cititor despre romanul Fraţii Karamazov şi tratatul lui Kant Critica raţiunii pure.* Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., 1963): „Alături de *Divina comedie* a lui Dante — infern moral, de *Comedia umană* a lui Balzac — infern social, stă imensa *Comedie diabolică* a operei lui Dostoievski în mai multe volume — infernul *intelectual*" (p. 93).

Despre Ordînov ni se dau date sumare, şi mai curînd de biografie spirituală. La fel de sărac şi de singuratic ca şi eroii din operele anterioare, realiste, ale lui Dostoievski, el este însă un reflexiv, un meditativ, continuu preocupat de problemele etice esenţiale ale existenţei: sensul vieţii şi menirea omului, dreptul la fericire şi dragoste, problema morţii şi a eternităţii. Pasiunea pentru ştiinţă, care îl absoarbe total, nu se materializează în nici un fel de rezultate concrete, palpabile (aflăm, de altfel, puţine lucruri cu privire la obiectul cercetărilor lui Ordînov, care, asemenea tuturor elementelor de fabulaţie, caracteristice acestei opere, rămîn învăluite în mister). Singura coordonată certă a existenţei sale este *solitudinea,* cu care se obişnuise de mic copil, iar la doi ani după absolvirea universităţii se simţea cu desăvîrşire străin în mijlocul unei lumi de care „parcă s-ar fi lepădat" şi astfel „s-a sălbăticit de-a binelea. S-a sălbăticit fără să bage de seamă; pînă acum, nici măcar prin cap nu-i trecuse vreodată că mai există o altă viaţă, o viaţă zgomotoasă, agitată, în continuă frămîntare, mereu în schimbare, o viaţă care pururi te cheamă şi care întotdeauna, mai devreme sau mai tîrziu, te prinde în mrejele ei",

Își dă la un moment dat seama că „nimeni nu l-a iubit vreodată și că nici el n-a fost în stare să iubească pe cineva". Iar atunci cînd se simte ameţit „de strălucirea și pulsaţia vieţii, de larma mulţimii pestriţe ce fremăta în preajma lui", un sentiment nou, abia deslușit, i se cuibărește în suflet — sentimentul de *teamă* în faţa vieţii. Tocmai în acest moment psihologic, întîlnirea cu frumoasa Katerina, în biserică, unde intrase să-și adune „gîndurile răvășite", va însemna pentru acest om ciudat o adevărată revelaţie a dragostei, a fericirii posibile, singura în măsură să dea sens existenţei sale cenușii, lipsite de perspective clare. Și așa cum pasiunea pentru ştiinţă „deocamdată îi devora tinereţea, otrăvindu-i ca o licoare amară și îmbătătoare tihna nopţilor", la fel și acum, o patimă oarbă îi va mistui din prima clipă sufletul exaltat și-i va schimba cursul vieţii. Ceea ce îl atrage spre Katerina, cu forţa irezistibilă a unui magnet, anihilîndu-i voinţa și raţiunea, nu este numai frumuseţea ei neobișnuită, „chipul ei minunat" ca o enigmă, ci mai ales misterul care o învăluia pe această femeie: îngenunchereа din biserică și „un hohot de plîns înăbușit", acea „groază tăinuită" și lacrimile „prelingîndu-se pe obrajii palizi", întreaga ei făptură, parcă detașată de tot ce se petrece în jur, în sfîrșit, privirile ciudate, sfredelitoare cu care o urmărește bătrînul ei însoţitor, în timp ce Ordînov, mînat de o forţă misterioasă, se ţine pas cu pas pe urmele lor. Aceeași forţă inexplicabilă îl face să subînchirieze o mică odaie în locuinţa sărăcăcioasă a celor doi (Katerina și Murin), legaţi parcă, în virtutea unei fatalităţi inexorabile, de o complicitate culpabilă, încărcată de crime, remușcări și penitenţă. De aici se declanșează conflictul, într-un *crescendo* vertiginos și în atmosferă încordată, de exaltare maximă, culminînd cu delir halucinant, cu vedenii înfricoșătoare, într-un stil de baladă în care abundă aluviunile legendare, din vechime, susţinute de arhaizarea limbajului și de prezenţa unor elemente de inspiraţie folclorică.

Debutînd pe făgașul tradiţiilor „școlii naturale" gogoliene, prin maniera simbolică și fantastică a nuvelei *Gazda*, Dostoievski se distinge net de autorul *Sufletelor moarte* și al *Povestirilor petersburgheze*, adică de Gogol — scriitor realist. În schimb, este vădită aici influenţa romanticului Gogol, autor al *Răzbunării cumplite* (din ciclul *Serile în cătunul de lîngă Dikanka*). Murin, ca întrupare a unor forţe malefice, pe jumătate „sfînt", pe jumătate tîlhar de drumul mare, aminteşte de vrăjitorul povestirii gogoliene, iar Katerina lui Dostoievski, prin destinul ei tragic, evocă figura eroinei gogoliene cu același nume. Pînă și celebra descriere de furtunii de pe Nipru (din *Răzbunarea cumplită*)

sugerează analogii cu scena furtunii de pe Volga, evocată de imaginația aprinsă a Katerinei (din *Gazda*). Pe alocuri, se simte atmosfera din *Poveste pentru copii* de Lermontov (visul lui Ordînov), sau din nuvelele fantastice ale lui Odoievski. Dar totul apare transfigurat în opera lui Dostoievski într-o plămadă originală și oricîte filiații s-ar căuta pe linia literaturii ruse sau universale, romanul dostoievskian își păstrează unicitatea incontestabilă. A. S. Dolinin sugerează existența unor afinități între *Gazda* și romanul *Lucreția Floriani* de George Sand (v. comentariile la *Scrisori*, v. I, p. 496), care se publica în numerele succesive ale revistei *Courrier Français*, începînd de la 25 iunie și pînă la sfîrșitul anului 1846 (traducerea rusă a lui A. I. Kronenberg a apărut în Suplimentul la primul număr al *Sovremennik*-ului pe 1847). Semnificativ este faptul că în scrisoarea din ianuarie-februarie 1847, Dostoievski menționa în treacăt: „Ai citit *Lucreția Floriani*? Să te oprești cu atenție asupra figurii lui Carol" (p. 108). Într-adevăr, există anumite apropieri între personajul lui George Sand și Ordînov în ceea ce privește înclinația spre visare, însingurarea și răbufniri ale unor stări sufletești exaltate. În studiul său comparativ (v. comentariile la *Domnul Proharcin*, p. 585) L. P. Grossman vorbește despre o posibilă influență a romanului *Fiul blestemat* de Balzac, care se resimte în *Gazda*.

Dar în depistarea tuturor acestor fire genetice, „înrudiri" și „influențe", esențial este să nu se piardă din vedere punctul nodal, acea idee de bază, ridicată la rangul de mit, din care vor încolți atîtea creații, de profunzime genială, ale lui Dostoievski. Este vorba de „libertatea interioară" a omului, care, după concepția scriitorului, este accesibilă numai unor caractere volitive, unor personalități puternice (în cazul de față, Murin, ca expresie a voinței diabolice) — idee ce va fi demitizată mai tîrziu în *Crimă și pedeapsă*, în *Frații Karamazov* (Ivan, care ajunge la un faliment moral, rostește prin gura Marelui Inchizitor: „...nimic nu a fost vreodată mai insuportabil pentru om și pentru societatea omenească decît libertatea"). Katerina apare ca o „inimă slabă", așa cum o numește Murin, iar la sfîrșit, Ordînov își dă seama că și el — „pradă unei răzvrătiri neputincioase" — aparține aceleiași categorii de oameni, care nu sînt „în stare pînă la urmă nici să se răzvrătească, nici să-și ia... zborul spre viața cea adevărată" (ideea va fi dezvoltată de Dostoievski un an mai tîrziu, într-o nuvelă cu titlu semnificativ *Inimă slabă*). E un simbol al încătușării inerente, ireversibile, căci, explică Murin lui Ordînov: „dă-i libertate omului

slab, că o leagă singur fedeleș și ți-o aduce plocon. O inimă proastă n-are ce face cu libertatea". Inima „slabă" a Katerinei se frînge sub povara unor păcate, la care se simte părtașă împotriva voinței ei (moartea tatălui său, a mamei și pieirea năprasnică a logodnicului Alioșa, la care consimțise tacit). Singura posibilitate de a se descătușa de dominația bătrînului, care o ținea sub o vrajă tainică, ireversibilă, era dragostea lui Ordînov. Dar în sufletul acestei femei coexistă porniri contradictorii, două sentimente opuse, unul care o mînă spre Ordînov, altul ce o reținea legată de Murin („Mie îmi sînteți dragi și unul, și altul..."). Această *coabitare* în aceeași ființă a sentimentelor ce se neagă și se resping reciproc se va perpetua în personajul șters, Alioșa, din *Umiliți și obidiți*, apoi va fi reîncarnată cu o vigoare inegalabilă în destinul tragic al Nastasiei Filippovna, oscilînd între dragostea pură a lui Mîșkin și patima instinctuală a lui Rogojin; la fel, Mîșkin, împărțit între Nastasia Filippovna și Aglaia Epancina; conturată mai vag în personajul Versilov din *Adolescentul* și din nou prezentă la Dmitri Karamazov, care se zbate între patima oarbă pentru Grușenka și sentimentul conștient al iubirii față de Katerina Ivanovna.

Abia schițat, într-un stadiu incipient, de aceea confuz și hibrid, *Gazda* anunță direcțiile principale ale creației lui Dostoievski, ce se vor cristaliza și defini în etapa a doua, de maturitate artistică, a scriitorului. Tot ce a făurit imaginația prodigioasă, nestăpînită în această operă, țîșnită din elemente realiste și plăsmuirile cele mai fantastice, pline de mister și de întîmplări halucinante — se va converti mai tîrziu în sinteze artistice magistral realizate, în tipuri „seculare", grandioase — tipul „marelui păcătos" (Raskolnikov, Ivan Karamazov), al „omului sublim" (Mîșkin), al „Magdalenei pocăite" (Nastasia Filippovna). Într-o operă romantică, din tinerețe, deci, scriitorul își încearcă puterile în abordarea unei problematici psihologice complexe, pe care o va amplifica și adînci mai tîrziu.

Dualitatea sentimentelor și ispășirea păcatului imaginar (Mitea Karamazov va accepta de bunăvoie pedeapsa pentru o crimă nesăvîrșită); forța sugestiei și autosugestiei, care generează obsesii chinuitoare ce duc la distrugerea personalității (Katerina, Ordînov, și ca transfigurare într-o sinteză concentrată — Raskolnikov, pe o altă latură — Arkadi Dolgorukov din *Adolescentul*; și, în sfîrșit, chintesența acestui motiv psihologic — Ivan Karamazov); dominația tiranică a unei individualități volitive puternice căreia „îi este îngăduit orice", personificînd imperativul răzbunării în numele unei dreptăți imanente

(Murin şi, în acelaşi plan al forţelor elementare, Rogojin ; pe un plan intelectualizat — Raskolnikov, „omul subteran", apoi Stavroghin din *Demonii*, culminînd cu titanismul satanic, demoniac al lui Ivan Karamazov) — toate aceste motive schiţate în *Gazda* se vor ramifica într-o diversitate tipologică diferenţiată şi într-un alt context conflictual.

Pentru prima dată, în *Gazda*, apare motivul geloziei. Fără a avea o pondere mare în opera lui Dostoievski, el va fi ridiculizat în scurta povestire satirică *(Nevasta altuia şi un soţ sub pat)*, va constitui miezul nuvelei *Eternul soţ*, va deveni mobilul unor acţiuni violente în *Idiotul* (Rogojin, Aglaia Epancina, Ganea) şi va răzbate din subtextul dens de semnificaţii al *Fraţilor Karamazov* (Smerdiakov, Ivan Karamazov). De asemenea, se conturează aici figura captivantă, de o frumuseţe enigmatică, a femeii pasionate, într-o continuă fluctuaţie, despre care Proust a scris rînduri emoţionante : *„Cette beauté nouvelle, elle reste identique dans toutes les oeuvres de Dostoyevski ; la femme de Dostoyevski, dont la beauté avenante change brusquement comme si elle avait joué la comédie de la bonté... cette beauté nouvelle et mixte d'un visage de femme, voilà ce que Dostoyevski a apporté d'unique au monde."* („Această frumuseţe nouă rămîne identică în toate operele lui Dostoievski ; la Dostoievski, femeia, a cărei frumuseţe cuceritoare se schimbă pe neaşteptate, ca şi cum eroina ar juca o comedie a bunătăţii... această frumuseţe nouă şi complexă a personajului feminin — iată elementul unic pe care Dostoievski l-a adus lumii.")

Nuvela *Gazda*, întîmpinată ostil de critica rusă (Bielinski, Annenkov, Şevîriov, Mihailovski ş.a.), nu avea să atragă în mod deosebit atenţia comentatorilor străini. Cei mai mulţi o trec sub tăcere, sau o menţionează ca pe un fapt istorico-literar, însuşind formula lui Bielinski, care a calificat această operă drept „o inepţie patologică". Unii consideră că n-a fost numai un eşec, dar reprezintă şi un impas în evoluţia scriitorului (S. Persky, H. Troyat, M. Barrès, M. Hoffmann). În acelaşi sens se pronunţă şi unii critici sovietici (V. V. Ermilov, G. M. Fridlender). Singurul care i-a descifrat valenţele şi a întrezărit şi în această operă o rezervă potenţială a fecundităţii geniului dostoievskian a fost V. Maikov. În schimb, P. V. Annenkov, vorbind despre Dostoievski ca despre autorul *Dublului* şi al *Gazdei*, îl încadra în categoria scriitorilor care „iubesc nebunia de dragul nebuniei" (*Amintiri literare*, 1928, p. 448), iar N. K. Mihailovski, în studiul său *Un talent crunt*, consideră aceste opere drept „un joc inutil al fanteziei", ele fiind „exclusiv un produs al cruzimii talentului lui Dostoievski".

În afară de cîteva culegeri de *Nuvele* şi de *Opere complete*, nuvela *Gazda* a avut o circulaţie destul de redusă în limbi străine şi nu este menţionată în bibliografiile autorizate, academice. O ediţie separată în limba franceză sub titlul *La logeuse* se înregistrează în 1920 (Riedler), apoi, într-o semnificativă alăturare, în acelaşi volum cu romanul „Spiritul subteran" — în 1926. Cu decenii în urmă, a circulat sub titlul *La patronne*. În ţara noastră, apare prima dată în 1888 (*Găzdăriţa*. Trad. de Gil., *Tribuna*, V, nr. 219—291), apoi într-o nouă versiune, cu titlul *Gazda* (în *Românul*, XXXIII, 1889). Culegerea de *Nuvele*, în traducerea lui B. Marian, Ed. Alcalay (1911), cuprinde şi *Gazda*, şi, în aceeaşi versiune, sub titlul *Vrăjitorul* apare în 1927 (Ed. *Eminescu*, Colecţia *Romanele alese*).

Pentru prima oară nuvela *Gazda* a fost publicată în revista *Otecestvennîie zapiski*, 1847, octombrie-decembrie. Începută în toamna anului 1846, elaborarea a durat aproape un an. Cu atît mai dureros a primit Dostoievski ecourile criticii negative, care i-au spulberat iluziile legate de această operă.

În 1849, îi scria lui D. D. Kraevski că este hotărît să nu cedeze presiunilor de a efectua în grabă opere nefinisate, „asemenea opere nereuşite, cum este *Gazda*, după care am rămas consternat, am ajuns la autominimalizare... Fiecare nou insucces îmi producea o stare de maladie" (Ibid., p. 115). Mai tîrziu, însă, scriitorul nu-şi va renega opera pentru care avea o nemărturisită şi intimă preferinţă.

Bielinski, ca teoretician consecvent al „şcolii naturale" cu orientarea ei realist-critică, a calificat nuvela drept o enigmă... „o monstruozitate", argumentîndu-şi succint aprecierea drastică: „Nu numai ideea, chiar şi sensul acestei nuvele, fără îndoială, foarte interesante, a rămas şi va rămîne în veci o taină pentru priceperea noastră, pînă cînd autorul nu va publica comentarii în care să ne dea cheia acestei enigme a capricioasei sale fantezii. Să fie oare abuz sau neputinţa unui talent, ale cărui veleităţi depăşesc forţele şi care se teme din această cauză să urmeze un drum obişnuit, căutînd o cale mai originală?" Criticul sublinia, în continuare, că „...în întreaga nuvelă nu există nici un cuvînt, nici o expresie vie şi simplă: totul e căutat, artificial, ridicat parcă pe catalige, contrafăcut şi fals" (ed. rom. cit., p. 487). Dobroliubov, ca şi Cernîşevski, au trecut această operă sub tăcere. Nuvela a fost reeditată o singură dată în timpul vieţii scriitorului (ediţia Stellovski, 1865).

1. (p. 368) *„...bătrînul cel rău se așează la căpătîiul său... și a început să-i înșire în șoaptă... o poveste lungă...“* — aici, întreaga atmosferă și situațiile evocate în visul lui Ordînov amintesc de poemul lui Lermontov *Poveste pentru copii,* dar în alte tonalități.

2. (p. 375) *„...am să-i spun imediat medicului nostru particular“* — este vorba de medicul secției de poliție respective, al cărei șef era Iaroslav Ilici.

3. (p. 416) *„...Se asemuia, fără să vrea, cu lăudărosul ucenic de vrăjitor...“* — Dostoievski implică aici tema unui vechi basm, transpus poetic în balada lui Goethe — *Ucenicul vrăjitor* (1797).

4. (p. 419) — *„...adăugă Iaroslav Ilici, ațintindu-și ochii de plumb asupra lui Ordînov, semn că se gîndea“* — în general, Iaroslav Ilici ilustrează tipul slujitorului zelos, din aparatul birocratic-polițienesc (deși nu se precizează nimic cu privire la atribuțiile oficiale ale personajului, putem deduce că este șeful circumscripției de poliție), care veghează cu străşnicie la inviolabilitatea ordinii politice existente. Accentul ironic este vădit în descrierea acestui personaj. El mimează pe omul generos, își dă aere de admirator al culturii, dornic să protejeze pe oamenii instruiți. Prin toată comportarea lui, convențională și ipocrită, este o personificare nu numai a moravurilor jandarmeriei lui Nicolae I, dar și a țarului însuși, care se complăcea în rolul de „protector“ și „prieten sentimental“ al propriilor sale victime, erijîndu-se în admirator al progresului, al științelor și artelor. A rămas în istorie ca model al tiraniei celei mai crude, al obscurantismului, plastic redate prin imaginea „ochilor de plumb“.

POLZUNKOV

Tipărită inițial în *Almanahul ilustrat,* pe care I. Panaev și N. Nekrasov îl editaseră în anul 1848, ca supliment al revistei *Sovremennik,* această povestire a rămas, timp de 34 de ani, necunoscută publicului cititor, pentru simplul motiv că difuzarea respectivului almanah a fost interzisă după ce s-a tipărit tot tirajul, deși exista aprobarea oficială a cenzurii din 26 februarie 1848. Această suspendare era legată de măsurile de represalii ce s-au intensificat în Rusia imediat după revo-

luția franceză din februarie, așa încît *Almanahul ilustrat*, a cărui apariție fusese anunțată în nr. 1 al *Sovremennik*-ului pe 1848, a devenit o raritate bibliografică. Aceeași soartă a împărtășit-o și *Polzunkov*, care, după intenția inițială a autorului, trebuia să poarte titlul de *Povestea lui Plismîlkov* (așa cum reiese din anunțul publicat în același număr al revistei editate de Panaev și Nekrasov).

Ca orientare tematică și atmosferă, povestirea *Polzunkov* se integrează organic în coordonatele creației dostoievskiene din deceniul al cincilea, evocînd existența mizeră a oamenilor mărunți, mediul abrutizant al banalității cotidiene în care se destramă orice năzuințe, orice iluzii despre echitatea socială, despre respectul demnității omului (excepție făcînd nuvela *Gazda*, care exaltă, în stil romantic, frenezia plină de dramatism a pasiunilor fatale). Așadar, același motiv al „oamenilor sărmani" din categoria micilor slujbași apăsați de viață, sortiți unei degradări treptate, fără putința de a-și reabilita condiția umană. Este, deci, o suită de „cazuri" ale aceluiași fenomen. Devușkin, care găsește o justificare a existenței în abnegație și sacrificii, visînd o fericire iluzorie ; Goliadkin, jalnic și ridicol în ideea lui obsedantă de a-și afirma „drepturile", cînd se teme, în fond, pînă și de „un țînțar" ; Proharcin, avarul care acumulează fără lăcomie, fără rapacitate, numai de groaza viitorului și nesiguranța situației sale. În sfîrșit, în completarea galeriei — o nouă variantă — Polzunkov, al cărui nume pare a indica esența lui morală, de om care *se tîrăște*, umilindu-se în fața altora. Și totuși, nu aceasta este trăsătura definitorie a personajului. Din primele rînduri aflăm că „omulețul ăsta caraghios nu era de loc un bufon de profesie", că părea, dimpotrivă, a fi „un om dintre cei mai cinstiți și mai nobili din lume", cu toate că — și aici intervine eterna contradicție paradoxală între esență și aparență — „își cîștiga pîinea tocmai făcînd pe bufonul în fața tuturora și expunîndu-și docil scăfîrlia tuturor bobîrnacelor de ordin moral și chiar fizic". Mai mult decît atît, povestitorul, al cărui glas se confundă, fără a se identifica însă — ca în aproape toate operele lui Dostoievski — cu acela al eroului, ne asigură că „inima" acestui om „suferea și sîngera la gîndul că ascultătorii săi sînt atît de cruzi în josnicia lor, încît sînt în stare să rîdă nu de un fapt oarecare, ci de el anume, de toată făptura lui, de inima, de capul, de înfățișarea lui exterioară, de trupul și sufletul lui". Un ochi perspicace va descifra, desigur, urmărind evoluția interioară a personajului, și exteriorizarea lui subtil nuanțată, această antiteză permanentă dintre *esență* și *aparență* (fond și formă) între ceea ce este și ceea ce pare a fi, între străfulgerări de conștiință și acte reflexe, între negare și afirmare, între

masca umilinței și protestul înăbușit („...în astfel de clipe, simțea întreaga stupiditate a situației sale ; dar protestul i se mistuia de îndată în piept, deși de fiecare dată se isca din plin").

Într-o formă extrem de condensată, cu maximum de economie (aproape cehoviană !) a mijloacelor de expresie și figurare se fixează un portret, se încheagă trăsăturile unui caracter ; mai mult decît atît, se profilează destinul unui om (spre deosebire de scrierile anterioare, unde forma este mai diluată, cu numeroase lungimi și laitmotive, creînd o atmosferă difuză, de monotonie, ceea ce irita gustul publicului cititor și exigențele criticii contemporane). O asemenea schiță de portret, fizic și moral, cu contururi trase din cîteva trăsături de condei, din cîteva detalii concrete n-a mai existat în experiența literară de pînă atunci a scriitorului.

Într-un stadiu larvar, încă, și oarecum schematic, Polzunkov anunță dezvoltarea acestui caracter, cu semnificații de tip social, în personajul Ejevikin (din romanul *Stepancikovo și locuitorii săi*), filiera fiind continuată de figura remarcabilă a „bufonului tragic" — umilul slujbaș Lebedev din *Idiotul*, și, în expresia lui culminantă, cu fațete multiple și alți factori determinanți, de bătrînul moșier tiranic — Feodor Pavlovici Karamazov.

Ajuns pe ultima treaptă a degradării, Polzunkov nu era lipsit, totuși, de „amor propriu" și, pentru a păstra „o aparentă egalitate cu ceilalți", se îmbrăca „aproape la fel cu toată lumea, nici mai rău, nici mai bine, ba chiar cu oarecare distincție, sub care se puteau ghici anume veleități la prestanță și *demnitate proprie" (s.n.)*. Cuvîntul revine, pentru a sublinia complexul de inferioritate de care era stăpînit acest om, conștient de faptul că „el e mai cinstit decît mulți din această onorabilă societate..."

Este descrisă magistral schimbarea fulgerătoare a expresiilor de pe fața lui, trădînd „atîtea stranii și variate simțăminte", în momentele cînd cerea bani cu împrumut (de fapt, o formă deghizată de a cere de pomană), deși socotea că și-a cîștigat acest drept. „Și rușine, și falsă impertinență, și ciudă... și mînie, și sfială... și rugămintea de a fi iertat că îndrăznise să importuneze, și conștiința propriei sale demnități, ca și conștiința cea mai deplină a propriei sale nimicnicii — toate acestea se perindau ca fulgerele pe fața lui".

Într-un cuvînt, un conglomerat de sentimente contrare, o continuă instabilitate sufletească, cum definește un critic francez această trăsătură caracteristică a personajelor dostoievskiene (*„Chez Dostoïevsky, pas de philosophie, mais une psychologie morbide : il y a une instabilité permanente des êtres"* — M. Barrès).

Relatarea istoriei cu onorabilul Fedosei Nikolaici aduce elementul confesional, aproape nelipsit în operele lui Dostoievski, dintre care unele sînt adevărate „spovedanii", scrise la persoana întîi *(Nopți albe, Netoșka Nezvanova, Micul erou, Umiliți și obidiți, Adolescentul, Smerita).* Pretendent la mîna fiicei șefului său, aidoma nefericitului Goliadkin (situația se repetă), Polzunkov vrea să tragă cît mai multe foloase, recurge la șantaj, dar e gata să ceară în genunchi iertare lui Fedosei Nikolaici și-i restituie banii primiți drept răscumpărare pentru denunț, pentru că, în ciuda practicismului său venal, scînteia de omenie și generozitate nu a dispărut cu desăvîrșire din inima lui „blîndă și generoasă... o inimă simțitoare, fierbinte". Este arta lui Dostoievski de a dezvălui dualitatea sufletului omenesc, de a sonda acel proces dialectic, socialmente determinat, la care se referă Dobrogeanu-Gherea într-o apreciere generală: „În adevăr, nimeni nu zugrăvește mai bine ca dînsul suferințele sufletești ale tuturor dezmoșteniților din această lume, nici un romancier rus sau străin nu s-a putut măsura cu el în arta de a descoperi aceste cîteva scîntei ale focului sacru, cari strălucesc în întunericul sufletelor celor mai degradate prin viciu și mizerie" (op. cit., p. 329).

Subiectul povestirii este construit pe un comic de situații, diferit de cel gogolian, un comic care se învecinează cu tragicul (după cum „nițeluș tragică" este povestea relatată de Polzunkov), de aceea provoacă un sentiment de indignare și nu rîsul sănătos, reconfortant. Accente satirice, denunțătoare, sînt potențate de umor, în care nu simțim tristețea delicată a compasiunii cehoviene, ci mai curînd sarcasmul incisiv al lui Saltîkov-Șcedrin. Poate tocmai aceste trăsături specifice pentru arta portretizării la Dostoievski l-au îndrumat pe cunoscutul pictor realist rus Fedotov să ilustreze povestirea *Polzunkov* cu 4 desene, rămase celebre.

Povestirea a fost reeditată după moartea scriitorului de către soția sa, care a introdus-o ca supliment la vol. I al *Operelor complete* (ed. 1882). În traducere românească, a apărut o singură dată într-o culegere intitulată *Un roman în nouă scrisori* (mai cuprinzînd: *Copilul erou* și *Polzunkov),* traducere făcută după versiunea germană, de I. Husar (Craiova, Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință și artă, nr. 12, 1896).

1. (p. 420) *Polzunkov* — de la verbul *polzati* — *a se tîrî,* aici în sensul figurat de a se ploconi cu umilință în fața cuiva, a fi lingușitor.

2. (p. 422) *„...era un martir...“* — cuvîntul este preluat, cu evidență, din doctrina socialismului utopic a lui Fourier, ale cărui idei îl pasionau în vremea aceea pe Dostoievski. Această expresie are la Fourier semnificația dezacordului dintre aspirațiile naturale ale omului, hărăzite de creatorul divin, și imposibilitatea de a le împlini din cauza condițiilor obiective defavorabile.

3. (p. 422) *„Îl cunosc pe Fedoseĭ Nikolaici!“* — numele acestui personaj, la care se referă episodul relatat de Polzunkov (cu izgonirea lui din casa viitorului socru) va apărea în treacăt în povestirea *Un hoț cinstit* (v. p. 488), fiind, după intenția autorului, un nume cu sens generic de șef abuziv, șperțar.

4. (p. 424) *„Și fumul patriei ni-i dulce și plăcut...“* — vers care a căpătat circulația de proverb, de expresie aforistică, din comedia lui A. S. Griboedov *Prea multă minte strică* (În românește de Adrian Maniu, Ed. *Cartea Rusă*, 1957, p. 47).

5. (p. 426) *„...mă socotea și el, poate nu fără temei, ca pe un adevărat fiu“* — aluzie la faptul că Polzunkov era fiul nelegitim al bogătașului, iuncher în retragere Mihailo Maximîci Dvigailov, care nu i-a lăsat prin testament nici o moștenire. Problema situației dramatice a copiilor nelegitimi în societate și a efectelor ei dezastruoase asupra psihologiei acestora este abordată în *Umiliți și obidiți* (Nelly) *Idiotul* (Mîșkin), *Adolescentul* (Arkadi Dolgorukov), *Frații Karamazov* (Smerdiakov).

6. (p. 428) *„...și mi-a cîntat pe-un ton jignit despre husarul acela rezemat în sabie“* — poezia *Despărțire* (1812) a poetului romantic-sentimentalist K. N. Batiușkov ; a fost transpusă pe muzică de romanță, intitulată *Un husar, rezemat în sabie* și a avut o largă răspîndire în Rusia, în deceniile următoare.

INIMĂ SLABĂ

Nuvela, publicată prima oară în revista *Otecestvennîie zapiski* (vol. 56) din februarie 1848, purtînd inițial în subtitlu specificarea *Însemnările unui necunoscut*, a fost dedicată, ca și *Nopți albe* poetului A. N. Pleșceev, pe care Dostoievski îl cunoscuse încă în 1846, între

ei stabilindu-se strînse legături de prietenie. Era perioada „marilor elanuri", a „visurilor avîntate", cînd amîndoi au aderat la cercul Petraşevski, împărtăşind apoi, în 1849, aceeaşi soartă (după condamnarea la moarte, a urmat comutarea pedepsei în muncă silnică, apoi deportarea cu domiciliu forţat, pentru Dostoievski, în timp ce Pleşceev a fost mutat disciplinar la garnizoana din Orenburg).

Această stare de spirit protestatară, alimentată de ideile socialismului utopic, pe care tineretul progresist încerca să le aplice în viaţă, s-a răsfrînt în operele scriitorului, cu eroi solitari şi „visători", năzuind spre *armonie socială*, conform tezelor fourieriste de transformare a societăţii pe cale paşnică, fără lupte politice şi zguduiri revoluţionare. Dostoievski făcuse cunoştinţă cu doctrina lui Fourier la adunările de „vineri" ale cercului Petraşevski (pe cale indirectă, prin lectura adepţilor acestui sistem : Saint-Simon, Cabet, Laménier, ş.a. pentru care era pasionat şi fratele său Mihail), iar problemele generale ale socialismului utopic — problema distribuirii bunurilor materiale, a contrastului dintre bogaţi şi săraci, dintre cei ce deţin puterea şi cei oprimaţi, dintre libertate şi înrobire — au găsit ecou mai direct şi mai intens în cîteva opere din acea perioadă (*Oameni sărmani, Inimă slabă, Nopţi albe, Netoşka Nezvanova*). Împărtăşind „sistemul paşnic" al lui Fourier, care „farmecă sufletul prin eleganţa sa şi captivează inima prin acea dragoste pentru umanitate, care îl însufleţea pe Fourier" — după cum a declarat Dostoievski la ancheta judiciară în procesul intentat membrilor cercului Petraşevski (cf. N.I.Belcikov. *Dostoievski în procesul petraşeviţilor*. M.-L., 1936, p. 91) — scriitorul intuia totodată antagonismele insolubile existente în realitatea socială. De aceea, eroii săi „visători" termină dramatic, fie că ajung la nebunie, mergînd pe urmele lui Goliadkin, precum tînărul Vasea Şumkov, om lipsit de voinţă, pentru că are o *inimă slabă* (motivul a fost anunţat în tirada lui Murin din *Gazda*), fie prin pierderea iluziilor şi o nostalgică însingurare (cazul eroului din *Nopţi albe*), după ce antecesorul acestor eroi, Makar Devuşkin, alesese calea resemnării. O anume idealizare a „resemnării", a „smereniei" este vădită în *Oameni sărmani*, fapt dezavuat de Dobroliubov într-o reflecţie pertinentă : „Absenţa oricărei conştiinţe a demnităţii, recunoaşterea categorică a nimicniciei sale, autoexcluderea din specia umană... iată ce vedeţi în efuziunile de recunoştinţă ale lui Makar Devuşkin (formula se poate aplica perfect şi eroului din *Inimă slabă — n.n.*). Şi totuşi, el este fericit... şi-l roagă cu smerenie pe Dumnezeu să-i ierte „protestul şi *gîndurile liberale*" pe care şi le-a îngăduit o dată (op. cit., p. 387).

Într-un articol tradus și publicat la noi acum peste trei decenii, scriitorul francez André Gide, fervent admirator al lui Dostoievski, scria cu prilejul semicentenarului de la moartea acestuia : „...opera lui totdeauna și în întregime este torturată de această idee că umilirea degradează, în vreme ce smerenia sfințește" *(Dostoievski și sufletul rus, Adevărul literar,* nr. 531, 1931).

Aparținînd, ca și Devușkin sau Goliadkin, aceleiași categorii de oameni umili și obidiți din tagma cea mai inferioară a ierarhiei funcționărești, Vasea Șumkov nu rezistă la emoțiile care covîrșesc „inima lui slabă" : a fost avansat în serviciu, a căpătat de lucru suplimentar (copierea unor hîrtii urgente) și e îndrăgostit, pe punctul de a se însura. El își destăinuie planurile de viitor, speranțele, prietenului și colegului de birou Arkadi Nefedevici, cu care locuiește de cinci ani în aceeași mizeră odăiță. Prietenia lor este un model de devotament și abnegație, mai cu seamă din partea lui Arkadi, personaj șters, despersonalizat, avînd rolul de protector moral și confident al prea emotivului și exaltatului Vasea Șumkov. Acesta („un om bun și delicat, dar slab, rușinos de slab" — cum îl caracterizează prietenul său, mai lucid, mai rațional, într-un cuvînt, mai realist) ar vrea să-și împartă fericirea cu cei din jur, să-i facă fericiți pe toți oamenii, să săvîrșească un act de eroism, ceva nemaiauzit ! E plin de intențiile cele mai bune. Deocamdată, însă, nu poate decît să cumpere un cadou pentru logodnică : „...o bonetă ...o bonețică tare drăgălașă", unde mai pui că modelul se cheamă „Manon Lescaut". De Liza s-a îndrăgostit nebunește dintr-un fel de compasiune, ca s-o salveze, „s-o consoleze", fiindcă tînăra fată, „sărmănica de ea", fusese părăsită de logodnicul ei nemernic, care între timp s-a și însurat. Acum, își reproșează că a avut „o inimă prea aspră", că nu s-a prea gîndit la alții. Se simte *„vinovat față de sine însuși...* fiindcă nu-și îndeplinise îndatoririle". De aceea „se socotea nerecunoscător înaintea sorții... zguduit și strivit de fericire, se considera nedemn de ea".

Pe de altă parte, în plan obiectiv, realitatea crudă nu ține seama de fericirea personală, măruntă și nevinovată, a lui Vasea Șumkov. Lucrarea comandată de șeful său, Iulian Mastakovici, trebuie să fie predată în termen, cu atît mai mult, cu cît, în marea lui bunătate, acest șef „ideal" îi dăduse avans cinci ruble de argint ! După cum vedem, visurile și pretențiile acestui incurabil entuziast sînt cît se poate de modeste. Dar antinomiile lumii obiective, care acționează ireductibil, nu le pot cruța nici măcar pe acestea Dus de valul fericirii năvalnice și neașteptate, al micii lui fericiri personale, el, omul datoriei, nu se mai simte în stare să execute în termen lucrarea co-

mandată. Asta ar putea să-l supere pe Iulian Mastakovici ! S-ar putea să fie concediat... să-şi piardă slujba... poate chiar pedepsit şi trimis la cătănie... Toate speranţele, toate iluziile se năruie, şi o dată cu ele şi „inima slabă", mai exact „mintea slabă" a lui Vasea Şumkov. Totul era împotriva lui. De peste tot îl ameninţă primejdii, îl pîndesc forţe ostile şi imprevizibile, fie chiar şi născocite de imaginaţia lui aprinsă, dar nu mai puţin nimicitoare. Totul este posibil, totul este plauzibil în situaţia acestui om, care, asemenea lui Proharcin, se lasă stăpînit de acea anxietate, de acea teamă copleşitoare în faţa necunoscutului, în faţa unui viitor nesigur. Proharcin acumulează o brumă de economii, smulse din eîştigul lui mizer, dar numai la gîndul că ar putea fi luat drept un protestatar, drept „liber-cugetător", înnebuneşte şi moare. Dar, care este cauza, ce anume îl duce pe Vasea Şumkov la nebunie ? Şi există o cauzalitate a procesului alienării sale, a dezechilibrului care îl duce la prăbuşire ? Motivarea e clară, dar în ceea ce priveşte *cauza,* s-au formulat şi se mai formulează în critică ipoteze diferite.

Unii sînt de părere că acest erou romantic şi-a pierdut minţile „din cauza fericirii prea mari pe care i-a adus-o dragostea". Alţii înclină să creadă că motivul principal al nebuniei acestui tînăr ar fi groaza în faţa primejdiei de a fi trimis la militărie (pe atunci, în Rusia ţaristă — de o durată extrem de lungă şi în condiţii inumane).

În sfîrşit, alţii opinează pentru procesul mustrărilor de conştiinţă, eroul fiind tulburat de gîndul unei ingratitudini condamnabile, de care a dat dovadă faţă de şeful venerat, şi de aici concluzia că nu este demn de fericirea neaşteptată, că prăbuşirea lui este inevitabilă. La întrebarea lui Iulian Mastakovici : „Cum s-a întîmplat una ca asta cu el ?... Din ce pricină şi-a pierdut minţile ?" — celălalt personaj, Arkadi Ivanovici, „abia putu să articuleze : Din re-cu-noş-tinţă !" Ca adevărat creator, care transgresează corelaţia efemeră a adevărurilor de scurtă durată, autorul nu spune nimic precis în această privinţă, ci doar sugerează în plan simbolic, dar comprehensiv, acel complex de motive care, în mod indirect, duc la alienarea omului în lumea modernă. Finalul este revelator, aducînd o notă gravă, de o vădită substanţă antitetică, faţă de tonalitatea generală, sentimental-romantică, a întregii povestiri : „Se lăsase demult amurgul, cînd Arkadi se întorcea acasă. Apropiindu-se de malul Nevei, se opri o clipă şi aruncă o privire, ca un jungher, de-a lungul fluviului, în depărtările fumurii, tulburi, îngheţate, pe care dintr-o dată le împurpură apusul însîngerat, stingîndu-se pe bolta cuprinsă de neguri... Aburi îngheţaţi învăluiau caii mînaţi în goană, pînă la istovire, şi pe oamenii care alergau. Văz-

duhul dens vibra la cel mai slab zvon, iar trîmbele de fum, care se ridicau ca niște uriași din hogeagurile acoperișurilor de pe amîndouă malurile Nevei se înălțau spre cerul înghețat — ba împletindu-se, ba despletindu-se — îngrămădind parcă clădării de case unele peste altele, ca și cum un nou oraș s-ar fi zidit în văzduhuri... În sfîrșit, lumea aceasta întreagă, cu toți locuitorii săi, puternici și slabi, cu toate sălașurile lor, aziluri de cerșetori sau palate aurite — desfătarea puternicilor lumii acesteia — totul, în amurgul acela, părea o iluzie fantastică, magică, un vis care se va împrăștia și se va mistui ca aburul către bolta infinită a cerului siniliu-închis" (p. 476).

Citarea aproape integrală a pasajului de mai sus a fost dictată de semnificația conținută în această viziune-cheie, ca indiciu al frămîntărilor și căutărilor scriitorului, pe atunci discipol al lui Fourier și aderent activ la ideile cercului Petrașevski. De altfel, ne stă mărturie faptul că într-o originală schiță memorialistică *Visări petersburgheze în versuri și în proză*, publicată în 1861, Dostoievski, depănîndu-și amintirile despre viața pe care a dus-o la Petersburg în deceniul al 5-lea, reproduce această „viziune" a lui Arkadi ca fiind a sa personală. În timp ce mergea într-o seară cu pași grăbiți spre casă, venind din cartierul Vîborg, și ajunse în dreptul Nevei „se opri o clipă și aruncă o privire, ca un jungher, de-a lungul fluviului..." — în continuare urmează întocmai, cuvînt cu cuvînt, textul pasajului mai sus-citat din *Inimă slabă* (v. *Opere*, 1930, vol. XIII, pp. 156—157).

Și în această nuvelă s-a vădit, desigur, preferința tînărului scriitor „pentru zugrăvirea subtilităților psihologice" (Dobroliubov), iar mulți comentatori ai operei sale au înregistrat-o ca pe un nou experiment în domeniul psihopatologiei, avînd drept unic scop urmărirea fazelor nebuniei (este semnificativ în această privință titlul sub care a apărut inițial nuvela în limba franceză : *Etapele nebuniei* — 1891). Psihiatrul rus V. F. Cij a întreprins le sfîrșitul veacului trecut un amplu studiu al cazurilor patologice din opera marelui scriitor, încercînd să explice anomaliile manifestate prin schimbarea maladivă a caracterului ca rezultat al melancoliei anxioase. În cazul eroului din *Inimă slabă*, doctorul Cij vede un proces de acumulare a iluziilor care devin obsesive, culminînd cu iluzia că va reuși să execute lucrarea ce i se comandase și nu-și mai dă seama că transcria, de fapt, cu peniță uscată. El nu surprinde însă adevăratul substrat al acestor „angoase patologice", care modifică „perceperea normală a realității" în conștiința bolnavă a individului. De aici alternarea bruscă și nemotivată a stărilor sufletești, extreme, de la exaltare și frenezie la o neagră melancolie. V. F. Cij explică aceste fenomene — detașîndu-le din sfera esteticului, făcînd

abstracție de legile transfigurării artistice — exclusiv prin „maladia voinței" și un anume „infantilism" de care suferea eroul dostoievskian. De altfel, în lucrarea sa *Dostoievski ca psihopatolog* (1885), d-rul Cij, apreciind că întreaga literatură rusă nu cuprinde atîția alienați cîți sînt în opera lui Dostoievski, întocmește o lungă listă statistică a „nebunilor" (în comparație cu Shakespeare), care, raportată la numărul total al personajelor dostoievskiene, „numără peste 25% de cazuri patologice" (se citează după *Culegerea de studii întocmită de V. I. Pokrovski,* Partea a II-a, Moscova, 1912). Dintr-un alt punct de vedere, desigur, analizează Cezar Petrescu „atrofia voinței" la unele personaje ale scriitorului rus, care, „ca și autorul, de altfel, după propriile spovedanii — rătăcesc într-un deșert interior fără nici un punct de reazim..." *(Ofensiva împotriva lui Dostoievski, Gîndirea,* an. IV, 1925, no. 12—13, pp. 286—287, articol semnat cu inițialele I. D. — Ion Darie, pseudonimul sub care figura în presă Cezar Petrescu).

Apariția nuvelei (*Otcecstvennîie zapiski,* 1848, februarie) nu a stîrnit ecouri deosebite în presa rusă. Dintre exegeții lui Dostoievski, singur P. V. Annenkov a consacrat cîteva pagini acestei opere, formulînd aprecieri critice aspre, reproșîndu-i „caracterul particular, de loc caracteristic", al cazului descris, ceea ce, după părerea criticului, nu justifică publicarea ei „ca operă literară de sine-stătătoare", putînd servi, în cel mai bun caz, „drept episod într-un roman". Annenkov îi mai reproșa sentimentalismul excesiv, „lacrimogen", ceea ce contrazice principiul „veridicității", de asemenea stilul patetic și maniera artistică caricaturală, care nu sînt în măsură să-i confere o valoare deosebită (v. fragmente din articol reproduse în Culegerea lui V. Pokrovski, 1852, pp. 38—40). Mai pertinentă, deși sumară, este analiza nuvelei în studiul lui Dobroliubov *Oameni năpăstuiți* (1864). Explicînd cauza alienării lui Vasea Șumkov prin „conștiința totalei sale neputințe", criticul democrat-revoluționar îi relevă implicațiile sociale: „...cercetînd ce anume stă la baza nuvelei, ajungi la concluzia că teoria ideală a mecanismului social, în cadrul căruia toți oamenii își văd de treabă acolo unde au fost puși să muncească, nu asigură fericirea generală. Așa ar fi stat lucrurile dacă în locul lui Vasea ar fi fost o mașină de scris... Nenorocirea este însă că nu poți să-l perfecționezi pe om într-atît, încît să devină o mașină" (op. cit., p. 405).

În critica mai recentă, nuvela *Inimă slabă* este de obicei considerată fugar, într-un grupaj cronologic sau tematic. În lucrarea de enciclopedie literară *Dictionnaire des oeuvres.* Laffont-Bompiani, Paris,

vol. I) se relevă „umanitatea" celor doi eroi, subliniindu-se faptul că „această narațiune, la fel ca și *Mantaua* lui N. Gogol, nu este decît un dureros protest în favoarea celor umili" (p. 461). Mai discutabilă este aprecierea nuvelei ca fiind *„o agreabilă caricatură"* care „se transformă într-o sumbră imagine a unei realități mizerabile" (ibid.). Acea ironie abia perceptibilă, compasivă și binevoitoare, ce se degajă din scenele efuziunilor sufletești exaltate, cu nenumărate exclamații și lamentări, reprezintă mai puțin o caricatură, cît mai cu seamă procedeul antitezei, fructificat intens de către Dostoievski.

Nuvela a fost reeditată în timpul vieții scriitorului în ediția de *Opere* (Stellovski, 1865), cînd a apărut și într-un volumaș separat. În versiune franceză, a fost editată separat în 1891 (*Les étapes de la folie.* Trad. Halpérine-Kaminsky, Ed. *Perrin)* și în 1947 *(Union Bibliophile de France)* cu titlul *Coeur faible.* În românește, figurează sub titlul *Inimă de copil* (Trad. de Dem. A. Rizeanu, *Amicul progresului român,* I, 1893, mai tîrziu *Suflet de copil* — trad. de N. Dașcovici, Ed. Alcalay, 1909, *Biblioteca pentru toți,* no. 509—510) și într-o nouă versiune, efectuată de George B. Rareș, cu același titlu (Ed. *Cultura românească,* 1933, *Căminul, Biblioteca literară și științifică,* no. 265—267).

1. (p. 434) „Vasea Șumkov" — numele eroului, derivînd de la substantivul *șum* — zgomot, gălăgie, larmă — sugerează trăsăturile caracterului său : exaltat, frenetic, impulsiv, precum și volubilitatea lui excesivă.

2. (p. 439) *„Trei sute ? Dar Iulian Mastakovici"* — numele personajului revine mereu, cu un sens simbolic, în paginile nuvelei, aproape toate discuțiile și preocupările celor doi eroi fiind concentrate în jurul lui, deși apare într-un singur episod final, cînd se declanșează criza nebuniei. Figura șefului ierarhic al lui Vasea Șumkov este vădit idealizată, lăsînd să transpară intenția autorului de a-l absolvi de orice culpă indirectă la efectele dezastruoase ale ordinii sociale existente, deși unele punctări, privind esența lui, nu sînt lipsite de o ironie incisivă, fără accente satirice (de pildă, momentul cînd acesta, impresionat de cazul subalternului său, „lasă să-i cadă o lacrimă din ochi". Trebuie precizat că Dostoievski intenționa, probabil, să confere acestui personaj o semnificație generică. Putem deduce acest lucru din peregrinarea personajului și în alte scrieri, ilustrînd evoluția lui în trei ipostaze diferite. Prima oară este portretizat într-un foileton, *Letopisețul Petersburgului,* pe care Dostoievski îl publică în *Otecest-*

vennîie zapiski înaintea nuvelei *Inimă slabă* (aprilie, 1847). Aici, spre deosebire de ipostaza a doua (din *Inimă slabă*), Iulian Mastakovici simbolizează arbitrariul şi tirania exercitate de gradele ierarhice superioare ale aparatului de stat. El va apărea din nou, în aceeaşi viziune sumbră, realizată artistic, în scurta povestire satirică, cu caracter denunţător — *Un pom de Crăciun şi o nuntă* (vezi comentariul şi nota de la pag. 616).

3. (p. 444) *„Modelul... se cheamă Manon Lescaut* — numele eroinei principale din romanul de aventuri sentimentale, cu acelaşi titlu, al scriitorului francez Prévost d'Exiles Antoine François (1697—1763), publicat în lb. rusă în 1790.

4. (p. 445) *„...citind pentru haz o frază dintr-o gazetă foarte spirituală...“* — aluzia maliţioasă se referă la organul oficios *Severnaia pcela*, (v. nota la *Oameni sărmani*, p. 561).

5. (p. 475) *„Ah, sărmana Liza“* — exclamaţia rostită de Arkadi, în timp ce „lacrimi fierbinţi izvorîră din ochii lui“, ca şi întreaga atmosferă a nuvelei în părţile care se referă la intriga amoroasă vădesc caracterul ei polemic, de replică la nuvela lui N. M. Karamzin *Sărmana Liza* (1792) — un model al şcolii sentimentaliste în literatura rusă. Se reia aici schema logodnicei înşelate şi părăsite (tînărul aristocrat Erast se însoară cu o văduvă bogată, evitînd astfel mezalianţa cu o fată simplă din mediul ţărănesc) cu singura deosebire (şi aici surprindem ascuţişul polemic al acestui paralelism) că eroina lui Karamzin îşi curmă viaţa (se aruncă în lac), iar în nuvela lui Dostoievski intervine ca salvator naivul şi entuziastul Vasea Şumkov.

UN HOŢ CINSTIT

Scrisă sub forma istorisirii unui episod dureros din viaţa celor decăzuţi, a declasaţilor societăţii (relatată de un povestitor fictiv, Astafi Ivanîci, fost soldat în rezervă, acum croitor improvizat), povestirea poartă amprenta aceluiaşi suflu „umanitar“ semnalat de Dobroliubov ca fiind trăsătura specifică a lui Dostoievski, care „s-a apucat cu toată energia şi prospeţimea unui tînăr talent să analizeze tarele, viciile ce l-au impresionat mai mult în biata noastră realitate“ (op. cit., p. 380).

Alăturarea paradoxală a două noțiuni antitetice : *cinstea* și *hoția* vădește acea tendință pe care o relevă unul din remarcabilii exegeți ai lui Dostoievski, anume N. Strahov, de a zugrăvi „idile minunate, înălțătoare, în mijlocul noroiului celui mai copleșitor ; noblețea sufletească, delicatețea, generozitatea manifestîndu-se în împrejurările cele mai degradante". După aprecierea criticului, Dostoievski „nu face din personajele sale, așa cum se întîmplă la Victor Hugo, niște eroi teatrali, nu-i silește să săvîrșească minuni și fapte de eroism... ci, fidel unui realism riguros, știe să discearnă în monstruozitatea cea mai respingătoare trăsături profund umane". În galeria de oameni decăzuți sau anormali „bolnavi trupește și mai ales moralicește... la fel ca și Dickens, le recunoaște drepturile omenești fundamentale" (v. culegerea citată în întocmirea lui V. I. Pokrovski, 1912, pp. 109—110).

În schimb, critica progresistă a vremii, reprezentată prin grupul de la *Sovremennik*, în opoziție cu concepțiile slavofile, patriarhale și conservatoare, a primit cu oarecare rezervă această povestire. P. V. Annenkov, de pildă, în *Însemnări despre literatura rusă de la 1848*, remarcînd o nouă cotitură în evoluția lui Dostoievski „de la predilecția pentru elementul fantastic la genul sentimental" circumscrie în această categorie atît *Inimă slabă*, cît și *Un hoț cinstit*. Criticul este înclinat să creadă că tonalitatea ultimei povestiri i-a fost sugerată autorului de succesul *Povestirilor unui vînător* de I. S. Turgheniev, care l-ar fi tentat pe Dostoievski să adopte maniera relatării prin intermediul unui povestitor, precum și tonul simplu, sfătos, oarecum mucalit, cu care vorbesc personajele turghenieviene din popor. Pe aceeași linie genetică a identificării unor surse posibile, Annenkov descoperă filiații directe cu „proza inegalabilă a romancierei străine care a scris *La mare au diable* și *François-de-Champi*" în ceea ce privește simplitatea conținutului, inspirat de viața oamenilor din popor, precum și vocația „de a dezvălui laturile luminoase ale sufletului omenesc, pe care eroii săi nu le pierd în orice situație s-ar afla, chiar și în sfera viciului, indiferent dacă ajung acolo din vină proprie sau datorită unor împrejurări exterioare". Sub acest unghi de vedere, constată existența unor pagini foarte izbutite, „magistrale", ca de pildă „tabloul suferinței mute a nefericitului bețiv Emelea, după ce comite furtul nădragilor de la binefăcătorul său... și pînă la urmă moare de conștiința vinei sale, chinuit de remușcări" (v. culegerea mai sus-citată, pp. 175—176). În rest, Annenkov consideră că povestirea conține multe artificii și elemente convenționale, cum ar fi, de pildă, figura povestitorului, care rostește

fraze retorice, artificiale, etalîndu-şi prea stăruitor mărinimia şi virtuţile, şi estompîndu-l în felul acesta pe Emelea, adevăratul purtător al mesajului umanist al operei.

A apărut iniţial în *Otecestvenniie zapiski*, aprilie 1848, sub titlul *Istorisiri ale unui om umblat (Din însemnările unui necunoscut)*, cuprinzînd două părţi distincte : *Rezervistul* şi *Un hoţ cinstit*.

Ulterior, pregătind ediţia din 1860, autorul a păstrat din *Rezervistul* doar primele două pagini, renunţînd la restul naraţiunii care conţinea o lungă caracterizare a tipului de soldat în rezervă, o expunere privind trecutul lui Astafi Ivanovici şi cîteva episoade pe care le relata în legătură cu participarea la războiul din 1812. Au mai fost adăugate cîteva fraze de legătură între începutul *Rezervistului* şi naraţiunea *Un hoţ cinstit*, fiind reprodus textul din *Otecestvenniie zapiski* cu foarte puţine modificări.

Figura lui Emelian Ilici, fost slujbaş, concediat pentru năravul beţiei, care decade pînă la ultima treaptă a degradării umane, a fost schiţată fugar încă în *Oameni sărmani*, anume în scrisoarea lui Makar Devuşkin din 28 iulie, unde povesteşte Varvarei Dobroselova despre întîlnirea cu Emelea (p. 100), fostul său coleg de serviciu. În povestirea *Un hoţ cinstit* există o vagă aluzie la soarta nefericită a lui Devuşkin după plecarea Varenkăi : „Mai înainte se ducea tot aşa, ca şi la mine, la un slujbaş, se legase de dînsul şi beau tot ce aveau împreună ; acela însă a dat cu totul în patima beţiei şi a murit din nu mai ştiu ce necaz" (p. 481). Numele lui Fedosei Ivanîci, amintit de Emelea (p. 488), la care acesta se dusese pentru a-l ruga să-i găsească o slujbă, evocă figura şefului carierist şi profitor al lui Polzunkov din povestirea cu acelaşi titlu. Se poate vorbi despre o anume continuitate tipologică în descrierea mediului şi a moravurilor funcţionăreşti, atestată şi de reluarea aceloraşi nume sau situaţii în diferitele opere ale scriitorului din această perioadă.

Povestirea *Un hoţ cinstit* a apărut în traducere românească de numeroase ori, fiind una dintre primele opere ale lui Dostoievski difuzate la noi. Prima oară este publicată sub titlul *Un tîlhar de omenie* (trad. de Gil. *Tribuna*, V, nr. 245—246, 1888). Un an mai tîrziu în revista *Românul*, XXXIII (1889), no. 3, 6, 9 şi 11, purtînd ca titlu *Hoţ cinstit*. Urmează apoi în *Adevărul ilustrat*, VIII, 1895 (no. 2171, 2172, 2185). În 1909, figurează într-o culegere de *Povestiri* din opera lui Dostoievski

(trad. de Willy Ghül, Ed. Alcalay, 1909, *Biblioteca pentru toți*, nr. 421). După un interval destul de lung, apare într-o nouă versiune, în volumul *Iubire tragică* (textul românesc de George B. Rareș, Ed. *Cultura românească*, 1929), purtînd titlul : *Mărturisirea*. În sfîrșit, figurează alături de schița lui Cehov *Chibritul* în colecția *Lectura, floarea literaturilor străine*, no. 562 (în românește de Ion Stahov, Ed. *Adevărul*, 1936).

În afară de ultima traducere, realizată după originalul rusesc, se poate presupune că versiunile din 1888 și 1909 au avut la bază textul german al povestirii, iar celelalte — traducerea franceză, care a apărut inițial într-o culegere *La Femme d'un autre (et quelques nouvelles)*, trad. Halpérine-Kaminsky et Ch. Morice, Plon, 1888, apoi în ediție separată : *Le voleur honnête*, 1892.

UN POM DE CRĂCIUN ȘI O NUNTĂ

Publicată întîi în *Otecestvennîie zapiski* din septembrie 1848, povestirea *Un pom de Crăciun și o nuntă* a fost de două ori reeditată în timpul vieții scriitorului (în edițiile de *Opere* din 1860 și 1865—66) cu subtitlul : *Din amintirile unui necunoscut*.

Cît de variate au fost căutările lui Dostoievski nu numai în domeniul problematicii, dar și sub raportul modalităților de expresie artistică, rezultă din faptul că multe opere din perioada timpurie a creației sale vădesc un filon satiric mai mult sau mai puțin accentuat (de pildă : *Dublul, Domnul Proharcin, Polzunkov*), iar unele pot fi afiliate acestui gen, deși formula satiric-denunțătoare, ca modalitate a criticii sociale, nu este specifică artei dostoievskiene și talentului său de profund analist și observator al psihologiei umane. Găsim însă în vasta sa operă pagini în care ironia corosivă, ce-i este proprie, ia forma invectivei satirice sumbre și necruțătoare (în *Idiotul, Adolescentul, Frații Karamazov*). Dovadă că Dostoievski și-a încercat forțele și în direcția genului satiric o constituie asemenea opere ca *Un roman în nouă scrisori, Nevasta altuia și un soț sub pat* și, mai cu seamă, *Un pom de Crăciun și o nuntă*, unde obiectul satirizat este o sinteză personificată a imoralității claselor dominante, a egoismului venal pus în funcțiune prin abuzul de putere. „Satira l-a tentat pe Dostoievski prin posibilitatea de a personifica răul social, care ținea sub opresiune pe eroul său

umilit, frustrat de drepturi", observă cu pătrundere criticul sovietic V. I. Kirpotin (în studiul monografic *F. M. Dostoievski*, *Goslitizdat*, 1960, p. 401).

In cazul de față, este vorba deci de reversul aceluiași fenomen : obiectivul de observație se deplasează din sfera celor nedreptățiți și oprimați spre forțele care exercită inechitatea și opresiunea, simbolizați în persoana lui Iulian Mastakovici.

Prin factura și tematica ei, *Un pom de Crăciun și o nuntă* este, așadar, o operă cu caracter net denunțător, un pamflet satiric de o rară vigoare expresivă și, în același timp, de o obiectivitate desăvîrșită, în sensul că atacul nu este exprimat direct, ci prin intermediul *antitezei* — procedeu cultivat de romantici, care și-a găsit o fructificare polivalentă într-o serie de opere realiste ale lui Dostoievski. Aici antiteza se constituie din cele două episoade ce au loc la interval de cinci-șase ani : un bal de copii dat cu prilejul pomului de Crăciun, deci un moment de voie bună, de inocentă veselie pentru cei mici, și nunta, ca o realitate tristă, dramatică. Căci tînăra mireasă, care „abia împlinise șaisprezece ani" nu este alta decît adorabila „fetiță de vreo unsprezece ani, frumoasă ca un cupidon, tăcută, visătoare, cu ochi mari, îngînduraţi..." pe care respectabilul Iulian Mastakovici, om cu situație și trecut de vîrstă, o cunoscuse la serbarea pomului de Crăciun, descrisă la începutul povestirii. În culori tari, de un sarcasm nimicitor, este zugrăvit portretul fizic și moral al acestui rechin în chip de general — imagine demnă de pana satirică a neîndurătorului Saltîkov-Șcedrin : „...era cam îndesat, — bine hrănit, rumeior, rotofei, cu burticică, cu osînză pe coapse, într-un cuvînt, vîrtos și rotund ca o nucă" ; acest bătrîn, în stare să fugărească pe presupusul său rival — un băiețel pricăjit, prieten de joacă al fetiței, care putea eventual să-i strice toată „socoteala făcută pe degete", din care cauză „asudase, gîfîia și se îmbujorase ca focul". Aproape în aceiași termeni, portretul reapare în biserică — de data aceasta „foarte împopoțonat" — unde se celebra odioasa cununie, abil plănuită în ziua balului pentru copii. Confruntarea celor două momente e magistrală, iar dramatismul din final, redat într-un ton sobru, reținut și implacabil : victima avea „privirile rătăcite", ochii ei păreau „...învăpăiați de lacrimi proaspete. Fiecare trăsătură a feței sale, prin severitatea-i antică, imprima acestei frumuseți un aer de măreție și de solemnitate. Dar prin această măreție și solemnitate, prin tristețea figurii, se întrezărea primul chip — copilăresc, nevinovat, trăsăturile unei desăvîrșite naivități ale adolescenței și frăgezimii, care, parcă fără rugăminți, implorau îndurare."

Figura lui Iulian Mastakovici figurează episodic și în nuvela *Inimă slabă*, unde el apare ca „protector" al sărmanului slujbaș Vasea Șumkov (v. comentariul la titlul respectiv, pp. 604—611). Este semnificativ faptul că Dostoievski se întoarce la imaginea acestui personaj, așa cum o concepuse în *Letopisețul Petersburgului* (1847), unde se anunță intenția lui Iulian Mastakovici de a se căsători cu o tînără de șaptesprezece ani, autorul comentînd cu o ascunsă ironie avantagiile unei asemenea căsătorii *(Opere*, 1930, v. XIII, pp. 11—12). Motivul „familiei și al căsătoriei" în epoca de cotitură între vechile norme ale patriarhalității feudale și afluxul „banului" generat de ascensiunea burgheziei — va fi unul din momentele nodale în cîteva capodopere dostoievskiene *(Crimă și pedeapsă, Idiotul, Adolescentul, Frații Karamazov)*, ca un resort de valență însemnată în dezbaterea pasionată a problemelor de etică și conștiință, care formează miezul acestor opere.

Povestirea *Un pom de Crăciun și o nuntă* s-a bucurat la noi de o difuzare destul de largă. Prima traducere apare în 1889, cu titlul: *La nuntă* („Românul", XXXIII, 30 sept.—2 oct.). Curînd, o altă versiune, realizată de Hasan („trad. din nemțește" — după cum se precizează) apare în *Munca*, 1892 (no. 33—34) cu titlul: *Arborele de Crăciun și cununie*. În același an, *Tribuna* publică o nouă versiune, trad. din limba germană de V. I. (IX, no. 242—243, 1892) cu titlul cel mai adecvat sub care figurează în ediția prezentă: *Un pom de Crăciun și o nuntă*. Titlul apărut în *Munca* (1892): *Arborele de Crăciun și cununie* este preluat în 1895 *(Vatra*, IX, no. 16), de data aceasta în traducerea semnată de Ion Țandură. O denaturare a titlului surprindem în *Lumea nouă*, I, no. 259—261, trad. de Gram. *(Socoteală pe țanc.)* În 1908, Editura *Lumen* publică un volum intitulat *Nunta și Pomul de Crăciun* (cu un studiu critic de Georg Brandes) înmănunchind, pe lîngă o altă povestire a lui Dostoievski, *O noapte de Crăciun* și schița *Orologiul*, de Maxim Gorki. În anul următor, Editura Alcalay scoate o culegere de *Povestiri* în colecția *Biblioteca pentru toți* (1909, no. 421, trad. de Willy Ghül), în care, alături de: *Nopți senine*, *Hoțul cinstit*, *Crăciun*, figurează în prim-plan: *Pom de Crăciun și Nuntă*. La interval de un an — o nouă traducere (semnată de L. Jianu Poiana) apare în *Universul literar*, XXVII, no. 45, 1910. În sfîrșit, în 1911, Editura Alcalay publică (în *Biblioteca pentru toți*, no. 629) volumul de *Nuvele* în traducerea lui B. Marian, reeditat în 1927 cu unele modificări (Ed. *Eminescu*, colecția *Romanele alese*). De la 1911, nu se mai

înregistrează alte versiuni ale acestei povestiri, ponderea revenind, în general, marilor romane ale scriitorului rus, pînă atunci cunoscute în țara noastră exclusiv prin intermediul versiunilor străine — franceze sau germane.

NEVASTA ALTUIA ȘI UN SOȚ SUB PAT

Această parodie cu caracter melodramatic s-a închegat într-o formă compozițional finită prin alăturarea a două povestiri publicate separat: I. *Nevasta altuia (O scenă de stradă)* care a apărut în *Otecestvennîie zapiski,* ianuarie 1848 (deci înainte de *Inimă slabă* și *Un pom de Crăciun și o nuntă*) și II. *Soțul gelos. O întîmplare neobișnuită* — în aceeași revistă, luna decembrie 1848.

În prima ediție de *Opere* (1860), Dostoievski a reunit cele două povestiri sub un singur titlu *(Nevasta altuia și un soț sub pat),* eliminînd mențiunea de la începutul povestirii a doua *(Soțul gelos)* prin care amintea cititorului de scrierile sale apărute anterior (în același an) — *Un pom de Crăciun și o nuntă* și *Nevasta altuia,* legate între ele prin tema căsătoriei și a efectelor ei dezastruoase în căsniciile convenționale, contractate din interese meschine. Așa se explică ordinea în care este distribuită în sumar *Nevasta altuia și un soț sub pat,* pe care a stabilit-o însuși autorul. Pregătind ediția din 1860, Dostoievski a făcut modificări substanțiale în dialogul dintre tînărul fante și Ivan Andreici, restructurînd îndeosebi replicile acestuia din urmă. Vîna satirică, despre care s-a amintit în comentariile la *Un pom de Crăciun și o nuntă,* are aici o nuanță diferită, metamorfoza constînd în accentuarea elementului grotesc, vizibil șarjat, tocmai ceea ce conferă acestei *„întîmplări neobișnuite"* un caracter de parodie. Obiectul parodiat este gelozia, atunci cînd se manifestează ca un sentiment obsesiv, ca o adevărată maladie, punînd în situații ridicole, absurde, aproape neverosimile prin echivocul lor, un asemenea om „venerabil", ca vîrstă și poziție socială, cum este bietul Ivan Andreici. Și ironia, din ce în ce mai malițioasă, mai biciuitoare, de loc concesivă, frizează aici sarcasmul, cu infiltrații abia perceptibile de umor, deși nu aceasta este o componentă esențială a talentului dostoievskian. În timp ce umorul, ca modalitate a comicului, derivă dintr-un optimism fundamental și sensul lui final e încrederea în bine, ironia, ca fenomen de cultură,

este mai cerebrală, mai intransigentă, şi, de cele mai multe ori, se converteşte în satiră — dură, neiertătoare. Perspectiva ironiei este mai lucidă, implicînd de obicei un joc de sensuri mai nuanţate, dispunînd de o mai mare putere de ierarhizare a fenomenelor comice din realitate. Ea exprimă, în general, o atitudine reprobatoare faţă de tot ce e negativ — propriu-zis, desfiinţează obiectul satirizat. Stabilind raportul dintre *ironie* şi *umor* — cele două extremităţi ale gamei atît de variate a comicului — T. Vianu remarcă: *„Humoristicul este şi el o demascare, dar una care ajunge să descopere o valoare înaltă sub aparenţele umile sau stîngace care o ascund. Rîdem în ambele prilejuri, dar în primul caz, pentru a pedepsi, şi în cel de-al doilea, pentru a răscumpăra. Veselia noastră are în fiecare din aceste împrejurări o altă semnificaţie"* (*Estetica*, ediţia a III-a, Bucureşti, 1945, p. 473). În această categorie a comicului, cu multiplele lui resurse potenţate de umor, s-ar putea aprecia asemenea personaje dostoievskiene ca Devuşkin (din *Oameni sărmani*) sau Mîşkin (din *Idiotul*). Umorul, însă, nu este o componentă organică, fundamentală a creaţiei lui Dostoievski. Observăm că rîsul generat de comicul de situaţii sau de caractere, ca produs al contradicţiei dintre *esenţă* şi *aparenţă*, se asociază la Dostoievski cu o sentinţă de condamnare, împlineşte funcţia de judecător al contrastelor ineluctabile, ireconciliabile din realitate. De aceea, spre deosebire de rîsul gogolian, frust şi molipsitor, plin de prospeţime şi spontaneitate, al lui Dostoievski este întotdeauna crispat, contorsionat, cu nuanţe sumbre şi dureroase. Prin prisma acestor consideraţii, *Nevasta altuia şi un soţ sub pat*, această originală „farsă" a geloziei, calificată îndeobşte ca operă „umoristică" este mai mult sau mai puţin incidentală în contextul de ansamblu al creaţiei sale şi aduce, la fel ca şi esenţa satirică a *Crocodilului*, o notă distinctă, oarecum izolată în coordonatele specifice profilului său scriitoricesc. Farsa se constituie aici dintr-un comic de situaţii generat de opoziţia dintre *absurd* şi *raţional*. Numeroase scene, pline de *qui pro quo*-uri şi de haz irezistibil, se succed vertiginos, cu toată încetineala aparentă a dialogurilor cu formule continuu repetate, asemenea unor ticuri automatizate: scena de pe stradă, cînd numitul Ivan Andreici, în postură de jalnică victimă a geloziei, îşi pîndeşte soţia infidelă şi întîlnirea cu un alt „gelos"; discuţia interminabilă pe care o angajează cu acest necunoscut, de fapt rivalul său, aşa cum rezultă atunci cînd apare Clafira Petrovna, însoţită de un al treilea adorator; şi stupefacţia celor doi care parcă refuză să creadă în culpabilitatea femeii, în ciuda tuturor certitudinilor; scena din teatru cu biletul anost care dezlănţuie o adevărată dramă în sufletul bănuitor al lui Ivan Andreici; în sfîrşit,

aventura „de sub pat", cu totul neobișnuită prin ridicolul ei, culminînd cu uciderea nefericitei Amișka și întoarcerea pocăită acasă, unde îl aștepta, furioasă, Glafira Petrovna. Un deznodămînt lamentabil și concluzia autorului: „Dar vă rog să conveniți că gelozia este o patimă de neiertat, ba mai mult decît atît: e o adevărată pacoste".

Motivul „geloziei" este tratat aici sub forma unei farse parodistice, cu toate extravaganțele și hiperbolizările menite să scoată în relief comicul și ridicolul unor situații meschine.

Sub o altă prismă, același motiv va dezlănțui drame puternice (Natașa în *Umiliți și obidiți*), va deveni resortul principal în relațiile complexe și morbide, ca esență, din *Eternul soț* și va genera ură, o totală orbire, mergînd pînă la crimă pasională, în *Idiotul* (uciderea Nastasiei Filippovna de către Rogojin).

Circulînd în diferite limbi (franceză, germană, engleză) încă de pe la 1888, *Nevasta altuia și un soț sub pat* va fi cunoscută cititorului român la început fragmentar sub titlul *Bărbatul sub pat* la sfîrșitul veacului trecut (trad. de Sergiu Cujbă, *Lumea Nouă*, II, no. 37, 1896). Aceeași versiune a fost reeditată cu specificarea: *Povestire umoristică după originalul rus* în *Gazeta politică și literară* (no. 10—13, 1916). Cu alt titlu *(Gelozie pedepsită)* și într-o versiune nouă va apare într-o culegere intitulată „Iubire tragică" (trad. de George B. Rareș, Ed. *Cultura românească*, 1929, și mai tîrziu în traducerea lui Dionisie Tudoran *(Domnul de sub pat*, Ed. *Adevărul*, colecția *Lectura, floarea literaturilor străine*, no. 294, 1930). Nu se înregistrează nici un comentariu.

1. (p. 503) *„Așa au scornit unii, de pildă, că Paul de Kock are un fond facil"*, — v. nota la *Oameni sărmani* (p. 559).

2. (p. 516) *„...pe vremea aceea erau în floare două tabere, fiecare fiind adepta unei primadone. Unii se numeau i ș t i, iar alții i n i."* Este vorba de cele două soliste-soprano: Tereza de Cuilli-Borsi și Ermini Frezzolini ale Operei italiene, care au dat reprezentații la Petersburg timp de cinci luni (din octombrie 1847 pînă în februarie 1848).

3. (p. 537) *„E ceva straniu, de ris. Un fel de Rinaldo Rinaldini"* — eroul romanului cu același titlu, operă minoră, cu intrigă încîlcită și aventuri senzaționale, aparținînd scriitorului german H. A. Vulpius (1762—1827). Romanul a fost tradus în limba rusă în 1802—1804, bucurîndu-se de o largă popularitate.

CUPRINS

Notă asupra ediției 5
Dostoievski — Studiu introductiv de *Tudor Vianu* 7

ROMANE, NUVELE ȘI POVESTIRI...

OAMENI SĂRMANI
Roman
Traducere de *Xenia Stroe* 33

DUBLUL
Poem petersburghez
Traducere de *Nicolae Gane* 155

UN ROMAN ÎN NOUĂ SCRISORI
Traducere de *Ștefan Augustin Doinaș* și *Igor Blok* . 306

DOMNUL PROHARCIN
Povestire
Traducere de *Mihai Sevastos* 320

GAZDA
Nuvelă
Traducere de *Ștefan Augustin Doinaș* și *Igor Blok* . . . 350

POLZUNKOV
Traducere de *Ștefan Augustin Doinaș* și *Igor Blok* . 420

INIMĂ SLABĂ
Nuvelă
Traducere de *Mihai Sevastos* 434

UN HOȚ CINSTIT
Din însemnările unui necunoscut
Traducere de *Ștefan Augustin Doinaș* și *Igor Blok* . . . 477
UN POM DE CRĂCIUN ȘI O NUNTĂ
Din însemnările unui necunoscut
Traducere de *Mihai Sevastos* 492
NEVASTA ALTUIA ȘI UN SOȚ SUB PAT
O întîmplare neobișnuită
Traducere de *Mihai Sevastos* 500
PREZENTĂRI ȘI COMENTARII. DATE BIBLIOGRAFICE. NOTE EXPLICATIVE de *Tamara Gane* . . 541

exemplu 12-13

Redactor responsabil : MARIA BISTRIȚEANU
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Dat la cules 30.05.1966. Bun de tipar 10.10.1966. Apărut 1966. Tiraj 15.180. Broșate 12.090. Legate 3.090. Hîrtie tipar înalt B. satinat de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 40,13. Coli tipar 39. Planșe ofset 1. A. nr. 19. C.Z. pentru bibliotecile mari 8S. C.Z. pentru bibliotecile mici 8S—O=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60.350 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1 București — Republica Socialistă România